חסידות · ספרי ראשית

קדושת לוי

רבי לוי יצחק מברדיצ'ב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קדושת לוי

רבי לוי יצחק מברדיצ'ב

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קדושת-לוי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות 5
בראשית 6
בראשית 6
נח 18
לך לך 24
וירא 45
חיי שרה 58
תולדות 69
ויצא 77
וישלח 96
וישב 99
מקץ 106
דרושים לחנוכה 108
ויגש 118
ויחי 128
שמות 139
שמות 139
וארא 155
בא 166
בשלח 179
יתרו 204
משפטים 221
תרומה 227
תצוה 233
דרוש לפורים 238
כי תשא 252
שקלים 264
פרה 267
ויקהל 269
פקודי 271
ויקרא 279
ויקרא 279
צו 280
שמיני 280
דרוש לפסח 283
שיר השירים 299
תזריע 306
מצורע 309
אחרי מות 311
קדושים 313
אמור 316
בהר 323
בחוקתי 323
במדבר 324
במדבר 324
נשא 325
לספירה 327
דרוש לשבועות 328
בהעלותך 339
שלח 344
קרח 352
חקת 355
בלק 358
פנחס 372
מטות 376
מסעי 377
דברים 378
דברים 378
מגילת איכה 380
ואתחנן 386
לשבת נחמו 397
עקב 400

ראה 408
שופטים 413
כי תצא 414
כי תבוא 416
נצבים 420
הפטרת נצבים 422
לראש השנה 424
וילך 444
האזינו 445
וזאת הברכה 447
ליקוטים 448
ליקוטים לאבות 510
הגדה מסבי דבי אתוני 518
קדושות לפורים 523
הקדמה 523
קדושה ראשונה 524
קדושה שניה 536
קדושה שלישית 552
קדושה רביעית 569
כללות ימים טובים 573
חידושי אגדות 582
חידושי הלכות 584
קדושות לחנוכה 594
קדושה ראשונה 594
קדושה שניה 595
קדושה שלישית 598
קדושה רביעית 599
קדושה חמישית 603
כללות הנסים 618
פירושי אגדות 633

הסכמות

הסכמת הרב הגאון ההסיד המפורסים איש אלקים רבן של כל בני הגולה קדושתו מפארים מוהר"ר אברהם יהושע העשיל אב"ד דק"ק אפטא ומעזבוז :

מודעת זאת בכל הארץ גודל קדושת ופאר מעלת של כבוד הרב הגאון המפורסים רבן של כל בני הגולה. איש אלהים קדוש הוא המנוח מו"ה לוי יצחק זלה"ה שהיה אב"ד בק"ק בארדיטשוב אשר באורו נראה אור לישרים. לארץ ולדרים. וכל דבריו דברי אלקים חיים לעורר לבות בני עמינו לעבודת בוראינו יתברך כאשר שמעתי מפיו הנ"ל דברים העומדים ברומו של עולם. מיוסדים על אדני פז. אמתתו של תורה וגם מפי ספרים הקדושים. הנקראים בשם קדושת לוי. אשר נדפסו אחד בחיים חיותו והשני אחר הלקח ארון אלקים לגנזי מרומים ואגב דחביבן מיליה אזדו ליה קמאי ואינם נמצאים רק אחד בעיר וכו' ורבים מתאווים לאמר מי ישקני מים מבאר מים חיים. כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים עדרי צאן קדשים לרוות צמאונם מפאת כן לבשה רוח טהרה בלב כבוד הרב המנוח זלה"ה ה"ה כבוד ידידי הרב המופלג החריף השנון החכם השלם מו"ה יוסף נ"י בהרב החריף חסידא ופרישא בוצינא קדישא המנוח מו"ה מאיר ז"ל בן לאותו צדיק הגאון בעה"מ הנ"ל ומאד נתתי שמחה בלבי ואמינא לפעלא טבא. יישר כחו וחילו לאורייתא. וצדקה תחשב לו להחיות עם רב. בספרי קודש הנ"ל.

ובוודאי זכות הגאון בעל המחבר זלה"ה וקדושת ספרים הנ"ל יהיה למגן ולמחסה בכל מקום אשר ימצאו להטות עליהם כנהר שלום והספרים הנ"ל אינם צריכין להסכמתי כי ממקום קדוש יצאו אך לאהבת וחיבת בני הרב המחבר זלה"ה אשר ביקשו ממני ליתן הסכמה נמצאתי להם למלאות חפצם וראוי לכל ישראל לסייע לדבר מצוה וימהרו ויחושו לקנות ספרי קודש הנ"ל בכסף מלא ואין צריך להזהיר שלא להשיג גבולם דלא למיקם בארור ח"ו. וכדי שלא יהיה שלוחי מצוה נזקין לזאת גבול שמתי שחלילה להדפיס ספרי קודש הנ"ל וכל הדפוסים אסורים הן במדינה זו הן במדינה אחרת. עד משך עשרה שנים מיום כלות הדפסת ספרי קודש הנ"ל אם לא ברשות הרב מוהר"י הנ"ל ולהשומע ינעם ותבא עליו ברכת טוב יראה זרע יאריך ימים. עד יבנה הבית בהר מרומים הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולכבוד המחבר הגאון איש אלקים זלה"ה הבעהמ"ח.

יום שנכפל בו כי טוב תשעת ימים לחודש כסליו תתקע"ה לפ"ק.

הקטן אברהם יהושע העשיל מאפטא פק"ק מעזבוז יצ"ו

הסכמת הרב הגדול ההסיד המפורסים בוצינא קדישא איש אלקים קדושת שמו מוהר"ר אהרן זצ"ל ה"ה מ"מ דק"ק זוטאמיר:

ליהודים היתה אורה זו תורה של אדמ"ו הרב הגאון איש אלקים רשכבה"ג המנוח רבינו לוי יצחק זללה"ה נ"ע אשר כל בית ישראל הלכו לאורו וכל דבריו דברי אלקים חיים לעורר לבות בני ישראל לעבודת בוראינו ית' ועתה העיר ה' את לב נכדו כבוד ידידי הרב המופלג החריף ושנון החכם מוהר"ר יוסף נ"י בהרב הגאון החסיד המפורסם מוהר"ר מאיר זללה"ה ב' ספרי קדושת לוי א' הנדפס מכבר בחיים חיותו על חנוכה ופורים. והב' שעל התורה שנדפס אחר הלקח ארון אלקים לגנזי מרומים ובצירוף עוד כתבי קודש של אדמ"ו המח' נ"ע ומאד נתתי שמחה בלבי ואמינא לפעלא טבא יישר חילו וצדקה יחשב לו להחיות עם רב בספרי קודש הנ"ל.

הקטן אהרן במהו' מרדכי מ"מ דק"ק זוטאמר

ובודאי זכותו דמ"ו בעה"מ וקדושות ספריו יהיה למגן ולמחסה בכל מקום אשר ימצאו להטות עליהם כנהר שלום. והספרים הנ"ל אינם צריכין להסכמתי כי ממקום קדוש יצאו אכן באתי כיהודה ועוד לקרא להזהיר על כל אחב"י שלא להשיג גבול נכד המחבר מוהר"י הנ"ל דלא למיקם בארור וחלילה לכל הדפוסים הן במדינה זו והן במדינה אחרת להדפיס ב' ספרים הנ"ל משך עשרת שנים מיום כלות הדפסת ספרי קודש הנ"ל והשומע תבא עליו ברכת טוב. הכ"ד המדבר לכבוד אדמו"ר בעל המחבר נ"ע אשר לאורו אנו הולכים.

יום ד' ז' ימים בחודש טבת תקע"ה בק"ק בארדיטשוב:

בראשית

בראשית

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. (בראשית א, א) הכלל שהבורא ברוך הוא ברא הכל והוא הכל והשפעתו אינו נפסק מעולם כי בכל רגע משפיע שפע לברואיו ולכל העולמות ולכל ההיכלות ולכל המלאכים ולכל חיות הקודש. ולכן אנו אומרים יוצר אור ובורא חושך. ולא יצר אור וברא חושך רק יוצר בלשון הוה, כי בכל רגע הוא יוצר שבכל רגע הוא משפיע חיות לכל חי והכל מאתו יתברך והוא שלם. והוא כלול מהכל ולכן כשאדם בא לאין ויודע שהוא אינו כלום רק הבורא ברוך הוא נותן בו כח אז מכנה להשם יתברך בשם בחינת יוצר דהיינו לשון הוה שגם עתה הוא יוצר. אכן כשאדם מסתכל בעצמו ואינו מסתכל באין אז הוא במדריגות יש אז מכנה להבורא ברוך הוא רק בחינת יצר, דהיינו שברא אותו כבר ולכן אנו אומרים אשר יצר את האדם בחכמה דחכמה הוא מדריגת יש. ולכן שפיר שייך יצר ולא יוצר. ולכן נאמר בכתבי האר"י ז"ל

שה' מלך הוא בחינת אין, כי ה' מלך שהוא עכשיו נותן בנו חיות. והוא בחינת אין שאין אנו כלום רק שהשם יתברך נותן בנו כח. והנה האין הוא מתנהג הכל למעלה מהטבע והיש מתנהג בטבע. אמנם ההתחברות שאנו מחברים היש באין הוא על ידי המצוה ותורה שנקראת והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) וזה שכתב הזוהר כי המצות והתורה הוא סתום ואתגליא כי סתום הוא מרומז לאין ואתגליא מרומז ליש שהוא התחברות יש באין ואין ביש ולכן נקראת מצוה כי מ"צ הוא בא"ת ב"ש י"ה דהיא בחינת האין ואותיות ו"ה של מצוה הוא בחינת יש ולכן אותיות י"ה הוא סתום כי אין הוא סתום. ונבאר זה מהו הנסתר והנגלה שבמצוה. דזה שאנו פועלין במצוה שאנו עושין נחת רוח להשם יתברך זה הוא בסתר שאינו נראה לנו ומה שאנו פועלין טובות לעצמנו זה הוא נראה לנו. וזה פירוש הכתוב (דברים כט, כח) הנסתרות לה' אלהינו, פירוש הנסתרות בחינת הסתר שבמצות שאנו פועלין הוא לה' אלהינו שמה שאנו פועלין בו הוא נסתר לנו. והנגלות הבחינת התגלות הוא לנו ולבנינו, הוא מה שאנו מביאים שפע הוא נגלה לנו. וזהו בראשית ברא אלהים , פירוש שהשם יתברך ברא יש שהוא ראשית ועל ידי זה נתהוה בריאת שמים וארץ, כי קודם הכל נתהוה באין וזהו שתרגם ירושלמי בחוכמא ברא כו', כי חכמה הוא בחינת יש:

או יאמר, **בראשית ברא אלהים את**. נראה דהנה כל העולמות וכל המלאכים והעולם התחתון מקבלים שפע מהבורא יתברך וכל החיות של העולמות רק ממנו יתברך כמאמר אליהו ז"ל וכד אנת תסתלק מנייהו וכו' ואנת הוא נביעו דכולא. והנה העולמות אינם יכולים לקבל השפע ממנו יתברך כי אם על ידי לבושין ועל ידי כמה צמצומים כנודע מדברי האר"י ז"ל, כי כל העולמות הם מוגשמים ועבים לנגד השפע היוצא ממנו יתברך אפילו המחשבה טהורה שהיא דקה מן הדקה הוא עב ומוגשם להחיות הנמשך ממנו יתברך ולכן קודם שברא את העולם ברא עולמות שיתלבש בהן הבורא ברוך הוא שעל ידי זה יוכלו לקבל העולמות השפע הנמשך מאתו יתברך. ואלו העולמות מצוחצחים ועליהם נאמר (ישעיה נח, יא) והשביע בצחצחות נפשך. ואלולי זאת לא היו כל העולמות יכולין לסבול אור שפעו יתברך וחיותו הנמשך ונמצא קודם הכל ברא לבושין מצוחצחין. ועולמות מצוחצחין ומדות מצוחצחין שיכלו העולמות שלמטה מהן לסבול חיות הנמשך ממנו. וזהו פירוש הפסוק בפשוטו בראשית הכל ברא אלהים את השמים כו', תיבת את כמו אתה ואתה פירוש ואתה מרבבות קודש (דברים לג, ב) וזהו פירושו בראשית הכל ברא את העולמות המצוחצחין שנבראו קודם בריאת העולמות שיוכלו לבא מהם שמים וארץ. את, הוא כמו לשון בא שמעולמות המצוחצחין העליונים יוכלו לבא שמים וארץ:

עוד יבואר **בראשית** ב' ראשית השם יתברך משפיע שפע ואנו בתפלתינו עושים צימצום בהשפע כל אחד לפי הרצון שלו זה עושה צימצום עם אותיות חיים לחיים. וזה עם אותיות חכמה לחכמה. וזה עם אותיות עושר לעושר וכן לכל הטובות כל אחד כרצונו. והנה כל מה שיש ברוחניות יש כמוהו בגשמיות. והנה בגשמיות יש קול ודיבור הקול הוא כלול והדיבור הוא הצימצום להקול באותיות הדיבור. והנה כן בראש השנה הקול שופר הוא השפע מהבורא ברוך הוא הוא הכלול. ומה שאנו אומרים מלכיות זכרונות ושופרות הוא הצמצום שאנו מצמצמים בהאותיות את השפע מהבורא ברוך הוא כל אחד כפי הרצון שלו הנה זה שהשפע נשפע כלול מהבורא יתברך זה הוא בחינת תורה שבכתב וזה שאנו עושין צימצום בהשפע עם האותיות הוא בחינת תורה שבעל פה, כי תורה שבעל פה הוא ברצון ישראל כאשר הם עושין הפירוש בהתורה שבכתב. וזהו בראשית ב' ראשית תורה שבכתב ושבעל פה:

בראשית ברא אלהים. פירש רש"י לא היה צריך להתחיל התורה כו', לכאורה יש להבין הא התורה צריך להתחיל בבי"ת. והנראה כי טעם שהתורה מתחיל בבי"ת משום דאמרו ז"ל ילקוט ירמיה סימן רס"ג בשם פרקי דרבי אליעזר שאות בי"ת סתום מג' רוחות ופתוח מרוח צפונית שהשם יתברך ברא העולם בג' רוחות ורוח צפונית פתוח מי שיעשה עצמו אלוה יאמרו לו שיברא הרוח הד', נמצא התחלה בב' משום לידע שהקדוש ברוך הוא חידש העולם ושפיר כתב רש"י לא היה צריך להתחיל אלא מהחודש הזה כו', שאז בשעת יציאת מצרים על ידי הניסים והנפלאות ראו שהשם יתברך חידש העולם כנזכר בספרי קודש שעל ידי יציאת מצרים נודע חידוש העולם והמבין יבין:

עוד יבואר **בראשית ברא אלהים את השמים**. מלת את הוא מיותר. ונראה להבין, כי מלת את הוא מלשון בא מלשון (דברים לג, ב) ואתה מרבבות קודש, פירוש שהאציל עולם אצילות ועולם הבריאה ועולם היצירה ועולם העשיה שבזה יהיה שמים וארץ. ובזה יבואר הפסוק ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, שבכל מעשה בראשית נאמר ויהי כן וכאן כתוב ויהי אור. והנראה דלשון כן הוא כך לא כמו שהיה בתחלה רק כמו שנברא אבל האור בלאו הכי היה אור רק שנאצל מאור אין סוף ואם כן אור אין סוף היה מתחלה רק שבזה הדיבור ויהי אור נאצל מאור אין סוף להעולמות ונפרד מאור האין סוף אם כן מיד שאמר יהי אור מיד נפרד מאור אין סוף כפי שיעור שיכולו העולמות לסבול וזהו ויהי אור מאור אין סוף וכן הוא בז"ח ויהי אור אור שכבר היה. ובזה יבואר הפסוק אשר ברא אלהים לעשות, מלת לעשות הוא מיותר. והנראה כי הקדוש ברוך הוא בכל יום מחדש מעשה בראשית ככתוב מחדש בטובו וכו' מעשה בראשית, אך ההפרש שבין מעשה

בראשית ובין התחדשות בכל יום מעשה בראשית, שבכל יום מעשה בראשית ברוחני ובמעשה בראשית נתחדש מעשה בראשית הגשמי. וזהו אשר ברא אלהים לעשות, זו שברא ה' עולמות כדי שיוכל לברוא גם עולם העשיה עולם הגשמי:

במדרש (בראשית רבה ח) בשעת בריאת העולם אמת אמר אל יברא מה עשה הקדוש ברוך הוא השליך אמת ארצה שנאמר (תהלים פה, ב) אמת מארץ תצמח. הכלל כי האדם שהוא שקרן אינו יכול לעסוק אפילו בזה העולם בעסקי העולם הזה, כי מי שהוא שקרן אינם רוצים לעשות עמו אפילו משא ומתן ולדבר עמו ובאמת בשאר מצות אפילו כשאדם אינו מקיים חס וחלילה אף על פי כן יכול לעסוק בעסקי זה העולם ובאמת למה כן שבלא אמת אינו יכול לעסוק אפילו בעסק העולם הזה ולא כן בשאר מצות. הכלל, כי האמת הוא מדריגה גדולה ואינו בא בנקל ואם היה באפשרי לעולם להתקיים בלא האמת לא היה האדם מעורר עצמו לבא אל האמת ולא היה עושה שום דבר לבא אל מדריגת האמת ולזה עשה השם יתברך שבלא אמת לא יכול להתקיים אפילו בעסקי העולם הזה בכדי שעל ידי זה יעורר עצמו לבא אל האמת בעבודות הבורא יתברך וזהו השליך אמת ארצה, שגם בארציות לא יתקיים בלא אמת ודו"ק:

בפסוק **והארץ היתה תוהו ובהו**. דהנה ידוע שכל העולמות לא נבראו אלא בשביל ישראל ובשביל הארץ התחתונה אשר בה האדם שהוא עובד את קונו לכן צריך האדם כשעולה זה על לבו שבשבילו נברא העולם וכל המלאכים, שיתלהב עצמו לעבודת הבורא יתברך ברוך הוא כיון שהכל תלוין בו. לכן מפרש התורה. והארץ היתה תוהו ובהו היתה אז במחשבה לכן נבראו ונאצלו כל האורות עליונים והעולמות המצוחצחין. והנה המחשבה כשמחשב בהדבר ומסתכל ומחשב בה נקרא תוהו כמו שפירש"י ז"ל. ואחר התוהו בוהו. היינו הארץ התחתונה שהיתה בכח ולא בפועל כי בעבור כדי שהיה בה האדם שישמש את קונו נבראו ונאצלו כל העולמות העליונים ומה שהוא בכח נקרא בוהו כלומר בו הוא ולכן אמר והארץ היתה תוהו ובוהו והבן:

ובאופן אחר על פסוק **והארץ היתה תוהו ובוהו** (בראשית א, ב), הגם להמבין והעובד את הבורא ברוך הוא פירוש ראשון דע כי בפעולתנו ובמעשינו הטובים אנו מעוררים המדות העליונים להשפיע שפע רב לכל העולמות העליונים ולכל המלאכים ולכל הנשמות ולכל היכלות עליונים ואנו במעשינו הטובים ובקיום מצותיו ובלימוד תורתו אנו הגורמים שפע בכל העולמות ועיקר הוא בדחילו ורחימו כמו שהזהרנו הכתוב (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך, ועל ידי אהבה ויראה ובכח מדותינו הטובים אנו מעוררים המדות העליונים והעולמות אשר מהם בא בריאת

שמים וארץ אשר נאצלו ונבראו קודם שמים וארץ כאשר בארנו בתיבות את השמים וכו', ואלו המדות אנו מעוררים על ידי מעשינו הטובים כנודע בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא והשם יתברך ברוב רחמיו וברוב חסדיו למד אותנו המדות הטובים שידבק בהן האדם ושיתעוררו המדות העליונים ולמד אותנו המדות הטובים. וזהו והארץ היתה תוהו ובוהו, שכל התאוות הגשמים יהיה חשובים אליו כאין וכאפס וזהו והארץ, כלומר שתאוות הארציות המה התאוות הגשמים. היתה תוהו ובוהו, יהיה תהו ובוהו כלומר אין ואפס:

ואמר הכתוב **וחושך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים** (בראשית א, ב), השם יתברך הורה אותנו מדות ישרים להיות מעוררים העולמות והמדות המצוחצחין העליונים שירגיל האדם את עצמו במקום גילה שם תהא רעדה. ופרשנו שכאשר מראה המלך לעבדו אוצרותיו הגנוזים וממשלתו וגבורתו והיכליו וחדריו הנעולים אז מגיע לעבדו שמחה וחדוה שרואה אוצרים הגנוזים והנחמדים ומשמח את עצמו שעובד למלך גדול כזה אבל מגיע אליו רעדה האיך יכול לעבוד מלך גדול כזה מכל שכן אם עובר על מצותיו חס וחלילה נופל עליו חיל ואימה ורעדה וזהו במקום גילה שם וכו' (ברכות ל:). כשרואה במחשבתו גדלות הבורא ברוך הוא האיך שכל העולמות וכל המלאכים וכל היכלות מספרים תהלתו וכולם מלאים חיל ואימה ורעדה ונמצא כשהשם יתברך מאיר ושולח במחשבתו הארה זאת אז מגיע אליו שמחה כשעובד אלהי האלהים אבל כשמסתכל במחשבתו בגדלות השם יתברך אז תהא שם רעדה לפני מי הוא עובד לפני מי הוא מדבר ולפני מי הוא יושב ואז דיבורו ותפלתו באימה ויראה ובבושה וגם כשהשם יתברך נותן לאדם טובה כיון שרואה שהשם יתברך נותן טובה וכל הטובות הוא מאת הבורא ברוך הוא יחשוב בדעתו כיון שהמלך גדול מסתכל בו ועושה עמו טובה יש לו לאדם ללבוש רעדה ולתקן מעשיו להתבייש במעשיו ולהלביש את עצמו במדת הבושה כיון שהמלך גדול מסתכל בו ועושה עמו טובה וזה אופן השני במקום גילה שם תהא רעדה. ואמר הכתוב וחושך על פני תהום. כי תהום נקרא מקור השפע, כי תהום הוא מקור המים, ומים מרומז על שפע וחושך הוא היראה כידוע. וזהו וחושך על פני תהום, שיתלבש במדות היראה והבושה כשמסתכל במקור השפע ומלת פני הוא הסתכלות על דבר כמו שכתב הרמב"ן בפרשת יתרו על פסוק (שמות כ, ג) לא יהיה לך וכו' על פני עיין שם כמו על פניך יברכוך. וזהו על פני תהום, כשהשם יתברך נותן שפע וטובה אז יבא לו מזה יראה ובושה ותהום הוא מקור השפע:

ואמר הכתוב **ורוח אלהים מרחפת על פני המים** (בראשית א, ב), שירגיל אדם במדה זה שכל מה שהשם יתברך נותן לו הוא ברוב רחמיו וחסדיו לא לפי מעשיו ומים נקרא חסד כנודע. וזהו ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כלומר כל מה שהקדוש ברוך הוא נותן לו הוא רק ברוב רחמיו וחסדיו ורוח אלהים היא השפע הבאה מהבורא יתברך. מרחפת על פני המים, הוא בא מרוב חסדיו ומים הוא חסד. וכשירגיל האדם במדה זו אז הוא מדבק את עצמו במדות האין והענוה ויהיה מרכבה לעולמות העליונים והמצוחצחין המרומזין באת השמים שבארנו לעיל ודוק היטב:

ברש"י, אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל התודה אלא מהחודש הזה לכם. מה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו האומות לישראל לסטים אתם וכו'. ונראה לפרש, דהנה באורייתא ברא קודשא בריך הוא עלמא וכל דבר שיש בעולם יש בו אותיות התורה ונצוצות קדושות המתלבשות שם ואדם כלול מרמ"ח אברים כנגדם יש רמ"ח מצות עשה ושס"ה גידים כנגדם יש שס"ה מצות לא תעשה והם החיות של האברים והגידים והארץ יש לה גם כן רמ"ח אברים שיש לה לב הארץ ופי הארץ ועין הארץ וכו', ובה יש גם כן חיות של מצות וכשאדם עושה מצות אזי כל הארץ שלו. ולפיכך בזה היה כובש יהושע שבעה ארצות שהוא ידע כל החיות של כל עיר ועיר והמצוה השייכה לה והיה מקיים אותה לפיכך כבש כולם. וזה שאמר רבי יצחק שמפני זה התחיל התורה בבראשית מפני כח מעשיו הגיד לעמו, היינו הכח של כל דבר ודבר והחיות דהיינו המצות, שאם יאמרו לישראל לסטים אתם שכבשתם את וכו', הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו דהיינו ישראל שהם מקיימים המצות של כל דבר ודבר שהם החיות של כל דבר ודבר שהקדוש ברוך הוא הגיד לעמו הכח של כל דבר ודבר דהיינו המצות וזה כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים. והלואי שהשם יתברך יתן לנו לב טהור לידע המצוה של כל דבר ודבר אמן ודוק:

רבותינו זכרונם לברכה אמרו במדרש (בראשית רבה ג) על פסוק ויקרא אלהים לאור יום (בראשית א, ה), אלו מעשיהם של צדיקים. ולחושך קרא לילה, אלו מעשיהם של רשעים באיזה מהן חפץ יותר תלמוד לומר וירא אלהים את האור כי טוב. ולכאורה יפלא דמאי מספקא להו באיזה מהן חפץ יותר. ויבוא בשום לב על דברי קדשם שלא אמרו אור אלו צדיקים וחושך אלו רשעים, אלא שאמרו אלו מעשיהם. דמבואר ברבינו יונה על משנה דבפרק ט' משנה ה' דברכות בכל לבבך, בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע, דהאיך אדם עובד ביצר הרע הוא כך דמדת יצר טוב הוא לאהוב שלום ולרדוף שלום לקרב את ישראל

בטוב ובנעימות לעבודתו יתברך. ומדת היצר הרע הוא כעס ושנאה. הרשע פועל בשנאה זו וכעסו לעשות נגד רצון קונו לשנוא ולכעוס על עובדי ה'. אמנם הצדיק במדת היצר הרע גופא עובד את ה' לשנוא ולכעוס על עוברי רצונו יתברך וזהו בשני יצריך עד כאן דבריו ז"ל. ולפי זה יבואר ויקרא אלהים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים, שמדתם רק טוב לקרב את ישראל בתוכחת מוסר אמרי נועם המתקבלין על הלב שיעזוב רשע דרכו. ולחושך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים, פירוש לא שהרשעים גופם שבהם אין להם חפץ רק מעשיהם שלהם ראה שמעשיהם כעס ושנאה והם פועלים רעה בזה והשם יתברך ראה אותם, כי במעשיהם אלו יכולים לעבוד השם יתברך לשבר מלתעות עמל ובעל כרחו הרשע לשוב בעשותו בהם נקמה שישפילם עד עפר ואז מתחרטים ואומרים אלכה ואשובה. וכיון שבשני המדות של צדיקים ושל רשעים יכולים לעבוד את השם יתברך לזה שפיר קאמר באיזה מהן חפץ יותר, ואמרו אף על פי כן חפץ יותר במעשיהם של צדיקים שיקרבו כל העולם כולו לעבוד את הבורא על ידי דברי נועם וישוב לבם לעבודתו ולא על ידי כעס. לזה אמר וירא אלהים את האור כי טוב אלו מעשיהם של צדיקים, להתנהג בטוב. ואמר הכתוב הטעם כי טוב, כי דרכו ומדתו של השם יתברך הוא טוב וחפץ שהכל יקרבו אליו על ידי טוב כמאמר הכתוב דרכיה דרכי נועם:

בפסוק **ויכולו השמים והארץ** (בראשית ב, א). הכלל כי קודם שברא הקדוש ברוך הוא העולם לא היה רק האין סוף שהוא למעלה מהשגה ושמים והארץ באו לבחינה שהוא כללות הכל. וזהו ויכולו השמים והארץ, שבאו השמים וארץ למדריגה כללות דהיינו לדבר שכולל הכל:

כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות (בראשית ב, ג). רצה לומר על פי המבואר בספרי קודש, דאדם גם שהוא בארץ על ידי מעשיו זוכה להתהלך כל ימי חייו בעולמות העליונים ובפרט בשבת קודש שקדושת שבת כל כך גדול שאדם מדבק עצמו בקדושה עליונה נמצא בשבת חוזר האדם לשרשו. וזהו כי בו שבת, שבת הוא מלשון חזרה. מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות, לעשות דייקא שגם מלאכה שברא בעולם עשיה דהוא האדם בשבת חוזר לעולמות עליונים במחשבתו מרוב בהירות וקדושת שבת:

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד). פירוש זה תכלית של בריאת שמים וארץ דתולדה הוא לשון תכלית הדבר. ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, פירוש כשיעשה ה' לעתיד ארץ ושמים שהארץ יהיה קודם לשמים וזהו תכלית הבריאה שהעליונים יקבלו ממעשי התחתונים. וזהו הודו על ארץ ושמים (תהלים קמח, יג). פירוש

הודו של השם יתברך הוא על ארץ ושמים כשארץ קודם לשמים שהעליונים מקבלים מתחתונים והבן:

או יאמר, **אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וכו'**. **וכל שיח השדה טרם וכו' וכל עשב השדה טרם יצמח ואדם אין וכו'**. יבואר על פי פירוש הפסוק (בראשית לח, כז-ל) ויהי בעת לדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשור על ידו שני ויהי כמשיב ידו וכו'. ואחרי כן יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ כו'. ואחר יצא אחיו ותקרא שמו זרח. כי הרמב"ן הקדוש כתב בפירושו על התורה בשם ר' נחוניא בן הקנה שפרץ מרומז על הלבנה וזרח מרומז על החמה. יראה להבין, כי הנה כל העולמות מקבלים בכל רגע שפע וחיות מאת הבורא ברוך הוא והאדם הוא מעורר השפע להשפיע לכל העולמות וכשאדם רוצה לעורר שפע חדשה על כל העולמות צריך לדבק עצמו באין והוא המדריגה אשר לא יצמצם כלל בעולמות וכשהאדם הוא בטל במציאות ומדבק מחשבתו באין כביכול אחר כך בא השפע חדשה על כל העולמות אשר לא היה עדיין. ועל ידי היראה שיש לו לאדם מהבורא מחמת גודל יראת הבורא ברוך הוא בטל במציאות ומדבק עצמו באין כביכול ואחר כך השפע בא על כל העולמות ממולא כל הטובה. וזהו הרמז בפסוק אלה תולדות כו', כשאתה רוצה לחדש על העולמות שפע חדשה ולהביא שפע חדשה אשר עדיין לא היה. וכל שיח השדה כו' וכל עשב השדה טרם יצמח, הרמז שצריך לדבק כל חיותו של העולם באין שהוא למעלה מן העולמות. וזהו טרם, כלומר שלא נצמצם עדיין בהעולמות ודבוקים באין הנקרא היולי. ומפרש הפסוק על ידי מי יוכל לחדש השפע בעולמות ואדם אין לעבוד, כלומר שאדם ידבק עצמו באין:

ובזה יבואר הפסוק ויהי בעת לדתה ויתן יד (בראשית לח, כח), כי באמת בכל יום ויום מגיע לאדם התעוררות מאת הבורא ברוך הוא כדאמרינן בגמרא בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב שובו בנים, והוא אתערותא על יראת הבורא ברוך הוא. ובאמת התעוררות הוא רק על רגע אחד ואחר כך הולך התעוררות והוא בסוד מטי ולא מטי. אבל האדם בשעה שמגיע התעוררות צריך לאחוז בה ולדבק עצמו בה בכל כחו, דהיינו לעשות תיכף ומיד איזה מצוה היינו צדקה או תורה ובזה מתקשר בה וכמו שהיה בעת שבא אליו התעוררות זה ואפילו כשהוא בין אנשים יתנהג ככה שלא ישיח שיחה בטילה ושיחות אסורים אפילו כשהוא עכשיו בחושך ואין לו זה התעוררות היראה כאשר ביארנו על מאמר חכמינו ז"ל (ברכות סד.) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. ואז כשיתנהג כך אחר כך בא לו עוד הפעם זה היראה עם יותר רוממות ושוב אינה הולכת ממנו, כי בתחילה היה בסוד והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) ועתה על ידי זה יהיה דבוק בה

שאחר כך ליום מחר כשיגיע אליו התעוררות יהיה דבוק בה, ושוב יורה לנו הדרך כשידבק עצמו בה פעם ראשון נמצא התעוררות היראה מגיע לאדם מהבורא ברוך הוא והאדם מעצמו צריך להכין לזה ולפרוץ כל הגדרים וכל המסכים אשר ימנע אותו חס ושלום לדבק עצמו בהתעוררות יראת הבורא ברוך הוא אשר מגיע אליו בכל יום:

וזהו הרמז בפסוק ויתן יד, כי יד מרומז על התעוררות דלעילא המגיע לאדם. וזהו הרמז ותקשור על ידו שני, רמז לקשר עצמו התעוררות הנקרא יד כמו שכתבתי בשם הרמב"ן. ואחר יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ, הרומז שצריך אדם להתאמץ ולפרוץ גדרים והמסכים הגשמיות מעצמו המונעים אותו חס ושלום מזה. ואחר יצא אחיו ותקרא שמו זרח, כיון שמקשר ומדבק עצמו ביראת ה' ופורץ כל הגדרים והמסכים אז זורח עליו יראת ה' הבורא ברוך הוא ומורה לו הדרך הטוב וזהו ותקרא שמו זרח. ובזה נבין מה שכתב הרמב"ן כי פרץ רמז על הלבנה וזרח רמז על החמה. ומה שהתעוררות העליון נקרא יד משום שהוא מושך את האדם לעבודתו, וגם שבא מחמת שהשם יתברך אוהב את האדם וחסד נקרא יד והבן:

או יאמר, **אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח וכו' ואדם אין לעבוד את האדמה.** ובמסורה ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים הודו על ארץ ושמים (תהלים קמח, יב). נראה לפרש, דהנה עכשיו המלאכים הם במדריגה למעלה מישראל ולימות המשיח יהיה ישראל במדריגה למעלה מן המלאכים, כי מלאה הארץ דעה, ויהיה ישראל לפני ולפנים ושואלים אותם המלאכים מה פעל אל. וזהו ואלה תולדות השמים והארץ כו', דהנה תולדות הוא תכלית הדבר, כלומר שתכלית של בריאת שמים וארץ הוא כך שיהיה ביום ביאת משיח צדקנו ארץ קודם לשמים. וזה עשות ה' אלקים ארץ ושמים ארץ קודם לשמים, דהיינו ישראל שהם בארץ הם קודמין למלאכים ואימתי יהיו ישראל במדריגה למעלה מן המלאכים כשיהיה ישראל במדריגת אין ואז יהיה כל הדברים במדריגת אין הן דומם הן צומח חי מדבר אז יבא משיח צדקנו. וזה שמפרש הפסוק אימתי יהיה ארץ קודם לשמים שנזכר לעיל זה יהיה וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, דהיינו שיהיה במדריגות אין מחמת ואדם אין לעבוד את האדמה, שאדם הוא במדרגה אין כנזכר לעיל אז יהיה הארץ קודם לשמים. וזהו שמפרש המסורה הודו על ארץ ושמים, דהיינו תכלית ההודאה והשבח של הבורא ברוך הוא יהיו בעת שיבוא משיח צדקינו שיהיה ארץ קודם לשמים כנ"ל והבן:

ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב, ו). פירוש, כי השם יתברך ברא עלמא בשביל שיהיה לו תענוג והשם בעצמו נקרא שם הוי"ה והתענוג שלו נקרא שם אהי"ה ושם אדנ"י כלול מב' שמות שאות א מאדנ"י הוא משם אהי"ה ברוך הוא והי' מאדנ"י הוא משם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו והא' והד' משם אדנ"י מרומזים על התענוג, כי הא' הוא משם אהי"ה התענוג והד' גם כן. זהו ההפרש שבינו לעילת. וזהו וא"ד דהיינו א' וד' מרומזים אתענוג. יעלה מן הארץ, שהתענוג בא מדברים ארציים מבני אדם והבן:

ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. הנה אמרו רבותינו ז"ל (אבות ב, א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. הענין הוא, שאין אנו יכולין להשיג התענוג שיש להקדוש ברוך הוא מהמצוה אלא זה אנו יודעים דההשפעה שבא לנו מהמצוה שהקדוש ברוך הוא שולח לנו לעשות מצוה אחרת, כי הקדוש ברוך הוא רואה שאנו רוצים לעשות מצוה על דרך כי כשהאב רואה שבנו משיג איזה דבר חכמה אז שואל אותו דבר חכמה אחרת כן במצוה או בלימוד התורה. וזהו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן והיה לד' ראשים, כי במוח יש ד' חללים, כי מוח השלישי נחלק לשתים. ונהר היינו השפע יוצא מעדן, היינו התענוג מהתענוגים שיש להקדוש ברוך הוא יבוא ההשפעה. להשקות את הגן, דהיינו גן סדרים שיש בתורה. והיה לארבעה ראשים, דהיינו ההשפעה בא לשכל האדם ויוכל לחדש יותר בתורה ובמצות ולעשות יותר מצוה אחרת. זהו שאמרה המשנה הוי זהיר, כי לכאורה קשה כיון שאמר שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, מה שייך קלה או חמורה. אבל נראה כי קלה הוא שיכול לעשות בכל פעם כגון לימוד תורה שאם אינו לומד בזה השעה יכול ללמוד בשעה אחרת ומצוה חמורה הוא שאינה אלא פעם אחת בשנה כגון סוכה. נמצא לפי מה שאמרנו שבא ההשפעה מהמצוה עצמה נמצא אפילו במצוה קלה יש להזהר:

או יבואר בפסוק **ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן** (בראשית ב, י), כי ידוע הוא שצריך כל איש הישראלי להתדבק תמיד במדות טובות ובמדות ישרות לעשות נחת רוח להבורא ברוך הוא והעבדות ההוא יהיה בכדי שיתפאר עמו השם יתברך כמו שאיתא בפרקי (אבות ב, א) רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. וזה שאמרה המשנה במתק לשונה כל שהוא תפארת לעושיה, דהיינו כדי שיתפאר עמו השם יתברך שהוא עושה הכל. אבל באמת לכאורה קשה מה זה להשם יתברך לבני אדם והלא יש לו כמה מלאכי מעלה אשר הם משבחים להבורא. אלא שזהו עיקר בחירתו בעמו ישראל שאף על פי שהם בדיוטא התחתונה אף על פי כן מתמידים תמיד לעבודתו. וזהו שאמרה ותפארת לו מן האדם, דהיינו שאף על פי שהאדם הוא

בבחינה קטנה שבקטנות ואף על פי כן עובד את השם יתברך ודאי הבורא ברוך הוא מתפאר עמו. וזהו ותפארת לו מן האדם, דהיינו מן האדם מגיע אליו תענוג ועל זה מתפאר עמו. וכשאדם מחשב בעצמו בחינה זו אז מגיע תענוג להבורא ואז גורם השפעה טובה לכל העולמות. וידוע הוא שנהר הוא ההשפעה ועל זה אמר הכתוב ונהר יוצא מן העדן להשקות, דהיינו מזה העדן והתענוג שמגיע להשם יתברך יוצא נהר דהיינו השפעה טובה להשקות את הגן, דהיינו העולמות כי העולמות נקראים גן:

* **ויאמר אל האשה אף כי אמר אלקים לא תאכל מכל כו'** (בראשית ג, א) **ותאמר האשה כו' לא תאכלו ממנו וכו' פן תמתון ויאמר הנחש לא מות תמתון** וכו' (בראשית ג, ב-ד). לכאורה אינו מובן מהו לשון אף כו'. ועוד יש לדקדק למה שינה חוה בלשונה שאמרה שה' אמר פן תמתון דמשמע שהוא ספק והלא ה' אמר כי ביום אכלך מותכו', שבודאי ימות. ועוד הרי באמת אדם לא מת באותו יום כי חי אלף שנים וכמו שנתקשו חכמינו ז"ל בקושיא זו. אך הנה יש להבין באיזה תחבולה השיאה נחש את האשה לעבור על מצות ה'. אך טענת נחש היה על זה הדרך כי הלא בדבר ה' שמים נעשו וידוע שכל העולמות וכל הנמצאים הכל נבראו במאמר ודבר ה' כמו יו"ד מאמרות יהי אור וכו', וכל עיקר חיותם וקיומם הכל הוא מאור וחיות הנמשך במאמר ודבר ה' כי הוא מקור חיי החיים ודבריו חיים וקיימים ואם כן איך אפשר שעץ הדעת אשר גם הוא נברא במאמר ה' שיהיה דבר המזיק וממית הלא נברא ממקור ושרש חיי החיים. לכן אמר הנחש אף כי אמר אלקים לא תאכלו, כלומר איך שייך זה הלא הוא נברא במאמר אלקים אשר זהו עיקר חיותו וקיומו כי נמשך מחיי החיים ואם כן בודאי הוא דבר המחיה ולא דבר הממית לכן הגם שאמר אלקים לא תאכלו, מי יימר שתצייתו למאמר זה הלא יש לכם לציית למאמר הראשון אשר נברא בו:

אמנם זהו רק תחבולות נחש. אבל באמת הנה ידוע בענין בחינת עץ הדעת ששרשו ומקורו הוא רפ"ח ניצוצין קודם שנפלו בשבירה אשר שרשם גבוה מאוד נעלה. אך על ידי חטא של אדם הראשון נפלו רפ"ח נצוצין הנ"ל בשבירה וירדו למטה מטה עד שנתלבשו בתערובת טוב ורע בקליפות נוג"ה ובדברים גשמיים ואשר זה עיקר עבודת האדם בעולם הזה לאתהפכא חשוכא לנהורא להעלות הנצוצות ההם להעלותם למעלה מעלה לשרשם ומקורם, ולכן היה ציוי השם יתברך לאדם שלא יאכל מעץ הדעת הזה כי לא היה בכחו להמשיך הארת הנצוצות למטה כמו שהם למעלה כי שרשם גבוה מאוד. ועל ידי חטא של אדם הראשון נפלו הנצוצות למטה מטה כנ"ל כנודע. אך הנה על ידי עבודת הצדיקים בתורה ומצות מהפכין הנצוצות מחשוכא לנהורא ועולין למעלה

מעלה לשרשן ומקורם. וכאשר נתעלו למעלה ניתוסף אורם כיתרון האור מתוך החושך וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד:) במקום שבעלי תשובה עומדין וכו', וכמו על דרך משל בבן שנתרחק מאביו והוא מתעתע בדרך עקלתון ואחר כך כשחוזר ובא אצל אביו ניתוסף תענוג גדול מאוד:

ולכן אמר ה' **ביום אכלך ממנו מות** וכו' (בראשית ב, יז), פירוש רק באותו יום דייקא שיאכל ימשיך בחינת מות, כי על ידי זה יהיה גורם שיפלו הנצוצות וירדו מטה להתלבש במלבושים גשמיים קליפות נוג"ה שהוא בחינת מות אבל אחר כך בעבודת הצדיקים בתורה ומצוות אדרבה יתהפכו מחשוכא לנהורא ויעלו מעלה מעלה לשרשם ומקורם ויתוסף תענוג גדול מזה. והנה אדם וחוה קודם החטא עדיין לא השיגו בחינת העלאת התבררות הנצוצות לכן לא הבינו דבר ה' שהוא רק על מיתה לשעה וסברו על מיתות עולמות ועל זה היה קשה להם הלא הוא נברא בדבר ה' שהוא מקור החיים כנ"ל ולכן סברו שכוונת ה' היה על דרך זה, היינו מחמת שבחינת עץ הדעת אורו גדול כל כך אשר אין ביכולתם להמשיך עליהם אור גדול כל כך כי לא יסבולו אור גדול כזה והוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה יד:) ד' נכנסו לפרדס וכו', ולכן אמרו פן תמתון, פירוש כי אולי לא נהיה ראויים לאור גדול כזה ואי אפשר לנו להשיגו ולסבלו לכן יכול להיות שעל ידי זה יומשך להם בחינת מיתה והיה אצלם בספק מטעם קושית הנחש וכו'. ועל זה השיב להם הנחש לא תמתון, פירוש שאין בזה אפילו ספק שבודאי לא תמתון כי אתם במדרגה גדולה שתכלו לסבול אור גדול כזה בפרט כאשר תאכלו ממנו. והייתם וכו', פירוש שתעלו במדריגה גדולה כל כך אשר תהיו ראויים לקבל לסבול אור גדול כזה. ובזה השיאם הנחש לזה והבן:

ונח מצא חן בעיני ה' (בראשית ו, ח). אם אדם מוצא חן בעיני ה' אז הוא נח לשון מנוחה שיש לו מנוחה בהמצאו חן בעיני ה' וזה שאנו אומרים מגן אברהם. רצה לומר אברהם הוא חסד כידוע והשם יתברך מגין על האדם מצד חסד ואנו אומרים מגן דוד דדוד הוא מדת מלכות כידוע בספרי קודש והשם יתברך ברוך הוא מגין מצד מלכות כנזכר בספרי קודש כיון שברא עולם שיהא מלך ואין מלך בלא עם עוזר לעם שיהא נקרא שמו מלך. וזהו פירוש המדרש ויכל אלהים ביום השביעי, שכסף ביום הז' מלאכתו עיין שם הכוונה מחמת דשבת הוא מלכות כנודע בכתבי האריז"ל ולהכי ביום הז' דמסתכל על מדת המלכות ומלך צריך עם לכן ביום הז' משתוקק וכוסף מלאכתו אשר עשה, רצה לומר של עולם עשיה דהיינו האדם שהוא בעולם עשיה, כי עיקר מלכותו כביכול ברוך הוא שהאדם שהוא בעולם הזה עובד אותו כנזכר בספרי קודש דמלאכי מעלה אין חידוש

שהם עובדים למעלה בלי יצר הרע ולכן ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (דביום הז' דהוא הסתכלות על מלכות כסף עולם עשיה דהוא האדם שבעולם הזה נקרא האדם עולם עשיה שעל ידי זה נקרא שמו מלך כי מלך הוא על ידי עם והבן):

עוד יבואר **ונח מצא חן בעיני ה'**, דהכלל כל דבר שהצדיק רואה ממנו לוקח עבודת ה' ואם רואה חס ושלום איזה אדם מתאוה לעבירה לוקח הצדיק מזה התאוה עבדות ה' שאומר בלבו קל וחומר מה זה שמתאוה לדבר עבירה שהוא קלה ונפסד בזמן מועט, מכל שכן שראוי לו להתלהב לעבודת השם יתברך שעבודה זו יקיים לעולם. והיות מקודם נאמר הקרא ויראו בני אלהים את בנות האדם כו', שמראה הכתוב שאז היה חן רע בעולם שהנשים היה להם חן בעיני האנשים ומכח זו בחרו להם כל אשר רצו הודיע הכתוב ונח מצא חן, פירוש מצא בעולם מדת חן שהיה לתאות רעות וכו'. ואמר הכתוב ונח מצא חן בעיני ה', שנח הגביה חן ההוא בעיני ה' לקדושה שממנו לקח עבדות ה' שאמר מה שיש חן לתאות רעות מכל שכן שיהיה אדם משתוקק שימצא חן בעיני ה' על ידי עבודתו ותורתו ויראתו ודו"ק:

נח

אלה תולדות נח (בראשית ו, ט). נראה דהנה יש שני מיני צדיקים שעובדים את הבורא, צדיק אחד יש שעובד הבורא ברוך הוא בהתלהבות גדול והוא לעצמו ואינו מקרב הרשעים להיותם גם כן מעובדי הבורא ברוך הוא רק שהוא בפני עצמו לבדו עובד הבורא, ויש צדיק אחד שעובד הבורא ומחזיר הרשעים להיות גם כן מעובדי הבורא כמו אברהם אבינו שהיה מגייר גרים. ואיתא בכתבי האר"י ז"ל שעל זה נענש נח על שלא היה מוכיח הרשעים שבדורו והוצרך לגלגל במשה ומשה היה מתקן שהיה מוכיח תמיד כל ישראל. וזהו הפירוש שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין מ.) טוב לשמים וטוב לבריות, כי זה הצדיק שעובד ה' ומקרב את הרשעים גם כן להיות עבדי ה' נקרא טוב לשמים משום שהוא עובד הבורא ברוך הוא וטוב לבריות גם כן בשביל שהוא מקרב הבריות לעבוד ה' אבל נח לא היה מקרב הבריות לעבוד ה' כנ"ל. וידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין יט:) כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, כמו שכתוב אצל אברהם אבינו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה) נמצא לפי זה אברהם אבינו שהיה מגייר גרים הרבה לכך לא נאמר אצל אברהם אלה תולדות כמו שנאמר אצל נח משום שלא היה לו תולדות רק מה שאמר הכתוב ויולד נח שלשה בנים את שם וכו', ולא יותר כנ"ל (וזהו פירוש הכתוב אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו וכו' ויולד נח וכו', רק אלה תולדות נח מה שאמר הכתוב להלן ויולד נח שלשה וכו'). והטעם את האלהים התהלך נח, רצה לומר רק את האלהים

היה מתהלך נח, נח לבדו היה עובד הבורא ברוך הוא אבל לא היה מתהלך עם הבריות לקרבם להיות מעובדי הבורא ברוך הוא לכן נאמר שוב ויולד נח רק שלשה בנים את שם וכו', ושייך שפיר אלה תולדות נח. וזהו פירוש ונח מצא חן בעיני ה', היה לו לומר ונח היה לו חן בעיני ה', ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי ידוע שאנשי דור המבול שטופי זימה היו ונח היה צדיק תמים והיה מעלה אותו החן לקדושה כי דור המבול הביאו אותו חן לקליפה ונח לא היה מוכיח אותם. וזה פירוש ונח מצא חן בעיני ה'. ונח מצא חן, רצה לומר ראה שיש מציאת חן בזה העולם והוא מצא אותו חן בעיני ה', רצה לומר היה מעלה אותו לקדושה אבל לא היה מעלה רק בעיני ה' אבל לא בעיני הבריות כנ"ל:

אך נדקדק בפירוש רש"י ז"ל אף נח מקטני אמנה היה האיך יכול להיות זה כי הכתוב מעיד עליו נח איש צדיק תמים היה בדורותיו. ועוד קשה למה לא היה מתפלל נח לבטל הגזירה. נבוא לבאר, כי יש שני מיני צדיקים שעובדים הבורא יש צדיק שעובד הבורא ואין לו חשק רק להיות עובד הבורא ומאמין שיש לו כח בעליונים להנהיג העולמות כרצונו כמו שאמרו חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:) צדיק מושל ביראת אלהים (שמואל ב' כג, ג) מי מושל בי צדיק הקדוש ברוך הוא גוזר וצדיק מבטל הגזירה לטובה ויש צדיק אחד שעובד הבורא ברוך הוא והוא שפל בעיני עצמו מאוד ומאוד וחושב בלבו מי אני שאתפלל לבטל הגזירה לכן אינו מתפלל לבטל. וזהו הדבר פירוש הגמרא (סנהדרין צב:) נבוכדנצר רצה לומר שירות ותשבחות שגינה שירות ותשבחות של דוד המלך עליו השלום מה זה הלשון שגינה, ולפי הנ"ל אתי שפיר כי נבוכדנצר היה רשע והחריב בית המקדש והיה מבחין שהצדיקים יכולין להפוך מדת הדין לרחמים והיה מתירא שמא יהיה צדיק ויתפלל לבנות בית המקדש לכן אמר כמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא. כמצבייא עבד (דניאל ד, לב) רצה לומר ברצונו עבד בהעולמות ואין הצדיקים יכולים לבטל הגזירה כך היה מחשבת נבוכדנצר. וזה מאמר חכמינו ז"ל ביקש נבוכדנצר לומר שירות ותשבחות שגינה שירות של דוד, כלומר נבוכדנצר רצה לומר שירות שהוא להיפך משל דוד כי דוד אמר (תהלים קמה, יט) רצון יראיו יעשה השם יתברך מנהיג העולמות כרצון הצדיקים והרשע נבוכדנצר היה רצונו להיפך כנ"ל ונח הגם שהיה צדיק גדול ותמים היה קטן בעיניו מאוד ולא היה לו אמונה בעצמו שהוא צדיק מושל ויכול לבטל הגזירה אדרבה היה חשוב בעיניו כשאר הדור והיה חושב אם אני אהיה ניצול בתיבה ואני אין צדיק יותר משאר הדור המה גם כן ינצלו לכן לא היה מתפלל על הדור. וזה שפירש רש"י אף נח מקטני אמנה היה, רצה לומר נח היה קטן בעיניו באמונה שהוא צדיק תמים שיכול לבטל הגזירה שלא היה חשוב בעיני עצמו כלום. וזהו פירוש

והנני משחיתם את הארץ, רצה לומר הנני אעשה כרצוני כי לא יש צדיק שמתפלל לבטל הגזירה לכן אני משחיתם את הארץ. ואחר כך אמר ואני הנני מקים את בריתי אתכם, רצה לומר אף על פי שאין הצדיק מתפלל לבטל הגזירה אף על פי כן הנני מקים את בריתי אתכם:

או יאמר, אלה תולדות נח נח וגו', כלומר התענוג של הצדיק שעושה מצות הבורא יתברך מה שהבורא יש לו תענוג ממצות הצדיק וזהו ואלה תולדות נח, זהו העיקר התענוג של הצדיק ממצות הבורא נח מה שהבורא ברוך הוא יש לו תענוג והבן:

עוד יבואר, אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח. נקדים תחלה לבאר פירוש רש"י על פסוק ויבא נח אל התיבה מפני מי המבול, פירוש אף נח מקטני אמנה היה. וצריך להבין זה הפירוש הלא הכתוב מעיד לעיל ויעש נח כאשר צוה ה', ועשה התיבה כמו שפקד ה' עליו משמע שהאמין בה' ואחר כך פירש רש"י אף נח מקטני אמנה היה. אך נבא לבאר בעזרת השם יתברך, כי ידוע כי כל נצוצין הקדושים יש להם תשוקה לעבוד הבורא ברוך הוא כמו המלאכים ושרפי הקודש משתוקקים לעשות רצון הבורא באימה וביראה אך צריך להבין לפעמים יש להצדיק תאות הגשמיות לממון או לשאר תאות עולם הזה מאין בא הדבר הזה להצדיק להיות מתאוה להגשמיות כי צדיק אין לו תאוה רק להיות עובד הבורא מהיכן בא זה להצדיק למחשבת תאוה כזה. אך נבוא לבאר כי הצדיק מחמת שהוא עובד הבורא ומחזיר אחר הרשעים גם כן להיותם מעובדי הבורא ברוך הוא ומוכיח אותם להכניס אותם תחת כנפי השכינה ומכח זה שהם מגביהים את הרשעים לעשות רצון קונם צריך הצדיק ללחום מלחמות מצוה עם החיצונים לברר הנצוצות שנפלו בקליפה עד הנה על ידי מעשה הרשעים שהיו עושים והצדיק מעלה אותם לקדושה ומזה באה להצדיק מחשבת תאות עולם הזה:

וזה פירוש המשנה (חגיגה פ"ג מ"א) חומר בקודש מבתרומה, רצה לומר המשנה מקשה חומר בקודש מהיכן הוא בא דבר זה חומריות לקודש רצה לומר להצדיק שהוא עובד הבורא ואין לו רק תשוקה להיות עובד הבורא ברוך הוא מהיכן בא להצדיק דבר חומריות. ותירץ מבתרומה, רצה לומר מכח זה שמגביה הרשע להיות עובד הבורא בא להצדיק מחשבה רעה של גשמיות של הרשע שתרומה לשון הגבהה הוא שמטבילין כלי בתוך כלי לתרומה אבל לא לקודש. הכלל הוא, כל דבר שיש בעולם הזה צריך האדם ליקח ממנו דרך לעבודת הבורא, דהיינו כשמתאוה לדבר גשמי כגון לממון או לכבוד אז צריך האדם לישב עצמו מה זה התאוה שאני מתאוה לגשמי זה הגשמי דבר נפסד וכלה הוא אבל עבדות הבורא זה דבר עולמית ושם אצל הבורא יש כל התענוגים כי הוא מקור

כל הנבראים. וזה הוא עיקר תכלית כל הנבראים רק לעבוד הבורא ברוך הוא ולעשות תענוג להבורא כמו שאמרו חכמינו ז"ל (אבות ו, ט) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו, לעשות נחת רוח להבורא ברוך הוא:

וזה פירוש הכתוב (תהלים קיט, צח) מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי. מאויבי, רצה לומר מ"ם של מאויבי הוא כמו מן אויבי מאויב שלי דהיינו יצר הרע תחכמני מצותיך, רצה לומר היצר הרע מפתה אותי לתאות גשמי דהיינו תאות אשה או שאר תאות גשמי אזי מזה התאוה הגשמי מיצר הרע תחכמני מצותיך אזי לבי בוער להיות עובד את ה'. כי לעולם היא לי, רצה לומר תאות גשמי הוא דבר נפסד וכלה לא כן כשאהיה עובד הבורא זה הוא לי לעולם כי אני מדבק עצמי בבורא שהוא חי וקים לעולם. וידוע כי אותיות אהבה הם כלי לבהירות הבורא שבתוכו וכשאדם אוהב מעשה גשמיות אזי הוי מעשה גשמיות כמו כלי לאהבת הבורא נמצא כשאדם הולך אחר התאות הגשמיות אז הבהירות הבורא עמנו בכלי בתוך כלי אבל כשאדם אוהב את הבורא ברוך הוא בלב שלם אזי היא בהירות בתוך כלי אחד וכו':

וזהו פירוש שמטבילין כלי בתוך כלי לתרומה אבל לא לקודש (חגיגה פ"ג מ"א), שמטבילין הוא לשון תערובת שמערבין הבהירות. בכלי תוך כלי לתרומה, רצה לומר שמכניס אהבתו בגשמיות וצדיק צריך להעלותן ולהגביה אהבתם לקדושה וזהו לשון תרומה ואז היא בכלי תוך כלי כנ"ל, כי האהבה היא כלי לבהירות והתאוה הגשמיות הוא כלי לאהבה שעל ידי תאות הגשמיות גופא בא לידי אהבת הבורא כנ"ל בפסוק מאויבי תחכמני וכו'. ונמצא כשאדם הוא בתאות גשמיות הבהירות הוא בשני כלים וזהו כלי בתוך כלי אבל כשאדם באהבת השם יתברך הוא בכלי אחד דהיינו בתוך אותיות אהבה כנ"ל. וזהו אבל לא לקודש, רצה לומר לקודש כשהצדיק מכניס אהבתו להבורא ברוך הוא כנ"ל אזי הוא בכלי אחד:

בפסוק את האלהים התהלך נח (בראשית ו, ט). כלומר נח הלך עם אלהים, דהיינו שלא היה לו כח להפוך מדת הדין לרחמים אבל אצל אברהם ויצחק כתיב (בראשית מח, טו) האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו, כלומר שהם היו לפני מדת הדין כי היה להם כח להפוך מדת הדין לרחמים ובזה הבחינה היו האבות לפני האלהים:

או יאמר, את האלהים התהלך נח, כלומר שפעל זה שהבורא ברוך הוא מתלבש את עצמו כביכול באותיות. וזהו א"ת, היינו הכ"ב אותיות מאלף ועד תי"ו. האלהים התהלך, כלומר נח פעל זה האלהים התהלך. התהלך האלהים א"ת באותיות ומי פעל זה נח:

קינים תעשה את התיבה (בראשית ו, יד). קינים לשון ק"ן ציפור לשון דירה. כלומר שתהיה מדובק ומקושר בתוך התיבה היינו הדיבור כאשר תדבר בעבדות הבורא יתברך בתורה ובתפילה:

או יאמר, קינים תעשה את התיבה, תגרום בדיבורך שהבורא ברוך הוא ישכון על זה העולם וזה קינים כנ"ל תעשה את התיבה, עם התיבה היינו הדיבור:

וזה אשר תעשה אותה (בראשית ו, טו). כי יש צדיק אשר האותיות בעצמם מורים לו ומנהיגים אותו ויש צדיק אשר הדיבור הראשון שהוא אומר אחר זה הוא מנהיג את האותיות. והנה הבחינה הא' הוא בחינת שאר נביאים על זה רמזו רבותינו ז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה, כאשר האותיות מורים ומנהיגים אותו כך הוא אומר. והבחינה הב' הוא בחינת משה רבינו שמבואר שהתנבא בזה כיון שהוא מנהיג את הדיבור. וזהו הרמז וזה אשר תעשה, שתהיה בבחינת זה ותיבה הוא הדיבור:

שלש מאות אמה אורך התיבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה (בראשית ו, טו). כי כשהאדם מדבר איזה דיבור אזי בתחילה צריך לחשוב רוממות וגדולת הבורא יתברך ואחר כך מגיע לאדם אהבה ויראת שמו יתברך ואחר כך מגיע לעולם התענוג ובזה משפיע שפע על העולמות. ועל אלו השלשה רומז הכתוב קומה היא בהחשב רוממות האל יתברך רוחב אהבה ויראה שמו יתברך והוא מצפון לדרום. אורך, היינו התענוג והשפעה מהבורא על העולמות והוא ממזרח למערב:

ופתח התיבה בצידה תשים (בראשית ו, טז). הכלל כשהצדיק מדבר דיבור אזי צריך לדבק עצמו במה שכלול בדיבור אם הדיבור הוא מיראה אז צריך לדבק עצמו ביראת השם וכן אם הדיבור הוא מאהבה צריך לדבק עצמו באהבת השם כי במדה שכלול ופתוח לו בהדיבור צריך לדבק עצמו. וזהו ופתח התיבה, לאיזה בחינה שהתיבה הוא הדיבור פתוח כנ"ל. בצידה תשים, צריך אתה לדבק בה:

ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל (בראשית ו, כא). הכלל הוא שמבואר ברמב"ן הקדוש שמפני מה עד נח לא הותר חי לאכול ולנח הותר חי לאכול מפני כי נח החיה אותם בתיבה לכן הותר לו חי לאכול. וזהו נראה לי הרמז קח לשון קנין כמבואר בפסוק (בראשית כג, יג) כסף השדה קח ממני, כלומר על ידי זה יקח קנין חדש שיותר לו לאכול חי:

או יאמר, קח לך מכל מאכל, כי לשון מאכל היינו שהוא מאכיל את אחרים ובו יבואר המדרש (בראשית רבה יט) האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (בראשית ג, יב) אכלתי לא נאמר כו' אכלתי ואוכל עד כאן לשון המדרש. הכלל כי באכילה

שאדם מישראל אוכל מתקן הפגם של אדם הראשון שפגם באכילה דהיינו על ידי מצות שישראל עושים באכילה הן בברכה על האכילה הן בשאר מצוה שישראל עושים בהמאכל קודם האכילה בבשר שחיטה ומליחה ובכל מאכל יש מצות מתקן הפגם של אדם הראשון. ובזה מבואר ואוכל אכלתי לא נאמר אלא אכלתי ואוכל עוד, כלומר בזה שאוכל עוד על ידי מצות יתוקן מה שפגמתי נמצא על ידי שפגם אדם הראשון באכילה צריך האדם לאכול ולתקן נמצא האכילה של אדם הראשון נקרא מאכיל כלומר מאכיל לאחרים בשביל האכילה זה צריך האדם לאכול. וזהו הרמז קח לך מכל מאכל, רצה לומר כי על ידי שהכניס נח בתיבה מכל החי הותר לאכול מכל חי כנ"ל. וזהו הרמז ואכלתם אכול (יואל ב, כו) ואכלתם, כלומר מה שאתם אוכלים אכול על ידי האכילה שאכל אדם הראשון אתה אוכל לתקן הפגם של אדם הראשון על ידי האכילה על ידי המצוה אשר באכילה של ישראל:

משנולד אברהם לא ענש הקדוש ברוך הוא לאומה רק את האומה אשר הם עושים רעה לזרעו אבל מה שעושין נגד ה' הוא שומר להם להפרע מהן לעתיד לבוא ולא כן קודם שנולד אברהם שענש הקדוש ברוך הוא לדור המבול ודור הפלגה על שהכעיסו נגד רצונו אבל משבא אברהם ענש את האומה הזאת שמצירים את זרע אברהם:

בפסוק כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (בראשית ז, א). רצה לומר על פי דמבואר בזוהר הקדוש גבי משה שאמר (שמות לב, לב) מחני נא מספרך, אותיות מחני מי נח שתקן נשמת נח שלא ביקש על דורו ובזה שמסר משה נפשו בשביל ישראל תיקן לנשמה דנח, כי משה היה כלול מכל הנשמות עיין שם, וידוע דמשה נקרא צדיק שמצדיק הכל לפני ה' ללמד זכות על הכל. וידוע מאמר חכמינו זכרונם לברכה כל הנביאים נתנבאו בכה ומשה בזה, וזה כי אותך ראיתי צדיק לפני, רצה לומר אני רואה אותך צדיק לה' להצדיק הבריות ללמוד עליהם זכות אימתי בדור הזה רצה לומר בדור שיהא בו משה שהוא בחינת זה אז נשמתך שיהא במשה דכלול כל הנשמות יתוקן בלימוד זכות על ישראל שנשמתך גם כן ילמוד זכות כיון שמשה כלול מהכל ובלימודו זכות כל הנשמות שבו ילמדו זכות, וזהו צדיק לפני בדור הזה ודו"ק:

וירח ה' את ריח הניחוח (בראשית ח, כא). איתא בבעל הטורים מסורה ב' וירח הכא ואידך וירח את ריח בגדיו (בראשית כז, כז) עיין שם. נראה על פי שאמר כבוד אדוני אבי מורי ורבי וירח ה' את ריח הניחוח כו', מהיכן בא הריח הניחוח הוא מחמת שאדם יש יצר בו ואף על פי כן כובש את יצרו ועובד את ה' גלל כן ויאמר כו' לא אוסיף עוד כי יצר לב האדם רע מנעוריו, כי על ידי יצר הרע הוא התענוג עד כאן דברי אבי. ועל ידי זה השם

יתברך מתלבש בישראל כנאמר (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר, דאמר הצדיק ר' בער ז"ל אתפאר, מלשון התלבשות מלשון ויתפרו עלי תאנה (בראשית ג, ז) עד כאן דבריו. ולא במלאכי מעלה כי ההתלבשות מגודל התענוג שיש לו מישראל יותר מכולם כי יש להם יצר הרע ואף על פי כן כובשים אותו וזה וירח ה' את ריח הניחוח כנ"ל שהריח תענוג זה מה שמגיע מעבודת האדם. וזהו גם כן וירח את ריח בגדיו, שהריח שבני אדם הם בגדיו שמתלבש בהם ועל ידי כן ריחם עליהם והבן:

בפסוק ולא אוסיף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי (בראשית ח, כא). כאשר דייקא נראה על פי מאמר הזוהר בשעת בריאה אמרה מדת הדין רבונו של עולם האי בר נש זמין למחטי קמך אמר הקדוש ברוך הוא וכי למגנא אתקריא רחום וחנון. נמצא עיקר בריאת העולם היה על ידי שיתנהג במדת הרחמים וכן אמרו במדרש (בראשית רבה יב) בבריאת העולם שיתף הקדוש ברוך הוא מדת הרחמים. וזהו כאשר עשיתי רצה לומר כאשר עשיתי בבריאת העולם להתנהג במדת הרחמים כן יהיה ואם כן מהאי טעמא לא אוסיף להכות כל חי וזהו לא אוסיף כו' כאשר עשיתי, הגם שמרגיזין קדמי אתנהג במדת רחום וחנון כאשר היה הבריאה על תנאי זה והבן:

לך לך

ויאמר ה' אל אברם לך לך (בראשית יב, א). רבים מקשים למה הביא אברהם את שרה לסכנה זו שילך עמה למצרים כיון שלא אמר לו השם יתברך. והנראה מה שהשם יתברך אמר לאברהם אל הארץ אשר אראך, אמר לו שלזה הארץ אשר יהיה הסבה שילך ילך שם. והנה אברהם כאשר בא לארץ ישראל והיה שם הרעב ראה כי כן הסיבה מן השם יתברך שלא יהיו כאן. וזהו ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה כי כבד הרעב בארץ, בזה ראה כי כן הסבה שלא ישאר כאן רק ילך לארץ אחרת ונמצא זה הוא מן ה' שילך אל ארץ אשר יהיה שם הרצון מן ה':

או יבואר, אל הארץ אשר אראך, הכלל כאשר האדם מסופק אם לעשות או לא אזי ישכיל בשכלו אם יש לו איזה בהירות השכל אזי יעשה, וזו אשר אראך לשון בהירות השכל:

או יאמר, לך לך, הכלל כאשר האדם בורח מן השונא אז הוא בורח אל מקום אשר ימצא להמלט את נפשו אפילו להיות נע ונד בארץ אחרת בכדי להמלט את נפשו מן שונאיו וכאן שהיה אברהם נרדף מן נמרוד הרשע כמבואר בחז"ל ושמא חס ושלום תאמר שהיה אברהם נע ונד בארץ אחרת, לזה אמר לו השם יתברך לך לך כלומר לך אל מקומך:

עוד יבואר, ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך, כי זה כלל גדול לכל מקום שאדם הולך הוא הולך לשורשו, כי בוודאי באותו המקום יש שרשו וצריך להעלות אותן הנצוצות

לזה אמר לך לך לבדך לשרשך להעלות אותן הנצוצות. אבל משה ואהרן ושמואל שהיו כללות כל ישראל לזה נאמר בשמואל (שמואל א' ז, יז) כי שם ביתו, בכל מקום שהולך שמה היה חיותו, דהיינו שם היה שורשו שהיה כללות כל ישראל:

בפסוק ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך (בראשית יב, ב). ואמרינן בגמרא (פסחים קיז:) ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולם תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ולא בהם. כי הנה יש שלשה מדות אשר הבורא ברוך הוא מתנהג בהם כל העולמות והם מדת אהבה ומדת הגבורה ומדת התפארת והנה כשהקדוש ברוך הוא מתנהג בברואיו במדת אהבה אז כל העולמות הם מלאים כל טוב וכשהבורא ברוך הוא מתנהג בברואיו במדת הגבורה אז חס וחלילה לפעמים הוא להיפך וכשהבורא ברוך הוא מתנהג בברואיו במדת התפארת אז גם כן הם מלאים כל טוב כי באמת תכלית מדת התפארת הוא אהבה כי מדת התפארת הוא מה שהבורא יתברך מתפאר עצמו כביכול בברואיו על ידי זה יתעורר מדת אהבה להשפיע להם כל טוב והנה מדת הגבורה אף על פי שהוא נראה שהוא להיפך ממדת אהבה, כי חס וחלילה לפעמים הוא עושה דין בעולם אף על פי כן תכליתה הוא אהבה כמו שאמרו חברי איוב לאיוב והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד (איוב ח, ז) כי עיקר מדת הגבורה לעשות לפעמים חס וחלילה דין בעולם כדי שאחר כך יושפע כל טוב וכמו שנחום איש גם זו אמר על כל מקרה אשר הקרה לו גם זו לטובה, אף על פי שהקרה לו איזה מקרה אשר בתחילה נראה לא טובה אף על פי כן סופה היא טובה ואשר בתחילה נראה לא טובה היא רק כדי שיהיה אחר כך טובה. ולפי דברינו אלה אפילו מדת הגבורה תכליתה היא אהבה. והנה ידוע שאברהם רומז על מידת אהבה ויצחק על מידת הגבורה ויעקב על מידת התפארת וזהו שאמר יכול יהו חותמין בכולן, כלומר שיהא מדת הגבורה והתפארת תכלית גם כן גבורה לזה אמר בך חותמין, כלומר תכלית תפארת והגבורה הוא רק שיתעורר מדת אהבה כי חותם הוא תכלית הדבר ואלו שלשה הבחינות היה בי"ב שבטי י"ה:

והנה יש בתפילין שי"ן של ארבעה ראשין ושי"ן של שלשה ראשין, והנה השי"ן של שלשה ראשין היא על בחינות י"ב שבטי י"ה כי כל ראש כלול מארבעה כידוע לעם ה' הרי י"ב וכל שבט ושבט יש לו שורש מאלו י"ב שרשין ונקראו י"ב חיוורתא ונקראין אין, ויש עוד שורש למעלה מאלו השרשים אשר כלול כל אלו י"ב שרשים והשורש ההוא נקרא אפס ועל השורש ההוא נאמר בלו"ם פיך מלדבר וכו', והוא על דרך משל, כי לאילן יש הרבה ענפים וכל ענף וענף יש לו שורש באילן והאילן עצמו יש לו שורש

אשר כולל כל השרשים ועל בחינה הזאת רומז מלת אחד כי החי"ת ודלי"ת הוא י"ב והוא י"ב חיוורתא ואלף הוא השורש העליון אשר כולל אלו השרשים ובבחינה הזאת אמרינן בגמרא, ובלבד שלא יאריך באלף כי האלף הוא אפס הכולל אלו י"ב שרשים ואל האלף הזאת נאמר ולבך מלהרהר אפילו להרהר אסור שם והבן ודו"ק:

והיה ברכה (בראשית יב, ב). הכלל י"ה רמז על השם יתברך ו"ה על ישראל ועד אברהם לא היה שיעורר השפע מלמעלה והיה השפע מן ה' לבדו נמצא השם י"ה קודם ו"ה משבא אברהם והיה התעוררות השפע מלמטה נמצא ו"ה קודם י"ה. וזהו והי"ה ברכה. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מב) והיה הוא שמחה, כלומר ו"ה קודם י"ה נרמז על התעוררות התחתון:

ואברכה מברכך ומקללך אאור (בראשית יב, ג). ולכאורה מפני מה שינה הלשון שאצל הברכה אמר מקודם ואברכה ואצל הקללה הקדים ומקללך. אך נראה שזה ידוע שהבורא ברוך הוא מצרף מחשבה טובה למעשה ולא מחשבה רעה חלילה ועל זה אמר ואברכה מברכיך, דהיינו דתיכף ומיד כשתעלה על מחשבה של אדם הטוב לברך אותך אז אצרף אותה מחשבה למעשה ויהיה בעיני כאלו קיים המצוה הזאת ואז אברך אותו תיכף ומיד כדי שיהא כלי מוכן לקבל הברכה ואז יברך אותך אבל ומקללך אאור, היינו שאחר שיקלל אותך אז אקלל אותו אבל אם יהיה במחשבה לקלל אותך אז לא אקלל אותו והבן:

ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו (בראשית יב, ח). ויש לדקדק היה צריך לכתוב ויבן שם מזבח לה' הנראה מאי אליו או הוה ליה לכתוב לה' הנראה לו מאי מלת אליו. ונראה לפרש, כי באמת שהקדוש ברוך הוא הבטיח לאברהם בכאן טובת הגשמיות ולכך היה צריך מזבח והוא ענין הקרבה להקריב הטובה הזאת להבורא יתברך. וזה הוא פירוש הפסוק ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, בשביל טובתו כי מלת אליו הוא בשביל טובתו ולכך הוצרך למזבח והוא ענין הקרבה והבן:

בפסוק בית אל מים והעי מקדם (בראשית יב, ח). כי ידוע שצריך להצדיק להיות דבוק תמיד באין וזו ביטול במציאות מחמת גודל היראה ופחד מהבורא ברוך הוא ותיבת (והעי) הוא מלשון עיי השדה וכשהצדיק הוא דבוק באין משם הוא מביא השפעות רצון וברכה לכל העולם כולו. וזו פירוש הפסוק בית אל מים והעי מקדם, רצה לומר שמקודם צריך להיות דבוק באין וזו בחינת עי מקדם הוא קדמונו של עולם ואחר כך כשהצדיק הביא השפעה לעולם בחינה זו נקרא בית אל מים ודוק. וזהו כוונת מלת שא"ה משם ע"ב מלשון שאיה ושממה, רצה לומר שהצדיק צריך להיות דבוק באין ולהיות בטל במציאות

ואחר כך מביא כל הברכות לעולם. וזה שכתוב אחר כך ואברם כבד מאוד במקנה ובכסף ובזהב ודו"ק:

ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב, ט). ביאורו כך, לשון נגבה הוא מלשון (יהושע טו, יט) כי ארץ הנגב נתתני דעכסה שפירושו מנוגב. ובאמת הנגבה הוא דרום מורה על מדת חסד, אך כי גם במים יש מדת קר ולח דהיינו הרכבה שלו וקר יורה על הצמצום ולח מורה על התפשטות ולפי זה מלת נגבה רומז על אלו שתי הדרכים שאמרו דהיינו קר ולח. והענין שאברהם אבינו עבד את הבורא ברוך הוא במדת אהבה אך האהבה האמיתית הוא שצריך להתפשט מכל המדות שלו ולעבוד את השם יתברך בכל אבריו ותנועותיו ולא ישאיר לעצמו כלום. והנה זהו עצם הצמצום שמתפשט מעצמותו ונכנס באהבת הבורא יתברך. וזהו עצם ההרכבה כנ"ל. וזהו כונת הכתוב ויסע אברם הלוך ונסוע, דהיינו שנסע ויצא מעצמותו ונתפשט והלך לאהבת הבורא והיינו הנגבה ודו"ק היטב:

ובאופן אחר יבואר הפסוק והוא קרוב לפירוש הנ"ל ויסע אברם וכו', כי יש שני מיני עובדי ה' אחד על ידי יראה ואחד על ידי אהבה. וההפרש העובד על ידי יראה הוא יש כי הוא עצמו דבר ומתירא עצמו מדבר של מעלה ממנו והעובד על ידי אהבה הוא כאין לגמרי שאינו כלום והנה באהבה עצמה העובד באהבה מחמת שכר הוא גם כן יש שעובד עבור עצמו והעובד לעשות נחת רוח להשם יתברך ואינו חושב עצמו והוא אינו כלום זה הוא כאין לגמרי. וזהו ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, פירוש שהשיג בחינת אהבת שלא לחשוב עצמו כלל רק לעשות נחת רוח להשם יתברך וזהו נקרא נגבה מלשון ארץ הנגב כנ"ל דבר היבש וריקן שהוא עצמו אינו כלום ולא עבור שכר והמבין יבין:

או יבואר על פסוק הנ"ל, ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב ט), ולבאר הכפל לשון הלוך ונסוע הוא על פי הזוהר הקדוש דאברהם עבד את הבורא יתברך מאהבה ונגבה הוא דרום דהוא חסד והיא אהבה עד כאן. וידוע מה שכתוב בזוהר הקדוש בעובדא דלתתא איתער עובדא דלעילא עיין שם. ולכן אברהם אבינו שעבד את הבורא במדת אהבה העיר אהבת ה' כמו שכתוב זרע אברהם אוהבי, מדה כנגד מדה ואם כן בעבודתו באהבה פעל שמשך אהבת השם יתברך אליו. וזה שאמר הלוך ונסוע הנגבה, רצה לומר שנגבה דהוא אהבה כנ"ל בו הלך לה' לעבוד אותו ונסע על ידי זה אהבת ה' אליו וזהו הלך באהבתו לה' ברוך הוא ונסוע שנסע לאהבת ה' אליו ואהבתו לה' הוא מתתא לעילא ואהבת ה' אליו הוא מלעילא לתתא:

וזה שאמר הכתוב וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה (בראשית יג, יד), רצה לומר שיראה בחינת ג' אבות כמבואר בכתבים דצפון ודרום ומזרח הוא יראה ואהבה והתפארת עיין שם והוא מדת אברהם יצחק ויעקב שאברהם עבד באהבה ויצחק ביראה ויעקב בהתפארות ורמז לו השם יתברך ברוך הוא שיראה מדתו ומדת יצחק ויעקב ורמז כי את כל הארץ אשר אתה רואה, על פי דמבואר בכתבים דארץ הוא מלכות דהוא דוד וכמבואר בזוהר הקדוש דדוד לא קבל מלכותו שלימה עד דאתחבר באבהן ויש לדוד התחברות עם האבות וזה שאמר כי את כל הארץ, שהמלכות דהוא ארץ דהוא בחינת דוד שיש לה בחינת התחברות לך אתננה ולזרעך עד עולם, שממך יהיה המלכות. ומהאי טעמא הזכיר ימה לגבי צפונה ונגבה וקדמה מחמת דרצה להזכיר מלכות כנ"ל וימה הוא יסוד כנזכר בהאר"י ז"ל ואיתא בזוהר הקדוש צדיק וצדק לא מתפרשין דהיינו יסוד ומלכות מחוברין לכן כשירצה להזכיר מלכות הזכיר קודם יסוד דיסוד מחובר עם מלכות. וזה שאמר ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין, רמז לו דלחם היא חכמה כנזכר בזוהר הקדוש לחם מן השמים דהיא חכמה ויין הוא בינה כנזכר בזוהר הקדוש וצדיק שעובד ה' על ידי חכמה ובינה כמו שכתוב (איוב כח, כח) ראשית חכמה יראת ה' וסור מרע בינה. ורמז לאברהם שעבד ה' על ידי חכמה ובינה ובזה רמז ב' הברכות ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ היא נגד הוצאת לחם דהוא רמז על חכמה וזהו קונה שמים וארץ דתרגום יונתן בן עוזיאל בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א, א) בחוכמא. ולכן אמר קונה שמים וארץ ופירש רש"י שברא דהוא בחכמה כתרגום הנ"ל. וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, הוא רמז נגד הוצאות יין דרמז על בינה ומבינה בא גבורה לנצח כל הקליפות כמבואר בזוהר הקדוש וזהו אשר מגן צריך בידך. ומבואר כמו דהוצאת לחם ויין רמז על החכמה ובינה כן שני ברכות רמז לחכמה ובינה כנ"ל והבן:

אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה (בראשית יג, טו). כי אברהם באצטגנונית היה מביט בכוכבים ובמזלות והנה דרכם של אלו שאינם יכולים לראות רק דבר שהוא בעולם הזה שיש לו השגה מה שאין כן דבר שהוא למעלה מן השגה אין להם יכולת לראות. והנה ישראל אסור לספור אותם כמאמר חכמינו ז"ל (יומא כב:) כל המונה ישראל בו' מחמת שאין יכולת לתפוס ישראל במחשבה כי הם למעלה מן ההשגה ולכן כיון שישראל למעלה מן ההשגה לכן לא ראה אברהם אותם כשהביט במזלות כי אי אפשר להביט דבר כזה בהמזלות. וזהו שאמר השם יתברך אם תוכל לספור את עפר

הארץ כו', כלומר שישראל אין להם מספר מחמת היותם דבר שאין להם השגה ותפיסה בעולם הזה ולכן מחמת זה אין אתה רואה אותם במזלות ובאמת תוליד והבן:

וישמע אברם כי נשבה וכו' (בראשית יד, יד) שמנה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן. המספר הוא בגימטריא שי"ח הוא לשון דיבור על ידי הדבור השפיל אברהם את המלכים וגם דבור הוא לשון הנהגה ולשון דבר אחר לדור וגם שי"ח הוא לשון השפלה שוחה עמוקה להשפיל בו את הרשעים האלו:

ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון (בראשית יד, יח). הכלל יש שני עובדי הבורא אחד שעובד הבורא במסירות נפש ואחד שעובד הבורא במצות ובמעשים טובים וההפרש שזה העובד את הבורא במסירת נפש לא על ידי מצות ומעשים טובים הוא כאין ממש וזה העובד את ה' במצות הוא עובד על ידי דבר היש כי המצות הם יש ולכן זה שעובד במסירות נפש דהוא כאין אינו יכול להמשיך על עצמו שפע כי הוא אינו כלום רק שמדבק את עצמו להשם יתברך וזה שעובד על ידי מצות ומעשים טובים הוא על ידי דבר יש לכן יכול להמשיך על עצמו שפע מהשם יתברך. והנה בעובד על ידי מצות ומעשים טובים גם כן יש בהם בחינות אין היינו מה שעושה נחת רוח לבורא זה הוא בחינת אין אמנם מי שמושך על עצמו על ידי מצות שפע וברכה אזי מדבק את עצמו באין וביש כי בזה שכוונתו לעשות בהם נחת רוח לבורא והוא אינו כלום מדבק את עצמו באין ועל ידי עשיות המצות ומעשים טובים מדבק את עצמו ביש כי המצות הם יש ועל ידי עשיית המצות משפיע על עצמו שפע מהשם יתברך ולכן יש לפעמים אדם שמפרנס את עצמו על ידי מעשיו:

והנה אמרו חכמינו ז"ל (קידושין פב.) קיים אברהם אבינו כל התורה אפילו עירובי תבשילין עד שלא נתנה, וקרבנו אל השכל איך ידע כל התורה אך מחמת שאברהם אבינו הפריד את עצמו מגשמיות וראה הרמ"ח אבריו שכל אבר חיותו ממצוה וכל אבר ואבר יש לו מצוה שמחיה אותו שהמצוה שהוא כנגד האבר הוא חיות האבר ומבלעדי המצוה אין חיות לאבר והשיג שחיות הראש הוא מתפילין וכן השאר מצות משום הכי השיג כל המצות עד שלא נתנה כי ראה החיות של אבריו שכל אבר יש לו חיות ממצוה ולכך לא היה אברהם יכול לעבוד את הבורא בחוץ לארץ על ידי המצות כי בחוץ לארץ לא היה באפשר לקיים המצות התלוים בארץ ולא היה יכול לקיים כמה מצות שהם כנגד אבריו והיה נחסר לו כמה אברים כי חיותה ממצות שכנגדם ובחוץ לארץ לא היה יכול לקיים המצות התלוים בארץ לכן כל זמן היות אברהם בחוץ לארץ היה עובד השם יתברך על ידי מסירות נפשו אמנם בביאתו לארץ היה יכול לקיים כל המצות והיה קומה שלימה

בכל אבריו על ידי המצוה ולכן היה עובד על ידי מצוה. ולכן מצינו מה שמסר עצמו במסירות נפש והפיל עצמו לתוך כבשן האש וכן כמה נסיונות שהיה לאברהם במסירות נפש היה הכל בחוץ לארץ כי בחוץ לארץ היה עובד על ידי מסירת נפש ובארץ ישראל לא היה צריך לזה כי היה עובד על ידי מצות ומה שהעלה את יצחק לעקידה בארץ ישראל זה היה במאמר הבורא שצוה אותו ולכן בחוץ לארץ שעבד על ידי מסירת נפש היה דבוק באין ולא היה יכול להמשיך על עצמו שפע אמנם בארץ ישראל שעבד על ידי המצות היה בבחינת יש והיה יכול להמשיך שפע מהבורא:

וזהו פירוש הפסוק לך לך מארצך, פירש רש"י ז"ל להנאתך ולטובתך, פירוש עבור הטובה שלך תלך לארץ ישראל כי שם תעבוד על ידי מצות ותוכל להמשיך עליך שפע אמנם בחוץ לארץ שאתה עובד במסירת נפש דבוק באין אי אפשר לך להמשיך עליך שפע. ובזה מתורץ קושית הרשב"א בתשובה למה נשא יעקב אבינו שתי אחיות כיון שקיימו כל התורה עד שלא נתנה, ולפי מה שכתבתי ניחא, כי בחוץ לארץ לא היו עובדין על ידי מצות כי לא היה יכול לקיים מצות התלויות בארץ והיה עובד בחוץ לארץ במסירות נפש ובאמת לא היה לו שתי אחיות אלא בחוץ לארץ דשם לא עבדו על ידי מצות רק במסירות נפש אבל בביאתו לארץ ישראל מתה רחל ותראה ברשב"א שכוון בדבריו לדברים אלו. והנה זה האדם שעובד הבורא על ידי מסירות נפש הוא רואה הבורא ברוך הוא בעין ממש וזה שעובד הבורא על ידי מצות ומעשים טובים הוא רואה את השם יתברך באספקלריא כי עובד על ידי יש:

וזהו אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר (בראשית טו, א), פירוש שבעת הזאת עבד להשם יתברך על דרך מצות ולכן היה דבר ה' אליו במחזה שראה להשם יתברך באספקלריא. ואמר לו השם יתברך אל תירא אברהם כו', פירוש שלא תירא שאתה עובד על ידי מצות ולא במסירות נפש. שכרך הרבה מאוד, פירוש על ידי עבדות שלך במצות אתה יכול להמשיך עליך שפע וזהו שכתוב הרבה מאוד. ונמצא מה שאמרו חכמינו ז"ל קיים אברהם כל התורה כולה היה בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ אמנם מעתה אף על פי שאנו בחוץ לארץ יכולין אנו לעבוד על ידי המצות שכבר נתנה לנו התורה והנה מה שהיה עובד במסירות נפש והיה באין היה מתקן שם יה. והנה חכמינו ז"ל אמרו (תנחומא חקת ח) שעלה משה למרום ומצא שהשם יתברך היה אומר אליעזר בני אומר כו', ולכאורה כיון שרבי אליעזר לא היה עדיין האיך אומר השם יתברך משמו הלא הבחירה ביד אדם אמנם האין כלל לכל החכמות שהוא כח המוכן לקבל צורה וכשאדם רוצה להמשיך אליו חכמה יכול להמשיך משם חכמה וכן כל דבר ודבר

שאדם רוצה רק שתלוי ברצון האדם אם עובד הבורא יכול להמשיך עליו וזה ראה משה רבינו עליו השלום שיש שכל שם באין שאם ירצה רבי אליעזר ויהיה צדיק יכול להמשיך על עצמו זה השכל ולומר (פרה פ"א מ"א) פרה בת שתים וכו'. שתלוי ברצון האדם אם יתקן מעשיו ויהיה צדיק יהיה יכול להמשיך על עצמו זה השכל ובאמת רבי אליעזר היה צדיק והיה ממשיך עליו זה השכל:

והנה יש שני הכרעות אצל השם יתברך אחד ליתן לאדם דבר שמבקש כרצונו ויש הכרע שהשם יתברך רוצה ליתן לפי העולמות שיצטרכו. והנה זה הכרעה שמכריע ליתן לאדם דבר שמבקש נקרא דעת המכריע וזה ההכרעה שהשם יתברך רוצה להשפיע כפי העולמות נקרא דעת המתפשט כי מתפשט כפי העולמות. והנה אברהם אבינו היה סובר שמה שנכרע שיהיה לו בנים עדיין הוא באין ויכול להתהפך להכי אמר ובן ביתי יורש כו'. ואמר לו השם יתברך שנכרע לגמרי שיהיה לו בנים וזהו והנה דבר ה' אליו לאמר, פירוש שהשם יתברך דיבר לו שכבר בא באמירה שלא ירש אותו כי אם בנו. וזהו פירוש המדרש (בראשית רבה מג) ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון, פליגי ר' שמואל בר נחמן ורבנן, ר' שמואל בר נחמן אמר גילה לו סוד כהונה גדולה כו', ורבנן אמרו גלה לו סוד תורה, פירוש סוד כהונה גדולה היא עבדות על ידי מסירות נפש שהוא סוד כהונה גדולה בחינת הקרבה שמקריב עצמו עבור הבורא וסוד תורה היא עבדות הבורא על ידי מצות ומעשים טובים שהוא תורה:

ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך (בראשית יד, כ). הכלל כאשר הקדוש ברוך הוא משלם לאדם כמדתו כן הוא המדה אבל כאשר הקדוש ברוך הוא נותן לאדם טובה אשר אין מדתו כן זה הוא אצלו מתנת חנם מן הקדוש ברוך הוא. והנה אברהם מדתו חסד ואשר הקדוש ברוך הוא עשה עמו חסד כן הוא המדה לשלם לאיש כמעשהו וכאן שעשה הקדוש ברוך הוא נס שלא כמדתו שהרג את שונאיו אשר אין מדתו כן זהו שנתן הקדוש ברוך הוא מתנת חנם לאברהם. והנה כתב האר"י ז"ל מלך עוזר ומושיע ומגן, הוא לשון חנם וכן תרגם אונקלוס חנם מגן. וזהו הרמז אשר מגן צריך, זה היה אצל אברהם מתנת חנם. וזה גם כן הרמז ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, כי מה שאדם יש לו אינו צריך לקנות ומה שאין לו צריך לקנות ואברהם שמדתו היה חסד זה אין צריך לקנות אבל מדת גבורה צריך לקנות וכאן שהיה אברהם צריך למדת גבורה לנצח את המלכים וזהו ברוך אברם כו' קונה שמים וארץ ודו"ק:

או יאמר, ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך כו' (בראשית יד, כ). והענין כי יש מעשה תחתונים שאדם עצמו מתגבר על החיצונים ויש

מעשה עליונים דצריך הקדוש ברוך הוא להמית החיצונים ואברהם היה במדת אהבה וכשהרג אלו הד' מלכים לבש עוז וגבורה נגד עוזבי ה' על כן מאת ה' היתה זאת כי ודאי מחמת עצמו לא היה יכול לעשות שהוא נגד מדתו רק הבורא ברוך הוא אשר אזר גבורה נגד אויביו ופדה עולמו מן החיצונים. ועל פי זה אמר ברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, כינה השבח זה עתה להשם יתברך שהוא פועל גבורות על העולם נגד אויביו וברוך אל עליון קונה שמים וארץ בעבור היותו מוסר כל הקליפות ועוזביו ביד אברהם ובזה קונה עולמו מיד החיצונים. ולכן אמר ברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, שבודאי השם יתברך הוא נלחם בהם למסור בידך כי מצד התעוררותך לבד לא היה אפשר ולכן כיון שבהריגת המלכים היה נכנס בבחינת גבורה לכן בישר לו הקדוש ברוך הוא תיכף שיוליד את יצחק שהוא בחינה זו כי מקודם לא היה אפשר להוליד את יצחק כי היה מתנגדין במדתו אבל כשנעשה עתה כלול גם מאותה מדה היה יכול להוליד יצחק. וזהו שאמר אחר הדברים האלהכו', בישר לו לידת יצחק. היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר, כי בדיבור של מלך כלול כל החכמות שבעולם ולכן כשבא אחד שאינו כלול בכל החכמות אי אפשר לו להשיג דיבור של המלך אבל אם בא אחד שכלול מכל החכמות יוכל להבין דיבור של המלך. והנה מקודם היה אברהם במדת אהבה לבד ולכן מקודם לא היה יכול להשיג הדיבור של הבורא ברוך הוא כי היה לבוש רק ממדה אחת ודיבורו של המקום היה כלול מכל המדות. וזהו אחר הדברים האלה, שנכלל מכל המדות גם מדת גבורה. אזי היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר, דהיינו שדיבור של הקדוש ברוך הוא היה במחזה אליו שהבין על בוריו ודוק היטב:

או יאמר, ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך. צריך להבין הכתוב שאמר קונה שמים וארץ, מוכח שהוא יתברך קונה. גם בשמונה עשרה אנו אומרים וקונה הכל. אך הענין, כי אדם צריך לעבוד הבורא בכל לב ונפש ויחשוב בכל רגע אהבת ויראת השם בכל אבריו כמו שאמר הכתוב (תהלים לה, י) כל עצמותי תאמרנה וכו', ובכל נשימה ונשימה שאדם נושם בחוטמו צריך אדם לשבח ולפאר ליוצר הכל יתברך כמו שדרשו חכמינו ז"ל (בראשית רבה יד) על כל הנשמה תהלל י"ה. והנה אם אדם עושה כך צריך להתפשט מעצמותו ולהתלבש באהבת הבורא יתברך. והנה זהו בעצם מדת יראה, כי מחמת התפשטות המורה על הצמצום הוא מדת יראה הכלולה באהבה וזה בעצם ההרכבה יראה באהבה:

וזהו גם כן הפסוק (שיר השירים ה, ב) אני ישינה ולבי ער כו', כלומר שלא תאמר שינה ממש אך שינה שלי היתה מזו המדריגה כי מחמת אהבת הבורא לא נשאר לי שום כחות

מחמת דביקות השם יתברך והיינו ולבי ער וגומר פירוש לפרושינו, רצה לומר היינו כי מחמת הסתלקות שמסתלק ממחשבות עצמו ונכנס באהבת הבורא ברוך הוא ונשאר ישינה בכל כחות כנ"ל. על זה סיים קרא קול דודי דופק, פירוש כי הקול כלל כלי הדיבור והדיבור הוא כשנחתך מהקול בכלי המבטא הוא לפי אותיות השייכים להדיבור אך קודם הדיבור הוא בתוך הקול בכללות כמו כן אדם כשמפריש עצמו מגשמיות ונכנס ברוחניות. וזהו רמז בפסוק קול דודי דופק, כשנכנס הפרטיות בכללות עושה כביכול בו דפוקה כמו פרטיות. על זה משיבה השכינה ואומרת פתחי לי אחותי רעיתי, שתעשה בו כמו פתיחה יונתי תמתי על דרך שכתוב (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. ועל זה סיים הקרא שראשי נמלא טל, היינו רצון קווצותיו היינו כביכול שאתם עושים בי כמו קצוות וכל זה בא מחמת רסיסי לילה היינו שאתם בבחינת לילה וחושך מחמת הסתלקות המדות העצמיות הגופניות ומחמת אימה וחושך הנופל עליכם אך באמת החושך הוא עצמו אור וכמו שאמר הכתוב (ישעיה ט, א) העם ההולכים בחושך ראו אור גדול. וכעין זה מה שאמר הכתוב (בראשית א, ב) והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום. והענין, כי הארץ אחר הבריאה היתה זכה וברורה והיתה משתוקקת לאהבת הבורא והנה מחמת אהבת הבורא יתברך לא נשארה בעיני עצמה כלום וזהו תוהו, לשון ריקנית וצדיא אך שלא תאמר תוהו כפשוטו לזאת אמר ובוהו, פירוש מלה מורכבת דהיינו בו הוא כי נכנס בדבקות ובו הוא. ולזה אמר וחושך על פני תהום, פירוש על השם יתברך ברוך הוא נאמר (דניאל ב, כד) ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שריה, פירוש כי מחמת דבקות לאהבת השם יתברך והתפשטות אדם מעצמותו היינו לעיני אדם כמו חושך מחמת התפשטות העצמיות גם מחמת דבוקתו ביותר משיג יותר ונופל עליו אימה וחושך. והיינו וחושך על פני תהום, כי על פני תהום הוא בעצמו עולם התענוג. הנה השם יתברך ברא כחות ומדות בזה העולם שצריך לעבוד אותו בהן דהיינו באהבה ויראה ושאר המדות כידוע הכלולים במדת שמים וארץ. והנה קודם שבא אברהם בעולם היו אומות העולם עובדים עבודה זרה במדות ההם והכניסו אותן להקליפות רחמנא ליצלן והשם יתברך בעצמו ברוב רחמיו וחסדיו מחמת גודל חסדו שנוהג עם העולם אזי מפני תיקון העולם היה מוציא אותן מן הקליפות כדי לתקן את העולם ועל זה נאמר קונה שמים וארץ, היינו המדות הנ"ל מיד הקליפות ותיקן המדות שבשמים ובארץ ודו"ק:

בפסוק אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וכו' (בראשית טו, א) ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו וכו' (בראשית יד, ז). ומקשה הרמב"ן זצ"ל למה בנה מזבח בכאן ולא בנה מזבח עד הנה בתחלה כאשר נראה ה' אליו כדכתיב בתחילת הפרשה

ויאמר ה' אל אברם וכו', והיה לו לבנות מזבח שם כאשר נראה ה' אליו. והנה נבוא לבאר לתרץ קושית הרמב"ן הקדוש, כי הנה ענין מזבח וקרבן היא כך כשהאדם יש לו איזה צער חס וחלילה אינו רשאי לצער בשביל הדבר הנוגע על עצמותו, רק עיקר צערו יהיה זה שבעבור זה הסיבה חס וחלילה בלתי יכולת לעבוד את הבורא ברוך הוא כראוי ואז הוא עושה נחת רוח להבורא ברוך הוא כי כל צערו הוא רק מחמת מניעת עבדות הבורא ברוך הוא על ידי זה. ועל הבחינה הזאת הרמז במאי דאמרינן בגמרא (ירושלמי ברכות ב, ד) משיח נולד בט' באב, כי בעבור שישראל מצערים עצמם ולבם בוער על חורבן בית המקדש כי כשהיה בית המקדש קיים היה להבורא יתברך נחת גדול מעבודתינו ומעבודת כהן גדול ביום הכיפורים ומעבודת שאר קרבנות כדכתיב (ויקרא א, יג) אשה ריח ניחוח לה', ולא צער כי בזמן הבית היה ישראל בהשקט ובטח רק עיקר צערו יהיה על כי כעת אי אפשר למלאות רצון הבורא ונחת הבורא אשר היה לו בזמן הבית ובחינות הטובה יהיה גם כן על דרך זה כשהבורא ברוך הוא משפיע לאדם איזה טובה טובת הגשמיות דהיינו כשהבורא ברוך הוא משפיע לאדם פרנסה טובה וכן משאר טובות הגשמיות ידבק הטובה הזאת בהבורא יתברך שלא יהיה לו שמחה מחמת הטובה מה שמגעת לעצמותו רק ישמח שבעבור הטובה הזאת יעבוד הבורא ברוך הוא כראוי וכנכון. ועל בחינה הזאת היה ענין הקרבנות, פירוש מדת קרבן הוא מלשון הקרבה שמעלה טובת הגשמיות טובת הבהמיות להבורא יתברך כאשר בארנו. ועיקר דברינו אלה כשהקדוש ברוך הוא מבטיח לאדם לעשות לו טובה מטובת הגשמיות אל ישמח בדבר הנוגע אל עצמותיו מחמת הטובה הזאת רק עיקר השמחה יהיה שבעבור הטובה הזאת יעבוד את הבורא ברוך הוא כראוי וכנכון:

ועל פי דברינו אלה יתורץ קושיית הרמב"ן הקדוש, כי בתחלת הפרשה כאשר נראה אליו ה' כאשר אמר לו לך לך מארצך, לא הבטיח הקדוש ברוך הוא שום טובה אף על פי שכתוב ואברכך ואגדלה שמך, לא הבטיחו לעשות לו שום טובה חדשה רק שלא יחסר מחמת הדרך. אבל בפרשה זאת הבטיח לו טובות חדשות כגון לזרעך אתן את הארץ, ובאמת הוא טובה גשמיות ולכן ויבן שם מזבח כו', כלומר הקריב הטובה זו להבורא יתברך ולא שמח בעבור טובת עצמו רק שמח שבעבור זאת בניו יעשו נחת רוח להבורא יתברך ויעשו רצון הבורא ברוך הוא כי הבחינה הזאת כאשר בארנו הוא ענין קרבן וענין מזבח. ועל פי דברינו אלה יתורץ הדקדוק כי באמת מלת אליו הוא מיותר היה לו לכתוב ויבן שם מזבח לה' או היה לו לכתוב הנראה לו מאי מלת אליו. אך באמת כשהקדוש ברוך הוא נראה לאברהם בכאן הוא טובת הגשמיות ולכך היה צריך מזבח

והוא ענין הקרבה להקריב הטובה הזאת להבורא יתברך. וזהו פירוש הפסוק ויבן שם אברהם מזבח לה' הנראה אליו, הנראה לו בשביל אליו בשביל טובתו כי מלת אליו הוא בשביל טובתו ולכך היה צריך למזבח והוא ענין הקרבה:

והנה נבא לבאר מה זה במחזה לאמר. כי הנה הנביאים כשראו ושמעו דברי נבואתם מהבורא יתברך אז מחמת גודל גדולת הבורא יתברך היו בטלין במציאות וכאשר היו בטלים במציאות אז היו יכולים לשמוע דברי נבואתם מהבורא יתברך. והנה כאשר הנביא דיבר דברי הבורא יתברך שהיה בטל במציאות לא היה יכול לדבר בהשכל כאשר שמע אותם מהבורא ברוך הוא כי באמת אז היה בטל במציאות ואיך הוא יכול לדבר דברי הבורא יתברך בהשכל רק אחר כך כשחזר אל עצמותו אל עצמות השכל אשר היה לו מקודם אשר על ידו שמע הדברים מפי הבורא יתברך אשר בו היה בטל במציאות מגיד ומאיר להשכל עצמותו דברי הבורא ברוך הוא והבחינה הזאת נקרא המשכיל מגיד להשכל והבחינה הזאת היה בכל הנביאים זולת משה רבינו עליו השלום כשהיה מדבר דברי הבורא יתברך היה מדבר באותו הבחינה ובאותו שכל ששמע הדברים מפי הבורא יתברך, כי משה רבינו פרוש מאשתו היה תמיד והיה תמיד בהשכל אשר בו שאר נביאים זולת משה רבינו עליו השלום בטלים במציאותם ובבחינה הזאת כאשר בארנו צאו וראו נבואת שאר נביאים זולת משה רבינו עליו השלום היה כל נבואתם במשל ובדמיון ונבואת משה רבינו עליו השלום היה נבואתו בלתי משל ודמיון כלל. ועל פי דברינו יבואר כל זאת כאשר בארנו שנבואת שאר נביאים היה מה שהמשכיל מאיר ומגיד להשכל כל דברי הבורא יתברך דברי נבואתו והמשכיל אינו מאיר ומגיד דברי הבורא יתברך כפשוטם בלתי משל ודמיון כאשר שמע מהבורא יתברך, כי באמת השכל אינו משיג כל זאת וכאשר המשכיל הגיד והאיר להשכל במשל ודמיון כן היה כל נביאתו אבל משה רבינו עליו השלום כאשר בארנו לא כן משה עבדי, כי שמע דברי הבורא יתברך ובאותו השכל ששמע דברי הבורא יתברך אשר באותו השכל שאר נביאים היו בטלין במציאות באותו שכל הגיד נבואתו לאיש המשכיל הגיד והאיר להשכל ולכך היו כל נביאות משה רבינו כפשוטם בלתי משל ודמיון כלל:

ולפי דברינו אלה יתורץ, כי הפרשה הזאת נאמר על דרך משל ודמיון כמו קחה לי עגלה משולשת וכו', אשר לא מצינו פרשה כזאת שיהיה נאמרה על דרך משל בתורת משה כי אברהם היה במדרגת שאר נביאים ולכך כל הפרשה אשר היא נביאות אברהם במשל ודמיון. ועל פי זה יובן הגמרא (יבמות מט:) משה ראה באספקלריא המאירה ושאר הנביאים באספקלריא שאינה מאירה, כי כאשר בארנו שנביאות שאר נביאים

היה מה שמסתכל המשכיל ומגיד להשכל ועל דרך זה המשכיל נקרא מאיר כי הוא המאיר להשכל של הנביאים דברי השם יתברך. וזהו כל הנביאים באספקלריא שאינה מאירה, כי לא היה נבואתם בהמשכיל רק המשכיל האיר להשכל אבל משה רבינו עליו השלום שמדבר נביאתו במשכיל עצמו אשר באמת הוא נקרא המאיר וזהו באספקלריא המאירה. והנה כאשר בארנו שתי בחינות הנ"ל בין משה ובין שאר נביאים שבשאר נביאים משכיל ומאיר ויש עוד בחינה אחת גדולה ממדריגת שאר הנביאים ולמטה ממדריגת משה רבינו עליו השלום דהיינו שאיש המשכיל מגיד ומאיר להשכל רק שהמשכיל מצמצם עצמו ובזה יגיד דברי נבואתו והבחינה הזאת היה באברהם אבינו עליו השלום במחזה לאמר ודו"ק והבן:

או יאמר, אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וגו'. באורו כי יש שני מיני דיבורים שהמלך מדבר עם עבדיו יש שמדבר עצמו בהתגלות והוא מרואי פני המלך ויש שמדבר עמו מאחורי הפרגוד. והענין, כי המלך הוא בעל השכל ואין כל אדם יכול להשיג שכלו ומי שיכול להשיג יותר הוא מרואי פני המלך. והנה אברהם אבינו עליו השלום עבד השם יתברך מאהבה ולא השיג אותו במדות אחרות בשלימות רק במדת אהבה לבד אפס עתה כשהרג את הד' מלכים אלו ועשה נקמה באויבי השם אז נכנס גם למדריגת גבורה ופחד והשיג את השם יתברך יותר. ולזה אמר הכתוב אחר הדברים האלה של נקמות ד' מלכים היה דבר ה' אליו במחזה , לשון חוזה והשגה שעתה הגיע למדריגה להשיג יותר ממה שהשיג מקודם:

או יאמר, אחר הדבדים האלה היה דבר ה' במחזה לאמר, שיש שני עובדי הבורא יתברך אחד שעובד על ידי שכל שראה בעין שכלו שיש בורא הכל ועובד אותו ואחד על ידי סייעתא דשמיא שעשה מצות ומסייע לו השם יתברך. והנה זה שעובד על ידי השכל רואה כביכול הבורא וזה שעובד על ידי סייעתא דשמיא אינו רואה הבורא. והנה זה שעובד על ידי שכל יכול להשפיע לזולתו ויכול להוליד וזה שעובד על ידי סייעתא דשמיא אינו יכול להשפיע לזולתו. וזהו פירוש הכתוב אחר הדברים האלה היה דבר ה' אליו במחזה לאמר, פירוש שראה הבורא כביכול ממש בשכלו וזהו במחזה כי עתה בא במדריגה לעבוד הבורא מעצמו על ידי שכל ולהכי היה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כו' שנתבשר בפעם זה בשורת הולדה כי על ידי שכל יוכל להוליד כנ"ל והבן:

אל תירא אברם אנכי מגן לך כו' (בראשית טו, א). כלומר מה שעשית נקמות באויבך הוא מחמת שרצו לעשות לך רעה ואני לך למגן ולמחסה שלא יגיע לך שום רעה ומנעתי אותם בזה שהרגתי אותם שלא יעשו לך רע ונמצא עיקר הנקמה רק מחמת שאני אוהב

אותך ואני לך להגן אבל לא מחמת נקמה שלהם שאני שונא אותם ונמצא אין לנכות לך משכרך:

ויאמר מה תתן לי ואנכי הולך גו' והנה דבר ה' אליו לאמד (בראשית טו, ב-ד). ולכאורה מלת לאמר היא מיותר. ויובן על פי פירוש הפסוק (במדבר יד, טז-כ) למה יאמרו מצרים מבלתי יכולת וגר ויאמר ה' סלחתי כדבריך, ופירש רש"י ז"ל בשביל דבריך. לכאורה הוא תמוה מה חידש רש"י בזה הלא משמעות הכתוב הוא כך. ונראה דהנה לכאורה מה שאמר משה למה יאמרו מצרים, הוא תמוה היפלא מה' חלילה שיתן להם מחשבות שלא יאמרו כך. ונראה דהנה הדיבורים מן הצדיק עושה רושם כמו שכתוב (איוב כח, כח) ותגזור אומר וכו', ומיד שאמר משה למה יאמרו מצרים, עשה משה רשימה ובודאי אם היה רוצה השם שלא יאמרו בודאי היה כך אלא מחמת שאמר משה למה יאמרו כו'. וזהו שפירש רש"י כדבריך בשביל דבריך שעשו רושם בודאי יאמרו ועל ידי זה סלחתי ואם כן צריך הצדיק לשמור שלא יצא דבר רע מפיו. וזה הרמז במלת לאמר, כי מיד שאמר אברהם ואנכי הולך ערירי והוציא דבר רע מפיו מיד היה דבר ה' אליו לאמר, שאברהם יאמר בעצמו לא יירשך זה, כדי שבדיבור זה יבטל דיבור ראשון ויעשה דיבורו של עכשיו רושם והבן:

בפסוק ויאמר במה אדע כי אירשנה (בראשית טו, ח). ולכאורה מן התימה על צדיק כאברהם אבינו עליו השלום אשר בטח באלהים באמת מבקש אות או מופת על דברי ה'. ועוד אמרו במה אדע כי אירשנה הוה ליה לומר במה אדע כי תתן את הארץ כי כך היה הבטחת השם יתברך אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ. ועוד מה תשובת השם יתברך ידוע תדע כי גר יהיה זרעך כו', ואחר כך יצאו ברכוש גדול ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, אם כפי פשוטו שהגלות היה על שחטא ואמר במה אדע כי אירשנה, מה זה ידוע תדע, ולא רמז לו כלל שחטא במה ששאל לו אות. ועוד הבטחה ואתה תבוא אל אבותיך, שהבטיח לו שיבוא אל מקום תרח אביו הוא תמוה, ואפילו לפירוש רש"י שעשה תשובה מכל מקום האבות אשר המה רגלי המרכבה יהיו במדריגת תרח הוא תמוה:

ונראה שאברהם אבינו עליו השלום מיום אשר הכיר את בוראו בטח בבורא עולם ולא עזב משענתו ובטחונו כמפורש בדברי הרמב"ן ז"ל על הפסוק (בראשית לה, כט) זקן ושבע ימים, שהיה שבע תמיד שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. אפס דחכמינו ז"ל אמרו על פסוק (שמות ו, ח) ונתתי אותה לכם מורשה על תיבת מורשה ירושה מאבות כו', וכן על פסוק (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה, לשון ירושה. וזאת היתה שאלת אברהם

אבינו עליו השלום, כי ידע בזכות תרח לא יירש את הארץ כי הוא היה ראשון לגרים כמאמר חכמינו ז"ל (סוכה מט:) על הפסוק (תהלים מז, י) עם אלהי אברהם, שהיה תחילה לגרים. והשם יתברך אמר לו לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, שהלשון לרשתה מורה שאברהם אבינו עליו השלום יירש את הארץ מאביו לכן שאל אברהם אבינו אות במה אדע כי אירשנה, ולא אמר במה אדע כי תתן לי כו', דתיבת אירשנה דייקא, כלומר כי אירש אותה מאבא כי לשון ירושה הוא ירושה מאב ואיזה זכות יש לאבי שאירש הארץ ותיבת במה אדע נפרש לקמן. ותשובת השם יתברך ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, יהיה באופן זה דע שאמרו חכמינו ז"ל אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד) אל תקרא בהבראם אלא באברהם, כי כל העולם כולו לא נברא רק שידע האל יתברך שיצמח צדיק אשר יפרסם אלהותו בעולם שהוא שליט בעולמו והוא יחיד ומיוחד ועושה נפלאות גדולות לבדו והוא בורא הכל ומבלעדו אין אלהים ושיצאו ממנו יצחק ויעקב וי"ב שבטים וזרע ישראל שעל ידי ישראל יתפרסם אלהותו בעולם שיעשה עמהם נפלאות בארץ וכשיקבלו ישראל את התורה הקדושה ואז יתגלה אלהותו במעמד הר סיני לעיני כל ישראל כמאמר (דברים ה, ד) פנים בפנים דבר ה' עמכם, ובריות בראשית חרדו ממנו ושיעשו משכן ומקדש ואז היה שמח בעולמו כמאמר (תענית כו:) ביום חתונתו וביום שמחת לבו (שיר השירים ג, יא) ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שזה היה נחת רוח ליוצר שאומר ועושין רצונו ואז כשנתגלה אלהותו בארץ מצרים בנסים ובנפלאות ובמתן תורה ובזה יעשו רצונו ותהיה לו לנחת רוח ובעבור זה נברא נשמת אברהם אבינו עליו השלום שעל ידי מעשיו הישרים ועשרה נסיונות יצא עם בני ישראל ממנו שעליהם יתגלה אלהותו בעולם בנסים ובנפלאות שבארץ מצרים וקבלת התורה שכשהיה אברהם אבינו בעולם עדיין היה העולם מתמוטט עד שיצא ממנו יצחק ויעקב ונשמת ישראל ויציאת מצרים שאז נתגלה אלהותו בעולם לכן אומרים בקידוש זכר ליציאת מצרים, כמו שכתב הטור נמצא כח המוליד והמביא נשמת אברהם אבינו עליו השלום לזה העולם לא היה תרח כי לא היה ראוי להביא נשמה בקדושה לעולם רק כח המוליד של אברהם אבינו היה זה המחשבה שעלה לפני הבורא יתברך ומהו המחשבה שיהיה ישראל בעולם שעל ידם יתקדש שמו הגדול זהו המחשבה הביאה נשמת אברהם אבינו עליו השלום והמחשבה הזאת נקראת אב של אברהם אבינו ולא תרח. והנה הבן יש לו חלק בעולם מרוחניות האב וכן מחשבת האם שיש לה בשעת זיוג עושה רושם בבן הן לטוב הן לרע כמוזכר בכל הספרים ובפרט בספר הבטחון והאמונה להרמב"ן בפרק ט"ו וכל נשמה הבאה לעולם הזה יש לה חלק מנשמת האם וכן מנשמת

האב לכן כל האדם צריך להתנהג במנהג אבותיו ולילך בעקביו כדאיתא בפסחים דף נון עמוד ב' כבר קיבלו אבותיו וכו', וכתיב (משלי א, ח) שמע בני מוסר אביך כי יש לו חלק מנשמת אביו ואביו עשה בו איזה פעולה לא כן אברהם אבינו עליו השלום שלא היה בו כלל חלק מנשמת אביו תרח ואמו ולא עשה זיווגו של תרח רושם ומנשמת אברהם אבינו התחיל להתנוצץ נשמת ישראל אשר לא היה עד כה בעולם ומלובן של תרח ומאודם של אמו נעשה גוף של אברהם אבינו בלתי חיות כי החיות של זה האודם והלובן של אברהם אבינו היה מהמחשבה של הבורא ברוך הוא שרצה להביא זרע ישראל בעולם ולא כן גוף של שאר אנשים באודם ולובן שלהם יש בהם חיות מאביהם והנשמה יש לה חלק מהאב המביאה וזיווג אביו ואמו עושה בו פעולה ובאברהם אבינו עליו השלום החיות של אודם ולובן היה ממחשבת הבורא שרצה להביא זרע ישראל בעולם וזה המחשבה נקראת אב של אברהם אבינו עליו השלום רק הדומם של אודם ולובן בא מתרח אביו ואמו וכל הרוחניות וכל החלקים אינו בא כלל מתרח אביו רק ממחשבת הבורא ברוך הוא שיבואו ישראל לעולם כאשר בארנו:

וזה פירוש הפסוק במה אדע כי אירשנה, כלומר במה אתחבר כי דעת לשון התחברות כמבואר בכתבים כמה פעמים באיזה מדה אתחבר את עצמי שממני שורש ביאתי לעולם שהיא נקראת אבי כמאמר שמע בני מוסר אביך, שכל אדם צריך להתנהג במנהג אבותיו כאשר בארנו לעיל. ושאל אברהם אבינו עליו השלום הלא אנכי אין לי כלל שום חלק חיות מתרח אבי כי אם היה לי חלק מתרח לא היה יורש בזכותו רק צריך להיות איזה שורש למעלה שממנה נחצב אברהם אבינו עליו השלום וזאת המדה נקראת אב של אברהם אבינו וממנו יורש ארץ ישראל כי לשון ירושה היא מאבותיו כאשר בארנו, ולכן במה אדע במה אתחבר את עצמי באיזה מדה אשר נחצבתי ממנה כי אירשנה כלומר שממנה אירש ארץ ישראל כי ירושה מאבותיו ובמידה שנחצבתי ממנה צריך אני להתחבר את עצמי כי אדם צריך לילך בדרכי אבותיו כנ"ל ואפילו הרוחניות של לובן ואודם שלו בודאי נחצבת מזאת המדה ולא מתרח אביו ואמו כאשר בארנו:

והשיב השם יתברך ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' (בראשית טו, יג), כלומר אתה נחצבת מזאת המדה ואתה צריך להתחבר בה ותמיד יהיה במחשבתך שיצאו ממך זרע ישראל שעל ידם יתגלה אלהותו בעולם ויתגדל ויתקדש שמי הגדול בעולם בניסים ובנפלאות בארץ מצרים וזהו פירוש ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועבדום וכו', וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, כלומר שיצאו ממך זרע ישראל שאעשה עמהם נסים ונפלאות בארץ מצרים ויתגלה אלהותו שעל ידי יציאת מצרים נודע חידוש

העולם כמבואר ברמב"ן הקדוש כמה פעמים ובטור עיין בהלכות שבת שלכן אומרים בקידוש זכר ליציאת מצרים, כלומר שזה שרצה הבורא שיהיה ישראל בעולם שעל ידם יתגלה אלהותו ויתגדל ויתקדש שמו הגדול זאת המחשבה היא הביאה אותם לעולם והמחשבה הזאת היא אב של אברהם אבינו עליו השלום ובה תדבק וממנה ירש אברהם אבינו את הארץ כי ירושה היא מאבותיו. ואחר אשר בארנו כי תרח אינו נקרא כלל אב של אברהם אבינו עליו השלום רק זאת המחשבה שיתגלה אלהותו ויתקדש שמו הגדול הוא אביו של אברהם אבינו עליו השלום וממנה ירש את הארץ כמו שכתוב ידוע תדע וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, שאז נתגלה אלהותו ונתקדש שמו. וידוע תדע לשון התחברות וזהו המדה אביו של אברהם אבינו עליו השלום אמר השם יתברך ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, כלומר אל זאת המדה שיתקדש שמו הגדול אשר הוא אבותיו של אברהם אבינו עליו השלום אליה יבוא בשלום ויתחבר בה שיתקדש שמו הגדול בימיו תמיד ועל זה המדה נאמר אל אבותיך בשלום ולא על תרח ומה שאמרו חכמינו ז"ל תרח עשה תשובה בימיו, לא שבא אברהם אבינו אל תרח אביו בעולם הבא רק שקשה לחכמינו ז"ל כיון שהבטיחו ואתה תבוא אל אבותיך בשלום שיתקדש שמו הגדול בימיו וקידוש שמו הגדול הוא אבותיו של אברהם אבינו עליו השלום כאשר בארנו כיון שהבטיחו שיחובר בזה העולם שיתקדש שמו הגדול תמיד אשר הוא אביו כמאמר הכתוב ואתה תבוא אל אבותיך, וקשה לחכמינו ז"ל הלא אביו היה רשע ואין זה קידוש השם וגם עשו היה רשע ואין זה קידוש השם לכן אמרו חכמינו ז"ל שעשה תרח תשובה בימיו והיה קידוש השם ועשו לא יצא לתרבות רעה שלא יהיה חילול השם רק קידוש השם אבל אבותיך לא נאמר על תרח רק על המדה הזאת לכן נאמר תקבר בשיבה טובה, שלא יצא עשו לתרבות רעה שלא יהיה חילול השם רק הכל קידוש שמו הגדול ואל תתמה על החפץ על אשר כתבנו שתרח אינו נקרא כלל אב של אברהם אבינו רק אב של אברהם אבינו זה המדה שיתקדש שמו הגדול והיא הוציאה את אברהם אבינו עליו השלום לעולם כי כן אמרו חכמינו ז"ל (יבמות מח:) גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואין לו חיות כלל אפס הרוחניות מהלובן ואודם שנותן אביו ואמו בו, כי בכל ולד הגם שהנשמה מאת הבורא יתברך הרוחניות מלובן ואודם הוא מאביו ואמו אבל גר אין בלובן ואודם שלו שום חיות מאביו ואמו ואינו נקרא כלל על שם אביו שהרי גר מותר באמו ובאחותו דבר תורה רק כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורהכו', שמע מינה שאינו נקרא כלל על שם אביו הגוי ואין בו כלל חלק של אביו מכל שכן שאברהם אבינו עליו השלום אינו נקרא על שם תרח אביו. וגם זה הפירוש ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם

הוליד את יצחק (בראשית כה, יט) שאברהם הוליד את יצחק ויצחק נקרא על שמו ולא כן לגבי תרח שאברהם אינו נקרא על שמו כלל, רק המדה אשר נתקדש שמו ברבים הוא אשר הוציאה את אברהם אבינו עליו השלום לעולם והשם יתברך ברוך הוא יאיר עינינו בנפלאות מתורתו הקדושה:

או יאמר, במה אדע כי אירשנה. כי בוודאי אברהם אבינו לא שאל אות על הארץ אפס כוונתו היה כי באמת אין לומר כלל שתרח היה אביו של אברהם אבינו עליו השלום. והראיה מדברי חכמינו ז"ל שאמרו (ברכות טז:) אין קורין לאבות אלא שלשה, ואסור לקרות לתרח אב. דאם מותר לקרות הוי ליה לקרות לתרח אב. והטעם הוא דאב הוא נקרא שורש הבן שמוליד אותו והולד הוא מהשכל דזרע נמשך מהמוח דשם משכן השכל ומהאי טעמא כשהאב מקדש שכלו בעת הזיוג אזי הזרע נמשך מהשכל שלו ומוליד הבן ומשרה קדושה בהבן. ואברהם אבינו עליו השלום באמת לא נולד כלל בשכל תרח כי שכלו היה לתאוה ודברים האסורים אפס תולדתו היה משכל אלקות שהשם יתברך הסתכל שמלידת אברהם אבינו עליו השלום יתחיל זרע ישראל עם קדושו השפיע השם יתברך אור זה בעולם לידת אברהם אבינו עליו השלום שהוא היה אילן החיים שממנו נסתעפו זרע ישראל, רק עבור שלא יקטרגו המקטרגים שבא אור גדול כזה לעולם הזה כתב האד"י ז"ל שהיה מהאי טעמא מהצורך שיהיה תרח ואשתו באמצע שעל ידי כן לא יקטרגו וכיון שכן שתרח לא היה רק שעל ידי כן לא יקטרגו אמנם גוף הלידה היה על ידי שכל אלהות ולהכי אין תרח מתיחס כלל בשם אב לאברהם אבינו עליו השלום, כי הוא לא היה השכל המוליד לאברהם אבינו עליו השלום רק שכל אלהות, ואף על פי כן מחמת ששכן אברהם אבינו עליו השלום במעי אמו בימי עיבורו ותרח היה האמצעי ללידה הוצרך להתנסות בעשרה נסיונות להסיר הזוהמא של תרח ואשתו ממנו:

והנה רש"י ז"ל כתב בפרשת וארא אשר נתתי אותה לכם מורשה, ירושה היא לכם מאבותיכם עד כאן. הרי דלשון ירושה אינו שייך רק כשיורש מאב וכן כתב הסמ"ע בחושן משפט דירושה היינו מה שנוטל מאב. ועל פי זה יבואר דכאן אמר ה' אליו אני ה' אשר הוצאתיך כו' לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, הוזכר לשון ירושה במה שנוטל מאב על זה אמר אברהם אבינו עליו השלום במה אדע כי אירשנה, האיך שייך לשון ירושה אצלי מאיזה אב אירש הלא תרח אינו אבי כלל כנ"ל והאיך שייך לקרוא אצלי בן יורש את אביו. וזה שאמר במה אדע, לשון התחברות מלשון וידע אדם כו' (בראשית ד, א). כי אירשנה אצל מי אחבר עצמי שיהיה לי לאב שיהיה שייך לשון ירושה אצלי דתרח וודאי אינו שייך לקרותו אבי. והשיב לו השם יתברך ברוך הוא ידוע תדע כי גר יהיה

זרעך כו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, שמחמת ישראל נולדת שממך יצאו זרע ישראל שיצאו ברכוש גדול ממצרים לקבל התורה הקדושה ואם כן הלידה שלך מחמת שכל אלהות שהסתכל שעל ידך יצאו זרע ישראל לעולם ולפי זה אני הוא אב שלך ועל זה אמרתי לך לשון לרשתה, שאני מוריש לך את הארץ ולא על ידי תרח:

ועל פי זה ביארתי מאמר חכמינו ז"ל שאמרו (בבא בתרא קיז.) משונה נחלה זו מכל נחלות שבתורה שבכל מקום החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים, כי בכל מקום חי יורש מת שבן הוא ענף האב והאב הוא הנותן השלימות בבן ומהאי טעמא יורש. מה שאין כן כאן המתים יורשים את החיים דהמתים הם דור שיצאו ממצרים ירשו את הדור הבאים לארץ כפירוש רש"י דהשם יתברך הוציא את בני ישראל ממצרים כדי שיבואו לרשת את הארץ דעל ידי ביאתם לארץ יהיה שלימות שלהם ככתוב בתורה (ויקרא כה, לח) אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען, דפירש רש"י על מנת ליכנס לארץ, דשם יהיה שלמותכם בעבודת השם ברוך הוא כמאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא קנח:) אוירא דארץ ישראל מחכים. ואמרו חכמינו ז"ל כל ההולך בארץ ישראל כו', ואחר כך שהיה הסיבה שדור שיצאו ממצרים לא באו לארץ ישראל רק בניהם קנו האבות שלימות, דהיינו דור יוצאי מצרים שלא באו לארץ ישראל המתים על ידי בניהם החיים שנכנסו בניהם לארץ ישראל ושם עבדו ה' בשלימות ועל ידי שלימות בניהם זכו האבות כמאמר חכמינו ז"ל ברא מזכה אבא. זהו שרמזו חכמינו ז"ל המתים יורשים את החיים, דדור יוצאי מצרים זכו בעולם הבא על ידי בניהם שבאו לארץ דביאתם גורם שלימות וכשהבן שלם זוכה האב כנ"ל:

ומעתה נבא לבאר ביאור הכתוב לך לך מארצך כו' אל הארץ אשר אראך, דעמדו בזה המפורשים הלא לא נזכר בקרא שהראה לו הארץ. גם בפרשה הקודם מסיים ויקח תרח כו' ויבואו עד חרן וישבו שם (בראשית יא, לא), למה עיכב אברהם אבינו עליו השלום עצמו בחרן. ויבואר על פי דשמעתי מהצדיק אדוני מורי ורבי דוב בער נשמתו בגנזי מרומים בביאור דברי הזוהר הקדוש רזא דיחודא כיצד משנה זו בא לו לקרן דרומית מזרחית כו'. ותמצית דבריו שיש שני מיני עבדות הבורא ברוך הוא יראה ואהבה ולירא הבורא אי אפשר לבוא רק אחר יגיעות ועמלו בתורה ובתפילה ומצות ומעשים טובים אז זוכה ליראת הבורא באמצעות מעשיו. ואהבת הבורא אי אפשר להשיג באמצעות מעשיו, כי אהבה בלתי אפשר רק כשרואה בעין שכלו מה שאוהב ולזה צריך התגלות אלהות ברוך הוא שהשם יתברך כביכול מאיר עליו שיאיר שכלו באהבת הבורא ברוך הוא ויאהב לה' עד כאן דבריו. ואיתא בזוהר שאברהם אבינו עליו השלום השיג שבארץ

ישראל יכול אדם להשיג עבדות ה' גלל כן נתלהב לבבו לילך לארץ ישראל הקדושה. ובזה יבואר דבצאת אברהם אבינו מאור כשדים אמר ויבואו עד חרן וישבו שם, נתעכב אברהם בחרן דחרן רומז על יראה זהו חרן דהיינו גבורה לכן כשראה עצמו שעובד ה' ביראה נתעכב ועמד במדריגה זו והיראה היא באמצעות מעשים טובים כנ"ל. ולזה אמר ה' לאברהם אבינו עליו השלום לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, אראך דייקא שאני צריך להראות לך שאי אפשר להשיג זאת רק באמצעות גילוי שכינה ברוך הוא, דהיינו אהבה דהשם יתברך רצה שיבוא למדריגה גדולה דהיינו אהבה ובארץ ישראל זכה לזה. והוזכר ג' דברים מארצך, וממולדתך, ומבית אביך, שהם ג' דברים של אדם נפש רוח ונשמה כנודע ליודעי חן שעד עתה עבד בג' דברים שלו שהם נפש רוח ונשמה ביראה. ולזה הזכיר בכל אחד מארצך וממולדתך ומבית אביך בכ"ף לבסוף שהם שלך שיראה משיג באמצעות מעשיו ומעתה על ידי ביאתו לארץ ישראל הקדושה יזכה לגילוי שכינה ברוך הוא שעל ידי זה יעבוד באהבה והבן:

ובארנו הטעם שהשם יתברך אמר לו ואברכך כו', למה הבטיח לו הבטחות אלו הלא יותר נסיון היה אם לא היה יודע כלל מהבטחות אף על פי כן היה הולך. אמנם לפי האמת היה צריך להיות כך שאדרבה בהבטחתו היה הנסיון גדול יותר. וזה שכתוב וילך אברם כאשר דבר אליו ה', פירוש כאשר דבר ה' רק בשביל ציווי השם יתברך לבד הלך ולא חשב כלל שבאמצעות הליכתו ישיג הטובות וכן מצאתי כתוב באור החיים ז"ל. ולפי זה אם לא היה יודע אברהם אבינו מהטוב שהשיגו על ידי ביאתו לארץ הקדושה לא היה נסיון כלל מה שלא חשב להנאתו גלל כן הבטיחו השם יתברך שידע מהטובות שישיגו לו על ידי ביאתו לארץ הקדושה והוא אף על פי כן הגם דידע לא חשב כלל להנאתו רק לקיים מצות הבורא ברוך הוא וזה היה עיקר הנסיון ודו"ק היטב:

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית טו, יד). כבר דקדקו המפרשים במלת וגם, עיין באור החיים. ונראה דאברהם אבינו עליו השלום ראה כאן דין כמו שכתוב והנה אימה חשיכ ה כו', ולזה אמר השם יתברך לאברהם אבינו מה שאתה רואה משפטים שרוין המשפטים הם שישתעבדו בניך ד' מאות שנה וגם מדת משפט זה יהיה שורה אחר כך על הגוי אשר יעבודו וקאי וגם שאלו המשפטים יהיה גם כן חלין על הגוים אחר כך וככלות המשפטים מתחילה על בניך ואחר כך על הגוי אז יצאו בניך ברכוש גדול שיתבסס העולם בחסד ואברהם אבינו עליו השלום חפץ חסד הוא:

והנה תנור עשן ולפיד אש עבר בין הגזרים האלה (בראשית טו, יז). הכריתות ברית, הוא כאשר שניהם עוברים בין הגזרים והנה כאן עבר השכינה כביכול בין הגזרים על

הכריתות ברית עם אברהם וזרעו ולא תאמר כי אז היה השכינה שורה ולא עתה. וזה שאמר הכתוב והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר, כבר גם עתה יש השראות שכינה זו שהיה אז גם עתה זו השראת שכינה שורה בין ישראל:

ויאמר מלאך ה' אל הגר. הנה באמת למה מנוח אחר שראה את המלאך היה מפחד והגר לא היתה מפחדה. והנראה כי מלאך הנראה בדמות מלאך מזה אין פחד אבל מלאך הנראה בדמות אדם מזה יש פחד. וזה הוא חידוש אברהם שנראו לו המלאכים בדמות אנשים וזה היה הפחד של מנוח שראה המלאך בדמות אדם אבל הגר שראתה המלאך בדמותו לא היתה מפחדה:

ידו בכל ויד כל בו (בראשית טז, יב). הכלל בעונותינו הרבים גדולת ישמעאל מחמת המילה וכן מבואר בזוהר הקדוש והנה ברית נקרא כל כמבואר בשערי אורה. וזהו ידו, לשון ממשלה בכל. ויד כל בו, כי באמת הישמעאלים הם בלא פריעה אבל אנו זרע ישראל במילה ופריעה. והנה במילה יש שני ענינים החתוך בכלי ופריעה ביד. וזהו הרמז ויד כל בו, הם זרע ישראל שהם בפריעה ביד וזהו יד כל הרומז על הברית כנ"ל בו ימשול בישמעאל:

ואני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים (בראשית יז, ד). רצה לומר כי עיקר עבודת הצדיק הוא להעלות מדריגות התחתונים להבורא ברוך הוא כמו שכתוב בזוהר אנן בעינן למהוי קמא מלכא, אך הוא סכנה גדולה לצדיק לירד להעלות, כי צריך להיות דבוק באין סוף ברוך הוא. וזאת שהבטיח לאברהם ואני הנני בריתי אתך, בריתי הוא התקשרות, רצה לומר שאהיה עמך ואפילו בעת שתהיה לאב המון גוים ודו"ק:

המול ימול (בראשית יז, יב). וכתוב במדרש רבה פרשה מ"ט דיו לעבד להיות כרבו. ורבים מדקדקים בזה. והנראה כי הכלל כי אמירה הוא לשון לבוש כמאמר הכתוב (איכה ב, יז) בצע אמרתו, וכתוב ברש"י בזע פורפורא דיליה. הכלל השם יתברך ברא עולמות במאמר דהיינו שהתלבש עצמו בלבושים בכדי לברוא העולם אבל מהות הבורא יתברך אינו מושג לשום נברא בכל העולמות ודבר הוא לשון הנהגה שהוא הבורא יתברך מנהיג העולמות כרצונו כמאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין ח.) דבר אחד לדור. ומלת צו הוא לשון התחברות מלשון צוותא חדא, דהיינו מה שהאדם מדבק תמיד ומחבר עצמו להבורא ברוך הוא כמבואר, כי בזה שישראל עושין רצון הבורא יתברך מתפאר עצמו עם ישראל ואז יש להם התחברות להבורא ברוך הוא כמבואר בזוהר הקדוש בהקדמה על פסוק כי בכל חכמי הגוים כו' מאין כמוך וכו', אבל ישראל הם כמוהו עיין שם. והנה מלת צו צדי"ק וא"ו, כי הוא"ו רומז על התפארת ישראל להבורא ברוך הוא ובזה היה הטעות

של מלכי ישראל דהיינו ירבעם אחז ומנשה אחאב, כי באמת מתחלה צריכין להיות בהאי"ן ובהם לא היה הבטילה זאת וזה היה הטעות שלהם שלא היו בהאי"ן. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (שם נו:) אין צו אלא עבודה זרה, כי זה היה הטעות שלהם שלא היו בהאי"ן. והנה הבורא יתברך בעת בריאת העולם הוצרך לצמצם עצמו בכדי לברוא העולמות. והנה בחינות הצמצום הוא בחינות התמעטות, דהיינו לצמצם שממעט עצמו מכמו שהוא והוא כריתות הערלה שממעט מכמו שהיה. והנה הברית מרומז על התקשרות מה שהאדם הוא מקושר להבורא ברוך הוא והוא בדמיון הצמצום שצמצם עצמו הבורא יתברך בבריאת העולם. וזהו שמרמז המדרש המול ימול דיו לעבד להיות כרבו כו', לרמוז על ברית העולם:

ויעל אלהים מעל אברהם (בראשית יז, כב). להבין למה נאמר זה גבי מילה. דהנה רבותינו ז"ל אמרו (בראשית רבה מב) ממרא נתן לאברהם אבינו עצה על המילה הוא כמו שכתבו המפרשים לגודל עשיות דבר מצוה זה עיין שם. וכשהקדוש ברוך הוא שורה על האדם שם לא יגור רע, הוא היצר הרע. ומשום הכי כתיב כאן ויעל אלהים מעל כו', סילק השם יתברך רגע מאברהם אבינו עליו השלום בכדי שימצא היצר הרע מקום לפתותו. וזה גודל הנסיון להודיע חיבת אברהם אבינו עליו השלום לקונו שכבש את יצרו לעשות רצון קונו בלב שלם:

וירא

וירא אליו ה' באלוני כו' (בראשית יח, א). ויש לדקדק למה לא כתב וירא ה' אל אברהם ולמה אינו מזכיר שמו. ונראה, כי הבורא ברוך הוא משפיע שפע לברואיו ויש שפע אשר לא צמצם עדיין בעולמות. והנה השפע אשר היא מצומצם בעולמות הוא באותיות כגון עולם השרפים הצמצום הוא באותיות שרפים וכן לכל העולמות שלהם וכן לעולם התחתון לכל אחד כפי אותיות שלו, היינו לאברהם השפע מצמצום אברהם וכן לכל אדם. והנה האדם העובד להשם יתברך במסירת נפש אז הוא מתפשט מאותיות ומדבק עצמו להשפע אשר עדיין לא נתצמצם באותיות. והנה אברהם אבינו עליו השלום מל עצמו לעת זקנותו והיה עובד הבורא ברוך הוא במסירת נפש ועל ידי זה נתפשט עצמו מן האותיות שלו, כי הוא דבוק בהשפע אשר עדיין לא נתצמצם באותיות ולא נקרא בשמו כלל. וזהו וירא אליו ה', שלא נקרא בשמו כלל:

וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו (בראשית יח, ב). ופירש הזוהר הקדוש והנה שלשה אנשים אלו אברהם יצחק ויעקב. ויובן דברי מאמר הזוהר. דידוע דאברהם אבינו עליו השלום עבד תמיד ה' באהבה ובמילה עבד ה' ביראה ויראה היא גבורה ובמילה מכרית

הערלה ובזה מכרית כל הקליפות כנזכר בכתבי אריז"ל והוא שמתגבר על כל הקליפות. אם כן אז במילה היה באברהם אבינו עליו השלום אהבה ויראה אהבה מדריגת אברהם ויראה דהיא גבורה מדריגת יצחק אבינו עליו השלום שבעת שמל עבד השם יתברך במדת גבורה. וידוע דבכל מקום שיש אהבה ויראה דהוא אש ומים מוכרח שיהיה מדה הממוצע דהיא תפארת בחינת יעקב אבינו דיעקב הוא תפארת לכן אז במילה דהיא אהבה ויראה הוכרח שיהיה התפארת גם כן דהיא הממוצע, אם כן היה אז כל ג' בחינות ומדות של אברהם יצחק ויעקב. ועל פי זה מובן פירוש הכתוב כפי הזוהר הקדוש וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים, שראה אז אברהם יצחק ויעקב והבן:

בפסוק וירא וירץ לקראתם (בראשית יח, ב). כי אברהם אשר היה לו הכאב מן המילה ועל החולה יש מדת רחמנות עליו ואברהם התחזק בכאן לרוץ לקראתם עשה כאן מדת גבורה וזכה לנשמה של יצחק שהוא מדה זו נמצא יש כאן מדת אברהם ויצחק וכל מקום שיש אברהם ויצחק שם יש יעקב. וזהו וירא והנה שלשה אנשים , אברהם יצחק ויעקב:

עוד יבואר, וירץ לקראתם. והענין הוא כך, דהנה הצדיק יכול להבחין כשרואה בני אדם אם הם טובים אם לאו, דהיינו כשהצדיק רואה את האדם ובא לו בהירות ואור גדול אז האדם הוא טוב ואם לאו שאינו נופל עליו בהירות אזי הוא אינו טוב. וזהו שאמר הכתוב וישא עיניו וירא, דהיינו שנפל עליו בהירות ואור גדול מחמת הראיה. מיד וירץ לקראתם:

ויאמר אל נא תעבור מעל עבדך וגו'. דהנה ידוע שפנחס זה אליהו וכשנקם נקמת ה' אזי מתוך כך בא לנשמת נדב ואביהוא. וזהו שאמר אברהם אל נא, שהוא ראשי תיבות נדב אביהוא שהוא אליהו. תעבור מעל עבדך, דהיינו בעת שיהיה לישראל ברית מילה יהיה אליהו שם:

כי על כן עברתם על עבדכם (בראשית יח, ה). לכאורה אין זה דרך שיאמר בעל הבית לאורח לזה באת אלי להתארח לאכול אצלי. ויתבאר כי כל המלאכים מקבלים שפע ממצות ישראל והקדוש ברוך הוא הוציא כאן חמה כו', ולא היה אברהם אבינו יכול לעשות מצות עם הכנסת אורחים ונמנע השפע מן המלאכים עליונים. וזה שאמר על כן עברתם על עבדכם, כדי שאקיים מצות הכנסת אורחים להשפיע בכם:

לבאר הענין למה כל מצות קיים אברהם אבינו מעצמו ומצות מילה לא קיים רק עד שהיה הציווי מן השם עליו. ויבואר על פי מאמר רבותינו ז"ל שאל וכו' את רבי עקיבא איזה מעשים נאים מעשה הקדוש ברוך הוא או מעשה בשר ודם עיין שם, שהויכוח היה מה שהאדם נימול על ידי מעשה בשר ודם ועיין שם התירוץ. והנה באמת גדולים מעשה

צדיקים להיות המעשה נעשה כרצונם אפילו לבטל רצון העליון. ומעשה המילה מורה על זה שהרצון הצדיקים גדול מרצון העליון. והנה באמת האב לאהבת בנו ולחיבתו יכול לומר לבנו מעשיך יהיה גדול ממעשי אבל שהבן יאמר לאב אף על פי שיודע שהאב אהב אותו ומחבבו חיבה יתירה מעשי גדול ממעשיך זה חס ושלום שהבן יאמר כן וכאשר מבואר ממצות מילה שמצות מילה מורה על הרצון התחתון גובר רצון העליון זה אי אפשר לעשות עד שיהיה הציווי מן השם עליו לעשות מחמת שזה מורה שמעשה התחתונים כנ"ל. ולכך לא מל אברהם אבינו עצמו עד שהיה הציווי מן השם עליו לעשות כנ"ל:

ואקחה פת לחם וסעדו לבכם וכו' ויתן לפניהם ויאכלו (בראשית יח, ה-ח). יבואר על פי דכתב באור החיים על פירוש התורה, כי המלאכים אפילו מיכאל שר הגדול לפעמים נקרא כהן גדול ולפעמים נקרא בשם אחר. הבחינה הוא, כי המלאכים יש להם חיות מהמצות והתורה שעושים ישראל עם קדוש וכשישראל הם במדריגה אז נקרא מיכאל כהן גדול. וזהו ואקחה פת לחם, כי פת הוא מרמז על תורה שבכתב ושבעל פה כדאמרינן (מנחות לד:) פת באפריקי שתים, ולחם גם כן רומז על התורה כמאמר הכתוב (תהלים עח, כה) לחם אבירים אכל איש ולכו לחמי בלחמי (משלי ט, ה). וזהו ויאכלו, כי המלאכים החיות שלהם ממצות ישראל כשישראל עושים רצון הקדוש ברוך הוא ועושים מצותו ברוך הוא ונמצא שעשה המצוה של הכנסת האורחים. וזהו הרמז ויקח ויתן לפניהם, המצוה של הכנסת אורחים שעשה ויאכלו, מזה היה החיות שלהם. וזהו והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, כי העץ הוא תורה על שם הפסוק (משלי ג, יח) עץ חיים היא:

ונבאר מה דאיתא במדרש (בראשית רבה מט) דאברהם אבינו עליו השלום לאחר שאכלו אמר ברכו לאלהי עולם. למה לא אמר להם קודם האכילה שיברכו ברכה. אפס קודם היו גוים והאיך יקבלו עליהם עול מלכות שמים. אמנם לאחר שכבר אכלו עשו מצוה שזיכו את אברהם במצות הכנסת אורחים אם כן זה הזכות גרם להם שיהיו יכולין לקיים ולקבל עול מלכות שמים. ולכך אמרינן במדרש דמי שלא רצה לברך אחר האכילה אמר שישלם לו, כיון דלא נכנס בו ריח קדושה שמע מינה דלא כיון לזכות אותו במצות הכנסת אורחים למה לא ישלם:

ונבאר עוד למה נתן אברהם למלאכים בשר ולא דגים. משום דרצה לזרז להם במצות ובבשר יש הרבה מצות שחיטה ומליחה וניקור אבל בדגים אין שום מצוה. אבל לעתיד לבוא יהיה העיקר הסעודה דגים ולכך סעודת לעתיד לבא נקראת סעודת לויתן. ואמרנו פירוש על מה שאמרו חכמינו ז"ל (בבא מציעא פו:) שאברהם אבינו עליו השלום האכיל

למלאכים שלשה לשונות בחרדל. ונבאר על דרך שאמרו בגמרא במסכת ערובין פרק כיצד מעברין, ר' אשיאן כי הוי משתעי בלשון חכמה הוי אמר קריבו לי שור משפט בטור מסכן, ופירש רש"י טור מסכן היינו חרדל הר דל עיין שם. והנה שבא ללמד זכות על ישראל שיצא לאור משפטם ושלא יראה עמל בישראל חס וחלילה לזה אמר טור מסכן, היינו הר דל דאמרו חכמינו ז"ל (סוכה נב.) יצר הרע נדמה להם כהר והיצר טוב נקרא מסכן וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט, טז) וכיון שגדול כח היצר הרע ונדמה כהר והיצר טוב הוא מסכן אין להאשימם על אשר לא זכרו את האיש המסכן ולולי זאת היו מסגלים מעשים טובים הרבה. וזה הרמז שהאכיל אברהם אבינו עליו השלום להמלאכים שלשה לשונות בחרדל, היינו הר דל שהוזכר להם זה שהיצר הרע נדמה כהר והיצר טוב כמסכן ולזאת לא יקטרגו חס ושלום על ישראל שלולי זאת שגדול כח היצר הרע שנדמה כהר והיצר טוב כמסכן היו עובדים את השם יתברך כראוי וכנכון:

ונבאר עוד פירוש על מה לא נאמר באברהם אצל המלאכים ויעש להם משתה (בראשית כו, ל), כמו שנאמר גבי לוט ויעש להם משתה, וכן אצל סעודת אסתר שם כתיב (אסתר ז, ח) משתה היין. כי הכלל כשהצדיק אוכל עם הרשע על ידי זה הצדיק מעלה את הרשע וזה הוא עיקר השמחה כשהצדיק מעלה הניצוצות. והנה משתה הוא לשון שמחה. והנה בכאן שאכלו המלאכים אצל לוט שלא היה צדיק וכשאכלו המלאכים אצלו העלו המלאכים הניצוץ הקדוש שהיה בלוט כי אחר כך שאכלו הוציאו ממנו נשמת משיח שבא מרות ונמצא היה שם עליות נצוצות וזה הוא שמחה ולכן כתיב בו משתה, לשון שמחה. וכן על ידי המשתה שעשתה אסתר בא ישועה לישראל לכך גם כן כתיב בו משתה אבל מה שאכלו המלאכים אצל אברהם לא היה מזה עליות הנצוצות כי אברהם אבינו לא היה צריך לעליות המלאכים לכך לא כתיב שם משתה לשון שמחה:

והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. הכלל הוא כמבואר שבעל הבית לא יהיה מתנהג בפני האורח יותר מגדולת האורח כדי שהאורח לא יקנא את בעל הבית. והנה צדיק נקרא מהלך שהולך תמיד ממדריגה למעלה ומלאך נקרא עומד וכאן רצה אברהם שלא יקנאו בו המלאכים התלבש עצמו בבחינת מלאך להיות עומד. וזהו והוא עומד עליהם:

ויאמר ה' אל אברהם למה זה וכו' ואני זקנתי (בראשית כו, יג). פירשו חכמינו ז"ל שהשם יתברך ברוך הוא שינה מפני דרכי שלום. ולכאורה יש להבין למה הוצרך לשנות שלא יתרעם אברהם אבינו עליו השלום באומרה ואדוני זקן, איזה צד תערומת שייך על אומרה ואדוני זקן, הלא אברהם אבינו בעצמו אמר (בראשית יז, יז) הלבן מאה שנה יולד. והנראה דבאמת שרה שאמרה אחרי בלותי כו', לא היתה כוונתה שלעת זקנתה לא תלד

רק כוונתה היתה אם השם יתברך ברוך הוא וברוך שמו גזר אומר ליתן לי בן למה נתן לי אחר זקנתי למה לא נתן לי זה הבן מקודם. ואי מטעם דאמרו חכמינו ז"ל (חולין ס:) שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים שרה אמנו היתה במדת ענוה באמת שהיה בדעתה שהיא יותר שפילה מכל העולם ומכל שכן שלא החזיקה עצמה לצדיקת וכיון שכן לא עלה על דעתה כלל שהשם יתברך ברוך הוא מתאוה לתפילתה גלל כן אמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה, כוונתה היתה למה לא היה לה מקדם כיון שלפי דעתה לא עלה כלל על לבה שהשם יתברך מתאוה לתפילתה. אמנם דמה שאמרה ואדוני זקן, למה לא הוליד מקדם על זה שפיר יקשה דהשם יתברך מתאוה לתפילתו והאיך לא עלה על לבה שאברהם אבינו הוא צדיק גמור שהשם יתברך מתאוה לתפילתו. ולהכי שינה הקדוש ברוך הוא ואמר ואני זקנתי, שלא יפלא בעיני אברהם אבינו בשלמא על עצמה החזיקה במדריגת ענוה אבל על אברהם מאי קשיא לה ואדוני זקן, ולא מקודם שהשם יתברך מתאוה לתפילתו והבן:

וה' אמר המכסה אני מאברהם כו' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם (בראשית יח, יז-יט). הני תרתי למען אינו מובן. ועוד יש הרבה דקדוקים בפסוק ואין להאריך. ונראה פירוש הענין כך הוא, דשורש הדבר דהכתוב מספר צדקתו של אברהם. והנה כל העבדות של אברהם שעשה ועבד את השם באהבה ובשכל גדול הכל היה מעט בעיניו ולא היו נחשבים לו נגד טובות השם והנסים שנעשה עמו ולכך לא היה די בעיניו ואמר בלבו אף אם אתקן את עצמי בכל מיני עשיות ועובדות טובות מה אני. גלל כן התיישב את עצמו שאין זה מספיק מה שאני לבדי מקיים את המצות בשכל גדול רק הכניס עוד כוונה אחרת במחשבתו כשהיה מקיים איזה מצוה לעשותו בשם כל ישראל. דהנה כל ישראל היו כלולים במחשבתו ובמוחו של אברהם, כי הבן הוא גנוז בכח האב והנה במוחו של אברהם היה שורש וכלל מכל כנסת ישראל וזרע אברהם הבאים אחריו כל דור ודור עד עקבא דמשיחא ואם כן כשעשה איזה מצוה עשה עם כל הכוחות שלו ועם כל הענפים העתידים להתפשט ממנו. אם כן הגיע מזה שני טובות לבניו. אחד, כיון דהוא קיים כל המצות וכל מצות דרבנן והדקדוקי מצות ואפילו עירובי תבשילין אם כן כשעשה בשם כל ישראל היה עבודה דרבים אשר כל אחד מישראל קיים כל התרי"ג מצות בכח. ועוד נצמח טובה מזה העבדות שעשה דרך סלולה לזרעו אחריו שיוכלו להשיג שכליות המצות ולקיים אותם מחמת שכבר קיימו אותם פעם אחת בכח בצוותא עם אברהם

אבינו אשר בקל כל אחד מישראל יכול להוציא הדבר מכח אל הפועל ולקיים המצוה בפועל ממש כיון שהשער הוא פתוח מימות אברהם:

ובזה יש ליישב פירוש מה שאמרו חכמינו ז"ל חייב כל אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב. דלכאורה הוא תמוה האיך יכול כל אדם לבוא למדריגה והשגה של אברהם שהוא מרכבה לימין חסדו יתברך. אבל באמת אין הכוונה להגיע למעשה אברהם עצמו רק למעשיו של אותו אדם עצמו כשהיה בשורש של אברהם כיון דכל אדם עשה כבר כל המצות בכוחו של אברהם ואם כן אינו צריך רק לשוב לשורשו ולכוחו של אברהם ולהוציא הדבר מכח אל הפועל ואז יוכל להשיג זה הבחינה של עשיה כמו שהיה בכחו של אברהם. וזה שאמר למעשי אברהם, רצה לומר כמו שכתבתי לעיל כשהיה העשיה בכוחו של אברהם:

וזה שאמר הכתוב, המכסה אני מאברהם כו' כי אני ידעתיו. מלשון אהבה, רצה לומר אני אוהב אותו והתחיל לספר בשבח ומעלת אברהם בקיום מצותיו. וזה שאמר למען, רצה לומר עבור. אשר יצוה, רצה לומר לשון צוותא וחבור אשר יכוין לחבר בעשותו איזה מצוה אינו עושה אותו הוא לבדו רק את בניו ואת ביתו אחריו, רצה לומר שהוא עושה עם כל יוצאי חלציו וזרעו הבאים אחריו. וזהו שאמרו ושמרו דרך ה', לשון עבר, רצה לומר שנחשב כאילו שמרו כבר דרך השם כיון שכבר קיימו כל המצות וגם עשה דרך לבניו שיהיה להם קל אחר כך לעשות צדקה ומשפט. ועוד כוונתו למען הביא ה' על אברהם שכיון להנהיג את הבורא ברוך הוא ולהשפיע על כל שרשי הוי"ה ממדות אברהם שיתנהג בחסד כאשר הוא מתנהג להמשיך שפע ברכה ורחמים וחסדים לעולם אמן כן יהי רצון והבן:

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו' למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו. כי כשאדם מאמין באמונה שלימה שהקדוש ברוך הוא יתענג בהשפעתו לישראל אז מה שמבקש מהשם יתברך טובה וברכה הוא תענוג השם יתברך ותענוג השם יתברך בהשפעתו לישראל הוא מחמת שישראל הולכין ומחזיקים בתורת ה' על ידי זה מתענג בהשפעתו. וזהו למען אשר יצוה את בניו וכו' ושמרו דרך ה', שיצוה אותם להחזיק תורת ה' ועל ידי זה יתענג השם יתברך מהשפעתו. וזהו למען הביא ה' על אברהם כו', אז שפיר יכולין לחשוב שיבא על אברהם אשר דיבר עליו ולא יחשוב על מנת לקבל פרס, כי מה שהשם יתברך משפיע להם טובות הוא עבור תענוגו יתברך כיון שמחזיקים תורת ה' ודאי מתענג בהשפעתו להם והבן:

באופן אחר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו כו' לעשות צדקה ומשפט. צדקה, ואחר כך משפט ופעם כתיב עושה משפט וצדקה משפט קודם. הכלל הוא הקדוש ברוך הוא משפיע תמיד טובות על ישראל וזה הוא תענוג שלו כביכול כשישראל מקבלים ממנו שפע כמאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיב.) יותר ממה שהעגל רוצה לינק וכו'. וזה הבחינה נקרא ד"ד שני דלתי"ן, כי ישראל הם ד' א' כמאמר חכמינו ז"ל דלה ועניה. וכמו כן התענוג מהבורא יתברך אין לו שלימות עד שישראל מקבלים ממנו והוא משפיע עליהם ונמצא הוא גם כן ד' א' ונמצא הם ב' דלתי"ן והבורא ברוך הוא שמו אל, וזהו הרמז (במדבר יא, כז) א"ל ד"ד ומידד מתנבאים כו'. והנה הבורא יתברך האציל בעצמו מדת אהבה והוא מדת אברהם לעשות חסד עם ישראל וכן האציל בעצמו מדת רחמים והוא מדת יעקב לרחם על ישראל והאציל בעצמו מדת משפט והוא מדת יצחק להכרית לשונאי ישראל. והנה משפט וצדק הוא בתחילה דין ואחר כך צדקה צדק ואחר כך משפט הוא יותר צדקה, כי יש שהבורא משפיע חסד מחמת שהוא רב חסד אבל אינו שוקל כמה ואיך יהיה גודל החסד ויש שהקדוש ברוך הוא משפיע רב חסד ושוקל איך וכמה יהיה החסד ומחמת ששוקל את החסד שמשפיע בזה הוא משפיע יותר חסד. ובחינת שוקל הוא משפט כמו הדיין ששוקל את הדין ומסתכל בבעל הדין איך לשפוט כן כביכול הבורא יתברך מסתכל על הדבר שמשפיע עליו חסדו ועל ידי זה משפיע עליו חסד גדול. וזהו הרמז צדק ומשפט וכו', והבן:

וידוע שיצחק הוא גבורה מורה על גלות שהיא גבורה עיין ברש"י שגלות מצרים התחילה מלידת יצחק. וידוע מאמר חכמינו ז"ל שהשם יתברך מקדים רפואה למכה, לכן לידת עמון ומואב מלוט נאמר בפרשה זו קודם לידת יצחק, כי משיח בא ממואב, דהיינו מרות המואביה ומשום הכי נזכר לידת משיח שבא ממואב שהיא הרפואה בתורה קודם לידת יצחק והבן:

וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דיבר. במדרש (בראשית רבה נג) הדא דכתיב (תהלים קיט, פט) לעולם ה' דברך נצב בשמים, אלו דברים שאמרתי לאברהם בהשמים וכו'. ונראה דהנה לכאורה יקשה דמה בא הכתוב להשמיענו דפקד השם את שרה כאשר אמר דודאי הקדוש ברוך הוא מקיים דברו ההוא דבר ולא יקימנה, וכי בן אדם הוא ויתנחם, והלא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות ז.) כל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר:

אבל שורש הענין כך הוא. דהנה יש חילוק בין לשון פקידה לזכירה. דהנה איתא בזוהר הקדוש דפקידה היא לנוקבא וזכירה הוא לדכורא דלשון פקידה הוא מורה על דבר

שקיבל מאיזה בחינה הקודם לו. ושורש הדבר כך הוא, דודאי כל הבטחות שהבטיח הקדוש ברוך הוא לישראל אנו בטוחים שבוודאי יקיים לנו השם יתברך הבטחתו ליתן לישראל ולהשפיע להם כל הטובות והברכות אך דכשהקדוש ברוך הוא מבטיח לעשות איזה דבר טובה בוודאי כשהטובה ההוא קשורה עדיין אצלו וכמוס בכוחו אין חילוק בין עבר להוה ועתיד. אך בפני המקבלים כשמצריכים לקבל דבר ההוא שאז צריכים להוציא הדבר מכח אל הפועל להביא אותו אל התגלות שיהיה במהרה, כי כשהוא עדיין נעלם במחשבה הוא באתכסיא והוא בעלמא דאתי בעולם העתיד רצה לומר שעתידה להתגלות אבל עדיין הדבר ההוא בהעלם. והמשכח הדבר ההוא מן העתיד אל ההוה הוא באמונה, רצה לומר כיון שהצדיק מאמין בדבר שבוודאי יקיים השם הבטחתו ומצפה בכל שעה ומתלהב שיתקיים הדבר ההוא ואותו התשוקה והתלהבות והצפוי של הצדיק הבא על ידי האמונה אותו הדבר מחבר המחשבה עליונה של הבטחה וממשיכו לאמונה:

וזה פירוש הפסוק (תהלים קיט, פט) לעולם ה' דברך נצב בשמים, רצה לומר שהדיבור של הבטחת הטובה ההוא כשהוא ברוחניות הוא באתכסיא ועומד בשמים. אבל בזה שלדור ודור אמונתיך (שם קיט, צ) רצה לומר על ידי האמונה כוננת ארץ, רצה לומר עשית ותקנת כלי להתגלות הדבר. והנה זה מצינו באברהם אמירה ודיבור אמירה היא בחשאי כל זמן שהוא בדקות באתכסיא ודיבור הוא באתגלייא. וזה שאמר רש"י בצחות לשונו כאשר אמר בהריון, רצה לומר שהיה אצל שרה ב' דברים. הריון, רצה לומר כשהיה הדבר עדיין במחשבה באתכסיא לא המשיך רק הריון שהוא גם כן באתכסיא וזהו בחינת אמירה. אבל ויעש ה' לשרה, רצה לומר תיקנה ועשאה כלי לקבל הדבר לבא להתגלות וזהו בחינת דיבור וזהו כאשר דיבר ומזה בא הלידה כנ"ל והבן:

או יבואר, וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר (בראשית כא, א). לבאר הכפל לשון עיין רש"י, כי רבותינו ז"ל אמרו כשהשם יתברך עושה נס מנכה מזכיותיו וכשפקד השם יתברך שרה דהוה נס שיהיה להם בן לעת זקנותם ורצה שלא ינוכה להם מזכיותיהם לכן הבטיח להם קודם שיהיה להם בן כנזכר בקרא ואז כשפקד השם יתברך וקיים להם שיהיה להם בן בדין הוא שלא ינוכה להם מזכיותיהם, כי מה שנתן להם הוא לקיים הבטחתו. אמנם אי לא היה מבטיח להם קודם אז כשהיה נותן להם בן אז היו מנוכים מזכיותיהם. זהו וה' פקד את שרה כאשר אמר, פירוש כאשר כבר הבטיח להם בן. ושלא תקשה למה לי ההבטחה מפרש הכתוב ויעש ה' לשרה כאשר דיבר, פירוש שזה העשיה שעשה היה כאשר דבר לקיים הבטחתו וממילא על ידי זה נמשך פעולה שלא לנכות מזכיותיהם, כי העשיה היה לקיים ההבטחה ומצד הדין אין

לנכות על ידי העשיה שהיה להם בן באשר שדבר מלך יצא עליו כביכול לקיים הבטחתו לטובה והבן:

ועל פי זה יובן שבפרשת לך לך קודם שמל אברהם אבינו הבטיח לו השם יתברך שתלד לו שרה את יצחק כנאמר (בראשית יז, יט) אבל שרה אשתך יולדת לך בן וכו', כי מצות שעשה אברהם אבינו עליו השלום אחר המילה הם היו זכים וצלולים שהיה נימול כבר והשם יתברך לא רצה לנכות ממצות שיעשה אחר המילה שרצה הקדוש ברוך הוא שמצות אלו שהם זכים וצלולים יעמדו ויתקיימו לדורות להגן על כל זרע ישראל לכן הבטיח קודם המילה שעל ידי זה לא ינכה ממצות שעשה אחר המילה, כי הוא הבטיח לו קודם המילה שיהיה לו יצחק והשם יתברך כביכול קיים הבטחתו והבן:

צחוק עשה לי אלהים כו' (בראשית כא, י). הנה שכוונת השם יתברך במה שפקדם לעת זקנותם ולא כדרך כל הארץ בשני נעורים כדי שתצטער על זה ואחר כך כשיפקוד אותה יהיה שמחה גדולה, כי הדבר שבא בנקל בלי שום צער אין בה שמחה. וזהו פירוש צחוק עשה לי אלהים, פירוש אלהים בחינת דין שמנע ממני פרי בטני עד עתה זמן רב עשה לי צחוק ושמחה. וזהו רמז בפסוק (תהלים קיח, כא) אודך כי עניתני ועל ידי כן ותהי לי לישועה (שם) כוונת הענין הוא בשביל הישועה וזהו גם כן כוונת הפסוק (שם קיח, כב) אבן מאסו הבונים ואחר כך היתה לראש פינה ואמר (שם קיח, כג) מאת ה' היתה זאת, כלומר בזה שעניתני בתחילה ואחר כך בא הישועה בזה אני מבין כי מאת ה' היתה זאת ולא כן כשהשם יתברך נותן לאדם הטוב מנעוריו אינו מבחין שהוא מהשם יתברך ואומר מקרה הוא אבל כשיש לו רע בתחלה ואחר כך משמח אותו הבורא ברוך הוא בישועתו ופודה אותו מצרה וצוקה אז מבחין שבהשגחת השם יתברך כל העולם תלוין ומאתו היתה לו זה וזה היא נפלאת בעינינו (שם) ואמר זה היום עשה ה', כדי שעל ידי כן נגילה ונשמחה בו. והענין שבהשפעות השם יתברך יש בבחינת המקבלים ב' כיתות יש כת אחד שהם משמחים עצמם בהשפע עצמו ויש כת ב' שהם חכמים ומשכילים האמת לאשורו ושמחתם שעל ידי השפע הזאת רואה איך שהשם יתברך משגיח בעינא פקיחא ומראה חבתו היש שמחה גדולה מזה שידע האדם שמלך אדיר גדול ונורא משגיח עליו. וזהו שאמר דוד זה היום, דהיינו האור והטוב שהשם יתברך משפיע. עשה ה' נגילה ונשמחה בו, בהשם יתברך עצמו:

וזהו הענין וזרח משעיר למו הופיע וכו' (דברים לג, ב), הנה לכל מבין יקשה הלא כבר חלקו עשו עם יעקב קודם הלידה עם ב' עולמות זה נטל חלקו בעולם הזה וזה נטל חלקו בעולם הבא, אם כן מהיכן אנו מקבלים שפע עולם הזה. ואם תאמר שכר מצוה, הא

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כנודע. אלא הענין, שכל אדם מישראל צריך לעבוד הבורא בדביקות והתלהבות הנפש מאוד בכל עת ורגע כמו שהשם יתברך משגיח עליו בכל עת ורגע ואינו מניח אותו חלילה בלי השגחה אפילו רגע אחד וזהו רחמנות השם יתברך שמראה לו לפעמים לאדם שמשגיח בנתנו שפע רב ואין זו שכר מצוה רק הכונה לעבדו על להבא ואז אפילו על פי פשוט יכול להבין שהשם יתברך משגיח עליו ואינו מניחו רגע בלי השגחה וזהו כוונת וזרח משעיר למו, מחלק השייך לשעיר. וכן הופיע וכו', היינו קושיא הנ"ל. והתירוץ מימינו אש דת למו (שם) רצה לומר מה שנותן להם חלק משעיר הוא מימינו, מחמת אהבת השם יתברך המכונה בשם ימינו. וזהו אש דת למו, היינו שיתלהב לבם על מה שנתן למו. ולזה הטעם קרא אברהם שם בנו יצחק, כי בא מחמת שהיה שמח בביאתו לכן היה יצחק בבחינת יראה, כי בא בעבור שמחה ושמחה שורשה אש ואש היא יראה. והנה בחינת שמחה אינה תמידיות כי הוא בבחינת מקבל מזה שגרם השמחה והחכמה שלה היא תמידית, וזהו החכמה תחיה בעליה (קהלת ז, יב) והנה מחשבה אותיות בשמחה ומחשבה היא ראשונה ותמידיות וכשאדם בא לאין ומדבק עצמו במקור החיים ואז שופע עליו חיות ואז בא לעולם התמורה ומעלה אותו לאדון הכל להיות הכל דבוק בהשם יתברך חי וקיים לעד וזהו סוד והיה הוא ותמורתו יהיה קודש (ויקרא כז, י) וזהו שאמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי ברכות ב, ד) בט' באב נולד משיח, כי אז הוא עולם התמורה ואז יכול להיות הגאולה:

ולזה כיונו חכמינו ז"ל במדרש פרשה זו ונשתחוה ונשובה אליכם, אמר ר' יהודה הכל בזכות השתחויה אברהם לא חזר מהר המוריה כו'. שהשתחויה מורה על השפלות מחמת הסתכלות בגדלות מי שהשתחוה אליו מבין שפלות עצמו ובא לאין ומכח זה נמתקים כל הדינים. ולזה אמר אברהם אבינו עליו השלום לא חזר מהר המוריה שלם אלא בהשתחויה, כי על ידי שבא לאין חזר לשלום בלי שום פגע כי היה ממתיק מעליו כל הדינין וכן התורה לא נתנה אלא בהשתחויה, דהיינו על ידי אין שנתדבקו באין והיו יכולין לקבל את התורה. וזהו והשתחויתם מרחוק, רצה לומר השתחויה שתבואו לאין מרחוק שתהיה מרוחק ומופשט מאצליכם ועל ידי זה יהיו מוכנים לקבל את התורה. וזהו רמז מרחוק ה' נראה לי, כשאני מרחוק שאין אני אצלי במחשבה כלל אזי ה' נראה לי. וכן הגלות אין אנו מתכנסין אלא בזכות השתחויה שעל ידי שיבואו למדת אין יסתום פיות המקטריגים שנאמר (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע וכו' והשתחוו וכו', ודוק היטב:

ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. וכתיב בתוספות ביום ה' ג' מל. הכלל, כי אברהם בעת המילה ניתוסף ה' על שמו כי בתחילה היה שמו אברם ובעת המילה ניתוסף ה' על שמו. והנה באמת השתלשלות זרע אברהם היה עיקר מיעקב אבינו כי ממנו נולד י"ב שבטי י"ה. ובאמת מה שלא היה הי"ב שבטים מאברהם מחמת שהוא לא נימול לשמונה ויצחק גם כן בא מזרע שלא נימול לשמונה לכך לא היה ממנו הי"ב שבטים אבל יעקב הנולד מזרע הנימול לשמונה בא ממנו הי"ב שבטים ונמצא נגמר הה"א שניתוסף באברהם ביעקב, כי יצחק הוא הראשון הנימול לשמונה ממנו בא הגאולה כמאמר חכמינו ז"ל אתה אבינו וכו', רומז על הגאולה. ונמצא באמת תוספות הה' על אברהם שמורה על הגאולה נשלם ביעקב שנולד מזרע אברהם הנמול לשמונה. וזהו הרמז ה' ג' מל שנשלם הה' בג' שהוא יעקב שלישי לאברהם:

והוכיח אברהם את אבימלך על אודות הבאר וכו' ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי וכו' (בראשית כא, כה-כו). הכלל הוא, שהצדיק מוכיח את הרשע שלא יעשה נגד הקדוש ברוך הוא ונגד התורה. והנה בכאן הוכיח את אבימלך אשר גזלו עבדיו ואמר לו שהקדוש ברוך הוא ברא עולמו ונתן לו תורת אמת וכתיב בתורה שאסור לגזול. ויש עוד בחינה כשהצדיק מוכיח את הרשע אזי אלו אותיות שהצדיק המוכיח מוציא מפיו מאירים לעיני רשע ואז הרשע יכול לחזור בתשובה כאשר זוכה שאותיות הצדיק עושים רושם אצלו ומאירים לפניו אז בקל יכול הרשע לעשות תשובה. והנה הקדוש ברוך הוא נקרא מי וכן מבואר. ולכן אמר פרעה הרשע מי ה'. וזהו שהשיב אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה, וגם הקדוש ברוך הוא נקרא זה כמאמר הכתוב (שמות טו, ב) זה אלי, וגם פסוק (ישעיה כה, ט) זה ה' קוינו לו. והשיב שלא ידע שיש בורא עולם רק מחמת ידיעתו של אברהם שהוכיח אותו להודיע לו, וגם אתה הוא אותיות התורה מא' ועד ת"ו היוצאים מה' מוצאות הפה וזה אתה לא הגדת לי, לשון מזל העליון השופע עלינו ומאיר על האדם מלשון גד גדוד וגו' (בראשית מט, יט) כלומר עדיין האותיות לא האירו מול פני למען לשוב בתשובה עד עתה שעתה בתוכחה שלך האירו האותיות לפני. וגם אנכי לא שמעתי, אנכי הוא התורה, כי בראשון שמעו ישראל אנכי מהתורה. וזהו שאמר בלתי היום, קאי אשלשה בחינות, כלומר שאלו שלשה בחינות היום השיג בתוכחה שהוכיח אברהם אותו ודו"ק:

ויאמר אדני אלהים במה אדע (בראשית טו, ח). עיין ברכות דף ז' ע"ב למען אדני למען אברהם שקראך אדון. הכלל הוא, עד אברהם לא היה נשמה בעולם שיהיה יכול לבטל גזירות הקדוש ברוך הוא. והא ראיה נח לא היה יכול לבטל המבול וכן שת היה צדיק

ובימיו הציף הים שליש עולם ואברהם היה הנשמה הראשונה בעולם שהיה יכול לבטל גזירות השם יתברך. ובאמת אף על פי שהיה אברהם יכול לבטל גזירות הקדוש ברוך הוא אף על פי כן ידע שהקדוש ברוך הוא אדון עליו וזהו למען אברהם וכו':

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם (בראשית כב, א). והנה יש להבין למה כאן אמר פעם אחד אברהם והמלאך קרא לו אברהם אברהם ב' פעמים. ועוד בראשונה אמר לו ולא חשכת את בנך כו' ממני, ובקריאה ב' לא אמר ממני (בראשית כב, יב). ויובן על פי פירוש רש"י אצל שמואל שמואל בכל מקום שכפול וכן באברהם עצמו שמו מורה על חבה וכאן בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא שיעשה המצוה לא הראה לו שום חיבה מחמת עשיית המצוה אבל כשלא שחט אותו אז הראה לו חבה שזה הוא המצוה מה שלא ישחוט אותו. וזהו שאמר ממני, כמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה נו) שמלאכי השרת היו בוכים על עקידת יצחק שלא ישחט. וזהו שאמר המלאך ולא חשכת את בנך את יחידך ממני, כלומר שאני הוא הגורם שהייתי בוכה לפני הקדוש ברוך הוא וזהו ממני ודו"ק:

בפסוק הנה האש והעצים ואיה השה לעולה (בראשית כב, ז). נראה דיצחק שאל אותו דהלא הנסיון העיקר הוא שתשחוט את בנך אבל למה לך עצים ואש לשרוף אותו אחר שכבר נשחט ואינו חי מה נסיון הוא אם תניח אותו או שתשרוף אותו אחר שכבר יהיה נשחט ולמה לך לשרוף אותו ועל כרחך העצים והאש אינו עבורי רק בשביל שה ועל כן ואיה השה לעולה. ומתורץ על פי זה מה שלא שאל אותו על המאכלת דבאמת זה ידע שהוא על עצמו והשיב לו אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני, דאתה חשוב אצלי בשביל אהבת הבורא כשה לשרוף אותך על קידוש שמו:

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש וכו' כי עתה ידעתי כו' ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב, יב). ויש לדקדק למה כתב כאן ממני ואחר כך כתיב ויאמר בי נשבעתי כו' ולא חשכת את בנך את יחידך ולא כתיב ממני. ונראה לתרץ ומתחילה נבאר הגמרא (שבת סג.) העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין לו כו'. וקשה מאי לשון כמאמרה. והענין כל מה שאדם עושה מצוה או לומד תורה צריך להסתכל שיהיה כוונתו בלתי לה' לבדו לעשות נחת רוח ליוצרו יתעלה. אמנם אחר המעשה לא יעלה בלבו חלילה שכבר עשה רצון הבורא ברוך הוא שאם יחשוב כך וודאי אין מעשיו רצוין כלל ועדיין בן זומא מבחוץ ולא קרב אל פתח העבודה אפילו שאם היה באמת שעשה איזה נחת רוח להבורא ברוך הוא יהיה מכיר בשפלותו שעדיין לא התחיל לעבדו יתברך מכח יראת הבורא שהיה נופל עליו כמשל מי שזכה לבוא לפלטין המלך מי שבא להיכל יותר פנימי

רואה יותר גדולת המלך ועשרו סגולת מלכים ואדרכמונים כך מה שאדם עושה יותר המצוה בדחילו ורחימו זוכה ונכנס להיכל המלך יותר פנימי וכל מה שנכנס יותר יותר פנימי יותר רואה שם גדולת המלך מלכו של עולם יתברך שמו ורוממותו ונתחייב מזה כשנופל בדעת העושה איזה עובדא שעשה מאומה נחת רוח להבורא וודאי רחוק עדיין ואל פתח העבודה לא בא לעבודתו יתברך:

והנה לשון מצוה פירוש לשון חיבור כנודע לשון צוותא חדא. וזהו פירוש כל העושה מצוה כמאמרה, כפירושה של מצוה שמתחבר עצמו על ידי כן להבורא יתברך שמו וכו', ויש מצות שאין בהם שום הנאה גופניות כמו תפילין וציצית ודומה להן ויש מצות שבהם יש הנאת הגוף כגון מאכלות שבת ויום טוב, והנפקותא שבאלו המצות חומרא גדולה שלא יהא לו פניה בהן. ובזה מתורץ בפרשת עקידה אל תשלח ידך אל הנער וכו' כי עתה כו', פירוש עתה כשאני רואה שאפילו מה שאתה מורידו מן העקידה גם כן בלי שום פניה מזה ידעתי כי ירא אלהים אתה. ועל דרך זה נראה מה שאמר יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת, ולא נאמר ממני, כי שם מדבר על העלאה לעקידה כמשמעות לשון עשית את הדבר הזה ובהעלאה אינו צריך להשמיענו כי אז בוודאי עשה לאהבת יתברך שמו ולא היה שום פניה אבל לעיל מדבר על הירידה וזה ממני, שאפילו הירידה היה גם כן ממני, בלי שום פניה והבן:

כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב, יב). נראה בסייעתא דשמיא דיש ב' בחינות, אחד שאדם עושה מצוה שיודע טעם המצות ואחד שעושה מצות ואינו יודע טעם. וגדול הוא העושה בלי ידיעת טעם ממי שיודע הטעם. שביודע הטעם אינו ניכר שעושה המצות מאהבת הבורא שאפשר מחמת שיודע הטעם הוא עושה מה שאין כן העושה בלי ידיעת טעם ניכר שעושה הכל מאהבת ה'. והנה קודם שאמר לו המלאך אל תשלח ידך אל הנער, היו סבורים הכל שיצחק יעלה לקרבן אל המזבח ולא היה ניכר כל כך גודל הנסיון של אברהם אבינו עליו השלום בעקידה שהיו יכולין לומר שידע טעם שבשביל זה מהראוי שיעלה יצחק לקרבן ועשה אברהם אבינו עליו השלום מחמת הטעם, מה שאין כן אחר שהודיע המלאך אל תשלח ידך אל הנער, שיצחק לא יעלה לקרבן אם כן למפרע היה הוכחה שרצון אברהם אבינו עליו השלום להעלות יצחק בנו על גבי המזבח מאהבת ה' לא בשביל הטעם דעתה מוכיח שאין טעם לעקידה שיעלה יצחק לקרבן, דאם היה טעם שיעלה לקרבן מדוע צוה המלאך שלא יעלהו לקרבן הלא יש טעם שצריך שיעלהו לקרבן ומכיון דאין טעם ידעו

הכל כוונת אברהם אבינו עליו השלום דלא היה בשביל טעם דהא מוכח עתה דאין טעם שיהיה יצחק קרבן רק מיראת ה' פעל כל אלה:

זהו פירוש הכתוב עתה ידעתי, לשון הפעיל שהודעתי לעין כל. כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני, דייקא מחמת יראתי עשית את הדבר הזה שלא חשכת את בנך כפי מחשבותיך שרצית להעלות אותו לעולה ואין יכולין לאמור מחמת טעם לזה אמר עתה ידעתי מעכשיו מוכח זה כיון שציותי אחר כך שלא להעלות אותו לעולה שמע מינה שאין טעם בהעלות יצחק לקרבן שיהיה אישים על גבי המזבח, והראיה דצוה השם יתברך שלא להעלות אותו לקרבן ואם היה טעם שצריך להיות אישים על גבי המזבח ודאי היה נתקיים כן שיהיה אישים ולא היה מצוהו אל תשלח ידך אל הנער, על כן מוכח עתה דאין טעם בדבר ומחשבת אברהם אבינו עליו השלום שרצה במחשבתו לעשותו אישים על גבי המזבח היה לאהבת ויראת ה' ברוך הוא וברוך שמו והבן:

חיי שרה

ויהיו חיי שרה מאה וכו' שני חיי שרה (בראשית כג, א). נראה לי בסייעתא דשמיא על פי דאמרו חכמינו ז"ל (נדרים סד:) ומובא ברש"י פרשת ויצא בפסוק (בראשית ל, א) ואם אין מתה אנכי, דכל אשה שאין לה בנים קרויה מתה רק כשיש לה בנים היא חיה. וידוע מאמר חכמינו ז"ל (שבת קנו.) שהשם אמר לאברהם אבינו עליו השלום צא מאיצטגנינות שלך כי שרי לא תלד שרה תלד. הרי שנבראת במזל שלא תלד רק על ידי מעשים טובים זכתה שישתנה מזלה כמאמר חכמינו ז"ל (שיר השירים רבה ב) מפני מה היו אמהותינו עקרות מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים. הרי מחמת תפילת ומעשים טובים של שרה זכתה לבן שבזה נקראת חי ולא מת. וזהו שאמר הכתוב שני חיי שרה, פירוש ששרה גרמה חיים לשנים שלה על ידי מעשים טובים ותפילתה גרמה שיהיה חיים לה, דהיינו שזכתה לבן על ידי מעשים טובים שעל ידי זה לא נקראת מת רק חי. וזה שני חיי שרה, ששרה גרמה חיים לשנים שלה כו' והבן:

עוד יבואר, ויהיו חיי שרה מאה שנה וכו'. נראה לפי שכל ימי חיי שרה היתה נדבקת תמיד להשם יתברך הוי"ה ברוך הוא וממנה היתה חיותה ולא מסיטרא וכו' חס ושלום. וזהו ויהיו פירוש שחיי שרה היה רק מויהיו, דהיינו משם הוי"ה ברוך הוא והבן:

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א). יובן בזה מאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין קז:) עד אברהם לא היה זקנה. והענין הוא, שיש שני בחינות בהשפעה יש שפע שהוא במדריגת מדידה לפי העולמות לזה יושפע וישתלשל חוק זה ולהעולמות העליונים לכל אחד ואחד יש חוק קצוב ויש שפע שנמשך מהבורא יתברך

שמו שלא בא בגבול שמחמת שהיא דבוקה עד עתה במקור החיים אזי אין חוק וקצבה להמשיכתה מהמקור. והשפע השני שצריך להמשיכה מהמקור אשר אין לה גבול עדיין מזה אין יונקים כי אם ישראל עם סגולתו שבכחם הגדול שהם דבקים בהבורא ברוך הוא יכולין להמשיך שפע בהשפעה זו ואומות העולם השפעה שלהם היא מהשפע הראשונה שבא בגבולין ומדידה. ולזה נאמר ואלה תולדות ישמעאל שנים עשר נשיאים לאומותם, מלשון אמה המודדת את בנה, שהיא בחינת השפע שבא בגבול וקצבה. אכן בישראל נאמר למשפחותם לבית אבותם, שיונקים משפע שבא מרצון העליון. ואבותם, מלשון לא אבה יבמי, שהוא מלשון רצון. והענין למשל בעל מלאכה עשה כלי ומתחילה קודם שעשאה הכלי הזה חקוק ומצוי במחשבתו בגוון ואופן העשיה ולבסוף מוציא הכלי מכח אל הפועל והרי המחשבה מוריד את הפעולה ונקרא המחשבה אב והפעולה בן ומחשבה עצמה נמשך מהרצון והרצון הוא אב למחשבה והמחשבה היא אב להפעולה ונקרא הפעולה בני בנים לגבי הרצון, כך ישראל ממשיכין שפע מהשם יתברך ואחר כך ממשיכין שפע לגבולין וציורין ומציירין האיך להמשיכה ואחר כך מביאין לעולם הזה וכבר ניכרת בפועל בעולם ולכן נקרא השפע בני בנים ורצון נקרא זקן לגבי השפע הבאה בעולמות. וזה שאמר הכתוב (משלי יז, ו) עטרת זקנים, רצה לומר השפע שבא מן הרצון שנקרא זקן כשבאה אל העולמות נקרא בני בנים וזהו מהזקנים נמשך תולדות בני בנים: וזה דבר המדרש הנ"ל עד אברהם לא היה זקנה, שהוא המשיך שפע ממקור החיים מהרצון. ופירוש לא הוי זקנה, לא הוה מי שיכול להמשיך מהרצון שנקרא זקן עד שבא אברהם ותיקן בחינת הזקנה שהיה כחו רב להמשיך מן הרצון. ולכך מצינו בשם ע"ב נכתב תחילה צירוף שם סיט שהוא מרומז על כלי כמבואר בכמה דוכתי בסדר טהרות. והיינו כשישראל ממשיכין השפע ומציירין האיך להביא השפע לעולם הזה ובאיזה גוונין. ואחר כך נכתב שם עלם, רצה לומר אחר זה ממשיכו אל העולם. וזהו שאנו אומרים בתפלה וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם, דלכאורה קשה מה זה שתקנו לומר חסדי אבות היה לו לומר וזוכר אבות. ועוד מביא גואל לבניהם היה לו לומר לגבי אבות. אמנם לענינו יתכן היטב ויובן שפיר לשונות הללו, רצה לומר שזוכר החסד המרומז על הרצון שמשם היה ממשיכין האבות זה השפע זוכר הבורא להשפיע גם לבניהם מן הרצון וזהו ומביא גואל לבני בניהם, השפע שנקרא בני בניהם. וזהו ואברהם זקן בא בימים, שאברהם המשיך מן השפע הנמשך מן הרצון הביא בימים בחינת זמן, דהיינו לעולמות התחתונים. וזהו וה' ברך אותו בשפע זאת שהיא בכל שכוללת הכל ואין לה קצבה כלל. וזהו כוונת המדרש (בראשית רבה נט) אברהם אבינו עליו השלום היה

מברך את הכל, ומי היה מברך את אברהם אבינו עליו השלום הקדוש ברוך הוא שהוא הרצון ומשם ברך את אברהם אבינו שימשיך שפע משם שבזה השפע יכול לברך את הכל, כי אין בה קצבה. וכן שיעור הענין. וה' ברך את אברהם בכל, באותו שפע שהוא כוללת הכל והבן:

באופן אחר יבואר עוד הגמרא הנ"ל עד אברהם לא היה זקנה. דזקן הוא שערות ושערות הוא מרומז על לבוש כמבואר בכתבי האר"י ז"ל. ובאמת כמו שיש לבוש לגוף, דהיינו המלבושים שאדם עושה ללבוש כן יש לנפש רוח ונשמה לבוש והוא השערות שבאדם שהן מכסין אותו והראש וכמו שאדם אינו מרגיש כאב כשחותכין מעליו המלבושין כמו כן אינו מרגיש כאב כשחותכין מעליו השערות. והנה השם יתברך שמצמצם עצמו כביכול בזה העולם להשפיע חסדו וטובו דבלאו הכי לא היה העולמות יכולין לקבל מאתו כביכול הוא מתלבש עצמו ועל ידי מה הוא לבוש על ידי מצות ומעשים טובים זה הוא כלי ולבוש כביכול השראת שכינה בעולם הזה. וזהו עד אברהם לא היה זקנה, לא הוה מי שיגרום לבוש שיתלבש השם יתברך עצמו בזה העולם מה שאין כן על ידי אברהם היה זקנה שהוא גרם לבוש על ידי מעשים טובים שעשה כנ"ל וזקן שהוא שערות הוא בחינת לבוש ודו"ק:

ואברהם זקן בא בימים. ואמרינן בגמרא (בבא בתרא טז:) בת היה לו לאברהם ובכל שמה. ויבואר בזה הגמרא (חגיגה טו.) בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת שובו בנים שובבים. ויש להבין מה זה הקול. נראה אף על פי שאדם אינו שומע הקול זה שמגיע לאדם בכל יום התעוררות תשובה זה היא מחמת הכרזת הקול וזהו הקול ששומע ומהיכן בא לאדם התעוררות תשובה בכל יום מזה ששמענו את הקול בהר סיני אנכי ולא יהיה לך (שמות כ, ב-ג) מפי ה' זה נרשם בלבינו ומזה בא התעוררות תשובה בכל יום. וזהו הרמז מהר חורב זה סיני על דרך (שמות ג, א) ויבא אל הר האלהים חורבה. וזהו שמיעת הקול. לפי זה יובן מה שנקרא בת קול, על כי השפע מהבורא ברוך הוא יתברך נשפע בכל יום רק שמצמצם האדם את עצמו כדי שיוכל לקבל השפע כפי הכנת קבלתו יש אדם שמצמצם לחכמה שיחכם בעבודת השם יתברך ויש שמצמצם לעושר וכבוד ולחן ולשאר הטובות ולכל אחד כפי הכנת קבלתו יהיה השפע כמו שהוא נשפע מאת הבורא יתברך אשר הוא כלול הכל זה נקרא בחינת קול והשביל שכל אחד עושה גבול לירידת השפע נקרא בת הוא לשון מדידה כמבואר ביחזקאל הרמז על הגבול והצמצום ומדידה שכל אחד עושה ומצמצם לרצונו. וזהו הרמז בת היה לאברהם ובכל שמה, שהיה לו שפע ממדה הרמוז במלת בת שהוא כלול כל המדות הנ"ל:

עוד יבואר, וה' ברך את אברהם בכל, כי יש צדיק אשר כל מבוקשו בשביל הכלל ויש צדיק אשר מבוקשו על עצמו ואברהם היה מבוקשו על הכלל. וזהו וה' ברך את אברהם, כלומר עם אברהם. בכל, כי את הוא כמו עם ברך ה' אותו בכל כאשר היה מבוקשתו. וזהו שרמזו רבותינו ז"ל בת היה לו לאברהם אבינו ובכל שמה, כי בת הוא לשון מדה כנאמר אלפים בת יכיל כלומר מדתו היה בכל שמה שהשפיע על הכל:

השמר פן תשיב את בני שמה (בראשית כד, ו). וכן אמר ה' ליצחק גור בארץ הזאת (בראשית כו, ג). כי הכלל יראה הוא מדבר גדול ממנו ובאמת אסור לירא מקטן ממנו כמו הירא מדבר אחר זולת השם יתברך הוא כמו העובד עבודה זרה חס ושלום ובאמת מדת אהבה יכול לאהוב הקטן ממנו כגון לאהוב את בני ביתו. ובזה יתורץ דקדוק מה שאמרו בגמרא (פסחים כב:) דרבי שמעון דרש כל את שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש עד שבא ר' עקיבא ודריש לרבות תלמידי חכמים. כי באמת מדת היראה יכול לומר אני ירא ממך אפילו ממי שגדול ממנו אבל מדת אהבה כלום יכול אדם לומר למלך גדול ונורא אני אוהב אותך, כי זה איננו שייך כלל אבל יכול לומר אני אוהב להיות אתך בביתך ולעבוד לך אבל מדת יראה יכול לומר למלך אני ירא ממך. ובאמת קשה למה לא פירש מן ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה) ובזה מתורץ, דבאמת ואהבת את ה' אלהיך, בו שייך לומר את ה' אלהיך, כלומר לעבוד את ה' אלהיך ולהיות יושב בביתו אבל ביראה לא שייך לומר את ה' אלהיך תירא, כלומר לירא להיות את ה' אלהיך רק לפני ה'. וזה פירוש עד שבא ר' עקיבא ופירש לרבות תלמידי חכמים, כיון שהוא עובד ה' יש לירא מפניו. ובזה יבואר דבאמת אברהם מדתו היה במדת אהבה יכול להיות אפילו בחיצוניות כגון לאהוב בני ביתו ולגמול עמהם חסד ובזה היה יכול לילך חוץ לארץ אבל יצחק שהיה מדתו מדת היראה לא היה רשאי להיות בחוץ לארץ. וזהו שאמר פן תשיב וכו', וכן אמר השם יתברך ליצחק גור בארץ הזאת, אי אתה רשאי לילך לחוץ לארץ מחמת מדתך מדת יראה:

הנה אנכי נצב וגו' ובנות אנשי העיר וגו' ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני וגו' (בראשית כד, יג-יד). והנה רבקה יוצאת אשר ילדה לבתואל לאליעזר עבד אברהם אבינו להזכיר בנות וכו'. לכאורה יש לדקדק מה צורך היה אנשי העיר. ותו יש לדקדק מפני מה נקוד ילדה בקיבוץ שמשמעה שמצד אחר הוא בא שרבקה ילדה לבתואל ולא על ידי גרמה דילה הוי ליה לנקוד בקמץ שמשמעות שעל ידי הגרמא דילה יולדת את רבקה. אך לפי דרכינו יובן שפיר, דכבר כתבנו שמדריגתו של אברהם אבינו עליו השלום היה להגביה כל העולמות לשורשם לאין סוף ברוך הוא ולהמשיך עליהם חסדים מברכה עליונה וכל

החסדים שנתפשטו בעולם היה בא על ידי המשכתו שהוא היה הגורם שיתפשטו חסדים בעולם על ידי שהוא היה פותח צנורות החסדים. והנה אליעזר עבד אברהם אבינו עליו השלום ידע שכל אנשי המקום הזה היו רשעים ועשה הבחינה על זה האופן כשיראה באחד מן הבתולות שיש בה מדת החסד אז בוודאי הוא משורש של אברהם אבינו שזה באה על ידי השפעתו חסדים על העולם ונמשך מדת החסד עליה גם כן. וזה כוונת המשך הכתובים הנה אנכי נצב וכו', ובנות אנשי העיר, שהם כולם רשעים ואכזרים יוצאת לשאוב מים, והיה הנערה אשר אומר אליה וכו', ואמרה שתה, ונמצא שיש בה מדת החסד. אותה הוכחת וכו' ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני, עם העבדות של אדוני, היינו שמדתו היה להגביה כל העולמות ולהמשיך עליהם כל החסדים עשית חסד גרמת שיתפשטו חסדים על כל העולמות ובכללם על הנערה הזאת:

והנה רבקה יוצאת אשר ילדה לבתואל (בראשית כד, יד). השפעות של אברהם אבינו עליו השלום ילדה לבתואל הוא היה הגורם אבל לא בתואל ולכן נקד מלת ילדה בקיבוץ שמשמעה שממקום אחר בא הולדת רבקה ולא על ידי גרמת בתואל. ובשביל זה נתן לה המתנות קודם ששאל אותה בת מי את, מפני שראה שיש בה מדת החסד בוודאי היא משורשו של אברהם אבינו עליו השלום. וזה כוונת רש"י ז"ל במליצות לשונו וזה לשונו לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם אבינו עליו השלום עד כאן לשונו. פירוש שראה בה מדת החסד בטוח היה שזה באה על ידי השפעות של אברהם אבינו עליו השלום שהשפיע על כל העולמות חסדים והבן:

ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני (בראשית כד, יד). יבואר על פי דמבואר בזוהר הקדוש, כי בימי רבי שמעון בר יוחאי אפילו תינוקות ידעו בחכמה עליונה, כי רבי שמעון בר יוחאי עליו השלום היה עובד ה' בחכמה ובהשכל עד שהשפיע מדתו בכל העולם שאפילו תינוקות יודעים בחכמה עליונה. וכמו כן כל צדיק וצדיק במדתו שעובד משפיע בכל העולם המדה שעובד בה והשם יתברך משפיע המדה שלו בכל העולם. והנה באמת אברהם אבינו עליו השלום מדתו היה מדת החסד והשפיע מדתו בכל העולם שכל העולם כולו יעשה חסד. וזהו הרמז ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני, כלומר שאדוני הוא הגורם החסד אשר בעולם מחמת שאדוני עובד במדת החסד ומשפיע ממך חסד. וזהו כי עשית חסד, מה שאתה עושה חסד בעולם הוא מה שבעולם התחתון אחד עושה עם חבירו הוא אדוני, אדוני הוא הגורם לזה החסד. ובזה יובן הפסוק אשר ילדה לבתואל כו' אחי אברהם, כי מה לשון ילדה לבתואל, כי לשון ילדה משמע שנולדה מעצמה. אך באמת לפי מה שמבואר לעיל שהצדיק במדתו משפיע לכל העולם זה באמת רק למי שיש לו

נשמה גדולה או איזה ניצוץ קדוש לזה נאחזת מדת הצדיק שעובד בה להשם יתברך וכו'. ובאמת רבקה הצדיקת היתה גדולה וקדושה ואחזה במדת הצדיק אברהם אבינו לעשות חסד. ובאמת זה הנשמה לא היה לה רק מאברהם היה לה זה הנשמה וזה המדה. וזה שאמר אשר ילדה, כלומר כאלו נולדה מעצמה וזהו לשון ילדה. וזה שאמר ממי בא לה זה הנשמה וזה המדה לעשות חסד מחמת אחי אברהם שמאברהם בא לה זה הנשמה. ובזה יבואר הדקדוק מה שרש"י ז"ל מדקדק בשעה שסיפר המעשה ואשאל אותה כו' ואתן כו', ובאמת בשעת מעשה היה להיפך, כי בשעת מעשה שראה ממנה מדת החסד אז ידע בודאי שנשמתה מאברהם ולא מבתואל ולכך נתן לה בתחילה, כי בודאי ידע שנשמתה ממדת אברהם אבינו ולא מנשמת אביה לכך בשעה שסיפר המעשה לפני בתואל סיפר להיפך כי לפני בתואל לא שייך לומר שנשמתה אינה ממנו ודו"ק:

עוד יבואר, ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני, אליעזר ביקש זה להקדוש ברוך הוא. כי הכלל כשהאדם עושה מצוה אם המצוה הוא במדת חסד אזי מעורר מדת החסד על כל העולם שכולם חפצים לעשות חסד וכן שאר המצות. והנה אברהם כל מצותיו בחסד והיה מעורר חסד על כל העולם שכולם רצו לעשות חסד. והנה באמת רבקה אף על פי שהיתה קטנה עשתה חסד כאן, כי אברהם הוא היה מעורר חסד על כל הברואים. וזהו ובה אדע כי עשית חסד, ומי הוא הגורם זה החסד, עם אדוני, מה שאדוני עושה חסד הוא המעורר זה החסד:

וירץ העבד לקראתה כו'. פירש רש"י שראה שעלו המים לקראתה. ופירש הרמב"ן ז"ל דדייק כן מחמת דאחר כך כתיב ותשאב לכל הגמלים, ומקודם לא נאמר לשון שאיבה מכלל דמקודם לא הוצרכה לשאוב דעלו המים לקראתה. אפס דלפי דברינו תקשי היא גופא למה אחרי כן בהשקותה את הגמלים לא עלו המים לקראתה. ונראה בסייעתא דשמיא דאמרו חכמינו ז"ל (פסחים קיד:) דמצות צריכין כוונה, והעיקר במצות הוא המחשבה שעושה בזה רצון הבורא. ולהכי בפעם ראשונה דבדעתה היה לשאוב המים לצורכה גלל כן עלו המים לקראתה שלא תטריח עצמה, כיון שכוונתה היה לשאוב לצרכה, מה שאין כן בפעם שניה שכוונתה היה לגמול חסד להשקות הגמלים של אליעזר עבד אברהם לא עלו המים לקראתה, שכשאדם עושה מצוה יותר נחשב לעשות פעולה שבעשותו פעולה לשם מצוה נחשב לו יותר למצוה והבן:

בפסוק אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדוני (בראשית כד, כז). בדרך נקוד פתח לשון מבורר, רצה לומר על ידי הדרך ידעתי שנחני ה' בית אחי אדוני, שכיון שאמרו חכמינו ז"ל (בראשית רבה נט) שהיה לו קפיצות הארץ, דהיינו שמביא את האדם ברגע אחת מעצמו

וכיון שקפץ הדרך שהלך שלא מדעתו רק שהשם יתברך הביא אותו למקום שידוע לפניו יתברך, אם כן על ידי הדרך ידעתי שכאן הוא בית אחי אדוני, שראיתי שדעתו יתברך שאעמוד פה שמע מיניה דכאן הוא המקום לעמוד משום דכאן הוא משפחת אדוני:

לא אוכל עד אשר דברתי דברי (בראשית כד, לג). כי אליעזר קידש את רבקה בשליחות יצחק והחתן ביום קדושין אסור לו לאכול עד אחר קדושין, וזהו לא אוכל עד אם דברתי דברי, וזהו הקדושין:

או יבואר, כי רצה לאכול סעודת מצוה וזהו שאמר לא אוכל עד אשר דברתי דברי, לגמור תחלה הקדושין ואחר כך יהיה סעודת מצוה:

עוד יבואר, לא אוכל עד אם דברתי דברי, נראה בדרך פשוט, מפני מה לא רצה לאכול מקודם, רק שבודאי היה אליעזר יודע ברשעים אלו ועלה על דעתו בוודאי שיטילו סם במאכל וכמו שהיה כך באמת, ועל זה אמר לא אוכל עד אם דברתי דברי, והיה כוונתו בזה שלאחר סיום דבריו שהם דברי תורה כמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה ס) יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, בזה יהיה ניצול מן הסכנה. וכן היה שבא המלאך והפך הקערה לבתואל ויפול בשחת יפעל:

ואגב זה יתורץ כמה קושיות. האחד, מה ראה אליעזר לסמן בסימן זה וגם לא שמע זה מאברהם. ב', מפני מה אמרו חכמינו ז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות. ג', מאי האריך אליעזר בסימנים באמרו הנה אנכי נצב על וגו' ובנות אנשי העיר וגו' והיה הנערה וגר, הלא היה די באמרו הנה אנכי נצב על עין המים והיה הנערה אשר אומר אליה ובה אדע וגו'. ד', מה יולדה לבתואל ילדה לבתואל הוה ליה למימר. ונראה לתרץ על פי הפסוק וה' ברך את אברהם בכל, ואמרו חכמינו ז"ל בת היה לאברהם ובכל שמה, ונבאר על פי ב' אופנים:

אופן א', לפי שידוע שצדיק נקרא בשם כל, דהיינו מפני שיש לו מדת הסתפקות ונחשב לו כמו כל. והטעם ב', כי ידוע שאנו נקראים בנים למקום ובפרט צדיקים אשר הם הולכים ביראת ה' כל היום וגורמים בתפילתם להשפיע לעם ישראל השפעה טובה ובוודאי ממלא לו השם יתברך כל חסרונו באופן שלא יחסר לו כלום. וכן ראוי לכל אדם מישראל לאחוז במדות אבותינו הקדושים ואז יגרום גם כן שהשם יתברך ימלא להם כל חסרונם ותאותם כמו שאמר הכתוב (תהלים כא, ג) תאות לבו נתת לו וכו', וזאת המדה היה לאבותינו הקדושים אברהם בכל יצחק מכל יעקב כל, דהיינו שגרמו השפעות טובות וברכות לעמו ישראל. על פי זה דרשו חכמינו ז"ל (בבא בתרא טז.) במתק לשונם בת היה לאברהם אבינו ובכל שמה, ולשון בת הוא לשון מדה מלשון בת יכיל. וזהו ששבחו

חכמינו ז"ל את אברהם אבינו בת היה לו לאברהם אבינו, דהיינו מדתו של אברהם אבינו היתה שהיה לו מדת הסתפקות וגרם השפעות להעולם והבן:

אופן הב', כי זאת ידוע לכל שאברהם אבינו עליו השלום היה עובד להבורא ברוך הוא במדת החסד ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל ישראל כלו יצא, היינו שהיה משפיע במדתו מדת החסד לכל העולם ולכל הנשמות קדושות ולכל הרוחות קדושות וגם היה לו הכח להוליד נשמות קדושות כידוע ליודעי חן וגם היה כח לאבותינו הצדיקים שהיו יכולין להעלות הדיבורים מה שהם מדברים לפעמים עם רשע או נכרי היה כח בידם לעלות אל צרופים קדושים על שהיה בהם חכמת ה' לפי שהיו דבקים תמיד בתורתו וביראתו יתברך והיה יכול גם כן להעלות דיבורו של האיש אשר סיפר עמו מחמת שהיה בבחינת חסד. וזהו וה' ברך את אברהם בכל, דהיינו שהיתה השפעתו על כל הנבראים. וזהו מאמר חכמינו ז"ל בת היה לו לאברהם אבינו ובכל שמה, דהיינו שהיה דבוק תמיד במדת החסד ועל זה גרם שילך השפעתו בכל:

וזהו פירוש המאמר (בבא בתרא טז:) אבן טובה היתה תלויה בצוארו כל חולה שהיה רואה אותה מיד נתרפא, כי אותיות נקראין אבן כמבואר בספר יצירה שני אבנים בונות שני בתים. וזהו תלויה בצוארו, דהיינו שהיה עושה תמיד אותיות של חסד וגרם בזה השפעה ולפיכך כל הרואה מיד נתרפא:

ואליעזר עבד אברהם. על שהיה כמה שנים בביתו וראה תמיד גודל צדקתו והיה מכירו מעט במדותיו הקדושים שלא בחנם צוה לו אברהם אדוניו שיקח לו אשה ממשפחתו, אלא שבוודאי הלא דבר הוא. ולפי שהיה יודע ומכיר עבודת אברהם אבינו שהיה תמיד במדת החסד והוליד גם כן במדותיו נשמות קדושות גם כן המה עבודתם תמיד במדת החסד, כי הם ממחצב חסד. ועל זה אמר אליעזר הקרה נא וגו' ועשה חסד, דהיינו שהתפלל תפלתו שהשם יתברך ישתף גם כן גודל חסדו וימלא תפילת אברהם אבינו שהיה גם כן במדת החסד. ואחר כך אמר אליעזר איך אעבור חס ושלום על צוואת אדוני הצדיק הלא אני לא אדע איזה נשמה אשר הוליד במדתו כו' ונתן לו השם יתברך עצה, דהיינו אנכי נצב על עין המים, היינו אני אעמיד לי סימן במדת החסד, כי מים הם נקראים חסד כידוע. והיה העלמה אשר יוצאת גם כן לשאוב מים והיה הנערה אשר אומר אליה וכו', שבזה יהיה ניכר שגם היא אוחזת במדת החסד. אותה הוכחת לעבדך ליצחק. ועל זה אמר ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני אברהם, דהיינו ששיתף מדתך עם אדוני אברהם דהשפיע לכל העולם. ודע דכן הוה, דהיינו והנה רבקה יוצאת לשאוב מים אשר ילדה לבתואל, כי באמת לא ילדה בתואל, כי שורש נשמתה של אברהם אבינו

היתה. וזהו יולדה ולא ילדה. ותיכף ומיד כשראתה והרגיש שזו מתולדה של אברהם אבינו על זה שמח שמחה גדולה ומיד נתן לה מתנות. וזה מבואר ברש"י פרשה זו כפולה בתורה ויש הרבה גופי תורה שלא ניתנו אלא ברמיזה אבל באמת שמפרשה זו יוצא לנו עבודת האל יתברך. כן יזכנו השם יתברך לעבדו באמת ובלב שלם אמן:

ונבאר למה מתחלה רצו הקדושין ולבסוף לא רצו הקדושין, כי הם לבן ובתואל לרשעה נתכוונו כפירוש רש"י שרצו להרוג אותו, כי הם לא רצו שיצחק יהיה לו זרע וקיימא לן (גיטין סד.) כל השולח שליח לקדש את האשה כל זמן שהשליח בדרך אסור בכל הנשים שמא יקדש את הערוה. ולכך בתחלה רצו הקדושין ואחר כך יהרגו את אליעזר כדי שיצחק לא יהיה לו חס ושלום זרע, כי יהיה אסור בכל הנשים:

ואפנה על ימין או על שמאל. והנה רש"י פירש על שמאל, זהו בנות לוט. והנה למה נקרא לוט על שם שמאל, כי מדת מלכות מורה על הצמצום על זה שממליך אותו עליו הוא משפיע ועל מי שאינו ממליך אותו אינו משפיע חס ושלום. והנה אף על פי שצמצום מורה על דין אף על פי כן יש שם רחמים. וזהו הרמז שמאל, שם אל, כי אל מורה על חסד על דרך (תהלים נב, ג) חסד אל כל היום. והנה מבנות לוט בא דוד שמורה על מדת מלכות. וזהו הרמז ששמאל מרומז על הצמצום מורה על מלכות ולכך בנות לוט מכונה על שם שמאל:

ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כד, סג). הכלל, הכנעה מביא עצבות שאין בידו לעשות כרצונו וכחפצו מחמת ההכנעה שמכניע את עצמו בפני חבירו, אך כשאדם עובד את הבורא ברוך הוא ומכניע את עצמו בפני הבורא ברוך הוא אז הוא דבוק עצמו במקור השמחה אז ממילא שורה עליו ששון ושמחה. וזהו מרומז בפסוק ויצא יצחק לשוח בשדה, רצה לומר אימתי יצא שמחה, כי יצחק לשון שמחה. ושוח, לשון הכנעה. בשדה, רצה לומר, כי שדה מכונה להקדושה וכשהכנעה הוא בפני הקדושה מזה יצא ששון ושמחה:

עוד יבואר, ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד, סג). יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיט.) ראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מנצחין אותו והוא עצב מדת הקדוש ברוך הוא מנצחין אותו והוא שמח, דהיינו כמאמר חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:) הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיקים מבטלין. והנה כשהקדוש ברוך הוא כביכול מנהג עולמו כרצונו כביכול הוא לעצמו, וכאשר הקדוש ברוך הוא מנהג עולמו כרצון הצדיקים כביכול הקדוש ברוך הוא נוטה עצמו לרצון הצדיקים. וזהו שרמזו חכמינו ז"ל (בראשית רבה יט) שכינה בתחתונים. וזהו שנאמר

(שמות יט, כ) וירד ה' על הר סיני, כלומר שירד לעשות כרצון הצדיקים, וזהו התענוג שלו כאשר מנצחין אותו כו', וזהו ויצא יצחק לשוח בשדה, יצחק, הוא לשון שמחה שזה הוא שמחה לפניו יתברך. שוח, לשון ירידה למטה. בשדה, רצה לומר לרצון הצדיקים הנקראים שדה חקל וכו'. לפנות ערב, כי מזה בא הביטול דינין, כי הדינין נקראין ערב וזהו לפנות ערב, על ידי זה מבטלין הדינין. ומשם אדוני מורי ורבי מוהר"ר דוב בער זצ"ל שמעתי על זה הפסוק, כי אדם אשר הוא מדבר דברים אפילו עם בני אדם וחושב מחשבות קדושות בתוך הדיבורים על ידי זה מעלה הניצוצות וזהו הוא השמחה לפניו יתברך מן העליות נצוצות. וזהו ויצא יצחק, שיצא השמחה. לשוח בשדה, אפילו כשהוא משוח בשדה בדיבורים הגשמים. וזהו לפנות ערב, הוא העליות נצוצות עד כאן לשונו: או יאמר, ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וירא והנה גמלים באים (בראשית כד, סג). דהנה אמרינן בגמרא (ברכות כו:) אברהם תיקן תפילת שחרית כמו שאמר הכתוב (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבוקר ויעמוד, במקום שעמד שם. ויצחק תיקן תפילת מנחה כמו שאמר הכתוב ויצא יצחק לשוח, ואין שיחה אלא תפילה כמו שאמר הכתוב (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. ויעקב תיקן תפילת ערבית כמו שאמר הכתוב (בראשית כח, יא) ויפגע במקום ההוא וכו'. ולכאורה קשה למה נקרא תפילת מנחה, בשלמא תפילת שחרית הוא בעת שמאיר השחר, ותפילת הערב מפני שהוא בערב, אבל תפילת מנחה למה נקראת כך. והתוספות יום טוב הרגיש בקושיא זו ומתרץ שמפני כך נקראת תפילת מנחה שהוא מנוחת השמש וכו'. ולי נראה כך, שבשביל זה נקרא בלשון מנחה, דהנה תפילת השחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו הנשמה ואומר אמת ויציב, וגם עשה לו השם יתברך כמה טובות, דהיינו השמש המאיר, ועוד כמה דברים. ותפילת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך נשמה בפקדון ומאמינים שהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצונו ולכן אנחנו מתפללים אמת ואמונה. אבל תפלת מנחה אין אנו מחויבים להתפלל רק שאנו מנדבים אותו ולכך נקרא לשון מנחה, שהוא לשון נדבה: או יאמר שמפני כך נקרא בלשון מנחה, דהנה אברהם הוא חסד ויצחק גבורה ויעקב רחמים. והנה אם אנו עובדים את הבורא ועושים ככל אשר צונו הקדוש ברוך הוא נותן לנו חסדים ורחמים אנחנו רואים שאף על פי שאין אנו שוים לפי הטובות שעושה הקדוש ברוך הוא עמנו אף על פי כן נותן לנו כל הטובות בכל עת ורגע וזהו מתנה גדולה לכך אנו מתפללים תפלת מנחה שהוא לשון מתנה. וזהו שאמר הכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים, היינו כשאדם מתפלל תפילת

מנחה על הטובות שעשה השם יתברך. והנה גמלים באים, בוודאי הקדוש ברוך הוא גומל חסדים טובים לישראל וברכות על ישראל אמן:

או יאמר והנה גמלים באים, הכלל הצדיקים העובדים את ה' באמת משיגים תענוג עולם הבא אפילו בזה העולם. וזה וירא והנה גמלים באים, הגמול הגדול, היינו תענוג עולם הבא. ושמא תאמר כאשר משיג תענוג עולם הבא אזי עובד ה' מחמת תענוג עולם הבא, וזהו שאמר הכתוב ותפול מעל הגמל, ותפול הוא לשון חניה על דרך על פני כל אחיו נפל. וזהו ותפול חניה מעל הגמל למעלה מן הגמל, דהיינו שעובד ה' למעלה מן העולם הבא והמבין יבין:

ויביאה יצחק ותהי לו לאשה ויאהבה (בראשית כד, סז). ויש לדקדק מאי בא להשמיענו שיצחק אהב את רבקה. ונראה, כי יש שני אהבות מאיש לאשה, יש אדם שאוהב אשתו תאות גופניות שלו שעל ידי זה ממלא תאותו ונמצא זה אינו אוהב אשתו כלל רק אוהב את עצמו. ויש אדם שאוהב אשתו ואינו מחמת תאות גוף שימלא תאותו, רק מחמת שהיא כלי לקיים על ידה מצות הבורא יתברך שמו כמו שאדם אוהב שאר מצות וזה נקרא אוהב את אשתו. וזהו ויאהבה יצחק, שלא חשב כלל מחמת תאות הגוף שלו, רק כדי לקיים מצות הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו:

בפסוק ואלה שמות בני ישמעאל בשמותם לתולדותם (בראשית כה, יג). עיין רש"י סדר לידתן זה אחר זה, כלומר כי כמה פעמים מונה הקטן תחלה כמו שם חם ויפת, מחמת כי שם היה צדיק, וכן יצחק וישמעאל, וכן כמה פעמים מי שהוא צדיק מונה תחילה, אבל כאן שהיה כולן רשעים גמורים מונים סדר לידתן:

ברש"י למה נמנו שנותיו של ישמעאל להודיע שנטמן יעקב בבית עבר י"ד שנים, והוא מאמר חכמינו ז"ל סוף פרק קמא דמגילה. לכאורה צריכין להבין אם בשביל הטמנת יעקב לא היה צריך למנות שנותיו של ישמעאל דהוי ליה לכתוב הטמנת יעקב בפירוש. אפס הכוונה דצדיק מגביה כל החיצונים שיחזרו ובעת שאין כח בצדיק להחזיר הרשעים צריך להטמין עצמו מפני חרון אף שגורמים הרשעים בעולם הזה בעונותיהם כדכתיב (ישעיה כו, כ) חבו כמעט רגע כו', כמובא בזוהר הקדוש. ומהאי טעמא היה טמון אליהו כמה זמנים שעורבים היו מכלכלים אותו שלא היה יכול להגביה דורו של אחאב עד עת בא דברו לך הראה אל אחאב, שידע השם יתברך שהוא עת רצון עכשיו להגביה הדור שיחזרו כולם בעת הקריב הפר בהר הכרמל דכתיב (מלכים א' יח, לט) וירא כל העם כו' ויאמרו ה' הוא האלהים, אז לא הטמין עצמו כיון שבכוחו היה להגביה הכל. וידוע דיעקב הגביה חיצוניות של עשו, כי אחיו היה מה שאין כן חיצוניות של ישמעאל

גלל כן מפני חיצוניות של ישמעאל הוצרך להטמין יעקב את עצמו כיון שלא הגביה חיצוניות של ישמעאל. וזהו שרמזו חכמינו ז"ל למה נמנו שנותיו של ישמעאל להודיע שנטמן יעקב כו', פירוש בשביל שישמעאל היה חי מחמתו היה נטמן יעקב שלא הגביה חיצוניות שלו והבן:

תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (בראשית כה, יט). הכלל כתיב בתורה (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע אף על פי שגם ישמעאל נולד מאברהם אף על פי כן השתלשלות האבות היה אם בנו יהיה צדיק יהיה נקרא זרעו ואם לאו אינו נקרא זרעו. אך מהאבות ואילך אינו כן, רק אב המוליד בן הבן הוא זרע האב ואין צריך לעשות שום פעולה שיהיה נקרא זרע האב. אבל אצל האבות השתלשלות שלהם לא היה כן, רק אם היה צדיק יהיה נקרא זרע האב ואם לאו אינו נקרא זרע האב. ונמצא הבן צריך לעשות פעולה שיהיה נקרא זרע האב, דהיינו שיהיה צדיק ותולדה היא לשון פעולה. וזהו הרמז בפסוק ואלה תולדות יצחק, פירוש יצחק עשה פעולה שיהיה נקרא בן אברהם, זרע אברהם והבן:

או יבואר על פי מאמר האר"י ז"ל כי ביצחק, כי יצחק היה מסטרא דנוקבא כמאמר הכתוב (בראשית יח, י) והנה בן לשרה אשתך. אבל אחר כך בא אליו נשמה מאברהם מסטרא דדכורא ואז היה לו חיים. וזהו המבואר במדרש (בראשית רבה נח) מהיכן בא, חד אמר מהר המוריה כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך, ונמצא כלול אותו באברהם. וחד אמר, כי ביצחק יקרא לך זרע כו', שכלול אותו באברהם עיין שם. וזהו הרמז ואלה תולדות יצחק בן אברהם, כלומר מנין בא זה שיהיה ליצחק תולדה הלא יצחק לא היה לו חיים כנ"ל. ועל זה אמר אברהם הוליד את יצחק, שהגיע לו נשמה מאברהם מסטרא דדכורא:

ונראה יותר, דהכלל היא דיצחק הוא מדת היראה, דהיינו להיות כל איש ישראל ירא את ה' הנכבד והנורא יראה הרוממות שהוא סור מרע. והנה היראה היא מדת צמצום. והנה יש עוד בחינות שאדם הוא בטל במציאות ואינו חושב כלל על עצמותו ואז יש לו התלהבות להבורא עולם ויש לו אהבת הבורא ברוך הוא, וזהו גם כן מדת יצחק מה שאינו חושב כלל את עצמו. אף על פי שמדת אהבה היא מדת אברהם, אף על פי כן זה שאינו חושב על עצמו כלל היא מדת יצחק ונמצא יצחק במדתו משלים מדת אברהם כנ"ל, ואז על ידי אהבה שיש לו להבורא ברוך הוא יחשוב שהוא דבוק לה'. וזהו הרמז בפסוק ואלה תולדות יצחק בן אברהם, שיצחק השלים מדתו של אברהם אביו ודו"ק:

או יבואר, ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. דהנה יש לדקדק דהוה ליה למכתב ילד את יצחק, ומהו הוליד לשון הפעיל שמשמעו שפעולת אברהם היתה שיצחק יהא יכול להוליד. אך נראה כוונת הכתוב, דהנה ידוע שאברהם אבינו עליו השלום עבד להבורא ברוך הוא במדת אהבה ויצחק עבד להבורא ברוך הוא במדת היראה ויעקב אבינו עליו השלום במדת התפארת והוא עמודא דאמצעיתא כלול מתרין מדות חסד וגבורה. וזהו כוונת הכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם, פירוש מחמת שיצחק היה בן אברהם שעבד להבורא ברוך הוא במדת החסד זהו גרם לו שיעמוד לו תולדות שיצא יעקב כלול מתרי מדות. וזהו אברהם הוליד את יצחק, אברהם גרם שיצחק יעמיד תולדות כלול מתרין מדות:

ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו (בראשית כה, כא). נראה, דהנה דכר הוא היפך נוקבא זה משפיע וזו מקבל אמנם היכן הם התהפכות גמור כשאינם עקרים אז מקבלת הנוקבא ומולידה מהדכר, מה שאין כן כשהם עקרים אינם דבר והיפוכו כראוי דהרי אינה עושה תולדות ממנו. וזהו שכתוב ויעתר יצחק לה' לנוכח, לנוכח דייקא, פירוש שיהיה נוכח, דהיינו היפך מאשתו על ידי שתלד יהיה הוא והיא דבר והיפוכו. וזהו שאמר ויעתר לו ה', הזכיר לשון עתירה שהוא לשון התהפכות כמו שדרשו רבותינו (יבמות סד.) מה עתר זה מהפך את התבואה שהקדוש ברוך הוא עשה בקשתו שיהיה היפך גמור הוא ממנה:

או יבואר, כי יצחק בקש בזכות אשתו כי הוא חשב בעצמו שאינו כדאי שיעתר לו ה' בזכותו רק חשב שיעתר לו ה' בזכות רבקה וזהו ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו דייקא. וזהו שפירש רש"י ויעתר לו ולא לה לפי שאינו דומה וכו' לפיכך לו ולא לה, ולכאורה מה שפירש לפיכך לו ולא לה מיותר. והנראה דרש"י בא להשמיענו, כי כאשר כתבנו שיצחק ביקש בזכות רבקה ולא בזכותו ונמצא כשהשם יתברך שמע לתפילתו כנאמר ויעתר לו ה', הוה אמינא שנעתר לו כאשר ביקש בזכות רבקה ולא בזכותו, לזה פירש ויעתר לו ה' לפי שאינו דומה וכו' לפיכך לו ולא לה, כלומר מה שנעתר לו ה' לו דייקא הכל בזכותו ולא בזכותה ככוונתו:

ותאמר אם כן למה זה אנכי (בראשית כה, כב). פירוש על פי דכתב האר"י ז"ל דנשים צדקניות אין להם צער עיבור ולידה עיין שם, אם כן רבקה שראתה שיש לה צער חשבה בדעתה שהיא אינה מצדקניות דאם לא כן לא היה לה צער עיבור. וידוע דמי שאינו טוב אי אפשר שישרה בו דבר קדושה כמאמר חכמינו ז"ל כל עורב למינו (ויקרא יא, טו) והנה רבותינו זכרונם לברכה אמרו כשהיתה עוברת על פתח בתי מדרשות היה יעקב מפרכס לצאת, אם כן ראתה שיש בקרבה בן אחד שהוא ממקור הקדושה שבעברה במקום

קדושה רוצה לצאת. וידוע דמקור הקדושה נקרא אנכי, דהיינו אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב) וזהו הפירוש ויתרוצצו הבנים בקרבה, שהיה לה צער עיבור אם כן חשבה שאינה טובה. ותאמר אם כן למה זה אנכי, פירוש בן אחד שמתאוה לקדושה ומזה מוכיח שהוא ממקור הטוב ואיך שוכן בקרבי שאני איני טובה מדיש לי צער עיבור. והשיב לה השם יתברך שני גוים בבטנך וכו' ולאום מלאום יאמץ כו', לא כמו שאתה חושבת שאינך טוב באמת אתה טוב הצער לידה שלך הוא מחמת ששני גוים בבטנך שהם זו לעומת זו והבן:
ונבאר מה שהוזכר הנשואין של יצחק עם רבקה, כי כל מעשה אבות רשומים בתורה והם עשו רשימה לבנים ומה שלא הוזכר נשואי אברהם עם שרה בתורה כמו של יצחק עם רבקה, כי בעת הנשואין היה שמו אברם ושמה שרי והשמות הם השורש לנשמות ולא נתקיימו בשמם, כי אחר כך נשתנו שמותם לקרוא אברהם ושרה וגם נשמתן נשתנה לכן הזיווג של אברם ושרי לא נאמר בתורה כיון שנשתנו למעליותא ולא נתקיים הזיווג ולא הוליד אברם ושרי, רק הזיוג של אברהם ושרה נתקיימו והולידו ועשו פרי. ומה שנשתנה שם אברהם ושרה ולא שם יצחק, כי מדת החסד מורה על התפשטות של בהירות הבורא ברוך הוא והתפשטות כשבא לעולם צריכה לצמצם את עצמו ובהירות נתמעט כל מה שיורד מעולם לעולם כדי שיהיה יוכל לקבל. וזהו אברהם שנשתנה שמו מאברם לאברהם, כי אברם נקרא קודם שנתפשט בזה העולם והיה בהירתו גדולה ואחר שנתפשט בזה העולם נתצמצם בהירתו ונתמעט לכן נקרא בשם אחר הוא אברהם. אבל יצחק שמורה על הצמצום לא נשתנה מעולם לעולם לכן נקרא שמו כשהיה ולא נשתנה כלל אבל קודם שנתפשט בזה העולם נקרא אברם, כלומר אברם שהוא בעולם שלמעלה שעולם שלמעלה נקרא רם ואחר כך כשנתפשט ונתצמצם נקרא אברהם אב המון גוים, כלומר עד עולם שהוא אב המון גוים לכן קודם שנתפשט בזה העולם לא היה יכול להוציא תולדות עד אחר שנתפשט בזה העולם ונקרא שמו אברהם. ויעקב הממוצע בין שני המדות בין חסד וגבורה המורה על התפשטות וצמצום מצד מדתו החסד היה צריך לשנות שמו, אפס מצד מדתו השניה שהוא צמצום לא היה צריך לשנות שמו ולכן לא נעקר שם יעקב הראשון ממנו. לכן הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שבזה העולם נשתנה שמו ולא היה יכול להוליד עד שנשתנה שמו אברהם, כי שם אברהם מורה על התפשטות שנתפשט בהירתו בזה העולם. ולא כן הקורא לישראל יעקב, כי לא נעקר ממקומו שם יעקב מצד מדתו השני שהיה צמצום ולא היה צריך לשנות שמו, כי היה יכול להוליד קודם שנקרא שמו ישראל לכן כשנקראים בניו בני ישראל הם במעלה עליונה, כי הוא מרומז על החסדים שהוא התפשטות כשהמה באין לזה העולם מצמצום

הבהירות. וזה כי שרית עם אלהים (בראשית לב, כט) כי יתגבר כביכול שצמצם באהבתו את עצמו. וזהו כד רחימתן עזיזא וכו', שכל אחד מצמצם את עצמו מחמת אהבה. וזהו כי שרית עם אלהים ותוכל, שהתגבר כל כך אהבתו ליעקב החקוקה מתחת כסא הכבוד עד שהאל צמצם את עצמו כביכול לאהבת ישראל שנקראו בנים למקום כדרך שהאב מצמצם את שכלו לאהבת בנו שילמוד עמו ושישפיע עליו שכלו בלימוד ההוא שיהיו ישראל עם אלהים וזהו התענוג הבורא במה שישראל גורמים צמצום כמאמר (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר, והבן ודו"ק:

בפסוק וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה, כו). נראה, דהנה ידוע שהס"מ הוא שרו של עשו ויעקב אבינו היה נוצח את הדינין בכדי שהס"מ לא ישלוט בנו ויעקב בגימטריא ב' פעמים אלהים, וידוע שאלהים מורה על מדת הדין. וזהו וידו אוחזת בעקב עשו, להמתיק הדינין:

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (בראשית כה, כח). פירוש, כי צדיק התענוג שלו מעליות נצוצות שמעלה הנצוצות אשר נצודו בקליפות ובמה הוא מעלה אותם בתורה ובתפלה שלו שהיא בפה. וזהו כי ציד בפיו, בפיו שלו מוציא הנצוצות. וזהו ויאהב יצחק את עשו, כי בשורש עשו היה נצוצות אשר ניצודו שם, דהיינו נשמת שמעיה ואבטליון ונשמת רבי מאיר וכן כמה נצוצות עד ימות המשיח:

* גור בארץ הזאת וגו' כי לך ולזרעך וגו' עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. ולכאורה יפלא דמשמע שבזכות עצמו לא היה ראוי לזה. אך הנה ידוע שכל עבודת אברהם היה בחינת העלאות נצוצות להעלותם לפני ה' לכן היה צריך לשוטט בארצות אחרים בכדי לקבץ כל הנצוצות שנפלו שם, וכאשר קיבץ אברהם אבינו עליו השלום כל נצוצות תחת כנפיו היה גם ביכולת יצחק להעלותם ולא היה צריך לילך לארצות האחרים לקבץ אותם, כי אברהם המשיך אליו כח זה שיהיה בכחו להעלותם למעלה כל הנצוצות שתחת ידו. ולכן אמר לו ה' גור בארץ הזאת וכו', פירוש שלא לילך לארצות אחרים. עקב אשר שמע אברהם בקולי, פירוש שיש לך זכות אבות שכבר המשיך אברהם עליך כח זה על ידי שקיבץ כל הנצוצות תחת ידו, מה שאין כן אברהם שלא היה לו זכות אבות הוצרך ללילך לארצות אחרים:

ראו ראינו כי היה ה' עמך (בראשית כו, כח). נראה על פי מה שבארנו בפרשת וירא (בראשית יח, ב) וירא וירץ לקראתם, שהאירו שכלו, כי כשאדם מסתכל בצדיק ניתוסף בהירות על האדם שעל זה אמרו חכמינו ז"ל (ראש השנה טז:) חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, ומחמת זה הבין אברהם שהם צדיקים לזה וירץ לקראתם עיין שם. וזהו שכתב כאן

ראו ראינו, כפל לשון, כלומר על ידי ראיה שלך שראינו אותך ניתוסף לנו ראיה אחרת שבהסתכלותינו בזיו קדושתך האיר עין שכלותינו ובהירות גדול ניתוסף לנו. ולזה גמר אומר הכתוב כי היה ה' עמך, שהשראת שכינה עליך לזה האיר עין שכלינו שהסתכלנו באדם קדוש שקדושת ה' עליו ומחמת זה באנו לדבק בך בהרגשתינו צדקותיך:

אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וגו' (בראשית כו, כט). נראה, כי ידוע מה שכתב בעל הטורים דאבימלך רצה לעשות רעה ליצחק, אפס שהשם יתברך הפכו לטובה דהשם יתברך מהפך כל הרעות לטובה עיין שם. וזהו שאמר אבימלך אם תעשה עמנו רעה, שאם תרצה להרע לנו ודאי יתהפך לטובה. והא ראיה כאשר לא נגענוך, שאנו היו חושבים להרע לך והשם יתברך הפכו לטובה ועשינו עמך רק טוב. וכיון שמידתו יתברך להטיב כן אם אתה תרצה להרע לנו יתהפך גם כן לטובה, לכן עשה אתה עמנו טובה כיון שסוף סוף יהיה טובה והבן:

או יבואר, אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך כו' אתה עתה ברוך ה'. נראה דטענות אבימלך היה דיצחק יעשה עמו טובות כאשר הוא גמל אתו טובות ולא נגע בו לרעה. ולכאורה אין יצחק מחויב לגמול לו טובה על גמולו אותו טובה כיון שהשם יתברך היה עם יצחק היה אבימלך ירא ליגע בו לרעה שלא יהא גומל לנפשו רעה כמו שמצינו באבות שכל מי שנגע בהם לרעה יד ה' היתה בם להומם ולאבדם, אך אף על פי כן נמשך מהטובות שגמלו אבימלך נחת רוח ליצחק שאם היה נוגע בו לרעה היה ההכרח להשחיתם והצדיקים אינם חפצים בהשחתת שום דבר, כי מדעת קונם יש בהם וכל מי שגומל לצדיקים טובות גורמים שיבא עליהם גם כן טובות ובזה דעת צדיקים נוחה שיבואו ברכות על ידיהם לעולם. וזה שאמר אבימלך אם תעשה וכו', כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב וכו', אתה עתה, פירוש גם אתה גומל אותנו טוב ולא רעה שלא תאמר כי אנחנו היו מוכרחים לעשות עמך טוב, דהיינו מתיראים שלא לכוות בגחלתך, לזה גומר ברוך ה', פירוש אף על פי כן יש לך נחת רוח מהטוב שגמלנו לך ולא רעה שאתה נקרא ברוך ה' שמקבל רק ברכות מהשם יתברך לעולם ואינו מקבל שום רעה מלמעלה להעניש שום אדם בסיבתו, כי כן דרכיהם של צדיקים ומחמת זה גופא מהראוי להטיב עמנו:

ויעש להם משתה ויאכלו וישתו וכו' וילכו מאתו בשלום (בראשית כו, ל-לא). נראה, כי כל מעשה אבות היא בשביל הבנים שבזמן גלותם לא ימאסו ולא יגעלו כאשר דרכו בזה הקדמונים קדושי עליון הרמב"ן ז"ל ובעל הטורים בענין הבארות עיין שם. ומעתה אפשר לנו לומר בזה מה שהשלים אברהם אבינו עליו השלום ויצחק אבינו עליו השלום עם

אבימלך בזה שאף על פי שישראל יהיו בשעבוד אומות ומלכים יהיו מלכים משלימים עם ישראל לעשות רצונם כמו שהיה כאן שהשלים אבימלך עם אברהם אבינו עליו השלום ויצחק לעשות רצונם ומעשה אבות סימן לבנים והבן:

בפסוק ויגש וישק לו וכו' ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז). ראשי תיבות אשר ברכו ה', הוא אב"י רמז על אבא עילאה והמבין יבין:

ויתן לך אלהים מטל השמים וכו' ורוב דגן וכו' (בראשית כז, כח). יבואר על פי דרך הגמרא ישראל מפרנסין לאביהן שבשמים. והנה פרנסה הוא תענוג, דהיינו שהשם יתברך יש לו תענוג מעבודת ישראל וזה שהשם יתברך רוצה בעבודת ישראל ויש לו תענוג נקרא דלת לשון דלה ועניה, כי תמיד הבורא ברוך הוא משתוקק לזה שיתענג מעבודת ישראל. וזה רמז דגן דל"ת ג"ן, כי גן הוא לשון תענוג מהדלת יהיה לה תמיד תענוג לרוב מעבדות ישראל והבן:

ונבאר ענין הברכה שבירך יצחק את יעקב ורצה לברך את עשו. דע, כי הכל דוגמא דלעילא כמאמר חכמינו ז"ל במסכת פסחים (קיח.) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קיח, א) פירוש הודו לה' שגובה חובתו בטובתו של אדם, כלומר כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, הגם שבעיני האדם דומה שדבר זה הוא רע לו, אמנם באמת אינו כן רק שגובה חובתו בדבר שהוא טובה, אך כיון שמדומה לאדם שהוא רע ויש לו צער מזה על זה אמרו הודו לה' כי טוב, כשגובה חובתו בטובתו של אדם, כלומר מה שהוא טובה לאדם בזה גובה חובתו, רק האדם אינו מבין זה ויש לו צער מזה, ונמצא כשהקדוש ברוך הוא נותן כח למדת הדין לענוש את האדם כפי מה שאנו רואין בהתגלות הוא נותן כח להמקטרג לענוש. אמנם באמת באתכסיא הוא טובה. כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. וידוע כי מדת הדין הוא יצחק ועשו הוא כח המקטרג והמעניש ויעקב הוא טובות של ישראל. וזהו יצחק שהוא ממדת הדין רצה לברך את עשו הוא המקטרג והמעניש כמאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא טז.) הוא היצר הרע הוא המלאך המות. ולא כן היה רק בירך ליעקב שהוא טובה לאדם, כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד רק שהוא בא באתכסיא וכן יעקב אבינו עליו השלום בא באתכסיא שלא ידע יצחק אבינו עליו השלום והבן:

ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב (בראשית כז, ל). וצריך להבין למה לא רצה לברך יצחק תיכף את יעקב. והרמב"ן ז"ל כתב הטעם, כדי שיהיו הברכות שלא לדעת וצריך להבין את זאת. והענין הוא, דהנה אמרינן בגמרא (ברכות מה.) אין להמתרגם להגביה קולו יותר מן הקורא, ודייקינן מן הפסוק (שמות יט, יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול בקולו

של משה. והקשו התוספות, כי מן הפסוק הזה הדיוק הוא להיפך דהתם כביכול הבורא ברוך הוא הקורא ומשה הוא המתרגם והוי ליה לדייק אפכא שאין להקורא להגביה קולו יותר מן המתרגם. והענין הוא, דהנה אמרינן בגמרא (ברכות יב.) כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, וכל ברכה הסמוכה לחברתה אין צריך בה מלכות. וצריך להבין מפני מה ברכה הסמוכה לחברתה אין צריך בה מלכות. ונראה, דהנה אברהם אבינו היה לו אחיזה בשם אל שבזה השם מביא חסדים לעולם התחתון ויצחק היה לו אחיזה בשם אלהים שהוא משפט ויראה כמאמר הכתוב (בראשית לא, מב) ופחד יצחק היה לי, ויעקב היה לו אחיזה בשם הוי"ה שהוא מרומז על הרחמים וצריך להמתיק הדין על ידי שני השמות א"ל הוי"ה והאר"י ז"ל כתב שאתה מרומז על שם אל לפיכך אם אמר בתחילה ברוך אתה ה' וברוך הוא לשון המשכה שממשיך חסד על ידי שני השמות אתה ה' שאתה מרומז על שם אל אזי ממתיק הדין, דהיינו אלהינו שהוא מרומז על הדין אנחנו ממתיקין הדין על ידי שני השמות שבתחלה, לפיכך ברכה הסמוכה לחברתה אין צריך בה מלכות מאחר שנמתק הדין מתחלה הוא הולך כך בכל הברכות שאמר ואין צריך עוד להמתיק:

ונבאר הדיוק של הגמרא הנ"ל, שלכאורה הוא להיפך. הכלל הוא, דהנה עינינו רואות שמשה רבינו עליו השלום היה אב לחכמים ולנביאים הבאים אחריו ואפילו הכי נבואת משה רבינו עליו השלום קל להבין יותר מכל הנביאים אחרונים. אלא שמפני כך הוא קל להבין נביאת משה מחמת שהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה, אבל הנביאים לא היו מתנבאים אלא מה שחזו בחזיון ואחר כך הצריכו להמשיל משלים ודמיונות כדי להבין הנבואות שאמרו אבל משה לא היה צריך לכל זה מחמת שהשכינה מדברת מתוך גרונו. נמצא שהדיוק אתי שפיר, שהקדוש ברוך הוא, הוא בעצמו המתרגם. וצריך להבין מה שכתב הרמב"ן שהברכה היא שלא לדעת, דהנה האר"י ז"ל כתב על פסוק (קהלת ח, ט) עת אשר שליט אדם באדם לרע לו, שהקדוש ברוך הוא כשרוצה ליתן נשמה קדושה לעולם התחתון צריך ליתן מקודם אל מקום טומאה שאם יתן תיכף בזה העולם אזי מדת הדין חס ושלום מעכב אבל כשנותן תחילה אל מקום טומאה סבורים הם שחס ושלום הנשמה הקדושה יהיה ביניהם אזי אין מדת הדין מעכב. אבל האמת אין הדבר כן, אלא שאחר כך נתרומם קרנות צדיק ומשבר את כל כוחות הטומאה כמו שהיה באברהם שנתן לו תחלה לתרח ואחר כך שבר כל הצלמים וכן היה בדוד שהיה הנשמה שלו בלוט לזה רדף אברהם אבינו אחר המלכים והרג אותם כדי להציל נשמת דוד אשר היה בלוט. וזהו שכתב האר"י ז"ל כוונת הכתוב עת אשר שליט אדם באדם, דהיינו מתחילה

סבר שהוא שליט על הכל ולבסוף הוא רע לאותו אדם שמשבר כל כוחות הטומאה של אותו אדם שהיה שליט מתחילה. וזה הרמז שבשביל כך לא רצה יצחק לברך את יעקב תיכף כדי שמדת הדין יסבור שהברכה יהיה עליו ולא יקטרג חס ושלום ויעכב הברכה ולפיכך רצה מתחילה לברך את עשו. אבל באמת עיקר הברכה הוא שורה על יעקב כי הוא משבר את כל כחות הטומאה ויתן השם יתברך טובה וברכות אמן:

גם ברוך יהיה (בראשית כז, לג). ונראה לפרש כוונת הכתוב, דהנה ידוע שיצחק אבינו בירך ליעקב ב' פעמים, אחת כשבא יעקב והביא לו מטעמים. ואחת בברחו מפני עשו אחיו. והנה ברכה ראשונה היא היתה הברכה הגדולה, והברכה השניה היא הברכה הקטנה, והברכה הקטנה הוא מסתופף עלינו בעולם הזה, והברכה הגדולה הוא שמורה לעתיד לבא כשיבא משיח צדקינו במהרה בימינו יקוים הברכה הזאת. והנה איתא בכתבי האר"י ז"ל על פסוק (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד, שידוע ששם י"ה אינו בגלות שאין חיצונים יונקים ממנו ושם ו"ה הוא בגלות עמנו כביכו"ל שהחיצונים יונקים ממנו ולעתיד כשהשם יתברך ישמיד את הסטרא אחרא וסייעתא דילה אז יהיה הוא"ו ה"א במדריגת י"ה. וזהו ביום ההוא יהיה ה', השם הוי"ה ברוך הוא יהיה במדריגת כאילו היא ב' פעמים יו"ד ה"א עד כאן דברי האר"י ז"ל בתוספות ביאור. וזהו כוונת הפסוק גם ברוך יהיה, הברכה הזאת יקוים לעתיד כשישמיד השם יתברך את הסטרא אחרא ויהיה השם הוי"ה במדריגת יהיה והמבין יבין:

הברבה אחת היא לך אבי (בראשית כז, לח). הכלל, דיש חיות וברכה מהקדושה וזה לעומת זה עשה אלהים דיש גם כן חיות מהקליפות. וידוע מה שכתב האר"י ז"ל דהקדושה נקראת אחת שדבק באחדות הבורא ברוך הוא, וכן אמרו חכמינו ז"ל בכמה מקומות. ורש"י בחומש פרשת ויגש בפסוק (בראשית מו, כ) כל הנפש עיין שם. והנה יצחק בירך את יעקב מסטרא דקדושה. וזה שאמר עשו הברכה אחת היא לך אבי, אחת דייקא, שמרומז על הקדושה, פירוש וכי מסטרא דקדושה לבד אתה יכול לברך. ברכני גם אני אבי, מסטרא דקליפה. ובזה סתר דברי אביו שאמר הן גביר שמתיו לך, דהא ברכתו דיעקב מסטרא דקדושה וכשיברך אותו מסטרא אחרא לא יהיה עליו גביר, כיון שברכה שלו יהיה מסטרא ההיפך מברכת יעקב. וכשמוע יצחק את דברי עשו, ראה רשעתו שנמשך אחר סטרא אחרא. אמר ועל חרבך תחיה, פירוש כשיבא עליך מכת חרב והרג ואבדן אז תחיה, דהיינו שתעלה על ידי זה שיבא קידוש השם. וגם אמר לו והיה כאשר תריד, דידוע מאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה מב) והיה לשון שמחה, ורש"י ז"ל פירש תריד לשון צער. וזה והיה, פירוש שיהיה שמחה כאשר תריד, כשיהיה לך

צער יגון ואנחה אז ישמחו כל העולמות כנאמר (משלי יא, י) באבוד רשעים רנה. וגם אמר ופרקת עולו מעל צווארך. דהנה ישעיה הנביא אמר (ישעיה א, ג) ידע שור קונהו וכו', אפס כשנותנים עול על צווארו אין השור יודע בעליו מצד בחירתו רק מוכרח הוא מחמת העול, אמנם כשפורקין העול מעליו הוא נוהג כבוד מצד בחירתו. כן הוא הדבר באומות, כל זמן שבית המקדש היה קיים היה העול על צוואר האומות שהיו נכנעין לישראל, מה שאין כן עתה שבית המקדש חרב נפרק העול מהם, אבל מצד הבחירה מחויבין לעשות רצון ישראל גם עתה בגלות שישראל הם בעלים כמאמר חכמינו ז"ל שכל העולמות ברא הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל, והאומות הן כמו בהמות כנאמר (שם מ, יז) מאפס ותוהו נחשבו לו. וזהו שאמר יצחק לעשו ופרקת עולו מעל צווארך, פירוש אפילו בשעה שתפרוק עולו של יעקב מעל צווארך, דהיינו בזמן הגלות כפירוש רש"י רק מעל צווארך הוא שתסיר שלא תהיה מוכרח לזה אבל ממילא מצד עצמך ראוי לך לעשות רצון ישראל אף על פי שאין העול על צווארך כנאמר ידע שור קונהו וכו'. וזהו פירוש הכתוב וישא עשו קולו ויבך, פירוש אימת תהיה נשיאת קולו, דהיינו עליה שלו דהרמת קול היא עליה. ויבך, פירוש בשעה שיהיה בוכה, דהיינו שיהיה לו יגון ואנחה דמרומז על הדבר הנ"ל אז הוא עליה שלו כנ"ל והמבין יבין:

ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וכו' (בראשית כח, י), עד סוף הפרשה. ויבואר בזה מה שאנו קורין לנס דחנוכה בשמן לשון חנוכה. כי חנוכה הוא מלשון חינוך. ותוכן הדברים, דמצינו בתורה גבי חינוך הבגדים של כהנים שנאמר (שמות כט, לג) למלא את ידם לכהן כו', דהנה כל דבר אשר נעשה מקום להשראת הקדושה עליונה צריכה מקודם לעשות כלי והכנה ובית קיבול שיהיה מקום להקדושה הבאה אחר כך לשרות בדבר ההוא וזה נקרא חינוך כמו שמחנכין הנער במצות שיהא כלי מזומנת לקבל השראת הקדושה שחל עליו בעת גדולתו. והנה יעקב אבינו הסתכל ביחוד עליון מראשית המחשבה וראה שיסוד כל העולמות הוא כנסת ישראל כמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה א) ישראל עלה במחשבה בראשית ברא וכו', בשביל ישראל שנקראים ראשית, והם נקראים אבן הראשה שממנו הושתת עולם, כי הם יסוד כל העולמות עליונים ותחתונים ובמחשבה שם נקרא אבן הנ"ל בלשון יחיד, כי שם נתאחד כללות ישראל באחדות האמיתי במזל עליון. והנה יעקב אבינו נתן שכלו ומחשבתו והניח מוחו על זה הענין שהשתוקק יעקב אבינו להוציא הדבר מכח אל הפועל משורש אשר משם רועה אבן ישראל (בראשית מט, כד) אל התפשטות לנטוע כנסת ישראל בנין שלם בכל ענינם בשנים עשר שבטי י"ה המכוונין

נגד י"ב גבולי אלכסון ולהיות המרכבה שלימה ששים רבוא ישראל כמאמר חכמינו ז"ל אין השכינה שורה פחות ששים רבוא ישראל, ולהיות קומה שלימה מאברים ופרקים ולהיות הכל מכוון כנגד העולמות ואורות העליונים ולהוציא זה האבן מן הכלל אל הפרט על זה הניח יעקב אבינו מוחו וראשו. וזהו שהכתוב מכנה שיעקב הניח ראשו על האבן, זה כינוי שהניח מחשבתו ושכלו על אבן הראשה הנ"ל. אך שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, שבוודאי שכב על האבן ויצק עליו שמן כמו שמבואר בכתוב, רק שרמז יעקב במחשבתו וכוון על דבר אחר על אבן הרוחני היא ראשית המחשבה הוא פינת יסוד העולם להיות מקושר אל המעשה בכל ענפיו ופרטיו להיות בנין מפואר מחדרים ומפלטרין שממנו כמה וכמה צדיקים ולומדי תורה זה היה עבודת יעקב והסתכל באחדות של כנסת ישראל עד סוף כל הדורות ואחר כך ראה יעקב ברוח קדשו הירוס של כנסת ישראל וחורבן בית המקדש וגודל החרון אף והדינים שעברו על ישראל:

ועל זה ויצא יעקב מבאר שבע, רצה לומר שיצא מאותו הסתכלות של היחוד עליון אשר משם נובע שפע לכל העולמות לכל שבע המדות המכונה בשם באר שבע. וילך חרנה, והסתכל באותו החרון אשר יעברו על כנסת ישראל והיה לו צער גדול מאוד בהרגישו צער גודל הצרות אשר יסבלו זרעו בגלות ויהיה להם ירידה חס ושלום. וזהו שכתוב ויפגע במקום, רצה לומר לבד מזה הצער של זרעו הרגיש ופגע בצערו של מקום כביכול מקומו של עולם אשר בכל צרתם לו צר וחשש יעקב מאוד על צער שכינה כביכול. וזהו שכתוב וילן שם כי בא השמש, היה לו לינה, רצה לומר שנחשך לו האור שם מחמת גודל צער ישראל וגלות השכינה ונפסק מהדבקות. ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, הניח מחשבתו על זה הדבר. לכך כתיב מאבני, כי זה קאי על הירוס כנסת ישראל שנפרדו. וזה שכתוב ויחלום, רצה לומר שהתגבר יעקב אבינו מאוד במחשבתו על זה הדבר ההירוס הנ"ל מחמת שזה הדבר הוא גדול בכמות אף שלעיני בשר ודם נדמה שהגלות אינו אלא למטה בארציות. וזה שכתוב והנה סולם מוצב ארצה אבל וראשו מגיע השמימה, כי באמת שורש כל הגלות נוגע עד רום שמים העליונים, כי בעת הגלות יש תשות כח למעלה ונפסק חלילה השפע עליונה. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, רצה לומר שבאמת על ידי הגלות יש עליה לכמה ניצוצות הקדושים אשר יש להם עליה על ידי עול הגלות אבל על ידי ירידת ישראל יש חס ושלום ירידה לכמה ניצוצות קדושים הנקראים מלאכי אלהים אך יעקב הזכיר את עצמו. והנה ה' נצב עליו, שכיון שגלו ישראל השכינה כביכול עמהם על דרך עמו אנכי בצרה (תהלים צא, טו) אם כן כיון שהשם יתברך עמנו מעתה אין לנו אלא צער של מקום. והנה השם יתברך כשראה שהיה

יעקב מחשבתו על צער השכינה וזרע ישראל ואז הבטיח לו השם אני ה' אלהי אברהם אביך וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה, רצה לומר שאתה דואג עליו בודאי אתננה לך ולזרעך. והנה אנכי עמך ושמרתיך, רצה לומר אף שהם בגלות אנכי אהיה עמהם ואשמור אותם. והשיבותיך אל האדמה, רצה לומר אף שגלו אשיב את שבותם ואקבל אותם. עד אם עשיתי את אשר דברתי לך. ויקץ יעקב משנתו, רצה לומר מבחינת שינה שהוא בהסתלקות המוחין מחמת חשכות הגלות וצערן של ישראל. ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, שאנכי דמיתי חס ושלום כשכנסת ישראל הם בגלות הקדוש ברוך הוא עזבם והוא בהסתר פנים ואין משגיח עליהם אבל עתה אני רואה שהשם עמהם ואין זה כי אם בית אלהים, שהשכינה עמהם יושבת בגלותא אם כן בודאי היא לטובתם ואז חזר יעקב למחשבתו הראשונה ליקח אבן אשר שם מראשותיו, רצה לומר זה היסוד אשר הניח ראשו ומחשבתו עליו. וישם אותה מצבה, רצה לומר שפעל להקים אותה קומה שלימה. ויצק שמן על ראשה, רצה לומר שהמשיך למעלה ההוא שמן כינוי לחכמה עליונה ומשך משם שפע חיות וקדושה ויחוד המעשה הוא חכמה עלאה אשר הוא אבן היסוד ועשה ממנו בנין שלם בכל חדריו המפוארים ועשה ממנו מדור לשכינה ויחוד למקום ברוך הוא להתיחד עם כנסת ישראל קודשא בריך הוא ושכינתיה. וזה שכתוב ויקרא שם המקום בית אל, שהוא בית ומדור שם א"ל. וזה שאמר הכתוב ואולם לוז שם העיר לראשונה, רצה לומר דבאמת דגם קודם שעשה יעקב זה גם כן הדברים בכח ביחוד העליון, כי הוא ראשית המחשבה והכוללת כל כנסת ישראל דור ודור עד עוקבא דמשיחא רק שהיתה בבחינת לוז, כי אבר אחד יש באדם ששמו לוז והוא נסכי אשר מזה האבר נתהוה בנין אדם של כל הרמ"ח אברים וגם לעת התחיה יבנה כל הגוף מזה האבר, כי זה האבר אינו נרקב אם כן מדכל הגוף נבנה ממנו על כרחך יש באבר הזה כח וחיות של כל הרמ"ח אברים והוא כמו היולי כן האבן הראשה שהיתה ראשית המחשבה הכוללת הכל מה שהיה ומה שעתיד להיות, רק שיעקב פגע זאת והוציא מכח אל הפועל אבל הכל היה אז בכוחו יתברך, ויותר אין להאריך והבן ודו"ק:

או יבואר, ויצא יעקב מבאר שבע. יעקב הוא מנין שבע פעמים הוי"ה, והיה יכול לילך לחוץ לארץ לעלות נצוצות. ויצחק הוא מנין ח' פעמים הוי"ה ושם הוא למעלה מעליות נצוצות לכך לא הורשה לילך לחוץ לארץ:

ויצא יעקב. פירש רש"י כל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה כו'. דקשה לרש"י דלמה כתוב וילך חרנה הוה ליה לכתוב וירד חרנה כפירש בכמה מקומות דההולך מארץ ישראל לחוץ לארץ כתיב וירד שארץ ישראל גבוה מחוץ לארץ. אמנם עיקר דארץ ישראל גבוה

ברוחניות הקדושה מחוץ לארץ לכן כתיב וירד, מה שאין כן ביציאת הצדיק כיעקב אבינו עליו השלום כשיצא מבאר שבע פנה הודו, פירוש שההוד פנה והלך עמו וקדושת ארץ ישראל הלכה עמו דהוא ההוד ולזה כתיב וילך חרנה ולא וירד שיעקב לא ירד כלל. וזה כוונת חכמינו ז"ל גם כן ומובא ברש"י בפסוק והנה אנכי עמך, שנעקר הר המוריה ובא לכאן עיין שם, כי יעקב היה מיצר על שהוצרך ללכת מארץ ישראל לחוץ לארץ. וכן פירש רש"י בפרשת ויגש (בראשית מו, ג) בפסוק אל תירא מרדה מצרימה עיין שם. לכן הראה לו השם יתברך שהר המוריה נעקר אצלו ובזה סימן שלא יתירא שבעבורו ילך עמו קדושת ארץ ישראל כמו שראה עתה שבעבורו הלך הר המוריה והבן:

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא כו' (בראשית כח, יא). ויקח מאבני, זה האותיות כמבואר בספר יצירה. המקום, זה הקדוש ברוך הוא כמאמר חכמינו ז"ל הוא מקומו של עולם. וישם מראשותיו, כלומר בראשית המחשבה. וזה וישכב, ויש כ"ב אותיות. במקום, כנ"ל. ההוא, לשון נסתר, והמבין יבין:

או יבואר, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא. הדקדוקים רבו מאד בפסוק. אך נבוא לבאר, הכלל הוא דאיתא בגמרא (חגיגה יד:) ארבעה נכנסו לפרדס ר' עקיבא יצא בשלום אמר להם כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים וכו', הכלל הוא כל הנצוצות הקדושים צריכין להאמין דבר זה שהבורא ברוך הוא ברא כל העולמות וכל הברואים מה שלמעלה ולמטה והבורא מחיה אותם ומשפיע להם כל צרכם מצד רחמנות וחסדו הגדול אפילו להשונאים של ישראל בעבור שהבורא דרכו להטיב עמהם אבל הצדיקים שבדור יש להם כח למשוך השפע כרצונם, דהיינו שלא לילך השפע רק לעובד ה' באמת אבל לרשעים לא יהיה להם שפע בעבור שאינן עושין רצון הבורא ברוך הוא והצדיקים מעוררים על ידי מעשיהם הטובים שמתלבש הבורא כביכול במדת גאוה, כי גאוה מורה שהבורא ברוך הוא מתגאה עצמו נגד התחתונים, דהיינו שלא להשפיע לרשעים שאין עושים רצונו ומשפיע רק לצדיקים שעובדים הבורא ברוך הוא באמת אבל הרשע מאוס בעיני השם יתברך להשפיע לו ומכח זה יש מפלה גדולה לכל הרשעים:

וזה פירוש הפסוק (שמות טו, א) אשירה לה' כי גאה גאה, רצה לומר השירה צריך להיות לה'. כי גאה, רצה לומר שמתלבש עצמו במדת גאוה, דהיינו שלא להשפיע רק לצדיקים העובדים אותו באמת להם הוא משפיע כל טוב אבל להרשעים שאין עושין רצון ה' אינו משפיע להם כלל אזי יש להם מפלה. וזה פירוש סוס ורוכבו רמה בים (שם) רצה לומר, כיון שהבורא ברוך הוא אינו משגיח להשפיע עליהם יש להם מפלה שלימה כנ"ל. נמצא

הצדיקים מעוררים במעשים הטובים שלהם כרצונם לזה להשפיע ולזה שלא להשפיע. וזה היה העבדות של לוים שהיו מזמרים בכלי שיר לפעמים היו מגביהים קולם בשיר ולפעמים היו נמוך קולם כמו שידוע לחכמי המוזיק"א כי כשהיו מגביהים קולם בשיר היה נרמז שרצונם לסלק השפע מרשעים שאינם עושים רצון הבורא וכשהיו מזמרים בקול נמוך אדרבא כוונתם להמשיך השפע בתחתונים בכל הברואים, דהיינו גם לרשעים הגם שאין עושים רצון הבורא אף על פי כן יהיה השפע מצד הטוב ורחמנות. והכלל השפע בשעה שירד מהשם יתברך אין לה שום גוון והוא נקרא כלל באשר הוא כלול בכל הטובות והישועות רק כשבא להברואים אזי הברואים עושים צורה בהשפע, דהיינו על ידי אותיות. למשל זה הצדיק שצריך פרנסה אזי השפע בא לפרנסה נמצא אותיות פרנסה הוא הגוון של השפע וכן כשצריך חן אזי השפע בא לו לחן נמצא הברואים הם המה המציירים ציורים בהשפע כנ"ל והצדיקים שממשיכין השפע בכל העולמות ולעולם התחתון זה נקרא אורך, כי לשון אורך מורה עד היכן מתפשט עצמו השפע דרך כל העולמות עד לעולם התחתון והציור ציורים שעושה הגוון בהשפע למשל זה שצריך פרנסה אזי האותיות פרנסה הוא הגוון של השפע כנ"ל זה נקרא רוחב באשר שממשיך אותו השפע שיורד מהשם יתברך לחן או לפרנסה ובאמת רוחב מורה על איזה צד שרוצה לו להרחיב את עצמו כן הצדיקים ממשיכין את השפע ועושין הגוון בשפע כפי צרכם כנ"ל:

וזהו פירוש הגמרא (יומא עז:) מעיין היה יוצא מבית קדשי הקדשים והיה כקרני חגבים וכשהיה מגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי ואחר כך נעשה כחוט של ערב, רצה לומר השפע בשעה שיורד מהשם יתברך אז הוא מכונה בשם קרני חגבים כמו קרני חגבים הוא הרבה כן השפע בשעה שיורד מהשם יתברך אזי הוא כלול כל המדות וכל הטובות ואין לה שום גוון. אחר כך נעשה כחוט של שתי, רצה לומר זה מורה על אורך האיך השפע הולך בכל העולמות עד עולם התחתון, כי השתי הוא באורך הבגד. ואחר כך נעשה כחוט של ערב, רצה לומר הוא מורה על הצייר ציורין האיך הברואים מצויירים ועושים הגוון בהשפע כפי צרכם או לחן או לפרנסה זה הוא מורה על רוחב כנ"ל, כי ערב הוא ברוחב הבגד. נמצא לפי הנ"ל הצדיקים עושים האותיות כביכול וזה הבחינה לעשות אותיות למעלה אפשר להיות על ידי השינה שהצדיק ישן, כי ידוע האותיות שיש במחשבה של הצדיק , דהיינו אותיות פרנסה וכשהצדיק ישן אזי נשמתו ומחשבתו עולה למעלה ומדבק נשמתו לשורשו נמצא האותיות הללו שהיו במחשבת הצדיק ונרשמים

למעלה כביכול בהבורא כנ"ל והאותיות נקראו אבנים כדאיתא בספר יצירה שני אבנים בונות שני בתים:

ולפי הנ"ל יובן הכתוב ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא ויקח מאבני המקום, רצה לומר זה היה השינה של יעקב אבינו כשהיה ישן עלה נשמתו ומחשבתו למעלה ומדבק נשמתו להקדוש ברוך הוא בשורש של כל השרשים. וזהו פירוש ויקח מאבני המקום, דהיינו אותן האותיות שהיו במחשבתו שאבנים מכונים בשם אותיות כנ"ל שם אותן במקום, דהיינו בהבורא ברוך הוא שנקרא מקום. וזה הפירוש וישם למעלה מראשותיו, רצה לומר מכח השינה היה עליות מחשבתו בהבורא ברוך הוא שהוא למעלה מראשו של אדם ועל ידי זה עשה האותיות למעלה כביכול כנ"ל נמצא הצדיק עושה אותיות למעלה:

ועל פי זה יובן מה שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קיח:) אלמלי שמרו בני ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין, לכאורה אינו מובן כלל למה שתי שבתות דייקא למה לא היו נגאלין בשבת אחד לשמור כדת. הכלל הוא, שיש התעוררות דלתתא והתעוררות דלעילא, דהיינו שהבורא ברוך הוא מעורר להברואים לעשות רצונו אבל הברואים אינם מתעוררים בעצמם מקודם רק הבורא ברוך הוא ברוב חסדו מעורר להברואים. והבחינה זה שהבורא ברוך הוא מעורר להברואים לכאורה אינו מובן מהיכן יש זכות זה להברואים להיות להם התעוררות דלעילא אף על פי שלא היו מתעוררים מקודם בעצמם. אך הכלל הוא, כשהאדם עושה איזה מצוה בחשק ובהתלהבות גדול אזי מביא התפארות להבורא ברוך הוא שהבורא ברוך הוא מתפאר עצמו בפני כל המלאכים באותו אדם האיך הוא מחבב מצות הבורא ועושה בשמחה גדולה רצון הבורא ברוך הוא ויש לו התפארות מזה האדם אזי רצון הבורא להשפיע לברואים שכל גדול יותר ממה שהיה להם מקודם. נמצא כשאדם עושה זה המצוה בפעם שנית עושה בשכל גדול יותר אבל כשעושה המצוה בפעם ראשון לא עשה בזה השכל שעושה בפעם שנית בשביל שמצוה שעשה בראשונה היה מביא התפארות להבורא ברוך הוא ומכח זה התפארות הבורא משפיע לו שכל גדול יותר. וזה פירוש הגמרא אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין, רצה לומר דוקא שתי שבתות צריכין לשמור, כי בשבת ראשונה עדיין אינם בהשכל גדול איך לעשות המצוה רק שמביאין התפארות להבורא בהמצוה שעושה בפעם ראשונה כנ"ל והבורא ברוך הוא משפיע לו שכל גדול על ידי זו המצוה שאז הוא מעורר להברואים לעשות המצוה בשכל היותר הגדול לכן צריך שתי שבתות כנ"ל. נמצא הצדיקים מביאין תענוג במעשים טובים שלהם כביכול להבורא ויש כמה צדיקים שיש להם מדריגה

גדולה שרואים באספקלריא המאירה האיך שמביאין התענוג להבורא ברוך הוא. וזהו פירוש הבל הציץ בשכינה והבן:

או יבואר, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו. פירוש כי האותיות נקראו אבנים בספר יצירה והצדיק לוקח האותיות של קדושה שהם של ה' זהו מאבני המקום, הוא ממקומו של עולם, דהיינו על ידי שמדברים דברים קדושים תמיד גורם שדיבורו עושה רושם למעלה. זהו וישם מראשותיו, ששם הדיבורים לראשון כל ראשונים שישמע אותיות שלו שמבקש תפלה על ידי צרופי אותיות הקדושים והאותיות הם כ"ב אתוון והצדיק גורם שיחקקו למעלה כ"ב אתוון של דבוריו זהו וישכב במקום ההוא, אותיות וישכב רמז יש כ"ב אותיות. במקום, היינו הקדוש ברוך הוא שעשה רשימה למעלה בתפילתו בכ"ב אותיות והבן:

ויחלום והנה סולם כו' (בראשית כח, יב). דהאדם בתחילת עבודתו מתלהב לבו בקרבו בחושבו שעל ידו מתנהגים כל העולמות העליונים ובזה לבו הולך וחזק בעבודתו, ואחר כך כשכבר חזק בעבודתו אז אין חושב כלל רק להשם יתברך והשם יתברך יתענג בו שהוא יהא מרכבה לשכינה. זהו ויחלום, לשון חוזק כמו ותחלימני ותחייני (ישעיה לח, טז) דהיינו שיתחזק עבודת ה' בלבו שהוא חזק בעבודתו, דהיינו בעת התחלתו בעבודתו שצריך חיזוק החיזוק הוא על ידי זה. והנה סולם מוצב ארצה, שהוא מוצב ארצה אדם בעולם הזה. וראשו מגיע השמימה, בעבודתו מגיע למעלה. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, שמלאכי מעלה מתעלים על ידו זהו בו, על ידי האדם. ולהיפך חס ושלום גורם ירידה כמאמר חכמינו ז"ל משחרב בית המקדש נתמעטה פמליא של מעלה כביכול. אמנם אחר כך שכבר חזק בעבודתו אז חושב והנה ה' נצב עליו, הוא על ידי עבודתו שיהא מרכבה לשכינה והבן:

והנה ה' נצב עליו גו'. אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק כו'(בראשית כח, יג). ומקשה בעל הטורים למה גבי יצחק לא כתיב אביך. ונראה לי בסייעתא דשמיא, דהנה אברהם הלך מארץ ישראל לחוץ לארץ למצרים מה שאין כן ביצחק אמרו רבותינו (בראשית רבה סד) שלא היה רשאי לצאת לחוץ לארץ לכן ליעקב שהותר לו גם כן ללכת מארץ ישראל לחוץ לארץ נאמר אלהי אברהם אביך, ולא כתיב אביך גבי יצחק להורות על הטעם הנזכר לעיל מצד שבבחינות היתר זה אברהם הוא אביך, כי יש לו השתוות עמו בהיתר זה מה שאין כן גבי יצחק והבן:

או יאמר, והנה ה' נצב עליו ויאמר וכו'. דידוע דאברהם אבינו עליו השלום עבד ה' באהבה ויצחק ביראה וכל אחד חושב שיתענג ויתפאר השם יתברך בעבודתו אברהם

אבינו עליו השלום חשב שיתפאר יתברך בעבודתו ויצחק חשב שיתפאר השם יתברך בעבודתו ביראתו והתפארת הוא מדת יעקב אבינו עליו השלום. ולכן אמרו חכמינו ז"ל (בראשית רבה עו) שיעקב בחיר שבאבות שמדריגתו גדולה, כי כל האבות תשוקתם למדת יעקב שכל אחד היה חפץ שהשם יתברך יתפאר בו אפס שיעקב הביא עולם התפארת שיהא באתגליא. וזהו והנה ה' נצב עליו, מה שהיה עליו על ידי שעבד בהתפארות והיה מרכבה לה' על ידי עולם התפארת. ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, פירוש במה שאני נצב עליך שהוא התפארות זה הוא גם כן של אברהם ויצחק שהם חשבו גם כן שיתפאר השם יתברך מאהבתו ומיראתו והבן:

ויקרא שם המקום ההוא בית אל (בראשית כח, יט). והענין, כי כל הברואים מהשם יתברך על ידי אותיות נבראים ויש לאותיות נקודות עליונות ואמצעות תחתיות כמו כן להנבראים יש תנועה שמתנענע על ידי התעוררות העליון והיא נקודה עליונה ויש שמתנענע על ידי התעוררות התחתון וכנגד זה נקודה התחתונית ויש שהתנועה נקשרה ונקבע בטבע הבריאה נגד זה נקודה האמצעית, היינו מלאפום הנקרא שורק אותיות קשר. והנה ליעקב אבינו היה התעוררות העליון ולזה נאמר בו ויחלום, חלום נקודה עליונה. ולזה נאמר והנה ה' נצב עליו, כי היה לו התעוררות עליון והוא הוליד את יוסף הוא מדת התקשרות נקודה אמצעית ויעקב לפי מדתו נקודת חולם. לזה ויקרא למקום ההוא בית אל, כי הוא הבית אשר בו שרוי אל התעוררות עליון והבן:

אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח, כ), עיין רמב"ן שהקשה הלא כבר הבטיח לו האל ומה היה הספק ועיין שם שהביא בשם המדרש (שיר השירים רבה ב) אולי יגרום החטא. ונראה לי שראה במראה החלום והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, ולכאורה הבטחת עד אשר אם עשיתיכו', אין לו פירוש רק שהבטחת של השם יתברך היה בזה האופן כי השם יתברך מסייע לבני אדם לעבדו כי הוא המלך הטוב והמטיב הבוחר בעבודתם אהבתם ויראתם ומלמדם בדרך זו תלך ומשמרם ומצילם מכל דבר רע בטובו הגדול, אמנם בני אדם אשר יש להם כח ושכל להתפלל אזי אינו נותן להם עד שיתפללו ויבקשו מאל אכלם ושמירתם והצלתם כמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה מה) מפני מה אמותינו עקרות מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן, וכמאמר חכמינו ז"ל (ברכות יז:)שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה (ישעיה מו, יב) שכל העולם כולו ניזון מצדקה והם בזרוע. אמנם בני אדם שאין להם שכל להתפלל ולעבוד לפני השם יתברך אינו עוזבם ומשמרם בחסדו הגדול כל זמן שלא יתפללו כמאמר חכמינו ז"ל שומר פתאים ה' (תהלים קטז, ו)

למשל הבן הסומך על שולחן האב, אמנם כשרואה האב שהבן יכול לפרנס את עצמו בטוב אינו סומך על שלחנו כך הצדיקים מתפרנסים בזרוע ואינם ניזונים בצדקה:

וזה כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, כלומר אז כשאעשה מה שהבטחתי לך ותשוב לארץ ישראל אז כשתתפלל אמלא בקשתך ומשאלתך וכשלא תתפלל תעזוב שמירתך ממך אמנם בדרך קודם שתכנס לארץ ישראל ולא יהא לך שנים עשר שבטים אז אין אתה עדיין בשלימות אז אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, ואנכי אסייע לך בצדקה אפילו שלא תתעורר עצמך בתפלה. אמנם אחר שאעשה את אשר דברתי לך, אז להתעוררות התחתון לתפלה אתה צריך. וזה כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ולאחר שאעשה אתה צריך התעוררות מעצמך ועל זה אמר יעקב אבינו עליו השלום אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, היינו שיסייע לי האל אפילו כשאהיה בתכלית השלימות ואהיה בארץ ישראל ויהיה בי כח לעבדך תסייע לי אתה בצדקה כי צדקה ממך אקוה, ואין אני סומך על מעשי ועל תפלתי. וזה אם יהיה אלהים עמדי כו' ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, כלומר כאשר אשוב בשלום אל בית אבי אני רוצה שה' יהיה לי לאלהים ויסייע לי מן השמים בחסדו וברחמים ובצדקה ואיני רוצה להשען על מעשי וכן דרך צדיקים שאינם רוצים להשען על מעשיהם כלל. ואפשר לזה כיון המדרש אם יהיה אלהים עמדי, מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה, והוא על דרך שפירש רש"י בפרשת ואתחנן, אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת הקדוש ברוך הוא אלא מתנת חנם ומעשיהם הטובים קטן בעיניהם, כי לפי הפשוט כיון שהקדוש ברוך הוא מבטיח היאך שייך אין הבטחה לצדיקים, הלא כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אינו חוזר ואפילו על תנאי אינו חוזר. אפס לפי דברינו יתכן שהבטחת השם יתברך כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, ואחר שיהיה בתכלית השלימות אזי הוא צריך להתעוררות התחתון ועל זה אין הבטחה לצדיקים כו' והבן:

והיה ה' לי לאלהים כו' (בראשית כח, כא). כבר עמדו בזה המפרשים על בקשת יעקב וידר יעקב כו' אם יהיה כו', הלא הקדוש ברוך הוא הבטיח לו הכל למה הוצרך לבקשה אחר ההבטחה. ונראה בסייעתא דשמיא, דיעקב ביקש פרט אחר שלא הבטיח לו ה' ועל זה היה בקשתו. דידוע דבתחילת עבודת האדם להשם יתברך צריך סעד מה' לעזרו לעובדו באמת, אמנם אחר שכבר הוא תמים בעבודתו ממילא הוא מתחזק ואינו צריך סעד לתומכו. וזה שהבטיח ה' והנה אנכי עמך, דהיינו מיד שאתה צריך סעד והשיבותיך

אל האדמה כו', ואחר שישוב לבית אביו לא הבטיחו שיהיה עמו לתומכו שאינו צריך סעד שמאליו מתחזק ובקשת יעקב היה גם אחר שישוב לבית אביו שיהיה השם יתברך בעוזרו כי לא רצה לסמוך על עצמו שמאליו יתחזק והכל מרוב ענותנותו. וזהו שפרט יעקב בבקשתו ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, דהיינו גם אחר שובי אל אבי והיה ה' לי, דהיינו סעד לעוזרו. וזה היה פרט חדש שלא הבטיחו ה' כי לא היה הבטחה רק עד שישוב ולא אחר שישוב והבן:

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה וכו' והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר וכו' ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וכו' ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר (בראשית כט, ב). נראה לפרש על דרך רמז, שהנה ידוע שהשם יתברך משתוקק תמיד להשפיע טובות על עמו ישראל אך כביכול הסטרא אחרא מעכב נביעות שפע רק בזמן שישראל מתעוררים בשמחה אז זאת השמחה דוחה את החיצונים מלהמניע השפע מלהשפיע ואז השם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו משפיע שפע ברכה על עמו ישראל. וזהו וירא והנה באר, הוא נביעות השפע. בשדה, וידוע ששדה רומז לחקל תפוחין קדישין שהשם יתברך יש לו תענוג גדול להשפיע. והנה שם שלשה עדרי צאן, רמז לשלש רגלים שבשנה. והאבן גדולה על פי הבאר, רומז להסטרא אחרא שמכונה בשם אבן כמבואר במאמר חכמינו ז"ל (קידושין ל:) אם אבן הוא נימוח. על פי הבאר, שמונע כביכול נביעות השפע מלהשפיע. ונאספו שמה כל העדרים, רומז לכנסת ישראל שבזמן שלש רגלים מתאספים שמה כל ישראל לחוג את חגיהם והשמחה מתרבה. וגללו את האבן מעל פי הבאר, ודוחים את הסטרא אחרא וסייעתא דילה מלהמניע השפע מלהשפיע ואז שופע על עמו ישראל טובות וברכות וחסדים:

או יבואר, וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה וכו'. דאיתא בגמרא (פסחים פח.) לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית. והענין, כי שדה אין בו דירת קבע ופשיטא בהר אכן בבית ודאי דירת קבע הוא. והנה יש שלש מדות יראה אהבה והתפארות הבורא. והנה קודם שהיה להשכינה דירת קבע בארץ לא היה להג' מדות הנ"ל גם כן מקום שיבואו לארץ. ולזאת אמר וירא והנה באר בשדה, שנקראת עדיין שדה בלא קביעות. והנה ג' עדרי צאן רובצים, מלשון האם רובצת על האפרוחים (דברים כב, ו) כי לא היה השכינה עדיין בארץ. והטעם והאבן גדולה על פי הבאר, רצה לומר האבן הקליפה שעדיין שולטת. ולזה ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר ויקרא את שמו בית אל, והבן:

ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור וכו' (בראשית כח, ה). על פי רמז נראה לי, דהם אמרו מחרן אנחנו דחרן הוא מרומז על דינים כמאמר חכמינו ז"ל בזוהר הקדוש וכפירוש רש"י בסוף פרשת נח חרן נון הפוכה שעד אברהם היה חרון אף עיין שם ולבן הוא חסד כנודע. וזה הידעתם את לבן בן נחור, פירוש שמאת הדינים מגיע חסד כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות ס:) כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. ויאמרו ידענו ויאמר להם השלום לו, אם כביכול שלום למעלה בלי שום קטרוג מה שהדינים מתהפכים לחסדים. ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן, פירוש על ידי שרחל בתו באה עם הצאן קדשים ישראל תמיד הוא מבטלת כל המקטריגים ושלום למעלה כמו שכתוב בספר חסדי ה' על פי מעשה שבכל עת צרה לישראל רחל בא וצועקת לבטל כל הצרות מישראל עיין שם והבן:

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל (בראשית כח, י). רמז לשמחת חתן וכלה שהוא כמו שמחת רגל. הנה כתיב (יחזקאל יא, יט) והסירותי את לב אבן, היינו הסטרא אחרא השורה על לבות בני ישראל ומונע הנבואה מלב בני ישראל כנאמר (תהלים צ, יב) ונביא לבב חכמה, שהלב נובע חכמת הנבואה. וזהו ויגל את האבן, הוא האבן המכשול. מעל פי הבאר, באר רומז על הלב שנובע נבואת חכמה:

וישק יעקב לרחל וגו' ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה ויאהב יעקב לרחל (בראשית, כט י-יז). ולכאורה הפלא ופלא על יעקב אבינו עליו השלום בחיר שבאבות שהתורה מעידה עליו (בראשית כה, כז) ויעקב איש תם וקיים כל התורה כמאמרו עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, יתן עיניו ביופי ומדת הצדיק הוא בהיפוך שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' כו'. ושמעתי ממודי הקדוש בוצינא קדישא המגיד מודינו דוב בער שהענין הוא כך, דהנה ידוע שיעקב אבינו עליו השלום עבד להשם יתברך במדות התפארות וכל דבר שהיה בו ניצוץ מפואר אף על פי שהכלי היה דבר גשמי מן החומריות הגביה את הניצוץ המפואר והעלה אותו לשרשו ועבד בזה להבורא יתברך ובשביל זה וישק יעקב לרחל ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה ויאהב יעקב את רחל, שיעקב ראה את רחל שהיה בה ניצוץ מפואר והגביה אותו לשורשו לשורש העליון ועבד בזה להשם יתברך. וזהו כוונת הכתוב (בראשית לט, יב) וינס ויצא החוצה. שהנה ידוע שזאת הרשעה קשטה עצמה לפני יוסף הצדיק כמאמר חכמינו ז"ל בגדים שלבשתה שחרית לא לבשה ערבית. וזהו וינס ויצא החוצה, שהוציא הניצוץ המפואר החוצה מן החיצונים להקדושה והגביה אותו למעלה ועבד בזה להשם יתברך. והנה ידוע שיוסף עבד להשם יתברך במדה אחרת ובזה העת עבד להשם יתברך במדות התפארת כנאמר לעיל. וידוע כי כל

צדיק שעובד להשם יתברך באיזה מדה מהמדות זוכה לראות את הצדיק שעבד להשם יתברך גם כן במדה הזאת ובשביל זה אמרו חכמינו ז"ל (סוטה לו:) דמות דיוקנו של אביו ראה והמשכיל יבין:

ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה (בראשית כט, ל). יבואר, כי עיקר חיותו של יעקב בבית לבן היה מחמת רחל כידוע, אפס על ידי רחל שבעבורה היה בבית לבן גרם שתהיה גם לאה לאשתו ונמצא רחל היא הגורמת שלאה גם כן היתה לאשתו ובאהבתו את רחל אהב אותה בעצמה ועוד אהבה יתירה שהיא הגורמת לו שצדקת כלאה תהיה גם כן לאשתו. וזהו שאמר ויאהב גם את רחל, פירוש ועוד אהבה היה אהב אותה לרחל מלאה, פירוש על ידי לאה שהיתה אשתו ורחל שהיא הגורמת ניתוסף ביעקב אבינו עוד אהבה לרחל והבן:

או יאמר, ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה. ויש לדקדק מה גם השני. ובזה יבואר פירוש רש"י על פסוק ויזכור אלהים את רחל, זכר לה סימנין שמסרה לאחותה ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו. והנה לכאורה נראה מפירוש רש"י שהם שני טעמים ובאמת הוא טעם אחד, כי באמת איך שייך שיעקב אבינו יגרש את רחל בשביל שאין לה בנים הלא היו לו בנים מלאה ומשפחות ולמה יגרש את רחל אחר הנשואין בשביל שאין לה בנים ממנה. על כן נראה דטעם אחד הוא, דהנה כתיב במדרש על פסוק ועיני לאה רכות, שהיו הבריות אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן כו' עיין שם. ונמצא בשעה שרחל מסרה הסימנים ללאה עדיין לא היתה יודעת שיעקב אבינו ישא גם אותה והיתה מצירה שלא תפול עכשיו בגורלו של עשו וזהו שפירש רש"י זכר לה הזכות שמסרה ללאה הסימנים. נמצא עכשיו שיעקב נשא את לאה והיא לא יודעת שיעקב ישא גם אותה והיתה יראה שלא תפול בגורלו של עשו כיון שיעקב נשא את לאה תשאר היא חס ושלום בגורלו של עשו וזאת היה צר לה ואף על פי כן מסרה הסימנים ללאה. וזהו שפירש רש"י שמסרה הסימנים ללאה, נמצא ישא יעקב את לאה והיתה מצירה שעכשיו תפול בגורלו של עשו. ובזה יובן מה שכתוב במדרש שאחר כך שנודע ליעקב שרחל מסרה סימנין ללאה נפל שנאה ליעקב על רחל שמסרה הסימנים ללאה, ואחר כך כשנשא יעקב את רחל וידע שכל כוונתה לשם שמים ניתוסף לו אהבה יתירה לרחל. וזהו ויאהב גם את רחל מלאה, שניתוסף אהבה מלאה, כלומר בעבור לאה, רצה לומר שנודע לו עיקר כוונת רחל לשם שמים. וזהו גם את רחל מלאה, המ"ם מורה מהדבר הזה, כלומר שנודע לו צדקת רחל ואהבה יתירה ניתוסף לו:

ובזה יבואר הפסוק (תהלים לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, ויבואר על פי המשנה (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת וכו'. הכלל הוא שאדם צריך לעבוד את הבורא ברוך הוא לא בשביל שום קבלת שכר כלל וימסור עצמו הן חלקו בעולם הזה והן חלקו בעולם הבא בכדי שיעשה רצון הבורא כמו שמצינו ברחל שעשתה המצוה למסור הסימנים ללאה אף על פי שעל ידי זה שוב לא ישא אותה יעקב ותעלה אל גורלו של עשו כנ"ל ונמצא חס ושלום תאבד חלקה לעולם הבא כשישא אותה עשו חס ושלום אף על פי כן מסרה הסימנים ומסרה עצמה הן חלקה בעולם הזה הן בעולם הבא בכדי שיעשה רצון הבורא. והנה באמת הקדוש ברוך הוא ישלם שכרו הטוב לעושי רצונו והאיך יעשה המצות שלא על מנת לקבל פרס על המצות הלא זה האמת שהקדוש ברוך הוא ישלם שכר. והנה הקדוש ברוך הוא לטובת עמו ישראל בשעה שאדם עושה מצוה הקדוש ברוך הוא משכח מלבו שיש שכר על המצוה בכדי שיעשה המצוה שלא על מנת לקבל פרס. וזהו פירוש הפסוק מה רב טובך, פירוש זה הוא לרב טובו להטיב לברואיו. אשר צפנת ליראיך, שהשכחת מלבם השכר מהמצות. וזהו פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, דהיינו השכר מהמצות לשכח מהלב בשעת עשיית המצות וזהו צפנת, הרמז על שהקדוש ברוך הוא משכח מלב בני אדם השכר מהמצות והבן:

טעם למה נקראו השבטים לפעמים בשם שבטים ולפעמים נקראו בשם מטות אלה ראשי המטות ומפני מה יהודה היה מלך ויוסף היה מלך. ונראה לפרש דהנה יש להקשות על האמהות צדקניות, כי בוודאי לא היו משגיחים על חומריות העולם הזה רק היו מדובקים תמיד באהבת הבורא ברוך הוא ואיך היה שם בניהם על שם חומריות העולם הזה ראובן ראה ה' וכו' כי יאהבני אישי, שמעון כי שנואה אנכי, לוי הפעם ילוה אישי אלי, וכן כולם עיין שם. אך באמת נראה, שלכוונה גדולה כוונו אמותינו הצדקניות בזה ולמדו אותנו בזה דרך איך לעבוד להבורא ברוך הוא, ורמזו לנו שני דברים. אחד, שהשם יתברך ברוך הוא אף על פי שהוא מלך גדול ואדיר ואין קץ לשיעור מרכבת כבודו ריבוא רבבות מלאכים ישמשנו אף על פי כן הוא משגיח בהשגחה פרטית על עולם התחתון עולם השפל ומשפיע טובות וברכות לעמו ישראל ולאפוקי מדעת הנפסדת והכוזבת וזה למדו אותנו האמהות הצדקניות לאה במה שאמרה ראה ה' בעניי כי שנואה אנכי, ונמצא למדה אותנו שהקדוש ברוך הוא משגיח עלינו בעולם השפל הזה להשפיע לנו טובות וברכות. ועוד למדה אותנו שדבורו של צדיק עושה רושם כשהצדיק מדבר בתורה ובתפלה אזי אותן האותיות היוצאין מפיו של צדיק עולין למעלה לשרשם ועל ידו באה

השפע של עולם התחתון והאמהות היו רוצים להמשיך השפע על עולם התחתון בשביל זה אמרה לאה ראה ה' בעניי, בכדי להמשיך השפע על אותו השפע הנולד עד עולם שעל ידי דיבורים אלו האותיות עלו למעלה ועל ידם יבוא השפע לעולם התחתון וכן כולם כוונו לזאת הכוונה ובשביל זה נקראים האותיות בשם אבנים כמבואר בספר יצירה, כי כשהצדיק מדבר את האותיות בתורה ובתפלה אזי המה התולדות של הצדיק כמו בנים כי הוא המוליד אותם על ידי דבורו ואחר כך כשהאותיות עולים למעלה לשרשם אזי מלמדין אלו האותיות להמדבר שכל נפלא מה שלא היה להמדבר בעת הולדתם בעת הזאת נקראים האותיות אבות להמדבר ובשביל זה נקראים האותיות אבנים לשון אב ובן, וכן המתרגם מתרגם גם כן על פסוק (בראשית מט, כד) משם רועה אבן ישראל, ועל תבת אבן מתרגם אבהן לשון אב ובן שקודם המה בנים להמדבר ואחר כך נעשים אבות להמדבר כנ"ל. אך אצל יהודה אמרה הפעם אודה את ה', ורחל כשילדה ליוסף אמרה יוסף ה' לי בן אחר, בשביל זה היו יהודה ויוסף מלכים. דהנה הכלל הוא ידוע כשהצדיק אומר כל השפעות וטובות וברכות עלינו הוא מן השמים אזי הוא ממליך עלינו את השם יתברך והוא מדת מלכות ונמצא שעובד להשם יתברך במדת מלכות אזי נמשך השפעה גם כן במדת מלכות והיא שפע מלוכה ובשביל זה יהודה היה מלך מפני שבשעה שנולד יהודה היתה לאה עבדה להשם יתברך במדת מלכות שהמליכה את השם יתברך עליה שאמרה הפעם אודה את ה', שכל השגחות והשפעות הבאה עליה הוא מן השם יתברך בשביל זה נתנה הודאה להשם יתברך והוא מדת מלכות משכה על השבט הנולד גם כן השפעות מלוכה בשביל זה היה יהודה מלך ודוד ושלמה עד חמשה עשר דורות שהיו משבט יהודה היו מלכים, ומלך משיח יהיה משבט יהודה מזרע דוד ורחל אמנו בעת הולדת יוסף היתה אמרה יוסף ה' לי בן אחר, ונמצא שעבודתם היתה להשם יתברך בעת ההוא גם כן במדת מלכות שהמליכה את השם עליה שכל השפעות הוא מן השם יתברך ואמרה יוסף ה' לי בן אחר, שישפיע עלי עוד טובות על כן משכה על שבט הנולד לה גם כן השפעה ממדת מלכות בשביל זה היה יוסף גם כן מלך ועוד מלכים שמלכו משבטו ומשיח בן יוסף יהיה מלך, ולא עוד אלא שבזאת ההשפעה שהמשיכה על יוסף שיהיה מלך גרמה גם כן שמבנימין יהיה מלך והוא שאול בן קיש מלך הראשון שבישראל מפני כשאמרה יוסף ה' לי בן אחר, היתה עיקר המשכת השפע על אותו שבט הנולד בעת ההוא אך בזכרה בן אחר בזה גרמה השפע על שבט בנימין גם כן אך לא כל כך כמו על יוסף. וידוע שלשון מטות הוא לשון הטיה בשביל זה נקראים השבטים בשם מטות

שבעת הולדתם אמותינו הצדקניות היו ממשיכין השפע מלמעלה למטה לעולם השפל והם הנקראים י"ב גבולי אלכסון והם הי"ב שבטים והמשכיל יבין:

וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה (בראשית כט, לא). ואיתא במדרש כי שנואה מעשי עשו בעיניה. הענין השם יתברך מונע הטבע מן הצדיקים ומהפך מחמת שמתאוה לתפילתן כנודע שלזה היו אמותינו עקרות כדי שיתפללו על בנים ולאה היתה בלא זה מתפללת שלא תפול בגורלו של עשו ולזה לא מנע השם יתברך ממנה הריון, כי די לה התפלה זו מחמת שמתאוה הקדוש ברוך הוא לתפילתן והבן:

בפסוק וילך ראובן כו' (בראשית לה, כב) ותאמר אלי תבוא כי שכור שכרתיך בדודאי בני כו' וישמע אלהים כו' ותאמר נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו ישששכר. ויש כאן דקדוק למה קראה שמו ישששכר על השכר שנתנה שפחתה לאישה הלא השכר הוא בעבור דודאי בנה כנאמר לעיל כי שכור שכרתיך בדודאי בני. ועיין ברש"י וישמע אלהים אל לאה, שהיתה מתאוה להרבות שבטים, כי הנה עיקר כוונת אמנו לאה הצדיקת כדי להרבות שבטים ולא בשביל התאוה שלה חס ושלום תאות הגשמיות ולכך שכרה את יעקב בדודאי בנה. והנה מי יברר אם היה מכוונת אמנו בשביל זה בכדי להרבות שבטים ולא בשביל התענוג שלה. והתשובה הוא, כי אשה המתאוה לבעל מחמת תאות גופניות כשהבעל נושא עוד אשה היא מצירה על זה ולזה נקראה בגמרא אשה צרה לחברתה, כי אשה המתאות לבעל מחמת תאוה שלה אינה רוצה שישא הבעל עוד אשה. והנה אמנו לאה הצדיקת שכרה את יעקב שישכב עמה בלילה הוא בודאי רצונה היה להרבות שבטים לא מחמת איזה תאוה חס ושלום ומי יבחין אם זה היתה כוונתה. על זה מפרש הפסוק ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, ומזה יבורר שכוונת אמנו הצדיקת היה במה ששכרה את יעקב בדודאי בנה לא חס ושלום מחמת תאותה תאות הגוף שלה רק בכדי להרבות שבטים, כי אם חס ושלום היתה רצונה מחמת תאות עולם הזה שלה לא היתה נותנת שפחתה לאישה להיות עוד לאשה לפחות מתאותה ונמצא בזה שנתנה שפחתה לאשה מבורר כוונתה ששכרה ליעקב בדודאי בנה בכדי להרבות שבטים:

ובזה יבואר המשנה (מכות כג:) אמר ר' חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. ויש לדקדק מה להם. ועוד מאי הרבה, הוי ליה לומר נתן תורה ומצות הלא קאי על ישראל. ונראה, דהנה הקדוש ברוך הוא נתן לישראל תורה ומצות והמצות הם על שני בחינות. הבחינה האחד, הוא המצות אשר אין בהם שום תאוה גשמיות רק להבורא יתברך כמו ציצית ותפילין אשר אין יכול להיות

בהם שום תאוה להגוף כלל רק הכל להבורא יתברך. ויש עוד מצות אכילה בשבת ויום טוב ומצות זיווג אשר יש בה תאוה להגוף גם כן, רק האדם בשעת עשיית מצות אלו לא יעשה בשביל התענוג כלל רק יעשה כדי לקיים מצות הבורא ברוך הוא וצריך לשבור תאות הגשמיות בשעת עשיית מצות אלו. והנה למה נתן הקדוש ברוך הוא מצות אלו אשר אדם אפשר לעשות אותם בשביל הנאות גופו ולא בשביל רצון הבורא חס ושלום. והתירוץ הוא, דהנה באמת הנשמה יש לה תענוג מעשיית המצוה לשם הבורא ברוך הוא ובזה יש הזדככות בכדי לראות בטוב הצפון לצדיקים ולחזות בנועם ה' לעתיד לבא בגן עדן ולהיות מן העולים והזוכים לחיי עולם הבא. והנה האדם הוא מורכב מחומר וצורה וצורה היא הנשמה היא השכל אבל החומר במה יזדכך כדי לראות גם כן בטוב הצפון לצדיקים ובשאר הטובות, ולכך נתן הקדוש ברוך הוא מצות אשר הגוף גם כן נהנה ממנה והאדם המשבר בשעת עשיות המצות התאות הגופניות ועושה הכל בכדי לקיים מצות הבורא עליו לעשות מצות אלו ולא בשביל הנאתו כלל ובזה יש גם כן הזדככות להגוף בכדי שיכול לבוא אל המדריגה עם הנשמה. וזה הרמז במשנה רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך וכו', כי מלת לזכות מלשון הזדככות, ורוצה להזדכך גם את הגוף מן ישראל עם קדושו בכדי לעלות למקום אשר אין שום אדם יכול להשיג בטובת העולם הבא. ועל זה מפרש התנא הרבה להם נתן להם הרבה מצות אשר יש הנאה גם להם זו הגוף. והאדם המשבר בשעת עשיית מצות אלו התענוג מהגוף ועושה הכל בכדי לקיים המצות הבורא על ידי זה יש הזדככות הגוף וזהו לזכות וזהו להם והבן:

אנכי האל בית אל. הלשון כמו האל של בית אל. הענין למשל לפי הנראה יש בית לדור בו ואדם הוא מלובש בגדים והבית הוא הכנה אל האדם כמו כן השראת קדושת המצוה צריכה שיהא לה בית שתמצא מקום לשרות בו והבית הוא מה שאדם מכין עצמו ולבו מכוון אל הבורא יתברך לעשות איזה מצוה קודם שעשאה והכנה זו הוא בית לדור בו קדושת המצוה. והנה לפי גודלם וקטנותם כך הוא הקבלה. וזה שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים פד, ג) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, המכוון הוא כך, הכוסף וכלות נפש שלי לך נעשה לחצרות ובית לך השם. ואמר אחר כך לבי ובשרי וכו', שבא לשרות בו מאחר שעשיתי לו חצרות עם הכוסף שלי. והנה יש עוד בהכוסף מעלה יתירה, כי במעשה אינו רק מה שעושה דרך משל תפילין כשמניח אז אין בידו אלא מצות תפילין אבל הכוסף והתלהבות שיש לו להמצוה כדי לעשות נחת רוח להבורא הוא כולל כל המצות ומעלה עליו כאילו עשאן לכל המצות כמאמר חכמינו ז"ל (קידושין מ.) חשב לעשות ונאנס כו'. וזהו כוונת הפסוק כל המצוה אשר אנכי מצוך

היום, אפילו מצות שאין נוהגין בזמן הזה אתה יכול לקיים באופן כשתשמרו מלשון ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא) שתהא יושב ומצפה ומשתוקק אל המצוה מתי יבוא לידי ואקיימנה. וזו גם כן מה שאמר דוד (דברי הימים א' כב, יד) ואני בעניי הכינותי לה' אלף אלפים כו', פירוש כי מצות צדקה אי אפשר רק במתנות מעות אך אני אפילו בעניי הייתי מתלהב ואמרתי מי יתן ואוכל לבנות בית ובזה הכינותי אלף כו', כי נחשב עלי כאילו עשיתי בפועל. וזה פירוש הכתוב (תהלים קיט, קו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, פירוש נשבעתי לעשות ותיכף אקיימנה באופן לשמור משפטי צדקך כנ"ל. והנה מחמת הכוסף והתלהבות והכנת המחשבה בונה בית להשראת הקדושה של המצוה. ולזה יעקב אבינו נדר (בראשית כח, כ) אם יהיה אלהים עמדי והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים, ובשעה זו לא היה לו רק הכנה למצות לזה אמר הקדוש ברוך הוא אנכי האל בית אל, פירוש שעל ידי הכנה למצוה עשית לי בית ולזה שוב וכו' ואהיה עמך כו', דהיינו שאשרה גם שכינתי בעצמו עמך כי בתחלה לא היה רק אשר נדרתי לי נדר והיה רק בית והבן:

או יבואר, אנכי האל בית אל. מה שאנו אומרים בשמונה עשרה האל הגדול כו' אל עליון. הכלל הוא, יש חסדים אשר השם יתברך עושה עתה עמנו אבל החסדים הגדולים אשר אנו מחכים ומצפים להם על אלו רמזו רבותינו ז"ל (ברכות לד:) עין לא ראתה וכו'. ונמצא אלו החסדים הם לבוש להחסדים העתידים לעתיד לבא. והכלל הוא, אל הוא חסד כנאמר (תהלים נב, ג) חסד אל כל היום. וזהו אנכי האל, אלו החסדים אשר בעולם הזה הם כמו בית להחסדים העתידים. וזהו בית אל וזהו האל וכו' אל עליון והבן:

וינהג יעקב כו' ואת כל רכושו אשר רכש בפדן ארם לבוא אל יצחק אביו (בראשית לא, יח). ולכאורה הוא מיותר, כי בוודאי הלך אל אביו. ונראה, כי כבר ידוע לכל גודל מעלת הצדיקים אצל השם יתברך ואהבתו תמיד עליהם כאשר ראינו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיקים מבטלים, וכיון שכן ראוי לכל אחד ואחד לאחוז במשכנות הרועים להדבק את עצמו בה' ולעבוד את ה' רק בגין דאיהו רב ושליט ושרשא דכל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כבודו מלא כל עלמין, ולא בבחינה אחרת, דהיינו על מנת לקבל פרס וכמאמר חכמינו ז"ל (אבות א, ג) לפי שהבחינה הזאת לא היתה באבותינו רק בחינה שאמרנו. אבל לאו כל מוחא סביל דא, רק צריך הכנה גדולה לבוא במדריגה כזו אבל אבותינו הקדושים מחמת גודל הזדככות היה קל בעיניהם לבוא לבחינה כזו. ונמצא אומר לנו הפסוק תוכחת מוסר לבוא אל יצחק אביו, דהיינו שלא היה כוונתו מחמת הטובה שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא רק במדריגה גדולה כנ"ל והבן:

ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה (בראשית לא, יט). היות זאת ידוע לכל שבעת שאנו עומדים ומתפללים בהתלהבות אזי בודאי מרגישין תענוג גדול מזה. וידוע שעיקר עבודתינו כל ימי חיינו בעולם הזה הוא רק בכדי שיגיע אל בחינה גדולה, דהיינו שעיקר עבודתו יהיה בגין דאיהו רב ושליט כמו שבארתי בפסוק הקודם ולא בבחינה השניה אשר הוא תחתיה, רק בבחינת העומדת לעילא מיניה ומזה יגיע תענוג להבורא ברוך הוא כמאמר הזוהר במה ברא אתינא לגבך. וגם האיש הישראלי באמצעות תפלתו אזי הוא מתענג גם כן ונמצא האדם אשר הוא עדיין אינו בבחינות צדיק אזי אפשר להיות במחשבתו להיות עבודתו בגין תענוג אבל הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו כאשר רוצה תמיד להטיב לברואיו גורם בטובתו שאל ירגיש תמיד בתענוגיו רק והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) דהיינו שנופל מעט ממדריגתו הגדולה ואז אין מרגיש תענוגו ואחר כך כשהוא מחזק את עצמו לעבודתו אזי יבא בוודאי אל מדריגה גדולה האמיתית:

ונראה לפרש ביתר שאת כדי לשבר האוזן, דהיינו כי בעת שהאדם עומד להתפלל במסירת נפשו וגופו אזי נפשט מהחיות שלו ומדבק את עצמו בחיים של אין סוף ברוך הוא ואז שופע עליו אור של אין סוף ברוך הוא אתערותא דלעילא בכדי שיהיה יכולת בידו לעלות תפילתו אל מקום הר קדשו כל אחד ואחד לפי מדריגתו ובעת תפילתו שהוא מתלהב בכל לבבו ובכל נפשו אזי הנשמה שבו מתענגת מאד מחמת התפשטות הגשמיות שלו ואז נשאר רק נשמתו אשר האציל מאתו יתברך ואז קרובה לבוא אל מקום אשר האציל משם והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו הגדולים מסיר ממנו אור כביכול לפי רגע כמימרא בכדי להחזיק את עצמו יותר ויותר לעבודתו יתברך ונמצא שהוא כמו צפון ונסתר, דהיינו שהקדוש ברוך הוא מצפין את אורו יתברך ממנו. וזהו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, כ) דהיינו כמה טובה גדולה יחשב בהסתרת אורותיו ממנו לפי רגע תא חזי מה גורם בהסתרת אורותיו ממנו כמו שכתבתי ואז גורם שפע רב בכל העולמות ולכל הנשמות קדושות ולכל הרוחות קדושות ולעולם התחתון וגם זו הוא רצונו יתברך, כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. והנמשל יובן וידוע, שרחל נקראת שכינה כידוע ליודעי חן, וזאת התפילה היא תמיד בפיה לפניו יתברך שיגרום הסתרות אורותיו יתברך מן האדם לפי רגע כדי לטובת בניה שמכונים בשם ישראל וזה נקרא גניבה כביכול ותרפים הוא מלשון מגולה. וזהו ותגנוב רחל את התרפים, דהיינו שהיא גרמה גניבת אורותיו כביכול מן האדם שלא יהיה תמיד מגולה רק לפעמים יהיה בהסתרה ואז גורם שפע רב וברכה לכל העולמות, כן יתן לנו השם יתברך טובות וברכות אמן והבן כי דברים עמוקים הם:

למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי ולא הגדתי לי ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכנור. הכלל, יעקב אבינו הגם שלבן הרשע דיבר עמו ויעקב השיב לו בפה שלום אבל באמת בלבו היה מתחבא לעשות כל מעשיו ולדבר כל דבריו אל ה' לבדו רק שבפה היה נדמה ללבן הרשע, כי יעקב אבינו מחזיק בדרכיו, כי באמת שונא הרשע לצדיק הגם שמגיע לו טוב בזה שהצדיק עמו אף על פי כן אי אפשר לרע לסבול הטוב ומרחקו ומשלחו ממנו, רק שהיה נדמה ללבן הרשע בזה שיעקב אבינו היה מדבר עמו כדבריו שהוא דומה לו ובזה היה מקרבו אבל אחר זה כאשר נתוודע לו צדקת יעקב אבינו ותמיד בלבו היה מתחבא ובורח ממנו וכל מעשיו וכל דיבוריו צדקת ה' אז אמר כאשר נתוודע לי עכשיו כי תמיד נחבאת, תמיד היית בורח ממני ולא הגדת לי, כי אלו הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכנור, כי אין רצוני כלל בטוב, כי אין הרע סובל הטוב:

ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי. ולכאורה למה כפל בלשונו כי יראתי כי אמרתי, הלא היה די באחד מהם. ולמעיקרא גם כן קשה מאי כי הלוך הלכת וגם נכסוף נכספת. והנראה לפי דברינו לעיל שזכרנו שיעקב הלך במדריגה גדולה, דהיינו בכל פעולותיו לא חשב רק בכדי שיתפאר עמו השם יתברך וידוע שיעקב הוא בחינת התפארות ונמצא עבודתו היה על בחינתו, דהיינו רק בכדי שיתפאר עמו השם יתברך ולא מחמת דברים אחרים ובכאן היה מחשבתו כדי שיבוא אל מקום אביו ואז קיים מצות כיבוד אב ואם ושלוחי מצוה אינן נזוקין. ולבן הארמי ידע גודל בטחון של יעקב אבינו ועל זה אמר לו לבן ועתה הלוך הלכת לבית אביך, דהיינו שעיקר הליכתך לבית אביך ולא היה לך לירא ממני אם כן אי אפשר שיראת מחמת כישופי מטעם שזכרנו כאן. אבל באמת הטעם הא דשליח מצוה אינו ניזוק, דוקא במי שהוא בטוח בודאי שהוא שליח מצוה ואז בוודאי יעזור לו הקדוש ברוך הוא אבל באם שהוא מסופק אז אין תיקון במאי שהוא שליח מצוה. וזהו שאמר יעקב כי יראתי, כלומר ראיתי שיש לי יראה ממך וניכר מזה שאין בי גודל הבטחון ומחמת כי יראתי גרם לי כי אמרתי פן תגזול כו', אבל באם האדם בטוח בה' לא ייירא והבן:

את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים וכו'. פירוש שאמר לו שהשם יתברך ראה בעניי, כי הוא המשגיח בעולם השפל הזאת וההוכחה להוכיח ללבן להראות לו שהקדוש ברוך הוא משגיח בעולם הזה מדיש לעולם הזה קיום שהוא אש ומים שהם דבר והיפוכו והאיך יקום דבר התנגדי אם לא על ידי השגחתו יתברך יש קיום לעולם הזה שהוא מורכב מדברים מתנגדים זה לזה זהו ויוכח אמש, פירוש הוכחת יעקב מאמש, כי אמ"ש ראשי

תיבות אש ומים ואלף של אמש עם שין של אמש הוא אש הראה לו על ידי אמש אש ומים שעולם הזה מורכב מהם ויש לעולם הזה קיום מדברים המתנגדים מזה הוכחה שהשם יתברך משגיח בעולם השפל וראה את עניי והבן:

ויקרא לו יעקב גלעד (ברשית לא, מז). הפסוק הזה מרמז על ל"ג בעומר, כי גל הוא אותיות ל"ג. ויבואר הענין על ידי מאמר חכמינו ז"ל בים סוף נדמה להם כבחור במתן תורה נדמה כזקן. המשל בזה לתינוק שמרגילין אותו לילך לבית הספר ומרגיל אותו אביו על ידי דבר שהתינוק מתאוה לו, דהיינו שאומר לו ששם בבית הספר יש דבר שהתינוק מתאוה לו ועל ידי זה מרגילו לילך לבית הספר וכיון שמרגילו אז לומד עמו הרבה תורה כך הקדוש ברוך הוא הראה לנו בים סוף ניסים ונפלאות ולא היה עיקר הטעם של הניסים ונפלאות הניסים והנפלאות עצמם, רק הניסים והנפלאות עשה והראה לנו כדי שנדע שיש אלוה בעולם ונתאוה לו לעבדו ולכך עשה לנו ניסים ונפלאות בים סוף כדי שעל ידי זה נתאוה לקבל התורה ביום מתן תורה ולעבדו בלבב שלם ונמצא עיקר הניסים והנפלאות היה בים סוף כדי שנקבל התורה במעמד הר סיני ונתאוה לו לעבדו ולקבל התורה. והבחינה הזאת של יציאת מצרים מאירה עד ל"ג בעומר ומל"ג בעומר מתחיל ההארה של מעמד הר סיני שהיא קבלת התורה. וכבר כתבנו שההארה של יציאת מצרים היה הכנה למתן תורה והנסים והנפלאות היה כדי שנתאוה למתן תורה על ידי הניסים. וזהו ויקרא לו יעקב גל עד, כלומר כיון שמגיע ג"ל שהוא מרומז על ל"ג בעומר אז מתחילין להאיר בחינות הארה קבלת התורה. ומלת ע"ד הוא מלשון עד"י עדיים (יחזקאל טז, ז) הורד עדייך (שמות לג, ה) כלומר שעד ל"ג בעומר היה ההארה של יציאת מצרים ומל"ג בעומר מאיר ההארה של קבלת התורה שמרומז במלת ע"ד שרומז על התורה:

וישלח

בשם אדוני אבי מורי ורבי זצוק"ל עם לבן גרתי, פירש רש"י ותרי"ג מצות שמרתי. הודיע לו זאת דרבותינו ז"ל אמרו ששלח לו להגיד ויהי לי שור וחמור, שלא יקנאו בו שלא נתקיים בו הברכות מטל השמים ומשמני הארץ, שזה אינו לא מטל השמים ולא משמני הארץ וכדי שלא יאמר דמהאי טעמא לא נתקיימו מחמת שלא שמר התורה והברכות לא נתנו לו רק על מנת שיקיים התורה כפי' בפרשת תולדות בפסוק (בראשית כז, מ) והיה כאשר תריד כו', לזה שלח לו שתרי"ג מצות שמרתי ואף על פי כן לא נתקיימו בי הברכות אף על פי ששמרתי התורה אם כן אין לך לנטור שנאה על הברכות וקל להבין:

הצילני נא מיד אחי מיד עשו (בראשית לב, יב). דעשו הוא הסטרא אחרא הוא מלאך המות הוא היצר הרע, ובקשת יעקב היה הצילני נא שלא יהיה עשו אחי. וזהו מיד אחי מיד עשו, שלא יתגלגל שהיצר הרע יהיה אחי. שפעמים חס ושלום היצר הרע מסית לעבירה ולעין אדם מראה מצוה ועל דרך זה מתקרב לאדם ללכדו במהרה לעשות עבירה והבן:

ואתה אמרת היטב איטיב עמך (בראשית לב, יג). פירוש שאטיב עמך שיהא הטיב באתגליא לכל שהוא טובה שלפעמים יש חסדים מכוסים שאין נראה לעין ואדרבה נראה שהיא רעה והטוב מכוסה, מה שאין כן בעשות הבורא ברוך הוא חסד מגולה עם האדם אז הטוב הוא מגולה:

או יבואר, ואתה אמרת היטב איטיב עמך. מה זה כפל לשון היטב איטיב. כי הנה הבורא משפיע שפע ונותן טובו לעמו ישראל וגם השפע בא על האומות. והחילוק ביניהם, הטובות שנותן לעמו ישראל הכוונה הוא בשביל טובה, והטובה שבא על האומות הוא על דרך (דברים ז, י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ונמצא הטובה אינה טובה להם אבל בישראל עמו כוונת הטובה הוא בשביל הטובה. וזהו היטב איטיב עמך, כוונת הטובה בשביל הטובה עצמה:

והיה כי יפגשך עשו אחי ושאלך למי אתה וכו'(בראשית לב, יח). דהכלל בתחילת התקרבות האדם לה' שיצר הרע מתגבר עליו יחשוב לו שבעבודתו לה' יגיע לו טובות עולם הזה גם כן ובזה מוכנע היצר הרע שלא לקטרג אותו על דבקותו בה' ואחר כך כשכבר מדבק עצמו בה' אז עבודתו רק לעשות נחת רוח ליוצרו ולא לטובת עולם הזה. וזה והיה כי יפגשך עשו אחי ושאלך למי, דהיינו היצר הרע שמכונה בשם עשו שיפגוש במלאכי יעקב שהם מחשבות קדושות של יעקב שממנו נבראו מלאכים והוא יקטרג למחשבות אנה תלך. ואמרת לעבדך ליעקב, אנו מלאכי יעקב שבאמצעות מעשים הטובים אנו נבראים ואל תקטרג ליעקב על מעשיו הטובים, כי מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, שגם לך נוגע הטוב שבאמצעות מעשיו הטובים יגיע לו עולם הזה שעולם הזה היא מנחת היצר הרע:

וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו (בראשית לב, כו). הענין, כמו שיש ג' עולמות עולם השרפים ועולם הגלגלים ועולם התחתון כן יש באדם הראש הוא נגד עולם השרפים שעל ידו משיג הבורא ברוך הוא והלב הוא נגד עולם הגלגלים וכן כתוב בספר יצירה לב ונפש גלגל בשנה שבבינת הלב יכול להשיג הבורא ברוך הוא מחמת תנועת הגלגלים והירכים שבאדם נגד עולם התחתון, היינו שעובד את הבורא ברוך הוא על ידי האמונה

וזה מורה על הרגלים מלשון הרגל. וזהו הרמז ויגע בכף ירכו, שהעובד על ידי האמונה יוכל חס ושלום לבלבל. וזהו ויזרח לו השמש, שהתחיל לעבוד הבורא ברוך הוא בשכל ולזה שעובד בשכל אינו יכול לבלבל אותו. וזהו הרמז ויאמר לא יעקב, כי יעקב מורה על עבודה התחתונה יו"ד עקב כי אם ישראל שמורה על עבודה עליונה לי ראש:

ויאמר שלחני כי עלה השחר (בראשית לב, כז). עיין ברש"י שהגיע העת לומר שירה. ועיין במדרש שמעולם לא אמר שירה עדיין ועתה הגיע העת לומר שירה. ויש להבין למה הגיע עתה העת שלו לומר שירה. ונראה, דהנה כל השרים של האומות אומרים שירה ואימתי אומרים שירה כשעושה איזה אומה חסד למטה עם ישראל מזה הגיע להם התגברות לשר שלהם לומר שירה וכאן היה שרו של עשו ועשה עשו בכאן חסד עם יעקב ומזה החסד הגיע התגברות לשר שלו לומר שירה ולכך כתיב שמעולם לא אמר שירה ועתה הגיע העת שלו לומר שירה, כי מעולם לא עשה עשו עם יעקב חסד ועתה עשה חסד עם יעקב ולכך הגיע עתו לומר שירה:

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ואנשים ותוכל (בראשית לב, כט). הענין, כי יש אדם שהוא דבוק תמיד בהבורא ברוך הוא אפילו כשהוא מדבר עם בני אדם ויש אדם שהוא דבוק בהבורא ברוך הוא בעת שעוסק בעבודתו ובתורתו ובמצותיו אבל כשמדבר עם בני אדם אינו יכול לדבק מחשבתו להבורא ברוך הוא והבחינה הא' נקרא ישראל, כי הוא אותיות ישר אל וגם לי ראש והבחינה הב' נקרא יעקב יו"ד עקב. וזהו לא יעקב וכו', כי אם ישראל כי שרית עם אלהים, כלומר שאתה דבוק באלהים אפילו כשאתה מדבר עם בני אדם וזהו עם אלהים ואנשים, ותוכל לדבק מחשבתך תמיד להבורא יתברך:

ויקרא שם המקום כו' כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי (בראשית לב, לא). כי הנה יש אדם שעובד את הבורא ברוך הוא בעבור שישפיע עליו כל הטובות כשיעבוד אותו ויש בחינה גדולה מזו שאדם עובד את הבורא ברוך הוא בגין דאיהו רב ושליט, ואין כוונתו כלל על קבלת הטובה והבחינה הזאת נקרא פנים בפנים, כי הוא עובד את הבורא ברוך הוא בגין דאיהו רב ושליט והבורא ברוך הוא כביכול פונה אליו פנים בפנים. והבחינה הא' נקרא פנים באחור, כי הבורא ברוך הוא פונה אליו פנים והוא כביכול עובד בכדי לקבל טובות מאתו. וזהו כי ראיתי אלהים פנים בפנים, זהו הבחינה הב'. וזהו הרמז ותנצל נפשי, לשון הפרשה, הרמז שלא עלה על לבו לעבוד בשביל הדבר הנוגע לעצמו, דהיינו בכדי לקבל טובות מאתו יתברך וזהו ותנצל נפשי, לשון הפרשה בדבר הנוגע לנפשו והבחינה הזאת הוא לשמה והבחינה הא' שלא לשמה:

ויקרא לו אל אלהי ישראל. אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יח.) מנין שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל שנאמר ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל אלהי ישראל. הענין יבואר, שלא תאמר חס ושלום זה שיעקב נקרא אל לעבוד לו חלילה לומר כן. ויבואר למה נאמר כאן דווקא אלהי ישראל ולמה דווקא שם זה, כי אל הוא לשון תקיף ובעל היכולת. והנה ידוע צדיק מושל ביראת אלהים (שמואל ב' כג, ג) מי מושל בי צדיק (מועד קטן טז:) נמצא כביכול הצדיק מושל על גזירותיו של הקדוש ברוך הוא לבטל הגזירה רעה מישראל ולהפוך לטובה ובאמת זה הוא הרצון העליון לאהבת ישראל שהצדיק יבטל הגזירה רעה לטובה. וזהו ומי קראו ליעקב אל, שיהא בידו היכולת לבטל הנגזר למעלה לטובות ישראל אלהי ישראל הרוצה בטובתן של ישראל ואין חפץ ברעתם רק להשפיע להם כל הטוב:

באופן אחר נראה, ומי קראו אל אלהי ישראל, כלומר כשהקדוש ברוך הוא גוזר הצדיק מבטלה אבל כשהצדיק אחד גוזר אין צדיק חבירו יכול לבטלה שכך מחשבתו ודיבורו עושה פעולה כמו מחשבתו ודיבורו של צדיק שני, אפס כשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה לבדו בלי רצון הצדיק יכול לבטלה. וזה מי קראו אל אלהי ישראל, כלומר גזירות אלהי ישראל ולא של צדיק אחר:

ותצא דינה בת לאה. רבותינו ז"ל אמרו (בראשית רבה פ) שנקראת על שם לאה שיצאנית היתה עיין ברש"י. ונראה פירוש על פי מאמר רבותינו ז"ל, שדינה נתהפכה במעיה של לאה לנקבה מחמת תפילת לאה עיין שם. וזה שאמר הכתוב בת לאה, רצה לומר לאה גרם שתהיה בת ולא זכר כפי העיבור על ידי תפילתה ומחמת שהיתה בת וירא אותה שכם כו' וקל להבין:

ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו (בראשית לה, יג). רש"י פירש איני יודע מה מלמדנו. והנראה דרבותינו ז"ל (בראשית רבה מז) דרשו מזה הפסוק ויעל, דאבות הן הן המרכבה. וידוע דאבות לא היו המרכבה רק בהיותם בארץ ישראל כפירוש רש"י בפרשת ויצא בפסוק (בראשית לא, ג) ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך כו' ואהיה עמך, אבל בעודך מחובר וכו' עיין שם. וזה היה הדיבור הראשון בשובו אל ארץ כנען לדבר עמו נחמות, כי הדיבור בשכם לא היה רק ציווי ללכת בית אל מה שאין כן בבית אל דיבר עמו דברים העתידים ונחמות לו ולזרעו ואז נשתלם הוא להיות מהמרכבה ולכן נאמרה כאן ויעל מאליו שלמדו רבותינו ז"ל שאבות הן הן המרכבה:

וישב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (בראשית לז, א). הכלל הוא כך, דהנה בספר האמונה ובטחון להרמב"ן כתוב הגם שהקדוש ברוך הוא הבטיח ליעקב אבינו, אף על

פי כן היה מתירא שמא יגרום החטא ולא עבד את הבורא כדת עיין שם. והנה צריך כל אדם לעבוד את ה' בכל עת ורגע ויהיה בשמחה תמיד אם הוא רואה שיש לישראל טובות בזה העולם ואם חס ושלום להיפוך צריך להשתתף בצערם וצריך לדאוג תמיד שמא יגרום החטא ולא עבד את הבורא ויעקב היה תמיד במדריגה זו שמתירא תמיד שמא יגרום החטא ולא יצא ידי חובתו לעבוד את הבורא. וזהו שאמר הכתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו, דהיינו שהיה לו תמיד פחד שמגורי הוא לשון פחד וממה היה לו פחד שמא לא עבד את הבורא כראוי. אביו שהיה לו מדת אביו, דהיינו פחד יצחק שיצחק עבד את הבורא במדת יראה כמו (בראשית לא, מב) ופחד יצחק:

או יאמר על פסוק הנ"ל, הכלל הוא שצריך אדם להתבונן בכל דרכיו ובכל מעשיו שיהא לשם שמים, כי כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו אפילו בדברים הגשמיים, דהיינו כשיושב לאכול ולשתות יהיה כוונתו לשם בריאות גופו לעבודת בוראו ובענין הזיווג יכוין לקיים מצות עונה הוא הדין בכל ענינים הגשמיים שהוא עושה מעניני העולם הזה העיקר שיהיה לכבוד שמים ובזה מעלה את הנצוצות הקדושים אל שורשם, כי בכל דבר תמצא אהבה ויראה והתפארות גשמיים אך כשאתה מתאוה לאכול ולשתות או שאר תאות עולם הזה ואתה מכוין לאהבתו יתברך אתה מעלה התאוה הגשמי אל התאוה הרוחני ובזה אתה מברר הניצוץ הקדוש שיש בזה האוכל או בשאר הענינים. וזהו סוד נטילת ידים, כי נטילה לשון העלאה כמו וינטלם וינשאם (ישעיה סג, ט) כלומר שהוא נוטל ונושא את שלשה הידים שהם יד הגדולה יד הרמה ויד החזקה המרומזים אל גימ"ל מדות האמורים למעלה כידוע הוא מעלה ומנשא אותם אל שורשם על ידי כוונתם. וזהו סוד המוציא לחם מן הארץ, כי לחם מרומז על הקדושה בסוד לחם ג' הויות. וארץ, מרומז על הארציות וגשמיות והוא מוציא לחם, היינו הניצוצות הקדושים מן הארץ מן הארציות ומן החיצונים. נמצא כשאדם הולך בדרך הנ"ל הוא מורה על אהבה עזה ועצומה שיש לו בו יתברך ואין לו דרך גדול מזה, כי כל מקום שהולך ובכל דבר שעושה אפילו בדברים חיצונים בעולם הזה הוא עובד את בוראו יתברך:

זהו סוד (שיר השירים ח, א) מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך, כי יש אהבה מסותרת ואהבה מגולה. אהבה מסותרת, הוא אהבה בין איש לאשתו שהוא בהצנע. ואהבה מגולה היא, אהבת אח ואחות, כי לפעמים מרוב אהבתם מנשקים זה את זה ואפילו לעין כל ואין בזה שום בושה. וזהו מי יתנך כאח לי יונק, כלומר מי יתן אהבתך עלי כאהבת אח ואחות, דהיינו אפילו כשאמצאך בחוץ אשקך, כלומר אפילו

כשאמצא את הנצוצות קדושתך בדברים חיצונים וגשמיים גם שם אשקך, כלומר אעלה אותם אל שורשם שהוא סוד נשיקה ולא אתכוין לשום תאוה גשמי וזהו אהבה עזה וזהו כי עזה כמות אהבה (שם ח, ו) גם צריך אדם להתנהג בכל דבר שמביא עליו יתברך יקבל ממנו בנחת ובשמחה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נד.) בכל מאדך (דברים ו, ה) בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד, ויאמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד ויבטח ויאמין שיש בזה טובה גדולה, כי מאתו לא תצא רעה חס ושלום כנחום איש גם זו שברוב הבטחתו ואמונתו בו יתברך אמר על כל דבר גם זו לטובה ובזה הוא ממתיק הדינים מעליו והופך אותם לרחמים ועושה מרע טוב, ויש גם בזה הדרך העלאת נצוצות בסוד (דברים ח, טו) המוציא לך מים מצור החלמיש, כי מים מרומז על חסדים ורחמים, וצור הוא לשון תוקף ועוז והוא המוציא לך מים, כלומר חסדים מצור החלמיש, כלומר מתוקף משפט שבא עליך לסוף הוא נהפך לטובה על ידי מחשבתך הטהורה והנאמנה שאתה מאמין בו יתברך שהכל הוא עושה לטובה ובזה אתה מורה אהבה עזה ועצומה בו יתברך. וזה הבטחון והאמונה תפס יעקב אבינו עליו השלום ועל דא וישב יעקב בארץ מגורי אביו, ופירש רש"י ז"ל ביקש לישב בשלוה, כלומר תמיד היה דרכו בכך שביקש לישב בשלוה ונחת רוח ולקבל הכל לטובה אפילו בארץ מגורי אביו, כלומר אפילו כשבא מגור ופחד שהוא מדת אביו כנודע קבל הכל בשלוה ונחת רוח מרוב צדקתו והבטחתו בו יתברך:

ויהי בעת לדתה ויתן יד וכו'(בראשית לח, כז) ויהי כמשיב ידו וכו' (בראשית לח, כט) ואחרי כן יצא אחיו וגו' ויקרא שמו פרץ וגו' ויקרא שמו זרח (בראשית כה, כו-כז). הנראה לנו בזה, דהנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (נדה ל:) בשעה שהתינוק דר במעי אמו נר דלוק על ראשו ובו צופה מסוף העולם ועד סופו, דהיינו שהוא עדיין עומד בקדושתו כאשר היה מקודם צאתו ממקומו ואחר כך בא מלאך וסטרו על פיו ואז שוכח מה שהיה יודע עד עתה ואז בבא עת צאתו לאויר העולם אז נתעורר עליו אתערותא דלעילא בפתיחתו ואז יכולת בידו לדבק מחשבתו רק בעבודת השם יתברך בלי שום מניעה כלל. אבל רצונו יתברך בכדי שיוכל אדם לבוא לידי מסירת נפשו וגופו לעבודתו יתברך על זה מסיר השם יתברך האתערותא ונשאר כמו מחיצה המבדלת ואז נותן בידו הבחירה לבחור בטוב ולמאוס ברע. והנה כשהאדם מחשב בעצמו באמת הלא העולם הזה הוא רק כולו רע וכל הנאות הם רק לפי שעה כלה ונפסד מרבה בשר מרבה רמה אלא הטוב האמיתית הוא רק עבודתו יתברך וזה עומדת לו לעולם ועד, ואם כן איך אעזוב את הטוב ואבחור ברע מקבל אני עלי מעתה שאדבק בעבודתו יתברך ונמצא אז יכול להיות שיבוא

אל מדרגתו הראשונה, דהיינו מחמת הזדככות חומרו לא נשאר רק כמו אשר היה מאז בצאתו מרחם והמחיצה נפסקה, דהיינו שהוא פורץ את המחיצה ואז בא אליו זריחה גדולה מאור פני מלך חיים כזריחת השמש כך בא עליו זריחה גדולה. וזהו ויהי בעת לדתה, דהיינו בשעה שהנשמה נולדת. ויתן יד, ויתן פירוש נותן לו הקדוש ברוך הוא האתערותא דלעילא ואחר כך ויגדל האדם אז מסיר הקדוש ברוך הוא האתערותא הנ"ל מטעם שזכרנו ונשאר כמו מחיצה דהוא נקרא יד אבל רשימה מועטות נשאר. ואחר כך כשהאדם מזדכך את עצמו בהזדככות גדולה למעלה ואז פורץ המחיצה הנ"ל וזהו ויקרא את שמו פרץ. וידוע שהקדוש ברוך הוא קורא ישראל בשם אחים כמו שאמר הכתוב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי. וזהו ואחרי כן יצא אחיו ויקרא שמו זרח, פירוש אחר כך נותן לו הקדוש ברוך הוא זריחה גדולה מאור פניו ודו"ק:

מחמת כי ידעתי כי כן היה רצון אמ"ו הגאון הקדוש נשמתו בגנזי מרומים בחיים חיותו להכניס דברי בתוך דבריו הקדושים בעת שחיבר ספרו קדושת לוי על כן חלילה לי גם עתה לעבור רצונו הקדוש בגן עדן דברי בנו ישראל:

וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וכו' (בראשית לט, ח). הטעם על וימאן שלשלת ושלשלת הוא הרמת קול כאדם אשר ממאס בדבר ומרים קול במאוס הדבר ההוא:

או יבואר שלשלת לשון שלשה. עיין זוהר פרשה ויקרא דף יו"ד ע"ב יו"ד אתקשר בג' קשרין כו' ודא הוא יו"ד תלת קשרין ועל דא שלשלת אקרי עיין שם. וגם יש לו ג' דרגות בכתיבות הטעם ובהרמת קול, כלומר שעמד לו זכות שלשה אבות אברהם יצחק יעקב לזה וימאן:

או יבואר שלשלת, כי כל ישראל מכונים בשם יוסף כנאמר]במיכה[(עמוס ה, טו) אולי יחנן ה' את שארית יוסף עיין רש"י שם כל ישראל מכונים בשם יוסף וישראל הם שלשה כהנים לוים ישראלים וזכר יוסף את זה שכל ישראל יקראו בשמו לפיכך וימאן:

או יבואר שלשלת, כי שלשלת דמות למ"ד ויש בו שלשה דרגות עיין זוהר פרשת וישלח דף קס"ח ע"ב חיי דוד מן אברהם יעקב יוסף ורוב שנותיו מן יוסף, דהיינו מן יוסף ל"ז שנים מן אברהם ויעקב ל"ג שנים. והנה על דוד רומז אות למ"ד כמאמר רבותינו ז"ל מלכות נקנית בל' מעלות. וכן שלשה רמז על דוד בשמואל א' כ"ג אלה שמות הגבורים אשר לדוד ראש השלישי עיין רש"י שם בנוי בחכמה ובגבורה כו' כמו שנאמר (שמואל א' טז, יח) ונבון דבר ואיש תואר וגבור חיל. וזה זכר יוסף שיתן משנותיו לדוד ולא רצה ומאס מלעשות חס ושלום עבירה זאת:

או יבואר שלשלת לשון התקשרות, כי שלשלת הוא דבר המקשר שיוסף היה קשור אל ה' ומנעו ה' מלעשות עבירה זאת:

או יבואר שלשלת, כי הוא היה צריך לפתור החלומות שנאמר בו ובגפן שלשה שריגים עיין גמרא חולין דף צ"ב ע"ב ועל זה וימאן. וכן זכר שיהא נקרא בשלשה שמות יוסף יהוסף צפנת פענח עיין תרגום אונקלוס גברא דמטמרון כו', ועל זה וימאן:

או יבואר וימאן, עיין רמב"ן הקדוש פרשת בשלח (שמות יג, ט) בפסוק ויאמר משה אל יהושע, זה לשונו, והנה כל אשר עשו משה ויהושע בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם על כן התאמץ משה בדבר עיין שם. והנה אחר משיח בן יוסף יבוא משיח בן דוד והם שלשה. אליהו, משיח בן יוסף, משיח בן דוד, וזה שלשלת על וימאן כאשר זכר יוסף את זאת וימאן. וזהו (בראשית נ, כג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים, מ"ם סתומה מן שלשים מאתוון רברבין, כי מ"ם סתומה רומזת על כסא דוד ועל ממלכתו כנאמר (ישעיה ט, ו) למרבה המשרה כו' על כסא דוד ועל ממלכתו עיין רבותינו ז"ל (סנהדרין צד.) למרבה מ"ם סתומה, כי משיח בן יוסף הוא מאפרים עיין מדרש רבה פרשת נשא (במדבר רבה יד) ורמז יוסף זה אחר משיח בן יוסף יבא משיח בן דוד עיין בזוהר פרשת משפטים דף ק' ע"א:

או יבואר שלשלת, עיין רש"י פרשת קדושים כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה וישראל משלשלים בשלש קדושות לקדוש. ועיין פייט יום א' דראש השנה קודש קדושה ומידו יתן שתי קדושות עיין פירושו שם מצינו שתי קדושות בישראל וקדושה אחת בהקדוש ברוך הוא נותן בראשו אחד ובראשן של ישראל שתים:

או יבואר שלשלת, סוד התקשרות כי יוסף במספר קטן גימטריא שם אהיה אשר בשם זה קשור כל שמות ה' עיין בשערי אורה. וכן יוסף גימטריא ציון ונאמר (הושע יד, ו) אהיה כטל לישראל ונאמר (תהלים קלג, ג) כטל חרמון שיורד על הררי ציון, ושם כוז"ו אשר במזוזה גימטריא טל עיין זוהר פרשת פקודי דף רס"א ע"ב ובמספר קטן גימטריא אהיה. וזהו שלשלת, שהיה מקשר עצמו בשם אהיה אשר בו כלול כל שמות ה' יתברך וגם בציון שנאמר (ישעיה לג, יד) פחדו בציון וכו', ועל ידי זה וימאן:

או יבואר שלשלת, כי בזונה כתיב (משלי ה, ה) רגליה יורדות מות, וזכר יוסף את זה להפרד ממות ולהדבק בחיים. והנה שם י"ה קשור בארץ החיים ישעיה ל"ח בתפילת חזקיהו יה בארץ החיים. וזה שהוסיפו ליוסף אות ה' על שמו עיין סוטה דף ל"ז ע"ב אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות

אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, היינו אות ה' על אות יו"ד שיש בו משמו של הקדוש ברוך הוא. וזהו שלשלת, להיות קשור בשם יה בארץ החיים. עד כאן דברי הנ"ל:

כדברים האלה עשה לי עבדך (בראשית לט, יט). פירש רש"י ז"ל בשעת זיווג אמרה לו כן. ולכאורה יקשה דרש"י הביא בפרשת מקץ (בראשית מא, מה) ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע, שנסתרס על שחמד את יוסף עיין שם. ואם כן לכאורה דברי רש"י ז"ל הם סותרים זה את זה. על כן צריך לבאר לפי פשוטו, דהמעשה של אשתו היה קודם שנסתרס ובאמת למה נסתרס אחר כך דווקא. רק באמת העושה נפלאות גדולות לבדו מסבב להראות מקום לרשעים לטעות כמאמר הכתוב (איוב יב, כג) משגיא לגוים ויאבדם, ואם היה נסתרס מקודם לא היה לו מקום להאמין לדברי אשתו, ועוד כי ידע צדקת יוסף כנאמר וירא אדניו כי ה' אתו, אך עתה שעדיין לא נסתרס בעת ההוא מצאה היא מקום שיאמין לדבריה. ורמזה לנו התורה שלפעמים השם יתברך מצליח לרשעים בשעה שעושים רע לצדיק כדי שהצדיק יתחזק במעשיו והרשע אומר בלבו שמצליח בזה שעושה רעה לצדיק אבל באמת כוונת השם יתברך לאבד לרשע אחר כך כמאמר משגיא לגוים וכר:

ויקח אדני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר כו' (בראשית לט,כ) ויהי שם בבית הסוהר. לכאורה הוא מיותר. ונראה, דהנה כשהקדוש ברוך הוא שולח על אדם חס ושלום דבר לא טוב אזי לא יעשה שום פעולה גשמיות רק יבטח בה' ובוודאי יהפוך לו לטובה. וזה הוא המדה של נחום איש גם זו שהיה אומר תמיד גם זו לטובה. וזהו הרמז ויהי שם בבית הסוהר, אף על פי שהיה אפשר לו לעשות איזה פעולה שלא יהיה בבית הסוהר לא עשה שום פעולה כי בטוח היה בה' שבוודאי יהיה הכל לטובה:

ובגפן שלשה שריגים (בראשית מ, י). נראה, דאיתא בגמרא חולין דף נ"ב גפן זו ירושלים, שלשה שריגים זה מקדש מלך וכהן. והיא כפורחת עלתה נצה, אלו פרחי כהונה. הבשילו אשכלותיה ענבים, אלו נסכים. הענין, כדאיתא (יומא כט.) למה נמשלה אסתר לאילת השחר, מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הניסים. להבין מהו סוף כל הניסים. הענין הוא, שיש ב' מיני מלחמות. האחד, מלחמה פשוטה לסכסך אומה באומה. והב', שהשם יתברך שולח מלחמה כדי שיתחזק לב ישראל לבטוח אל ה' כשיראו שאזלת יד חס ושלום וישענו על אלהים ועל זה אמר קרא (תהלים צא, ב) אומר לה' מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו, ולא אמר בטחתי בו. אך לפי הענין הנ"ל אתי שפיר. דפירוש הפסוק כך הוא, דהמלחמה כשבאה עלי אני מרגיש בעצמי שה' מחסי אך שנשתלחה המלחמה עלי כדי שאבטח בו ועל זה אמר (שם קיח, י) כל גוים סבבוני

בשם ה' כי אמילם, לשון להבא, כי הכוונה בתחילה כדי שאמילם ואילולי זאת שהקדוש ברוך הוא רוצה להושיענו לא היה מלחמה עלינו. וזהו כוונת הפסוק (שם כא) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, פירוש העינוי גופא היה כדי שתהיה לי לישועה וכשהקדוש ברוך הוא מושיע את ישראל יש ב' מיני ישועות. האחד, כמו ניסי מצרים שנשתנה הטבע ונבקע הים והנה לכאורה אף זה אינו פלא אצל הבורא ברוך הוא, כי הוא בראם והוא יכול לבקוע אותם כמו שאמר הכתוב (שמות טו, יא) נורא תהלות עושה פלא, פירוש כי הוא ראוי ליתן לו תהלה, כי במה יש להלל אותו אם בעשית הניסים כמו בקיעת הים על זה אמר עושה הוא בעצמו פלא פירוש דבר זה שנעשה בו הפלא הוא ברא אותה מתחילה אם כן אין זה חידוש שהעושה יכול לשנות מעשהו לענין אחר, אך השבח הוא שהבורא ברוך הוא רחמן על כל מעשיו ומבטל דבר אחד ממעשהו מפני שני זהו הפלא: וזהו כוונת הפסוק (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו, וקשה על מה צריך לזכור הפלא הלא הוא העושה כנ"ל. על זה תירץ חנון ורחום ה', ודרכו לרחם ועל הים לא היה מרחם וביטל אותו מפני ישראל שיצאו ממצרים והיו צריכין לעבור עליו היה מרחם עצמו וביטל את הים מפני ישראל זהו פלא עצום זהו ישועה אחת. ויש ישועה שהשם יתברך עושה ומלבישו בטבע כמו שעשה הנס בפורים שלפי הנראה היה על ידי הטבע שאחשורוש נשא את אסתר ומחמת אהבת אשה הרג את המן וכן בנס דחנוכה היה גם כן לפי הנראה על פי טבע שהמלך היה אוהב את יהודית ויצא מכאן הריגת הגוים ונצח את השונאים. והענין יתבאר על פי משל, למלך שבנה פלטין לבנו ותחלת מחשבתו היה על סוף המעשה שידור בנו, ואחר כך בא אחד וגירש את בן המלך מהפלטין שבנה המלך בעבורו הנה מהראוי היה שאבן מקיר תזעק על זה ותצא ממקומו ותהרוג לאיש זה. אך כי אין להביא תנועה בעצמה. כך העולם נברא בשביל ישראל הנקראים בני בכורי, וכשאומות רוצים להעבירם חלילה מן העולם אז הבורא ברוך הוא כשיש רצון מלפניו מניח את העולם לעשות טבעו והטבע בעצמו הוא המכה באומות ההם. והנה הטבע הוא מדריגה תחתונה מאלהות לכן הטבע גימטריא אלהים. ועל זה נאמר הוא יגאלנו אחרית כראשית, היינו סוף המעשה הוא תחלת מחשבה, כי בשביל ישראל שנקראו ראשית נבראו עולמות ואחרית הוא סוף המדריגה המתלבש בטבע. אך חס ושלום כשאין רצון הבורא אז מחליש כח הטבע ועל זה נאמר (דברים לב, יח) צור ילדך תשי. והנה כשאדם רוצה לדבר אזי מישב עצמו אם הדיבור הזה נכון לדבר ואם יש לשאול עליו אזי מניח דיבור זה ומדבר דיבור אחר ואז הוא חדש לגמרי. והנמשל הוא, העולם נברא בדיבור שנאמר (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, וכשהבורא מושיע את העולם על פי

הטבע הוא מלשון חנוכ"ה, שאינו דבר חידוש רק שמחנך הדבר בעצמו להיות ולעשות פעולות ונתגלה האור של הקדוש ברוך הוא בעולם, ולזה גם כן נמשל אסתר לאילת סוף כל הניסים, כי הוא סוף כל המדריגות כנ"ל. וזהו כוונת הגמרא אלו פרחי כהונה, היינו קרבנות, כי הקרבנות מרומזים על ניסי השתנות הטבע, כי קרבנות באים לרוב על השתנות השנים והמועדים ועל זה אמר (שבת כא:) משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, כי קודם הנס כלתה כביכול השפע עד שגם הטבע לא עשתה פעולתה, והיינו רגל לשון רגילות, וחמה לשון התגלות השפע ודו"ק:

מקץ

מה שהקשה הרמב"ן האיך לא נתקיים הפתרון של יוסף שיהיה שבע שני רעב. נראה כי כך פתר החלום, את אשר אלהים עושה הגיד לפרעה, כלומר שבאם יעשה אלהים גזירתו ולא יהיה צדיק שיבטל אז יתקיים הפתרון. וזה פירוש הפסוק על יהיו שבע שני הרעב הוא הדבר אשר דברתי אשר האלהים עושה הגיד לפרעה, כלומר על שני הרעב יכול צדיק לבטל ולא שני שבע כי הוא גזירה טובה. וזהו ויעמידהו לפני פרעה (בראשית מז, ז) פירוש לפני קודם פרעה שהוא ינהג את פרעה:

ויוסף הוא השליט הוא המשביר לכל עם הארץ (בראשית מב, ו). הענין, כי יש עם ה' ועם הארץ. עם ה', אלו הצדיקים. ועם הארץ, אלו המדובקים לארץ וצריך לשבור אותם. וזהו הרמז ויוסף הוא השליט המשביר, שמשבר אלו האנשים אשר הם צריכים עליות להעלות אותם ולקרות עם ה'. וזהו המשביר, לשון שבר. לעם הארץ, לקרוא עם ה':

או יאמר, ויוסף הוא השליט הוא המשביר, רצה לומר ויוסף הצדיק שרוצה להוסיף על ישראל רב טוב זה הוא השליט על הארץ לו ניתן הממשלה גם בעולם הזה, מה שאין כן ברשעים שרוצים להמעיט טובות מישראל ועינם צרה בטובת ישראל יוסר מהם הממשלה:

ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם (בראשית מב, ו-ז) . ויש להבין מה בא להשמיענו בזה שכתוב ויתנכר אליהם. ונראה דהכתוב בא להשמיענו בזה צדקת יוסף הצדיק, כי הנה יוסף חלם לו שאחיו ישתחו לו כדכתיב (בראשית לז, ז) והנה אנחנו מאלמים כו', ואחיו לא רצו במלוכת יוסף עליהם, והנה דרך הטבע כשאדם מנצח את חבירו וזה יודע שהוא מנצח אותו, דהיינו שיודע שמזה האדם היה לו הנצוח אז ירע לו ויש לו עגמת נפש גדול אבל כשהוא מנצח ואין חבירו יודע ממי הוא מנוצח אז אין לו רע כל כך. והנה בכאן יוסף נצח את אחיו בקיום החלומות אשר חלם לו שאחיו ישתחו לו, ובאמת הם לא רצו בזה שיוסף ינצח אותם

ויצטרכו להשתחות לו. וזה היה צדקת יוסף הצדיק שבשעה שהשתחו לו ונמצא הוא נצח אותם אלו היו יודעים שזה שהשתחו לו הוא יוסף היה רע להם לכן יוסף הצדיק בשעה שהשתחו לו אחיו התנכר אליהם כדי שלא ירע בעיניהם על הניצוח שהוא מנצח אותם בקיום החלומות וידמו שהם משתחוים לאחר ובאמת יוסף הוא מלך ולא יהיה להם עצבות על השתחויה, כי יבינו שהם משתחוים למלך אחר. וזה שאמר הכתוב וישתחו לו וכו' ויכירם , שיהיה להם עגמת נפש. ויתנכר אליהם, שלא יהיה להם עגמת נפש וצער על שהוא נצח אותם. ואפשר לומר שזה היה כוונת יוסף הצדיק שלא הודיע לאביו שהוא מלך ושהוא חי שיוסף ידע שיקוים החלומות אשר חלם לו על אחיו שיבואו וישתחו לו, ואלו היה מודיע לאביו והיו באים אחיו והשתחו לו היה להם צער מזה שנצח אותם, כי ידיעת אביו היה גם ידיעה להם לכן לא הודיעו לאביו כדי שלא יצטער את אחיו כדי שיבוא וישתחו לו ולא ידעו למי משתחוים וידמו שמשתחוים למלך אחר:

ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות (בראשית מב, יב). פירוש כיון שהם לא ידעו שהוא יוסף וסברו שהוא מצרי ורוצים להעלות הנצוצות הקדושים אשר בו וזה רע להם להגביה הנצוצות שבו לעבודת ה'. לזה אמר כי ערות הארץ, ולא ארץ בלבד, רצה לומר הנצוצות שנפלו בקליפה שנקראת ערלה באתם לראות להגביה דהגבהה הוא ראיה שרואין האיך שאדון כל ברא הכל והתרעם עליהן על זה לפי דעתם שהוא מצרי. ולזה השיבו לו ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו כו' הנה הקטן את אבינו היום, פירוש שאחד מהשבטים איננו אתנו אי אפשר לנו להעלות ניצוצות כי אין בנו כח להעלות רק בצירוף כל השבטים שנים עשר שבטי י"ה וכיון שקטן את אבינו והאחד איננו חסר מצירוף י"ב שבטים ואי אפשר להעלות. וגם עוד שאחד איננו נסתלקה שכינה כמאמר חכמינו ז"ל כ"ב שנים שפירש יוסף מאביו לא שרתה עליו השכינה וכיון שאין השכינה שורה אי אפשר להעלות ניצוצות אפס כשישרה אם ירצה השם במהרה שכינה עלינו אז בידנו להעלות נצוצות:

ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא אם כנים אתם אחיכם כו' ואת אחיכם הקטן כו' ויעשו כן (בראשית מב, יח-יט). ויש לדקדק לפי הפשט את האלהים אני ירא, הוי ליה לומר מקודם זאת עשו וחיו. ותו מה שאמר הכתוב ויעשו כן, דמשמע שעשו מיד והלא הבאת בנימין היה אחרי כן אחר עלותם לאביהם וירידתם אחר כך למצרים בהסכמת אביהם ולשון ויעשו כן, משמע דמיד עשו כן. ונראה לי, דהנה זה הדרכה הנכונה לאדם בקום אדם עליו ידין אותו לכף זכות שעושה הכל למען יראת השם יתברך ועל ידי זה שאינו חושדו שעושה לו מחמת רשעת רק ביראת ה' מקרב לבבו

אליו ואז ממילא יושג לו שלום מאתו כיון שלבבו נתקרב אליו. וזה שאמר יוסף זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא, שעל ידי זה יהיה לכם חיות שממילא יתקרב לבבי עליכם על ידי שתאמינו שהאלהים אני ירא ואין אני בא חס ושלום עליכם ברשעות ומה שאני אומר לכם ואת אחיכם הקטן תביאו אלי, איני עושה מחמת שנאה ורשעות זה שאמר הכתוב ויעשו כן, שזה עשו מיד שהאמינו שהוא ירא אלהים ואינו עושה משנאה. ולזה נאמר מיד אחר כך בקרא אבל אשמים אנחנו על אחינו כו', שתלו הדבר בעצמם לא על ידי שנאתו אותם רק הוא ירא שמים והם הגורמים שבא להם זה:

דרושים לחנוכה

בכסליו הוא חנוכה, כי כסליו הוא נגד יעקב ועל ידי יעקב הם הניסים כנודע ולכן היה נס בחודש הזה והוא חודש השלישי מתשרי התחלת שנה שהוא נגד לוי שלישי שבשבטים ולכן היה בו הנס על ידי הכהנים חשמונאי ובניו שכהנים הם שבט לוי:

הכלל הוא, בראש השנה ויום הכפורים הקדוש ברוך הוא פוקד את ישראל לטובה, רק בחנוכה ישראל רואין הטובה בשכל והוא במחשבה. כי עיני עדה, פירש רש"י ז"ל חכמי העדה, ולכך בחנוכה בנרות כי הוא לשון ראיה ואחר כן פורים הוא הדיבור כי קורין את המגילה ובפסח הוא במעשה שאוכל מצה ולכך חנוכה שהוא על הראיה והוא בחודש כסליו הצירוף הוא וירא יושב הארץ הכנעני, שמורה על הראיה:

חינוך המשכן היה בראש חודש ניסן. החנוך מבית ראשון היה בתשרי, החינוך מבית שני היה בכסליו כל אחד לפי בחינתו. הניסים שהיו אז בשעת המשכן היו סמוך לניסן לכך היה בו החינוך ובבית שני שהיה הנס חשמונאי בכסליו ולכך היה החינוך בכסליו, והחינוך של בית ראשון היה בתשרי. הכלל המשכן היה מה שהגוף משיג שיש בורא עולם ברוך הוא, ובית המקדש הוא מה שהנשמה משיג שיש בורא עולם. וזהו שהנשמה משיג שיש בורא עולם הוא בתשרי מחמת מחילת העונות אז הנשמה משגת הבורא עולם ובניסן הגוף משיג שיש בורא עולם כי על ידי ניסים ונפלאות הגוף הוא משיג ולכך נקראת בית המקדש בית עולמים (מלכים א' ח, יג) כי הנשמה הוא קיום והגוף אינו קיום. וזהו הרמז מה שאמרו חכמינו ז"ל (עירובין ב.) מנין למקדש שנקרא משכן ומשכן נקרא מקדש, כי באמת זה שהגוף נהנה הוא גם כן מה שהנשמה נהנית, כי על ידי קיום הגוף הוא קיום הנשמה בזה העולם לעבוד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו ומה שהנשמה עושה שעובדת את הבורא ברוך הוא הוא גם כן נחת להגוף. וזה משכן שהוא המרומז על הגוף נקרא מקדש, ומקדש נקרא משכן ודו"ק:

ונבאר בסייעתא דשמיא מאמר חכמינו ז"ל (שבת כב.) בנר חנוכה דפליגי חד אמר מותר להשתמש לאורה וחד אמר אסור להשתמש לאורה, על פי משל. מלך אדיר בא לבית עני ומדרך הטבע בבוא המלך אדיר רואין כבוד עשרו וגדולתו. והנה העני גם כן משמח בדעתו בראות רוב עושר המלך מה שלא ראה לפניו כל ימיו רוב עושר כזה. והעני החכם בדעתו אינו שמח על רוב העושר שראה אצל המלך, כי יודע שאצל המלך עשירות הוא דבר קטן רק שמחתו בזה שזכה לכך שהמלך בא להתאכסן בביתו. כן הדבר הזה, כשהשם יתברך עושה ניסים עם בני אדם אחד שמח בהטובה גופא מה שהשם יתברך עושה עמו ניסים כמו העני ששמח בראות עושרו של מלך כן הוא שמח שהשם יתברך גמל אתו חסד, ואחד אינו שמח בהניסים, כי יודע שהקדוש ברוך הוא ברא כל העולמות והוא כל יכול לעשות, אפס שמחתו בניסים שעל ידי הנס רואה שהקדוש ברוך הוא מתלבש כביכול בבני אדם מדעושה ניסים לבני אדם על זה שמח שהמלך אדיר יתאכסן ויתלבש עצמו כביכול לבוא בבני אדם. וזה הפלוגתא חד אמר מותר להשתמש לאורה, נגד זה ששמח שהשם יתברך עשה עמו נס זה שמחת עולם הזה שהשם יתברך גמל אתו טובה ועולם הזה ניתנה ליהנות גלל כן אמר מותר להשתמש לאורה. וחד אמר אסור להשתמש לאורה, נגד זה ששמח בהשם יתברך עצמו שזכה שילבש בהירתו בבני אדם ואינו חושב עצמו כלל שהגיע לו טובה רק מה שזכה שיתלבש השם יתברך בו וכיון שאינו חושב עולם הזה כלל רק למעלה מעולם הזה ולמעלה מעולם הזה לא ניתנה ליהנות דעין לא ראתה אלקים זולתך גלל כן סובר אסור להשתמש לאורה:

בשמונה עשרה אנו אומרים ועל נסיך שבכל יום עמנו, עמנו דייקא מה שאנו פועלים על ידי פעולתנו שתעשה עמנו נסים. ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים, ולא נזכר כאן עמנו, שאין אנו גורמין רק שמשפיע בחסדו כביכול בלא התעוררות דלתתא. ואבאר לך בסייעתא דשמיא, כי נסים מיציאת מצרים השם יתברך בחסדו הגדול פעל זאת בלי שום התעוררות התחתון מה שאין כן בחנוכה הניסים היו קצת גם כן על ידי התחתונים שחשמונאי ובניו היו לוחמים עם חיל אנטיוכוס הרשע ימח שמו. לכן אנו אומרים בחנוכה ויהי נועם בהדלקת נרות של חנוכה שבו נאמר מעשה ידינו כוננה עלינו, לרמז על נס חנוכה שהוא קצת מעשה ידינו במלחמה אמנם השם יתברך מעשה ידינו כוננה עלינו, שהקדוש ברוך הוא הצליח לנו מעשה ידינו להתגבר במלחמה:

בדניאל כתיב (דניאל ח, ה) מלכות אנטיוכוס נמשל לעז, וכך בזמירות דשבת נאמר וצפיר העיזים הגדיל עצומיו, משום דעז הוא המעיז כמאמר רבותינו ז"ל בביצה פרק ב' שעל זה נקרא עז, ואין לך מעיז מן מלכות אנטיוכוס הרשע שמעיז יותר מהכל כידוע מי

שעובר פי המלך בביתו הוא מעיז יותר ממי שעובר דבורו מחוץ לבית כן הוא העיז שרצה להעבירם מחוקי רצונו בהיות בית המקדש קיים לא כן מצרים ומדי ופרס שלא היה אז בית המקדש גלל כן נקרא צפיר העיזים, שהוא המעיז יותר:

מה שהקשינו בספר קדושת לוי שחברנו, למה עשו זכר לנס חנוכה ולא לנס גדעון וחזקיה. אפשר לומר, דמפלת סנחריב וסיסרא היה בפסח כנזכר באגדה ובמדרשים, אלא דאם כן למה עשו זכר לנס למפלת המן, דהיינו פורים הלא גם המן נתלה בפסח. וזה מבואר במאמר רבותינו ז"ל בגמרא מגילה, שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות כו', דבאמת חכמינו ז"ל ודאי היו קובעים זכר לנס בלא בקשתה כדי להודות לה', אפס טעם חכמים מאחר שנתלה המן בחג הפסח למה קבע יקבע זכר לנס הלא בלא זה מהללים לה' אז עבור יציאת מצרים, גלל כן בקשה אסתר (אסתר ט, כב) קבעוני לדורות, זכר לחודש שנפל הגורל עליו והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה, וכיון שעיקר הנס, דהיינו תליית המן היה בחג הפסח גלל כן הוצרכה לבקש מחכמים קבעוני לדורות:

בחנובה אנו מדליקין ל"ו נרות ובעובדא דלתתא איתער לעילא כנגדו נדלק למעלה ל"ו נרות ול"ו דלמעלה עם ל"ו דלמטה הוא ע"ב כנגד שם ע"ב ברוך הוא, ועם השמש שבכל לילה נרות חנוכה הם מ"ד ונגדם למעלה מ"ד הרי למעלה ולמטה פ"ח. הרמז בזה הפ"ח נשבר ואנחנו נמלטנו (תהלים קכד, ז) על ידי הפ"ח שנשבר מלכות אנטיוכוס אנו גורמים להדליק למטה ולמעלה פ"ח נרות ולכן כתב האר"י ז"ל שראשי תיבות נפשינו חכתה לה' (שם לג, כ) הוא פ"ח וכן להדליק נר חנוכה ראשי תיבות פ"ח עיין שם משום הכי ראשי תיבות דברכות נר חנוכה פ"ח רמז לפ"ח נרות כנ"ל:

אמרו רבותינו ז"ל (שבת כב:) הדלקה עושה מצוה, רצה לומר שאדם יתלהב לעבודתו וזהו הדלקה ולפי שבהתלהבות יש שמתלהב לדברים בטלים והצדיק שמתלהב רק לקדושה זהו נקרא הנחה דמנוחה נקרא הכלי שמכניס בו האהבה שבהכנסתה לכלי יש מנוחה לאהבה ששורה בדבר. וזהו מאן דאמר הנחה עושה מצוה, שיהא להדלקה הנחה שיכנוס האהבה בכלי שיתלהב לעבודתו ולזה רמזו חכמי האמת דהנחה הוא מדת מלכות דעל ידי שממליך להבורא על זה ההתלהבות יש לו מנוחה בעבודת בורא ברוך הוא:

איתא בכתבי האר"י ז"ל על סוד ל"ו נרות של חנוכה ובצירוף שמונה השמשים הרי מ"ד שהם נגד שם אהי"ה בריבוע א' א"ה אה"י אהי"ה שהוא גמטריא מ"ד ובצירוף השם מ"ה הרי הוא כמנין נחל עם הכולל שהוא ראשי תיבות להדליק נר חנוכה עד כאן לשונו. ולכאורה אינו מובן, מה ענין ב' צרופי השמות הנ"ל לענין נר חנוכה. נראה לי לפרש, דהנה אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה א) ישראל עלו במחשבה, ומחשבה הוא סוד אי"ן

ומשם בא השפעה לישראל כמאמר רבותינו ז"ל (שבת קנו.) אין מזל לישראל, האי"ן הוא מזל לישראל כנאמר (במדבר כד, ז) יזל מים וכו'. והנה האי"ן נרמז בשני אותיות מן הכ"ב אותיות, דהיינו באות אל"ף מחמת כי אות אלף לפעמים נעלם במבטא, דהיינו בראשית שאות אל"ף נעלם במבטא רומז על האי"ן לרוב התעלמותו וכן נרמז באות יו"ד מחמת קטנותו שאינו נראה כל כך כן האי"ן ברוך הוא אינו נראה ומושג לעין השכל. והנה האל"ף היא המקור לשם אהיה ברוך הוא והוא רמז על תורה שבעל פה, כי תורה שבעל פה הוא נעלם בתורה שבכתב והיו"ד הוא המקור לשם הוי"ה ברוך הוא ורומז לתורה שבכתב. וזהו (שמות ג, יד) כה תאמר תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם וכו' אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם כה זה שמי לעולם, אצל שם אהיה נאמר תאמר שהוא אות האל"ף הנעלם באמירה במבטא כנ"ל שהוא האי"ן ואצל שם הוי"ה ברוך הוא שהוא היו"ד נאמר לעולם וכמאמר רבותינו ז"ל (פסחים נ.) לעלם כתיב, שהוא האי"ן שאינו מושג שהוא נעלם. והנה מבואר כי בשם אהי"ה נאמר אמירה כה תאמר, ובשם הוי"ה נאמר לעלם, הגם כי שם אהי"ה גדול בהעלמותו משם הוי"ה ברוך הוא כידוע, אף על פי כן כלול בדיבור באמירה, כי הדיבור של עולמות עליונים הוא בבחינת מוחין לעולמות תחתונים. והנה מבואר כי שם אהי"ה הוא תורה שבעל פה ושם הוי"ה ברוך הוא תורה שבכתב, וכן מקדש ראשון היה נגד תורה שבכתב ומקדש שני נגד תורה שבעל פה ומקדש שיבנה במהרה בימינו יהיה כלול משניהם, ונס דחנוכה היה במקדש שני נגד שם אהי"ה שהוא עם הכולל שם מ"ה וזהו כוונת האר"י ז"ל:

בנוסח תפלת חנוכה מסרת גבורים ביד חלשים, חלש נקרא על שם דהוא חלש בדעתו אולי ינצח חבירו ומחמת זה מתירא ללחום, אם כן הוא שקלא וטריא בדעתו אולי ינצח הוא או חבירו והיה בשקליה וטריא ושקליה וטריא הוא גורל דגורל גם כן שקליה וטריה או שיהיה כך או כך לכן נקרא חלש מלשון גורל לשון משנה (שבת קמח:) היה מטילין חלשין כר:

עוד. מסרת גבורים ביד חלשים. לכאורה הלא היו גבורים גדולים חשמונאי ובניו כנזכר בספר יוסיפון. אלא הכוונה דהיו כל כך צדיקים דלא תלו נצחונם מחמת גבורתם רק מאת ה' היתה זאת. וזהו מאמרם חלשים, שהיו חלשים בדעתם שידעו שמחמתם לא ינצחו רק מחמת עזר ה'. והנה בכל הגאולות לא היה פעולת ישראל רק הקדוש ברוך הוא בעצמו נצח והכניע הקליפות בלי פעולת ישראל וגם גבי המן עיקר הנס היה רק על ידי אלהים. אמנם בגאולת חשמונאי ובניו היה פעולה מישראל דעשו מלחמה ובדבר שאדם עושה פעולה הוא נסיון גדול להאמין שלא פועל ידו גרם רק מאתו ברוך הוא עוזר

האמיתי ולזה צריכין הסתכלות בבורא ברוך הוא שמחמת הסתכלותם באדון כל רואה שהכל הוא מאתו שעל ידי כן זכה להנס ההוא ומדליקין נרות חנוכה דנר הוא אור רמז הסתכלות שמחמת הסתכלותם בבורא ידעו כי ה' הוא נצח קרבין. ובזה מתורץ קושית טורי זהב באורח חיים למה אין עושין זכר להצלת נפשות. ולפי הנ"ל מתורץ, דהנרות הוא זכר גם כן להצלת נפשות שעל ידי ההסתכלות דמרומז לנר ידעו שיד אלהים עשתה זאת להציל נפשם ולא עזר להם גבורתם:

בנוסח הברכה אומרים, שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כי כל הניסים היו למעלה מהזמן כמו ניסי מצרים וים סוף וירדן וכל הניסים היו למעלה מהטבע. מה שאין כן נס חנוכה ופורים היה בתוך הטבע דחשמונאי ובניו עשו מלחמה ובפורים היתה אסתר המלכה לכן מברכין בחנוכה שעשה ניסים כו', בזמן הזה. רצה לומר בתוך הזמן שהוא עולם הזה בתוך הטבע עשה ניסים שהכל היה מאתו יתברך ולכן נקרא חנוכה שרבותינו ז"ל אמרו משה נתנבא בזה, וכל הנביאים בכה, כי בחינת כה נקרא מה שהוא בעולם הזה, מה שאין כן משה רבינו עליו השלום היה דבוק תמיד למעלה מזמן נקרא זה ולכן נקרא חנוכה, רצה לומר חנוכ"ה בבחינת כה היה חניתם, היינו מנוחתם שהיה הנס בתוך הטבע ובכל שנה בימים הללו מתגלה הנס ההוא והשם יתברך ברוך הוא משפיע בימים הללו לעמו תשועה ופדיון. וזהו שאנו אומרים בשמונה עשרה ולעמך ישראל עשית כו' כהיום הזה, כהיום דייקא, רצה לומר דגם היום התשועה ופדיון בימים ההם כמו בעת ההוא:

איתא במסכת שבת (כא), מאי חנוכה וכו' ולא מצאו אלא פך אחד של שמן ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו ח' ימים לשנה האחרת קבעום ח' ימים בהלל ובהודאה. והקשה הרב בית יוסף למה קבעו ח' ימים כיון דבשמן שבפך היה בו להדליק יום אחד ונמצא שלא היה הנס כי אם ז' ימים עיין שם מה שתירץ. אבל לפי עניות דעתי נראה לתרץ קושיות אחרות ובזה יתורץ גם כן קושיית הרב בית יוסף הנ"ל. דהנה יש להקשות מפני מה שוחטין את הפסח בי"ד ועושין אותו יום טוב הלא עיקר הפסח הוא על נס יציאת מצרים, ואם כן מן הראוי היה לשחוט את הפסח ביום ט"ו ומפני מה אמרה תורה לשחוט אותו בי"ד. אך נראה לתרץ, למשל מלך גדול ואדיר שנותן מתנה לכמה אנשים והנה יש כאן ב' כיתות הכת האחד לא נחשב בעיניהם לדבר גדול מה שהמלך נותן להם רק הם חפצים במתנת חנם והכת הב' אשר הם במעלה גדולה מהראשונה ולהם חכמה בשכלם מגיע להם ב' מיני תענוגים האחד על המתנה הב' על שמלך גדול ואדיר יחפוץ באהבתם. והנמשל בזה, שמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך

הוא עשה לנו טובה גדולה אשר לית כח ליתן שבח על זה, דהיינו בהוצאת מצרים דאיתא במדרש שהשטן קטרג הללו עובדי עבודה זרה וכו', ונמצא שלא היה שום התעוררות דלתתא רק מתנתו יתברך היתה מתנת חנם וכיון שכן אין ראוי ליכנס בשער החכמה ולהשוות לחכמים במידותם, דהיינו לשמח את עצמם בכל מיני שמחות אחד על המתנה בעצמה והשניה על שמלך גדול ונורא הוציאנו ממצרים כמאמר בעל הגדה אני ולא מלאך וכו', וזה רק מחמת גודל אהבתנו יתברך כי חפץ בנו המלך ואין מערבין שמחה בשמחה לכן צותה התורה לשחוט הפסח בארבעה עשר וד"ל:

ידוע מאמר חכמינו ז"ל (פסחים לט:) כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, שגם באותו הנס דחנוכה היה גם כן ב' מיני שמחות (ודומו למילתא) וצריך לעשות גם כן זכר לב' מיני שמחות, כי אף על פי שלא היה הנס אלא ז' ימים הוסיפו עוד אחת להיכר שמחה שניה. ומפני מה הנס דפורים קבעום אותו למשתה ושמחה ונס דחנוכה לא קבעום אלא להודות ולהלל. הנראה בזה, דבשלמא נס דפורים היה נתפשט מקודם גזירת המן ואחשורוש להרוג ולאבד ושמעו בדבר והתחילו לעורר את לבבם בתענית ולפשפש כל אחד במעשיו והסכימו יחד לעבוד את השם יתברך באמת ובלב שלם ואחר כך כשהגביר הבורא ברוך הוא את חסדו הגדול והצילם מהריגה אז ראו בחוש גודל אהבתו יתברך, אבל בנס דחנוכה היה עיקר הגזירה להעבירם מעל תורתנו הקדושה יכול להיות שעיקר הצלתו יתברך היתה רק מחמת התורה אשר אהובה לפניו מאז ומקדם ואם כן אינו ניכר כל כך גודל אהבתו ובשביל זה לא גדול כל כך פרסום הנס עלינו ועל זה לא קבעו אלא להודות ולהלל. ואם כן שעיקר הנס היה רק על שרצו להעבירנו מתורתנו הקדושה והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו הצילנו מגזירה הזאת מהראוי לכל אחד אשר בשם ישראל יכונה לשום בשכלו להתמיד בתורתו יתברך כי הם ימים ראוים לכך, דהיינו שבכל חנוכה החל להאיר עלינו הארתו יתברך מתורתו ולא לילך בקול משחקים כלל חס ושלום ובפרט שראיתי היום שבעונותינו הרבים נפרצה פרצה באחינו בית ישראל לשחוק בקארטין וקל בעיניהם דבר זה. אבל הוו יודעים שבכל קארט יש בודאי קליפה גדולה אשר לא ראויה להזכירה סהדי במרומים שלא לדרוש כוונתי רק להסיר מכשול מבני אדם דעו אחי ורעי כמה מכשולות יש בשחוק הזה. א', שבודאי בעת הזאת נשכח ממנו יראת ה'. הב', שבודאי נראה בעיני שהוא גזלן. הג', שמטמאים את עצמם בקליפות אשר אין ראוי להביא תוך הפה בכן אחי ורעי בקשתי מאד שאל יקל בעיניכם דבר זה הלא יותר טוב שבעת הזאת ילמוד בתורת השם יתברך או לילך אל תלמיד חכם הקרוב לו לבקש תורה

מפיו אזי בוודאי יאיר עליו הארת הנס ויעשה לנו השם יתברך ניסים ונפלאות בתורתו יתברך במהרה בימינו אמן:

בגמרא כל הנביאים נתנבאו בכה ומשה נתנבא בזה וכו'. ונראה להבין מה ענין זה ומה ענין כה ומה ההפרש ביניהם. הכלל, דהנה יש שני בחינות בענין הורדת שפע מעולם העליון. בחינה אחת, היינו שעל ידי מצות ומעשים טובים של התחתונים הן גורמים להעמיד צינורות להורדת השפע וזה נקרא אתערותא דלתתא. בחינה ב', זה שהשם יתברך משפיע שפע רב לכל העולמות עליונים ותחתונים הכל מחמת מדת גודל טובו כאשר רצונו תמיד כביכול להשפיע וזה נקרא אתערותא דלעילא. הנה הבחינה הא' שזכרנו כאן נקראת כה, דהיינו כמעשים טובים שנעשים למטה כמו כן מושכים השפע מלמעלה למטה. וכמו ששמעתי מהבעל שם טוב על פסוק (תהלים קכא, ה) ה' צלך, כמו שהבעל חי עומד אצל הצל הנה כפי תנועותיו כן מתנועע הצל, כן כביכול ברוך הוא וברוך שמו כפי מעשים של אדם התחתון כמו כן עושה עמו מלעילא כביכול, דהיינו אם יתנהג אדם עם חברו במדת החסד כן מתנהג עמו השם יתברך כביכול, לכן מה מאוד היה ראוי להתנהג במדת החסד תמיד כדי שימשיך עליו גם כן מדת החסד ואז ייטב לו. ונראה גם כן שזה רמזו חכמינו ז"ל באמרם על פסוק (דברים ד, ד) ואתם הדבקים, הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון וכו', דהיינו באם שיתנהג אדם במדת החסד ושפעת חסד תרד עליו מלמעלה ואז יהיה זיווג וזהו הדבקים והבחינה השניה שאמרנו נקרא בתואר זה. להבין זה, ידוע שבעת יציאת מצרים לא היה שום אתערותא דלתתא אך ורק מצד גודל אהבתו שבחר בעמו ישראל להיות לו לעם נתעורר מלעילא להטיב להם ונמצא שמשה רבינו היה השפעות נבואתו בזה אבל שאר הנביאים היו לאחר מתן תורה שהיא אתערותא דלתתא שהיו עסוקים תמיד במצותיו ובתורתו יתברך וכפי מעשיהם הטובים כן גרמו לעשות רושם למעלה וכמו כן ירדה השפע וזה בחינת כה כמו שזכרנו לעיל. וכן יש בניסי יתברך לפעמים עושה בהגרמת תחתונים על ידי מעשיהם הטובים ולפעמים שהקדוש ברוך הוא מראה לנו ניסים ונפלאות ולטובה אות רק מחמת גודל אהבתו לעמו ישראל ולכן קודם מתן תורה היו הניסים רק בהתעוררות מלעילא אבל לאחר מתן תורה, דהיינו בימי מרדכי ואסתר ודומיהן שכמו אתערותא דלתתא כך נתעורר מלמעלה המשכת השפע ממנו יתברך וכבר כתבתי שזה נקרא בשם כ"ה וזהו חנ"ו כ"ה:

הטעם שאנו מברכין בחנוכה ובפורים שעשה ניסים וכו' ואין מברכין ברכה זו בפסח שנעשה בו גם כן נס. ונראה, דהנה הנס של חנוכה ופורים נעשים על ידי אשה. ונראה

דהנה הקדוש ברוך הוא עושה נס למעלה מן הטבע כמו שעשה במצרים שהכה מצרים בדצ"ך עד"ש באח"ב וקרע את הים ויש נס שהקדוש ברוך הוא עושה בהטבע כמו בחנוכה שנתנה לו חלב וישן והרגתו וכן באסתר שמתחלה אהב את המן ואחר כך אהב את אסתר ונמצא הנס נעשה בהזמן שהוא הטבע. וזהו שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. וזהו בחנוכה שנעשה הנס בהזמן שהוא הטבע אבל בפסח שנעשה הנס למעלה מן הזמן ולכך אין מברכין ברכה זו שנעשה הנס למעלה מהטבע ולכך נעשה הנס על ידי אשה, כי זה העולם הוא בבחינת מקבל כי השם יתברך הוא המשפיע והעולם הוא המקבל. וכבר כתבנו שהנס נעשה בזה העולם בהטבע וזה העולם הוא בבחינת מקבל ולכך נעשה הנס על ידי אשה שהיא בבחינת מקבל:

המעשה מיהודית בחנוכה. הכלל הוא, הצדיקים כשרוצים להעלות ניצוצות צריכין לפעמים לעבור על דברי תורה כמו בגדעון כדאמרינן בגמרא שבעה דברים הותרו באותו לילה גבי המזבח שעשה גדעון. והטעם לפי שבאותו זמן היו ישראל עובדים עבודה זרה ולכך הצדיקים שרוצים לעלות לה' צריך לעשות איזה עובדא כעובדא שלהם כדי שעל ידי זה יוכל לשבור את הקליפה. וכן בנס של דבורה שהיה שם יעל אשת חבר הקני עם סיסרא שנאמר (שופטים ה, כז) כרע נפל שם נפל שדוד. ובאמת באותו זמן לא היו עובדים עבודה זרה ולכך לא היה שום דבר נגד התורה כמו גבי אליהו וגדעון רק לגאולה היו צריכין. ולכך היה שם מה שנאמר לעיל כרע נפל שם נפל וגו', שדוד ולא היה חס ושלום באותו הדור עון עבודה זרה כדאמרינן בגמרא (מגילה יד.) והיא יושבת תחת תומר דבורה, מה תומר וכו', כך ישראל שבאותו הדורכו', וגבי חנוכה גם כן שהיה גאולה ולכך צריך יהודית ליתן לו גבינה והכוונה של אותו רשע היה על ביאה פסולה כי באותו זמן היו צריכין לגאולה:

למה הנס של חנוכה היה על ידי חשמונאי שהוא משבט לוי וכן משה היה משבט לוי ושאר ניסים היו על ידי זרע יהודה. כי הכלל, יש מים אש רוח עפר. מים, רמז על השפע הנשפע מהבורא יתברך. ואש, מורה על הצמצום של השפע הנשפע מהבורא ברוך הוא. ורוח, מורה על הממוצע שבין שפע ובין הצמצום. ועפר, מורה על כנסת ישראל המקבל השפע. וזהו (בראשית כח, יד)והיה זרעך כעפר הארץ. והנה נגד אלו ד' יסודות יש ארבע אותיות משם הוי"ה ברוך הוא ואות ה' הוא מלכות וזה היה ארבעה שבטים ראשונים שילדה לאה בתחלה עד שעמדה מלדת ראובן שמעון לוי יהודה. יהודה הוא נגד ה' אחרונה משם הוי"ה ברוך הוא והוא מורה על מלכות ודל"ת מרומז על כנסת ישראל. והנה כל הניסים היו מחמת שרצו לעשות רעה לישראל לכך הנס היה על ידי יהודה

שהוא נגד ישראל, כי ראובן מורה על מים. שמעון, על אש. לוי, על הממוצע שהוא המחבר את המים והאש. יהודה, מורה על כנסת ישראל. לכך כל הניסים על ידי זרע יהודה שהוא נגד כנסת ישראל. אבל כאן שרצו רק להעביר על התורה הקדושה לכך נעשה על ידי לוי וכן התורה ניתנה על ידי משה שהוא משבט לוי:

למה כל הימים טובים במילוי לבנה כגון פורים פסח סוכות חוץ מחנוכה וכן יום טוב של ראש השנה הוא גם כן בתחילת ימי הלבנה. אכן ראש השנה שהוא יום המשפט אין להחשב. הכלל הוא, כי לפעמים עושה השם יתברך נסים ונפלאות לעמו ישראל לעשות נקמה בהקמים עליהם מחמת שרוצים לעשות רעה לישראל ולפעמים השם יתברך הוא עושה נסים ונפלאות לעמו ישראל להנקם מהקמים עליהם מחמת שרוצים להעביר ישראל מתורתו אף על פי שאינם רוצים לעשות רעה לישראל עצמם. וכמו שהיה בימי חשמונאי ובניו שהיה אנטיוכוס רוצה להשכיח ישראל מתורתו הקדושה אף על פי שלא היו רוצים לעשות לישראל עצמם שום רעה. וזה הוא הרמז מה שאנו אומרים ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, כלומר זה היה צרתם מה שרצו להשכיחם מתורתך אף על פי שאינם רוצים לעשות להם רעה בגופם זה היה צרתם מה שרצו להשכיחם אותם מתורת ה'. והנה כתיב (תהלים פד, יב) כי שמש ומגן ה' צבאות, וכנסת ישראל נקראו לבנה, כי השמש משפיע אור ללבנה. והנה כל הניסים ונפלאות שעשה ה' לנו כגון פורים פסח ושאר ימים טובים עיקר הנס היה מחמת שרצו לעשות לישראל רעה בגופם לכך הימים טובים הם במלוי לבנה לרמוז על ישראל כו'. אבל כאן בחנוכה היה עיקר הנס מחמת שקמו האויבים על התורה להעביר ישראל ממנו חס ושלום ואינו מרומז על הלבנה לכך הנס זה אינו במילוי לבנה. וכן ביום טוב של שבועות הוא על נתינת התורה לכך הוא גם כן אינו במילוי לבנה וחנוכה אינו במילוי לבנה רק בחסרון ובתחלת (ימי מלואים)[ימים מלאים]:

הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים כו' שעשית כו' על ידי כהניך הקדושים, הנרות הללו כו' ואין לנו רשות להשתמש בהם כו'. דהנה איתא בגמרא (איכ"ר פתיחה, ל; שם ד, טו) חזקיהו אמר אני אישן והשם יתברך ילחום מלחמה. דהכלל הוא, אם אדם עושה במלחמה איזה סיוע על פי הטבע, אם הוא בבחינת מה, שאצלו מעשיו כאין נחשב, אז עשיותיו אינו גורע הנס, ואם חס ושלום בדעתו שמעשיו פועלים איזה דבר חס ושלום, אינו טובה כמו הבחירה ראשונה. והנה חשמונאי ובניו הגם שהם עשו איזה דבר על פי הטבע, היו הם בבחינת מה, דחשמונאי ובניו היו סוד תורה שבעל פה, כי מהם התחילו שמאי והלל, שמעיה ואבטליון. וכמו שמשה רבינו היה תורה שבכתב ובבחינת מה

(שמות טז, ז-ח; חולין פט, א), כץ הם היו סוד תורה שבעל פה בבחינת מה. והפרש יש, כשאדם עושה פעולתו ונחשב בעיניו פעולתו, אזי רשאי להנות, ואם אינו נחשב פעולתו רק בבחינת מה, אזי כולו קודש ואינו רשאי להנות. וזהו פירוש הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים כו' על ידי כהניך הקדושים, והם היו בבחינת מה, לפיכך אינו רשאי להשתמש בהם, כי כולו קודש:

ותרב משאת בנימין ממשאת כולם חמש ידות (בראשית מג, לד). הנה ידוע שישראל עם קדושו מכונים בשם ימין, כידוע שכל השפעת שפע טוב אשר נשפע לעמו ישראל הוא על ידי בחינת ימין, והשפעת שאר האומות הוא על ידי בחינת שמאל (זוה"ק ח"ג לז, א; תיקו"ז תיקון סט). והנה בנס דחנוכה שגברה יד ישראל על האומות, הוא על ידי שגברה יד ימין על יד שמאלמד. וזהו ותרב משאת בנימי"ן, שהוא מרומז על נס דחנוכה, כלומר ב"ן ימי"ן, שאנו נקראים בנים למקום (דברים יד, א; אבות פ"ג משנה יד), בבחינת ימי"ן. ממשאת כולם היינו משאר האומות. חמש ידות פירוש בחמש נסים שגברה בחינת יד ימי"ן, היינו: מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך (נוסח ועל הניסים), באלו חמש גברה יד ימין;

ברוך אתה ה' כו' להדליק נר חנוכה. הנה ידוע, שעיקר עבודת האדם בתפלה ובתורה ובמצות, להתלהב נפשו ולבו לה' באהבה ותשוקה נפלאה, על ידי התבוננות בגדלות ה' בהעמקת הדעת אז תתלהב נפשו לה' בעריכות מתיקות ידידות כר. וכמו שידוע בענין שמחה של מצוה, שעיקר לעשות כל מצוה ומצוה באהבה ותשוקה גדולה ובהתלהבות עצומה (עי זוה"ק ח"ג ח, א). וזהו פירוש הברכה ברוך אתה ה' וכו' להדליק וכו', שאנו מברכים ומשבחים לה' אשר בחר בנו לעם סגולתו לעשות מצותיו בהדלקה ובהתלהבות עצומה, כשלהבת העולה מאליה מי. אמנם לפעמים כאשר נתטמטם לבו ושכלו של אדם, אשר אי אפשר לו לעשות המצוה בהתלהבות ותשוקה, בשביל זה לא ימנע חס ושלום מלעשות המצוה, אלא יעשה המצוה בהנחה גם בלי התלהבות. וזה פירוש ספרי אשר מובא ברש"י בפרשת ואתחנן על פסוק ושמתם את דברי (דברים יא, יח), הה לשונו: אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיה לכם חדשים כשתחזרו וכו'. פירוש, תעשו את המצות אף בשעת הנחה, כשלא יהיה לכם מוחין דגדלות לעשות בהתלהבות ובהדלקה כו', אף על פי כן תעשו את המצות. וזהו הניחו תפילין, פירוש אף בשעת הנחה תקיימו המצות תפילין ומזוזות וכו'. כדי

שלא יהיה לכם חדשים וכו', פירוש כי תהיו מורגלים במצות ולכן לא יהיה לכם חדשים אחר כך.

ובזה מובן הפלוגתא שבין שני מאן דאמרי (שבת כב, ב), חד אמר הדלקה עושה מצוה וחד אמר הנחה עושה מצוה. ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים, מר אמר חרא כו' ולא פליגי. כי מאן דאמר הדלקה עושה מצוה, פירוש שלכתחלה צריך האדם לעשות המצוה בהדלקה ובהתלהבות בתשוקה נפלאה. ומר אמר הנחה עושה מצוה, פירוש לפעמים כאשר נופל ממדרגתו ואין לו מוחין דגדלות, לא ימנע מלעשות המצוה חס ושלום, אלא יעשה בהנחה, פירוש גם בלי התלהבות.

וזה כוונת חכמינו ז"ל: מאן דאמר הדלקה עושה מצוה סבר כבתה זקוק לה, פירוש כי לכתחלה כאשר האדם (שאין) אין לו התלהבות צריך לייגע מוחו ושכלו להתבונן בגדולת הבורא ברוך הוא, ועל ידי זה תתלהב נפשו לה' ויעשה מצוה בהדלקה ובהתלהבות. ומאן דאמר הנחה עושה מצוה סבר כבתה אינו זקוק, פירוש כאשר נופל ממדרגתו ואי אפשר לו בשום אופן לעשות בהתלהבות ובהדלקה, אינו זקוק לה', פירוש בשביל זה לא ימנע את עצמו מלעשות המצוה חס ושלום, אלא יעשה בהנחה גם בלי התלהבות:

ויגש

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה (בראשית מד, יח). והנראה, דהנה אמרו חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:) צדיק מושל ביראת אלהים (שמואל ב' כג, ג), מי מושל בי צדיק, כשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה צדיקים מבטלים ונתן השם יתברך כח וגבורה לצדיקים שיוכלו לבטל בתפילתם כל גזירות רעות ונקראים כביכול מושל בי צדיק. וזה נראה פירוש הפסוק דאיתא בזוהר הקדוש, כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו (תהלים מח, ה) זה יהודה ויוסף יוסף נקרא הקדוש ברוך הוא ויהודה נקרא כנסת ישראל. וזה פירוש הפסוק ויגש אליו יהודה, שהכנסת ישראל נגשים להקדוש ברוך הוא. ויאמר בי אדוני, כביכול בי האדנות והממשלה דמי מושל בי צדיקים בתפילתם מבטלים כל גזירות קשות וממשיכים לישראל שפע טוב וברכות. וזהו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך, שהצדיקים בתפילתם להבורא ברוך הוא מהפכים ממדת הדין למדת הרחמים ושלא יהא חס ושלום שום חרון אף, אפס מי הם הצדיקים שתפילתם עושה פרי אותם הדבקים תמיד בשמו הגדול והם בבחינת אין ויראים ומזדעזעים תמיד מפחד השם ומהדר גאונו ויש להם כח לפעול בתפילתם ויראתם מושל בי צדיק ואיתא בגמרא כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. אבל בישראל יש כמוך מה הקדוש ברוך הוא מחיה

מתים גם צדיקים מחיים מתים מה הקדוש ברוך הוא מוריד גשמים גם צדיקים מורידים גשמים. ואיתא בכתבי האר"י ז"ל שבחינת אין נקרא כ' ובחינת יראה נקרא יו"ד. וזהו כ"י הצדיקים הם בבחינת כ"י, היינו בבחינת אי"ן ובחינת יראה הם כביכול כמוך מה הקדוש ברוך הוא מחיה מתים גם צדיקים מחיים מתים מה הקדוש ברוך הוא מוריד גשמים גם צדיקים מורידים גשמים וזהו כפרעה, דפרעה הוא לשון התגלות והכ"ף הוא בחינת אין והצדיקים ממשיכים מבחינת אין להתגלות וזהו כפרעה, שמהכ"ף שהוא בחינת אין ממשיכים לפרעה להתגלות והיכולת ביד הצדיקים להמשיך מבחינת אין לידי התגלות כל הטובות וכל הברכות וישועות ונחמות:

עוד יבואר, ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה. ולכאורה אינו מובן מה שאמר ואל יחר אפך בעבדך, דמשמע שדבר אתו דברי קנטורים עד שבעבור זה הוצרך לבקשו שאל יחר אפו ובכל הפרשה כולה מצינו רק דברי ריצוי ותחנונים. ובאמת שרש"י ז"ל הרגיש בזה ותירץ שדבר אתו קשות עיין שם, מכל מקום נחזי אנן לפרשו על פי פשוט ונתרץ גם את זאת שהקשו כל המפרשים על אומרו כי כמוך כפרעה, שהוא בלתי מובן. ונראה לעניות דעתי, דכוונת יהודה היה על זה הדרך, דיהודה רצה להתעורר ביוסף מדת רחמנות בכדי שבעבור זה לבבו יבין וישמע לדבריו בהתחננו אליו, אכן הרגיש כי יבא לזה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל דברים היוצאין מן הלב נכנסים אל הלב, וכה היה דעתו בהתקרבו לדבר. אכן אין במשמעות דבריהם כי אם בזה האופן כאשר ידבר עם חבירו מפה אל פה אז יקח חבירו מתק דבריו אז ניכרין דברי אמת אבל כאשר הדבר יוצא על ידי מתורגמן אז אין הדיבור עושה רושם כל כך וזה ברור למביני דעת. ולצד זה היה המניעה בדבר כי המליץ בינותם, שהיה מדבר על ידי מתורגמן. ולזה שאל יהודה לבקש מאת יוסף שידבר רק הוא לבדו אתו מבלי מתורגמן. ובאמת שאין זה הדרך ארץ לומר למלך דבר בלשונו כי אפשר אינו יודע המלך בלשונו גלל כן ענה ואמר יהודה ואמר ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, ויהיה דברים היוצאין מפה לאוזן בלי מתורגמן ועל זה בא במענה לשונו אף שאינו מן הכבוד לומר כך. ולזה אמר ואל יחר אפך בעבדך, על דבר הלז, כי אין בזה שום תערומות עלי כי דבר ברור הוא אצלי שאתה מכיר בשבעים לשון כי כן דרך המלכים הראשונים שהיו מכירים בשבעים לשון. ולפי זה אמר כי כמוך כפרעה, פירוש שאתה גם כן מלך כמו פרעה ואתה יודע ע' לשון ולפי זה בודאי אתה מכיר בלשונינו וכן איתא בגמרא (סוטה לו:) בא ולמדו ע' לשון ואף שפרעה לא ידע בלשון הקודש גם כן היה נבזה בעבור זה, כי מדת המלך להכיר בכל לשון ומתורץ קושיות שהקשו כנ"ל וקל להבין:

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם (בראשית מה, יב). דהנה מורי ורבי הצדיק מורינו דוב בער אמר שכמו שיש אור וחושך בעולם כך יש בשכל האדם אור וחושך עד כאן דבריו. אך כששומעים דבורים יוצא מפי צדיק נזדכך השכל ויאירו עינים. וזהו כי עיניכם הרואות ועיני אחי בנימין, שעיניכם מאירות ונזדכך השכל שלכם מחמת כי פי המדבר אליכם שמדיבורו של הצדיק נזדכך השכל השומעים דבריו:

לכולם נתן לאיש וכו' לבנימין וכו' וחמש חליפות שמלות (בראשית מה, כב). ואמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז.) אפשר דבר שנצטער אותו צדיק יכשל בו זרעו אלא רמז לבנימין שיצא ממנו מרדכי שיצא מלפני אחשורוש בחמשה מלבושים כמו שכתוב (אסתר ח, טו) ומרדכי יצא וכו'. ונראה בסייעתא דשמיא ליתן טעם ושבח לדברי חכמינו ז"ל דברוח קדשם רמזו לבנימין נס מרדכי כי יוסף ובנימין מאם אחת היו והראה לו שמקרה אחד יקרה לשניהם כמו דיוסף נתעלה על ידי חלום שחלם לפרעה כן מרדכי שיצא מבנימין נתעלה על ידי חלום כמאמר רבותינו בתרגום ובמדרש (אסתר רבה י) דבלילה ההוא נדדה שנת המלך, שחלם לו שהמן רצה להורגו ועל ידי כן נתמלא עליו חמה וצוה אותו להלביש את מרדכי ולהוליכו ברחוב העיר וכמו שיוסף היה אף על פי כן תחת רשות פרעה כפירוש רש"י בפסוק (בראשית מא, מ) רק הכסא אגדל ממך, כמו כן מרדכי שיצא מבנימין אף על פי שנתעלה היה תחת רשות אחשורוש כמאמר חכמינו ז"ל (מגילה יד.) הכא אכתי עבדי אחשורוש אנן עיין שם. זהו כוונת רבותינו ז"ל שרמז לבנימין במה שנתן חמש חליפות שמלות, שמרדכי שיצא מזרעו שוה לו. מעתה נראה לי, דכל מעשי שבטי יה הקדושים והטהורים סימן טוב לבנים ויוסף רמז לגאולת מרדכי וישראל מהמן הרשע כו', כמו כן שמעון ולוי בהריגתם לשכם רמזו גאולת חנוכה מאומה הרשעה דממש דומה לו דכמו דגבי שכם היה קצת על ידי מלחמה של שמעון ולוי וישועת ה' עזר להם, כמו כן בחנוכה היה על ידי מלחמה של חשמונאי ובניו והשם יתברך עזר להם למסור גבורים ביד חלשים כו'. מה שאין כן בפורים לא היה שום סיוע התחתונים. ולהכי בחנוכה דהיה על ידי מעשה דשמעון ולוי בשכם שהם גרמו בשכם לפעול שיהיה לבניהם ישועה כדומה לשכם לכן היה בחנוכה הנס על ידי חשמונאי ובניו דהיו כהנים שבאו משבט לוי דכן בשכם היה לוי הלוחם וגם כן במלחמת חנוכה היה אחד מבני מתתיהו שמו שמעון כנזכר בספר יוסיפון, שהיה כובש המלחמה על ידי שמעון כמו בשכם. ומעתה יאיר עינינו בתורתו זהו שאמר יעקב (בראשית מט, ו) שמעון ולוי וכו' וברצונם עקרו שור, רמז שבאותו מעשה שכם עשו פעולה לעקור שור כמאמרם ז"ל (ירושלמי חגיגה ב, ב) שרצו היונים שיכתבו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל,

הם עקרו לזה שלא יצטרכו לכתוב על קרן שור זהו עקרו שור, מחמת שפעלו לבניהם שחשמונאי ובניו ינצחו היונים. ואמר בקהלם אל תחד כבודי, על פי דכתב הרמב"ן ז"ל דחשמונאי ובניו מה שנקמו מה טוב עשו, אפס במה שנטלו המלוכה לעצמם לא נכון כן, כי המלוכה ליהודה ניתנה לבד עיין שם. וכבוד נקרא על שם מלכות שלמלך יאה כבוד ועוז. ובקהלם אל תחד כבודי, שכבודי לא יתיחס עם כבודם, דהיינו המלכות שנטלו חשמונאי דנקרא כבוד על ידי רשימת שמעון ולוי בשכם כנ"ל, כי איננו חפץ בזה שיטול מלכות רק יהודה. ועיין בפירוש רש"י שפירש פסוק בסודם אל תבא כו', במעשה שכם: אל תרגזו בדרך וכו' (בראשית מה, כד). ופירש רש"י ז"ל אל תתעסקו בדבר הלכה וכו'. הנה לכאורה קשה למה לא צוה יעקב לבניו כשירדו למצרים שלא יתעסקו בדבר הלכה. ועוד קשה האיך יכול יוסף לצוותם שלא יתעסקו בדבר הלכה הלא איתא בגמרא (קידושין ל.) לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא, ופריך בגמרא ומי ידע כמה חיי, לא צריכא אלא ליומי. נמצא מוכרח אדם ללמוד בכל יום הלכה. ונראה לבאר על פי ב' הקדמות. א', כי סימן זה היה מסור בידו של יעקב כשלא ימות אחד מבניו בחייו אינו רואה פני גיהנם. והקדמה ב', על פי מאמר חכמינו ז"ל שמובטחים היו האבות שיחיו בכלליות ת"ק שנים כימי השמים על הארץ. והנה ידוע שבאם היה יודע אדם כמה ימי חייו יכול ללמוד שליש משנותיו מקרא שליש משנותיו משנה ושליש משנותיו גמרא. נמצא לפי זה יעקב כשראה שאין יוסף אתו וסבור שהוא מת נמצא נתבטל הבטחה אחת והיה ירא לנפשו שמא נתבטל הבטחה השניה גם כן ולא ידע כמה ימי חייו ולא היה יכול לצוות את בניו שלא יתעסקו בדבר הלכה כי מוכרחים המה ללמוד בכל יום הלכה כנ"ל, אמנם יוסף היה ידע בעצמו שהוא חי ולא נתבטל הבטחה שניה וידע שיש לו ליעקב לחיות כמה שנים וממילא לא נתבטל הבטחה ראשונה גם כן ובוודאי לא ימות אחד מבניו בחייו ויוכלו ללמוד הלכה כשיבואו לביתם ודו"ק:

וירא את העגלות אשר שלח יוסף (בראשית מה, כז). רמז לו ליעקב שאל ידאג מהגלות, כי כל זה הוא הסיבה לגאולה, כי הרעה הוא הסיבה לטובה. והנה העגלות הוא לשון עיגול והסיבה הוא נקרא דבר עיגול והרחמים הפשוטים הוא אור הישר והסיבות הם עגולים:

עוד יוסף בני חי (בראשית מה, כח). שיוסף הצדיק עמד בצדקתו אפילו במצרים שהיו שטופי זמה אף על פי כן לא למד ממעשיהם הרעים. והכלל, שעיקר השפע שיצא מן העולמות העיקר הוא בשביל ישראל והחיות של האומות היא המותריות כידוע. וזה

פירוש הפסוק עוד יוסף בני חי, פירוש שאפילו יוסף כעת אצל המותריות, דהיינו עוד שהמותריות נקרא עוד אף על פי כן הוא חי בקדושה:

ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. עיין במדרש כמה פירושים על זה הפסוק. ועיין ברמב"ן הקדוש עיין שם. והנראה, כי הנה באמת לא היה רצון אבינו יעקב כלל לירד למצרים וכן מבואר קצת ברמב"ן הקדוש רק מחמת שראה שמוכרח לילך למצרים כמאמר חכמינו ז"ל (שבת פט:) ראוי היה יעקב כו', ולכך ראה לידבק במדת אביו, כי אברהם הלך למצרים אבל ליצחק אביו אמר לו השם יתברך אל תרד מצרימה (בראשית כו, ב) ורצה לדבק עצמו במדת אביו בכדי שלא לירד למצרים. וזהו ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק:

או יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל במסכת שבת (פט:) כי אברהם לא ידענו כו', על שם שיצחק אבינו ילמד סנגוריא על ישראל. ובוודאי כאשר יהיה אם ירצה השם לעתיד לבוא כן היה בגלות מצרים שיצחק אבינו היה מלמד זכות עלינו וזהו ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק:

אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו, ד). יבואר על פי הכלל הוא כי התלמיד שיש לו שכל קטן הרב צריך לצמצם את עצמו צמצום גדול וכשהתלמיד הוא בשכל גדול אז אין צריך הרב לצמצם את עצמו כל כך. וזהו הרמז כי יעקב אבינו עליו השלום בארץ ישראל היה עובד את ה' בשכל גדול והיה מתירא שמא בחוץ לארץ לא יעבוד את ה' כל כך והיה מבטיח לו השם יתברך לצמצם שפעו אפילו בבחינה קטנה בחוץ לארץ. וזהו אנכי ארד עמך מצרימה, כביכול השם יתברך מצמצם את עצמו בחוץ לארץ לעובדים אותו. ואנכי אעלך גם עלה, כשאתה תבוא לארץ ישראל ואז תהיה במעלה גדולה וזהו גם עלה, כביכו"ל להשכינה גם כן עליות כשיעקב יחיה בארץ ישראל ויעבוד אותו במדריגה גדולה אז כביכו"ל יש עליות לשכינה וזהו גם עלה, קאי על השכינה כביכול:

ובאופן אחר יבואר, כי האדם העובד ה' באמת יעלה תמיד אל מחשבתו שעדיין אינו משיג גדולת הבורא כביכו"ל ועדיין אינו מתחיל כלל ליודעו וזהו האמת כמו שכתוב (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאוד וכו'. וזהו אנכי אעלך, אפילו כשאתה במדריגה גדולה גם עלה, תמיד יעלה על מחשבותיך גם עלה, שצריך אתה תמיד לעלות למדריגות גדולות זה למעלה מזה כי עבודת השם יתברך הוא עד אין סוף:

או יבואר, אנכי אעלך גם עלה. רמז כשהשם יתברך נותן לאדם עליות אזי לא יהיה התענוג להעליה שלו רק עיקר כוונתו יהיה גם עלה כדי להורות לעם ה' דרך ה' ולהעלות

ניצוצות לה'. וזהו אנכי אעלך, כשאני נותן לאדם עליות יהיה עיקר כוונתו גם עלה, כדי להעלות עם ה' לעבוד ה':

או יבואר, אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. נראה לפרש בסייעתא דשמיא, דהנה כתיב (במדבר יא, כא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו כו', ונראה פירושו, דהא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, ומזה נרשם ונחקק אנכי בקרב כל איש מישראל שיהיו תמיד דבוקים בשמו הגדול. וזהו שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, שנשאר בקרבם רשימה של אנכי עד עולם ואתה אמרת בשר אתן להם כו', וכפירוש רש"י ז"ל אמר ר' שמעון ואתה אמרת בשר אתן להם ואחר כך תהרוג אותם חס ושלום אומה כזו שנרשם ונחקק בקרבם אנכי אדרבא מהראוי ליתן להם רק טוב וברכה. וזהו אנכי ארד עמך מצרימה, דתכלית של הגלות מצרים היה כדי שיגאלו השם יתברך ממצרים ויתן לנו את התורה כמו שנאמר (שמות ג, יב) וזה לך האות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. וזהו אנכי ארד עמך מצרימה, שירידת מצרים הוא לתכלית שיתן לנו השם יתברך התורה ושנשמע מפי הגבורה אנכי. ואנכי אעלך גם עלה, שהבטיחו השם יתברך שיגאלו ממצרים ויתן לנו התורה ושנשמע מפי הנבואה אנכי ויורשם ויחקק בלב כל איש מישראל אנכי עד עולם אמן:

ויאסור יוסף מרכבתו (בראשית מה, כט). פירוש שאסר הגוף שהוא מורכב מארבע יסודות. ויעל לקראת ישראל אביו, שהעלה גופו להשם יתברך שנקרא ישראל על שם ישראל. גושנה, לשון הגשה להעלות הכל אל אחדות הבורא ברוך הוא וזהו גושנה גושן ה"א, כי ה"א היינו ה' אחד ובו נתאחד כל הד' יסודות ומי מעלה זאת הכל אל אחדות הבורא ברוך הוא הצדיק. וזהו ויאסור יוסף הוא הצדיק:

או יבואר, ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת אביו. והנה לכאורה מה סיפר לנו התורה שיוסף אסר, הלא היה די בזה שאמר ויעל לקראת אביו. אבל הנראה לנו בזה, שיעיין כל אדם בעינא פקיחא על כל מעשיו שלא ינהג מעשה בהמה חס ושלום רק במאזנים כל מעשיותיו כדי שיוכל לבא מזה רמיזא דחכמתא לעבודתו יתברך ואז יעשה אבל באם לאו בודאי שב ואל תעשה עדיף. ונמצא לפי זה ראוי לכל אדם לשקול מעשיו בשכלו מקודם ואז יעשה ויוכל ואז גורם במעשיו הטובים להיות מרכבה לשכינה. וזהו פירוש הפסוק ויאסר יוסף מרכבתו, דהיינו שיוסף היה בבחינה זו. והנה יוסף היה מתענג בוודאי בראיית פני אביו ואז היה חושב בעצמו מה אם זה תענוג גדול כל כך אלו הייתי רואה את הקדוש ברוך הוא כביכול אז היה התענוג יותר גדול מאד מזה התענוג והיינו ויעל לקראת אביו. באמת זה רק כשאדם עושה מצות ומתפלל בכוחות גדולים עד שהוא

עיף מאד ומעט מעט יכול להיות שיוסר מעליו חומריותו ואז שורה עליו רוח הנאצל מאתו יתברך וזהו האור הוא כמו ראיית אביו הקדוש ברוך הוא בעצמו כביכול ויוסף הצדיק מרוב צדקתו בודאי שרתה עליו אור צח ומצוחצח וזהו חלק אלהי ממעל ועל זה גרם שעשה ממעשה שהוא התענוג בראיית אביו מרכבה לשכינה:

ותן זרע ונחיה ולא נמות (בראשית מז, יט). עיין רש"י משבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב, עיין מה שמבואר לעיל בתירוץ על קושית הרמב"ן איך שייך שיתבטל פתרון יוסף שפתר ז' שנים יהיה הרעב במצרים, כי יוסף אמר לפרעה בפתרון החלום אשר אלהים עושה הגיד לפרעה (בראשית מא, כה) דהיינו האלהים עושה ולא יש צדיק לבקש מהקדוש ברוך הוא שיבוטל הגזירה ההיא כמאמר רבותינו ז"ל (מועד קטן טז:) על פסוק צדיק מושל ביראת אלהים כו' (שמואל ב' כג, ג) הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיקים מבטלין נמצא אמר יוסף לפרעה כן בפתרון החלום כאשר עתה לא יהיה במצרים צדיק לבקש מהקדוש ברוך הוא על ביטול גזירת הרעב יהיה ז' שנים רעב בארץ מצרים, וזהו שאמר יוסף לפרעה ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם כו' (בראשית מא, יז) עיין כל מפרשי התורה שמקשים מי שם את יוסף ליועץ לפרעה עיין שם. ובזה יבואר, כי כן אמר לו זה החלום אשר ראית ז' שנים רעב גזירה רעה על מצרים הוא אשר האלהים עושה כו'. ובזה יבואר, כי בחלום נאמר והנה עומד על היאור, וכן אמר פרעה ליוסף כאשר סיפר לו החלום הנני עומד על שפת היאור, ועל זה לא פתר לו כלום:

ונראה, כי זה שאמר לו ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם כו' (בראשית מא, לג), הוא פתרון החלום והנה עומד על היאור. כי ידוע מאמר רבותינו ז"ל כי הנילוס הוא פרנסת מצרים העולה ומשקה. והנה פרעה ראה בחלום כי הוא העומד על היאור הנמשך משם פרנסת מצרים ופרעה הרשע לא היה בו כח לבקש רחמי ה' על ביטול גזירת הרעב ואמר זה הוא פתרון החלום אשר ראית הנני עומד על שפת היאור, שאין לך זה כח כו', ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים. נבון וחכם, דהיינו איש צדיק והוא יהיה על ארץ מצרים לבקש רחמי ה' על ביטול גזירת הרעב, כי באמת הקדוש ברוך הוא חפץ חסד הוא ואין רצונו בהשחתת העולם רק שיהיה צדיק לבקש רחמים מלפניו. וזהו ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמידהו לפני פרעה, דייקא שיהיה למעלה מפרעה, כי תמיד הקליפה נכנע לפני הקדושה והקדושה הוא למעלה ומה שיוסף לא ביטל את הגזירה, כי ממשלת יוסף היה מן פרעה והיה ככפוף תחת ידו ולא כן יעקב ועוד כאשר בא יעקב למצרים עם כל השבטים ועם כל המרכבה העליונה אז היה יכולת ביעקב לבטל גזירת הרעב:

הא לכם זרע ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם לאכלה כו' (בראשית מז, כד). עיין רש"י שמקשה הלא יוסף פתר החלום על שבע שני הרעב. ונראה, דהנה זריעה היה רק שאם אמר יוסף שיתן זרע אזי היה נותן זרע ובאם לאו לא היה נותן זרע ועיין ברש"י אם אמר על התבואה שירקבו כו'. והנה באמת המצריים הכינו לעצמם לאכול שלא יהיה עליהם הרעב רק שהיה הכל על פי דיבורו של יוסף הצדיק וגזר על התבואה שירקבו שיהיה עליהם גם כן הרעב ונמצא היה הרעב על המצריים על פי דיבורו של יוסף הצדיק כאשר גזר יוסף כן היה. ובזה מתורץ למה לא העמיד יוסף פקידים ליתן לפרעה כל אחד החומש כאשר העמיד בתחילה, כי באמת הרעב היה על המצריים בגזירת יוסף הצדיק ובשנה הזה לא גזר עליהם ובתנאי זה לא גזר עליהם באם שיתנו לפרעה החומש ונמצא המצריים בעצמם היו נותנים לפרעה החומש כי אלו לא היו נותנים החומש בשלימות לא היה להם תבואה כנ"ל, כי יוסף הצדיק על תנאי זה לא גזר עליהם הרעב כשיתנו לפרעה החומש ומי שיחסור מהחומש גרעין אחד אזי חל עליו גזירת יוסף הצדיק לרעב. ולפי זה מתורץ קושית רש"י הלא יוסף פתר החלום על שבע שני הרעב. ובזה מתורץ, כי באמת על המצריים היה הרעב כגזירת יוסף הצדיק ונמצא גם עתה אלו החמשה שנים אף על פי שהיו זורעים היה תולים בגזירת יוסף הצדיק:

או יבואר הכתוב ונתתם חמישית לפרעה, כי ידוע בשם אדוני מורי ורבי מורינו דוב בער זצ"ל על הפסוק רצון יראיו יעשה (תהלים קמה, יט) שהקדוש ברוך הוא עושה רצון ליראיו שיבקשו ממנו על הטובה. ולזה כשהקדוש ברוך הוא רוצה להשפיע טובות על ישראל שולח הרצון בכדי שיבקשו. ונמצא יש בכאן שני בחינות בנתינת הטובות. אחד, מה שהקדוש ברוך הוא שולח הרצון בכדי שיבקשו ממנו. והבחינה הב', הוא הבקשה עצמה. וזהו הרמז בגמרא (יבמות לד.) אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, כי ביאה הוא מלשון התחברות וישראל המקבלים שפע מהבורא ברוך הוא נקראים בבחינת אשה, כי להטובה הוא שני בחינות כנ"ל, אבל כשהקדוש ברוך הוא רוצה שיבוטל גזירה רעה מעמו ישראל על ידי בקשת הצדיקים על זה אינו משפיע לו הרצון בפירוש שיבקשו על זה רק רמז מרמז לו כמו במשה רבינו (שמות לב, י) ועתה הניחה לי, עיין ברש"י רמז כנ"ל. וזהו הרמז (יבמות לד:) תמר מיעכה באצבע, הרמז אצל הדין, כי תמר מורה על דין כביכול כשהקדוש ברוך הוא רוצה שיבוטל הגזירה רעה מעמו ישראל על ידי בקשת הצדיקים. ועל זה מרמז הגמרא באצבע, כלומר אינו שולח לו הרצון בפירוש על זה כמו על הטובה רק רמז מרמז כמו במשה רבינו עליו השלום. והנה אלו שני בחינות הנ"ל הם נקראים יראה ואהבה וכל אחד כלול מתרין. והנה השפע שהבורא ברוך הוא משפיע

על עמו ישראל הם באים על ידי שני בחינות הנ"ל וכל אחד כלול מתרין הרי ארבעה ומה שהעולמות מקבלים שפע טובות מהבורא יתברך הוא עולם התענוג. והנה מה שהעולמות מקבלים שפע טובות הוא בחינות באתגליא. וזהו ונתתם חמישית לפרעה, עולם דאתגליא וארבע הידות אלו השני בחינות הנ"ל אשר כל אחד כלול מתרין הרי ארבע אשר על ידי זה באה הטובה. וזהו הרמז לכם לאכלה:

ובאופן אחר יבואר, ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם לאכלה לאשר בבתיכם. דהנה אמרו במשנה דברכות פרק אלו דברים בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש. דבית שמאי סבירא להו דיש לומר שברא דמשמע לשעבר שכבר ברא מאור האש ובית הלל סבירא להו דיש לומר בורא. ויש להבין דאמאי לא פליגי בית שמאי ובית הלל בברכת הנהנין כגון בורא מיני מזונות ובורא פרי הגפן ובורא פרי העץ ודומיהן דלבית שמאי היה לו לומר בכל הברכות שברא ולמה אמרו בית שמאי רק גבי הבדלה דיש לומר שברא ולא בשאר ברכות. ואפשר לומר, דבשלמא גבי בורא מיני מזונות או בורא פרי הגפן וכהאי גוונא דהוא תמיד בריה בידי שמים מודו בית שמאי דיש לומר בורא ולא שברא כבר דדבר שהוא בידי שמים שייך שפיר לומר בורא לשון הוה שהשם יתברך מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית ושייך לשון בורא שבורא תמיד, מה שאין כן גבי הבדלה סבירא להו לבית שמאי דיש לומר שברא מאור האש דהא איתא במדרש במוצאי שבת חנן הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה לאדם הראשון ונטל שני אבנים והקישן זה בזה ויצא אור מביניהם וזה הוא בריה בידי אדם שנתן הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה ודעת לאדם במוצאי שבת והוציא את האור מביניהם מבין שני אבנים ושייך שפיר לומר בזה שברא, דשברא משמע כבר היינו שכבר ברא את האור אבל עכשיו הוי בידי אדם שנתן הקדוש ברוך הוא שכל לאדם היינו מזמן הבריאה ואילך ולכן שייך לומר אצל הבדלה שברא, מה שאין כן בברכת הנהנין בורא פרי העץ וכדומה שהוא בריה בידי שמים מודו בית שמאי דאמרינן בורא לשון הוה שהשם יתברך מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית שפיר שייך לומר בזה בורא. ולתירוץ זה העירני בני הרב הגדול מורינו מאיר נרו יאיר:

ועוד נראה לפי עניות דעתי לתרץ קושיא זו דאמאי לא פליגי בית שמאי בכל ברכת הנהנין דהוה להו למימר דאמרינן בכל הברכות שברא. דהנה בשולחן ערוך אורח חיים איתא, שצריך שיכוין אדם באכילתו ושתייתו וכל צרכיו הכל כדי שיהיה לו כח לעבוד את הבורא ברוך הוא ולקיים בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) עיין שם ובכתבי האר"י ז"ל העמיק בדברים אלו ומסתמא דבריהם עולה לקנה אחד, דהיינו שהשם יתברך ברא

בעולמו ד' בחינות דומם צומח חי מדבר, וחפץ חסד הוא שיהיה לכל הדברים עליות, היינו שהדומם יעלה לבחינות צומח, וכשהחי אוכל הצומח יש יותר עלייה, היינו מבחינות דומם ומבחינות צומח לבחינות חי, ואחר כך כשהאדם אוכל החי יש להכל עלייה לבחינות מדבר עיין שם. נמצא אתי שפיר, דבכל ברכות הנהנין שייך למימר בורא פרי העץ או בורא פרי הגפן אפילו לבית שמאי דבזה שייך לומר בורא, כי בורא לשון הוה שהרי כשאדם אוכל ונהנה אזי מתעלים כל הדברים לבחינות מדבר ונעשה מבחינות דומם צומח חי בחינות מדבר ונמצא בעת אכילת האדם נעשים ברואים חדשים ומתעלים לבחינות מדבר ושייך בזה שפיר לברך בלשון הוה, היינו בורא שהרי בשעת האכילה נעשה בריה חדשה שמתהפכים הכל מבחינתם לבחינות אדם. ולזה אף בית שמאי מודו בכל הברכות הנהנין מברכין בורא פרי העץ לשון הוה, רק גבי הבדלה שהוא דבר שאינו נכנס לגוף האדם רק שעושים מצוה בהמאור בזה סבירא לבית שמאי דלא שייך בזה בורא, כי אינו נעשה בריה חדשה, כי אינו נכנס לגוף האדם לכן סבירא להו דיש לברך שברא דייקא, היינו שכבר ברא. ובית הלל סברי דאף על פי כן בשעת עשיית המצוה נתעלה על ידו הדבר כיון שעשה מצוה בהמאור האש נתעלה ונתהפך לבחינות אדם, היינו לבחינות מדבר ונעשית בריה חדשה ושייך בה בורא לשון הוה. אבל גבי ברכת הנהנין גם בית שמאי מודו שיש לברך לשון הוה, היינו בורא שהרי בכל עת האכילה שנכנס לגוף האדם נעשית בריה חדשה ושייך שפיר בזה דייקא בורא ולכן שפיר מברכין בברכות הנהנין בורא פרי הגפן או בורא פרי העץ וכדומה:

ויבואר בזה הפסוק (בראשית מז, כד) ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם לאכלה. דהנה אמרינן בגמרא ברכות פרק קמא (י.) הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרם דוד, כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד הנשמה מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם כולו אף הנשמה מלאה כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף הנשמה רואה ואינו נראה מה הקדוש ברוך הוא זן העולם כולו אף הנשמה זנה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא טהור אף הנשמה טהורה מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים אף הנשמת יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו עיין שם. והנה מבואר בזוהר הקדוש אורייתא סתים וגליא והקדוש ברוך הוא סתים וגליא. והנה הארבע דברים הם סתומים, היינו הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה הוא סתום ושהקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כולו וטהור ויושבי בחדרי חדרים זה הוא סתום רק מה שהקדוש ברוך הוא מלא כל העולם כולו זה נקרא גליא שמלא כל הארץ כבודו. וזהו הפירוש ונתתם חמישית לפרעה, היינו שהחמישית הוא שהקדוש

ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו זהו נקרא גליא וזהו לפרעה, היינו התגלות. וארבע הידות יהיה לכם, שהוא סתום שארבעה הוא סתום כנ"ל וזהו ארבע הידות יהיה לכם, שהוא סתום. וחמישית לפרעה, שהוא אתגליא ויכול להיות שהחמישית הוא באתגליא שהחמישית הוא ה"א והוא ה"א אחרונה שבשם הוי"ה ברוך הוא וידוע שה"א אחרונה הוא עלמא דאתגליא:

בפסוק וישב ישראל בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד (בראשית מז, כז). דידוע כשהצדיק דר בין הקליפות מחשבות החיצונים מבלבלים אותו. והנה כשבא חס ושלום לצדיק מחשבת חיצונים אהבה רעה או יראה רעה יש אחד שמדחה אותה לגמרי מאתו ויש אדם שאוחז מחשבה זה רק שמהפך אותה לעבדות ה', כגון אם בא אהבה רעה מהפך לאהבת הבורא ברוך הוא ואומר אם יש לדבר הנפסד אהבה מכל שכן שיש לאהוב את הבורא שהוא נצחי. והחילוק, שזה שמדחה המחשבה אינו מוליד פרי מהמחשבה רעה וזה שאוחזה רק מהפכה לאהבת הבורא מוליד פרי קדושה שממנו לוקח עבדות ה'. זהו שאמר הכתוב וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן, שמצרים מקור הקליפות ודאי מחשבתם בא להם. ואמר ויאחזו בה, הכתוב מודיע שאחזו בה במחשבתם ולא דחו. אפס להודיע האיך אחזו במחשבתם מודיע הכתוב ויפרו וירבו מאד, שעשו במחשבתם של מצרים פרי קדושה לעבוד את השם יתברך כנ"ל:

ויחי

בפסוק ויברכם ביום ההוא לאמור ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה (בראשית מח, כ). קודם נבוא לבאר מאמר חכמינו ז"ל במסכת מגילה (טו.) בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, בשר ודם שופת את הקדירה ואחר כך נותן לתוכה מים ומדת הקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך שופת את הקדירה. דכבר פרשנו בפסוק (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, דידוע מאמר חכמינו ז"ל (מגילה יג:) השם יתברך מקדים רפואה למכה, וכונתו בהצרה רק בשביל הישועה שישלח אחר כך. וזהו כל המחלה, לשון פעולה, כלומר הפעולה והכוונת החולי אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, כי אצלך כוונת כי אני ה' רופאך, רק בשביל הרפואה והישועה שאחר כך. וזהו בצרת איש ישראל חס ושלום החסדים קודם, כי כוונתו בהצרה על החסדים שמקודם רק על ידי החולי האדם נעשה כלי לקבל השפע כדרך בני אדם כשרוצין לעשות מכלי קטן כלי גדול צריכה שבירה כן השם יתברך ברוך הוא רוצה להשפיע להאדם וצריך שיהא ביכולתו שיהיה יותר גדול גלל כן שלח לו צרה או חולי חס ושלום שזהו שבירת הכלי קטן שאחר כך יהיה יותר

גדול וזה החולי נקרא קדירה. וזה מאמר חכמינו ז"ל אדם שופת את הקדירה ואחר כך נותן מים לתוכה והקדוש ברוך הוא בתחלה נותן מים, פירוש החסדים דמים מרומז על חסד שכוונתו על חסדים. ואחר כך שופת את הקדירה, פירוש על ידי כוונתו לחסדים מתקן הקדירה, היינו האדם שבא לו הצרה שעל ידי זה יהיה כלי גדול שיהיה ביכולתו לקבל השפע וכוונתו הכל לטובה וקל להבין:

לפי זה יבואר הפסוק הנ"ל, כי יש בכאן דקדוק למה כתב זאת בברכה וישם את אפרים לפני מנשה, הלא אנו רואין בברכה ששם אפרים לפני מנשה. ולפי חכמינו ז"ל יבואר, שגם זה היה מהברכה שבירך את ישראל. דהנה כתבנו בישראל הישועה והרפואה הוא מקודם והוא העיקר הכוונה בצרת ישראל על הרפואה ועל הישועה שבא אחר כך כדי שיהיה כלי יותר גדול כנ"ל. והנה השם של מנשה רומז על הצרה ככתוב (בראשית מא, נא) ויקרא שמו מנשה כי נשני אלהים. והשם של אפרים מרומז על הישועה כמו שכתוב (שם נב) כי הפרני אלהים וכו'. ובאמת בישראל עם קדוש הישועה הוא מקודם והוא העיקר כנ"ל. וזהו וישם את אפרים, הוא הישועה. לפני מנשה, שמרומז על הצרה. כלומר שבישראל עם קדוש הישועה והרפואה הוא קודם והוא העיקר כנ"ל:

הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם (בראשית מט, ב). להבין כפל הלשון, על פי דמבואר בזוהר הקדוש בפסוק מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו, דצדיק שומע תמיד הכרוז שמכריזין עליו למעלה דהוא עבדא דמלכא עיין שם. לכן כשישראל זכאין כשמתקבצין יחד שומעין קול דלעילא שמכריזין הבו יקר לבני יעקב. וזהו שאמר להם יעקב הקבצו ושמעו בני ישראל, פירוש תשמעו קול דלעילא שאומרים עליכם בני יעקב עבדי. והנה קיבוץ ישראל מקרב לב ישראל לעשות תשובה לטהר לב ישראל. וזהו ושמעו אל ישראל אביכם, שתשמעו ותבינו דבר אשר אני מרמז לכם עתה סוד קץ הגאולה:

פחז כמים אל תותר (בראשית מט, ד). הא שעבר יעקב על לא יוכל לבכר, עיין ברמב"ן שכתב שהוא מדה במדה. ולי נראה, שראה גוי וקהל גוים עוד שני שבטים לכן ראה ברוח הקודש שקאי על כרחך על מנשה ואפרים שלא הוליד יעקב אחר כך כמו שכתב רש"י, אבל אם לא היה חלל יצועי אז היה מוליד אחר כך היה קאי על יעקב בעצמו:

יהודה אתה יודוך אחיך (בראשית מט, ח). עיין תפלת אליהו לית מחשבה תפיסה בך כלל. ולכאורה איך אנו אומרים בכל הברכות ברוך אתה בלשון נוכח הנה מבואר במשנת חסידים, כי מדת מלכות הוא המושג לנשמת ישראל בכח מצות ומעשים טובים שעושים ישראל ונמצא מוטל עלינו לעבדו ביראה ופחד כדי שיתגלה עלינו מלכותו יתברך וזהו יהודה, הוא מדת מלכות המושג לנשמת ישראל. וזה אתה, בלשון נוכח יודוך אחיך:

או יבואר מלת אתה, כי ידוע שכל אדם צריך להתחזק בלבו אמונה זאת שבוודאי אין הקדוש ברוך הוא מואס חס ושלום בשום תפילת עמו ישראל אף שהקדוש ברוך הוא נקרא הגדול הגבור והנורא לו דומיה תהלה אף על פי כן יקר בעיניו דיבורים של עמו ישראל אפילו ממי שהוא חס ושלום בדיוטא תחתונה אף על פי כן מגיע מזה תענוג להבורא יתברך. ואל יחשוב אדם אם כן גדול כל כך מדת טובו של הקדוש ברוך הוא מה לי להתפלל בלב נשבר ונדכה בלא זה גם כן הקדוש ברוך הוא מקבל התפלה, אסור לאדם לחשוב כך, כי ראוי לכל אדם שיחשוב הדברים ההם קודם כל תפלה, דהיינו כמה מלאכים יש לו אשר כל מלאך הוא שליש עולם והם כגרגיר החרדל בפני אופן אחד והאופנים כנ"ל לפני חיה אחת והחיות כנ"ל לפני כסא הכבוד וכולם שואלים איה מקום כבודו, ואתה בן אדם ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיך כולם אהובים כו' וכולם עושים באימה וביראה רצון קוניהם. מעתה יחרד האיש וילפת בעמדו להתפלל לפני מלך גדול כזה ומהראוי להזדעזע בכל אבריו וכן לאחר התפילה יחשוב בדעתו איך ימלא את לבבי לדבר בפי דברים בטלים ונהנה מהם הלא רגע אחד שדברתי מקודם לפני מלך גדול ונורא ובפרט שעתיד עוד לדבר לפניו והקדוש ברוך הוא מלא כל העולם כולו ואז יכול להיות שתהא תפלתו רצוי לפניו יתברך למלאות משאלותיו לטובה ומזאת התפילה מגיע להבורא ברוך הוא תענוג הוא הגורם שפע בכל העולמות, כי הכל תלוי במעשה תחתונים על ידי תפילתינו ושירות ותשבחות שלנו. ונמצא מזה ניכר גודל טובתו יתברך שאף על פי שהוא מלך גדול כמו שאמרנו למעלה, אף על פי כן יקר בעיניו מאוד דיבורנו הן בעסק התורה הן בעסק התפילה וכמו שיסד הפייט אשר אומץ תהילתך ואבית תהילה וכו' והיא תהלתך. ומזה ניכר גודל אהבתו בנו יתברך. וגם ראה עוד אהבתו שקראנו אחים כנאמר (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, ונמצא בזה המדה הוא מושג אצלינו ועל זה שייך מלת אתה ובמה יודוך אחיך, כמו שפרשנו:

ובזה נראה לבאר מאמר חכמינו זכרונם לברכה (ברכות יב.) כל הכורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, כי יש שני מיני עבדות. האחד, שיקח לעצמו רמיזא דחכמתא במה שראה בכל יום ויום גדולת הבורא ברוך הוא כאשר הארכנו לעיל עיין שם, ומחמת כן מחזיק עצמו לעבודתו ומחמת גודל התלהבות הגדול הבאה אליו בא יבא בשמחה גדולה כאשר ראינו מכמה בני אדם ומתענג מאוד מחמת השמחה ההוא וכשמרגיש התענוג ההוא אז רוצה תמיד להתלהב לעבודתו יתברך בכדי שיבא לו עוד התענוג ההוא ועיקר כוונתו מחמת התענוג ונמצא בעבודה כזו גורם שפע רב לכל העולמות ולכל נפשות קדושות ולכל רוחות קדושות ולעולם התחתון, ויש עוד סדר העבודה אשר

למעלה מזו, דהיינו שעיקר כוונתו הוא רק בכדי שיגיע תענוג להבורא ברוך הוא כביכול לפי שגורם שיתגדל ויתקדש שמו הגדול לעלם ולעלמי עלמיא וזהו העבודה הגדולה וגורם גם כן שפע רב לכל העולמות. וההפרש שבין שני עבודות הנ"ל הוא, עבודה הא' היא מעילא לתתא שעובד את ה' מחמת שמקבל תענוג מן עבדות ה'. ועבודה הב', שהוא כדי שהבורא יתברך יקבל תענוג היא מתתא לעילא והורדת השפע בא מעצמה והוא עיקר כוונתו בכדי לגרום תענוג להבורא ברוך הוא. וזהו פירוש הגמרא כל הכורע וכו'. והנה ענין הכריעה הוא מעילא לתתא כחיזרא, וידוע לכל שצדיק נקרא כל, דהיינו שיש מדריגה תחתונה, דהיינו שעיקר כוונתו בשביל שפע עליונה להורידה לעולם התחתון וזה כורע בברוך, דהיינו שגורם ברכה לעולם וזהו נקרא גם כן עבודת הבורא. אבל גילו לנו חכמינו ז"ל שיש מדריגה למעלה ממנו כמו שאמרנו לעיל וזהו זוקף בשם, שגורם תענוג להבורא ברוך הוא. וזהו ידך בעורף כו' ישתחוו לך בני אביך, דהיינו שאין זה הכח בהכריעה וזקיפה כי אם לישראל לבד ולא באומות כי שם נאמר לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפולו, וזהו ידך עורף כו' ישתחוו לך בני אביך:

גור אריה יהודה מטרף בני עלית (בראשית מט, ט). פירוש רש"י מתחלה גור ולבסוף אריה. הנה ידוע שעיקר הגלות הוא רק בכדי להעלות הנצוצות שנפלו בקליפה מחטא אדם הראשון וישראל סובלים יסורי הגלות עד בא העת שתכלה כל הרשעה וכשתהיה עלייה להנצוצות הנ"ל אזי בוודאי יהיה הגאולה תיכף ומיד ואז יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' הארץ ומלואה ואז יתגדל שמו הגדול כמו שכתוב בישעיה. והנה גם בגלות המר הזה הקדוש ברוך הוא עושה עמנו תמיד ניסים ונפלאות כמאמר ועל נסיך וכו'. ומכל שכן בעת הגאולה אז יהיה ניכר גדולת הבורא ברוך הוא ומכל שכן כשנהיה בארצינו אז יהיה ניכר גדולת הבורא באלף אלפי אלפים רבבות אשר לא יוכל שום בריה לספר. אבל בעת הגלות הזאת יש כמה רשעים אשר נכנס רוח שטות בלבם לפי שרואים שאנו סובלים כמה יסורים אז יש להם מקום להטעות ונמצא בגלות הזה נקרא כביכול גור, וכשתהיה הגאולה אז יקרא אריה. וזה גור אריה יהודה, מתחלה גור ולבסוף אריה, ואימת יקרא אריה כשתהיה עלייה להנצוצות. וזהו מטרף בני עלית. כן יתן השם יתברך שיתעלו אלו הנצוצות במהרה ויבא משיח צדקנו אמן:

או יבואר, גור אריה יהודה מטרף בני עלית (בראשית מט, ט). יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (מדות ד, ז) מה ארי רחב מלפניו וצר מלאחריו אף היכל צר מלאחריו ורחב מלפניו. הכלל הוא, כשהשם יתברך משפיע טובות על הגוים הוא בכדי ליתן להם כל טובם ושכרם בעולם הזה כדי ליפרע מהם בעולם הבא ובישראל הוא להיפך להרבות

שכרם לעתיד לבא. וזהו הרמז אף היכל, הוא רומז ומורה על ישראל, רחב מלפניו, מורה לעתיד לבא. וצר מלאחריו, מורה על עולם הזה וזהו הרמז בפסוק מטרף בני עלית, כשאתה עושה תשובה על מעשים הרעים עלית יש לך עלייה יותר כמאמר חכמינו ז"ל במקום שבעלי תשובה וכו':

או יבואר מטרף בני עלית, כמאמר חכמינו ז"ל (פסחים פז:) מפני מה גלו ישראל לבין האומות כדי שיתוספו עליהם גרים, רמז בכדי להעלות נצוצות. וזהו פירוש שהיה הגלות במצרים כדי להעלות נצוצות וכשיבוא הגואל במהרה בימינו אז יכלו כל הנצוצות וכן היה בימי שלמה עליו השלום ואז לא יקבלו גרים, כי אז יהיה עליות לכל הנצוצות. וזהו הרמז בפסוק גור אריה יהודה, מורה על דוד כפירוש רש"י. מטרף בני עלית, מורה על שלמה. וזהו מטרף בני, כי טרף מורה על נצוצות הנופלים. בני עלית, זהו בימי שלמה שאז יהיה עליות לכל הנצוצות לכך אין מקבלים גרים לימות המשיח ולא בימי שלמה שאז יהיה עליות לכל הנצוצות. וזהו הרמז גור אריה יהודה, כל ישראל מכונים בשם יהודה:

חבלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב (בראשית מט, יג). הכלל הוא, כי האדם המבקש טובה אז יאחז אותו יראה גדולה, כי האדם המקבל חיות מהבורא צריך תמיד לדבק החיות המקבל בכל רגע לעבודתו יתברך, אבל באמת הבורא ברוך הוא דרכו להטיב כמאמר חכמינו ז"ל (שם קיב.) יותר מה שהעגל רוצה כו', נותן ומשפיע תמיד טובתו. וזהו חכלילי עינים, מחמת יראה גדולה יש לבקש טובה מהבורא ברוך הוא. וזהו מיין, מורה על השפעתו. ועל זה מסיים הפסוק ולבן שנים מחלב, כי כמו שיש להאם תענוג כשתשפיע ותניק החלב, כן כביכול הבורא יתברך שמו דרכו להיטיב לברואיו ויש לו כביכול תענוג בהשפעתו טובה לברואיו וקל להבין:

יששבר חמור גרם (בראשית מט, יד). הרמז השכר בא מחמת שהגוף מושך לצד אחד מחמת זה בא השכר. וזהו יששכר, הרמז יש שכר. חמור גרם, הגוף הוא הגורם השכר:

עוד באופן אחר, יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב (בראשית מט, יד), כי הנה המחשבה של האדם כשחושב בעבודת הבורא אזי כל זמן שהמחשבה לא באה לדיבור אזי המחשבה אין לה מנוחה וכשהמחשבה באה לדיבור אז יש מנוחה להמחשבה. וזהו הרמז יששכר, מורה על המחשבה. רובץ בין המשפתים, כי רובץ מורה על מנוחה. בין המשפתים, שבאה לדיבור שמורה על השפתים שם יש מנוחה להמחשבה. וזהו וירא מנוחה כי טוב:

או יבואר יששכר חמור גרם, פירוש דעיקר שכר המגיע לאדם הוא מחמת שרגיל מנעוריו בתאות הגופניות, כי נפש השכלי בא לו אחר י"ג שנים והוא משוקע בתאות והוא משבר התאות הגשמיות ועובד את ה' מחמת זה מגיע לו שכר אבל כשלא היה לאדם תאות החומריים לא הגיע לאדם שכרו. וזה יששכר חמור גרם, אותיות יש שכר, דהיינו שישולם לאדם הגמול. חמור גרם, פירוש החומריות שהוא משוקע זה גורם לשכר:

גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב (בראשית מט, יט). יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות כו', על ידי זה מעורר חסדים למעלה וזהו מרחמים עליו מן השמים. והנה גד מורה על חסד כמאמר חכמינו ז"ל (שם קד.) גימ"ל דל"ת גמול דלים. והנה האדם העושה חסד ומעלה על מחשבתו בכדי שיושפע עליו חסדים למעלה אז הוא מצפה לתשלום שכר והקדוש ברוך הוא לטובת עמו ישראל בשעה שאדם עושה חסד עם חבירו אז נשכח ממנו השכר. וזהו הרמז בפסוק גד, הוא גומל דלים בשעה שעושה החסד. יגוד עקב, מלשון (דניאל ד, יא) גודו אילנא יגוד עקב הוא השכר מלשון (דברים ז, יב) והיה עקב תשמעון. ועיין בתרגום אונקלוס חלף דתקבלון. וזהו יגוד עקב, ישכח מלבו השכר:

עוד באופן אחר, גד גדוד יגודנו כו'. הענין, דאיתא (בבא בתרא י.) שקודם התפלה צריך האדם ליתן צדקה והסגולה של צדקה להכרית הקליפות כדי שאחר כך יוכל להתפלל בלב טהור והסגולה מהתפלה שהוא לשון דביקות והתחברות שהאדם בתפלתו מתדבק עצמו בהקדוש ברוך הוא והאדם הוא דבר שיש לו סוף והקדוש ברוך הוא אין לו סוף ונמצא עולה ממדריגת סוף למדריגת אין סוף. וזהו פירוש הפסוק גד, הוא לשון גומל דלים. גדוד יגודנו, הוא מכרית הקליפות. והוא יגוד עקב, פירוש כשיתדבק עצמו להקדוש ברוך הוא שנקרא הוא יגוד עקב שמכרית מה שהיה במדריגת עקב שהוא לשון סוף יוצא ונכנס למדריגת אין סוף:

עוד באופן אחר. דידוע יותר מה שבעל הבית עושה עם עני עני עושה עם בעל הבית. ואדם בתפלתו צריך להחשיב עצמו לעני שאינו כלום כדכתיב (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף. והענין, כי כשאדם מחשיב את עצמו יש קטרוג עליו ועוד שאינו יכול להכרית הקליפות רק שהמה במדריגתו אבל לא למעלה ממדריגתו ולא למטה ממדריגתו שאין לו ענין עמהם אבל כשהוא אינו מחשיב עצמו ועושה עצמו עני אז יכול להכרית כל המדריגות התחתונות. וזה פירוש הפסוק ג"ד, היינו גומל דלים כשעושה עצמו דל ושפל ומתפלל שאז הוא גומל כי יותר כו', אז גדוד וכו', ויגוד עקב, שמכרית אפילו סוף המדריגות שנקרא עקב:

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך (בראשית מט, כ). כי האדם בטובתו אז יהיה עיקר התענוג שלו מה שהבורא יש לו שמחה מטובתו וזהו מאשר שמנה לחמו מלא טוב. והוא יתן מעדני מלך, עיקר התענוג שלו מעדני הוא לשון תענוג. מלך, להבורא יתברך שהוא מלכו של עולם:

או יבואר, מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. פירוש, דהכלל שהסתכלות בהבורא ברוך הוא כביכול הוא עיקר התענוג והכלל כל דבר שהוא תמידי אפילו שהדבר בעצם טוב מאד עד אין שיעור אף על פי כן אין התענוג גדול כל כך מחמת שהוא רגיל אצלו. והנה העובדים את ה' תמיד לפעמים כביכול הבורא ברוך הוא מצמצם הבהירות שלו ואחר כך המה עולים למדריגה גדולה כדי שלא יהא תמידי. וזהו מאשר שמנה לחמו, מאשר היינו לשון שור כמו בנות צעדה עלי שור, דהיינו מהסתכלות גדולת הבורא ברוך הוא. שמנה לחמו, דהיינו הלחם של תורה, פירוש כשהקדוש ברוך הוא צמצם את עצמו כביכול והוא באתגליא אז שמנה לחמו, והוא פירוש שהוא לפעמים באתכסיא כדי שיתן מעדני מלך, פירוש כדי שיהיה להצדיק תענוג, כי בודאי יותר מה שהעגל רוצה לינק פרה וכו', ואם כן מה שהבורא כביכול באתכסיא כדי שיהא להצדיק תענוג שלא יהיה תמידי:

או יבואר, מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. דהנה שמעתי ממורי ורבי הצדיק מורינו דוב בער זצ"ל פירוש הפסוק (ישעיה סא, י) שוש אשיש בה', דאני שש ויש לי שמחה ותענוג ממה שזכיתי לחזות בנועם ה' ולהתענג בעבודתו ומזה עצמו יש לי שמחה שזכיתי להתקרב להשם יתברך ולהתענג מעבודתו מרוב כל. וזהו שוש אשיש, שיש לי שמחה ותענוג ממה שזכיתי שאשיש בה' ואתענג מעבודתו יתברך עד כאן דבריו. וזהו מאשר שמנה לחמו, מאשר הוא עולם התענוג מזה שיש לנו תענוג מעבודת השם יתברך מזה עצמו יש לנו שמחה ותענוג שזכינו להתענג מעבודתו יתברך. וזהו שמנה לחמו, שלחם נקרא תענוג מזה עצמו שזכינו להתענג מעבודתו מזה עצמו יש לנו תענוג שזכינו לזה:

והוא יתן מעדני מלך (בראשית מט, כ). על פי ששמעתי ממורי הצדיק מורינו דוב בער על מה שאמרו חכמינו ז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, היינו שהתענוג נקרא פרנסה והשם יתברך מתענג בעבודת ישראל וישראל גורמים תענוג לאביהם שבשמים. וזהו יתן מעדני מלך, שמי שזוכה לעבוד השם יתברך באהבה שלימה וגמורה אהבה בתענוגים הוא יתן מעדני מלך, שגורם תענוג להשם יתברך וישמח ה' במעשיו:

עוד באופן אחר, מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. דהנה נראה פירוש הפסוק (שיר השירים א, א) שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, דהנה יש ב' בחינות בעבודת השם יתברך, יש שאוהב את השם יתברך מחמת שהשם יתברך באהבתו אותנו מקבל עבודתינו ברצון ומשלם לאיש כמעשהו ברב טוב הצפון ונותן לנו שכר טוב עין לא ראתה וכו'. ועבור שנותן לנו שכר ומקבל ברצון עבודתינו אוהב את השם יתברך אהבה גמורה. ויש מדריגה למעלה מזה, האוהבים השם יתברך מחמת אהבתו יתברך אותנו בלבד ואפילו אם לא יומשך להם שום תשלום גמול על כל זה אהבתו יתברך אותנו בלבד הוא החביב והנחמד והנעים ומחמת אהבתו בלבד אנו אוהבים אותו אהבה שלימה ואהבתו יתברך בלבד שבחר בעמו ישראל באהבה הוא החביב לנו מרוב כל ודו"ק:

נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר (בראשית מט, כא). הכלל הוא, כששופע על האדם אמונת הבורא מתחיל לשורר ולהודות לה' וידוע דרגלים נקרא אמונה כנזכר בספר האר"י ז"ל. זהו שאמר נפתלי אילה שלוחה, פירוש שיש לו רגלים חזקים שעל ידי זה הוא קל ללכת, דהיינו מרמז שיש לו אמונה חזקה בה' שנקרא רגלים כו', ועל ידי זה הנותן אמרי שפר, מחמת האמונה משורר ומהלל באמרי שפר כנ"ל. וזהו דרמז תרגום יונתן בן עוזיאל בפסוק זה דמשבט נפתלי הם משוררים יפים עיין שם, דלפי הנ"ל הרמז שעל ידי ששבטו יש להם אמונה חזקה בה' משוררים יפים תמיד לה':

בן פרת יוסף וכו' ולקדקוד נזיר אחיו (בראשית מט, כב-כז). כי יוסף אינו בשבטים כמו שאר אחיו, כי מנשה ואפרים הם נקראים שבטים במקומו ויוסף הצדיק נקרא מהאבות לבניו וזהו נזיר אחיו, ועיין בתרגום אונקלוס פרישא דאחוהי, שאינו נקרא בשבטים כמו שאר אחיו ובניו הם נקראים שבטים במקומו:

בנות צעדה עלי שור (בראשית מט, כב). כלומר עלי שור שישור יוסף בהם שהוא עין טוב בכל מקום שהסתכל היה שורה ברכה, לא כן אדם אחר שמזיק היזק ראיה:

בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל (בראשית מט, כז). הכלל, כי האדם כשחושב רק בעבודת ה' אזי עיקר התענוג שלו לעשות תענוג להבורא יתברך וכאשר מחשבתו אינה צלולה כך אזי התענוג שלו להשפיע שפע לכל עולמות מאת הבורא ברוך הוא. והמחשבה כשהוא צלולה נקראת בוקר וגם לשון עד מלשון עדי עדיים, וכשהיא אינה צלולה נקראת ערב. וזהו בבוקר יאכל עד, לשון תענוג. ולערב, כאשר אינה צלולה המחשבה. יחלק שלל, להשפיע שפע:

בפרשת וזאת הברכה כלל משה ברכת שמעון בברכת יהודה מפני שיעקב מה שלא ברכם מחמת מכירת יוסף כנזכר בפרשת ויחי וטעם שמעון ולוי היו במכירת יוסף מחמת שסיפר יוסף להם חלומותיו שיהיה הוא מלך והם רצו שיהודה יהא מלך כפי האמת דמלוכת עולם הוא דיהודה לכן כללו משה בברכת יהודה שבזה יכול הצדיק שמעון לומר שאין להאשימו שכוונתו היה במכירה דיוסף לשם שמים מחמת דמלוכה הוא דיהודה וכללו בברכת יהודה שמהראוי שיתברך בברכת יהודה מחמת דכוונתו היה הכל עבור שיתגדל יהודה במלכות שמים. וללוי ברך משה בפני עצמו, גם דלא ברכו יעקב מחמת ששבט לוי היה בם מדה זו האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו (דברים לג, ט) מחמת קנאת ה' במעשה העגל לכן מדה כנגד מדה נהג בו משה, דהיינו האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, דהיינו גם שיעקב אביו לא ברכו לא ראה משה זה גם שהוא בן יעקב ובירך לוי במדה טובה, שבמדה שאדם מודד מודדין לו כמאמר חכמינו ז"ל (מגילה יב):

וזאת אשר דבר להם (בראשית מט, כח). יתבאר על פי הפסוק (תהלים מה, י) נצבה שגל לימינך בכתם אופיר, ואמרו חכמינו ז"ל (ראש השנה ד.) בשכר שחביבה תורה לישראל כו'. וקשה למה בשכר זה דייקא, הלא הם מחבבים גם שאר תאות. אך הענין, האדם כשנופל במחשבתו איזה תאוה תאות משגל או שאר תאות גשמיות יעלה על מחשבתו הנה דבר זה הוא נברא מאת ה' וכל מה שברא וכו', והוא תכלית הדבר וטעמו וכל דבר תכלית וטעם הדבר הוא יותר גדול מהדבר עצמו, ואם כן למה תתאוה לקטן וכלה ונפסד הלא טוב לי לעבוד ולהיות עבד להבורא ברוך הוא ולאהוב אותו שהוא תכלית כל דבר, ולא עוד אפילו אם אתאוה ואשיג איזה תאוה לא אשיג אלא תאוה אחת בעת ההוא ובעת אחרת תאוה אחרת אכן כשאעבוד את הבורא ברוך הוא באותו התלהבות אשיג ברגע אחד כל התענוגים. ובדרך זה יכול אדם לכוף את יצרו לעלות משפל המדריגות לרום המעלות. והנה אף על פי שדרך ההוא טוב, אף על פי כן אינה עיקר עבדות הבורא בזה הבחינה, כי עדיין הוא כעובד את עצמו מחמת שיש לו תענוג ושמחה בעבודתו, אך העיקר העבדות הבורא כדי לתת נחת רוח להבורא שיקבל הבורא תענוג ממנו וממעשיו וישתעשע עמו בשעשוע כאב עם הבן החכם כמו שאמר הכתוב (משלי כג, טו) בני אם וכו' ישמח ה' במעשיו (תהלים קד, לא) והנה תאות העולם הזה הם נותנים לאדם תענוג והאדם מקבל ובאמת כל תאות העולם הזה כלים ונפסדים ובמה נחשב ותאות המשגל הוא להיפך האיש הוא המשפיע והאשה המקבלת והוא יש לו תענוג ממה שמשפיע הגם שמשפיע לזולתו. וזהו כוונת הגמרא בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לאומות העולם, שהמשפיע יש לו תענוג ממה שמשפיע, כך חביבה

תורה ועבודת הבורא לישראל שעיקר עבודתם היא בחינות נותן שהם משפיעים שמחה ותענוג להבורא יתברך. וזהו פירוש הגמרא במסכת שבת פרק תולין אמר רב חסדא לבנתיה נקיט מרגניתא בחדא ידא וכו', פירוש שהקדוש ברוך הוא נקרא רב חסד אומר להעולמות העליונים שכולם הם בנותיו של הקדוש ברוך הוא והמה העוזרים לאדם בעבודתו יתברך שמו על פי הבא לטהר מסייעין לו. והנה דרך הראשון שאמרנו הוא שבנקל בא לאדם הסיוע במהרה. אך הדרך הב', הוא בקושי בא לאדם אחרי טורח גדול. ולאשה יש ב' בחינות דדים הם המשפיעים, והרחם הוא מקבל. זהו שאמר הקדוש ברוך הוא להעולמות העליונים מרגניתא אחוי, פירוש שבתחלה תעזרו לאדם שיהא אדם מקבל שפע ותענוג כמו דדים שהם משפיעים באופן דרך הא' הנ"ל וכד מצטערין ליה שיצטערו ויטרחו להשיג הבחינה עליונה הב' שהם יהיו משפיעים שפע ותענוג עם עבודתם להבורא יתברך ולכל פמליא של מעלה אז אחוי. וזה גם כן כוונת הפסוק (הושע ב, יח) והיה ביום ההוא תקראו אישי ולא תקראו עוד בעלי, כי בעל הוא משפיע ואיש הוא מלשון אדם העובד לא בשביל קבלת השפע מאתו רק שמשועבד לו לעשות רצונו. ועל פי זה יבואר הפסוק הנ"ל וזאת אשר דבר להם אביהם, כי יש אדם שמקבל שפע לפי כח קבלתו ולפי בחינתו ובאמת אין שוה קבלת אדם זה לקבלת אדם אחר, כי קבלת כל אדם לפי הכנתו קבלתו, אך לפעמים נותן הקדוש ברוך הוא אף שלא לפי הכנתו רק לפי רצונו של הקדוש ברוך הוא שהוא למעלה מכח קבלת אדם. והנה כל זה הוא בתחלה אין האדם יכול לקבל רק לפי כח מעשיו בפרט אם עבודתו הוא מבחינות הא' הנ"ל, אך אם עובד בבחינה הב' הנ"ל עובד הבורא רק לעשות ולמלאות רצון הבורא אז יכול לקבל אף לפי רצון עליון. וזהו כוונת הפסוק וזאת, כי בתפלה כשהוא עובד הבורא בבחינה הא' שהוא בחינות עלמא דנוקבא שרוצים להיות מקבלים, אז איש אשר כברכתו ברכם כל אחד לפי מדריגתו וכח קבלתו לזה כח של זאב ולזה כח הארי, ואחר כך כשיעלה על מדריגה הב' שיהיו הם המשפיעים בחינות עלמא דדכורא ברך אותם בכללות שאז יכולים לקבל השפע אף שאינה לפי בחינה שלו רק לפי רצון הבורא וכו'. והנה האדם כשמשיג רצון הבורא כשם שהבורא אין סוף כך רצונו אין סוף ומהרצון יבוא אל האותיות ולבוא אל המדריגה זו הוא מהאמונה מדריגה התחתונה אז יבוא אל השכל. ועל פי זה נראה לא יסור שבט מיהודה, שבט, היינו מלכות. ומחוקק, דהיינו שיבוא על החקיקה. הוא מבין רגליו, הוא האמונה:

וזהו גם הרמז במדרש (בראשית רבה כ) גדולה פרנסה מן הגאולה שהגאולה על ידי מלאך ופרנסה על ידי הקדוש ברוך הוא גאולה על ידי מלאך שנאמר (בראשית מח, טז) המלאך

הגואל אותי, ופרנסה על ידי הקדוש ברוך הוא שנאמר פותח את ידך (תהלים קמה, טז) פירוש, כי מלאך הוא מעלמא דנוקבא כמו שכתוב הנה אנכי שולח מלאך לפניך, ופרנסה מעלמא דדכורא. וזהו פירוש אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום (שיר השירים ח, י) ככלה שנמצאת צנועה בבית חמיה משבחין אותה בבית אביה (פסחים פז.) והענין, כשעובד בבחינה א' הוא מעלמא דנוקבא נקרא כלה בבית חמיה, אכן כשהוא מן העובדים כדי שהבורא ברוך הוא יקבל תענוג כבחינה הב' אז משבחין אותה בבית אביה, היינו העולמות העליונים הם בבחינות נוקבא כדלעיל אמר רב חסדא לבנתיה. ויובן גם כן מה שכתוב במדרש הנ"ל הקיש הכתוב גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה מה גאולה בכפליים אף כו', הענין שכתוב בראשית חכמה שאדם בחטאו מקנה חלק רע בנפשו לפי בחינת החטא ואבר שחטא, כי כמו שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים נשמיים כן יש בנפש הרוחניות תרי"ג מצות. ולזה נקרא חלל בנפש, כי האבר ההוא נעשה חלל בחלק הקדושה ומקנה בחיצונים עד שיתמרק הנפש בגיהנם אם לא עשה תשובה, והיינו קשר כפול בעולם הזה ובעולם הבא וזה בא מחמת חלק הטומאה שמקנה בנפשו חלילה ועל זה נאמר (דברים לב, יח) צור ילדך תשי. נמצא לזה צריך גאולה בכפליים וזהו (שם ל, ג) ושב ה' אלקיך כו' ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה, פירוש שמחמת רחמנות הבורא יתברך ישיב תחלה את שבותך ואחר כך ישוב מה שהפיץ כביכול מהקדושה להחיצונים והיינו ה' אלהיך שמה. נמצא צריך הגאולה בכפליים כך פרנסה בכפליים שהקדוש ברוך הוא משפיע להעולמות והקדוש ברוך הוא מקבל מהם תענוג ודו"ק:

ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני (בראשית נ, יט). ואונקלוס תרגם ארי דחלא דה' אנא. והנה לפירוש הפשוט בפסוק אין להבין התרגום. ונראה, כי הכלל האדם בכל מדותיו צריך להדבק עצמו להבורא ברוך הוא במדת היראה, לירא את ה' הנכבד והנורא. במדת אהבה, לאהוב את ה' הגדול. במדת התפארת, שיקוים בנו ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג) וכן בשאר המדות וזה הוא עולם האמת. ואם תבין זה, תבין מאמר חכמינו ז"ל (מגילה יח.) מנין שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל, וגם מאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא עה:) מה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות אף הצדיקים, וגם מאמר חכמינו ז"ל (שם) עתידין צדיקים שיקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא, וגם מאמר חכמינו ז"ל עתידין מלאכי השרת לומר לפני הצדיקים קדוש. והנה אם האדם דבוק בכל המדות להבורא יתברך אז הוא אינו תחת אלהים אדרבה הוא דבוק בה', ואם חס ושלום אינו מדבק עצמו בהמדות כנ"ל אז הוא תחת אלהים. וזהו הרמז מה שתרגם אונקלוס כי

יוסף אמר התחת אלהים אני, וכי אני תחת אלהים, אדרבה אני דבוק בה'. וזהו שתרגם אונקלוס על זה ארי דחלא דה' אנא, אני דבוק בכל המדות להבורא יתברך:
ובהפטורה ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים. (מלכים א' ב, יא) כי ידוע מאמר זוהר הקדוש דוד לא קיבל מלכותו שלימתא עד דאתחבר באבהן. ויבואר על פי מאמר זוהר הקדוש בפרשת וישלח דף קס"ח דיוסף הניח לדוד שבעה ושלשים שנה ויתר השנים קיבל מאבות מאברהם ויעקב נמצא מלך על כל ישראל מן הימים אשר קיבל מהאבות אברהם ויעקב היינו ל"ג שנים:
סליק ספר בראשית

שמות

שמות

ואלה שמות בני ישראל כו' ראובן כו' (שמות א, א-ב). כי הנה שמות השבטים הקדושים כאשר תראה השם של כל אחד על מה נקרא בשם זה ראובן כי ראה ה', כי אתה יאהבני אישי (בראשית כט, לב) שמעון כי שמע ה' וכו' (שם לג) לוי הפעם ילוה אישי אלי (שם לד) הנה באמת חס ושלום אי אפשר לומר שהשבטים יהיו נקראים על שום תאוה גשמיות כגון ראובן כו', וכן שאר השבטים כגון יששכר ואשר. הנה באמת שמות השבטים מורים על העלאות כל התאוה לה' לבדו. בראובן העלה כל התאות שבין איש לאשתו להבורא יתברך שמו וכן שמעון וכן לוי מורה עליות כל התחברות להבורא יתברך לכך נקראים השבטים מטות מלשון מטהו מחלון לחלון, כלומר שהתאות הגשמיות העלהו להבורא יתברך. וזהו ואלה שמות בני ישראל, השמות בעצמם מורים על עליות כל הדברים להבורא יתברך ויתעלה זכרו:
או יבואר, ואלה שמות בני ישראל, כנזכר לעיל שנראה שהאמהות קראו השבטים על שם המאורעות שלהם דהיינו ראובן כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני כו' שמעון כי שמע ה'כו', לוי הפעם כו', וכן השבטים נקראים מטות. ולבאר זה, כי הוא לבטל דעת הרשעים האומרים הקדוש ברוך הוא רם על רמים ואינו משגיח במעשה התחתונים. אבל האמת אף על פי שהקדוש ברוך הוא רם על רמים הוא משגיח על מעשה התחתונים להתנהג הכל כחפצו ורצונו. וזהו שקראו האמהות השבטים כנ"ל, להורות שהקדוש ברוך הוא הוא המשגיח על כל הנעשה בעולם התחתון ואין דבר הנעשה בעולם התחתון בלי רצונו יתברך. ולזה נקראו השבטים מטות לשון מטהו מחלון וכו', להורות שאף על פי שהקדוש ברוך הוא רם על רמים משגיח כביכול למטה על כל הנעשה למטה והכל

נעשה כרצונו וזהו מטות, לשון הטיה מלמעלה למטה. ולכך נקראו השבטים י"ב גבולי אלכסון, כי זה שהקדוש ברוך הוא ברא עולמו ומשגיח במעשה עליונים זה נקרא קו הישר וזה שהקדוש ברוך הוא כביכו"ל מצמצם את עצמו להשגיח למטה להתנהג הכל כרצונו זה נקרא קו אלכסון מלמעלה למטה. וכן מה שישראל עושים רצון השם יתברך במעשה הנעשה למטה זה הוא גם כן קו אלכסון מלמטה למעלה והכל נעשה על ידי ישראל ולכך נקראים השבטים י"ב גבולי אלכסון:

ויוסף היה במצרים (שמות א, ה). יש לדקדק למה כתוב במצרים, הוי ליה לומר ויוסף היה שם. ונראה דהכי קאמר, ויוסף היה במצרים, כלומר שלא שינה שמו, כי אפילו פרעה שקרא שמו צפנת פענח (בראשית מא, מה) אף על פי כן לא קרא עצמו רק יוסף וגם פרעה עצמו אמר לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו (בראשית מא, נה) כי בשביל שלשה דברים נגאלו בשביל שלא שינו שמם וזהו ויוסף היה במצרים:

וייטב אלהים למילדות ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים (שמות א כ-כא). פירוש שעשו בתים שדרו ביראת שמים כמו אדם שדר בבית אם כן יכול להטיב להם, ואי משום שנעשה על מנת לקבל פרס כיון שדרו ביראת שמים אין חשש בזה:

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי (שמות ב, ב). פירוש שהולידו נשמות ממשפחת לוי, כי עד כאן הוליד את אהרן והיה נשמתו משפחת כהונה. וזהו ותרא אותו כי טוב וגם מן המים משיתיהו, שהוא גבורה שבחסד כאשר ביארנו על פסוק (תהלים קלב, ט) כהניך ילבשו:

ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו (שמות א, ד). ובו יבואר הפסוק מרחוק ה' נראה לי. הכלל, כשהעולמות הם דבוקים בגשמיות שלהם אז אינם יכולים להשיג עבודת הבורא ברוך הוא וכשהם מרחקים עצמם ומפשיטים מגשמיות שלהם אז הם יכולים להשיג עבודת הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז בפסוק מרחוק, כשאדם הוא מרוחק מגשמיות שלו אז ה' נראה לו. וזהו הרמז ותתצב אחותו, כי אחותו לשון דביקות מלשון מאחה, מה שהוא דבוק בגשמיות שלו מרחוק להתרחק עצמו מגשמיות שבו. לדעה מה יעשה לו, לדעה, מלשון התחברות (בראשית ד, כה) וידע אדם. מה יעשה לו, שהאין הוא השופע עליו תמיד ותמיד הוא מקבל חיות מאת הבורא ברוך הוא כי האין נקרא מה:

ותקרא שמו משה כי מן המים משיתהו (שמות ב, י). הכלל הוא, כי יש אור ומים ואש וזה שנשמתו מאש יכול להעלות נשמתו עד מים וזה שנשמתו ממים יכול להעלות נשמתו עד אור ונשמת משה היה ממים. וזהו כי מן המים משיתהו, משיתהו הרמז להעלות

עד אור. וזהו הרמז בפסוק (שמות לד, כט) ולא ידע משה כי קרן עור וכו', הרמז משה שנשמתו היה ממים עלה עד אור:

וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שמות ב, כג). כלומר שראה שיהיו בני ישראל שיקבלו התורה, הגם שבעת הללו עובדי עבודה זרה וידע הוא לשון התחברות. וזהו וידע אלהים, שהתחבר כביכול את עצמו במעשיהם הטובים שיעשו בני ישראל ובמעשיהם הרעים שיעשו לא יתחבר את עצמו חס ושלום:

או יבואר, וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. בו יבואר הפסוק (חבקוק ג, ב) ה' פעלך בקרוב שנים תודיע ברוגז רחם תזכור, ויבואר על דרך משל, כי עני מבקש מעשיר למלאות שאלתו ובקשתו אשר היכולת ביד העשיר למלאות בקשתו והעשיר צריך לדבק מחשבתו בצער העני בכדי שירחם עליו, כי כאשר העשיר ידבק מחשבתו בצער העני אז בודאי ימלא בקשתו כאשר היכולת ביד העשיר לרחם על צער העני ולמלאות בקשתו. כן הדבר הזה כשישראל הם בצער צועקים להשם יתברך לרחם עליהם כאשר הקדוש ברוך הוא ממלא תמיד כל שאלות עמו בית ישראל אזי צריך האדם לדבק מחשבתו ותפלתו להקדוש ברוך הוא. וגם תפלה לשון התחברות מלשון נפתולי אלהים וגו' (בראשית ל, ח) ואז הקדוש ברוך הוא כביכול מחבר את עצמו להם כדי לרחם עליהם. וזהו וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים, וידע הוא התחברות מלשון וידע אדם. וזהו וידע אלהים וזהו בקרב שנים תודיע, כי הצער הוא בהזמן כי למעלה מהזמן אין שם לא צער ולא יגון ואנחה כלל וזהו בקרב שנים, הצער אשר בא מהזמן תודיע, מלשון התחברות כנ"ל, ועל ידי התחברות זה מסיים הפסוק ברוגז רחם תזכור:

בפסוק ויבא אל הר האלהים חרבה. כי החכמה נקראת חרבה וכן כתוב בהקדמה בספר יצירה להראב"ד ז"ל עיין שם הרמז עד מקום החכמה, ועיקר החכמה היא היראה כדכתיב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', וזהו כי ירא מהביט אל האלהים:

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וכו' ויאמר משה אסורה נא וגו' מדוע לא יבער הסנה וירא ה' כי סר לראות וגו' ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. בו יבואר הגמרא (פסחים נז.) מלכא ומלכתא הוי יתבי בסעודתא מלכא אמר גדיא יאה ומלכתא אמרה אמרא יאה. הרמז גדיא, הוא מזל עליון מלשון גד כו'. וזהו דאמרינן (שבת קנו.) אין מזל לישראל, הרמז האי"ן הוא מזל לישראל, כי מזל הוא מלשון יזל מים מדליו (במדבר כד, ז) וזהו מלכא אמר גדיא יאה, רמז למזל העליון. ומלכתא אמרה אמרא יאה, השפע אשר בא להאותיות וזהו אמרא, מלשון אמור השפע שכבר באה לאותיות ועל בחינה זו אנו אומרים לשם יחוד קודשא בריך

הוא ושכינתיה. וזהו דאמרינן במדרש אל תקרב הלום, הלום זה מלכות שמשה רבינו עליו השלום ביקש המלוכה ולא ניתנה לו רק על הדור המדבר, כי בחינת המלך הוא להעלות נצוצות לדבקו בבורא יתברך שמו וזהו מלחמות של מלך וזה ניצוח מלחמה. ובבחינה זאת המלך לזה משפיל ולזה ירום מי שרצה לדבק עצמו בבורא יתברך שמו ובחינת הנביא הוא היפך המלך, כי הנביא צריך להתבודד עצמו תמיד. והנה כבר ביארנו שבהעלות הנצוצות הצדיק לפעמים מתלבש במחשבת הניצוץ כדי שיעלה אותו ועל בחינה זה אמרינן בגמרא (עבודה זרה ד:) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה. ובאמת משה רבינו עליו השלום היה תמיד ומשה עלה אל האלהים (שמות יט, ג) ומחשבתו היה דבוק תמיד למעלה לכך לא היה מלך רק על דור המדבר שהם אוכלי מן והוא הוריד להם המן וזהו הרמז שמשה בקש המלוכה ולא ניתנה לו הלא כל ישראל ראוי למלוכה ולמה לא ניתנה למשה. ובזה יבואר, כי משה היה מחשבתו תמיד למעלה ולא היה מחשבתו כלל על עולם התחתון להעלות אותם:

וזהו הרמז בפסוק אסורה נא ואראה את כו', מדוע לא יבער הסנה וירא ה' כי סר לראות, מה זו לשון אסורה וגם סר, כי סנה הוא מן הקוצים בחינות סטרא אחרא ומורה על בחינות עליות, היינו על דבר הצריך לעליות וזהו אסורה נא, שרצה לסור מחשבתו אשר דבוק תמיד למעלה וזהו אסורה. וזהו כי סר לראות, בכדי להסתכל במחשבתו לעלות אותו. ויאמר כו' של נעליך מעל רגליך כו' אדמת קודש הוא. וזהו נעליך, מלשון נעילת דלת שאתה קשור ומחובר תמיד למעלה מעל רגליך שהוא רגיל תמיד להיות מחשבתו דבוק למעלה, כי המקום כו' אדמת קודש, קודש מורה על החכמה ועליות נצוצות הם למטה:

ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כו' ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי כו'. הנה לבאר, כי כשהאדם מבקש איזה טובה מהבורא יתברך אזי לא יהיה עיקר כוונתו מחמת דבר הנוגע לעצמותו רק עיקר כוונתו יהיה כדי שעל ידי זה יעבוד את הבורא יתברך שמו בטוב לב. והנה ישראל במצרים היו בקטנות השכל וצעקתם היה מחמת דבר הנוגע לאדם לעצמותו ולא צעקו שיושיע להם מצרתם בכדי שעל ידי זה יעבדו את הבורא ברוך הוא ויקראו עם ה', כי במצרים היו בקטנות השכל. והנה הקדוש ברוך הוא עשה להם שני טובות. אחד, מה שהושיע להם בצרתם מיד מצרים ועוד עשה להם טובה גדולה שקיבל צעקתם כאלו צעקו בשבילו, כלומר כאלו צעקו שיושע להם מצרתם שעל ידי זה יקראו עם ה'. וזהו רמז בפסוק ראה ראיתי את עני עמי, רמז ראיתי את עני עמי אשר רוצים להיות עמי.

וזהו הרמז בפסוק ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי, כלומר כאלו עיקר צעקתם אלי בשבילי אשר רוצים וצועקים שאושיע להם בשביל לעבוד אותי. ורמז בפסוק שלפניו ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו, מה שצעקו בשביל עצמם מפני נוגשיו מפני שהיו במצרים בשיעבוד והיה להם שכל קטנות:

לכה ואשלחך אל פרעה כו'. יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיח:) על פסוק (תהלים קיז, א) הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה, אניסים ונפלאות דעביד בהדייהו כו'. ולכאורה דברי רבותינו ז"ל נעלמים מאתנו לומר שכוונתם היה שהאומות יודו אניסים ואנפלאות שעשה להם הלא מקרא כתיב (דברים ד, לד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, בזה עיקר הבטחותינו שהבורא ברוך הוא מראה גודל אהבתו ותשוקתו לעמו בית ישראל שבכל דור ודור עושה לנו ניסים ונפלאות ומשלם גמול לכל אויבי נפשנו וחלילה לומר שהשם יתברך עושה להם ניסים ונפלאות. ונבאר באמת בעזרת השם יתברך כוונת חכמינו ז"ל ונבאר מאמר הגדת ליל פסח והכתי כל בכור בארץ מצרים (שמות יב, יב) אני ולא מלאך אני ה' אני הוא ולא אחר, לכאורה קשה למה מכות בכורות היתה על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל תשעה מכות הקודמים היו על ידי שליח. אמנם נבאר, דבאמת מאתו יתברך לא תצא הרעה כידוע, רק כל הטובות וכאשר יפקחו עינינו לראות גודל התועלת המגיע לרשעים עצמם מחמת הכאה שמכה השם יתברך אותם נראה בחוש התועלת הגדולה, רק הרשעים האומות בעצמם אין להם לב להבין להתלהב ולהשתוקק ולכסוף באהבה עזה וחמדה לקבל ההכאה באהבה וברוב חיבה ותשוקה וחמדה לחסות בנועם השם על ידי ההכאה זו. דידוע דעל ידי הכאת מצרים נתגדל ונתקדש שמו הגדול והקדוש בעולם אשר לא נודע עדיין ונתגלה אמיתיות מציאתו והוא הבורא ברוך הוא המשגיח אמיתי ואז החל העם לדרוש בשמו הגדול וקרבו את ישראל לאביהם שבשמים בעזיזא רחימא מחמת שראו שהוא השליט ובידו לגדל ולחזק לכל, וכן בכל הכאות רשעים נתגדל ונתקדש שמו הגדול והקדוש ככתוב בדברי הנביאים כמה פעמים, וכיון דעל ידי הכאתו נתגדל ונתקדש שמו הגדול כמה יש לו לכסוף ולהשתוקק לזכות זה שעל ידו יתגדל שמו הגדול ושאני גורם לזה מה נחמד ומה נעים ומה מתוק לחכי ומה ערב עלי כל ההכאות והיסורים שעל ידי יתגדל ויתקדש שמו הגדול בעולם. אמנם האומות הם ערלי לב ועיניהם סתומות ולבם אטום להבין טובות שיוכל להגיע להם על ידי ההכאות הללו, לא כן אם דבר כזה היה אירע לנו אז מרוב שכלינו אשר ניתן לנו מאת אדון כל ואנחנו מבינים באמת תכלית כל דבר ופעולת כל דבר, היינו מקבלים ברוב תשוקה

וחמדה כל המכות והיסורין כדי שעל ידי הכאות האלו יתגדל ויתקדש שמו של בוראנו בורא הכל ואנחנו עומדים ומצפים כל הימים לזה כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות סא:) שאמרו תלמידיו של רבי עקיבא עד כאן, אמר להם בכל יום ויום הייתי מצפה מתי יבוא לידי כו'. כי זה עיקר מגמת לבבינו ותאות נפשנו וחמדת כליותינו למסור את נפשנו ורוחינו ונשמותינו בשביל אהבת בוראינו ומה ידידות וחביבות ועריבת כל היסורים וכל המכות עלינו הן לבא באש והן במים בשביל שעל ידי מכות יתגדל ויתקדש שמו הגדול כאשר אנו רואים וכל מכה ומכה ועינוי אשר עושים להם הוא להם למזור ולתרופה ויפרחו מהמכות הללו ומתענגים מהם ויגילו וישמחו לעשות רצון קונם ומצפים מתי יבוא עליהם עוד יסורים וזה חמדתם. אמנם האומות אשר בשר חמורים בשרם ולבם אטום ואינם מבינים הטובות שמגיע להם מהמכות הללו אמנם באמת ההכאות האלו כל מכה ומכה הוא טובה מכופלת שעל ידי הכאת מצרים נתגדל ונתקדש שמו הגדול והקדוש ולהכי מכת בכורות היה על ידי הבורא עצמו ברוך הוא, כי היא היתה עיקר הגורם יציאת בני ישראל ממצרים ומחמת יציאת מצרים נתגדל ונתקדש שמו הגדול נמצא המדה הזאת היתה עיקר שגרמה קדושת שמו הגדול בעולם להודיע שאל אחד לכולנו והוא רב ושליט ולכך זאת המכה היתה טובה גדולה להאומות שעל ידי שהכה בזה המכה נודע קדושת שמו בעולם ולהכי היתה זאת על ידי השם יתברך בעצמו, כי זה המכה לא היתה רעה רק טובה וגם להאומות היתה טובה שהמצריים הם נעשים כלים שעל ידם נודע מציאות הבורא וכיון שהמצרים היו הגורמים והכלים שיתקדש שמו היא טובה להם ולכן מכת בכורות היתה על ידי הקדוש ברוך הוא כיון שהיתה טובה למצרים ומאתו לא תצא רעה רק טובה מה שאין כן מכות הקודמין היו על ידי שליח, כי הם לא היו גורמים קדושת שמו הגדול כל כך והיתה מכה אשר לא הגיע ממנה טובה למצרים ומאתו יתברך לא תצא הרעה להכי היתה על ידי שליח. וזה מאמרנו באגדה והכתי כל בכור בארץ מצרים , אני ולא מלאך. וכדי שלא תקשה על מה היה המכה הזאת על ידי השם יתברך בעצמו אשר מאתו לא תצא הרעה, להכי מסיים דבאמת מכה זו היתה טובה גדולה למצרים שעל ידי המכה נתגדל ונתקדש ונתגלה כי אני ה', אני הוא ולא אחר, ונמצא שעל ידי המכה נתגדל ונתקדש שמו בעולם והיו מצרים כלים לקדושת שמו יתברך היש טובה גדולה מזו ולהכי היתה על ידי השם יתברך בעצמו אדון כל. וזהו כוונת חכמינו ז"ל דלכאורה יש לדקדק בגמרא קאמר אניסים ואנפלאות דעביד בהדייהו ולא קאמר דעביד להו. ולפי הנ"ל מבואר שכוונת חכמינו ז"ל הוא כן, דבאמת כל הניסים והטובות עושה לעם קדושתו אשר בחר בהם רק להאומות הוא גם כן

טובה מה שמכה אותם כנ"ל שעל ידי שמכה אותם השם יתברך וגואל את עמו ישראל מאתם נתגדל ונתקדש שמו הגדול והקדוש בזה המכה והאומות המה כלים לקדושת שמו יתעלה אך עתה אטום לבם להבין הטובות שמגיע להם אמנם לעתיד לבוא יפקח עיניהם הקדוש ברוך הוא ואת לבבם הערל שיבינו הטובה ואז יתנו שיר ושבח לשמו הגדול שעשה עמהם השם יתברך הטובה להכות אותם:

וזה כוונת חכמינו ז"ל הללו את ה' כל גוים (תהלים קיז, א), אניסים ונפלאות שעשה השם יתברך עם עמו ישראל ונפרע מהם מכל צריהם הוא בהדייהו, כלומר עמהם כלומר שאלו הניסים והטובות הוא מחמתם והם הגורמים לאלו הניסים והנפלאות שעמהם הוא עושה הניסים והנפלאות לישראל, פירוש שעל ידי הכאתם נעשה הניסים והנפלאות לישראל שיתגדל ויתקדש שמו הגדול על ידם ולהכי דייקו בלשונם מלת בהדייהו, כלומר עמהם עושה הניסים לישראל פירוש על ידם ולכך לא אמרו דעביד להם, כי להם משמע שעושה להם ניסים ונפלאות ובאמת חלילה לומר כן. וזה כוונת הכתוב הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים, ומפרש הכתוב על איזה דבר ישבחו, כי גבר עלינו חסדו, כלומר שעשה עמנו חסדו ונפרע לנו מכל צרינו ופדה אותנו מכף כל העריצים ועשה בהם שפטים על זה ישבחו שבחסדו הגדול אשר הטה על עמו בית ישראל ועשה בהם שפטים על זה ישבחו אשר נתנו עלינו עבודה קשה בגלותינו המר על ההכאות בעצמם יודו וישבחו אותו על המכה שהכה אותם. ומפרש הכתוב, כי על ידי החסד שאהב אותנו ונפרע להם שכרם ואמת ה' לעולם, כלומר שנתגלה על ידם אמיתיות אלהותו והוא רב ושליט ולית אתר פנוי מיניה וכיון שגרמו בהכאות שלהם אמיתיות מציאותו ואחדותו זהו טובה גדולה להם ובעבור זה הללויה:

וזהו כוונת הכתוב, דידוע מה שכתוב בלקוטי תורה בשם האר"י ז"ל לכה ואשלחך אל פרעה, כי השליחות ששלח השם יתברך את משה רבינו עליו השלום היה בו טובה ורעה, טובה לישראל ורעה למצרים ומאת ה' לא תצא הרעה להכי נגד הרעה שמגיע מהשליחות אמר השם יתברך על זה ואשלחך, אני משלח אותך על כך עיין שם. ועל פי זה מבואר תשובת משה רבינו עליו השלום ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה, כלומר וכי אני אהיה גורם לרעה למה לי זה להיותי גורם לרעה כאדם שמדבר אתה אינך רוצה לעשות רעה ואותי אתה שולח לעשות רעה מי אנכי להיותי גורם לרעה וגם לי אינו נאה ויאה לעשות רעה. והשיב לו השם יתברך ואמר באמת לא כן יהיה כאשר אתה מחשב, רק באמת כי אהיה עמך, אני בעצמי אהיה עמך על כל השליחות, כי אין בהכאות הללו שום רעה אדרבה טובה גדולה הוא למצריים ההכאות שאכה אותם, ומפרש וזה לך

האות כי אנכי שלחתיך, על השליחות ולא תלך בעצמך. כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ונמצא שגורם על ידי מכות הללו קדושת השם יתברך שיקבלו ישראל את עול מלכותו והם יגרמו לזה וזה טובתם:

וזה כוונת הכתוב (תהלים צד, י) היוסר גוים הלא יוכיח, כלומר כשמייסר האומות ומכה אותם לא תקשה לך הלא מאתו לא תצא הרעה, כי באמת המכות הללו הם טובה גדולה להאומות, רק שבעת ההוא הם מכות ורעות למצריים, אבל אחר כך יהיה אלו המכות טובות אפילו למצרים שהם יהיו כלים שעל ידם יתגדל ויתקדש שמו הגדול ברבים, רק שכעת הוא רעה ואחר כך יהיה טובה. וכבר רמזתי הרבה פעמים שכל דבר שהוא אחר זמן נקרא אהי"ה ודבר שהוא עכשיו נקרא הוי"ה ברוך הוא. וזה כי אהיה עמך, שאחר כך יהיה טובה אפילו למצרים שהם כלים שיתגדל ויתקדש שמו הגדול ברבים שתנתן התורה על ידי הנס. וזהו פירוש וזה לך האות תעבדון את האלהים, כלומר שיהיה קידוש העולם והללו גורמים שמלמד לבני אדם דעת ויודעין שיש בורא אחד והוא השליט וזה טובה גדולה שהם גורמים אמיתות מציאותו:

ועתה נבאר מאמר חכמינו ז"ל דשאלו לאליעזר עבד אברהם כד הוי אתי מלכי מזרח ומערב במאי הוה קטלי להו, והשיב להם שקל עפרא והוי גיריה. ולכאורה יפלא מאוד למה זרק עליהם עפר דוקא ולא שאר דברים. אמנם יבואר בעזרת השם, ונשים לבבינו להבין במאי כיבש דוד המלך עליו השלום כל האומות ונקרב אל השכל, כי בעת עמדו במלחמה עם אויביו והוצרך לנצח אותם ודוד היה דבוק במדת האי"ן וידע שכל חיותו ותנועתו הוא חלק אלהות שבו וזה חיותו וכד אנת תסתלק וכו', ולית אתר פנוי מיניה והדבר שאין דבוק בו חלק אלהות אין בו חיות כמו שאמרנו על הפסוק (דברים לב, לט) ראו כי אני אני הוא, כלומר שאני הוא אני, כי כל האדם ושרף וחיות ואופנים אי אפשר לומר לשום אחד מהם על עצמו אני, שלשון אני מורה שיש בו ממשות ועצמיות, דהיינו בשעה שאומר אני צריך להסתכל על עצמו ויודע שעל מה אומר אני ומשמע שיש בו דבר יש השייך עליו לומר אני, כלומר זה הדבר ממש שאתה רואה הוא אני ובאמת על מה אומר אני, כי החיות שיש בו הוא הבורא ברוך הוא ועל זה אינו שייך לשון אני שלשון אני מורה על דבר שהוא שלו וזה החיות הוא חלק אלהי ממעל, וכיון שהחיות שלו הוא מהבורא ברוך הוא תו לא שייך לומר אני דכשיבטל החיות הוא כאין ואין בו כלום ועל מה אומר אני על דבר שאינו כלום, רק הקדוש ברוך הוא יכול להגיד על עצמו אני. וזה כוונת הכתוב ראו כי אני אני הוא, אני הבורא אצלי שייך לשון אני אבל זולתו עליונים ותחתונים לא שייך אצלם שיאמרו על עצמם לשון אני, כי על מה אומרים אני וזה מדת

האי"ן ממש שידוע שחיותו הוא מהבורא ברוך הוא ולית אתר פנוי מיניה וזולת חיותו אינו כלום וכשמדבק במדה ההוא מדת האי"ן, רק שכל חיותו מהבורא ברוך הוא וכיון שהחיות הוא מהבורא ויודע שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו והדבר שאינו עושה לו כבוד אז הדין נותן שיסתלק החיות מאתו. ולכן בשעה שהוצרך דוד המלך עליו השלום לנצח אויביו דבק עצמו במדת האי"ן דעיקר החיות מהבורא ברוך הוא וברוך שמו, וכיון דהחיות מהבורא והקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו ולכן אלו הערלים הבאים עליו שאינם מכבדין אדון כל ממילא החיות נסתלק מאתם מחמת שהתעורר מדה הזאת כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו. ובזה כבש אברהם אבינו עליו השלום ארבעה מלכים ששבו את לוט שדבק גם כן את עצמו במדת האי"ן והחיות דכל דבר הוא מהבורא ברוך הוא והוא לא ברא אלא לכבודו, ובזה היה כובש אותם שגרם שיסתלק חיותם מאתם. וידוע דמדת האי"ן גבי משה רבינו עליו השלום היה המדה הזאת שאמר (שמות טז, ז) ואנחנו מה, ואצל דוד המלך עליו השלום נאמר ואנכי רמה ותולעה, ואברהם אבינו עליו השלום אמר (בראשית יח, כז) אנכי עפר ואפר. וזהו כוונת חכמינו ז"ל במאי הוי קטלי להו, והשיב שקיל עפרא ושדא עלייהו, כלומר שאוחז בידו מדת האי"ן שידע שהוא עפר ואפר וכל חיותו הוא חלק אלהי ממעל וכל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו, וממילא הוי גיריה, פירוש מחמת שדבוק במדת האי"ן גרם שיסתלק החיות מאתם כנ"ל וזהו שקיל עפרא והוי גיריה:

ועתה יבואר הפסוק (תהלים קמה, יג) מלכותך מלכות כל עולמים, למה כתיב לשון מלכות שני פעמים והוי ליה למיכתב מלכותך כל עולמים. ובעזרת השם מבואר לפי מה שכתבתי לעיל, דצריך כל אדם לדבק עצמו במדת האי"ן וכל חיותו מהבורא הכל ולמה ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע אשר הוא מסך מבדיל ביננו ובין הבורא ברוך הוא ואין אנו יכולים לעבוד בוראינו כראוי ולהבין ולהשכיל כי הוא חיינו וכד אנת תסתלק כו'. אמנם כבר ידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל (אבות פרק ו' משנה י"א) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו, שיש לדקדק דקאמר לא ברא אלא לכבודו דמשמע דיש עוד תכלית לומר בשביל זה ברא, כלומר דאלא שייך כשיש שני דברים לפנינו ונוכל לומר דהדבר הוא בשביל דבר אחד או לתכלית זה וכשמברר אחד מהם שייך לומר לא להשני אלא לזה, אבל כל מה שברא הקדוש ברוך הוא ליכא בו שום תכלית אחר רק זה התכלית לבד לכבדו ולהדרו ולפארו וכיון שזה לבד הוא התכלית ולא תכלית שני לא שייך לשון אלא:

ועל פי זה יבואר, דהנה הרמב"ם ז"ל כתב במורה נבוכים, על מלת יוצר אור ובורא חושך, למה נאמר בחושך מלת בורא, כי אור הוצרך השם יתברך להיות יוצר אותו מה שאין כן החושך לא הוצרך להיות יוצר אותו רק להניח כמו שהיה ולא נתן בו בהירותו רק ראה שיסתלק הבהירות מאתו שלא יבוא הבהירות וממילא היה חושך וזה מלת בורא, לשון דבר ריק וחשכות שאין בו בהירות לשון בור ריק, וזה ובורא חושך עד כאן לשון הרמב"ם. ולכן היצר הרע נקרא בור, כי הוא חושך ואין בו בהירות. והנה באמת עיקר כבוד המלך הוא כשיש בחירה לכבדו, דהיינו שיש ביד האדם אם לכבדו אם לאו ואף על פי כן הוא מכבדו זהו כבודו של מלך, מה שאין כן כשהמכבדו מוכרח לדבר ההוא לכבדו ואין בו בחירה אין זה כבודו ולכן היתה תכלית בריאת יצר הרע שיתרבה כבודו יתברך מחמת כי בחירה ביד הברואים ואף על פי כן כשיכבוש האחד יצרו הרע ויתחיל מקירות לבבו לכבדו ולהדרו ולעבדו שכם אחד זהו כבודו, מה שאין כן אם לא היה היצר הרע ולא היה בחירה ביד הברואים רק דעה אחד לא היה זו כבודו כל כך:

וזהו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא, דהיינו מה שהשם יתברך הניח דבר אחד להסתלק הבהירות ממנו והניח אותו בור וריק בחשכות. לא ברא, כלומר לא עשהו בור וריק בלא בהירות, דהיינו היצר הרע אלא לכבודו כנ"ל כדי שיתרבה כבודו יתברך כשיש בחירה ולכן שם תואר מלוכה לא שייך אלא כשיש דבר התנגדות ואף על פי כן אחר כך מטין שכם אחד לעבדו לפארו ולרוממו אז שייך שפיר שם תואר מלוכה, דהיינו כשיש בחירה. מה שאין כן כשאין התנגדות ואין בחירה בידם להיות מתנגדים אז לא שייך שם תואר המלוכה ולכך השם יתברך מניח את אומות שיגביהו עצמם וישכחו שהם מקבלים חיותם מהבורא הכל שיסברו בדעתם שהם חשובים ויכולין להבדיל עצמם מאדון כל, כי אינו עולה בדעתם שהוא היוצר הוא הבורא ברוך הוא והם כולם כאין נחשבו שאם לא היה בידם הבחירה והוצרכו לעבוד הבורא ברוך הוא אז לא היה לכבוד המלך, מה שאין כן עתה שמרוממים עצמם ומנשאים בגיאות גדול ואומרים מי אדון לנו כדי שאחר כך בהיותם ברוממותם וגדולתם וגאוותם יתחיל להתגלות כבוד אדון כל אדונינו מלכינו עלינו ואז כשיראו כולם ונלוו כולם ואמרו בית יעקב לכו ונלכה באור ה' ונלכה אורחותיו, ויבינו כי הוא אדון כל והוא חיות כל החיים ומבלעדו אין בנו שום חיות וכולנו אפס וריק ותוהו אזי יתרבה ויתגדל שמו הגדול הגבור והנורא כנ"ל, כי מחמת הבחירה שיש התנגדות ואחר כך מתחילין כולם לפאר ולרומם אזי יש כבוד גדול:

וידוע מה שכתוב בכתבי האר"י ז"ל וימלוך וימת, רצה לומר וימלך, מיד כשאדם מתחיל להתגאות ולנשא את עצמו זהו מיתתו עד כאן. הרי בזה שמתחיל להתגאות הנקרא

מלוכה שממליך עצמו זו הוא מיתתו. וזה מלכותך, כלומר אימת יכונה לך בשם תואר מלוכה מלכות כל עולמים, כלומר כשיהיה אצל העולמות גם כן מדת מלוכה, כלומר שיגביהו עצמם וימליכו וינשאו עצמם והיה בידם לעשות נגד רצונך ויסברו בדעתם שמקבלים חיותם מעצמם ולשכוח שהם באים מאפס ותוהו, כי כד אנת תסתלק וכו', רק ינשאו עצמם ואז כיון שיהיה אצלם גם כן מדת מלוכה לרומם עצמם ותהיה התנגדות נגד מלכותך לקבל עול מלכותך ואז כשתתגלה אליהם ויהפכו כולם לעם אחד ושפה אחת ויבער לבם לדבק באדון כל יוצר הכל וישליכו מאתם רוע מעלליהם וידעו כי רע ומר עזבם את ה' כי הוא אדון הכל וידעו כי טח עיניהם מראות עד עתה אז מכונה לך שם תואר מלוכה כנ"ל. וזה מלכותך מלכות כל עולמים, מלכותך, תואר שם מלוכה אליך כשתהיה מלכות בכל העולמות שהם יוכלו להמליך עצמם ולנשאות עצמם ומחמת התנגדותם יכונה לך שם תואר מלוכה עד כאן ודו"ק:

ובאופן אחר על פסוק (תהלים קמה, יג) מלכותך מלכות כל עולמים, הרצון מזה שמלכותך אינו מושג רק שהוא מלכות כל עולמים אבל לא שהוא מושג עד תכליתו, רצה לומר מדת מלכות אשר כבר נצמצם בעולמות ומה שלא נצמצם כלל בעולמות זה אינו מושג כלל:

בפסוק מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל כו'. נראה לפרש על פי הפסוק (איוב כה, ב) עושה שלום במרומיו, כי מיכאל ממונה על המים וגבריאל על האש והקדוש ברוך הוא עושה שלום ביניהם כמבואר בגמרא. נמצא מלאך הממונה על החסדים אין ביכלתו לפעול גבורות, כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחות אבל הקדוש ברוך הוא כל יכול ובידו הכל המאחד כל נפרדים. וזה היה שאלת משה רבינו עליו השלום מי אנכי כי אלך אל פרעה כו', לפעול גבורה על המעשים שיש בהם עכשיו רק הקדוש ברוך הוא צפה על העתיד להיות וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, לפעול חסדים גדולים. והשיב לו השם יתברך כי אנכי אהיה עמך ודו"ק:

וזה לך האות כי אנכי שלחתיך כו'. דהנה בשיר השירים (א, ג) כתוב לריח שמניך טובים שמן תורק שמיך על כן עלמות אהבוך. נראה לפרש בסייעתא דשמיא, וקודם נפרש הפסוק ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אהיה אשר אהיה כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם כו'. דהנה הצדיק העובד את השם יתברך צריך שידע בכל יום ובכל פעם שמשיג איזה השגה שיש עוד השגה מדריגה למעלה וזה שאינו משיגה אותה עדיין ושאין השגה זו שמשיג בתכלית השלימות שידע בכל פעם שאינו משיג וכשיבא גם להשגה זו ידע שיש עוד השגה לפני ולפנים ודבר זה אין לו סוף שכל מה שמשיג ידע שעדיין אינו בשלימות והמדריגה שלמעלה מזו צריך להשיגה ואינו משיג

אותה עדיין וידע תמיד שאינו בשלימות ומה שחסר לו וכמאמר אליהו ז"ל בתיקונים ולית דידע בך כלל. וזהו הוא המובחר בעבודת השם יתברך היודע תמיד שאינו עדיין בשלימות ומתאוה ומשתוקק לעלות במדריגה למעלה מזו. ושמעתי גם כן בשם הצדיק מורינו יחיאל ז"ל, שפירש הפסוק (תהלים כז, ד) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש לחזות בנועם ה', בדרך זה. שאחת שאלתי מאת ה' לחזות בנועם ה' אותה אבקש תמיד שאדע שיש מדריגה למעלה מזו וגבוה מעל גבוהים ואבקש תמיד לחזות בנועם ה' ולהשיג גם מדריגה זו, ואחר כך כשאשיג גם את זו אבקש עוד שאין לזה סוף עד כאן דבריו. ובזה הצדיקים מוסיפים והולכים בעבודת השם יתברך שנדמה להם תמיד שאינם עדיין בשלימות ויודעים תמיד בכל עת מה שחסר, דהיינו המדריגה שלמעלה מזו שאינם משיגים עדיין ובטוחים בהשם יתברך ובישועתו שידעו אורח חיים למעלה להשיג גם ההשגה שחסר להם עתה:

ויש לפרש מה שאמר דוד המלך עליו השלום (שם קיח, יט) פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה זה השער לה' צדיקים יבואו בו, שביקש דוד המלך עליו השלום תמיד פתחו לי שערי צדק, שידע תמיד מה שלמעלה ממדריגתו שאינו משיג עדיין וביקש תמיד פתחו לי שערי צדק, שיבוא גם כן להשגה זו וכשעבד השם יתברך גם בהשגה זו ידע גם כן מה שחסר לו ובקש גם כן על זה. ועל זה אמר זה השער לה' צדיקים יבואו בו, שמי שיודע תמיד שעדיין אינו משיג ואינו עובד השם יתברך בשלימות שיש עדיין השגה למעלה מזו שאינו משיג עד אין סוף זה השער לה' צדיקים. וזהו דרך הצדיקים אמיתים שכל מה שעובדים השם וכל השגה שמשיגים יודעים שעדיין צריכין להשיג מה שלמעלה מזו. ויש לפרש שזה נקרא אהיה, שמה שמשיג עתה הוא עתה ואהיה נקרא מה שעתיד להיות ומה שעתיד להשיג וזה הוא דרך הצדיק שידע תמיד מה שחסר לו ויבטח בהשם יתברך שעתיד להשיג גם את זו וזה נקרא אהיה שעתיד להיות ועתיד להשיג. אבל עתה אין השגתו עדיין בשלימות, רק שעתיד להשיג גם את זו וכשישיג גם זו ידע עוד יותר שאין השגתו בשלימות ויבטח בהשם יתברך שעתיד להשיג עד אין סוף. ולזה אמר ויאמר אהיה, שידע תמיד שעתה אין השגתו בשלימות ויבטח בהשם יתברך שעתיד להשיג גם את זו. וזהו אשר אהיה, שאין לדבר סוף שבכל פעם שמשיגים יודעים מה שיש עוד השגה למעלה מזו עד אין סוף וזהו דרך הצדיקים להשם יתברך:

ולפי זה יש לפרש הפסוק (שיר השירים א, ג) לריח שמניך טובים וכו'. דהנה הבעל שם טוב אמר והוא ינהגנו על מות (תהלים מח, טו) משל לאב המלמד לבנו הקטן לילך כשהולך הקטן שנים או שלשה פסיעות לקראת אביו מרחיק אביו את עצמו כדי שילך יותר

ואחר כך כשהולך יותר מרחיק אביו את עצמו עוד כדי שילך יותר. ועל דרך זה השם יתברך נקרא אל מסתתר, שכשצדיק עובד השם יתברך נדמה לו שאינו עדיין בשלימות ושהוא רחוק מהשם יתברך כדי שיתקרב הצדיק יותר. וזהו והוא ינהגנו עלמות, שזה שהשם יתברך מסתתר שנקרא הוא כדי שינהגנו עלמות, כהדין עלומיא כדי שיתקרב בכל פעם יותר עד כאן דבריו הקדושים. וזהו לריח שמניך טובים, ששמן נקרא מעשים טובים כענין ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט, ח) אימתי הריח שמניך טובים, כשמן תורק שמך, כשנדמה לו כל פעם שהוא ריק וחסר ואינו עדיין בשלימות ומתאוה להשיג ההשגה שלמעלה מזו וכשנדמה לו ששמן תורק שמך אז הריח שמניך טובים. וזהו על כן עלמות אהבוך, שמה שנדמה להצדיק בכל פעם שאינו עדיין בשלימות ושהשם יתברך מסתתר עמנו הוא שיתקרב יותר להשם יתברך במדריגה גדולה למעלה מזו וזהו כדרך שהאב מלמד לבנו הקטן לילך שמתרחק ממנו הוא כדי להתקרב יותר. וזהו על כן עלמות אהבוך כהדין עלומיא, שלזה נדמה לו שהשם יתברך מסתתר ממנו הוא כדרך שמלמדין את העלם לילך לזה נדמה להם בכל השגה שמשיגים שיש עוד למעלה מזו שאין משיגה הוא כדי שיתקרב יותר לכן נדמה לצדיקים בכל פעם חסרונם ומשתוקקים להשלים את עצמם ביותר:

וזהו יש לפרש בסייעתא דשמיא וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, דמשה רבינו עליו השלום אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, שלרוב צדקתו היה נדמה לו שחסר לו עוד מה שלמעלה מזה והיה בעיני עצמו שפל שידע תמיד חסרונו. ולזה אמר השם יתברך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, ושאתה משיג נבואה ברורה כשאתה יודע תמיד חסרונך ואתה אומר מי אנכי זה בעצמו הוא האות שאנכי שלחתיך. שכך הוא דרכם של צדיקים אמיתים שיודעים חסרונם, דהיינו שאינן משיגים תכלית העבודה. וזה לך האות, שנבואתך ברורה. וזהו לך האות כי אנכי שלחתיך ודו"ק:

ויאמר אהיה אשר אהיה. ונבאר על מה שם העיקר של הבורא הוא שם הוי"ה יתברך, כי תדע כי שם הוי"ה ברוך הוא אלו האותיות אפילו כשתכפול אותם עד כמה פעמים תצטרך לכתוב האות הזאת בסופה ולא כן בשאר האותיות, כי כשתכפול אות ב' אז צריך לכתוב אות אחר, דהיינו דלי"ת וכשתכפול אות ג' ג' פעמים ג' הרי ט', וכן אות דלי"ת ד' פעמים דלי"ת הוא י"ו, אבל אות ה"א משמו יתברך כשתכפול ה' פעמים ה' הרי ה' בסוף, דהיינו כ"ה וכך כ"ה פעמים כ"ה הוא תרכ"ה, וכן עד אין מספר צריך אות ה' בסוף וכן אות ו', היינו ו' פעמים ו' הוא ל"ו עד אין מספר הכל אות ו' בסוף וכן י' פעמים י'

אפילו שהוא מאה עיקר המספר הוא י' ולכן נכתב שם הבורא ברוך הוא באלו האותיות, וזהו הרמז בפסוק אני ה' לא שניתי:

והנה נבאר על מה נגלה הקדוש ברוך הוא כאן בשם אהיה. ועוד למה כפל השם. כי ידוע כשהבורא ברוך הוא שולח חס ושלום איזה צרה על ישראל אין הכוונה בהצרה עצמה רק עיקר שלוח הצרה כדי שאחריו ישפיע רב טוב כידוע, כי קודם ביאת הפרי הוא הקליפה ואז יקרא הבורא יתברך כביכו"ל שם אהיה, כי אהיה הוא שעתיד להיות אחריהן רב טוב ושוב כשהבורא ברוך הוא שולח הטובה אז הבורא נקרא כביכו"ל בשם הוי"ה ברוך הוא ובחינה הזאת הוא אצל טובות ישראל. ויש בחינה להיפך אצל אבדות ומפלות הגוים, כי תחלה משפיע להם טובות וזה הטובה אינה סופה ותכליתה טובה, כי אין הטובה זאת רק שאחר כך ישלח עליהם צרות רבות ורעות. והנה בשעה ששופע עליהם הטוב אז נקרא כביכו"ל בשם אהיה כו', ושוב כששולח עליהם הצרה אז נקרא כביכו"ל בשם הוי"ה ברוך הוא. והחילוק שבין שתי בחינות אלו הוא זאת, כשהוא נקרא בשם אהיה על הטוב שעתיד להיות על ישראל אז הוא נקרא על דבר המתמיד תמיד ואין סופה להבטל, כי לטובת ישראל לא יהיה קץ וסוף כשיבוא גואלנו במהרה בימינו ולהיפך כשהוא נקרא בשם אהיה על רעות שונאי ישראל שעתיד להביא עליהם אז נקרא על דבר שאינו מתמיד, כי הרשעה כלה כעשן תכלה או יחזרו בתשובה וכאן ששלח הקדוש ברוך הוא את משה להודיע לעמו ישראל שיפדה אותם מצרתם ועיקר הצרה לא היה רק שאחר כך יהיה טובה ועל בחינה זו אני נקרא בשם אהיה כביכו"ל. וזהו הרמז בפסוק אהיה, כי באמת בכאן רומז השם יתברך הטוב שעתיד להיות וכבר ביארנו כשהוא נקרא בשם אהיה על הטוב העתיד אז נקרא על דבר שאין סופה ליבטל. וזהו אשר אהיה יהיה ויהיה, שלא יהיה סוף לטוב העתיד לבוא עליהם אשר לכך אני נקרא כאן בשם אהיה ודו"ק היטב:

ובאופן אחר יבואר הפסוק, ויאמר אהיה אשר אהיה כו' אהיה שלחני אליכם כו' ויאמר עוד כו' ה' אלהי אבותיכם. כי הנה השם הוי"ה ברוך הוא מורה על דבר שהוא עתה ושם אהיה על העתיד להיות. ועיין בפרשת ואתחנן במדרש וכי לאכול מפריה היה צריך, אלא שהיה כוונתו לקיים המצות הנוהגים בארץ. והנה ישראל עם קדוש במצרים לא היה להם זכות רק על דבר העתיד להיות. וזה בהוציאך את העם ממצרים כו', שהזכות הוא שעתיד להיות. והנה הקדוש ברוך הוא רצה להביא את ישראל לארץ הקדושה והעיקר כדי לקיים המצות הנוהגים בארץ וישראל במצרים היו בקטנות השכל ולכך בתחלה אמר להם שיביאם לארץ ישראל שהוא ארץ טובה וכשיבואו לארץ ישראל שם

יהיו בשכל גדול ושם יהיה העיקר בכדי לקיים מצות הבורא ברוך הוא. וזהו ה' אלהי אבותיכם, כי האבות הם היו במדריגות גדולות ולכך אצל האבות כתיב הוי"ה שהוא מורה על מה שהוא עתה:

או יבואר אהיה אשר אהיה, רצה לומר שבגלות הראשון ראו ישראל שהוא רב להושיע וכיון שראו שבידו להושיע לכן יש לנו שכל בגלות המר הזה להעתיר ולהתפלל ועיקר תענוג השם יתברך כשישראל מתפללים לפניו לכן זה הגאולה של מצרים היה הכנה לגאולה אחרונה והכנה הוא בחינת אהיה רק שבגאולה מניסים אנו משיגין מוחין דקטנות רק ממוחין דקטנות הוא הכנה לקבלת התורה למוחין דגדלות וזהו אשר אהיה:

ויאמר משה אל אדני למה הרעותה לעם הזה כו' ויאמר ה' אל משה עתה תראה וגו' כי ביד חזקה כו' וביד חזקה וכו'. צריך לדעת שמשה רבינו עליו השלום יאמר דבר זה. ונבא לבאר פרשה זאת שמשה כוון בזה לדבר גדול, כי הנה אנו מתפללים בכל יום וגאלנו כו' כי גואל חזק אתה, יש לדקדק למה לנו לשפת יתר, כי גואל חזק אתה הוי ליה למימר כי גואל אתה, כי איך שייך אצל הקדוש ברוך הוא התחזקות. ונבוא לבאר עוד פסוק בפרשת בא (שמות יג, ב) וידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בכורכו', ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה כו', כי בחוזק יד כו'. והנה יש לדקדק דמשה שינה בלשונו שהקדוש ברוך הוא צוה שידבר אל בני ישראל שיקדישו כל בכור ומשה אמר להם דבר אחר ואמר זכור את היום הזה כר:

ונראה לתרץ בעזרת השם, שמשה אמר בוודאי לישראל כמו שציוה הקדוש ברוך הוא. ונבוא לבאר עוד פסוק ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי באכו', ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה. ויאמר עוד אלהים אל משה כו' ה' אלהי אבותיכם כו'. ויש לדקדק למה לישראל ציוה הקדוש ברוך הוא לאמר להם ששמו אהי"ה ואצל האבות אמר למשה ששמו הוי"ה. ונראה הכל לתרץ, כי הנה יש שני גאולות, היינו גאולה אחד כשיש בהם תורה ומעשים טובים אז הם ראוים לגאולה נמצא בזה אין הקדוש ברוך הוא צריך לעשות גבורות לזו הגאולה כיון שהם ראוים לכך. ויש עוד גאולה שהקדוש ברוך הוא גואל אף שאינם ראוים לגאולה נמצא בזו הגאולה צריך הקדוש ברוך הוא לעשות גבורות. והנה כשהיו ישראל במצרים לא היה בידם תורה ומעשים טובים שיהיו ראוים לגאולה אך הקדוש ברוך הוא לא השגיח על המעשים שיש בהם עכשיו, רק הקדוש ברוך הוא צפה על העתיד להיות שיקבלו ישראל את התורה והמצות בהר סיני. וזה נמי שאמר משה להקדוש ברוך הוא הנה אנכי בא אל בני ישראל כו', שמשה שאל את הקדוש ברוך הוא איזה מדה יש לך עתה שאתה רוצה לגאול אותם, כי לפי המעשים שלהם אינם ראוים

לגאולה. ויאמר לו הקדוש ברוך הוא שעתה אני בשם אהיה מה שעתיד להיות אף על פי שעכשיו אינם ראוים אני משגיח על העתיד להיות שיקבלו ישראל את התורה אבל אצל האבות אני משגיח בשם הוי"ה על המדות שיש להם עתה. ובזה יבואר הדקדוק הנ"ל מה שאנו אומרים בתפלה כי גואל חזק אתה, כלומר אפילו אין אנו ראוים לגאול, כי מלת חזק מורה שצריך להתחזק על מדותיו, כי איזה גבור הכובש את יצרו (אבות ד, א) כלומר אם מתחזק על מדותיו נקרא גבור וכן כשעושים איזה דבר שאינה ראויה לעשות נקרא חוזק יד, כלומר שהתחזק את עצמו ועשה בעל כרחו, כי דבר שראויה לעשות אינה נקרא חוזק יד, כי כן ראויה לעשות ואינו בעל כרחו. לא כן העושה דבר ואינה ראויה לעשות ועושה בעל כרחו נקרא חוזק יד, שצריך להתחזק נגד מדותיו וזה וגאלנו למען שמך כי גואל חזק אתה, כי כשיגאלם מצד זכיות ומעשים טובים אינם נגאלים למען שמו, אפס אם נגאלים אפילו אם אין ראוים לגאול נגאלים למען שמו הגדול. וזה וגאלנו מהרה למען שמך, אפילו אם אין אנחנו ראוים לגאול, כי גואל חזק אתה והתחזק על מדותיך כו':

ובזה מבואר דקדוק מה שאמר משה לישראל זכור את היום הזה כו' (שמות יג, יג) כי בגמרא (ראש השנה יא.) אמרינן חד אמר בניסן עתידין לגאול וחד אמר בתשרי עתידין לגאול. ופירשו המפורשים דלא פליגי, דאם יהיו כולם זכאים יגאלו בתשרי ואף על פי שבתשרי שורה מדת הדין כיון שהם ראוים לגאולה אבל כשיהיו כולם חייבים חס ושלום אז בודאי יגאלו בניסן שהוא עת רחמים. ונמצא כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה קדש לי, שיקדישו לה' מפני שמצד הדין מחוייבים להקדיש כל בכור שהרג כל בכור מצרים ובכור ישראל גאל ומשה היה ירא שיאמרו לו ישראל שהם ראויים לגאול ולזה הקדים להם משה הקדמה זאת זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כו', שהשם יתברך הוציא אתכם בחודש ניסן, ועוד כי בחוזק יד הוציא ה' כו', דהיינו שהיה צריך להתחזק על מדותיו כנ"ל ונמצא מזה הוכחה שלא היו ראוים לגאול. והקדוש ברוך הוא עשה להם נס והרג בכורי מצרים וגאל בכורי ישראל ושוב לא יהיה להם פתחון פה להשיב על המצוה הזאת להקדיש כל בכור כיון שלא היו ראוים לגאולה והקדוש ברוך הוא עשה להם נס והרג כל בכורי מצרים וגאל בכורי ישראל הדין נותן להקדיש כל בכור לה':

ובזה יבואר הפסוק הנ"ל למה הרעותה לעם הזה ולמה זה שלחתני, כי הכלל כי משה רבינו עליו השלום היה תמיד דבוק בה' וראה תמיד גדולת הבורא יתברך בחוש השכל איך שכל העולמות עושים באימה וביראה רצון בוראם ומאמינים תמיד לדברי הבורא ברוך הוא, ועיין בפרשת יתרו על פסוק (שמות יט, י) ויאמר ה' אל משה לך כו'. ונמצא היה

משה רבינו עליו השלום תמה תמיה גדולה על ישראל איך הם אינם מאמינים בדברי הבורא ברוך הוא מה שאמר ה' אלהי אבותיכם כו', ושהוא רוצה לגאול אותם מעבדות מצרים. וישראל במצרים שהיו מקטני אמנה ולא האמינו כל כך לדברי משה רבינו מפי ה' ואמרו לו ישפוט ה' כו', והיה זה לזר בעיני משה רבינו עליו השלום איך יהיה אדם בעולם שלא יאמין בדברי הבורא יתברך. וזה שאמר משה אל ה' למה הרעותה לעם הזה, למה נתת להם יצר הרע גדול כל כך כדאמרינן (ברכות לב:) אלמלא ד' דברים נתמוטטו וכו', ואחד מהן היצר הרע. ואמר למה הרעותה לעם הזה, למה נתת להם יצר הרע גדול שלא יאמינו לדבריך. ועוד הקשה לו למה זה שלחתני, למה שלחת אותי שאני איני יכול לסבול זה ואצלי הוא זר שיהיה אדם בעולם שלא יאמין באמונה שלימה לדבריך:

ובזה יבואר הפסוק בתהלים (צב, ו) מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, שכך אמר דוד המלך עליו השלום להקדוש ברוך הוא שבאמת מה שברא כל העולמות אין זה חידוש אצלו, כי ברוח פיו כל צבאיו ברא. אבל זה חידוש אצל הקדוש ברוך הוא שהוא כולו רוחני בלתי השגה ואין לפניו רק טוב ויברא אדם שלא יבין גדולתך ונוראותיך. וזה הרמז מה גדלו מעשיך ה', ומפרש מה גדולת מעשיך. מאד עמקו מחשבותיך, שאתה כולו רוחני בלתי מושג ואין לפניך דבר רע כלל ובראת אדם איש בער לא ידע כלל וכסיל לא יבין את זאת גדולתך ושאתה אל גדול ונורא. ונמצא כבר ביארנו שמשה הקשה שני קושיות והשיב לו השם יתברך על מה ששאלת למה שלחתני כו', אני משיב לך עתה תראה. ועיין ברש"י ולא במלחמות ל"א מלכים לא תהיה מנהיג, כי מנהיג הדור צריך להנהיג לכל אחד ואחד כפי שכלו. ומה ששאלת למה הרעותה לעם הזה כו', על זה אני משיב לך כי ביד חזקה ישלחם, כי אני רוצה להראות ידי החזקה, היינו להעביר על מדותי כו' ודו"ק:

וארא

וארא אל אברהם כו' באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות ו,ג). ויש להבין על מה בשם אל שדי מזכיר לשון ראיה ובשם ה' אומר לשון ידיעה. והנה אמרינן בגמרא כל הנביאים נתנבאו בכה זולת משה רבינו עליו השלום שנתנבא בזה. ועוד אמרינן בגמרא (יבמות מט:) כל הנביאים נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה זולת משה שנתנבא באספקלריא המאירה. כי הנה בהירות הבורא יתברך בלתי אפשרי לקבל אלא על ידי צמצום. והנה הבורא יתברך מצמצם השפע במדה לכל העולמות והמדה אשר הוא נותן שפע לכל העולמות הוא מצמצם השפע למדה אחרונה והמדה הזאת נקראת מאירה, כי היא מאירה במדה אחרונה ומשפיע בה שפע מצומצם לכל העולמות. והנה משה

רבינו עליו השלום קיבל שפע נבואתו במדה ראשונה הנקראת מאירה, וזהו דאמרינן בגמרא משה רבינו עליו השלום ראה באספקלריא המאירה, כי באמת הוא קיבל שפע נבואתו ממדה ראשונה וכל הנביאים קיבלו ממדה תחתונה אשר המדה זאת מקבלת שפע מצומצם לכל העולמות ממדה העליונה אשר ממדה העליונה המאירה הזאת קיבל משה רבינו עליו השלום שפע נבואתו. וזהו הרמז בגמרא וכל הנביאים באספקלריא שאינה מאירה, כי היא מקבלת שפע ממדה עליונה. וזהו הרמז כל הנביאים נתנבאו בכה, הרמז על המדה אשר בה כבר מצומצם השפע לכל העולמות:

והנה משה רבינו עליו השלום אף על פי ששפע נבואתו היתה ממדה עליונה, אף על פי כן המדה הזאת אינה עליונה על כל עליונה, כי המדה העליונה על זאת המדה אשר משה רבינו עליו השלום קיבל שפע נבואתו ממנה אין שום אדם יכול לקרב אליה לקבל השפע ממנה רק משה רבינו עליו השלום קיבל נבואתו ממדה עליונה על ידי זה יכול להתקרב ולהתדבק בה ועל ידי התפשטות עצמותו היה ביכולתו להתחבר ולדבק בה אבל לא לקבל שפע נבואתו ממנה רק להתחבר ולדבק בה. והנה החילוק שבין נביאות משה לשאר נביאים, כי שאר נביאים קבלו נבואתם ממדה התחתונה ובהמדה הזאת השפע מצומצם לכל העולמות ובמדת זאת שייך לשון ראיה ונקראת אל שדי, מורה על הצמצום על הרמז דאמרינן בגמרא אל שדי, מי שאמר די עליו השלום שפע נבואתו והוא למעלה וכו'. והמדה אשר קיבל ממנה משה רבינו נקרא הוי"ה. וזהו הרמז בפסוק וארא אל אברהם כו' באל שדי, לאבות לא נתגלה רק במדה התחתונה אשר בה השפע מצומצם וזה באל שדי כנ"ל. וזהו הרמז וארא, לשון ראיה כנ"ל. ושמי ה' לא נודעתי להם, דהיינו לא נתגלה להם המדה היותר גדולה אשר ממנה אתה מקבל שפע נבואתך ועל ידי זה אתה יכול להתחבר בעליונה על כל עליונים וזהו לא נודעתי להם, כי דעת הוא לשון התחברות על דרך (בראשית ד, כה) וידע אדם, לא נגלה להם המדה שיוכלו להתדבק במדה העליונה על כל ודו"ק:

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב כו' (שמות ו,ג). איתא בכתבי האר"י ז"ל נוצר חסד לאלפים (שמות לד, ז) הם בחינות השמות שהתחלתם באלפי"ן ושם יש בחינות דינין והחסד ממתיקים. להבין זאת נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה מז) מהיכן זכה משה לקרני הוד מטיפת דיו שנשתיירה בקולמוס. ופירש האור החיים כי כתיב (במדבר יב, ג) והאיש משה ענו מאד, ענו בלא י', כי היה קשה בעיני משה לכתוב על עצמו שבח שהוא עניו מכל האדם אך השם יתברך צוה אותו והוכרח לכתבו, אך אף על פי כן כתב בתורה בלא י', כדי למעט השבח של עצמו. ובוודאי נשאר בקולמוס הטיפת דיו שהיה

צריך לכתוב בהקולמוס תיבת עניו ביו"ד ומזה הטיפת דיו שנשתייר בקולמוס, דהיינו מחמת צדקת משה שהחסיר היו"ד כדי למעט שבחו כנ"ל על ידי זה זכה לקרני הוד, כן כתוב באור החיים. ולהסביר החילוק שבין ענו בלא י' לעניו ביו"ד נקדים מה שכתוב במדרש (ויקרא רבה כד) קדושים תהיו (ויקרא יט, ב) יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני (שם) קדושתי למעלה מקדושתכם, כי באמת כל מה שאדם מקדש ומטהר עצמו יותר ועובד השם יתברך יותר יודע יותר שעדיין לא התחיל כלל לעבדו, כי אדם שסובר שהוא עובד ה' זה סימן שאינו עובד אותו כלל כי אם היה עובד אותו היה יודע שהוא רחוק מאד מהשם יתברך וזהו קדושתי מסתלקת למעלה למעלה מקדושתכם, היינו כל מה שאתם מוסיפין ומקדשין עצמכם יותר אז קדושתי למעלה למעלה, היינו שאתם רואים שאתם רחוקים מקדושת השם יתברך וקדושתי רחוקה מכם, כי כל מה שמקדשין יותר רואין שעדיין לא התחילו כלל לקדש ולעבוד אותו יתברך. או יבואר על דרך מה שאמרו חכמינו ז"ל ישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה, וכל מה שישראל מקדשין עצמן יותר בזה הם מוסיפין כח וקדושה למעלה. וזהו קדושתי למעלה מקדושתכם, היינו שעל ידי קדושתכם מתעלה ומתרוממת קדושתי למעלה למעלה:

ולהבין הענין מה שכתוב יכול כמוני, כי הנה יש ב' בחינות, היינו בחינת קץ הימין הוא סטרא דקדושה, ובחינת קץ הימים הוא סטרא אחרא. כי באמת צריך לעבוד ה' בעובדות בתורה ובתפלה וצדקה, כי השם יתברך מתרומם ומתעלה למעלה מן הכל למעלה מן האותיות ואפילו נקודה לית תמן, כי אפילו קוצו של י' של השם הוא מורה על עליות אבל הוא מתעלה אפילו מקוצו של י' כמו שכתוב בזוהר הקדוש דהא אפילו כתר עליון אף על גב דאיהו חוור אוכם הוא קדם עלת העלות ולית מחשבה תפיסה ביה כלל. ומי שרוצה לזכות ולבוא להשגתו אי אפשר, כי אם על ידי עובדות בתורה ותפלה וצדקה שהם בחינת אותיות על ידי זה יכול לבוא להשגתו שהוא למעלה מן האותיות, כי על ידי עבודה כנ"ל יכול לבוא לביטול המציאות. ועל כן צריך לעבוד את ה' בתורה ובתפלה וצדקה שהם בחינת אותיות כדי שעל ידי זה יזכה לבוא להשגתו שהוא למעלה מן האותיות. אבל מי שפרוש מעולם הזה ואינו עושה שום עבודה ומבלה ימיו בהבל זהו בחינת קץ הימים סטרא אחרא, כי צריך לקדש עצמו ולפרוש עצמו מכל תאות עולם הזה ולעבוד את ה' בעובדות בתורה ותפילה וצדקה כנ"ל. וזהו קדושים תהיו, היינו לקדש עצמו ולפרוש עצמו מכל תאות עולם הזה. יכול כמוני, היינו כמו שאני מרומם ומתעלה מן הכל מן כל האותיות תרצו גם כן אתם להיות קדושים בלי אותיות, דהיינו בלא עובדות. תלמוד לומר כי קדוש אני כו', כי אתם צריכין דווקא לעובדות שהם תורה

ותפלה וצדקה שהם בחינת אותיות ודווקא על ידי זה יכולין לבוא להשגתו למעלה מן האותיות כנ"ל. וזהו החילוק שבין עניו מלא יו"ד לענו בלא יו"ד, כי יו"ד מורה על הראיה כמו שכתוב בכתבי האר"י ז"ל יו"ד של השם הוי"ה ברוך הוא היא בחינת ראיה, דהיינו שהוא עניו שהוא בחינת אי"ן שמבטל עצמו מכל תאות עולם הזה ועובד ה' בעובדות שהם בחינת אותיות שהוא בחינת ראיה שעל ידי זה הוא רואה ומבין אותו יתברך. אבל מי שהוא אי"ן שמבטל עצמו מן העולם הזה ואין עושה שום עובדא כנ"ל זה הוא בחינת ענו בלא יו"ד, היינו בלא אותיות בלא עובדות ואינו זוכה לראות ולהבין אותו כנ"ל וזהו הבחינה הוא גרוע כו'. וזהו שמשה רבינו עליו השלום לא רצה לכתוב שבח על עצמו שהוא עניו מלא יו"ד ועל כן החסיר היו"ד כנ"ל כדי שלא לכתוב שבחו. וזה הוא בחינת נוצר חסד לאלפים, כי שם למעלה מן האותיות הוא אך טוב וחסד ואין שם שום דין כלל רק התחלת הדינין הוא למטה במקום התחלת האותיות וצריך להמתיק הדין השורה שם בתחילת האותיות על ידי בחינות העליונים שהוא למעלה מן האותיות בבחינות כי חפץ חסד הוא, הוא דייקא, כי תיבת הוא מרמז על בחינות עליונות נעלמות ונסתרות ששם הוא רק חסד וזה נוצר חסד לאלפים, כי הברת האל"ף קלה ונעלמה מאד והיא התחלת האותיות ושם התחלת הדינין כנ"ל והמתקה על ידי החסד שלמעלה מן האותיות כנ"ל:

והנה יש ב' בחינות, בחינת ראיה ובחינת ידיעה. ראיה, היינו מה שמשיגין ורואין הוא בחינת אותיות ששם יש בחינת ראיה והבנה. ובחינת ידיעה, הוא בחינת התחברות כמו שכתוב (בראשית ד, כה) וידע אדם, היינו מה שאי אפשר לראות ולהבין ואינו רק בבחינת ידיעה, היינו דביקות והתחברות שהוא בחינה למעלה מן האותיות כנ"ל ששם אין ראיה והבנה רק בחינת דביקות בחינת ביטול במציאות והבן. וזה בחינות מדריגת הנביאים שהיו כמשתגעים כי היו משיגים בחינת ידיעה למעלה מהשגת ראיה והבנת השכל ולכן היו מצטערים אפילו על פורעניות של האומות, כי הם היו רק טוב ולא היה בהם בחינת רע כלל, כי היו בבחינת ידיעה למעלה מהשכל כנ"ל וזה בחינת כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ) היינו שאין שם בחינת ראיה רק בחינת ידיעה והבן. וזהו בחינת כלל ופרט וכלל כמבואר אצלינו במקום אחר, וזה בחינת עשר ולא אחד עשר:

וזהו וארא אל אברהם, היינו שאצלם לא נתגליתי רק בבחינת ראיה ששם יש בחינת דין. וזה שכתוב באל שדי, כי שם שדי הוא בתוך העולמות מי שאמר לעולמו די וכו'. אבל ושמי ה' לא נודעתי להם, נודעתי דייקא, שלא נתגליתי להם בבחינת ידיעה שהוא בחינה עליונה למעלה מהאותיות ששם הכל חסד, כי עדיין לא הראיתי להם חסדי ולא נראיתי להם כי אם בבחינת ראיה שם שדי כנ"ל. וזה שכתוב לא נודעתי, ולא כתיב לא הודעתי,

כי בחינה זאת העליונה באה ממילא על ידי טרחא גדולה ויגיעה עצומה בעבודת ה' בתורה ותפלה וצדקה לזכות לעבודת אלו שהם בחינות ג' אותיות ועל ידי זה זוכין שבא אחר כך ממילא בחינת ידיעה אבל אי אפשר לקבלה בעצמה והבן זה. וזה לא נודעתי, היינו בחינת ידיעה שבא ממילא ודו"ק:

ולקחתי אתכם לי לעם כו' וידעתם כי אני ה' (שמות ו, ז). כי השם יתברך לית מחשבה תפיסה ביה כלל אבל אנחנו עמו בני ישראל משיגים אור השכינה על ידי התורה והמצות שנתן לנו הקדוש ברוך הוא. וזה ולקחתי כו', וליתן לכם התורה. ועל ידי זה וידעתם כי אני ה', יהיה לכם ידיעה מאור השכינה:

והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי (שמות ו, ח). יבואר על דרך משל, מי שדרכו להטיב לכל מצד טבעו הטוב דרכו להטיב אפילו לעוברי רצונו וכאשר רצונו להטיב רק לעושי רצונו ולמנוע הטובות מעוברי רצונו אז הוא מעלה במחשבתו השפעות הטובות למי להטיב לעושי רצונו וממי למנוע הטובות מעוברי רצונו. וזה שאמרו רבותינו ז"ל בנשיאות כפים אמור להם להעלות השפעות הטובות במחשבה כנ"ל ולברך רק את ישראל. וזהו להם רק לישראל. וזהו אל הארץ אשר נשאתי את ידי, כי מקדם היה ארץ ישראל של כנען שהם עוברי רצונו וכיון שהקדוש ברוך הוא מעלה השפעות הטובה כו' אז יהיה ארץ ישראל לישראל עושי רצונו. וזהו נשאתי את ידי:

או יאמר, והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לכם מורשה. ונבאר הלשון נשיאות יד, על דרך משל, לבן מלך שהיה לו מלחמה עם שונאיו וכבש המלחמה והיה לאביו שמחה גדולה ומחמת גודל השמחה הוא ממלא רצון וחפץ כל איש ואיש אשר יבקש ממנו בעת שמחתו, כי כן דרך המלך כשהוא בשמחה אז הוא ממלא רצון כל המבקשים. והנה באמצע השמחה בא השונא של בן המלך גם כן לבקש דבר מאת המלך. והנה אם אין המלך מסתכל בשורש השמחה אזי חס ושלום הוא ממלא גם רצון השונא אבל כשהמלך מסתכל בשורש השמחה שהשמחה הוא שבן המלך כבש אותו השונא אזי בוודאי כלל וכלל אינו משגיח עליו. והנה כתיב (שיר השירים ז, יא) אני לדודי ועלי תשוקתו, כי ידוע כי ישראל עלו במחשבה, ובשביל נשמת ישראל נבראו כו'. וכשישראל עושים רצון הבורא כביכול השם יתברך שמח ויש לו תענוג מעמו בית ישראל אשר בשביל זה התענוג ברא כל העולמות והבורא ברוך הוא משפיע טובה על ישראל ועל כל העולמות ומצמצם השפע במדה להשפיע על כל העולמות. וכשהחיצונים רוצים לקבל שפע גם כן מזה המדה אז הבורא ברוך הוא מעלה זאת המדה אשר בה נותן שפע לכל העולמות להסתכל במחשבה הקדומה ובמחשבה הקדומה ישראל עלו במחשבה,

ובשביל נשמת ישראל בא השפע על כל העולמות ואז השפע בא רק על ישראל לבדם ואין החיצונים יכולים לקבל שפע מזאת המדה. והנה זאת המדה נקראת בבחינת יד, כי יד הוא הנותנת ומשפיע. וכשהקדוש ברוך הוא רוצה להושיע לעמו ישראל מעלה זאת המדה להסתכל במחשבה הקדומה כנ"ל ואז המדה אשר בה ניתן השפע להשפיע אינה משפיע רק על ישראל עם קדושו:

וזהו הרמז בפסוק (דברים לב, מ) כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם, כי אשא אל שמים ידי, המדה הנקראת ידי להסתכל במחשבה הקדומה כנ"ל. וזהו ואמרתי חי אנכי, כי המחשבה הקדומה נקראת חי עלמא דחירות והמדה אשר בה ניתן השפע אינו בחירות ואינה נקראת חי, כי חיים תלוים לה מנגד, כי באם זכו העולמות היא מקבלת השפע ובאם לאו חס ושלום לא. וזהו והבאתי אתכם אל הארץ, היינו אתן השפע רק לכם ואיך יהיה זאת הבחינה אשר נשאתי את ידי אעלה המדה הנקראת יד להסתכל במחשבה קדומה כנ"ל. ועל ידי זה לתת לכם מורשה, לכם להשפיע ולא לחיצונים. וזהו סוד נשיאות כפים שלמעלה הידים הוא המדה אשר בה ניתן שפע לכל העולמות להעלות אותם בכדי להסתכל בשורש עליון ועל ידי זה אין להחיצונים לקבל השפע ויבוא השפע רק על ישראל כנ"ל. ובזה הכהנים אומרים בשעת נשיאת כפים יברכך, הרמז שעל ידי זה לא יבא השפע רק לישראל עם קדושו ודו"ק:

ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים (שמות ו, יג). הענין, דהנה יש ב' מיני צדיקים המוכיחים את העם לילך בדרכי השם. יש צדיק אשר בדיבורו עושה רושם להכניע לב עושה רשעה ולהטותם לדרך השם ואין צריך ליתן שום טעם לדבר וזה אין צריך להיות פטיט בלשונו, כי אינו צריך להסביר הדבר רק כשאומר הדרך הישרה לעשות כן דיבורו עושה רושם ונכנס בלב השומע. ויש צדיק אשר אין דיבורו עושה רושם רק שהוא מוכרח להביא ראיות וטעמים לדבר שזהו דרך הישרה וזה צריך להיות בעל לשון שיוכל להסביר הדבר להשומעים כדי שיכנסו דבריו בלבם. וזה שאמר לו השם ויצום אל פרעה, כי משה אמר הן אני ערל שפתים, ואמר לו השם אתה אין צריך להיות בעל לשון להסביר לפרעה בדיבורים רק אתה תצוה אליו ודיבורך עושה רושם שמוכרח הוא לשמוע לך ויצום אל בני ישראל, כי הקדוש ברוך הוא מקבל תענוג כאשר הוא נותן טובות לישראל וישראל המקבלים הטובות עושין בזה רצון ומצות ה' כי בקבלת הטובות יש להקדוש ברוך הוא מזה תענוג. וזהו וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם כו', כלומר בזה שאוציא אתכם מתחת סבלות ותקבלו הטובות בזה יהיה לכם מצוה שתגרמו התענוג להקדוש

ברוך הוא שהשפיע לכם טובות. וזהו ויצום אל בני ישראל, לשון מצוה, שאצל ישראל הוא מצוה כאשר הקדוש ברוך הוא מוציאם ממצרים וכו' ודו"ק:

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם כו' הם המדברים אל פרעה כו' הוא משה ואהרן כו' (שמות ו, כו-כז), . ופירש רש"י ז"ל יש מקומות שקודם אהרן למשה ויש שמשה קודם לאהרן מלמד ששניהם שקולים. נראה, דהנה למשה דבר ה' לבדו כמו שכתוב וידבר אלהים אל משה, ולכן היה הדעת נוטה שמשה גדול מאהרן, לפיכך אמר הכתוב הוא אהרן ומשה אשר אמר ה', היינו אף על פי שהדיבור היה אל משה, אף על פי כן היה אהרן שקול אל משה לענין זה. והנה אל פרעה דבר רק אהרן, כי משה אמר הן אני ערל שפתים, וכתיב ואהרן אחיך יהיה נביאך, ולענין זה היה הדעת נוטה שאהרן גדול ממשה. לכן אמר הפסוק הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרן, היינו לענין הדיבור אל פרעה היו גם כן שניהם שוים. וזהו על פי פשוט:

או יאמר, דהנה האדם צריך לעבוד את הבורא בכל עת ורגע ביראה ואימה וללמד זכות על ישראל ושלא לצער לשום אדם מישראל. והתחלת העבודה הוא יראה ומהיראה בא לתענוג ויראה הוא משה שזכה לחכמה וראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, ג) ותענוג הוא אהרן שאותיות אהרן הוא נהר א', היינו מאלף שביראה בא לתענוג שנקרא נהר כמו שכתוב (בראשית ב, י) ונהר יוצא מעדן, שמיראה בא לתענוג. אבל אצל הבורא לא שייך כלל יראה והתענוג הוא קודם שרוצה להשפיע טובות וברכות לישראל ויותר מה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. וזה שאמר הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא וכו' הוא משה ואהרן, משה קודם, כי אצל האדם היראה קודם שהוא משה כנ"ל הוא אהרן ומשה אשר אמר ה', אהרן קודם שאצל הקדוש ברוך הוא התענוג תיכף שהוא כנ"ל. ושמעתי בשם מורי הרב מוה' דוב בער ממעזריטש, שאמר על פסוק (משלי י, יא) בן חכם ישמח אב כו', דהנה כשאדם עובד את הבורא יש להבורא נחת רוח מזה ולכן כשאחד מלמד זכות על ישראל יש להבורא מזה תענוג והאדם צריך לעבוד את הבורא לא בשביל הנאת עצמו כלל רק כדי שיהא להבורא תענוג ולא בשבילו, אף על פי כן אנחנו מתפללים בתפלת י"ח בשבילנו כגון וחננו, השיבנו, רפאנו, ושאר ברכות. אך כיון שיש להבורא תענוג מזה כשיש לישראל טובות וברכות ולכן בקשות בשבילנו הוא גם כן טוב, כי הבורא יש לו תענוג מטובות וברכות שלנו. וזהו שאמרו חכמינו ז"ל (בראשית רבה ג) מהיכן נבראת האורה מלמד שהקדוש ברוך הוא נתעטף באורה, כי אורה לשון נקבה, דהיינו קבלת השפע. ומתמה הגמרא מהיכן נבראת האורה שהוא קבלת השפע, כי הלא האדם צריך לעבוד רק בשביל תענוג הבורא ולא בשביל קבלת טובות וברכות.

והשיב מלמד שהקדוש ברוך הוא נתעטף באורה, רצה לומר כיון שיש להקדוש ברוך הוא תענוג מהשפעות הטובות לנו לכן אפילו כשאנו מתפללים בשבילנו הקדוש ברוך הוא נותן לנו הטובות והברכות ויש לו תענוג מזה התפלה, כי יש לו תענוג מהשפעות הטובות לנו כנ"ל. וזהו וידבר אלהים אל משה, שהוא מדת הדין. ויאמר אני ה', דהיינו רחמים שהקדוש ברוך הוא נותן לנו טובות וברכות אמן ודו"ק:

ואני אקשה את לב פרעה וכו' ולא ישמע אליכם פרעה כו' (שמות ז, ג-ד). ועיין באור החיים דמקשה אחר שאמר ואני אקשה את לב פרעה, מה מקום לומר ולא ישמע אליכם פרעה. ונראה לבאר בתחילה, כי אצל מכות צפרדעים אמר משה לפרעה למען תדע כי אין כה' אלהינו, ואצל מכות ערוב אמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. ונראה לתרץ השינוי לשון, כי באמת השם יתברך עשה בכאן שני ניסים גדולים בשני בחינות הנס. האחד, מה שהכה את המצריים בדצ"ך בכדי להכות אותו במכות גדולות. וזה הרמז וכו'. והנס השני מה שהקשה את לב פרעה בפסוק אני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בזה אני מרבה מופתי ואותותי. ולא ישמע אליכם פרעה, כלומר בזה אני מרבה הניסים זה שלא ישמע אליכם זה יהיה נס אחד ונתתי את ידי במצרים זה יהיה הנס שני. (חסר):

כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך כו' (שמות ז, ט). ולכאורה מלת לכם הוא מיותר, והיה ליה למימר תנו מופת. והכלל הוא, דהנה האר"י ז"ל כתב צריך כל האדם להאמין שדיבור שלו עושה נחת רוח לבוראו ופועל כל פעולות טובות לישראל על ידי הדיבור וכשאדם מאמין שהדיבור עושה נחת רוח לבוראו צריך האדם לשמור הדיבור מאד מכל שטות והבלים רק ללמד זכות על ישראל לפיכך צריך לדבר רק בדברי תורה, וכשאדם עושה זה בוודאי הדיבור עושה נחת רוח לבוראו והקדוש ברוך הוא עושה לו כל מה שצריך על ידי הדיבור שלו שהדיבור פועל פעולות טובות. וזהו שאמר הכתוב תנו לכם מופת, דהיינו שיודעים אנחנו שם אלהי אבל אינם יודעים אם יש כח לכם לעשות כל זה על ידי הדיבור שלכם, בכן ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין, דהיינו שיש להם כח לעשות ממטה תנין ומתנין מטה על ידי הדיבור:

והנה לא שמעת עד כה (שמות ז, טז). לכאורה יש להבין, דהא זה היה במכה ראשונה של דם ועדיין לא עשה שום מכה שישמע לדבריו ואיך שייך לומר והנה לא שמעת עד כה. ונראה לפרש, דהנה אמרו רבותינו ז"ל משה רבינו עליו השלום נתנבא בזה ושאר כל הנביאים נתנבאו בכה. והנה גם משה רבינו עליו השלום אמר כה אמר ה'

כמה פעמים. אך הענין הוא, דהריב"ש ז"ל בחיבוריו פירש (שמות יט, ט) בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, שיש באדם הפרש בין מה שרואה בעיניו ממש ובין מה שהוא יודע ומבין בשכלו שהוא אמת, שהגם שיודע ומבין שבודאי הוא אמת, על כל זה יותר נתאמת אצלו מה שהוא רואה בעיניו ממש. וככה בענין יציאת מצרים וקבלת התורה הקדושה הגם שראינו אותותיו ומופתיו יתברך במצרים ונתאמת אצלינו בבירור כל אמונתו יתברך על כל זה בהר סיני שזכינו בעצמינו כל ישראל לנבואה ופנים בפנים דבר ה' עמנו, וראינו ממש בעינינו במעמד הר סיני ואתה הראת לדעת כי ה' הוא וכו' (דברים ד, לה) וזה בעבור שישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, שבמעמד הר סיני שישמעו העם בדברי עמך שיראו עינינו ממש. וגם בך יאמינו לעולם, שזה עיקר האמונה שראינו ממש בעינינו במעמד הר סיני עיין שם:

ויש לומר שזה שמבין ויודע שהוא כך מחמת אותותיו ומופתיו יתברך זה נקרא כה, שבדבר שאינו רואה בעיניו ממש רק שמשיג ויודע שהוא כך נקרא כה, שמשיג ומבין שבוודאי הוא כה כמו שמבין ושייך בזה לשון כה. ומה שראינו בעינינו במעמד הר סיני נקרא זה, שמה שאדם רואה בעיניו אומר זה הדבר ראיתי ושייך בזה לשון זה, שזה הדבר ראינו בעינינו ולכן משה רבינו עליו השלום נתנבא בזה שבמעמד הר סיני פנים בפנים דיבר השם יתברך עמנו ובעינינו ראינו ממש שייך לשון זה ולכן אמר גם משה רבינו עליו השלום כמה פעמים כה אמר ה', שזה היה קודם מתן תורה בשעת יציאת מצרים שעדיין לא היינו בהר סיני רק שראינו אותותיו ומופתיו יתברך אמר משה רבינו עליו השלום בשעת יציאת מצרים כה אמר ה'. ואחר כך כשהיינו במעמד הר סיני ופנים בפנים דיבר השם יתברך עמנו וראינו ממש בעינינו והשגנו מדריגת הנבואה אמר משה רבינו עליו השלום זה הדבר ונתנבא בזה שבדבר שראינו בעצמנו שייך לשון זה. והנה אם לא היה פרעה מחזק את לבו והיה שולח אותנו ממצרים תיכף, היינו תיכף על הר סיני ולא היה לפרעה העשר מכות וכיון שלא היה לפרעה העשר מכות לא היו צריכין כלל לומר כה, כיון שתיכף היינו במעמד הר סיני וראינו בעינינו והיה תיכף נבואה זו בלשון זה. והנה השם יתברך ברוב רחמיו על כל מעשיו היה מתרה לפרעה שישלח את בני ישראל תיכף ושלא יצטרך להכותו, והיינו תיכף במעמד הר סיני והשגנו מדריגת הנבואה בלשון זה, ולא בלשון כה, כיון שהיה שולח אותנו פרעה ממצרים תיכף קודם שהכה בעשר מכות. וזה שאמר משה רבינו עליו השלום והנה לא שמעת עד כה, שלא שמעת תיכף ומיד לשלוח את ישראל קודם שהכית בעשר מכות שאז היה תיכף מעמד הר סיני והיה הנבואה בלשון זה ופרעה לא שלח את בני ישראל עד שהוכה בעשר מכות

והיה הנבואה בכה כנ"ל. וזה והנה לא שמעת, תיכף ומיד. עד כה, עד שהוצרך פרעה להכותו והיה מדריגת נבואה בכה עד שבאנו להר סיני שהיה הנבואה בזה הדבר:

ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת כו' (שמות ז, כג). ויבואר על דרך מה שאמרו חכמינו ז"ל בזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג) בזאת רומז על כנסת ישראל. ובאמת למה זאת רומז על כנסת ישראל, כי באמת כל העולמות לא נבראו אלא בשביל ישראל הם העיקר הגורם לבריאת העולם ובזה מרומז כנסת ישראל במלה זאת, כלומר זאת הוא עיקר והגורם. וזהו הרמז (דברים לג, א) וזאת הברכה אשר ברך משה. וכאן שמשה הראה לפרעה ואמר לו שישראל הם עיקר ופרעה לא רצה להאמין זה וזהו ולא שת לבו גם לזאת:

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך וכו' ויאמר למחר ויאמר כדבריך למען תדע כי אין כה' אלהינו (שמות ח ה-ו). ובמכת ערוב כתיב והפלתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. וקודם מכת ברד כתיב, כי בפעם הזאת אני שולח את כו' בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. ובמכת ברד כתיב כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה' הקולות יחדלון למען תדע כי לה' הארץ. וצריך להבין שינוי הלשון. ונראה לפרש בסייעתא דשמיא דהענין הוא כך, דהנה איתא בזוהר הקדוש אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים, אני ראשון דא חול"ם, ואני אחרון דא חיר"ק, אלהים דא מלאפו"ם שור"ק. ולהבין זה המאמר, כי הנה זאת מודעת לכל שישראל נקראו ראשית שישראל עלו במחשבה, ובשביל ישראל שנקראו ראשית נבראו כל העולמות כולם כמאמר חכמינו ז"ל בראשית (בראשית א, א), בשביל ישראל שנקראו ראשית, והם נקראים ראשית המחשבה והשם יתברך ברוך הוא מתפאר בהם כמו שכתוב ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג) והצדיקים הם פועלים בתפלה מה שהם רוצים ומהפכים מדת הדין לרחמים וחסדים על ישראל ומביאים בתפילתם שפע וברכה לכל העולמות. וזה בחינת אני ראשון דא חול"ם, רצה לומר שישראל עמו הם בבחינת חול"ם כמו שחול"ם הוא על גבי האותיות כך ישראל עמו נקראו ראשית המחשבה. והנה יש ניסים שהקדוש ברוך הוא עושה לעמו ישראל והניסים הם מלובשים בדרך הטבע כמו בימי מרדכי ואסתר שהיו הניסים והנפלאות רק בדרך הטבע ולא היה שום שינוי בטבעיים, וזו בחינות מלאפו"ם שור"ק, כמו ששורק הוא בתוך התיבה כך השם יתברך הוא בגו כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה ואפילו בטבעיים הוא עושה לנו ניסים ונפלאות רק שהוא מלובש בטבעיים. ויש בחינה אחרת מה שהשם יתברך ברוך הוא ברוב גדלו מכרית ומגדע הרשעים שיכירו שמלכותו בכל משלה כמו שיהיה אם

ירצה השם לעתיד לבא לאחוז בכנפי הארץ ולנער רשעי ארץ והאלילים כרות יכרתון והיה ה' למלך על כל הארץ, ויכירו כולם כח מלכותו. וזו אני אחרון דא חיר"ק כמו שהחירי"ק הוא למטה מהאותיות כך השם יתברך ברוך הוא ממלא כל עלמין ותחות כל עלמין, רצה לומר שאפילו המדריגות התחתונים והם הנצוצות שנפלו בקליפה כולם יתבררו ויעידון כולם ששם ה' אחד ושמו אחד כמו שכתוב (צפניה ג, ט) אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה':

ונבא לבאר הפסוק, הנה משה רבינו עליו השלום אמר לפרעה במכות צפרדעים התפאר עלי וכו' ויאמר כדבריך למען תדע כי אין כה' אלהינו, כי השם אלהינו הוא מורה שהוא אלהינו אלהי ישראל דייקא שעלו במחשבה תחילה ובשבילם נבראו כל העולמות והם ראשית המחשבה ובהם מתפאר השם יתברך. ולכך אמר משה רבינו עליו השלום לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך, כלומר שהודיע לפרעה שיש כח בתפילת הצדיק לפעול מה שהם רוצים ומהפכים מדת הדין למדת הרחמים וגם השם יתברך עושה להם לעמו ישראל ניסים ונפלאות למעלה מהטבע, כי הם ראשית המחשבה שהוא למעלה מהטבע וזו כי אין כה' אלהינו דייקא כו', וזו בחינות אני ראשון ואני אחרון, שהוא חול"ם. ובמכות ערוב הודיע לו לפרעה והפלתי ביום ההוא וכו' לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, רצה לומר שאפילו בטבעיים שם כבודי וזו בקרב הארץ, דייקא. כי זה הנס שהיה שהפלה ה' את ארץ גושן שלא היה שם ערוב לא היה שם שינוי בטבעיים, רק שהיה הנס מלובש בטבעיים וזו מבלעדי אין אלהים, דא שור"ק בחינה שניה. ועוד הפעם הודיע לו משה רבינו עליו השלום לפרעה המדריגה השלישית אני אחרון דא חיר"ק, במה שאמר לו בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם וכו' למען ספר שמי בכל הארץ, רצה לומר כמו שאמרנו לעיל שהשם יתברך מכרית ומגדע את הרשעים שיכירו כח מלכותו יתברך ואפילו המדריגה התחתונה הם הנצוצות שנפלו בקליפה רחמנא ליצלן מוכרחים הם להכיר כח מלכותו יתברך. וזו שהודיע לו משה רבינו כי אין כמוני בכל הארץ, אפילו במדריגה התחתונה שם כבודו ולית אתר פנוי מיניה ובכל הארץ דייקא, אפילו בארציות שם כבודו יתברך. והנה במכת ברד הודיע לו משה רבינו עליו השלום למען תדע כי לה' הארץ, רצה לומר שהודיע לו עוד מדריגה אחת שלא כדעת הפילוסופים שדעתם חס ושלום שהשם יתברך אין משגיח בעולם התחתון כי הוא רם ומתנשא ומשה רבינו הודיע לו שאינו כן. אבל האמת שהשם יתברך משגיח בכל הנבראים שבעולם ומחיה אותם בכל רגע מאין ליש והשגחתו בכל הנמצאים בעולם שאפילו בשעה שהנכרי מתפלל אליו

יתברך השם יתברך שומע תפילתו ועוזר לו כמו שהתפלל שלמה המלך עליו השלום וגם אל הנכרי וכו'. וזו שהודיע לו משה רבינו עליו השלום כי לה' הארץ, רצה לומר שהשם יתברך משגיח בתחתונים וממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ. והנה במכת ברד לא התפלל משה רבינו עליו השלום עבור שישלח את העם, כי משה רבינו ידע שלא ישלח את העם כמו שאמר לו ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים. ותפילת משה רבינו עליו השלום היה מפני שאמר ה' הצדיק וכו', התפלל עבורו למען תדע כי השם יתברך שומע אפילו תפלת הנכרי, כי הוא המשגיח בכל הנבראים שבעולם. וזה כי לה' הארץ, דייקא ודו"ק בכל זה כי דברים עמוקים הם:

בא

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו כו (שמות י, יא)'. ראוי לדקדק למה נאמר בא אל פרעה, ובמקום אחר נאמר לך אל פרעה. עוד, למה במכת ארבה נאמר כי אני הכבדתי את לבו. ויבואר, כי הענין הוא שיש שני סוגי ניסים הנעשים לישראל. אחד, שהשם יתברך מעניש את המריעים לישראל ואזי חדלו הרע, שנית שהשם יתברך מהפך לבב השרים ויועצים עליהם לטובה. והנה באחשורוש לא מצינו שנענש רק המן אבל אחשורוש הפך השם יתברך לבבו לטובה על עמו בית ישראל. וזהו הרמז בתורתינו שהנה כל מכה שימש חודש אחד, ובחצי ניסן היה מכת בכורות, ומכת ארבה היה בתחילה בחצי שבט שלושים יום קודם לפורים. וזה הרמז כי אני הכבדתי את לבו, שלבו מסור אצלי ומדה טובה מרובה נמצא אם מסור אצלי להכביד את לבו מכל שכן שאוכל אני להפוך לבב השרים והיועצים לטובה על עמו בית ישראל. וכמו ששואלין ודורשין שלשים יום קודם כו', כן היה הרמז שלשים יום קודם לפורים שיהפוך לבב אחשורוש לטובה במה שאמר כי אני הכבדתי כו'. ועל פי זה נפרש בא אל פרעה, כי לכאורה האיך יקרב משה את עצמו לפרעה הרשע. ולזה אמר לו השם יתברך למשה בא אל פרעה, היינו לקרב את עצמו אליו. ואם תאמר האיך אקרב לאדם רשע, אמר כי אני הכבדתי את לבו, ובידי הוא מסור ומדה טובה מרובה ויכול אני להפך טובה על עמי בית ישראל:

עוד יבואר בא אל פרעה, כי בסדר תשר"ק הסוף הוא אותיות בא, כי תשר"ק מורה על דין. וזה שאמר הפסוק למען שתי אותותי אלה בקרבו:

או יאמר, בא אל פרעה וכו' את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו. לכאורה צריכין להבין הלא זולת כבדות לב ראוין למכות דצ"ך עד"ש באח"ב כמו שמבואר בתנא דבי אליהו ובפרט שכל המכות מדה כנגד מדה שהצירו לישראל. ולפי מה שבארנו יתכן שמתוך כבדות לב אין פתחון פה להמצרים להתנצל ולומר שקיימו

גזירות הבורא ברוך הוא, דכיון שהשם יתברך שלח על ידי משה עבדו לפרעה שלח עמי ויעבדוני ולא רצה פרעה לשלוח נראה בעליל שלא רצה פרעה לקיים גזירות הבורא ומצותיו, אם כן מה שעבד עם בני ישראל אינו כי אם בזדון לבו לענות את עמו ולכן ראוי למכות הללו. וזהו שאמר הכתוב כי אני הכבדתי את לבו למען שתי אותותי אלה בקרבו, שלא יהיה להם פתחון פה למצרים לומר כי הוא עבור גזירת הבורא שהרי פרעה מרד בה' ואמר מי ה', ולא רצה לשלוח לקיים מצותיו:

ועל פי זה יבואר מה ששאל איש אחד מתושבי קהלתינו בגמרא דכתובות (קיא.) שלש שבועות השביע שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ושאל אותי כי תיבת בהן אין לו פירוש, והוה ליה למימר שלא ישתעבדו בישראל. ולפי מה שכתבתי ניחא, כלומר שלא ישתעבדו בהן בישראל. תיבת בהן, פירוש לצורך עצמן, כלומר שלא ישתעבדו בישראל רק לקיים מצות הבורא ברוך הוא שצוה שיהיו ישראל בגלות ואז לא יהיה יותר מדאי כאשר כתבנו לעיל, כי המכה בן המלך ואוהב המלך יש לו צער מהכאה אינו מכה אותו יותר מדאי וזהו בהן לצורכן, כי בהן פירוש לצורכן ופירוש בהן, כמו להן, שפירושו לצורכן. גם בהן, פירוש לצורכן לא לעשות גזירת הבורא. וכן הוא בתיקוני זוהר בראשית ירא בשת עיין שם, שהשם יתברך השביע אותן שינהגו כבוד בישראל. ואפשר זה היה דעת הרמב"ן שכתב הא שהעניש את האומות העולם. וזה לשון הרמב"ן בפרשת לך לך על פסוק (בראשית טו, יג) כי גר יהיה זרעך וכו', אף על פי כן את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, אף על פי שגזרתי על זרעך להיות גרים ועבדים, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבודו ולא יפטרו בעבור שעשו גזירתי כו' אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה וכן היה במצרים כי הוסיפו להרע כי השליכו את בניהם ליאור וימררו את חייהם עד כאן דבריו שהאריך. והנה לכאורה קשה על דברי הרמב"ן, כי הגם שהוסיפו להרע לא היה לו לענוש רק על התוספות ולא על הרעה בעצמו. אפס לפי מה שכתבתי יתבאר, כי עבור התוספות הרעה נראה בעליל שהרעה בעצמו לא לקיים גזירות הבורא יתברך רק זדון לבם השיאם ששונאי ה' וישראל המה וראוי לענוש על הרעה בעצמו:

וזהו ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו (שמות ג, ז). ולכאורה אין להפסוק פירוש מהו ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו, והוי ליה למימר ואת צעקתם שמעתי מפני עניים או מכאוביו, כי הרחמנות על עניי עמו בית ישראל. ועוד מהו כי ידעתי, הוי ליה לומר כי ראיתי את מכאוביו, כי ידיעה שייך בדבר הנסתר ובדבר הנגלה שייך ראיה. אכן לפי דברינו יתכן, שקשה למה שמע צעקתם הלא גזר עליהם שיעבוד, לכן אמר מפני נוגשיו, שהם כיוונו להרע את ישראל

לא לקיים גזירותיו לכן יעשה נפלאות בקרבם ויכה בעברתו כל בכוריהם וישפוט אותם בדצ"ך עד"ש באח"ב. וסיים כי ידעתי את מכאוביו, כי השם יתברך יודע מכאוביו של בני ישראל לא לקיים גזירותיו עשו כי אם זדון לבם השיאם לשנוא ה' ואת בני ישראל לכן שלח בם חרון אפו כו' ופדה בשמחה מעבדות לחירות, כן עכשיו יקוים בנו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אמן:

ולמען תספר באזני בנך כו' את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה' (שמות י, ב). וצריך להבין מה זה הלשון בם. ועוד נאמר וידעתם, הוי ליה לומר וידעו כי אני ה'. והנראה, דהנה האומות אין יכולין להשיג הבורא ברוך הוא מצד מעשיו רק מצד מעשי ניסים שהם בטבע או בשינוי הטבע כמו מכת מצרים שהיה על ידי שידוד המערכות, מה שאין כן בדברים שהם למעלה מן הטבע אינם יכולין להשיג. אבל ישראל עם סגולתו יכולין להשיגו אף למעלה מן הטבע. וזהו הכוונה גוי ששבת בשבת חייב מיתה (סנהדרין נח:) כי האומות אינם משיגים רק הטבעיים הנבראים ושבת הוא למעלה מן הטבע. וזהו הרמז בפסוק את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם, בזה שאני עושה בם מכות ואני עושה בם ניסים ונפלאות מזה וידעתם כי אני ה'. וזהו שאמר וידעתם, מה שאני עושה עמם:

נטה ידך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חשך ויט משה כו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שמות י, כא-כב). ועיין ברש"י שמדקדק על לשון וימש חושך. וגם יש לדקדק שכתוב ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, הוי ליה לומר ולכל בני ישראל לא היה חושך. ויבואר על פי המדרש (שמות רבה יד) מהיכן החושך מחושך של מעלה שנאמר ישת חושך סתרו (תהלים יח, יב) ויש להבין שיהיה החושך של מצרים מהחושך שכתוב בו ישת חושך סתרו, שזה רומז על האור הנעלם. ונראה להבין על פי הגמרא נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, מאי זה הלשון נתן עיניו בו. וגם יש להבין הלא ענוש לצדיק לא טוב. ונראה, דהנה בהירות הבורא ברוך הוא הוא אין סוף וכשעלה ברצונו לברוא עולמו בגין דיתקרי רחום כו', צמצם בהירותו כפי איכות המקבלים לעולם השרפים כפי בחינתם וכן לעולם החיות ולעולם המלאכים וכן לכל העולמות עליונים והם תמיד במדריגה אחד כפי איכות קבלתם ביום הבראם, כי לא יביט למעלה ממדריגתו כדי שלא יבטל לו ממציאות בהירתו אין סוף ולא למטה ממדריגתו. וזהו הרמז בפסוק (ישעיה ו, ב) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו. פניו, שלא יביט למעלה ויתבטל במציאות. רגליו שלא יביט למטה ממדריגתו. אבל ישראל עם קדושו על

ידי התורה והמצות עושים לבושים ועולים ממדריגה למדריגה על ידי התורה והמצות שיש להם:

והנה הרשעים אומות העולם שאין להם תורה ומצות הם תמיד על מעמד אחד וכשרוצים לשבור את הרשעים אז מראים להם בהירות העליון והם שאין להם תורה ומצות לעשות על ידם לבושים לעלות ממדריגה למדריגה וזה המפלה שלהם. וזהו הרמז בגמרא נתן עיניו בו, הופיע עליו הבהירות העליון. וזה שאינו מדבק עצמו בתורה ובמצות אינו יכול לעשות לבושים לסבול בהירות העליון השופע עליו הבהירות ועל ידי זה נעשה גל של עצמות. ובזה יבואר הפסוק וימש חושך, כי מלת ימש הוא לשון הסרה וחושך מורה על הצמצום. וזהו וימש חושך, שיסיר הצמצום כדי להשפיע עליהם בהירות העליון והם שאין להם התורה והמצות זה בעצמו היה להם מפלה שלהם. וזה הרמז ולכל בני ישראל, שישראל שיש להם תורה ומצות לעשות לבושים לעלות ממדריגה למדריגה. היה אור במושבותם, היה יותר אור. ובזה יובן הגמרא (נדרים ח:) לעתיד לבוא יוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נדונין בה, כי חמה מורה על בהירות העליון , ונרתיקה מורה על הצמצום, הרמז יגלה הבהירות העליון ויסיר הצמצום ואז צדיקים כו' ויובן:

ויאמר משה כה אמר ה' כו' (שמות יא, ד). ויש להבין, דהנה רבותינו ז"ל אמרו כל הנביאים נתנבאו בכה מוסיף עליהם משה שנתנבא בזה וכאן נתנבא משה בכה כה אמר ה'. דמשה לא זכה למדריגה גדולה להתנבא בזה רק במעמד הר סיני ומאז והלאה אבל במצרים התנבא בכה ולא בזה. ועיין בפרשת יתרו (שמות יט, א) בפסוק ביום הזה באו מדבר סיני. ובזה יבואר מה שאמרו בהגדה בשאלת חכם מה העדות והחוקים והמשפטים (דברים ו, כ) דהוי ליה למימר על מה העדות הא לפשטא דמלתא הוא שהחכם שואל את הטעם על המצוה זו ולא על גוף המצוה ואם כן הוי ליה למימר על מה. וגם התשובה אינו מובן מה שאמר אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, דהא הטעם הוא שהוציאנו הקדוש ברוך הוא בניסים ונפלאות ומעבדות לחירות עולם ומהרו המצריים לשלחינו לפשטא דמלתא עיקר חסר מן התשובה:

ונראה, כי יש שני בחינות בעבדות הבורא יתברך. בחינה אחד, כשאנו רואים ניסים ונפלאות שמשנה דברים הטבעיים ועושה בהם כרצונו מכח זה ניכר שהוא יתברך מושל בכל ומחויבים כל ברואיו לעבדו ביראה. והדרך השני, הכרה אמיתית במה שהוא יתברך ברא כל הברואים במאמר פיו משום הכי בידו לשנותן וזהו הדרך היותר טוב ומכח זה אין חשוב אצלו הידיעה מצד הנס, כי זה לא יפלא שהבורא יתברך יכול לשנות הטבע

מאחר שיש לו השגה אמיתית שהבורא ברוך הוא ברא כל הנמצאים וידוע זאת אצלו כי כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ובבריאתם בכל עת ורגע. והנה החכם בחכמה אמיתית אין זה דרך הכרה מצד ניסים של השם יתברך, כי אין זה חשוב אצלו כי כבר הגיע למדריגה גדולה מזו ומשום הכי אין הנס בעיניו פלא כלל כיון שהוא ברא הכל בידו לשנותן לכל אשר יחפוץ. וזהו שאלת החכם מה העדות, רצה לומר כיון שהוא יודע שאין הנפלאות פלאים מצד הבורא ברוך הוא שזהו פשוט שיכול לשנותן למה שירצה, כי הוא בורא הכל. והנה מעשה פסח ומצה מורים על עבודת ה' מצד ניסים ונפלאות על זה הוא שאלת החכם למה הוא כך, הלא אנחנו מכירים אותו יתברך הכרה אמיתית ולא יפלא ממנו דבר לעשות. על זה השאלה בא התשובה אין מפטירין כו', לפי מה שכתבנו, כי המצוה והפסח מורים על הניסים ונפלאות וזאת העבודה העומדת לעד ועיין בפסוק (שמות לח, כא) אלה פקודי המשכן כו'. מה שאין כן הדרך השני אין בא לאדם כי אם אחר קדושה וטהרה והתמדת עבודתו, אם כן דרך העבדות שמכח ניסים ונפלאות הוא עומדת לעד:

וזה הרמז ממה שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט:) צריך שיטעום טעם מצה באחרונה ובזמן המקדש פסח באחרונה כדי שיהא נשאר הטעם, שמורה על עבודת ההכרה מצד ניסים ונפלאות. הרמז, שהעבודה הזאת היא עומדת לעד ומשום הכי צריכה העבודה הזאת למען אשר לא תמוש מפינו ומפי זרעינו עבודתו יתברך, מה שאין כן הכרה האמיתית הנ"ל שאינה אלא לגדולים אשר בארץ המה ובהיותם דבוקים בעבודתו יתברך ולא נפלו ממדריגתם. וזהו התשובה לחכם אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כדי שישאר טעמו בפיו והוא רמז שהעבודה שהיא מכח ניסים ונפלאות לא תבצר משום הכי צריכה העבודה הזאת המרמזת על הנפלאות. ובזה מתורץ הדקדוק הנ"ל למה אינו אומר על מה זאת:

ובזה יובן דברי רבותינו ז"ל (ברכות ט.) על פסוק דבר נא באזני העם, אמר הקדוש ברוך הוא למשה בבקשה ממך לך אמור לישראל וישאלו כו' כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ויש לדקדק הלא בלא זה אפילו אם לא יאמר אותו צדיק, הלא הקדוש ברוך הוא הבטיח להם וצריך הבורא ברוך הוא לקיים הבטחתו. ונקדים לזה דקשה עוד למה היה להם ליקח ביזה במצרים ובים הלא מעשה ניסים אסורין בהנאה. רק דיש לתרץ זה, דזהו דווקא למי שאין מכיר הבורא רק על ידי ניסיו ונפלאותיו הוי בעיניו כמו שהטריח את הבורא כביכו"ל לעשות הנס משום הכי אסור בהנאה, מה שאין כן כשמכיר הכרה האמיתית ויודע שאין זה טרחא

להבורא ברוך הוא, כי הכל ברא במאמרו ובידו לשנותן במאמר פיו לאיש כזה מותר להנות ממעשה ניסים. והנה ידוע שישראל במצרים ובים הכירו את הבורא ברוך הוא אלהותו מצד ניסיו ונפלאותיו, אם כן היו אסורים בהנאה ומעתה אם לא יאמר אותו צדיק אין שום קושיא הלא הבורא ברוך הוא צריך לקיים הבטחתו, כי למה יהיה ביזת מצרים להם דהא אסורים בהנאה ואלו היו במדריגה גדולה באמת היה הקדוש ברוך הוא נותן להם רכוש גדול, רק דכך אמר הקדוש ברוך הוא דהא הבטחה זאת לפדותם ולהוציאם ברכוש גדול היה לאברהם אם כן הגאולה והבטחת הזכות הוא מחמת שהבטיח כן לאברהם אבינו עליו השלום, ואברהם היה בוודאי מכיר ההכרה אמיתית אם כן מותרים הישראל להנות דאין איסור רק כשהנס הוא בשביל אדם זה והוא אינו מכיר הכרה אמיתית, אבל כשעושין הנס והבטחה בשביל אדם אחר והוא מכיר הבורא יתברך הכרה אמיתית אם כן מותר להנות. וזהו גם כן מה ששואל החכם מה העדות, כי ההכרה מצד ניסים נקרא עדות כמו שכתוב בהרמב"ם חלק א':

או יבואר, כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים. והנה ידוע שכל הנביאים התנבאו בכה יותר עליהם משה שהתנבא בזה, ולמה אמר כאן כה אמר כו'. ונבאר על פי הפסוק (שמות ו, ו-ז) לכן אמור כו' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע וכו' ולקחתי אתכם לי לעם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, ראוי להבין הלא התורה מתחיל ממדריגה התחתונה למעלה, היינו והוצאתי אתכם עד למעלה וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, והיה ראוי לאמר אני ה' אלהיכם שגאלתי אתכם בזרוע נטויה כו'. גם לפרש לשון סבלות מה זה הפירוש. והענין הוא, שישראל עם קדוש יש להם תענוג וחיות מן התורה והמצות של השם יתברך ותענוג של הרשע וחיותו הוא מדברים מאוסים כמו שראינו חזיר תענוג שלו מדבר מאוס כן הרשע יש לו תענוג מדבר מאוס ואם בא הרשע לחזור בתשובה אזי מבין ויודע שהתענוג שהיה לו מקודם היה מדבר מאוס:

ועל פי זה נבאר מאמר רבותינו ז"ל (ביצה טז.) כיון שבא שבת נותן השם יתברך נשמה יתירה לישראל ובמוצאי שבת נוטלה כמו שנאמר (שמות לא, יז) שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש. ראוי לדקדק מה זה שמביא ראיה מן הפסוק כיון ששבת הלא כשיוצא שבת אבדה נפש. ונבאר על פי מאמר רבותינו זכרונם לברכה (שבת קיח:) שאלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין, ובמקום אחר מבואר בגמרא אלמלא שמרו שבת ראשונה כו'. והענין הוא, ששבת מרמז על התשובה, כי שבת אותיות תשב, נמצא בשבת קודש עושים ישראל תשובה ויודעים שהתענוג שהיה להם בחול היה מדבר מאוס ומצער

את עצמו כשיבא חול שלא יהיה להם חס ושלום עוד התענוג כמו שהיה להם בחול מקודם. וזו הוא כיון שבא שבת, נותן השם יתברך נשמה יתירה לישראל, היינו שיהיה להם התענוג מתורה ומצות של השם יתברך כשעושים תשובה ופוחדים כיון ששבת ויש להם הנשמה יתירה ווי אבדה נפש בחול כשיבוא כמו שהיה להם מקודם. נמצא צריך שני שבתות שבת אחד כדי לעשות תשובה ולהבין שצריך להיות להם תענוג מעבודת השם יתברך מהתורה ומצות, ואז בשבת שני אזי יש להם התענוג אמיתי. אבל כשיצאו ממצרים היה להם בהירות גדול שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל, נמצא אם היו שומרים שבת ראשונה והיה להם התענוג אמיתי מתורה ומצות היו נגאלין, אבל כעת שיש חומר עב צריך שבת אחד לזכך החומר ולעשות תשובה ואחר כך שבת שני להיות התענוג מתורה ומצות של השם יתברך. והנה הישראל היו במצרים בנו"ן שערי וכו', והיה להם תענוג מדברים מאוסים. ולזה אמר להם השם יתברך אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, היינו שלא תוכלו לסבול את התענוג מדבר מאוס שהיה לכם. וזהו הוא הפירוש של לשון סבלות, שלא תוכלו לסבול את התענוג מדבר מאוס שהיה רק יהיה לכם תענוג מעבודת השם יתברך מתורה ותפלה ומעשים טובים. ולזה אמר משה במצרים כה אמר ה', מחמת שלא היו ישראל עדיין מזוככין מעב החומר אבל אחר כך שהיו ישראל עם קדוש מזוכך אז אמר להם הנבואה בז"ה:

החודש הזה לכם ראש וכו' (שמות יב, ב). ובו יבואר הפסוק (שמות לא, יד) ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם. הכלל, השם יתברך עושה רצון יראיו וכמו שישראל רוצים שהשם יתברך יתנהג בכל העולמות כן כביכול השם יתברך מתנהג עצמו עם כל העולמות בחסד וברחמים. וזהו הרמז ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, כביכו"ל השם יתברך נקרא הוא לכם כמו שאתם רוצים כן כביכו"ל מתנהג עצמו עם כל העולמות וזהו לכם, כרצונכם. וזהו הרמז החודש הזה לכם, כי בראש חודש ניסן מתחדש השפע על כל השנה ודבר החדש בנקל לעשות בו כרצונו. וזהו החודש, התחדשות השפע הוא לכם כרצונכם כן יתקדש בכל העולמות:

או יבואר, החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. כי אמרו רבותינו ז"ל (ביצה יז.) שצריך לאמר מקדש השבת וישראל וראש חודש, כי ראש חודש ישראל מקדשין ליה אבל שבת קביעא וקיימא. וידוע מאמר חכמינו ז"ל שכל הדברים השייכים להחודש תלוים בישראל, כי כפי הזמן שמקדשין ישראל החודש כן נגמרים כל הדברים השייכים להחודש כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה ח:) לענין ראש השנה שכל הכסאות למשפט כולם תלוים ועומדים וממתינים עד שיקדשו ישראל ראש השנה.

וכן לענין חזרת בתולין שאם נמלכו בית דין ועשאו השנה מעוברת אזי בתולין חוזרין כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי נדרים ו, יג) נמצא שהכל תלוין בישראל כפי הזמן שמקדשין את החודש. וזהו החודש הזה לכם, היינו שמסרתיו לכם וכנ"ל, כי קדושת החודש תלוין בישראל. וזהו ראשון הוא לכם, ראשון הוא מרומז עליו יתברך שמו כי הוא ראשון לכם, היינו שהשם יתברך הוא שנקרא ראשון הוא לכם, כי בזה החודש מסור לישראל לקדש אותו בזמן שירצו בזה רואים שאפילו השם יתברך כביכו"ל הוא לכם, כי בידכם להנהיג הנהגתו כפי רצונכם, כי הכל תלוים כפי הזמן שישראל מקדשין החודש כן הוא יתברך מנהיג הנהגתו ומשפטו כנ"ל. וזהו חדשי השנה, שכל התחדשות השנה הכל מתנהג על ידכם כפי הזמן שאתם מקדשין החודש כנ"ל:

עוד יבואר, החודש הזה לכם ראש חדשים, הכלל כי לפעמים מנסה המלך מדינות שלו אם אוהבים אותו ועובדים אותו באמת ולפעמים המלך מנסה המדינות אם הם אוהבים את בניו. וכן הוא בתשרי השם יתברך דן את העולם אם הם אוהבים אותו ויראים ממנו, ובניסן השם יתברך דן את העולם אם הם אוהבים את בני ישראל. ולכך פרעה שעשה רעה לישראל לקה הקדוש ברוך הוא אותו בזה החודש. וזהו הרמז החודש הזה לכם, כלומר בשבילכם. ראשון הוא לכם לחדשי השנה, כלומר השפע הנשפע מאת השם יתברך בחודש ניסן והמשפט הוא בשביל ישראל ומי שעושה רעה לישראל הקדוש ברוך הוא נפרע ממנו ועושה ניסים לישראל:

ונבאר מאמר רבותינו ז"ל (מגילה כט:) חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, ואמרינן בגמרא (שקלים ג, ב) שלש קופות וכו' והיה כתוב עליהם אב"ג. והוא, דיש פלוגתא בגמרא (ראש השנה י:) חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם. הכלל הוא, כי יש שפע הנשפע מהבורא יתברך מחמת גודל טובו אשר בשביל זה ברא העולם בכדי להיטיב לברואיו ולא מחמת מעשה התחתונים ויש שפע הנשפע מהבורא יתברך על ידי התעוררות עמו ישראל למלאות בקשתם ומעוררים למעלה להשפיע. ועל זה אמר אמ"ו ז"ל שזה השפע הנשפע מהבורא יתברך מחמת גודל טובו נקרא ציץ לשון זכר, והשפע הנשפע על ידי התעוררות התחתונים נקראת ציצית לשון נקבה. ועל בחינות הא' הוא מרומז חסד לאברהם אשר נשבעת כו' עד כאן. והנה יש אור ישר ואור חוזר. אור ישר, היינו השפע הנשפע מחמת גודל טובו. ואור חוזר, היינו השפע הנשפע מחמת התעוררות התחתונים שמתעוררים ממטה למעלה. והנה אור ישר הוא א"ב כסדר. ואור חוזר הוא האותיות להיפך תשר"ק. והנה בתשרי אנו עושין הרבה מצות כמאמר חכמינו ז"ל (ראש השנה יא.) שכן מרובה במצות, ועל ידי המצות אנו מעוררים השפע בזה החודש

על זה נקרא חודש תשרי בסוד תשר"ק. ובחודש ניסן השפע הנשפע הוא רק מחמת גודל טובו לזה נקרא החודש אביב"ב א"ב כסדר. וזה הרמז והיה כתוב עליהן אב"ג א"ב, לרמוז על הנ"ל. גימ"ל, לרמז גם כן על הנ"ל, גימל גומל דלים:

או יבואר, החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם. הכלל הוא, השם יתברך ביציאת מצרים עשה מדת גבורה במצרים ומדת חסד עם ישראל כנאמר כל בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גאלת. וזהו גבורה שבחסד מחמת כי חסדו על ישראל עושה גבורה בשונאיהם. ונמצא יש כאן שני מדות ובאיזה מדה חפץ דקדוש ברוך הוא יותר בוודאי בחסד כנאמר כי חפץ חסד הוא, רק שמחסד בא הגבורה לשונאיהם כנ"ל. וזהו החודש הזה לכם ראשון הוא לכם, כלומר העיקר התחדשות משני המדות הוא לכם מחמת הנוגע לכם, דהיינו החסד שעשה לישראל רק הגבורה הוא מחמת החסד. וזהו (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך, כלומר אף על פי שראית במצרים חסד וגבורה הרצון השם היה העיקר מה שנוגע לך דהיינו החסד שהוצאתיך. וזהו אנכי ה' אשר הוצאתיך, וזה היה רצוני:

או יבואר, החודש הזה לכם ראש חדשים. עיין רש"י נתקשה משה על מולד הלבנה. ונראה להבין למה נתקשה משה במולד הלבנה, כי משה רצה שיהיה גאולה בימיו להחזיר פגימת הלבנה ויהיה אור הלבנה כאור החמה כמו שיהיה אם ירצה השם בביאת הגואל צדק במהרה בימינו אמן. (חסר):

ראשו על כרעיו ועל קרבו (שמטת יב, ט). הכלל, כי האדם דוגמת מדות של מעלה. הרגלים, הם מורים על מדת אמונה ובאמונה הם שני בחינות. אחד, שצריך האדם להאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך ברוך הוא קדמון לכל וכל העולמות הם מחודשים ונבראים ממנו. ועוד צריך האדם להאמין שאנחנו עמו ישראל הם קרובים אליו לפעול כל מה שירצה איש ישראל מאת הבורא ברוך הוא בתפילתו. וזהו מורה הרגלים אל אלו שני בחינות של אמונה. ובריתי קודש, הוא מורה על התקשרות שצריך האדם לקשר עצמו באמונה. והגוף, מורה על התפארת שצריך האדם לעשות הכל כדי שהבורא ברוך הוא יתפאר עצמו בו כמאמר הכתוב (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר. והשני הידים, מורים על אהבה ויראה. יד ימין, על אהבה שצריך האדם לאהבה את ה'. ויד שמאל, על יראה לירא את ה'. והראש, מורה שאדם חוקר בגדולת הבורא ברוך הוא כמה רבבות מלאכים ורבבות חיות הקודש ורבבות אופני הקודש ורבבות שרפי הקודש עומדים לפניו באימה וביראה גדולה ואז הוא בטל במציאות ואחר כך מגיע לאדם שמחה:

והנה ישראל במצרים לא היה להם רק מדת אמונה כמאמר הכתוב (שמות ד, לא) ויאמן העם, וכבר בארנו, כי מדת אמונה מורה על הרגלים. וזהו הרמז בפסוק פרשת בשלח (שמות יד, ז) שש מאות אלף רגלי העם, כלומר שהיה להם רק מדת אמונה המורה על הרגלים ושאר המדות עתידין היו ישראל לקבלם בשעת מתן תורה אבל עדיין היה סתום בהם. וזהו הרמז בפסוק בקרבן פסח ראשו על כרעיו ועל קרבו, כלומר טמיר וגנוז אלו המדות על כרעיו על אמונה. ובזה יבואר מאמר חכמינו ז"ל (מנחות סה:) על פסוק (ויקרא כג, טו) וספרתם לכם ממחרת השבת, ממחרת יום טוב ראשון של פסח, ולא כצדוקין כו', כי באמת שבת קבוע וקיימא, כי שבת מרומז על הרוחניות של עולם ולכך אסורין בו כל מלאכה ומטעם זה שבת נקרא קודש ויום טוב מקרא קודש, כי ישראל הם מקדשים לזמנים כפי המצות שעושין בכל יום טוב בפסח עם המצות ושביתת חמץ ושבועות בקבלת התורה וסוכות מחמת מחילת עונות לכן יש קצת מלאכות, דהיינו מלאכת אוכל נפש המותר ביום טוב ואסור בשבת, כי אסור לעשות מרוחניות גשמיות:

ונבאר גם כן הקושיא מהאלשיך הקדוש למה גשם הולך בשבת והמן לא ירד בשבת. ובזה יתורץ, כי הגשם אין אדם צריך לעשות בו במחשבה אבל אצל המן צריך אדם לעשות בו במחשבה כמה צריך לאנשי ביתו, דהיינו אם קנה עבד או נולד לו בן צריך לחשוב במחשבה כמה צריך לנפשות ביתו וכן היה עומר לגלגולת וגם לחשוב איזה טעם יהיה לו למן לכך לא ירד המן בשבת שלא לעשות מרוחניות גשמיות אפילו במחשבה אבל אצל הגשם אין צריך אדם לעשות בו שום פעולה אפילו במחשבה לכן הגשם יורד בשבת. ומתורץ הקושיא של האלשיך. ונחזור לענין הראשון למה נקרא יום טוב שבת כנ"ל, כי כבר בארנו שבת הוא מאת ה' לבדו, ויום טוב הוא מחמת המצות שישראל עושין. והנה פסח עשה הקדוש ברוך הוא לנו ניסים ונפלאות אף על פי שלא היו ראוים לכך נמצא הקדושה הוא מה' לבדו ונמצא הוא שוה לבחינה א' לשבת רק מחמת האמונה שהיה לישראל כנ"ל לכך נקרא גם כן מקרא קודש. ועל בחינה ראשונה הנ"ל הפסוק קורא יום טוב של פסח מקרא קודש:

או יבואר, כי אנו עם קדוש קורים אותו שבת, כי אנו תולים הנס רק בה' לבדו, כלומר שלא היינו ראוין לכך לעשות לנו הנס, רק השם יתברך עשה לנו הנס לכך אנו קורין אותו שבת. וזהו הרמז (ויקרא כג, טו) וספרתם לכם ממחרת השבת, כלומר אתם קורין אותו שבת אבל השם יתברך תולה הנס בנו, כלומר שהיינו ראוים לכך שיעשה לנו ניסים ולכך קורא אותה יום טוב מקרא קודש:

ואמרתם זבח פסח הוא לה' (שמות יב, כז). והנה יש להבין שאנו קורין את יום טוב המכונה בתורה בשם חג המצות אנו קורין אותו פסח, והיכן רמז זה בתורה לקרוא יום טוב זה בשם פסח, והלא בכל התורה נקרא יום טוב זה בשם חג המצות. והנה כתיב (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, היינו שאנו מספרים שבחו של הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מספר שבח של ישראל. וכן הוא שאנו מניחין תפילין וכתיב בהן שבח של הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל. ובזה יובן מה שכתוב בתנא דבי אליהו דמצוה לספר שבחן של ישראל ויש להשם יתברך נחת רוח מזה שמספר בשבחן של ישראל. ונראה הטעם, משום דאסור להסיח דעת מתפילין ומצוה על כל אדם לעסוק תמיד בתפילין, דהיינו או לספר השבח של ישראל דהיינו תפילין דמארי עלמא שכתוב בהן שבח של ישראל כדאמרינן בגמרא (ברכות ו.) תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל כו'. או לספר בשבח של הקדוש ברוך הוא דהוא תפילין של ישראל שכתוב בהם שבח השם יתברך, דהיינו שמע, קדש, והיה כי יביאך. ונמצא תמיד אנו מספרים שבח השם יתברך והשם יתברך מספר שבח ישראל. והנה חג המצות נקרא על שבח ישראל. ועיין ברש"י על פסוק ויאפו את הבצק עוגות מצות גו' וגם צדה גו'. ועיין ברש"י מגיד שבחן של ישראל כו', שמפורש בקבלה זכרתי לך כו', עיין שם. ונמצא נקרא חג המצות על שם שבח ישראל שאפו את הבצק עוגות מצות. ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם חג המצות כביכו"ל השם יתברך מספר שבח של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם פסח על שם שבח השם יתברך ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסחכו', שהוא שבח השם יתברך על דרך הפסוק אני לדודי ודודי לי:

או יבואר ואמרתם זבח פסח הוא לה', היינו כשתדברו בתורה ובתפלה וזהו פסח, פ"ה ס"ח, תראו שיהיה בחינת הוא, היינו נסתר יהיה להן בחינות התגלות ודו"ק:

עוד יבואר ואמרתם זבח פסח הוא לה', היינו כשתרצו להביא קרבן עתה בגלות המר שאין לנו קרבנות. אזי ואמרתם זבח פסח הוא לה', היינו שתדברו בתורה ובתפלה בדעת צלולה שיהיה רק לה' לבדו:

ליל שימורים הוא לה' (שמות יב, מב). הכלל, הקדוש ברוך הוא משפיע תמיד חסד על ישראל וכדי שלא יקבלו חס ושלום החיצונים מהחסד ההוא הנשפע מהבורא ברוך הוא על העולמות לזה ישראל בהמצות עושים פעולות שהבורא ברוך הוא ישפיע תמיד חסד על ישראל ובלא תעשה פועלים שלא יקבלו החיצונים השפע. והנה במצרים עדיין לא קבלו ישראל התורה המצות עשה והמצות לא תעשה אך כביכו"ל השם יתברך בעצמו עשה זה לטובת ישראל לשמור השפע וחסד שלא יוכלו החיצונים לקבל. וזהו הרמז ליל

שמורים הוא לה', כביכו"ל עשה זה השמירה שלא יקבלו החיצונים השפע. וזהו הרמז במדרש אני שמרתי מצות הזקן תחילה, כי אברהם אבינו עליו השלום עשה זה השמירה שלא יקבלו החיצונים השפע וקודם שבא אברהם אבינו אזי השם יתברך לאהבת נשמת ישראל עשה זה השמירה שלא יקבלו החסד רק נשמת ישראל:

עוד יבואר הפסוק ליל שמורים הוא לה'. שמורים הם לבני ישראל לדורותם. יש לדקדק מה שאמר תחילה לה' ואחר כך לבני ישראל. ונראה פירוש, דהנה ישראל לא היו ראוים ליגאל בשעת יציאת מצרים שלא היה להם שום זכות שיהיו ראוים ליגאל בשבילו כדאיתא במדרש שרו של מצרים טען הללו עובדי עבודה זרה כו'. ועל כל זה השם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו הושיעם והיה מכה מצריים בעשר מכות במצרים ומאתים וחמשים מכות על הים והשפיע רחמים וחסדים על ישראל כמו שהבטיח לאברהם אבינו כמאמר בעל הגדה ברוך שומר הבטחתו לישראל כו', והשם יתברך משמר הבטחתו שלא ילכו החסדים מחיל אל חיל לשום אומה רק לישראל בלבד, אף שלא היו ראוין ליגאל, אך מכל מקום היה לישראל שלשה מעלות יתירות על שאר האומות כמו שאמרו חכמינו ז"ל (במדבר רבה כ) בשביל שלשה דברים ישראל נגאלין על שלא שינו את שמם כו', והיו מחזיקים במדת האבות. וזהו פירוש הפסוק ליל שמורים הוא לה', כלומר ליל שמורים, דהיינו שהשם יתברך היה משמר כביכו"ל את החסדים שלא ילכו לשום אומה רק לישראל בלבד. הוא לה', כלומר שהשמירה היה מצד השם יתברך כביכו"ל בעצמו שלא היו ישראל ראוין ליגאל. שמורים הם לבני ישראל, כלומר על כל זה היה השמור גם כן מצד ישראל. לדורותם, פירוש מחמת שנמשכו לדורות שלפניהם, דהיינו אברהם אבינו וזהו לדורותם:

וידבר ה' אל משה לאמור קדש לי כל בכור כו' (שמות יג, א-ב). ולבאר פירוש הפסוק (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל, על פי המשל. מי שלומד ועוסק בעבודת השם יתברך ואחר הלימוד עוסק במשא ומתן יש בזה שני סוגים. אחד הוא באין מבין נראה לו שעסק המשא ומתן הוא עיקר. וסוג השני הוא במבין שיש לו לב טהור וידוע לו באמת שעיקר תכלית הבריאה מכל העולמות הוא לעסוק בתורה ובתפלה ומצות ומעשים טובים והמשא ומתן הוא רק מה שצריך לעבודת השם יתברך והיא טפל אל העיקר שהוא התכלית, היינו התורה ומעשים טובים, כי זה היא התכלית ועיקר הבריאה היה בשביל ישראל עם קדוש וכל האומות הם טפלים אל העיקר. ובמשל ונמשל הנ"ל ילך כל איש ישראל הרוצה להתקדש בקדושת השם יתברך יבין שראשית הבריאה היה ישראל עם קדוש ויעורר רחמנות על ישראל שישפיע להם השם יתברך שפע ברכה והצלחה וכל

טוב. וזהו הפירוש קדש לי, אם רוצה להתקדש בקדושת השם יתברך. כל בכור בבני ישראל, ידע שהבכור הוא ישראל שנקראים בני בכורי ישראל, והם היו תכלית הבריאה. ולזה יהיה פטר כל, על דרך פוטר מים כו' (משלי יז, יד) שכל דבורך יהיה רחם בבני ישראל, היינו לעורר רחמנות על ישראל שישפיע להם השם יתברך שפע ברכה בני חיי ומזוני ורפואה אמן:

עוד יבואר, וידבר ה' אל משה קדש לי כל בכור כו' בבני ישראל כו' ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה כו' (שמות יג, א-ד). דהנה האר"י ז"ל כתב שמפני כך אמר משה זכור את היום הזה, ואחר כך והעברת כל פטר רחם, לכאורה הוה ליה לומר תיכף והעברת כשאמר הקדוש ברוך הוא קדש לי כל בכור. דהנה קידוש הבכור אינו אלא בבני ישראל אבל בערב רב שעלו עם בני ישראל ממצרים עדיין לא היו מתוקנים ולכן לא היה ראוי לקדש את בכוריהם. לפיכך כשאמר הקדוש ברוך הוא אל משה קדש לי כל בכור, לא היה מצוה זו רק לישראל והיה משה מתירא פן יהיה קנאה גדולה בערב רב לפיכך אמר משה מצוה אחרת תחלה שיהיה שוה לכל בין לישראל בין לערב רב. וזה שאמר משה זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ואחר כך והעברת. ולי נראה, דמשום הכי לא אמר תיכף מצות קידוש בכורה כמו שצוה הקדוש ברוך הוא ומקודם אמר פסח ומצה. ונראה, דהנה הקדוש ברוך הוא חדש את עולמו יש מאין, והנה הבריאה ראשונה משיג את האי"ן המחדש את עולמו כולו בטובו ונקרא והחכמה מאין תמצא (איוב כח, יב) והנה דבר זה נוהג בעולם שנה נפש. ובעולם, הוא מצה המרמז על שמשיגים את המחדש שנשאר טעם ראשון כמו שנכתב לעיל. ובשנה, נרמז פסח כי בו ראינו הקדוש ברוך הוא המחדש שעשה עמנו ניסים וניסן ראשון לחדשי השנה. ובנפש, נרמז בכור. על כן נאמרו הפרשות ביחד כסדר:

היום אתם יוצאים בחודש האביב. נראה, דהנה הבורא ברוך הוא לא בחר רק בישראל לפיכך אין שום אחד רשאי לומר על ישראל שום דבר רע רק ללמד זכות על ישראל כמו שכתוב גבי מרדכי (אסתר י, ג) דורש טוב לעמו. ומרדכי כמנין רב חסד, דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן רב חסד לישראל. והנה הנוטל ידיו צריך לברך על נטילת ידים. וכתב הבית יוסף דהיינו להגביה ידיו, שנטילה הוא לשון הגבהה. והכלל הוא כך, דהנה האדם נחלק לשלשה חלקים. הראש עם האברים של הראש. והידים עם הגוף. והרגלים. והנה האיברי הראש, דהיינו עינים והאזנים לא נבראו רק להביט אל ה' ולשמוע דברי מוסר ודברי תורה. והפה לא נברא רק לדבר דברי תורה וללמד זכות על ישראל. וזהו אברי הראש. והידים, הם מרמזים על אהבה, דהיינו כשמגביה מגביה האהבה למעלה.

והרגלים, הם מרומזים על האמונה, כי שקר אין לו רגלים, לפיכך כשאדם יושב לאכול צריך להגביה הנצוצות כדי שלא יהיה אכילה רק להנאת גופו. ולכך כתב הבית יוסף כשנוטל ידיו צריך להגביה ידיו, דהיינו האהבה מן האכילה להשם יתברך:

והנה אמרינן בגמרא (ראש השנה י:) פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע, חד אמר בניסן עתידין ליגאל, וחד אמר בתשרי עתידין ליגאל. שלשון תשרי הוא לשון תשר"ק, והתשר"ק הוא מרמז על המשפט, והא"ב הוא מרמז על החסדים ורחמים, וניסן הוא חודש האבי"ב, ואביב הוא א"ב, שהוא מרמז על רחמים. וזהו הפלוגתא בגמרא גם כן על הדרך הזה, דהיינו שמאן דאמר בתשרי עתידין ליגאל, כלומר אפילו בעת המשפט שתשרי מרומז על המשפט, אף על פי כן יהיו ראוין ליגאל מחמת שכל ישראל עובדים את הבורא אבל חס ושלום אם לא היו עובדין לא היו נגאלין. ומאן דאמר שבניסן עתידין ליגאל, וניסן הוא הרמז על הרחמים, כלומר אפילו כשיהיו ישראל במדריגה התחתונה ואינם ראוין ליגאל, אף על פי כן הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו יגאלם. וזהו כוונה ויאמר משה אל העם היום אתם יוצאים בחודש האבי"ב, דהיינו אפילו שאין ראוין אתם לגאולה אף על פי כן הקדוש ברוך הוא ברוב חסדיו יגאל אתכם ואם ירצה השם ברוב רחמיו יגאל אותנו בקרוב אף על פי שאין אנו ראוין לגאולה אמן:

ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג, י). דהנה ברגלים, פסח, שבועות, סוכות, נחקק הארה לכל השנה בעולם, שנה, נפש, דפסח הוא בזמן, כי אין בין חמץ למצה אלא משהו, דהיינו שיעור מיל. ושבועות הוא בנפש קבלת התורה. וסוכות הוא בעולם שהם משפיעין לכל השנה. וזה מימים ימימה, שמשפיעים לימימה, דהיינו לכל השנה שגם בחול יכולין להמשיך הארת החגים כשמאמין בניסים ממשיך הארת פסח ובקבלת התורה ממשיך הארת שבועות ובמחילות עונות ממשיך הארת סוכות:

בשלח

ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל ויעמוד מאחריהם (שמות יד, יט). דידוע דהמלאכים הם יותר גבוהים מישראל מחמת קדושתם. אפס כשהשם יתברך מראה אהבתו לעמו ישראל ואוהב את ישראל אז ישראל הם למעלה מכל מלאכי מעלה. והנה בעת קריעת ים סוף הראה הקדוש ברוך הוא אהבתו לישראל והיו ישראל למעלה מכולן. וזהו ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל ויעמוד מאחריהם, פירוש שהמלאכים שהולכים לפני מחנה ישראל שהם למעלה ממדריגת ישראל אז בקריעת ים סוף עמדו אחר מדריגת ישראל שישראל היו למעלה מן המלאכים שהשם יתברך הראה להם אהבתו:

ויט משה את ידו על הים (שמות יד, כא). איתא במדרש שהתחיל לעמוד הים כנגדו ואמר לו משה קרע לך בשם הקדוש ברוך הוא ולא קיבל עליו אמר לו בן עמרם אני גדול ממך כו' עיין שם. הענין הוא, כי הטבע של ים להיות הולך כדרכו. ויובן על דרך משל, למלך שמשפיע לעבדיו כל טוב לסוף העבדים הם מתגאים והם אינם יודעים שממלך בא להם השפעה כיון שהמלך רואה כן אז לוקח מהם ההשפעה שלו להראות להם שהם כאין נגדו. כך הענין אצל ים, שאם לא היה לו גדלות אלא תיכף כשאמר לו משה בשם הקדוש ברוך הוא קרע לך והיה אומר אקרע לכבוד שמו של השם יתברך לא היה הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו ההשפעה ולא היה צריך שישפיל עצמו ולצאת מחוץ לטבע שלו להעשות מים יבשה, אלא מפני שאמר אני גדול ממך ובא בגדלות ומפני זה לקח הקדוש ברוך הוא ההשפעה שלו ממנו ומפני זה קרע הים מיד. וזהו שאמר ויט משה את ידו, שהיה בידו לנטותו לפי רצונו. וזה שכתוב במדרש אשירה לה' כי גאה גאה, על כל המתגאים, רצה לומר על הים שנתגאה. וזהו הרמז בפסוק ויולך ה' כו' ברוח קדים עזה כל הלילה כו', בזה שטען אני גדול ממך ובא לגדלות ובזה בקע אותו בשביל שהיה לו גדלות. וזהו הרמז ויולך ה' כו', ברוח קדים, כלומר בזה הרוח, כלומר בזה הדבר הוליך ה' את הים כל הלילה עזה שהיה לו גדלות, דהיינו עזות ועל ידי זה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים, שהיה יכול לבקוע בעבור שהיה לו גדלות ודבר שיש לו גדלות יכולין לשבור אותו בקל ובמהרה:

ענין שם ע"ב הכלל הוא, השם יתברך ברא העולם ומשפיע טובו לעולם והשפעת השם יתברך לעולם נקרא אור ישר ומה שהעולמות מגביהים עצמם לעבוד השם יתברך שחוזרים לשורשם נקרא אור חוזר. ועל פי זה יבואר שם ע"ב היוצא מפסוק ויסע, ויבא, ויט, דהוא ישר והפוך כנזכר בסידור האר"י ז"ל בקריאת שמע. דהפסוק ויסע, הוא ישר. ופסוק ויבא, הוא הפוך בשם ע"ב. ופסוק ויט, גם כן ישר. ואלו ג' פסוקים נאמרו גבי קריעת הים. והענין הים היה כך, מתחלה ברא אותו השם יתברך והוא נקרא אור הישר כנ"ל דטובות השם יתברך שברא הכל נקרא אור ישר. ואחר כך כשנבקע חזר לשורשו דהוא אור חוזר, גלל כן פסוק האמצעי הוא הפוך בשם ע"ב. ואחר כן כשחזר הים לאיתנו שגמל השם יתברך חסדו עמו שיחזור לאיתנו זה נקרא גם כן אור ישר לכן שם ע"ב הוא ישר והפוך וישר דמרמז על בריאת הים דהוא ישר ועל בקיעה דהוא הפוך ועל שחזר לאיתנו הוא ישר כנ"ל:

ובזה הרווחנו טוב טעם בקושיא שהביאו המפרשים למה לא היה יורד המן בשבת ותבואה גדילה בשבת ועיין באלשיך הקדוש. ולפי הנ"ל יובן, דידוע כי וא"ו ימי המעשה

הם מה שברא הקדוש ברוך הוא בהם את עולמו כדכתיב (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה כו', שהוא אור הישר כנ"ל. ושבת הוא שהעולמות מסתכלים ומשתוקקים לעבודתו וחוזרים לשורשן לאדון כל לידבק בקדושתו כדאיתא במדרש בפסוק (בראשית ב, ב) ויכל אלהים וכו', שמשתוקקים ביום השבת ובמה שמשמחין אותו למטה הוא חוזר כנ"ל שמה שהעולמות חוזרים אליו הוא אור חוזר. וידוע כי המן שירד משמים היה רוחני וביורדו למטה לעולם הזה נעשה בגוון גשמי קצת הוא השפעה מלמעלה למטה דהוא אור הישר גלל כן לא ירד בשבת, כי שבת הוא היפך דבשבת הוא אור החוזר כנ"ל, מה שאין כן תבואה גדילה בשבת. דידוע מה שכתבו חכמי האמת דלמה גדילה, כדי שישכל אדם, כי על ידי אכילת אדם מעלה דומם צומח למעלה עיין שם, וכיון דגידול תבואה שעל ידי זה יהיה הגבהה מלמטה למעלה דהוא אור החוזר כנ"ל לכן גדילה בשבת כי שבת הוא אור החוזר כנ"ל:

וישב הים לפנות בוקר לאיתנו כו' (שמות יד, כז). פירוש מחמת שהים ראה גודל תענוג השם יתברך מהבקיעה שעל ידו יאמרו ישראל שירה לא רצה לחזור שהיה חפץ שיהיה תמיד יבשה שיאמרו תמיד שירה משום הכי אמר וישב הים לפנות בוקר לאיתנו, לתנאי שיקרע רק למשה רבינו עליו השלום אבל אחר כך יהיה ים כמקדם. ועל פי זה מתורץ קושיית האור החיים, מאי רבותא דים הלא גם הירדן נבקע וכן נהר גינאי לרבי פנחס בן יאיר. ולפי מה שכתבנו לעיל מתורץ, דהירדן ונהר גינאי שכבר ראו תענוג הבורא ברוך הוא שהגיע מבקיעת ים סוף משום הכי באהבה רבה רצו שיבקעו, מה שאין כן הים דעדיין לא ראה קודם בקיעתו תענוג הבורא הוי רבותא:

איתא במדרש כי לא בחפזון תצאו, דבמצרים הלכו בלילה ולעתיד ביום. ולכאורה יפלא מאד דהא מקרא מלא כתיב דיצאו ביום דכתיב בעצם היום הזה כו'. אפס דרמזו שיצאו בלילה שהיה חושך מהשכל דלאו מצד זכותם יצאו כמאמר חכמינו ז"ל דקטרג השר מה נשתנו כו', רק מצד רחמי השם יתברך יצאו. אמנם לעתיד יצאו ביום שיאיר שכלם שכבר יש להם תורה שקיימו מצותיו ומצד זכותם יגאלו. וזה שמסיים בהאי קרא ומאספכם אלהי ישראל, כי מחמת זכות אז מיחד הבורא שמו עליהם לקרוא אלהי ישראל:

ויולך ה' את הים ברוח קדים כו' (שמות יד, כא). ונבא לבאר מה זה שהשם יתברך משנה טבעיים. ונראה, כי כביכו"ל הוא בא לבחינות שהיה קודם בריאות העולם ואז היה הוא ושמו בשוה והיה הכל באי"ן. וזהו שאמר הקדוש ברוך הוא למשה שיאמר לפרעה (שמות ג, יד) אהיה אשר אהיה שלחני אליכם, היינו כי קודם בריאת עולם היה בבחינת אהיה

דהיינו שאהיה לכם לאלהים וזהו ברוח קדים והבן. וזהו מה תצעק אלי, בעתיקא תליא וכו' ודו"ק:

ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים (שמות יד, ל). לבאר הלשון ביום ההוא. דהנה כל העולמות לא נבראו אלא בשביל ישראל כמו שכתב רש"י על פסוק (בראשית א, א) בראשית ברא בשביל ישראל שנקראו ראשית. נמצא כשחס ושלום עת צרה לישראל אזי הימים מלמדים זכות על ישראל ואומרים הלא לא נבראו אלא בשביל ישראל. וזהו פירוש הפסוק ויושע ה' ביום ההוא, פירוש דביום ההוא עצמו הושיע את ישראל. מיד מצרים, שהיום עצמו היה מלמד זכות על ישראל:

עוד יבואר, ויושע ה' ביום ההוא כו'. כלומר שנעשה נס משינוי טבעיים ונתגלה השכינה שלמעלה מן העולמות, כי הניסים שהם מן חלק אלהי שהוא בתוך העולמות הוא בטבעיים כמו הנס בפורים כמו שכתוב לעיל. ולכן נאמר ביום ההוא, כי ההוא הוא עולם הנסתר כדאיתא בזוהד הקדוש על פסוק (במדבר יח, כג) ועבד הלוי הוא. והנס שהוא למעלה מטבעיים כיון שבא מבהירות שהוא למעלה מן העולמות הוא נסתר כי כן הבהירות שלמעלה מן העולמות נסתר מהברואים וידוע שהיום הוא לשון הארה. וזהו ויושע ה' ביום ההוא, כלומר בהארה של ההוא, דהיינו בהארה של עולם הנסתר, דהיינו בבהירות שלמעלה מן העולמות שהוא נסתר מברואיו. וזהו שנאמר בהגדה לא על ידי מלאך כו' אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, כלומר שהנס לא היה מה שבתוך העולמות רק הנס היה במה שלמעלה מן העולמות:

או יאמר ויושע ה' ביום ההוא, שיש ימים שהקדוש ברוך הוא משפיע טובו לעמו ישראל ומגלה להם אהבתו והיום היותר מסוגל לזה הוא יומא דפסחא. וזהו ביום ההוא, דייקא: וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. יבואר על פי מאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין סז:) שאמרו כשפים מכחישין פמליא של מעלה, כי ידוע שיש שני בחינות לנצח חבירו אחד בהרע לחבירו מנצחו או כשהוא מתעלה בעילוי עליונה מנצחו שאין לך נצחון גדול מזה כשהוא מתעלה. והנה השם יתברך מנצח את שונאיהן של ישראל על ידי שהוא מגביה את ישראל דהוא מצד החסד וכשפים הוא על ידי שמריעים לאדם בכשפיהם דהוא מצד הגבורה. וזהו פירוש מאמר רבותינו ז"ל שמכחישין כח פמליא של מעלה, דהוא היפך מקודשא בריך הוא דהוא מטיב ומגביה והם מריעים. וידוע דאין לאומות אחיזה כלל בחסד וים מרמז על חסד דמים הוא חסד כידוע. וזהו וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, שבהגיעם על שפת הים למקום החסד מתו כי אין להם אחיזה בחסד אל רק על ישראל חסד אל כל היום:

האור החיים מקשה דרבותינו ז"ל אמרו שלא ביקש הים לפלטן עד שרמז לו הקדוש ברוך הוא, הלא כפי החוש העין אין הים סובל דבר מת. והנראה בסייעתא דשמיא, דמה טעם אין הים סובל דבר מת דמיתה הוא על ידי אכילת עץ הדעת והים דלא נהנה ממנו לכן אי אפשר לו לסבול דבר מת אך האדמה נתקללה מחמת קין כנזכר בתורה אבל הים לא חטא כלל לכך אינו סובל דבר מת. ודבר מת, היינו שקודם מיתה היה חי ועתה מת אינו סובל. אבל ברשעים הוא להיפך דרשעים קרוים בחייהם מתים כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות יח:) ועל ידי מיתתם הוא להם עליה דעל ידי שמתים במיתה משונה מתקדש שמו הגדול ברבים אם כן מיתתם הוא חיותם ולמה לא יסבול הים אותם כיון שמיתתם הוא חיותם ואין לך קידוש השם גדול ממיתת רשעים כמו במצרים שעל ידי זה נתגדל שמו הגדול והקדוש שידעו הכל כי הוא הבורא ומחדש העולם:

ועל פי זה פירשנו הפסוק וירא ישראל את היד הגדולה, שלכאורה אינו מובן שנזכר בכתבי האר"י ז"ל שיד הגדולה מרמז על חסד ומה הוא החסד שעשה במצרים. ולפי הנ"ל ניחא, שזהו פירושו וירא ישראל כו', שגמל חסד עם המצריים כנ"ל דיד הגדולה מרמז על חסד. ומפרש ומהו החסד ויראו העם את ה' ויאמינו בה' כו', שעל ידי זה שהכה אותם יראו ישראל מה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו והיו מצריים כלי שעל ידי שהכה אותם היו גורמים לישראל אמונה ויראה בה' ואין חסד גדול מזה שהמצריים היו כלים והכנה לאמונת ישראל. ומעתה ממילא מתורץ קושיית אור החיים הנ"ל, כיון שמיתתם הוא חיותם סבל הים אותם. וזהו פירוש הכתוב מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף וכו' ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, דידוע דימין הוא חסד, ורצה לומר בימין תרעץ אויב בחסד תרעץ ולא בגבורה, וההוכחה מזה שמבחר שלשיו טבעו בים סוף, שירדו למטה בים והוא היפך הטבע דהים אינו סובל דבר מת, על כן צריך להיות דמיתתם הוא חיותם דהיה להם עליה שגרמו קדושת שמו יתברך, אם כן הוא חסד גדול במה שהכה אותם שעל ידם נתקדש שמו הגדול. ויהיה שיעור הכתוב ומבחר שלשיו טבעו בים סוף ימינך ה' וכו', על ידי שמבחר שלשיו טבעו בים סוף, מוכח שהמכה היה בימין דהוא חסד. וזהו וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ולכאורה מה עשה ה' במצרים הלא עיקר היד הגדולה בקריעת ים סוף והוי ליה למימר אשר עשה ה' בים סוף. ועוד את היד החזקה מבעיא ליה כמו שנאמר ביד חזקה ישלחם:

ולפי דברינו יתבאר על נכון, כי זה היה חסד גדול למצריים שהם היו כלים לניסי ה' שעל ידם נתקדש שמו הגדול והיו העם יראים את ה' מפחדו ומהדר גאונו. וידוע כי יד

הגדולה הוא חסד ויד החזקה הוא משפט. וזהו וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, כלומר החסד אשר עשה ה' במצרים שהחסד הוא היד הגדולה. ומפרש איזה חסד היה למצרים, ואמר הפסוק שהחסד הוא שהם היו (כלים שיראו העם את ה' שהיו כלים) שיהיו העם יראים את ה' ויאמינו בה', כלומר שהיו כלים להאמונה בה'. והנה מי שהוא במדריגה גדולה אין צריך להאמונה והיראה עדות של ניסים ונפלאות כאשר ביארנו כמה פעמים, כי מי שיש לו שכל גדול רואה בחוש השכל מציאות הבורא ברוך הוא רק מי שיש לו מוחין קטנים צריך לניסים ונפלאות כדי להאמין בהבורא ברוך הוא ולירא מלפניו. וזהו וירא ישראל את היד הגדולה כו' ויראו העם את ה', קשה למה בתחילה אמר ישראל, ואחר כך העם. אפס לפי מה שכתבנו יתבאר, כי ידוע כי ישראל הם אנשים הצדיקים אשר להם שכל גדול והעם המה האנשים פשוטים אשר להם שכל קטן וזהו וירא ישראל, המה האנשים אשר להם שכל גדול אשר אין צריכין להאמונה והיראה ניסים ונפלאות נמצא לגבייהו לא היה חסד למצרים בקריעת ים סוף רק שהם ראו את החסד שהיה למצרים מה שהם כלים לניסים ונפלאות שעל ידי זה העם אשר הם בקטנות השכל שהמה צריכין להאמונה והיראה הניסים והנפלאות יראו ויפחדו את ה' ויאמינו בה', נמצא היו המצרים כלים שהעם יראו את ה' והאמינו בה' ודו"ק:

יש ליתן טעם למה השירה של עכשיו היא בלשון נקבה והשירה שלעתיד יהיה נאמר בלשון זכר. משום דהשירה שלעתיד לא תקבל משום דבר רק מחמת שמחה לבד על דרך שאמר מורי ורבי זצ"ל על פסוק (ישעיה סא, י) שוש אשיש כו', מה שאין כן השירה של מצרים קיבלה מן הנס של קריעת ים סוף:

ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. פירוש, כי מחמת שבאו אז להשגה גדולה וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל והאמינו שיכול אדם לבא למדריגה כמו משה רבינו עליו השלום:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר (שמות טו, א). יש להבין דהא עיקר השמחה הוא בלב ואם כן מה צורך לדבר ולשיר בעת השמחה. והענין הוא, דהשמחה שבלב היתה נפסקת לשעה או ליותר אבל כשהאדם מדבר דיבורים בעת שמחתו השמחה מתפעלת ונתרבה יותר ויותר. ולכן עם בני ישראל כשנקרע הים לפניהם רצו להרבות השמחה ולהשתעשע עם בוראם ושלא להפסיק על כן נכנסו לגדר הדיבור ושוררו לו בני אלים בכדי להרבות התענוג. וזהו פירוש הפסוק אז ישיר כו' ויאמרו לאמר, רצה לומר שאמרו דיבורים בכדי לאמר יותר ויותר וזולת זה אין למלת לאמר הבנה דהא כולם אמרו והאיך שייך כאן לאמר לאחרים:

או יאמר, כי בכל מקום אשר נמצא בתורתינו הקדושה מלת לאמר, כגון וידבר ה' אל משה לאמר, הענין הוא כך, שהרי התורה קדמה לעולם, ואם כן איך שייך בה ותמנע היתה פלגש (בראשית לו, יב) או שאר הספורי מעשיות קודם שנברא העולם. אלא ודאי האמת שכל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא והיו בה צרופי אותיות רזין וסודות נעלמים אשר לא שזפתן עין אלא שבהשתלשלותם לזה העולם השפל נתלבשו בלבוש עב וגם בסיפורי מעשיות. אבל מי שחננו ה' דעה בינה והשכל ומגלה מסך העוורת מעל עיניו יראה בתורתו נפלאות. אמנם בני עליה המה מועטים ורוב בני עמינו מבינים התורה כפשטה. וזהו וידבר ה' אל משה, רצה לומר שהדיבור היה אל משה בסגנון זה שהוא לאמר לעם בני ישראל ושיכלו לקבלה ולהבינה אל דלת העם אבל באמת התורה יש בה עוד דברים בגו רזין וסודות נעלמים. וזהו אז ישיר משה כו' ויאמרו לאמר, פירוש כי השירה עצמה יש בה סודות נעלמים אבל מה שאמרו הוא בבחינת לאמר, דהיינו שיבינו אף דלת העם:

או יאמר, על דרך שבארנו במקום אחר, שעיקר התענוג והשמחה הוא שזכינו לעבוד את בוראינו בורא עולמות עליונים ותחתונים עד אין קץ וכל העולמות עובדים אותו שרפים וחיות ואופנים ואף על פי כן יעקב בחר לו יה, שיהיו עובדים אותו, ונמצא שהעבודה שאנו עובדים את בוראינו היא עצמה תענוג גדול לנו. וזהו אז ישיר משה ובני ישראל, ומפרש המקרא מה היה שירתם ושמחתם. ואמר את השירה הזאת לה', פירוש על שזכו לאמר שירה לפני המקום. וזהו ויאמרו לאמר, רצה לומר שכל אמירתם היה על שזכו לאמר:

או יאמר, דהנה חיבב את השביעית תחת כל השמים שהרי כל העולמות נבראו שבעה שבעה שבע ארצות שבע ימים שבע נהרות שבע רקיעים. והנה עליית העולמות הוא כשעולים למדת אי"ן אז יש להם עלייה יתירה שבמדה הזאת היא למעלה ממדות ועולם התענוג. והאל"ף היא רומזת למדת אי"ן, כי הוא מלשון פלא כידוע. נמצא כשכל העולמות הם בסוד ז' עולים למדת אי"ן שהוא בסוד א' ומתרבה השמחה. וזהו אז, פירוש הז' עולים לאז ישיר משה כו' שאז השמחה מתרבה:

או יבואר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר. להבין הלשון שאמר ישיר ולא אמר שר. נראה לפרש בעזרת השם, דהנה הבעל שם טוב אמר פירוש הפסוק (תהלים קכא, ה) ה' צלך, שהשם יתברך ברוך הוא מתנהג עם האדם גם כן כמו הצל. כמו שכל מה שהאדם עושה גם הצל עושה, כן הבורא ברוך הוא מתנהג עם האדם גם כן כמו שהוא עושה. ונמצא כשישראל אמרו השירה בשעת גאולת מצרים אזי היה

הקדוש ברוך הוא גם כן שר כביכו"ל את השירה הזאת. והנה ישיר לשון יפעיל הוא. וכך פירוש הפסוק אז ישיר, כלומר שישראל פעלו בשירתם. את השירה הזאת לה', כלומר שהקדוש ברוך הוא כביכו"ל גם כן ישיר את השירה הזאת. ויאמרו לאמר, שהיו אומרים שיאמר השם יתברך גם כן את השירה ודו"ק:

או יבואר, אז ישיר משה, כי הכלל זה הפסוק מרמז גם על עתיד וכן מבואר בדברי רבותינו ז"ל (סנהדרין צא:) והנראה על פי פירוש הפסוק (תהלים סח, כח) שרי יהודה כו' שרי בנימין כו', כי שבט יהודה ונחשון בן עמינדב הלכו תחילה לים כמאמר חכמינו ז"ל בפסוק (שם סט, ב) כי באו מים עד נפש, ואמרו זה המזמור והושיע להם ה'. והנראה כי זה שבאו שבט יהודה תחלה בים הוא מחמת שבטחו בה' שבוודאי יבקע להם את הים ועל ידי זה יאמרו שירה. ונמצא בתחילה כשנכנסו להים היה בהם זה המחשבה שבוודאי ה' יבקע הים ויאמרו שירה. וזהו הרמז אז ישיר, דהיינו שבטוחין אנחנו שנאמר שירה ואחר כך אשירה כו':

או יבואר, אז ישיר משה, ועיין ברש"י שר לא נאמר כו' אז עלה בדעתו לשיר שירה. לבאר דברי רש"י, הכלל כשאדם רואה גדולת הבורא אז יראה ורעד ופחד אחזתו ואי אפשר להיות לו אז תענוג כיון שהוא ביראה גדולה רק באמת אחר היראה השם יתברך משפיע כל הטובות וזה הוא התענוג. ובאמת בעת שמשיג ורואה גדולת הבורא אז הוא מלא יראה ומתישב בלבו שאחר כך יגיע מזה תענוג גדול. והנה התענוג הוא בחינות שירה. והנה בכאן כתיב ויראו העם את ה', ובשעת היראה אי אפשר להתענג מזה, רק שעולה על המחשבה שאחר כך יהיה מזה תענוג. וזה שפירש רש"י אז בשעת היראה עלה בלבו לומר שירה זו התענוג אחר היראה:

או יבואר, אז ישיר משה, הנה אצל הבורא ברוך הוא אין שום מידה ומדידה, כי הוא אין סוף רק עלה ברצונו הפשוט להיות אצלו מדת האהבה לאהוב את ישראל והאציל בחינות אהבה כמאציל מנר לנר וזה נקרא עולם אצילות, ואחר כן עלה ברצונו לברוא כל העולמות ויתגלה אלהותו בעולם זה נקרא עולם הבריאה. וזה היה קדומה במחשבה שיתגלה אהבתו בעולם, ואחר כך צייר במחשבתו כביכו"ל באיזה ציור יהיה העולם כדרך האומן כשנופל במחשבתו לעשות איזה דבר אבל עדיין הוא טמיר וגנוז במחשבתו באיזה ציור שיהיה רק עולה בדעתו לעשות דבר ההוא ואחר כך מצייר ציורין באיזה גוונין ואופנים יעשה אותם. כן אצל הבורא ברוך הוא כביכו"ל שאחר כך עלה במחשבתו ציור לברוא את העולם. וזה נקרא עולם היצירה לשון צורה, ואחר כך הוציא מחשבתו מכח אל הפועל וברא את עולמו זה נקרא עולם העשיה שכבר בא הדבר לתכלית וגבול.

והנה גם אחר שנבררו בכל דבר ודבר שבעולם הקדוש ברוך הוא נותן בו חיותו וכל אחד ואחד מקבל חיות מאתו יתברך כמאמר זוהר הקדוש וכד אנת תסתלק כו', ונמצא בקריעת ים סוף שנגזר ונבקע מפני בני ישראל נתהוה הדבר מכח שחזר החיות שבים לשרשו למקור הכל נביעו דחיי עתה חזר אותו חיות לשורשו ואז ממילא נבקע כי נשאר בלי שום חיות:

וזהו הרמז בפסוק אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', דהיינו שהשירה היה על גודל הנס שנעשה להם שבחינה זאת היא בחינת מקבל שבו, דהיינו חיות שלו שמקבל תמיד מן המקור חזר לה' למקור הטבע ואז ממילא נבקע ולא היה בו חיות ולא נשאר חיותו לים. וזהו מרומז בתיבת א"ז, דידוע שזה שעלתה במחשבתו שנתגלה אהבתו וברא את עולמות זה נקרא אל"ף שעדיין היה מכוסה במחשבת הבורא ברוך הוא והיה טמיר וגנוז ולא נגלה עדיין , שאל"ף הוא אותיות פלא, ואחר כך כשנתגלה ויצא מכח אל הפועל במה שברא את עולמו מרומז על עולם העשיה שהוא סוף כל המדות זה נקרא זיי"ן כידוע ליודעי חן. ולכך בשעת קריעת ים סוף שחזר הכל לשורשו כנ"ל, עלתה הזי"ן לאל"ף, דהיינו החיות שלו שכבר נתגלה ומקבל בכל עת מקדמות השכל ולכן הצירוף שלו הוא א"ז שנתעלה הזי"ן לאל"ף. ולכן השירה הזאת נכתב אריח על גבי לבינה, מפני שנסתלק החיות לשורשו. וידוע שבכל דבר החיות שלו אותיות של אותו דבר, כי בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג, ו) והחיות הוא הדיבור של הבורא ברוך הוא שהאיר דיבורו בכל דבר והוא החיות שלו, דהיינו שאמר יהי אור (בראשית א, ג) והוי החיות של האור אותיות אור, הים יש לו חיות מדיבור שאמר הבורא ברוך הוא יקוו המים (בראשית א, ט) והאותיות הם החיות של כל הימים ולכן בקריעת ים סוף שחזר הכל לשורשו וחזרו האותיות לשרשם ונשאר הים בלא חיות ובטל במציאות ולכך השירה נכתבה אריח על גבי לבינה, דהיינו מקום פנוי מן האותיות לרמז על בחינת הנס שלו שנסתלקו האותיות לשרשם:

וזהו הרמז ימינך ה' נאדרי בכח, שאז בזמן ההוא הראה הבורא ברוך הוא פנים שוחקות לכל העולמות וכולם היו ששים ושמחים באהבתו ובחסדיו הגדולים שנתגלו על בריותיו בשעת גאולת ישראל. אמנם אז הוצרך להתלבש במדת גבורה ואז היה מתלבש יחד אהבה וגבורה. וזהו ימינך ה' נאדרי בכח, פירוש שהיה יפה ונאה להיות שני המדות יחד אהבה וגבורה, כי ימין הוא אהבה וכח הוא גבורה ולכן יום טוב דפסח ה' ראשונה, כי לפי מה שכתוב לעיל שבתחלה היה אצילות אצל הבורא עצמו כביכו"ל כמאציל מנר לנר ואחר כך בריאה ואחר כך יצירה ואחר כך עשיה. ואלו ארבעה רומזים לארבע

אותיות משמו יתברך. אצילות, על יו"ד. ה' ראשונה, על עולם הבריאה. וא"ו, על יצירה. ה' אחרונה, על עשיה. ולכן עתה שחזר הכל לשורשו ונסתלק החיות למקורו בפסח בשעת הנס שהיה שם שינוי טבע שנבקע הים ועלה חיות לשורשם לקדמות השכל מקום שעדיין מכוסה ומופלא לתחילת המחשבה שעלה במחשבתו יתברך שיתגלה אהבתו בעולם, דהיינו עולם הבריאה שהוא מרומז על ה' ראשונה ולכן יום טוב דפסח ה' ראשונה:

במדרש אז ישיר משה, הדא הוא דכתיב (תהלים צג, ב) נכון כסאך מאז. אמר רבי ברכיה בשם רבי אבוהו אף על פי שמעולם אתה לא נתיישבה כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה לכך נאמר נכון כסאך מאז. משל למלך שעשה מלחמה ונצח ועשו אתו אגוסטוס אמרו לו עד שלא עשית מלחמה היית מלך עכשיו עשינוך אגוסטוס. מה יש כבוד בין המלך לאגוסטוס, אלא המלך עומד על הלוח, אגוסטוס יושב. כך אמרו ישראל באמת עד שלא בראת עולמך היית אתה, משבראת אותן אתה הוא אלא כביכול עומד שנאמר (חבקוק ג, ו) עמד וימודד ארץ, אבל משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך באז נתיישבה מלכותך וכסאך הוי נכון כסאך מאז באז ישיר עד כאן. ונבאר מקודם הפסוק וירא ישראל את היד הגדולה וכו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה כו', שיש להבין מה הוא החידוש שהאמינו בה' ובמשה עבדו כיון שראו כבר ישועת ה' בקריעת הים וכיון שראו ישועותיו ונפלאותיו מה הוא החידוש שהאמינו בה' ובמשה. ועוד יש להבין שנאמר אז ישיר, לשון עתיד. וגם אז איננו מובן כי בכל התורה כולה לא נאמר לשון עבר כי התורה מאמרה לשון הוה ואז פירושו לשון עבר, כלומר באותו זמן וכך הוי ליה למימר וישירו את השירה הזאת:

נראה, דהנה נודע מה שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק (תהלים קיד, ב) היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, הבאתיו לעיל. כי נחשון בן עמינדב קפץ לתוך הים ובא עד צוארו בים ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. והנה לכאורה היה בזה שתי פנים. אחד, בא עד צוארו מחמת שכוונתו היה כיון שצוה השם יתברך לבני ישראל ויסעו לתוך הים מסר נפשו על קדוש ה' שגם אם יטבע בים מוכרח לקיים את מצות יתברך שמו ברוך הוא. והאופן השני, מחמת שבטח בחסדי השם יתברך ובנפלאותיו שיעשה עמנו נס ולא היה ספק כלל אצלו. והנה באופן השני הוא אמת שקפץ לתוך הים על שבטח בהשם יתברך שיעשה עמנו ניסים ונפלאות ולטובה אותות ובשעה שקפץ נחשון בן עמינדב לתוך הים בטח שיעשה האל נפלאות וכשיאמרו ישראל שירה על הנס וכמו שכתב רש"י ז"ל על פסוק ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כו', מובטחות היו

צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא יעשה להם ניסים והוציאו תופים ממצרים. ועל פי שכתב רש"י ז"ל בתהלים קפיטל י"ט מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע, שדוד המלך עליו השלום מרוב בטחונו בהקדוש ברוך הוא על כל צרה שבאה עליו היה אומר שירה קודם התשועה לפי שהיה בטוח בהשם יתברך שוודאי יושיע אותו והיה אומר שירה על התשועה קודם התשועה עיין שם. כן בכאן בים סוף שישראל מרוב בטחונם בהקדוש ברוך הוא שבוודאי יבקע להם הים כמאמר חכמינו ז"ל, וכפירוש רש"י בפסוק היתה יהודה לקדשו כו', שמרוב בטחונם ירד נחשון לתוך הים קודם הבקיעה. וכיון שהיה בטחונם גדול כל כך שבוודאי יעשה השם יתברך תשועה להם וכפירוש רש"י בפסוק מה תצעק אלי, כדאי האמונה שהאמינו בי כו'. הרי שהאמינו שבוודאי השם יתברך יעשה להם תשועה אם כן עלתה בלבם מיד לומר שירה קודם התשועה, כי מי שדבוק בה' ובטוח בו שבוודאי יושיע לו אומר השירה על התשועה קודם התשועה כמו דוד המלך עליו השלום כנ"ל:

ועל פי זה יובן מה שנאמר אז ישיר, לשון עתיד על שעלתה בלבם לומר שירה קודם התשועה. וכמו שפירש רש"י שמשום שעלתה בלבם לומר שירה נאמר ישיר. ובזה מובן שכוונת הכתוב כך, ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה ובני ישראל, פירוש אז בעת ישיר משה ובני ישראל, שקאי על קודם התשועה שמשום הכי נאמר ישיר, אז ויאמינו בה' ובמשה עבדו, שגם קודם התשועה האמינו שבוודאי יעשה עמהם ניסים ונפלאות. וחידוש גדול השמיענו הכתוב שגם קודם התשועה האמינו בה' שבוודאי יושיע להם שלבם היה נכון בטוח בה'. וקאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו ואז ישיר, וזהו לשון אז, כלומר באותו זמן שקפץ נחשון לתוך הים ובא עד צוארו קודם שנבקע הים עלה במחשבה של ישראל שיעשה להם נס וישירו שירה ולכן מובן תיבת הזאת שאיננו מובן, כלומר באותו זמן קודם שנבקע הים בטחו שיעשה האל נס ויבקע הים ואז בטחו שישירו שירה הזאת על הנס. ובזה יובן הכתוב נכון כסאך מאז, שאמר המדרש נכון כסאך מאז, מאז ישיר:

והנה ידוע הגם שהשם יתברך ברוך הוא דרכו להטיב לבריותיו. ויש הטבה שהוא מאתערותא דלעילא לבד. ויש שהוא מאתערותא דלתתא שישראל מטיבים מעשיהם וגורמים במעשיהם רחמי השם יתברך עליהם כמאמר הכתוב (תהלים קכא, ה) ה' צלך וכמו שהבאתי לעיל בשם הבעל שם טוב ה' צלך, כמו שהצל עושה מה שהאדם עושה כן כביכו"ל כמו שהאדם מתנהג למטה כן מנהיגין אותו מלמעלה. לכן אם מתנהג במדת רחמים גם מלמעלה מרחמין עליו כו'. כמו שאיתא (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות

מרחמין עליו מן השמים. לכך צריך האדם להתנהג במדת רחמים וטובות ובכל המדות טובות ויהיה שמח בחלקו ואז גם מלמעלה יגיע לו כך, וכן הוא במדרש על פסוק ה' צלך. ולכן אם אדם בטוח בה'. שהשם יתברך יעשה לו כל צרכיו גם למעלה ממלאין לו כל משאלותיו. אבל אם אדם דואג תמיד על פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו אזי גם למעלה יחסר פרנסתו. ולכן אשרי איש שלא ישכחך ושם בטחונו בה', כי אז ה' צלך ומכין פרנסתו כמו שהוא בוטח בה' שהאל עושה כל צרכיו כן האל נותן לנו כל צרכינו:

והנה בקריעת ים סוף היה אתערותא דלתתא שישראל הטיבו מעשיהם וגרמו במעשיהם רחמי השם יתברך עליהם מחמת גודל האמונה והבטחון שהיה להם בה' שיעשה להם תשועה שמשום הכי עלה בלבם לומר שירה קודם התשועה כנ"ל. וזה נכון כסאך מאז, מאז ישיר, שעל ידי אז ישיר שמרומז שם גודל בטחונם בה'. משום הכי נאמר אז ישיר, שתיבת אז, פירוש באותו זמן קודם הבקיעה אז עלה בדעתם ובטחו בה' שיאמרו שירה וכיון שהיה להם בטחון ודבקות ואמונה בה' אין לך אתערותא דלתתא גדול מזה שה' צלם שכמו שהם בטחו בה' שיעשה להם נס כן ה' שהוא צלם עשה עמהם נס. משום הכי באז, בזה שהיה אתערותא דלתתא. נכון כסאך, שכסא נקראים דברים האלה שכמו שאם אתה סמוך ונשען על איזה דבר אותו דבר שנסמך ונשען עליו נקרא כסא שעל כסאו נסמך ונשען היושב עליו כן כביכול שאם יש אתערותא דלתתא והמדות שלמטה מעוררים למעלה שהשם יתברך יתנהג במדת טובו ובמדת הרחמים ובמדת החסד עם עמו בית ישראל אזי נקראים המדות דלתתא כסא. ולכן אמרו (בראשית רבה פב) יעקב חקוק מתחת כסא כבודו, שיעקב אבינו היה מעורר במדותיו ובצדקותיו הטובות להיות שהאל יתנהג עמו במדת החסד ובמדת הרחמים וכיון שבתיבת אז, פירושו שבטחונינו בקריעת ים סוף קודם שנבקע הים היינו מובטחים שיקרע הים ונשיר שירה בתופים וכנ"ל שכל זה פירושו של תיבת אז. וזה הבטחון היה התעוררות מלמטה והכסא למדת שלמעלה שיעשה עמנו האל נס בקריעת ים סוף. וכיון שהתעוררות דלתתא שעל ידי זה ה' צלנו מתנהג כן עמנו למעלה נקראים התעוררות דלתתא כסא וכנ"ל. ולזה נכון כסאך מאז, שתיבת אז אשר ביארנו שבטחונינו היה שיעשה נס זה הבטחון היה כסא לנס:

וזהו נכון כסאך מאז מעולם (תהלים צג, ב) שהכסא הוא מאז כנ"ל. וזהו מעולם אתה, כשהשם יתברך משפיע בחסדו הגדול לעולמות התחתונים בלתי התעוררות מהתחתונים זהו נקרא חסדים מימי קדם. אבל כשאנחנו ישראל במעשינו הטובים מעוררין חסדים ורחמים ושפע העליון נראה שהשפע נקרא חסדי עולם שהשפע הבא מהשם יתברך הוא על ידי עולם התחתון שמעשה של עולם התחתון המה הגורמים

השפע. וזה מעולם אתה, כלומר אתה השפע שלך הוא מעולם, כלומר מן העולם התחתון אתה שעולם התחתון הם גורמים השפע לבוא (ודע שהשפע הבא לעולמות הוא נקרא אתה, כי אין ניכר אלהותו רק על ידי השפע הבא לעולם וכמו שכתב האר"י ז"ל אתה כהן, שהשפע בא מחסד כמו שאומרים מכלכל חיים בחסד, וחסד הוא כהן ולכן השם יתברך נקרא אתה) וזהו נכון כסאך מאז, שבני ישראל על ידי בטחונם בהשם יתברך שיעשה עמהם נס גרמו השפע כנ"ל וזהו מעולם אתה. ועתה נבאר יתר דברי המדרש עד שלא עשית מלחמה היית מלך כו', כי הנה ביארנו במקום אחר, על הא דתיקנו תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד וביארנו שם בארוכה, כי ידוע מהזוהר ומדברי האר"י ז"ל יש עלמא דישיבה ויש עלמא דעמידה לכן בברכת קריאת שמע שהיא כנגד עולם הכסא עולם השרפים בישיבה ויש עלמא דעמידה. ולהבין זה, כי יש מה שעולמות דלמטה מתעוררין המדות העליונות השפע והברכה ויש ימי רצון שהמדות העליונות מתעוררין בעצמן ועיין בהאמונה והבטחון להרמב"ן בפרק ט"ז ובפרק י"ז וביתר הפרקים:

והנה כשישראל במעשיהם הטובים מעוררין המדות העליונות ונמצא המדות העליונות נסמכין על מעשה התחתונים זה נקרא עלמא דישיבה, כי היושב נסמך על הכסא ואמר כל ישיבה שאין בה סמיכה כו'. וכשהמדות העליונות מתעוררין בעצמן בלתי התעוררות התחתון זה נקרא עלמא דעמידה שהמדות מתעוררין ואין המדות נסמכין על שום דבר רק מעצמן מתעוררין חסדים והרחמים שלמעלה לכן נקרא עלמא דעמידה. וידוע לדברים שצריכין עמידה כגון בתפלת י"ח ובקריאת התורה אסור לסמוך על שום דבר וכבר ביארנו בארוכה על שתקנו ולבנה ממכון שבתה, וביארנו, כי אין מלך בלא עם, והמלך נסמך על העם וביארנו בארוכה. והנה ביארנו, שניסים שעל הים היה על ידי התעוררות התחתון שהאמינו ישראל בה' וקפץ נחשון לתוך הים והאמין בה' שיעשה האל נס ושיבקיע הים וזאת התעוררות של האמונה גרמו שעשה האל נס עמהם ונבקע הים נמצא שעל ידי התעוררות של האמונה היה הנס. לכן מה מתקו דברי המדרש באמרו משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך באז נתיישבה מלכותך וכסאך, כלומר שהנס היה על ידי התעוררות התחתון וכשהשפע ממדות העליונות בא על ידי התעוררות התחתון נקרא עלמא דישיבה עולם הכסא לכן אמר נתיישבה מלכותך. וזה שנאמר במדרש עד שלא בראת עולם, כביכו"ל עומד שנאמר עמד וימודד ארץ, אבל משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך באז נתיישבה מלכותך, כלומר עד שלא נברא העולם ולא היה מי להתעורר המדות שלמעלה והיו המדות מעצמן מתעוררין (כלומר שהמדות מעצמן כמתעוררין לברוא עולם) וזהו נקרא עלמא דעמידה כנ"ל. וזהו שאמר אבל בים נתיישבה מלכותך, כלומר

שהנס שעל הים היה על ידי התעוררות התחתון וכשהשפעה נסמכה על התעוררות ומעשה התחתונים נקרא עלמא דישיבה לכן בים שהיה הנס על ידי התעוררות התחתון נתיישבה מלכותך והבן כל זה:

אשירה לה' כי גאה גאה כו' (שמות טו, א). ותרגם אונקלוס ארי אתגאה על גותניא וגאותא דיליה הוא רתיכוהי ופרשוהי שדי בימא. דלכאורה יש לשאול למה הוצרך הבורא יתברך שמו לעד ולנצח נצחים להביא מחנה אש מול מחנה קש, הלא כל הגוים כאין נגדו לאפס ותוהו נחשבו לו ובראיה בעלמא יכול לכלותם ומה לו להטריח מחנות של מלאכים קדושים. ובאמת כבר הרגיש בזה הפייטן ביום אחרון של פסח, ומתרץ כי לאהבת ישראל בא הוא וכל קדושיו עמו ויהם את מחנה מצרים כדי להראות אהבתו לעמו ישראל. וזהו אשירה לה' כי גאה, רצה לומר כתרגומו ארי אתגאה על גותניא, שכל הגאים הם תחת ממשלתו מהעדי מלכין ומהקם מלכין. ואף על פי כן גאה סוס ורוכבו רמה בים, פירוש מראה עצמו כאלו הוא דבר גדול לפניו להטביע את פרעה ובא בחיילות של מלאכים רבים. ובוודאי כי חיבה יתירה נודעת להם לישראל שהם חביבין בעיניו ועל זה חובה עלינו לשיר לפניו ולעלה ולקלס על כל טובתו וחיבתו:

סוס ורוכבו רמה בים (שמות טו, א). ויש להבין למה כתיב לשון התרוממות ועוד כתיב מרכבות פרעה וחילו ירה בים גם כן לשון הגבהה. אף דתיבת ירה פירוש השליך, מכל מקום מקודם צריך להיות הגבהה כמו בפרשת יתרו או ירה יירה (שמות יט, יג) ודרשו רבותינו ז"ל (סנהדרין מה.) שבית הסקילה היה גבוה ב' קומות. ומבחר שלשיו טבעו בים סוף, תיבת ומבחר הוא מיותר דהוי ליה למימר ושלשיו טבעו. והנראה, דאיתא במדרש ששר של מצרים קטרג ואמר הללו עובדי כו', ולכאורה קשה על מה ולמה סיבב הקדוש ברוך הוא סיבת קטרוג הזה. ונראה דזה היה משום אבוד מצרים שיהיה להם הרחבת לב לרדף אחר בני ישראל בתוך הים ושם תהומות יכסיומו כי בלא זה לא היה עולה על דעתם לרדוף אחר ישראל בתוך הים אחר שראו הניסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא בהם והכה אותם בעשר מכות במצרים הכל בשביל ישראל והאיך לא ידעו ויבינו שיבקע הים רק בשביל ישראל וכשיבואו הם לתוכו ישובו המים וישטפו כמו שהיה באמת, רק חפץ הקדוש ברוך הוא לעשות להם בחירה וחשק שיבחרו לעצמם לבוא לתוך הים אחרי בני ישראל לזה העמיד הקטרוג למעלה ברגע קטן לעורר בלבם החשק ואף על גב דאינהו לא חזי מזלייהו חזי, כי כן הוא דרך הטבע מבני אדם כל מה שנדברים בו למעלה הוא מרגיש למטה בהתעוררות מלעילא לתתא בין לרעה בין לטובה ויסברו שהשעה משחקת להם ויעלה דעתם לקפוץ אל הים ויהיה להם בזה בחירה ורצון

ובזה משגיא לגוים ויאבדם, ולא נשאר בהם עד אחד. וזהו רמז בפסוק רמה בים, היה בהם מעט הרמה כדי שעל ידי זה יבואו בים. וכן ירה, היה להם הגבהה מעט כדי שיהיה אחר כך בים. וזהו הרמז ומבחר שלשיו טבעו בים סוף, נתן בחירה לשלשיו כדי שיטבעו בים סוף:

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות טו, ב). דהנה אנו בני ישראל בתפלתינו ובמעשינו הטובים מעוררים רחמים ורב טוב ושפע וברכה לכל העולמות מהשם יתברך וזה הוא רצונו שעל ידי מעשינו הטובים יהיה נמשך טובו יתברך לכל העולמות. אך להבין דהא מה שאנו עושים רצון יתברך גם כן הכל מאתו יתברך כמו שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין ל:) אילמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לעמוד נגד היצר הרע ואם כן הכל הוא ממנו יתברך מה שאנו יכולים לעשות רצונו יתברך ולהמשיך טובו הוא הכל ממנו יתברך, ואם כן מה הוא זה שרוצה השם יתברך שאנחנו במעשינו הטובים נמשיך שפע וטובו יתברך שיהיה על ידי מעשינו הלא הכל הוא ממנו יתברך והוא יתברך העוזר לנו לעשות רצונו ולהמשיך טובו יתברך על כל העולמות והוא יתברך הוא המטיב והכל ממנו. אך זה היה מרגלא בפומיה דמורי ורבי הצדיק מורינו דוב בער נשמתו עדן, להבין זה שהוא למשל, כמו אב שמנסה את בנו מנסה ומקשה לו איזה קושיא והנה אף על פי שאין בנו עומד בשכלו על הדבר בעצמו עוזר לו אביו שיבין הדבר ויש לו נחת רוח מזה, הגם שבנו לא הבין בעצמו ובשכלו רק אחר שעזר לו הוא בעצמו על כל זה יש לו נחת רוח מה שנקרא על שם בנו שמבין בשכלו הדבר הזה. כן הוא הענין בו יתברך הוא אבינו שגם שכל מעשינו הוא בעזרתו יתברך ואילמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו חס ושלום אין יכול לו ובעצמינו אין אנו יכולין לעשות רצונו רק שהוא יתברך עוזר לנו רצונו יתברך שיקרא על שמינו שאנו עושים הדבר להמשיך שפע ורב טובו ויקרא שאנחנו עושים הדבר עד כאן דבריו. ולפי זה נראה לי פירוש הפסוק עזי וזמרת יה, שהעוז והחוזק והזמרת מה שאנו יכולין לעשות רצונו יתברך ולהודות ולהלל ולזמר לפניו יתברך ולהמשיך רב טובו יתברך עלינו ועל כל העולמות הוא הכל מהשם יתברך. ואף על פי כן ויהי לי לישועה, שהשם יתברך קורא את הישועה על שמינו. וזהו ויהי לי, שהגם שהכל הוא מאתו יתברך ויהי לי השם יתברך קורא אותו על שמינו:

או יבואר, עזי וזמרת יה, כי על מדת יראה צריך אדם לעשות כל השתדלות שיהיה לו יראת ה' ואז אחר כך בא לו ממילא אהבת ה'. וזהו עזי, היינו היראה. וזהו עזי בחירק, הוא שלי. וזמרת, היינו האהבה בא מן ה' אחר אשר השתדל שיהיה לו יראת ה':

יהוה איש מלחמה ה' שמו (שמות טו, ב). על דרך מה שאמרתי על פסוק (תהלים צ, א) תפלה למשה איש האלהים. דהנה כל מגמת הצדיק כל ימי חייו להשפיע שפע ברכה ולהביא רחמים וחסדים על ישראל ומתפלל תמיד להשם יתברך עבור טובות וברכות לישראל. והנה כשהצדיק מתפלל להשם יתברך להשפיע רחמים וחסדים על ישראל אזי מתלבש כביכו"ל הבורא ברוך הוא בהצדיק ונקרא כביכו"ל בבחינת איש. והנה צדיק אצל בני דורו הוא בבחינת משה כדאיתא בגמרא (סוכה לט.) משה שפיר קאמרת, דכל צדיק נקרא משה. וזה פירוש הפסוק תפלה למשה, פירוש כשהצדיק מתפלל להשם יתברך להשפיע רחמים וחסדים על איש האלהים, פירוש אלהים מתלבש באותו הצדיק כביכול ונקרא איש. אך התלבשות הזה שהשם יתברך מתלבש בהצדיק ונקרא איש זהו דוקא לטוב אבל חס ושלום להיפך אינו נקרא איש. ועל פי זה נבאר מה שאמר בלעם (במדבר כג, יט) לא איש אל ויכזב, פירוש מדת פורעניות נקרא כזב כשחס ושלום עת צרה לישראל אינו נקרא אל בשם איש. ואף שלפעמים כשהצדיק מתפלל להכרית הרשעים הקמים עליו לרעה והוא לטובה אזי השם יתברך מתלבש בזה הצדיק אף שהוא פורעניות. אך זה אינו קושיא כלל, כי זה אין נקרא חס ושלום פורעניות רק רחמים, כי מה שמכרית הרשעים הוא לנו רחמים וזה נקרא גבורה שבחסד ונקרא גם כן רחמים. וזהו פירוש הפסוק ה' איש מלחמה, כלומר שמתלבש בהצדיק ונקרא כביכו"ל איש ואף על פי כן הוא עושה מלחמה עם שונאינו וסתרי אהדדי. ומתרץ הכתוב ה' שמו, פירוש הוא גופיה רחמים:

וברוח אפיך נערמו מים (שמות טו, ח). ועיין בתרגום אונקלוס שמתרגם חכימו מיא. ויבואר על דרך הפסוק (משלי ח, יב) אני חכמה שכנתי ערמה, הכלל הוא כשהאדם רוצה להשיג גדולת הבורא יתברך אזי צריך להפשיט עצמו מכל מלבושי גשמיות בכדי לבוא למדריגת היראה. והנה יראה היא חכמה כמאמר הכתוב (איוב כח, כח) הן יראת ה' כו'. וזהו הרמז אני חכמה שכנתי ערמה, מלשון ערום שמתפשט עצמו ממלבושי הגשמיות. והנה הים היה לו יראה מפני הבורא ברוך הוא ובקע עצמו לפני ישראל לעשות רצון הבורא. וזהו הרמז נערמו, מלשון ערום, ורצה לומר להפשיט עצמו מן מלבושיו. וזהו שתרגם אונקלוס נערמו חכימו מיא, היא היראה היא החכמה:

או יבואר על פי חכמינו ז"ל (תמיד לב.) איזה חכם הרואה את הנולד, הכלל השם יתברך ברא העולם בכדי להשתעשע בישראל וכדי לרחם עליהם כמאמר חכמינו ז"ל בגין דיתקריא רחום וכו'. והטעם הא', הוא ממטה למעלה. וטעם הב', הוא ממעלה למטה. ועל טעם הא', מורה היו"ד התחתון שבאל"ף. ועל טעם הב', מורה היו"ד העליון שבאל"ף.

ונמצא השם יתברך ברא העולמות בשביל ישראל ונמצא כל הברואים צריכים לעשות מה שהוא טובות ישראל כשהם מסתכלין בשורשם על מה נבראו. וזהו מאמר חכמינו ז"ל איזה חכם כו', דהיינו להסתכל על מה נבראו ובאמת לא נבראו רק בשביל ישראל ובזה הם עושים רצון הבורא יתברך. והנה כאן היה רצון הבורא יתברך שהים יבקע למשה ולישראל וזהו חכימו מיא, שהסתכלו בשורשם:

מי כמוך באלים ה' (שמות טו, יא). דהטעם למה בקע השם יתברך הים. דהשם יתברך רצה להשפיל אלהיהם של מצרים ולהראות שהם לא אלהים והמצריים היו עובדים לנילוס ובעת בקיעות הים אמרו חכמינו ז"ל (שמות רבה כא) שנבקע כל מימי של ששת ימי בראשית וממילא נבקע גם נילוס ובזה הכירו המצריים שהשם יתברך הוא אלהים אחד. ונמצא על ידי עבודה זרה שלהם היה ניכר אחדות הבורא יתברך כנ"ל. וזהו מי כמוכה באלים ה', כלומר על ידי האלילים ניכר שאתה ה' כנ"ל:

או יבואר, מי כמוכה באלים ה' כו' נורא תהלות עושה פלא (שמות טו, יא), דידוע בזמן שאדם מסתכל באי"ן נתבטל במציאות ונעשה מובדל ומופרש מעצמותו זהו ואאלפך חכמה (איוב לג, לג) דחכמה באה מאי"ן כדכתיב (שם כח, יב) והחכמה מאין תמצא, מחמת הסתכלות באי"ן באה החכמה, והיינו ואאלפך חכמה להביא חכמה באי"ן, והיינו ואאלפך לשון אל"ף, ואל"ף הוא אותיות פלא והיא גם כן ואאלפך בינה להביא הבינה גם כן באי"ן שיהיה מופלא ומכוסה מחמת הסתכלות באי"ן. וזהו הרמז נורא תהלות, כי האי"ן נקרא נורא תהלות, פירוש שהוא ירא ליתן לו תהלה. עושה פלא, גורם הפלא והפרשה למי שמסתכל באי"ן. וזהו הרמז ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם (שמות לא, יד) דהנה ההסתכלות הוא בחינת מקבל מן האי"ן, והגם כשאחר כך כשמצייר ציורין ההסתכלות הוא משפיע להציור לפי מה שהסתכל כן נעשה הציור ונמצא הציור מקבל מן ההסתכלות. אמנם בעת שמסתכל על האי"ן ההסתכלות אז בחינת מקבל מן האי"ן. והיינו, כי קודש היא לכם, כלומר שההסתכלות שנקרא קודש על שם הפרשה שנעשה אז מופרש מעצמותו כנ"ל הוא בחינת מקבל לכם, והיינו לשון היא בחינת נוקבא מקבל וזהו בשבת, כי אז יכולין לדבק באי"ן:

או יבואר, נורא תהלות עושה פלא, ובו יבואר הגמרא (נדה לא.) אין בעל הנס מכיר בניסו, כלומר שצריך האדם הנצרך אל הנס מהבורא ברוך הוא לקבוע במחשבתו שאין זה בדרך נס רק בחפץ הבורא תלוי הכל שהוא בעל היכולת ורב העלילה קטן וגדול אצלו שוין ואם כך מחזיק בטחונו ואמונתו בהשם יתברך ברוך הוא כשהוא נצרך לשום דבר יהיה מה שיהיה אזי עושין לו ומסייעין לו, רק שצריך הבעל נס שלא יהיה מכיר בניסו ולא

יחשוב בדעתו זה לנס בשינוי טבע רק שהוא דרך הטבע שהקדוש ברוך הוא יכול לעשות נס, כי מי שהוא חכם אין בעיניו הפרש כלל בין מי שאמר לשמן וידליק או יאמר לחומץ וידליק או שהים יהיה סוער או הולך כדרכו ואצל השם יתברך כל הניסים הם פשוטים אצלו, ואם כן אין זה טירחא כלל להשם יתברך לעשות נס רק העיקר הודיה להשם יתברך שבשביל ישראל משנה הטבע, כי בכל עת הים הולך וסוער וזה היום בקע הים. ונמצא זה מוכח שאוהב את ישראל. ונמצא שאצל האדם הוא השבח שמשנה הטבע ואצל השם יתברך אין זה יגיעה כלל, רק העיקר שבזה הורה שהוא אוהב ישראל והוא לפלא גדול שהשם יתברך רום המעלות יאהב את בני אדם הגשמים. וזהו יודו לה' חסדו (תהלים קז, ח) כלומר להשם יתברך הוא החידוש החסד שאוהב את בני אדם. ונפלאותיו לבני אדם, כלומר כי זה החידוש מה שהוא נפלא שהוא משנה טבע זה אינו נפלא רק לעיני בני אדם אמנם אצל השם יתברך אין זה נפלא כלל מה שהוא משנה טבע רק עיקר ההודיה להשם יתברך יהיה על חסדו הגדול שמראה שאוהב אותנו. וזהו אין בעל הנס מכיר בניסו, כלומר שהנס יהיה פשוט אצלו שהשם יתברך יכול לעשות נס ולא יהיה הפרש אצלו בין נס לטבע ואז השם יתברך עושה לו נס. וזהו נורא תהלות עושה פלא, כי בני אדם החומריים אין יכולין לשבח להשם יתברך רק על פי מעשיו יכולין להודות לו וכיון שיכול להפוך מעשיו כגון לבקוע את הים אין שייך להודות לו על פי מעשיו דהלא אין אנו יודעין האיך מעשיו כיון שיכול להפוך. וזהו נורא תהלות לשון מתירא אני לומר. תהלות עושה פלא, כיון שיכול לעשות פלא עם מעשיו, אם כן אין יכולין להודות שכך מעשיו דהלא אין יודעין האיך מעשיו שמהפך אותם:

או יבואר, נורא תהלות עושה פלא (שמות טו, יא), דהנה בכל דבר יש טעם ותענוג, והטעם הוא בדבר גשמי ונלקח מרוחני עד אלף מדריגות. וכשהצדיק אוכל בכוונה הוא מעלה הטעם עד שרשו, דהיינו מאל"ף נעשה פלא. וזהו נורא תהלות שעושה פלא שמפלא שהוא רוחני גבוה מאד הוא בסתר המדריגה יעשה עשיה שהוא גשם:

נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך (שמות טו, יב). הענין הוא, כי גאולת מצרים היה בלי שום מצוה ככתוב (יחזקאל טז, ז) ואת ערום ועריה. נמצא הגאולה היה רק מחמת חסדו הגדול. וזהו נחית בחסדך עם זו גאלת. וזה מורה על גאולה ראשונה אבל גאולה אחרונה אז יהיה בישראל מצות ותורה ומעשים טובים. וזהו הרמז נהלת בעזך אל נוה קדשך, זה מורה על גאולה אחרונה:

תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור וגו' (שמות טו, טז). דיש אותיות ויש תנועות, והאותיות בעצמם אין להם חיות, והתנועות מחיות אותם. כן הענין

העולמות מרומזים על האותיות, והחיות שבהם מרומזים על התנועות. ולכן עתה שהיה שינוי הטבע ונבקע הים ונפל עליהם אימתה ופחד ונטלה חיותם מאתם אז נדמו רק לאותיות בלי חיות. וידוע דאבן נקרא אותיות כמו שכתוב בספר יצירה שני אבנים מאתם. ידמו כאבן, היינו לאותיות לבד בלי וכו'. וזהו בגדול זרועך, שנטלו חיותם חיות:

ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). ודוד אמר (תהלים קמו, י) ימלוך ה', ברישא ימלוך ואחר כך השם הוי"ה ברוך הוא. דהנה איתא בזוהר הקדוש על פסוק (שם קלב, ט) כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו עיין שם בזוהר הקדוש לויך ירננו כו', דוד בדיחא דמלכא הוה אמר כו' עיין שם. ובאמת יש להבין לקושטא דמלתא למה אמר דוד להיפך. והנראה, שדוד המלך רמז בזה לדבר גדול, כי הנה אדם אשר כל ימיו בעוני ובצער שמדת הדין שורה עליו וכשהוא מזמר להבורא יתברך ואינו משגיח על צערו זה הוא חידוש אבל אדם שכל ימיו הוא בטוב ומדת החסד שורה עליו כשהוא מזמר להבורא יתברך אין זה חידוש. והנה יש עוד בחינה אחרת, שאף על פי שהוא בטוב הוא חידוש מה שמזמר, דהיינו שמודה על החסד שאינו משמח עצמו בהטובה מחמת הטובה והחסד שיש לו לעצמו רק עיקר השמחה שלו אשר משמח עצמו, כי הבורא יתברך יש לו נחת רוח כמשל אב עיקר הטוב והשמחה שלו בהטובה של הבן. וזה הוא עיקר השמחה של האב כן כביכו"ל בהבורא יתברך יש לו שמחה כביכו"ל, ונמצא הוא אינו משמח עצמו בהטובה וחסד מחמת עצמו רק מחמת שמחת הבורא יתברך. וזה הוא הבחינה גדולה שבכולם שאינו משגיח כלל על עצמו רק על הבורא ברוך הוא:

וזהו הרמז מה שאמר דוד וחסידיך ירננו, ולא אמר ולויך ירננו כקושית הזוהר ז"ל. כי לוי הוא על מדת הדין, ואם אמר לויך ירננו, פירוש אף על פי שמדת הדין שורה עליו אף על פי כן מזמר להבורא יתברך לא היה בחינה גדולה כל כך כמו הבחינה הג', כי בחינה הג' היא גדולה מה שמזמר על שמחת הבורא יתברך. וזהו שאמר דוד וחסידיך ירננו, עיקר השמחה שלי מחמת החסד שלך כביכו"ל. כי כשהחסד שורה על ישראל כביכו"ל הבורא יתברך הוא בחסד. וזהו שאמר וחסידיך ירננו, מחמת החסד הנוגע לך זהו ירננו, זה עיקר השמחה שלהם. והנה יש התעוררות העליון, דהיינו שהבורא יתברך כביכו"ל מצמצם את עצמו להראות ולהמליך מלכותו על העולמות. ויש התעוררות התחתון, שעולמות התחתונים מעוררים להראות ולהמליך מלכותו על העולמות. והנה בשעת קריעת ים סוף שהיה אז התעוררות העליון ולכך השם הוי"ה ברוך הוא הוא קודם. אבל בימי דוד שהיה אז התעוררות התחתון ולכך ימלוך מקודם, ואחר כך השם הוי"ה ברוך הוא שבעת קריעת הים עדיין לא קבלו ישראל התורה וגם שר של מצרים אמר מה נשתנה כו', רק

השם יתברך גילה להם מלכותו על ידי ניסים ונפלאות ונמצא התגלות המלוכה היה מהבורא ברוך הוא. וזהו ה' ימלוך השם בתחילה ואחר כך ימלוך, כי ממנו היה התגלות המלוכה. ודוד המלך אמר ימלוך תחילה, כי כבר קבלו את התורה ועשו מצות ונמצא מישראל היה התעוררות להמליך את ה' וזה ימלוך תחלה ודו"ק:

או יבואר הא דאמר משה ה' ימלוך לעולם וכו' ודוד אמר (תהלים קמו, י) ימלוך ה'. יש לומר על דרך שאמרו חכמינו ז"ל (נדרים י:) דאסור לאדם לומר לה' חטאת רק חטאת לה', מטעם דשמא ימות ונמצא דהוציא שם שמים לבטלה. אבל גבי שירה פסקה זוהמתן והיו בני חורין חירות ממלאך המות ולכך הקדים השם. אבל אחר כך בחטא העגל דחזרה אז אסור להקדים השם ולפיכך אמר דוד ימלוך ה':

או יבואר, כי צריכין אנו לדבק תמיד את עצמנו בהבורא יתברך בדחילו ורחימו וכשהשכל של אדם הוא בקטנות תקנתו שיעשה מצות ושידבק בתורה בדחילו ורחימו כדי שיבוא לידי דביקות גדול וכשיבוא לדביקות גדול אזי מחמת דביקות ישיג את התורה ויבא לעשות מצותיו יתברך. והנה דוד המלך עליו השלום היה אחר קבלת התורה ואמר קודם ימלוך, שמקבל עליו עול מלכותו לעשות מצותיו ותורתו ואחר כך היה בא לדביקות. אבל על הים היה קודם קבלת התורה לכך אמרו ה' ימלוך, שבאו תחילה לדביקות שראו ה' כנ"ל ועל ידי זה היו משיגים את התורה:

והנה אנו אומרים בתפלתינו בסוף שירה כי לה' המלוכה ומושל בגוים ועלו מושיעים בהר ציון והיתה לה' המלוכה וגו' (עובדיה א, כא). והענין הוא, כי צריכין להבין מה חילוק יש בין מלוכה ובין ממשלה מה שהכתוב כופל לשונות כאן. אמנם הענין הוא כך, כי בחינת מלך הוא בדעת ורצון העם שכולם מסכימים על המלוכה בלב שלם ובנפש חפיצה. אכן בחינת מושל הוא מחמת שיש לו עוז וממשלה למלוך להיות מולך מעצמו אפילו שלא ברצון עבדיו. וזהו פירוש הפסוק כי לה' המלוכה, רצה לומר להבורא המלוכה ודאי שייך רק שאין אומה ולשון מכיר בזה ואין להם תבונה להסכים בזה רק עתה בזמן הזה אנחנו עמו ישראל ממליכים ומכתירים כבודו יתברך שמו שימלוך עלינו בבחינת מלכות. וזהו לה' המלוכה, מדעת ישראל כנאמר בים ומלכותו ברצון קבלו עליהם כו', אבל ומושל בגוים, באומות הוא מושל בחזקה אפילו שלא ברצונם, רק לעתיד כשיעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ, אפילו האומות ידעו ויכירו שהוא לבדו מלך עולם ונהרו אליו כל הגוים ויתנו לו כתר מלוכה:

ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. יבואר, דאיתא בגמרא דסוכה (נב.) דלעתיד לבא הקדוש ברוך הוא יקח היצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני רשעים הללו בוכים והללו בוכים צדיקים בוכים שנדמה להם כהר גבוה ואמרו איך יכולנו לכבוש את הר גבוה כזה והרשעים בוכים שנדמה להם כחוט השערה ואמרו איך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה כזו. נמצא לעתיד לבוא כשהקדוש ברוך הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות והאומות יעשו עמנו מלחמה ויצירו לנו בוודאי נדמה להם היצר הרע כהר שאם היה כחוט היו מניחים לנו לילך לארצינו ולא היו מצירים לנו אלא וודאי הוא להם כהר ובאמת יהיה כחוט השערה לזה ישפוט עמם ה'. וזה כוונת הכתוב ועלו מושיעים, לעתיד. בהר ציון, כי מושיעים הם ישראל צדיקים ונדמה להם כהר כנ"ל ועלו בהר הזה לשפוט את הר עשו, בשביל מה שנדמה להאומות היצר הרע כהר, כי באמת לעתיד יהיה היצר הרע כחוט כנ"ל:

אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום גו' (שבת קיז:ב). ובו יבואר מה שמקשה האלשיך הקדוש, מפני מה לא ירד המן בשבת ותבואה גדילה בשבת עיין באלשיך הקדוש. ונראה, כי הנה בששת ימי המעשה השפע בא משמים לארץ ומשתלשל מבחינה עד שהשפע מצמצם בעולם העשיה במעשה גשמיות אבל בשבת הוא להיפוך נעשה מן הגשמיות רוחניות ועולה ממטה למעלה. וזהו הרמז בגמרא (שבת קיח:) כל המענג את השבת, כלומר שעיקר התענוג הוא מה שיש לו מן השבת מן עצם היום הזה לא מן מאכל ומשתה של שבת רק מן השבת עצמו יש לו תענוג. וזהו המענג את השבת, עם עצמו של יום, ונמצא בשבת ששפע בא ומתפשט עצמו מגשמיות ועולה לרוחניות. ולכן בשבת אומרים תכנת שבת בתשר"ק, כי באמת השפע הבא בששת ימי המעשה ומשתלשל מרוחניות עד עולם העשיה כנ"ל, זה נקרא אור ישר והוא אב"ג האותיות כסדר מלמעלה למטה ובשבת הוא להיפך מגשמיות עולה למעלה להיות רוחניות והוא אור החוזר ולכך האותיות הם להיפך תשר"ק. ולכך לא ירד המן בשבת רק בששת ימי המעשה, כי המן היה יורד משמים לארץ ונמצא מן הרוחניות השתלשל עד שנעשה גשמיות כדוגמת השפע בימי החול אבל התבואה גדילה בשבת, כי באמת כל העולם הוא בשביל ישראל כדי שיאכל אדם מישראל ממנו ובזה עובד את הבורא ונמצא היה דוגמת שבת שמגשמיות מזדכך עד שיעשו רוחניות לכך התבואה גדילה בשבת וכן היה קריעת ים סוף בתחילה נברא הים ונמצא הוא מלעילא לתתא, ואחר כך נבקע הים ונעשה מגשמיות רוחניות והוא מתתא לעילא, ואחר כך חזר הים לאיתנו מעילא לתתא. וזהו הרמז בהשמות של ויסע, ויבא, ויט, השמות הראשונים כסדר האותיות. והשמות השניים האותיות להיפך. והשמות

השלישים חוזר הסדר, דהיינו האותיות השמות מן פסוק ויסע, האותיות כסדר השמות. מפסוק ויבא, האותיות להיפך השמות. מפסוק ויט, האותיות כסדר:

וזהו הרמז בפסוק אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה, כפי המבואר לעיל שעיקר תענוג יהיה לאדם בשבת מיום השבת עצמו. וזה אכלוהו היום, כי אכילה הוא לשון תענוג שעיקר התענוג יהיה היום מיום השבת עצמו ולא מדבר גשמי. כי שבת כו' היום לא תמצאוהו בשדה, הרמז השפע הנשפע בשבת קודש אי אפשר לצמצם בגשמיות כמו השפע הנשפע בחול שהשפע משתלשל עד עולם העשיה. וזהו הרמז היום לא תמצאוהו בשדה, השפע הנשפע בשבת קודש:

ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי (שמות טז, כח). פירש רש"י ז"ל בהדי הוצא כו' שלא הוציאו מן הכלל. להבין מאמר רבותינו ז"ל האיך שייך שיכתוב בתורה דבר שאינו לכתוב על משה רבינו מאנתם לשמור שהוא שמר בוודאי. ונראה להבין מאמר רבותינו ז"ל שלא הוציאו מהכלל על פי דכתב רש"י ז"ל בפסוק ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה וזה לשונו, שלא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם עד ששאלו אותו אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לאמר לכם, ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם, ולא הוציאו מן הכלל עד כאן. אם כן מבואר דעונשו היה מחמת שלא אמר להם ציווי שבת מקודם. ולהבין למה נענש על זה מה הפעולה היה אם אמר להם מקודם. והענין הוא על פי דמבואר בספרי יראים, דכל מצוה קודם עשותה צריכה הכנה להכין עצמו לעשותה בקדושה ובטהרה ולהכי אמרינן לשם יחוד קודשא כו', קודם עשיית המצוה, שהוא הכנה למצוה. והיוצא מזה מחמת שמכין עצמו מגלה דעתו שחביבה מצוה בעיניו ומצפה ומשמח לעשותה ואחר כך בעשותה יעשנה בלב שלם שלא יחללנה ויפגמנה בעשותה שהרי נשרש בלבו אהבה של המצוה ההוא:

ומעתה יצא לנו בטוב טעם ודעת להבין דעת הרמב"ן ז"ל דכתב דמצוה להזכיר בכל ימי השבוע את יום השבת ביום א' יאמר היום יום א' בשבת וכן בכל ימי השבוע. וכתב דזהו הפשט (שמות כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו, לזכור בכל יום שבת עיין שם, דהפעולה היא על ידי שזוכר שבת בכל יום, אם כן מצפה בכל יום ליום השבת לעשותו אז בהגיע השבת ישמרנו כדת שלא לחלל חס ושלום כיון שחביבה עליו שהיה מצפה עליה. אם כן אם היה משה אומר להם ציווי השבת מקודם היו מצפים כל ימי השבוע והיה נשרש בלבם אהבת השם יתברך ושבת ולא היו מחללין, ובזה שלא אמר להם עד יום וא"ו ששאלו אותו לא היו מצפים כל ימי השבוע על שבת ובפתע פתאום בלי הכנה בא להם מצות שבת מזה באו לידי חילול. ובזה מבואר הכתוב שאמר מאנתם לשמור, אמר תיבת

לשמור, משום דשמר לשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא) שהוא לשון מצפה ומייחל על הדבר מתי יבוא לידו. וזהו כוונת הכתוב לדעת רש"י עד אנה מאנתם לשמור דייקא שאתה גרמת שלא היו מצפים על מצות שבת במה שלא הגדת מקודם, לכן פירש רש"י ז"ל שעל זה נענש שלא הוציאו מהכלל, כי היה הוא הגורם שלא הגיד מקודם מאנו לשמור להיות מצפים על שבת שלא ידעו כל ימי השבוע שבאם היו יודעים מקודם לא הגיעו לחילול שבת:

הנני עומד לפניך שם על הצור והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם. הקושיא מפורסמת דהאיך שייך אצל הבורא יתברך לומר דעומד שם הלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה איך יתכן לומר שיעמוד אצל הצור דמשמע דלא היה עומד רק במקום הזה חלילה. אך שורש הדבר הוא כך, דהנה ידוע דברי חכמינו ז"ל (ברכות ו:) דאין עמידה אלא תפילה שנאמר (תהלים קו, ל) ויעמוד פנחס ויפלל, דלכאורה אינו מובן וכי לא מצינו יותר עמידה כי אם בתפילה דייקא, אלא ודאי כוונו לאיזה דבר ולא כפי פשט הענין. אך דבאמת חכמינו ז"ל בוודאי לא דברו מן המון עם רק מאנשים חכמים וצדיקים ובאלו לא שייך עמידה כלל דכל ימיהם הם הולכים בשכלם ומחשבתם ממדריגה למדריגה מעולם לעולם, כי כשאדם רוצה לבקש את הבורא בכל העולמות לבוא לעבדות האמיתי ולהיות כביכו"ל אצלו צריך האדם לבקש יומם ולילה על ידי תורה ומצות ועל ידי צרופי שמות ואותיות ותיבות הקדושים ועל ידי מלאכים הקדושים שבכל עולם ובכל מדה ואי אפשר להיות כלל במעמד אחד. ולזה נקראים הצדיקים מהלכים ולא יצויר כלל עמידה זולת בתפלה דהוא הדביקות כשאדם הולך דרך כל העולמות על השירות ותשבחות שאומר פסוקי דזמרה אז בכל פעם משיג יותר שכל דרך המדות אבל עדיין לא הגיע אל המלך בעצמו להיות דבוק אצלו ממש בלי שום הפסק ומסך אפילו של קדושה זולת אורות אין סוף הפשוט. ולכך נקרא עולם אצילות, שהוא מלשון אצלו, שאדם עומד אצלו יתברך ממש וזהו בתפילות י"ח שאז האדם עומד בעולמות עליונים ובעולם האצילות שאין שום מסך וחלון הקדושה מפסיק ביניהם רק אורות של אין סוף המקיף את האדם מכל צדדין ולפני ה' ממש ישפוך שיחו, מה שאין כן מקודם הגיעו להתפלל אף על גב דאצילות היא בכל עולם הוא רק על ידי לבוש אחדות פשוט כל זמן שהאדם עדיין בעולמות התחתונים והוא הולך מעולם לעולם ואינו משיג רק אצילות הוא דביקות דרך אותו עולם שעומד שם אם עדיין הוא בעשיה אז נקראין אצילות דעשיה וכשהולך במחשבתו לעולם המלאכים אז הוא באצילות דיצירה וכן אצילות דבריאה עד אשר האדם מגיע לאצילות דאצילות ומשם אין יכול לילך יותר, כי כיון שצריך לצייר

במחשבתו שהוא עומד לפניו יתברך לבדו ומקיף אותו והוא מתחנן אליו כבן המתחטא לפני אביו ומסדר בקשתו ושם לא יצויר הליכה ולכך נקראת השמונה עשרה תפלת עמידה כי שם האדם עומד לפניו יתברך. ושפיר צדקו דברי חכמינו ז"ל דאין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל, וקשה האיך שייך בצדיק כזה לשון עמידה. לזה מתרצין, דהוא עומד בתפלה ושם לא שייך הליכה כי אם עמידה לפניו יתברך:

והנה בוודאי כפי מה שאנו עושין למטה מעוררין למעלה הדוגמא, אם כן כשאנו במדריגה של עמידה לפניו יתברך לבד אז גם הוא יתברך מחמת חיבת ישראל כן ירבו עומד לפנינו כמו שאנו עומדין לפניו ומגיע מחשבותינו להיות על נקודה אמצעי שהוא אלהותו יתברך שהוא שורש כל והוא הנקודה הפנימיית המחיה הכל כך הקדוש ברוך הוא מצמצם את עצמו ומעמיד את עצמו על נקודת ישראל שהם נקודת מחשבתו אשר בשבילם עלה ברצונו לברוא כל העולמות והכל כדי להטיב לישראל והם עיקר המחשבה ואבן השתיה שממנו הושתת עולם שהם יסוד העולם ועבור ישראל נברא הכל, ולכך נקרא צור ישראל, שהוא צורה של ישראל החקוקה אצלו בכסא, כי הם עיקר הצורה ומחשבה שלו בתחילה. ובזה תבין מה שאמר הכתוב הנני עומד לפניך שם, רצה לומר בשבילך אני עומד שם, רצה לומר כמו שאתה עומד במחשבתך ודבוקה אצלי ממש כך אני עומד שם על הצור רצה לומר הצור של ישראל רצה לומר המחשבה שלי שהוא על ישראל ועבורם נבראו כל הדברים וכל החסדים טובים וכל מיני השפעות טובות וכל העולמות צריכים ליתן שפע לכנסת ישראל. וזהו שאמר הכתוב והכית בצור, שתכה בזה הצור, רצה לומר שתעורר זו המחשבה עליונה אלהותי לכנסת ישראל ואז ויצאו מים, תמשוך כל השפעות וחסדים לישראל:

ומטה האלהים בידי (שמות יז, ט). פירוש מה שהשם יתברך מטה העולם וכפי רצונו עושה עם העולם זה הוא בידי שאני יכול להטות העולם כפי רצוני כמאמר חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:) מי מושל בי צדיק. זהו ומטה האלהים, מה שהשם יתברך יכול להטות העולם וזהו בידי, שנמסר לי הכח שהבורא יציית אותי וקל להבין:

כתוב זאת זכרון בספר (שמות יז, ט). והנה חכמינו ז"ל אמרו (מגילה יג.) למה נקרא שמה אסתר על שם אסתהר לבנה. כי הנה יש שהקדוש ברוך הוא עושה ניסים אשר הם למעלה מהטבע כמו יציאת מצרים ובקיעת ים סוף, ויש שהקדוש ברוך הוא עושה הנס בהטבע כמו בנס מרדכי ואסתר שהנס היה בטבע שבתחילה אהב את המן ובסוף אהב את אסתר ומרדכי ונמצא הנס היה בטבע. והנה הנס אשר למעלה מהטבע נקרא הוי"ה והנס אשר בהטבע נקרא אדנ"י וכן איתא ברמב"ן הקדוש בפירושו על התורה. והנה

הטבע היא בחינת מקבל, כי היא מקבלת תמיד מאשר היא למעלה מן הטבע ונמצא הנס אשר בתוך הטבע כנס מרדכי ואסתר הוא בבחינת לבנה הנקראת בשם אדנ"י, כי הוא בבחינת מקבל כנ"ל כמו שהלבנה מקבלת מן החמה כן הוא בחינות הנס במרדכי ואסתר. וזה שאמרו אסתר על שם כו' לבנה, לרמז על הנ"ל. והנה זה שהקדוש ברוך הוא עושה הנס למעלה מהטבע על ידי זה גם הקליפות נכנעים לפניו כמו שכתוב (שמות יח, א) וישמע יתרו מה שמועה שמע כו', וכמו שדרשו חכמינו ז"ל (שיר השירים רבה א) על כן עלמות אהבוך (שיר השירים א, ג) בשעת יציאת מצרים והנה זה הרשע עמלק זה היה רשע גדול כל כך ולא הכניע את עצמו באלו הניסים אשר היו למעלה מהטבע כמו שאמרו חכמינו ז"ל על אותו רשע משל לאמבטיה. ונמצא לזה הרשע לא הועיל כלל הנס אשר היה למעלה מהטבע לכך ציוה השם יתברך להלחם עמו. וזה שכתוב וצא הלחם בעמלק. ומלחמה מורה על הטבע כדי להכניע אותו בהטבע וכבר כתבנו שהנס אשר הוא בהטבע נקראת לבנה ולכך עשה יהושע המלחמה ולא משה לרמוז על הנ"ל כמאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא עה.) פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה לרמז על כל הנ"ל שהנס אשר היה עם עמלק היה בטבע. והנה תורה שבכתב מרמז על למעלה מהטבע ותורה שבעל פה מרומז על הטבע ותורה שבעל פה מקבלת מתורה שבכתב. והנה בכאן שנתקן הטבע בהנס דמרדכי ואסתר אז התחיל לצמוח כתיבת תורה שבעל פה כיון שנתקן הטבע. וזהו הרמז כתוב זאת זכרון בספר שדרשו רבותינו ז"ל (מגילה ז.) על הנס דמרדכי ואסתר. וזהו הרמז כתוב זאת, זאת מרמז על תורה שבעל פה כי היא מקבלת תמיד מתורה שבכתב:

כי יד על כס יה כו' (שמות יז, טז). נראה לפרש, למה מלחמת עמלק היא מלחמה קשה עד מאד וכן הוא בזוהר הקדוש שהיא מלחמה קשה. ונראה, דהנה בוודאי מי שברא כל העולמות במאמר אחד אין דבר קשה לפניו וגם מי שיכול לעשות ניסים אין שום דבר קשה לפניו, אפס השם יתברך עושה הכל טובות וכמו שכתוב בלקוטי תורה מהאר"י ז"ל על פסוק (שמות ג, י) לכה ואשלחך אל פרעה, לכן קשה לפניו לעשות רעות אפילו לאומות העולם על ידי ניסים. אפס כי זה הוא טובה מה שעושה להם מכות והורג אותם על ידי ניסים ונפלאות, כי הם כלים לקדושת שמו יתברך ויודעים את אדון הכל לעבוד אותו כמו שכתבתי בקדושת לוי במאמר כללות הניסים ומזה באו גרים מזרעם. אפס כי עמלק אף על פי שראה ניסים ונפלאות לא הודה לאל וקפץ לתוך יורה רותחת כמו שכתב רש"י, ואם כן הגם שיעשה עוד ניסים ונפלאות על ידי כמה נקמות ומכות והריגות לא יודה עמלק לאל ואם כן לא יהיה מן עמלק שום חסד כשיהרוג אותו שלא ישובו לאל ואם

כן מה שינקום בעמלק ויהרוג אותו יהיה דרך נקמה ולא דרך חסד ולכן קשה לפניו כי חפץ חסד הוא עיין שם. אמנם שהאר"י ז"ל כתב כשהשם יתברך רוצה לנקום ברשעים שולח על ידי שליח ואינו מיחד שמו כלל כביכול כי חפץ חסד הוא ולכן בעמלק כיון שאחר כל ההכאות אינו הודה לאל לכן צוה השם יתברך לעשות מלחמה בעמלק, כי מלחמה הוא מעשה ידי אדם ולא על ידי ניסים ונפלאות, כי ניסים ונפלאות ממנו יתברך וכיון שאינו הודה לאל על הניסים ונפלאות שהרי אחר קריעת ים סוף קפץ לתוך יורה רותחת אם כן מן הנס שיכרית אותו לא יצמח מזה שום ההודאה לאל וכיון שלא יודה לאל לא יהיה חסד וטובה מזה רק דרך נקמה וחפץ חסד הוא, לכן אמר משה ליהושע להלחם בעמלק. וזה כי מחה אמחה, שני פעמים, כיון שעל ידי שימחה עמלק לא ישוב לאל נמצא גם מעולם הבא ימחה ולכן נאמר מחה אמחה שני פעמים מעולם הזה ומעולם הבא, לא כן בשאר אומות שיש שבח לאל ממה שמכרית אותם ונצמח להם טובה. והנה הניסים והנפלאות הוא על ידי שינוי טבעיים והוא על ידי שם הוי"ה ושם הוי"ה פני חמה והטבעיים הוא אלהים המקבל מהוי"ה והוא פני לבנה המקבל מאור החמה. ולכן יהושע נלחם בעמלק, כי מלחמה הוא בטבעיים ופני יהושע פני לבנה ולכן אמר כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק. כי יד לשון חסד, כי בחסד נותנין כמו ביד. וכס, הוא לשון מרכבה וזה כס יה, שהמרכבה שלו בחסד, כי חפץ חסד הוא. לכן מלחמה לה' בעמלק ולא דרך ניסים ונפלאות, כי חפץ חסד הוא רק דרך מלחמה:

יתרו

וישמע יתרו את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו כו' (שמות יח, א). פירוש זה שעשה נקמה במצרים לא היה מחמת שעברו על רצון ה' יתברך רק מחמת משה וישראל עמו. וזהו כי ה' נלחם להם במצרים, להם דייקא:

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח, יא). והנראה, דהנה יש נצחון למלכות במלחמה נגד אנשי מלחמתו אשר נושע ברב חיל והורג בשונאיו הרג רב ובזה יצא טבעו בעולם שנוצח כל המלחמה. אכן מכל מקום לא ניתוסף למלכותו וממשלתו יותר ריבוי עם ממה שהיה לו מקודם. אך יש נצחון אחר והוא כאשר יהרג לאיש ריבו לבד, היינו להמלך המנגד ויתר העם חיילותיו יקח חיים למדינתו תחת ממשלתו וימלוך עליהם נמצא במדריגה זו יותרת הכבוד יש לו ממה שהיה לו מקדם, כי עכשיו ימלוך על רבוי עם ומיושב מדינתו מעם. והנה כאשר רצה הקדוש ברוך הוא להציל את ישראל מיד מצרים שדמו לאבדם במים כפירש רש"י בפרשת שמות היה יכול להביא אש וליבש המים ולבטלו אך לא היה ניכר גבורת ממשלתו על המים, כי צריך

לסור למשמעתו ולשמוע בקול דברו. אך כאשר פעל ועשה באותו דבר בעצמו, דהיינו למים צוה למידן ביה ית מצראי, ושמעו לקול דברו וטבעו את מצריים ובזה ניתוסף לו משרתיו עושי רצונו כמו מדריגה ב' הנ"ל. וזו גדולתו יותר שאשר היה כח המצריים במים מהכוחות עליונים שרים שלמעלה לשלוט בישראל, ונהפוך הוא לא זו בלבד שמבטל הקדוש ברוך הוא את כחם גם את זה עשה אלהים ליטול הכוחות מידם ולהביא תחת ממשלתו אשר ישלטו אלו הכוחות בעצמם בציווי הבורא ברוך הוא לעשות נקמה במצרים. וזהו שאמר הכתוב כי גדול ה' מכל אלהים, כי המ"ם של מכל במקום מן, רצה לומר מן האלהים, דהיינו מהם ניתוסף גדלות, וכיצד היה זה, לזה אמר כי בדבר אשר זדו עליהם נתהפך:

ויבא משה ואהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים (שמות יח, יב). בשכר שאמר יתרו קראן לו ויאכל לחם (שמות ב, כ) זכה שיכתוב בתורה לאכול לחם לפני האלהים:

מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך גו' ויאמר משה כי יבא אלי העם גו' ויאמר נבל תבול גו' (שמות יח, יד-יח). לכאורה אינו מדוקדק דמתחילה שאל לו מה זה שכל העם נצב עליך ואחר כך אמר לו כי כבד ממך הדבר פתח בדבר אחד וסיים בדבר אחר. אך יש לומר הפירוש, דהנה האדם צריך להיות הולך ממדריגה למדריגה ולא להיות נצב על מעמד בחינה אחת. והנה כשצדיק מדבר עם אנשים פחותים מערך שלו אז הם מבלבלים אותו אך מי שהוא צדיק גדול יכול לעלות אותם על ידי הדיבור אך שהוא עבודה גדולה. לזה שאל לו מתחילה מה זה שכל העם נצב עליך, שהם בבחינת נצבים במעמד אחד והיה קשה לו על משה שידבר כל היום עם האנשים אשר הם נצבים במעמד אחד. אז השיב לו משה הם באים אלי לתקנם ואני מעלה אותם בדיבור. אז אמר לו אם כן כבד הדבר הזה עליך והוא עובדא גדולה לעלות אנשים פחות מערך שלך:

בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני (שמות יט, א). דהנה ידוע דרב יוסף נקרא סיני מחמת שהיה בקי בהלכות והיה כולל כל השמעתות ומסכתות וכינו אותו בשם סיני. והא חזינן דתיבת סיני, הוא מורה על כוללות הכל ששם נכללו כל התורה והדיבורים. והנה ידוע דקול הוא בחינה כוללת מכמה בחינות מאש, ורוח, ומים. והנה דיבור אלהים אין לשער מה שיכול לכלול ואצלו יתברך אין חילוק בין קול לדיבור, כי יכול לכלול בדיבור כל הענינים כמו ששמענו בהר סיני אנכי ולא יהיה לך ושני דיבורים אלו כללו כל התורה מה שאין הפה יכול לדבר, אבל דיבור הגשמי אי אפשר לכלול זולת דיבור אחד. אמנם כשאדם מאמין שכל הבלים והדיבורים היוצאים

מפיו הם הכל כח וחיות הבורא ורוח ה' דיבר בו ואז כשמקשר הדיבור בקול והקול במחשבה בשורש הרוחני וחיות אלהות אז אף על פי שאין הדיבור יכול לכלול כמה דיבורים יכול הוא להיות מכמה ענינים וכמה שכליים והדיבור מתפוצץ לכמה חלקים כיון שהוא דיבור אלהים, כמו שאנו רואים בתורה כל דיבור של משה שכתוב בתורה כל תיבה כלול מכמה ענינים בדילין ומתפרשין לכמה גוונין לכן דברי התנאים ואמוראים כל דיבור כלול מכמה ענינים מחמת שהיה דיבורם נקשר בשורש וכוחות אלהות. והנה כתיב (תהלים קכה, ב) ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו, דירושלים הוא כנסת ישראל ששם נכללו כל הדברים והוא מסובב מן ההרים ואין הרים אלא אבות, ששרשי הקדושה ברוחניות בעולמות העליונים מסבבים הכנסת ישראל וכל אחד מישראל צריך שיהיה דבוק בהשורש ויהיה השורש מאיר להענף בלי שום מסך ובלי שום תערובת רע חס ושלום. וכל אדם צריך לדבק במידותיו הקדושים וצריך האדם להיות עושה חסד בעולם. אך העיקר שיהא החסדים טובים שהם החסדים מן השורש חסד עליון ולא יהיה בו חלק רע, כי אף על פי שהחסד הוא טוב מכל מקום לא יהיה מעורב בו רע כמו שאמרו חכמינו ז"ל (קהלת רבה ז) כל הנעשה רחמן על האכזרים וכו', וצריך להיות החסד כולו טוב. וכמו כן הגבורות מה שצריך האדם להתגבר על יצרו ולהכניע כל חלק הרע לשעבד תחת הטוב ואז כשבא האדם לעבודה אמיתית ומדבק את עצמו בשורש האמת ששם כלול כל הגוונין ואדם צריך להתדבק בכל המדות בחסד וגבורה שלו ורחמנות שלו כשהוא באמת ואז הוא כלול מג' קווין, כי במדת האמת כלול הכל. וזה בחינת שי"ן הכלול מג' קווין. וזהו בחודש השלישי, שהוא בחינת האמת שהוא השי"ן שהוא משולש מחסד וגבורה והתפארת כשאדם מגיע לבחינת האמת אז הוא יוצא מכל חלקי הרע ומכל המצירים. וזהו שכתוב לצאת בני ישראל מארץ מצרים, שהם יוצאים מכל ענפי השיעבוד תחת הרע ונהפוך שכל החלקי הרע נכנעים תחת הטוב והאמת. וזהו שכתוב ביום הזה, בבהירות זה שהוא עצם הקדושה. על ידי זה באו למדבר סיני, יכולים לבא לבחינת הדיבור של סיני שהוא כולל כל הדיבורים וכל ענינים. וכמו שאדם מדבק את עצמו במדה הכוללת, כמו כן הדיבור שלו נעשה סיני וכולל הכל ויכול לפעול בדיבורו כל מיני השפעות טובות לכנסת ישראל כל מיני חסדים וישועות לזרע ישראל אמן:

ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, ג). הנה יש לדקדק. א', מה זה הלשון כה תאמר, הוה ליה למימר לאמר לבית יעקב. ב', למה הזכיר הקדוש ברוך הוא יתברך שמו יציאת מצרים יותר מכל המעשים שברא. ג', המאמר והייתם לי סגולה מכל העמים וכי בשביל זה אוהב הקדוש

ברוך הוא אותנו מכל העמים הלא חס ושלום אפילו אם אין אנו עושין רצונו יתברך גם כן אנו טובים מן כל העמים והוה ליה למימר והייתם לי סגולה מכל המלאכים, כי כשאנו עושים רצונו של הבורא יתברך אנו במדריגה יותר גדולה ממלאכים. ונראה לי כל הפירוש כולה, הנה כתיב במדרש כשעלה משה רבינו למרום בא לרקיע אחד וראה כמה אלפים רבבות מלאכים וכמה כיתות שרפי קודש שעומדים באימה וביראה בקדושה ובטהרה ונפל עליו אימה ופחד ורעדה גדולה עם מי הוא הולך לדבר אשר כל המלאכים ושרפים וחיות הקודש עומדים לפניו ביראה גדולה עד שפירש הקדוש ברוך הוא מזיו שכינתו יתברך עליו. והנה מצינו בנביאים בעת שדיבר הקדוש ברוך הוא עמהם היו עומדים באימה ויראה כל כך עד שנתבטלו כמעט ממציאותם. כי רש"י ז"ל פירש בפסוק (ויקרא א, א) ויקרא אליו מאהל מועד וגו', יכול מפני שהוא קול נמוך תלמוד לומר (במדבר ז, פט) את הקול הידוע קול ה' שובר ארזים כו' (תהלים כט, א). והנה אם אדם זוכה שומע בכל חג השבועות את הקול שמכריזין אנכי ה' אלהיך, נמצא איך צריך האדם להכין את עצמו בהכנות רבות שיזכה לשמוע דיבור הקדוש ברוך הוא שכמה אלפים רבבות מלאכים ושרפי קודש אוחזים חיל ורעדה ורתת וזיע מאימתו יתברך ומכל שכן אנחנו בני אדם ולא סגי בג' ימים לבד ואפילו אם יכין את עצמו כל השנה לא סגי. והנה משה רבינו עליו השלום הכין את עצמו הכנה רבה ועצומה מאוד שידבר הקדוש ברוך הוא עמו במדריגה גדולה שלא יבין שום אדם ואמר לו השם יתברך שלא תעשה הכנה זאת כל כך כמו שאתה רוצה כי לא תוכל ללמוד עם בני ישראל:

וזהו פירוש הפסוק ומשה עלה אל האלהים, רצה לומר שמשה רבינו הכין עצמו במדריגה גדולה עד אל האלהים, שיוכל לדבר במדריגה של האלהים אבל הקדוש ברוך הוא לא רצה כך בכדי שיוכל ללמוד עם בני ישראל כנ"ל. וזה ויקרא ה' אליו מן ההר (שמות יג, ג), רצה לומר במדריגה קטנה וכוונת הקדוש ברוך הוא לאמר לישראל עם קרובו. ואמר עוד כה תאמר, כלומר אם אני אדבר עמך במדריגה זאת תוכל לאמר לבית יעקב ותוכל להגיד לבני ישראל. וזה פירוש הפסוק הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, רצה לומר עב הענן, הוא לשון עביות במדריגה קטנה. אנכי בא אליך, בעבור שיבינו העם מה שאדבר עמך כנ"ל. והשתא נבא לבאר הפסוק אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים כר:

כי הנה צריך לדעת שעינינו רואות לפעמים קשה מאוד לצדיק לעבוד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו, ולכאורה תמוה הדבר. והענין שדבר זה דומה למלך שיש לו עבד נאמן שעובד אותו בשלימות והמלך רוצה שיהיה לזה העבד תענוג גדול מראה לו מדריגה

קטנה קודם למדריגה גדולה בכדי שיהיה לו בכל פעם תענוג יותר גדול כשיגיע למדריגה גדולה מזו, כך אצל הצדיק, הקדוש ברוך הוא עושה זאת בכוונה שלא יוכל לעמוד תיכף במדריגה גדולה בכדי שיהיה לו אחר כך תענוג גדול מעבודת הבורא ברוך הוא וברוך שמו כשיבוא למדריגה גדולה מזו ומשום הכי מסתיר הקדוש ברוך הוא את עצמו מעבודת הצדיק, כי תענוג תמידיות אינו תענוג והבורא יתברך עשה זאת בכדי שיבוא לצדיק תענוג גדול עד אין שיעור. וזו כוונת חכמינו ז"ל במסכת שבת (פח:) שאמרו כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בושם. ומקשה הגמרא וכי מאחר שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך. ומשני הוציא הקדוש ברוך הוא רוח מאוצרותיו והעביר ראשון ראשון. ולכאורה תמוה, ולפי דברינו הנ"ל מה מתקו מאד דבריהם. ידוע שבושם נקרא תענוג, ולכן מקשה אם בדיבור ראשון נתמלא כל העולם תענוג האיך יכולין לקבל התענוג שני, כי תענוג אינו רק בפעם ראשון. ומשני שהוציא הקדוש ברוך הוא רוח, פירוש נחת רוח היא התענוג מאוצרותיו שהיה טמון ונסתר. וזהו בחינות שהסתיר השם יתברך את עצמו לאוצר והעביר ראשון ראשון, רצה לומר מזה הפעולה שהסתיר השם יתברך התענוג מהם היה תמיד ראשון, דהיינו תענוג חדש. נמצא לפי זה הצדיק צריך ליפול לפעמים ממדריגתו בכדי שיבוא אחר כך לתענוג יותר גדול כנ"ל. אך לפעמים אין הצדיק צריך ליפול ממדריגתו בכדי לבוא לתענוג יותר גדול, והיינו בעת כשרואה מפלתן של רשעים אזי יש להצדיק תענוג גדול שהוא עובד להבורא יתברך ובא להתלהבות גדולה מאוד ותענוג גדול מאוד לאין שיעור ואין חקר מעבודתו יתברך שמו. ובמדרש מביא למה נקרא נשר מפני שבכל עשר שנה נופלים אגפיים שלו לארץ:

וזו שאמר השם יתברך למשה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים, רצה לומר אתם ראיתם מפלתן של רשעים ומה היה הפעולה שהראיתי לכם מפלתן ואשא אתכם על כנפי נשרים, בשביל שיהיה לכם תענוג גדול תמיד ולא תהיו צריכין ליפול ממדריגתכם בכדי לבא לתענוג גדול כי תהיו תמיד בהתענוג הגדול. וזו ואביא אתכם אלי, כלומר למדריגה שלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי סגולה מכל העמים, רצה לומר שתראו תמיד מפלתן של אלו שאינם עובדים את ה' כמו אנחנו עמו בית ישראל וממילא תהיו לי סגולה ויהיה לכם תענוג בלא נפילה ויהיה לכם עוד פעולה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, שתמיד תהיו גוי קדוש, כי כשצדיק נופל לפעמים ממדריגתו אינו עובד ה' יתברך אבל עתה אין צריכים אתם ליפול ממדריגתכם ותעבדו את ה' יתברך תמיד בתענוג גדול מאוד ודו"ק:

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים גו' ואביא אתכם אלי (שמות יט, ד). ויש להבין תיבת אתם הוא מיותר. ועיין ברש"י שמדקדק גם כן זה ואביא אתכם אלי, לפירוש רש"י ותרגום עדיין לא קרב אותם עד במתן תורה. והנראה על דרך הפסוק (שמות יד, ד) וחזקתי את לב פרעה ורדף כו' ואכבדה. והנה בכל שירת הים לא הוזכר והוכפל רק אבדן מצרים ולא הצלת ישראל מן הים דזה היה עיקר הנס לא האריך בו כל כך. והנה אמרינן בגמרא (פסחים קיח:) ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כו', קשה מהיכא תיתי לומר מקטני אמנה היו. ועוד מה הלשון כשם שאנו עולים. והנה יש שני מדריגות מענין האמונה. אחד, אמונה שלימה לידע את אלהי אביו לאהבה וליראה אותו. ומדריגה ב', שלא התעורר מעצמו להשיג רק אחרי ראותו גבורות ה' ניסים ונפלאות. ועיין שפתי חכמים פרשה זו על פירוש רש"י עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים, שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה עיין שם, והנה ישראל לא היו אז במדריגה הראשונה הנ"ל, רק מקטני אמנה היו, היינו מדריגה ב' הנ"ל שראו גבורות ה' ניסים ונפלאות שעשה ואז האמינו ומזה נתיראו ישראל שיקרה כה למצרים שיראו ויאמינו כמו ישראל, ואם כן יעשה להם גם כן ניסים ונפלאות כמו לישראל. וזה אמרם כמו שאנו עולים, כלומר יאמינו כמו שאנו מאמינים, אך באמת המצרים הקשו ערפם ולא האמינו גם אחר הראייה שראו כל המופתים, כי הקדוש ברוך הוא הכביד לבם כדי שיבחרו להם הבחירה לטבוע בים סוף כנ"ל פרשת בשלח על פסוק (שמות טו ד) ומבחר שלשיו כו'. וזה המופת יותר על כולם שערבב דעתם ונטל מהם הבחירה כדי שיבחרו לעצמם לרדוף אחרי בני ישראל ומכח זה נאבדו. וזהו שמדייק אתם ראיתם ולא המצריים, אף על פי שהיה יכול להיות גם כן להם זה האמונה על ידי הניסים והנפלאות, אף על פי כן חזקת את לב פרעה שלא יאמין ואביא אתכם אלי מכח המופתים שראו והאמינו ולא קודם לכן:

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט, ו). יבואר על פי מאמר רבותינו ז"ל (מועד קטן טז:) מי מושל בי צדיק עיין שם. ונמצא יש לישראל עמו כולם צדיקים מדת מלכות כביכו"ל להפוך הגזירה אשר נגזור למעלה לרעה חס ושלום להפוך להמשיך חסד לישראל. וזהו ואתם תהיו לי ממלכת, כלומר שאתם יש לכם כביכו"ל המלכות. לי, פירוש עלי להפוך ולבטל הנגזר למעלה אבל על מה יש לכם המלכות עלי כביכו"ל. ומפרש הכתוב כהנים מדת חסד בזה אתם ממלכת כנ"ל, אבל חס ושלום לבטל החסד הנגזר למעלה על ישראל בזה אין אתם ממלכת רק להמשיך חסד בזה יש לכם המלכות:

או יבואר, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, דהנה יש ג' כתרים כתר תורה כו' (אבות ד, יז) והנה כל הכתרים אינן בירושת אב חוץ מכתר כהונה הוא בירושה מן האב וזרעו מיוחס אחריו והנה ישראל יש להם קדושת אבות כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט) ובחר ה' בישראל מחמת כי יש להם ירושה קדושת אבות וזהו דאמר ממלכת כהנים:

וישב משה את דברי העם אל ה' (שמות יט, ח). עיין באור החיים, שפירש דחס ושלום דלא בדרך תשובה החזיר משה דברי ישראל להשם, כי הוא יתברך אין צריך לתשובתו והוא יודע מלבות בני אדם, רק משה סיפר דברי ישראל לפני השם לחבבן לפני המקום וסיפר דבריהם האיך שהקדימו נעשה לנשמע. ויש לומר עוד בזה, דמשה הסתכל בתשובת ישראל דהקדימו נעשה לנשמע וזה דבר פליאה שאין בני אדם יכולים להשיגו זולת כח אלהים כמו דאיתא במדרש מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר (תהלים קג, כ) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושה דברו לשמוע כו', מעיקרא עושים והדר לשמוע. והם כוונו למטה בני ישראל אלו הדיבורים והבין משה שזה אין דברי עצמם אלא רוח ה' דיבר בם ומלתו על לשונם שהשכינה בעצמה היה מדברת מתוך גרונם של כל אחד מישראל תשובה זו נעשה ונשמע. וזהו שכתוב וישב משה את דברי העם אל ה', רצה לומר שהחזיר הדיבורים אל ה' שיחס הדיבורים הללו אל השם, רצה לומר שהשם בעצמו השיב זה ורצונו היה בכך שיקדימו נעשה לנשמע:

וגם בך יאמינו לעולם (שמות יט, ט). פירש רש"י גם בנביאים הבאים אחריך. ונראה בסייעתא דשמיא על פי דאיתא ברמב"ן ז"ל בפרשת משפטים (שמות כג, כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך כו' ועשית את אשר אדבר, דרצה לומר שלא תשמע למלאך רק אם ידבר את אשר אני אדבר, מה שאין כן אם יאמר לך לעבור על מצוה מהמצות אז לא תשמע לו עד כאן דברי פי חכם חן. וזהו שאמר הכתוב וגם בך יאמינו, דהוי ליה למימר וגם לך יאמינו. לזה רמז רש"י כוונת הכתוב דהנביאים הבאים אחריך אם יהיה בך בתוך תורתך אז יאמינו להם. ומדויק תיבת בך, רצה לומר אם יהיה בתוכך שלא יסירו מאתך. וזה שרמז רש"י ז"ל בתיבת אחריך, שהוא לשון עצתך כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות סא.) וילך מנוח אחרי אשתו (שופטים יג, יא) אחרי עצתה, הרי דאחר הוא לשון עצה, ורצה לומר אם ילכו במצותיך שמצות נקראים בזוהר הקדוש עצות עיטין דאורייתא וכן מבואר ברמב"ם סוף הלכות תמורה עיין שם, שמביא ראיה מפסוק (משלי כב, כ) הלא כתבתי לך שלישים במועצות כו'. מה שאין כן אם יאמרו חס ושלום לסור ממצותיך לא יאמינו להם. ומתורץ בזה מה שקשה לכאורה למה לו הבטחה שיאמינו בנביאים הלא כל נביא ה' צריך ליתן אות, אם כן מחמת מופת שלו יאמינו לו. ולפי מה שכתבתי ניחא, דזהו

ההבטחה שלא יאמינו במופת רק אם לא יסור הנביא מתורת משה, מה שאין כן בלאו הכי לא יועיל המופת כאשר הזהירה על זה התורה בפרשת ראה (דברים יג, ב) כי יקום בקרבך. ועל פי דרך חידוד אמת נבאר תיבת לעולם דחכמינו ז"ל אמרו (יבמות צ:) ומביא הרמב"ם בפסקיו (הלכות יסודי התורה פרק ט' הלכה ג') דאם נביא מצוה לעבור על דברי תורה לפי שעה שהוצרך לו כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בשעת איסור הבמות רשאין לשמוע לו, מה שאין כן אם מצוה לעבור על דבר מצוה של תורת משה לעולם אין רשאין לשמוע לו. וזהו שאמר הכתוב וגם בך יאמינו, רצה לומר אימת לא יאמינו בנביאים כפירוש רש"י רק אם הוא בך כפי תורתך כנ"ל. לעולם, רצה לומר מה שיצוה הנביא שינהוג לעולם היפוך מתורתך לא יאמינו רק אם יצוה כפי תורתך, מה שאין כן ציווי נביא שאינו לעולם רק לפי שעה שומעין לו אף על פי שהוא נגד תורת משה כיון שהוא לצורך שעה ודו"ק:

ויאמר ה' אל משה רד העד בעם כו' ויאמר משה אל ה' כו' ויאמר אליו ה' לך רד (שמות יט, כא-כד). והנה רש"י ז"ל מפרש שמזרזין כו'. והנראה כך, דהנה משה רבינו עליו השלום היה מאמין בדברי הבורא יתברך באמונה גדולה ושלימה והיה מקיים דברי הבורא יתברך תיכף כששמע הציווי מפי הבורא יתברך בזריזות גדול. והנה משה רבינו עליו השלום היה סבור כמו שהוא מאמין לדברי הבורא יתברך ואינו עובר על דבריו כן האמונה וההנהגה בלב כל איש ישראל. ובאמת אין אנו במדריגה גדולה כמשה רבינו עליו השלום אשר ידעו ה' פנים אל פנים כו', והיה רואה תמיד כל עת גדולת הבורא יתברך שמו והיה לו אמונה חזקה לשמור הציווי אשר יצא מפי ה' ושלא לעבור חס ושלום על רצונו, כי היה תמיד דבוק בה' והיה במדריגה גדולה. וזהו הרמז בפסוק הנ"ל ויאמר ה' אל משה רד העד בעם כו' ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות כו' כי אתה העדותה וגו', כלומר משה אמר אל ה' למה אשוב לומר עוד להם כיון שצוית להם פעם אחד בודאי לא יעברו על דבריך, כי זה היה זר בעיני משה שיהיה אדם בעולם שיעבור על ציווי הבורא יתברך, כי משה היה במדריגה גדולה והיה סבור שאי אפשר לאדם בעולם שיעבור על ציווי הבורא יתברך. וזהו ויאמר אליו ה' לך רד כו', השם יתברך אמר למשה אתה במדריגה גדולה ואתה תמיד דבוק אלי לכך קשה לך איך אפשר לעבור אדם על ציווי שלי. לך רד, כלומר רד ממדריגתך ותראה שבמדריגה התחתונה יכול אדם לעבור על ציווי שלי ולכך לך פעם שנית והעד בם:

פן יהרסו אל ה' לראות (שמות יט, כא). זהו הלא תעשה שאמר הקדוש ברוך הוא בשעת מתן תורה. הכלל, כי הרמב"ן פירש על הפסוק (שיר השירים ב, ז) אם תעירו ואם תעוררו

את האהבה עד שתחפץ, כשמגיע אל אדם אהבת הבורא או יראת הבורא ברוך הוא אזי תיכף יעשה מצוה ואז בזה מביא אהבה ויראת הבורא בצמצום, כי כל זמן שלא עשה מצוה יש לו מלחמות אבל כשעושה עם זה היראה ואהבה מצוה אזי מביא בצמצום ובטל ממנו כל המלחמות. והנה מצוה שעושה הוא כמו כלי שתנוח בו זה התעוררות שמגיע לו מלמעלה זהו עד שתחפץ כי החפץ הוא כלי עיין שם ברמב"ן. והנה ישראל במעמד הר סיני שם היה להם התעוררות מאהבת ויראת הבורא ברוך הוא וצריך להיות דבר שיצמצם בו התעוררות היראה ואהבה. והנה מבואר בגמרא (קידושין לט:) כל היושב ואינו עובר עבירה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה מצוה, והיינו כשמגיע לו איזה עבירה והוא אינו עושה ונמצא כיון ששמרו ישראל את המצות בשעת מתן תורה ולא נגעו בהר סיני אז צימצמו היראה ואהבת הבורא ברוך הוא שהיה להם בשעת מתן תורה, כי נחשב להם כאילו עשו מצוה, כי כל דבר צריך להיות לו צמצום העולם השרפים כמדריגתם ועולם החיות כמדריגתם וכן עד עולם עשיה. ועל זה אמר הקדוש ברוך הוא ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות כו'. ועל זה הטעם נקרא שבועות עצרת, כי האהבה ויראת הבורא זה השיגו קודם מתן תורה בערב יום טוב כמאמר חכמינו ז"ל וישב משה את דברי העם אל ה' כו' ויאמרו כל אשר דיבר כו'. והנה בשעת מתן תורה עצמו ששמרו המצוה כנ"ל צמצמו היראה והאהבה כנ"ל, ועל זה הטעם נקרא עצרת מלשון עצור. והנה יש כבוד נברא וכבוד נאצל. כבוד נברא, היינו מה שהעולמות משיגים גדולת הבורא ברוך הוא מהחלק שהוא מצומצם בעולמות, והיינו מה שהעולמות נותנים לו כבוד וגדולה ממה שמצמצם בעולמות. וכבוד נאצל, מה שהעולמות משיגים ונותנים לו כבוד וגדולה כביכו"ל ממה שלא נצמצם עדיין בעולמות. וזה באמת אי אפשר להשיג, כי אם ביום טוב ובפרט ביום טוב של עצרת שבו יש התגלות ממתן תורה כנאמר אתה נגלית בענן כבודך, כי זה שאי אפשר להשיג נקרא ענן לשון חושך, שאין שם התגלות בכל עת וזהו שהשמות מכ"ד קשוטי כלה שני אותיות אחד נקד בניקוד קמץ ואחד נקד בניקוד קבוץ שהוא נקרא שורק, כי שורק הוא לשון אשרקה (זכריה י, ח) אשר הוא מושג והוא הנקרא כבוד נברא מה שהעולמות נותנים לו כבוד וגדולה ממה שהוא מצומצם בעולמות. וקמץ, הוא לשון סתום הוא כבוד נאצל מה שלא נצמצם עדיין בעולמות והכל מושג לישראל ביום טוב זה של מתן תורה:

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ, ב). עיין רש"י מבית עבדים. והנראה, כי זה שנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל אחר יציאת מצרים ולא נתן להם התורה קודם ואחר כך יוציאם ממצרים, כי הכלל זה שעובד מיראה נקרא בבחינת

עבד והעובד מאהבה נקרא בבחינת בן ונמצא אם היה נותן להם קודם יציאת מצרים אז היו ישראל מקבלים התורה מחמת יראה, כי אם חס ושלום לא יקבלו התורה לא יוציא הקדוש ברוך הוא אותם ממצרים והיה להם בחינות עבד לזה הוציא הקדוש ברוך הוא אותם ממצרים קודם ואחר כך קבלו התורה בוודאי קבלו ישראל התורה מאהבה והם בבחינת בן. וזהו אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ועתה אני נותן לך התורה. והוצאתיך מבית עבדים, שלא יהיה כבחינת עבד, כי אם בחינת בן:

אנכי ה' אלהיך. ואמרו רבותינו ז"ל (שבת קה.) אמירה נעימה כתיבה יהיבה. הכלל, כי צריך האדם לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד. והנה אי אפשר לאדם לדבק מחשבתו תמיד לה', רק הכלל הוא כשאדם עובד כדי לעשות נחת רוח ותענוג להבורא יתברך אז זה התענוג בעצמו מעורר אותו לדבק מחשבתו להבורא יתברך. והנה אמירה היינו דיבור והוא אינו תמיד, אבל מה שהוא כתוב בכתב הוא תמיד. וזהו הרמז אמירה נעימה מה שאדם עובד את הבורא יתברך כדי לעשות לו תענוג, כי נעימה הוא לשון תענוג כתיבה יהיבה זה הוא לו תמיד לעורר אותו בכל רגע לדבק מחשבתו להבורא יתברך:

או יבואר, אנכי ה' אלהיך, עיין ברש"י ואיתא במדרש בים נגלה להם כבחור, ובמתן תורה נגלה להם כזקן. הכלל, על דרך משל אב אוהב את בנו וכשהאב עושה איזה דבר והבן אומר לאביו עשה למעני כך אז מחמת אהבתו את הבן מאוד עושה רצון הבן נמצא מחמת אהבה עושה את עצמו בבחינת הבן, דהיינו כמו שהבן רוצה אבל אם לומד עמו שכל בזה צריך לעשות כפי שכלו כדי שיבין הבן ולא כמו שרוצה הבן. כך הבורא ברוך הוא ברא הכל וברא את הים, אבל ישראל היו אומרים שצריך להם להיות הים יבשה והיה צריך הבורא ברוך הוא וברוך שמו להראות את עצמו כביכול בבחינות בן כמו שהבן רוצה, והיינו מה שאמרו שנדמה להם כבחור, דהיינו בחינת בן. אבל בהר סיני כשעמדו ישראל במתן תורה היה צריך הבורא לתת התורה לישראל והיה צריך לעשות כמו שהוא רוצה כנ"ל, והיינו כזקן שנדמה להם כזקן ויושב בהוראה וקל להבין:

ובאופן אחר יבואר מאמר חכמינו ז"ל בים סוף נגלה להם כזקן, דהנה השם יתברך מצמצם עצמו בהעולמות אמנם בים סוף שהיה שם שינוי הטבע ולא היה מתלבש אז בהעולמות וראו השם יתברך בלי שום לבוש ובמתן תורה התלבש השם יתברך עצמו כפי שיעור שהעולמות יהיה יכול לקיים. והנה לבוש מרומז בכתבי האר"י ז"ל בבחינות שערות וזהו בים סוף נגלה להם כבחור, בלא שערות בלא שום לבוש שהיה מתלבש בעולמות. ובמתן תורה נגלה כזקן, דהיינו שערות שנגלה להם בלבוש שהתלבש בעולמות. וזהו הרמז בדברי רבותינו ז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל

הנביא, כי יחזקאל וכל הנביאים ראו השם יתברך כביכו"ל בהתלבשות בעולמות כפי שיעור העולמות ובים ראו כולם השם יתברך כביכו"ל בלא לבוש אמנם במתן תורה היה צריך להתלבש כדי שיבינו בני ישראל את התורה. וזהו אתה נגלית בענן כבודך, פירוש בלבוש וצמצום אורו הגדול, כי ענן הוא בחינות חשכות מורה על צמצום אורו ומבאר למה הוצרך לזה על זה אמר על עם קדשך לדבר עמם, רצה לומר שהוצרך לדבר עמהם שיוכלו אז להבין דבוריו הקדושים ודו"ק:

או יבואר מאמר חכמינו ז"ל בים סוף נגלה להם כבחור ובמתן תורה כו', שמא תאמר כו' תלמוד לומר אנכי. להבין זה הכלל הלא מדת בחרות מורה על שקלי וטרי, כלומר שעדיין אין דעתו מיושבת במדה אחת. והנה בשעת קריעת ים סוף היה שם שני מדות. מדה של חסד על ישראל ומדה של דין על פרעה ועל עמו. ומדת זקנה מורה על דעה מיושבת במדה אחת במדת חסד. ובאמת במתן תורה לא היה שם רק חסד על ישראל ועל כל העולם כמאמר חכמינו ז"ל (שבת פח:) ונתמלא כל העולם כולו בושם. ובאמת מה שהקדוש ברוך הוא עושה דין ברשעים הוא רק בשביל לעשות ולהראות חסדו לישראל עמו. וזהו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אף על פי ששם היה דין אף על פי כן העיקר היה חסד. וזהו אנכי כו', אנכי היום בזה המדה אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי שם גם כן היה הכל חסד:

או יבואר, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. הרמב"ן הקשה מפני מה לא אמר אנכי אשר בראתי שמים וארץ. ונראה לתרץ, דהנה זה הכלל גדול בעבודת הבורא יתברך שמו שאנחנו בני ישראל מחויבים להאמין בב' תורות בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה שכולם ניתנו מרועה אחד. והענין הב' תורות תורה שבכתב מסר לנו על ידי משה עבדו נאמן ביתו מכתב חרות על הלוחות באש שחורה על גבי אש לבנה, ותורה שבעל פה מה שנמסר למשה רבינו עליו השלום על פי פירושה כל שתלמיד ותיק עתיד לחדש. נמצא שעיקר תורה שבעל פה ניתנה לנו כפי מה שהצדיקים שבדור יפרשו את התורה כן יקום. וזה כח הגדול שמסר לנו הבורא ברוך הוא מחמת אהבתו ובחירתו לעמו ישראל וכפי רצונם מהתורה כך מתנהגים כל העולמות. וזהו מה שאמרו חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:) הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה והצדיק מבטלה. וזהו מי שעובד להבורא ברוך הוא וברוך שמו בגין דאיהו רב ושליט. וידוע מאמר חכמינו ז"ל שבמתן תורה נגלה להם כזקן, וביציאת מצרים נגלה להם כבחור. והענין הוא כך, ששני בחינות יש בעבדות הבורא ברוך הוא, יש מי שעובד להבורא ברוך הוא בגין דאיהו רב ושליט ואינו משים על לבו הטובות והחסדים מה שהשם יתברך ברוך הוא משפיע עליו, כי כל

הטובות וכל התענוגים כלא נחשבו נגד תענוג עבדות הבורא ברוך הוא שהוא עובד למלך גדול ואדיר כזה אשר אלף אלפים ישמשוניה ואין שיעור למרכבות כבודו וזהו נקרא מוחין דגדלות שעובד להבורא ברוך הוא בגדלות השכל. ויש מי שעובד להבורא ברוך הוא מחמת שמשפיע עליו חסדים ושפע רב וזהו נקרא מוחין דקטנות שעובד להבורא ברוך הוא בקטנות השכל ולכן ביציאת מצרים שראו הניסים והנפלאות מה שעשה להם השם יתברך ברוך הוא שלקה להמצריים בעשר מכות ונס דים סוף וביזת הים אז עבדו להשם יתברך במוחין דקטנות. וזהו על הים נגלה להם כבחור בשכל קטן, ובמתן תורה שבמעמד הר סיני פסק זוהמתן, ולא היה נחשב אצלם שום תענוג עולם הזה עבודת הבורא ברוך הוא ועיקר עבודתם היתה להבורא ברוך הוא בגין דאיהו רב ושליט, וזהו מוחין דגדלות שעבדו להשם יתברך בשכל גדול. וזהו במתן תורה נגלה להם כזקן, שיש לו שכל גדול. ומטעם זה לא נכתב אות טי"ת בדברות ראשונות, כי אות טי"ת מרומז על טובות ובשעת דברות ראשונות היה נשמות ישראל זכים וברורים שלא היה נחשב לכלום שום טובות ותענוגים נגד תענוג עבודתו יתברך ויתעלה זכרו לנצח נצחים מפני שהיו בבחינת מוחין דגדלות וכנ"ל. וכל מי שעובד להשם יתברך במוחין דגדלות אין לו שום מורא ופחד מכל המאורעות שבאות עליו, כי אף על פי שלפי הנראה הוא צרה אך בתוך מחשבתו ולבו הוא אינו נחשב אצלו לצרה, כי לבו נכון ובטוח שבוודאי לא יגיע לו שום נזק אך בחוץ לפי הנראה הוא צרה. ומי שעובד להשם יתברך במוחין דקטנות אזי כשבא עליו איזה מאורע מן המאורעות אזי נופל עליו פחד גדול שאפילו במחשבתו ולבו האי גברא בהאי פחדא יתיב ועל ידי זה מתגבר עליו כח החיצונים שהוא תחת ממשלתם וכשהם מתגברים עליו אזי הוא תחתם:

וזהו כוונת דוד המלך עליו השלום בהלל המצרי שאמר (תהלים קיח, י) כל גוים סבבוני בשם ה' כי אמילם סבוני גם סבבוני בשם ה' כי אמילם, דקשה הכפל. ומה גם שבפעם השני אמר גם סבבוני מהו גם. אך לדרכינו יובן שפיר, שדוד המלך עליו השלום אמר כל גוים, כל המאורעות שבאו עלי. מן האומות סבבוני, הם היו רק סובבים אותי מבחוץ אבל במחשבתי לא היה לי שום מורא ופחד מזה, כי היה לבי נכון ובטוח שהשם יתברך יכרית אותם מעלי ויציל אותי מן המאורע. וזהו בשם ה' כי אמילם, כי דוד המלך עליו השלום היה תמיד עובד השם יתברך במוחין דגדלות אבל לפעמים כשנפל ממדריגתו ועבד להשם יתברך במוחין דקטנות אזי כשהיה בא אליו איזה מאורע נפל עליו פחד גדול גם במחשבתו. וזהו סבוני, לפעמים בא אלי איזה מאורע מן האומות גם סבבוני הסביבה היה בי ממש כי נפלתי ממדריגתי והייתי מרגיש הסביבה במחשבתי כי נפל עלי פחד

ומורא. ואף על פי כן בשם ה' כי אמילם, בטחתי בחסד עליון שיכרית כל הקמים עלי ויוציאני מצרה לרצה. ומזה הטעם כתבו הפוסקים ששבת שלפני פסח קורין אותו שבת הגדול, על שם נס הגדול שנעשה בו שפסח מצרים מקחו מבעשור וקשרו אותו בכרעי המטה ושואלים המצריים למה זה לכם, והשיבום לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו והיה שיניהם קיהות על זה ששוחטין את אלהיהם. ולכאורה יש להבין מפני מה יחסו וקראו לזה הנס גדול יותר משאר ניסים, וכי לא היו ניסים גדולים יותר מזה הנס והא נס דקריעת ים סוף ושאר ניסים שעשה השם יתברך עם עמו ישראל היו יותר גדולים מזה הנס. אך רמזו לנו שישראל בעת הזאת עבדו להשם יתברך במוחין דגדלות וכל מי שעובד להשם יתברך במוחין דגדלות אזי אין לו שום מורא ופחד מכל איזה מאורע שבא עליו כאשר ביארנו למעלה ולזה קראו אותו נס גדול שנעשה בגדלות השכל שלא היה להם שום מורא ופחד מן המצריים אף על פי שהיו רוצין לשחוט את אלהיהם:

ובזה מתורץ דהאיך נטלו את הפסח בעשור לחודש וקשרו אותו בכרעי המטה והיו אומרים למצריים שהם רוצים לשחוט לשם פסח, דהא מקודם לכן אמרו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו (שמות ח, כב) לעיניהם דייקא, שהיה להם פחד מחמת השגחתם שהיו משגיחין עליהם וכפי מה שבארנו למעלה הוא נכון דכשנכנסו אחרי כן במדריגות מוחין דגדלות לא היו משגיחין על השגחתם, כי היו במדריגה שלא היו מתיראין משום דבר וממשלת מצרים וגבורתם כלא נחשבו. ואפשר לומר שמפני זה ציוה להם השם יתברך שיקחו את הפסח בעשור לחודש כדי להכניסם במדריגה במוחין דגדלות. ובזה נבוא אל כוונת הכתובים במה שאמר יתרו למשה רבינו עליו השלום ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים עתה ידעתי כי גדול ה' כו', ולכאורה יש לדקדק כפל הלשון אשר הציל אשר הציל, וכי ב' הצלות היתה והלא הכל הוא הצלה אחת. ועוד מהו עתה ידעתי כי גדול. ויתישב על נכון דכבר ביארנו, כל מי שעובד להשם יתברך במוחין דגדלות אזי אין לו שום מורא ופחד מכל המאורעות שבאות עליו ואינו נכנע תחת הסטרא אחרא, כי אדרבה הוא מתגבר עליהם. וזהו כוונת ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה, כפשוטו על הנס הגדול שהוציאם מצרה לרצה. ואשר הציל את העם מתחת יד מצרים, מתחת דייקא שהבורא ברוך הוא וברוך שמו הגביר חסדו על יראיו בשעה שהיו ישראל במצרים השפיע עליהם שכל גדול ועבדו להבורא ברוך הוא במוחין דגדלות ובזה יצאו מתחת יד מצרים שלא היו נכנעין תחתיהם וכנ"ל ולא היה שום פחד מהם. וזהו עתה ידעתי כי גדול ה', שעבדו להבורא ברוך הוא וברוך שמו במוחין דגדלות:

והנה כבר ביארנו שכל מי שעובד להשם יתברך במוחין דגדלות אזי כל העולמות מתנהגין על ידו וממשיך השפע לכל העולמות וכשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה יש בידו כח לבטלה להמתיק הדינין מצרה לרצה. וזהו כוונת רבותינו ז"ל (שבת קה.) אנכי, נוטריקון אנא נפשי כתבית יהבית. וידוע שהנפש הוא הרצון כמו (בראשית כג, ח) אם יש את נפשכם כו', וזה אנא נפשי כתבית, אני כתבתי רצוני, זהו תורה שבכתב. יהבית, זה תורה שבעל פה. ומסרתי רצוני לכם, פירוש לכם רשות לפרש כפי רצונכם וכפי רצונכם יתנהגו כל העולמות. ואם תאמר שחס ושלום יש לו להקדוש ברוך הוא כביכו"ל צער מזה מה שמנצחין אותו, לא אדרבה יש לו שמחה ותענוג גדול מזה כמבואר בחכמינו ז"ל מה עושה קודשא בריך הוא קא חייך ואומר נצחוני בני. ועוד מצינו לחכמינו ז"ל שאמרו לא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מנצחין אותו כו', אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן מנצחין אותו והוא שמח, וידוע שלשון נעימה הוא מתוק. וזהו מה שדרשו חכמינו ז"ל עוד אמירה נעימה כתיבה יהיבי מה שמסרתי רצוני לעמי ישראל שכפי רצונם יתנהגו כל העולמות הוא מתוק אצלי שיש לי מזה תענוג כמו שיש להאב תענוג מהבן כשהבן מנצח אותו ובשביל זה הזכיר השם יתברך מיציאת מצרים ולא אשר בראתי שמים וארץ, כי הזכרת הבריאה הוא רק להודיע שהוא קדמון לכל הקדומים ושהעולם מחודש אבל בהזכרת יציאת מצרים מה שאמר אנכי אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ניכר אהבתו לעמו ישראל. ובזה לימד דעת העם בכדי להכניס בלבם התלהבות לעבודתו יתברך שמו ויתעלה איך שהוציאם ממצרים מחמת אהבתו ובחירתו לעמו ישראל ומסר להם הכח והיכולת להמתיק הדינין מצרה לרצה ושעל ידם יתנהגו כל העולמות, כי המה נקראו בנים למקום ועל ידי זה יתלהבו לבם לעבודתו וזה עיקר גדול בעבדות הבורא. וזהו לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ולכאורה על פני אין לו ביאור. ולדרכינו יובן שפיר, כיון דכל כך גדלה האהבה עד שקראתי אתכם בנים כנ"ל נמצא שאני שוכן בתוככם שאהבתי דבוקה בבני ועיקר חנייתי אצל בני לכשתעשה חס ושלום אליל אזי הוא כביכו"ל על פני ממש וכו' ודו"ק:

או יאמר, אנכי ה' אלהיך, ודרשו חכמינו ז"ל לפי שבים נגלה להם כבחור ובמתן תורה נגלה להם כזקן מלא רחמים, ושמא תאמר חס ושלום שתי רשויות, לכן אמר אנכי, אני הוא שהייתי בים ואני הוא במתן תורה. והנה צריך להבין מה זה שבים נגלה להם כבחור ובמתן תורה נגלה להם כזקן וכו' שתי רשויות כו'. להבין כל זה על פי מה דכתוב בכתבי האר"י ז"ל בחג הפסח הוא מוחין דקטנות ובחג השבועות הוא מוחין דגדלות. ואבינה לכם דבריו מה זה מוחין דקטנות ומוחין דגדלות. כי יש שני מדריגות צדיקים, יש צדיק

שעובד להבורא ברוך הוא בשביל עולם הבא וזה הנקרא בספר המדע להרמב"ם שלא לשמה. ויש צדיק שעובד להבורא ברוך הוא לשמה, היינו שלא לשם טובתו רק לשמח את הבורא ולעשות לו נחת רוח. ושמא תאמר שמדריגה הא' לאו כלום היא, אינו כן, כי מי שהוא חכם יכול לעבוד הבורא ברוך הוא בשביל עולם הבא גם כן ותהיה העבודה לשמה, כי למשל יש בן קטן שאין לו דעת כשעושה לו אביו בגד נאה כשבא אצל אביו אינו בא רק להתפאר ולא לנחת לאביו ובן גדול שיש לו דעת הוא מכוון לבא אצל אביו מלובש בבגדים שעשה לו אביו כדי לנחת אביו, כי יש לו תענוג גדול מזה. וכן בנידון דידן מי שהוא בן חכם יוכל לעבוד לבוראו שלא לשמה, היינו בשביל עולם הבא ויהיה לשמה מחמת שכוונתו בזה שרוצה עולם הבא שיהא מלובש בבגדים נאים ויהא נחת רוח ושמחה בזה לאבינו שבשמים, כי להיפך חס ושלום אינו יכול לסבול צרות בנו אוהבו. וזהו כוונתם שמתוך שלא לשמה בא לשמה, היינו שרוצה כל הטובות בשביל שיהיה נחת רוח להבורא בזה ונמצא זה שעובד לטובתו שלא לשמה זה נקרא מוחין דקטנות, רצה לומר קטנות השכל כמו הבן קטן דלעיל שעושה רק לטובתו ומי שחננו ה' בבינה ומעלה השלא לשמה גם כן לשמה כנ"ל הוא נקרא מוחין דגדלות כמו הבן הגדול הנ"ל שעושה זאת בחכמה נפלאה ונמצא מוחין דקטנות הוא לבוש למוחין דגדלות כי בלא קטנות אין יכול לבא למוחין דגדלות:

וזהו כוונת האר"י ז"ל שכתב בפסח מוחין דקטנות, כי במצרים היו בקטנות והיו עובדין שלא לשמה כמאמר הכתוב (שמות ג, ז) שמעתי את צעקת בני ישראל מפני נוגשיו. וזהו גם כן כוונת בעל האגדה שמתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו במצרים , ובוודאי לא יעלה על הדעת חס ושלום שעבדו עבודה זרה ממש רק שהיו עובדין שלא לשמה וזה נקרא עובד עבודה זרה מחמת שעובד את עצמו ולא עובד להבורא ברוך הוא בגין דאיהו רב ושליט וזה מוחין דקטנות. ובחג השבועות הוא מוחין דגדלות אחר שקבלו התורה ואמרו נעשה ונשמע ובוודאי היו עובדין לשמה ולזה נקרא מוחין דגדלות. וזהו כוונת חכמינו ז"ל לפי שבים נגלה להם כבחור, רצה לומר בחור הוא לשון קטנות והיו במוחין דקטנות. ובמתן תורה נגלה להם כזקן, פירוש היו עובדין במוחין דגדלות בחכמה גדולה כזקן, והיינו לשמה. ושמא תאמר שתי רשויות, פירוש שתי מיני עבדות הן לכך אמר אנכי, אני הוא שהייתי, פירוש מי שהוא בן חכם אזי הן לו רק עבדות אחד, והיינו שמעלה השלא לשמה גם כן לשמה ומה שעובד או מתפלל לטובתו הוא גם כן בכוונה זאת שיהא נחת רוח להבורא ברוך הוא כנ"ל נמצא שאין ב' רשויות רק רשות אחד, כי מן השלא לשמה נעשה גם כן לשמה ודו"ק:

ונמצא לפי דברינו הנ"ל יבואר שימי הספירה הם בחינות לבוש, כי מוחין דקטנות הם לבוש למוחין דגדלות כנ"ל. ומזה הטעם אסור לגלח השערות בימים ההם, כי השערות הם גם כן בחינת לבוש כידוע וכשמגיע יום המובחר אזי אנו זוכין למוחין דגדלות ואזי הוסר הלבוש ומסירין אנו גם כן השערות. לכן אנו מוזהרין להזהיר גדולים על הקטנים שלא לגדל שער שלהם הנקרא בייא האר, כי יהיו חס ושלום דבוקים בבחינה זו של השערות ויהיו להם יניקה ממקום המטונף הנ"ל. לכן מי שבשם ישראל יכונה יהיה זהיר במאוד שלא לגדל שער של התינוקת שלהם ולעשות להם בייא האר חס ושלום שלא להדביק אותם בסטרא אחרא ההיא חס ושלום רק להסיר מהם ע"י מוקדם בכדי שיהיו דבוקים לסטרא דקדושה ויטיב לו בזה השם יתברך יפתח לנו ולכל ישראל שערי תורה שערי קדושה שערי טוהר:

פוקד עון אבות על בנים כו' ועושה חסד כו' (שמות לד, ה). פירוש דכשהקדוש ברוך הוא נפרע מעון הוא מחסר העון על ידי זה שנפרע ממנו. וזהו פוקד, לשון חסרון, לשון ויפקד מקום דוד (שמואל א' כ, כה) שנעשה העון מחוסר, מה שאין כן כשמשלם שכר טוב עבור מצוה אינו מחסר המצוה אדרבא נעשה המצוה יותר גדולה, כי השם יתברך מענג בזה שמשפיע שפע ונמצא מה שגרם שמשפיע נעשה מצוה יותר גדולה. וזהו עושה חסד, אדרבא בשילום שכר נעשה החסד יותר גדולה:

זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ז). ובדברות אחרונות כתיב (דברים ה, יב) שמור את יום השבת לקדשו כאשר כו'. ודרשו חכמינו ז"ל (ראש השנה כז.) זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. הענין, כל המצות שיש בתורה יש בה גוף המצוה, דהיינו המעשה וגם הטעם של המצוה רק שהטעם אינו מצוה רק גוף המעשה לבדו הוא מצוה. אבל מצות שבת גם הטעם הוא מצוה כמו גוף המצוה של שבת שצונו הבורא לשמור שבת, היינו קיום השבת ושמירתו כמי ששומר מצות המלך ומקיימו מבלתי ידיעת הטעם של המלך רק מאמונה וטעמו של דבר הוא כי ששת ימים עשה ה' את השמים. והטעם גופא צריך לאמונה שאיש הישראל מאמין בלבו בבורא שיש בורא שברא עולם בששת ימי המעשה וכלה מלאכתו ביום השביעי ונח בו. ונמצא הטעם הוא גם כן מצוה כמו עיקר השמירה ונכלל בתורה שמור את יום השבת לקדשו, והזכירה של מצוה זו של היום הקדוש הזה הטעם כמו שכתוב זכר למעשה בראשית, והיינו כנ"ל. ולפי זה בחינת הזכירה שהוא הטעם הנכלל במלת זכור את יום השבת הוא בסוג אחר, דהיינו רצה לומר שהזכירה הוא גם כן מצוה כעין השמירה עם שהזכירה הוא רק הטעם של דבר כי ששת ימים עשה וכו'. אך שהטעם גופא תלוי בעיקר האמונה כנ"ל שעליה נצטוינו בסיני אנכי ה' אלהיך,

להאמין בבורא שהעולם מחודש שהשם יתברך קדמון לכל והוא חידש העולם יש מאין ובשביעי שבת וינפש:

ובזה יובן מה שאומרים בתכנת שבת כו' צוית פירושיה עם סדורי נסכיה כו', היינו רצה לומר הטעם והפירוש של מצוה של שבת גם כן צוית והוא גם כן מצוה. ומה שכתוב שמור את יום השבת לקדשו, יובן גם כן. והוא באופן זה, כי בשני בחינות ברא השם יתברך את העולם בחינות אור ישר ובחינות אור חוזר. ובחינת אור ישר, הוא מה שנתפשט לתוך העולמות כל אחד לפי בחינתו כפי שהוא מושג לכל אחד כמו עולם השרפים ועולם החיות אינן משיגין יותר אלא עולם השרפים ועולם החיות וכן עולם העשיה אינו משיג יותר מעולם העשיה והוא מה שמושג בעולמות נקרא אור הישר. ובחינת אור החוזר, הוא בחינות אור שנשאר שלא בא לעולם מחמת שאין העולמות יכלו לקבל הבהירות והיה חוזר אל האין סוף ונתצמצם ובחינת הצמצום הוא אור החוזר והוא בלתי השגה לשום נאצל ונברא שאין שום חיה ושרף ואופן יוכל להשיג שם רק ישראל עם קדוש שהם למעלה מכל עולמות ואפילו מעולם השרפים הם גבוהים והם יכולין להתדבק ולהשיג אפילו בבחינות שבלתי השגה והוא בבחינת שאמרו חכמינו ז"ל (ראש השנה יז.) לשארית נחלתו (מיכה ז, יח) לאותן שעושין עצמם כשיריים. ואמר המנוח האלקי מורי ורבי מורינו דוב בער זצ"ל שקאי על הצדיקים שמתקדשין מאד בקדושה דמאריהון. ושורש הענין של קדושה רומז גם כן למקום הצמצום הנ"ל במקום שהוא בלתי השגה, והיינו כשישראל מקדשין עצמם במילי דרשות ופורשין עצמן מעולם הזה ומן התענוגים בטלים שהם הבחינות שבאו בעולמות ומושגים לברואים רק מדביקים עצמם למעלה מן העולם הזה והוא הבחינות שבלתי השגה הנ"ל שהוא האין סוף השיריים של האור שנתפשט לתוך העולמות והעולמות לא יכלו לסובלה וחזר לאין סוף ובחינת השיריים הוא בחינת אור חוזר הנ"ל. ולכך האומות עולם אין משיגין אלא הבחינה שבתוך העולמות המרומז כנגד ששת ימי המעשה שבהם כלה תכלית בריאת העולמות והוא בחינות התפשטות ואין להם השגה אלא בבחינות שבתוך העולמות ולכן בחרו להם אחד מימי המעשה לשביתה שהוא מבחינות שבתוך העולמות מפני שאין משיגין יותר אבל ישראל משיגין גם למעלה מהעולמות שומרים יום השבת שרומז כנגד בחינות הצמצום כנ"ל. ועל זה רומז ענין הקדושה שהוא הפרישה מן העולם הזה להתדבקות במלמעלה מעולם הזה והוא בבחינות בלתי השגה כנ"ל. וזהו שאמר שמור את יום השבת לקדשו דייקא, רצה לומר בבחינות הקדושה שיתדבקו במקום בלתי השגה על ידי שמירתה ומשיג משם כי ישראל הם למעלה והן מקבלין למעלה מהעולמות כנ"ל על ידי שהם

מתדבקים בבחינות האין על ידי פרישתם מטבעיות לא כן חלק הגוים שהם בבחינות יש ואין להם חלק שם כלל:

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת לה' אלהיך (שמות כ, ח). יובן על פי מאמר הזוהר ויברך ויקדש אותו ברכו במן וקדשו במן. הכלל, כי יש אחד שמדבר דבורים זה אחר זה בלי הפסק ויש שמישב עצמו בין דיבור לדיבור ונותן ריוח כדי לידע איזה דיבור לדבר. וכן ששת ימי המעשה מרמז בעשיה שכבר נתגלה הדיבור, ושבת מרמז על עולם המחשבה. ולכך לא ירד המן בשבת, כי שבת עולם המחשבה והוא טמיר וגנוז באין סוף ולא יכול להתגלות לאדם מחמת כי אי אפשר להתגלות בעולם העשייה רק בחול אז מתגלה עולם העשיה. אמנם אף על פי כן הכל הוא ממחשבה, כי המחשבה משפיע להדיבור ולכן בשבת הוא משפיע לששת ימי המעשה. וזהו ברכו במן וקדשו במן, משבת ירד הברכה להמן שירד בחול ולכך בחול שהוא בהתגלות בעולם העשיה אינו ניכר בו בחוש חלק האלהות, מה שאין כן בשבת שהוא טמיר וגנוז בהבורא יתברך שמו מפני שאז עולם המחשבה אז הכל דבוק בחוש בחלק אלהי ממעל. וזהו הרמז בפסוק ששת ימים כו' וביום השביעי שבת לה' אלהיך, שידוע ששבת אז חוזר הכל לעילת העילות וניכר בחוש שאז לית שום התגלות דבר גשמי רק טמיר וגנוז במחשבת הבורא ברוך הוא יתברך שמו:

כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים (שמות כ, טז). פירוש, כי זה שאמר הקדוש ברוך הוא בעצמו אנכי ולא יהיה לך, נרשם ונחקק בלב כל איש ישראל עד שאפילו הקל שבקלים מוסר נפשו על קידוש שמו יתברך וזה לבעבור נסות שתעמדו בנסיון:

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלהי וכו' (שמות כ, יח). כלומר שהשם יתברך מנהיג עולמו בתפארת ישראל כמו שישראל רוצים כן השם יתברך כביכול מנהיג עצמו בתפארת ישראל במתן התורה. וזהו שהתחיל אנכי אף על פי שהתורה באמת יש לה צרופים אחרים גדולים יותר אף על פי כן לאהבת ישראל נתן התורה כפי שיכלו לסבול עולמות התחתונים ונמצא הקדוש ברוך הוא מתנהג כפי שישראל רוצים וסובלים. וזה מן השמים דברתי עמכם, בשכל שלכם דברתי התורה וכיון שכן לא תעשון אתי, כלומר לא תעשון אותי כיון שאני מתנהג כרצונכם ובשכל שלכם וזהו אתי, כלומר עמי כנ"ל:

משפטים

והשתחויתם מרחוק (שמות כד, א). יש לומר, דהנה הבורא ברוך הוא אצלו יש כביכול שני בחינות רחוק וקרוב. בחינת רחוק, הוא שאנו מאמינים שהאור אין סוף ברוך הוא

הוא קדמון לכל הקדומים ואין שום בריה בעולם יכול להשיגו, כי אי אפשר למחשבה להשיגו מחמת דהמחשבה הוא מחודש והקדוש ברוך הוא קדמון לכל ואין שום אופן ושרף אשר ישיג אותו, כי הוא למעלה מן השגה וזהו בחינות רחוק, שהוא רחוק ומובדל מן השגה. ובחינת קרוב, הוא שאנו מאמינים שהבורא ברוך הוא ממלא כל עלמין ובגו כל עלמין ומקיף כל עלמין לית אתר פנוי מיניה כי מלא כל הארץ כבודו וזו הוא בחינת קרוב. ואנו בני ישראל צריכים להאמין בשני בחינות הנ"ל. האחד הוא רחוק והשני הוא קרוב. וזהו פירוש הכתוב שלום לרחוק ולקרוב אמר ה', לאותו צדיק שיאמין שהשם יתברך הוא רחוק וקרוב לזה השם יתברך ברוך הוא ממשיך כל מיני השפעות לעולם. והנה יש בחינות אהבה ויראה. והנה יראה לא שייך רק שאנו מתיראים מפני הדבר שהוא למעלה ממנו וזהו בחינות רחוק ששם נופל היראה אבל מבחינות קרוב מגיע האהבה. וזה שכתוב והשתחויתם, דהוא בחינות יראה שמשתחוה לזה אמר מרחוק, כנ"ל מאותו הבחינה של רחוק השיגו בחינות היראה. או יש לומר, דהנה האר"י ז"ל כתב בכוונת עלינו בואנחנו כורעים בהשתחויה שאנו משתחוים אנו ממשיכין שפע רב מאין סוף ברוך הוא לתוך העולמות. וזה שכתוב והשתחויתם, היינו שתמשיכו שפע רב מבחינת רחוק הנ"ל ודו"ק:

ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים (שמות כד, ג). דעת רש"י ז"ל שהיה קודם מתן תורה ושבע מצות שנצטוו בני נח ופרה אדומה ושבת כו'. והקשה הרמב"ן ז"ל ואינו נכון שיהיה על שנצטוו בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו ולא יאמר ויספר אלא בחדשים אשר יגיד. ולי נראה דברי רש"י כהוגן, שכפי משמעות הש"ס היה קודם מתן תורה כמבואר באור החיים. דלכאורה יש להבין על לשון ויבא משה ויספר לעם, דכפי דעת רש"י ז"ל שאמר להם ז' מצות של בני נח ופרה ודינין ושבת איננו שייך לשון ויספר לעם, כי אם ויצו את בני ישראל ולשון ויספר איננו מובן. לכן נראה, כי באמת אלו נצטוו במרה וכן ז' מצות שנצטוו כבר רק שמשה רבינו עליו השלום היה מספר לעם גודל הפעולה שפעלו ישראל בקיום הז' מצות ובמצות שנצטוו במרה והאיך שהקדוש ברוך הוא משתעשע בקיום המצות ושכל העולמות והנשמות תלוין בהן וסיפר משה גודל מעלות המצות שקיימו ישראל, דהיינו ז' מצות ומה שנצטוו במרה ונמצא ויספר לעם לא קאי אצווי מצות שהרי כבר נצטוו רק מלת ויספר לעם הוא שמספר להם גודל המעלות והשעשועים שפעלו ישראל בקיום המצות ההם אז כיון ששמעו ישראל גודל השעשועים שמשתעשע הקדוש ברוך הוא בקיום המצות והשפע והששון והשמחה שמשפיעין ישראל בכל העולמות על קיום מצות הבורא ברוך הוא אז ענו ואמרו כל אשר

דיבר ה' נעשה, כלומר שאנחנו רוצים עוד במצות כדי שישתעשע כביכו"ל הקדוש ברוך הוא ושישפיע הקדוש ברוך הוא עוד שפע רב וברכה וחיים בקיום המצות. וזהו כל אשר דיבר ה' נעשה, כלומר שאנחנו רוצים עוד במצות הבורא ברוך הוא. ומה שאמרו עוד בפעם השני כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, נבאר אם ירצה השם:

ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד, י). הכלל, כי כל ניצוץ ואבר ותנועה ומלאך צריכין לעבוד את הבורא ברוך הוא כי הוא יחיד ומיוחד ואין סוף והעובד אותו מקבל תענוג אין סוף מה שאי אפשר לשום נברא להשיגה. והנה נודע ששם באין סוף אין שייך מספר ומדה ומנין רק כשהשפע בא בתוך העולמות אז מוכרח האין סוף לצמצם לכל אחד כפי מדריגתו והיה כמה צמצומים אז כביכול שייך שפיר מספר ומדה אצל האין סוף בחינות האי"ן שבתוך העולמות. והנה כל הברואים צריכין להסתכל על האי"ן שלהם, דהיינו שורשם שהוא האין סוף יתברך שממנו כל חיותם על ידי התחברות היש שלהם בהאין סוף ושם מקבלים חיות חדש ומחשבות קדושות כרצונו לעבודתו וכל העולמות מחברים אותיות שלהם בשרשם האין סוף ועושים שם על ידי אותיות שלהם גם כן אותיות למעלה באור אין סוף כמו שרוצים, דהיינו העולם השרפים מה שצריך למדריגתם ועולם האופנים ועולם החיות מה שצריכין לבחינתם. והענין איך יבוא התחברות אותיות באין סוף על ידי עשייתם ודבקים באי"ן שצריכין להסתכל באי"ן תמיד שלא יהיו נפרדים. והנה בחינות האותיות לעשות באין סוף על ידי התחברות אותיות שלהם נקרא קמ"ץ דאיתא בתיקונים שהוא סוד ניצוץ המחובר ברקיע והאין סוף נקרא קמ"ץ. והנה האין סוף שאין שם שום גוון נקרא בחינות לבן שלבנונית הוא תחלה קודם כל הגוונין ונודע שכל העולמות הם בבחינת שתי הסתכלות. א', שצריכין להסתכל באי"ן שהוא השורש של כל ומהאי"ן בא ליש ברכה וכל טוב וגם צריכין להיות למטה שלא יבטלו במציאות רק העיקר צריכין תמיד להסתכל על השורש שלהם שלא יפרדו מהאי"ן חלילה ויהיה האי"ן שופע עליהם תמיד כי הוא מקור הברכות מבוע דלא פסק לעלמין ובחינה זו הוא סוד והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) שהחיות צריך תמיד להיות בחינות רצוא שהוא ההילוך לאי"ן והסתכלות בו שיהיה האי"ן נגד השורש וצריך להיות בחינות ושב למקומם ליש שלהם:

ונחזור לענינינו, כשהברואים עושים אותיות בשורשם על ידי התדבקות באי"ן אזי הוא הולך במחשבתו בבחינות האי"ן אל השורש. וזהו הרמז ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, כמעשה האי"ן שלהם המאיר להאותיות, כי ספיר מלשון בהירות כן יעשה אותיות שם באין סוף יתברך. והנה המשפיע והמקבל בתוך המחשבה הם בשוי' אחד,

כי צריך לצמצם שיוכל המקבל לסבול ולקבל ממנו והבחינה זו נקרא ציר"י שהם נקודות זה אצל זה בשוה לא אחד למעלה מחבירו אך אחר התקבל שפע המשפיע למעלה גבוה הוא מהמקבל ואז נקרא בחינה זו בחינות נקודה שב"א שנקודה אחד למעלה מחברתה. והנה בשעה שהמשפיע מצמצם עצמו לבחינת המקבל זה נקרא שהחכמה לוה מבינה ובשעה שהמקבל מסתכל על המשפיע נקרא בינה לוה מן החכמה כי על ידי החכמה בא לאי"ן (שמות רבה לא) אם כסף תלוה את עמי כו' ונתחברת בשורשה. וזהו דאיתא במדרש (שמות כב, כד), שהשמש לוה מירח וחשיב שם ו' מדריגות ואמר חכמה לוה מבינה כו' לרמוז על הנ"ל. והנה ידוע ענין שקלא וטריא הוא מאי"ן בא לשיקול הדעת שאי"ן בא ליש והיש מסתכל תמיד על האין שלו לשורשו שהאי"ן שופע תמיד עליהם וממלא כל משאלות לבם בסוד והחיות רצוא ושוב, מבחינת הרצון ואז שואבים חיות ומחשבות למה שרוצין לכבוד הבורא ברוך הוא. והנה כל זה נקרא בחינות שקל נמצא שהשקל הוא שם למעלה במקום הרצון. וזה היה בחינות השקלים של ישראל שהיו מסתכלים ומתחברים בהאי"ן ועשו שם אותיות כנ"ל על ידי כן בא להם כל משאלות לבם והיה פעולה שלא יפרדו מהאי"ן חס ושלום שהיה כל הסתכלות שלהם תמיד על האי"ן ומשם ימשוך כל טוב:

וזהו הסוד רמזו בתורה כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל, יב) כי בבחינה שלהם שייך מספר וצריך שיהיה האי"ן מאיר בתוכה כדי שיחיה אותם. וזהו הרמז ולא יהיה בהם נגף כו', כי כשמסתכל רק ביש שלו יכול להפרד חס ושלום והפירוד הוא בבחינת מיתה שלא יוכל לינק חיות חדש ממילא בא כליון חס ושלום. וזו שאמר הכתוב (שם) ונתנו איש כופר נפשו לה', שיהיה הרצון מאיר בהם. וזה שאמר הכתוב זה יתנו (שם) וקשה מהיכן שייך שם מספר שקלים, הא אין שם מספר כלל. וזהו שאמר כל העובר על הפקודים (שם) רצה לומר בחינות כל הוא האין סוף שהוא כולל כל העולמות וכל המדריגות הוא העובר על הפקודים, צריך להיות לו הילוך והעברה שיהיה תוך העולמות כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ וצריך להיות בחינה זו הולך ומאיר בהם. וזהו שאמר הכתוב מחצית השקל בשקל הקודש עשרים גרה השקל (שם) ונקרא בכתבים אורחא דפלגותא עשרים גרה השקל, היינו בחינות כ"ף רומז לכתר עליון האין סוף ברוך הוא משם להשקל התחברות בשורשו כנ"ל. וזה שאמר הכתוב (שם)לכפר על נפשותיכם, כי האי"ן מקנה כל הנפשות וכל העולמות. ועיין ברש"י על פסוק (בראשית לב, כא) אכפרה פניו במנחה, על זה נקרא המזרקים של קודש כפורי זהב מבחינות גוונין שלהם על ידי שמאיר בהם בלבנונית שלו. ואפשר שזה היה מחשבת המן הרשע ימח שמו לפרוד

היש מאין שלא יהיה בבחינות והחיות רצוא ושוב. וזהו בחינת שקלי המן הרשע שאמר לשקול על ידי עושה המלאכה שיהיה רק בבחינת עשיה למטה, רצה לומר שלא יסתכל על שורשם ולכך היה הדבר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם לכך הקדים שקלינו לשקלים של הרשע שהתחבר בחינת שקלי ישראל בבחינות האי"ן. וזהו שאמר הקדים, רצה לומר שהתחבר בחינת שקל של ישראל בקדימות שהוא למעלה בהרצון. וזה שאמר אותו רשע עשרת אלפים, נגד י' אלפין שהוא חכמה כח מה. וזהו הקדים ראש וסוף הוא מה ונקרא י' המקבל מהאל"ף שהוא הרצון כסף לשון כסופה וחמדה נגד הכוסף והחמדה שבא על ידי שהאי"ן שופע עליו ומאיר ומחיה אותו ודו"ק:

ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר גו'(שמות כד, י). הכלל, כי יש אהבת הבורא ברוך הוא ובאמת איך יכול אדם לומר שיש לו אהבת הבורא ברוך הוא, הלא הבורא ברוך הוא רם על כל רמים, לזה יש מדה שלישית שיאמין האדם באמונה שלימה שהבורא ברוך הוא אבינו ואנחנו בניו ובאמת האב אף על פי שהוא נבון וחכם גדול דעה, אף על פי כן יש לו שעשועים מבנו שיש לו שכל קטן לערך שכל האב, ונמצא על ידי מדה שלישית יכול אדם לאהוב את הבורא יתברך. והנה שלשה מדות הם מדות אברהם יצחק ויעקב. אברהם, אהבת הבורא. יצחק, יראת הבורא. ויעקב, התפארת. ובאמת על ידי מדת יעקב נשלם מדת אברהם. וזהו כה אמר ה' ליעקב אשר פדה את אברהם. ועל אלו שלשה מדות מרומז יד ימין של אדם, ויד שמאל, והגוף. והנה יש עוד מדת אמונה. ובאמונה יש שני בחינות אמונת התורה שבכתב ואמונת תורה שבעל פה, דהיינו להאמין שהבורא ברוך הוא מנהיג עולמו כרצונו וזה תורה שבכתב. גם להאמין שהבורא ברוך הוא עושה רצון ישראל וזה תורה שבעל פה. ואמונה ראשונה הוא מדת משה רבינו עליו השלום ואמונה בתורה שבעל פה הוא מדת אהרן. נמצא מדת יעקב למדת אהרן שוה, רק החלוקים שמדת יעקב הוא שהבורא ברוך הוא יש לו שעשועים מעמו ישראל להתפאר בהם אבל עדיין אינו ממלא רצונם להנהיג העולם כרצון ישראל, כי יש לפעמים שהאב אוהב את בנו אבל עדיין אינו ממלא רצונו. אבל מדת אהרן הוא שהבורא ברוך הוא ממלא ומנהיג עולמו כרצון ישראל. ונמצא יעקב שוה ללוי שממנו בא הכהונה והלויה, כי יעקב הוליד השבטים שיקראו ישראל בנים להבורא ברוך הוא ולוי הוליד הכהונה ולויה. ולכך הכהן משמש בארבע בגדים נגד ארבע אותיות של הוי"ה ברוך הוא כביכו"ל שהשם יתברך נמצא בתחתונים בישראל למלאות שאלתם. ואלו שני בחינות הם נגד שני רגלים של אדם, ויש עוד בחינת התקשרות הוא בחינת יוסף נגד ברית קודש, דהיינו על ידי התלהבות מאלו המדות מקשר אדם עצמו באלו המדות:

והנה כתב הרמב"ן הקדוש כשמגיע לאדם התלהבות להבורא ברוך הוא הן מיראה הן מאהבה צריך תיכף לעשות מצוה והוא בחינת הכלי נמצא כשיש לאדם התקשרות באלו המדות אזי צריך לעשות כלי לזה התלהבות. וכבר בארנו שהוא נגד ברית הקודש וכשיש לו התקשרות אזי נקרא אבר חי ואם אין לו התקשרות אזי הוא נקרא אבר מת. וכבר בארנו בשם הרמב"ן הקדוש, שצריך לעשות מצוה והוא הכלי ולכך אסור להיות האבר חי רק בשעת הזיווג באשתו המותרת לו. וכבר בארנו שמשה רבינו הוא נגד תורה שבכתב ואהרן הוא נגד תורה שבעל פה ועל ידי אלו המדות מגיע לאדם יראה גדולה. וביראה יש שני בחינות. אחד, שהוא בטל במציאות ממש כמו אב שמחבק את הבן והבן הוא ממש כהאב. ויש עוד יראה קטנה ממנה שאינה בטל במציאות. והנה משה היה לו היראה הא', שהיה בטל במציאות ממש לכך עלה אל השמים ולחם לא אכל ומים לא שתה. וכבר בארנו שאלו שני בחינות במדות אמונה הם נגד שני רגלים של אדם:

וזהו הרמז בפסוק ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו, כלומר בחינת רגלים כנ"ל. וזהו הרמז כמעשה לבנת, כי הכלל כשאדם יש לו יראה עד שהוא בטל במציאות אז הוא בגוון לבן שאין לו גוון כלל כיון שבטלו ממנו תאות זה העולם כלל, כי גוון לבן אינו גוון כלל והוא מחמת גדלות הבהירות מהבורא יתברך ששופע עליו כמשל האב עם הבן כו'. וזהו הרמז כמעשה לבנת, מהיכן בא זה הלבנות שהוא היראה גדולה מביטול מציאות. וזהו הספיר, כלומר מהבהירות הגדול ששופע עליו. וכעצם השמים לטוהר, דהיינו שהבורא ברוך הוא מוסיף לו קדושה וטהרה. וכבר בארנו משה שהיה לו היראה גדולה עד שבטל במציאות לכך לחם לא אכל אבל זה שאין לו היראה הגדולה אין הבהירות שופע עליו וזה צריך לאכול ולשתות. וזהו ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, כי ידו מורה על הבהירות העליון הבא מכח אהבת בורא לישראל, כי יד עליון מורה על הבהירות והם שלא שפעו עליהם זה הבהירות העליון. ויחזו כו' ויאכלו וישתו, היו צריכין לאכול ולשתות לא כמו משה שלא אכל ולא שתה. נמצא מלוי התחיל דור הכהונה ולויה והוא כמו יעקב שבא ממנו דור ישראל, ונמצא לוי הוא בנין עולם הכהונה והלויה שבטל במציאות וזהו (דברים לג, ט) האומר לאביו כו' לא ראיתיו כו', דהיינו שבטל במציאות ונבנה מאתו עולם חדש:

והנה יש י"ב שבטים לבד משבט לוי. והי"ב שבטים הם נגד י"ב שערים ולוי הוא הי"ג נגד י"ג מדות. וי"ב שבטים נגד י"ב טובות. טובה, וברכה, ששון, ושמחה, ישועה, ונחמה, פרנסה, וכלכלה, חיים, ושלום, מחילת חטא, וסליחת עון, והם נגד י"ב חדשי השנה. והנה החמשה מדות שבארנו לעיל, דהיינו אהבה, יראה, תפארת, ושני בחינות במדת אמונה כנ"ל, כי המדה שהוא התקשרות נגד יוסף נתן יוסף המלוכה לדוד והוא הכלי,

דהיינו המצוה להתלהבות כמבואר ברמב"ן הקדוש כנ"ל הם בהבורא יתברך ושם הוא סתום ואז נקרא קמ"ץ, כי קמ"ץ הוא סתום וכשהם בהעולמות הם נקראים פת"ח שנפתח. וזהו הרמז במשנה חמשה קמצין הם על אלו חמשה מדות שהם קמ"ץ סתום בהבורא ברוך הוא וזהו מורה חמשה נקודות שהם קמ"ץ וכולם באות אל"ף. ובאמת משה היה לו ביטול ממציאות כנ"ל ובא בקמ"ץ. וזהו ויבא משה בתוך הענן, כולו נקד קמ"ץ. וכבר בארנו שהי"ב שבטים הם נגד שנים עשר מדות מן רחום כו', ולוי הוא הי"ג נגד אל, כי מן אל מתחילין הי"ג מדות, כי כשהמדות הם בכח הבורא ברוך הוא והם קמ"ץ כנ"ל נמצא אל הוא הכולל כל מדות. וזהו אחד האל"ף מורה א"ל ח"ד מנין י"ב שהם סתומים באות אל"ף:

וזהו שאנו מעברין חודש אדר דייקא, כי החודש אדר העיבור הוא נגד שבט לוי, ולוי הוא נגד מלת אל שבטל במציאות ולמה אין מעברין רק חודש אדר וגם למה נקרא שמו אדר, כי הכלל חודש אדר הוא תמיד סוף שובבי"ם ושובבי"ם מורה על עליות נצוצות מקליפה מסטרא אחרא וסטרא אחרא הוא עשו ועשו נקרא אדרת שער ונקרא עשתי עשרה יריעות עיזים, כי זה שאנו מעברין השנה מחמת הי"א יום ששנת החמה יתירה על ימות הלבנה. ובאמת זה הוא תענוג גדול להבורא ברוך הוא כשהנצוצות יש להם עליות למשל כשהבן הרחוק בא אל אביו אז יש לאב יותר תענוג כמבואר ברבותינו ז"ל (סנהדרין צט.) במקום שבעלי תשובה עומדין כו'. וזהו הרמז כשנכנס אדר כשעולין הנצוצות מסטרא אחרא הרמז במלת אדר מלשון אדרת שער כשהנצוצות יש להם עליות להכנס בקדושה מרבין בשמחה. וזהו מעברין חודש אדר בשביל י"א יום הרמז בעשתי עשרה יריעות עיזים כנ"ל גם כן מורה על עליות נצוצות להכנס בקדושה והמבין יבין:

ומראה כבוד ה' כאש אוכלת כו' (שמות כד, יז). דהנה האדם בעבודתו להשם יתברך בתורה ובמצות מביא תענוג גדול למעלה. וכשאדם רוצה לידע אם השם יתברך יש לו תענוג מעבודתו הבחינה הוא על זה, אם אדם רואה שלבו בוער כאש ומתלהב תמיד לעבוד אותו ויש לו חשק ורצון בעבודת הבורא אז בוודאי מוכח שהשם יתברך יש לו תענוג מעבודתו ולכך מסייעין לו מן השמים ושולחין לו מחשבות קדושות לתוך לבו. לזה אמר ומראה כבוד ה' כו', שהסימן כשירצה אדם לידע אם רואה כבוד ה' והקדוש ברוך הוא נהנה ממנו ולזה כאש אוכלת אם לבו בוער כאש וקל להבין:

תרומה

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת (שמות כ, הב-ג). דהנה כל האדם מחויב לעבוד את

הבורא ברוך הוא במעשה ובמחשבה שעל ידי הכוונה והמחשבה קדושה אזי בזה מקים לשכינתא מעפרא והמעשה הוא בכדי שיתרומם האדם ולהטיב לעצמו. ובזה מיושב הכתוב כל איש אשר ידבנו לבו, דהוא מרומז על המחשבה על ידי זה תקחו את תרומתי, רצה לומר שבזה יתרומם השכינה כביכו"ל. וזאת התרומה אשר תקחו מאתם, רצה לומר זה התרוממות אשר האדם לוקח לעצמו זה הוא בא על ידי המעשה דהוא זהב וכסף ונחושת, רצה לומר על ידי העובדא ודו"ק:

או יש לומר, דהנה כאן מצינו שאמר ה' אל משה דבר אל בני ישראל, וזה הוא פעם ראשון אחר מתן תורה שנכתב דבר אל בני ישראל. אך יש לומר דידוע דאמרו רבותינו (יומא ט:) בהדי מאן דריש לקיש משתעי הוי יהבין ליה עסקא בלא סהדי. והענין הוא, דהצדיק שומר מאוד את דיבורו שלו עם המון עם משום כשאדם מדבר עם בני אדם המונים יכולין להפסיק אותו מדביקות השם יתברך זולת אם זה האדם יכול להתרומם על ידי דיבור הצדיק אז רשאי הצדיק לדבר עמו, כי אדרבה על ידי דיבורו בדביקות ה' עושה רושם בדיבורו ויכניס אותו גם כן אל הקדושה. כן הוא הענין דריש לקיש היה צדיק גדול והיה שומר מאוד דיבורו שלא לדבר עם בני אדם כלל זולת אם זה האדם אשר היה יכול לרומם אותו אל הקדושה אז כד הוי משתעי בהדי בוודאי אותו האיש היה ישר וכשר לזה יהבין ליה עסקא בלא סהדי. והנה כשחטאו בעגל ונפסקו מקדושתם שחזרו לזוהמתן אז היה משה מתייירא לדבר עמהם לזה בא הציווי מאת השם יתברך אליו דבר אל בני ישראל, רצה לומר שהם זרע ישראל בני אברהם יצחק וישראל אשר בדבריך עמהם בוודאי תגביה ותרומם אותם אל הקדושה וידבקו לי לשמי על כן דבר אתה עמהם וקל להבין:

עורות תחשים כו' (שמות כו, יד). כי לפעמים אדם מדבר מלתא דבדיחותא רק הפנימיות הוא יראת שמים וכן תחשים החיצוניות לא היה טוב אבל הפנימיות היה טוב. ומה שאומר היראה במלתא דבדיחותא הוא כדי שיקבל האדם ממנו מחמת הבדיחותא. וזהו שמתרגם אונקלוס על עורות תחשים ססגונא, כלומר שמשמח את חבירו ועל ידי זה חבירו מקבל ממנו הפנימיות. ושש משזר, הוא מה שאדם מדבר דבורים טובים והדיבור הוא טוב והפנימיות הוא גם כן טוב. ויריעות עזים, הוא מה שאדם מדבר מצרכי עצמו:

ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו (שמות כה, ט). ופירש רש"י וכן תעשו לדורות. ומקשה התוספות הלא לא היה שוה מזבח שעשה משה למזבח שעשה שלמה וכן הקשה הרמב"ן. אך לפי דברינו הנ"ל ניחא, דכוונת הכתוב וכן תעשו, הוא המכוון לדבר אחר. דהנה באמת תבנית המשכן וכל כליו אשר

הוכרח הכל להיות מציור על נכון בגובה ובקומה ובמשקל ובמדה וזה היה לבוש וציור לרוחניות הקדושה וכפי הנבואה שראה משה בהר סיני וכל ישראל וכפי שהמשיכו רוחניות הקדושה בעבדות שלהם כך היה בערך זה צריך להיות הלבוש דהוא הכלי והמשכן עשוי כתבניתו. וידוע דברי חכמינו ז"ל (סנהדרין פט.) דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, רק כל אחד לפי בחינתו וכפי שעובד השם באותו הבחינה עצמה נראה אליו רוח הנבואה. משום הכי משה ודור המדבר כפי ערך עבודתם ורוח גבורתם אשר השיגו בהר סיני כך היו צריכין לעשות צורת המשכן ותבנית הכלים אשר נעשים לבוש לאורות הרוחנים של הקדושה. ואם כן כך הוא פירוש הכתוב ככל אשר אני מראה אותך כו', כפי גדר הנבואה כך יהיה תבנית המשכן וכל כליו. וכן תעשו, לדורות, רצה לומר בכל דור ודור כשתרצה לבנות בית המקדש יהיה עשייה כתבנית הנבואה אשר ישיג אז כך יעשה הציור של המקדש והכלים ושלמה כפי עבודתו ורוח נבואתו אשר השיג כך היה עושה הציור. ולא קשה כלל קושית הרמב"ן דהלא המזבח לא היה דומה עיין שם. וזהו אינו, דאדרבה כך היה הציווי שלא יעשה תמיד על ציור אחד רק כפי השראת הנבואה כך יהיה מצויר למטה תבנית הכלים:

ועוד נראה לתרץ, כי כן תעשו, חוזר על כל אשר אני מראה, כמו שאתה אינך רשאי לשנות רק לעשות כאשר אני מראה אותך כן תעשו לדורות כאשר אני מראה על פי הנביאים אשר יהיו באותו הדור וקל להבין:

בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו ונתת אל הארון את העדות כו' (שמות כה, טו). הא דהזהיר הכתוב דווקא בארון שלא יסורו הבדים לעולם יותר משאר כלי הקודש. וכדי להבינך צריך אני להאריך והוא, דכבר נודע דכמו דבאדם דהוא עולם קטן כל הרמ"ח אברים הרוחנים מרומזים לרוחניות של הרמ"ח מצות עשה, והשס"ה גידים רוחניות מרומזים לשס"ה לא תעשה הרוחניות. כן תבנית המשכן וכל כליו הנ"ל מרומזים לרוחניות המצוה דכל כלי היה רומז למצוה אחרת. והנה ידוע דיש כמה מצות אשר המה הכרחים להם להאדם לזכור אותם בכל רגע ויש מצות הצריכים אותם לפרקים לזכור בהם. והנה אלה המצות אשר צריך האדם לשום במחשבתו תמיד. אחד, שיש בורא עולם מצוי אשר המציא כל מציאות. שנית, ליחדו שהוא יחיד ומיוחד. ג' לאהוב אותו שיהא אדם אוהב לעשות תענוג ונחת רוח לבורא עולם בכל ענינים בתורה ותפלה וצדקה במצות הכל כדי להביא שמחה ותענוג בבורא כביכול וכן לירא מפניו שיהא אדם ירא לעבור על מצותיו ולהמרות רצונו חס ושלום כל אלה דברים הכרחים אשר הם צריך האדם לזכור בהם תמיד ולהאמין בהם אמונה שלימה ויש שאר מצות כמו ציצית

ותפילין דאין זמנם אלא ביום ולא בלילה וכן קרבנות וכדומה דאין נוהג עכשיו כלל. והנה הארון היה מרומז נגד אלו המצות הנ"ל אשר בהם תלוי כל הדת ישראל דהוא מציאות הבורא ברוך הוא ויחודו לאהוב אותו ולירא מפניו ובזה כלל כל המצות וזה הם הכרחים אשר על זה היה מרמז הארון אשר בו היה מונח הלוחות עדות דבהם העשרה דברות שהם אנכי ולא יהיה לך. והנה יש מהם שהיו מרמזין למצות אחרות אשר אין בהם מהצורך לזכור אותם בכל רגע כמו מצות הנ"ל וכן השולחן גם כן היה מרמז למצות אחרות. והנה הבדים אשר היו נעשים לשאת בהם את הארון כמו שאמר הכתוב (במדבר ז, ט) כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, רצה לומר שהיו צריכין לשאת הארון ועל ידי שהיו הלוים נושאים הארון והם שלוחי דידן ושלוחי דרחמנא על ידי זה היו ממשיכין אלו המצות אשר היו מרומזים אליהם הארון והשלחן והמנורה לתוך המשכן שיתקיימו אלו המצות. והנה הארון אשר היה מרמז למצות אשר בהם עיקר האמונה והזכירה בהם הוא חיוב בכל עת. לזה בא הרמז בהם אשר לא יסורו מהם לעולם ובא הרמז לאלו המצות אשר בני ישראל צריכין (חסר כאן):

ואל הארון תתן את העדות וגו' (שמות כה, כא). לשון רש"י לא ידעתי למה נכפלו כו'. ונראה שזה פירוש פסוק הראשון למה עובר בלאו המסיר בדי ארון כי אל הארון תתן את העדות כו', מזה הטעם בטבעות כו' לא יסורו ממנו:

וזה מעשה המנורה וכו' (במדבר ח, ד). הכלל, כי יש שלשה אהבות בעולם, דהיינו אהבה לדבר אסור רחמנא ליצלן, וגם יש אהבה לדבר המותר שמותר לאהוב דבר המותר אבל באמת גם זה אינו תכלית האהבה, כי עיקר היא פנימיות האהבה אשר באלו שני בחינות הנשפע מהבורא ברוך הוא כי על כן צריך האדם ליקח האהבה הפנימיות אשר נתלבש באלו הדברים ולאהוב בו הבורא יתברך וזהו אהבה השלישית היא העיקר. ונמצא בבחינה זו האדם מעלה נצוצות, כי אסור לאדם לומר שיש איזה דבר בעולם בלתי הנשפע מהשורש העליון רק שצריך האדם להסתכל הפנימיות אשר בזה הדבר, דהיינו דבר זה יש בו אהבה אזי צריך ליקח אותו האהבה ולעבוד בה את הבורא וכן בשאר המדות ונמצא מדבק לשורש ומעלה הנצוצות וזהו הרמז, כי המנורה כדמות המדות אשר העולמות עובדים בהם את הבורא והם שבע מדות וזהו קני המנורה. וזהו הרמז בהעלותך את הנרות (במדבר ח, ב) דהיינו המדות לעבוד בהם את הבורא יתברך. אל מול פני המנורה המנורה הוא מרמז על השכינה המאיר באלו המדות. יאירו שבעת הנרות. וזהו זה מעשה המנורה מקשה, כלומר ליחד הכל הפנימיות אשר בזה העולם להבורא יתברך כנ"ל. וזהו עד ירכה, דהיינו האהבה אשר בזה העולם לדברים המותרים אשר

הוא מרומז בירכה, דהיינו סוף המדריגה ככתוב (בראשית א, כו) נעשה אדם בצלמינו. עד פרחה, דהיינו הפנימיות מהאהבה אפילו לדבר האסור, כי פרחה הוא לשון דבר הנופל, דהיינו שנפל האהבה לדבר האסור וזהו פרחה, רפ"ח נצוצין. כל אלו אהבות צריך האדם לדבק בהבורא ברוך הוא, כי ממנו נשפע האהבה לזה העולם. וזה מקשה ליחד הכל להבורא ברוך הוא:

וראה ועשה כתבניתם כו' (שמות כה, מ). פירש רש"י מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקדוש ברוך הוא. ויש להבין, הלא גם בשאר כלי המשכן כתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כו'. ועוד גוף הדבר למה נתקשה משה במעשה המנורה. ונראה, כשכל העולמות מסתכלים בהבורא יתברך בבהירות עליונות אשר למעלה מכל העולמות אז מחמת גודל בהירות הזה הם ביראה ופחד עד שהם מתבטלים במציאות ואין להם שום שמחה כלל מחמת היראה ופחד שיש להם עד שהם בטלים במציאות ועיקר השמחה הוא כשהם חוזרים לעצמותם ובהירות הבורא יתברך מצמצם עצמו ומתלבש עצמו בלבוש בעולמות אז הם בשמחה:

וזהו הרמז במאי דאמרינן בגמרא משנכנס אדר מרבין בשמחה, הרמז משנכנס כשהעולמות חוזרים לעצמותם ומתלבשים עצמם בשפע מהבורא ברוך הוא, כי מלת אדר הוא לשון לבוש מלשון אדרת אליהו. מרבין בשמחה, אז הוא עיקר השמחה אבל קודם לזה בעת הסתכלותם אז הם ביראה עד שהם בטלים במציאות. וראיה על זה כל הניסים אשר נעשו, דהיינו קריעת ים סוף ושאר הניסים היו חוץ להטבע כל עיקר וזה הנס אשר נעשה באדר בהמן נעשה במעשה הטבע, כי הבורא יתברך עשה לנו נס גדול כזה בהטבע שמתחלה אהב אחשורוש להמן ואחר כך אהב את אסתר, כי החודש הזה אדר רומז על התלבשות השפע בעולמות שהעולמות חוזרים לעצמותם ולכך הנס אשר בחודש הזה נראה מלובש בהטבע. ועל בחינה הזאת הצירוף של זה החודש עיר"ה ולשרק"ה בנ"י אתונ"ו (בראשית מט, יא) השני ההי"ן, רומז על התלבשות השפע בעולמות. ויו"ד וי"ו, רומז על הסתכלותם בבהירות הבורא יתברך שמו. ובזה יבואר הנ"ל, כי איך אפשר להשיג בהשגה בהירות העליון אשר לא יצמצם עדיין בעולמות אך על ידי התלהבות אשר יש לו לאדם לדבק בהבורא יתברך שמו על ידי התלהבות ההוא ישיג בהירות העליון אשר עדיין לא נתלבש כלל בהעולמות אשר מזה בא החיות על כל העולמות כדכתיב (משלי טז, טו) באור פני מלך חיים. והנה המנורה הוא רומז על השפע אשר עדיין לא נתלבש בעולמות. וזה הרמז נתקשה משה וגו', הרמז היה קשה לו איך לדבק ולהשיג הבהירות העליון. וזה הרמז שהראה לו הקדוש ברוך הוא המנורה של אש, הרמז על ידי התלהבות ישיג

זאת וזהו של אש אבל שאר מלאכת המשכן רומזים על השפע אשר התלבש בעולמות ובוודאי לא היה קשה לו להשיג ודו"ק היטב:

למה במנורה כתיב כתבניתם אשר אתה מראה בהר, ובקרשים כתיב כמשפטם אשר הראת בהר. הענין, זה כנגד עשרת הדברות וזה כנגד ואלה המשפטים. ולכן הקדים משה כלים קודם משכן, כי מכח יראתו ואהבתו היו לומדים ישראל, כי נולד במדות רעות כמוזכר בספרים. ובצלאל הקדים משכן קודם כלים, כי נולד במדות טובות ונאמר במזבח החיצון נבוב לוחות כאשר הראה אותך בהר, כי היה בעולם שאחר הפריסה, דהיינו בעולם הבריאה ולכן הוא מזבח החיצון ודרך החלול רואין בעולם הבריאה מה שרואין בעולם האצילות בעין השכל. וזה נבוב לוחות, זה דרך חלל רואין מה שרואין במנורה ודו"ק כי דברים עמוקים הם:

הפרכת היה בבית קדשי הקדשים בעשרה אמות וההיכל בכ' אמות וכולו שלשים אמות, דהיינו שלשה יוד"ן, דהיינו ראיה בשכל אמונה א', וראיה על ידי העילות והוא בשכל ב', וראיה על העילות אחר שהופשט מן השכל והוא ג' והוא עלה ועלול. וההפרש הוא מוזכר בהקדמה להראב"ד בספר יראים. ולכך היו"ד הג' נגד ראיה על העילות אחר שהופשט מן השכל ולכך הוא קדשי קדשים ויריעות המשכן של תכלת הוא כנגד אור אין סוף לכן הוא כ"ח אמה, כי הב' הראשונות אין משיגין שם וכתר וחכמה דאדם קדמון שאין משיגין והוא ולא במרכבה ביחיד וכמו שכתוב בעץ חיים. ויריעות עיזים, הוא קליפות הסובבות את הפרי ובה משיגין הכל ולכן הוא שלשים באמה ולכן היה י"א יריעות כמבואר בזוהר הקדוש ולכן נאמר וכפלת כו', כי מכח הקליפות זוכין לשכר לתשלומי כפל וזכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן. ולזה נאמר בקרשים וחצי אמה רוחב, כי קרש הוא לשון קשר כמבואר באור החיים. ורוחב, הוא התענוג כמו שכתוב בפרשת נח. ואין תענוג בהתקשרות, רק להתקשר את עצמו במדת היראה, כי יסוד דבוק במלכות. ויראה הוא לשון חצי, כי משבר את עצמו מחמת יראה ובטל במציאות וכמו שכתוב בכמה מקומות. וזהו לשון וחצי לשון ומחץ וכו', ודו"ק כי דברים עמוקים הם:

ועשית ללאות תכלת וגו' (שמות כו, ד). יובן על פי מאמר חכמינו ז"ל (מנחות מג:) תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. הנה על דרך משל, כשאדם בונה בנין אז הבנין הוא תחילה במחשבת הבונה ואחר כך הוא התפשטות הבנין איך לבנות ואחר כך הוא עשיות הבנין ותכלית הבנין לאיזה דבר נבנה הבנין מי ידור בבנין זה. ונמצא יש בכאן ארבעה בחינות. המחשבה, והתפשטות המחשבה, ועשיה, ותכלית העשיה. והנה כשהמחשבה מתגלה בעשיה אז האדם הדר בו והוא תכלית העשיה

הוא מלא כל טוב וכך הוא בהבורא ברוך הוא, כי בתחלה היה המחשבה ואשר עלה במחשבה לברוא את העולם היה רק בשביל ישראל ונמצא ישראל הם התכלית העשיה ובאמת כשהמחשבה מתגלה אז ישראל הם מלאים כל טוב ועל הבחינה הזאת יעשה כל הניסים לישראל כאשר ביארנו בברכות מגילה שהרמז הוא מגלה יו"ד וכשהמחשבה זאת מתגלה אז כל הארבעה בחינות ביחוד גמור. וזהו הרמז תכלת, כלומר תכלת דומה לים הוא עשיה, וים הוא עשיה דומה לרקיע הוא התפשטות על שם לרוקע הארץ על המים. ורקיע דומה לכסא הכבוד, היא המחשבה. ועל הבחינות אלו הרמז של שם הוי"ה ברוך הוא ארבע האותיות ושם של אדנ"י, כי היו"ד וה' רומז על המחשבה, והוא"ו רומז על התפשטות, וה"א אחרונה רומז על העשיה אשר ממנו נעשים כל העולמות ושם של אדנ"י הוא הרמז על תכלית העשיה ודו"ק:

תצוה

נבוא לבאר ולתרץ על הקושיא שמקשים כל המפורשים למה לא נזכר משה בפרשה זו. הנה כתיב (משלי י, א) בן חכם ישמח אב, ומה הוא החכמה ויאמר לאדם הן יראת ה' הוא חכמה (איוב כח, כח) והנה הבורא יתברך הוא עושה ופעל הכל וכשעולמות מסתכלים בשורשם ורואים שמעצמותם אין להם כלום רק כל חיותם הוא מאת הבורא ברוך הוא אז יראה ופחד חיל ורעדה יאחזון. והנה הבורא ברוך הוא בעולמו ברא דברים המנגדים זה לזה. אש, ומים, ורוח, ועפר. וכל זה כשמסתכלין על עצמותם אבל כשמסתכלין על שורשם שהם מקבלין חיות ממקום אחד שם הם באחדות גמור אז גם בכאן הם באחדות גמור. זהו הרמז בפסוק הן, כי הן לשון אחדות כפירוש רש"י שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. וזהו הרמז הן האחדות בא מיראת ה' כשהן ביראה מחמת הסתכלות בשורשם אז הם באחדות גמור. וזהו גם כן הרמז בפסוק (שם כה, ב) עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום וכו', עושה שלום, אימתי נעשה השלום במרומיו, כשהם מתרוממים ומסתכלים בשורשם אז הם באחדות גמור. וזהו שדרשו חכמינו ז"ל (במדבר רבה יב) על זה הפסוק מיכאל ממים וגבריאל מאש וכו' עיין שם:

וזהו הרמז בגמרא (תענית יא:) במה שימש משה בימי המלואים בחלוק לבן שאין בו אימרא, כי יש לכל צדיק וצדיק בחינה מיוחדת שעובד בה את הבורא וכל בחינה יש לה גוון מיוחדת. אברהם, בגוון הנוטה ללבן. יצחק, בגוון אדום. יעקב, בגוון ירוק. וכן משה גוון מיוחדת וכן אהרן וכן לכל צדיק וצדיק מדה מיוחדת וגוון מיוחד. והנה כאשר הצדיקים מסתכלים על האי"ן ואז הם בטלים במציאות כל אחד המדריגות שבכל הצדיקים. והאי"ן על שאין בו שום גוון וציור נקרא לבן כאשר כתבו כל המחקרים שגוון

לבן אינו גוון כלל, כי לבן מקבל כל הגוון. וזהו הרמז במה שימש משה, כי משה עליו השלום לא היה כהן ומהיכן זכה בכאן למדת כהן גדול לשמש בימי המלואים. וזה הרמז בחלוק, על ידי שהיה דבוק בהאי"ן וכאשר בארנו כשהצדיק מדבק עצמו באי"ן ושם אינו נראה כלל חס ושלום שום חלוקת המדות אז יעבוד הבורא יתברך בבחינות כל הצדיקים. וזהו הרמז בחלוק לבן שאין לו אימרא, שמורה על האי"ן. וזהו הרמז שאין בו אימרא, כי יש צדיק אשר הוא מדבק עצמו בהאי"ן ואחר כך חוזר לעצמותו אבל משה רבינו עליו השלום היה תמיד דבוק בה'. וזהו רמז (בבא בתרא כה:) הרוצה להחכים ידרים, לקבל תוספות בהירות ידרים, יסתכל בהאי"ן ומשם יקבל תוספות ובהירות, כי דרום הוא ד"ר רו"ם, הרומז על האין:

ובזה יבואר הדקדוק שגם הרמב"ן ז"ל מדקדק זה בעשיות הבגדים בפרשת פקודי כתיב בכולם כאשר צוה ה' את משה ויעשו בגדי הקודש וגו' כאשר צוה ה' את משה (שמות לט, א) וכן בכל עשיית בגדים כתיב כאשר צוה ה' את משה. ובפרשת ויקהל בעשיית המשכן לא כתיב ביה כאשר צוה ה' את משה. כי בכל מקום אשר כתיב כאשר צוה ה' את משה, רמז משה משכל עצמותו לא השיג רק אשר צוה ה' את משה עם משה כדאמרינן בגמרא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. והנה המשכן היה כנגד ישראל והיה משה מחזיק באמירת ה' אליו מעשה משכן, אבל בגדי כהונה משה לא היה כהן ולא השיג זאת רק כשהיה בטל במציאות ושהבורא יתברך ידבר עמו ולכך לא כתיב בעשיית המשכן כאשר צוה ה' את משה, כלומר עם משה, כי מלאכת המשכן השיג משה בשכל עצמותו כנ"ל באמירת ה' אליו, כי המשכן היה כנגד ישראל כידוע ליודעי חן, אבל בגדי כהונה לא השיג בשכל עצמותו כנ"ל. וזהו הרמז אשר כתיב בעשיית בגדי כהונה כאשר צוה ה' את משה, כלומר עם משה כנ"ל. וזהו הרמז ותירוץ על קושיא הנ"ל שאינו נזכר שם משה בפרשת תצוה, כי פרשת תצוה עיקר על עשיית בגדי כהונה נאמרה והיה משה בטל במציאות כדי להשיג עשיית בגדי כהונה וכשאדם בטל במציאות אינו נקרא שמו עליו, כי איך יקרא בשמו והוא בטל במציאות ולכך לא כתיב כלל בפרשה ואתה תצוה שם של משה רבינו עליו השלום ודו"ק היטב:

ואתה תצוה כו' ויקחו אליך כו' (שמות כז, כ). כי המנורה עם נרותיה וגם המראה שראה משה ושאר כלי המשכן נגד יתר בחינות כגון אהבה ויראה והשמחה של הבורא ברוך הוא. והראיה שראה משה לא השיג שום אדם כמאמר ולא קם נביא עוד כמשה כו' (דברים לד, י) לכן נאמר ויקחו אליך, דייקא כלומר לכוונתך:

או יבואר, ואתה תצוה את בני ישראל, משום דהאר"י ז"ל כתב לכך מצינו גבי משה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לכה ואשלחך אל פרעה (שמות ג, י) דהוא יתברך רק טוב ומטיב ואינו מיחס שמו על הרעה, כי מפי עליון לא תצא הרעות ואף גבי אומות העולם קשה לו הרעה שמביא עליהם. לכך כשרצה להכות פרעה אמר לו לשון לכה, פירוש מעצמך שאין זה כבוד ליחס שמו על פרעה ומזה נלמד שקשה לפניו דבר רע ועונש אפילו לאומות העולם מכל שכן נגד זרע ישראל. לכן אמרו רבותינו ז"ל דלעתיד לבוא יהיו ישראל ראוים לעשות עבודה ככהן גדול. אך עתה בשעה שעשו את המשכן אז היה רצון השם יתברך להיות עבודה בכהנים דייקא, לכך לא רצה ליחס המצוה זו לעצמו ליחס שמו רק אמר לו ואתה תצוה את בני ישראל:

ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור (שמות כז, כ). נראה, דהנה היצר הרע מפתה לאדם לאיזה תאות רעות ואהבה רעה ורוצה להפסיק האדם מעבודת הבורא אך התקנה לשבר אותו ולהעלות כל המחשבות וכל התאות אל הקדושה לעבודת הבורא ברוך הוא. ויאמר האדם אל לבו מה אם יש לי תאוה אל דבר גשמיות וסכלות מכל שכן שיש לי להיות תאוה אל הבורא בעבודתו ברוך הוא. אם יש לי יראה מדבר גשמי, מכל שכן שיש לי לירא ולפחוד מפניו יתברך ואז נעשה הרע כסא אל הטוב. ולכך עבור זה עשה השם יתברך שיהיה האדם מרוחק מהשם יתברך. דאם היו כל בני ישראל עובדים את השם יתברך בתמידות לא היה השם יתברך מקבל תענוג, כי תענוג תמידי אינו תענוג. אבל כשיש התרחקות ואחר כך האדם משבר כל המסכים ומדבק עצמו בעבודת השם אז על ידי זה מגיע תענוג גדול להשם יתברך. והנה הצדיק צריך להעלות כל המחשבות זרות ולכך לפעמים נופל להצדיק פתאום איזה מחשבה זרה והוא כדי שיעלה הצדיק המחשבה זרה בתפלתו ובדיבורו. וזה גם כן עשה השם יתברך לכבודו כי אם לא היה הצדיק מעלה את אחרים אז לא היה מגיע להשם יתברך תענוג מהצדיק מחמת שהוא עובד השם יתברך בתמידות. אבל לפי שמעלה בני אדם אז כיון שמתרבה השמחה על ידי הצדיק שמעלה בני אדם אחרים אז גורם בעבודתו שמחה אף שהוא בתמידות וידוע דכל המחשבה הוא אותיות מאיזה אהבה או מאיזה יראה. והנה כל המחשבות זרות באים ממאנין תבירין והם נקראים אותיות שבורין כנודע והצדיק צריך להעלות הכל. וזהו שאמר הכתוב ואתה תצוה וגו' ויקחו אליך שמן זית זך, רצה לומר שתראה להעלות הכל כל המחשבות דהם נכללים באותיות דהם כ"ז אתוון הם אותיות ז"ך. כתית, רצה לומר אותן האותיות אשר הם כתותים ושבורים. למאור, שצריך הצדיק להעלות ולמשוך להם הארה של קדושה וכל זה להעלות נר תמיד על ידי זה שהצדיק מעלה כל המחשבות

זרות אז עליות תענוג להארה של הצדיק אשר נקרא נר תמיד, רצה לומר שהוא עובד השם בתמידות על ידי זה שמעלה אחרים אז גורם שמחה למעלה:

ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ואתה תדבר אל כל חכמי לב ועשו בגדי אהרן לקדשו גו'(שמות כח, ב). נראה, כי משה קדש את אהרן שיהא אהרן לבוש לקודשא בריך הוא ושכינתיה, כי נשמת הצדיקים המה כלים למדת עליונים. וזהו ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך, שיהא מנשמת אהרן בגדי קודש. ופירוש לכבוד ולתפארת, היינו קודשא בריך הוא ושכינתיה וחכמי לב יעשו מלבושים של אהרן בעצמו לכן לעיל כתיב לאהרן ובחכמי לב כתיב אהרן:

או יבואר, ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. דהנה נודע די"ב חדשי השנה ששה חדשים בימי החורף וששה חדשים בימי הקיץ הם נגד י"ב מזלות אשר יש ברקיע ובכל חודש משמש מזל אחד והי"ב מזלות הם כנגד הששה מדות הקדושים בסוד אור ישר ואור חוזר הם י"ב. ואלו הששה מדות הם. האחד, הוא אהבה שיש לאדם את הבורא לעבדו מחמת אהבה להשפיע לו תענוג. והב', יראה שיש לאדם]ליראן[מפני הבורא לעבור על מצותיו ולהמרות רצונו. הג', הוא התפארת אשר האדם צריך לראות שהבורא יתברך יתפאר עמו כמו שכתוב (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר. והד' והה"א, הוא האמונה שיש לאדם להבורא ברוך הוא והם תרי מדות אף שהוא אחת והכל נכלל באמונה. והמדה הו', הוא התקשרות מה שאדם מקשר את עצמו בהבורא. והם נגד י"ב שבטי י"ה י"ב אבני החושן וחודש אדר הוא נגד יוסף וממנו יצאו ב' שבטים אפרים ומנשה לכך חודש אדר מעובר. ויש לפעמים שני חדשים אדר ולכן אדר מזל דגים שהוא בחינת יוסף דכתיב (בראשית מח, טז) וידגו לרוב בקרב הארץ. וידוע דזרעו של יוסף נמשל לדג מה דגים שבים מכוסים כך זרעו של יוסף בן פרת יוסף בן פרת עלי עין (שם מט, כב) ודג בצירוף אתוון בהיפך הוא גד הוא מלשון מז"ל על דרך גד גדי וסנוק לא (שבת סז:) דבחודש אדר נתרומם מזל ישראל וכמו ביוסף דהוא ב' שבטים אפרים ומנשה דמנשה רומז על הצרות ישראל על דרך כי נשני אלהים (בראשית מא, נב) ואפרים רומז על הטובות על דרך כי הפרני אלהים, כך בחודש אדר דהוא נגד יוסף היה תחלה בחודש הזה צרה גדולה אשר גזר המלך והמן דהוא מבחינת מנשה, אבל אחר כך נהפך הכל מיגון לשמחה מאפילה לאור גדול מבחינת אפרים. ולזה מרמז הצירוף דג דהדל"ת קודם לגימ"ל דדל"ת מורה על ישראל כשהם בצרה חס ושלום שהם בבחינת דל"ת אבל ג' דהוא בחינת עושר על דרך דאמרו חכמינו ז"ל (שבת קד.) ג"ד גמול דלים מתחלה היה התגברות הד' ואחר כך בא ממשלת הג' ונתהפך הכל מצרה לרצה ולהיהודים היתה

אורה ושמחה. לכך הצירוף ד"ג אף שבהיפך אתוון הוא ג"ד גומל דלים דבאמת אצל ישראל השם יתברך אף שמכה אותם בורא להם רפואות תחילה לכך אצל אחשורוש הקדים השם יתברך רפואה אסתר ומרדכי כמו שיתבאר במגילה לכך גם הצירוף של ג"ד ניחא דהרפואה הוא קודם למכה לכך הגמ"ל הוא קודם לדל"ת:

והם יקחו את הזהב ואת התכלת (שמות כח, ה). עיין פירוש רש"י שפירש החכמי לב יקחו מן המתנדבים את הזהב. ויש ליתן טעם על שהיו עושין בגדי כהן משל צבור. דהנה הכהן אף שהיה עושה עבודה ומקריב קרבנות לא היה עבודתו שלימה אם לא התלבש את עצמו באהבת ישראל, כי כל כהן דלא רחים לעמא לאו פולחניה כלום, כי הקדוש ברוך הוא בעבור אהבת ישראל כתיב אשר בחר בנו מכל העמים, שאומה הישראלית אשר נבחרה מכל האומות ואז כיון שבחר בנו אז הוא שונא לשונאינו רק את זרע ישראל הוא אוהב אבל אצל הכהנים אשר נבחרו מישראל כתיב מתוך גו', אף שבחר הכהן מכל ישראל נשאר האהבה על ישראל ומתוך אהבתינו בחר בכהן לו לעמוד לשרת לפניו לכפר על ישראל (חסר):

ונשא אהרן את שמותם על לבו (שמות כח, כט). יש לדקדק למה נשא אהרן שמות השבטים ובכל מקום מצינו שמוזכר זכות אבות אברהם יצחק ויעקב. והנה אף על פי שרבותינו ז"ל דרשו שגם שמות האבות היה שם אף על פי כן לא מצינו זה בפירוש בכתוב רק שמות השבטים היו חקוקים על האבנים. ויבואר, דהנה כתיב באהרן כי בו בחר ה' מתוך בני ישראל. והנה בבחירת אחד מתוך הכלל מוכרחים אנו לומר כי הבחירה היה בזה האיש הפרטי עבור שאוהב אותו אבל הכלל הוא שונא. וכן היינו רוצים לומר, כי הבחירה באהרן מתוך בני ישראל היה על זה הדרך לכן היו חקוקים שמות השבטים להראות שגם בהם חפץ ה' ואוהב אותם:

ומלאת יד אהרן ויד בניו (שמות כט, ט). דהנה בעניני עולם הזה לא נמצא שלימות, כי תמיד חסר לאדם שרוצה בתענוגי גשמיים, דהיינו אם יש לו תענוג משאר דברים חסר לו תענוג מכבוד או תאות המשגל וכדומה ותמיד הוא חסר. מה שאין כן בעבודת הבורא מי שעובד אותו אז הוא שלם בכל כי דורשי ה' לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא). וזה התענוג של עבודת השם עולה על כולם, כי מי שהוא דבוק בחיות ועבדות של האין סוף אשר הוא שלם בכל מיני שלימות ממילא האדם הדבוק בו אינו חסר לו גם כן שום דבר. וזהו שכתוב ומלאת יד אהרן ויד בניו, רצה לומר שאמר למשה שיראה להביא את אהרן ובניו למדריגה כדי שיהיו דבקים לבחינות הקדושה ואז יהיו ידיהם מלא כל טוב, כי לא

יחסר להם שום דבר כשירגישו נועם ותענוג עליון. ולכך נקרא שמונת ימי המלואים, כי אז היה השראת השכינה בניהם והיו מלאים תענוג מחמת הקדושה:

ועשית מזבח מקטר קטורת (שמות ל, א). מקשה הרמב"ן ז"ל למה כתב מעשה מזבח כאן הלא בפרשת תרומה שם מקומה. והנראה, כי כאן צוה הקדוש ברוך הוא לעשות את אהרן כהן גדול ולעשות לו בגדי קודש בגדי כהונה ושמא חס ושלום יהיה קטרוג על זה כאשר היה בסוף מחלוקת קרח על כהונה של אהרן לכך צוה הקדוש ברוך הוא אחר שנמשך אהרן בכהונה לעשות מזבח מקטר קטורת ועל ידי הקטורת הוברר כי זה הצווי מהקדוש ברוך הוא שאהרן יהיה כהן גדול כאשר היה באמת בסוף מחלוקת קרח בקטורת וקל להבין:

דרוש לפורים

זכור את אשר כו' ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים (דברים כה, יז-יח). נראה, דהנה לא זו בלבד דזרע ישראל הם מצווים על מחיית עמלק דהוא זרע עשו אלא דכל איש מישראל צריך למחות חלק רע המכונה בשם עמלק אשר טמון בלבו דכל זמן דזרע עמלק נמצא בעולם אז כיון דאדם גם כן הוא עולם קטן אז יש מציאות לעמלק לכח הרע בכל אדם אשר מתעורר בכל פעם להחטיא את האדם ועל זה בא הזכירות בתורה. והנה כח של זרע ישראל אינו אלא בפה הקול קול יעקב, בתורה ותפלה כשאדם יש לו כח זה ובוער תמיד לבו להשם יתברך אז אין שום רע יוכל לשלוט בו. אך כשאדם יניח כח זה אז מיד ויסעו מרפידים, שרפו ידיהם. מיד ויבא עמלק, מיד שורה הרע עמו. אך כשאדם תופס על כל פנים מדת היראה להיות ירא מפניו יתברך מלעבור על מצותיו על כל פנים אינו בא לידי חטא. וזהו שכתוב ואתה עיף ויגע, שאין בך כח זרע ישראל שרפו ידיהם מעבודת השם. ולא ירא אלהים. ועל ידי זה תזכור מאד שלא יכשילך כח עמלק. וזהו שכתוב מחה תמחה מלבבך שורש הרע ולכפות אותו תחת הטוב. וזהו שכתוב (שמות יז, יא) והיה כאשר ירים משה את ידו, רצה לומר כוחו המכונה בשם יד כשאדם מרים זה הכח אז וגבר ישראל. אבל כאשר יניח מזה הכח אז חס ושלום וגבר כו':

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ויהי כאמרם אליו יום ויום גו' ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו (אסתר ג, ב-ו). יש לדקדק וכי לא ידע המן שמרדכי הוא יהודי הלא חשוב היה אצל המלך כדכתיב למעלה (אסתר ב, יט) ומרדכי יושב בשער המלך, וגם לעשות כרצון איש ואיש זה מרדכי והמן. נמצא בוודאי ידע המן את מרדכי ובוודאי היה יודע שמרדכי הוא יהודי. ונראה

דזהו פירוש וכל עבדי המלך אשר כו' כי כן צוה לו המלך, שכל עבדים ישתחוו להמן רק על מרדכי היה צווי שלא יכרע ולא ישתחוה שהיה גם כן חשוב אצל המלך. וזהו הפירוש וכל עבדי המלך כו' כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך, על כל עבדי המלך ועל מרדכי לא היה הצווי. וזהו הפירוש ומרדכי, כלומר על מרדכי לא היה הצווי שיכרע וישתחוה להמן ונמצא היה למרדכי תירוץ מה שלא השתחוה להמן, כי הוא לא היה בכלל שאר עבדיו שישתחוה, רק שמרדכי כוון ואמר שלא מחמת זה אינו משתחוה להמן לא מחמת שעליו לא היה הצווי, רק אמר מחמת שהוא יהודי מחמת זה אינו משתחוה ואפילו אם היה הצווי גם כן עליו אף על פי כן לא היה משתחוה לו. וזהו כי הגיד אשר הוא יהודי, הרצון בזה שמרדכי אמר להם שמחמת זה אינו משתחוה להמן לא מחמת זה שלא היה הצווי עליו רק מחמת שהוא יהודי ובזה יבואר דקדוק הנ"ל:

ובזה יבואר הדקדוק מה דכתיב ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה (אסתר ג, ב), לא כרע ולא משתחוה הוה ליה למכתב כדכתב למעלה וכל עבדי המלך כורעים כו' ובזה יבואר גם כן מה שאמרו עבדי המלך מדוע אתה עובר את מצות המלך, כלומר שמרדכי אמר אפילו אם היה הצווי עליו מהמלך אף על פי כן לא היה משתחוה לו ונמצא לפי דעתו עובר מצות המלך. ובזה יבואר מה דכתיב בתרגום שני ותאמר אסתר להתך ותצוהו על מרדכי, וכתיב שם שצותה אסתר על מרדכי שלא יתקוטט עצמו עם המן. ולכאורה קשה האיך צותה אסתר שלא יתקוטט עצמו עם המן הלא הרצון של המן היה שמרדכי ישתחוה לו וכי חס ושלום צותה אסתר שמרדכי ישתחוה להמן. ובזה מבואר שאסתר צותה על מרדכי שלא יתקוטט עצמו עם המן, הרצון בזה שיאמר מטעם זה אינו משתחוה לו מחמת שעליו לא היה הצווי מהמלך לא מחמת שהוא יהודי אבל לא חס ושלום שישתחוה להמן:

לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה (אסתר ד, ח). תיבת מלפניו הוא מיותר. והנה יבואר, כי אחשורוש היה רשע יותר מהמן כמאמר חכמינו ז"ל ולא היה בדעת אחשורוש לדבר טוב על ישראל וצוה מרדכי לאסתר שהיא תבוא לפני המלך ובוודאי עם אסתר תכנס השכינה כאשר היה באמת ואולי על ידי זה יקלוט אותו רשע איזה בהירות ממנה להיפך רצון שלו שידבר טוב על ישראל. וזהו הרמז ולבקש מלפניו על עמה, בזה שהיא תהיה לפניו לפני אותו הרשע ואותו הרשע יסתכל בה ויקלוט איזה בהירות ידבר טוב על ישראל:

גבי ברתיה דהמן דלית עיניה וחזיא דאבוה היא נפלה מאיגרא ומתה (מגילה טז.) וזה (אסתר ו, יב) והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש. הנה יש לדקדק הלא היא היתה

באיגרא ואם כן איך שייך לומר דלית עיניה הוה ליה למימר השפילה לעיניה וחזיא דאבוה הוא. ונראה, דהנה ברתיה דהמן כוונתה היתה לדבר עבירה להשליך על מרדכי ואחר כך כשהשליכה על המן בזה עשתה מצוה. והנה כשאדם עושה עובדא ואחר כך רוצה לידע אם העובדא הוא טוב אזי יראה בדעתו אם השכל שלו עולה למעלה אזי העובדא הוא טוב בוודאי. והנה ברתיה דהמן באמת עשתה מצוה שהשליכה על המן וביזתה אותו נמצא על ידי זו המצוה דלית עיניה שהוא השכל, כי אחר עשיית המצות השכל עולה למעלה וזה דלית עיניה ונפלה מאיגרא ומתה. יבואר כפי מה שכתבנו לעיל שהפרידה עצמה בעשייתה מסטרא אחרא שלה ועל ידי זה מתה, או אפשר שהיא לא רצתה בעשיית המצוה הזאת ולכך מתה:

כתוב בתרגום שני על פסוק בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו א) שמיכאל הראה לאחשורוש שהמן רוצה להרוג אותו. ויבואר על דרך זה, שבאמת אחשורוש לא הטיל זוהמא חס ושלום כלל באסתר כמבואר בגמרא שהשביעה שד, וגם אמרינן (מגילה יג:) טבלה וישבה בחיקה של מרדכי. ונמצא בעלה של אסתר היה רק מרדכי ולא אחשורוש, כי חס ושלום אסתר לא דרה כלל עם אחשורוש. וזה הראה לו מיכאל לאחשורוש שהמן רוצה להרוג בעלה של אסתר. ובאמת מרדכי היה בעלה של אסתר רק שאחשורוש טעה עצמו וסבור שאותו יהרוג המן. ובזה מבואר שחס ושלום מיכאל לא הראה לאחשורוש דבר שקר:

בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו, א). ואמרינן בגמרא (מגילה טו:) שנת מלכו של עולם. יבואר על פי מה דאמרינן מסתפינא מאלהיהם אלהיהם ישן הוא. ונבאר גם כן הא דכתיב בדניאל (ד, לב) כמצביה עביד בחיל שמיא ודיירא ארעא. ובאמת קשה הלא שבחה שפירתא הוא ושבח של אמת הוא בוודאי ושבח זה היה ראוי גם למשה לאומרו ולמה לא נאמר השבח זה רק בדניאל ולא בשאר נביאים. ונבאר על פי דאמרינן בגמרא (מועד קטן טז:) צדיק מושל ביראת אלהים, מי מושל בי צדיק הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיקים מבטלים. נמצא שכח ביד הצדיקים שבכל דור ודור להפך מחשבת הבורא כביכול ונמצא שכביכול הבורא יתברך אינו מתנהג על ידי עצמו כרצונו ואין הכל נעשה כרצונו רק הקדוש ברוך הוא מתנהג על ידי הצדיקים שבכל דור ודור כרצונם נעשה אפילו להפך מחשבת הבורא יתברך כביכול. ובבחינה זאת יתבאר קושיא הנ"ל, כי הפסוק ושבח הזה לא ראוי לאמרו רק לדניאל, כי בימי משה רבינו עליו השלום ובימי שאר הנביאים היו כל העולמות מתנהגים כרצון הצדיקים והיה ביכולתם אפילו להפך גזירת הבורא ברוך

הוא ובימי דניאל באותו הדור בעונותינו הרבים נחרב הבית ולא היה כח להם להפך גזירת הבורא יתברך ולכך לא נכתב השבח הגדול הזה רק בדניאל:

ועל פי דברינו אלה יבואר הכל, כי באמת לפני עם ה' עם ישראל בוודאי על פי דרך השכל יותר טוב כשהעולמות מתנהגים על ידי הצדיקים שבדור, כי הצדיקים אינם ממשיכים השפע רק לישראל ואינם מניחים להשפיע לשום שונא ישראל ולקבל מהשפע אשר שופע לישראל אבל כשאין חס ושלום כח ביד הצדיקים שבדור להפך גזירת הבורא יתברך שהעולמות יתנהגו כרצונם רק הכל נעשה כרצון הבורא יתברך ואין מי לבטל גזירתו אם כשהבורא כביכול מסתכל במחשבה הקדומה ובמחשבה הקדומה הזאת נשמת ישראל עיקר ובשביל נשמת ישראל עלה במחשבה הזאת לברוא כל העולמות אז ישראל הם מלאים כל טוב ובאם חס ושלום לאו לאו. וזה הרשע היה לו פחד מפני זה שהעולמות יתנהגו על ידי רצון הצדיקים שבדור ועשה זאת שיהנו ישראל שבאותו דור מסעודה של אותו רשע ועל ידי זה לא יהיה ביכולתם להפך גזירת הבורא יתברך ושיתנהג הכל כרצונם. וזה שאמר מסתפינא מאלהיהם אלהיהם ישן הוא, כלומר הבחינה שהוא רק אלהיהם ומתנהג כרצונם ישן הוא הבחינה הזאת עתה אינו בהתגלות:

וזהו הרמז בפסוק בלילה ההוא נדדה שנת המלך, שנת מלכו של עולם. הרמז נתגלה הבחינה הזאת שיתנהג העולם כרצון הצדיקים. וזהו הרמז מלכו, הוא מדת המלכות שכח וממשלה של עולם הוא בהצדיקים, כלומר נתגלה הבחינה הזאת שיהיה הכח והממשלה ביד הצדיקים שיתנהג הכל כרצונם. וזהו דאמרינן בגמרא אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני, כי באמת כל הפעולות של אסתר לא היה רק שיתגלה זאת שכל העולמות יתנהגו כרצון הצדיקים. וזה הרמז אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני, שיתנהג הכל רק כרצון הצדיקים. וזהו שאנו אומרים בתפלתינו בשמונה עשרה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק, וכי הוא אלהינו לבד הלא הוא אדון הכל והכל מקבלים מאתו ומה זה שאנו מתפארים עצמינו אלהינו וכו'. הרמז שאנו אומרים אלהינו, שהוא מתנהג הכל כביכול כרצוננו אלהי אברהם הוא קרוב אלינו כל כך שהוא מתנהג כביכול כרצון אברהם יצחק ויעקב ואלהי אבותינו הוא מתנהג הכל כרצון אבותינו הקדושים כרצון הצדיקים שבכל דור ודור, והיינו דמאן דאמר השני נדדו עליונים נדדו התחתונים דבאמת לא פליג עם התנא קמא, רק דמפרש דברי התנא קמא שכוונתו הוא במאי דאמר נדדה שנת המלך, שנת מלכו של עולם, שנדדו עליונים ותחתונים, כלומר שנתהפך מזה שהיה רק שהתחתונים יהיו מושלים והשם יתברך ברוך הוא שוכן בעליונים יקשיב וישמע להם ויקיים כרצונם כי

זה המדרגה גרמה אסתר. אמנם כשהשם יתברך הוא מנהיג העולם הוא ברוב בהירות, כי בהירות הבורא ברוך הוא עד אין סוף ורוב בהירות בעולם אבל כשישראל מנהיגים העולם אין בהירות כל כך גדולה, כי בהירות ישראל יש להם סוף:

והנה יש עוד בחינה, והוא כשישראל הם מנהיגי העולם יש יותר שמחה, כי הוא אינו תמידיית ודבר שאינו תמידיית מתרבה השמחה, מה שאין כן כשהשם יתברך מנהיג העולם והוא חי וקיים לעד ותענוג תמידי אינו תענוג אין השמחה גדולה כל כך. ונמצא כשישראל הם מנהיגים אז השמחה גדולה מאוד ואך הבהירות אינו גדול כל כך. אמנם בימי המן פעלה אסתר בצדקתה שאף על פי שישראל יהיו מנהיגים העולם כמו שבארנו לעיל דהיא פעלה דבר זה אף על פי כן יתרבה הבהירות. וזהו נאמר במגילה ליהודים היתה אורה ושמחה, פירוש שהיתה תרתי לטיבותא שמחה היה מחמת הנהגת ישראל ואף על פי כן היה אור גדול אף גם שהיה הנהגה בתפארת ישראל. ולכן נקראת מגילה מלא יו"ד, דמה שהשם יתברך מנהיג את העולם נקראת יו"ד דיו"ד מורה על הצמצום שהשם יתברך צריך לצמצם עצמו. והנהגה אשר בתפארת ישראל נקראת וי"ו, כי וי"ו מורה על התפשטות. וזהו מגילה דהוא תיבת מגלה יו"ד, פירוש שזהו היה נס אף על פי שהנהיגו ישראל נתגלה היו"ד כאלו הנהיג השם יתברך וזה היה נס שהנהגת ישראל היה במדריגה זו כאלו הנהיג השם יתברך שהאור היה בעולם כמו היותו בהנהגת הבורא ברוך הוא והתגלות היו"ד היה גם כן בעולם:

וזה כוונת חכמינו ז"ל במדרש (שמות רבה לח) בפרשת תצוה אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך (דברים לג, כט) זה אברהם, ואשר חרב גאותך זה יצחק, ויכחשו אויבך לך זה יעקב, ואתה על במותימו תדרוך בימי מרדכי. פירוש, שאותה המדריגה שהיה בימי אברהם יצחק ויעקב שהם היו מנהיגים העולם כמו שכתבתי לעיל בכוונת מאמרינו בשמונה עשרה ברכות אלהי אברהם כו', נתגלה גם בימי מרדכי שאסתר השיבה המדריגה זו על כנו שיהיו ישראל מנהיגי העולם ואדון כל ימלא רצונינו לטוב אמן:

אמרו רבותינו ז"ל כל המועדים יהיו בטלים וימי הפורים לא יהיו נבטלים. יש לומר בסייעתא דשמיא טעם לשבח, דהגאולה העתידה במהרה יהיה מאדום לכן כל המועדים שהוא זכר להצלת שאר האומות בטלים דאדום יותר גדול כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות יג.) כיון שניצול מארי שכח מעשה הכל וסיפר בהצלת ארי שהוא גדול מכולם, מה שאין כן פורים שאין נתבטל שהוא מדוגמת הגאולה העתידה להיות דהוא מאדום דהפיר הקדוש ברוך הוא מחשבת המן שהוא עמלק דהוא אדום:

לבאר מאמר חכמינו ז"ל (תענית כט.) משנכנס אדר מרבין בשמחה. כי עיקר השמחה לאדם בהעלותו הנצוצות לעבודתו יתברך שהנצוצות נעשים לאדם שמעלה אותם כמו לבוש ובזה מגיע לו השמחה. וקודם אדר הוא שובבי"ם שהוא העת העלאת הנצוצות לקדושה, ומשהגיע אדר כבר הגיע העת שהעלה אותם מקודם בשובבי"ם ועתה באדר נעשים לו מלבוש וגלל כן נקרא שמו אדר לשון מלבוש כמו אדרת אליהו. וזהו מאמר חכמינו ז"ל משנכנס אדר, כשהגיע אצלו הלבוש מנצוצות הקדושים שהעלה בשובבי"ם. מרבין בשמחה, כי בא לו השמחה שמעלה אותם:

ונבאר פירוש הגמרא (מגילה יד.) מפני מה אין אנו אומרים הלל בפורים. חד אמר מפני שאין אומרים הלל על הנס הנעשה בחוץ לארץ. וחד אמר בשלמא גבי יציאת מצרים הללו עבדי ה' (תהלים קיג, א) ולאכו', אבל כאן עדיין אנו עבדי אחשורוש עיין שם. כי באמת בזמן הזה היה להם נס גדול אך קשה למה לא היה להם בזה הזמן גאולה שלימה להיות גם כן נגאלים מעבדי אחשורוש. ביאור על זה הוא על בחינה הזאת, כי בניסים הנעשו במצרים ועל ים סוף ראו כל העמים ואפילו כל החיצונים הוצרכו להעיד בפירוש כי זה הוא מעשה ה' בלתי טבעית כלל. ועל ידי זה גם השר שלהם הושפל מאד כי גם הם הוצרכו להעיד שהוא מעשה ה' ובידו כח הכל והוא כל יכול ועל ידי זה הושפל השר שלהם עד הארץ ועל בחינה הזאת היה לישראל גאולה שלימה כיון שגם הם צריכין להודות שאין בידם שום כח וממשלה לשר שלהם, רק הכל הוא מאת הבורא יתברך. אבל בנס של מרדכי ואסתר החיצונים לא העידו על זה שהוא רק מעשה ה' רק הם דימו זה הנס למעשה הנעשה בטבע מתחילה אהב את המן ואחר כך אהב את אסתר וכיון שהם לא העידו על זה שהוא מעשה ה' רק דימו הנס לדבר הנעשה בטבע לא הושפל השר שלהם ולכך לא היה בזה הזמן גאולה שלימה מכל וכל כיון שהם עדיין מדובקים בשורש קליפתם. אבל בניסים של מצרים הכל הוצרכו להעיד שהוא רק מעשה ה' ועל ידי זה לא היה שום התגברות להקליפה שלהם ועל ידי זה היה לישראל גאולה שלימה כיון שהם לא היו נאחזים בשורשם בקליפה שלהם על ידי שהוצרכו להעיד בפירוש שהכל הוא מעשה ה'. ועל פי דברינו אלה התירוץ של שניהם עולה לחד טעם:

וזה פירוש הגמרא מפני מה אין אומרים הלל בפורים, כי מלת הלל הוא לשון בהירות על דרך בהילו נרו עלי ראשי (איוב כט, ג) חד אמר מפני שאין אומרים הלל על הנס הנעשה בחוץ לארץ, הרמז כי עיקר הגאולה והבהירות בא על ישראל כשחיצונים גם כן משפילים השר שלהם ומעידים בפירוש שהכל הוא מאת הבורא אבל כאן בנס החיצונים לא העידו על זה שהוא מעשה ה' כי הם דימו אותו נס למעשה הנעשה בטבע. וזהו שבחוץ לארץ,

הרמז כי עיקר הגאולה בא על ישראל כשהחיצונים אין להם שום אחיזה בקליפתם אבל כאן החיצונים יש להם עדיין אחיזה בקליפתם וזהו הרמז בחוצה לארץ. וחד אמר האיך נאמר הללו עבדי ה', הלא עדיין אנו עבדי אחשורוש, הרמז כי בזה הזמן לא היה יכול להיות גאולה שלימה מחמת כי בזה הנס החיצונים דימו אותו למעשה טבע ולא הושפל השר שלהם ולכך עדיין אנו עבדי אחשורוש:

רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד, יד). יבואר על דרך דאמרינן בגמרא רבי עקיבא שחק אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. ובזה יבואר רוח והצלה יעמוד ליהודים, וממקום אחר מוכח שרוח והצלה יעמוד ליהודים:

ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכו' (שם ה, ט). הנה יש לדקדק איך שייך לומר בהמן וטוב לב, הלא מה דכתיב בכמה מקומות וישת וייטב לבו, אמרינן בגמרא כו' עיין שם. ואם כן איך שייך לומר בהמן וטוב לב. ונראה, דהנה ישראל עם קדושו החיות שלהם מהבורא ברוך הוא יתברך מסטרא דקדושה והרשעים והאומות החיות שלהם מסטרא אחרא וכשהצדיקים רוצים לשבר הרשעים אזי מפרידים מסטרא שלהם להביאם לסטרא דקדושה. והנה על ידי זה משברים אותם, כי מסטרא שלהם נפרדים ולסטרא דקדושה בוודאי לא יגיעו ועל ידי זה משברים אותם. והנה אסתר כשעשתה הסעודה ובקשה את המן על הסעודה בוודאי אסתר עשתה בקדושה, כי בוודאי עשתה אסתר הסעודה שלה מסטרא דקדושה והרצון שלה היתה להפריד את המן מסטרא אחרא שלו ממקור החיות שלו ובקשה אותו על הסעודה שלה שעשתה בקדושה ועל ידי זה לא יהא לו חיות כלל וכלל, כי מסטרא שלו יפרד ולסטרא דקדושה לא יבא בכדי שיושפע לו חיות מסטרא דקדושה:

וזהו שאמר הכתוב (משלי כה, כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו כו', פירוש האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים הרמז בזה שתראה להפרידו מסטרא שלו ולהביאו לסטרא דקדושה. ובוודאי לא יגיע לסטרא דקדושה ועל ידי זה אתה חותה גחלים על ראשו. וזהו ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב, כשהיה בסעודת אסתר שהוא מסטרא דקדושה ונמצא הפרידה אותו מסטרא אחרא שלו להביאו לסטרא דקדושה ועל ידי זה לא יהיה לו חיות כלל וזהו וטוב לב. ועל ידי זה ויתאפק המן, כי באמת איך שייך בהמן ויתאפק שהוא מדה טובה ובזה נכון:

ומרדכי יצא מלפני המלך. (אסתר ח, טו) על דרך שפרשנו במקום אחר בפסוק (בראשית יז, א) התהלך לפני כו', על פי מאמר חכמינו ז"ל (תענית כג.) ותגזור אומר כו', אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מלמעלה, נמצא הצדיק הוא כביכול לפני ה'. זהו

התהלך לפני, שתהא לפני עיין שם במקום אחר. וכן בכאן אמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז) שנגזר מלמעלה בחותם של טיט גזירת כליון על ישראל. אפס שמרדכי ביטל הגזירה ונתקיים במרדכי ותגזור אומר כו'. זהו ומרדכי יצא מלפני המלך, שהיה בבחינת לפני המלך מלכו של עולם כדאיתא במדרש שסתם מלך הנזכר במגילה זו הוא מלכו של עולם. ואמר בלבוש מלכות, כי אף על פי שיש כח בצדיק להפוך לטובה יראה שכל עשיותיו ופעולותיו יהיה רק בשביל כבוד מלכות שמים שיתרבה זהו בלבוש מלכות, שהתלבש עצמו במלכות שמים, כי זה שיבטל גזירות רעות מישראל יתרבה מלכות שמים שיהא ישראל בעולם מקדישים שמו יתברך. או יאמר, כי הצדיק אף על פי שיש לו תענוגי עולם הזה אינו חושב בשביל עצמו רק למען שמו ברוך הוא. וזהו ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, שהתלבש עצמו במלכות שמים למען שמו הגדול. וזהו שכתוב תכלת וחור כו', אף על פי שיצא בבגדים יקרים לא חשב להנאת עצמו רק עבור מלכות שמים:

והעיר שושן צהלה ושמחה ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר (אסתר ח, טו). הנה כתיב (משלי כט, ב) ברבות צדיקים ישמח העם, כי הכלל כשהצדיקים מחשבים ועובדים את ה' אז אפילו העם הפשוט יש להם שמחה, כי הם בעשיות המצות מביאים שמחה על כל העולמות. וזהו הרמז כי במשול מרדכי אז אפילו העיר שושן אפילו שרוב אנשי העיר לא היו יהודים כלל אף על פי כן היה להם שמחה, אף על פי שלא היו יודעים הטעם למה הם שמחים אף על פי כן היו שמחים מחמת שמרדכי בממשלתו הביא שמחה על כל האנשים. וזהו הרמז והעיר שושן, אף על פי שלא היו יודעים למה הם שמחים אף על פי כן היתה צהלה ושמחה אבל היהודים היה להם טעם על שמחתם שניצולו מיד המן הרשע. והכלל, כשאדם יודע טעם הדבר אזי נקרא הבחינה הזאת בחינת אור שמאיר בו הטעם על מה עושה זאת. וזהו ליהודים היתה אורה ושמחה, להם היה טעם על שמחתם הנרמז בבחינת אור. וזהו הרמז ברבות צדיקים ישמח עם, אפילו עם הפשוט שאינם יודעים הטעם למה הם שמחים אף על פי כן הם שמחים כי הצדיק מביא שמחה לעולם:

ליהודים היתה אורה ושמחה כו' (אסתר ח, טז). ודרשו ז"ל (מגילה טז:) שמחה זו יום טוב. על פי דאמרו רבותינו ז"ל דהמן הלשין עליהם שמחזיקים יום טוב עיין שם גלל כן בהצלה אמר הכתוב שהשם יתברך הפיר עצתו רק ליהודים כו', זו יום טוב שיחזיקו יום טוב:

קימו וקבלו היהודים (אסתר ט, כז) ודרשינן (שבת פח.) קימו מה שקיבלו כבר. הרצון בזה, כי מרדכי סוף נביאים היה כי הא דאמרינן בגמרא (יומא כט.) אילת השחר מה שחר כו'. נמצא עד מרדכי היה מאיר אור תורה שבכתב וממרדכי ואילך שפסקה הנבואה

התחיל להאיר אור תורה שבעל פה וממרדכי ואילך התחילו אנשי כנסת הגדולה ליסד התפלה. וזהו קימו וקבלו, שקיבלו עליהם התורה שבעל פה ממרדכי ואילך שפסקה הנבואה והתחיל להאיר אור תורה שבעל פה, כי באמת כל זמן שהיו הנביאים הנבואה ניתן לכתוב וממרדכי שפסקה הנבואה לא ניתן לכתוב והתחיל הארת תורה שבעל פה:

והימים האלה נזכרים ונעשים (אסתר ט, כח) כי יש ב' מיני אכילות כשאוכל לכוונת הבורא אזי האוכל הוא המשפיע בבחינת דכר וכשאוכל לתאוות לבו חס ושלום אזי הוא בבחינת נוקבא. וזהו והימים האלה נזכרים, לשון דכר. ונעשים, כי כשאוכל לכוונת הבורא אזי אכילה הוא נעשה כי הוא ברא כעת האוכל:

זהו שבקשה אסתר קבעוני לדורות (מגילה ז.) כלומר שלא יכלול הנס שלה בפסח. וזה שכתוב במגילה (אסתר ט, כב) והחודש אשר נהפך הוא, כלומר שבזה החודש יעשו זכר לזה הנס ולא יכלול זה הנס בפסח:

עוד יבואר שלחה להם אסתר קבעוני לדורות, על פי מאמר חכמינו ז"ל (שבת פח.) מכאן מודעא רבא לאורייתא כו' הדר קבלוהו בימי אחשורוש. לכאורה אינו מובן הלא ישראל אמרו נעשה ונשמע. אפס, דבארנו במקום אחר כתב לך את הדברים האלה (שמות לד, כז) היינו תורה שבכתב, דהיינו כתב לך כו'. כי על פי הדברים האלה, היינו תורה שבעל פה שמרומז על פי שהם על פה ומרומזים בתורה שבכתב. וזהו (שם) כרתי אתך ברית ואת ישראל, דתורה שבעל פה משתנה לפי חכמי הדורות שזה אומר כך וזה אומר כך והתנהגות ההלכה הוא לפי הדורות ע"ד רש"י פוסק להניח תפילין כו' ורבינו תם פוסק להניח תפילין בענין אחר. והאמת הוא לפי המדה שמתנהג השם יתברך עצמו עם העולם כן הוא הלכה. אם ההנהגה היא באהבה אז הלכה כמאן דאמר זה. ואם בתפארת הלכה כמאן דאמר זה. ובזה יבואר על נכון, דבאמת ישראל אהבו לקבל התורה כמאמרם נעשה ונשמע. אפס לענין תורה שבעל פה לא רצו מתחילה. ומצאתי במפרשים שכתבו כן אפס שאין מבואר הטעם. ולפי הנ"ל יבואר, כי היה קשה בעיניהם שמשתנה תורה שבעל פה כפי רצון הצדיק שבכל דור שממשיך שיתנהג בעולם במדה זו ועל פי המדה שהעולם מתנהג בו כן ההלכה בעת הזאת בתורה שבעל פה. לזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה הדר קבלוהו בימי אחשורוש, דמאהבת הנס קבלוה גם כן זה וזהו פעלו מרדכי ואסתר בצדקתם שיקבלו ישראל עליהם. וזהו שרמזו חכמינו זכרונם לברכה שנקרא מרדכי פתחיה, שפתח פיו בע' לשון לפעול שיקבלו ישראל תורה שבעל פה באהבה רבה דזה נקרא שפתח פיו דתורה שבעל פה נקרא על שם הפה ולהכי לא מצינו צדיק בעולם בזה השבח. ועל אסתר רמזו חכמינו זכרונם לברכה אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר

אסתיר, דאסתר פעלה גם כן כמו מרדכי על קבלת התורה שבעל פה ומרומז הסתר אסתיר, דתורה שבעל פה מכוסה בתורה שבכתב. וזה רמזו רבותינו זכרונם לברכה שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה כו', דשלחה שיקבלו לדורות הנס שנעשה על ידה מחמת דעל ידי זה קבלו תורה שבעל פה מאהבה לזה שלחו לה ברמז שלשים ולא רבעים כידוע ליודעי חן דתורה שבעל פה הוא ה"א משם הוי"ה ברוך הוא וה"א הוא אות רביעי מההשם הוי"ה כביכול. ולזה רמזו ולא רבעים, שאין צריכין לעשות זכרון לנס שעל ידו יתקיים אות רביעי שקבלו ישראל באהבה עד שמצאו כתוב כר:

ועל פי זה יבואר מה דכתיב פעם אחד מן השמים השמיעך (דברים ד, לו) ופעם אחד ועל הארץ הראך (שם) כו', דעמדו חכמינו זכרונם לברכה בזה דלא לסתור. דידוע ליודעי חן דהתורה שבכתב נקרא שמים וזה שכתוב מן השמים כו', ותורה שבעל פה נקרא ארץ וזה שאמר ועל הארץ הראך, רמזו שנתן לישראל תורה שבכתב ותורה שבעל פה. וזה רמזו רבותינו זכרונם לברכה במגילה (יא.) ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (תהלים צח, ג) אימתי ראו כו', בימי מרדכי ואסתר, רצה לומר אימתי ראו שהישועה יהיה על קבלת התורה שבעל פה באהבה שהוא חיות כל אפסי ארץ דנקראת ארץ דחיות ארץ מתורה שבעל פה, בימי מרדכי ואסתר, אז היה קבלת תורה שבעל פה מאהבה. ולזה נקראת מגילת אסתר מגילה, רצה לומר שנתגלה ה"ה, דהיינו קבלת התורה שבעל פה מאהבה ודו"ק:

ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. (אסתר ז, ה) עיין בדברי חכמינו זכרונם לברכה (מגילה טז.) שעמדו על זה מאי ויאמר שני פעמים. ויבואר, דאיתא בהאר"י זכרונו לברכה דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל ושבת, כי על ידי שמסתכל ברבו ניתוסף לו בהירות שהסתכלות על איש צדיק גורם לאדם קדושה. והנה אחשורוש דבר טוב על ישראל עכשיו באמרו מי הוא זה כו' ובאמת אחשורוש היה שונא לישראל כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (מגילה יד.) משל לבעל התל וחריץ עיין שם. אפס עד עתה שלא דברה אסתר רק על ידי המתורגמן כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (שם טז.) גלל כן כל דיבור שיצא מפיו היה לרעה לישראל, אבל עתה שדיבר עמה בעצמה שלא על ידי מתורגמן כמאמר רבותינו זכרונם לברכה גלל כן דיבר טוב על ישראל שמחמת דיבורו עם צדיקת זו בא לו מחשבה קדושה לדבר טוב על ישראל, כי בהירות הצדיק מתנוצץ על מי שאצלו. לכך עשתה אסתר משתה על אחשורוש מחמת שראתה שהתחלת הישועה היה ממשתה שבמשתה ראשונה שעשה אחשורוש הרג את ושתי לכך עשתה גם היא משתה שגם על ידי המשתה שתעשה היא יגמור הנס והישועה:

כתיב בתרגום שני על מגילת אסתר המן ביקש ממרדכי שלא לתלות אותו כי אם להרוג אותו, כי שר המלך הוא ואינו שייך לתלות אותו רק להרוג בצינעא והמן הרשע ביקש שחס ושלום יגמור רשעתו אפילו אחר הריגה שלו ולכך רצה שמרדכי יהרוג אותו ולא יתלה אותו בכדי להראות שהוא היה שר וחשוב אצל המלך ונמצא כל האגרת שכתב חס ושלום יהיה קיום. ומרדכי לא כן עשה ותלה אותו להראות שהוא לא היה חשוב כלל וביזה אותו לעיני כל ונמצא האגרות שכתב ושלח ממילא אין להם קיום כלל כי זה שכתב אגרת מתחלה לא היה בדעת המלך וכן מוכח כיון שתלה אותו:

מרדכי מתרגמינן מרי דכיא (חולין קלט:). הכלל, השם יתברך נקרא טהור והוא אדון הכל וצדיק מושל ביראת ה' נקרא מרי דכיא. ומי הוא זה הצדיק זה אשר משבר תאות היצר הרע ועושה רצון הבורא זה הוא המהפך גזירת הבורא מרעה לטובה. ולזה נקרא השם יתברך אלהי יעקב, כלומר שעושה הרצון של יעקב לרומם קרן ישראל להפך הכל מרעה לטובה כרצון הצדיקים שנקראים בשם יעקב. וזהו מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב (תהלים קיד, ז). והנה מדת הדין נקרא אש ומדת החסד נקרא מים. וזהו ההופכי הצור, שהוא אש. אגם מים, לחסד. וזהו אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים, כמבואר ברבותינו זכרונם לברכה בכבשן האש של אברהם נעשה שם מים, כלומר מן הדין נתהפך למים ולמה זאת ומצאת את לבבו, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה בכל לבבך ביצר טוב וביצר הרע, כלומר שאברהם אבינו שיבר תאות היצר הרע ועבד את ה':

לבאר מאמר חכמינו זכרונם לברכה במסכת מגילה (טו.) בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם שופת את הקדירה ואחר כך נותן לתוכה מים ומדת הקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך שופת את הקדירה. דכבר פרשנו בפסוק (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים כו', דידוע מאמר חכמינו זכרונם לברכה (מגילה יג:) השם יתברך מקדים רפואה למכה וכוונתו בהצרה רק בשביל הישועה שישלח אחרי כן. וזהו כל המחלה לשון פעולה, כלומר הפעולה והכוונת החולי אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, כי אצלך כוונתי כי אני ה' רופאך, רק בשביל הרפואה והישועה שאחר כך. וזהו בצרות איש ישראל חס ושלום, החסדים הוא מקודם, כי כוונתו בהצרה על החסדים שמקודם, רק שעל ידי החולי האדם נעשה כלי לקבל השפע כדרך בני אדם כשרוצין לעשות מכלי קטן כלי גדול צריכה שבירה כן השם יתברך ברוך הוא רוצה להשפיע להאדם כדי שיהיה אדם יותר גדול גלל כן צריך לשלוח לו איזה צרה או חולי חס ושלום שזהו שבירת הכלי קטן שאחר כך יהיה יותר גדול וזה החולי נקרא קדירה

שבזה נעשה כלי גדול. וזהו מאמר חכמינו זכרונם לברכה אדם שופת את הקדירה ואחר כך נותן מים והקדוש ברוך הוא בתחילה נותן מים, פירוש חסדים דמים מרומז על חסד שכוונתו על החסדים. ואחר כך שופת את הקדירה, פירוש על ידי כוונתו לחסדים מתקן הקדירה, דהיינו האדם שבא לו הצרה שעל ידי זה יהיה כלי גדול שיהא ביכלתו לקבל השפעתו וכוונתו הכל לטובה:

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך כו' וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב (אסתר ח, ח). והדבר תמוה כי אם כתב המלך אין להשיב מה יועיל מכתב השני נגד אגרות הראשונות. אך יבואר, דיש שני בחינות בענין מכתבי המלך, דהיינו שמוסר המלך את חותמו ביד איש משריו להיות בידו כותב וחותם לכל אשר יחפץ בטבעת המלך מבלי שאלה על כל דבר להמלך אך ידו כיד המלך לכל אשר יאמר כי הוא זה יען כי המלך בטוח בחכמתו ואהבתו אליו כי לא יעשה דבר המתנגד לרצון המלך. אמנם אם יזדמן לפעמים שעשה דבר שטות נגד רצון המלך וחתם בגושפנקא דמלכא אשר בידו וכאשר נודע להמלך שטות זה ורוצה לפרסם ולהראות גלוי לכולם שלא היה זה בידיעתו אז המלך שופך חמתו על האיש ההוא כדי שיהא נראה בעליל ומפורסם הדבר שעל כן שפך חמתו עליו מחמת שעשה דבר שלא ברצון המלך וחתם בחותמו. אך המכתב אשר הוא נכתב בשם המלך עצמו שהוא בידיעתו מתחלה ועד סוף לזה אם רוצה המלך אחר כך לשנות איזה דבר ממכתבו הראשון אין תקנה יען כי כתבו הראשון אשר מתחלה אין להשיב. והנה האגרת שם נאמר סתם נכתב ונחתם בטבעת המלך, ונוכל לומר שלא היה בידיעת המלך ולזה כשעלה רצון המלך להשיב את האגרות הראשונות היה לו תקנה, דהיינו כשמשפיל וימית את המן על אשר שלח ידו ביהודים וידעו הכל ברור שאגרות הראשונות אשר שם כתוב להשמיד וכו', היה זה בלי ידיעת המלך. מה שאין כן כאן באגרת הזאת אשר נאמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך, וכתב זה אין להשיב:

שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי. הני דברים אינם מובנים. ונראה, דאמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה יז.) תכלת דומה לים ולרקיע ולכסא הכבוד, ורצה לומר דבאמת אין אנו יכולים להשיג את הבורא כל העולמים אם לא על ידי פעולותיו ומעשיו הנוראים שעושה לנו ניסים ונקמה בכל עת אנו משיגין הפעולה אבל לא הפועל זולת מתוך מעשיו אשר עושה עמנו מזה ראיה על עצמותו הנעלם אשר משגיח עלינו תמיד אבל גבי נס של פורים נתגלה הפעולה והפועל דהוא נס גדול ממות לחיים וגם נתגלה הדבר דהצלתם היה על ידי מרדכי הצדיק וזהו יחוד גדול. וזהו שכתוב שושנת

יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי, רצה לומר שהשיגו שתי הבחינות הפעולה הוא הנס דהוא התכלת הדומה לכסא הכבוד שעל ידי הפעולה ניכר מי הוא מלך הכבוד ונעשה הפעולה כסא לכבודו יתברך וגם השיגו על ידי מי נעשה הנס והצלה על ידי מרדכי היהודי וזה לא היה בשום נס. וזה היה להודיע שכל קויך לא יבושו, רצה לומר שהקדוש ברוך הוא רצה להראות מעלות הצדיק הדבוק בו יתברך אשר על ידו הקדוש ברוך הוא שולח רוח והצלה לזרע ישראל:

ונבאר הא דאמרינן במסכת שבת (פח.) ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט, יז) מלמד שכפה עליהם ההר וכו'. אמר רבה מכאן מודעא רבא לאורייתא כו' ואף על פי כן הדר קבלוהו בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט, כז) קימו וקבלו, קימו מה שקיבלו כבר. להבין זה הדבר של כפיית ההר מה טיבו ובפרט שישראל כולם ענו ואמרו מקודם נעשה ונשמע. אך שורש הדבר הוא, דהנה ידוע דאין הרים אלא אבות, דכמו דהר הוא השורש לארצות האדמה שראש ההר הוא עיקר ומזה יש חיזוק והתפשטות לכל הארץ אשר סביב ההר המשופע מכל צד, כן האבות הם כח ושורש לכל כנסת ישראל ולכן נקראו הרים. והנה דכשהשם יתברך רצה ליתן התורה לישראל אז העלה את כנסת ישראל לשורשם וינטלם וינשאם לדביקות עליון לדרכי אבותיהם כמו שהיו כל כנסת ישראל בכח האבות על בחינות זו הגביהם. וזהו שכתוב כפה עליהם את ההר, רצה לומר שהטה והרכין להם את השורש להיות דבוק בשורשם גזע קדושה שלא להיות שום מסך המבדיל להיות חוט המשולש קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל כולא חד ועל בחינה ומעלה זו קבלו התורה. אך באמת אם לא היו נפלו ישראל ממדריגתן כמו שהיו בבחינת מעמד הר סיני בוודאי היו יכולים לקיים התורה והמצות אך כיון דמיד אחר מעמד הר סיני נפלו ממדריגתן והורידו את עדים מעליהם שוב אי אפשר להיות דבוק בתורה כראוי. וזהו שאמר מכאן מודעא רבא לאורייתא, דלפי שאחר כך לא היו על בחינה זו שקבלו התורה אך בימי אחשורוש דהיו אז בדיוטא התחתונה מאד ואף על פי כן קבלו עליהם לשמור התורה אם כן שוב אין להם טענה על התורה ושמירה מעליא בעי:

או יבואר, שושנת יעקב כו' בראותם יחד תכלת מרדכי, דשורש הדבר הוא דכתיב (במדבר טו, לח) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית. דהנה ידוע מדברי הבעל שם טוב ומן המדרש על פסוק ה' צלך כו' (תהלים קכא, ה) דהצל עושה כל דבר שהאדם עושה וכן כביכול אצל השם יתברך דכל מה שאדם עושה למטה מעורר עובדא דלעילא ועושה הקדוש ברוך הוא דוגמתו כשאדם עושה צדקה למטה גורם שהשם יתברך משפיע גם כן חסד וצדקה. ובזה תבין מה שהכהן גדול היה לובש ביום הכפורים בגדי לבן, כי

המראה לבן אין בו גוון כלל רק שאחר כך יכול לקבל כל הגוונים. והנה השם יתברך כביכול אין בו גוון כלל, כי אין בו לא דמות ולא דיוקן רק אנו עושים בו גוון כפי מה שאנו עושין למטה כך ממשיכין הן מדת אדום שהוא מרמז על הגבורה והן חסד המרמז על לבן. והנה בחינת לבן הוא המעלה הגבוה מכל הגוונים ושחור הוא מעלה השפלה מכל, ולכך התכלת שהוא נוטה לשחור נקרא תכלת מלשון תכלה שהוא מורה על חושך, ולבן מורה על אור שהוא בהירות. וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות ב:) משיכיר בין תכלת ללבן. ולכך הכהן גדול ביום הכפורים שהיה צריך להמשיך גבורה על שונאי ישראל וחסדים ורחמים על זרע ישראל ולכך היה צריך לדבק את עצמו במקור העליון אשר כולו לבן ומשם משך כל מה שרצה ועשה כל הגוונים לכן לבש בגדי לבן לעורר לעילא הבחינות לבניות והמשיך משם כל הבחינת רחמים וגבורות. וזהו כוונת הציצית שהיה בו תכלת דהוא מורה על שחרות ובמצות ציצית אנו ממתיקין את התכלת דהוא חושך ואנו מהפכין לאור בהיר:

ובזה יש לומר פירוש הכתוב (במדבר טו, לח-לט) הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית, שהוא לשון מציץ מן החרכים (שיר השירים ב, ט) יש לומר, שעל ידי המצוה זו המתיקו התכלת שהוא מרמז על חושך שיתהפך לאור בהיר. ובזה יתפרש דברי חכמינו זכרונם לברכה (תענית לא.) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו זה אלהינו, דאצבע מלשון צבע, והכוונה דכל צדיק וצדיק יראה באותו גוון שעשה בהשם יתברך כפי המשכה שהמשיך מלמעלה כך יראה ויאמר זה אלהינו. והנה בימי המן שגזר כליה חס ושלום שהוא מלשון תכלה דהוא בחינת תכלת ואחר כך מרדכי בצדקתו הפך הדבר של בחינת תכלת לאור ליהודים היתה אורה. וזה כוונת הפייטן בראותם יחד תכלת מרדכי, דייק דמרדכי הביא בהירות וראיה בבחינה של תכלת כנ"ל:

ויש ליתן טעם על בגדי כהן גדול שהיו של זהב ולא של כהן הדיוט. דכבר נודע, דיש שני מיני אוהבים. יש אהבה פשוטה שאוהב את חבירו. ויש שאוהב את חבירו אהבה גדולה כל כך עד שבשביל אהבת חבירו הוא מתנקם בכל שונאיו של חבירו, כי גדלה אהבתו אליו. כמו כן בכהנים דהם אוהבין השם יתברך וממשיכין ועושין אהבה בין ישראל לאביהם שבשמים. והנה הכהן הדיוט לא היה יכול להמשיך אלא אהבה פשוטה שהוא יתברך יאהב אותנו אבל הכהן גדול היה מעורר למעלה אהבה עזה אשר בשביל אהבת ישראל הקדוש ברוך הוא מתנקם מכל צריהם ועושה נקמה בכל שונאיהם. והנה נודע דכהן הוא אהבה וחסד. וזהב הוא מורה על גבורה דהוא מראה אדום מרומז על דינין מה שהקדוש ברוך הוא עושה בשונאי ישראל. לכן הכהן הגדול היה לובש בגדי זהב מפני

שהיה ממשיך אהבה עזה שעל ידי אהבה נמשך שנאה ומדנים על שונאי ישראל. אבל הכהן הדיוט דלא היה בו כח להמשיך אלא אהבה פשוטה לכך לא היה לובש בגדי זהב:

כי תשא

כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם (שמות ל, יב). הנה מאהבת ה' את עמו ישראל ובכל צרתם לו צר ונותן להם עצה להמלט נפשם מיד שונא. והנה חיות כל העולמות הנאצלים והנבראים והיצורים והנעשים וכל צבאם הארץ וכל אשר בה הכל הוא מבהירות הבורא יתברך אשר נתצמצם בכל העולמות ומחיה אותם ומקרא מלא הוא (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם. וביותר לבני ישראל עם קרובו, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קלה, ד) ובהם מאיר בהירות הארה נפלאה וכמאמר הכתוב (ישעיה ב, ה) בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. נמצא כשחס ושלום עת צרה היא ליעקב החלק אלקות המחיה אותם יש לו גם כן צער כביכול, וכבר כתבנו במקום אחר ששורש הרע הוא טובה והתגלות אלהותו. וזהו פירוש הפסוק כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם , מלשון לא נפקד ממנו איש, כלומר כי תרצה להנשא ראש בני ישראל מחסרונם, רצה לומר מצרתם. ונתנו איש כופר נפשו, כלומר שיתפללו אל ה' שיפדם מיד שונא ויגאלם מיד אויב וממצוקותיהם יוציאם. לה' בפקוד אותם, רצה לומר חסרונם הוא חסרונו כביכול וזאת שתהא עיקר תפלתם בשביל ה' כנ"ל:

או יבואר, כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם זה יתנו כו' מחצית השקל בשקל הקודש וכו'. הנה סוד רמיזת שקל הקודש ומה ענינו להתכפר בה מפני הנגף ומפני מה נצטווינו על מחציתו ולא יותר. כולם אפרש בעזרת השם וקודם אבאר לך סוד של ארבע פרשיות. שקלים, זכור, ופרה, וחודש. הנה הם מרומזים כנגד ארבע אותיות הוי"ה בצירוף כזה, הוה"י בסוד ארבע פרצופין נוקבא דכר אימא אבא, היינו שקלים הוא נגד ה"א אחרונה לכך היו השקלים לאדני כסף, כי אדני הוא סוד ה' אחרונה. וזכור הוא נגד הוא"ו שהוא בחינות זכור כנודע. ופרה הוא נגד בינה שהוא אימא עילאה, היינו ה"א ראשונה. וחודש הוא נגד היו"ד שהוא חכמה שבזה נתחדש העולם. ולכך חכמה נקרא בחינת אבא שהוא המוליד העולמות, כי בחכמה ברא את הכל ולכך בין שלישי לרביעי לא יפסיק, כי שלישי ורביעי מרומזים על אבא ואימא שהם תרין ריעין דלא מתפרשין לעלמין. והארבע כוסות של פסח הם גם כן כנגד הארבע פרשיות הללו ולכך בין כוס שלישי לרביעי לא ישתה, כי הם בסוד אכלו ריעים ונקראים יין המשומר דלית ביה מגע לחיצונים. ונגד ארבעה פרצופין הללו יש לנו השגה, כי בהם הוא יתברך מנהיג עולמו. אבל יש פרצוף

חמישי שהוא נקרא אריך אנפין בסוד קוצו של יו"ד והוא מרומזת באל"ף דאחד. לזאת אמרו ובלבד שלא יאריך באל"ף, כי הוא סוד אפס המוחלט אשר לית מחשבה תפיסה ביה כלל אך המחשבה הוא המשוטטת שם בסוד מטי ולא מטי, מלמעלה למטה בלי מנוחה בכדי שלא יאריך שם. והענין הזאת הוא בחינת שקלא וטריא המחשבה כשמגיע למעלה הוא נקרא שקלא שהוא טריא, כי טריא הוא לשון רפואה בלשון ארמי. ושקלא, שהוא אריך אנפין הוא גם כן לשון רפואה לשון מעלה ארוכה. וזהו שקל הקודש, והוא נקרא מעיין החכמה שמשם נובע חיים למטה למחצית השני של המחשבה המשוטטת למטה שהוא בחינת גופא נגד החצי מחשבה דלעילא. ועל זה אמר אליהו ז"ל האי נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא. נמצא היוצא לנו מזה, שהמחשבה המשוטטת למעלה נקרא מחצית השקל, כי הוא שם בחינת מטי ולא מטי. ואותו מחצית השקל הוא מגין על המחשבה דלמטה להיות נובע משם שפע חיים. וזהו סוד זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש. וכל זה שלא יהיה בהם נגף. וזהו סוד עשרים גרה השקל, היינו שקל הוא סוד כתר שהוא כ' ומשם בא השפע בבחינות גרה, לשון זיבה שמשם נמשך השפע למטה ודו"ק:

או יבואר, כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה'. הכלל, כמו שמבואר בזוהר הקדוש ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' כו' (שמות יט, ג) כי כל העליות של אדם יהיה הכל לה' להמליך עליו את הבורא. וזהו הרמז כי תשא את ראש בני ישראל להיות להם לפקודיהם, פקודה לשון מלכות מלשון ויפקד המלך וכו' (אסתר ב, ג) ונתנו איש כופר נפשו לה', יהיה להם עליות רק אל ה':

או יבואר, לפקודיהם, לשון חסרון. הכלל שיראה אדם את עצמו כאשר הוא באמת עדיין לא התחיל לעבוד את ה' ואז הוא באיזה מדריגה אבל כשעולה חס ושלום על דעת האדם שהוא עובד את ה' אז בוודאי אינו משיג כלל שום בחינה מעבדות הבורא ברוך הוא. וזו הרמז בפסוק כי תשא את ראש בני ישראל, להעלות אותם על איזה מדריגה. אז העיקר הוא לפקודיהם, לשון חסרון מלשון ויפקד מקום דוד (שמואל א' כ, כה) שידעו באמת הפקדון שלהם שהוא החסרון שעדיין לא השיגו כלל בעבודת הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז בפסוק ונתנו איש כופר נפשו לה', כופר לשון דביקות מלשון (בראשית ו, ד) וכפרת אותו מבית ומחוץ בכופר אימתי הוא דבוק בה' בפקוד אותם, כשיודע האדם החסרון שלו אז הוא דבוק בה':

או יבואר, כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה'. הכלל, כי אדם הרוצה להתפלל על ישראל בעת צרתם אזי צריך להעלות את ישראל, דהיינו

שיאמר שזה אינו נוגע לישראל כי אם לה' כי הוא אבינו וכמבואר בגמרא (חגיגה טו:) בזמן שאדם בצער שכינה כו', ונמצא מעלה הכל לה' ובזה הם נצולים מצרתם. וזהו הרמז כי תשא את ראש בני ישראל, כלומר להעלות אותם, כי מלת תשא לשון עליה. לפקודיהם, לשון חסרון על שם הפסוק ויפקד מקום דוד, כשישראל הם חסרים מטובות הבורא אזי מעלה אותם. ומפרש הפסוק איך מעלה אותם ונתנו איש כופר נפשו לה', דהיינו הנפש אדם והוא לה' של ה':

זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש כו' (שמות ל, יג). בו יבואר הפירוש על הפסוק הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, כי הנה כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו ברא. וזאת גם כן ידוע שעיקר אשר עלה במחשבה לברוא כל העולמות הוא רק בשביל ישראל עם קדושו כדי שיעבדו אותו ולעשות נחת רוח לפניו. והנה דעיקר החיות בא על כל העולמות רק בשביל עבודתו כדי לעבדו, כי באמת עיקר בריאת העולמות לא היה רק כדי לעבוד אותו. והנה קושיא עצומה על מה גם לאלו אשר אינם עושים רצון הבורא יתברך גם כן יש להם חיות הוא על דרך משל למלך אשר בנה פלטרין גדולים בשביל בניו ואל המלך בעצמו אין צורך לזה הבנין רק בנה זאת בשביל בניו, והנה אחר כך כשיגמור כל הבנין ורוצה לישב בתוכו השונא לבניו של מלך. והנה כשהמלך מסתכל בשורש המחשבה על מה עלה במחשבה זאת לבנות הבנין הזה, כי המלך בעצמו אינו צריך לזה, רק העיקר אשר במחשבתו לבנות הבנין זה היה רק בשביל בניו וכשהמלך מסתכל במחשבה הזאת בוודאי המלך לא יניח כלל לישב בתוכו שום שונא של בניו ולא אדם אחר רק יעשה כפי אשר עלה עיקר במחשבתו ולא יניח לישב בתוכו רק בניו. וכשהמלך חס ושלום אינו מסתכל בשורש המחשבה הקדומה אשר היא עיקר אשר עלה במחשבה לבנות הבנין הזה רק בשביל בניו אז חס ושלום גם אחר ישב בתוכו. ועל דרך זה גם כן בהבורא יתברך, כי הנה עיקר אשר עלה במחשבה הקדומה לברוא כל העולמות הוא רק בשביל נשמות ישראל וכשהבורא כביכול מסתכל במחשבה הקדומה אז לא יושפע השפע רק לישראל ולכל העולמות העושים רצונו וכשחס ושלום הבורא יתברך אינו מסתכל כביכול במחשבה הקדומה אז חס ושלום גם אלו אשר אינם עושים רצון הבורא גם כן יקבלו להם חיות ובבחינה הזאת הוא עשיית נס לישראל עם קדושו וכל הניסים יעשה על הבחינה הזאת כביכול כשהבורא יתברך מסתכל במחשבה הקדומה הזאת ובמחשבה הקדומה הזאת היה העיקר ישראל, כי בשביל נשמות ישראל עלה במחשבה לברוא כל העולמות על ידי זה יושפע לנו כל הטובות ויעשה לנו כל הניסים ובבחינה הזאת יהיה אם ירצה השם בקרוב גאולתינו כביכול כשהבורא יתברך יסתכל

במחשבה הקדומה ובמחשבה הזאת העיקר ישראל על ידי זה יהיה גאולתינו בקרוב. וזה הרמז הן גאלתי אתכם אחרית כראשית הן גאלתי אתכם, כלומר עיקר הגאולה יהיה על בחינה הזאת. אחרית כראשית, כלומר כמו שדבר הזה שעיקר בריאת כל העולמות הוא רק בשביל נשמת ישראל מגולה בראשית המחשבה במחשבה הקדומה כשיתגלה זאת לעיני כל הארה הזאת שעיקר בריאת כל העולמות היה רק בשביל ישראל כמו שמגולה בראשית המחשבה במחשבה הקדומה על ידי זה יהיה בקרוב גאולתינו בזמן קרוב ועל בחינה הזאת שראשית המחשבה מתגלה ויעשה לנו הניסים. וזהו הרמז דאנו מברכין בפורים על מקרא מגילה, הרמז מגלה יו"ד, כי המחשבה הקדומה נקרא יו"ד הרמז על ידי התגלות היו"ד הוא המחשבה היה לנו הנס הגאולה הזה:

ועל דרך הבחינה הזאת נבאר הפסוק זה יתנו כל העובר כו' מחצית השקל. והנה יש כמה דקדוקים בפרשה זו. אחד, למה דווקא מחצית השקל ולא שקל שלם. ב', בן עשרים מחויב והפחות מבן עשרים אינו מחויב ממה נפשך אם הוא מצות עשה יחויב בה אפילו בן י"ג שנים. ג', על מה תלה הנתינה הזה היוצא למלחמה דווקא כדכתיב כל היוצא למלחמה לצבא. ונבאר על דרך משל לאחד שעושה כל עסקיו בלתי ישוב הדעת לפעמים יעשה גם כן היפוך הסדר, דהיינו לאלו אשר אינם שומעים לקול דבריו גם כן יעשה להם טובה. אבל מי שעושה עסקיו בישוב הדעת ובשקול הדעת שוקל דעתו איך לעשות ובוודאי יעשה כסדר לאוהב יעשה טוב ולשונאו לא יעשה טוב. ועל דרך הזה הוא הבחינה כשישראל חס ושלום אינם ראוים וזוכים במעשיהם להוריד שפע לכל העולמות ואז הבורא יתברך אינו משפיע רק מחמת גודל חסדיו עם ברואיו ועל ידי זה חס ושלום גם החיצונים יקבלו שפע כיון שהבורא ברוך הוא מחמת גודל זכות ישראל אינו משפיע רק מחמת גודל חסדיו ואז כביכול אינו שוקל בדעתו לזה להשפיע ולזה לא להשפיע כיון שאין שום זכות לפניו שישפיע מחמת זה הזכות ונמצא הכל שוין בזה לקבל שפע ובחינה הזאת נקרא כביכול העשיה בלא ישוב הדעת אבל כשישראל זוכין בגודל מעשיהם הטובים שעל ידם יבא השפע לכל העולמות ואז הבורא ברוך הוא כביכול שוקל לעושי רצונו אלו ישראל עם קדושו ישפיע ולאלו שאינם עושים רצונו לא ישפיע כיון שיש לפניו זכות ישראל. והנה זה הבחינה שעושה הכל בשיקול הדעת נראה דעתו כחולק לשנים לעושים רצונו להשפיע ולאלו שאינם עושין רצונו לא ישפיע. והנה כשישראל עם קדושו רוצים לעשות נקמה בשונאיהם ולכבוש מלחמתם אז צריכין לעורר מדה הזאת שהבורא יתברך כביכול ישקול בדעתו לזה להשפיע ולזה לא ישפיע ובזה לא יבא השפע רק לישראל וממילא יהיה המפלה לשונאיהם כיון שלא יבא השפע רק

לישראל ולא להם. וזהו הרמז במחצית השקל ושלא היה מחויב בו רק מבן עשרים היוצא למלחמה לצבא דצריך לעורר הבחינה של שיקול הדעת כביכול ישקול איך להשפיע ולמי להשפיע ובודאי לא יבא השפע רק לישראל עם קדושו ובזה ינצחו מלחמתם. והנה הבחינה הזאת של שיקול הדעת אשר בארנו שנראה כביכול חלוקת מחשבה לשנים הוא שני יודין יו"ד מכאן ויו"ד מכאן וא"ו באמצע הוא המכריע. ובזה נקרא הבחינה של שיקול הדעת אל"ף שני יודי"ן וגם וא"ו והוא צורת אל"ף וגם שני יודין גימטריא ך' וזהו עשרים גרה השקל:

ויאמר ה' אל משה ואתה תדבר אל כו' את שבתותי תשמורו כי אות הוא ביני כו' לדעת כי אני ה' מקדשכם (שמות לג, יב-יג). והנה חכמינו זכרונם לברכה (שבת י:) למדו מכאן דהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה. דבוודאי שבת הוא מתנה טובה, רצה לומר האור והקדושה הבא מלמעלה לתוך לבות בני אדם רוח קדושה ושכל חדש וחיות רוחניות הבא מעולם עליון הנקרא ערבות אשר שם תענוג וחיות שבו גנזי חיים. והנה באמת יש לאדם לצפות כל ימי החול על המתנות שבת על קדושה וחיות זו הבאה לאדם ובוודאי בעי הכנה רבה כל ששת ימי המעשה על שבת וכפי אשר יעשה הכנתו כן תהיה השגתו. והכתוב אומר (שמות טז, ה) והכינו את אשר יביאו, שאדם צריך להטריח את עצמו בחול שיהא לו בשבת ומי שטרח כו'. ואף על פי שאדם מכין את עצמו מכל מקום מתנה טובה הוא, כי אף אם יכין אדם את עצמו בכל מיני הכנות שונים אינו ראוי לקדושה ושום שפע לו מהשם יתברך ביום השבת ובוודאי היא מתנת חנם. אך דהכנה צריך להיות להכין את עצמו האדם להיות לו בית קבול וכח לקבל. והנה יש שתי בחינות בשמירת שבת זכור, ושמור. דזכור, הוא לדכורא. ושמירה, לנוקבא. ורצה לומר, דיש אדם ששומר שבת בשביל תענוג השם יתברך שעל ידי יום השבת הוא מדביק נשמתו בקשר עליון ויכול לעבוד את שמו יתברך בשכל גדול ולהשפיע למעלה בכל העולמות וזהו בחינת זכור. אבל יש אדם שעובד בשביל טובתו. דהנה אמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קיח:) אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש אם שומר שבת כהלכתו מוחלין לו. והטעם הוא, דעל ידי עבירה שאדם עושה הוא נפרד משורש החיים ומביא פגם בנשמתו אבל כשבא קדושת שבת אז הקדוש ברוך הוא מאיר לאדם הארה גדולה מעולמות הגנוזים ומאיר נשמת האדם ועל ידי זה יכולה הנשמה לחזור לשורשה. וזהו מתנה טובה, שעל ידי ששומר שבת כהלכתו אז בא לו מחילה לכל עונותיו אם כן מי שמכוין לשמור שבת בשביל זה גם כן טוב. אך לא זה דרך נכון, כי אם יכוון אדם בעשיית מצות אלהינו עבור

טובת עצמו שיגיע לו שכר אף גם שהוא שכר רוחני עם כל זה הוא בבחינות נוקבא שרוצה לקבל מן השם יתברך ועיקר עבודת האדם צריך להיות להשפיע על ידי מעשיו כנאמר (תהלים סח, לה) תנו עוז לאלהים:

וזה שאמר הכתוב אך את שבתותי תשמורו, רצה לומר אכין ורקין הוא מיעוטין, רצה לומר המיעוט והמדריגה פחותה על כל פנים תראו את שבתותי תשמורו להיות בבחינות שמור כי אות הוא כו'. לדעת כי אני ה' מקדשכם, רצה לומר שעל ידי קדושת שבת אני מפריש מכם כל פגעים ומאיר ומקדש נשמתכם ומוחל לעונותיכם ומי שיכול לבא לבחינת זכור בוודאי מה טוב. או יש לומר, דרמז לן הכתוב ענין אחר והוא, בוודאי אם כל ישראל היו יכולין לקיים שמירת שבת מה טוב אך אף על פי שאנחנו חלילה הרבה אינם מקיימים כראוי הבטיח לנו הכתוב שעל ידי הצדיקים שבדור אשר הם שומרים שבת כראוי והם עושין תענוג להבורא והצדיק נקרא שבת כנודע. וזה שכתוב אך, רצה לומר אף אם יהיו מקיימי שבת בדרך מיעוט את שבתותי תשמורו, רצה לומר על ידי הצדיקים הנקראים שבת. תשמורו, כל זרע ישראל יהיה לכם שמירה מכל דבר רע ובזכות שמירת הצדיקים יהיה גנון והציל על שארית ישראל. כי אות הוא ביני ביניכם, דהצדיק נקרא אות דהוא אות ורושם בין כנסת ישראל להבורא. לדעת כי אני ה' מקדשכם, רצה לומר דעל ידי הצדיק נתפרסם קדושתו יתברך שהוא המושך דיעה לעולם ומודיע קדושת אלהים לבני אדם ועל ידי אות הצדיק ישמור את ישראל מכל דבר רע ומעלה אותם ומעלה השם יתברך עליהם כאלו שמרו כולם:

או יבואר, דהנה הקדוש ברוך הוא רצה לזכות את ישראל בעולם הבא לכך נתן להם תורה ומצות. והנה הקדוש ברוך הוא רצה להטעים לזרע ישראל שכר עולם הבא הרוחני ולכך נתן להם את יום השבת דהוא תענוג מעין עולם הבא. ובשבת כל אדם יכול להבחין התענוג הרוחני. אך כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והיאך יהנה אותם בתענוג שבת לכך התחכם השם יתברך ונתן להם בתורת מתנה. ושכר גופיה של המצות ליכא בהאי עלמא, אבל יכול השם יתברך ליתן במתנה אף בעולם השפל הזה להטעים לעושי רצונו ושומרי שבת מעין תענוג עולם הבא. וזה שכתוב אך את שבתותי תשמורו, ועל ידי שישמרו שבת בזה תטעימו תענוג הרוחני וזה יהיה אות לכם על שכר עולם הבא. וזה שכתוב כי אות כו' לדעת כי אני ה' מקדשכם, רצה לומר שעל ידי שמירת שבת תבואו לידע שאני השם אשר מקדש אתכם לעולם הנצחי לעולם שכולו שבת. וזהו שהשם יתברך צוה למשה להודיע לישראל זה המתנה טובה אשר ישיגו בשבת ולא המצות, דהא כל המצות הודיע להם משה אך בכאן הודיע להם היתרון אשר ישיגו על ידי מצוה

זו כדי שיבינו השכר הצפון להם דבלאו שבת אי אפשר להודיע בהאי עלמא דהא לא עבידא לגלויי בעולם הזה. מה שאין כן משה השיג בעולם הזה וראה עולמו בחיים ואין זה שכר שבת, כי השבת גופא הוא השכר כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (אבות ד, ב) שכר מצוה מצוה, זהו התענוג של שמירת שבת זהו גופא הוא השכר אבל לאומות לא הודיע השם יתברך זה המתן שכר, רצה לומר זה המתנה אשר משיגים זרע ישראל בשבת ואל יתערב זר בשמחתם:

ונבאר על הא דאמרינן בתפילת שבת אין ערוך לך כו', דהנה לא זו בלבד דאם אדם עובד את השם יתברך על מנת לקבל פרס אף דאין זה גורע כל כך כמו שכתוב (שבת סג.) אורך ימים בימינה (משלי ג, טז) למיימינים בה ובשמאלה עושר וכבוד, אם כן הוא דבר שמאלית, אך אין זה עיקר העבודה ועיקר העבדות צריך להיות שלא ירצה האדם העובד שום דבר ולא יבקש רק את שמו יתברך וזהו גופא יהיה שכרו מה שעובד השם. וזהו שאומרים אין ערוך לך ה' אלהינו בעולם הזה, רצה לומר שאין אני רוצה שום תענוג עולם הזה. ואם תאמר אעבוד את ה' על מנת שאזכה לחיי עולם הבא תענוג הרוחני גם זה לאו עבודה לשמה, רק שם בעולם הנשמות יש שמבקשים תענוג רוחני. ויש צדיקים שאינם מבקשים אפילו שם בעולם האמת זולת השגת חכמת אלהות כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות סד.) צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. וזהו שאומרים אין ערוך לך בו' ואין זולתך מלכנו לחיי עולם הבא, אפילו שם אין רצוני זולת אמיתות אלהותך ואם תאמר אעבוד את השם בשביל ימות המשיח אשר יסיר החשכות מעמנו ויתרבה האור והשכל והשגה וישיגו בני אדם מדריגות גדולים שיהא להם חומר זך ובהיר גם זה אין עיקר העבודה זולת גם לימות המשיח אין מבוקשתנו אפס בלתך זולתך הכל אפס ולא זו לימות המשיח אלא אפילו התענוג שישיגו בני אדם לתחיית המתים גם כן אינו דומה שום תענוג לבקשת אלהות, רק זולת עבודתך להיות עובד לשמו יתברך בלי שום קווי לתועלת עצמו:

ושמרו בני ישראל את השבת כו' (שמות לא, טז). בו יבואר הגמרא (שבת קיח:) אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כו'. כי הנה כשאדם שומר שבת כראוי ונכון אז מזה השבת יש לו חיות ושפע על כל השבוע בכדי לעבוד את ה' כל השבוע וכשאדם עובד את ה' כל השבוע אז בשבת הבאה קל בידו לשמור כראוי וכן לעולם יתנהג כך. ועל פי זה יתורץ הקושיא שבמקום אחד אמרו (ירושלמי תענית א, א) אלו שמרו ישראל שבת אחד וכאן אמר שתי שבתות, כי העיקר הוא שבת אחד וכששומר שבת אחד אז עובד את ה' בלב טהור כל השבוע ומחמת זה קל לו לשמור שבת שני כראוי ונמצא העיקר הוא שבת אחד, כי

על ידי שבת אחד ישמור שבת שני בקל וכן לעולם. וזהו הרמז בפסוק ושמרו בני ישראל, שישמרו שבת אחד. לעשות את השבת, זה שבת שני, ששמירת שבת שני יבוא לו בקל. וזהו ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת:

וראית את אחורי ופני לא יראו (שמות לג, כג). הנה כתיב (משלי טו, כ) בן חכם ישמח אב. וכתיב (איוב כח, יב) החכמה מאין תמצא. עיקר החכמה הוא כשאדם מסתכל באין ויודע שמעצמותו אין בו ממש, רק עיקר חיותו הוא האי"ן ומדבק עצמו בשורשו במקור החיים וזה שחיותו מתדבק עצמו בהבורא יתברך הבחינה הזאת נקרא אצל הבורא יתברך כביכול בחינת לבוש. וזהו הרמז בפסוק ולמכסה עתיק יומין. וזהו הרמז בגמרא ישראל מפרנסין לאביהן שבשמים, כי לבוש הוא פרנסה לכך נקרא חכמה בכל מקום אור החוזר, כי על ידי חכמה חוזר ומדבק עצמו בשורשו. וזהו הרמז (איוב לג, לג) ואאלפך חכמה, אל"ף אותיות פל"א, כי באמת כל חיותו כשמדבק עצמו בשורשו שם הוא פלא בלתי השגה והבחינה הזאת נקרא תנועה כביכול עושה תנועה בתיבה בנתינות הטעם ב"ה ועל זה הרמז ואאלפ"ך חכמה, והבחינה הזה נקרא קמ"ץ, כי החכמה נקרא פת"ח והנקודה אשר תחתיה אשר על ידי הנקודה הזאת הוא נשתנה לקרוא קמ"ץ היא האי"ן ועל זה הבחינה נקרא אל"ף, כי באל"ף יש שני קמצי"ן, כי האל"ף הוא פתח ושני נקודות ויש בה קמ"ץ להיפוך, דהיינו נקודה למעלה ופת"ח למטה ויש בה קמ"ץ כסדר נקודה למטה ופת"ח למעלה והיא על בחינה הזאת כאשר מסתכל באי"ן ומסתלק חיותו ממנו ומדבק עצמו בשורשו זהו קמ"ץ להיפך הנקודה הוא האי"ן מקור לכל חי למעלה ופת"ח למטה וזה שחוזר לעצמותו ומקבל תוספות בהירות וכביכול האי"ן עושה בו רושם הוא קמ"ץ כסדר היינו פת"ח למעלה ונקודה למטה. וזהו הרמז וראית את אחורי כו', כי המסתכל באי"ן הוא בטל במציאות ואיך יסתכל בעין הרואה כשהוא בטל במציאות. ולזה אמר וראית את אחורי, הוא אשר על ידו תהיה על המדריגה הזאת להסתכל באי"ן זאת תראה. והנה האי"ן אשר כל המסתכל בו הוא בטל במציאות נקרא הוי"ה הבחינה הזאת אשר על ידו ישיג להסתכל באי"ן נקרא אהי"ה וישראל היו במצרים ולא השיגו עדיין להסתכל באי"ן, רק המדה אשר על ידו ישיג להסתכל באי"ן. וזהו הרמז אהי"ה שלחני אליכם (שמות ג, יד) אבל אבות הקדושים השיגו להסתכל באי"ן. וזהו ה' אלהי אבותיכם, שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו:

ויעבור ה' על פניו ויקרא כו' (שמות לד, ו). עיין ברש"י מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור. הנה אמר אדוני מורי ורבי מורינו הרב ר' דוב בער, כי שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן אחת הם עם הי"ג מדות אלו, ומדת קל וחומר הוא מדת אל,

ומדת רחום הוא גזירה שוה, כי הכלל כאשר העשיר מרחם על העני אז צריך העשיר להשוות עצמו ולדבק עצמו בצער העני ובדחקות העני כדי לרחם על העני על ידי זה שמשוה עצמו לעני ובזה הוא רחמנות מן העשיר על העני ונמצא אז העשיר והעני הוא בשוה. וכן הוא כביכול אצל הבורא יתברך כנאמר (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה, וזהו רחום גזירה שוה כנ"ל:

או יבואר, ויעבור ה' על פניו ויקרא כו'. ודרשו (ראש השנה יז:) מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור ואמר אם אתם עושים לפני כסדר הזה אני מוחל ומכפר להם. והענין הוא, בוודאי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו וישראל הם העיקר כמו שכתוב (בראשית רבה א) בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית. ואם היה השם יתברך דן לפי רוממות מדריגתם בעולמות העליונים וודאי אי אפשר שיתקיימו אפילו שעה אחד בעולם, כי בוודאי שורש נשמתם מחויב להיות מקודשים וטהורים מאד בכל מיני טהרה אך כי אין צדיק כו', ובפרט אם היה רוצה לדון לפי מדותיו הקדושים העליונים ולפי קדושתו הגדולה אשר הם צריכים לדמות צורה ליוצרה שנקראו בנים למקום ובן של מלך צריך להתנהג בנימוסי אביו אך על ידי שמרחם הבורא יתברך על ברואיו שמדת רחום היא גזירה שוה שמשתלשל מחשבתו להעולמות עליונים ומסתכל בהם ודן אותם כפי עולמות החומרים, כי רחום אותיות חומר ואז בודאי מעורר רחמים עליהם כמו העשיר מסתכל בשפלות העני וצערו ומשתלשל מחשבתו בו להסתכל בו אז מרחם עליו ונותן לו כל צרכו. כך בהבורא יתברך שמו מתלבש מחשבתו בתוך הלבושים בעולמות התחתונים ומרחם עלינו:

וזהו הרמז ויעבור, שעובר כביכול מפנימיות קדושתו והשתלשל מחשבתו כביכול בתוך המדות המצומצמות בתוך העולמות ולבושים שלנו אז ויקרא ה' ה' שנתמלא רחמים וחמלה וחניגה. וזהו הרמז ברבותינו זכרונם לברכה שנתעטף הקדוש ברוך הוא, דהיינו כנ"ל במדות ולבושים שלנו. וזהו ויעבור ה' על פניו, דפניו היינו עצם התפשטות בהירתו בלי לבוש רק כל זה הוא מדה כנגד מדה אם אנו עם קדוש רוצים להעלות מחשבותינו מתוך הלבושים רק לדבק בשורשו עילת העילות ואם אנו חס ושלום הולכין ממדות שלנו אז השם יתברך גם כן הולך ממדות שלו כביכול. וזהו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה אם אתם עושים לפני כסדר הזה כמו שאני עושה וזהו לפני אזי אני גם כן אלך ממדות שלי לשלכם. וזהו גם כן הרמז אני לדודי ודודי לי, ומובן מאליו ודו"ק:

שלש עשרה מדות אל כו'. הם שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן. אל הוא קל וחומר. וזו שרמזו רבותינו ז"ל (ב"ק כה.) בתפלת משה רבינו ע"ה (במדבר יב, יג) אל נא רפא

נא לה ואביה ירוק כו', קל וחומר לשכינה כו', כי מדת אל הוא קל וחומר וכן רפואה מן ה' הוא קל וחומר כמאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין צא.) מה דלא הוה הוה מה דהוה לא כל שכן. ויבואר זה, כי השם יתברך מהותו אינו מושג לשום נברא בעולם וזה שאנו אומרים האל הגדול הגבור והנורא הוא מחמת שאנו רואין בנבראים גדולה וגבורה נוראות אנו דנין קל וחומר הלא כל הנבראים הוא ברא אותם ויש בעולמות מדות הנ"ל, מכל שכן שהם אצל הבורא יתברך ובאמת זה שיש בעולם אלו המדות הבורא ברוך הוא ברא אותם בעולם ואצל הבורא ברוך הוא הם עד אין סוף ולזה אנו אומרים לה' יתברך האל הגדול כו'. ובאמת הבורא יתברך שמו צמצם עצמו לברוא בעולמות אלו המדות, כי הבורא יתברך שמו הוא אין סוף ומדותיו הם אין סוף ואיזה הוא הדרך שיהא בעולמות אלו המדות אלא שצמצם כו'. והנה צמצום הוא בחינת לבוש ולבוש הוא בחינת שערות. וזהו רמזו רבותינו ז"ל תקונא דיקנא. וכאשר המדות מתפשטין עד רב חסד אז מתפשט יותר בכדי לעשות חסד לישראל. וזהו מן המצר כו' (תהלים קיח, ה) עד רב חסד שם הוא רחב: או יאמר, שלש עשרה מדות התחלה מן אל לדעת האר"י ז"ל. והי"ג מדות אלו הם נגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. נמצא השם א"ל הוא קל וחומר, כי הכלל השם יתברך ברוך הוא לית מחשבה תפיסהכו', אך מה שהאדם רואה בהברואים מדת גדולה וכן מדת גבורה כו', וכן מדת מלכות מה שהאדם רואה בהברואים מזה ידע אם בהברואים הם מדות אלו מכל שכן אצל הבורא ברוך הוא. והנה אמר אדמו"ר ועשית שנים כרובים זהב (שמות כה, יח) ואמרו רבותינו ז"ל (סוכה ה:) כרביא, דהיינו שהרב לומד עם תלמידו ובאמת שכל הרב הוא גדול יותר משכל התלמיד (עד אין סוף) וצריך הרב לצמצם שכלו להשוות בשוה לשכל התלמיד בכדי שהתלמיד יבין שכל הרב ונמצא יש כאן שני שכליות שוים שכל התלמיד עצמו ושכל הרב אף על פי שהוא גדול אף על פי כן השוה שכלו בשוה לשכל התלמיד ושניהם הם שכל קטנות. וזהו שנים כרובים, כרביה. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל דיו לבא מן הדין להיות כנדון. והיכא אמרינן דיו היכא דלא מיפרך קל וחומר, דהיינו שהשם יתברך מצמצם עצמו לשכל ישראל איך שיוכלו ישראל לקבל השפעתו ומצמצם עצמו במדת ישראל ושמא תאמר שהשם יתברך ח"ו מצמצם עצמו לשכל שאר האומות ובמדת חוטא חס ושלום לא כן רק במדת ישראל העושים רצונו אף על פי שהם למטה עשייתם הוא למעלה וזהו נקרא קרבן עולה ויורד. וכן נקרא בתיקונים זרק"א וכן פז"ר, שהתנועה הוא מלמטה למעלה. אבל מדת שאר האומות אינו עולה למעלה להיות השם יתברך דבוק בהם. וזהו שרמזו רבותינו ז"ל היכא דמפרך קל וחומר לא אמרינן דיו, דהיינו לדבק עצמו במדת שאר אומות. והיכא דלא מפרך קל וחומר, דהיינו במדת ישראל השם

יתברך מצמצם עצמו. והנה כאשר האדם מעמיק ביראת ה' אז הוא בטל במציאות ואז חיות שלו דבוק במקור העליון. וזהו והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) רצוא אשר בטל במציאות ואז הוא דבוק למדת א"ל וזה היה מדריגת הנבואה:

או יבואר י"ג מדות. הכלל הוא, כי יש שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן וכנגדן יש שלשה עשר מדות שאמר משה רבינו עליו השלום בתורה. ובנין אב מורה על החן שיש לנו חן אצל הבורא ברוך הוא. ויבואר על דרך משל, אם התינוק מדבר איזה דבר חכמה אז האב יש לו תענוג ושעשועים מהדיבור של התינוק אפילו אם האב יודע שזה הדיבור אינו שלו רק מה שלמדתו אמו אף על פי כן האב משוה עצמו ומצמצם שכלו הזך והנקי אשר אין להשיג בשכל הקטן של התינוק ואפ"ה מתענג האב בו ומשתעשע עמו ונמצא האב משוה שכלו לשכל התינוק בכדי להשתעשע בו והכל הוא מחמת שהבן יש לו חן אצל אביו מצמצם שכלו בשכל הבן. כן הבורא ברוך הוא וברוך שמו כביכול מצמצם כו', ועל הכוונה הזאת מרמז מדת בנין אב נגד מדת חן, כי מחמת החן שיש לנו אצל הבורא ברוך הוא מצמצם עצמו בישראל עם קדושו. ועתה נראה כי מדת כלל ופרט, נגד מדת ארך. ומדת כלל ופרט וכלל, הוא נגד מדת אפים. ויבואר על דרך משל, כי האב מחמת גודל האהבה שיש לו לבנו אף על פי שהבן אין לו כלל שכלו אף על פי כן אוהב אותו תמיד והוא דבוק תמיד בבנו כן הבורא ברוך הוא כביכול וכו'. ויש עוד בחינה אחרת, האב מחמת גודל האהבה שלו לתינוק הוא מלמדו שכל תמיד ומעלה אותו מעלה מעלה להשיג שכליות תמיד והבחינה הזאת נקרא כלל ופרט וכלל. ועתה נבאר, כי מדת ארך הוא מה שבורא ברוך הוא אוהב אותנו תמיד אף על פי שאין לנו שכל גדול ליראה מפניו ולאהוב אותו אף על פי כן אינו מסיר אהבתו מאתנו ונמצא מדת ארך כנ"ל הוא נגד מדת כלל ופרט. ולזה אמרינן (ב"ק סד.) כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, אף על פי שאין בנו שכל ליראה מפניו ולאהוב אותו אף על פי כן אוהב אותנו. ומדת אפים הוא מה שהבורא ברוך הוא לאהבת ישראל מלמד אותנו שכל איך לעבוד אותו וליראה מפניו ולאהוב אותו ונמצא מדת אפים הוא נגד מדת כלל ופרט וכלל. ולזה אמרינן בגמרא כלל ופרט וכלל נעשה הכלל מוסף על הפרט:

הנה נאמר בדברי חכמינו ז"ל (שבת קלג:) הדבק במדותיו מה הוא רחום כו' אף אתה כו'. והנה בהמדות יש מדת אל, והאיך אפשר לאדם להתדבק במדת אל. והנה אמרו רבותינו ז"ל אל הוא תקיף ובעל יכולת. וכמו כן הצדיק הוא תקיף אצל השם יתברך לעשות רצון הצדיקים. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה יח.) מנין שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל. והנה הכל הוא על ידי התורה. ולזה רמזו רבותינו ז"ל (כתובות קיא.) השבעתי אתכם בנות

ירושלים (שיה"ש ב, ז) שלשה שבועות כו', ושלא ידחקו את הקץ כיון שבעת הקץ נאמר (ישעיה נא, ד) ותורה חדשה מאתי תצא, אשר עדיין אינו מושג כלל ונקרא לעילא מן הכל ותחות הכל וכיון שאין עדיין מושג כלל איך אפשר לדחוק את הקץ, כלומר כיון שכל המדות שישראל דבקים בהקדוש ברוך הוא הוא הכל על ידי התורה ועל ידי התורה שנתן קרא הקדוש ברוך הוא ליעקב אל. וכמו כן לצדיקים שבכל דור ודור להיות להם מדות אל תקיף אצל השם יתברך כו', אבל לדחוק את הקץ כיון שבעת ההוא נאמר ותורה וכו' והאיך אפשר להיות תקיף ולדחוק על זה כיון שעדיין אינו מושג. והנה זה נקרא לעילא מן כל ותחות הכל ונוקב כל האורות. וזהו השבעתי אתכם בנות ירושלים כו', הנה זה עומד אחר כתלנו, כלומר אף על פי שהוא לעילא מן כל הוא גם כן תחות הכל. וזה אחר כתלנו משגיח מן החלונות (שיה"ש ז-ט) היינו נוקב כל האורות:

הכלל. כי רחום הוא נגד גזירה שוה, דהיינו רחום. וחנון הוא נגד בנין אב. הכלל, כי רחום הוא מה שהקדוש ברוך הוא מרחם עצמו על האדם נמצא הוא מדת גזרה שוה, כי כשעשיר מרחם עצמו על עני אזי צריך לצמצם עצמו בצער העני כדי שירחם עליו ונמצא הוא משוה עצמו בזה הרגע לעני. וזהו רחום הוא נגד גזירה שוה כנ"ל, וחנון הוא בנין אב. הוא מה שישראל יש להם חן בעיני הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא ברא עולמו בגין דיתקרי רחום וחנון כו', כמבואר בזוהר הקדוש. ובאמת מדות רחום וחנון היו קודם בריאת העולם מחמת שהוא חנון ורחום צמצם הבהירות שלו לברוא העולם אבל מדת ארך אפים הוא אחר הבריאה כשאדם חס ושלום חוטא לפני הקדוש ברוך הוא מאריך לו אפו ועל זה הבחינה נקרא רחום וחנון בזוהר הקדוש אורחא דעל פומא ומדת ארך אפים נקרא בזוהר הקדוש אורחא דלמטה מפומא על הרמז הנ"ל, כי אלו המדות היו קודם בריאת העולם וזאת המדה היא אחר הבריאה. והנה מדת ארך אפים הוא נגד כלל ופרט וכלל, כי הכלל הקדוש ברוך הוא מאריך אף בין לצדיקים בין לרשעים כמבואר ברש"י ז"ל. והנה כשהקדוש ברוך הוא מאריך אף לצדיקים כשהצדיק לפעמים חוטא לפניו. ובאמת הצדיק בוודאי עושה תשובה על זה כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעובר עבירה כו', וודאי עשה תשובה. נמצא כשהקדוש ברוך הוא מאריך אף לצדיקים בודאי הצדיק עשה תשובה. וזה הרמז כלל ופרט]פרט וכללן ונעשה כלל מוסף על הפרט, כי הקדוש ברוך הוא הוא הכלל שהוא כולל הכל והעולמות נקראים פרט שהם מקבלים תמיד שפע על כל דבר. ובאמת כשהקדוש ברוך הוא מאריך אף לצדיק זו הבחינה נקרא כלל ופרט]פרט וכללן נעשה כלל מוסף על הפרט, כי כיון שהצדיק בוודאי עשה תשובה אז כביכול ניתוסף אבל כשהקדוש ברוך

הוא מאריך אף לרשעים והרשעים אינם עושים תשובה אז אין שם שום דבר שיתוסף על זה הרמז פרט וכלל]כלל ופרטן אין בכלל אלא מה שבפרט. והנה מדת רחום וחנון הוא צריך להתחתונים, דהיינו רחום מה שהקדוש ברוך הוא מרחם עצמו על האדם. וכן מדת חנון שישראל יש להם חן בעיני הקדוש ברוך הוא. נמצא אלו המדות צריכים לתחתונים אבל מדת ארך אפים הוא מה שהקדוש ברוך הוא מאריך אף לאדם וכן רב חסד מה שהקדוש ברוך הוא עושה חסד. וכן שאר המדות אלו הם אינם צריכין כלל לשום דבר זולתם, כי הקדוש ברוך הוא מעצמו מאריך אף וכן מעצמו עושה חסד וכן שאר המדות. ולכך מדות רחום וחנון הוא משני פסוקים אבל כלל ופרט וכן פרט וכלל הוא בפסוק אחד לרמז על הנ"ל:

בחריש ובקציר תשבות (שמות לד, כא). הכלל, הקדוש ברוך הוא משפיע שפע טובה וברכה על העולמות. וידוע שהקדוש ברוך הוא משפיע שפעו הטוב מהאי"ן ואלישע שאמר (מלכים ב' ד, ב) מה יש לכי בבית, כי הכלי צריך האדם לעשות והוא שצריך לעשות אותיות והאותיות הם משפיעים עליו. וזהו דוגמא כזריעה וקצירה. זריעה, דוגמא לעשות אותיות. וקצירה, הוא השפע הבא עליו מלמעלה. וידוע בשבת בא השפע מהאי"ן ואין צריך לעשות שום אותיות אשר זהו הרמז בפסוק וברכתיך בכל אשר תעשה. ובשבת אין צריך לעשות אותיות כדוגמת הזריעה וקצירה. וזהו הרמז בחריש ובקציר תשבות:

שקלים

שבת שקלים הוא כפי מה שכתוב בספר יצירה שקלן והמירן, דהיינו הקדוש ברוך הוא בשעת בריאת העולם שקל איך להשפיע לשרפים כמדריגתם ולכל הרקיעים ולכל העולמות ולזה העולם התחתון ולכל הברואים שבזה העולם לכל אחד כפי מדריגתו ובחינתו ונתן לאדם שהוא תכלית הבריאה הבחירה בידו ליילך בדרך הטוב או חס ושלום כו'. ועל זה מרומז פרשת זכור, כי זכור הוא לזכור מה שעשה לנו עמלק ועמלק הוא היצר הרע. ובאמת למה הבחירה הוא כדי שעל ידי זה יהיה להבורא נחת רוח ותפארת מזה האדם שמרגיז היצר טוב על יצר הרע אז הבורא ברוך הוא מתפאר עצמו בברואיו. ועל זה מרומז פרשת פרה, כי פרה הוא נגד התפארת לרמוז על הנ"ל. ופרשת חודש, מרומז שלא תאמר חס ושלום משברא השם יתברך את עולמו שוב אינו משגיח עליה חלילה לומר כן, רק האדם צריך להאמין באמונה שלימה שהבורא משגיח תמיד בלי שום הפסק על כל העולמות ומחיה אותם ומחדש אותם כמאמר הכתוב המחדש בטובו בכל יום תמיד וכנ"ל:

עוד יבואר על ארבע פרשיות שהם שקלים, זכור, פרה, חודש, מרומז בספר יצירה שקלן והמירן וצרפן ועשאן כמין מעזיבה רפש וטיט. הכלל, בניסן נברא העולם ובאמת קודם בריאת העולם היה הוא ושמו אחד ושקל איך להשפיע לכל עולם ועולם כאשר הם יכולין לקבל השפע מאתו יתברך, דהיינו לעולם השרפים כמדריגתם לעולם חיות הקודש כמדריגתם לעולם המלאכים ולעולם הגלגלים ולעולם התחתון לכל אחד ואחד שקל הבורא יתברך איך ובמה הם יכולין לקבל השפע הצח והמצוחצח מאתו כן ברא אותם וכן השפיע בהם. ועל זה מרומז לרבותינו ז"ל כל מעשה בראשית בדעתן ובקומתן ובצביונם נבראו. וזהו שמרומז בספר יצירה שקלן על הנ"ל. וזהו פרשת שקלים ואחר כך השפיע השם יתברך מאתו לכל הנבראים והבורא יתברך אין לו סוף וכל הנבראים יש להם סוף נמצא כביכול הבורא יתברך השפיע מאין סוף לסוף והוא בבחינות תמורה, דהיינו שמאין סוף צמצם בהירתו אל הנבראים. וזהו והמירן לשון תמורה כנ"ל לרמוז על הנ"ל. ומהצמצום בא הקליפות לעולם כידוע. והשורש מהקליפה הוא עמלק, ואנו מחכים בכל יום למחות זכר עמלק. ונמצא המירן הוא פרשת זכור ואחר כך וצרפן, כי השם יתברך ברוך הוא נותן כח בכל הנבראים לחזור אל האי"ן והשפע אשר קבלו העולמות הוא כדמות התורה והתורה הוא האותיות ונמצא נשפע השפע על העולמות באל"ף בי"ת גימ"ל דלי"ת עד תי"ו וכשעולמות הן חוזרים אל האי"ן אז האותיות חוזרים אל השורש מתי"ו עד אל"ף. והנה זה שהאותיות חוזרים אל האי"ן מזה הוא צרופי תיבות, דהיינו התי"ו חוזר אל השורש דרך כל האותיות עד האל"ף ונעשה מזה צירוף תיבת א"ת וכן התי"ו דרך כל האותיות עד ב' כנ"ל ונעשה צירוף תיבת ב"ת וכן שאר כל האותיות בזה שחוזרים אל האי"ן נעשה על ידי זה צירוף תיבות. הכלל מדברינו, שהשם יתברך נתן כח בכל הברואים והיצורים והנעשים לחזור אל האי"י. והנה הברואים כאשר הם מסתכלים בהאי"ן אז החיות שלהם הוא האי"ן והבחינה הזה נקרא טהרה וטהר יומא, כאשר מבואר באריכות בדברינו בספר קדושת לוי. ופרה אדומה נעשה על טהרה. וזהו וצרפן הוא פרשת פרה ואחר כך העולמות הם מחודשים מהבורא ככתוב המחדש בטובו כו'. וזהו פרשת החודש. וזהו מה שמביא בספר יצירה רפש וטיט, כי רפש וטיט הוא דבר רך, ורך הוא דבר המחודש, כלומר שהעולמות הם מחודשים מהבורא יתברך אחר שחזרו אל האי"ן כנ"ל:

הענין של פרשת שקלים. כי באחד בניסן נברא העולם וקודם בריאת העולם שקלן והמירן כמוזכר בספר יצירה לכן היו משמיעים על השקלים בא' באדר כנגד שקל ובט"ו בו שולחנות יושבין וכו' כנגד המירן כמוזכר בספר יצירה שקלן והמירן. וענין מחצית

השקל, כי בכל שנה ושנה צריך האדם להיות יותר גבוה בקדושה ואז שקל של שנה העבר והכלי של שנה שעברה מוחץ כי צריך להיות בכלי יותר גבוה והיא מיתה לצורך חיים כמאמר (תמיד לב.) מה תקנתו של אדם ויחיה כו', כמו שמבואר על פסוק (במדבר כד, יז) ומחץ פאתי מואב. ואפשר משום הכי בארון היה הכל חצי אמות גם כן הוא לשון מוחץ. ועיין בבעל הטורים שפירש גם כן חצי לשון מוחץ:

טעם על אדר שיש לפעמים ב' חדשים דהוא חודש העיבור, משום דידוע די"ב חדשים בשנה הם נגד י"ב שבטי י"ה. והנה אדר דהוא מזל דגים הוא נגד יוסף דנמשל לדגים דאין שולט בו עין הרע כמו שאמר הכתוב (בראשית מט, כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. והנה יוסף הוליד ב' שבטים מנשה ואפרים ולכך יש שני אדרים. והנה ידוע דחודש העיבור היה תלוי ביד בית דין ומסור להם אם רצו מעברין החודש אם כן החודש ניסן תלוי ביד בית דין אם רצו היו עושין אותו אדר ולכך החודש הזה לכם כפי מה שאתם רוצין כך נעשה החודש זה. והטעם שאומרים בכל ראש חודש ברכי נפשי את ה' (תהלים קד, א) דיש לומר הטעם שנקרא ראש חודש משום דידוע דמכל השכליות הראשית הוא הרצון ואחר כך כשרוצה בדבר אז בונה הדבר אחר כך ניתוסף אהבה והיראה והתפארות ואם כן הרצון נקרא ראשית. והנה בכל ראש חודש נתגלה רצון חדש על ישראל האיך לעבוד את הבורא יתברך ולכך נקרא ראש חודש. והנה נפש הוא מלשון רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג, ח). ולזה אומרים בראש חודש ברכי נפשי את ה', (תהלים קד, א) רוצה לומר נעשה בריכה והמשכת רצון בראש חודש מן ה' דהוא המקור של כל השפעות והחיים:

ונבאר פירוש על מה שאמרו חכמינו ז"ל (ר"ה כד.) ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. הא דנקט ב' פעמים מקודש, יש לומר משום דאיתא במדרש (ויק"ר כה) על פסוק (ויקרא כ, ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, על דרך משל למלך שהיה לו ג' כתרים ונתן ב' כתרים לבנו ואחד הניח לעצמו כן השם יתברך ברוך הוא נתן ב' קדושות לישראל וקדושה אחת לעצמו. וידוע דג' קדושות הם כמו שיסדו בתפלה ובא לציון גואל קדיש בשמי מרומא עילאה, קדיש על ארעא עובד גבורתיה, קדיש לעלם ולעלמי עלמיא. דקדושה אחת הוא בשמים עליונים. וקדושה ב' מה שעובד גבורות על ארעא. וקדושה ג' מה שהוא חי וקיים לעד. והנה ידוע דברי חכמינו ז"ל דשאל האי מינאה כתיב בכל חכמי הגוים אין כמוך הא בישראל יש כמוך. והשיב דבאמת צדיקים דומים לבוראם דהקדוש ברוך הוא מחיה מתים ואליהו הנביא מחיה גם כן הקדוש ברוך הוא מוריד גשמים והצדיקים גם כן. נמצא דב' קדושות של שמיא וארעא מסר גם כן

לצדיקים שהם פועלים גם כן בשמים ובארץ. אבל קדושה ג' שהוא יתברך חי וקיים לעד זה לא שייך בהצדיקים שהם בני אדם והם נפסדים. ולכך כל העם עונין אחריו מקודש מקודש, משום דשני קדושות שייכים גם כן בזרע ישראל הצדיקים אבל ראש בית דין דהוא הקדוש ברוך הוא אומר מקודש לבד ודו"ק:

פרה

לבאר מה שכתוב (קהלת ז, כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, והוא באמת יש לה טעם כמבואר ביסודו של רבי משה הדרשן תבוא אמו ותכפר על בנה עיין שם. ויצורף לזה דברי הפייטן אשר דבריו המה ברוח הקודש שאמר לטהר טמאים לטמא טהורים באומר קדוש, וכל זה צריך ביאור מה ענין אומרו באומר קדוש ויתבאר ענין פרה. דהנה נודע דברי אליהו ז"ל דאנת הוא חד ולא בחושבן אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא דכל סתימן לית מחשבה תפיסה בך כלל. ודבריו ז"ל העומדים ברומו של עולם יסוד כל היסודות ועמוד העובדים להאיר ולהעיר את לב בני אדם לדרוש את השם יתברך בכל לבו ונפשו. והוא על שני דרכים. הא', על התגלות אלהותו יתברך על כל פרטי הנבראים והיצורים והנעשים וכל מה שיש בעולם הכל ממנו ואין כל נמצא מבלעדו ובלתו אין שום קיום מציאות לאחד מהנבראים כמו שכתוב (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם, ומצד זה נודע שיש רבון עלמין המחדש בכל עת ונותן כח לחיות לכל בריאה שבעולם ולצד זה נקרא אתה כמו שבארנו בלשון נוכח כאלו הוא מושג וענין ההשגה על פרטי הנמצאים כנ"ל. אכן כאשר יתבונן האדם ידע האיך גדלה ועצמה מאד עד שבלתי אפשרי להשיג בהיותו בכח האנושי כאמור (שמות לו, כ) כי לא יראני כו', רק שזה לנו ידיעה ברורה ועצומה שכל מה שנתהוו כל העולמות הכל ממנו והוא מקיימם וערך בחינת יתברך אין שום תפיסת מחשבה כאמור דלית מחשבה תפיסה בך כלל. ולצד זה יתואר בו מלת הוא, כי הוא הוא נסתר, כי כן דרך העולם שמדברים בנוכח אתה והוא מורה שהוא משיג אותו וכאשר ידבר בנסתר ידבר הוא מורה שהוא גדול משכלו ואינו משיגו ולזה יצויר בו תיבת אתה ותיבת הוא וכן הוא מבואר בשפע טל ובשאר ספרי המקובלים ומבואר יותר במשנת חסידים שנקרא לא"ס הוא. וכן מבואר ברמב"ם שנודע מציאותו ולא מהותו ועיין שם ואין להאריך בזה. נמצא מכל הנ"ל, שעיקר בחינת עבודתינו האיך שבחינת אין סוף נעלם ואין אנו משיגים אותו רק אנו יודעין שיש מצוי הממציא כל מציאות והוא המחיה והמהוה את כל הנמצאים בכחו הגדול מצד מדת טובו וזהו בחינת ר' עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום (חגיגה יד:). אבל מי אשר הטעה אותו ורוח אחרת עברה עליו ואומר חס ושלום שיש לו איזה תפיסה ואיזה השגה באלהותו יתברך הרי

זה מקצץ בנטיעות וכעובדא דאחר. וזהו רמז בדבריו עשר ולא אחד עשר, שכל זה הוא מקצץ בנטיעות והוא שאול ואבדון, רק עיקר מגמתינו על פי משל ולא בבחינת תפיסה בהשגה כלל כמבואר. וזהו סוד הפרה שהמזה ומזין עליו טהור והנוגע טמא ענינו הוא על דרך המבואר דענין מזה ונזה הכל הוא מלמעלה למטה ולזה טהור לפי שעבודתו על ידי נסתר שאינו משיגו כנ"ל. אבל הנוגע, רוצה לומר שמדמה בדעתו שהוא תופס איזה דבר אלהים ויש לו השגה וזהו נגיעה אז טמא שאז הוא קוצץ כנ"ל וכעובדא דאחר כנ"ל ובחינות הנ"ל נדע שבחינת הטעם של פרה נעלם. וכמו שיתבאר על דרך משל כאשר המלך מצוה לעשות איזה דבר אז בודאי אין מי שיהרהר לבקש מחשבתו של מלך ומהו ענין רצונו בזה רק הכל יעשה על פי דבורו כאשר יאמר כי הוא זה כן יקום ומי ימלא לבו לדעת מחשבות המלך בכל ענינים. בערך זה עבודתינו בלימוד התורה והמצות על פי דבורו של המלך ואין לנו רשות לבא למחשבת המלך רק הוא אמר ותהי עד שלצד בחינה זו אמר אדוני מורי ורבי מורינו הרב דוב בער ז"ל, בדרך משל אשר נקרא דיבור בבחינת מלכות, כי כן הוא המורה על דרך המבואר שאין מי שיבא להרהר במחשבת המלך רק שהוא אמר ונעשה רצונו כמבואר לעיל על פי משל. ולצד זה אמר הפייטן לטהר טמאים ולטמא טהורים באומר קדוש, רוצה לומר שבחינת הטהרה כמבואר ובחינת הטומאה בבחינת הנגיעה, רוצה לומר כנ"ל מצד באומר קדוש, כי קדוש מלשון הפרש והוא נבדל משכל האנושי שאין בשכל האנושי להשיגו רק על פי הנ"ל. ולצד זה אמר שלמה המלך ע"ה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, רוצה לומר שבחינת החכמה השייך לפרה הוא ענין ידיעה שאין מוח האדם יכול להשיג את אלהותו יתברך שמו ולצד זה אמר היא רחוקה ממני, כי זהו הטעם שנתעלם מלהשיגו אכן עיקרה אינה אלא הוראה, כי אי אפשר לאדם להשיג כמאמר דלית מחשבה תפיסה בך כלל וענין זה בעצמו מורה עליו כי הוא מכפר על מעשה עגל, כי עיקר בחינת מעשה עגל הוא על דרך (שמות כד, יא) ויחזו אלהים וכו' וטעותם היה להיותם סוברים, כי השיגו את בחינת יתברך שמו וזה בחינת עגל שלצד זה נאמר (שם לב, כה) כי פרוע הוא כו'. מלשון גלוי שנתגלה יותר מהצורך וכל המוסיף גורע, כי באמת מצד זה בא להם שגגה וכפירה בו יתברך ולצד זה הוצרך הקדוש ברוך הוא לומר להם שיעשו הפרה וענינו מבואר על ענין שביארנו כי לית מחשבה תפיסה ביה והנוגע יטמא:

ולצד זה אמר חוקה וביאר רש"י ז"ל מפני שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה טעם יש בה לפיכך אמר חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר בה, רוצה לומר שזהו בחינת החוקה וזאת הוא עצם גלוי של טעם הדבר והוא מצד שאין לך רשות להרהר בה

וזהו עצם הגלוי רק על פי דברות המלך אל חי עולמים הנותן חיים לכל חי. ומזאת נדע מציאות השם יתברך על פי מציאות הנמצאים ועיקר מהותו נעלם משכלינו רק כנ"ל. אבל לא מצד נגיעה חס ושלום כנ"ל וזאת הוא עיקר עבודתינו באומרנו מלך יחיד אל חי העולמים, רוצה לומר שהוא המציא כל המציאות ונותן שפעו וחיותו בעולם והוא משני בחינות הנאמרים בחינת נסתר ובחינת נוכח:

ושמעתי מהרב החסיד מורינו הרב אברהם חיים נ"י מק"ק זלאטשוב, על פי רש"י הנ"ל מהו שהשטן ואומות העולם וכו', דבאמת כל מגמת נפשו של השטן ואומות העולם למצוא איזה קיטרוג על בני ישראל. ולזה יתכן דהנה לכאורה אינו מובן דהא יש טעם לפרה על מעשה העגל. אכן רצונם לשאול לישראל על דבר מעשה פרה בכדי להזכיר שבא על מעשה עגל ואם יזכור מעשה עגל יהיה מקום לקטרג. לזה אמר חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר בה, ואלה תשכחנה זה מעשה עגל, שאין לה זכרון עולמות כנ"ל:

ויקהל

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה כו' (שמות לה, א-ב). ודרשו חכמינו ז"ל (שבת ע.) אלה הדברים על ל"ט מלאכות, כלומר אלה שהוא מרומז על החיצונים כמו שכתב האר"י ז"ל על פסוק (איכה א, טז) על אלה אני בוכיה כו', אנחנו צריכין לתקן אותם על ידי מלאכה וזהו לעשות לשון תקון וזהו בחול אבל בשבת אין מבררין החיצונים ולכן אסור בעשית המלאכה:

ומה שנאמר גבי שבת צוה ה' לעשות, וגבי משכן כתיב אשר צוה ה' לאמר. וכן הקשה בעל הטורים. נראה, כי אף על פי שבמשכן שהיו עוסקים במצות מעשיות, דהיינו במלאכת המשכן אף על פי כן תקנו עולם הדיבור וזהו אשר צוה ה' לאמר. ובשבת שאין עושין מלאכה רק מצות בדיבור כגון תורה ותפילה, כי עיקר תורה ותפלה בשבת אף על פי כן מתקנין עולם המעשה. וזהו אשר צוה ה' לעשות, כלומר תיקון עולם העשיה:

וביום השביעי יהיה לכם קודש. על דרך חציו לה' וחציו לכם (פסחים סח:) ובשבת הלכם הוא גם כן לה'. וזה יהיה לכם קודש, הלכם יהיה גם כן קודש וקל להבין:

והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר (שמות לו, ז). והנה לכאורה האי דים והותר, הוא תרתי דסתרי אהדדי, דאם היתה דים לא הותר. ועיין באור החיים. ויש לומר, דהנה הוא יתברך אל שדי אל הוא מלשון חוזק כמו ואילי הארץ (יחזקאל יז, יג) ושדי הוא השפעה מלשון שדים, והקדוש ברוך הוא הוא אל שדי שמתגבר כביכול על השפעתו. וזה שדרשו חכמינו ז"ל (חגיגה יב.) שאמר לעולמו די, דהנה כל דבר הבא מכח אין סוף אז יכול הדבר ההוא להתרחב ולהתפשט עד אין שיעור וערך, ואם כן כיון

דהוא יתברך ברא העולמות אז היו רוצים להתפשט בלי גבול והוצרך הקדוש ברוך הוא לומר די, וליתן כך וכך סידור עולמים לפי מה שהבין יתברך בחכמתו עליונה כמה צריך לפי סדר הבריאה ואז אמר די וזהו גבורה וצמצום שהוצרך יתברך לצמצם כוחו. כמו כן הוא יתברך צריך להתנהג בעולמו לפי כח המקבלים ולא לפי כוחו האין סוף, כי ישראל אינם יכולים לקבל לא רוב טובה וכו'. והנה מלאכת המשכן שהיה מעין בריאת שמים וארץ היה מסודר ונכונה על פי שכל אלקים וצרופי שמות ואותיות הקדושים אשר נבראו בהם שמים וארץ כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות נה.) יודע היה בצלאל לצרף כו'. והנה הוא יתברך נתן בלבם חכמה ותבונה ודעת ונתן השם יתברך זה הכח להצדיקים שבכל דור ודור, כי במה שהצדיקים עוסקים בתורה ומחדשים הם בוראים שמים וארץ חדשים והם היו מכוונים במלאכת המשכן ברוח קדשם לחכמה עליונה ועשו יחודים וצרופים קדושים בכל הכלים ובכל המעשים אשר נעשה המשכן. והנה אם היו רוצים לכוין שכלם הרחבה היה הדבר עד אין שיעור, כי רוח אלהים הופיע עליהם, אך הוצרכו לתת גבול בהדבר והותירו לצדיקים לעתיד לבוא אשר יבואו וילמדו בספר תורה מעשה מלאכת המשכן וכל צדיק וצדיק לפי שכלו יכיר תעלומות חכמה בכל דבר בכל כלי ויעשה יחוד לדבר רוחני עליונים כמו שהשם יתברך הותר כח במעשי בראשית שהוא נתן גבול והשאיר להצדיקים כדי שיוכלו לחדש דבר בבריאה זו, כמו כן הם במלאכת המשכן. וזה שכתב הכתוב והמלאכה היתה דים, שהיו נותנים גבול להמלאכה. לעשות אותה, רוצה לומר לתקנו וליחדו בשכל עליון אשר היו יכולים לכוין בכל דבר לפי שיעור שכלם. אך והותר, שהותירו להצדיקים והחכמים שכל דור אשר ישמעו וילמדו סדר מלאכת המשכן והם יגמרו הבנין ויוסיפו מדעתם מה שישיג שכלם:

בשם בנו המנוח המפורסם איש אלקי קדוש מהור"ר מאיר זצלה"ה:

הבעל הטורים כתב טעם למה סמך פרשת ויקהל לסוף פרשת כי תשא דנזכר שם (שמות לד, לה) קירון עור פני משה עיין שם. ונראה בסייעתא דשמיא טעם דמבואר במדרש (שמו"ר מז) ומובא באור החיים ז"ל, דמשה זכה לקרני הוד הטיפת דיו שנשתייר בקולמוס. שכתב על עצמו (במדבריב, ג) והאיש משה עניו מאד, כתב ענו בלא יו"ד. דלא רצה מרוב ענותנותו לכתוב עניו ביו"ד עיין שם. ומעתה יבואר על נכון, דידוע מה שמבואר בספרי קודש שמי שזוכה לחכמה הוא עניו, דחכמה הוא יראה כדכתיב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', ויראה אותיות ראיה, שרואה שעילת העלות אדון כל ברא כל העולמות וכל חיות האדם ממנו ברוך הוא על ידי זה האדם הוא עניו שיודע שאדם אינו כלום רק כל חיותו מהבורא ברוך הוא וברוך שמו. וידוע מה שכתב האר"י ז"ל דחכמה נקרא יו"ד.

גלל כן משה דהיה עניו מחמת חכמתו דזכה לחכמה כנודע בהאריז"ל לא רצה לכתוב עניו ביו"ד מגודל ענותנותו שלא ידעו שזכה לענוה מחמת היו"ד, דהיינו שזכה לחכמה דהוא יו"ד כנ"ל. לזה רמזו רבותינו ז"ל שמחמת היו"ד הזה זכה לקרני הוד שהקדוש ברוך הוא משלם מדה כנגד מדה שלא רצה להודיע שזכה לחכמה דהוא יו"ד כנ"ל נתן לו השם יתברך קרני הוד קירון עור פנים שבזה ידעו הכל שזכה לחכמה כנאמר [במשלי] (קהלת ח, א) חכמת אדם תאיר פניו, וכיון דקירון עור פנים דמשה דנאמר בסוף פרשת כי תשא מרומז בו האיך שמשה זכה לחכמה כנ"ל, משום הכי סמך לו פרשת ויקהל דבו נאמר היאך שבצלאל עשה המשכן דבצלאל גם כן זכה לחכמה כנאמר ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה כו':

או יבואר, דסמך בפרשה זה אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן כמו שכתב רש"י ז"ל, נראה בסייעתא דשמיא דענין שמירת שבת הוא שידע האדם שהקדוש ברוך הוא ברא העולם בששת ימים ובשביעי שבת וינפש, כנאמר (שמות לא, יז) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. כי לזה סמך אזהרת שבת, דידע האדם שהקדוש ברוך הוא ברא העולם בששת ימים כנ"ל למלאכת המשכן שנאמר בו שעשאה בצלאל שהוא ידע בכוונתיה ופרטותיה שברא הקדוש ברוך הוא העולם בששת ימים כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות נה.) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ עד כאן לשונו. וכיון דידע צירוף האותיות של בריאת שמים וארץ האמין אמונה שלימה שהקדוש ברוך הוא ברא העולם בששת ימים. לזה סמך אזהרת שבת שהוא גם כן אזהרה שידעו הכל באמונה שלימה שהקדוש ברוך הוא ברא העולם בששת ימים וביום השביעי שבת וינפש:

פקודי

אלה פקודי המשכן כו' (שמות לח, כא). יבואר כאשר כתבנו לעיל, דמלאכת המשכן היה בה חכמת אלקות וצירוף אותיות ושמות הקדושים כמו בבריאת שמים וארץ כמו שאמרו חכמינו ז"ל יודע היה בצלאל כו'. והנה במעשה בראשית כתיב (בראשית א, א) בראשית ברא אלהים, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ב"ר יב) מתחילה עלה במחשבה וכו', ואחר כך כתיב (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כתיב בה"א זעירא זה מרמז על שם אדנ"י, ואחר כך כתיב ביום עשות ה' אלהים, הוא יחוד הוי"ה אלהים כמו כן יחוד משה ובצלאל במלאכת המשכן במספר אשר נפקד ונמנה שכוון משה ליחד בתחילה במלאכת המשכן שם אלהים. וזהו שנרמז בכתוב אלה פקודי המשכן, ראשי תיבות אפ"ה שהוא פ"ו בגימטריה אלהים, וס"ת הי"ן שהוא בגימטריא ס"ה שהוא מספר שם אדנ"י, ואחר כך בשם הוי"ה ברוך הוא שם מ"ה הקדוש הנרמז בכתוב משכן העדות שראשי

תיבות מ"ה וס"ת ת"נ שהוא יו"ד פעמים מ"ה, שיחוד הכל על ידי שמותיו הקדושים אשר נבראו בהם שמים וארץ. וזה שכתוב אשר פקד על פי משה, שהוא התבונן בכל אלה:
או יבואר, אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה כו'. דהנה אמרו חכמינו ז"ל (תענית ח:) דאין הברכה שורה בדבר הספור והשקול. והנה כאן במלאכת המשכן דנעשה על פי חשבון ועל פי מדה הקצובה, אך אף על פי כן היה הברכה שורה בה. דהנה כתיב (שיה"ש ז, ה) עיניך ברכות בחשבון. והנה שורש עין רעה הוא כמו בלעם דבכל מקום שנתן עיניו היה מארה באותו הדבר מחמת דהרשע הסתכל באותו הדבר הפריד אותו משורש העליון של מקור החיים מחמת שהיה להוט אחר אותו הדבר והיה הדבר נחשב בעיניו אבל לא הסתכל בכח השם יתברך אשר יש בתוכו. אבל גבי זרע ישראל כתיב עיניך ברכות בחשבון, אף בדבר שיש בו חשבון ובא לידע מנין ומספר, אף על פי כן אינו מזיק הסתכלות הזה מחמת שאיש הישראלי בכל דבר אשר רואה ומסתכל אז רואה בכח הבורא אשר נמצא בו וכיון שמדביק הדבר ההוא לשורשו אז בראיה הלזו ממשיך ברכה ושפע ממקור עליון על הדבר ההוא. וזה שכתוב עיניך ברכות, שעיניך נעשו כמו ברכות ומעינות השפעה אף בדבר חשבון. וזה שכתוב אלה פקודי המשכן, במשכן שנמנה כל דבר כמה פעמים ונעשה בחשבון ואף על פי כן היה הברכה והשכינה שורה בה ואדרבה שהיה המנין צורך גבוה. וזה שכתוב אשר פקד על פי משה, מחמת שיצא המנין מפי משה שהיה בדביקות ובקדושה עליונה ואדרבה על ידו ניתוסף ברכה:
או יבואר, אלה פקודי המשכן משכן העדות, כי יש שני בחינות בעבדות הבורא ברוך הוא. בחינה אחת, שאנו רואין ניסים ונפלאותיו שמשנה דברים הטבעים מזה ניכר שהוא יתברך מושל בכל ועושה בהם כרצונו ומחויבין כל ברואיו לעבדו ביראה. ובחינה ב', כשאנו משיגין גדולתו מצד שהוא הבורא הכל וראוים לעבדו. וההפרש בניהם הוא, כי כשאין מכירין גדולתו רק ממעשיו ונפלאותיו כמו הניסים שעשה במצרים ובים הניסים הם גדולים בעיניו, כי אין מכיר גדולתו רק על ידיהם, אבל כשהוא מכיר ויודע ידיעה אמיתית, כי הוא הבורא הכל, אם כן אין הנס גדול כל כך בעיניו, כי אין זה חידוש שהבורא הכל יכול לעשות בנבראים שברא כרצונו כיון שהוא ברא אותם, רק מזה יקר הנס בעיניו שהבורא ברוך הוא עשה ניסים ונפלאות מחמת אהבת ישראל. והנה בצאת ישראל ממצרים היו בקטנות השכל והכירו גדולת הבורא רק על ידי ניסים ונפלאות. אך במתן תורה בסיני נזדככו חומריותם והכירו גדולת הבורא ברוך הוא בבחינה הב' הנ"ל מצד שהוא בורא הכל וידעו למפרע שגם הניסים והנפלאות שעשה במצרים ובים אין הפלא מצד הנס כי אם שנראה אהבתו לישראל וכנ"ל:

ועל פי זה נבאר לך למה בפסח נצטוינו לאכול מצה ולהקריב בבית המקדש גם כן מצה, ובשבועות היו שתי הלחם דוקא חמץ וקרבן תודה מקצתה מצה ומקצתה חמץ. והוא, כי מצה, רומזת לדרך אשר הברואים עובדים להבורא יתברך מצד נפלאותיו וגם פשטיות מורה על זה שמצוה לאכול מצה לזכר שהמצרים היו ממהרים עליהם לצאת כמו שכתוב (שמות יב, לט) ויאפו את הבצק כו'. וכמו כן אכילת פסח מורה על החפזון והזכירות הללו הם לזכר אשר השגנו אותו מכח נפלאותיו. אבל כשהגיעו להר סיני הכירו אמיתיות ולא נחשב להם הנס מצד הנס עצמו, כי השיגו שכל הברואים הוא לבדו ברא אותם במאמר פיו משום הכי בידו לשנותן ואם כן לא הוצרכו לעבדו מצד השגת הניסים והנפלאות ומשום הכי הקרבן בחג השבועות לא צוה להקריב מצה כי המצה מורה על השגה מנסים ונפלאות ובחג השבועות לא הוצרכו לעבדו בבחינה זו. והנה תודה היתה בא על הנס כאמרם ז"ל (ברכות נד:) ד' צריכין להודות. והנה כשעושה לו הקדוש ברוך הוא הנס הוא משיג בחינה ראשונה, ואחר כך מחמת שעשה לו הקדוש ברוך הוא הנס מתמיד האדם יותר בעבודתו ועל ידי כן בא לבחינה שהיו במעמד הר סיני והמועיל לבוא למדריגה זו מחמת שהשגנו זה כבר בסיני ועל זה מביא תודה מצה וחמץ הרומז לשני בחינות הנ"ל שהיו בהם אחד קודם הנס ואחד אחר הנס. והנה בעשית העגל אבדו השגת העבדות בשני בחינות האלו רק בעשית המשכן חזרו לבחינה ראשונה לעבודתו יתברך מצד נפלאות אבל הבחינה שבמעמד הר סיני אין זה כי אם דמי שעובד אותו יתברך תמיד במסירת נפש שיזכה מעט מעט לבחינה זו בהטיבו את דרכו. והנה עבודה שעובדים אותו יתברך מצד נפלאותיו כתב הרמב"ן ז"ל, שנקרא עדות, שזהו המעיד עליו יתברך. מה שאין כן המכיר אמיתותו מצד שברא כל הברואים זהו הרואה בעין השכל שמאתו יתברך נמצא הכל ולשון פקודי יתפרש לשון חסרון מלשון ולא נפקד ממנו איש. וזהו הרמז בפסוק אלה פקודי המשכן, פירוש חסרון במשכן שאף על פי שחזר להם בחינת העבודה מצד נפלאותיו, מכל מקום היה בזה חסרון שאין בזה שלימות העבודה. ומפרש הפסוק מה חסרון על זה אמר משכן העדות, דהחסרון הוא דמחמתו לא הרויחו רק עבודה שהוא נקרא עדות כנ"ל ולא עבודה הכרה אמיתיות כמו שהיה בסיני:

או יבואר, אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה, ופסוק ויקם משה את המשכן, הכלל, כמו שמבואר בזוהר הקדוש המשכן היה כדמות זה עולם וכדמות כל העולמות ודמות התורה. והנה הרמב"ן הקדוש כתב על פסוק (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ושמרו דרך ה', ופירש הרמב"ן, דרך ה', הם המדות הישרות אשר היה לאברהם אבינו עליו השלום מדת החסד מדת הרחמנות וכן שאר

המדות הישרות. והנה אלו המדות הם כלליות התורה, כי יש מצות אשר הם ממדת החסד כגון מצות פריקה וטעינה, וכן יש כמה מצות ממדת החסד, וכן יש מצות אשר הם ממדת היראה, דהיינו לעשות לרשע כדינו וכן בשאר. וכן יש מצות ממדת התפארות כגון תפילין שמורה על מדה הנ"ל כנאמר (יחזקאל כד, יז) פארך חבוש. וכן שאר מצות ממדה הנ"ל. וכן יש מצות משאר מדות. וכן נכלל כל מצות התורה במדות הבורא הישרות והטהורות והנקיות:

והנה בצלאל עשה את המשכן וכל הכלים של המשכן, דהיינו המנורה, המורה על מדת אהבה. והשלחן הוא מדת היראה. וכן שאר המדות והמדות האלו הם כלליות התורה והתורה הוא עיקר בריאת העולם. ועל זה רמזו חכמינו ז"ל (ברכות נה.) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ. והנה בצלאל עשה הכלי המורה על מדת אהבה. וכן עשה שאר כלים המורים על מדת יראה. וכן עשה כלים המורים על מדת התפארות. אבל לא ידע בצלאל על איזה מצוה מרומז זה הכלי. וזה עשה משה שהראה לאיזה מצוה זה הכלי. דהיינו זה הכלי מרמז על אהבה ונמצא הוא מרומז בזה המצוה וכן שאר מהמצות לשאר הכלים. ונמצא בצלאל עשה סתם כלים המורים על מדת יראה. וכן שאר כלים המורים על שאר כל המדות. ומשה רבינו עליו השלום חיבר אלו הכלים לאלו המצות כל כלי המרמז על זה המצוה חיבר לזה המצוה אשר הוא מזה המדה. וזהו היה הקמת המשכן שלא היה יכול להקים רק משה, דהיינו לחבר המשכן למצות התורה. וזהו הטעם שפרקו המשכן בעת שהלכו במדבר והקימו בשעה שעמדו, כי ידוע שישראל הלכו במדבר להעלות הנצוצין שנפלו בקליפה שם במדבר להעלותם לקדושה וידוע מהבעל שם טוב, מה הוא עליות נצוצות, דהיינו כשרואין לאיזה דבר גשמיות ואין צריך לומר לדבר רע חס ושלום אז עובדין את הבורא ברוך הוא לאשר בזה הדבר אהבה או יראה או שאר מדות ועל ידי זה יכולין להעלות אותה, דהיינו שמראה לזה האהבה רעה אהבה טובה אשר לזה נאצל מדת אהבה מאת הבורא ברוך הוא על זה העולם רק לאהבה את ה' נמצא זה הוא עליות הנצוצות. וכן שאר המדות, דהיינו מדות היראה ליראה ה' כשרואין בזה המקום יראה רעה חס ושלום אז יכולין להעלותה לקדושה וכן שאר המדות יכולין להעלותן בזה הבחינה. והנה פריקת המשכן הוא שהמדות אינם מחוברים למצוה וזה היה בשעה שהלכו במדבר וכשבאו על מקום שיש שם אהבה לא טובה אז מעוררין את זה אהבה, דהיינו לאהבת ה' אשר הוא מקור האהבה וכן מדת יראה כנ"ל וכן מדת התפארת כנ"ל. ואחר כך כשכבר העלו זה האהבה וכן זה היראה אחר כך הקימו את המשכן, דהיינו שחברו אלו המדות ומצות הבורא ברוך הוא, כי

כשאדם יש לו אהבת ה' וכן יראת ה' ואינו עושה המצוה אשר הוא מזה המדה אז אהבה ויראה אין לה קיום אבל כשעושה המצות אשר הוא ממדה זו אז המדה יש לה קיום. ולכך הקימו המשכן לאחר שהעלו הניצוץ אז דבקו המדות במצות שעל זה רמזו קימת המשכן כדי שיהיה לו קיום תמיד בקדושה וזה לא היה יכול לעשות רק משה רבינו ע"ה להקים המשכן לחבר את המשכן לתורה:

וזהו הרמז אלה פקודי המשכן משכן העדות, כי העדות הוא התורה והמצות ומלת פקד מלשון התחברות מלשון חייב אדם לפקוד את אשתו, שחיבר המשכן לתורה. והנה אם היראה והאהבה חס ושלום אינה להבורא ברוך הוא אז הוא כאילו אין לה מנוחה, אבל כשהיראה והאהבה וכן שאר המדות הם להבורא אז הם בבחינת מנוחה, כי הם על הדבר אשר על כך נאצלים מהבורא יתברך. והנה יש עוד בחינה, כשהמדות הם תמיד בהתחברות להמצות אז יכול להשפיע שפע מלמעלה. והנה זה שהיה תמיד בהתחברות המדות, דהיינו הכלים מהמקדש ומשכן להמצות היה עיקר התחברות תמיד רק בירושלים בבית המקדש וזה הבחינה שהמדות יהיה להם מנוחה, דהיינו לעבוד בהם את הבורא ברוך הוא וברוך שמו זה היה גם כן במשכן. וזהו הרמז במשכן שילה לא היה שם תקרה מלמעלה, דהיינו שיהיה שם התחברות בתמידות זה לא היה במשכן אבל מנוחה היה שם להמדות כנ"ל. וזהו הרמז במשנה והיא היתה מנוחה. אבל ירושלים שהוא המקדש זה קביעות, דהיינו התחברות תמיד. וזהו הרמז במשנה והיא היתה נחלה, דהיינו להשפיע מלמעלה. וזהו הרמז בפסוק (שמות כה, טו) בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, ולמה בארון אין מסירים הבדים ממנו. והנראה, כי הנה כבר ביארנו שהליכת המשכן במדבר זה היה בעצמו עליות נצוצות ולכך פרקו אותן להראות המדות טובות שעל ידי זה יכול להעלותם. והנה זה עליות אי אפשר להיות בתמיד, דהיינו להוכיח תמיד הרשע בפניו שיחזור בתשובה זה אי אפשר שיהיה תמיד. אבל לבקש עליו במחשבה לפניו שכל הרשעים יעשו תשובה שלימה לפניו זה אפשר להיות תמיד. וזה צריך אדם לבקש תמיד שהרשעים יחזרו בתשובה שלימה. והנה הארון, מורה על המחשבה ולכך אמר בו שלא יסורו הבדים ממנו, דהיינו שיבקשו תמיד על עליות נצוצות, כי זה שהבדים הם תקועים בו מורה על הילוך. וכבר אמרנו שהילוך המשכן במדבר היו עליות נצוצות וזה אי אפשר תמיד. אבל הארון, שהוא המחשבה צריך להיות תמיד בבחינת מחשבה לבקש הנצוצות שיהיה להם עליות כנ"ל. ולזה רמזו חכמינו ז"ל צריכין לערב תמיד בתפלה פושעי ישראל, דהיינו לבקש תמיד בתפילתינו על עליות הניצוצות ודו"ק היטב:

או יבואר, אלה פקודי המשכן משכן העדות, הכלל, יש אדם שעושה מצות הבורא יתברך אבל עדיין אינו במדריגה שיהיה מחובר על ידי המצות להבורא יתברך בכדי שעל ידי זה יהיה להבורא יתברך תענוג מישראל, ובאמת האדם צריך לעבוד את הבורא יתברך בזה המדריגה. וזהו הרמז אלה פקודי המשכן, פקודי, לשון התחברות מלשון חייב אדם לפקוד כו', האדם צריך לעשות המצות בכדי שעל ידי זה יהיה לו התחברות אל השכינה, כי משכן הוא לשון שכינה משכן העדות, עדות לשון תענוג לשון עדי עדיים (יחזקאל טז, ז) שעל ידי זה יהיה תענוג להשכינה ממצות ישראל:

או יבואר, אלה פקודי המשכן כו' עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן, הכלל הוא שהשם יתברך משפיע תמיד על עמו ישראל חסד ורחמים ומה שלפעמים חס ושלום בא איזה דבר רע על ישראל הוא רק כדי שבסוף יבוא מזה טובה לישראל אבל באם חס ושלום לא יבוא מזה הרעה טובה אז אין השם יתברך שולח רעה על ישראל, כי העיקר מה שהשם יתברך שולח רעה לישראל הוא כדי שאחר כך יבוא מזה טובה לישראל. וזהו הרמז כי לוי מרמז על מדת משפט. וכהן רומז על מדת חסד. וזה הרמז עבודת הלוים הוא מדת משפט. ביד איתמר בן אהרן הכהן, הוא מדת חסד, דהיינו שמדת משפט הוא ביד החסד כשיבוא מזה חסד אז מדת משפט עושה לשעה מדתו, אבל אם לא יהיה מדת חסד אז אין מדת משפט עושה משפטו. וזהו הרמז אלה פקודי המשכן, כי המשכן רומז על המתקת הדינין, דהיינו המתקת דינין מישראל הוא כמו עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן ודו"ק:

ובצלאל בן אורי כו' (שמות לא, ב) עשה את כל אשר צוה ה' את משה. עיין ברש"י, כי משה צוה תחילה על הכלים ואחר כך על המשכן ובצלאל עשה תחילה המשכן ואחר כך הכלים. והנראה לבאר, כי הנה האדם כשקם ממטתו אזי צריך לרחוץ תיכף, היינו בתחילה צריך לקבל עליו עול מלכות שמים להאמין באמונה שלימה שיש בורא ברוך הוא על כל העולמות, ואחר כך צריך האדם להתפלל וללמוד תורה ולעשות מצות והמצות והתורה הם המלמדים את האדם המדות הבורא ברוך הוא שהוא אל רחום וחנון כו', וכן שאר מדות הבורא יתברך. נמצא, המצות והתורה שאדם עושה הם המלמדים אותו איך להאמין באמונה שלימה בהבורא יתברך שמו. ונמצא יש כאן שני בחינות באמונת הבורא יתברך. בתחלה, אדם מאמין בשכל קטן שיש בורא על כל העולמות. ואחר כך, כשאדם לומד תורה ועושה מצות הבורא יתברך על ידי תורה והמצות אזי השכל יש לו הזדככות ונמצא הוא מאמין באמונה שכליית בהבורא יתברך. והנה זה שאדם מאמין באמונה שלימה בהבורא יתברך זה הוא השראת השכינה:

ועתה נבאר קודם, כי שבט לוי נמנו שני פעמים. אחד מבן חודש ומעלה, ואחד מבן שלשים שנה ומעלה. אבל ישראל לא נמנו רק מבן עשרים. כי הי"ב שבטים הם רומזים על מצות הבורא יתברך ולכך השבטים נקראים מטות שהמצות שאדם עושה מטה לו השכל להשיג אמונת הבורא יתברך והשכל נזדכך ושבט לוי רומז על אמונת הבורא יתברך. וכבר בארנו שבאמונת הבורא יתברך יש שני בחינות ועל זה נמנו הלוים ב' פעמים אחד מבן חודש, דהיינו בשכל קטן ואחד מבן שלשים שנה דהיינו, בשכל גדול. והנה המשכן הוא מרמז על אמונת הבורא יתברך כאשר בארנו שאמונת הבורא יתברך הוא השראת השכינה והכלים של המשכן הם המצות הבורא יתברך. והנה השם יתברך צוה למשה להורות לישראל תחילה המשכן, דהיינו להאמין תחלה סתם שיש בורא ברוך הוא ואחר כך הכלים להורות להם המצות ועל ידי המצות ישיגו את האמונה השכליות. אך משה שהיה לו שכל גדול ולא היה צריך כלל לבחינת הא' רק על ידי המצות השיג אמונת השכליות והיה משה סבור שכל ישראל הם בבחינתו וצוה תחלה על הכלים לעשות המצות ואחר כך המשכן האמונה השכליות אשר הוא השראת שכינה ובצלאל עשה בבחינת ישראל תחילה המשכן כנ"ל ואחר כך הכלים. ובזה יבואר מה שמקשה הרמב"ן ז"ל בפרשת בשלח (שמות יט, ד) על פסוק אתם ראיתם גו' ואביא אתכם אלי, ותרגומו וקרבית יתכון לפולחני. ומקשה הרמב"ן ז"ל, הלא עדיין לא קבלו התורה. והנראה, כי ישראל במצרים לא היה להם אמונת הבורא ובראש חודש סיון שבאו נגד ההר ככתוב (שם יט, ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, היה להם אמונה בהבורא יתברך אבל לא היו יודעים עדיין במה לעבדו עד שקבלו התורה והמצות אז ידעו במה לעבוד את הבורא יתברך אבל אמונת הבורא יתברך היה להם תיכף כשחנו נגד ההר. וזהו שתרגם אונקלוס וקרבית יתכון לפולחני, דהיינו אמונת הבורא ברוך הוא כנ"ל:

או יבואר, ובצלאל בן אורי כו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה. ועיין ברש"י כל אשר. ובו יבואר מה שנאמר ולחשוב ויבואר על פי הפסוק (תהלים קיט, נט) חשבתי כו', ועיין במדרש. ויבואר על פי דמבואר במדרש על פסוק (שם קכא, ה) ה' צלך. מה הצל מה שאדם עושה הצל עושה, כך כביכול מה שאדם עושה ה' עושה. ולכך צריך שיעשה חישוב דרכיו כיון שהשם עושה מה שהוא עושה לכך צריך לדקדק היטב כל מעשיו ודבוריו כרצון השם ולא יאמר מה מעשי ודבורי כיון שהשם עושה מעשיו, רק צריך לעשות חישוב מעשיו ודבוריו. וזהו חשבתי דרכי, עשיתי חישוב את דרכי. ועל ידי זה ואשיבה רגלי כו'. ויש אדם בבחינה יותר גדולה שחושב מחשבתו גם כן מטעם זה. וזהו לחשוב מחשבות שעשה בצלאל חישוב את מחשבותיו להיות מחשבתו כרצון הבורא, ושמו

מורה עליו בצלאל, כלומר אל הוא הצל שלו. והנה האדם רמ"ח אבריו כדוגמת הרמ"ח מצות עשה. ושס"ה גידיו כדוגמת שס"ה לא תעשה. ומבואר במדרש כאשר יש רמ"ח אברים ושס"ה גידים באדם, כן הוא בעולם והכל כדוגמת המצות. והנה המשכן עם כליו הוא כדוגמת המצות והאברים בעולם. וזהו ובצלאל גו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה, כלומר שעשה המשכן וכליו כדוגמת המצוה אשר צוה ה' את משה. ויתורץ מה שמקשה רש"י את כל עיין שם, כי רוב המצות נצטוו באוהל מועד, נמצא בעת עשיית המשכן עדיין לא השיגו בפועל המצות אשר יהיה הציווי להם, אך אף על פי שעדיין לא נאמר להם המצות בפועל, אף על פי כן בצלאל שהוא אותיות בצל אל, השיג המצות כדי לעשות במשכן וכליו הדוגמא. וזהו את כל דייקא, אפילו המצות אשר עדיין לא נצטוו עליהם. וזהו (ויקרא א, א) ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר, כלומר כיון שבא אל אוהל מועד השיג המצות בכח מן האוהל מועד עצמו השיג המצות. אבל הכל בכח אבל לא בפועל עד אשר צוה ה' אותו. ואז השיג המצות בפועל וזהו לאמר. אז יאמר המצות כאשר ישיג בפועל אבל בכח השיג מן האוהל מועד עצמו. וזה ויקרא אל משה מאוהל מועד לאמור לו בפועל כדי שיוכל לאמר המצות לישראל:

ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחושב. והנה מבואר בחכמינו ז"ל (חגיגה יד) חכם חרשים כשהוא פותח פיו הכל נעשין כחרשין. ויש להבין מאי זה הכל נעשים כחרשין. והנראה, כי יש אדם שעובד את הבורא ברוך הוא בשכלו שכל אנושי ויש אדם שהוא מסתכל על האי"ן כביכול וזהו אי אפשר בשכל אנושי רק בעזר ה' יתברך. וזהו הרמז במשה (במדבר יב, ח) ותמונת ה' יביט, מחמת שהיה לו עזר ה' יביט, היה יכול להסתכל על האי"ן. ובאמת זה האדם כשהוא במדריגה זו שיש לו עזר ה' להסתכל על האי"ן אז השכל שלו הוא בטל במציאות והוא כחרש שהשכל אנושי שלו הוא בטל במציאות. וזהו שרמזו חכמינו ז"ל חכם חרשים כו', כשמסתכל בהאי"ן כנ"ל. וזהו הרמז חרש וחושב. ובאמת אחר כך כשאדם חוזר אל עצמות השכל אז הוא מלא שפע. וזהו הרמז ורוקם בתכלת ובארגמן, כנ"ל שהוא מצויר בכמה מיני שפע מכל הטובות ודו"ק:

וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך כו' מעשה חושב (שמות לט, ג). דהנה מלאכת מחשבת אסרה תורה ויליף ממלאכת המשכן דהיה הכל במחשבה על ידי בצלאל אשר מילא אותו אלהים בחכמה ובדעת. והנה מלאכת המשכן היה דוגמת מעשה בראשית. והנה מתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין וראה שאינו מתקיים שיתף מדת הרחמים. דגם במעשה בראשית הכין השם יתברך צרכי עולמו כל דברים הנצרכים להבריאה כל המדות של הכסף וזהב ותכלת וארגמן, ומתחילה היה

רצונו להנהיג את העולם במדת זהב, אחר כך התיישב כביכול ברצונו וראה שטוב לפני עולמו שיתנהג במדת הכסף. כמו כן בצלאל והאומנים אשר היו אתו לקחו להמשכן גם כן כל המידות זהב וכסף ונחושת כו', מעין תבנית המשכן שלמעלה. והנה כמו שהוצרך השם יתברך לשתף בבריאת שמים וארץ מדת הרחמים כך כיוונו העושי המלאכה במשכן. וזה שכתוב וירקעו את פחי הזהב, שעשו הפחין של זהב דקין שהמדה של זהב המתיקו עד למאוד לעשות דק היטב וקצץ פתילים לחתיכות קטנים שלא להיות מדת זהב בשלימות רק לערבו לתוך התכלת ובתוך הארגמן בתוך עניני העולם להיות מעורב בתוכו מעט עפריות זהב אשר גם הגבורות הם צורך עולם לפעמים להכניע הרע אבל עיקר הוא מחשוף הלבן בחינת כסף. וזה שאמר מעשה חושב, רוצה לומר שבחינת זהב הוא מעשה חושב אשר עלה במחשבה לברוא במדת הדין זה יהיה גם כן מעורב בתוך עניני הבריאה:

סליק ספר שמות שבח לאל בורא עולם

ויקרא

ויקרא

ויקרא אל משה (ויקרא א, א). ויקרא אל"ף זעירא. יבואר על דרך שבארנו (שמות כד, א) ואל משה אמר עלה אל ה', כי כשאדם עושה מצוה זה המצוה עושה רושם למעלה וזה מעורר אותו לעשות תמיד רצון הבורא בזה המצוה. והנה משה רבינו עליו השלום רצון שלו היה לעשות ולעלות תמיד אל ה' כמבואר בזוהר הקדוש ומשה עלה אל האלהים (שם יט, ג) . ונמצא זה שהיה רצונו תמיד לעלות אל ה' זה היה מעורר אותו תמיד לעלות אל ה'. וזהו ואל משה אמר עלה אל ה', זה שהיה רצונו לעלות אל ה' זה אמר לו עלה אל ה'. וזהו הרמז באלף זעירא, כי משה רבינו עליו השלום מדתו היה שהיה עניו מכל אדם ולכך האל"ף זעירא לרמוז על מדתו. הכלל, כי קרבן בדמות השפע שהקדוש ברוך הוא משפיע מחמת חסדו הגדול בלא מעשה התחתונים לזה הקרבן הוא חי, כי חי הוא מהקדוש ברוך הוא והנסכים הם מצומצמים והוא על ידי מעשה התחתונים שאדם צריך לעשות בו איזה פעולה לנטוע או לזרוע. והנסכים מורים על השפע הנשפע מהבורא ברוך הוא מחמת מעשה התחתונים שישראל ראוים מחמת מעשיהם הטובים שהבורא ברוך הוא ישפיע עליהם טובות. והנה ישראל במדבר היו בבחינה שהקדוש ברוך הוא השפיע להם מחמת חסדו הגדול ולכך היה השפע הנשפע להם בדוגמא זו, דהיינו המן והבאר שאין בהם כלל מעשה מאדם אבל בארץ ישראל היה השפע הנשפע עליהם מחמת מעשה

התחתונים כנ"ל ולזה היה השפע הנשפע עליהם מה שזרעו ונטעו מזה אכלו דוגמת השפע הנשפע עליהם מחמת מעשה התחתונים כנ"ל. וזהו הרמז בפסוק (במדבר טו, ב-ג) כי תבואו אל ארץ מושבותיכם כו' ועשיתם עולה לה' וכו', ותלוים הנסכים בארץ לרמוז על הנ"ל שהנסכים מורים על השפע שנשפע אל הארץ כנ"ל. וזו שפירש רש"י שאין אומרים שירה אלא על היין, כי זה השפע הנשפע לאדם מחמת מעשה התחתונים הוא שמחה לאדם:

ונפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע אשם (ויקרא ה, א-יז). כי הנה ידוע יותר מה שהאדם עובד את הקדוש ברוך הוא יותר הוא בעיני עצמו כלא נחשב נגד גדולת הבורא יתברך אבל כשהאדם עושה מצוה והוא סובר שהוא עובד את ה' זה המצוה אינו נחשב לכלום. וזהו פירוש הפסוק ונפש כי תחטא, כלומר מה החטא. ועשה אחת מכל מצוה ה' אשר לא תעשינה ואשם, כלומר שהמצוה הזאת יעשה לו כלא והוא סובר שעובד ה' כראוי ואשם:

צו

ענין חטאת ועולה חטאת קודמת לעולה, כי חטאת הוא אור ישר מעולם העליון לעולם התחתון. ועולה, הוא חוזר מעולם התחתון לעולם העליון ולכך עולה כולה כליל. וזו ויקרב את העולה ויעשה כמשפט, היינו כמו ר"ח תשרי האותיות הם למפרע בסוד אור חוזר ודו"ק (חסר):

שמיני

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם דבר וכו' זאת החיה (ויקרא יא-א-ב) . ויש לדקדק מאי לאמר אליהם. והנראה דהנה רש"י ז"ל כתב על פסוק (שמות ב, ז) האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות, שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהוא עתיד לדבר עם השכינה לפיכך לא רצה לינק מטמא משום שעתיד לנבא לישראל מפי השכינה. והרמב"ן הקדוש כתב, מה שאסרה לנו התורה אלו הטמאים משום שאלו מולידים טבע אכזריות בגוף האדם וישראל עם קדוש צריכין להיות להם מדת החסד ולעתיד לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא לדבר עם כל איש מישראל כמו שנאמר (יואל ג, א) ונבאו בניכם ובנותיכם, ונמצא כיון שהקדוש ברוך הוא ידבר עמהם ואיך שייך שהפה שאכל טמא ידבר עמו השכינה. וזהו הרמז וידבר כו' לאמר אליהם, הרמז שאני עתיד לאמר אליהם לכל אחד ואחד ולכך לא יאכלו דבר טמא:

* בפסוק ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עיזים לחטאת, ומסיים הכתוב שור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה' ומנחה בלולה בשמן כי ה' היום נראה אליכם (ויקרא ט, ג-ד).

הנה לכאורה יש לתמוה הרי אנן קיימא לן (פסחים צו.) שלכל קרבן צריך ביקור ד' ימים ולמה בכאן צוה השם יתברך ליקח קרבן וליקרב ביום א' בלא ביקור ד' ימים. עוד בפסוק וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת כו' ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם, יש לדקדק במה שכתוב וירד מעשות החטאת, ולא כתב ויצא מעשות כמו שכתוב בפסוק של אחריו ויצאו ויברכו את העם:

ונבא לבאר מקודם מאמר חכמינו ז"ל במסכת אבות (ב, א) ר' אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם כו', כי הנה ידוע גודל מעלות ישראל, כי יעקב בחר לו יה, ורצה בנו להיות לו לעם סגולה מכל העמים לעבוד אותו יום ולילה בלב תמים. והנה ידוע גודל מעלות הצדיקים העובדים אותו בלב שלר' שהם מושלים כביכו"ל בהקדוש ברוך הוא כמאמר חכמינו ז"ל (מו"ק טז:) צדיק מושל ביראת אלהים, מי מושל בי צדיק, והם למעלה ממדריגות המלאכים. ולפי זה נאמר בכוונת הכתוב (ישעיה סא, י) שוש אשיש בה', כי שלמה המלך עליו השלום אמר (משלי י, א) בן חכם ישמח אב, ואנו נקראים בנים למקום. ונמצא כשהצדיק עובד את ה' אזי כביכו"ל השם יתברך מקבל תענוג מאדם הזה. והנה דרך משל, לאב שיש לו בן והבן ההוא לא יחסר לו כלל שהון ועושר בביתו והאב יש לו מזה תענוג שהולך לבנו כאשר לבו חפץ. והנה להבן ההוא שנתן לו השם יתברך כל טוב אין לו תענוג מזה שנתן לו השם יתברך רב טוב וברכה, רק התענוג הבן ההוא הוא מה שהאב יש לו תענוג מאתו זהו שמחתו ותענוגו. כך הצדיק העובד את ה' ומוכן לרב טוב הצפון לו לעתיד לבוא אך החדוה והשעשועים שלו שהשם יתברך יש לו תענוג מעבודתו. וזהו שוש, כלומר שאני שוש בשמחה רבה מחמת אשיש בה', שאני מביא שמחה בה' בשביל זה אני שמח שמחה רבה שזכיתי לכך להביא חדוה להשם יתברך קרוץ מחומר כמוני ישמח את הבורא ברוך הוא אשר ידו בכל משלה. והנה הטעם מה שהשם יתברך מקבל תענוג מעבודת האדם יותר מאלף אלפי אלפים כתות מלאכים שעובדים אותו, כי ידוע שיצר לב האדם רע מנעוריו ומיד לפתח חטאת רובץ, ואף על פי כן כשאדם פונה עצמו מכל עסקיו ומתחיל לעבוד את הבורא בשמחה ובלב שלם לעשות נחת ליוצרו ומתגבר על יצרו שלא לילך אחר תאוות לבו אזי השם יתברך יש לו תענוג גדול במה שהוא מכניע את היצר הרע לעבוד את השם יתברך בלב שלם:

וזה כוונו חכמינו ז"ל (סנהדרין צט.) במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד, כי הקדוש ברוך הוא מקבל תענוג מבעל תשובה יותר מהצדיק גמור,

שהצדיק גמור אין לו יצר הרע כבר ובקל הוא עובד אותו אבל הבעל תשובה שעד עתה היה יצרו מתגבר עליו ועכשיו שיבר אותו ומכניע אותו עד לעפר ואז להשם יתברך תענוג גדול ממנו. וזה כוונו חכמינו ז"ל (אבות ב, א) איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה, דהיינו שכל עסקיו יחשוב שיעשה תענוג להשם יתברך שיתפאר השם יתברך עמו וזהו שיהיה תפארת לעושיה, דהיינו להשם יתברך שהוא ברא אותו. ומפרש ותפארת לו, כלומר למה הוא תפארת להשם יתברך ממנו ולא מכל המלאכים והשרפים. ואמר מן האדם, כלומר עבור שהוא אדם לבוש בגשמיות ואף על פי כן הוא מתגבר את עצמו לעבוד אותו בלב שלם ומזה בעצמו השם יתברך מתפאר עצמו עם בריותיו יותר מכל המלאכים והשרפים שעובדים אותו:

והנה ידוע מה שכתב האלשיך, על פסוק (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, שלא יהיו ישראל סבורים שהשם יתברך ישכון בבית המקדש לבד, רק שהעיקר שהשכינה תשרה בישראל. וזה אמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כלומר ושכנתי בישראל אשכון ולא בבית המקדש לבד. והנה אמרו רבותינו ז"ל כל האומר ושחט אותו על ירך המזבח כו', אפילו שהוא עכו"ם כו'. ונבוא לבאר מאמר חכמינו ז"ל, כי הנה ידוע כי מהראוי היה שישראל יקרבו עצמם לה' לכפר עליהם אך שהשם יתברך ברוב רחמיו ציוה להקריב בהמה חלף האדם עצמו ולכן כשהאדם אומר ושחט אותו יחשוב בדעתו כמו שאמרו חכמינו ז"ל ושחט אותו, דהיינו אותו עצמו הוא רוצה לשחוט בשביל אהבת הבורא וזהו ושחט אותו. ואזי כשחושב כך אז אפילו הוא עכו"ם כו', כי זה הוא דבר גדול לחשוב להקריב את עצמו. והנה משום הכי צוה הקדוש ברוך הוא לטעון ביקור לקרבן, כי כשהקריבו קרבן הצריכו לחשוב שהקרבן יהיה חלף עצמו וכאילו הוא עצמו הקריב עצמו. והנה יש ד' יסודות בבהמה, ולכן בכל יום ויום היה הביקור להוציא אותו מיסוד הבהמה עד שיצא מיסוד הבהמה כדי שיהיה חשוב כאדם עצמו. והנה הכא ביום השמיני דמלואים לא הצריכו ביקור, כי הקרבן לא היה פועל באותו הזמן, כי לא הצריכו לקרבנות בשביל לכפר עליהם, כי אז היה להם הזדככות והיו מטוהרים מכל חטא ועון רק הקרבנות היו לשמוח לפני ה' ולכן היה השראת השכינה במשכן בשביל אהבת הבורא לישראל דוקא שהיה עת רצון מחמת שהיו ישראל אז במדריגה גדולה ובמעלה עליונה ולא בשביל הקרבנות, כי לא הצרוכו הקרבנות אז לכפר כו', ומזה הטעם לא היה טעון ביקור:

וזה כוון הכתוב קחו שעיר עיזים, כלומר קחו השתא. ושור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה', כלומר קחו מיד היום לזבוח לפני ה'. ועל מה לא היה טעון ביקור על זה אמר הכתוב

כי היום ה' נראה אליכם, כלומר השראת שכינתו תהיה אליכם, כלומר בשבילכם ולא בשביל הקרבן, רק מחמת שאוהב אתכם הוא משרה שכינתו ביניכם לכן לא הצריכו ד' ימים ביקור. והנה העיקר למדריגה של כהן גדול שכיפר על כל ישראל היה צריך להיות במדריגה יותר מכל ישראל לכן היה מכפר על כל ישראל. והנה עיקר השראת השכינה על האדם הוא כשמנהיג את העולם ועוסק עם כל אחד ואחד לקרב אותו לעבודת הבורא ברוך הוא כל אחד ואחד לפי מדריגתו אז בזכותא דרבים שעוסק עמם שמא יחזרו בתשובה והשם יתברך משרה שכינתו עמנו. והנה זה הצדיק שאינו מקרב כל כך לעסוק עם כל אחד לקרב אל הבורא רק מחזיק לעצמו אזי אין השכינה שורה עליו כל כך, כי ליכא זכותא דציבורא. ולזה כוון הכתוב וישא אהרן את ידיו, כלומר נשא את עצמו להיות מופרש ומובדל מישראל להיות בעצמו שלא לעסוק עמהם. אל כל העם, כלומר מה שהיה עד עכשיו אל כל העם, כלומר שעסק עמהם ועכשיו וישא אהרן את עצמו מהם לכן וירד מעשות החטאת, כלומר שירד מהשראת שכינתו שעד עתה לא היה יכול לעשות החטאת העולה והשלמים, כי כתבנו שבהיות כהן גדול מקריב קרבן בשביל ישראל היה צריך להיות במדריגה גדולה ועתה שהופרש את עצמו מהם שלא היה זכותא דרבים עליו ולא היה במדריגה גדולה כל כך שיהיה יכול להקריב קרבן בשביל כל ישראל. ואחר כך ויבא משה ואהרן אל אוהל מועד ויצאו, כלומר ממדריגתם שהיו עד עכשיו שלא להיות פרוש ומובדל מן הציבור רק לעסוק עמהם כאשר היה בתחילה ויברכם וירא כבוד ה' אל כל העם, והתחיל גם עליהם לשרות שכינתו כבראשונה מחמת שהיו עוסקים עם הציבור והיה בזכותא דציבורא להשרות שכינתו עליהם יותר מאם היה פורשין מן הציבור אמן כן יהי רצון:

דרוש לפסח

בהא לחמא עניא די וכו'. ויבואר בזה מאמר חכמינו ז"ל (ב"ב י.) בזמן שישראל עושין רצונו של מקום נקראין בנים וכשאין עושין רצונו של מקום נקראין עבדים. לכאורה אינו מובן, כשאין עושין רצונו של מקום חס ושלום הם רשעים חס ושלום. והנראה, דהנה כשאדם מאמין באמונה שלימה שהקדוש ברוך הוא הוא אבינו ויש לו תענוג כשמשפיע טובות על עמו ישראל כאשר היכולת בידו לתת טובות לכל העולמות אז האדם אינו חסר כלום וכשיבקש מן הקדוש ברוך הוא לרחם על עמו בודאי הקדוש ברוך הוא ימלא רצונו. וזה הרמז בפסוק (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך, כלומר אתה תהיה תמים בלתי חסר שום דבר כשתהיה עם ה' אלהיך. אבל כשאדם אינו מאמין בזה אז הוא חסר, כי אינו עושה רצון בהשם יתברך להשפיע עלינו טובות. וזהו הרמז כהא לחמא

עניא, כי ישראל במצרים היו בבחינה קטנה וזהו לחמא עניא. ועל זה רמזו חכמינו ז"ל (פסחים קטז.) לחם עני, מה דרכו של עני בפרוסה, כי פרוסה הוא לשון חסרון:

בפסח שואל הבן מה נשתנה, ולמה דוקא שואל הבן בפסח ואינו שואל בסוכות מה נשתנה. הכלל כי יש פלוגתא בגמרא (ר"ה י:) חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם. והנה יש שני הנהגות שהקדוש ברוך הוא מנהיג העולם. האחד, שהקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו בטובו ובחסדו הגדול. והנהגה הב', שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם על ידי תפארת ישראל שהקדוש ברוך הוא מתפאר עצמו עם עמו ישראל ועושה רצונם להשפיע להם טובות כאשר יבקשו מלפניו. וזהו הרמז בפסוק (שמות טו, א) אז ישיר משה וכו' את השירה הזאת לה', הרמז זה השירה עצמה אשר אמרו ישראל זה השירה עצמה שר ואמר ה', כי כשהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם על ידי תפארת ישראל אז ממלא רצונם וחפצם וכאשר יאמרו ישראל כן יאמר ה'. וזהו הרמז בגמרא חד אמר בניסן נברא העולם, כי בניסן הוא הנהגה שהקדוש ברוך הוא מנהיג העולם על ידי תפארת ישראל לכך היו להם לישראל ניסים ונפלאות גדולים בזה החודש. וחד אמר בתשרי נברא העולם, זה הוא ההנהגה שהקדוש ברוך הוא מנהיג העולם בחסדו הגדול. ונמצא אלו ואלו דברי אלהים חיים. וזהו הרמז שהבן שואל בפסח, כי באמת זה שהקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו על ידי תפארת ישראל הוא זה שהקדוש ברוך הוא מצמצם את עצמו בעבודת עמו ישראל ויש לו תענוג גדול מזה ובזה ממלא רצונם וחפצם. ולדוגמא זה הוא שאלת הבן לאביו, כי שכל האב גדול משכל הבן רק לאהבת האב להבן מצמצם עצמו האב להשיב תשובה על קושיות הבן הוא לדוגמא הנ"ל שהקדוש ברוך הוא מצמצם עצמו במדות ישראל להתפאר עמהם לעשות רצונם:

מאמר הגמרא הנ"ל (ר"ה י:) חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם. ונבאר דליכא פלוגתא ביניהם ויבואר על דרך משל, אחד שעשה איזה דבר יש בו שני דברים. אחד, העשיה. ואחד, הטעם למה עשה כן. כביכול כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא נודע הטעם על מה ברא העולם ובאמת עיקר בריאות העולם היה בשביל להשתעשע בעולמו עם ישראל שיעשו רצונו ויכירו גדולתו ויבינו שהכל לכבודו ברא, אבל בשעת בריאת העולם עדיין לא נודע הטעם על בריאתה עד לניסן שיצאו ישראל ממצרים וראו הכל כי הוא אלהים אדון עולם וכי הוא ברא כל העולמות ואותו ראוי לעבדו ונמצא בניסן נתגלה הטעם על בריאת העולם כדי שיתגלה אלהותו בעולם וזה היה טעם בריאת העולם. ובזה יבואר הגמרא (ברכות ז.) אמר ר' ישמעאל פעם אחת נכנסתי לפני ולפנים לראות וכו' וראיתי את אכתריאל כו' ואמר לי ישמעאל בני ברכני, כי יש

חסדים קדומים ויש חסדים מחודשים. חסדים קדומים אשר נשבעת מימי קדם, מה שהבורא ברוך הוא ברא עולמו בחסד. ויש חסדים מחודשים, מה שהבורא ברוך הוא כביכול מכתיר עצמו בתפארת ישראל במעשיהם הטובים ובזה משפיע להם חסדים. ונמצא כל זמן שישראל עושין רצון הבורא יתברך יותר ויותר כביכול הבורא יתברך מכתיר עצמו יותר בתפארת ישראל ומשפיע להם חסדים על חסדים. וזהו הרמז וראיתי את אכתריאל כו'. כביכול מכתיר את אלהותו בתפארת ישראל. וזהו הרמז ישמעאל בני ברכני, הרמז (תהלים סח, לה) תנו עוז לאלהים, ישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה. וזהו הרמז ברכני, להגדיל התפארת ישראל למעלה על ידי מעשיהם הטובים ודיבורים הטובים בתורה ובתפלה ובזה יושפע רב חסד למטה. וזהו שאמר יהי רצון וכו' ודו"ק:

ברוך המקום ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה. הנה האר"י ז"ל כתב על פסוק (ישעיה ו, ב) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף, כי הכלל שאדם אסור לו לחקור בעבודת אלהות מה שאין שכלו משיג חס ושלום וזהו ככופר בעיקר כמאמר חכמינו ז"ל (חגיגה יא:) אסור וכו' מה למעלה וזה בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו, דהיינו שלא יאמר אדם אם כן לא אחקור אפילו במה שהשכל שלו משיג זה אסור אדרבא צריך אדם לחקור במה ששכל שלו משיג אבל לחקור בזה שאין שכל אדם משיג זה אסור, כי באמת השם יתברך אין סוף ואי אפשר לשום נברא להשיג אותו (חסר הסיום):

ענין פסח שנמצא בדברי רבותינו ז"ל שהוא מלשון פ"ה ס"ח. להבין הדבר על דרך זה, שהרי מה שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו לעד ולנצח נצחים עשה עמנו ניסים ונפלאות והכה את מצרים בכל מכה הוא כדי לשלול דעה הנפסדת מאמיני הקדמות ומכחישים בחידוש העולם כמאמר הכתוב (שמות ט, טז) ואולם בעבור זאת העמדתיך כו'. ולמען ספר שמי בכל הארץ, כי מכיון שראינו שהוא יתברך שודד המערכה ועשה בהם כרצונו שמע מינה שיש מנהיג העולם המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. והנה מלך בשר ודם המצוה לעבדיו לעשות כך וכך עודם מדברים עמו יש יכולת בידם לבקש להפוך ציווי אבל משדיבר עמהם והלכו מלפניו אי אפשר להפוך דבריו. אבל מדת הקדוש ברוך הוא לא כמדת בשר ודם, שאף שנאצלו האותיות ונבראו ונציירו ונעשו והגיע השתלשלותם בעולם השפל הזה להעשות כך וכך יש צדיקים המהפכים מידותיו או אם יעשו בניו תשובה אזי תיכף נתהפכו לצירוף אחר לעשות עם עמו לטובה אות דמיון המלך המדבר עם עבדיו בעודם לפניו מפני שמלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה וככחו אז

כחו עתה. וזהו פ"ה ס"ח, רצה לומר פה המדבר, כלומר אף שכבר ברא כל העולמות הרי הוא בבחינת מדבר עם עבדיו ועודם לפניו:

או יאמר, לפי שכולם בחכמה עשית, כל מה שנמצא בעולם הכל נעשה בחכמה נפלאה נמצא כשהקדוש ברוך הוא משנה סדרי בראשית כביכול הוא ביטול חכמתו. על דרך האב האוהב את בנו קטן לאהבתו הוא מצמצם את שכלו הגדול ומדבר עם הבן כפי השגתו, כך מרוב אהבתו יתברך עושה לנו ניסים ונפלאות ומשנה סדרי בראשית. וזהו פ"ה ס"ח, מלשון (חבקוק ג, ו) שחו גבעת עולם שהוא ירידה ממדריגתו:

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם כו' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. בכדי להבין קושיות הבן חכם ושייכות התירוץ של אין מפטירין להקושיה נקדים הקדמה אחת. וזהו הוא מלת מצה וענינה הוא מורה על חידוש העולם שיש לעולם מחדש בראו מאפס המוחלט והמציא יש מאי"ן, כי לשון חמץ הוא מלשון אין מחמיצין את הדין, או אין מחמיצין את המצות, שפתרונו אין משהין. נמצא שחמץ ענינו דבר ישן וההיפך הוא מצה, רצונו לומר דבר מחודש. והורה לנו יוצרנו במצות מצה שיש מחדש את העולם ובכל יום ובכל רגע הוא מחדש את עולמו כרצונו כאשר עשה ביציאת מצרים שהפליא לעשות שלא כדרך הטבע, כי כל המכות העשרה היו שלא כדרך הטבע. וכאשר נדע זה ידיעה ברורה לא נזוז ידינו ורגלינו לעשות שום דבר, כי אם מה שמגיע לכבוד שמו יתברך ויתעלה ויש לנו לירא ממנו יראת הרוממות בגין דאיהו רב ושליט ולאהבה אותו אהבה עזה כאשר אנו רואים שהוא יתברך אוהב אותנו אהבת עולם. ואין להקשות דאם כן היה לנו לאכול מצה כל השנה. כבר הרגישו חכמינו ז"ל בקושיא זו בספר הזוהר, ותירצו דדי לנו בהערה אחת לכל השנה. והוא הדין בנידון דידן. אבל אי קשיא הא קשיא, דלמה לנו לרמ"ח מצות עשה, הלא המצות נקראים בזוהר הקדוש רמ"ח עיטין, רוצה לומר רמ"ח עצות לבוא על ידיהם ליראת הבורא ואהבתו ומקרא מלא הוא למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים, שכל התורה והמצות בכדי לבוא על ידיהם ליראת הרוממות ואהבה ולמה לנו כל זה הלא די לנו במצות מצה המורה על חידוש העולם בכל רגע ובידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. התירוץ בזה, כיון שנאכל אחר כך חמץ חשש קרוב הוא שנשכח את הדבר ויתבטל ההערה של פסח. וזהו שאלת הבן חכם מה העדות והחוקים כו', די לנו במצוה זה של מצוה דהלא ממנו אנו למידים ליראה ולאהבה את השם הנכבד הגדול הנורא ומה צורך לעדות והחוקים ומשפטים. ולזה משיבין לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן,

רצה לומר דאחר הפסח דוקא הוא דאין אוכלים כלום אבל אחר כך נאכל חמץ וחוששין שמא יהיו נגררים אחר היצר:

או יבואר חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים כו', אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. הנה כל המצות של לילה זאת לעשות זכר לניסים שעשה עמנו וזהו שמשיג את הבורא על ידי ניסים הוא כשהשכל הוא בקטנות אבל כשבא האדם לגדלות השכל ומשיג את הבורא ברוך הוא מחמת השכל נקרא חכם ואומר למה העדות והחוקים והמשפטים כו'. והתירץ על זה, כי אפשר ליפול בקטנות השכל על כן צריך להאמין בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא עמנו ונשאר טעם זה תמיד. וזה אין מפטירין אחר הפסח כר:

ובאופן אחר, כי הבורא ברוך הוא מחדש ונותן חיות לכל העולמות שפע וברכה. והנה כשהברואים משיגים את המחדש ונכנסו לשער האי"ן ובטלו ממציאות זה נקרא מצה, כי זה הוא טעם הראשון. אבל אחר כך נקרא חמץ כשאינם רואים את המחדש לשון חמוץ ונגזל טעמו. והנה כשאדם משיג את הבורא המחדש יכול להדביק את עצמו בהבורא ברוך הוא בלא עובדא, אבל כשאינו משיג צריך לעשות מצות בדחילו ורחימו כדי לבא לדביקות. וקשה למה לי העדות והחוקים והמשפטים מוטב היה להדבק בבורא תמיד כנ"ל. והתירוץ על זה אין מפטירין כו' אפיקו מ"ן, ראשי תיבות מיין נוקבין, שעל ידי זה שמדבק את עצמו במצותיו מעלה מיין נוקבין:

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו. לכאורה משולל הבנה דבשביל שאלה מה העבודה כו', יקרא רשע. אך שורש הדבר כך הוא, דהנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (ברכות יז:) דכל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו', ואעתיק לך מה שכתב במדרש תלפיות וזה לשונו, אמר המאסף מכאן יראה מעלת הצדיק לפני הקדוש ברוך הוא ושמסר העולם ברשותו ושיעבד לו לעשות כל רצונו כו', והטעם שכיון שהעולם נברא בשביל הצדיק וכולם נבראו לצוותו כמאמר חכמינו ז"ל (שם ו:) לכן מסר הקדוש ברוך הוא כל העולם בידו ושיעבדו תחתיו לקיים כל מה שיגזור ואלו היו יודעים העמי ארצות בזה היו מעטרים את הצדיק בכל יום עטרות זהב לו והיו מספיקים לו כל צרכו, כי משלו נותנים לו כעבדים המשמשים את המלך במסים וארנונות דעבד שקנה נכסים עבדי דמאן נכסי דמאן, נמצא שהכל משל הצדיק ובשבילו נברא ולו נתן הקדוש ברוך הוא הכל במתנה. וכל מה שאוכלין ושותין עמי הארץ במותרים ונפרדים מהצדיק גזילה הוא בידם. דבשלמא בשביל לשמש לצדיק בכל צוותיו מה שאוכלין אינו גזל אצלם לפי

שהם משמשים והם כעבדים המשמשים את רבם שאוכלים ושותים והוא ברשות רבם עד כאן. הרי לפניך, דאם האדם מאמין דהצדיק הוא עובד את השם בשביל כל ישראל הנצרכים אם כן אם היה זה ברור בלבו של אדם אז בוודאי אף אם הוא בעצמו אין יכול לעבוד את השם כראוי על כל פנים הוא מחבר את עצמו להצדיק והיה מהנהו מנכסיו כיון דהוא ניזון בזכותו. אך באמת יש רשעים בעולם אשר אומרים בלבבם מה בצע לנו בצדקת הצדיק ובעבודתו אם הוא עובד את השם לו לבדו היתרון, ואם כן הוא כופר בעיקר הבריאה דתחלת בריאת כל העולמות היה עבור הצדיק וכל העולם לא נבראו אלא לשמשו והכל הם ענפים ולבושים הצריכים להצדיק אך מדהוא מרחיק את עצמו מהצדיק ע"כ כופר בזה ובדיבור זה ניכר רשעתו אשר הוא כופר בדבר שהוא עיקר אצלו יתברך:

וזה שכתוב רשע מה הוא אומר, רוצה לומר שניכר הרשע על ידי דיבורו שאומר ומתוך שאלתו ניכר מחשבתו הרע ששואל מה העבודה הזאת לכם. וזה שאמר המסדר אגדה לכם ולא לו, דעבודה של הצדיקים הוא להם לבדם אבל לא לו שאין עבודתו מועיל לכל הברואים וגם הוא בכלל ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, על ידי זה ניכר שהוא כפר בעיקר ושורש הבריאה אשר הכל נבראו בשביל הצדיק. וזה שאמר ואף אתה הקהה את שיניו, רוצה לומר דבאמת אסור להצדיק להתפאר בעצמו ולומר בלבו שמעשיו מגינים על העולם ונותן מזון לכל הברואים, כי הצדיק כל המעשים אשר עושה הכל מעט בעיניו נגד חסדי השם אשר עושה עמו. אך לכל זאת הותרה הרצועה לפי הוראת השעה הזאת להקהת שיניו של אותו הרשע נתן לו התנא רשות להצדיק להתפאר נגדו. וזה שאמר ואף אתה הצדיק שאין לך להחזיק בעיניך לגדול ולומר בלבך שמעשיך מזכה כל זרע ישראל והכל ניזונין בזכותך וכל העולם לא נברא אלא בשבילך אבל נגד הרשע הזה רשאי להתפאר נגדו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, שכל הניסים והגאולה של מצרים הכל לא היה אלא בשבילו וכל מה שטרח השם יתברך בבריאת כל העולמות ובכל הגאולות והניסים והיד החזקה אשר עשה עמנו הכל היה בשבילי אבל לא לך ואלו היה שם לא היה נגאל ובזכותי נצלת:

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. (מיכה ז, טו) ויבואר פסוק (שמות ג, יד) אהי"ה אשר אהי"ה, על פי משל לעני שהרויח עשרת אלפים בפעם אחד והיה לו תענוג גדול ואחר כך הרויח עוד ך' אלפים יש לו גם כן תענוג אבל נגד תענוג הראשון אין תענוג זה נחשב לכלום. ואם היינו רוצים להעריך נגד התענוג הראשון שיהיה לו גם כן עכשיו תענוג כמו התענוג הראשון צריך להרויח ריבוא רבבות אלפים. והנמשל, הקדוש ברוך

הוא פדה אותנו ממצרים מבית עבדים ועשה עמנו ניסים ונפלאות והיה זה התענוג הראשון ובמהרה אם ירצה השם יעשה עמנו ניסים ונפלאות. ולכאורה נגד התענוג הראשון לא יהיה זה תענוג. אך הקדוש ברוך הוא יעשה עמנו כל כך ניסים ונפלאות עד אין מספר ואפילו אם נערוך נגד התענוג הראשון אף על פי כן יהיה גם כן תענוג כמו התענוג הראשון. וזה כימי צאתך מארץ מצרים, אפילו נגד התענוג הראשון יהיה גם כן תענוג. אראנו נפלאות, וזה אהי"ה אשר אהי"ה:

או יבואר אהי"ה אשר אהי"ה (שמות ג, יד) ויבואר הטעם למה נקרא החג פסח. דהנה הקדוש ברוך הוא הוציא אותנו ממצרים כדי שנעבוד אותו וכדי לקבל את התורה הקדושה כמו שנאמר (שם ג, יב) תעבדון את האלהים על ההר הזה, ומהראוי היה שיקבלו קודם את התורה אבל הקדוש ברוך הוא דילג קבלת התורה וזה אהי"ה, לשון עתיד. והנה נאמר (שם כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, וקשה למה לא נאמר אשר ברא שמים וארץ. התירוץ הוא, דבעת ההוא היו משיגים את הבורא ברוך הוא מחמת שהוציא אותם ממצרים ואורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא וכמו שהיו משיגים את הבורא מחמת יציאת מצרים כך היו משיגים את התורה ולא יותר. אבל לעתיד במהרה הקדוש ברוך הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות עד אין מספר ונהיה יכולים להשיג את הבורא ברוך הוא יותר ממילא ישיגו את התורה יותר וזה תורה חדשה מאתי תצא. (ישעיה נא, ד) והנה לעתיד יהיה במהרה גם כן כך מקודם יפדה אותנו קודשא בריך הוא ויעשה עמנו ניסים ונפלאות כו', ואחר כך ישיגו את התורה חדשה כנ"ל ויהיה גם כן תענוג העתיד בחינת אהיה כנ"ל. וזה אהיה אשר אהיה:

ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל. (שמות יב, כז) ידוע, כי עיקר יציאת מצרים היה על ידי השם יתברך ברוך הוא ממש ולא על ידי שליח, כי כביכול היה התגלות אור גדלות מלכותו עלינו והמצריים לא היו יכולין לסבול זה האור שנתרבה ופרעה שהיה אומר (שם ה, ב) מי ה' אשר אשמע בקולו, והיה לו אחיזה באותיות מ"י מאלהים כמו שכתוב בכוונות והמשיך עליו זה הארה. מה עשה השם יתברך שהיפך אותיות מ"י לי"ם, וטבעו בים כמו אדם שיש לו שכל לשתות מהכוס שותה כדרך כל הארץ ומי שאין לו שכל והוא גרגרן ומהפך הכוס בבת אחת כשלוקח לפיו נשפך על כל גופו ומטנף עצמו, כך פרעה בזה הדבר בעצמו שהיה לו אחיזה בו טבעו שנתהפך מ"י לי"ם. ולישראל באופן זה בא הארת מ"י גמטריא נו"ן ימים מפסח עד עצרת שיקבלו התורה וקבלו הארה מנו"ן שערי בינה. וכך היה במכת בכורות במצרים שנתגלה השם יתברך לישראל בזה הארה גדולה ונגפו

מצרים. למשל אדם ההולך בדרך ומונח איזה דבר בדרך המונע אותו בהליכה משליך זה הדבר או שממעך אותו ברגל ואם אדם גדול הולך לאיזה מקום הולכים משרתים מקודם לפניו ומפנים הדרך ומשליכים כל המניעות המונחים בהפסקות הדרך, ומכל שכן מלך כשהולך בדרך, ומכל שכן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהגיע הזמן ליגאול לבנים והמצריים שהיו ביניהם נתמעכו ובזה המדה היה מכת בכורות:

וזה שכתוב זבח פסח הוא לה', שהוא בכבודו היה פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים , לשון יתנגפו רגליכם (ירמיה יג, טז) שנתמעכו מכח זה שיהיה הדרך פנוי לפניו ובא ממילא נגיפה למצרים ואת בתינו הציל, כי זה כל התגלות שמו יתברך. נמצא השורש הבא מזה שאין אדם צריך לראות, רק להמשיך על עצמו היראה של השם יתברך והמשכת כל הטוב על עצמו וממילא ישפיל כל המקטריגים ממנו ואין צריך לבקש על המניעות אך לדבק בו יתברך בשלימות ושורה בו כל הטובות והמניעות נתמעכו ונטבעו בזה הארה בעצמו שאינם יכולים לסבול הארה:

ונראה לבאר, דבהלל הגדול לא נזכר נתינת השבת ומתן תורה וירידת המן ונתינת ארץ ישראל. ובהגדה על אחת כמה וכמה טובה כו' נזכרים שם. והנראה בסיעתא דשמיא, אותם הטובות שנראה לעין כל שהוא טובות הנצחיות לא הוצרך בהלל הגדול להזכיר כי לעולם חסדו, דכוונתו בזה להודיע שהוא חסד לעולם ועד דהלא הכל רואין זה בעין שכלם. אמנם טובות יציאת מצרים שהיו יכולים לומר שלא היו טובות נצחיות דהרי אחר כך גם כן אנחנו בגלות וכן בקריעת ים סוף דנטבעו המצריים והרי אנו משעובדים לאומות אחרים לזה הזכיר אותם להזהיר שאל תאמר כן ואמר עליהם כי לעולם חסדו, שהוא חסד עולם, כי תועלת הנמשך מיציאת מצרים ומקריעת ים סוף שידעו כי הוא הבורא רב ושליט בעליונים ובתחתונים בים וביבשה מזה יראו את ה' כמו שאמר הכתוב (שמות יד, לא) ויראו כו' זה הוא חסד עולם. וכן למוליך עמו במדבר (תהלים קלו, טז) דהכוונה שהיה בו נחשים ועקרבים והצילם שלא תאמר שהוא חסד שעה הזכירו לומר כי לעולם חסדו, שהוא חסד עולם בתועלת הנמשך שמזה יראו את ה' בראותם כי כל אשר בארץ עושה דברו. וכן במלחמות סיחון ועוג ונתינת ארצם שלא תאמר שהוא חסד שעה כיון דארץ סיחון ועוג אין בו קדושת ארץ ישראל כמאמר חכמינו ז"ל, הזכיר ואמר כי לא כן הוא, רק שהוא גם כן חסד עולם ואמר כי לעולם חסדו, מתועלת הנמשך שראו שביד הבורא ברוך הוא להמית הקליפות ויכין רשע וצדיק ילבש בהנחילם את ארצם ומזה הגיע להם יראת ה' זהו חסד עולם לירא מה'. מה שאין כן נתינת שבת לא הוצרך להזכיר שהוא חסד עולם שהכל יודעים שהוא חסד עולם כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות

נז:) שהוא מעין עולם הבא. וכן גם כן נתינת התורה אין צריך להזכיר, כי הכל יודעים זה כמאמר אנשי הכנסת הגדולה וחיי עולם נטע בתוכנו. וכן נתינת ארץ ישראל, הכל יודעים שהוא חסד עולם שהוא ארץ אשר ה' דורש אותה תמיד. וכן בנין בית המקדש, שאמרו חכמינו ז"ל לא זזה שכינה מכותל מערבי והשראת שכינה בארץ התחתון הכל יודעים שהוא חסד עולם. וכן נתינת המן, הכל יודעים שהוא חסד עולם דחכמינו ז"ל אמרו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. והטעם, כמבואר בזוהר הקדוש שעל ידי המן שהיה ממקום גבוה זכו להשגת התורה, אם כן המן היה חסד עולם שעל ידו זכו להשיג התורה ומשום הכי אלו הטובות שהכל יודעים שהוא חסד עולם לא הוצרך להזכיר בהלל הגדול:

מה שמקשים התוספות למה אין מברכין במוצאי יום טוב על הבשמים. ואם תאמר שביום טוב לא יש נשמה יתירה, אם כן למה אין מברכין במוצאי שבת שחל להיות ביום טוב על הבשמים עיין שם. ובזה יתורץ מה שקשה על הפייט, שסותר את עצמו. במקום אחד כתב, שבפסח מל אברהם עצמו. ובמקום אחר כתב, שביום הכפורים מל אברהם עצמו. כי הכלל בר"ח הבחינה מה שכל העולמות ממליכים על עצמם את הבורא ברוך הוא, ובפסח הבחינה מאהבת הבורא מה שהברואים יש להם אהבת הבורא ברוך הוא, ובראש השנה הבחינה מה שכל העולמות יש להם יראה ופחד מהבורא ברוך הוא, ובשבועות וסוכות בחינה אחרת שהברואים עושים מעשים נאים בכדי שהבורא ברוך הוא כביכול יהיה לו תענוג מעולמו. ובאמת כל השנה כשאדם מעורר אהבת הבורא אז יש לו הבחינה ופועל בעולמות העליונים כפי מה שפועלים בעולמות עליונים בפסח בבחינתו באהבת הבורא, וכן בשאר כל בחינה ובחינה מעורר העולמות עליונים כפי מה שפועלים באותם ימים עצמם. אבל לעשות אותו יום כפי הבחינה שיש לו, דהיינו באם שיש לו אהבת הבורא בשאר ימים יעשה פסח, זה אי אפשר מחמת שצריכין בעולם עשיה שיהיו כל ישראל בבחינה זו אבל בעולמות עליונים אפשר לפעול כפי הבחינה שיש לו. אבל להביא המצות במעשה לעשות יום טוב גם כן זה אי אפשר עד שיהיו כל ישראל בבחינה זו. אבל אברהם אבינו היה אחד שהיה עובד את הבורא ברוך הוא ומעורר המדות כמאמר הפסוק (יחזקאל לג, כד) אחד היה אברהם, נמצא אברהם אבינו היה אפשר לו לעשות לו יום טוב בכל יום שהיה מעורר איזה מדה ממדות הנ"ל שהוא היה אחד לעורר המדות. וכן היה אפשר לו לעשות שני יום טוב ביום אחד, דהיינו כשהיה לו אהבת הבורא אז היה אפשר לו לעשות פסח וכן כשהיה לו באותו יום עצמו יראת ה' אז אותו יום הוא יום הכפורים כפי הבחינה אשר התעורר כן היה אותו יום

אצלו כיון שפעל בעולמות עליונים ובמעשה היה גם כן יכול להביא כיון שהוא היה אחד אז בעולם נמצא לאברהם היה אפשר להיות יום הכפורים ופסח ביום אחד. וכן מבואר בירושלמי (פסחים פ"ד ה"א) שכל אחד ביום שהביא קרבן היה לו יום טוב, מחמת שבקרבן היה מעורר אותו הבחינה והיה יכול להביא אותו בחינה אפילו בעשיה לעשות יום טוב. ובזה יבואר הקושיא הנ"ל מה שמקשה תוספות:

והנה נבוא לבאר קודם על מה שבשבת אין מביאין חטאת ובראש חודש וביום טוב מביאין חטאת כמאמר שעירי חטאת לכפר בעדם. כי הנה אמרו חכמינו ז"ל (פסחים קיז:) שבת קביעא וקיימא ראש חודש ויום טוב ישראל מקדשי להו, כי בשבת הוא התעוררות העליון. אבל יום טוב וראש חודש, הוא התעוררות התחתון בעת שישראל יש להם התעוררות התחתון לקדש החודש הן ביום הכ"ט הן ביום הלמ"ד בו ביום מקדשין החודש והיום טוב, וכפי מה שיראו לחכמי הדור לפי הבחינה לקדש היום באותו בחינה כדי לקדש יום טוב באותו יום הראוי לאותו בחינה המכוונת עליו. ובאמת התעוררות התחתון יכול האדם לקשר עצמו בזה הבחינה לעולם, דהיינו או בחינת אהבה או בחינת היראה או בחינת התענוג אבל שבת הוא התעוררות העליון ואינו יכול לקשר עצמו בו. אבל יום טוב וראש חודש הוא התעוררות התחתון יכול אדם לקשר עצמו בו לעולם אפילו לאחר יום טוב. וזהו הרמז שלאחר יום טוב הוא אסרו חג ואחר שבת אין עושין שום אסרו שבת כי ביום טוב יכול האדם להתקשר עצמו בזה הבחינה מחמת שיום טוב הוא התעוררות התחתון וזה שאחר יום טוב הוא אסרו חג להתקשר עצמו בזה הבחינה. ובזה מתורץ קושית תוס' שאין מברכין אחר יום טוב ואין מברכין במוצאי שבת החל ביום טוב על הבשמים כי ביום טוב יש נשמה יתירה ולכך אין מברכין במוצאי שבת החל להיות ביום טוב ומה שאין מברכין במוצאי יום טוב עצמו על הבשמים משום שהבחינה שיש לאדם ביום טוב שהוא על ידי התעוררות התחתון יכול אדם לקשר עצמו בו ולכך אין צריך לברך על הבשמים במוצאי יום טוב. אבל שבת הוא התעוררות העליון וכיון שיצא שבת מסתלק התעוררות העליון ואי אפשר לאדם לקשר עצמו בו אם לא בשבת הבא שמגיע התעוררת עליון מחדש ולכך במוצאי שבת מברכין על הבשמים , כי באמת בשבת בא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררת העליון וביום טוב בא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררות התחתון ונמצא בין כך ובין כך יש לאדם נשמה יתירה ביום טוב לכך אין מברכין במוצאי שבת שחל ביום טוב על הבשמים, ואין מברכין במוצאי יום טוב:

ברוך הוא שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ לעשות כמה שאמר. הנה איתא במדרש שהשר של מצרים טען למה לא היו בגלות מצרים כאשר נגזר עליהם ובאמת נחסר ק"ץ שנים. והתירוץ הוא, שהקדוש ברוך הוא הודיע הגלות להאבות והאבות היה להם צער מגלות בניהם ונחשב הצער של האבות לגלות על ישראל כאלו היו ישראל בגלות גם הק"ץ שנים. וזהו חישב את הק"ץ, אף על פי שהאבות לא היה להם גלות רק בא במחשבה, דהיינו שהיה להם צער במחשבה מהגלות נחשב לישראל כאילו היו בגלות. וזהו הרמז חישב את הקץ, אלו הק"ץ שנים שנחסר הוא הצער של האבות שהיה להם במחשבה מהגלות לעשות חישב לעשיה כאלו היו בגלות ממש:

וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ, טז). לכאורה אינו מובן, הלא כתיב אני ולא מלאך. והנראה, דהנה זה הנס שהשם יתברך עושה עמנו והאומות הם נכנעים בזה ועוזבים את הבחירה שלהם זה הנס נקרא מן ה' לבדו וזה הנס שהאומות אינם נכנעים ואינם עוזבים את הבחירה שלהם זה הנס נקרא על ידי מלאך. והנה באמת מצרים הכניעו לפני ישראל ועזבו את הבחירה שלהם אצלם הנס הוא מה'. וזהו הרמז בפסוק ועברתי בארץ מצרים גו' אני ולא מלאך, אני ה' ולא אחר, מחמת שהמצרים נכנעו לפני ישראל ועזבו את הבחירה וזהו אני ה', ולא אחר. אבל אצל אדום שצוה הכתוב (דברים כג, ח) לא תתעב אדומי, ונמצא שהם היו חושבים שהיה בחינת מלאך. וזהו וישלח מלאך ויוציאנו:

במה מעלות טובות למקום עלינו כו'. לכאורה הוי ליה למימר ממקום עלינו. ועוד מה זה מעלות. והנראה, דהנה באמת הקדוש ברוך הוא יש לו תענוג כשמשפיע טובות על עמו ישראל, דהיינו שמתפאר עצמו עם ישראל עמו ומשפיע עליהם טובות. וזהו הרמז למקום עלינו, כביכול שהקדוש ברוך הוא יש לו נחת רוח כשמשפיע טובות על ישראל וזהו הרמז מעלות. כי הקדוש ברוך הוא הוא אין סוף רק לאהבת ישראל מצמצם עצמו בישראל ואז שייך בו כביכול מעלה. וזהו מעלות טובות, כביכול כשמצמצם עצמו בישראל עמו:

יום טוב של פסח הוא נגד אברהם כידוע. ושבועות נגד יצחק עיין שם. הרמז אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו (הוריות ח.) זהו מדת יצחק. וסוכות נגד יעקב על שם הרמז ויעקב נסע סוכתה. (בראשית לג, יז) וראש חדש נגד דוד. ולכך אנו מזכירין בשמיני עצרת של מוסף דראש חודש ובשירי דוד עבדך וכו'. וזהו רמז בגמרא (ר"ה כה.) זיל לעין טב וקדשא לי ירחא כו' ושלח ליה סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים:

* אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת (שמות טו, א). להבין תיבת הזאת, למה לא נאמר את השיר הזה. הנה ידוע בכתבי האר"י ז"ל ענין בריאת ד' העולמות אצילות,

בריאה, יצירה, עשיה, שהיה על ידי בחינות הצמצום, כי הבורא ברוך הוא הוא אין סוף פשוט בתכלית הפשוטות. והנה כאשר עלה ברצונו הפשוט בריאות העולמות, כי חפץ חסד הוא ובמי נמלך בנשמתן של צדיקים שהסתכל בבני ישראל עם קדושו איך שיעבדו אותו במסירות נפש בתורה ומצות ומעשים טובים. הנה ברצון הפשוט הזה היה נכלל כל העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין ומרצון הקדום הזה נמשך שיהיה התהוות העולמות אצילות בריה יצירה עשיה. ולהבין זאת על דרך משל, של אומן כשעולה ברצונו לבנות איזה בנין היכל ופלטרין הנה בתחילה עולה ברצונו כל פרטי הבנין בדרך כלל לבד, ואחר כך כשהוחלט בדעתו והוסכם אצלו על הבנין אז משכיל להשכיל ולהתחכם בהחכמות הבנין איך ששכליים גדולים וחכמה עמוקה ונפלאה מלובש בבנין ההוא והשכל ההוא עדיין הוא מתאחד עם הרצון הקדום הנ"ל, ואחר כך מעיין שלפי ערך החכמה והשכל שמלובש בבנין כך יהיה אופני הבנין בכל פרטיו ואחרי זה חושב במחשבת הבנין איך לבנות אותו ביופי ציוריו ומצייר כל דבר ודבר במחשבתו ואחר כך עשיות הבנין בפועל. והנה מה שנתעורר לחפוץ בבנין ההוא, הוא מחמת שהסתכל וצפה והביט מתחילה כאשר יוגמר הבנין בשלימות איך יקבל תענוג גדול ונפלא מהבנין מזה נתעורר אצלו תענוג גדול שיהיה חפצו ורצונו בבנין ההוא. והנה ממשל הנ"ל נוכל להבין גם כן למעלה כאשר הסתכל הבורא ברוך הוא בנשמתן של צדיקים איך שיעבדו אותו בתורה ומצות ומעשים טובים באהבה עזה ועצומה ותשוקה גדולה ויראה נפלאה בכלות נפשם ויוסיפו שמחה ותענוג גדול בכל עבודתם עבודת הקודש, הנה מבחינת תענוג גדול הזה חפץ חסד ועלה ברצונו בריאת העולמות וכאשר נמשכו העולמות בפרטיות הנה מתחילה נמשך עולם האצילות בפרטיות י"ס וכנ"ל ובדרך כלל נקרא בחינות חכמה עילאה ולשון אצילות כמו שנאמר (במדבר יא, כה) ויאצל מן הרוח, ועדיין הוא מתאחד ברצון הפשוט הנ"ל וכמאמר איהו וחיוהי וגרמוהי חד, וכמו שכתב בספר יצירה כשלהבת הקשורה בגחלת וכמאציל מנר לנר, ואחר כך נמשך עולם הבריאה יש מאין ביו"ד מאמרות יהי אור כו' וגן עדן העליון ונשמת הצדיקים ומלאכים מחנה מיכאל ומחנה גבריאל, ואחרי זה נמשך עולם היצירה שהוא בא בשיעור וגבול ומדה ומלאכים ושרפים וחיות הקודש דעולם היצירה מקבלים האור והחיות כל אחד ואחד לפי ערכו וממדריגתו, ואחר כך עולם העשיה שהוא שמים וארץ שמש וירח וכוכבים ומזלות וע' שריו:

והנה לכל העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין נמשך אור וחיות מהבורא ברוך הוא בכל עת ורגע לצורך קיום עצמותם, כי אם היה נפסק חס ושלום רגע אחד האור

והחיות מהעולמות היו כל העולמות בטילים ממציאותם והיו כלא היו וכמאמר כד אנת תסתלק כו'. לכן בכל עת ורגע נמשך אור וחיות כמאמר המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכל אחד ואחד מקבל האור והחיות לפי ערכו ומדריגתו. ולכן כל פרטי המציאות הוא בקיום עצמותו ומהותו כמו שנברא ששת ימי בראשית. ומעתה נבוא לבאר הנס דקריעת ים סוף, כי הנס קריעת ים סוף נהפך הים ליבשה, היינו מחמת שנפסק האור והחיות ממנו שנמשך אליו תמיד לצורך קיומו ובעת ההוא נתעלה האור והחיות שלו לכן היה בטל ממציאות עצמותו ומהותו וממילא נבקע ונגזר לגזרים, כי נשאר בלי אור וחיות. ומזה הטעם הנס דקריעת ים סוף גדול מכל הניסים, כי לבד מה שהיה שינוי הטבע בעולם התחתון היה בזה דבר חדש ופלא אשר לא היה כמוהו מבריאת העולמות, כי היה היפוך סדר השתלשלות מאשר הוטבעו מעת הבריאה. כי ידוע שבכל עולם ועולם יש בחינת ים ויבשה, וכאשר בעולם התחתון נהפך ים הגשמי ליבשה כך היה בענין בחינת ים ויבשה שבכל העולמות ובכל העולמות נהפכו בחינת ים ליבשה והכל מטעם שנתעלה האור והחיות שלהם למעלה מעלה:

וזהו פירוש (שמות טו, א) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה, דהיינו שהשירה היה על גודל הנס שנעשה להם אשר האור והחיות שבבחינת מקבל נתעלה למעלה למקור הראשון. וזהו את השירה הזאת לה', היינו שבחינת זא"ת שהוא בחינת מקבל כידוע נתעלה לה' ולכן נהפך הים ליבשה כי נסתלק האור והחיות שלו למעלה. וכל הנ"ל מרומז בתיבת אז, כי ידוע דאות אל"ף הוא מרמז על רצון הפשוט רצון הקדום שהיה על בריאת העולמות, כי אל"ף אותיות פל"א וכידוע בענין פל"א העליון שהוא מופלא ומכוסה שאין בו שום השגה והתגלות, רק שהוא שורש ומקור לבריאת העולמות ואות זיי"ן הוא מרמז על בריאת העולמות כידוע שכל השפעות הם נמשכים מז' מדות עליונים שהם בבחינת התגלות ולכן האור והחיות שנמשך בהתגלות לצורך קיום העולמות מרומז באות זיי"ן שהוא בא בהתגלות בכל עולם ועולם כידוע. וזהו א"ז אל"ף זיי"ן, דהיינו שבחינת אות זיי"ן שהוא בחינת האור והחיות נתעלה למעלה לבחינת אות אל"ף פלא העליון שהוא שורש ומקור בהתגלות האור והחיות של העולמות וזה היה בקריעת ים סוף כנ"ל:

ובזה יובן הטעם מה שהשירה נכתבת אריח על גבי לבינה, כי ידוע בפסוק ויקרא האדם שמות (בראשית ב, כ) שקיום פרטי המציאות הם אותיות שמו של כל דבר ודבר, כי האותיות נמשכו מבחינת דיבור העליון כמו שנאמר (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו. וכידוע בענין היו"ד מאמרות יהי אור, שאותיות אור הם החיות והקיום של עצמות ומהות האור ומאמר יקוו המים, שאותיות מים הם החיות והקיום של עצמות ומהות

מים. ולכן בשעת קריעת ים סוף כאשר נסתלק ונעלה האור והחיות מהים הוא מטעם שנסתלק בחינת האותיות שלו ולכן נשאר הים בלי אור וחיות, כי אין קיום לשום דבר זולת האותיות. ומטעם זה השירה נכתבת אריח על גבי לבינה, מקום פנוי מהאותיות שמרמז על הנס ההוא שנסתלקו האותיות לשרשם:

וזהו פירוש הכתוב ימינך ה' נאדרי בכח (שמות טו, ו), כי ידוע שבשעת קריעת ים סוף היה התכללות מב' מדות חסד וגבורה. חסד, על ישראל. וגבורה, על המצרים. ומטעם זה בחג הפסח נמשך חסדים גדולים על ישראל מהבורא ברוך הוא בהתגלות עצום בעונג ושמחה רבה מבחינת עונג ותענוג העליון שהוא עולם החירות כידוע והשפעת החסדים הם מבחינת חסד העליון אשר נמשך ונשפע בשעת קריעת ים סוף על עמו בית ישראל אשר בעת ההוא היה השפע מב' מדות כנ"ל. וזהו פירוש ימינך ה' נאדרי בכח, (שמות טו, ו) היינו שנאדר ויפה כאשר בחינת ימינך, שהוא בחינת חסד. וכח, שהוא בחינת גבורה הם בהתכללות יחד, היינו חסד על ישראל וגבורה על אויבי ה', כי אז הוא תשועה לישראל. ובכל הנ"ל יובן מה שחג הפסח נקרא ה' ראשונה, כי ידוע שד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה בדרך כלל הם נגד ד' אותיות הוי"ה ברוך הוא. אצילות, נגד יו"ד בחינת חכמה. בריאה, נגד ה' ראשונה בחינת בינה ובבריאה הוא ראשית התגלות מאין ליש וכידוע. יצירה, נגד וי"ו בחינת תפארת. עשיה, נגד ה' אחרונה בחינה אחרונה בחינת מלכות, וכן למעלה מעלה. הנה השורש והמקור הראשון לבריאת כל העולמות שהוא בחינת פלא העליון הוא גם כן נגד ה' ראשונה וכידוע ליודעי חן. ולכן בפסח שאז הוא עליות העולמות לשורש ומקור הראשון שנתעלה האור והחיות של העולמות בבחינת א"ח לשורש ומקור הראשון לבחינת פלא העליון שהוא נעלם ונסתר מעין כל חי שהוא גם כן נגד ה' ראשונה שהוא שורש ומקור הראשון להתהוות כל העולמות יש מאין, ואחר כך נמשך מבחינה זה אור וחיות לכל העולמות וחסדים גדולים לישראל בעונג ותענוג גדול מבחינת תענוג העליון שהוא עולם החירות והבן:

* ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי כו'. (יחזקאל טז, ו) הנה להבין הטעם למה ימי הסכות הם שמונה וימי חג הפסח אינם רק שבעה. כי הנה ידוע שכל המשכות והשפעות מהבורא ברוך הוא הם על ידי ז' המידות שעל ידם נשפע ונמשך כל השפעות. ומזה הטעם ימי הסוכות הם שמונה, כי ז' ימים הם נגד ז' המדות הנ"ל, ויום הח' הוא נגד בחינת מקבל השפעה. ולכן יום השמיני דסכות נקרא עצרת כמו שכתוב (במדבר כט, לה) ביום השמיני עצרת תהיה לכם, היינו שבחינת המשכה והשפעה הנשפע מהבורא ברוך הוא בז' ימים על ידי ז' המדות הוא נעצר ונקלט בבחינת מקבל,

דהיינו שביכולת המקבל לקבל ההשפעה. זהו עצרת תהיה לכם, דהיינו ההשפעה אשר נשפע להם כנ"ל תעצרו לכם, היינו שתקבלו לכם ויהיה נקלט השפע בכם. וכל זה הוא בחג הסוכות, כי אז ביכולת הכנסת ישראל שיקבלו השפע רב טוב הניתן והנשפע להם מהבורא ברוך הוא על ידי שנתעלו בראש השנה ויום כיפור במסירות נפש לה' ונזדככו מחומריותם וגשמיותם אשר אז הוא זמן עליות העולמות. ואחר כך בימי הסכות נמשך להם בכל יום השפעה והארה חדשה על ידי ז' המדות ועל ידי עלותם לה' בראש השנה ויום כפור כנ"ל הם ראוים להיות כלי לקבל כל השפעות של ז' ימי הסוכות ביום השמיני וביכולתם לעצור לקלוט ההשפעה בתוכם ביום השמיני. מה שאין כן בחג הפסח שעדיין אינם ראוים לקבל ההשפעה, כי עדיין לא הזדככו מטומאת מצרים בשלימות ובחג הפסח הם צריכים להזדכך ולעלות במעלות המדריגות, כי אז הוא זמן עליות העולמות על ידי שנהפך הים ליבשה בשינוי הטבע. וכמו שנהפך הים ליבשה בשינוי הטבע בעולם התחתון, כמו כן נהפכו כל בחינות ים ויבשה שבכל עולם ועולם. ומחמת שנהפכו ונשתנו כל העולמות מאיכותם ועצמותם מכמו שהוטבעו בעת הבריאה לכן גם הן אין ביכולתם לקבל ההשפעה ולעצור ולהקליט אשר נשפע להם. אך בחג השבועות אחר ימי ספירת העומר, אז יוכלו לקבל ההשפעה מטעם כי בימי הספירה שנזדככו מחומריותם וגשמיותם בעלותם לפני ה' במסירות נפש באהבה עזה וכלות נפשם ומטוהרים בטהרת הנפש וטהרת הגוף אז בחג השבועות הם ראוים להיותם כלי לקבל אור וחיות האלקי הנשפע להם בכל ז' ימי חג הפסח מהבורא ברוך הוא. וגם כל העולמות אחרי עלותם לה' אשר נהפכו ונשתנו בבחינת ים ויבשה ונתעלו למעלה בבחינת א"ח ביכולתם לקבל אחר כך השפעות אור וחיות ה' כל חד וחד לפי ערכו ומדרגתו. וכל זה הוא בחג השבועות שאחר הספירה, שאז כולם ראוים ונכונים להיות כלי לקבל השפעת ה' כנ"ל. ולכן גם חג השבועות נקרא עצרת בלשון המשנה, כי גם אז ביכולתם לעצור ולהקליט השפעת ה' בתוכם:

והנה דידוע מאמר חכמינו ז"ל (יבמות סא.) אדם אתם, אתם קרוין אדם ואין אומות העולם כו', כי ידוע בפירוש אדם שהוא אותיות אל"ף דם, ואל"ף דאדם מורה על פלא העליון שהוא קדמות השכל רצון הקדום אשר מבחינה זו נמשכו נשמות ישראל וכשהנשמה מאיר על בחינת דם שהוא הנפש, כי הדם הוא הנפש כידוע נקרא אדם ולכן אתם קרוין אדם דוקא ישראל נשמותיהם של ישראל נחצבו במחשבה עילאה כמאמר (ב"ר א) ישראל עלו במחשבה, וכמו שנאמר (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו, לכן עליהם דוקא מאיר אל"ף דאדם שהוא בחינת פלא העליון בחינת קדמות השכל מקור הראשון. מה שאין כן אומות

העולם שאינו מאיר עליהם האלף דאדם בחינת קדמות השכל מקור הראשון הנ"ל אינם קרוין אדם. ומזה הטעם תיבת אדם כולו נקוד בקמץ, כי הנה ידוע ההפרש בין נקודת קמץ לנקודת סגול, כי נקודת סגול הם ג' נקודות מפורדים שהוא מורה על ג' בחינות, היינו בחינת משפיע ובחינת מקבל ובחינת ממוצע כי ידוע שבחינת משפיע ומקבל הם שני הפכים בתכלית ואי אפשר לירד השפעת המשפיע למקבל כי אם על ידי בחינת ממוצע שמחברם יחד ולכן הוא בנקדות ג' נקדות כנ"ל שהוא מורה על ג' בחינות הנ"ל ג' קוין חח"נ בג"ה דת"י כמו שמבואר בכתבי האריז"ל. וכל זה הוא, כי נקודות סגול, הוא מורה על בחינת אור וחיות כמו שהוא בא בהשפעה בעולמות שהשפעה בהעלמות בא בהתחלקות קוין ובחינת משפיע ומקבל וממוצע וכל אחד ואחד מקבל לפי ערכו ומדריגתו. מה שאין כן נקודות קמץ, הוא מורה על מקור ושורש הראשון פלא העליון בחינת קדמות השכל כנ"ל שהוא למעלה מסדר השתלשלות העולמות אשר שם לא שייך בחינת התחלקות קוין ומשפיע ומקבל וממוצע, כי שם כל הקוין ומשפיע ומקבל וממוצע הם בהתכללות אמיתי ובאחדות גמור. לכן נקודת קמץ אינו בא בהתחלקות ונקודות מפורדים רק הג' נקודות מתאחדים יחד, כי הוא מורה על מקור ושורש הראשון שהוא קדמות השכל כנ"ל לכן תיבת אדם שהוא מורה גם כן על בחינת פלא העליון קדמות השכל המקור ושורש הראשון כולו נקוד בנקודת קמץ כנ"ל:

וזהו פירוש הפסוק וארא מתבוססת בדמיך, כי ידוע שישראל כאשר היותם במצרים היו משוקעים בטומאת מצרים ולא היה יכול להאיר עליהם אור וחיות מבחינת קדמות השכל השורש ומקור הראשון שהוא האלף דאדם ולא היה בהם רק בחינת דם לבד. וזהו וארא מתבוססת בדמיך, בבחינת דם לבד ולא בצירוף אלף דאדם, כי לא האיר עליהם בחינת האלף דאדם בחינת קדמות השכל מחמת טומאת מצרים ולא נשאר רק בחינת ד"ם לבד. אמנם אחרי שהסירו והשליכו מעליהם בגדים הצואים ולבושים החיצונים דטומאת מצרים והקריבו את דמם ונפשם לה' כמו שנאמר (שמות ב, כג) ויזעקו אל ה', בזעקה וצעקה רבה ממר לבם במסירות נפש ואהבה גדולה ותשוקה נפלאה ועצומה לה'. אז היה ביכולתם להמשיך על בחינת דמ"ם שהוא נפשם מבחינת אור וחיות ממקור ושורש הראשון שלהם שהוא מקור חוצביהן ושורש נשמותיהן בחינת פלא העליון קדמות השכל מחשבה עילאה כמאמר ישראל עלו במחשבה, שהוא בחינת אל"ף דאדם. וזהו ואומר לך בדמייך חיי, דהיינו אחרי שהקריבו את דמ"ם והעלו את נפשם לה' אז היה בכחם להמשיך בחינת החיים להיות מאיר עליהם בחינת אור וחיות מחיי החיים שהוא בחינת קדמות השכל השורש והמקור של ישראל שהוא בחינת אל"ף דאד"ם.

וכאשר המשיכו עליהם בחינת קדמות השכל המקור ושורש הראשון אז נתאחד ונצטרף יחד בחינת האל"ף עם בחינת ד"ם ואזי קרוין אד"ם וכולו בנקודות קמץ דווקא וכמאמר חכמינו ז"ל הנ"ל אתם קרוין אד"ם וכו' והבן:

שיר השירים

שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין. (שיה"ש א' א, ב) נראה בסייעתא דשמיא, על פי מה שפירש האלשיך ז"ל, אל מלך גדול ומהולל בתשבחות, שעל זה בלבד שאנו זוכים לשבח שמו הגדול על זה יש לנו להלל שזכינו לזה. וזהו מהולל בתשבחות, שאנו מהללים אותו יתברך על שזכינו לשבחו ובעבור התשבחות אנו מהללים עד כאן. וזהו שיר השירים אשר לשלמה, שאנו משוררים על שזכינו לשורר לשמו הגדול שיר ידידות ועל אותן השירים שאנו זוכים לשורר אנו אומרים שיר להשם יתברך שזכינו לשורר לשמו הגדול ואנו אומרים שיר על השירים אשר לשלמה:

או יבואר, שיר השירים אשר לשלמה, פירוש, כי העבודה תמה שצריך האדם להיות כוסף אל ה' תמיד הוא שיתענג מעבודת בוראו שזכה להיות ממשרתיו עושי רצונו שהרי יש לו שרפים וחיות ואופנים ומלאכים המשמשים לפניו במרום ובחר בגולמי גוש אין לך גדול מזה. ובאמת שהצדיקים האמיתים הם עובדים את בוראם אף באכילה ושתיה ושינה אלא שאין זה עבודה שלימה, רק לדבק נפשינו ורוחינו ונשמותינו יתברך בתפלה ושירות ותשבחות ושמו מוכיח עליו שתפלה הוא לשון דביקות כידוע. וזהו שיר השירים, פירוש שצריך לשורר על זה שזכינו לשירים ותשבחות לומר לפניו. אשר לשלמה, פירוש שזה שלימות העבודה, מה שאין כן באכילה ושתיה ושינה:

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין. (שיה"ש א, ב) דהנה יש שני בחינות בעבודת השם יתברך. יש שאוהב השם יתברך מחמת שהשם יתברך אוהב אותנו ומקבל ברצון עבודתינו וישלם לאיש כמעשיהו ברב טוב הצפון ויתן לנו שכר טוב עין לא ראתה וכו', ועבור אהבת השם יתברך אותנו שנותן לנו שכר טוב ומקבל ברצון עבודתינו אוהבו אהבה גמורה. ויש מדריגה למעלה מזו, האוהבים השם יתברך מחמת אהבתו יתברך אותנו בלבד ואפילו אם היה שלא יומשך מזה שום תשלום גמול על כל זה אהבתו יתברך בנו בלבד הוא החביב והנחמד והנעים ומחמת אהבתו בלבד אנו אוהבים אותו יתברך אהבה שלימה ואין אהבתינו יתברך מחמת שיומשך מזה מאהבתו אותנו שכר טוב ליראיו ולשומרי מצותיו, רק מאהבתו יתברך אותנו בלבד שבחר בעמו ישראל באהבה הוא החביב לנו מרוב כל. וזהו ישקני מנשיקות פיהו, שאנו אומרים שאהבתנו והנשיקין

יהיה רק מחמת נשיקות פיהו, היינו אהבתו יתברך אותנו ולא מחמת שיומשך מאהבתו יתברך בנו שום שכר טוב רק שנאהב אותו אהבה שלימה מחמת אהבתו יתברך בנו בלבד. ויש לרמוז זה בדברי רש"י ז"ל כנסת ישראל מבקשת ישקני מנשיקות פיהו, כחתן המנשק את הכלה פה אל פה לא כדרך הנושקים על גב היד. פירוש, שיהיה כחתן לכלה המנשק פה אל פה, היינו שיהיה אהבתינו אותו יתברך רק מחמת אהבתו יתברך אותנו בלבד. ולא כמנשקים על גב היד, לא שיהיה אהבתינו אותו יתברך שמחמת מאהבתו יתברך בנו יתן לנו שכר טוב רק כמנשקים פה אל פה, היינו שיהיה אהבתינו אותו יתברך מחמת אהבה יתברך אותנו בלבד. וזהו כי טובים דודיך מיין, שטובים לנו דודיך ואהבתך יתברך אותנו אהבתי אתכם אמר ה', זה טוב לנו מיין, כינוי לתענוגים שישלם שכר טוב עין לא ראתה וכו'. ואין אהבתינו מחמת שיומשך מאהבתו יתברך אותנו שכר טוב, רק אהבתו יתברך אותנו בלבד הוא החביב והנחמד והנעים לנו בלבד ועל זה אנו אוהבים אותו אהבה שלימה:

או יבואר, ישקני מנשיקות פיהו וכו')שיר השירים א, ב). דידוע שבשביל ישראל נבראו העולמות ונשמות ישראל עלו במחשבה. והנה הבורא ברוך הוא היה לו אהבה לנשמות ישראל קודם שנבראו וגם אחר כך והנה אהבת הקדוש ברוך הוא קודם שנבראו נקרא נשיקין כמו מי שיש לו אוהב ומנשקו והאהבה הזאת היה בלתי השפעה והאהבה הזאת נקרא אל"ף על שם ואאלפך חכמה. (איוב לג, לג) ואהבה של הבורא ברוך הוא לנשמת ישראל אחר שנבראו נקרא בי"ת בינה. והנה ידוע שנשמת ישראל נקרא ה'. והנה האהבה שנקרא אל"ף למי הוא האהבה לה' ואהבה הנקרא ב' גם כן לה' תצטרף אחד אל אחד א' לה' וב' לה' הוא אותיות אהבה. וזהו ישקני מנשיקות פיהו, כלומר משני אהבות כמבואר ודו"ק:

לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין משרים אהבוך. (שיה"ש א, ג-ד) דהנה הצדיקים העובדים את הבורא ברוך הוא הם מתענגים מעבודת השם יתברך ועובדים בשמחה ובטוב לבב ויש להם תענוג בעבודתם מעין עולם הבא ואין ערך לתענוג זה מתענוגי עולם הזה. שהתענוגי עולם הזה, אין תענוגים רק בשעת המעשה שמתענג ואחר זה חלף והלך לו התענוג והיה כלא היה. מה שאין כן מתענוגי עולם הבא הצדיקים העובדים השם יתברך, הגם שיש זמן שיפול הצדיק ממדריגתו ואין יכול בעת ההוא לעבוד עבודתו כמוקדם, על כל זה הרשימה שנשאר בו מעבודתו שמקודם מועיל לו גם בעת נפילתו ממדריגתו שמתחזק לעלות אל מקום קדשו ומחזק את עצמו גם בעת ההוא

לעסוק בתורה ובמצות עד שיזכה לעלות אל מדריגתו והגם כי בעת ההוא אין יכול לעבוד כל כך בשלימות הגמור רק בשביל שכר העולם הבא וכדומה ולא כמו בעת הראשון שהיה עובד בשכל גדול שאוהב את השם יתברך יותר מכל תענוגי עולם הזה ועבודתו היה שלא על מנת לקבל פרס ואין אהבתו מחמת שכר עולם הבא כלל רק מאהבת השם יתברך היה עובד אותו יתברך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל תענוגי עולם הבא, על כל זה בעת שנפל ממדריגתו מחזיק את עצמו לעבוד השם יתברך בכל יכולתו כפי מדריגתו בעת ההוא עד שיזכה לחזור לשוב לאיתנו הראשון. אך להבין למה ברא השם יתברך זה שיפול צדיק ממדריגתו, הלא לכאורה הוא יותר טוב שיעמוד צדיק תמיד על עמדו לעבוד השם יתברך בשכל גדול ולאהוב אותו אהבה שלימה. דבר זה אמר הבעל שם טוב ז"ל, ומורי הצדיק מורינו דוב בער ז"ל, שמזה שנופל הצדיק ממדריגתו ומתחזק לחזור ולשוב לאיתנו מזה נבראו נשמות. והוא כמו מי שרוצה להעלות את חבירו מטיט ורפש שצריך גם הוא לירד סמוך להטיט ורפש להעלות אותו, כמו כן מזה נבראו נשמת גרים ממה שהצדיק נופל ממדריגתו ומתחזק את עצמו לעבוד השם יתברך ולחזור ולשוב אל מקומו עד כאן דבריו. והוא נרמז גם כן בכתבי האר"י ז"ל:

וזהו נראה פירוש הפסוק לריח שמניך טובים שמן תורק שמך, שאפילו בעת שהצדיק נופל ממדריגתו וזהו שמן תורק שמך, ששמן היינו תורה ומעשים טובים, ואפילו בעת שהשמן תורק ונופל ממדריגתו, על כל זה לריח שמניך טובים, הריח והרשימה שנשאר בו ממעשים הקודמים שהיו טובים הרשימה הזאת הם טובים אפילו בעת ששמן תורק שמך שנפל הצדיק ממדריגתו. אך למה ברא שיפול הצדיק ממדריגתו. על זה אמר על כן עלמות אהבוך, ופירש רש"י ז"ל שבא יתרו ונתגייר ושמעה רחב ונתגיירה עיין שם. פירוש, שמזה שנופל הצדיק ממדריגתו ומתחזק לשוב אל מקומו מזה נתעלה נשמת גרים וכו'. וזהו משכני אחריך נרוצה, שאפילו בעת שנפל ממדריגתו ואין יכול לעבוד השם יתברך בשלימות, רק בשביל עולם הבא וכדומה והוא כינוי אחוריים וזהו משכני אחריך, שאפילו בעת שנפל ממדריגתו והוא בבחינת אחריך, עם כל זה נרוצה ומתחזק את עצמו בכל יכולתו לחזור ולשוב אל מקום הראשון ואז כשיזכה לחזור ולעלות אל מקום קדשו. וזהו הביאני המלך חדריו, שנזכה לחזור למדריגתו ולבקר בהיכלו וחדריו אזי נגילה ונשמחה בך, אז אין אהבתו בשביל שכר עולם הבא רק שאהבת השם יתברך הוא הנאהב אצלו יותר מכל תענוגי עולם הבא ונגילה ונשמחה בך, ששמחתו הוא בהשם יתברך. נזכירה דודיך מיין, שאהבת השם יתברך הוא הנאהב אצלו מכל תענוגי עולם הבא. וזהו נזכירה דודיך ואהבתך יותר מיין, היינו תענוגי עולם הבא. וזהו משרים

אהבוך, שזה האהבה השלימה שאז הם אוהבים השם יתברך במשרים ואהבת השם יתברך אצלם יותר מרוב תענוגי עולם הבא ודו"ק:

שחורה אני ונאוה בנות ירושלים כאהלי קדר וכו'. (שיה"ש א, ה) דידוע, דעיקר מדריגת האדם להכיר ערך שפלותו בעמדו לפני המלך רם ונשא ורואים גדולתו ורוממותו והאיך כל שרפי מעלה עומדים באימה וביראה וחיל ורעדה יאחזון ממילא ניכר רוב ערך שפלותו. והנה כתיב והאיש משה עניו מאד מכל אדם אשר על פני האדמה, מרומז על פי בחינה זו ואיש משה עניו מאד מכל האדם, והגורם היה לזה שבא לכלל מדריגת ענוה יותר מכל אדם מפני שהם על פני האדמה. אמנם משה היה תמיד בשכלו הקדוש והטהור בעולם העליון וראה האיך כל שרפי מעלה עומדים באימה וביראה מזה בא למדריגת ענוה כנ"ל. וזה המדריגה הוא בצדיק גמור וקדוש שבא למדריגת ענוה מחמת הבטת רוב גדולת הבורא ברוך הוא. וכמו שחכמינו ז"ל אמרו (פסחים ח.) למה הצדיקים דומים בפני השכינה כנר בפני האבוקה. ויש אחד שבא לכלל ענוה מחמת שיודע רוב שפלותו ומיעוט ערכו. אמנם הצדיק גמור הוא מחמת הבטת רוב גדולת הבורא כנ"ל ובעבור זה תשכון בקרבו מדת הענות בראות רוב הבהירות הגדולה של מעלה. ומשום הכי אמרו חכמינו ז"ל כנר בפני אבוקה, כפירוש רש"י כשהנר בא בפני אבוקה לא ניכר הארת הנר מחמת בהירות האבוקה ונזכר בחכמי המחקר הדמיון כשבא פני אדם לפני השמש השמש משחיר פניו והשמש באמת לבן ומשחיר לבנינות אחר, אמנם מחמת כי השמש הוא שורש כל הארת והבהירות ולכן הבהירות כשמסתכל בשמש ורואה שורש כל הבהירות חוזר לשורשו ואינו ניכר כלל הלבנינות. כן כשאדם מסתכל בבהירות הבורא ברוך הוא חוזר הכל לשורש ונשכח עצמותו ומהותו ואינו יודע כלל מעצמותו. וזהו מדת ענוה המשובח והמפואר אשרי מי שזכה לזה. וזהו כוונת הכתוב שחורה אני, פירוש שבא שחרותי בשביל מדריגת ענוה ולא תאמר שחרותי הוא מחמת שבאמת אני שפל ואני יודע מיעוט ערכי ומחמת זה באתי לענוה זה אינו רק ונאוה, שאני נוה מאד במצות ובמעשים טובים. ואם תאמר מהיכן בא שחרות מדריגת ענוה שלי, על זה קאמר כאהלי קדר, פירוש כמו שאהלי קדר שחרותם הוא שהשמש משחיר אותם מחמת כי הם מביטים בשורש הבהירות כנ"ל, כן שחרותי מחמת הסתכלות ברוב הבהירות וגדולת הבורא ברוך הוא ממילא נשכח עצמותי ומזה הוא מדריגת ענוה שלי. וזהו כוונת הכתוב אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש, פירוש שכשתראוני שאני שחרחורת לא תראוני שאני שחרחורת לומר שאני באמת שחורה במצות, רק שחרות שלי שאתה

רואה ששזפתני השמש כנ"ל מחמת הסתכלותי בגדולת הבורא ברוך הוא בבהירות גדול ממילא נשכח עצמותי ואיכותי וזהו מדריגת ענוה שלי:

אל תראוני שאני שחרחורת כו'. (שיה"ש א, ו) ונבאר קודם מאמר חכמינו ז"ל (ר"ה יח.) שנים ירדו למטה אחת זה ירד וזה לא ירד זה נענה וזה לא נענה זה התפלל תפלה שלימה וזה לא התפלל תפלה שלימה. ומלת שלימה אינו מובן, הוי ליה למימר זה התפלל תפלה טובה כו'. אמנם יבואר, והוא שאנו רואים שיש צדיקים שפועלין בתפילתן מה שרוצים ויש צדיקים שאינם פועלים. הענין הוא כך, שזה הצדיק הגדול כאשר בא לחצר גינת ביתן המלך מלכו של עולם ומיישב עצמו שבא לפני המלך נשתכח מאתו מה שהיה לו לבקש בעסקי העולם הזה ואינו מבקש רק שיהיה דבוק תמיד בהמלך, כי מה ערב עליו, כי אם היותו עובד הבורא ולהיות עבד המלך ושוכח כל עסקיו. לא כן הצדיקים שאינם במדריגה זו אף על פי שעומדים לפני המלך זוכר בקשתו מה שהוא חפץ לבקש. ולהכי זה הצדיק כשבא לפני המלך אינו זוכר הבקשה מעסקי עולם הזה שהוא חפץ לבקש לכן אינו פועל, והצדיק הקטן ממנו שזוכר בעת עמדו לפני המלך בקשתו ומבקש מאתו הבקשה לכן פועל. והצדיק הראשון, שאינו זוכר בקשתו להביא השפע לעולם הזה נקרא לא התפלל תפילה שלימה שאין בו שלימות שאינו מביא את השפע, רק חושב עסקי עולם הבא להיות עובד הבורא. וזה שחשב גם בקשתו להביא השפע גם לעולם הזה נקרא תפלה שלימה, כי יש בתפילתו שלימיות שמביא שפע גם לעולם הזה. וזה שנים ירדו למטה אחת כו' זה התפלל תפלה שלימה, רצה לומר שתפילתו הוא שלימות שזוכר גם הבקשה בעת בואו לפני המלך. וזה לא התפלל תפלה שלימה, שאין בתפילתו שלימות בעת בואו לפני אדון כל אינו זוכר כלל להביא השפע לעולם הזה:

וזהו אל תראוני שאני שחרחורת, כלומר שאיני פועל בתפילתי. ששזפתני השמש, שעל ידי שאני רואה הבהירות אני שחור כנ"ל בעת בואי לפני אדון כל אני שוכח בעסקי עולם הזה. ומבאר יותר שמוני נוטרה את הכרמים, כלומר בעת בואי לפניו אני נוטר כרמים אחרים, כלומר אני מבקש בקשה אחרת להיות עובד הבורא מה שלא חשבתי מקודם לבקש. אמנם כרמי שלי לא נטרתי, פירוש הבקשה שלי שהייתי חפץ לבקש נשכח ממני ואיני זוכרה לבקש מאתו מרוב בהירות שאני רואה אז עיקר תשוקתי שאהיה עובד הבורא. ולכן אמר שמוני נוטרה את הכרמים, דכרם הוא מורה על הקדושה:

או יבואר, אל תראוני שאני שחרחורת, היינו שלא תראוני באותיות, כי לית מחשבה תפיסה ביה כלל ודו"ק:

אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן. (שיה"ש א, ח) הכלל הוא, כי יש אדם שעובד את הבורא מחמת שהוא יודע שבוודאי ישפיע עליו כל הטובות כשיעבוד אותו. ויש אדם שעובד בלי שום טעם, רק מחמת שהוא יודע שברא אותו וברא כל הנמצאים ועל ידי זה הוא עובדו באמת. וזהו אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו, ז) בני אדם שמשימין עצמם כבהמה. הרצון בזה, שעובד את הבורא ברוך הוא בלי שום טעם וכוונה על הטוב שישפיע עליו, כי כשאדם עובד מחמת הטעם הוא בבחינת אדם ומי שעובד אותו בלי שום טעם זהו בבחינת אדם ובהמה שמשימין עצמן כבהמה תושיע ה'. וכשאדם עובד אותו מחמת טעם שיודע שהבורא ברוך הוא ישפיע עליו כל הטובות אז הוא בבחינת נוקבא בבחינת מקבל. וכשאדם עובד בלי שום טעם אז אינו בבחינה זו. וזהו אם לא תדעי לך היפה בנשים, הרצון בזה אם לא תרצה לידע הטעם מהעבדות ואז לא תהיה בבחינת נוקבא בבחינת מקבל. צאי לך בעקבי הצאן, כמו שכתבנו אדם ובהמה, בני אדם שמשימין עצמן כבהמה תושיע ה':

לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי כו'. (שיה"ש א, ט) כי כל מקום הרוכב מנהיג הסוס וכאן היה הסוס מנהיג הרוכב לטבוע בים. כן אומר הקדוש ברוך הוא לישראל, כי כל העולמות אני מנהיג אבל בישראל הם מנהיגים אותי לעשות רצונם כמו בסוסי פרעה היה הסוס מנהיג הרוכב כן אני מדמה אותך להיות מנהיג אותו לבטל רצוני ולעשות כרצון ישראל:

או יבואר, לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי נאוו לחייך בתורים, בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. דהנה הבורא ברוך הוא מנהיג את עולמו בחסד. ויש הנהגה שניה שהבורא ברוך הוא עושה ומנהיג כמו שאנו עמו בית ישראל רוצים שיהיה לנו חיים ושלום ושפע רב וברכה ומשלם גמול לכל אויבי נפשנו. והנה כשהבורא ברוך הוא עשה עמנו ניסים ונפלאות ביציאת מצרים ושינה את הטבע זה מופת גדול שהקדוש ברוך הוא עושה כמו שאנו רוצים שהוא הבורא ברוך הוא ברא את הטבע ורוצה בטבע ומשנה את הטבע בשבילנו לעשות עמנו ניסים זה מורה שהבורא ברוך הוא מנהיג כמו שאנו בית ישראל רוצים שיהיה לנו חיים ושלום ושפע רב. והנה דבר זה שהקדוש ברוך הוא עושה רצוניו הוא נוהג בעולם, שנה, נפש, דהיינו בעולם, הוא שהקדוש ברוך הוא נותן לנו חיים ושלום וברכה. ובשנה הוא קביעת המועדים אשר תקראו אותם כמו שאמרו חכמינו ז"ל. ובנפש, נקרא תורה שבעל פה שהוא פירוש על תורה שבכתב כמו שאנו רוצים אליעזר בני אומר כו'. וידוע שהקדוש ברוך הוא נקרא מנהיג ורוכב שמים כו' (דברים לג, כו) והנה אצל פרעה היו הסוסים מושכין את הרוכב ומרמז באלף אלפים

הבדלות כביכול על הנהגה שניה כנ"ל שהקדוש ברוך הוא ציית אותנו וזהו בעולם וזה דמיתיך רעיתי נאוו לחייך בתורים, תורה שבכתב ושבעל פה, הוא בנפש צווארך בחרוזים הוא לענין קריאת המועדים בשנה:

בפסח היו מביאין מנחת שעורין ובשבועות מנחת חיטים. דהכלל הוא, שיש שני מיני השגות שאנו משיגין את הבורא ברוך הוא. האחד, שמשיג את הבורא על ידי ניסים ונפלאות שעשה עמנו ועושה עמנו בכל עת שמשפיע לנו חיים ושלום וברכה ומשלם גמול לכל איבי נפשינו. והשני, שמשיג את הבורא בהשכל שהוא מחודש והבורא הוא המחדש נותן שפע וברכה. והנה כשמשיג את הבורא על ידי ניסים ונפלאות הוא משיג בשעורים ונודע בשערים בעלה על ידי שיעור וזה בפסח על כן מביאין מנחת שעורין לשון שיעור. אבל כשמשיג את הבורא ברוך הוא בהשכל משיג בלא שיעור וזה בשבועות ומשיג על ידי כ"ב אותיות התורה בלא שיעור ומדה על כן מביאין מנחת חיטים. חטה, בגימטריה כ"ב אותיות:

הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים. (שיה"ש א, טו) רצה לומר, שהקדוש ברוך הוא מתפאר בעמו ישראל הנך יפה רעיתי, שמסגלים תמיד מעשים טובים לאביהם שבשמים ואף שלפעמים הם הולכים בשווקים וברחובות לבקש את שאהבה נפשם על כל זה כל כוונתם לשם שמים שאם ירויחו איזה ממון מפזרין ממנו לצדקה ולענג שבתות וימים טובים ולישב בשבת תחכמוני כאשר יהיה צרכיהם מוכנים. וזהו הנך יפה עיניך יונים, פירוש שתמיד עיניך צופות לדבק בבת זוגך הקדוש ברוך הוא כביכול דוגמת היונה שאינה ממירה בבת זוגה:

דודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים וללקוט כו'. (שם ו, ב) הענין הוא כך, כשאדם רוצה לדעת ההצליח ה' דרכו שהמחשבה שחשב בה אם טהורה היא ונקתה הבחינה לזה הוא כשעומד להתפלל ואין מעכב ומבלבל תפילתו ואדרבא מסייעת את האדם לעבודת בוראו וודאי מחשבה טובה וזכה היא, אבל אם מבטלת תפילתו ומבלבלת אותו אזי יצרפנה כצרוף הכסף. כי יש בה סיגים אף שלפי דעתו נראה לו שמחשבה קדושה היא. וזהו דודי ירד לגנו, רוצה לומר אל מקום התענוג של הקדוש ברוך הוא כביכול דמיון הגן העשוי לתענוג לפי שהקדוש ברוך הוא כביכול משתעשע במעשים טובים ובמחשבות קדושות של ישראל עם סגלתו ויש לו תענוג גדול מהם. אמנם לא מכולם הוא מקבל התענוג, כי אם מאותם אשר בחר לו יה, בין טוב לרע יבקר כבקרת רועה עדרו. וזהו לרעות בגנים, רוצה לומר הוא בתענוגיו דמיון הרועה אשר בין טוב לרע יבקר:

היושבת בגנים חבירים מקשיבים לקולך השמיעני. (שיה"ש ח, יג) דאיתא בספרי יראים, שבשעת תורה ותפלה יעלה בדעתו שהוא בגן עדן וכל האבות והנשמות הקדושות שבגן עדן כולם מקשיבים לקולו ומענגים בו. אך מהו הקול של היושבת בגנים ושמקשיבים החבירים, הוא מה שאנו צועקים השמיעני שהשם יתברך ישמיענו תמיד הוראת דרכו באמת:

תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר גו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא יב, ב-ג). רבים מקשים מה שייכות זה לביום השמיני גו'. והנראה, דהנה יש התעוררות עליון שהקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל בשביל מדתו שנקרא רחום וחנון אשר לזה ברא כל העולמות כמאמר רבותינו ז"ל בגין דיתקרי רחום כו'. ויש שהקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל מחמת התעוררת מלמטה כאשר ישראל מבקשים מלפניו יתברך לרחם עליהם אז מרחם עליהם כמאמר רבותינו ז"ל (יבמות סד:) מנין שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים כו'. ובאמת אצל הקדוש ברוך הוא חביב יותר התעוררות מלמטה על רחמים מן התעוררות מלמעלה. וזהו הרמז אשה כי תזריע, כי העולמות נקראים בבחינת אשה שהם מקבלים תמיד מהקדוש ברוך הוא זהו אשה כי תזריע, כאשר העולם שהם ישראל מעוררים הרחמים. וילדה זכר, כלומר רחמים גדולים וחזקים הרחמים הם בבחינות זכר וכו'. ומבאר הפסוק שהרחמים שהם מהתעוררות מלמטה הם חביבים אצל הקדוש ברוך הוא. וזהו וביום השמיני ימול בשר כו', על דרך שמבואר ברבותינו ז"ל שאל האי מינא מי נאה מעשה הקדוש ברוך הוא או מעשה בשר ודם כו' למה הקדוש ברוך הוא ברא את האדם ערל כו', והשיב לו שהקדוש ברוך הוא רצונו לזכות את ישראל. ונמצא מזה מוכח שהתעוררות מלמטה חביב אצל הקדוש ברוך הוא מהתעוררות מלמעלה. וזהו וביום השמיני ימול, מוכח שהתעוררות מלמטה חשוב יותר מהתעוררות מלמעלה:

או יבואר, אשה כי תזריע וילדה זכר (ויקרא יב, ב), אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולדת נקיבה. ובו יבואר הפלוגתא חד אמר בניסן נגאלו, ובניסן עתידין לגאול, וחד אמר בניסן נגאלו, ובתשרי עתידין לגאול. הכלל, יש שהקדוש ברוך הוא בעצמו ברוב רחמיו מרחם על עמו ישראל בלי שום התעוררות התחתונים, ויש שהקדוש ברוך הוא מרחם עצמו על עמו ישראל מחמת מעשה התחתונים מעמו ישראל במעשיהם הנאים במה שעושים ומקיימים מצותיו. והבחינה הב', יותר טוב לפני עמו ישראל. וזהו הרמז, כי הקדוש ברוך הוא המשפיע חיות בכל עת ורגע על כל העולמות נקרא בשם איש והעולמות המקבלים חיות מאתו בכל עת ורגע נקראים אשה. וזהו אשה מזרעת

תחילה, דהיינו כשהשפע בא מחמת מעשה התחתונים אין בו שום קטרוג חס ושלום וזהו יולדת זכר על הרמז כאיש גבורתו. איש מזריע תחילה, דהיינו כשהקדוש ברוך הוא בעצמו מעורר השפע על עמו ישראל. זהו הרמז יולדת נקבה, על הרמז תש כחו כנקבה, (ברכות לב.) כי שם חס ושלום יש קטרוג. וזהו הרמז בגמרא ולא פליגי. כי כשיהיה אם ירצה ה' הגאולה במהרה בימינו מחמת התעוררות התחתון אז יהיה הגאולה בתשרי אפילו שהחודש הזה מורה על הדין כיון שהגאולה יהיה אם ירצה ה' מחמת התעוררות התחתון אבל כשיהיה הגאולה מחמת רוב רחמיו אז יהיה דווקא בניסן בעת שאין דינין שורה כלל, כי על זה רומז זה שהחודש ניסן נקרא חודש אביב אל"ף בי"ת כסדר ותשרי הוא אותיות תשר"ק, כי ניסן הוא אור הישר מורה על חסד. ותשרי הוא אור החוזר מורה על דין:

או יבואר, אשה כי תזריע וילדה זכר. עיין זוהר הקדוש אתתא משעתא דאיתעברת אין בפומא אלא או זכר תלד או נקבה. הכלל כי האדם צריך לעבוד תמיד את הבורא ברוך הוא והמחשבה המורה על הנשמה היא תמיד חושבת שהעבדות יהיה שלא על מנת לקבל פרס, רק שהבורא ברוך הוא יהיה לו תענוג ממעשיו מעמו ישראל ונמצא הוא המשפיע על הבורא כביכול. וזהו הרמז, כי הנשמה היא נקראת אשה, כי היא נשפעת מהבורא ברוך הוא. וזהו הרמז בזוהר הקדוש אתתא משעתא דאתעברת, כלומר תיכף כשעובדת את הבורא ברוך הוא אזי אינה חושבת אלא או נקבה תלד שהעבדות יהיה על מנת לקבל פרס והיא בבחינת נקבה, או זכר תלד כלומר שלא על מנת לקבל פרס, רק כדי שהבורא ברוך הוא יהיה לו תענוג ונמצא הוא המשפיע:

או יבואר, אשה כי תזריע. איתא בזוהר הקדוש על פסוק הנזכר לעיל כי תהר מבעי ליה, אמר רבי יוסי איתתא מיומא דאתעברת עד יומא דיולדת לית לה בפומא אלא ילידא דילה אי להוי דכר כו'. דהנה שמעתי ממורי ורבי מורינו דוב בער נשמתו עדן, מאמר חכמינו ז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, על דרך דאיתא במשלי בן חכם ישמח אב דהיינו במה שאנו עושים מצות ומעשים טובים אנו גורמים תענוג להבורא ברוך הוא וזהו ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, שהתענוג נקרא פרנסה כביכול עד כאן. והנה לפי זה איך ראוי לכל איש הישראלי לעשות מצות ומעשים טובים בכדי שיגיע התענוג מזה להבורא ברוך הוא, הלא להקדוש ברוך הוא יש כמה אלפים מלאכים שהם אומרים קדוש קדוש קדוש באימה וביראה ומה אנוש כי תזכרנו. ונבאר על דרך משל, כמו שיש לשרי אומות שמלמדין את עוף אחד על לשון בני אדם והשומע מתמיה כנגדו ואומר לשאר חביריו בואו ונשמע ונראה דבר חידוש. והנמשל מובן. ואם כן אתם בני

אדם פקחו עיניכם וראו גודל מעלת מצות ומעשים טובים עד שכל עבודת מלאכי מעלה חשובים כאין נגד מעשה בני אדם:

ועל פי זה נוכל לבאר המשנה דפרקי אבות (ב, א) רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. דהנה רבי בא ללמד אותנו דרך טוב הנכון לעבוד את הבורא, דהיינו לאחוז במדת התפארת ולהעלות אותה, דהיינו שעיקר מחשבתו של העובד יהיה רק בכדי שיתפאר עמו השם יתברך, דהיינו שהקדוש ברוך הוא מתפאר עם עבודות בניו אשר הם מלובשים בגוף העב והחומר ואף על פי כן נותנים את לבם בכדי להפשיט את הגשמיות ולהלביש את עצמם ברוחניות ובקדושת הבורא כביכו"ל ובזה הוא מתפאר עמנו כביכו"ל. וזהו כל שתפארת לעושיה, דהיינו שהקדוש ברוך הוא הוא עשנו מתפאר עמנו וגילה לנו רבי במה הוא ההתפארות ועל זה אמר אחר כך, ותפארת לו מן האדם, ובזה מגיע תענוג גדול להבורא ברוך הוא. ואז הקדוש ברוך הוא נקרא כביכול בבחינת מקבל על קבלת התענוג כמ"ש. וכמו ששמעתי ממורי ורבי מהו' דוב בער ממעזריטש, על פסוק (תהלים קיח, כג) מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו, כי מלת זאת נקרא על בחינת נוקבא כידוע. והנה כפי שאמרנו לעיל, שעיקר העבדות יהיה רק על סיבת התענוג המגיע להבורא ברוך הוא ואז נקרא כביכול הבורא ברוך הוא בחינת מקבל. וזהו מאת ה' היתה זאת, דהיינו שהקדוש ברוך הוא כביכו"ל יהיה בבחינת נוקבא בחינת זאת הוא נפלאת בעינינו, פירוש הוא פלא מאד בעינינו עד כאן דבריו:

והנה בכל אדם יש שלש בחינות הללו. זריעה, והריון, ולידה. זריעה, נקראת בחינת התעוררות המעוררת לב בני אדם לעבודת הבורא. והריון, נקראת במי שרוצה לעשות המצות. ולידה הוא, כשאדם עושה את המצוה ההוא. וזהו שאמרו חכמינו ז"ל (ר"ה ד.) נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהלים מה, י) בשכר שישראל מחבבים את התורה יותר ממה שהאומות מחבבין את השגל זכו לכתם אופיר. ולכאורה מה ראו לתפוס במה שמחבבין את השגל, והלא יש כמה וכמה עבירות אשר הם עושין. אלא הנראה כדרך שכתבנו, לפי שבעבירה של משגל שייך משפיע ומקבל וזהו שאמרו דייקא תאות המשגל, לפי שכנגדם שהם משפיעים ונעשה מהשפעותם עבירה גדולה, אבל לא כן אנו בני ישראל שאנו עובדים את השם יתברך בבחינת מקבל ומשפיע כמ"ש ובשביל זה זכו וכו', וזהו שאמר הזוהר איתתא מיומא וכו', איתתא הוא כנסת ישראל. מיומא דאתעברה, דהיינו מעת שמתחיל לעבוד את הבורא אז נקרא בבחינת הריון כמ"ש. עד יומא דיולדת, דהיינו עד שעושה המצות שאז נקרא בבחינת לידה כנ"ל. לית לה בפומא

אלא ילידא דילה אי להוי דכר, דהיינו שיהיה עבודת המצות בבחינת דכר ואז גורם שפע בכל העולמות כן יזכנו השם יתברך לעבוד אותו בבחינות הנ"ל אמן:

מצורע

ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם וכו' (ויקרא יד, לד). עיין ברש"י שהוא בשורה טובה מפני האוצרות שהטמינו האמוריים. הכלל, העיקר השמחה כשאדם מעלה נצוצות לעבודת הבורא יתברך וכשאדם מעלה נצוצות אז הפנימיות שבתוך הנצוצות ההוא הוא מעלה אותו והחיצונית הוא זורק ומחמת שהוא זורק החיצונית מזה בא הנגע בבית, כי הפסולת שבתוך הניצוץ הוא מסריח. וכאן שצוה השם יתברך לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז) משבע עממין רק הניצוץ היה בתוך הבתים. וזהו שפירש רש"י בשורה מפני האוצרות שהטמינו שהם הנצוצות. וזהו בשורה טובה שרומז על שמחה. וזהו עיקר השמחה מעליות הנצוצות:

ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב (ויקרא טו, יח). פירש רש"י גזירת הכתוב שתטמא האשה בביאה וכו'. דברי רש"י לכאורה הם אינם מובנים ונקרב אל השכל, כי הנה לכאורה יפלא בעיני אדם על מה שצוה התורה לטמא בשכבת זרע, הלא הוא צווי השם יתברך. רק העיקר הוא, כי בוודאי שכבת זרע אינו מטמא כי הוא צווי השם יתברך, רק כי לא אפשר לאדם להכניע היצר ולהגביר עליו שלא להיות חושב כלל להנאתו רק המצוה ומשום הכי בא פסולת בדבר שחושב גם כן להנאתו ולכן שכבת זרע מטמא עבור פסולת שיש בו. והנה הדבר זה דומה למלך אדיר וחזק שהיו לו ב' עבדים שהם פרתמים וצוה להם לעשות לו מלאכה ועשו שניהם חק המלך ודתו כאשר צוה להם, רק שהיו מחולקים בטעמים. אחד, עשה מצות המלך לעשות נחת רוח לפני המלך לקיים דבר המלך. והשני, עשה שלא לשם מצות המלך, רק בעבור שהיה חפץ בעבודה זו להנאת עצמו לכן עשה ולא היה כוונתו לדבר המלך. נמצא נבין החילוק בין שניהם הלא שניהם עשו דבר המלך. החילוק הוא, בזה שעושה לקיים מצות המלך אזי בעשותו דבר המלך הוא ממליך את המלך עליו. וזה השני בעת עשותו דבר המלך אינו ממליך המלך עליו. וכן נמי מצות ביאה עושה דבר המלך אך שאינו חושב בשביל מצות הבורא רק להנאתו ונמצא אינו ממליך עליו את הבורא בעשותו הדבר הזה ומשום הכי שכבת זרע מטמא. וזה כונת רש"י וטמאו עד הערב, פירש רש"י הטעם ששכבת זרע מטמא על זה פירש גזירת המלך הוא, כלומר עבור שגזירת המלך הוא ואינו ממליך עליו את השם יתברך בעשותו את הדבר משום הכי שכבת זרע מטמא. ולכן צריך האדם להזהר מאוד לעשות הכל בשביל כוונת הבורא, דהיינו בשביל מצות

הבורא וכמאמר חכמינו ז"ל (חגיגה ה:) מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, יג) אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו כו'. וכמו שכתב רמ"א באורח חיים סימן א' שויתי ה' לנגדי תמיד וכו', כי אינו דומה תנועות האדם ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול כל שכן כשישים האדם אל לבו כי המלך מלכו של עולם מלך מלכי המלכים עומד עליו ורואה במעשיו שנאמר (ירמיה כג, כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וכמאמר חכמינו ז"ל (אבות ב, א) דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכו':

והנה נבין מאמר הנ"ל, כי הדברים אין להם שחר באמרם דע מה למעלה ממך, והלא השם יתברך הוא למעלה מכל העולמות ומכל השרפים ומכל החיות הקודש ולמה נאמר ממך. ומקודם נבין פסוק בתהילים (לד, טז) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם, דלכאורה יפלא בעיני האדם על המראה הזה שחס ושלום לחשוב זאת, כי הלא כל אדם צריך להאמין שאין לו דמות הגוף. רק כי דוד המלך עליו השלום כוון לדבר גדול מאוד בדברים הללו. והנה איתא במדרש על פסוק (תהלים קכא, ה) ה' צלך, כי מה שאדם עושה הצל עושה תנועות האדם כאשר האדם עושה כן הצל עושה אחריו כעשייתו וכהוייתו. כן כשאדם עובד את ה' בורא כל העולמים אזי מה שהצדיק עושה למטה כל תנועה ותנועה נעשית למעלה ומכתיר את הבורא ברוך הוא בדיבוריו הקדושים. וכמו שכתוב בזוהר. כי בכל לילה ולילה כשהנשמה של הצדיק הולכת למעלה אז כל המלאכים מכריזין הבו יקר לדיוקנא דמלכא. ובדרך משל לבן שעושה דבר חכמה לפי השגתו אז האב מתפאר עצמו בחכמת התינוק, הגם שלפי שכל האב הדבר הזה אינו חכמה כלל, רק אף על פי כן לפי שכל הבן בן ה' שנים אזי הדבר הוא חכמה. כן אנו נקראים בנים למקום, וכשאנו עובדים אותו אזי אנו עושים חכמה גדולה וכדכתיב (שם קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', לכן השם יתברך ברוך הוא מתפאר עצמו למעלה בחכמת התינוק ואומר לכל פמליא של מעלה ראו בני שגדלתי שמכווין את עצמו למלאות רצוני וחפצי שאקבל ממנו תענוג וזהו כל מגמותיו. ונמצא מה שהאדם עושה טוב עם העין אז העין חקוק למעלה לעשות להשם יתברך ברוך הוא נחת רוח מזה העין. וכן כשאדם שומע תורה עם אזניו ומשמר שלא לעשות דבר נגדו באותן האברים שלו ומשמר שלא לשמוע דבר ליצנות וניבול פה חס ושלום אזי האוזן חקוק למעלה. וזה כוונת חכמינו ז"ל דמות צורתו של יעקב חקוק מתחת כסא כבודו, כי הוא עבד את הבורא ולכן היתה צורתו חקוקה למעלה:

וזה כוונת הכתוב עיני ה' אל צדיקים (תהלים לד, טז), כלומר מהיכן עיני ה'. על זה אמר מהצדיקים, שעושים טוב עם העין ולכן יש למעלה עין. ואזניו, כלומר מהיכן הם אזניו,

על זה אמר אל שועתם, כלומר מאילו שהם צועקים להשם יתברך ועובדים אותו ונמצא עושין טוב עם האוזן, כי כשמתפלל עם הפה צריך להשמיע לאזניו מה שהוא מוציא מפיו ומשום הכי אוזן חקוק למעלה. ונמצא אם העין רואה בדבר רע חס ושלום אזי העין החקוק למעלה סתומה ואם הוא עושה טוב עם העין אזי העין החקוק למעלה פתוחה. וזה כוונת הכתוב (דניאל ט, יח) הטה אלהי אזניך פקח עיניך וראה, כלומר שעשינו עד עכשיו דברים רעים עם העין ונמצא העין סתומה למעלה ולכן אנו מבקשים שיפתח את העין שהיא סתום. וזה כוונת חכמינו ז"ל דע מה למעלה ממך, כלומר מה שהיא למעלה הכל ממך ממה שאתה עושה למטה כן חקוק למעלה. ותדע עין רואה ואזן שומעת, כלומר שהעין של מעלה רואה ואוזן שלמעלה שומעת ומהיכן בא למעלה אוזן או עין הוא ממעשיך שאתה עושה:

ובאופן אחר על זה נראה, והוא על פי מאמר חכמינו ז"ל (שבת לא.) שבא גר להתגייר להלל ואמר למדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד, אמר ליה מה דעלך סני לחברך לא תעביד. ונמצא מזה יש לאדם ליקח מוסר גדול בדרך משל, הנותן לחבירו הון ועושר ואינו מחזיק לו טובה למלאות רצונו בוודאי יחרה אפו בחבירו על הדבר הזה וכמאמר חכמינו ז"ל (ב"ק צב:) בירא דשתית מיניה מיא אל תשדי ביה קלא, מכל שכן הבורא שנותן לאדם כח וגבורה ורוח ונשמה וכך הוא מסתלק אשתאר כגופא בלא נשמתא וברא אותו לעבוד אותו והאדם אינו מחזיק להבורא ברוך הוא כביכול טובה לעבוד אותו בלב שלם ובנפש חפיצה, ואם כן הרי הוא עובר על מה דעלך סני לחברך לא תעביד, כלומר דאם היה הוא עושה לאדם טובה ולא היה מחזיק לו טובה אזי היה חרה אפו מאד באדם ההוא, והוא בעצמו לא מחזיק טובה להבורא ברוך הוא עבור שנותן בו כח ונפש רוח ונשמה, ונמצא האדם יקח ראיה מעצמו דהוא מלמטה שיחזיק טובה למי שנותן לו כח שהוא למעלה כמו שאמר הכתוב ושכינת עזו בגבהי מרומים. וזהו כוונת מאמר חכמינו ז"ל דע מה למעלה ממך, כלומר מה שתחזיק טובה להבורא שהוא למעלה ממך, כלומר תביא ראיה ממך שאם אדם היה לו טובה ממך ולא היה מחזיק לך טובה אזי היה חרה לך מאוד, מכל שכן שאתה צריך לעבוד הבורא שצריך אתה להחזיק טובה להבורא שברא אותך:

אחרי מות

אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו (ויקרא טז, א). פליגי תנאי רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר סבר שהורו הלכה בפני רבן. ורבי יהושע סבר שתויי יין נכנסו. (ויק"ר כ) צריך לדעת למאן דאמר הורו הלכה בפני רבן מהו שנאמר בקרבתם לפני ה'

וימותו, ואם מפני שלא שאלו למשה עיקר חסר. וכן לאידך תנא נמי קשה זאת. ונראה, דלמאן דאמר שהורו הלכה בפני רבן, הפירוש הוא של בקרבתם לפני ה', דצריכין להבין מפני מה המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה אף על פי שהורה כדת. דהנה השם יתברך ברא מחיצות מחיצות וכל מלאך שנכנס לפנים ממחיצתו נשרף שהשתלשלות העולמות מעולם השרפים והוא כסא הכבוד לעולם החיות ומעולם החיות לעולם האופנים דרך הצמצום. והנה אם מלאך אחד עולה למעלה מצמצום שלו נתבטל במציאות. וכן בישראל השם יתברך צמצם שכינתו במשה רבינו ע"ה וממשה לאהרן ומאהרן לבניו ומבניו לזקינים ומהם לנביאים ומהם לכל ישראל כמאמר חכמינו ז"ל (עירובין נד:) כיצד סדר משנה כו', ובני אהרן רצו לעלות יותר מצמצום שלהם ולא שאלו את משה רבן ויקרבו עצמן לפני ה', שהם יקבלו מהשם יתברך ולא על ידי משה ומשה לאהרן ואהרן להם נתבטלו ממציאותן ונשרפו. והוא הדין בכל ישראל ובכל דור ודור השם יתברך צמצם שכינתו לגדול הדור וממנו לתלמידיו ומהן לכל ישראל והמורה הלכה בפני רבו, ורוצה לעלות ממדריגתו ומצמצום שלו ללמוד בעצמו ולהתקרב בעצמו להשם יתברך שלא על ידי המשכת הצינורים מרבם חייב מיתה. וזהו בקרבתם לפני ה' כו', כלומר קרבו עצמם להשם יתברך שלא על ידי המשכת צנורים למשה וממשה לאהרן ומאהרן להם לכן קרה להם כה. וזהו ואל יבוא בכל עת, בכל עת הוא למעלה מהצמצום שכל יום ויום יש לו צמצום בפני עצמו, כי לכאורה למאן דאמר מורה הלכה בפני רבן היו מהו בכל עת. אך לפי זה הוא מובן:

ועתה נבאר דעת שתויי יין נכנסו, וכי איך יעלה על דעת קדושי עליונים שיכנסו שתויי יין ובפרט שהוא אחר אזהרה. ונראה, כי לעיל בפרשת שמיני (ט, ו) כתוב בפסוק זה הדבר אשר צוה ה' לעשות וירא אליכם כבוד ה'. ולכאורה הוא שפת יתר זה הפסוק. ורש"י ז"ל פירש בפסוק (שם כג) ויצאו ויברכו את העם, לפי שכל שבעת ימים שהעמיד משה את המשכן ושימש לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואמרו למשה כל הטורח שטרחנו כדי שתשרה שכינה בינינו שיתכפר לנו מעשה עגל. אמר להם משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו תשרה שכינה בכם ותדעו שעל פי הדיבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה. והנה לא נרמז בפסוק דרוש של רש"י. ונראה, דהנה כשאדם עובד את ה' מרגיש תענוג גדול, כי בעבודתו משמח את הבורא ברוך הוא כמאמר (משלי י, א) בן חכם ישמח אב, ובא שמחה ותענוג לכל העולמות ומכריזין בכל העולמות הבו יקר לדיוקנא דעביד רעותא דמרא ואין לך תענוג גדול ושמחה וחדוה יותר מזה. אכן אין זה עיקר העבודה

כי זהו על מנת לקבל פרס. והרמב"ם בהלכות תשובה קראו שלא לשמה. אמנם עיקר העבודה את ה' אלהינו הוא בגין דאיהו רב ושליט והוא נותן חיות בכל העולמות ובכל הנשמות. ולכן נראה לבאר על מה שהוקשו כל המפרשים למה לא נאמר בתורה שכר עולם הבא, כי הנה כל שכר העולם הבא אינו מפורש כלל בתורת משה, רק בדברי חכמינו אשר המה כנים ואמיתים כגון תענוג של לויתן אשר בתוכו צדיקים ישתעשעו עם נשמת כל הצדיקים בפרט התענוג אשר יתענגו (חסר הסיום):

את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו (ויקרא יח, ד). כי חוקות הם המצות שאין להם טעם. והמשפטים הם המצות שיש להם טעם. ובאמת כשאדם עושה המצות שאין להם טעם אזי הוא מזדכך בזה להבין המצות שיש להם טעם אבל חס ושלום כשאדם אינו עושה המצות שהם חוקים אזי אין לו שכל כלל להבין המצות שיש להם טעם כדי לעשות. וזהו את חוקתי תשמורו, כשתעשה המצות שהם חוקים שאין להם טעם אזי יזדכך שכלך להבין המצות שיש להם טעם לעשות. וזהו ואת משפטי תעשו כו'. וזהו הרמז אשר יעשה האדם וחי בהם, שיבין שהמצות הם החיות שלו:

כתיב איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' (ויקרא יח, י). נבוא לבאר, כי הנה ידוע מה שאמר דוד המלך עליו השלום (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, דהיינו שבכל עסקיו ומעשיו יהיה כוונתו רק בשביל תענוג הבורא ברוך הוא ומה שנושא אשה לא משום תאותו, רק משום שציוונו השם יתברך ליקח אשה צריכים אנו לחשוב זה תמיד ולא יקרבו אליה חס ושלום בשביל הנאתו, רק יקרב אליה מציווי הבורא ברוך הוא. וזה כוונת הכתוב איש איש אל כל שאר בשרו, דהיינו לאשתו שהיא שאר בשרו. לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו אליה, רק משום לגלות ערותה ולא בעבור ציווי הבורא. על זה הזהיר הכתוב לא תקרבו בשביל זה אצלה, רק בשביל זה יקרב לחשוב שעושה זה לקיים ציווי הבורא ברוך הוא. וזה כוונת הכתוב אני ה', כלומר שיקרב אליה לחשוב שאני ה' ואני צויתי לו והוא מקיים מצותי בזה ולא להנאת עצמו כלל.

קדושים

קדושים תהיו כו' (ויקרא יט, ב). במדרש (ויק"ר כד) יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני ה', קדושתי למעלה מקדושתכם. הנראה לי בזה וכבר האריכו הקדמונים בענין הזה, דהיינו במה שיכול האדם לגשת על עבודת הקודש איזה עבודה שהוא בלב הוי אומר זה תפלה, דהיינו במה שנותן נגד עיניו גדולת הבורא ברוך הוא אומר מה אני לבקש ולזעוק לפני המלך הגדול מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הלא אני עפר רמה ותולעה מלא עונות ופשעים, ואחר כך חושב בעצמו מהיום והלאה אני מקבל עלי עול

מלכות שמים באמת ובלב שלם וכן בכל יום ויום ילך ממדריגה למדריגה וישמע חכם ויוסיף לקח. וזהו דאיתא במסכת שבת (כא:) נר חנוכה בית שמאי אומרים כו', ובית הלל אומרים מוסיף והולך, פירוש לפי שבכל יום מהח' ימי חנוכה כאשר מקיים מצוה ומצוה גוררת מצוה, אזי מתדבק לעבודת הבורא ברוך הוא ובכל יום כאשר עושה עוד מצוה אזי מתדבק יותר להבורא ברוך הוא ונמצא אז רואה גודל שפלותו, כי כל מה שהוא קרוב יותר אל המלך אזי נראה יותר בעיניו גודל שפלותו ובזה יהיה יכול לבוא אל מדריגת אי"ן ולענוה יתירה. ובית הלל שהיו במדת ענוה ביותר על כן אמרו מוסיף והולך כנ"ל. וזה כוונת המדרש קדושים תהיו, יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני ה', קדושתי למעלה מקדושתכם, דהיינו מחמת רוב קדושתכם אזי נתקדש שמי ביותר. וזהו קדושתי למעלה , דהיינו שנתקדש שמי מחמת קדושתכם. והנה מה טוב ומה נעים לכל איש הישראלי להתדבק במדת ענוה וכמאמר הכתוב (משלי כב, ד) עקב ענוה יראת ה', ואז יגרום שיתקדש שמו הגדול בזה על ידי אנשים אשר הם בוודאי חשובים ועושים מצות ומעשים טובים ואף על פי כן הם בעיניהם כאין נגד הבורא וזהו שנתגדל שמו ברבים. כן יתן לנו השם יתברך מדת ענוה ושאר מדת ישרות אמן:

או יבואר קדושים תהיו, להבין הענין מאי קדושים תהיו כו', איש אמו ואביו תיראו, מה סמיכת זה לזה. ונבאר קודם משנת עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים וכו', דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך, למקום כו'. ולפני מי אתה עתיד כו', לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. (אבות ג, א) ולכאורה הוא תמיה, כי מי לנו גדול מעקביא בן מהללאל בענוה ויראת חטא וידבר ממדריגה קטנה כזאת שהוא יראת העונש. ב', קשה אריכות הלשון דע מאין כו' ולאן אתה הולך כו', והדר מפרש, ומהראוי היה לו לומר, דע מאין באת מטפה סרוחה כר:

ונראה לפרש בעזרת השם הענין הוא כך, אם תהיה טוב אז מאי"ן באת כו', במדריגה טובה. ואם חס ושלום להיפך אזי יהיה מאין באת מטפה סרוחה. כי ידוע שיש שני מיני מדריגות של יראת השם יתברך. האחד, הוא יראת העונש חס ושלום. והב', היא יראת הרוממות היא יראה האמיתית והוא מדריגת צדיקים מחמת שהצדיק מסתכל תמיד באי"ן הנעלם והחכמה מאין תמצא ומעלה תמיד על מחשבתו שהבורא ברוך הוא וברוך שמו אין סוף ואין תכלית ולית מחשבה תפיסה ביה כלל ומעלה תמיד על מחשבתו איך שכל המלאכים ושרפים חיות ואופני הקודש עד אין שיעור ומספר וכל העולמות עד אין מספר כולם מתבהלים ומתפחדים מאימתו ואיך בריה שפלה כו'. והנה כשבא צדיק

ליראה זו ומתמיד בה הוא דבוק ברוחניות ומשבר כל התאות הגשמיות הוא חלק אביו ואמו שנתנו בו ומדבק בנ"ר ונשמה חלק הבורא ברוך הוא וברוך שמו כמאמר חכמינו ז"ל (קידושין ל:) שלשה שותפים באדם, עד שמהפך חומר לצורה ומסתכל תמיד באי"ן הנעלם. וזה היה מדריגת משה רבינו עליו השלום שהיה עניו מכל האדם, רוצה לומר שהיה תמיד דבוק באי"ן הנעלם וממילא היה בעיניו כאין והיה עניו מכל אדם. וזאת היראה היא עיקרית מכל המצות, כי כל המצות הם להזדככות החומר רמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח איברים ושס"ה מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידין, בכדי שיבא לידי יראה זו ולדבק את עצמו במדת אין. והנה מי שזוכה ליראה זו כיון שהזדכך חמרו ובטל ממנו חלק אביו ואמו ונעשה מחומרו צורה ודבק בהשם יתברך בוודאי הוא אינו בא מטפה סרוחה ואין הולך למקום כו'. גם ידוע שהצדיק נקרא בן להקדוש ברוך הוא כמאמר (משלי י, א) בן חכם ישמח אב וכו', והחכמה הוא היראה כידוע. וכשבא בן אצל אביו למשפט בודאי אין לו לירא כלל, כי בוודאי יצא זכאי בדין. מה שאין כן מדריגה השניה שהוא יראת העונש ואין לו יראת הרוממות הנ"ל הוא מדובק מחלק אביו ואמו אזי הוא בא מטפה סרוחה והולך למקום כו' והוא במדריגת עבד והעבד כשבא למשפט אינו יודע אם יצא זכאי:

וזהו כוונת עקביא בן מהללאל שמדבר מב' מדריגות הנ"ל. מדריגה הא', דע מאין באת, פירוש שיסתכל האדם תמיד באי"ן הנעלם איך הוא מחיה ומהוה כל העולמות כולם בכל רגע ממש מאין ליש ובלתי חיותו הכל אפס וזו גם כן ולאן אתה הולך, כלומר שכל עשיית המצות כדי שתקרב עצמך למדת האי"ן. מה שאין כן חס ושלום אם לא תעשה רצונו של מקום ותדבק עצמך בגשמיות אזי מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך כו' ולפני מי אתה עתיד כו' לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כיון שהוא במדריגת עבד משפטו לפני המלך דייקא ואינו יודע אם יצא זכאי. וזו כוונת הפסוק קדושים תהיו כי קדוש אני איש אמו ואביו תיראו, היינו שצריך אדם לירא שלא ידביק עצמו בחלק אביו ואמו שהוא הגשמיות ולקדש את עצמו ולבקש ולדבק בחלק הבורא יתברך שמו ויהיה מובדל מהגשמיות. וזו כי קדוש אני ה':

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו (ויקרא יט, ג). הכלל הוא, כי הירא מדבר בוודאי קצת דקצת משיג, דהיינו שיש לו יראה ממנו ובוודאי להשיג כל מהות הדבר אי אפשר להשיג כי במחשבה היא גדולה מדבר שמשיג כן הוא בוודאי כיון שהעולמות יש להם מהקדוש ברוך הוא יראה בוודאי הם משיגים קצת דקצת ממדותיו. ובוודאי להשיג כל מדותיו אי אפשר, רק ששופע וזורח על העולמות שיש עילה על הכל אשר אין להשיג

אותו. והנה זה הבחינה אשר העולמות משיגים קצת דקצת מדותיו בכדי לירא מלפניו זה נקרא אב ואם, כי אב ואם הוא מה שהעולמות משיגים קצת מגדולת הבורא בכדי לירא מלפניו. וזה הבחינה אשר הוא שופע וזורח על העולמות שיש עילה על הכל אשר אי אפשר להשיגו זה נקרא בחינת שבת, כי שבת הוא בטל ממלאכתו, ואף על פי כן יש שם פעולה במחשבה. וזהו איש אמו ואביו תיראו, כי מזה מה שהעולמות משיגים קצת דקצת מדתו זה העיקר היראה. ואת שבתותי תשמורו, מזה שופע עליהם בחינת שבת כנ"ל:

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן כו' (ויקרא יט, לב). כי הנה לפי מה שכתבנו שעיקר היראה הוא יראת הרוממות בגין דאיהו רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין וכולהון קמיה כלא חשיבין, וכשהאדם הוא במדריגה זו הוא נקרא בן אהוב למקום. והנה בן חביב שאביו אהבו אהבה רבה ואהבת עולם הבן ירא מאוד לעבור רצון אביו חס ושלום שלא יהיה צער לאביו חס ושלום אשר אהבו אהבה עזה וכל מגמתו לעשות נחת רוח לאביו שבשמים כמאמר חכמינו ז"ל (חגיגה טו:) ישראל מפרנסין לאביהן שבשמים, בתורה ועבודה וגמילות חסדים וקיום המצות. אבל חס ושלום להיפך אמרו חכמינו ז"ל שכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי, כביכול יש לו צער להבורא ברוך הוא. והצדיק ירא תמיד שלא לצער חס ושלום לאביו שבשמים, רק לעשות נחת רוח לאביו שבשמים ובחינת יראה זו הוא שירא ממדת הרחמים, כי יש מי שירא ממדת הדין חס ושלום ובבחינות הנ"ל הוא שהצדיק ירא ממדת הרחמים שלא יהיה צער חס ושלום למדת הרחמים כי עיקר בריאת העולם היה להטיב לברואיו כידוע. ויותר ממה שהעגל רוצה כו', עיקר כוונתו היה להשפיע חסדו ורב טוב לבית ישראל וכשחס וחלילה אין עושין רצונו של מקום שכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי כו'. ונמצא עיקר יראת הצדיק שלא יהיה חס ושלום צער למדת הרחמים ולהשפיע חסדים ורחמים וחיים ושלום על ישראל, כי זה עיקר התענוג של הבורא ברוך הוא. וידוע שזקן ושיבה הוא מדת הרחמים כידוע מאמר חכמינו ז"ל בסיני נדמה להם כזקן מלא רחמים. וזו פירוש הפסוק מפני שיבה תקום, רוצה לומר שעיקר היראה הוא ליראה מפני שיבה, הוא מדת הרחמים. והדרת פני זקן, שלא תאמר קלני מראשי חס ושלום, כי אם עוז והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. וזהו והדרת פני זקן:

אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן (ויקרא כא, א). הענין, כי יש ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה לכל אחד יש בחינות חיים וחס ושלום להיפך, כי בעולם העשיה אנו רואים

שיש חיים וחס ושלום להיפך. וכמו כן בעולם היצירה שהוא הדיבור יש בחינה כשאדם מדבר דבר הבל זה נקרא היפך וכשאדם מדבר דבורים טובים בתורה ובמצות ובעבדות הבורא ברוך הוא זה הבחינה נקרא חיים. וזהו מרומז בפסוק (משלי יח, כא) החיים כו'. וזהו עיקר בעבדות ה' שישמור האדם בדיבורו. וכמו כן בעולם הבריאה שהוא המחשבה יש בחינות חיים כשאדם מחשב תמיד בעבודת ה' הבחינה הזאת נקרא חיים וחס ושלום להיפך כו'. ויש עולם למעלה מהם שהוא עולם היראה שהוא בטל במציאות שם יש גם כן בחינות חיים וחס ושלום להיפוך. והעיקר הוא הדיבור שישמור האדם עצמו בדיבורו, כי הכל תלוים בדבורים של אדם. וזהו הרמז אמור אל הכהנים כו' ואמרת אליהם לנפש לא יטמא, כי הכל תלוים בדיבור ודו"ק:

או יבואר הפסוק אמור אל הכהנים, בהיות כאשר ציוה ה' למשה לאמר לכהנים שיקדשו עצמם, אך פן ירום לבב הכהנים ויתגאו לבבם לאמר מי כמוהם אשר בהם בחר ה' מכל ישראל להקדישם בקדושה והאכילם קדשי שמים שאסור לזרים בוודאי הם חשובים לפני המקום מאוד וחיבתו להם יותר מכל ישראל וירום לבבם על אחיהם בני ישראל. לכן להוציא זה מלבם צוה הקדוש ברוך הוא שיקדים להם הקדמה אחת שלא ירום לבבם ואחר כך יגיד להם את אשר צוה ה'. והוא, דבאמת לא שייך שיתנשא האדם אלא בדבר שהוא עמל וטורח ויגע עצמו בו מה שאין כן דבר שלא עמל בו כגון יחוס אבותיו לא שייך בזה התנשאות, כי במה נחשב הוא, וזהו אמור אל הכהנים בני אהרן, כלומר שמקודם תקדים להם מה שחפץ השם יתברך בהם הוא לא מצד עצמם רק מצד היותם בני אהרן, שאהרן היה קדוש כל כך עד שבקדושתו הכניס בבניו קדושה גדולה קדושי עליון ולא הם עצמם פעלו כל זאת ולכן אין להם במה להתפאר. ואחר כך אז ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, הקדושה שאני מקדש אותם. מה שאין כן כשתאמר להם מקודם ירום לבבם על אחיהם בני ישראל וצוה השם יתברך להכניסם במדת ענוה לבלתי ירום לבבם:

ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף (ויקרא כא, ט). דידוע כשאדם חוטא חס ושלום עושה פגם למעלה ונותן כח לקליפות. והרפואה לזה לשרוף את החיצונים על ידי שמתלהב להבורא ברוך הוא וברוך שמו וההתלהבות ההוא בא על ידי החטא מחמת שחטא והיה במחשבות חשכות. וזה פירוש ובת כהן כו', כלומר הנשמה כדאיתא בזוהר. כי תחל לזנות את אביה היא מחללת, שעושה פגם למעלה ונותן כח לחיצונים. הרפואה היא באש תשרף, פירוש על ידי התלהבות שמתלהב אחר כך לעבודת הבורא ברוך הוא בשביל החטא שחטא תשרף כל הקליפות אמן:

* והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם אשר ירימו לה' (ויקרא כב, טו). מילת והשיאו, אינו מובן. ורש"י נדחק בזה מאד. ולבאר על פי טעם למה הזהירנו השם יתברך שלא לאכול קדשים מאחר שהמאכל קדוש אדרבה היה מהראוי לצוות אותנו לאכול מאכל הקדוש הזה לקדש עצמינו. אמנם על פי משל יבואר, שאין מניחים לבית מלך אלא חכם אשר יודע האיך לכבד את המלך ברוב נעימות קולו, לא כן האיש חסר תבונה אשר אינו יודע האיך לעמוד בפני המלך והאיך לעמוד באימה בחדריו אין מניחים אותו לחדרי המלך כיון שהוא חסר תבונה וחס ושלום כשיבוא לחדרי המלך ויעשה שטות בחדרי המלך גדול עונו מנשוא, כי אם הוא מבחוץ לא איכפת למלך כל כך בעשיתו מעשה נערות ואם יהיה בחדריו ויעשה שטותיו גדול עונו מנשוא. כן הדבר הזה, דבשלמא הכהנים יש להם דעת ושכל האיך להיות בחדרי המלך ואיך לעמוד לפניו ולכן הכהנים הכניסם השם יתברך לחדריו וקדשם בקדושה יתירה לאכול מאכלים קדושים בעבור היותם קדושי עליון ויודעים האיך להתנהג, לא כן הזרים שאין להם דעת ותבונה האיך להיות בגינת ביתן המלך מלכו של עולם לכן לא הכניסם לקדושה זו לאכול מאכלים קדושים כאלו, כי כשחס ושלום יבואו בחדריו ויעשו שטות אזי יתגדל ויתנשא העון חס ושלום ויהיה להם זה לרעה, כי אם עושים השטות כשהם מבחוץ אין העון גדול, מה שאין כן כשיבואו בחדרי המלך יתגדל העון ויתנשא:

וזהו כוונת הכתוב ולא יחללו את קדשי בני ישראל, פירש רש"י להאכיל לזרים. וכדי שלא תקשה למה לא ציוונו השם יתברך להאכיל קדשים לזרים. על זה מפרש הכתוב והשיאו אותם עון אשמה, כלומר שהעון שנעשה אז בהיותם אוכלים את הקדשים יתנשא ויתגדל. וזהו לשון והשיאו אותם עון, כלומר שהעון יתנשא אותם אליהם באכילתם את קדשיהם, לכן אסר להם לאכול בקדשים שלא יגיע להם רעה מזה לא כן הכהנים מביני דעת להשכיל לעמוד בחצר המלך הקדישם לאכול בקדשים ובשאר קדשי כהנים. לכן יזהר האדם מאד במדת הענוה שלא יעלה במעלות המדריגות אשר אין ערכו בכך ואשר עדיין לא הגיע לזה, כי אם אדרבה להיות שפל רוח בעיניו. ואם רואה בעצמו איזה מצות ומעשים טובים לא יהיה נחשב בעיניו שהוא עובד ה' ואדרבה צריך להסתכל שיש צדיקים עובדים ה' יומם ולילה אשר אינו מגיע לקרסולי רגליהם. וכמו שביארנו על הפסוק (דברים ד, לט) וידעת היום כו' כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ואל הארץ מתחת, דעיקר בריאת אדם לבוא במדריגת ענוה ואם יראה אדם בעצמו מצות ומעשים טובים צריך להסתכל שיש צדיקים עובדים ה' יומם ולילה אשר אינו מגיע לקרסולי רגליהם ויבין בהסתכלותו בהם מיעוט ערכו ושפלותו. לא כן בעסקי עולם הזה כשיש לו מאה

זהובים אל יסתכל שיש עשיר יותר ממאה זהובים ויקנא עצמו בו, רק אדרבא יסתכל במה שלמטה ממנו שיש עני אחד אשר אין לו אפילו פרוטה. והנה רבותינו ז"ל דרשו בשמים ממעל, זו הנשמה. ועל הארץ מתחת, זו הגוף. וזהו כוונת הכתוב בשמים, כלומר בצרכי שמים, דהיינו בצרכי הנשמה מה שנוגע לעבדות הבורא ברוך הוא תסתכל ממעל, על דבר שהוא ממעל לך על הצדיק שיש בידו מעשים טובים יותר ממך ותבין שפלותך. ועל הארץ, בעסקי הגוף הנוגע לעולם הזה מתחת, פירוש תסתכל במה שלמטה ממך שיש עני יותר ממך כנ"ל ודו"ק:

וספרתם לכם ממחרת השבת. ממחרת יום טוב של פסח (ויקרא טו-טז). לכאורה להבין למה כתוב השבת. ויבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (ב"ר א) בראשית (בראשית א, א) בשביל ישראל כו', נמצא כל העולמות נבראו בשביל ישראל. ובאמת עד שעת יציאת מצרים לא נתגלה עדיין אהבת ה' לישראל, רק בשעת יציאת מצרים נעשה הגמר לבריאת עולם ונתגלה הטעם מבריאת עולם משום כי אז נתגלה החיבה מן ה' לישראל. ונמצא פסח הוא כמו שבת, כי הטעם בשבת כי בו שבת מכל מלאכתו (בראשית ב, ג) ובפסח שבת מן המחשבה כמבואר בזוהר הקדוש, כי יש שבת עליון ושבת התחתון הרצון במעשה ומחשבה ושבת בראשית כי בו שבת מכל מלאכתו, דהיינו שאז נתגלה מעשה ה' בבריאת עולם. ופסח נתגלה המחשבה מבריאת עולם בשביל ישראל כנ"ל. ואז נגמר בריאת עולם, כי אז ביציאת מצרים נתגלה אלהותו יתברך ונתגלה המחשבה מבריאת עולם. ונמצא פסח הוא שבת כנ"ל. וזה ממחרת השבת על פסח:

וזה שאמרו רבותינו ז"ל אלו שמרו ישראל שני שבתות, דהיינו שבת עליון כנ"ל, כי כל מה שאדם עובד יותר ועושה מצות ה' ביותר נתגלה הטעם מבריאת עולם בשביל ישראל שעושים רצונו יתברך. וזהו שנרמז בסימן מן פסח א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ על ימים טובים הבאים ו"פ מורה על פורים שעבר. ועיין במגן אברהם. ונבין למה מורה על כל יום טוב להבא ועל פורים על עבר, כי מבואר ברמב"ן הקדוש פרשת בא בסופו, שהקדוש ברוך הוא עושה תמיד ניסים עם ישראל כנאמר על נסיך שבכל יום כו' ועל נפלאותיך כו', רק שאין ידוע לנו עיין שם. כי הכלל יש ניסים נגלים עם ישראל שהוא למעלה מהטבע כנס יציאת מצרים וקריעת ים סוף שהוא למעלה מן הטבע, ויש ניסים שהם מלובשים בטבע כנס של מרדכי ואסתר עם אחשורוש שהרג אשתו כו' ואחר כך הרג אוהבו בשביל אשתו שהנס נראה בטבע. אבל כאשר נתגלה הניסים שהוא למעלה מן הטבע כנס של יציאת מצרים אז נתגלה שגם זה שהוא נעשה בטבע הוא רק מן ה' לבדו, כי מן הנגלה נראה שהנסתר שנעשה בטבע הוא רק על ידי ה' לבדו ולא בטבע

כלל. והנה כל הניסים שכתוב בתורה עד יציאת מצרים כגון המלחמה שעשה אברהם עם הארבעה מלכים ושאר ניסים היה נראה כטבע, אבל אחר כך כאשר נתגלה הניסים של יציאת מצרים נתגלה אז שכל מה שנעשה מן בריאת עולם, דהיינו הרעב ושבע של מצרים ושאר ניסים שכתוב בתורה כנ"ל היה הכל מן ה' לבדו ולא בטבע כלל, כי מן הנגלה כו' וכאשר ביארנו שהנס מפורים היה גם כן בטבע, רק מן הנס של יציאת מצרים נראה שהכל אינו טבע כלל רק מן ה' לבדו. וזהו שמורה הסימן א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ על להבא, כי בפסח נתגלה אומה הישראלית לה' לבדו ולהם קבע היום טוב לכך מורה על להבא, כי מאז נתגלה אהבת ה' לישראל וניתן לישראל היו"ט ו"פ מורה על פורים שעבר, דהיינו להורות על כל המעשים אשר נעשו עד יציאת מצרים שהיו נראה כטבע וכן הנס דפורים שנראה כטבע מורה ו"פ שאינו בטבע כלל כל המעשים הנ"ל רק הכל מן ה' ומעשה ה' הוא ולא בטבע כלל:

או יבואר, וספרתם לכם ממחרת השבת. דהנה בקשת ישראל שיוכלו לעבוד השם יתברך בלב תמים ובגשתם להעתיר מהשם יתברך כל בקשתם הוא שיוכלו לעבוד השם יתברך ואינם זוכרים כלל לבקש מהשם יתברך צרכם ופרנסתם. אמנם יש עת לישראל שאינם במדריגה זו ומתפללים להשם יתברך עבור עניני צרכם ופרנסתם. אפס כשישראל הם במדריגה גדולה אז אינן חושבים כלל להעתיר עבור צרכם. והנה זו המדריגה לבקש הכל עבור עבדות ה' זה נקרא שבת, כי שבת הוא מעין עולם הבא ואין בו שום אחיזה מעולם הזה. וזה כוונת הכתוב וספרתם לכם, פירוש אימתי תביאו בהירות בעסקי הטבעיים לכם, בעניני פרנסה וצרכי האדם. ממחרת השבת, כשאתם בבחינת אחר השבת. אמנם כשאתם בבחינת השבת אזי ישכח מאצליכם לבקש טובה עבורכם. והנה בימי הספירה אנו מבקשים טובה עבורינו, ובשבועות אנו מעלים מה שבקשנו עבור צרכינו בימי הספירה הכל לעבודת השם יתברך, כי בחג השבועות אנו מבקשין הכל עבור עבדות ה'. וזהו (במדבר כח, כו) וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם, פירוש מה שפעלתם בשבועותיכם, דהיינו בימי הספירה שהיו בשבועותיכם שלכם שבקשת' עבורכם תביאו הכל לה' להשם יתברך:

או יבואר, וספרתם לכם ממחרת השבת, אשר דרשו חכמינו ז"ל (מנחות סה:) ממחרת הפסח, לאפוקי דעת הצדוקים. וצריכין אנו להבין למה דייקא בכאן נקרא יום טוב שבת, כי הנה כשהאומן עושה מלאכה כשגומר המלאכה וניכר למה עשאו ותכליתו של המלאכה אז כשגומר המלאכה ותכליתו אז שבת וכן כביכו"ל אצל השם יתברך אחר ששת ימי המעשה שבת ממלאכתו ונקרא שבת בראשית וכשברא החיות הוא השכליות

לעבדו ולידע שהוא הבורא והוא היוצר והוא האל אחר שנגמר וניכר בעולם החיות הללו, דהיינו השכליות הללו אז שבת ונקרא שבת. והנה משנברא העולם אף על פי שעשה נפלאות גדולות כגון בימי המבול ומעשה דור הפלגה והפיכת סדום עדיין לא נתגלה אלהותו, כי לא חזר שום אדם בתשובה ממעשים הללו, כי כולם עמדו במרדם ונח צדיק מעיקרו היה וכן אברהם בימי דור הפלגה צדיק מעיקרו היה ולא מחמת הנפלאות שהכירו את הבורא. אמנם ביציאת מצרים מטובות הבורא ברוך הוא לישראל אז הכירו והבינו והשכילו את הבורא ברוך הוא ונגמר בריאת החיות הוא השכליות לעבדו בחג הפסח כי אז נעשו הנסים הללו לכן נקרא ממחרת השבת ממחרת הפסח, כלומר שאז נגמר בריאת החיות והשכליות לעבוד הבורא ברוך הוא. ולכן נאמר וספרתם לכם, דאיתא בזוהר, וספרתם לכם, לכם דייקא. דהנה הבריאת העולמות בגשמיות זה אינו תלוי במעשינו, כי אם כאשר ברא ויצר ועשה והגביל הבורא ברוך הוא. אכן בריאת החיות והוא העולם השכליות לעבדו ולאהבה אותו וליראה מפניו זה תלוי בבחירת האדם. לכן נאמר וספרתם לכם, לכם דייקא כלומר הדברים תלוים בכם:

או יבואר, וספרתם לכם, והוא קרוב לאופן הנ"ל, כי הנה בפסח נתגלה אלוהותו על ידי ניסים ונפלאות ושראוי לעבדו. אמנם השם יתברך רוצה הגם שהוא מעורר אותנו מלמעלה לעבדו שנהיה אנחנו חפיצים להתעוררות הזה. וזה סוד הספירה שבשבוע הראשון אנחנו חפיצים באהבתו, ובשבוע השניה אנחנו חפצים ביראתו, ובשבוע השלישית אנחנו חפצים שיתפאר בנו כאב המתפאר בבנו, ובשבוע הרביעית והחמישית שנאמין באמונת הבורא ברוך הוא, ובשבוע השישית שנהיה אנחנו דבוקים ומקושרים בעבודתו, ובשבוע השביעית שאנחנו ממליכים אותו על כל העולם כולו ועלינו. לכן אחר שאלו המדות נמשכים מהבורא ברוך הוא באלו ימי הספירה יש לאדם בימי הספירה להתבודד ולעבוד את ה' אלהינו כיון שבאלו הימים נמשכים אלו המדות הישרים לעמו בית ישראל, ובפרט בעת הספירה יש לאדם לשמוח ולדבק את עצמו באלו המדות ישרים, כין שאדם חפץ שמידות ישרים ימשוך בו אהבה ויראת הבורא ימשוך בו כמאמר חכמינו ז"ל (מכות י:) בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. והנה בפסח היה התגלות והתעוררת של מדות ישרים והשכליות מהבורא ברוך הוא, ובספירה הוא התעוררת שלנו שאנחנו חפיצים בזה התעוררת העליון מה שנתגלה בפסח ממילא ניתוסף מלמעלה יותר הארה והזדככות בזה החפץ והרצון שאנחנו חפיצים. לכן יש לספור ספירת העומר באהבה וביראה וכן בימי הספירה להיות מוכנים ורוצים בזה השפע. וזהו וספרתם לכם, לכם דייקא, כלומר הפעולה שאתם מעוררים עצמיכם לאלו המדות בספירה זהו בכם,

כי בפסח היה התעוררת העליון ובספירה אנחנו רוצים לזה התעוררת וזהו לכם. ונמשך לנו מלמעלה בימי הספירה מה שנמשך בפסח ביותר הזדככות וביותר הארה:

וזה שאמרו במסכת ראש השנה חכמי ישראל מונין למבול כר"א, ולתקופות כרבי יהושע, כי תקופות המה הסיבות, וגם תקופות מורה לזמן, והוא סוד החיות שבעולמות והמשכיל יבין. ועתה הגיע עת דודים במה שאמרו חכמינו ז"ל במבול כר"א ולתקופות כרבי יהושע וחכמי אומות העולם מונין אף למבול כרבי יהושע, כי לכאורה אין לו הבנה כיון שאומות העולם מונין שלא כדעת חכמי ישראל למה קורין אותם חכמים מי שהוא נגד דברי תורה ושלמה קראו כסיל ואויל. אמנם נראה דרך דרש, כי כבר ביארנו בביאור מסכת פסחים (קיח:) כשחלה ר' ישמעאל בר' יוסי שלחו לו אמור ב' או ג' דברים שאמרת לנו בשם אביך, שלח להם הללו את ה' כל גוים כו' (תהלים קיז, א) מה עבידתיה אלא הללו את ה' כל גוים, אניסים ונפלאות דעביד בהדייהו וכל שכן אנן דכי גבר עלינו חסדו. והנה בודאי לאומות העולם לא עשה הקדוש ברוך הוא שום נס. אפס דמלת בהדייהו קאי על ישראל. אך איך שייך הלשון אניסים ונפלאות דעביד בהדייהו. ונראה, דעיקר תכלית כל הנבראים לעבדו ולהללו ולכבודו ברא הכל ואפילו בהמות וחיות וצמח אדמה כדי להלל לשמו ושיאכל האדם ויהיה לו כח לעבדו ובזה עלייתן. והנה כל אחד מבני ישראל נהרג על קידוש השם ושמח מאוד שזכה שיתקדש שם שמים על ידו. והנה כשהקדוש ברוך הוא עושה ניסים ונפלאות לישראל ונוקם בצריהם באומות העולם היה לאומות העולם להללו ולשבחו שהם כלים שנתגלה אלהותו בעולם ויתקדש שם שמים על ידם ולהיות מקבלים עליהם באהבה וראוי להם לשמוח. אמנם טח עיניהם מראות וזה דרכם כסל למו ולא יחפוץ כסיל בתבונה אך לעתיד לבא אשר יפקח ה' עיני עורים ויהפכו כולם לעבוד את ה' כמו שהבטיח לנו הנביא (ישעיה ב, ה) בית יעקב לכו ונלכה באורחותיו, אז יהללו את שמו על ניסים ונפלאות שעשה לישראל בהדייהו עמהם, כלומר עם אומות העולם שהם היו כלים שיתקדש שמו הגדול והנורא בעולם. אמנם הם היו כלים שנתגלה מדת הגבורה ונקם בצרינו כל שכן אנן אניסים ונפלאות שנתגלה בעולם אלהותו עלינו כמו ביציאת מצרים שהיה חסד וטובה לישראל. וזהו מאמר כל שכן אנן דכי גבר עלינו חסדו ניסים ונפלאות ונתגלה חסדו ואמת ה' לעולם. נמצא כשהשם יתברך נוקם באומות העולם ועושה בהם נפלאות זהו חסדים שהאומות העולם נעשים כלי שיתקדש שם שמים על ידם שבחייהם לא נתקדש בשום פנים שם שמים על ידם. ואצל ישראל כשנותן להם גדולה הם מקטינים את עצמם ותולין הגדולה בבעליו ומהללים את שמו יתברך כשהשם יתברך משפיע לנו טובה הוא החסד. ואצל האומות החסד כשהשם יתברך נוקם בהם

ונעשים כלי שיתקדש שמו על ידם מה שלא נעשה על ידם בחייהם. ונודע שבתשרי מתגלה מדת המשפט ובניסן מתגלה מדת החסד והטוב לישראל. וזהו במבול שאז היה מדת המשפט כר"א. בתשרי, שאז הוא מדת משפט. ולתקופות כר' יהושע, כי הוא הנהגת עולם בחסד כמאמר המנהג עולמו בחסד. וזהו כר' יהושע בניסן, כי בניסן נגלה החסד. וחכמי אומות העולם שרוצים שיתקדש שם שמים על ידם אף במבול כר' יהושע, כלומר אף שהוא משפט הוא חסד. שמדת משפט שלהם הוא חסד להם שיתקדש שם שמים על ידם. וזהו כרבי יהושע שבניסן מתגלה החסד. וזהו למבול כר"א, ומדייק תיבת למבול, דלכאורה למבול איננו מוזכר לא בדברי ר"א ולא בדברי ר' יהושע, רק לבריאת העולם וללידת האבות ולגאולה. ולפי זה מדוייק היטב. והשם יתברך ישפיע עלינו חסד ורחמים ושמחה וטובה וברכה וחיים ושלום אס"ו:

מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג, לב). הענין, כי שבת הוא לשון ביטול כמד"א (איכה ה, טו) שבת משוש כו'. וזה מערב עד ערב, יהיה הפעולה שלכם. שתשבתו, שתבטלו שבתכם מי שרוצה לבטל אתכם, דהיינו המקטרג תבטלו אותו על ידי תפלתכם מערב עד ערב:

בהר

ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כב, ב). כי איתא בכתבי האריז"ל ואתה תדבר אל בני ישראל את שבתותי תשמורו כו'. (שמות לא, יג) ואיתא בטור, כי בשעת שעבוד מצרים היה משה רבינו עליו השלום מבקש מפרעה שיהיו ישראל נוחים יום אחד בשבוע מעבודה ובחר את יום השבת ובשעה שנצטווינו על השבת אזי שמח משה במתנת חלקו, כי הוא מקודם הציווי עלה במחשבתו שזה יום מנוחה. וזה פירוש ואתה תדבר, כי אתה מקודם צוית לנוח בשבת. וזהו את שבתותי תשמורו, שיהיו ישראל נוחים בשבת לא בשביל מנוחת עבודתם, רק מחמת שצוה השם יתברך לשבות בשבת. וזהו ושבתה הארץ שבת לה', כי דרך העולם לחרוש שדה שנה אחד ולהניח בור שנה ב' כדי שיהיה יפה להוציא הזרע. על זה בא מאמר השם יתברך ושבתה הארץ שבת לה', שבשנת השמטה שישבות הארץ לא תהיה השביתה מחמת טובות הארץ, רק שבת לה' מחמת צווי השם יתברך:

בחוקתי

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמורו ועשיתם אותם (ויקרא כו, ג). ולכאורה נראה בכאן יתר לשון, ומהראוי היה לכתוב אם תשמורו את מצותי ונתתי כו'. אבל הנראה בזה, דאיתא בגמרא (קידושין מ.) מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרף למעשה, דהיינו במה שהאדם חושב ומקבל עליו במחשבה לעשות איזה מצוה אזי הקדוש ברוך הוא

מצרפה למעשה, דהיינו כאלו עשאה מיד. וכל שכן כשאדם עושה איזה מצוה באמת בלי שום פניה אזי יכול להיות שיבוא אל מדריגה הגדולה לעשות עוד מצוה ואם עשה עוד מצוה אחת אזי יבוא למדריגה יותר גדולה. ולפי זה נקרא הצדיק בבחינת מהלך לפי שהולך ממדריגה למדריגה. וזהו מצוה גוררת מצוה. ועל פי זה נוכל לבאר מאמר חכמינו ז"ל (נדה עג.) תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח וכו'. פירוש, זה קאי על הצדיק. ועל זה אמר כל השונה הלכות, דהיינו שישנה בכל יום. הליכותיו, שהולך בכל יום ויום למדריגה יותר גדולה. אז מובטח לו שהוא בן עולם הבא. וזהו אם בחקותי תלכו, דהיינו אם תדבקו בחקותי אזי תהיה בבחינת מהלך. ואת מצותי תשמורו, לשון שמר את הדבר (בראשית לז, יא) דהיינו עוד אני אומר באם שתשמורו את מצותי. כלומר, באם שתחשבו לעשות מצותי אף על פי שאין אתם עושים עדיין אזי ועשיתם אותם. פירוש, שתחשב בעיני כאלו עשיתם אותם לפי שמחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה. וזהו ועשיתם אותם:

ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו, ד). מחמת שדברנו מקודם מענין שכר מצוה. כי גם בזה קשה הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ונראה לתרץ, מהא דאיתא בפרקי אבות (ד, ב) שכר מצוה מצוה, פירוש כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אלא שכר מצוה היא שגוררת עוד מצוה אחרת. וזהו ונתתי גשמיכם בעתם, ומחמת הגשם תהיה ברכה בעולם ותוכלו ליתן כל אחד צדקה, והיינו שכר מצוה מצוה, שמצוה גוררת מצוה:

ופקדתי עליכם בהלה וכו' (ויקרא כו, טז). ופקדתי, לשון חסרון כמו ויפקד מקום דוד (שמואל א' כ, כה) היינו אחסר מעליכם הבהלה ושאר מכות כי לא יהיה אצליכם. וזרעתם לריק, כי עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת ותהיה הזריעה לריק, כי לא יהיה צורך לזריעה רק אויביכם יזרעו:

סליק ספר ויקרא

במדבר

במדבר

שאו את ראש בני ישראל למשפחותם לבית אבותם וכו' ואת כל העדה הקהילו באחד לחודש השני ויתילדו על משפחותם לבית אבותם (במדבר א, ב-יח). ופירש רש"י ז"ל ויתלדו, הביאו ספר יחוסיהם. ולי נראה לפרש כפשוטו ויתילדו, לשון לידה. כי ידוע הוא שאומות העולם מתיחסים אחר אמם ולכן נקראו לאומים. מה שאין כן אומה הישראלית אחר שקבלו התורה ועשו את המשכן וכליו זכו להתיחס אחר משפחות אביהם כנודע

סוד הדבר. וזהו ויתילדו, נולד להם דבר חדש. וזהו למשפחותם לבית אבותם, שיתיחסו אחר משפחות אביהם. וזהו שאו את ראש בני ישראל, שאו מלשון התנשאות והרמה. למשפחותם לבית אבותם, היינו שזכו אחר קבלת התורה ועשיות המשכן וכליו להתיחס אחר אביהם:

כאשר צוה ה' את משה ויפקדם במדבר סיני (במדבר א, יט). יש לדקדק, הוי ליה למימר ויפקדם במדבר סיני כאשר צוה ה' את משה. ונראה, דהנה השם יתברך נתן התורה לישראל ונשמת ישראל הם גוף התורה. כי ישראל הם ס' רבוא אותיות לתורה נמצא ישראל הם התורה, כי כל אחד מישראל הוא אות מהתורה נמצא מה שפקד משה את ישראל למד את התורה. וזהו הרמז כאשר צוה ה' את משה, הרמז שציווי התורה אשר צוה ה' את משה הוא בעצמו מה שספר את ישראל. ומזה הטעם נראה הא דכתיב אך את מטה לוי לא תפקוד ולא תשא בתוך בני ישראל, כי ישראל הם נגד התורה שבכתב. ומטה לוי הם נגד התורה שבעל פה. וזהו בלוים על פי ה' פקד:

אך את מטה לוי לא תפקוד כו' בתוך בני ישראל (במדבר א, מט). כי התורה רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה הם אורות. והמשכן הוא מה שהאורות הרוחניות הם מצומצמים במשכן. וישראל הם גם כן אורות התורה. כי כל אחד מישראל הוא אות מהתורה. וכלל הוא, כמו שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים גשמיים, כן יש תרי"ג אורות שכליות בעבדות הבורא והם נקראים אברים הרוחניים והבורא ברוך הוא משפיע תמיד בהשכליות. ויש אדם שמשיג רק השכליות, ויש אדם שמשיג ורואה האיך השפע בא מעילת העילות על השכליות. וזהו הוא מראות הנביא כמו שנאמר (שמואל א' ט, ט) כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה. וזהו הרמז וזה מעשה המנורה כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה, ובמלאכת המשכן לא נאמר כן, כי המשכן רומז על השכליות, והמנורה, רומז על ראיות השפע הוא בכל רגע מעילת העילות על השכליות. וזהו כמראה אשר הראה ה' את משה, משה ראה איך השפע בא מעילת העילות על השכליות. ולכך לא פקד את הלוים בתוך בני ישראל, כי ישראל הם מורים על אורות השכליות ולוים מורים על השפע הבא מעילת העילות על השכליות. ולכך בטהרת הלוים כתיב (במדבר ח, ז) והעבירו תער על כל בשרם, כי שערות הם בחינות לבוש והלוים רומזים על בחינה עליונה שהוא בלא לבוש כלל:

נשא

יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' כו' (במדבר ה, כא). ויש לדקדק על לשון יתן ה' אותך, הלא מאתו יתברך לא תצא הרעה. ונראה, דהנה יש שהקדוש ברוך

הוא עושה דין ברשעים ואינו נתקדש שמו יתברך הגדול על ידם, ויש שהקדוש ברוך הוא עושה דין ברשעים ובזה נתקדש שמו הגדול. ונמצא זה הדין הוא חסד להם שהם נעשים כלים לקדושת שמו יתברך. וזהו חסד להם, כי אפשר יהיה עליה לנפשם בזה. וזהו הרמז (שמות יד, לא) וירא ישראל את היד הגדולה, ובאמת יד הגדולה רומז תמיד על מדת החסד ומה חסד היה כאן. ועל זה מפרש הפסוק (שם) וייראו העם את ה' ונמצא היו הם כלים שיתקדש שמו הגדול. וזהו החסד שעשה עמהם. וזהו הרמז כאן יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך כו'. וזהו הוא לה חסד שעל ידה נתקדש שמו הגדול לירא מלפניו. וזהו הרמז יתן ה' כנ"ל זה שעל ידה יתקדש שמו הגדול זה הוא לה חסד זה יתן ה':

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם (במדבר ו, כב-כג). והכלל הוא כך, דהנה הבעל שם טוב היה מוכיח תמיד את העולם בזה הפסוק (תהלים קכא, ה) ה' צלך, דהיינו כמו שהצל עושה מה שאדם עושה כך הבורא ברוך הוא כביכול עושה מה שאדם עושה. ולכך צריך האדם לעשות מצות וליתן צדקה ולרחם על העניים כדי שיעשה הבורא ברוך הוא גם כן עמו טובות. והנה המדה הזאת נקרא כה, כי פירוש המלה של כה הוא כך, פירוש כמו שהוא עושה גם כן הבורא ברוך הוא עושה. וזה ידוע שהבורא ברוך הוא רוצה להטיב לעמו ישראל, כי יותר ממה שהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק. וצריך האדם כשעומד להתפלל לפני הבורא ברוך הוא כל תפילת י"ח או שאר דברי תחנונים צריך להתפלל רק שיהיה להבורא ברוך הוא תענוג מזה כמו שאמרו במשנה (אבות ב, ט) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, פירוש שיהיה המעשה של אדם רק כדי שיהיה להבורא תענוג מזה. וזה ידוע כשאדם מתפלל בשבילו אזי נקרא מקבל וכשאדם רוצה לקבל דבר אוחז הגב יד לארץ והתוך יד למעלה. אבל כשאדם מתפלל רק שיהיה לבורא ברוך הוא תענוג מזה אזי נקרא משפיע שהוא משפיע כביכול בהבורא ברוך הוא והמשפיע אוחז גב יד למעלה ותוך היד למטה. והנה ברכת כהנים הוא בנשיאות כפים, דהיינו שאוחזים גב ידיהם כנגד פניהם כמו מי שירצה להשפיע. וזה פירוש הפסוק כה תברכו את בני ישראל, דהיינו שיברכו את ישראל כדי שיהיה להבורא ברוך הוא תענוג מזה ותהיו אתם משפיעים כביכול בהבורא ברוך הוא ואחר כך הבורא ברוך הוא ישפיע לכם כל טובות וברכות על ישראל כמו שאמרנו שזה המדה נקרא כ"ה כמו שישראל עושים כביכול הבורא ברוך הוא גם כן עושה ומשפיע לעמו ישראל טובות וברכות חיים ושלום אמן:

או יבואר, כה תברכו את בני ישראל אמור להם כו' ושמו את שמי על בני ישראל. הכלל, לכך צריכין הכהנים לברך את ישראל בקול שישמעו ישראל בכדי שאלו אותיות שישמעו ישראל מהכהנים יעשו רושם בישראל ויאירו מול פניהם ובזה הם מתברכין. וזהו כה תברכו כו' אמור להם, דוקא לומר להם האותיות ולא די שיבקש במחשבה על ברכת ישראל, רק לאמר להם האותיות מן הברכה. וזהו ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, וקאי על ישראל:

יאר ה' פניו אליך ויחונך (במדבר ו, כו). הכלל, כשאדם יש לו חן אזי בודאי יש לו מעלה. ובאמת מי יכול להתפאר עצמו נגד ה' שיש לו מעלה, כי להשם יתברך כל דייראי ארעא כלא חשיבין. ולזה מרמז הפסוק חסד הבורא ברוך הוא שעושה עם ישראל שנותן לישראל התפארת והדרת פנים בכדי שיהיה להם מעלה ויהיה לישראל חן בעיניו יתברך. וזהו הרמז ישא ה' פניו אליך, שנושא לך פנים, היינו הדרת פנים והתפארת בכדי שיהיה לך מעלה לישא חן בעיניו. וזהו ויחונך, בכדי שתמצא חן בעיניו יתברך:

הנשיאים, לשון נשיאות שירימו וינשאו את העם לעבודת השם יתברך. וזהו (במדבר ז, ב) וכל העומדים על הפקודים, לשון חסרון שהצדיקים עומדים כעמוד הברזל שלא יבואו העם לידי חסרון חס ושלום. או פירוש העומדים על הפקודים, מחמת מה באו לידי מדריגה זו מחמת על הפקודים, שתמיד הם במדת החסרון בבחינות מה:

לספירה

נראה לבאר מפני מה על כל המצות מתרי"ג מצות מברכין שהחיינו ועל מצות ספירת העומר אין מברכין שהחיינו. דהנה איתא בכתבי האריז"ל על פסוק (שמות ג, יב) תעבדון את אלהים על ההר הזה, דהנה ידוע שכשהיו ישראל במצרים היו משוקעים במ"ט שערי טומאה והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו גאלם ממצרים כדי לקרבם תחת כנפי השכינה ועל זה הוצרך להם לספור ז' נקיים ובלא ספירת הז' נקיים לא היה באפשר לקרבם תחת כנפי השכינה כידוע. וזהו פירוש הפסוק תעבדון את האלהים, פירוש תעבדו נו"ן עד כאן לשונו. ונמצא שהיו מצפים תמיד מתי תעבור המספר ושיגיע הקירוב ותמיד היה רצונם לכלות ימי הספירה ואם היה באפשר לכלות ימי הספירה ברגע אחד ותיכף ומיד יתחיל הקירוב אזי מה טוב ומה נעים היה להם בזה. ונמצא לפי זה אין שייך ברכת שהחיינו על זה:

יאר פניו אתנו סלה. (תהלים סז, ב) ולכאורה תיבת אתנו מיותר, והוי ליה למימר יאר פניו לנו סלה. ונראה, דאיתא בפסוק אשריך ישראל מי כמוך, ופירש רש"י ז"ל אשריך שלך מי כמוך שלך כו'. דאיתא במדרש (ב"ר א) בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית, היינו

שכל העולמות הם בשביל ישראל, פירוש מתנהגים על ידי ישראל על דרך מי מושל בי צדיק (מו"ק טז:) וכפי רצון ישראל כך נעשה בעולם. וזהו וספרתם לכם דייקא שכולם תולים בכם. וזה יאר פניו אתנו:

דרוש לשבועות

נשאלתי במדינת ליטא מפני מה נקרא חג שבועות בשם עצרת, והלא לא נזכר בתורה שם עצרת רק בשמיני עצרת. והשבתי בשלשה אופנים. אופן אחד, הוא על דרך הפשט הלא נראה בכל החגים יש בהם שני מיני עבדות להבורא ברוך הוא. האחד, הוא בעשיית המצוה השייך לחג פלוני בפסח אכילת מצה ודומיהן. והב', הוא איסור עשיית מלאכה. ובחג שבועות אינו כן, רק מצוה אחת, דהיינו שאנו נעצרין מעשיית המלאכה ועל זה נקרא בשם עצרת:

אופן הב', לפי שאנו רואים בחוש השכל שכל הימים טובים נקרא שמותן על שם המאורע, דהיינו על שם מצות הנוהגות וכן שאר מועדים, מה שאין כן יום שבועות אין נקרא על שם המאורע רק על שם מצות הספירה. והנה צריך להבין מפני מה נקרא יום טוב ההוא על מצוה שעברה, מפני שהוא כמו סיום מצוה כמו שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קיח:) תיתי לי דכד מסיימי וכו', וכמו שבאיזה סיום מסכתא אזי גדול מאד השמחה ועושין סעודות גדולות כמו שראינו באיזה אנשי מעשה אשר תורתם אומנותם, ובאמת לשמחה זו מה זו עושה הלא כבר עברה המצוה ההוא, אבל הוא מנהג נכון כמו שפירש רש"י (במדבר כט, לה) על שמיני עצרת שקשה עלי פרידתכם, למה הדבר דומה לשר אחד שהזמין את המלך עם כל שרי המלוכה על סעודה אחת אחר הסעודה כשרצה המלך לנסוע לביתו אז אמר למלך קשה עלי פרידתך ממני על כן עצור עצמך עוד בכאן בכדי שלא יפרדו איש מעל אחיו. והוא הדין כאן לפיכך נקרא שמיני עצרת, לפי שכל ימי החג מקריבים כמה פרים וכמה אלים על זה אנו עושין שמיני עצרת בכדי לעצור עוד השמחה, וזה הטעם גם כן בסיום מסכתא. וזהו גם כן הטעם של החג השבועות שאנו עושין אותו יום טוב על סיום מצות ספירה שזיכה אותנו הבורא ברוך הוא. ועל זה נקרא בשם עצרת:

אופן הג', הוא על פי דברי הרמב"ן שפירש על פסוק (שיה"ש ב, ז) מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ופירש כשמגיע לאדם איזה התעוררת של יראה ואהבה להבורא ברוך הוא אזי תיכף ומיד יראה לעשות לה כלי, היינו שיעשה תיכף איזה מצוה, דהיינו שיתן צדקה או ישב תיכף ללמוד וכדומה, כי ידוע שהתעוררת הבאה אל האדם בפתע פתאום הוא אור הנשפע עליו מלמעלה ונקרא בחינת נשמה אזי צריך האדם להלבישה

בגוף בכדי שיהיה לה חיזוק ובסיס שלא יהיה מוטה חס ושלום כידוע למביני מדע. וזה פירוש הפסוק מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ, כי חפץ הוא מלשון כלי, דהיינו ההתעוררת ההוא שבא אל האדם צריך תיכף ומיד כלי וזהו עד שתחפץ עד כאן לשונו אף שאין זה לשונו ממש. והנה בשעת מתן תורה שהיה בוודאי לישראל אז התעוררת גדולה ולא היה להם עדיין שום מצוה לעשות להתעוררת כלי מוכרח לומר שהיו מקיימים מצות הגבלה שהזהיר משה רבינו עליו השלום שלא ליגע בהר והם היו נעצרים מליגע וממצוה הזה היו עושים כלי להתעוררת ועל שם זה נקרא בשם עצרת:

ויגד משה את דברי העם אל ה'. (שמות יט, ט) ועיין ברש"י רצונינו לראות מלכנו. ויש להבין האיך רמוז זה בפסוק. והנראה על פי פשוט, דשפיר רמוז וכך הוא הפירוש, ויגד משה את דברי העם, כלומר דברי העם שהם מדברים. אל ה', שמדברים שרצונם להיותם אצל ה':

ונבאר הכתוב (שמות יט, ה-ו) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. דלכאורה אינו מובן למה כתיב ממלכת כהנים דווקא, והא ג' כתרים הם כתר מלכות כו'. ותו למה כתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, מלת ואתם הוא מיותר דהא מדבר עמם עד עתה והוי ליה למימר ותהיו לי כו'. והנראה לבאר בעז"ה ונבאר הכתוב בזאת הברכה (דברים לג, ב) וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו, דקשה הוי ליה לומר וזרח לשעיר לפי פירוש רש"י עיין שם. עוד הא דכתוב בריש הפסוק ה' מסיני, ואחר כך מפסיק באמצע וזרח משעיר כו', ואחר כך בסוף הפסוק כתיב ואתה מרבבות קודש, הוי ליה למימר זה אחר זה, ה' מסיני בא, ואתה מרבבות קודש, לפי פירוש רש"י דהא זה מספר האיך שבא הקדוש ברוך הוא לישראל בסיני עם רבבות קודש, ואחר כך הוי ליה למימר האיך שבא הקדוש ברוך הוא להאומות שיקבלו התורה דהיינו, וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן. והנראה, דהנה חכמינו ז"ל אמרו מלמד שהחזיר הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון אם יקבלו התורה ושאל עשו מה כתיב בה ואמר הקדוש ברוך הוא לא תרצח, ולא רצה לקבלה. ולישמעאל אמר לא תנאף, ולא רצה. ולכאורה קשה למה החזיר הקדוש ברוך הוא אחריהם היתכן לומר שאם היו רוצים היה נותן להם. אמנם טובה גדולה עשה הבורא לישראל במה שהחזיר עליהם שיקבלו התורה שצפה הקדוש ברוך הוא על סוף דבר בקדמותו ועשה זאת למען עם נחלתו דראה שיגזור עליהם שיהיו בגלות בין האומות וחס ושלום שיעסוק ישראל עם הגוי וידבר עמו דיבורים בענייני צרכי עולם הזה והגוי באמת משוקץ ומתועב וטמא

מחמת זה ימשוך ישראל מעבודת הבורא שצריך הישראל לדבר עם טמא כזה וחלילה לקדושה לעסוק עם הטומאה, להכי החזיר השם יתברך על כל אומה ולשון שיקבלו התורה ולכן עשו שלא היה רוצה לקבל לא תרצח. אמנם יתר התורה היה רוצה לקבלה להיות עבד הבורא והיה לעשו קצת חשקות להיות עבד הבורא וכן ישמעאל לא רצה לא תנאף אמנם יתר התורה היה רוצה לקבל להיות עבד הבורא. וידוע דכל מה שהיה אז בשעת מתן תורה נשאר עתה רשימה ולכן נשאר הרשימה בין האומות מה שהיה להם קצת חשקות להתורה. והפעולה מזה עתה כשמדבר איש הישראל עם הגוי ממשיך הישראל מן הגוי רשימה שיש בו מקצת חמדתו שהיה בו אז לקבל התורה ונוטל הישראל לעצמו. ולזה כתוב בכתבי האריז"ל שנגלו ישראל בין האומות לברר נצוצות קדושות שנאבדו בקליפה, והיינו כנ"ל שכל איש הישראלי שמדבר עם הגוי ממשיך הישראל הקדושה שיש בהגוי. הגם שישראל בלא זה הם קדושים, מכל מקום גם זה טוב. כמשל לעשיר שיש לו מאה אלפים אדומיים אף על פי כן כשמייתר עוד אדום זהב אחד גם הוא טוב לו. וכן בשעת מתן תורה שקבלו ישראל את התורה אז ירד להם כל השתוקקות של כל העולם גם הקצת השתוקקות שהיו משתוקקים כל אומה ואומה לקבל התורה ירד לישראל בשעת מתן תורה והיה להם תאוותם ותאוות כל האומות. וזה היה כוונת השם יתברך שירד תאוותם לישראל ונתערבו הנצוצות קדושות בקליפה וצריכין ישראל להמשיך ולהעלותם עתה בגלות. ולכן אמרו חכמינו ז"ל (שבת פט.) שהיו המלאכים רוצים לקבל התורה והשיב להם הקדוש ברוך הוא כלום אב ואם יש בכם שהשם יתברך עשה זה בכוון שיתעוררו המלאכים שיתאוו לקבל התורה כדי שאחר כך ירד תאותם אל ישראל. ולכן אמרו חכמינו ז"ל בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי נפל רעדה על כסא הכבוד, כי כל היראה והאהבה שהיה בעליונים ובתחתונים הכל ירד לישראל בשעת מתן תורה:

וזהו כוונת הכתוב וזרח משעיר למו (דברים לג, ב), פירוש שהזריח השם יתברך לישראל משעיר כנ"ל, שלהכי החזיר הקדוש ברוך הוא על עשו לקבל התורה שתאוותו שהיה לו קצת תאוה האיר על ישראל בשעת מתן תורה. הופיע מהר פארן כנ"ל, מישמעאל שהיה לו קצת תאוה האיר על ישראל התאוה שלו. ואתה מרבבות קודש, פירוש שהביא לישראל גם כן התאוה של הרבבות קודש של מלאכי מעלה שיזריח כל החמדות והתאות על ישראל מה שהתאוו כל עליונים ותחתונים לקבל עול מלכותו עליהם. מימינו אש דת למו, פירוש מימינו, כלומר מהתאוה שהיה להם לכל אומה ואומה בא להם אש כנ"ל שכל התאות באו לישראל. והנה היה לישראל לעבוד להבורא מהתאוה שיש להאומות

וגם כן תאוה לישראל לעבוד להבורא מחמת עצמן. ואלו שני בחינות נקראים יראה פנימיות ויראה חצוניות. דזה התאוה שבא להם מחמת האומות זה נקרא יראה חצוניות, פירוש שעיקר תאות של האומות מחמת שהבורא הוא השליט ובידו לגדל ולחזק לכל, דהיינו על מנת לקבל פרס שכשיעשו מצותיו ישלם להם שכר טוב, כי העולם שלו וכמו שחפץ כן הוא עושה. מה שאין כן תאוותם של ישראל עצמן נקרא יראה פנימיות, שהשתוקקותם להיות עבדי הבורא לעשות מה שהוא חפץ כדי שיהיה לו תענוג לא בשביל שכר ועונש. וזהו פירוש והייתם לי סגולה מכל העמים, כלומר שאהבה שיהיה לכם אלי מכל העמים, פירוש מהאומות הנ"ל דהא כל תאות האיר על ישראל כנ"ל זה יהיה רק מחמת כי לי כל הארץ, כנ"ל מחמת שכר ועונש. ואתם, פירוש התאוה שיהיה לכם מעצמיכם תהיו ממלכת כהנים, פירוש כי יש ג' כתרים. כתר תורה, כהונה, ומלכות. כתר מלכות אינו בירושה. וכתר תורה גם כן אינו בירושה. כתר כהונה הוא בירושה. וזהו שאהבה שלכם מעצמיכם יהא כמו כתר כהונה שהוא מחמת ירושה, כן אהבה שלכם מחמת אבותיכם שהשתוקקו להיות עבדי הבורא וכן לא נפסק האהבה לדורות וגוי קדוש שתכספו להיות עבדי הבורא לעשות לו תענוג לא מחמת שכר ועונש:

מה שאמרו חכמינו ז"ל (מנחות סה.) בויכוח בין הצדוקים ור' יוחנן בן זכאי בשבועות שהצדוקים אומרים שבועות אחר השבת. הכלל ידוע בענין הז' מדות מדות האהבה ויראה ושאר מדות כו'. והנה באמת הם מורכבים, כי אהבה כלולה ביראה וכן יראה כלולה באהבה וכן שאר המדות. אבל האפקורסים אינם מאמינים בזה. והנה יום ראשון בשבוע רומז על מדת אהבה. ויום שני על מדת יראה. וכן כל ימי הספירה. והנה אנחנו ישראל מאמינים בני מאמינים שכל המדות הם מורכבים זה מזה ולזה אף על פי שחג השבועות מורה על מדת אהבה לפי אמונתינו חל שבועות אפילו ביום שני וכן בשאר ימים ולא דייקא ביום ראשון כאשר הצדוקים האפיקורסים אומרים, כי כפי אמונתינו שחג שבועות יחול גם כן בכל יום מהשבוע, נמצא יום ראשון מהספירה יחול גם כן בכל יום מהשבוע. אבל לפי דעת הצדוקים חס ושלום אם כן יום ראשון של ספירה יהיה דייקא ביום א'. וזהו רמז שהם אמרו משה אוהב ישראל היה, שהם אינם מאמינים שהמדות מורכבים ונמצא האהבה אינה כלולה ביראה וכן שאר המדות, דהיינו ממדות הנזכרים. ור' יוחנן בן זכאי השיב להם שעל כן המדות הם כלולים ומורכבים זה בזה.

וזה שאמר שמשה עיכב את ישראל במדבר ונמצא האהבה כלולה ומורכב ביראה:

טעם על שקורין בשבועות מגילת רות. שמבואר בזוהר הקדוש על פסוק (דברים לג, ב) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו', שבא אל עשו שיקבל התורה ולא רצה ואמר שיתנו

לישראל והודה גם כן על הבכורה שהוא של יעקב ונתן מתנה לישראל שיקבלו את התורה, וכן ישמעאל לא רצה לקבל ואמר שיתנו לישראל והודה שהוא אינו זרע אברהם רק יצחק הוא זרע אברהם וגם אמר שיתן מתנה לישראל עיין שם בזוהר הקדוש. וזהו הטעם בגמרא (זבחים קטז.) באו האומות אצל בלעם כו' אמר ה' עוז לעמו יתן, פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום, היינו כיון ששמעו שישראל מקבלים התורה ושוב לא יחזיר הקדוש ברוך הוא עליהם שיקבלו כו' ופתחו כו', כלומר יקבלו בשלום. והנה צריך להבין מה זה המתנות שנתנו האומות לישראל בכדי שיקבלו התורה המתנות הוא הנשמות אשר היו חבושים ביניהם זה הנשמות הקדושות שהיו חבושים בהם החזירו שיתגיירו זה הוא המתנות שנתנו האומות לישראל כמו רות שהיתה בה נשמה גדולה שממנה בא משיח. וזהו הנשמה נתנו האומות לישראל בכדי שיקבלו התורה וכן שאר נשמות קדושות אבל העיקר נשמת רות שממנה בא משיח. לכך קורין רות בשבועות לרמז על הנ"ל שנשמתה יצאה משביה מבין האומות על ידי מתן תורה כנ"ל:

או יבואר, הטעם שאנו קורין רות בשבועות. ויבואר בו מה דאמרינן בגמרא (סנהדרין קח.) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, כי הנה תאות ישראל לעולם הבא. ובוודאי אין הטעם משום תענוג גשמי חס ושלום ושיהיה שם במנוחה גדולה מלאים כל טוב, רק עיקר הטעם ששם בעולם הבא ישיגו גדולת הבורא ברוך הוא אשר בעולם הזה מיגע עצמו ביגיעות עד שהוא משיג השגה קטנה כחודה של מחט מגדולת הבורא ברוך הוא, כי עיקר תאוות הצדיקים כי שם ישיגו גדולת הבורא ברוך הוא עד אין סוף ועד אין חקר. והנה דור המדבר ראו הניסים על הים וראו על הים גדולת הבורא ברוך הוא כמאמר חכמינו ז"ל ראתה וכו', ואמרו זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב) וגם עמדו בשעת מתן תורה וראו גם כן גדולת הבורא עד אין סוף ונמצא שלא נשאר להם שום חלק השגה לעולם הבא. ועיין בשל"ה על פסוק (דברים ה, כא-כב) ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו כו' ועתה למה נמות כו', עיין שם. ובזה מבואר הטעם מה שאנו אומרים רות בשבועות, כי כל ישראל מחכים ומצפים על ביאת המבשר במהרה בימינו. ובאמת עיקר הטעם מה שאנו מחכים ומצפים על ביאת המשיח לא מחמת תענוגי הגשמיים, רק עיקר מה שאנו מחכים ומצפים על ביאת המבשר עיקר הטעם כי אז נשיג גדולת הבורא עד אין סוף ואז יהיה עיקר עבודתינו ומחשבותינו בגדולת הבורא ברוך הוא כדכתיב (ישעיה יא, ט) ומלאה הארץ דעה את ה' כו'. וכשאדם מחכה ומצפה לאיזה דבר ורוצה להשיגו ואינו יודע טעם הדבר כי עדיין לא השיגו מעולם הדבר ההוא אז אינו מצפה ומחכה כל כך כיון שעדיין לא השיג כלל על הטובה ההוא כל ימיו. אבל כשכבר היה לו התענוג ההוא

בעולם אז יודע טעם הדבר ואז מחכה ומצפה לו יותר. כמו כן אנו מחכים ומצפים על ביאת המשיח מחמת שאנו רוצים להשיג גדולת הבורא ברוך הוא וזהו עיקר התענוג שלנו כדכתיב ומלאה הארץ דעה את ה'. ומנין אנו יודעין התענוג הזה מעבדות הבורא כדי שנחכה ונצפה לו הוא מחמת שהשגנו תענוג זה במעמד הר סיני בשעת מתן תורה. ונמצא עיקר מה שאנו מחכים ומצפים על ביאת המבשר כדי שאז יעבדו את הבורא ברוך הוא בשכל גדול וישיגו גדולת הבורא עד אין סוף וחקר. ובמגילת רות כתיב שם לידת המשיח שבא מדוד המלך, לכך קורין אותה בשבועות שהוא שעת מתן תורה כדי שעל ידי זה נחכה ונצפה לו:

ועוד טעם מה שאנו אומרים רות בשבועות. יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (יומא עב:) שלשה כתרים בעולם. כתר כהונה, כתר מלכות, כתר תורה. כתר כהונה, נטל אהרן. כתר מלכות, נטל דוד המלך. כתר תורהכו', שמא תאמר כו' שנאמר בי מלכים ימלוכו. נמצא עיקר כתר מלכות שזכה בה דוד המלך עליו השלום הוא על ידי התורה שנאמר בי מלכים כו'. ולטעם זה אנו אומרין רות בשבועות שהוא שעת מתן תורה, ששם כתיב לידת דוד המלך שזכה בכתר מלכות להורות שעל ידי כתר תורה שכתוב בה בי מלכים כו', זכה דוד על ידה לכתר מלכות ודו"ק:

בגמרא (פסחים סח:) אמרינן הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. רצה לומר, דבפסח אדם שמח שגופו שמח שיצא מעבדות דהוא טובות הגופני. אמנם שבועות דהשמחה הוא נתינת התורה והיה קשה לגוף לשמוח דהא מתן תורה הוא רק טובות רוחניות לזה אמרו בעצרת דבעינן נמי לכם, שישמח הגוף דיאמין שהתורה הוא חיי העולם הבא ועולם הזה ואורך ימים בימינה ובשמאלה כו' (משלי ג, טז) ורפאות תהיה לשרך כו' (שם ג, ח) ובזה יתענג גופו גם כן ויתעלס גם כן בשימו דברים אלו על לבו:

רבותינו ז"ל אמרו (דב"ר ג) התורה ניתנה באש שחורה על גבי אש לבנה. אפשר לומר, דהרמז דעל ידי מתן תורה יש כח בישראל כמאמר רבותינו ז"ל (תענית כג.) אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים כו'. והנה גוון לבן כולל כל הגוונין שמקבל כל הגוונין. וזה מרומז על השם יתברך שכולל הכל ושחור אינו כן שאינו כולל כל גוונין רק גוון שחור שיש בו זה מרומז על בן אדם. וזהו שעל ידי נתינת התורה זכו ישראל שהאש שחורה יהיה על גבי, רצה לומר למעלה מאש לבנה, דהיינו שישראל יהיו למעלה כביכול יהיה יותר פועל דברי ישראל מדברי הקדוש ברוך הוא כמאמר רבותינו ז"ל (מו"ק טז.) הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיק מבטלה:

מה שמקשים למה כל הימים טובים לא נקראים עצרת רק שבועות. על פי הפשט לא קשה מידי, דעצרת הוא לשון עצור ממלאכה, ובימי הפסח וסוכות יש ימי חול המועד דמותרים במלאכת דבר האבוד והאיך יקרא עצרת, מה שאין כן בשבועות דחד יומא ואסור גם ממלאכת דבר האבוד נקרא עצרת, על שם שעצורים ממלאכה וקל להבין:

או יבואר על מה נקרא שבועות עצרת, ויום טוב שמיני של חג הסוכות נקרא גם כן עצרת. כי הנה יש שני בהירות אשר הבורא מאיר על ישראל. האחד, הוא מה שהבורא מאיר על ישראל מחמת שישראל עושים מצותיו וחקותיו. ואחד, מה שהוא בא לא מחמת קיום מצותיו, רק מחמת רוב קדושה אשר באלו הזמנים. ועתה נבאר החילוק, כי הנה הבהירות מה שהוא עבור קיום המצות הבהירות הזה יש לו צמצום וסוף וכבר הבהירות בא בצמצום, כי המצות יש להם סוף. אבל הבהירות מחמת רוב הקדושה אין לו צמצום עדיין. והנה בסוכות ובפסח הבהירות מאיר מחמת קיום המצוה אשר מקיימים באלו הימים. בסוכות מצות סוכה ולולב, ובפסח מקיימים מצות מצה ושאר מצות אשר באלו הימים כידוע. אבל בשבועות ובשמיני עצרת באלו הימים אין שום מצוה כלל. והבהירות אשר באלו הימים הבהירות הוא עדיין בלא צמצום וצריכים אנו לצמצם הבהירות עד שהעולמות יקבלם כי אם בלתי צמצום הבהירות אי אפשר שהעולמות יקבלו הבהירות וכל אחד ואחד צריך לצמצם הבהירות לדבר הצריך לו דהיינו לשכל ולבנים ולחיים ולפרנסה כל אחד ואחד כפי הצריך צריך לצמצם הבהירות ועל הבחינה הזאת נקרא שני ימים טובים שמיני של סוכות ושבועות עצרת, כי מלת עצרת רומז על הצמצום מלשון ותעצר וכו' (במדבר יז, יג) כלומר עשה צמצום וגבול להבהירות. והרמז, כי בשני ימים טובים אלו צריך האדם לצמצם הבהירות בכדי שהעולמות יכולים לקבל את השפע, כי אם בלתי שיצמצם השפע בלתי באפשרי להעולמות לקבל השפע ודו"ק:

הנה בתחלה הוא המחשבה, ואחר כך בא האהבה, ואחר כך כשמסתלק האהבה אז מחמת אשר היה בתחילה האהבה מחמת זה נשאר הרשימה ורשימה הזאת נקרא מחוקק ומצויר. וזהו (בראשית מט, י) ומחוקק מבין רגליו, כי המדה אשר שם מחוקק ומצויר נקראת רגלים והמדה הזאת אשר שם מחוקק ומצייר נקרא לוחות העדות. והרמז הוא כך, כי עדות הוא בעמידה והוא רגלים ובבחינה הזאת ארבעה שבועות הראשונים של ספירה שלפני שבועות באלו הזמנים יש התגלות עולם המחשבה וג' שבועות אחרונים של ספירה יש התגלות עולם האהבה. ובשבועות מתגלה המדה הזאת אשר שם מחוקק ומצויר ובבחינה הזאת בשבועות הלוחות העדות. והרמז הוא, כי בימים

האלו מתגלה המדה אשר שם מחוקק ומצויר וכאשר בארנו שהמדה הזאת נקרא לוחות העדות והרמז הוא, כי עדות הוא בעמידה והוא הרגלים ואשר שם החקיקה:

ועתה נבאר סוד שם אדנ"י וצרופיהן. והנה הדבר ידוע שהאל"ף, רומז לעולם השרפים. וד', רומז על עולם החיות הקודש. והנו"ן, רומז לעולם אופנים. ויו"ד, רומז לעולם כסא הכבוד. והנה הדבר הוא כך, על דרך משל כשאדם בונה בנין אזי הבנין היא תחלה במחשבה. והנה כשמחשבת הבונה על ראש הבנין אז ראש הבנין נקרא תחלת המחשבה. וכשמחשבת הבונה ההוא על אמצע הבנין אז האמצע הבנין נקרא תחלת המחשבה. וכשמחשבת הבונה הוא על תחת הבנין אז תחת הבנין נקרא תחלת המחשבה. ובבחינה הזאת הוא סוד שם אדנ"י וצרופי'. והוא על דרך משל הנ"ל כשאל"ף בראש הרמז הוא על הסתכלות עולם השרפים וכשמסתכל על עולם החיות הקודש אז הד' בראש. וכשמסתכל על עולם אופנים אז הנו"ן הוא בראש. וכשמסתכל בכסא הכבוד אז היו"ד הוא בראש. ועל דרך זה הוא צרופי שם אדנ"י. ואם תקשה בעיניך על מה באים שאר אותיות. הנה הדבר הזה נבאר על דרך משל, כי הנה כשמחשבת הבונה הוא על ראש הבנין אז צריך גם כן ליתן מחשבתו על אמצע הבנין ותחת הבנין, כי צריך לבנות ראש הבנין בבנין שיוכל לעמוד על אמצע ותחת הבנין. וגם כשמחשבת הבונה הוא על סוף הבנין אז צריך גם כן ליתן מחשבתו על ראש ואמצע הבנין איך יעמוד האמצע וראש הבנין עליו. וגם כשמחשבת הבונה הוא על אמצע הבנין אז צריך גם כן לעלות במחשבתו על ראש וסוף הבנין, דהיינו איך יסבול הסוף הבנין ואיך יעמוד עליו הראש הבנין. והנה על דרך זה הוא גם כן כשמחשבת הבורא יתברך על עולם האופנים אז צריך גם כן להסתכל בעולמות אשר למטה ממנו, דהיינו איך יקבלו ממנו ואיך ישפיע עליהם וגם צריך להסתכל על עולמות אשר למעלה מזה העולם איך יקבל הוא ממנו ואיך ישפיעם עליו, ואף על פי כן עיקר מחשבתו הוא על העולם אשר רוצה לתקן, רק מחמת תיקון זה העולם צריך גם כן להסתכל גם בשאר עולמות שלמעלה ושלמטה ממנו ועל בחינה הזאת כשהמחשבת הבורא יתברך לתקן עולם החיות אז הד' בראש ואחר כך האל"ף ואחר כך שאר האותיות. ובבחינה הזאת צא וחשוב שאר צרופיהן ודו"ק ובחינה הזאת נקרא קשוטי כלה:

ונבאר אותו על דרך משל, למשל המלך עשה לעבדיו לאחד ראש ואחד עשה ראש יותר גדול ולאחד עשה ראש על כל ראשים והם יושבים לפניו. ובתחילה יושב לפניו הראש על הראשים ואחר כך כל אחד כבחינתו. והנה כשהמלך רוצה להראות לעיני כל ולהתפאר במלכותו ולהראות ממשלתו אשר בידו להשפיל ולהרים כפי רצונו והכל ברצונו אז

לפעמים לראש על הראשים עושה ראש פשוט ולראש פשוט עושה ראש על הראשים כרצונו לזה להשפיל ולזה להרים. והבחינה הזאת אצל המלך נקרא קשוטים, כי המלך מקשט עצמו במלכותו ובבחינה הזאת כשמהפך השם אדנ"י כאשר בארנו שארבעה אותיות אלו רומזים לארבעה עולמות זה למעלה מזה. ולפעמים כשמשנה ומהפך השם הזה ועושה לפעמים הד' בראש ולפעמים הנו"ן בראש ולפעמים היו"ד בראש זאת נקרא קשוטי כלה. והבחינה הזאת רמוזה בספר יצירה, כיצד שקלן והמירן וצרפן זו בזו, כי מלות המירן רומז על חלופי אותיות לשון הכתוב (ויקרא כז, י) ואם המיר ימיר וכו', ולשון והיה הוא ותמורתו. ובבחינה הזאת הוא כל צרופין של אלפא ביתא, כי ידוע באורייתא ברא קודשא ברוך הוא עלמא באלו האותיות וכל אות מיוחד לעולם מיוחד. וזהו עלה בבחינה הזאת כאשר בארנו בתחילה, כי הצרופים רומזים על בחינה הזאת, כי כשברא עולם העליון אז הסתכל גם כן בעולם התחתון איך יהיה מקבל העולם התחתון ממנו ואיך ישפיע עליו ועל דרך זה הצירוף הוא א"ת. ועל הבחינה הזאת כשעלה ברצונו הפשוט העולם השני של עולם התחתון למעלה מעולם התחתון אז הסתכל גם כן בעולם העליון איך יהיה ואיך ישפיע עליו ואיך יקבל ממנו וזה הצירוף הוא א"ש. ועל דרך זה כשרצה לברוא עולם השלישי למעלה מעולם התחתון אז גם כן הסתכל בעולם העליון איך ישפיע הוא עליו ואיך יקבל ממנו ועל הבחינה הזאת הצירוף הוא א"ר וגם הסתכל בעולמות אשר למטה ממנו מעולם השלישי איך הם יקבלו ממנו ואיך ישפיע עליהם. ועתה צא וחשוב ודו"ק היטב ותבין כל צרופי התורה על דרך שבארנו ודו"ק:

לכך לא קבלו ישראל את התורה תיכף אחר יציאת מצרים אחר קריעת ים סוף, כי אם היו מקבלים אחר קריעת ים סוף, היה נראה כעל מנת לקבל פרס מחמת גודל הניסים שנעשו להם לכך הם מקבלים התורה לכך המתין להם הקדוש ברוך הוא מעט ובינו לבינו שכחו מעט הניסים שנעשה להם כמאמר הכתוב (במדבר כ, ב) ולא היה מים לעדה וילונו, ואחר כך קבלו התורה ואמרו נעשה ונשמע, מוכח שקיבלו התורה רק מחמת אהבת התורה:

ויוצא משה את העם כו'. (שמות יט, יז) כתוב בפרקי ר' אליעזר שישראל היו ישינים והוא אמר להם עמדו ומביאו במגן אברהם הלכות שבועות. ונראה הטעם למה היו ישראל ישינים, משום שהקדוש ברוך הוא החזיר התורה על כל אומה ולשון שיקבלו אותה והם לא רצו ואמרו להקדוש ברוך הוא לך מעמנו, ככתוב בפרקי ר' אליעזר. וישראל היו סבורים שיתעכב הדבר אולי ירצו האומות לקבל התורה. ובאמת האומות לא רצו

לשמוע מפי ה' מה שכתוב בתורה ולא היה עיכוב אבל הם סבורים שיתעכב כנ"ל ולכך היו ישינים:

הלוחות הראשונות נשתברו מחמת ששלטה בהם עין הרע. וזה עין הרע היה מן האומות שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על האומות ונתנו האומות עין הרע בהלוחות הראשונות. אבל לוחות האחרונות שלא ראו אותם שום אומה ולשון ולכך הם קיימים ועתיד הקדוש ברוך הוא לעתיד לבא להחזיר את הלוחות הראשונות לישראל:

בארבעה פרקים בשנה העולם נידון כו', בעצרת על פירות האילן בראש השנה כו'. (ר"ה טז.) הנה השם יתברך הוא אין סוף ובדבר ה' שמים נעשו וכל הברואים והדיבור היה כביכול בצמצום אצלו יתברך כיון שהוא אין סוף והדיבור שבו נקראו כל הברואים צמצם עצמו בעולם השרפים כמדריגתם וכן בעולם החיות כמדריגתם וכן בכל העולמים עד עולם העשיה שהיא עולם התמורה. ולכך נאמר במעשה בראשית ויאמר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ה, א) ביו"ד מאמרות נברא העולם. ומאמר הוא לשון תמורה על שם הפסוק ואם המיר ימיר. והנה הדיבור עצמו של הקדוש ברוך הוא צמצם עצמו בעולמות כו' ולכך הדיבור עצמו של הקדוש ברוך הוא הוא המחיה כל העולמות. ולכך נברא העולם בב', כי התורה מתחלת בב', כי בי"ת הוא לשון בית, כי בית הוא כלי כן זה העולם כלי שבו צמצם עצמו הדיבור של הקדוש ברוך הוא. והנה ידוע כי הדיבור שהוא המחיה כל העולמות הוא א', כי הוא המחיה כל העולם והוא המאיר לכל ולכך או"ר התחלתה באל"ף. ובשבועות מגלה עצמו הדיבור שבו נברא כל העולמות ולכך התחלת הדברות באל"ף אנכי ה' אלהיך. (שמות כ, ב) ונמצא בראש השנה הוא התגלות הצמצום מדיבור הקדוש ברוך הוא תוך העולמות ובשבועות הוא התגלות הדיבור עצמו:

בשולחן ערוך סימן תצ"ד הקשה המגן אברהם האיך אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתינו, הלא קיימא לן כר"י דאמר בז' בסיון ניתנה תורה עיין שם, ולדידן לעולם שבועות בו' בסיון. ונראה לי לתרץ, דהנה כתיב (שמות יג, י) ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה. והענין הוא דצריך להבין האיך אנו אומרים זמן חירותנו בפסח וזמן מתן תורתינו בשבועות בכל שנה ושנה הא כבר עבר כמה זמנים טובא. אבל הענין כך הוא, שבכל שנה בעת שאנחנו בני ישראל מקיימים מצות הבורא ברוך הוא, היינו מצות השבתת חמץ ואכילת מצה בפסח ושאר מצות התלוים בה אזי נתעורר עלינו בחסדו הגדול הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים הארה גדולה מאוד בשכר המצות שקיימו כמו כן גם אנחנו מבני בניהם כשאנחנו מקיימים המצות אזי אנחנו מקבלים גם כן הארה שהיה לאבות בפסח ולכן אנו אומרים בפסח זמן

חירותינו, ובשבועות זמן מתן תורתינו, כי מתעורר עלינו כך זמן חירות וזמן מתן תורה כפי מעשינו הטובים וקיום מצותיו. והנה יציאת מצרים היה על ידי הקדוש ברוך הוא בכבודו וכן המתן תורה מפי הקדוש ברוך הוא וכשם שהוא חי לעד וקיים לנצח כן דבריו חיים וקיימים לעולם לכן על ידי קיום מצותיו אנו מתעוררים בכל דור ודור זה הארה בפסח זמן חירותינו ובשבועות זמן מתן תורתינו נמצא אנחנו מקבלים הארה קדושה מהארה הגדולה שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים ובשעת מתן תורה. נמצא הימים הראשונים שהיו בעת יציאת מצרים ובעת מתן תורה המה משפיעים ונקראים דכר. ועכשיו בזמן הזה בפסח ובשבועות המה מקבלים ונקראים נוקבא. והנה תיבת ימים הוא דכר, ותיבת ימימה הוא נוקבא. וזהו ושמרתם את החוקה הזאת למועדה מימים, הוא דכר. ימימה, הוא נוקבא. כלומר, שתהיו מקבלים הארה גדולה בכל שנה מההארה הגדולה שהיה לאבותינו הקדושים בעת יציאת מצרים ובעת מתן תורה:

ולפי דברינו יש לתרץ קושית המגן אברהם בטוב טעם ודעת. דהנה זה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (שבת פו.) שיום אחד הוסיף משה מדעתו, דהקדוש ברוך הוא אמר למשה (שמות יט, י) לך אל העם וקדשתם היום ומחר, ומשה רבינו אמר (שם יט, א) היו נכונים לשלשת ימים גר. והנה מה שאמר הקדוש ברוך הוא קיים לעד ובדעתו היה ליתן התורה לישראל בששה בסיון, רק שמשה רבינו עליו השלום הוסיף יום אחד מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו והיה קבלת התורה ביום נ"א, אבל ההארה הגדולה מקבלת התורה העיקר היה בששה בסיון על ידי משה רבינו כמו שהיה בדעתו של הקדוש ברוך ליתן בששה בסיון, רק במעשה היה בז"ן בסיון על ידי משה רבינו עליו השלום שהוסיף מדעתו. ונמצא מוכח דבששה בסיון היו מוכנים לקבל התורה ונפסקה זוהמתן של ישראל וגם הקדוש ברוך הוא מוכן ליתן התורה. וכן היה במחשבת הבורא כביכו"ל בדיבור שאמר וקדשתם היום ומחר, ליתן התורה בששה בסיון והיה אז קבלת התורה, רק במעשה היה בז' בסיון על ידי משה רבינו עליו השלום שהוסיף מדעתו וגם אז היה הארת ושמחת נתינת התורה. והנה מחשבת הבורא ודיבורו כביכול וקדשתם היום ומחר, שהיה בששה בסיון, עשה רושם לדורות לכן אחר שאנו מקיימים המצות התלוים בעצרת הארת נתינת התורה לדורות בששה בסיון שגם באותו זמן היה הארה גדולה ומחשבתו ודיבורו של הקדוש ברוך הוא. הגם שבמעשה היה בז' בסיון, אמנם מחשבתו ודבור של מקום שהיה בששה בסיון שהוא חי וקיים עשה רושם לדורות שלדורות נתגלה שמחת התורה בששה בסיון זמן מחשבתו ודיבורו של הקדוש ברוך הוא ועל כן אנו אומרים בששה בסיון זמן מתן תורתינו שלדורות מקבלים הארת נתינת התורה בששה

בסיון שהיתה אז במחשבתו ודבורו כביכול ליתן תורה וכבר היו הכל מוכנים וכמו שאמרנו. אפס בז' בסיון שהיה במעשה מתן תורה על ידי משה רבינו עליו השלום גם כן נתגלה הארה ושמחה לדורות לכן יום טבוח של עצרת לבית שמאי ונדרים ונדבות לכולי עלמא לאחר עצרת ויותר קדוש אסרו חג של עצרת מכל אסרו חג של שאר המועדות וכפי מה שכתבנו לעיל:

כל הימים טובים צריכין להיות להם רמז. בחג השבועות שהוא זמן מתן תורה בתורה כלול כל הימים טובים. ואם כן בעת נתינתה מהכרח שיכלול כל הימים טובים בו. וראש השנה מרומז בו וקול שופר חזק מאוד (שמות יט, יט) במתן תורה. ובראש השנה גם כן שופר. וסוכות מרומז דישיבת סוכה תחות גדפיה שכינתו וכן במתן תורה. וגם אי אפשר להחזיק שבועות רק אחר ספירות ז' שבועות כמאמר בזוהר הקדוש, דהכוונה הוא על ז' ימי הבנין. וענין נטילת לולב גם כן כוונה זו. ופסח גם כן כוונה אחת עם שבועות כמבואר בדברי האריז"ל דשבועות הוא יום ח' של פסח כמו שמיני עצרת מסוכות. אמנם ענין יום הכפורים צריך לדעת האיך מרומז בו. אפס חכמינו ז"ל אמרו בגמרא (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג) בג' דמוחלין עונותיהם ואחד מהם הוא חתן, וכיון דמוחלין לחתן וודאי מוחלין גם כן לכלה דמאי בינייהו תרווייהו נשואים זה לזה. וחכמינו ז"ל אמרו (תענית פ"ד מ"ח) ביום חתונתו זה מתן תורה, נמצא כיון דהיה נשואין בשבועות ואנו הכלה נמחל לנו עונותינו, אם כן זהו רומז ליום הכפורים בשבועות דביום הכפורים מוחלין עונות גם ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה. (רות ב, יב) והנה קשה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. והתירוץ הוא כך, לפי שיש בני אדם שעושין מצוה עם פעולה ויש בני אדם שעושין מצוה בלא פעולה וזהו ידוע ששכר פעולה יש בהאי עלמא. וזהו ישלם ה' פעלך, דהיינו שכר פעולה אבל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק שהיא תלויה ומשמרת לעתיד לבא. וזהו פירוש הפסוק ותהי משכורתך שלימה, כלומר שהיא משמרת לעתיד לבא בלי שום נגיעה בהאי עלמא, כי בוודאי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא:

בהעלותך

בהעלותך את הנרות כו' (במדבר ח, ב). כי יש לפעמים צדיק נופל ממדריגתו, כי השם יתברך חפץ חסד וכל הנצוצין שנפלו בעמקי הקליפות רצונו יתברך שיתעלו ויעבדו את הבורא. והנראה כשהצדיק נופל אז הוא כמעט במקום הנצוצין ובודאי הצדיק כבר נקשר קשר אמיץ בשורש העליון וחוזר ביתר שאת ויתר עז ומחמת זה הנצוצין גם כן פונים לשרשם ונתעלים. וזהו שאמר הכתוב בהעלותך את הנרות, היינו בהעלותך הניצוצין.

אל פני המנורה, לשון פנה כאשר יפנו הניצוצין אל המנורה שזו היא השכינה שורש העליון אזי יתעלו כולם ויאירו שבעת הנרות:

ואתנה את הלוים כו' (במדבר ח, יט), ופסוק הקודם ואקח את הלוים. ופירש רש"י על פסוק ואתנה כו', חמשה פעמים ישראל בפסוק להודיע חיבתן כו', כי אדם הבוחר דבר מהדברים נמצא מוכח שזה אוהב יותר משאר דברים כיון שבחר בו מכל הדברים. וכאן שבחר הקדוש ברוך הוא בלוים שמא תאמר חס ושלום כיון שבחר בלוים אין אהבתו על ישראל. ולזה כתב ישראל חמשה פעמים בפסוק זה להודיע חיבתן של ישראל כמו ללוים ומה שבחר בלוים הוא רק לכפר על בני ישראל:

לפרש הענין מפני מה כאן בקרבנות הלוים נאמר בלקיחה ליקח העולה ואחר כך החטאת ובעשיית הקרבנות נאמר ועשה אחד חטאת ואחד עולה חטאת קודם. הפירוש הוא כן, שאבי מורי ז"ל אמר טעם נכון שעל כל החטאים מביאים בתחילה החטאת ואחר כך העולה ובחטא עבודה זרה תחילה העולה ואחר כך החטאת, כי אמרינן בגמרא משל למלך שבאים לרצותו נכנס פרקליט תחלה לרצותו ואחר כך מביאין לו דורן וחטאת הוא הפרקליט לכפר ולרצות את השם יתברך ואחר כך הדורן הוא העולה שכולו כליל והוא דורן ואינו מכפר. והקשה אבי ז"ל הלא העולה גם כן מכפר על המחשבה כידוע. אך בכל העבירות אין הקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה למעשה ואינו צריך כפרה, אבל בעבודה זרה המחשבה מצטרף למעשה וצריך כפרה לזאת בעבודת אלילים העולה תחילה שמכפר על המחשבה שקודמת למעשה. לפי זה נראה לי כאן, כי הענין הוא ישראל הם עם קדוש זרע אברהם יצחק ויעקב וקרבנות הלוים היה לכפר על מעשה העגל. והנה באמת ישראל לא טעו במעשה העגל רק הערב רב עשו וכוונו לעבודה זרה, אבל ישראל היה בלבם להשם יתברך רק שרצו במנהיג הדור ועל זה היו צריכין לכפרה. וזו שאמר הכתוב ולקחו כו', מהראוי היה להיות העולה קודמת שזו הוא כפרה על חטא עבודת אלילים אך שבאמת ישראל הם עם קדוש ולא היה בלבם לעבודה זרה רק רצו במנהיג הדור לזה צריכין כפרה. ועל זה ועשה את האחד חטאת, היינו פרקליט ליכנס לכפר ואת האחד עולה לדורן לפני השם יתברך שיקבלנו ברצון ואהבה וחסד שישראל לא חטאו בעבודה זרה כלל:

ויהי בנסוע הארון (במדבר י, לה). נו"ן הפוכה, כי הנו"ן מורה על יראה ולכך הוא כפוף ולכך כל האותיות הופכים פניהם, כי כל אחד בוש מלהסתכל על חבירו. והכלל הוא, כי האדם צריך להיות צנוע ביראת אלהים כמאמר לעולם יהא אדם כו', אבל כשהאדם רוצה להעלות נצוצות צריך לגלות היראה ובזה יעלה הניצוץ גם כן לירא את ה'. והנה

הליכות ישראל במדבר היה להעלות נצוצות הוצרכו אז לגלות היראה לכל בכדי שעל ידי זה יראו הנצוצות גם כן את ה'. וזהו בנסוע הארון, שהארון נוסע עם ישראל במדבר להעלות נצוצות ואז צריכין לגלות היראה. וזהו הרמז בנו"ן שמורה על יראה הופך פניו לגלות היראה בכדי להעלות הנצוצות:

מי יאכילנו בשר כו' זכרנו את הדגה כו' (במדבר יא, ה). לכאורה אינו מובן מה ענין לבשר זכרנו את הדגה. ונבאר, כי במן טעמו כל הטעמים שרצו לטעום בו, רק זה המאכל שהיה ידוע להם הטעם היו ממשיכים במחשבה במן לטעום בו זה הטעם, אבל זה המאכל שלא טעמו עדיין לא ידעו האיך להמשיך טעמו במן. והנה טעם בשר כשר, דהיינו בשחיטה ומליחה כמצותה יש לו טעם אחר מבשר בלא שחיטה ומליחה. והנה במצרים היו אוכלים בשר בלא מצוה, דהיינו בלא שחיטה ומליחה זה הטעם ידעו אבל הטעם מבשר הנעשה כמצותה זה לא ידעו עדיין טעמו. וכאן אחר מתן תורה שנצטוינו בבשר על מצות הנ"ל זה הטעם לא ידעו איך להמשיך במן כדי לטעום בו אבל טעם דגים טעמו במן מחמת שלא נשתנה טעמן שלא היה בה שום מצוה. וזהו שאמרו מי יאכילנו בשר כו', כדי לטעום טעמו אחר כך במן. זכרנו את הדגה, טעם דג אנו יכולין לטעום במן אבל טעם בשר לא כנ"ל. וזהו שהקדוש ברוך הוא יעשה סעודה לעתיד לבא מלויתן ושור הבר ובר אווזות ויין המשומר, כי באמת יאכלו בני ישראל מן כאשר היה בימי יציאת מצרים לכך יעשה הקדוש ברוך הוא סעודת הצדיקים לעתיד לבא מהדברים אלו כדי שאחר זה כשיאכלו המן יטעמו המאכלים שאכלו בסעודה ובמי באר יטעמו כל המשקים כאשר היה ביציאת מצרים:

והמן כזרע גד (במדבר יא, ז). כי האדם הנותן צדקה הוא משפיע בעני. ורבותינו ז"ל אמרו (ויק"ר לד) יותר ממה שבעל הבית עושה כו'. אם כן העני גם כן משפיע בבעל הבית. אפס החילוק שבעל הבית משפיע להעני דבר גשמי והעני משפיע לבעל הבית דבר רוחני, דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן לו עולם הבא וקדושה וטהרה. וכן היה במן שהמן היה משפיע לישראל שאכלו ממנו דהוא קצת גשמי וישראל השפיעו במן דבר רוחני כמאמר חכמינו ז"ל (יומא עה.) כל מה שבקשו לטעום במן היה טועמין. נמצא המן מקבל מאתם דבר רוחני איזה טעם שרצו וגד, ראשי תיבות גומל דלים. וזהו והמן כזרע ג"ד, הוא שהמן היה בו ענין גומל דלים שזה משפיע לזה גשמי וזה משפיע לזה רוחני כמו כן היה במן המן השפיע להם גשמי לישראל וישראל השפיעו בו רוחני. וזהו כזרע ג"ד, כזריעה של גומל דלים וזריעה נקרא צדקה כמאמר חכמינו ז"ל (ב"ק יז.)זרעו לכם לצדקה:

או יבואר, והמן כזרע גד הוא, יש אדם שמיגע עצמו בפרנסתו כגון העושר מה שאין כן העני אינו מיגע עצמו, רק העשיר נותן לו. כן היה טעמי מן לא היה מיגע עצמו רק במחשבה לבד מה שחשב בו טעם זה היה בו. וזהו והמן כזרע ג"ד, כזריעה שנקרא צדקה כמאמר הכתוב זרעו לכם לצדקה:

האנכי הריתי כו' כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וכו' (במדבר יא, יב) מאין לי בשר. יש לדקדק מאי זה לשון על האדמה, אל האדמה היה לו לומר. ועוד האיך שייך כאן אצל בשר על האדמה. והנראה, כי משה היה תמיד משפיע שפע וחסד על ישראל אך שיצמצם השפע זה לא היה בבחינת משה ולכך המן שירד בזכות משה היה בו כל הטעמים מורה על בחינתו. והנה ישראל רצו בכאן בשר וזה מורה על הצמצום ובחינת הצמצום היה בארץ ישראל. וזהו שרמז על האדמה, כלומר באותו הבחינה הם רוצים ממנו כאשר הוא בבחינת ארץ ישראל. וזהו על האדמה:

ויאמר אדני משה כלאם ויאמר משה כו' מי יתן והיה כל עם ה' נביאים כו' (במדבר יא, כח-כט). הנה הצדיקים יכולין לבטל הגזירה ולהפוך מרעה לטובה ובאמת אינם יכולין לבטל הגזירה, רק כל זמן שלא נכתב הנבואה מהגזירה בהנביא. אבל אם כבר נכתב הנבואה אז אי אפשר לבטל כדי שלא יאמרו שקר ניבא הנביא וכתב. והנה לכאורה איך יכולין להתפלל לבטל חבלי משיח הכתובים בנביא. רק התירוץ, כי הרמב"ם כתב בספר המדע ובהלכות מלכים שאין מובן מהנביאים איך יהיה קודם ביאת הגואל במהרה בימינו. והנה כיון שאינו מובן בנביאים החבלי משיח לזה אנו יכולין להתפלל לבטל כיון שאינו מפורש בפירוש בדברי הנביאים. ואם כן הוא ממה נפשך, אם אין כתוב ומרומז בהם אזי אנו יכולין לבקש לבטל, ואם כתוב ורמוז בהנביאים חבלי משיח כעת אין אנו יכולין להבין בדברי הנביאים רק כשיבא משיח צדקינו במהרה בימינו ואז ילמוד אותנו הפירוש מהנביאים. והנה אפילו אם כתוב בהם חבלי משיח הלא כשיבא משיח צדקינו כל ישראל יהיו נביאים כמאמר הכתוב ונבאו בניכם ובנותיכם כולם ידעו כו', ונמצא אנו יכולין לבקש לבטל אותם, כי כיון שיהיו כל ישראל נביאים אז אין חשש שיאמרו שקר ניבא הנביא כיון שיהיו כל ישראל נביאים ידעו שבאמת ניבא הנביא רק שהצדיקים שהיו בדור קודם ביאת הגואל בטלו זה הגזירה. והנה יהושע אמר למשה כלאם, ומשום שניבאו משה מת יהושע מכניס, ולבטל אי אפשר (כאן חסר) מחמת שנכתב בתורה. לזה אמר לו משה מי יתן והיה כל עם ה' נביאים, כלומר כשיהיו כל ישראל נביאים אז יכולין לבטל הגזירה אפילו אם נכתב כיון שכל ישראל יהיו נביאים יבינו זאת שצדיקים יכולין לבטל הגזירה אפילו אם נאמר להנביא מן ה' הצדיקים יכולין לבטל. וזהו שדרשו

רבותינו ז"ל (דב"ר ג) על פסוק (דברים ט, א) אתה עובר היום את הירדן כו', שמשה פתח להם פתח שיבקשו עליו רחמים שיכנס לארץ, אף שאמר הנה אנכי מת, היינו שבנביאות משה האמינו כל ישראל שבוודאי נבואתו אמת. ונמצא אפילו אם ישראל יבקשו לבטל הגזירה ממשה רבינו עם כל זה לא יהרהרו חס ושלום אחר נבואתו, כי בוודאי ישראל יאמרו שנבואתו היה אמת רק שישראל בתפילתם בטלו הגזירה להפוך לטובה:

ותדבר אהרן ומרים במשה כו' (במדבר יב, א). אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע כו' במראה ולא בחידות (במדבר יב, ו-ח). ויש להבין דהיה לו לומר אם יהיה נביאכם ה' בחידות אליו אתודע, דזה היא החילוק בין נביאות משה לשאר נביאים. והנראה, דהנה איתא במדרש ובמכילתא שבכל מקום אשר כתיב בתורה וידבר ה' אל משה ואל אהרן, לא היה הנבואה והדיבור מה' רק למשה, ואהרן קיבל ממשה הנבואה. וכן נראה שגם שאר נביאים לא קבלו נבואתם מה' רק על ידי משה, היינו על ידי תורת משה קבלו כל הנביאים שאחריו נבואתם. וזהו הרמז בגמרא (יבמות מט:) משה ראה באספקלריה המאירה, כי הוא המאיר לכל הנביאים איך לקבל נבואתם. וזהו הרמז אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו, היינו למשה על ידי נבואות משה אתודע הנבואה לכם:

* כי נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל (במדבר ח, טז). לבאר בפסוק הלשון נתונים נתונים. והנראה דרך משל ומליצה, כאשר יביאו מתנה לשר אחד פחות הערך אזי המתנה עצמה חשיב אצלו, מה שאין כן כשיביאו מתנה לשר גדול ואפרכס גדול המתנה גופא אינו חביב אצלו כלל, כי אפרכס גדול כמוהו כמה רבבות מדריגות שיש לו יהא חביב אצלו מתנה פחותה כזו אך החביב אצלו הוא נדבת לבו של זה הנותן שעלה ברצונו ליתן לו מתנה. ונמצא ערך החביבות של זה השר הוא להנותן הנתינה, כלומר שעלה בדעתו ליתן לו מתנה ולא המתנה עצמה שנותן לו. וזהו גבי השם יתברך גם כן שיקרבו לוים לעבודתו יתברך מה בצע לו בהם הלא מלפניו יחילו כל יושבי תבל וכל שרפי מעלה עומדים עליו באימה וביראה לעשות רצון קונם וחפץ צורם רק חביב אצלו יתברך מה שעלה בדעתו להתקרב לעבודתו יתברך. וזהו כי נתונים נתונים המה לי מתוך כו', כי הנתינה שלהם שעלה בדעתם שיקרבו וימסרו לעבודתו זה חשוב נתינה אצלו כנ"ל לא המתנה עצמה רק הרצון שבו שנתן מתנה זו חביב אצל הבורא:

ועל פי זה יבואר משנה דאבות (ב, א) והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, לכאורה מלת של מצות, מיותר והוי ליה לומר שאין אתה יודע מתן שכרה. והנה דכבר אמרנו על מאמר חכמינו ז"ל (שבת סג.) כל העושה מצוה אחת כמאמרה אין מבשרין לו בשורה רעה, דהנה לשון מצות פירוש שעושה ציווי הבורא ברוך

הוא וברוך שמו שמצוה לו לעשות כך והוא מקיים. דבאמת דבעשיה עצמה עושה האדם הכל לעצמו כמאמר שלמה המלך עליו השלום אם רעה או טובה הכל עושה לעצמו רק נחת רוח של הבורא מזה שמקיים כאשר צוה אותו שרוצה לעשות רצון הבורא. וזהו כל העושה מצוה אחת כמאמרה, פירוש כמו שאומרים תיבת מצוה דפירושה דהוא ציווי הבורא והוא עושה אותם כן בכונה זו לקיים מצות הבורא אז אין מבשרין לו בשורה רעה. היוצא מזה דעיקר נחת הבורא הוא במה שמקיים הציוי שלו שרוצה לעשות רצון הבורא ולכן אין חילוק בין עושה מצוה גדולה או קטנה על פי משל הנ"ל. בשלמא להשר הקטן שדבר המתנה גופא חשיב אצלו, כי הוא זה הדבר שנותן לו שפיר יש חילוק אצלו כשהמתנה הוא יותר גדול חביב אצלו יותר כיון שרוצה המתנה גופא, מה שאין כן האפרכס שאינו רוצה במתנה גופא רק הרצון של הנותן שעלה בדעת הנותן לעשות לו נחת רוח וממילא אין חילוק בין מתנה גדולה לקטנה בין כך וכך רוצה לעשות נחת רוח לו. כן גבי השם יתברך כיון שעיקר הנחת של הבורא במה שמקיים רצונו והעושה רוצה לעשות נחת רוח להבורא ממילא אין חילוק בין גדולה לקטנה כיון שהרצון שוה בכל רוצה לעשות רצון הבורא. וזהו והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, כלומר שהשכר הוא בעצמו בעבור הציוי וכיון שהשכר הוא בעבור קיום ציוי הבורא כל השכר שוי' ואין אתה יכול להכריע בין מצוה קלה לחמורה:

וזהו כוונת הכתוב ואחרי כן יבואו הלוים וטהרת אותם והנפת אותם תנופה כי נתונים נתונים המה לי כו', לפי מה שכתבתי לעיל שהעיקר החביב אצל הבורא הוא התנדבות רצון הנתינים ולא המתנה גופא להכי צריכין שיהיה הרצון ברוב קדושה וטהרה, כי הלא ממתנה עצמה אינו נהנה הבורא רק מרצון הנתינה, ואם כן צריך הרצון להיות ברוב טהרה וקדושה. לזהו כוונת הכתוב וטהרת אותם והנפת אותם תנופה. ויבאר למה צריכין כל כך קדושת הנתינת הלוים לה'. על זה קאמר הכתוב כי נתונים נתונים המה לי, כנ"ל שהחביבות אצלו היא הנתינה ולא המתנה גופא ואם כן צריך להיות ברוב קדושה וטהרה, כי עיקר החביבות הוא הנתינה גופא להכי צריך להיות ברוב טהרה:

שלח

שלח לך אנשים (במדבר יג, ב). הכלל, כשאדם מישראל בא אל מקום אחד ועובד ה' שם אז כל הנצוצות אשר שם הם מתביישים ממנו, כי הוא מגלה שורש ועיקר הבריאה כמאמר חכמינו ז"ל (שבת לא:) לא ברא הקדוש ברוך הואכו', ואז בקל יכול לכבוש אותם. וזה היה כוונת שלוח מרגלים. אבל האדם צריך לפשוט עצמו מגשמיות בכדי שיתביישו

מלפניו כל הניצוצות. אז כובש אותם. וזהו הרמז שלח, לשון הפשטה מלשון וישלחו ויפשיטו תרגום אונקלוס ואשלחו:

או יבואר, שלח לך אנשים. יבואר על פי פירוש רש"י על פסוק (יהושע ב, ד) ותצפנו שלא הצפינו אלא לכלב כו', הכלל במקום שאפשר להעלות הניצוץ מן המקום ההוא בקל יכולים לכבוש אותם ובמקום שאי אפשר להעלות הניצוץ אז אי אפשר לכבוש אותם אם לא בהתפשטות הגשמיות. ובאמת מן הכנענים היה בלתי אפשר להעלות הניצוצות לכך נאמר בהם (דברים כ, טז) לא תחיה כל נשמה, לכך היו צריכים להפשיט את עצמם מהגשמיות, וכלב אשר העלה הניצוץ מרחב לא הפשיט עצמ וכו', וזהו ותצפנו. וכאן ששלח משה אל ארץ אשר אין להעלות מהן שום ניצוץ ואמר להם להפשיט עצמם מן הגשמיות וזהו שלח לשון הפשטה, להפשיט עצמם מן הגשמיות וזהו שלח לך אנשים:

או יבואר, שלח לך וכו' ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל. וכבר צווחו על תיבת לך. ונראה, כי עיקר כוונת הבורא ברוך הוא לשלוח אנשים יריאים ושלימים אשר כל מגמתם עבודת הבורא ברוך הוא ולא חס ושלום לתור את ארץ ישראל גשמיותה של ארץ רק צוה הבורא ברוך הוא למשה רבינו עליו השלום לשלוח עבדי השם מקודם שיעשו רשימה שמה בעבודה, דהיינו בתורה ובתפלה להמשיך חיות ושפע מהארץ עליונה לארץ תחתונה בכדי שהארץ בעצמו יתאוה שיבאו בני אברהם יצחק ויעקב. וזהו שלח, לשון המשכה מגזרת ותשלח את אמתה (שמות ב, ה) כמאמר חכמינו ז"ל (סוטה יב:) דהיינו שימשיכו מהם אנשותם שיבואו למדריגת משה רבינו עליו השלום. וזהו שלח לך אנשים , שימשיכו את אנשותם , דהיינו התפשטות הגשמיות עד שיבאו לך, דהיינו מדריגת שלך, היינו שיבאו לארץ כנען לא לתור אותה בגשמיותיה חס ושלום , רק מיד כשיבואו שמה יעמדו על התורה ועל העבודה. וזהו ויתורו, מגזרת תורה. והעיקר כשישראל עוסקים בתורה ובמצות יש להם חלק בארץ ישראל מלבד ירושת אבותיהם, כי יש להם חלק מהתפעלות שלהם, דהיינו מהתורה והמצות. וזהו אשר אני נותן לשון הוה, היינו כשישראל עוסקים בתורה ובמצות אני נותן תמיד ארץ הקודש לבני ישראל אבל לא כן עצת הכסילים הם סברו ששלח משה רבינו עליו השלום לתור ארץ ישראל בגשמותיה. וזהו שהתפלל משה רבינו עליו השלום י"ה יושיעך מעצת מרגלים, דהיינו שלא תהיה עמהם בעצה להיות מרגלים בגשמיות, רק שהעיקר ויתורו מגזרת תורה:

או יבואר, שלח לך אנשים. ופירש רש"י לך לדעתך, אני איני מצוה אם תרצה שלח. וקשה כיון שהקדוש ברוך הוא לא צוה לו לשלוח ולמה כתוב לקמן וישלח כו' על פי ה'. ונבאר דאיתא [בפסחים] (שבת פז.) ג' דברים הוסיף משה מדעתו והקדוש ברוך הוא הודה

לו. ואיתא נמי שם דף נ"ז מלכא ומלכתא הוי יתבי מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי אמרו מאן מוכח כהן גדול דקא מסיק קרבנות בכל יום אחוי בידוי אי גדיא יאי יסיק לתמידא כו'. וזה אינו מובן, כי הוא סיפור מעשה. ואיתא נמי בגמרא (סנהדרין קח.) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימותו וכו'. ונבאר הכל, כי הנה יש זמנים שבא לאדם התעוררות מן השמים לעבדות הבורא ברוך הוא כדכתיב מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, ומה הוא שמחה שבשעה שהקדוש ברוך הוא בחדוה אזי כל המלאכים בשמחה ובעת הזה משלח ה' התעוררות העליון לעבוד אותו וממילא הוא עובד את ה' בלי שום כבדות, רק מחמת התעוררות העליון יש חשק לעבודתו. ונמצא זה כוונת משה שהיה רוצה לתקן שאפילו לפעמים כשלא יבא להם התעוררות העליון שיתעורר האדם את עצמו מדעתו ומשכלו שיבין שהבורא יתברך שמו הוא בורא כל המלאכים כו' ויתחיל אדם לעבוד את ה' בכל לבבו. וזהו שאמר הוסיף יום אחד מדעתו, פירוש מהתעוררות עצמו ולא מהתעוררת העליון והתעוררת העליון בא לו מחמת שבכל יום בת קול יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים, וכשהוא זוכה שומע זה הקול נמצא כשהצדיק זוכה ושומע זה הקול זה הקול מעוררו ויש לדקדק מה עושה הצדיק כיון שממילא בא לו התעוררות העליון, רק שיש לומר שזה עושה הצדיק שאינו חושב שום דבר בעת הכרוז רק שעומד בהתפשטות הגשמיות ושומע את הקול:

וזה אמרו חכמינו ז"ל דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, כי דור המדבר היו במדריגה גדולה והיה להם התעוררת גדול ונמצא לא היו חושבים את עצמן לכלום. וזהו שאמרו דור המדבר שהם היו במדריגה גדולה אין להם, כלומר מה שהיו אי"ן שלא היו חושבים את עצמם כלום והיו תמיד מקשיבים לקול העליון זה הביא אותם שהיה להם חלק לעולם הבא, כי הם נמי עושים דבר שלא היו חושבים את עצמם כלום. אבל אם היו חושבים לא היה להם חלק עולם הבא, כי הם לא עשו כלום רק התעוררת עליון. ומפרשים חכמינו ז"ל מהיכא נשמע זה בפסוק מהכא דכתיב כי במדבר, פירוש דיבור, דהיינו הכרזה שמכריזין בכל יום. יתמו, כלומר שיהיו תמימים בדיבור שלא יהיו חושבים כלום, רק שיהיו גופם ונפשם בדיבור. ואמר עוד ושם ימותו, כי רש"י פירש שמרים נמי בנשיקה מתה דילפינן שם שם ממשה, נמצא היכא דכתיב שם משמע מיתת נשיקה. וזה כיוונו ושם ימותו, רוצה לומר במיתת נשיקה מתים. ואין להקשות דלמה אמר ה' זה בשלוח מרגלים דמשמע חס ושלום לרעה אדרבא זה הוא הוא דבר טוב, דיש לומר כי הנה דור המדבר הם היו במדריגה גדולה שלא היו חושבים כלל על דרך הטבע העולם רק היו מאמינים תמיד בהקדוש ברוך הוא שהוא יכול להפוך הטבע ונמצא בכאן ששלחו

ישראל המרגלים לראות אם יהיו יכולים לכבוש זה הוא בטבעיות העולם. וזה פירוש רש"י שלח לדעתך, שאתה הוספת יום אחד מדעתך כנ"ל שאפילו אם פעם אחת לא יהיה לו התעוררות שיהיה יכול לעמוד מחמת עצמו ונמצא אתה משגיח על הטבע. ונמצא כיון שאתה משגיח נמי על הטבע שלח אתה אנשים לראות אם הם חזקים או רפים. אבל אני איני מצוה לך, כי אני יכול להפוך הטבע נמצא משבאו המרגלים ואמרו לא נוכל לעלות לא היו יכולים דור המדבר לסבול אותם, כי הם היו במדריגה גדולה ואמר הקדוש ברוך הוא טעם למשה למה הם אינם יכולים לסבול אותם כי במדבר הזה יתמו, כלומר שהם תמיד בהתעוררת העליון כנ"ל:

וזה נמי הפירוש אין מזל לישראל (שבת קנו.) פירוש כשהאדם אינו חושב את עצמו והוא אצלו כאי"ן אז לישראל מזל מלשון השפעה כמו יזל מים מדליו (במובר כד, ז) כי כשהאדם אינו משגיח על הטבע יכול הקדוש ברוך הוא ליתן לו שפע רב, כי ה' הוא למעלה מן הטבע אבל כשהוא בטבע אין הקדוש ברוך הוא יכול ליתן שהוא בעצמו משגיח על הטבע והוא רע. ודרך הטבע כשאדם רע אין נותנים לו כלום וזה הוא הצדיק אבל אנו אין לנו להשגיח על התעוררת העליון, כי זה אינו תדיר רק שיש זמנים דבא התעוררת העליון לאדם בחגים ומועדים. לכן יראה אדם שיתעורר את עצמו לעבוד את הבורא בהתעוררות עצמו. וזהו הפלוגתא בין מלכא ומלכתא, מלכא אמר גדיא יאי, שגדיא הוא לשון מזל ומזל הוא לשון השפעה ושפע באה מחמת אי"ן ואי"ן בא מחמת התעוררות שאינו חושב את עצמו לכלום. וזהו גדיא יאי, שהתעוררות שאדם מתעורר מהתעוררות עליון יאי. ומלכתא אמרה אמירא יאי, כלום שהדיבור יאי מה שהוא מרגיל את עצמו בדיבורים שלו שיעבוד את הבורא מעצמו. ואמרו מאן מוכח כהן גדול, על פי סוד כהן גדול יודע היכן השפע יורד. אחוי בידו אמר אי גדיא יאי, כלומר התעוררות עליון יסיק לתמידא, כלומר יהיה תמיד בעולם ולמה אינו רק במועד ודו"ק:

וישלח אותם משה על פי ה' (במדבר יג, ג). כי משה ודורו דור המדבר היו דמיון תורה שבכתב ויהושע ודורו שבאו לארץ היו דמיון תורה שבעל פה. וזהו הרמז במאי דאמרו חכמינו ז"ל (ב"ב עה.) פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, כי תורה שבעל פה מקבל מהתורה שבכתב כמו שלבנה מקבל מחמה. וזהו הרמז וישלח אותם משה על פי ה', והרמז הדור שיבואו לארץ ישראל צריכין להיות דמיון תורה שבעל פה. ובאמת תורה שבעל פה ברצון הצדיקים שבדור זה אוסר וזה מתיר זה מטמא וזה מטהר כרצון הצדיקים שבדור, ולכך ישראל אשר הם בדמיון תורה שבעל פה מונין השנה ללבנה הרמז על תורה שבעל פה:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג, טז). פירש רש"י ז"ל התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים. ונראה לדקדק הא משה לא היה יודע שיהיו מרגלים, כי בודאי לא היה שולח אותם וכמו שפירש רש"י ז"ל על אנשים באותה שעה כשרים היו ולמה התפלל עליו. ונראה לתרץ, כי אמר השם למשה שלח לך אנשים ויתורו את ארץ, ובמשנה תורה בסיפור מעשה מרגלים (דברים א, כב) נאמר ויחפרו את הארץ. דהנה איתא במדרש (קה"ר א) כמו שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים באדם כמו כן יש בארץ, כמ"ש ערות הארץ לב הארץ טבור הארץ עין הארץ. והנה הרמ"ח אברים שבאדם כנגד רמ"ח מצות עשה, ושס"ה גידים כנגד שס"ה מצות לא תעשה, שכל גיד מחויב לשמור לבל יעבור הלאו המגיע לו. וכמו כן גם כן בארץ האברים וגידים מחויבים לשמור התרי"ג מצות וכשישראל עושין המצות בארץ אזי על ידי זה הארץ חשקה וחפצה שיהיו ישראל בארץ לעשות התרי"ג מצות בתורה. על כן שלח משה הי"ב אנשים וצוה להם ויתורו, לשון תורה שילמדו שם תורה ויהי הארץ נוח לכובשה לפניהם כשיעשו המצות בארץ ויהיו ישראל משפיעים בארץ והארץ יהיה בבחינות מקבל. וזה ויחפרו הארץ, לשון חפרה החמה כי תהיה בושה לפני ישראל שהם משפיעים לתוכה וזהו עיקר חשקה של הארץ. וזהו פירוש הפסוק (במדבר כא, יז) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה, כי השירה יהיה לה לצורכה כי טובתה היא. וזהו (שם כא, יח) באר חפרוה שרים כרוה וכו', לשון חפרה החמה ששרים חפרוה אותה, כי בושה מלפניהם (חסר):

עלו זה בנגב ועליתם את ההר וראיתם את הארץ מה היא (במדבר יג, יז). הכלל, כאשר רוצים להעלות הניצוץ אז צריך לדבק עצמו במדת ה' שהוא מדת החסד. וזהו בנגב דרום מורה על החסד או לשבר תאות היצר הרע מתאותו כאשר מבואר במקום אחר פירוש הפסוק (תהלים קיט, צח) מאויבי תחכמיני מצותיך כי לעולם היא לי, כלומר לומר ליצר הרע הנקרא אויב אתה מפתה אותי לעשות התאוה שלך ופנימיות התאוה הוא שיהיה לי תענוג הלא עיקר התענוג הוא בעבדות ה' מוטב לעבוד ה'. והחילוק, אצל עבדות ה' התענוג הוא לעולם. ותענוג שלך הוא מדבר הפסד. וזהו מאויבי, הוא היצר הרע. תחכמיני מצותיך כי לעולם כו', עיין שם. וזהו הרמז ועליתם את ההר, היצר הרע נקרא הר כמאמר חכמינו ז"ל (סוכה נב.) צדיקים כו', כלומר מפיתוי היצר הרע אקח התענוג לעבדות ה' ובזה תעלה הניצוץ ותשבר הקליפה או להעלות הדבר אל האין שיסתכל הדבר באי"ן מקום מחצב כל הנשמות ובזה תעלה הניצוץ. וזהו ומה הערים, מה הוא האי"ן כמאמר חכמינו ז"ל לא כאברהם שאמר וכו', אלא כמשה שאמר ואנחנו מה, ובאלו ג' בחינות תעלה הניצוץ ומכניע הרע:

ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (במדבר יג, לג). פירש רש"י שמענו אומרים נמלים יש בכרמים. ולכאורה קשה הלא בפסוק כתיב חגבים. והנראה, כי הכלל כשישראל עושין רצון הבורא ברוך הוא אז כביכול יש עליות למלכות הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז ויהס כלב עלה נעלה, כלומר עלה יהיה עליות למלכותו נעלה כשיהיה לנו עליות לעשות רצון הבורא ברוך הוא. וזהו שרמז רש"י בכאן, כי המרגלים פרקו מעליהם עול מלכותו יתברך. וזה שפירש רש"י ז"ל נמלים כמאמר הפסוק (משלי ו, ו) לך אל נמלה כו' אשר אין לה כו', לרמז על הנ"ל:

או יבואר, ונהי בעינינו כחגבים. פרש"י שמענו אומרים נמלים יש בכרמים. ופירש רש"י תמיה ומאי בעי הכא נמלים הא בקרא חגבים כתיב. ונראה, דאיתא בילקוט דתלמי אמר להם למה אתה רוצים לכבוש את ארץ ישראל הלא כל הארץ של הקדוש ברוך הוא והוא נתן לנו ואם כן יהיה גזל בידכם. והנה חכמינו ז"ל אמרו (עירובין ק:)על פסוק לך אל נמלה כו', דאיסור גזל יכולים ללמוד מנמלה שאינה לוקחת מאחר. וזהו שפירש רש"י ז"ל שמענו אומרים שאלו אנשים אשר בכרמים רחוקים מגזל כנמלים ועל ידי כן לא יקחו ארץ ישראל כמו שכתב הילקוט שכן אמר להם תלמי. אמנם באמת אינו כן כמו שפירש רש"י בפרשת בראשית, ברצונו ניתן להם וברצונו ניתן לישראל ואינו חשוב גזל:

ה' ארך אפים (שמות לד, ו). כי ישראל כשעשו את העגל היה העון נגד ה' וכאן בשלוח מרגלים היה העון נגד פרצוף ישראל שלא האמינו זאת שיש כח לישראל להפוך הכל בתפלתם. ובאמת מדת רחום הוא כביכול שהקדוש ברוך הוא מדבק עצמו בעולמות התחתונים כמו שהעשיר שמרחם על העני צריך לדבק עצמו בצער העני כדי שעל ידי זה ירחם עצמו, כן כביכול אצל הקדוש ברוך הוא מדת רחום ומדת חנון הוא שיש לנו חן בעיני הקדוש ברוך הוא. וכאן בשלוח הרגלים לא האמינו זאת במדת רחום שהקדוש ברוך הוא מדבק עצמו בישראל ובמדות חנון שיש לנו חן בעיני הקדוש ברוך הוא לכך לא אמר בזה הבקשה רחום וחנון, רק ארך אפים:

ויאמר ה' סלחתי כדבריך (במדבר יד, כ). ופירש רש"י ז"ל כדבריך, בשביל מה שאמרת פן יאמרו כו'. ולכאורה יפלא מה שבא רש"י להשמיענו. ונראה, שזה כוונת רש"י, דהנה משה התפלל להקדוש ברוך הוא בעד ישראל בטענה שלא יהיה חס ושלום חילול השם כמאמר הפסוק ושמעו מצרים כו', ולכאורה קשה הלא ביד הקדוש ברוך הוא כל מחשבת בני אדם וכל דרכי בני אדם להטות לאשר יחפוץ, אם כן יטה מחשבות האומות שלא יאמרו מבלתיכו', ולא יהיה חס ושלום חילול השם. אבל הענין, דיבור של צדיק עושה רושם למעלה ולמטה כמאמר הכתוב (איוב כב, כח) ותגזור אומר כו'. ואם כן כיון

שאמר משה בתפילתו שיהיה חס ושלום חילול השם כשיעשה חס ושלום כלה בישראל בוודאי כן יהיה חס ושלום חילול השם. וזהו שפירש רש"י בשביל מה שאמרת פן יאמרו כו', ודיבורך עשה רושם ובוודאי יאמרו. אבל זולת דיבורך שאמרת פן יאמרו, לא היו האומות אומרים כך, אבל כיון שאמרת אתה שיאמרו בוודאי יאמרו כמאמר הכתוב ותגזור אומר, וכנ"ל:

חכמינו ז"ל אמרו מקושש לשם שמים נתכוין. שידעו העולם הגם שנגזר עליהם למות במדבר אף על פי כן חייבים לשמור התורה והמצות עיין במדרשי חכמינו ז"ל. ולכאורה תמוה אף על פי כן האיך חילל שבת. אמנם חכמינו ז"ל אמרו (שבתקה:)מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. והנה הכא נמי כיון שלא היה בדעתו לקושש עצים לצרכו שלא היה צריך כלל, רק נתכוין שיתקדש שם שמים על ידו, אם כן הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אם כן לא חילל שבת כלל רק סקלוהו עבור העולם שלא ידעו מזה כפשט המדרש:

* ואולם חי אני כו' כי כל האנשים כו' (במדב יד, כא-כב). הנה הלשון כי, אינו מדוקדק בכאן, כי מאי נתינות טעם הוא על מה שאמר וימלא כבוד ה' את כל הארץ, דמשמע עבור האנשים שימותו במדבר וימלא כו'. ונבוא להקדים ענין הידוע בדבר הבחירה אשר נתן ה' לאדם שיהיה לו כח ועוז לבחור בטוב ולמאוס ברע ולהתגבר על היצר הרע שאם לא היה לאדם יצר הרע אשר אורב על נפשו תמיד ומסית אותו אחר תאות נפשו לעשות הרע בעיני ה' לא היה שום חידוש במה שהאדם עובד ה' ולא היה התענוג גדול כל כך אצל הבורא יתברך שמו. וכמו על דרך משל, בעבד שעובד את אדוניו שאין שום חידוש בעבודה זו, כי אין לו שום רשות ובחירה שלא לעבוד אותו לכן אין האדון מקבל תענוג כל כך מעבודתו, כי בהכרח הוא עובד אותו. מה שאין כן בבן הנאהב אשר לו ניתן הבחירה אם לעבוד את אביו או וכו' וגם יש לו מסית ומדיח אותו לעבור על רצון אביו ואף על פי כן הבן החכם אינו פונה לבו כלל לדברי המסית ומדיח הנ"ל, אלא אדרבה כל מגמת חפצו ורצונו לעשות רצון אביו ומקבל עליו עול מלכותו ועושה עבודתו בשלימות מרוב שמחה אזי אביו המלך מקבל תענוג גדול מזה במה שבנו החכים מאד להיות בוחר בטוב לעבוד עבודתו ולמאוס ברע. כמו כן אנחנו עמו בני ישראל הנקראים בנים למקום אשר לנו ניתנה הבחירה ויש לנו יצר הרע מסית ומדיח מדרכי ה' ואף על פי כן אנחנו מקבלים עול מלכותו בתורה ומצוות לעבוד עבודת ה' מזה נתרבה ונתגדל כבוד ה':

וזהו כוונת חכמינו ז"ל (אבות ו, יא) כל מה שברא הקדוש ברוך לא ברא אלא לכבודו, כי הרמב"ם במ"נ במאמר יוצר אור ובורא חושך, פירש לשון ברא, שהוא מענין והבור רק

אין בו מים (בראשית לז, כד) והוא כאשר האור נעדר אזי בורא חושך, פירוש שהחושך נשאר תוהו ובוהו רק מן האור. ועל פי פירוש זה זהו כוונת חכמינו ז"ל כל - - מה שברא הקדוש ברוך הוא במה שנתן הבחירה וגם יצר הרע לאדם שהוא ענין לשון ברא שהוא נעדר מן האור, כי על ידי זה יכול להיות שיסור מאחרי ה'. אמנם כאשר האדם מתגבר על היצר הרע ובוחר בטוב ומואס ברע על ידי הבחירה על ידי זה נתגדל כבוד ה'. וזהו לא ברא אלא לכבודו, כדי שעל ידי זה יתגדל ויתרומם כבוד ה'. והנה ידוע שדור המדבר לא היה להם יצר הרע כמו שאמרו חכמינו ז"ל (שמו"ר לב) חרות, חירות מן המיתה חירות מיצר הרע, לכן אפילו כשהיו עובדים את ה' לא היה חידוש כל כך ולא היה נתגדל כבודו כל כך. וזהו פירוש הפסוק ואולם חי אני כו' וימלא כבוד ה' את כל הארץ, ונתן הכתוב טעם למה יתגדל כבוד ה' על ידי בניהם דוקא ולא על ידם, כי כל האנשים הרואים את כבודי, פירוש בהם ועל ידם לא יתגדל שמי כל כך. אם יראו את הארץ, כי אין להם יצר הרע. אפס בניהם הם יראו את הארץ, כי יהיה להם יצר הרע ובחירה ואף על פי כן יעבדו אותי על ידי זה יתגדל כבודי יותר משהיו אבותם עובדים אותי, כי לא היה להם הבחירה. והנה ידוע שעל ידי הבחירה שאנו בוחרים בטוב ומואסים ברע ועושים רצון ה' בתורה ומצות ומעשים טובים אזי אנחנו מדבקים עצמינו במקור החיים בבורא ברוך הוא וברוך שמו שהוא חי וקים לעד וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות יח.) גדולים צדיקים שגם במיתתן קרוין חיים על ידי שמדבקין את עצמם על ידי מעשיהם הטובים בתורה ומצות במקור החיים לא כן הרשעים שגם בחייהם קרוים מתים כי מדבקים עצמם במקור המיתה על ידי מעשיהם הרעים:

ובזה יובן כוונת משה רבינו עליו השלום שאמר אם כמות כל אדם ימותון אלה כו' ואם בריאה יברא כו' וירדו חיים שאולה, אשר לכאורה יפלא למה ירדו חיים שאולה דווקא. אך הנה תלונת קרח היה על הכהונה והיה רוצה לעשות מצוה אם כן דבק את עצמו במקור החיים. אמנם כוונתו לא היה בשלימות ורוצה להתעטף בטלית שאינו שלו, כי מצות הכהונה כבר הוא נתונה לאהרן מאת ה' אם כן היה רוצה לעבור על דבר ה' ועל ידי זה דבק את עצמו במקור המיתה גם כן. ונמצא היה שני הפכים בנושא אחד על ידי שרצה לעשות מצוה הבא בעבירה דבק את עצמו במקור החיים וגם במקור המיתה ולכן היה משפט קרח נקצב לו כפי מדתו כידוע במדה וכו', אשר לזה היה משפטם שירדו חיים שאולה שהוא חיים ומיתה ביחד. וזה היה כוונת משה רבינו עליו השלום במה שאמר אם כמות כו' וירדו חיים שאולה, דווקא, כי היה רוצה שיודע לכל שהכהונה לאהרן הוא על פי ה' אשר בחר בו. ובמה יודע זאת בזה אם ירדו חיים שאולה, היינו שיהיה משפטם

נקצב להם בתערובות חיים ומיתה ביחד זאת יהיה מופת על מה שרצה לעשות מצות כהונה ועל ידי זה דבק את עצמו במקור החיים כנ"ל. אמנם מחמת שהכהונה נתונה לאהרן מאת ה', ואם כן במצוה זו רצה לעבור את פי ה' ועל ידי זה דבק את עצמו במקור מיתה ולכן היה משפטם נקצב ונמדד להם כפי מעשיהם בתערובת שניהם יחד. וזהו וירדו חיים שאולה דווקא:

אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם וכו' אני ה' אלהיכם (במדבר טו, מא). כפל. הכלל, כי אדם צריך תמיד להעלות על מחשבתו שכל דבוריו ומחשבותיו ותנועותיו עושים רושם למעלה ולכך צריך האדם לשמור כל מחשבותיו ותנועותיו ודיבוריו ביראת ה' כיון שכל תנועותיו עושים רושם למעלה וזה הוא כלל גדול בעבדות הבורא שצריך האדם להעלות על מחשבתו שכל תנועותיו עושים רושם למעלה, כי השם יתברך יודע מחשבות בני אדם ומשגיח תמיד בהשגחה פרטיות על כל דרכי בני אדם, וזה העיקר עבדות האדם שאדם יעלה על מחשבתו שהשם יתברך משגיח עליו על דרכיו. וזהו אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ותעלה על מחשבתך אני ה' אלהיכם, אני משגיח תמיד על כל דרכיך:

קרח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם וכו' (במדבר טז, א). הנה הרמב"ן הקדוש כתב מחמת שהמרגלים ידעו שזה הדור לא יכנסו לארץ ישראל מחמת זה נתקלקל קצת האהבה אשר היה לישראל אל משה וזה גרם שחלקו והרהרו אחר משה ולכך נסמכו הפרשיות עד כאן תוכן דבריו. הענין, כי הנה היה דור המדבר ודור שנכנסו לארץ ישראל. והנה דור המדבר, הלשון מדבר הוא דיבור שפעלו הכל בדיבור, כי יש צדיקים אשר הם פועלים הכל בדיבור ואין צריכין לשום עשיה. ודור שנכנסו לארץ ישראל, מרומז על העשיה שהיו צריכין לעשות איזה פעולה ולכך יהושע כאשר נלחם עם ל"א מלכים היה צריך לעשות איזה מעשה עם הכידון והאורב אבל משה שהיה בדור המדבר לא היה צריך לעשות שום פעולה, רק פעל הכל בדיבור. וזה שכבש יהושע את יריחו הכל בדיבור עלינו לשבח כמבואר בדברי רבותינו ז"ל (ירושלמי מו"ק ב, ד) הוא מחמת שיריחו כבש בשבת. ומבואר בכתבי האר"י ז"ל שהשכל שיש להרב בחול יש לתלמיד בשבת, והיה בו אז השכל שהיה למשה בחול ומשה פעל הכל בדיבור ובזה הבחינה כבש יהושע יריחו בשבת על ידי הדיבור אבל בעי ושאר מלחמות היה צריך לפעולה. והנה תורת משה הוא כנגד הדיבור שפעל הכל אצל השם יתברך עם הדיבור, אבל יש לה התלבשות על ידי המדות גם בעולם העשיה כמאמר הכתוב (ישעיה מד, ו) אני ראשון ואני אחרון. והנה קרח

כשראה שאותו הדור לא יכנסו לארץ ישראל לא היה מאמין בזה שתורת משה יש לה התלבשות גם בעולם העשיה. וזה שפרע לו הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה ותפתח הארץ את פיה, הארץ הוא העולם העשיה להראות שגם בעולם העשיה יש לה התלבשות תורת משה. וזהו הרמז בן יצהר, לשון בהירות. בן קהת, לשון אחדות על שם הפסוק (בראשית מט, י)ולו יקהת עמים. בן לוי, לשון התחברות עיין שם. והפעם ילוה אישי, לרמז שקרח לא היה מאמין רק בעולם הדיבור שיש לו שלשה בחינות אלו ולא היה מאמין שגם בעולם העשיה יש התלבשות אבל באמת שגם בעולם עשיה יש התלבשות כמאמר הכתוב אני ראשון ואני אחרון:

או יבואר, ויקח קורח, כי יש צדיק שעובד רק לעשות תענוג להבורא ברוך הוא ואצל זה הצדיק אין חילוק אם הוא עושה תענוג להבורא ברוך הוא או צדיק אחר עושה תענוג להבורא ברוך הוא. אבל מי שרוצה לקבל שכר על עבודתו זה רוצה שהוא בעצמו יעשה תענוג להבורא. וזהו ויקח קורח, שרצה שהוא יקח ולא אחר. וזהו פירש"י שלקח מקח רע לעצמו שבשביל זה חלק על משה ורצה להיות כהן גדול ואם היה עובד רק לעשות תענוג להבורא ברוך הוא בוודאי לא היה חולק שיהיה הוא כהן גדול:

פירש רש"י נתקנא על נשיאתו של אליצפן בן עוזיאל. לכאורה אינו מובן למה לא חלק תיכף אחר שמינה משה רבינו עליו השלום את אליצפן. אמנם קודם גזירת מרגלים היו ראוים ישראל ליכנס מיד לארץ ישראל על כן סבר קרח שגדולת אליצפן לא יהיה רק זמן מועט דהא בזמן מועט יכנסו לארץ ישראל, מה שאין כן אחר גזירת מרגלים וראה שיגזור שיהיו מ"ם שנה במדבר אז קינא שאליצפן יהיה נשיא מ"ם שנה:

בוקר ויודע כו' ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו.(במדבר טו, ד-ה) לתרץ השינוי לשון מתחלה אמר והקריב, ואחר כך יקריב. ויש בזה רמז לעבודתו יתברך. והענין הוא כך, על פי המשנה (ר"ה ב, ז) ראש בית דין אומר מקודש והעם עונין אחריו מקודש מקודש, יש לדקדק מפני מה ראש בית דין אומר מקודש פעם אחד וכל העם ב' פעמים. הכלל הוא כך, מי שרוצה לקרב עצמו לעבודת השם יתברך מתחילה צריך להיות בגדר סור מרע להפשיט מעצמו כל התאוה, ואחר כך ועשה טוב שילך בדרך השם יתברך לעבדו ביראה עילאי מעלה מעלה עד אין סוף. וזהו הענין מי שהוא כבר מופשט מתאות צריך להזהר בכל עת ורגע איך לעבוד את השם יתברך בתורה ובתפלה ולקדש שמו יתברך לעשות לו נחת רוח בלי הפסק. ועל פי זה יש לפרש המשנה ראש בית דין אומר והוא כבר מופשט כנ"ל, אומר מקודש פעם אחד, היינו לקדש שמו יתברך בכל עת ורגע, כי כבר הוא מופשט והוא בגדר סור מרע. וכל העם הצריכין לשני הסיגין

יראה תתאי ויראה עילאי עונין אחריו מקודש מקודש, היינו פעם אחד שיעזור להם השם יתברך להיות בגדר סור מרע ושיעזור להם השם יתברך להיות ועשה טוב לעבודת השם יתברך ביראה עילאי מעלה מעלה בכל עת ורגע שלא לפסוק מעבודת השם יתברך. וזה פירוש הפסוק ואת הקדוש, שהוא כבר מקודש. והקריב אליו, מעצמו ואין צריך סעד לתמכו כמבואר פירוש רש"י בפרשת נח על הפסוק את האלהים התהלך נח (בראשית ו, ט) ובאברהם נאמר כו' עיין שם ואת אשר יבחר בו, היינו שצריך סעד לתמכו שיעזור לו השם יתברך לקרב עצמו לעבודתו וליראתו בכל עת ורגע ולעבדו באמת. יקריב אליו, שהשם יתברך יקריב אותו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם:

טעם מה שאמרו דתן ואבירם אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש מה שאין כן קרח לא אמר זה. כי קרח היה משבט לוי ועל שבט לוי לא נגזר שימותו במדבר:

לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם כו' (במדבר טו, טו). הכלל, משה רבינו היה מעלה כל ישראל והיה מדבק עצמו תמיד לכל ישראל. וזהו לא חמור אחד מהם נשאתי, כלומר שלא נשאתי גוף אחד מישראל, רק כל ישראל נשאתי וכן לא דבקתי לאיש אחד מישראל רק לכל ישראל וזהו לא חמור כו'. ולא הרעותי, לשון דביקות מלשון אחי ורעי:

כי לא מלבי. ויבואר בו הפסוק אתם המיתם את עם כו' (במדבר טו, כח). הכלל, יש שהצדיק פועל דבר אף על פי שלא נגזר מלמעלה אף על פי כן הצדיק בתפילתו פועל זאת. ויש שהצדיק ממשיך הפעולה מלמעלה מה שנגזר מלמעלה וכאן חשדו ישראל את משה רבינו ואהרן שהם בצדקתם פעלו זאת בתפילתם. וזהו שאמרו אתם המיתם את עם ה' וזהו שאמר משה רבינו כי לא מלבי, כלומר הדבר הזה מן הקדוש ברוך הוא נגזר ולא אנחנו בתפילתינו:

עבודת מתנה אתן את כהונתכם כו' (במדבר יח, ז). הנה כשאדם עובד את ה' אינו מתנה, כי כן החיוב על האדם. אבל כשאדם מעלה הנצוצות זה הוא מן האדם מתנה אל ה'. וזהו נשאת ונתת באמונה (שבת לא.) כשאדם עושה משא ומתן עם נכרי והישראל מרויח בהמשא ומתן ועל ידי זה יכולת בידו לעבוד ה' ביותר אזי מעלה הניצוצות מן האומות. וזהו נשאת, לשון עליות. ונתת באמונה, כמבואר כי הוא מתנה אל ה' מישראל שמעלה הנצוצות. ומזה בא הגרים מן האומות מחמת שישראל מעלים הניצוצות מהן כנ"ל וזהו עבודת מתנה:

ברית מלח עולם (במדבר יח, יט). הוא נאמר אחר מעשה קרח, כי קרח רצה להיות כולם כהנים ולא לוי וכהן מורה על חסד ולוי על דין ורצה להיות הכל חסד ובאמת צריך

שיהיה דין ורחמים בעולם. והנה הרמב"ן הקדוש כתב המלח הוא כח אש אשר במים נמצא המלח הוא מן כח אש ומים, היינו דין וחסד שניהם הם הנהגת העולמות. וזה שנאמר זה אחר מעשה קרח להראות כי בטל מעשה קרח שרצה להיות כולו חסד, ולא כן הוא כי צריך להיות דין וחסד:

חקת

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר (במדבר יט, ב). הכלל, כי טעמי התורה והמצות הם נעלמים מכל האדם, רק האדם צריך לעשות ולקיים כל התורה מחמת ציווי ה' עליו לעשותם ולקיימם. וזהו הרמז זאת חוקת התורה, כל התורה והמצות הם חקים אצלינו, כי אין נגלה לנו שום טעם מהמצות, רק עיקר קיום התורה והמצות יהיה מחמת צוה ה' לאמר, מחמת צווי ה' עלינו לעשות אנו מחויבים לעשותם ולקיימם. ובזה יבואר מה שצוה לעשות פרה לטהר מטומאת מת, כי הכלל הנשמה והחיות אשר באדם אשר הנשמה והחיות נחצב מתחת כסא הכבוד רוצה תמיד לעבוד את הבורא ברוך הוא בלי הפסק רגע אחד, רק הגוף אשר באדם אינו מניח ויש מלחמה תמיד בין הנשמה והחיות עם הגוף והאדם הזוכה מנצח את הגוף לעשות כרצון הנשמה. ולמה זה הגוף אינו רוצה לקיים התורה והמצות מפני שאין משיג טעמי התורה והמצות, כי אם היה יודע טעמי התורה והמצות היה הגוף גם כן רוצה לקיים המצות, רק שאינו יודע טעמי התורה והנשמה נחצבת מתחת כסא הכבוד ומשיגה טעמי תורה והמצות לכך רוצה תמיד לעשותם ולקיים בלי שום הפסק רגע. ואדם הזוכה מגבר הנשמה על הגוף לעשות ולקיים התורה והמצות, ולכך אדם המת שהנשמה עולה למעלה ונשאר הגוף לבדו מטמא הגוף. ולכך קברי הצדיקים אינם מטמאים, כי הגופים מהצדיקים הם מזוככים עד שהגוף גם כן רוצה בקיום התורה והמצות ולכך גם הגופים שלהם אינם מטמאים. וזהו הרמז זאת חוקת התורה, מחמת שהתורה הוא חוק שאינו גלוי טעם התורה אין הגוף רוצה לקיים התורה ואז הגוף מטמא אחר מותו כנ"ל. ולכך צוה השם יתברך לעשות פרה לטהר מטומאת הגוף לבד שהוא מטמא במותו ודו"ק:

או יבואר, זאת חוקת התורה, שהתורה תהיה בבחינות מקבל בחינת זאת שאנו נהיה משפיעים להתורה:

או יבואר, זאת חוקת התורה, ובו יבואר הפסוק (תהלים קיג, ט) מושיבי עקרת הבית. כי בעולם הזה נראה לאדם שנברא בכדי לעשות עסקי עולם הזה, אבל באמת זה אינו והעיקר בריאת האדם היה להשיג אחדות הבורא ברוך הוא. וזהו מושיבי עקרת הבית, כשיבוא הגואל במהרה בימינו אז יתגלה עיקר עשייתן של אדם בעולם הזה כדי להשיג

אחדות הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז זאת חוקת התורה, כי יש מצות אשר השכל מחייב אותם ונמצא אדם העושה אותם אינו ניכר כל כך שעושה אותם בעבור ציווי הבורא על אלו המדות ולכך נתן הבורא ברוך הוא מצות אשר אין השכל משיג בו טעם כלל ואדם העושה אותם אזי ניכר שאינו עושה אותם רק בעבור מצות הבורא ברוך הוא עליו. וזהו הרמז בפסוק זאת חוקת התורה, לכך נתן הבורא מצות אשר הם חוקה אשר אין השכל מחייב אותם כדי שיהיה נראה אשר צוה ה' לעשות, שהאדם אינו עושה המצות רק בעבור ציווי הבורא עליהם:

ודברתם אל הסלע לעיניהם גו' יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל (במדבר כ, ז-יב). הנה רש"י והרמב"ן חולקים בחטא של משה אחד מפרש על שאמר לישראל שמעו נאכו', ואחד מפרש על שהכה את הסלע. והנראה שטעם אחד הוא, כי זה גרם זה. והנה יש שני בחינות במוכיח שמוכיח את ישראל שיעשו רצון הבורא ברוך הוא. אחד, שמוכיח בדברים טובים, דהיינו שאומר לכל איש ישראל גודל מעלתו ומקום מקור מחצב נשמתו אשר באמת נשמת ישראל חצובה למעלה מכסא כבוד וגודל הנחת רוח אשר להבורא יתברך כביכול ממצות כל איש ישראל וגודל השמחה אשר בכל העולמות בעשות איש ישראל מצות הבורא בזה ובזה התוכחה מטה את לב בני ישראל לעשות רצון הבורא ברוך הוא לקבל כל איש מישראל עול מלכות שמים עליו. ויש שמוכיח את ישראל בדברים קשים ובדברי ביושים עד שהם מוכרחים לעשות רצון הבורא. והחילוק שביניהם, זה שמוכיח את ישראל בטוב מעלה את נשמת ישראל למעלה למעלה ומספר תמיד בצדקת ובגדולת ישראל כמה גדול כוחם למעלה וראוי הוא להיות מנהיג על ישראל. וזה שמוכיח את ישראל בדברים קשים אינו בבחינה הזאת. והנה זה שמוכיח את ישראל בטוב ומספר תמיד בגדולת ישראל וצדקתם אז כל הדברים הנבראים בעולם צריכין לעשות מעצמם הרצון של ישראל לדבר שנבראו, דהיינו בשביל ישראל. אבל אם אינו מספר ומעלה צדקת ישראל אז צריך להכריח כל הנברא בהכרח גדול לעשות מה שנברא, דהיינו לעשות רצון ישראל. והנה משה אמר בכאן שמעו נא המורים, הוכיח את ישראל בדברים קשים ולכך הוצרך להכות את הסלע לעשות מה שנברא, כי אילו היה מעלה את ישראל כנ"ל, וכמו שהיה כוונת הקדוש ברוך הוא ודברת אל הסלע, כי אז היה מדבר אל הסלע אתה שנבראת בשביל ישראל והם במעלה גדולה צריך אתה לעשות מה שנבראת, דהיינו להוציא מים לישראל. אבל עתה שהוכיח את ישראל בדברים קשים שמעו נאכו', הוצרך להכות את הסלע לעשות רצון ישראל, ונמצא זה גרם את זה וטעם אחד הוא. וזהו הרמז יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, כי זה שמוכיח

את ישראל בטוב יכול גם הוא להשיג את העם זה השכל. וזה הרמז להקדישני לעיני בני ישראל, כמאמר חכמינו ז"ל עיני עדה, חכמי עדה שגם הם ישיגו זה השכל:

אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם כו' (במדבר כא, יז-יח). הנה יש להבין למה שירת הים מבינים כל תיבה ותיבה שבה ושירה זו נאמרה ברמז שאינם מבינים אותה. ונראה, כי הנה שירת הים אמר משה עם ישראל ומשה ראה באספקלריא המאירה ואמר נבואתו בלא רמז להבין ושירה זו אמרו ישראל בלא משה כפירוש רש"י ז"ל מפני מה כו', ולכך השירה הזאת ברמז ואין מבינים כל תיבה ותיבה על פי פשוט. ועתה נבאר הפירוש של השירה הזאת, כי הנה יש שהקדוש ברוך הוא עושה נס לישראל מחמת שהם מבקשים מהקדוש ברוך הוא להושיע להם בכל צרותם והקדוש ברוך הוא מקבל בקשתם ועושה להם נס להושיע אותם מכל צרותם כמו בנס של ים שנאמר (שמות יד, י) ויצעקו בני ישראל כו'. ויש שהקדוש ברוך הוא עושה נס לישראל בלא בקשתם שאינם יודעים כלל מהצרה והקדוש ברוך הוא עושה להם נס ואחר כך רואים שהנס היה בלא בקשתם, ובאמת מהיכן בא זה שהקדוש ברוך הוא עושה נס לישראל בלא בקשתם כמו הנס זו של הבאר וההרים כפירוש רש"י ז"ל שלא היו יודעים כלל. והנה הנס הוא על בחינה זאת, כי כבר בארנו על מה שאנו אומרים בקדושת כתר על פסוק הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, ויש להבין הלא הגאולה אחרונה יהיה יותר גדולה מגאולה ראשונה, ואם כן למה תלה גאולה אחרונה בראשונה, מי נתלה במי קטן בגדול. והנה אמרו רבותינו ז"ל (ב"ר א) בראשית (בראשית א, א) בשביל ישראל שנקראו ראשית, ונבראו כל העולמות בשביל ישראל. ונמצא כיון שנבראו כל העולמות בשביל ישראל והם מקבלים תמיד חיות בשביל ישראל צריכה הארץ עצמה לעשות הרצון של ישראל לטובתם כיון שהיא נבראה בשביל ישראל זה הוא התיקון של העולם שתעשה בעצמה הרצון של ישראל לטובתם. והנה באמת כשיש התגלות עד מדה התחתונה הראשית המחשבה, היינו בראשית בשביל ישראל כו', אז הארץ בעצמה עושה טובות ישראל כיון שהוא נברא בשביל זה הוא התיקון שלה. וזהו הרמז אתכם אחרית כראשית, כשיתגלה ראשית המחשבה עד מדה התחתונה ובדרך זה כשיש התגלות ראשית המחשבה אז הארץ בעצמה עושה הנס לישראל בלא בקשתם אבל כשאינו מתגלה הראשית המחשבה אז צריכין לבקשה לעשות להם נס. והנה בים שהיה אז קודם מתן תורה ולא היה עדיין התגלות ראשית המחשבה בראשית כו', אז היו צריכין ישראל לבקש על הנס כמו שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה', אבל בכאן שיהיה אחר מתן תורה שהיה התגלות ראשית המחשבה אז הארץ בעצמה לתיקון שלה עשתה

הנס בלא בקשת ישראל. וזהו הרמז עלי באר ענו לה, כלומר לצרכה לתקונה כפירוש רש"י שההר של ארץ ישראל, כו' שהארץ בעצמה עשתה לטובת ישראל לתיקונם:
ובזה יבואר הפסוק תבנה ותכונן עיר סיחון, זה הוא הבנין של העיר הזאת שלקחה אותה סיחון מיד מואב והיה מותר לישראל לכבוש אותה, כי אלו היה תחת מואב לא היו רשאים לכבוש אותה ולא היה לה בנין ותקומה אבל עכשיו שלקחה סיחון מיד מואב והיה מותר לישראל ליקח אותה מיד סיחון כמאמר חכמינו ז"ל (גיטין לח.) עמון ומואב טהרו בסיחון, זה הבנין ותקומה של העיר. וזהו תבנה ותכונן, זה הוא הבנין וכונן של העיר הזאת מחמת שהוא עיר סיחון:
ועתה נבוא לבאר פירוש הפסוק באר חפרוה שרים, על פי מאמר חכמינו ז"ל (ברכותלד:) ר' חנינא בן דוסא הניח ראשו בין ברכיו אמר ר' יוחנן כו', אלא שהוא כעבד לפני המלך ואני כשר לפני המלך. ועתה נבאר בחינות נפילת אפים כמו שנאמר במשה (במדבר טז, ד) וישמע משה ויפול על פניו. ודבר זה קצת מבואר בספר החינוך להר"א. והכלל הוא, מאתו השם יתברך לא יבא רע כלל להעולמות ואפילו אם נראה למטה רעה למעלה הוא טובה והתכלית הוא טובה וכן מי שעיניו פקוחות ומסתכל תמיד למעלה יודע שזאת הוא טובה. ונמצא אינו יכול לבקש על הרעה כיון שהוא יודע באמת לתכלית הוא טובה והוא מסתכל למעלה על התכלית וזהו בבחינות שר שרואה תמיד הפנימיות והכוונה מכל המעשים. ויש עוד צדיק שהוא בבחינות עבד שאינו רואה תכלית המעשה, רק המעשה עצמו ובאמת המעשה עצמו למטה נראה אינו טוב זה יכול לבקש לבטל המעשה ההוא. והנה כמו שיש בגוף האדם זקיפה והשתחויה, כמו כן יש בשכל זקיפה , היינו שהשכל מסתכל למעלה בשורש וכוונת המעשה. והשתחויה, דהיינו שהשכל אינו מסתכל למעלה בכוונה מהמעשה וכאשר כתבנו שאז יכול לבקש על המעשה שיבטל. וזהו הרמז נפילת אפים להסתכל בהמעשה עצמה ובזה יכול לבקש לבטל המעשה. וזהו הרמז בגמרא שאני כשר לפני המלך ומסתכל על תכלית וכוונת המעשה (חסר):

בלק

ויגר מואב מפני העם מאד ויקץ מואב מפני בני ישראל (במדבר כב, ג). נראה במאי דדייק הכתוב מקודם העם ואחר כך בני ישראל, דידוע במדרש (שמו"ר מד) ובזוהר הקדוש דעם הוא ערב רב. וזהו ויגר מואב מפני העם מאד, מחמת העם ערב רב פחד שראה שכל מקום שישראל שוכנים מתגיירים להם גרים כמו ערב רב שנתגיירו לישראל, גלל כן פחד שיבואו בני ישראל לגבולו אולי יתגיירו מאומתו גם כן להם. ושלא תאמר מאי איכפת להו, לזה אמר הכתוב ויקץ מואב מפני בני ישראל, שהיה שונא מאוד לישראל:

עתה ילחכו הקהל את כל כו' כלחוך השור את ירק השדה (במדבר בכ, ד). יש להבין למה זה המשיל לשור שאוכל ירק השדה. והנראה לבאר, ומקודם נבאר הפסוק (דברים יא, א) ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, כי השם יתברך ברוך הוא קלל את האדם הראשון ואכלת את עשב השדה (בראשית ג, יח) כי כל מה שהאדם אוכל יש בו מצות, דהיינו תבואה יש בו עשיות אדם לחרוש ולקצור ויש בהם מצות בשעת חרישה לא תחרוש בשור וחמור יחדיו (דברים כב, י) וכן בזריעה יש מצוה לא תזרע כלאים (שם כב, ט) ונמצא על ידי המצות מעלה הניצוץ אשר במאכל ההוא וכן בכל מאכלים יש בהם מצות, אבל בעשב השדה אינו נזרע על ידי האדם ואין בהם עשיות המצות ואיך יוכל להעלות אותן באכילתו אותן. וזהו שקלל השם יתברך אדם הראשון שיאכל מאכל שאין בה שום מצוה מאדם שיוכל האדם על ידי זה להעלות הניצוץ אשר בתוך המאכל. וזהו הרמז ונתתי עשב בשדך לבהמתך, כי כשהבהמה אוכלת העשב והאדם האוכל בהמה ובאמת באכילת הבהמה יש בה מצות שחיטה ושאר מצות באכילת בשר נמצא על ידי זה גם העשב יש לה עלייה, כי הבהמה האוכלת עשב והאדם האוכל בהמה במצות מעלה העשב גם כן. והנה האר"י ז"ל כתב כנגד ארבע יסודות דומם צומח חי מדבר נגד זה הוא ארבע עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה נמצא נגד חי הוא בריאה. והנה נפש הבעל תשובה, דהיינו הגרים להם יותר בנקל להעלות הניצוץ ממי שהוא צדיק מנעוריו. והנה זה הרשע בלק היה לו פחד מישראל מחמת שישראל בהליכתם העלו נצוצות וזה הרשע היה שונא מאד להקדושה. וזהו הרמז ויקוצו מפני בני ישראל, שזה קץ בעיני אותו הרשע להיות ישראל.וזהו הרמז ויגר מואב מפני העם מאד, כי כל מקום שכתוב העם הוא הרמז על הערב רב הגרים שהיו בישראל. וזהו כי רב הוא, היינו הגרים שלא יעלו אותם כנ"ל, כי הם מסוגלים יותר להעלות הניצוץ. וזהו הרמז כלחוך השור את ירק השדה, כי הכלל נפש הגרים עלייתם עד עולם הבריאה וכן הוא בארבע יסודות שהצומח יש לו עלייה לחי הוא נגד עולם הבריאה. וזהו כלחוך השור כו', הרמז עליית עולם הבריאה:

או יבואר, עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה. לבאר פירוש כלחוך השור את וכו', עיין פירוש רש"י ז"ל. מקודם נבא לבאר הפסוקים דפרשה הקודם בפרשת חוקת (במדבר כא, כז-כט) על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון אוי לך וכו' נתן בניו פלטים ובנותיו בשבית למלך אמורי סיחון. דיש לדקדק תבנה ותכונן, הלא היתה בנויה מכבר, רק שנעשית עתה עיר סיחון, הוי ליה למימר תהיה עיר סיחון. עוד אומרו נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית, מדוע גבי בנים כתיב לשון

פליטה, וגבי בנות כתיב לשון שבית. ונבאר הכל על נכון. דידוע מאמר רבותינו ז"ל (גיטין לח.) עמון ומואב טיהרו בסיחון, כי מואב בעצמו לא יכלו ישראל להוריש ולא נתעלה מואב דעיקר עליית הרשע כשיש להם מפלה על ידי ישראל ונתקדש שמו הגדול וכיון שכן מואב הוא מקור החורבה והשוממה כיון שאין לו עלייה. מה שאין כן על ידי שכבש סיחון חשבון עיר מואב וכבשו ישראל מיד סיחון עיר חשבון אז נחשב חשבון עתה עיר בנויה ולא מקודם שעד עתה היתה נקראת חורבן כנ"ל. זהו על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, שסיחון יכבוש אותה. ועל ידי זה תבנה ותכונן עיר סיחון, עתה תבנה עיר חשבון שעד עתה היתה חריבה כיון שאי אפשר לה להעלות שלא יכלו ישראל ליקח העיר ודבר שאין לה עלייה בקדושה נקרא הרוס, מה שאין כן עתה שיכבשו אותה על ידי סיחון תבנה מעתה ותהיה בנויה שתתעלה להקדושה ודבר שעולה לקדושה נקרא בנויה, ומשום הכי כתיב תבנה, שעתה יבנה שעל ידי שכבשה סיחון אפשר לה לבא בקדושה שיכבשו ישראל. ואמר אוי לך מואב אבדת עם כמוש, שאתה מואב אבדת זאת שיהיה לך עלייה כיון שאי אפשר לישראל לכובשך ועליית הרשע הוא כבישתו כנ"ל. נתן בניו פליטים, פירוש לבנים שלך נחשב פליטה, היינו הצלה מה שנמסרו לסיחון שעד עתה אסורים מואבים לבוא בקהל ועל ידי שנמסרו לסיחון ונתערבו בהם מותרים דכל דפריש מרובא פריש כדפסקינן (ברכות כח.) דמהאי טעמא עתה עמונים ומואבים מותרים לבא בקהל דנתערבו זה בזה וכל דפריש מרובא פריש. והיה להם הצלה קצת שעל ידי שנמסרו לסיחון אפשר לזכרים של מואב לבא בקהל. ובנותיו בשבית, רוצה לומר מה שאין כן אצל הבנות הוא שביה גמורה מה שנמסרו לסיחון ולא פליטה, דהיינו הצלה קצת שבאפשרי להם לבא בקהל דהא הבנות בלא זה מותרים לבא בקהל גם כשהם מואבים כדפסקינן (יבמות סט.) מואבי ולא מואבית. ואם כן מוטב היה להם שיהיו מותרים לכבש אותם כשהם מואבים אז היה להם עלייה כנ"ל דהרשע במפלתו וכבושתו שכובשים אותו הוא עלייה שמעלים ישראל נצוצות שלו בעת שמאבדים אותו. ובזה שפיר מובן זה שבבנים כתיב פליטה, ובבנות שבית:

ומעתה יבואר ויאמר בלק כו' (במדבר כב, לז), דהמפרשים הקשו מה היתה יראת מואב מישראל הלא ישראל נצטוו שלא להלחם עמם. אפס דהרמב"ן תירץ, דיראתו היתה שלמען אהבת ישראל ימסרו ביד אומה אחרת וישראל יקחו את ארצם מיד אומה אחרת כמו שנטהר ארצם על ידי סיחון ועוג עיין שם. ואם כן יראתם היה שיש אומה אחרת שכובשים ואחר כך יכבשו ישראל את האומה אחרת וכבישות ישראל הוא עלייה של האומות ויהא לארצם עליה על ידי כבישות אחרים. ומצינו כיוצא בזה בענין אכילה

דידוע מאמר רבותינו ז"ל דאכילת ישראל להעלת נצוצות שיש בדומם צומח חי, ושיתעלה הדומם צומח חי למדבר אינו שכיח כל כך, גלל כן מפעלות תמים דעים שחי דהיינו הבהמה יאכל דומם צומח ומדבר אוכל החי ומתעלה הדומם צומח שיש בחי למדבר דמחי למדבר בקל שכיח בכל עת להעלות. נמצא על ידי אמצעי, דהיינו החי יש עלייה לדומם צומח, שעל ידי שבאו דומם צומח בתוך החי מתעלה במדבר כשאוכל החי. וכמו כן הנ"ל על ידי אמצעי שיכבוש אחר את מואב יתעלה ארצם שיכבשו ישראל מיד אחר. וזהו עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו, ושלא תקשי הלא אי אפשר לישראל לכבוש אותם שנאמר (דברים ב, ט) לא תצור את מואב, לזה פירוש כלחוך השור את ירק השדה, שיראתו הוא שיהיה כלחוך השור את ירק השדה שהכוונה שהירק יהא לו עלייה על ידי אחר, דהיינו השור דהוא חי. וכמו דהתם העלייה הוא על ידי אחר, כמו כן יראתו בכאן שיתעלה ארץ מואב שיכבשו ישראל ארצם והוא עלייתם על ידי אחר שימסרו ביד אומה אחרת וישראל יכבוש מאומה ההוא ומואב ובלק לא רצו בעלייה זו שיכבשו ישראל ארצם:

הנה רבותינו ז"ל אמרו (במדב"ר ד) לא קם בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם. כוונת רבותינו ז"ל, לא שהיה בלעם במדריגת משה, אבל כוונתם שהיה במדריגה זה לעומת זה משה בקדושה ובלעם בקליפה. וידוע מאמר רבותינו ז"ל משה נתנבא בזה, שהוא מדריגה שלא בא לעולם הזה ושם יכולין להפך הכל לטובה ומהאי טעמא משה היה גודר גדר לעמוד בפרץ, דביטל כל גזירות רעות דמדריגתו היה במדריגה גבוה ששם יכולין לבטל כל הדינין ולהפוך בדיבור מרעה לטובה ומהאי טעמא פעל משה בדיבור. ולהיפך בלעם ניבא במדריגות זה של הקליפה ומהאי טעמא גם בלעם פעל בדיבורו בקללתו. אפס משה שהיה בקדושה פעל בדיבורו הכל לטובה, ובלעם שהיה בקליפה פעל בדיבורו הכל קללה וארור. זה שרמז הכתוב דבלעם אמר בנה לי בזה שבעה מזבחות, בזה דוקא במדריגת זה. כן והכן לי בזה שבעה כו', גם כן בזה דייקא שעל ידי שיפעול הכנה למדריגות זה דקליפה יוכל לפעול בדיבורו קללה דבלעם היה חפץ לקללם כפירש רש"י ז"ל. אמנם השם יתברך הכיר מחשבתו ולא נתנו להתנהג במדריגות זה, רק אמר שוב אל בלק וכה תדבר, וכה דייקא, פירוש בבחינת כה לבד תתנהג שהוא למטה מזה כמאמר רבותינו זכרונם לברכה כל הנביאים נתנבאו בכה למטה ממשה שניבא בזה, ובבחינה זו אין בכוחו לפעול בדיבור:

או יבואר מאמר (במדב"ר ד) בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם, והוא קרוב לאופן הנ"ל. להבין כוונת חכמינו ז"ל שחס ושלום בלעם היה כמו משה, כי

חילוק גדול ביניהם שמשה רבינו כל ימיו השפיע טובות לעולם שכמה פעמים מסר נפשו להצלת ישראל מאף וחימה. ובלעם היה ההיפוך שכל ימיו הביא יללה ופרעניות לעולם שמעשיו היו רק בקללה. אפס כוונת רבותינו ז"ל שמהמקום גבוה שהתאמץ משה להביא ממקום ההוא טובות לעולם כידוע מכתבי האריז"ל, ממקום הזה התאמץ בלעם הרשע להביא יללה לעולם. וזהו כוונת רבותינו ז"ל ששוה למשה ששניהם התאמצו לעורר ההשפעה ממקום אחד. אפס זה לעומת זה היה משה רבינו הביא ממקום ההוא טובות, ובלעם הרשע הביא ממקום ההוא קללה. והנה רבותינו ז"ל אמרו (יבמות מט:) כל הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה ומשה באספקלריא המאירה. להבין מאמר רבותינו ז"ל דרך משל, למלך מצוה איזה דבר לעבדיו אז השומעים הציווי אינם שומעים רק דבר המלך ובאמת בכל דיבור שאדם מדבר קודם שיוציא מפיו הדיבור הוא במחשבה שחשב מקודם למה יאמר הדיבור וטעם למה יצוה כך ומי שזוכה להשיג הדיבור כמו שהיה במחשבה, דהיינו שמשיג המחשבה אז מבין הטעם כיון שמשיג האיך היה במחשבה ובמחשבה חקוק הטעם למה צוה כך. וזה היה החילוק בין משה רבינו לשאר נביאים, ששאר נביאים השיגו הדיבור ומי שמשיג הדיבור לבד אינו משיג הטעם כנ"ל דהטעם הוא חקוק במחשבה דהוא למעלה מדיבור, מה שאין כן משה השיג גם הטעם דמשה השיג עולם המחשבה כנודע בהאריז"ל ובמחשבה שם חקוק הטעם כנ"ל. והנה מי שאינו משיג רק הדיבור דאז אינו משיג הטעם כנ"ל נקרא אספקלריא שאינה מאירה דכל שאינו יודע הטעם של דבר אינו מאיר הדבר אצלו, מה שאין כן מי שמשיג הטעם של הדבר נקרא אספקלריא המאירה כיון שיודע הטעם לצווי המלך מאיר הדבר וברור אצלו הדיבור שמבין שצריך לעשות שמבין הטעם:

ועל פי זה יבואר מאמר רבותינו ז"ל כל הנביאים התנבאו בכה, הוסיף עליהם משה שהתנבא בזה, כי משה השיג הטעם גם כן ונקרא זה כי זה הוא דבר ה', דהיינו הוא הדיבור בשלימות כפי מחשבת הבורא ברוך הוא דהא השיג גם הטעם דהוא המחשבה כנ"ל, מה שאין כן שאר נביאים שהתנבאו בדיבור לבד אמרו בכה, לומר דאף על פי כן מחוייבים אנחנו לשמוע ולצוות דבר ה' כיון דכה אמר ה' ודבר ה' אין לשנות. ולפי מה שכתבנו לעיל דבלעם בההיפוך הוא שוה למשה להביא יללה ממקום הגבוה שהביא משה מזה המקום ברכה וכיון דמשה התנבא בזה בנבואתו לטובה בלעם הרשע נמי דשוה למשה להביא יללה היה נמי בזה כמאמר רבותינו ז"ל נמי דשוה למשה בההיפוך שלו כנ"ל, גלל כן בלעם הרשע דהיה חפץ לקלל את ישראל כתיב בקרא דאמר לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן, בזה, דייק, כלומר בבחינת זה יכין שיהיה לו מקום

מיוחד לבחינת זה שהיה חפץ לקלל ישראל, ולענין קללה ויללה היה במדריגה בבחינת זה, והשם יתברך ברוב חסדיו הפר עצתו וקלקל מחשבתו שכפה אותו לברך את ישראל ולענין ברכה לא היה יכול להתנבא בזה, דאין זה מדריגתו דמדריגתו היה רק לענין יללה כנ"ל, גלל כן לענין ברכה לא היה יכול לברך רק בכה, ולכן אמר לו השם יתברך שוב אל בלק וכה תדבר, דייק תיבות כה, כיון שאני שולחך לברך תדבר בכה:

או יבואר הגמרא הנ"ל משה התנבא בזה וכל הנביאים בכה, כי הנה יש אשר משיג גדולת הבורא יתברך מאשר כבר נתצמצם בעולמות ומכח העולמות משיג גדולת הבורא יתברך והבחינה הזאת אינה גדולה כל כך. ויש אשר בהשגתו להשיג גדולת הבורא יתברך מאשר לא נתצמצם עדיין בעולמות והבחינה הזאת היא גדולה מאד להשיג גדולת הבורא יתברך מהבהירות אשר לא נתצמצם כלל ולא בא בגבול וציור כלל. והנה על דרך משל, לאחד שביכלתו לראות פני המלך עצמו ואחד שאין ביכולתו להשיג ולראות פני המלך עצמו, רק על דמות רואה פני המלך, כי לראות פני המלך עצמו לאו כל אדם זוכה לה ונמצא זה שאינו רואה פני המלך עצמו רק על דמות זה אינו יכול לומר זה פני המלך, כי פני המלך עצמו מעולם לא זכה לראות, רק יכול לומר כה וכה פני המלך. כך הוא מי שאינו משיג גדולת הבורא יתברך, רק הבהירות אשר כבר נתצמצם בעולמות זה אינו יכול לומר זה פני המלך עצמו, כי אינו משיג כלל גדולה מהבהירות אשר עדיין לא נתצמצם כלל, רק מהבהירות אשר נתלבש כבר בעולמות מזה משיג גדולת הבורא יתברך. ועל בחינה הזאת הוא פירוש הגמרא כי באמת כל הנביאים לא השיגו גדולת הבורא יתברך רק מהבהירות אשר נתלבש כבר בעולמות ולכך לא היה נבואתם בזה. כי אור פני מלך חיים השיג בהירות הבורא יתברך בהירות העליון אשר לא נתלבש בעולמות את זה לא השיגו ולא היה יכול להיות נבואתם רק בכה, כי מהבהירות אשר מלובש בעולמות השיגו מעלות הבורא יתברך ונמצא נבואתם היה בכה, כלומר כזה הוא כביכול הבורא יתברך. אבל משה רבינו עליו השלום גודל השגתו היה שהשיג מאת אשר אפילו לא נתלבש כלל בעולמות והשיג בהירות העליון למעלה מכל העולמות והיה נבואתו ובחינתו בזה:

ויחר אף אלהים כי הולך הוא (במדבר כב, כב). עיין ברמב"ן הקדוש, שמקשה למה חרה אף אלהים הלא אלהים הרשהו ללילך כדכתיב אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם. ונראה לתרץ על פי מה שכתב רש"י ז"ל בפסוק אם לקרוא לך, להנאתך ולטובתך ההליכה לך אתם אם כן לא הרשה אותו ללילך, רק אם יהיה לו הנאה בהליכה אבל כשלא יהיה לו הנאה מהליכה אין לו ללילך. ואם היה יראת ה' נוגע בו לא די שלא היה לו הנאה

מהליכה, רק אדרבה ראוי לו לצער על הליכה לקלל ישראל וכוונת ה' היה שמן הסתם לא יהיה לו הנאה מהליכה ובוודאי לא ילך, כי לא אמר לו רק אם יהיה לו הנאה. והרשע בלעם גילה עוצם רשעתו שהלך לזה הראה שיש לו הנאה ושמחה מהליכה לקלל את ישראל לזה חרה אף ה' למה יהנה מרשעות כזה לחפוץ בהליכה לקלל ישראל:

ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתונך כו'. יש להבין למה חרה להמלאך שהכה האתון כל עוד שלא ראה המלאך יש להכות בהמתו שתלך בדרך הישר. ונראה, דחרי אף המלאך היה כיון דהשם יתברך צוה לו לך עם האנשים ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, גילה לו השם יתברך שישמור כפי שיצוהו ומי שעושה רצון קונו כשיראה איזה דבר תימה מתבונן שבזה מצוה לו השם יתברך איך יעשה. ואם עושה דבר ובפתע פתאום נולד בדבר דבר תימה וחידוש מתבונן שבוודאי רצון השם יתברך שלא לעשות הדבר הזה ואם כן בלעם שראה דבר תימה וחידוש שרבץ האתון תחתיו מה שלא עשה לו עד כה כמבואר בפסוק ההסכן כו', מהראוי לו להתבונן שרצון השם יתברך שישוב ולא ילך ומה שהשם יתברך צוה לו לילך היה באופן כמו שאמר לו ואך את הדבר הזה אשר אדבר כו', כפי שיראה בעין שכלו האיך רצון השם יתברך כן יעשה, אם כן היה לו לשום על לב ולא להכות ובמה שהכה גילה בלעם עוצם רשעתו גם שרצון השם יתברך שלא ילך אף על פי כן הולך הוא ומכה בחרון אפו האתון על שמעכבו בדרך לילך לזה חרה אף המלאך עליו ואמר לו על מה הכית כו':

וישמע בלק כי בא בלעם ויצא לקראתו אל עיר מואב אשר על גבול ארנון אשר בקצה הגבול (במדבר כב, לו). עיין פירוש רש"י למה הלך דווקא לזה המקום עיין שם. ונראה ליתן טעם דמשום הכי הלך לעיר שהוא בקצה הגבול, על פי מה דכתב רש"י בזה הפרשה כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר, שידע על ידי מלחמת סיחון שכבש ערים ממואב על ידי קללתו את מואב ונעשה עיר הזאת קצה הגבול של מואב, כי מכאן ולהלאה נטלה סיחון על ידי קללתו למואב ואי לאו קללתו לא היה הגבול כאן שלא היה כובש סיחון הערים מכאן ולהלאה ועל ידי שמראה לו שמאמין בקללתו יתאמץ להראות עוד שיש לו כח לקלל את ישראל כל זה היה כוונת הרשעים בלק ובלעם אמנם השם יתברך באהבתו לישראל הפר עצתם וקלקל מחשבתם והפך הקללה לברכה:

לכה ארה לי יעקב (במדבר כג, ז). הכלל, אצל כל אומה צריכה להיות איזה מדה טובה וזה הוא עיקר חיותם אבל ישראל יש להם כל המדות טובות. וכאן זה הרשע שרצה להרע לישראל ובישראל יש להם כל המדות טובות ורצה זה הרשע לברר אצלו זה המידה טובה שיש באומתו מישראל ועל ידי זה יהיה יכולת בידו להרע לישראל. וזהו שאמר

לכה ארה, ארה לשון בירור כמאמר חכמינו ז"ל אורה בתאנים, שרצה לברר אצלו המדה שיש לו ממדות טובות של ישראל. וזהו לכה ארה לי יעקב, לברר מה שיש אצלי ממדת יעקב. ועל ידי זה ולכה זועמה כו':

כי מראש צורים אראנו (במדבר כז, ט). פירוש, אני רואה אותם מראש הצורים, דהיינו שכלול עולם. ומגבעות אשורנו, שבריאת עולם צורים וגבעות כפירוש רש"י נתהוו ונבראו עבור ישראל כמאמר רבותינו ז"ל (ב"ר א) בראשית (בראשית א, א) בשביל ישראל שנקראו ראשית. זהו שמסיים ובגויים לא יתחשב, דלא חשב השם יתברך בשעת הבריאה על הגויים לברוא בשבילם, רק עבור ישראל, ואם כן האיך אפשר לקלל עם כזה שהכל נבראו בשבילם:

קום בלק ושמע (במדבר כג, יח). נראה לבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר פב) על פסוק (ישעיה ג, יג) נצב לריב ה' ועומד לדין עמים, כשהקדוש ברוך הוא דן את ישראל דן אותם בעמידה וכשהקדוש ברוך הוא דן את האומות דן אותם בישיבה. ונראה שרבותינו ז"ל רמזו בזה מה שאמרו על פסוק ותגזור אומר ויקם כו', שהקדוש ברוך הוא גוזר וצדיק מבטל. והנה ישיבה נקרא כשיש בו סמיכה כמאמר רבותינו ז"ל (כתובות קיא:) כל ישיבה שאין בה סמיכה עמידה טובה הימנה ועמידה אין בה סמיכה. וזהו הרמז רבותינו ז"ל האומות דן אותם בישיבה, שיש בה סמיכה למשפט שנגזר עליהם שלא ימוט כי אין ביניהם מי שיבטל. מה שאין כן גזר דין של ישראל אין בו סמיכה, שהצדיקים שביניהם יכולין לבטלו. וזהו קום בלק, הרמז על עמידה, כי אין בו סמיכה על הקללה, כי הצדיקים שביניהם יבטלו ויהפכו לברכה וזהו קום בלק:

לא איש אל ויכזב (במדבר כג, יט). על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (תענית כג:) ותגזור אומר ויקם לך (איוב כב, כח) אתה גזרת מלמטה כו', דהצדיק פועל שכביכול השם יתברך מתלבש עצמו בהצדיק כפי רצון הצדיק כן יהיה. וזהו תפלה למשה איש האלהים (תהלים צ, א) שעל ידי תפלת משה כביכול האלהים באיש, דהיינו משה לעשות כרצונו כנאמר (שם קו, כג) לולי משה בחירו עמד בפרץ. וזהו איש האלהים, שהאלקות מתלבש באיש. וזהו רק כשמתפללים להשפיע טובות לישראל. אמנם בלעם הרשע שרצה לקבל את ישראל לא היה יכול לפעול שהשם יתברך יתלבש באיש לעשות רצון בלעם. וזהו לא איש אל ויכזב, פירוש דעל כזב לקלל את ישראל לא איש אל, האל אינו מתלבש באיש שיעשה רצונו לקלל. וזהו הפירוש (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה ה' שמו, דעל מפלות האומות השם יתברך מתלבש באיש לעשות רצון הצדיק לנקום באומות הגם שהוא גבורה, אך דלפי האמת הוא חסד גדול לאומות במפלתם שעל ידי מפלתם נתגדל ונתקדש שמו

הגדול, אם כן אין לך חסד גדול מזה. וזהו ה' איש מלחמה ה' שמו, שהשם יתברך מתלבש באיש מלחמה ללחום באומות כמו בפרעה. זהו ה' שמו, הזכיר שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו דהוא חסד לנקום בהם, פירוש דבשם הוי"ה שהוא חסד נוקם בהם כנ"ל:

הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה (במדבר כב, כ). פירוש מאחר שקבלתי ברכות לכך לא אשיבנה שלא איש אל ויכזב, מה שאין כן להיפוך חס ושלום יכולין להשיב, כי צדיקים יכולים להפוך ועושים צירוף אחר מצרה לרצה, אבל כל מה שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אינו חוזר כידוע:

או יבואר, הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה. דאיתא בגמרא (ברכות לג:) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך כו', ופירש רש"י שהגיעו רחמך על קן ציפור וגזרת לא תקח כו', כן חוס ורחם עלינו, משתקין אותו מפני שמשוה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים והן גזירת מלך על עבדיו. והקשה התוספות לפי זה מפני מה יסד הפייט כן דכתיב צדקו אותו ואת בנו בל תשחטו מחשבותיך לרחמינו מפעלותיך לרוממנו. ונראה, דאמרו חכמים כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ושורש הדבר הוא, דאיתא בזוהר הקדוש באיתערותא דלתתא איתער עובדא דלעילא. נמצא כאשר האדם מרחם עצמו על הבריות הוא מעורר מדת הרחמנות ומרחמין עליו גם כן. וידוע הוא דחסדי ה' יתברך לא כלו והקדוש ברוך הוא תמיד משפיע עלינו חסדים ורחמים וטובות. ומה שאנו חסרים לפעמים מטובות חס ושלום המניעה הוא מאתנו שאין אנו ראוים לקבל הטובות, אבל הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו יכול להפוך את לבנו וליתן לנו לב טהור וחזק ואמיץ לעבדו באמת ונהיה אנו ראוין לקבל הטובות. ועל זה אנו מתפללין אתה ה' לא תכלא רחמיך ממנו, פירוש שלא תהא המניעה ממנו. כי חסדך ואמתך תמיד יצרונו, שהקדוש ברוך הוא יוצר את האדם בכל עת ורגע כפי מאמר הגמרא כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו) על כל נשימה ונשימה כו'. ואם כן אתה יכול לעשות אותנו בריה חדשה וליתן לנו לב טהור כנ"ל. וידוע כשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה הצדיק יכול לבטלה. וזה פירוש הפסוק ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת כי כשהקדוש ברוך הוא הוכן בחסד כסאו ומעורר רחמיו וחסדיו על ישראל אז הוא יושב עליו באמת שאין הצדיק מבטלו אבל כשהוא להיפוך חס ושלום אז הצדיק מבטלו וצריך הקדוש ברוך הוא לקום מכסא דין ולישב על כסא רחמים ונמצא לא היתה ישיבה באמת:

והנה מה שהקדוש ברוך הוא צוה אותנו (דברים כב, ו) לא תקח אם על הבנים, אינו הוא מצד הרחמנות שלו שאם היה מצד הרחמנות לא היה צריך לצוות אותנו והיה בעצמו יכול להציל את האם, כי הרבה ריוח והצלה לפניו, רק היה כוונתו בכדי שנעורר מדת

הרחמנות במה שאנו מרחמין על קן ציפור כנ"ל. ואם כן זה פירוש הפייט מחשבותיך לרחמינו מפעולתיך לרוממנו, פירוש אתה צוית כדי שנעורר הרחמנות ותרחם עלינו. ולפי זה כשהצדיק מברך את ישראל בודאי מברך אותם בלב שלם מצד הרחמנות ואהבה שיש לו עליהם ואם כן מברכין אותו מן השמים גם כן כנ"ל כל המרחם על הבריות כו'. אבל בלעם היה יודע בעצמו שאינו מברך בלב שלם, רק הקדוש ברוך הוא היה משים חכה בפיו כפירש"י, ואם כן היה יודע שלא יהיו חוזרין עליו הברכות. וזהו שאמר הנה ברך לקחתי, פירוש אני לקחתי את הברכות מאת הקדוש ברוך הוא לברך את ישראל. וברך ולא אשיבנה, פירוש ולא אשיבנה הברכות עלי:

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו (במדבר כב, כא). פירוש, לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, כשבאין למעלה עבירות ישראל חס ושלום השם יתברך אינו מביט להם דאינו רוצה כלל שיבואו עבירות ישראל לפניו. ה' אלהיו עמו, פירוש מה שאין כן כשבאין זכיות שלהם למעלה מחבר עצמו בהם זהו ה' אלהיו עמו, שמיד מחבר עצמו בישראל ובזכיות שלהם. ותרועת מלך בו, פירוש שזה בחינות תרועה שנחלק לשנים שלא להביט בעבירות ולחבר בזכיות ישראל דתרועה הוא לשון נחלק מלשון רועה התרועעה הארץ, שפירושו שנחלק ונשבר לשנים שלא להביט בעבירות ולחבר בזכיות ישראל. זהו ותרועת מלך בו, בחינת תרועה נוהג הקדוש ברוך הוא עם ישראל להסתכל בזכיות שלהם ושלא להסתכל בעבירות ואבאר לך שזהו ענין תקיעה תרועה תקיעה. דתקיעה, הוא לשון חיבור דאותיות תקיעה היא תקע י"ה כביכול הוא מחבר עצמו לישראל זהו בזמן שבית המקדש היה קיים שהשם יתברך היה מחובר תמיד בישראל דתמידין היו מכפרים על ישראל. ותרועה, הוא נגד הגלות שנתערבו בגוים אז הוא תרועה שהשם יתברך מחלק שלא להסתכל בעבירות בגלות ולהסתכל בזכיות ואחר כך תקיעה נגד בנין העתיד שיהיה במהרה בימינו אמן שיבער רוח הטומאה מן הארץ ולא יצטרך לחלק שלא להסתכל בעבירות שלא יהיה עבירות כלל, רק תקיעה התחברות השם יתברך בישראל. ויבואר בטוב טעם להבין שבפרשת בהעלותך כתיב שצוה השם יתברך למשה בנסוע המחנות יתקעו תרועה ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו (במדבר י, ז) כי כשמקהיל כל ישראל הוא השראות השכינה כמאמר חכמינו ז"ל אין השכינה שורה על ישראל בפחות מס' רבוא, והוא תקיעה שהשם יתברך מחבר בישראל. לכן היה תקיעה. אמנם בנסוע המחנות ממקום למקום היה תרועה. דידוע מ"ש האריז"ל נסיעות ישראל במדבר להגביה ולהעלות נצוצות עיין שם, והיות כשמגביה הניצוץ גם כשהניצוץ ההוא עד עכשיו לא טוב עשה יש לו עלייה

שמכאן והלאה עובד ה' והשם יתברך מחלק שלא להסתכל בעבירות שעשה עד עתה ובזכות שיעשה מכאן ולהבא יסתכל דאם היה השם יתברך מסתכל בעבירות שעשה עד עתה הניצוץ לא היה באפשרי שיהיה לו עלייה, גלל כן בנסוע המחנות היה תרועה שהיה מרומז על ידי נסיעה יגביה נצוצות ויתעלו שהוא ענין תרועה שהשם יתברך חלק שלא יסתכל בעבירות שעשה הניצוץ עד עתה ולהסתכל בזכיות שיעשו מכאן ולהלאה אחר העלייה שתרועה הוא דבר המחלק לשנים ודו"ק:

או יבואר, לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל כו'. פירוש לא יזכור הרע שעושין ישראל אבל הטוב שעושין ישראל, דהיינו ה' אלהיו שהשם יתברך נקרא אלהיו שהם ממליכים אותו זה חקוק אצלו. ותרועת מלך בו, מה שהם ממליכים אותו זה הוא בו, דהיינו שחקק אצלו רק על הרע אינו מביט:

אל מוציאם ממצרים (במדבר כג, כב). עיין ברש"י זה הרשע אמר העם היוצא ממצרים שיצאו מעצמם וזהו אל מוציאם ממצרים. הכלל, כי יש התעוררות התחתון והתעוררות העליון. התעוררות התחתון, יכול כל אדם לעורר רחמים על עצמו בהטבת מעשיו ולבקש מהשם יתברך לרחם עליו. אבל התעוררות עליון, מחמת זכות אבות אברהם יצחק ויעקב הוא רק על ישראל לבד ולא על האומות. וזהו שאמר זה הרשע הנה עם יצא ממצרים, שיצאו מעצמן, כלומר בהתעוררות התחתון בסבת מעשיהם אבל במדבר שאמרו רבותינו (אבות ה, ו) עשרה נסיונות נסו כו'. חס ושלום לא ירחם השם יתברך, כיון שאין מטיבים מעשיהם אבל באמת על ישראל שופע התעוררות העליון מחמת זכות אברהם יצחק ויעקב וזהו הוא תמיד. וזהו אל מוציאם ממצרים, בהתעוררות חסד עליון אפילו אם חס ושלום לא יטיבו ישראל מעשיהם וזהו רק על ישראל:

הן עם כלביא יקום וכאריו יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה. הכלל, דכל אדם צריך לילך בהדרגה בתחלה עובד על מנת לקבל פרס, כי לאו כל אדם זוכה לזה לזכות מיד בהתחלה למעלה לעבוד שלא על מנת לקבל פרס, ואחר כך בהתקרבו קצת זוכה לעבוד שלא על מנת לקבל פרס. והוא כמאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין קה.) לעולם ילמד אדם כו' שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וזוכה לקיים כפי שאמרו רבותינו ז"ל (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים כו' אלא כו', ואחר כך זוכה למדריגה יותר גדולה לא מבעיא שהוא עובד על מנת שלא לקבל פרס גם זאת זוכה להעלות נצוצות אחרים שנפלו להגביה אותם כנזכר בהאריז"ל. והנה כשעובד על מנת לקבל פרס אז האדם בחינת נוקבא שרוצה לקבל פרס, ואחר כך כשעובד שלא על מנת לקבל פרס אז הוא בחינת זכר אדרבה משפיע תענוג להשם יתברך בעבודתו כמאמר רבותינו ז"ל ישראל מפרנסין לאביהם

שבשמים. וזהו פירוש הכתוב הן עם כלביא יקום, פירוש בתחילה כשקם לעבודתו הוא כלביא דלביא הוא ארי נקבה כפירוש רש"י ז"ל בהתחלה עובד על מנת לקבל פרס והוא בבחינות נוקבא כנ"ל, וכארי יתנשא, אחר כך כשמתנשא עצמו לבוא למדריגה יותר הוא כארי, דהיינו ארי זכר כפירוש רש"י שעובד שלא על מנת לקבל פרס והוא בחינות זכר להשפיע כנ"ל. לא ישכב עד יאכל טרף, פירוש אחר כך מתגבר שיעלה גם אחרים וזהו יאכל טרף נשמות ונצוצות שהיו נטרפים עד הנה. וזהו ודם חללים ישתה, הנצוצות שנפלו נקראים חללים, ואחר כך כשמגביהים נקראים חיים:

נאום הגבר שתום העין (במדבר כד, ג) . כי יש עין טובה שרוצה להשפיע טובות על ישראל וזה לעומת זה עשה האלהים שיש גם כן עין רעה מצד הקליפה. ובלעם בכאן לא היה יכול לפעול בעינו הרעה שינק מהקליפה שהשם יתברך לא הניחו נמצא לא היה לו יניקה מעין רעה וגם מעין טובה לא היה לו יניקה , דהיינו מהקדושה, כי מה שברך את ישראל היה בעל כרחו שלא מרצונו ודעתו, רק השם יתברך כפה אותו וכיון שלא היה מדעתו משום הכי לא היה לו יניקה מסטרא דעין טובה. לכן אמר שתום העין, שנעשה אז סומא, כי לא היה לו אז יניקה לא מצד הקדושה עין טובה ולא מצד הקליפה עין רעה כנ"ל. לכן נעשה סומא בעיניו. זהו שאמר נופל וגלוי עינים, פירוש גלוי עינים שלו שרואה הוא מצד נופל, דהיינו עין רעה שהוא מצד הקליפה שנקרא נופל כנודע מאמר רבותינו ז"ל בסימנין של עין רעה כו'. לכן עתה שלא היה לו אפשר לינק מהקליפה עין רעה שהשם יתברך לא הניחו נעשה סומא כנ"ל:

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל (במדבר כד, ה). על דרך עשה תורתך קבע (אבות א, טו) כי יעקב הוא מדריגה תחתונה וישראל הוא מדריגה עליונה. וזה פירוש מה טובו אוהליך יעקב, שתעשה מלאכתך עראי. משכנותיך ישראל, פירוש ותורתך קבע:

יאבל גוים צריו (במדבר כד, ח). פירוש, על ידי שהגוים הם צריו של ישראל, אם כן מה שהשם יתברך מושיע לישראל להשפיע להם טובות הוא למען שמו הגדול שלא יהא נקמה לגוים על ישראל לומר איה נא אלהיהם, כיון שהם שונאי ישראל שמחים בצרות ישראל ואומרים איה נא אלהיהם, על ידי זה יאכלו הטובות. זהו יאכל גוים צריו, על ידי שגוים צריו יאכלו ישראל טובות עולם הזה והשם יתברך אין מנכה להם מזכיותיהם כיון שהתשועה למען שמו הגדול שגוים צריו כו'. ועצמותיהם יגרם, פירוש העצמיות, דהיינו הפנימיות של הגוים שהם אכזרים על ידי זה מתעוררים עליהם דינים שיתנהג השם יתברך עמהם באכזריות שבמדה שאדם מודד מודדין לו, זהו יגרם על ידי זה נגררים ונאבדים. וזהו פירוש הכתוב ויחר אף אלהים כי הולך הוא, שתמהו המפרשים הלא

השם יתברך צוה אותו לילך. אפס כוונת הכתוב ויחר אף אלהים כי הולך הוא, על ידי שהוא הולך והליכתו לאכזריות לקלל את ישראל בזה חרה אף אלהים עליו. והנה השם יתברך התעורר האהבה לישראל ושנאה על שונאי ישראל, אם כן ממדה אחת באה התחלקות שני דברים, דהיינו מחסד בא אהבה לישראל ושנאה לשונאיהם. והשם יתברך נוהג כן עם ישראל, כי הם נוהגים עצמם עם השם יתברך שמדה אתם נתחלקת לשנים שעל ידי אהבתם לה' לידבק בו תמיד שונאים דברים אחרים הגורמים ליפרד חס ושלום מאתו. וזהו וחציו, לשון מחלוקת כפירוש רש"י בפרשת ויחי בפסוק (בראשית מט, כג) וישטמוהו בעלי חיצים, מלשון דבר הנחלק עיין שם. על ידי שישראל מחלקין מדה אחת לשנים כנ"ל. ימחץ, גורמין שהקדוש ברוך הוא יתחלק על שונא ה' גם כן שעל ידי שהקדוש ברוך הוא אוהב אותם שונא שונאיהם. וימחץ, גם כן לשון התחלקות ועיין פירש"י, וחציו, קאי על ישראל:

דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת. יבואר על פי מאמר הכתוב כי לה' המלוכה ומושל בגוים ועלו מושיעים בהר ציון גו' והיתה לה' המלוכה (עובדיה א, כא) הכלל, החילוק בין מלוכה לממשלה, כי מלוכה, הוא מרצון הממליכין. וממשלה, הוא בחזקת המושל על העם. והכלל הוא, ישראל הם ממליכים עליהם מרצון את השם יתברך אבל על האומות עתה בגלות השם יתברך מושל עליהם בחזקה להפיר עצתם כו'. אבל לעתיד לבוא אז כל האומות ימליכו עליהם את השם יתברך ברוך הוא כפירוש רש"י על פסוק (דברים ו, ד) שמע ישראל כו' ה' אחד עיין שם. וזהו כי לה' המלוכה, על ישראל. ומושל בגוים, על הגוים. ועלו מושיעים בהר ציון כו' והיתה לה' המלוכה על כולם כנ"ל. והנה השם יתברך לית מחשבה תפיסה ביה כנודע. ואנו ישראל שאומרים ברוך אתה ה', הוא מחמת שהאותיות הם מאירים לישראל להשיג מה שאי אפשר להשיג, מה שאין המחשבה תופס האותיות הקדושים הם המאירים לישראל ובזה הבחינה נשלם בחינות המלכות ה' על ישראל. ונמצא ישראל עושים עם הכ"ב אותיות כביכול כרצונם לחסד לרחמים לחיים. וכן לכל הטובות על ישראל באותיות חסד הם עושים חסד, דהיינו שהם עושים רשימה בהבורא כביכול להביא חסד על ישראל וכן באותיות רחמים להשפיע רחמים על ישראל ונמצא ישראל כביכול עושים רשימה עם הכ"ב אותיות בהבורא בורך הוא להשפיע עליהם כרצונם והשם הוא כ"ו והאותיות הם כ"ב. וזהו דרך כוכ"ב, כ"ו כ"ב, לעשות הרשימה עם כ"ב אותיות בהשם שהוא כ"ו ובזה נשלם מלכות ה' על ישראל. וזהו וקם שבט מישראל, שבט הוא מלוכה הוא מישראל. ומחץ פאתי מואב, פאתי הוא הצמצום והצמצום מורה על דין. ומחץ

פאתי מואב, הוא הקדוש ברוך הוא שהוא אב לישראל ועיין במדרש רות. וקרקר כל בני שת. הכלל, לעבדות הבורא צריך האדם להתלהב אבל לדבר גשמי אסור להתלהב והכלל עבדות ה' הוא בהסתר, כי הקדושה הוא בהסתר כידוע אבל החיצונית הוא בגלוי. וזהו וקרקר, לשון קר. שת, הוא לשון התגלות להחיצונית שהוא גלוי צריך האדם להיות קר שלא יהיה לו חס ושלום התלהבות:

או יבואר, ומחץ פאתי מואב. והוא קרוב לפירוש ראשון. כי ידוע מה שכתב האריז"ל שהשם יתברך אין סוף ושיהיו ישראל יכולים לקבל ממנו אהבתו מצמצם עצמו כדי שיהיו ישראל יכולים לקבל בהירתו וכל שישראל יותר גבוהים יותר יכולים לקבל בהירות הבורא יתברך והצמצום הוא יותר קטן שאין צריך צמצום כל כך וצמצום הוא גבול שעד כאן יבוא כדי שיוכלו לקבל בהירות השם יתברך ולא יצטרך לצמצם. וזהו ומחץ פאתי מואב, שלעתיד ימחצו הגבולים שהוא הצמצום מואב הוא הקדוש ברוך הוא אב לכל ישראל שהיה צריך לצמצם עתה לא יצטרך לצמצם כיון שיהיו יכולין לקבל בהירתו. וקרקר כל בני שת, דהנה עולם הזה הוא מגולה ועולם הבא הוא מכוסה וכשישראל זוכין מגביהים עולם הזה גם כן למעלה על ידי עבודתם ומגביהים למעלה לעולם המחשבה שנקרא בכתבי האריז"ל מוחין עלאין. וידוע בכתבי חכמי הרופאים דטבע המוח הוא קר. וזהו וקרקר כל בני שת, פירוש כל בני התולדות של דברים מגולים, דהיינו עולם הזה זהו שת דבר מגולה כפירוש רש"י בדברי הימים (דהי"א יט, ד) ויכרות מדויהם עד שתותיהם, דשת לשון מגולה עיין שם. יהיה קרקר, לשון קר שהוא המוח שהוא בטבע קר כנ"ל. ופירושו שיזכו ישראל למעלה כדי שיגביהו כל הדברים האלה שבעולם הזה למוחין עלאין על ידי שיעשו כל מעשיהם גם בעולם הזה לשמו של הקדוש ברוך הוא. ומשום הכי כתיב וקרקר שני פעמים קר קר, כמו שכתב האריז"ל ששני מוחין הם חכמה ובינה:

והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו וישראל עושה חיל. ויבואר קודם הפסוק (תהלים קטו, א) לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד, לבאר כפל הלשון של לא לנו, והוא שרבותינו ז"ל אמרו יעקב חלק עצמו עם עשו עשו נטל עולם הזה ויעקב נטל עולם הבא עיין שם. ואנו מבקשים מהשם יתברך טובת עולם הזה גם כן, דהיינו פרנסה וכדומה גם שיעקב אין לו חלק בעולם הזה אף על פי כן אנו מבקשים כהוגן דמהראוי ליתן לנו טובות עולם הזה. דבשלמא אם לא היו האומות מחרפים ומגדפים ישראל בראותם את ישראל בשפלות בעולם הזה, רק היו מאמינים שישראל אין להם חלק בטובות עולם הזה לא היה מההכרח ליתן לישראל טובות עולם הזה, מה שאין כן כיון שהאומות אינם מאמינים

בזה, רק מחרפים את ישראל בראותם בשפלותם לומר איה נא אלהיהם, אנו מבקשים טובות עולם הזה ומהראוי ליתן לנו גם שאין לנו חלק בעולם הזה למען לא יתחלל שמו יתברך. זה פירוש הכתוב לא לנו ה' כפשוטו, לא למענינו אנו מבקשים הטובות. ומפרש למה לא למענינו, לזה אמר עוד הפעם לא לנו, מחמת שטובות עולם הזה אינו שלנו, רק שלהם לזה אין אנו מבקשים למענינו, רק כי אם לשמך תן כבוד למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם כו', כיון שאין מאמינים בזה כנ"ל, רק אומרים איה נא אלהיהם, לכן למען שמך ראוי שתעזור לנו בטובות עולם הזה גם כן שלא יתחלל שמך חס ושלום רק יתקדש שמך. וזה רמז הפסוק והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו, פירוש שעל ידי ששעיר אויביו של ישראל ומחרפים ומגדפים את ישראל. גלל כן וישראל עושה חיל, כתרגומו ויצלח, דהיינו טובות עולם הזה גם כן שלא יחרפו לומר איה נא אלהיהם:

פנחס

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי (במדבר כד, יא). וקודם נבאר הפסוק (איכה א, ח) חטא חטאה ירושלים על כן לנידה היתה. הכלל, כי יש שאדם חס ושלום יעשה איזה עבירה מחמת תאוה ויש חס ושלום שאדם עושה עבירה להכעיס בלא תאוה. ועל אלו נאמר (יחזקאל כ, לח) הפושעים ומורדים אשר אין להם תקומה כלל. אבל זה העושה מחמת תאוה יש לו תקומה, כי לזה קל לעשות תשובה. וזהו הרמז חטא חטאה ירושלים, ירושלים חטאה חטא מחמת תאוה. וזהו לנידה היתה, כי לנידה יש טהרה במקוה מה שאין בכל הטומאות, דהיינו שרץ ושאר טומאות שאין להטומאה עצמה טהרה במקוה אבל נדה שהיא עצמה הטומאה ויש לה טהרה במקוה. והנה יש דם נדה ודם לידה שהיא טהורה, כי הכלל השם יתברך משפיע תמיד חסד על ישראל ואף על פי שלפעמים בתחלה נראה שאינו חסד אבל באמת לסוף כשיגמור הדבר ההוא טוב הוא. והנה דם נדה תחלה הוא טמא, כי תחלה נראה הדבר לא טוב. והלידה, דהיינו שנגמר הדבר אז הדם טהור, כי כשיגמור נראה שהוא טוב. וזהו הרמז פנחס בן אלעזר השיב את חמתי, דהיינו שהראה דמה שבתחילה הוא מה שבסוף הכל חסד:

או יבואר, פנחס בן אלעזר כו'. ויש לדקדק תיבת בתוכם, הוא מיותר. ועוד יש לדקדק דפנחס לא עשה רק דבר אחד שהיה מקנא קנאת ה' צבאות והקדוש ברוך הוא שילם לו שני שכרים ברית שלום וברית כהונת עולם. ונראה, דהנה חכמינו ז"ל אמרו פנחס זה אליהו, ובתוספות מביא בשם תנא דבי אליהו, שהיו חולקים ממי בא אליהו אם מרחל אם מלאה, ובא אליהו ואמר להם שאני מבני בניו של רחל. ונראה דאלו ואלו דברי אלהים חיים, דהכלל הוא, שאם רואה אדם חס ושלום בני אדם שעוברין עבירה וכועס תיכף

עליהם ומקנא קנאת ה' צבאות אזי חס ושלום מעורר דינין על ישראל. אבל פנחס אף על פי שקינא קנאת ה' צבאות אף על פי כן לא היה מעורר עליהם דינין חס ושלום רק חסדים גדולים ומכפר על בני ישראל והוא היה המליץ על ישראל כדאיתא בגמרא, שבא וחבטן בקרקע ואמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל. ומחמת זה נתן לו הקדוש ברוך הוא שני שכרים. ברית שלום, מחמת שקינא קנאת ה' צבאות. וברית כהונת עולם, מחמת שהיה בתוך בני ישראל ולא היה מופרד מהם והיה מעורר עליהם חסדים וכפר עליהם כמדת כהן הוא חסד ומכפר על בני ישראל:

וזהו הרמז בפסוק פנחס בן אלעזר כו' השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי, ואף על פי כן היה בתוכם והיה מעורר עליהם חסדים. לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום, מחמת הקנאה. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל, כי אף על פי שקינא כיפר על בני ישראל והיה מעורר עליהם חסדים. ובזה תבין דאלו ואלו דברי אלהים חיים דבאמת אליהו הוא פנחס ונמצא הוא בא מבני בניו של לאה. ומה שכתב בתנא דבי אליהו שאמר שהוא מבני בניו של רחל, כי זה לשון תנא דבי אליהו עד שבא אליהם ואמר להם זה שאני אליהו אני מבני בניה של רחל, כי בשעה שקינא קנאת ה' צבאות בא אליו נשמה מרחל, כי ברחל כתיב (בראשית ל, א) ותקנא רחל באחותה וזהו מדתה. וזה שכתוב שם שאמר להם זה שאני אליהו שיש לי נשמה יתירה שאני נקרא אליהו שאני מבני בניה של רחל זו הנשמה הוא מרחל שנאמר בה ותקנא רחל, וגם רחל הוא מלכות הוא הנוקם:

פנחס זה אליהו, והוא חי וקיים. ולמה, הכלל, כי הגוף אשר באדם הוא רחוק מעבדות ה', כי הגוף הוא חושב הצטרכות שלו, רק הנשמה אשר באדם היא החושבת תמיד ביראת ה' אבל הגוף אינו כן לכן הוא הולך לקבור. אבל באמת אם היה הגוף גם כן עובד את ה' תמיד לא היה אדם מת. וכן היה קודם חטא אדם הראשון ובאמת פנחס היה מוסר עצמו למיתה בזה המעשה כמאמר חכמינו ז"ל ונמצא לא חשב הגוף של פנחס הצטרכות גופניות, רק היה עובד את ה' באמת כמו הנשמה, כי הגוף בעת עשותו זה המעשה היה כלא היה, כי מסר עצמו למיתה בזה המעשה שהיה עושה לעשות רצון ה' לכך נזדכך הגוף של פנחס להיות חי וקיים. וזהו שמבואר במדרש פנחס בן אלעזר כו', בדין הוא שיטול שכרו, כי כאשר בארנו שהגוף של פנחס היה בשעת מעשה כלא היה והיה הגוף נסתר. וזהו הרמז במדרש. בדין, הוא לשון נסתר מחמת שהגוף היה נסתר כנ"ל מהראוי ליטול שכרו:

או יבואר בדין הוא, הכלל הוא, האדם צריך לעשות כל מעשיו במדת החסד אבל באמת פנחס אף על פי שעשה מדת משפט היה מדתו חסד גם כן שמנע אותו רשע מלעשות רשעתו וזה הוא החסד של הרשע כשמונעים אותו מלעשות רשעתו וזהו בדין הוא, אף על פי שפנחס עשה דין אף על פי כן ראוי ליטול שכרו:

על מה דאמרינן בגמרא פנחס זה אליהו, יש קושיא למה לא אמר בהיפוך אליהו זה פנחס, כי השם של אליהו הוא מאוחר משם של פנחס. והנראה, דהנה כתיב פנחס בשעה שקנא קנאת ה' צבאות פרחה ממנו נשמתו ואז ברגע זו בא לבחינה שנקרא בשם אליהו, ואחר כך כשחזר אל עצמותו אז חזר לקרוא בשם פנחס ונמצא שם אליהו קודם לשם פנחס בשעה שפרחה נשמתו:

דבר בעתו מה טוב לתרץ קושית הזוהר האיך נתכהן פנחס, הלא כהן שהרג את הנפש נפסל מכהונה, מחמת שמדת הכהן הוא חסד ולא דין. גם לתרץ לשון הפסוק אשר הכה את המדינית, שנראה מיותר. ומתורץ בחדא מחתא, כי הכלל שמחשבה רעה חס ושלום דוחה הנשמה הקדושה ודברים לא טובים דוחים הרוח דקדושה ועשיה לא טובה דוחה נפש דקדושה. וזה פירוש הפסוק ושם איש ישראל המוכה אשר הכה את המדינית תיכף שמיד בהתחלת החטא קודם שהרגו פנחס נעשה בחינת מוכה וחלל רשע שהוכה עם המדינית ומת ממש על ידי הסתלקות נפש דקדושה נמצא פנחס גברא קטילא קטל וכשר לכהונה:

וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות (במדבר כו, לג). כי העיקר העבודה בדחילו ורחימו זהו אהבה ויראה וכשעובד ה' מאהבה אזי הוא בבחינת תענוג אבל כשעובד ביראה אזי אינו כל כך, רק בבחינת בושה. וזהו וצלפחד, שהוא צל פחד. בן חפר, לשון וחפרה הלבנה, לא היה לו כלל, כי אם בנות. (חסר):

ויקרב משה את משפטן לפני ה'. הכלל, זה הוא התענוג של האב כשמנחיל את בנו וזה הבחינה התעורר משה בה' שאנחנו נקראים בנים לה', והתעורר משה זה הבחינה שהשם יתברך ינחיל אותנו כל הטובות. וזהו ויקרב משה את משפטן, היינו משפט נחלה. לפני ה', זה הבחינה התעורר משה בה':

יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר כו' (במדבר כז, טו-יז). הכלל, יש ללמוד זכות על ישראל מה שאינם עושין רצון הבורא בתמידות כמלאכים מחמת שהם טרודים בפרנסתם. וזהו שאברהם אבינו היה איש חסד והיה מלמד זכות ולכך נתן להם להמלאכים לאכול להראות להם הצטרכות בשר ודם כדי שלא ילמדו חובה על ישראל. וזה שאמר משה אל אלהי הרוחות לכל בשר, שהאדם מחמת שהוא בשר ודם הצטרכות

של אדם בפרנסתו ומחמת זה הוא לפעמים אינו עובד ה' בתמידות. וזהו שאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר, כלומר שופט ומנהיג שילמוד תמיד זכות על ישראל כמו שאתה לומד זכות על האדם על שאינו עובד אותך בתמידות כן ביקש משה שיעמוד מנהיג לישראל שילמוד תמיד זכות על ישראל. וזהו יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר, כמו שאתה אלהי הרוחות לכל בשר ואתה מלמד זכות עליהם כן פקוד איש על העדה שמנהיג לישראל יהיה גם כן מלמד זכות על ישראל:

או יבואר, הכלל, כי הבורא ברוך הוא משפיע שפע לעולם השרפים ולעולם החיות הקודש ומהם נשפע השפע על ישראל והבורא יתברך משפיע בעולמות עליונים כאשר יוכלו גם ישראל לקבל זה השפע, ואם כן הבורא ברוך הוא מצמצם זה השפע ומשפיע כאשר יוכלו ישראל לקבל זה השפע ונמצא הבורא ברוך הוא כל החסד שמשפיע על עולמות עליונים הוא כשיעור שיוכלו גם העולמות התחתונים לקבל. וזהו שאמר משה אל אלהי הרוחות לכל בשר. וזהו שביקש משה יפקוד ה' אלהי הרוחות, כלומר אלהי הרוחנית שאתה משפיע לכל עליונים. לכל בשר, כשיעור שיוכל האדם לקבל כן יפקוד ה' איש על העדה, שמנהיג על העדה ינהוג את ישראל כאשר אתה מנהיג את עצמך עם ישראל. וזהו וידבר משה אל ה' לאמר, בכאן לאמר, לכאורה הוא מיותר, כי למי יאמר. רק באמת שמשה ביקש זה שהשם יתברך יעמיד מנהיג טוב על ישראל ולא על דורו לבד ביקש רק ביקש על כל הדורות הבאים. וזהו לאמר, לכל הדורות הבאים ביקש כן:

או יבואר, אל אלהי הרוחות לכל בשר, הכלל נפש אדם עיקר התאוה שלו לעבודת ה', רק הגוף הוא שיש לו תאות הגשמיות ובאמת הגוף והנשמה שניהם מעשה ה' וכאשר יש כח בנשמה מן ה' על עבודתו יתברך כן היכולת ביד ה' שיהיה הגוף גם כן עיקר תאותו לעבודת ה'. ונמצא יש לנו טענה אל הקדוש ברוך הוא לסלוח לנו עונותינו כיון שהכח ביד הקדוש ברוך הוא שיתן הכח בהגוף לשעבד אותו לעבודתו יתברך. והנה הנפש המתאוה לעבודת ה' נקרא רוח כנאמר (שמואל ב' כג, ב) רוח ה' דיבר בי, והגוף נקרא בשר. וזהו אל אלהי הרוחות, אתה המתאוים לעבודתך כן תהיה לכל בשר, זהו הגוף כנ"ל:

והקרבתם אשה עולה לה' (במדבר כח, יט). אם הקרבה שלנו הוא אשה, לשון אש התלהבות להמליך אותו ביראה ואש הגדולה, אז עולה לה', יש עליית לשם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו ימלא ה' כל משאלותיך כל בקשות שלנו יהיה לגדולת שמו יתברך שיתגדל:

או יאמר, והקרבתם אשה. אם אתם רוצים לקרב אשה, היראה והתלהבות עולה לה', תראה שיהיה לה עלייה עד לה' שלא יהיה מרוחק מהבורא ברוך הוא בלי פירוד ושיתוף יראה והתלהבות אחרת חס ושלום אך באחוה ודביקות אחד כולו כלול שלא על מנת לקבל פרס:

או יבואר, והקרבתם אשה שלנו אינו אלא לאשה לקבל, כי לכך ברא אותנו שיהיה משפיע בנו ואחר כך כשאנו מקבלים ועובדים בו להבורא ברוך הוא יש אחר כך עלייה לה' שנתגדל שמו בכל העולמות על ידי ישראל הקדושים שממליכים אותו אפילו בארץ מכל שכן למעלה בעולמות עליונים:

מטות

איש כי ידור נדר (במדבר ל, ג). עיין בשערי אורה שפירש נדר נו"ן דר. הכלל, הנו"ן מורה על אמונת ישראל שהקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו משגיח בכל עת ובכל רגע על כל העולמות ולא נעדר חס ושלום השגחתו אפילו רגע אחד מכל העולמות וזה שנמצא אות נו"ן הפוכה בתורה שמורה על הסתכלות והשגחות על העולמות הבורא ברוך הוא. וכן תמצא אות הנו"ן הפוכה בפסוק (איוב לח, א) ויען ה' את איוב מן הסערה ששם מבואר שאמר הקדוש ברוך הוא לאיוב איך לא נעדר השגחתו מכל הברואים. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (נדרים ח.) נדר חל על דבר מצוה, רצה לומר כיון שרואה השגחת הבורא על העולמות אז משער בנפשו איך ומה להתנהג עצמו לאסור אפילו דבר המותר לכל ודו"ק:

לאסור איסר על נפשו (במדבר ל, ג). נראה פירוש שאסור לידור שום נדר רק כשיצרו מתגבר לעבור עבירה אזי מותר לידור ולישבע כמו שעשה בועז ליצרו שנשבע חי ה' (רות ג, יג) וזהו פירוש לאסור איסר, היינו שנדר הוא איסר על נפשו והוא נשבע לבטל יצרו:

לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל, ג). מי שאינו עושה דבורו חולין עושה תקונים בכל היוצא מפיו ויגזור אומר ויקם לו צדיק מושל ביראת אלהים על ידי שמירת ברית הלשון. וזהו מטות שיוכל להטות מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדין לרחמים:

או יבואר, לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. ונראה על פי המדרש על פסוק איש כי ידור נדר לה', הדא דתימא ימינו כצל עובר. פירוש, כי איתא (נדרים י:) שאסור לומר לה' קרבן רק קרבן לה', שמא ימות קודם שיאמר קרבן ויוציא חס ושלום שם שמים לבטלה. וכאן אמר הכתוב נדר לה', ולא כתיב לה' נדר כנ"ל שמא ימות קודם. וזהו שאמר המדרש הדא דתימא ימינו כצל עובר. ואיתא פלוגתא בגמרא (שם ט.) באם טוב שתדור הגם שתשלם וסובר רבי מאיר הגם שישלם אף על פי כן אינו נכון שידור. זהו פירוש הפסוק איש כי ידור, צריך לומר נדר לה' ולא לה' נדר, משום שמא ימות קודם שיאמר

קרבן או נדר, אם כן כיון שאין לאדם ליחל אפילו על דבר אחד שיאמר איך ידוע הוא לו שכל היוצא מפיו יעשה והודיענו הכתוב שאין לידור כלל:

וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין (במדבר לא, ג). כי מי שרוצה לעשות מלחמות כשיסמוך על ה' אז בוודאי יצליח במלחמה כשלא יתכוין לטובות עצמו רק לעשות רצון הקדוש ברוך הוא. והפירוש הוא כך, החלצו מאתכם שלא ילחמו להנאת עצמם אז בוודאי יהיו על מדין ויצליחו כשיתכוונו לתת נקמת ה' במדין ולא להנאת עצמם:

ויהיו על מדין, הכלל, זה שהוא למטה אינו יכול לעשות מלחמה עם מי שהוא למעלה ממנו וכאן כשחטאו ישראל בנשי מדין אז היה מדין למעלה וכאן שצוה ה' לעשות מלחמה עם מדין ולכבוש אותם צריכין ישראל להיות במעלה גדולה כדי להיות הם למעלה על מדין בכדי שעל ידי זה יכבשו אותם ויכלו לעשות מלחמה אתם. וזהו ויהיו על מדין:

ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה (במדבר לא, ז). הכלל, בזה המלחמה היה יכול להיות מחשבה זרה בכדי שעל ידי זה יוכלו וישיגו רכוש גדול וביזה גדולה כאשר היה באמת בסוף שהיה להם רכוש גדול ושללו ביזה גדולה ממדין מזה המלחמה. אבל באמת כאשר לחמו לא היה להם זה הכוונה כלל, רק כל כוונתם היה מחמת צווי ה'. וזהו ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה:

מסעי

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם (במדבר לג, ב). צריך לדקדק שינוי הלשון מתחילה כתיב מוצאיהם ואחר כך למסעיהם, ואחר כך הקדים מסעיהם למוצאיהם. ונראה, כי מודעת זאת שכל המסעות שנסעו בני ישראל במדבר הגדול והנורא מאת ה' היתה זאת לברר נצוצות הקדושים שנפלו שם בקליפות ולהוציא בלעו מפיו. והוא הטעם שהיו ישראל חונים במקום אחד זמן רב ובמקום אחר זמן מועט שהוא כפי מה שהיה צריך לברר הנצוצות שבמקום ההוא. והנה ביהושע כתיב במרגלים ששלח יהושע לחפור את כל הארץ באו, מה הלשון לחפור. אך הענין, עיקר כבישת הארץ היתה על ידי מצות ומעשים טובים שעשו במקום ההוא שהיו צריכין לכובשה והיו עובדים להבורא יתברך ביראת הרוממות ובאהבה האמיתית ובזה היו מעלים היראות והאהבות הרעים שהיה שם בארץ כנען כידוע זאת, כי ממנו ניקח לעבוד את ה' לקשר את עצמו ביראה ואהבה האמיתית וזו העלאת ניצוצות שבמקום ההוא להקדושה. והיתה הארץ מוכרחת להכניע וליבוש מפני בני ישראל ולעשות רצונם, כי

המקבל הוא בוש מהמשפיע. וזהו הלשון לחפור את כל הארץ באו, מלשון וחפרה הלבנה, כי כל הארץ חפרה מפני בני ישראל בעשותם מצות ומעשים טובים ובעבדם להבורא יתברך ביראה ובאהבה האמיתיית והיתה מוכרחת לעשות רצון בני ישראל. והנה במ"ב מסעות שנסעו בני ישראל כתיב ויחנו בחרדה וכו', ויחנו במתקה וכו', ויחנו בהר שפר, כלומר כשהיו ישראל חונים באיזה מקום שהיה שם יראה רעות רחמנא ליצלן אזי היו עובדים להשם יתברך ביראת הרוממות לירא מפני פחדו והדר גאונו. וזו ויחנו בחרדה, מדת היראה שהיו צריכין לעבוד הבורא יתברך במקום ההוא במדת היראה. וכשהיו חונים באיזה מקום שהיה שם אהבות רעות שנפלו שם מהשבירה כידוע היו צריכין לעבוד השם יתברך במדת האהבה אמיתיית וזו ויחנו במתקה, מדת אהבה. וכן ויחנו בהר שפר, הוא מדת התפארות. ובזה היו מעלים כל הניצוצות שנפלו שם והעלו אותם לשרשן למקום הקדושה וזו היתה עיקר נסיעתם במדבר. וזו ויכתוב משה את מוצאיהם, הוא העלאת הניצוצות שהוציאו ממקום הקליפות. למסעיהם על פי ה', כלומר זאת היתה מאת ה' על ידי מסעיהם. ואלה מסעיהם, כלומר אלה המסעות שנסעו ישראל במדבר הודיע לנו הכתוב שעיקר נסיעתם היתה למוצאיהם, להוציא הנצוצות ולהעלותם למקור הקדושה ודו"ק:

סליק ספר במדבר

דברים

דברים

אלה הדברים אשר דבר משה וכו'. במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל. נראה לפרש שערבה הוא לשון ערב (דברים א, א). והנה בברייתו של עולם ערב קודם לבוקר כדאמרינן בריש ברכות. ואם כן תחלת ימי האדם נקראים ערב.לזה אמר בערבה מול סוף, דהיינו בהתחלת שנותיו של אדם תיכף יהיו כל מעשיו מול השכינה שנקראת סוף כידוע. בין פארן, כמו שדרשו רבותינו ז"ל שנקרא פארן שמשם יוצא פריה ורביה. ובין תופל, כמו שפירש רש"י לשון דיבור, והיינו שבין ברית המעור ובין ברית הלשון הכל יהיה מול סוף בקדושה ושמירה מעולה:

אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר כו' (במדבר א, ב). ויבואר על פי פסוק (במדבר ד, טז) שמן וקטורת כו', הכלל יש בקדושה עשר ספירות ונאמר זה לעומת כו'. רק שבקדושה כביכול הוא וגרמיה חד הוא וזהו עשר ולא אחד עשר, אבל בסטרא אחרא כו', אף על פי כן לית אתר פנוי מיניה וצריך החיות מקדושה כחודה של מחט ושם נקרא אחד

עשר וכנגדן אחד עשר סימני קטורת להעלות הסטרא אחרא החיות שלה אל הקדושה ובזה ממילא בטל הסטרא אחרא. וזהו שאמר משה רבינו עליו השלום לישראל י"א יום מחורב, כי הסטרא אחרא נקרא חורב, כלומר על ידי ישראל מעלים הכל אל הקדושה. וזהו אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר, כי היצר הרע נקרא הר ונקרא שעיר כמאמר חכמינו ז"ל (סוכה נב) צדיקים נדמה להם כהר רשעים נדמה להם כשער. וזהו דרך הר שעיר, כלומר להעלות תאות היצר הרע עד קדש עד הקדושה:

דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אותו אליהם (דברים א, א). ויבואר על פי מה שכתב בזוהר הקדוש על המשנה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל כו', הכלל התורה הקדושה יש בה פנימיות סודות נעלמות ומה שנאמרה התורה בסיפורי מעשיות מעשה אברהם, מעשה יצחק, מעשה יעקב עם לבן, מעשה אמהות, מעשה בלעם ואתון שלו, באמת יש בהם סודות נעלמות פנימיות, רק שמגוף התורה שמבואר במעשה גם כן ילמדו ממנה מדות טובות, דהיינו מעשה אברהם ללמוד לעשות חסד מאברהם, מעשה יעקב להראות צדקתו של יעקב, מעשה האמהות להראות וללמוד צדקת האמהות צדקת רחל אשר עדיין זה הזכות קיים לנו שהכניסה צרתה כו', כמבואר ברבותינו ז"ל שעל זה נאמר (ירמיה לא, יד) קול ברמה כו', רחל כו'. ונמצא נכתבו המעשים כדי ללמוד גם מהמעשה המדה התלויה בה. וכן כתיב מעשה בלעם ואתון שלו, כדי להראות מעשה מגונה של אותו הרשע להרחיק מן מעשיו כמאמר חכמינו ז"ל (אבות ה, כב) מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו כו', דהיינו ליקרב עצמו למדת אברהם ולרחק עצמו ממדת בלעם הרשע. נמצא זה שהתורה נאמר בסיפורי מעשיות כדי שגם מן המעשה נלמד המדה אבל באמת ישנו בה סודות נעלמות עד אין סוף. וכן אפילו שאר התורה שנאמרה בה המצוה בפירוש יש בה סודות נעלמות. וזהו כל דבר שהיה בכלל, דהיינו התורה שהוא הכלל מן העולמות. ויצא מן הכלל, להכתב בסיפור מעשה. ללמד, דהיינו ללמוד גם מן המעשה עצמה המדה המבואר בה. וזה לא ללמד על עצמו יצא כו', כלומר לא בהתורה אשר נכתבה בסיפור כו' יש בה סודות כו', אלא גם בהתורה אשר מבואר המצוה בה באר היטב יש בה סודותכו', וזהו אלא ללמד על הכלל כולו יצא. וזה מבואר קצת בזוהר הקדוש. ובאמת במשנה תורה לא נכתבה בסיפור מעשה, רק מבואר בה במצות היטב מדות השם ודרכי השם ותוכחה לישראל להסיר מדרך הרע ולדבק בדרך הטוב בדרך ה' ולמה זה, כי דור שהיו במצרים והיו משוקעים בטומאת מצרים ועל ידי זה הכעיסו לפניו יתברך כנאמר ברבותינו ז"ל, ועיין ברש"י בערבה מול סוף בין פארן כו', ודי זהב כו' עיין שם. ונמצא על ידי זה הוצרך להלביש התורה בסיפורי מעשיות כנזכר

לעיל. אבל במשנה תורה שהיו דור שלם דור שנכנסו לארץ הקדושה שלא היו משוקעים בטומאת מצרים לכך נאמר להם התורה בלי שום לבוש כנזכר לעיל. וזהו אלה הדברים, כל מקום שנאמר אלה פוסל את הראשונים, כלומר מה שנאמר לראשונים תורה בלבוש כנ"ל, הוא מחמת במדבר בערבה כו', כפירוש רש"י אחרי הכותו כו', הואיל משה באר את התורה כו', ככל אשר צוה ה' אותו אליהם כנ"ל:

בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה (דברים א, ה). עיין ברש"י באר בשבעים לשון. ולמה ביאר כאן התורה בשבעים לשון, ובו יבואר הפסוק (תהלים פז, ו) ה' יספור בכתוב עמים זה יולד שם סלה, הכלל, כי לפעמים כתיב בתורה תיבת התרגום כגון יגר סהדותא (בראשית לא, מז) וכן הלשון של שאר אומות כגון טוטפת ט"ט בכתפי שתים פת באפריקי שתים (זבחים לז:) וכן הן בלשון יוני אחת, וכן שאר לשונות שכתוב בתורה מלשונות הגוים. וחד טעם הוא, כי הלשון של כל האומות הוא החיות מן האומה ולשון הקודש הוא של ישראל לבד. ובאמת ישראל שמעו התורה בסיני רק בלשון הקודש והקדוש ברוך הוא המביט מראשית אחרית שראה שישראל צריכין להיות בגלות לזה כתב בתורה לשון של שאר אומות שעל ידי זה יהיה להם אחיזה בחיות שלהם שהוא הלשון בהתורה הקדושה בכדי שישראל יוכל להיות להם תקומה בגלות. וזהו הרמז בפסוק ה' יספור בכתוב עמים, כלומר שהקדוש ברוך הוא כתב בתורה איזה כתב מן העמים מן שאר האומות. זה יולד שם סלה, בכדי שהצדיק יוכל לקיים שם, כי הצדיק נקרא זה כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות:) כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה. וזהו הרמז זה יולד שם סלה, בכדי שהצדיק יהיה לו קיום בגלות. וזהו בארץ מואב, כי בארץ ישראל לא היה רק לשון הקודש אבל בארץ מואב שהוא ארץ הגוים חוץ לארץ ישראל צריך לבאר התורה בכל הלשונות בכדי לקיים ישראל בגלות:

ואצוה את שופטיכם בעת ההוא לאמר שמוע בין אחיכם (דברים א, טז). כלומר, בעת ההוא צריך לשמוע הבעלי דינין כדי לשפוט צדק אבל לעתיד לבא במשיח כתיב (סנהדרין צג:) דמורח ודאין, אין צריך לשמוע הבעלי דינין. דמורח, אפילו בלא שמוע הבעלי דינין יודע עם מי האמת:

מגילת איכה

בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה. (איכה א, ב) כי כשאדם פועל בבכיותיו אזי הדמעות שלו עושה רושם וחס ושלום וכו'. ובאמת על חורבן כשאדם בוכה אזי עושה רושם בבכיותיו. וזהו ודמעתה על לחיה, שהדמעות עושה רושם למעלה:

היו צריה לראש כו', כי ה' הוגה על רוב פשעיה עולליה הלכו שבי לפני צר (איכה א, ה) כי מה שנראה נפלא ותמיה למה באים מחשבות זרות בעת התפלה בהכנת הלב לתפלה. הענין הוא, כי מה שירד על ידי חטא ופשע אדם משתוקק להעלות בעת עבודת התפלה. וזהו היו צריה לראש, המחשבות זרות שבמוח. כי ה' הוגה, לשון דיבור, פירוש בדברי השם הוא על רוב פשעיה, הוא למעלה מכל הפשעים. עולליה הלכו שבי לפני צר, הם מתעלים למעלה מן הצר. עולליה, הם הניצוצות שהלכו שבי לפני צר, הם למעלה מן הצר על ידי דבר ה':

דוב אורב הוא לי אריה במסתרים. (איכה ג, י) הכלל, זה שהשם יתברך החריב את בית תפארתו ואנחנו ישראל בגלות הכל הוא בודאי טובה לישראל, כי בודאי ירחם ה' עלינו יותר ויותר ויבנה בית מקדשנו ביתר שאת ויתר עז. ונמצא מה שנראה עכשיו הגלות לא טוב אבל באמת להקדוש ברוך הוא נגלה כל הנסתרים שהכל הוא טובה לישראל. וזהו שאמר דוב אורב כו', הרמז על הגלות שהוא לא טוב. אריה במסתרים, אריה, רומז על מדת החסד, כי הוא צד ימין המרכבה מורה על חסד זהו במסתרים, שנסתר, היינו הכוונת של הצרה הגלות והחרבן בית המקדש הוא רק חסד על ישראל כנ"ל:

הביא בכליותי בני אשפתו הייתי שחוק לכל עמים. (איכה ג, יג-יד) הכלל הצער והחורבן בית מקדשינו לעתיד כאשר יבנה הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו ביתר שאת ויתר עז אז יתגלה שזה הצער והחורבן היה רק חסד ונמצא הצער יוליד השמחה ונמצא הצער הוא כדמיון האב המוליד להשמחה והשמחה בבחינות בן להצער. וזהו שאמר הביא בכליותי, כלומר השם יתברך נתן במחשבתי שאני זוכר ומצפה להישועה והשמחה אשר יבוא מזה הצער. וזהו בני אשפתו, כלומר אשר יולד מזה הצער, דהיינו השמחה, דהיינו בני ולכך הייתי שחוק לכל העמים. ובזה, כלומר כשאני מעלה על מחשבתי השמחה אשר יולד מזה הצער, אז אני שחוק לכל העמים:

ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה' זכור עניי ומרודי לענה וראש זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. (איכה ג, יח-כ) יש לדקדק שהוה ליה למימר זאת אשיב אל לבי חסדי ה' וכו'. על כן אוחיל. ומדוע מקדים על כן אוחיל, המסובב להסבה שהוא חסדי ה' כי לא תמנו. אמנם הענין מה שקורין שבת חזון על שם מה שאינו לשבחן של ישראל, יש לומר שחזון לשון מחזה, מה שמראין היעודים רב טוב הצפון אחר כבוש המלחמה הגדולה בעזרת השם לנפשות ישראל הנשלחים לעולם הזה מחמת שהם אוהבי השם יתברך ואוהבים לו וכל מגמתם אליו קודם שנשלחו לעולם הזה למלחמה מראין להם רב טוב הצפון, אך בעונותינו הרבים תרגז בטנם של שונאי ישראל

עלינו, אך ממה שאנו זוכרים עניינו ומרודינו ותשוח עלינו נפשנו מזה ניכר בבירור שלא אבד נצחינו ותוחלתינו חס ושלום, כי נגזר על המת שישתכח מן הלב מחמת שנסתלק הניצחון למעלה בלי תוחלת חזרה עתה, מה שאין כן חי אינו משתכח. וזהו זאת אשיב אל לבי, מה שזכור תזכור ותשוח נפשי מזה נראה בעליל כי לא נכזבה תוחלתי בכל יום על כן אוחיל. וזהו (תהלים פד, ב-ג) מה ידידות משכנותיך ה' כו' נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה', כי משכן על שם משכן שנתמשכן בעונותינו הרבים אך משכון ולא מכר, כי ציון במשפט תפדה, כמו משכון הנפדה וזה ניכר על ידי מה שנכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' תמיד:

חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו. (איכה ג, כד) יבואר על דרך משל, לאדם עשיר שהיה לו אוהב איש עני והיה נותן לו כל הצטרכות ואחר זה נתהוה איזה שנאה מהעשיר להעני.והנה אם העשיר אומר אחר כך לעני לבי אליך, דהיינו שלבי משוכה לאהבתך אזי העני מצפה שבוודאי יחזור אהבה לכמות שהיה ויחזור וישפיע כל הטובות כאשר בראשונה כיון שלבו עליו. כן אנחנו ישראל אף על פי שאנחנו עתה בגלות כיון שיש התעוררות העליון עלינו שאנחנו חלק ה' אלהי. וזהו חלקי ה' אמרה נפשי, הנפש הוא התעוררות העליון אומר לי שאני חלק ה', על כן אוחיל לו, בזה אני מצפה שירחם ה' עלינו:

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך. (תהלים עט, א) עיין ברבותינו ז"ל מזמור כו'. ויבואר על פי משל, למלך שבנו טינף פלטין שבנה לו ולא רצה המלך בעצמו לחרוב הפלטין של בנו מחמת צער הבן, מה עשה המלך סילק השגחתו ממנו ובאו האויבים והחריבו, ונמצא מזה שלא חרב המלך בעצמו הפלטין שבנה ניכר אהבת המלך עדיין על בנו. אבל על חרבות הגוים נאמר (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי, שהקדוש ברוך הוא בעצמו ידרוך פורה שלו להחריב הגוים. וזהו מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך:

אתה ה' לעולם תשב כסאך כו' על הר ציון ששמם שועלים כו'. (איכה ה, יח-יט) סמיכות הפסוקים יבואר על פי מאמר רבותינו ז"ל (מכות כד:) רבי ישמעאל ור' עקיבא ראו שועלים יוצאים מבית קדש הקדשים ר' ישמעאל בכה כו' ור' עקיבא שמח אמר כיון שנתקיים כו'. ויבואר על פי שמבואר ברמב"ן הקדוש על פסוק (ויקרא כו, לב) ושממו עליך אויביך, שכמה פעמים רצו המלכיות לעשות ארץ ישראל ישוב טוב כמו שאר מדינות ולא עלה בידם. ולמה זה, כי באמת ברא הקדוש ברוך הוא כל הארץ ויש מקומות שנגזר עליו להיות ישוב ויש שנגזר עליו להיות מדבר. והנה הישוב כאשר נעשה חרב הוא מדבר ובמדבר דרכו להיות חיות כו', ואחר כך כשנעשה המקום חרב עוד ישוב אין בתוכו

חיות כמו במדבר, אבל ארץ ישראל כאשר ישראל בבטח בתוכה הוא ישוב, אבל כאשר גלו ישראל ממנה אף על פי שיושבים בו שאר אומות הוא מדבר. ולמה זה, שלפי שארץ ישראל של ישראל הוא נמצא תמיד כל זמן שאין ישראל בו בבטח הוא מדבר שיש בו חיות למה שאין ישראל בתוכו, אף על פי שיש בו שאר אומות הוא מדבר ויש בו חיות כמו שמבואר אצל סנחרב שהושיב הכותים בארץ ישראל ובאו עליהם דובים ואריות והמיתם כמו במדבר. כי הכלל כל זמן שאין ישראל בה אף על פי שיושבים בה שאר אומות הוא מדבר. נמצא מזה מוכח שארץ ישראל שלנו הוא דייקא ואינה מקבלת ישוב רק לישראל. וזהו אתה ה' לעולם תשב, כלומר בזה אנחנו בטוחים כי לעולם תשב בארץ ישראל. ולמה זה, על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו, ואינה מקבלת בישוב לשום אומה, רק הוא תמיד מדבר למה זה שהארץ של ישראל הוא וכל זמן שאין ישראל בה הוא מדבר אף על פי שיש שם שאר אומות:

אלי ציון ועריה כמו אשה בציריה. והכלל, כי האשה בשעה שכורעת לילד יש לה צער אבל באמת אחר כך כשתלד יהיה לה שמחה גדולה. וכן כל העומדים שם אפילו בשעת צערה יש להם שמחה, כי הם יודעים שבוודאי תלד בן או בת וזה באמת הוא שמחה. וגם לה באמת יהיה אחר כך שמחה כשתלד, רק בשעת מעשה יש לה איזה צער. כן באמת ציון אפילו שעכשיו יש לה צער מחורבנה הוא רק כמו אשה בציריה אבל באמת הקדוש ברוך הוא יש לו שמחה מזה, כי הוא יודע שהצער הוא רק לשעה אבל אחרי זה יבנה הקדוש ברוך הוא ביתר שאת ויתר עוז. וזהו הרמז במדרש (איכ"ר א) אין לה מנחם, כל מקום שנאמר אין לה הוה לה אחר כך כמו בשרה נאמר (בראשית יא, ל) ותהי שרה עקרה אין לה ולד ובאמת היה לה ולד ויבואר כמו שאמר אדמ"ו אין מזל לישראל, האי"ן הוא מזל לישראל, הוא המשפיע מזל לשון יזל מים מדליו (במדבר כד, ז) וזהו אין לה מנחם, האי"ן הוא מנחם לה, כי הוא יודע שבוודאי יבנה אותה וינחם אותה בכפלי כפלים:

וכל מלבישי אגאלתי. (ישעיה סג, ג) הכלל, הקדוש ברוך הוא כל מדותיו הן מלבושיו כולו חסד ודרכו לעשות עם כל בריותיו. והנה הקדוש ברוך הוא לפעמים מכה שונאי ישראל ועושה להם נקמה גדולה. והנה כאשר בארנו לעיל זה הוא חסד להם מה שהקדוש ברוך הוא מכה אותם, כי על כן נתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא כמו בפרעה וסנחרב והמן וסיסרא שעל ידם נתקדש שמו יתברך ועל ידי זה זכו שמבני בניהם התקרבו לה' כמאמר חכמינו ז"ל מבני בניו של פרעה ובני בניו של סנחרב מבני בניו של המן כו'. ונמצא זה חסד להם מה שהקדוש ברוך הוא עושה להם נקמה מחמת שהם נעשים כלי להתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא על ידם זוכים שמבני בניהם כו' ונמצא זה הדין הוא חסד

להם. אבל לעתיד לבוא יעשה הקדוש ברוך הוא נקמה גדולה בכל הגוים ואי אפשר לבוא להם מזה איזה תקומה אחר כך, כי אי אפשר להוציא מבני בניהם איזה ניצוץ קדוש כמאמר חכמינו ז"ל אין מקבלין גרים לימות המשיח, ונמצא אי אפשר שיבוא מזה איזה חסד. וזה הרמז לעתיד לבוא כשהקדוש ברוך הוא עושה נקמה גדולה בכל הגוים מלבושי שהם מדותי אגאלתי, כי תמיד מדותי הנקראים לבוש דרכי שיבא מזה חסד ועתה אי אפשר לבוא מזה חסד:

ציון נקראת עתה יתום ומלכות בית דוד נקראת עתה בגלות אלמנה וכל המרחם על יתום ואלמנה יזכה לראות בנחמות ציון ובמלכות בית דוד על מכונה:

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. הכלל הוא, כל כחות האדם נמשך אחר המחשבה בזה שהאדם חושב נמשך כל עצמות האדם. ונמצא כאשר האדם חושב בקדושה ומתאבל על ירושלים אז מחשבתו ועצמותו בקדושה וזוכה הוא לשון הזדככות, אז האדם מזדכך ורואה עתה בשמחה קצת, דהיינו קצת משמחת ירושלים איך יהיה לעתיד לבוא:

אפס בלתך גואלינו לימות המשיח. כלומר כשיבוא משיח צדקינו במהרה בימינו אז יתגלה שכל המאורעות שהיו בגלות לנו היה הכל הכנה לגאולה, כי עתה בגלות אינו נראה אבל בזמן גאולה יתגלה זאת שהכל היה הכנה לגאולה. וזהו אפס בלתך, כלומר היום אינו יודע זאת, כי אם הקדוש ברוך הוא שהכל הוא הכנה לגאולה. וזהו אפס בלתך גואלינו לימות המשיח:

זה שנאמר ברחל (ירמיה לא, טו) מנעי קולך כו', שהיא מעוררת הגאולה ובאמת שמו של משיח הוא לפני בריאת העולם שנאמר (בראשית א, ב) ורוח אלהים כו', הכלל כאשר מבואר בזוהר הקדוש שהקדוש ברוך הוא כתב והודיע בתורה נחמות הגאולה כדי שעל ידי זה יוכלו ישראל לסבול עול הגלות כאשר רואים ישראל נחמת הגאולה בתורה יש להם שמחה בהנחמה אשר יהיה אם ירצה ה' בעת הקץ ויכולים לסבול עול הגלות. וזה היה פעולת רחל שפעלה בבקשתה שישראל ישיגו בגלות מעט מנחמות העתידות לבוא עליהם בכדי שיוכלו לסבול עול הגלות:

השיבנו ה' אליך ונשובה כו' כי אם מאוס כו'. (איכה ה, כא-כב) דהנה יש אדם שמגרש את אשתו מחמת שמצא בה ערות דבר, ויש שמגרש אשתו מחמת לא תמצא חן בעיניו. והחילוק שביניהם, כשמגרשה מחמת שמצא בה ערות דבר, אזי אסור להחזירה וליקח אותה. וכשמגרשה מחמת כי לא תמצא חן בעיניו, אז מותר להחזירה וליקח אותה. וזהו פירוש הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה, ואל תאמר חס ושלום שגירש אותנו מחמת

ערות דבר ונמצא אסור ליקח שוב אותנו. זה אינו, כי אם מאוס מאסתנו, הגירושין לא היה רק מחמת כי לא תמצא חן בעיניו ומותר לחזור וליקח אותנו:

או יבואר, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. (איכה ה, כא) ויש דקדוק מאי כקדם. ויבואר על פי המדרש ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י, יב) ואיתא במדרש (ב"ר כא) אין ועתה אלא תשובה, ופירוש כך הוא, משום דכל אדם ואדם מישראל מחיוב להאמין באמונה שלימה שבכל רגע ורגע מקבל חיות מהבורא ברוך הוא כמו שדרשו (ב"ר יא) כל הנשמה תהלל כל נשימה ונשימה תהלל י"ה (תהלים קנ, ו) שבכל רגע החיות רוצה לצאת מן האדם והקדוש ברוך הוא שולח לו בכל רגע חיות חדש. נמצא לפי זה מהני תשובה לכל אדם, כי בעת שעושה תשובה מאמין שהוא כעת בריה חדשה ובזה השם יתברך ברוב רחמיו אינו מזכיר לו עונות הראשונים. אבל אם חס ושלום אינו מאמין בזה חס ושלום לא מהני התשובה. וזה פירוש המדרש אין ועתה אלא תשובה, כיון שהוא מאמין שהוא עתה בריה חדשה מהני לו תשובה. וזהו פירוש הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה, ואיך נשובה חדש ימינו כקדם, ובו יבואר הגמרא (סנהדרין צח.) אימתי אתי מר אמר לו היום כו'. היום אם בקולו תשמעו, כשתהיו על בחינה הזאת שבכל יום נעשה בריה חדשה:

ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני. (ישעיה מט, יד) כי לשון עזיבה שייך במי שהיה אוהב מתחלה בלא טובה שעשה לו עכשיו אינו זוכר האהבה ראשונה וזהו לשון עזיבה למה עזבה אהבתך. ולשון שכחה שייך במי שעושה טובה ואינו זוכר הטובה שעשה בזה שייך לשון שכחה למה תשכח הטובה שעשיתי לך. והנה שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו בו אין שייך שום מדה כי הוא ושמיה חד, אבל שם אדנ"י מורה על מדת מלכות. והנה מדת מלכות הוא על ידי ישראל שקבלו התורה וקבלו עול מלכותו עליהם, כי אין מלך בלא עם, ונמצא ישראל שקבלו עול מלכותו הם היו הגורם על שם אדנ"י כביכול הרומז על המלכות ונמצא שייך שפיר לשון שכחה למה לא תזכיר הטובה שעשיתי שהמלכתי אותך עלי. אבל שם הוי"ה ברוך הוא שורה על עצמותו ברוך הוא ובאמת לאהבת ישראל ברא כל העולמות ובזה שייך שפיר לשון עזיבה למה תעזוב אהבתך הישינה. וזהו ותאמר ציון עזבני ה', כביכול השם הוי"ה שיש לו אהבה לעמו ישראל (וזהו) למה תעזוב אהבתך. ואדני, הוא שם אדנ"י שמורה על מדת מלכות שאני הגורם לזה שקבלתי עול מלכותך למה תשכח הטובה שעשיתי, כי על ידי אתה נקראת במדת מלכות, כי אין מלך בלא עם. וזהו ואדנ"י שכחני למה תשכח הטובה:

ואתחנן

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור כו' (דברים ג, כג). תיבת לאמר, הוא מיותר. והנראה, דהפירוש הפסוק ואתחנן אל ה' בעת ההוא, פירוש שהיה מתחנן תחילה כדי שיוכל להתפלל אחר כך. לאמור, פירוש הדבר שהיה צריך לאמר אלא שקודם לא היה יכול לאמר, כי היה בוש מלפניו יתברך והיה צריך להתפלל שיוכל להתפלל:

או יבואר, ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. תיבת לאמר מיותר. ונראה, דבגמרא ברכות (ט:) מסקינן דאדני שפתי תפתח, לא הוי הפסק בין גאולה לתפילה אפילו בשחרית, דכיון דתקינו ליה רבנן כתפלה אריכתא דמיא. דלכאורה הוה ליה למימר תקינו רבנן לתפילה, אלא על כרחך דלא היה בכלל תקוני התפלה דמאנשי כנסת הגדולה ובתר הכי דתקינו ליה הוי ליה כתפלה אריכתא. הטעם הוא, דאדני שפתי, הוא שנוכל להתפלל ובזמן התנאים והקודמים להם לא היו צריכין להתפלל על זה, כי בוודאי היה תפלתם זכה, ואחר כך שנתמעטו הלבבות ברבות הימים הוצרכו לקבוע תפלה עד שתהא תפילתנו זכה. ונמצא יש לנו ב' בחינות בתפלה. א', התפלה עצמה. והב', התפלה שיהיה יכול להתפלל. ומשה רבינו עליו השלום בודאי היה תפלתו תמיד בבחינה העליונה שבמדריגת התפלה ותמיד היה תפלתו שגורה בפיו ומקובל, אבל עתה דחזינן דלא נתקבלה תפלתו בודאי ממילא לא היה תפלתו שגורה בפיו והוצרך להתפלל שיוכל לבקש מן השם יתברך תפילתו ליכנס לארץ ישראל ושאל ממנו מענה לשון. לזאת ואתחנן אל ה' בעת ההוא, דוקא. לאמר, שיוכל לאמר דברי תפלה כהוגן, מה שאין כן תמיד לא היה צריך לזה, כי לא נסתם מקור הנובע מעין תפילתו תמיד ובפרט כי היה שכינה מדברת מתוך גרונו של משה ולא היה הדיבור פורש ממנו. ובזה מיושב מה דקשיא טובא מדוע התרעם משה רבינו עליו השלום על ישראל על שלא רצו לשמוע התורה כולה מפי הקדוש ברוך הוא אחרי שומעם אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה, והשמיעם משה רבינו אחר כך, ומשה רבינו עליו השלום התרעם עליהם בזה שאמרו ואת תדבר עלינו, ודרשו חכמינו ז"ל תשש כוחו כנקבה במה שלא שמעו מפי הגבורה, כי אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד, והלא השם יתברך אמר ומי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי כל הימים, הרי שהסכים למה שרצו לשמוע מפי משה רבינו עליו השלום. ולפי הנ"ל מיושב היטב, דבאמת כיון דהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה רבינו עליו השלום הטיבו אשר דברו לשמוע מפי משה רבינו עליו השלום ולפי הנ"ל אין הפרש בין מפיו יתברך ובין מפי משה רבינו עליו השלום כי הכל אחד, אבל משה רבינו לגודל ענוה שלו אמר שאינו דומה שומע כר:

ובזה מיושב מאמר חכמינו ז"ל (שבת פז.) ג' דברים עשה משה רבינו מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו. אחד, במה ששיבר הלוחות ודן קל וחומר מה פסח אחד מתרי"ג מצות התורה ערל לא יאכל בו, התורה כולה לא כל שכן. והקשו התוספות כיון דדן קל וחומר בזה וקל חומר הוא אחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ואין זה מדעת משה כי אם מדעת המקום ברוך הוא על פי התורה. ואם יש פרכא על הקל וחומר האיך דן אותו משה רבינו, וכן קשה במה שפירש מן האשה על פי קל וחומר מפרישה דמתן תורה הוא שאין הדיבור פורש ממנו לא כל שכן שגם כן הוי קל וחומר והאיך קאמר עשה מדעתו. ומיושב גם כן על פי הנ"ל, דלסברתו של משה רבינו הוי ליה קל וחומר, ובאמת אין כאן קל וחומר כלל דבאמת פסח שאני שהוא דבר של הנאה, מה שאין כן קבלת התורה דלאו להנות ניתנו, אך שבבחינת משה רבינו ארבעים יום לחם לא אכל ונהנה מזיו השכינה, ולענותנותו היה בעיניו שכל ישראל ראוים לאיצטלא זו בחינות הנאה וחיות רוחני זה לזה לדעתו היה קל וחומר. וכן בפרישה מאשה, דלכאורה לא דברה תורה בשוטים ובודאי העדה השלמה דקבלת התורה היו כל מעשיהם בקדושה ובטהרה לשם שמים ומביתם למה פירשו. אך מכל מקום כיון שיש דבר הרגשת גופניות אינו תופס קדושה גמורה כקדושת התורה, מה שאין כן משה רבינו שהיה כולו טוב ובטל ממנו הרגשת גופניות לגמרי הוי קל וחומר פריכה, רק לענותנותו דמשה רבינו שהיה בעיניו שכל ישראל הגיעו למדריגתו ודן הקל וחומר דגם בבחינתו יש הבדלה בין קודש לקודש:

ובזה יש לפרש פסוקי דאפטרתא (ישעיה מ, י-יא) הנה ה' אלקים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו כרועה עדרו ירעה ובחיקו ישא עלות ינהל, דבאמת עניני עולם הזה כשהם בקדושה אנו זוכים בהם משולחן גבוה אשר לו הארץ ומלואה אף שהניח יעקב לעשיו עולם הזה, על כל זה ביד השם יתברך ליתן לנו גם מה שאינו שלנו. וזהו הנה אלהים בחוזק יבוא, בחינת חזקה, היינו תגברות כבישת כל מתנגד הנה שכרו אתו תיכף בלי הצטרכות כעוטיה על עדרי חבריך, רק משולחן גבוה עולם הזה. וזהו כרועה עדרו ירעה, דבבבא מציעא גבי ההוא רעיא, מסקינן רועה את שלו רועה בשל אחרים רועה דאחרים אינו רועה בשל אחרים, לזאת השם יתברך רועינו לא יחסר כל טוב הארץ כמו רועה עדרו שמרעה בכל אשר ימצא כן ירעה אותנו השם יתברך בכל טוב העולם שהכל ברא לכבודו בשביל ישראל:

או יבואר, ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. ובו יבואר נימנו וגמרו טוב לאדם שלא נברא יותר משנברא. (עירובין יג:) ויש לדקדק הלא ברוך הוא מדת החסד ומה זה שאמרו טוב

לאדם שלא נברא. ויבואר, כי זה הוא מדת החסד, כי הצדיק אינו רוצה לצאת לזה העולם, רק שיורד לזה העולם לעשות רצון הבורא ברוך הוא ונמצא תיכף כשבא לעולם מקיים מצות הבורא ברוך הוא. וזהו שאמרו טוב לאדם שלא נברא. ונמצא אינו רוצה שיברא, רק לקיים מצות הבורא ברוך הוא הוא יורד למטה. ואם כן זה הוא מדת החסד מה שנברא ונמצא כשנברא רוצה לדבר תמיד ביראת ה' ולהכתיר את הבורא בדיבורו תמיד. וזהו ואתחנן אל ה' בעת ההוא, להתחנן אל ה' שידבר תמיד בדבורו לה'. וזהו לאמר:

או יבואר, ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. ידוע אהבת השם לישראל וכל המעשים אשר נעשים לישראל וכל המאורעות אשר לישראל הכל מאת השם יתברך לטובה על ישראל. ואף על פי שבתחלת המעשה לא נראה הטובה אבל סוף הטובה יהיה כי הכל לטוב לישראל אף על פי שתחלת המעשה אינו כל כך. וזהו בקשתינו הראנו ה' חסדך, יודעים אנו שסוף הכל הוא טובה לישראל לזה אנו מבקשים שהטובה יתראה תיכף בתחלת המעשה. וזהו ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, לאמר הוא לשון אהבה כמאמר הפסוק (דברים כו, יח) וה' האמירך, כלומר שאהבתך, היינו החסד שלך עלי יתגלה עכשיו:

אתה החלות להראות את עבדך כו' (דברים ג, כד). לפירש"י שפירש במה שאמר לו (שמות לב, י) הניחה לי, הראה לו שרצונו בתפלה אין מבואר לפי זה מה את גדלך ואת ידך החזקה. והפירוש הוא, דעל ידי ועתה הניחה לי, נגלה לו שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלת הצדיקים ויצו עליו במפגיע להפוך מדת הדין למדת הרחמים בתפלת הצדיקים. וזה פירוש הפסוק אתה החלות להראות את עבדך את גדלך, שעל ידי עבדך ואתו עמו הוא את גדלך וידך:

או יבואר, אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה. הכלל, השם יתברך ברא כל העולמות ואף על פי כן הנהגות העולמות הוא על ידי ישראל כאשר רצון ישראל להשפיע חסד הקדוש ברוך הוא משפיע חסד ועל מי שישראל רוצים שהקדוש ברוך הוא יעשה בהם דין כן הקדוש ברוך הוא ממלא רצונם כרצון הצדיקים שבכל דור ודור כן הקדוש ברוך הוא מנהיג כל העולמות. וזהו אתה החלות להראות את עבדך, כלומר את עבדך עם עבדך כרצון עבדך. את גדלך ואת ידך החזקה, הן לעשות חסד הן כו':

אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך (דברים ג, כד). להבין זה, נראה כי הצדיקים נקראים מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא וצדיק מושל ביראת אלהים כו'. ומי אשר יוכל לעשות אפילו כמעשה הצדיקים. וזהו אשר יעשה כמעשיך אשר יעשה אפילו כמעשה הצדיקים אשר הם מעשה ידי הקדוש ברוך הוא:

ואתם הדבקים בה' אלהיכם (דברים ד ,ד). כי שם אלהים הוא סיבות כל הסיבות עילת כל העילות. ואלהינו הוא בחינות שכל המסובבים להסיבות הכל בשביל ישראל ועל ידי ישראל מתנהג הכל. ובזה מיושב מה שהקשו הקדמונים בפסוק שמע ישראל ה' אלהינו, הוא מיותר דהוי ליה למימר שמע ישראל ה' אחד. אך הפירוש ה' הוא אלהינו מסבב כל הסיבות. ה' הוא אחד שכל הסיבובים אף על פי שנראה אינם נוגעים אלינו הכל בשבילנו ועל ידי ישראל נתייחד שמו של הקדוש ברוך הוא שיהיה נגלה בתיקון העולמות שה' אחד ושמו אחד גם עתה נתייחד על ידי ישראל ידענו אמונה שלימה שהכל בסיבתינו. וזהו ואתם הדבקים בה' אלהיכם. אלהיכם, דייקא כל הסיבות בשבילנו:

או יבואר, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. הכלל הוא, כי הא דאמרינן (עירובין כב.) היום לעשותן ומחר לקבל שכרן. באמת עיקר השכר הוא למחר אבל כשאדם עושה מצוה ולומד תורה אזי מגיע לו חיות מעשיות המצות והתורה והשכר זה היום והחיות הוא היראה שמגיע לאדם מעשיות המצות והתורה, ומיראה זוכה לחכמה כנאמר (איוב כח, כח) הן יראת ה' הוא חכמה והחכמה תחיה בעליה. וזהו הפירוש ואתם הדבקים בה' אלהיכם, כשאדם מדבק עצמו בהקדוש ברוך הוא אזי עיקר השכר הוא למחר אבל החיות שמגיע לו מעשיות המצות הוא היום. וזה חיים כולכם, החיות מהמצות והתורה הוא היום:

ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ (דברים ד, ה). יבואר על פי מה שבארנו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה, הכלל השם יתברך אמר למשה המצות לומר לישראל ובאמת אינו דומה שומע מפי הרב כו', ולא קבלו באותו שכל הגדול שאמר השם למשה, רק כאשר עשו מצות ה' אז מחמת עשיות המצות השיגו זה השכל איך שקיבל משה מפי ה' המצות ההוא. וזהו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה, באותו השכל אשר צוה ה' את משה, אותו השכל השיגו בשעת עשיות המצות, וזהו ויעשו כו' כאשר צוה ה' את משה. והנה משה אמר לישראל המצוה בזה השכל שאמר לו השם המצוה ההוא אבל ישראל לא השיגו המצוה ההוא באותו שכל עד שעשו אותם. אבל משה אמר להם באותו שכל שקיבל המצוה ההוא מפי השם. וזהו שאמר ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי, כלומר בזה השכל אני אומר לך המצוה ההוא ושמא תאמר מחמת שעשה משה המצות לכך השיג. וזהו שאמר לעשות כן בקרב הארץ, ומשה לא בא לארץ ולא עשה המצות בוודאי הוא שהשיג מעצמו השכל איך שאמר לו השם המצות בלא שום עשיות אותן המצות:

או יבואר, ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ. ובו יבואר מאמר חכמינו ז"ל הקדוש ברוך הוא לא נתן התורה רק למשה ומשה היה לו עין יפה ולמדה לישראל, כי הנה כאשר כתבנו כמה פעמים כל הנביאים כו' ומשה באספקלריא המאירה וכן משה נתנבא בזה. כי שאר נביאים כאשר קבלו נבואתם מאת הבורא יתברך היה להם אז שכל גדול וכאשר אמרו נבואתם אז אמרו בשכל קטן מזה אבל משה רבינו בזה השכל אשר קיבל נבואתו בזה השכל עצמו אמר נבואתו. וזה הרמז בגמרא אלא שנהג בו עין יפה ולמדה לישראל שזה עין יפה שלמדה לישראל באותו השכל עצמו אשר קיבל מאת הבורא יתברך ולא בשכל קטן מזה. וזהו הרמז ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים, כלומר שאני לומד אתכם באותו השכל כאשר צוני ה' אלהי בזה השכל עצמו אני לומד אתכם. ומפרש הפסוק והא ראיה שאני לומד אתכם בזה השכל לעשות כן בקרב הארץ, כי כל נביא כאשר אמר נבואתו היה צריך להיות דבוק תמיד במה שאמר נבואתו באיזה מצוה ובאיזה מדה שאמר היה צריך תמיד להיות דבוק באותו מצוה ובאותו מדה. ומשה רבינו עליו השלום לא בא לארץ ולא היה אפשר לו לדבק במצות הנוהגת בארץ ואיך אמר נבואתו ומשה רבינו כאשר אמר היה אז באותו השכל כאשר קיבל נבואתו מאת ה' והקדוש ברוך מלא כל הארץ כבודו, והיה יכול לומר אף על פי שלא בא לארץ, כי אמר נבואתו כאשר שמע מאת ה'. וזהו הרמז בפסוק לעשות כן בקרב הארץ, שאני אומר המצות לעשות בארץ אף על פי שאני לא אבוא אל הארץ אלא וודאי שאני אומר לך נבואתי כאשר אני מקבל מאת ה'. וזהו כאשר צוני ה' אלהי, באותו השכל:

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' כו' (דברים ד, לט). דהנה ידוע פלוגתת רש"י ורבינו תם בסדר פרשיות תפילין. ואחד מראיות רבינו תם לסברתו מלשון הש"ס מנחות פרק הקומץ רבה (לד:) כיצד סדרן של תפילין קדש, והיה כי יביאך, מימין. שמע, והיה אם שמוע, משמאל. כדמפרש שם בסדר זה לימין הקורא ולימין המניח הוי אפכא שהכריחו בתוספות שם כדעת רבינו תם, דאם לא כן הוה ליה לומר קדש מימין וכל האחרות משמאל או ג' ראשונות מימין והיה אם שמוע משמאל ואמאי פלג להו שנים שנים, מזה הכריחו כרבינו תם דסדרן קדש מימין שמע משמאל עיין שם בהקומץ רבה. ויש לתרץ קושית התוספות גם לרש"י דברמב"ם ורמב"ן ובטור אורח חיים מבואר באריכות דד' פרשיות אלו הם שעל ידי זכרון הניסים והאותות שעשה עמנו השם יתברך ביציאת מצרים מתעורר לבבינו ומתדבק באחדות השם יתברך ובאמונתו התמימה שאין עוד מלבדו וכל הנמצאים זולתו מציאתם מחודש מאתו יתברך וכולם בידו כחומר ביד

היוצר. וזה מבואר בפרשת קדש והיה כי יביאך, בזכרון הניסים והנפלאות נפתחים לנו שערי חכמה וההבנה בלבנו לאהבה וליראה של אין סוף ברוך הוא לראות שהעולם הוא מחודש להוציא מדעת האפקורסים כמבואר ברמב"ן ובטור כמה פעמים באריכות. ובפרשיות שמע והיה אם שמוע, מבואר עול מלכות שמים ועול מצות, דהיינו בפרשת שמע מקבל עול מלכות שמים, וקבלת עול מלכות שמים הוא העבדות של השם יתברך בבהירות הלב והמוחין קרוב למדריגת הנבואה בהתפשטות הגשמיות. ובפרשת והיה אם שמוע הוא קבלת עול מצות כמאמר חכמינו ז"ל בש"ס (ברכות יג.) והיינו עבדות השם יתברך אפילו בקטנות השכל אפילו בחשכת השכל אדם ובהמה תושיע ה', אדם שמשים עצמו כבהמה, ואם כן אתי שפיר מה שמחלק הגמרא הפרשיות שנים שנים, כי על ידי עבודתינו להשם יתברך בהזכרת יציאת מצרים נפתחים שערי החכמה והבנה בגדולת השם יתברך להאמין במציאותו וחידוש העולם. ולזאת ימין המניח לרש"י מתחיל בו והיה אם שמוע, שהוא עבודת השם יתברך בקטנות, ואחר כך בא לעבודת השם יתברך בגדלות השכל שהוא פרשת שמע ועל ידי זה בא לבחינת האמונה בחכמה השלימה אשר הוא הדביקות האמיתי בשם יתברך. ולימין הקורא להיפך, כי ישראל מעידין להשם יתברך וניכר מהם חכמת אמונת האמת וההבנה ואחר כך נתקע בלב אהבה גמורה ואחר כך מקבלים עליהם עול מצות בחינות של פרשיות והיה אם שמוע. וזהו אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים, אתה דווקא, על ידי העבדות בהזכרת יציאת מצרים נראה לנו בחוש שהשם יתברך לבדו אין עוד ואחר שתקוע בלבנו אמונתו ומציאתו שהעולם הוא מחודש אז נתעורר לבב עמו ישראל לאהבה אותו ואמונת מציאותו וחידוש העולם הוא על ידי יציאת מצרים. וזה הוא הרמז בפרשת קדש והיה כי יביאך, ואחר זה נתקע בלבנו אהבתו ויראתו פרשת שמע והיה אם שמוע:

וירד ה' על הר סיני. (שמות יט, כ) ידוע מאמר רבותינו ז"ל (ברכות ה.) שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם כו'. וכאן המוכר והלוקח שמח דאיתא במסכת בבא מציעא דף נ"ט עיין שם גבי מעשה תנור דעכנאי אמר ר' יהושע אין משגיחין בבת קול לא בשמים היא, דהנה התורה ניתן לנו כמו שאנו משיגים התורה ועושים פירוש לתורה כן הוא, הגם שבת קול יוצאת אין אנו משגיחין בבת קול וכביכול אנו מנצחין הבת קול כמאמר (מו"ק טז:) צדיק מושל ביראת אלהים, מי מושל בי צדיק, הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיק מבטלה. וזהו וירד ה' על הר סיני, כשנתן לנו התורה היה כביכול ירידה, כי נתן לנו התורה ואנו מנצחים הבת קול. ובזה נראה בגמרא הוסיף משה מדעתו יום אחד, ולכאורה כי דבר ה' לא ישוב חס ושלום ריקם, כי מאמר השם יתברך היה כי ביום

השלישי ירד ה'. אך הכלל הוא, אברהם אבינו עליו השלום קיים כל התורה כולה עד שלא נתנה, כי התורה קדומה הוא, רק זאת בשעת ימי הגבלה היה לנו גודל פרישות והזדככות הגופניות שמחמת גודל הזדככות היה זאת להועיל שיהיה בשכלנו ובידינו התורה שיהיה שלנו כמו שאנו עושין פירוש לתורה כן יקום. הגם שבת קול יצא להיפוך אין אנו משגיחין בבת קול, כי לא בשמים היא, רק לנו מסר פירוש וזאת היה בשלשת ימי הגבלה על כן צדקו דברי השם יתברך היו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' (שמות יט, יא) כביכול לשון ירידה שהתורה תהיה לנו ולא למעלה כשאנו אומרים הפירוש ובת קול להיפוך אין משגיחין בבת קול, ולא היה כוונת השם יתברך שביום השלישי יהיה קבלת התורה, רק שביום השלישי יגמור שהתורה תהיה לנו על כן הוסיף יום אחד משה מדעתו, שבשלשת ימי הגבלה מסר לנו שיהיה בידינו הפירוש של התורה ויום אחד על קבלת התורה:

או יש לומר וירד ה', כי נשתנה נבואת משה משאר נביאים, כי נבואות שאר נביאים דבריהם חתומים ונבואת משה דבריו יכולין להבין. דהנה הכלל, הנביא כמו שמשיג בשכלו דברי השם כן מגיד לישראל ומי ששומע מהנביא אינו יכול לשנות שום דבר מהשגת הנביא, אבל גבי משה רבינו שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו וכאלו כל אחד שומע מהשם יתברך בעצמו היה מבין כל אחד לפי מדריגתו משכל העליון שנתצמצם עד שכל התחתון שבקטן שבישראל ולכן נבואת משה הוא מפורש לכל אדם. וזהו וירד. ובזה יתורץ קושיית התוספות בברכות, משה ידבר והאלהים יעננו בקול (שם יט, יט) מכאן שלא יגביה קולו המתרגם יותר מן הקורא. והקשו התוספות, אדרבה משם נלמוד שהקורא לא ירים קולו יותר מהמתרגם. ולפי הנ"ל ניחא, דהנה השם יתברך מדבר מתוך גרונו של משה וכל אחד ואחד שומע מפיו יתברך. וזהו משה ידבר והאלהים יעננו בקול, כביכול שהשם יתברך היה מתרגם לכל אחד ואחד:

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ועיין ברש"י פרשת יתרו (שמות כ, ג) על פני, כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטווינו על עבודה זרה אלא אותו הדור. והקושיה מפורסמת מהיכי תיתי לומר לא נצטוינו אלא על אותו הדור. והתירוץ, כי ישראל שמעו התורה מפי הגבורה, ונמצא הם למעלה מכל משרתי עליון, אבל האומות שלא שמעו המצות מפי הגבורה, לכך גוי העובד בשיתוף פטור, אבל ישראל ששמעו התורה מפי השם לכך חלילה וחלילה לישראל לעבוד בשיתוף בלתי לה' לבדו. ושמא תאמר שזה נאמר על הדור ששמעו תורה מפי השם שהיו למעלה מכל משרתי עליון אבל הדורות הבאים שלא שמעו התורה מפי השם שמא תאמר חס ושלום להם לא נאסר בשיתוף , לזה נאמר על

פני, ופירש רש"י כל זמן שאני קיים, כלומר שהבורא ברוך הוא נצחי תמיד וכל מעשיו קיימים תמיד. ובכל יום כאשר האדם זוכה משיג התורה כמעמד הר סיני ושומע התורה מפי השם כאשר אז במעמד הר סיני, כי האדם מישראל אפשר לו להשיג זה המדריגה כאשר במעמד הר סיני ונמצא כל ישראל מוזהרים לעבוד בשיתוף רק את ה' לבדו כיון שנשמת ישראל יכולים להשיג בכל יום מעמד הר סיני מה שאין אומה ולשון יכולים להשיג. וזה שפירש רש"י כל זמן שאני קיים, כלומר כיון שאני קיים גם כל מעשי קיים לעד ונאסר על כל הדורות לעבוד בשיתוף חס ושלום בלתי לה' לבדו:

כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך כו' (שמות ד, יב). להבין מפני מה בדברות הראשונים לא נאמר כאשר צוך. ונראה, דבאמת אנו מחויבים לכבד אב ואם, אך אם אמר לו אביו חלל שבת אין צריך לשמוע לו, כי אמך ואביך חייבים בכבודי. וזה שאמר כבד את אביך כו', אך באופן כאשר צוך ה' אלהיך, שלא יהיה נגד דברי תורה. ואתי שפיר בדברות אחרונות שכבר ניתנה התורה לכך אמר כאשר צוך ה', מה שאין כן בדברות הראשונים:

שמע ישראל (דברים ו, ד). הכלל, כשישראל מתפללים ואומרים האל הגדול, אז השם יתברך מתלבש עצמו בגדולה, וכשישראל אומרים הגבור השם יתברך מתלבש עצמו בגבורה. וכשאומרים הנורא, אז מתלבש עצמו בנורא. וזה שהשם יתברך מלביש עצמו על ידי תפלת ישראל נקרא אם, לשון מדידה, לשון אמה המודדת. אבל צריכין ישראל לדבק בזה שנתלבש בהשורש שיצא ממנו ההתלבשות וזה נקרא מטי ולא מטי, בכדי שלא יהיה חס ושלום פירוד. וזהו שאנו מיחדים שמע ישראל ה', הוא מה שלא בא עדיין להתלבש. ואלהינו, הוא שמצמצם עצמו להלביש עצמו על ידי תפלת ישראל ובאמת צריכין ישראל להדביק בשורש וזהו ה' השני, דהיינו לחזור אל השורש ובזה אחד ליחד הכל:

או יבואר, ה' אלהינו, כי באמת יש להם זה הכח לצמצם ולהלביש במה שהם אומרים כנ"ל, וזהו יהיה לעתיד לבא ניכר לכל שישראל יש להם כח הזה. וזהו שמע ישראל כו', שפירש רש"י ז"ל על לעתיד לבוא, כלומר זה שישראל יש להם זה הכח לעתיד לבוא יהיה זה נגלה לכל העולם. וזהו ה' אלהינו, היינו שהוא כביכול מתלבש עצמו במה שישראל כו' אחד:

או יבואר, שמע ישראל, על דרך מה שמבואר ברבותינו ז"ל (חגיגה טו.) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב כו', והצדיקים זוכים לשמוע זה. וזהו שמע ישראל, אתה ישראל שמע שבכל עת ובכל רגע קול יוצא ה' אלהינו ה' אחד:

או יבואר, שמע, כי שמע. הוא שם עי"ן, כי באמת מי שרואה את המלך אינו מן המוסר לקרות אותו בשמו, כי כן מנהג בני אדם כשאחד מדבר עם חבירו פה אל פה אינו קורא אותו בשמו, אבל אם אינו רואה את המלך אז שייך לקרוא אותו בשמו וכן אצל הבורא ברוך הוא, כי יש שכל אשר משיג את הבורא כביכול. וזהו השכל אומר להשכל שאינו רואה את הבורא ברוך הוא. וזהו שמע שם עי"ן, שם זה השכל שאינו רואה אז הוא קורא בשם זה השכל משכיל עצמו מזה השכל שרואה וזהו עי"ן, כי זה שרואה אינו קורא בשם ודו"ק:

או יבואר, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כי האדם בכל עשיותיו יכול לדבק עצמו ביראת ה' כהא דאמרינן בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) ויכול להשיג אחדות הבורא ברוך הוא מכל עשיותיו כשעושה הכל על פי התורה. ועל פי זה יבואר למה אנו אומרים שמע ישראל, הלא זה אמר משה לישראל שמע ישראל, והיה לנו לומר ה' אלהינו ה' אחד. ובזה יבואר שמע ישראל, כלומר אתה יכול לשמוע ולהשיג אחדות הבורא מכל עשייתך אתה משיג ה' אלהינו ה' אחד, אחדות הבורא ברוך הוא:

או יבואר, שמע ישראל ה' אלהינו. הכלל, השם יתברך הוא אחדות הפשוט אבל באמת הבחינה לעבוד אותו יתברך יש חילוק יש שעובד אותו במדת אהבה ואחד עובד אותו במדת יראה ואחד בבחינות התפארת וכן בשאר המדות אשר אינם שוים. וזהו הרמז כי שם הוי"ה ברוך הוא הוא שם עצמותו ושם אלהים רומז על בחינות עבודתו יתברך. וזהו שפירש רש"י ז"ל בכמה מקומות שם אלהים מורה לשון רבים, כי באמת בעבודתו יש בחינות הרבה כנ"ל. ובאמת האדם כל מדה ומדה שעובד בה את הבורא ברוך הוא צריך לדבק בשם הוי"ה ברוך הוא שהוא מורה על מדת אחדות הפשוט. וזהו הרמז בפסוק ואתם הדבקים בה' אלהיכם, כלומר שאתם צריכים לדבק בה' אלהיכם, היינו כל אחד ואחד כפי עבודתו צריך לדבק הכל בה' שהוא אחדות הפשוט אף על פי שהעבודות המה מחולקים צריך לדבק הכל בה' כנ"ל. וזהו הרמז ה' אלהינו. ה', הוא המורה על עצמותו יתברך שהוא אחדות הפשוט. אלהינו, זה שאנו עובדים אותו יתברך. ובאמת יש בה בחינות רבות אבל אנחנו צריכין לדבק כל עבודתינו בו יתברך וזהו ה' אחד, צריך לדבק בה' שהוא מורה על אחדותו יתברך שמו:

ותאמרו הן הראנו כו' היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי ועתה למה נמות כו' (דברים ה, כ-כא). הקושיא מבוארת, דהלא מתחילה אמרו שראו כי ידבר אלהים את האדם וחי, ואחר כך אמרו שחשו אם ישמעו הקול ימותו. והנראה, דמבואר בזוהר הקדוש בפרשת פנחס שרבי פנחס בן יאיר אמר שאומות העולם אין הגוף מנענע עצמו

באומרו דבר כי אין בו רוח חי כו' של קדושה, מה שאין כן בישראל באומרו דבר קדושה מתעורר בו רוח חיים רוח טהרה וקדושה שיש בו. משום הכי בהזכירו דבר קדושה אזי רוח טהרה וקדושה תנועע בו בדבק עצמו בשורשו עיין שם. וגלל כן אם היה השם יתברך מדבר עם אומות העולם עכו"ם היו סובלים הדיבור בלי שום פחד דהם כעצים ואבנים שאין בהם שום נקודה של קדושה שיפול עליהם פחד מדברי אלהים חיים. מה שאין כן בדברו עם ישראל מאז התחיל לדבר עמם אז נתעורר בקרבם התלהבות של אש בוער מהקדושה שיש בם ואז מרוב התלהבות חשו שלא תצא נשמתן. והנה תוספות כתבו על הא דהקשו דחכמינו ז"ל אמרו (ע"ז ג.) אלה המצות אשר יעשה אותם האדם כו' (ויקרא יח, ה) אפילו גוי שעוסק בתורה, והא חכמינו ז"ל אמרו (ב"מ קיד:) אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם. והעלו, דהאדם נקרא אפילו גוי, מה שאין כן אדם בלא ה"א אין נקרא גוי. וזה שאמר הכא היום הזה ראינו כי ידבר, רוצה לומר אם כמאמר חכמינו ז"ל כי משמש גם כן בלשון אם, פירוש אם היה מדבר עם האדם דנקרא אומות העולם גם כן האדם אזי וחי מחמת שאין בהם התלהבות. ועתה למה נמות, רוצה לומר מה שאין כן אנחנו בקל יוכל לומר, כי תאכלנו האש גדולה הזאת שיש לנו אש גדול בשמענו דברי אלהינו כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש, רוצה לומר שידבר שיהיה נשמע לדבר שהוא מתוך האש שרוח אלהים בו בהתלהבות כמוני ויחי שמרוב התלהבות יכול לבוא כל כך לידי עייפות עד שנשמתו יוצא מרוב דביקות:

* ושמרת את מצוה את החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם והיה עקב תשמעון כו' (דברים ז יא-יב). ולכאורה קשה מהו סמיכות הפרשה זה לזה. ועוד מהו לשון תשמעון, דמשמע בעל כרחם. אך ידוע בכתבי האריז"ל בענין הגלגולים דהאדם צריך לגלגל כמה פעמים עד שיתקן את מעשיו הרעים. ולזה כיונו הכתובים האלה ושמרת את החוקים היום לעשותם, רוצה לומר העצה הטובה לפניך שתשמור לעשות את החוקים והמשפטים בפעם הראשון בכדי שלא תצטרך לבא לגלגול. וזהו והיה עקב תשמעון, וידוע שעקב הוא לשון סוף, רוצה לומר הלא הסוף יהיה שתהיה מוכרח לשמוע ותצטרך לבא לגלגולים עבור זה עד שבסוף הגלגולים תתקן מעשיך, לכן עצה היעוצה לפניך שיותר היה טוב לשמור היום תיכף שלא תצטרך לגלגולים. ובזה נכון לפרש מאמר חכמינו ז"ל טוב לאדם שלא נברא כו' ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, דהיינו טוב שלא נברא משנברא, רוצה לומר משיהיה נצרך לבא בגלגולים. ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, שיהיו מעשיו מתוקנים בכדי שלא יצטרך לבוא בגלגולים:

ובזה נראה לבאר פירוש המדרש על פסוק והיה עקב וזה לשונו, הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים מהו לטלטל בשבת, ומסיק דמותר לטלטל בשבת. הנה המדרש הוא נפלא מעין כל חי להבינו מה ענין זה לעקב תשמעון. אמנם הנה ידוע המחלוקות בין המקובלים למחקרי האלקים בענין אדם אשר נתגלגל בכמה גלגולים באיזה גוף יתחדש. שדעת המקובלים בגוף הראשון. ודעת המחקרים, בגוף האחרון. ולי נראה בדרך ממוצע, דהנה ידוע שרמ"ח מצות עשה הם נגד רמ"ח אברים, ושס"ה לא תעשה הם נגד שס"ה גידין וכל אבר הוא נגד מצות פרטיות וכמו שידוע מאמר חכמינו ז"ל (יומא כח:) שאברהם אבינו עליו השלום קיים אפילו ערובי תחומין שהוא קודם מתן תורה. אמנם בהשגת האברים שלו היה משיג כל התורה כולה ונמצא כשאדם הוא מקיים כל התורה כולה הוא מתקן ומשלים כל בנין גופו ברמ"ח אברים ושס"ה גידין וכשהוא פוגם באיזה מצוה אזי הוא פוגם ומקלקל אותו האבר שהוא נגד אותו המצוה והוא מחוסר אבר ולכן אותו אדם שהוא פוגם במצות עשה או בלא תעשה הוא פוגם ומקלקל את עצמו ועושה עצמו מחוסר אבר שהוא נגד אותו מצוה שפוגם בה וצריך לבוא בגלגולים רבים עד שיתקן כל המצות ועל ידי זה נתרפאו כל האברים שלו עד שהוא מתקן ומשלים כל בנין גופו בתכלית השלימות. ולכן בת"ה בעת אשר יקבץ ה' כל נדחי ישראל לנקבציו אזי כל אחד ואחד מישראל יהיה נשלם בבנין גופו ונפשו בתכלית השלימות, דהיינו שיהיה ראוי לבא בהיכל המלך בלי שום חסרון אבר כלל על ידי שיתקבצו כל האברים שלו השלימים, היינו כל אבר ואבר המתוקן ונשלם ונתרפא בכל גלגול וגלגול ומאותן האברים אשר נתקנו ונתרפאו בכל הגלגולים מכל גלגול וגלגול פרטי אותו האבר פרטי אשר הוא מתוקן יהיה מצורף ונתלקט לבנין גופו עד שיהיה גופו שלם בתכלית השלימות מכל אותן האברים השלימים ומתוקנים על ידי כל הגלגולים בלי שום חסרון כלל וכלל:

ועל ידי זה מובן פירוש המדרש הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים מהו לטלטל בשבת, כי ידוע דגוף האדם נקרא מנורה כמו שכתוב נר ה' נשמת אדם, וכשהנשמה קרויה נר אם כן הגוף נקרא מנורה אשר הנר עומד בה. וזהו שאלת המדרש אדם מישראל שיש לו מנורה, היינו הגוף, שעשויה פרקים, רוצה לומר שנתלקט ונתקבץ מהאברים המתוקנים והשלמים על ידי הגלגולים כנ"ל, מהו לטלטל בשבת היינו לעתיד הנקרא יום שכולו שבת, דהיינו אם אותו הגוף בבנין האברים אלו מוקצה לבוא בהיכל המלך, כי מתחלה לא נברא באותן האברים והאברים אשר נתקנו על ידי הגלגולים הם אברים מחודשים ואפשר הם כמו מוקצה כדבר אשר לא היה דעתו עליו מערב שבת

אסור לטלטלה בשבת כמ"ש ענין הזה. ומסיק דמותר לטלטל בשבת, כי לא מחודשים הם מעיקרם, כי מתחלה לא נברא אלא באותן האברים אך שפגם וקלקל אותם ועל ידי הגלגולים הוא מתקן אותם אבל לא שהם אברים חדשים מעיקרא. והראיה לזה מאזהרת התורה הקדושה ושמרת החוקה וכו' והיה עקב תשמעון, דהיינו לשמוע בפעם הראשון בכדי שלא יצטרך לבוא בגלגולים לתקן אותם כנ"ל. ואם על ידי הגלגולים נתחדשו אברים מחודשים לגמרי, איך יוכל האדם לבנות גופו בפעם הראשון באברים אחרים מחודשים אשר לא נברא בהם. אלא בודאי הן הן אותן אברים עצמן שנברא בהם מתחלה, לכן הזהיר התורה שלא יקלקל אותן בכדי שלא יצטרך לבוא בגלגולים לתקן אותן וכנ"ל בפסוק והיה עקב תשמעון. וזהו כוונת מאמר המדרש על והיה עקב, כי מוהיה עקב, נפשוט השאלה שמותר לטלטל בשבת והבן:

לשבת נחמו

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. (ישעיה מ, א) בעת שינחם השם יתברך במהרה בימינו אותנו יזכור לנו כל הצרות שעברו עלינו כדי שיהיה נחמה בכפליים. וזהו אלהיכם, מדת הדין:

או יבואר, נחמו נחמו כו'. כי מה שהשם יתברך מנחמינו בזה לבד יש לנו נחמה. דרך משל, אינו דומה שומע מפי השר דברים ניחומים ודברי אהבה אינו נחמה עד גמר קבלת טובה ממנו, מה שאין כן פי מלך רצונו כעב מלקוש ואמרי פיו הם מעשה טוב גמור, כי בשמוע דברי תנחומים מפיו ישעשעו נפשינו. או יאמר, שהנחמה כפולה במה שכל הסיבות אף על פי שאינם נראים נוגעים אלינו הם בשבילנו זה אלהים אלהינו הוא ינהגנו כו', אלהים סיבות כל הסיבות. אלהינו, שכל הסיבות הסובבים הם בשבילנו כמאמר חכמינו ז"ל חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם. וזהו יאמר אלהיכם:

או יאמר, נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. כי עתה הן הן גבורותיו שגוים מרקדים כו' וצר לנו בצרות זכרון מאמר השכינה קלני כו', שהדיבור בגלות על ידי אריכות אפו, כי הכל נעשה בדבר ה', ואז אם ירצה השם יאמר אלהיכם. וזהו ט"ו באב שבו כלו מתי מדבר לשון מיתות הדיבור, היינו בחינת סילוק ונחית מדריגה בחינת הדיבור ואז כלה הסילוק הדיבור ויאמר הנחמה:

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. (ישעיה מ, א) הנה בעת שישראל עושין רצונו של מקום נקרא אלהינו, כי בזה אנו מורים שהוא אלהינו.וזהו פירוש הפסוק (תהלים סז, ז) יברכנו אלהים אלהינו, פירוש שהבורא יתברך יברכנו שיהא נקרא אלהינו. וזהו אמר הנביא שנחמו נחמו, ובמה לזה אמר הכתוב שיאמר אלהיכם:

דברו על לב ירושלים כי נרצה עונה. (ישעיה מ, ב) הכלל, לעתיד לבא הגוף יהיה לו תענוג מסעודת לויתן אבל הלב אין לו תענוג כי אם מתענוג רוחנית, דהיינו בהתבשר לה על מחילת עונות ועל רוב מצות. וזהו כי נרצה עונה כמאמר חכמינו ז"ל (יומא פו:) גדולה תשובה שזדונות נעשה לו כזכיות. וזהו כי נרצה עונה, מהעון נעשה רצון הוא מצוה:

בשבת נחמו קורין עשרת הדברות, ובשבועות קורין גם כן עשרת הדברות, כי בשבועות נתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל, וכן כשיבא משיח צדקינו כתיב (ישעיה נא, ד) תורה חדשה מאתי תצא לכן קורין עשרת הדברות בשבת נחמו:

לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו'. (ב"ב קכא:) יבואר על פי פירוש על פסוק (שמות יז, ח) ויבוא עמלק וילחם בישראל כו', כי בתחילה כתיב היש ה' בקרבנו אם אין, משל לבן שהיה מורכב על כתפו של אביו כו' גירה בו כו', נמצא האב מפחיד הבן כדי שידע שיש לו אב שיכול להציל אותו מהפחד וכאשר יודע שיש לו אב אז מקרבו בכל מיני קרבות. ולזה נקרא זה החודש אב וחרב בו הבית המקדש שלנו כדי שנדע שיש לנו אב וכאשר יבוא הידיעה לנו אז יבנה הקדוש ברוך הוא הבית המקדש. והנה מבואר בגמרא (תענית ל:) על ט"ו באב שבו הותרו השבטים לבוא זה בזה, ועוד טעם שבו כלו מתי מדבר, ועוד טעם תבר מגל עיין שם. הכלל, השם יתברך נקרא יו"ד שאין לו דמות כנאמר (ישעיה י, יט) ונער יכתבם, וכאשר מצייר ציורין הוא ה"א וכאשר ישראל הם באחדות עם השם יתברך, דהיינו שני אותיות י"ה להמשיך ה' אל י"ד. וזהו חמשה עשר י"ה נ' נמשך ליו"ד. והנה כל שבט ושבט מישראל יש לו בחינה מיוחדת ולמטה נקרא גוון לכל שבט ושבט כאשר נרשם הגוון מכל שבט באבנים על חושן כידוע מגוון כל אבן מדריגת כל שבט. והנה כאשר כל השבטים הם באין אז כל הגוונים כלולים זה בזה וזה כשיש השגה לישראל על ידי הידיעה שיש אב אחד לנו וזה שהותרו השבטים לבא זה בזה, לרמז על הנ"ל. והנה כאשר ישראל הם דבוקים באי"ן אז יש להם יראה ויראה הוא חכמה כנאמר ויאמר לאדם הן יראת ה' כו', והחכמה הוא חיות כנאמר והחכמה תחיה. וזהו הרמז שבו כלו מתי מדבר כנ"ל.והנה מבואר בשם האר"י ז"ל יוצר אור ובורא חושך, כאשר האדם מסתכל על הבורא הוא חושך שאין להשיגו וזהו ולילה כיום יאיר. והנה ט"ו באב לרמוז על השגת ידיעה לישראל שיש להם אב והם דבוקים אל האי"ן הנרמז אל חושך כנ"ל. וזהו שבו תבר מגל תש כחו של חמה והלילה גובר לרמז על הנ"ל על התדבקות ישראל אל האי"ן שהוא בחינת חושך לילה כנ"ל:

או יבואר, לא היו ימים טובים לישראל בחמשה עשר באב שבו פסקו עצי המערכה. (תענית ל:) ונראה לדקדק תיבות לישראל לכאורה הוא מיותר. והנראה, דהנה ישראל

אין מברכין כי אם על דבר השלם כמו שמברכין על קידוש הלבנה בעת מלואה, דהיינו שמתחיל להתמלאות שהוא עת השלימות. ולכאורה כאן בט"ו באב תש כוחו של חמה בעצי המערכה ולמה הוא יום טוב לישראל. אך כשישראל מונין ללבנה באי"ן והאומות לחמה ונמצא לישראל הוא יום טוב כשתש כחה של חמה. וזהו לא היו ימים טובים לישראל, לישראל דייקא, כי אז תש כחה של חמה וסימן רע לאומות העולם ולישראל יום טוב כמו בקידוש לבנה:

או יבואר, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב שבהם בנות ישראל יוצאות ומחולות בכרמים בכלי לבן שאולין. והנראה למה בכלי לבן שאולין דווקא. ונראה לבאר על פי מאמר חכמינו ז"ל (תענית לא.) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא, כי הנה יש שני מיני התעוררת, יש שאדם מעורר עצמו לעבודת הבורא יתברך, ויש התעוררת דלעילא מה שמגיע לאדם התעוררת מלעילא לעשות רצון הבורא יתברך והנה מה שאדם מעורר מעצמו זה נקרא שלו ומה שמגיע לאדם התעוררות מלעילא זה אינו שלו ונקרא זה אצל האדם שאולה. והנה בראש השנה האדם עצמו מעורר רצון הבורא יתברך ויש לו פחד מיום הדין.ובחמשה עשר באב מגיע לאדם התעוררת מלעילא, כי בא הקדוש ברוך הוא לשפוט את העולם. וזהו הרמז שבהם בנות ישראל, רומז על נשמות וכנסת ישראל. בכלי לבן, לבן מרומז על האי"ן, כי בלבן כלול כל הגוונין. וזהו הרמז שאולין, שזה הבחינה והתעוררת בא להם מעילא כנ"ל. וזהו הרמז ומחולת בכרמים, כי מחול הוא מה שאדם מנגן בכלי זמר וזה עושה המחול כפי הניגון שזה מנגן ונמצא איש אחר מעורר אותו. וזהו הרמז עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, שהקדוש ברוך הוא מעורר אותם לעשות רצונו יתברך והם יעשו רצונו כפי התעוררת שמגיע עליהם. וזהו הרמז גם כן בכאן שזה היום מעורר על התעוררת מלעילא וזה מחולת בכרמים כנ"ל. וזה שפירש רש"י יום שהותרו השבטים לבא זה בזה, כי האבות כל אחד היה עובד את הבורא בבחינתו. אברהם, במדת אהבה אשר לזה מרומז יסוד המים. יצחק, במדת היראה אשר על זה מרומז יסוד האש. יעקב, במדת התפארת אשר על זה מרומז יסוד הרוח. ובאמת כל כוונתם היה למדת מלכות להמליך עליהם מלך מלכי המלכים. ועל זה המדה רומז יסוד העפר ועל זה אמר אברהם אבינו (בראשית יח, כז) ואנכי עפר, ונמצא הרי כאן ארבעה מדות וכל אחד כלול מתלת המדות אשר עבדו בהם האבות הרי כאן י"ב כנגד י"ב שבטים אשר כל אחד היה עובד בבחינתו ובמדתו. ובאמת כל זה הוא שייך כשאדם עצמו הוא מעורר לעבודתו יתברך. אבל כשמגיע לאדם התעוררת מלעילא אז יכול האדם לעבוד את הבורא יתברך בכל המדות כיון שמגיע אליו

התעוררת מאת הבורא ברוך הוא והוא כלול מכל המדות. וזה היום רומז על התעוררת מלעילא כנ"ל כאשר כתבנו במלת לבן, שכלול כל הגוונים, כי להאבות היה לכל אחד גוון אחד. וזה היום שמגיע התעוררת מלעילא אז הוא הגוון שכלול כל הגוונים. וזהו הרמז שהותרו השבטים לבא זה בזה, שכל אחד היה לו גם בחינות חבירו ודו"ק:

חודש אב, פירוש אב, היינו תחילה עד ט"ו באב ארור. ומחמשה עשר באב, היינו ברוך. וזהו א"ב, ארור ברוך. וכן הצירוף מזה החודש הסכת ושמע ישראל היום שהצמיחה אחר ההעדר וכן השלימיות אחר החסרון וכן הסכת כמאמר חכמינו ז"ל (ברכותסג:) הס ואחר כך כת כו', ושמע ישראל כו':

עקב

והיה עקב תשמעון כו' ושמר ה' לך את הברית ואת החסד כו' (דברים ז, יב). דהכלל הוא, דבאמת מה שהקדוש ברוך הוא נותן שכר בעד המצוה זה הפחות שבתענוגים והתענוג העיקר והשכר הוא המצוה גופא מה שאדם עושה נחת רוח ליוצרו ועושה רצונו ומקיים מצותו כמו שאמר התנא (אבות ד, ב)שכר מצוה מצוה, דגופא של מצוה הוא התענוג והשכר בעד המצוה, ומה שהקדוש ברוך הוא הוא משלם השכר לעולם הבא הוא פחות שבתענוגים , אבל עיקר התענוג הוא המצוה גופא מה שאדם עושה רצון הבורא ומשמח כביכול הבורא כל העולמות. וזה שכתוב והיה עקב, זהו העקב וסוף. הדבר אשר תשמעון ושמר ה' אלהיך לך, מה שישמור לך. את החסד והברית, יטיב לך וישלם לך שכר הוא הפחות שבתענוגים, אבל עיקר התענוג הוא עשיות רצון בוראו כר:

או יבואר, והיה עקב תשמעון, הכלל הוא, כי יש אדם שעובד את הבורא ברוך הוא וישיג אחדותו על ידי שחוקר בשכלו עבדות הבורא ברוך הוא ומשיג בשכלו אלהותו ואחדותו ואז עובד אותו. ויש אדם שעובד את הבורא ברוך הוא ומשיג אחדותו ברוך הוא על ידי האמונה שמאמין שיש אלוה בעולם אשר ברא כל הנמצאים בלי שום חקירה על ידי השכל שלו. והכלל הוא, כמו שיש באדם ראש ועקב וידים, כך יש בעבדות הבורא בזה ראש ותוך וסוף, כי הבחינה הראשונה שעובד את הבורא ברוך הוא ומשיג אחדות הבורא על ידי שחוקר בשכלו ומשיג שיש אלוה בעולם ואחדותו ברוך הוא הבחינה זו נקרא ראש, והבחינה השנית שעובד את הבורא ברוך הוא מחמת האמונה שמאמין באלהותו ובאחדותו ועובד אותו הבחינה הזאת נקרא עקב, כי הוא סוף המדריגה, והידים רומז על אהבת הבורא ברוך הוא. ולכך הידים, לפעמים הם למעלה נגד הראש שרומז שהאדם יש לו אהבת הבורא ברוך הוא מחמת שמשיג אלהותו ואחדותו יתברך על ידי שהשיג בשכלו שיש אלוה בעולם על ידי זה יש לו אהבת הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז שידים

הם למעלה. ולפעמים הידים, הם למטה, הרמז שיש לו אהבת הבורא ברוך הוא מחמת האמונה שמשיג על ידי האמונה אחדותו ואלהותו:

וזהו והיה עקב תשמעון, וזהו שפירש רש"י ז"ל מצות שאדם דש בעקביו, הרמז, כי עיקר עבדות והשגת אחדות הבורא ברוך הוא העיקר העבדות הוא על ידי האמונה שהוא סוף המדריגה וכל אדם יכול לעבוד את הבורא ברוך הוא על ידי האמונה שמאמין באמונה שלימה שיש אלוה בעולם. וזהו הרמז והיה עקב, כי במלת והיה הצירוף של הוי"ה ברוך הוא, כי אותיות י"ה רומז על הבחינה הראשונה שעובד את הבורא ברוך הוא ומשיג אחדותו על ידי החקירה בשכל. ואותיות ו"ה, מרמז על הבחינה השניה שהוא עובד על ידי האמונה. וכאן מרמז על עיקר עבודתו שהוא על ידי האמונה כמו שמרומז במלת עק"ב. ולכך אותיות ו"ה, הוא קודם לאותיות י"ה. וזה והי"ה, ו"ה קודם לי"ה:

ובזה יבואר הפסוק (ישעיה מ, ד) והיה העקוב למישור. ויבואר על פי פירוש הרמב"ן ז"ל על פסוק והיה עקב תשמעון, כי מלת עקב הוא סבה כמו שתרגום אונקלוס חלף דתקבלון עיין שם. ונראה, כי מה שאדם עוסק עתה בגלות מחמת האמונה שהוא סבה כשיבוא גואל צדק במהרה בימינו מתגלה הכל כל שורש דבר ודבר על פי השכל ויהיה הכל במישור. וזהו והיה העקוב למישור:

או יבואר, והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם. כלומר תיכף כשתשמע המצות בכל לב ותכוין עצמך לשמוע מצות הבורא יתברך זה יהיה השכר שלך מחמת שתשמע מצות הבורא יתברך כתרגומו חלף דתקבלין. ושמרתם ועשיתם אותם, תזכה בודאי לעשות אותם. או יבואר, כי לעתיד לבוא יחזור הקדוש ברוך הוא כל התורה לישראל כמבואר תורה חדשה מאתי תצא. וזהו והיה עקב תשמעון, כי עקב הוא לשון סוף. תשמעון, כלומר לעתיד לבוא תשמעו התורה מפי הקדוש ברוך הוא. או יבואר והיה עקב תשמעון, כי עיקר העבודה של האדם שיהיה לו יראת ה' ואחר היראה מגיע לאדם שמחה וזו השמחה נקראת השראת השכינה ואז שומע תורה קדושה מלמעלה. וזה הרמז והיה, הוא שמחה. עקב, לשון סוף שהשמחה יהיה אחר היראה. ואז תשמעון כנ"ל:

כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם. ועיין ברש"י שמדקדק על לשון כי. ונראה באמת, כי הכלל הוא אם יבוא לאדם איזה מניעה חס ושלום לעבדות הבורא ברוך הוא העיקר שלא יעלה שום מורא ופחד על ראשו ואז בודאי בעזרת הבורא ברוך הוא לא יזיק לו. וזה הרמז בפסוק כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, רשאי אתה לומר כן, רק התורה נותן עצה. וזהו הרמז איכה אוכל להורישם,

כלומר התורה נותן עצה איכה אוכל להורישם, כלומר על ידי זה תוכל להורישם. לא תירא מהם, ואז בודאי תוכל להורישם:

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון את הארץ. הכלל הוא, אפילו אם האדם אינו יכול לקיים כל המצות, דהיינו מצות התלוים בארץ ומצפה לקיים המצות ועל ידי זה שמצפה זוכה לקיים. וזהו הרמז כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות, כלומר תצפה לעשות המצות התלוים בארץ ועל ידי זה יזכה לקיים. ולשון תשמרון מלשון (בראשית לז, יא) ואביו שמר את הדבר, לשון מצפה, ועל ידי זה ובאתם וירשתם את הארץ תזכו לבוא לארץ לקיים המצות:

ואת חטאתכם כו' ובתעברה ובמסה כו' ממרים הייתם עם ה' כו' ואתנפל לפני ה' כו' ויש לדקדק שכתוב ובתבערה ובמסה כו', ובשלוח ה' אתכם כו', באמצע התוכחה של מעשה העגל שכתוב בסוף ואתנפל, שהוא במעשה העגל, ולמה מפסיק באמצע ובתבערה ובמסה כו'. ונראה לתרץ, ונקדים בתחילה הדקדוק בפרשת כי תשא, שכתוב שם במעשה העגל וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך כו', ויאמר ה' ראיתי כו', ועתה הניחה לי כו', ויחל משה את פני ה' למה ה' יחרה אפך בעמך. ומדקדק הרמב"ן הקדוש, כיון שמשה התפלל תיכף בשעה שאמר לו השם יתברך ועתה הניחה לי, כדכתיב ויחל משה כו'. נמצא התפלל ומחל לו הקדוש ברוך הוא ולמה עלה מ' יום להתפלל עליהם כדכתיב בפרשת עקב ואתנפל לפני ה' כראשונה מ' יום ומ' לילה כו' על כל חטאתכם כו', כי יגורתי מפני האף כו', אשר קצף ה' עליכם, וישמע ה' אלי כו', הלא כבר התפלל תיכף כדכתיב ויחל משה ומחל לו השם יתברך כדכתיב וינחם ה' על הרעה כו'. ומתרץ הרמב"ן הקדוש, כי בתחילה לא ביקש רק מחמת שהיה הקצף לכלות אותם תיכף באותו רגע וזה פעל משה רבינו עליו השלום לבטל הקצף שהיה עליהם לכלות אותם באותו רגע כדכתיב ועתה הניחה לי כו', וביקש משה רבינו לבטל הקצף שהיה עליהם לכלות אותם באותו רגע, אבל עדיין לא היה מחילת החטא וזה פעל במ' יום שהתנפל לפני ה' כראשונה למחול החטא:

ונראה להבין דברי הרמב"ן הקדוש, כי ידוע שהבורא ברוך הוא רצונו לעשות חסד עם עמו ישראל תמיד ובזה מנהיג כל מדותיו כביכול ברוך הוא על ידי תפארת ישראל ובזה משפיע חסד תמיד על ישראל ולבטל מעליהם כל הגזירות הרעות כיון שהוא מנהיג מדותיו על ידי תפארת ישראל בידם להפוך כל דבר רע לטוב. ונמצא כשישראל חטאו בעגל אז נתבטל זה ההנהגה שיתנהג כל מדותיו על ידי תפארת ישראל. וזה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה כי שחת עמך, קרא להם עמך. אבל משה רבינו עליו השלום

רצה לתקן את זאת ורצה ההנהגה הראשונה שכל ההנהגות וכל המדות יתנהגו על ידי תפארת ישראל כבראשונה, כי משה רבינו היה חושש שאפילו אם נמחל להם זה החטא פן חס ושלום יחטאו עוד ונמצא אם חס ושלום לא יתוקן ההנהגה ראשונה אין בידם לבטל הגזירה, אבל כשיתקן ההנהגה ראשונה אפילו אם יחטאו יהיה בידם לבטל הגזירה כיון שעיקר ההנהגה הוא על ידי תפארת ישראל בידם לבקש מחילה לבטל הגזירה. וזו שיתוקן ההנהגה כבראשונה פעל משה זאת במ' יום שעלה, אבל מחילת החטא עצמו פעל תיכף בשעת מעשה כדכתיב ויחל משה כו' וינחם ה', אבל עדיין לא חזר עטרה ליושנה שיתנהג כבראשונה על ידי תפארת ישראל. ומשה רבינו עליו השלום ידע שיחטאו עוד אחר זה כנאמר ממרים כו', מיום דעתיכו', ואם חס ושלום לא היה מתקן הנהגה ראשונה לא היה להם תקומה חס ושלום ולתקן זאת עלה לשמים מ' יום לתקן הנהגה ראשונה על ידי תפארת ישראל. וזהו שאמר להם ואתנפל לפני ה' כו' על כל חטאתכם כו', ומפרש הכתוב למה נפל מ' יום לפני ה', הלא מחילת החטא היה תיכף כמו שרומז בפסוק ואת חטאתכם אשר עשיתם כו'. ובזה מתורץ, כי ידעתי שלסוף תחטאו לפניו בתבערה ובמסה ממרים הייתם כו', ונמצא אני יודע שתחטאו לבסוף ונמצא אפילו אם נמחל החטא אם לא נפלתי לפני ה' לתקן הנהגה ראשונה עדיין לא היה לכם תקומה חס ושלום כשתחטאו לבסוף ובזה שהתנפלתי לפני ה' מ' יום כו', אחר מחילת החטא לתקן הנהגה ראשונה אפילו אם יחטאו חס ושלום בזה הנהגה שמתנהג על ידי תפארת ישראל בידם לבטל הגזירה. וזה שכתוב לבסוף ואתפלל אל ה' ואומר ה' האלהים אל תשחת עמך, כלפי שאמר הקדוש ברוך הוא לך רד כי שחת עמך, קרא להם משה עמך, הרמז שיקראו עם ה' ויתוקן הנהגה כבראשונה שנקראו עמך, עם ה' על ידי תפארת ישראל. ובזה מתורץ הדקדוק הנ"ל, למה בא זה באמצע התוכחה על מעשה העגל. ובזה יובן:

ואפן וארד מן ההר כו' (דברים ט, טו). ואשים את הלוחות בארון אשר כו' כאשר צוני ה' ויש לדקדק, דהנה כל המשנה תורה הוא מצוה שצוה משה או תוכחה אשר הוכיח משה את ישראל, ועניין זה אין בו לא מצוה ולא שום תוכחה. ונראה, דהנה כל העבדות מהבורא ברוך הוא צריך להיות בעולם שנה נפש. והנה נגד זה יש זכירת מצרים, שהוא בעולם שעל ידי יציאת מצרים נתגלה אלהותו בעולם. וזכירת שבת, הוא בשנה. וזכירת עמלק, הוא נגד נפש, כי שם אחיזתו. וזכירת מרים, הוא נגד רוח על שם לרוח ממללא על שם הפסוק (במדבר יב, א) ותדבר מרים זכירת מתן תורה ככתוב (דברים ד, י) יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב הוא נגד נשמה (חסר כאן). וזה הרמז בפסוק ואשים את הלוחות

בארון, כי אחר חטא העגל היה התעוררת על ידי משה רבינו עליו השלום להתלבש עצמו במדות רחום וחנון ושאר המדות על ישראל. והנה בחינת התלבשות נקרא שערות, כי השערות הוא בבחינת לבוש ונמצא אם לא היה חטא העגל היה הלוחות באתגליא ונמצא הוא תוכחה שהוכיח משה את ישראל שמחמת חטא העגל היה צריך ללבושים והיה צריך לתת הלוחות בארון:

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י, יב). הכלל, האדם צריך להיות עניו בכל דרכיו ובכל מעשיו ושמא תאמר בעבדות ה' גם כן יהיה עניו, חס ושלום לומר כן אדרבה האדם צריך לומר מעשי שאני עושה מצות ה' חשוב אצל הבורא יתברך והשם יתברך כביכול יש לו תענוג מן המצות שלי שאני עושה, כי אם חס ושלום האדם יהיה עניו במצות ה' ויאמר מה מעשי חשובים אל ה' זה הוא כפירה, אדרבה במצות ה' צריך האדם להיות לו לאמר מעשי שאני עושה רצון ה' הם חשובים בעיני הבורא ויש לו תענוג להשם יתברך ממעשי שאני עושה את מצותיו יתברך. וזו רמזו רבותינו ז"ל (סוטה ה.) שמתא מאן דאית ביה שמתא מאן דלית ביה שמיני שבשמינית, כי עולם התענוג הוא מדה שמינית כידוע, דהיינו שהבורא יתברך יש לו תענוג ממצות בני ישראל והאדם צריך להיות לו תענוג מה שעושה נחת רוח להבורא יתברך גם כן והוא מדבק עצמו במדה שמינית שהוא עולם התענוג זהו שמיני שבשמינית, שיש לו תענוג ממה שהבורא יתברך יש לו תענוג ממצות איש ישראל שעושה לפניו כידוע מאמר רבותינו ז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, פרנסה, הוא תענוג, כלומר שהשם יתברך יש לו תענוג ממצות ישראל. וזהו ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, מ"ה, היינו מדת הענוה כמאמר רבותינו ז"ל לא כאברהם כו' אלא כמשה שאמר (שמות טז, ח) ואנחנו מה, וזהו מה, היינו מדת הענוה. ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו', כלומר במדת שיהיה לך יראת ה' אסור להיות לך מדת ענוה לומר חס ושלום מה מעשי חשוב אצל השם יתברך להיות לי יראת ה' לעשות מצותיו זה אסור לומר אדרבה כו' כנ"ל:

או יאמר, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' כו'. הכלל, כי מבואר בפסוק (דברים לג, כו) רוכב שמים בעזרך, כי הקדוש ברוך הוא הוא אין סוף, רק לאהבת ישראל צמצם בעצמו מדות והמדות הם מישראל כמו שישראל מתנהגים עצמם למטה כן הקדוש ברוך הוא מתנהג עצמו עם ישראל. באם שישראל מתנהגים במדת החסד אז הקדוש ברוך הוא מתנהג עם עמו במדת החסד. וכן במדת היראה לשנוא ולנקום משונאי השם כן הקדוש ברוך הוא מכלה ומשבר שונאי ישראל וכן בשאר המדות. וזהו הרמז, כי שם הוי"ה הוא שם העצם. ושם אלהיך, מורה על המדות

שהקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו כנזכר לעיל. וזהו אלהיך, כמו שאתה מתנהג כנזכר לעיל. וזהו הרמז ועתה ישראל מה ה', כלומר מה ששם הוי"ה שהוא שם העצם כביכול צמצם בעצמו מדת שיהיה נקרא אלהיך שואל לשון שאלה, כלומר כמו שאתה מתנהג כו' כנ"ל. וזהו כי אם ליראה כו', כלומר שזה הוא עיקר היראה מה שאדם משים עצמו בדעתו כמו שאני מתנהג כן כביכול כו'. וזהו שפירש רש"י ז"ל אני ואתה אטייל עמכם יכולכו', תלמוד לומר אני ה' אלהיכם, שזה עיקר היראה מה שאדם מטייל עצמו עם השם יתברך:

או יבואר, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל כו'. כי הכלל, השם יתברך הוא אין סוף ואינו מושג מהותו לשום נברא לכל העולמות לשום מלאך וחיה ואופן ולא לשום אדם. ובאמת כל מה שאדם עובד יותר ויותר אז הוא משיג יותר שאינו משיג כלל מהותו יתברך. וזהו הרמז במדרש (ויק"ר כ"ד) קדושים תהיו כו' (ויקרא יט, ב) יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני ה', קדושתי למעלה מקדושתכם, כלומר אתם משיגים קדושתי שהוא למעלה עד אין סוף. וזהו ששמעתי מהרב הקדוש מורינו הרב יחיאל מיכל זצ"ל, אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש (תהלים כז, ד) זה תמיד שאלתי שאבקש תמיד מאת ה' אותה אבקש שאבקש תמיד מאת ה' ודפח"ח. וזה הרמז ועתה ישראל מה ה' אלהיך, כי מ"ה רומז על אין סוף. וזהו מה ה' אלהיך, הוא אין סוף בלתי השגה. כי אם ליראה, כי מזה שאינו מושג אי אפשר להיות יראה מפניו כיון שאינו מושג. וזה שאמר כי אם ליראה, הוא מושג, דהיינו גדולת הבורא יתברך הוא מושג כדי להיות לאדם יראה מלפניו כמו שאדם משיג כמה מלאכים וכמה שרפים עומדים לפניו באימה וביראה ופחד:

או יבואר, ועתה כו'. כי הכלל השם יתברך נתן המצות לישראל עם קרובו ואין אדם בעולם רשאי להוסיף עליהם ולא לגרוע מהם, דהיינו תפילין וציצית להוסיף או לגרוע מהם וכן שאר המצות. אבל יראה יש לאדם רשות להוסיף עליו ומחויב להוסיף עליו, דהיינו בחינה אחת שהוא משיג פחד המלאכים, ובחינה הב' שהוא משיג פחד השרפים וכן פחד הכסא כבוד עד אין סוף זה רשאי האדם להוסיף:

(חסר הסיום):

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך. ופרכינן בגמרא (ברכות לג:) אטו יראה מלתא זוטרתא הוא. ומשני אין, לגבי משה מלתא זוטרתא הוא. ומקשים המפורשים הלא לישראל אמר משה זאת. ונראה לתרץ, כי הנה איתא בפסוק (שמות א, כא) ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים, ופירש רש"י בתי כהונה ולויה ומלכות, נמצא שנולד משה בשכר יראה ומשה היה עניו מאד מכל אדם,

נמצא כשמשה הסתכל על עצמו שהוא נולד בשכר יראה והוא היה שפל בעיניו מאד נמצא מוכח שהיראה הוא דבר קטן. וזהו פירוש אין לגבי משה, שהוא היה מסתכל על עצמו שהוא נולד בשכר היראה, נמצא מלתא זוטרתא הוא:

הן לה' אלהיך השמים כו' רק באבותיך חשק ה' (דברים י, יד-טו). כי הנה החול"ם שהוא נקודה לעילא מורה על עצמותו ברוך הוא וברוך שמו. ושב"א נקודה לתתא מורה על הצמצום. והקמץ מורה על התפשטות השפע אחר הצמצום. וזהו חש"ק הראשי תיבות חולם שבא קמץ. וזהו לאהבת האבות צמצם עצמו. וזהו רק באבותיך חש"ק ה':

למען ירבו ימיכם כו' כימי השמים על הארץ. דהיינו כאשר משפיעים להארץ כנאמר (ישעיה נה, י) כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים כו' כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה, כן תהיו גם אתם בבחינה זו להשפיע להכל. וזהו למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ, להשפיע לכל:

* ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו'. הנה ידוע מאמר רבותינו ז"ל מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענווה עקב לסוליתה שנאמר (משלי כב, ד) עקב ענוה יראת ה'. וכתיב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה'. הנה מתחלה נקדים ענין הידוע שיש ב' בחינות יראה. בחינת יראה עילאה, ובחינת יראה תתאה. בחינת יראה תתאה, הוא בחינת יראת חטא, ואין זה בחינת יראה העונש לבד אשר גם פחותי הערך יש להם יראה זה, כי זה לא נקרא יראת חטא. אמנם יראת חטא, הוא למעלה במדריגה מיראה זה שיראת חטא נקרא מה שמתייירא מפני החטא מחמת שהוא נגד רצון ה' דאינו רוצה להיות נכרת ונבדל מה', רק חפצו ורצונו להתקרב לה' ושרש בחינת יראה זה נובע ממקור התבוננותו והסתכלותו בגדולת הבורא ברוך הוא איך שהוא עיקרא ושרשא דכל עלמין וסובב וממלא כל עלמין וכל העולמות ונשמות ומלאכים ושרפים ואופנים וחיות הקודש הם כאין וכאפס נגדו וכל קיומם הוא רק מאור וחיות הנשפע להם מהבורא ברוך הוא בכל עת ורגע כאמור המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ובהעדר רגע אחד האור והחיות חס ושלום היה כולם כלא היה ומהסתכלות והתבוננות זאת מסתעף להיות מסתכל על שפלות עצמותו ופחותית ערכו להיות ממאריה דחושבנא איך שהוא רחוק מה'. וכאשר ידע אינש בנפשו אז הוא נבזה ונמאס בעיניו בתכלית ומזה תפול עליו אימה ויראה שלא לעבור על רצונו חס ושלום וזהו הנקרא יראה תתאה, שהוא יראת חטא. אמנם בחינת יראה עילאה, הוא למעלה ממדריגה זו, כי בחינת יראה עילאה הוא בחינת ביטול במציאות מפני רוממות ה' והדר גאונו על ידי התבוננות והסתכלותו בעצמות הבורא ברוך הוא איך שהוא אין סוף פשוט בתכלית הפשוטות לית מחשבה

תפיסא ביה ולאו דאית ליה מכל אינון מדות כלל וכו', והוא למעלה מעלה מהשתלשלות העולמות, כי אין ערוך אליו כנ"ל. ועל ידי העמקת דעתו בהסתכלות זה בעיון הדק היטיב הוא בטל במציאות בתכלית ולא מרגיש עצמותו כלל ולא שייך בעת ההוא לומר שהוא ממאריה דחושבנא להסתכל על שפלות עצמותו ופחיתות ערכו כנ"ל, כי הוא בתכלית הביטול בהעדר הרגשת עצמותו והוא הנקרא בחינת יראה עילאה. שהוא על דרך משל, הבא לפני המלך שנופל עליו יראה גדולה מפני עצמות המלך והדר גאונו עד שהוא בטל במציאות ואינו מרגיש עצמותו שלא שייך לומר שבעת ההוא הוא מסתכל על שפלות עצמותו ופחיתות ערכו, כי בעת ההוא הוא בבחינת ביטול ואינו מרגיש עצמותו כלל. מה שאין כן כשאינו לפני המלך, רק שהוא מתבונן בגדולות המלך אזי לפי ערך שמשיג בגדולות המלך ככה מסתכל בשפלות עצמותו ופחיתות ערכו ועל ידי זה ירא לעבור רצון המלך ומצותיו שהוא בחינת יראה תתאה יראת חטא. וזה עיקר ההפרש שבין בחינת יראה תתאה יראת חטא, ובין בחינת יראה עילאה שהוא בחינת ביטול במציאות בתכלית והעדר הרגשת עצמותו והוא בחינת מ"ה כמו שנאמר ונחנו מה, שאינו מרגיש עצמותו כלל וכל מה שיוסיף כח חכמתו להעמיק דעתו בהסתכלות זאת ככה יתוסף לו בחינות יראה עילאה לבא לבחינת ביטול באמת בחינת מ"ה הנ"ל כמו שנאמר (איוב כח, כח) הן יראת ה' הוא חכמה, כי שניהם עולים בקנה אחד. אמנם אי אפשר לבוא לבחינת יראה עילאה זה עד שמקודם יגיע לבחינת יראה תתאה, בחינת יראת חטא הנ"ל, שהוא התבוננותו בגדולות הבורא ברוך הוא שעל ידי זה הוא ממאריה דחושבנא להסתכל על שפלות עצמותו ופחיתות ערכו ונבזה בעיניו ונמאס והוא בחינת ענוה שהוא שפל בעיניו באמת ועל ידי זה יוכל לבוא ולהגיע למדריגת בחינת יראה עילאה בביטול במציאות והעדר הרגשת עצמותו מפני רוממות עצמות הבורא ברוך הוא והוא בחינת מ"ה כנ"ל. אבל בלעדי הקדמת יראה תתאה יראת חטא הנ"ל, אי אפשר לבוא לבחינת יראה עילאה. והוא על דרך משל הידוע בגרעין הנזרע בארץ שאי אפשר לצמוח מחדש עד שיהיה נרקב בארץ ויהיה אין ואפס ככה אי אפשר לבוא לבחינת יראה עילאה הנ"ל עד שיקדים בחינת יראה תתאה יראת חטא הנ"ל שהוא בחינת ענוה להיות משים עצמו כשירים בבחינת אין ואפס:

וזהו כוונת חכמינו ז"ל מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, היינו התבוננותו והסתכלותו ובעצמות הבורא ברוך הוא וכו' וכנ"ל שהוא בחינת חכמה בחינת ראיה על דרך משל, הרואה את המלך וכנ"ל עשתה ענוה עקב וכו', היינו בחינת יראה תתאה יראת חטא שהוא בחינת ענוה כנ"ל, כי אי אפשר לבוא לבחינת יראה עילאה הנ"ל עד שיקדים

בחינת יראה תתאה יראת חטא הנ"ל. וזהו מאמר הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וכו', פירוש בחינת מ"ה הוא שואל מעמך שהוא בחינת ביטול במציאות מדרגת משה כמו שכתוב ונחנו מה, שהוא בחינת יראה עילאה. כי אם ליראה, פירוש, היינו רק באופן שתקדים בחינת יראה תתאה בחינת יראת חטא שהוא עיקר היסוד ומצב להיות סולם לעלות במעלות המדריגה בחינת יראה עילאה בחינת ביטול במציאות בחינת מ"ה וכנ"ל והבן:

ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה (דברים יא, כו). לכאורה תיבת היום, אינו מובן. אך דידוע שהקדוש ברוך הוא מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, דהוא יתברך נותן בכל יום בהירות חדש ומשפיע חסדים חדשים ואדם העובד שמו יתברך מקבל עליו בכל יום בהירות ושכל חדש מה שלא היה יודע אתמול. וזהו שכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, על דרך שאמרו חכמינו ז"ל היום, בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, רצה לומר בכל יום תקבל ברכה וחסד חדש:

או יש לומר, שהמפרשים דקדקו על הלשון אשר תשמעו, שהיה לו לומר אם תשמעון, כמו גבי אם לא תשמעון. ונראה דידוע דברי חכמינו ז"ל (קידושין לט:) דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל יש שכר אחד שאדם מקבל אף בזה העולם והוא דשכר מצוה מצוה (אבות ד, ב) רוצה לומר דשכר של מצוה הוא המצוה גופא שעשה דאין צריך יותר שכר, רק זה גופא שזוכה לעשות מצוה ועשה תענוג להבורא אין לך שכר יותר מזה. וזה שאמר הפסוק ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה, רוצה לומר אפילו בעודכם חיים כשתעשו מצות הבורא תקבלו ברכה בזה העולם. ומפרש מהו הברכה וזהו שאמר הפסוק את הברכה אשר תשמעון, זה גופא מה שאתם תשמעון לי ותעשו מצותי זה גופא יהיה הברכה, כי אין תענוג גדול יותר מזה כנ"ל שכר מצוה מצוה, מה שאין כן גבי קללה חס ושלום דוקא אם לא תשמעון, הוצרך לכתוב אם:

או יאמר, ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. תיבת היום ידויק, פי' היום מתחיל הברכה אף על פי שהברכות והקללות נאמרו על הר גריזים והר עיבל, מכל מקום מתחילין מהיום. ומפרש את הברכה אשר תשמעון אל מצותי כנ"ל, פירוש שזהו גופא הברכה במה שתשמעו מצות ה' דאין לך ברכה יותר מזה שנשמע למצות ה' מעתה אם היום בקולי תשמעו יהיה הברכה היום כיון שזהו הוא הברכה במה שאתה שומע מצותיו:

* ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. ולכאורה יקשה למה נאמר ברכה וקללה יחד, ולא נאמר ברכה אם תשמעון וכו'. ולהבין זאת, נקדים לבאר כלל גדול בעבודת האדם, שלא יגבה לבו ולא יהיה נדמה בעיניו אשר הוא עובד ה' בעבודתו אשר עובד בתורה ומצות ואהבה ויראה, כי במה שיורגש בנפשו ועבודתו יפול הנופל חס ושלום מדרגה אחר מדרגה עד שיבוא לתאות גשמיות. אלא אדרבה לא יהיה נחשב עבודתו אצלו כלום ולא יהיה שום הרגשה בעבודתו ויהיה לבו חלל ונשבר בקרבו שעדיין לא התחיל לעבוד את ה' כלל, כי כאשר יתבונן היטב בגדולות הבורא ברוך הוא איך שהוא עיקרא ושרשא דכל עלמין וסובב וממלא כל עלמין ולית מחשבה תפיסא ביה כלל וכל העולמות ונשמות ומלאכים ושרפים ואופנים וחיות הקודש כולם בטילים לפניו וכאין וכאפס נגדו. וכמו שאומרים וכולם עושים באימה וכו' ואופנים וחיות הקודש, כו', אזי יתעורר להיות כלתה וגם נכספה נפשו להתלהב בעריבות מתיקות ידידות לחפוץ ולהשתוקק עבודת ה' בכל עת ולא יורגש אצלו עבודתו כלל וכל מה שיעמיק דעתו יותר בהתבוננות השגת גדולות הבורא ברוך הוא יותר יתלהב לבו לעבודת ה' ולא יהיה נחשב בעיניו כלום ולא יהיה שום הרגשה בעבודתו ויהיה לבו נשבר בקרבו על שהוא מרחוק מה' ולא התחיל לעבוד אותו כלל, כי לפי ערך גדולתו מה הוא ומה עבודתו. וזה שכתוב (תהלים פא, ד) תקעו בחודש שופר, כי ידוע שהאדם העובד את ה' הוא מכונה בשם שופר מלשון שפרו מעשיכם. תקעו, הוא מלשון ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב, כו) רוצה לומר, שעבודה זה שמכונה בשם שופר שהוא תקועה תמיד בלבבכם יהיה חדש אצליכם כמו שעדיין לא התחלתם לעבוד את ה' כלל. וזהו שירו לה' שיר חדש (תהלים צח, א) היינו שתשיר שיר חדש תמיד. כי נפלאות עשה, על ידי שתעמיק דעתך בגדולת הבורא ברוך הוא ותשיג איך שהוא מופלא ומכוסה רם ונשא שאין לכל העולמות ומלאכים נשמות שום השגה ותפיסה ביה כלל מזה תתלהב נפשו ולא יהיה נחשב אצלו עבודתו לכלום וישיר שיר חדש תמיד כאלו עדיין לא התחיל לעבוד את ה' כלל. וכמו שידוע מאמר (הבעש"ט) על פסוק הוא ינהגנו עלמות (שם מח, טו) על דרך משל, שמרגילין את הקטן לילך לאט לאט הנה כל מה שמתרחקין מן הקטן יותר הוא מרגיל את עצמו לילך, כמו כן על ידי מה שאנחנו משיגין שהבורא ברוך הוא הוא מופלא ומכוסה ולית מחשבה תפיסא ביה כלל מזה מרגילין לבוא לגשת לעבוד עבודת הקודש, כי על ידי השגת רוממות הבורא ברוך הוא לא נחשב בעינינו עבודתינו לכלום , כי לפי ערך רוממות גדולתו עדיין לא התחלנו לעבוד עבודתו כלל ועבודת כל יום הוא דבר חדש. וזהו שיר חדש, כי בכל יום יהיו בעיניך כחדשים:

וזהו פירוש מאמר חכמינו ז"ל (כתובות קי:) כל הדר בארץ דומה כמי שיש לו אלוה, היינו כל הדר בגשמיות אשר נדמה ונחשב בעיניו ליש ודבר שהוא עובד ה'. דומה כמי שיש לו אלוה, רוצה לומר שהוא סובר שהוא עובד ה'. וכל הדר בחוץ לארץ, היינו חוץ לגשמיות ונבזה בעיניו ונמאס ואינו תופס מקום כלל ולא נחשב עבודתו בעיניו לכלום דומה כמי שאין לו אלוה, היינו שעדיין לא התחיל לעבוד את ה' כלל. וזהו פירוש הפסוק וקווי ה' יחליפו כח, היינו שמתחלפין תמיד שאינם עומדים בבחינה אחת, כי בכל יום עבודתם חדשה כנ"ל. לא ייעפו, לשון עוף דבר שעף למעלה, כלומר שלא נדמו בעיניהם שהם עובדי ה' ועולים במעלות המדרגות, רק אדרבה לא יגעו, רוצה לומר שנדמה בעיניהם שעדיין לא הגיעו לשום מדריגה איך לעבוד את הבורא ברוך הוא ולא התחילו כלל לעבוד אותו. וזהו תתחדש כנשר נעורייכי וכו' (תהלים קג, ה):

ואפשר לומר שזהו פירוש הפסוק (ויקרא ד, כז) נפש כי תחטא, ומפרש מהו החטא, בעשותו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה, רוצה לומר אשר מן הראוים היה בעשותו איזה מצוה שיהיה נדמה בעיניו כאלו לא עשה כלום והיא לא כן אך שנחשב בעיניו ליש ודבר על ידי עשיות המצות ועל ידי זה הוא מתגדל בעיניו אז ואשמ', כי זהו עצמו הוא חטא גדול. ונוכל לומר שלזה כיוונו חכמינו ז"ל (סוכה ל.) שדרשו מצוה הבאה בעבירה, מקרא דשונא גזל בעולה. (ישעיה סא, ח) כי ענין מצוה הבאה בעבירה הוא כנ"ל שאחר המצוה הוא מתגדל ומתנשא בעיניו על ידי עשיות המצות וזאת ההתנשאות נחשב כעבירה. וכוונת הכתוב הוא גם כן על דרך זה, שונא גזל בעול"ה, דהיינו שעל ידי המצות הוא עולה ומתגדל בעיניו להיות נחשב ליש ודבר לכן כמו גזל יחשב, כי באמת לא מכוחינו ועוצם ידינו אנחנו מקיימין המצות רק הכל מאת הוא ה' אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו וזכינו לקיים מצותיו וחקותיו ומאיר עינינו בתורתו שנוכל להשיג עבודתו איך לעבוד אותו:

ועתה נבוא לבאר כוונת הכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. פירוש ראה, הוא בחינת ראיה, היינו הבהירות להשגה. אשר אנכי נותן לפניכם, שיהיה ביכלתכם לעבוד עבודה שלימה הוא על ידי בחינת ברכה, רוצה לומר על ידי שתמשיכו עול מלכות שמים עליכם, כי ברכה הוא מלשון המשכה כמו בריכות המים, דהיינו שיותר מה שתמשכו עליכם עול מלכות שמים על ידי התבוננות בגדולות הבורא ברוך הוא איך שהוא עיקרא ושרשא דכל עלמין וסובב וממלא כל עלמין וכל העולמות ונשמות ומלאכים הם בטלים וכאין וכאפס נגדו אז תתלהב נפשו ולבו לה'. ועל ידי זה וקללה, רוצה לומר, כי על ידי ברכה הנ"ל שממשיך על נפשו עול מלכות שמים על ידי השגות

גדולות הבורא ברוך הוא כנ"ל אזי וקללה, כלומר על ידי זה לא יהיה נחשב בעיניו לכלום, כי יהיה נבזה ונמאס בעיניו ולא יהיה עבודתו מורגשת אצלו להיות נחשב בעיניו ליש ודבר אלא אדרבא יהיה תמיד בתכלית השפלות ויהיה מקולל בעיניו. והנה נתבאר בדברינו שעל ידי שאדם משים עצמו כשירים ואינו תופס מקום להיות נחשב בעיניו ליש ודבר על ידי זה יוכל להיות כלי מוכשר לקבל השפעת ה' תמיד, כי כלי ריקן יוכל לקבל וכר:

ובזה יובן מה שנאמר גבי יוסף (בראשית מז, כד) ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם. כי הנה ידוע בענין השפעת המשפיע למקבל שהוא על ידי בחינת גבול וצמצום, כי אם לא היה השפעתו על ידי בחינת צמצום לא היה יכול המקבל לקבל ההשפעה אשר נשפע לו. ומזה מובן שבהשפעת המשפיע נכלל בחינת חסד וגבורה בחינת חסד הוא השפעתו אשר רוצה להשפיע. ובחינת גבורה הוא בחינת גבול והצמצום אשר השפעתו בא בשיעור ומדה שיוכל המקבל לקבל. וזהו אצל המשפיע ואצל המקבל הוא גם כן על דרך זה, היינו התכללות בחינת חסד וגבורה בחינת החסד שבו, היינו מה שרוצה לקבל ההשפעה, כי על ידי זה הוא משפיע תענוג להמשפיע כידוע במאמר (פסחים קיב.) יותר מה שהעגל רוצה וכו'. ובחינת גבורה, היינו מה שמשים עצמו כשירים בבחינת ביטול כאין ואפס שלא יהיה תופס מקום כלל בלי שום הרגשת עצמותו ואזי יכול לקבל השפעת המשפיע וכמו שידוע בענין גרעין הנזרע בארץ שלא יכול לצמוח עד שירקב בארץ ויהיה אין ואפס. ומובן מזה שבין המשפיע ומקבל יש ביניהם בחינת ד' מדות אצל כל אחד ואחד ב' מדות והם נקראים ארבע ידות שהוא כמו דבר הניתן מיד ליד. והנה ידוע שב' מדות חסד וגבורה הם ב' ההפכים בתכלית ובכדי שיוכל לירד השפעת המשפיע למקבל צריך להיות בחינת ממוצע ביניהם והוא בחינת דיבור שעיקר ההשפעה הוא על ידי הדיבור שהוא בחינת הממוצע כידוע ששורש הדיבור הוא למעלה גם מבחינת החכמה וככל הנ"ל כמו כן השפעת הבורא ברוך הוא להעולמות ולנשמות ישראל, כי ישראל עלו במחשבה הוא על ידי בחינת צמצום וגבול כידוע שבריאת העולמות היה על ידי בחינת צמצום, כי עצמות הבורא ברוך הוא הוא אין סוף פשוט בתכלית הפשיטות ולאו דאית ליה מכל אינון מדות כלל ולית מחשבה תפיסא ביה. אמנם בכדי להיטיב לבריותיו כי חפץ חסד הוא מתלבש במדות על ידי בחינת צמצום הנ"ל לצורך קיום העולמות בכדי שיוכלו העולמות וכנסת ישראל לקבל ההשפעה וכמו שידוע כל זה היטב למעיין בכתבי האריז"ל. והנה מה שיוכלו העולמות וכנסת ישראל לקבל ההשפעה הוא גם כן על ידי בחינת מדות כנ"ל בחינת חסד זה שרצונם וחפצם

ותשוקתם בכלות נפשם לקבל ההשפעה ועל ידי זה הם מוסיפים תענוג ושמחה למעלה, כי יותר מה שהעגל כו', כנ"ל ובחינת הגבורה הוא על ידי שמשימים עצמם כשירים בבחינת ביטול כאין וכאפס כנ"ל וזה נקרא בחינת ד' ידות כנ"ל. אך עיקר ההשפעה באה על ידי בחינת הממוצע בחינת דיבור וכמו שנאמר (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, וכמו שידוע בענין עשרה מאמרות. יהי אור כו', והנה ידוע שבחינת הדיבור נקרא פרעה מלשון פריעה והתגלות וזהו פירוש הפסוק ונתתם החמישית לפרעה, היינו בחינת הה' שהוא בחינת הדיבור לפרעה שהוא בחינת ההתגלות שהוא עיקר ההשפעה, כי על ידו נשפע השפעת המשפיע למקבל. וארבע הידות תהיינה לכם, פירוש שכל זה הוא בשביל שבחינת הידות שהוא בחינת המדות יהיה בשבילכם שיהיה קיום העולמות, כי מצד עצמות הבורא ברוך הוא לאו דאית ליה מכל אינון מדות כלל, רק לצורך קיום העולמות וכנסת ישראל הוא מתלבש במדותיו כנ"ל והבן:

לשכנו תדרשו ובאת שמה (דברים יב, ה). שמה, אותיות משה. ויבואר על פי מה שכתב בתיקונים על פסוק (תהלים לג, יד) ממכון שבתו השגיח, ראשי תיבות משה. ועל פי מאמר חכמינו ז"ל (שיהש"ר א) משה שקול כנגד כל ישראל וכל אחד מישראל צריך להיות לו בחינת משה וזהו ממכון כו' כל יושבי הארץ, על ידי משה משגיח הקדוש ברוך הוא על כל הארץ הם ישראל. וזהו ובאת שמה, על ידי בחינת משה תבואו למדריגת השראת שכינה אליך. וזהו לשכנו תדרשו ובאת שמה:

עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים יד, כב). ודרשו רבותינו ז"ל (שבת קיט.) עשר בשביל שתתעשר. להבין זה נראה, דהנה כשאדם עושה צדקה אזי הצדקה עולה למעלה לפני הקדוש ברוך הוא. והנה על דרך משל, האדם הנותן זהב אחד או מדה אחת תבואה מעשר כשהצדקה עולה למעלה ומסתכלין זה המעשר מאין הוא בא והלא בא מחמת שהיה לו עשרה זהובים או עשרה מדות תבואה ונמצא אלו העשרה זהובים והעשרה המדות כולם נכנסין במצוה זו, כי מחמת שיש לו עשרה זהובים ועשרה מדות נותן אחד זהב או אחד מדה ובזה זוכה לשנה הבאה שיתן י' זהובים וי' מדות מעשר דהיינו שיהיה לו מאה זהובים ומאה מדות תבואה ונמצא שכל התבואה שהיה לו בפעם הראשון, דהיינו עשרה מדות שממנו נתן מדה אחת מעשר על ידי זה זוכה שבשנה הבאה יזכה שיתן ממאה מעשר, דהיינו שיהיה לו מאה מדות. והטעם לזה, כיון שכולם נכנסין במצוה כנ"ל. וזהו עשר, כשתתן מעשר. תעשר את כל תבואת זרעך לשנה הבאה, תזכה שכפי התבואה שהיה לך בשנה העבר יהיה עתה כל התבואה מעשר כנ"ל. וזהו הרמז עשר בשביל שתתעשר:

שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך כו' ושפטו את העם משפט צדק (דברים טו, יח). דהנה הקדוש ברוך הוא שופט את הכנסת ישראל בבוא יום המשפט בגודל רחמיו וחסדיו. אך צריכין אתערותא דלתתא לעורר את המדה של רחמנות למעלה. ועל ידי מה נתעורר אותו המדה של חסד, כשאנו למטה מתנהגים בחסד ולמדים זכות על כל איש מישראל לדונן לכף זכות ואז על ידי זה גם מלמעלה נתעורר אותו המדה ולמדין גם עליו וגם על כל זרע ישראל חסדים. ואם כן האדם מעורר בעובדא שלמטה השער העליון לפתוח שערי חסד להריק ברכה על כל זרע ישראל. וזה שכתוב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, רוצה לומר שאתה בעצמך תתקן ותכין המשפט של מעלה על ידי שעריך, והוא השערים שלך שאתה עושה ומעורר במעשיך. וזהו ושפטו את העם משפט צדק, רוצה לומר כל איש ילמוד את עצמו להתנהג לשפוט את העם משפט צדק ללמד צדקה וזכות על כל זרע ישראל ואז האדם מעורר השער של מעלה ועל ידי זה יוצא בדין זכאי במשפט של מעלה, כי במדה שאדם מודד מודדין לו:

לא תקים לך מצבה (דברים טו, כב). נראה לפרש על פי שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ד, כא) התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, כי העולם הזה הוא הכנה לעולם הבא ומה שאדם אוכל ושותה הוא כדי להיות בריא וחזק לעבודת השם יתברך ולא להנאת עצמו חס ושלום. והנה מה שאדם אוכל ומתהנה בעולם הזה נקרא לך כמאמר חכמינו ז"ל (פסחים סח:) חציו לכם. וזהו הרמז לא תקים לך, פירוש תענוגי עולם הזה הנקרא לך. מצבה, פירוש מעמד ומצבה לקיום רק הכנה לעולם הבא:

לשמש או לירח אשר לא צויתי (דברים יז, ג). עיין רש"י אשר לא צויתי לעבדם. וכן שינו הע"ב זקנים לתלמי המלך בהעתיקם התורה לו. והנראה, כי מצינו בתורה שהשתחוו לצדיק כגון עובדיה לאליהו, כי הצדיקים יש להם תורת ה' ומצינו שקרא הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו אל (מגילה יח.) רוצה לומר מחמת שקיים כל התורה היה בבחינת אל כמו כן כל הצדיקים מחמת ציווי התורה יש להם בחינה זו ומותר להשתחוות להם. אבל השמש והירח אשר אין להם ציווי תורתו הקדושה אסור להשתחוות להם. וזהו לשמש או לירח אשר לא צויתי, כלומר שאין להם הציווי שלי, היינו התורה שניתנה לישראל:

ראשית גז צאנך תתן לו (דברים יח, ד). דהנה דוד המלך אמר (דהי"א כט, יא) לך ה' הגדולה והגבורה. דגדולה מרמז על מדת אהבה. וגבורה, היא מדת יראה שאדם ירא מפניו יתברך. וכן מדת התפארת, וכן מדת הנצחון וכן מדת הוד. וכן מדת התקשרות דהוא הדביקות אליו יתברך וכן מדת מלכות שאנו ממליכין אותו יתברך עלינו וחשב דוד המלך

השבע מדות וכולם נכללים בג' מדות ראשונות דכולם נכללים באי"ן ומן האי"ן באין אל בחינות יש. ויש עוד מדה אשר הוא ממוצע בין העילה לעלול דהוא המקשר האי"ן עם היש והוא הדעת המחבר היש אל האין, ואם כן יש ג' מדות אשר מתוך הג' מדות יוצאים השבעה מדות והכל הם עשר מדות דהם ג' ראשונות וז' אחרונות וזהו בחינת ג"ז דהג' נפרד מהז' דהג' מרמז על ג' ראשונות השייכים כאחת והז' הוא מרמז על שבע מדות. והנה כולם תלוין במדת יראה שהוא הראשית ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י) וזהו ראשית ג"ז צאנך תתן לו. או יש לומר, דהראשית מן הז' המדות היוצאות מן הג' מדות הוא האהבה והחסד דהוא גדולה בחינה ראשונה מן הז' מדות והוא הראשית. והנה הכהן הוא מרכבה לחסד דהוא מסטרא דימינא. וזהו ראשית ג"ז צאנך, רוצה לומר שהם יוצאות מן הג' מדות הראשית דהוא החסד. תתן, היינו לכהן דהוא מרכבה למדה זו:

תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח, יג). הכלל הוא, כי הבורא ברוך הוא דרכו להיטיב ובפרט לישראל עם קרובו שנקראים בנים למקום ובוודאי האב ממלא חסרונו ורצון בנו קודם שיצטרך ובודאי אדם אשר יש לו אמונה כזאת בהבורא בודאי ממלא לו חסרונו. וזהו הרמז תמים תהיה עם ה', כלומר כשאתה על זה הבחינה בחינת השלימות שיש לך אמונה בבורא ברוך הוא שבודאי ימלא לך חסרונך אז תדע שבודאי עם ה' אלהיך, שבודאי ה' עמך:

תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך (דברים יט, ג). הכלל, השם יתברך לית מחשבה תפיסה כו', רק שצמצם עצמו במדת אברהם לעשות חסד וכן במדת יצחק לירא מפניו וכן במדת יעקב לרחם ועל ידי זה כביכול נעשה גבול ובזה הארץ שלך. וזהו תכין לך הדרך, בזה תכין לך הדרך להשיג ה' על ידי מדותיו ועל ידי זה ושלשת את גבול, וגם על ידי זה הוא ארצך:

כי תצא

כי יקרא קן צפור כו' (דברים כב, ו). כבר נודע שיש ב' התעוררות התעוררת דלעילא והתעוררות דלתתא ואין האדם רשאי לסמוך עצמו על התעוררות דלעילא, רק ליהנות מיגיע כפו להתעורר מעצמו ואז נחה עליו רוח ה' התעוררות דלעילא, כי הקדוש ברוך הוא יהיב חכמה לחכימין, כאשר מתעורר עצמו והוא בבחינת חכם כבר אז השם יתברך יהיב חכמה ושולח לו התעוררת העליון. אמנם כשהתינוק קטן האם צריכה להטות עצמה להתינוק שיניק כן השם יתברך כשאין לאדם שכל כלל שיוכל להתעורר מעצמו שולחין לו התעוררת דלעילא. ודע שכתב הט"ז בשלחן ערוך סימן א', שיהא הוא מעורר השחר ולא השחר מעורר אותו, רוצה לומר שיהא הוא מעורר על ידי עצמו השחר, היינו

התעוררת עליון ולא השחר מעורר אותו עיין שם, וזה שכתוב כי יקרא קן צפור, צפור, מלשון צפרא, דהיינו בהירות, רוצה לומר כשיקרה לך בהירות והתעוררות עליון יאיר עליך בדרך פירוש בדרכי ה' בהליכות עולם הבא, דהיינו במעשים טובים או בעץ עץ החיים זו התורה. והאם רובצת על האפרוחים, פירוש מחמת שאתה עדיין אפרוח קטן בדעת להתעורר עצמך לכן צריך האם אימא עילאה לרבץ עליך בתחילה. הגם שהמדה ליהב חכמה לחכימין, אמנם אתה אין לך שכל שתהא תוכל להתעורר עצמך מלתתא ואף על פי כן לא תקח האם על הבנים, לא תסמוך על התעוררות דלעילא מה שאימא עילאה רובץ על כו', דהיינו עליך. למען ייטב לך, פירוש על ידי התעוררות שלך יש להבורא יותר תענוג כמאמר חכמינו ז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, התענוג שמביאים בבורא הוא נקרא פרנסה ונמצא על ידי התעוררת שלך יש להשם יתברך יותר תענוג ולפי רבות התענוג ירבה השכר שלך ויהיה טוב לך. וזהו והארכת ימים, פירוש עוד טובה יגיע לך על ידי שתתעורר עצמך במעלת הקדושה מצד מעשיך הטובים אז יהיה מקום להתעוררות עליון להיות זמן רב אצלך, מה שאין כן כשבא התעוררות עליון מקודם שאתה בחוסר כל אין מקום להתעוררות לשרות בו זמן רב. וזהו והארכת ימים מלשון הבהירות דהיינו הבהירות שנתן לך מלעילא תגרום שתאריך אותו שיהיה אצלך זמן רב. שלח תשלח את האם, פירוש שלח מלשון הפשטה, והיינו להפשיט אותך מגשמיות כשאתה רוצה. האם הוא התעוררת עליון למען יהיה מנוח לכף רגלה על מה לשרות:

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך (דברים כב, ח). הכלל הוא, כשמגיע לאדם איזה שמחה מהבורא ברוך הוא אזי יראה לדבר דבורים להביא השמחה באותיות בתורה ובתפלה ושירות ותשבחות בכדי לדבק השמחה למעלה בבורא ברוך הוא. וזהו הרמז כי תבנה בית חדש, כשמגיע לך שמחה חדשה. ועשית מעקה, לעלות השמחה על ידי אותיות כנ"ל. וזהו מעקה, כי המעקה יבנה למעלה למעלה. וזהו הרמז לגגך, כדי להביא השמחה באותיות. וידוע, כי כח המנענע בכל האותיות הוא השם הוי"ה ברוך הוא הרצון באותיות משם הוי"ה. וזהו גג"ך, גימטריא כ"ו:

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כג, ד). הכלל הוא, שישראל נקראו בני בכורי, הרצון בזה שכל שפע נשפע על ידי תפארת ישראל ומהתמצית יונקים כל האומות על ידי תפארת ישראל ונמצא כל האומות הם צריכים להחזיק טובה לישראל על זה. והנה עמון ומואב כחשו זאת שעיקר השפע לתפארת ישראל והם המשפיעים לכל העולם. וזהו אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים:

ושכב בשלמתו. פירוש, כי האדם צריך לצמצם לעשות איזה דברים כדי שיוכל לקבל השפע מאת הבורא יתברך ושלמה נקרא מלבוש. וזהו הפירוש על ידי מה יוכל לעשות צמצום, על ידי ושכ"ב, היינו שין תלת ראשין וכ"ב אותיות:

וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך (דברים כד, יג). ועיין פירוש רש"י. ונראה לבאר כך, כי כשיחזור המשכון לעני בוודאי העני יברך אותו ונמצא אפשר יעשה זאת למען יברך אותו העני. ולזה מבאר הפסוק שאל יעשה זאת בכוונה הנ"ל, רק יעשה למען ה' ולא יצפה לברכת העני בשביל זה. וזהו הרמז ולך תהיה צדקה, אתה תעשה הצדקה הזאת כשתעשה המצוה. לפני ה' אלהיך, פירוש כשתעשה המצוה רק בשביל ציווי הבורא יתברך ולא בשביל ברכת העני:

כי תבוא

את ה' האמרת היום וכו' (דברים כו, ז). הכלל הוא, כי השפע מהבורא ברוך הוא נקרא דבור כנאמר (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, וכשישראל הם במדריגה עליונה אז כביכול ישראל גורמים הדיבור בהקדוש ברוך הוא להשפיע עליהם טובות, כי אם חס ושלום אינו כן נאמר (שמות טו, יא) מי כמוך באלים, ודרשינן (גיטין נו:) באלמים כו'. וזהו הרמז את ה' האמרת היום, אתה גורם היום בדיבור בהקדוש ברוך הוא להשפיע שפע טובה על ישראל וזהו כשישראל הם במדריגה עליונה בבחינת היום שבכל יום ויום יהיה בעיניהם כחדשים:

וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כו' ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת (דברים כו, יח). הנה בביאור הפסוק אין קישור תיבות אשר עשה לשם בתחילה התיבות לשם כו'. ויבואר על דרך כו', לתיבת כל הגוים, מהראוי היה לכתוב מאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין צט.) מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם וכו'. ויבואר עוד מאמר חכמינו ז"ל (יומא פו:) גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות. להיות כי יש שני מיני עבדים. אחד, שרואה תמיד פני המלכות ועובד אותו. ואחד, שאינו רואה תמיד פני המלכות אך מעורר עצמו לעבוד את המלכות ואין מבקש מאת המלכות ההצטרכות שמגיע לעצמו, אך בקשתו שיהיה יכול לעבוד אותו. והנה זה שעובד אותו כך שאינו מבקש ההצטרכות שנוגע לעצמו רק בקשתו לעבוד אותו תמיד ומפנה עצמו מכל עסקיו ומשעבד נפשו אל ה'. זהו מכוון בפסוק (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף, רוצה לומר זה התפלה שהוא לצורך עצמו, דהיינו לעני שהוא צריך לפרנסה, כי יעטוף לשון איחור הוא מאחר אותו ואינו מבקש אותו, רק לפני ה' ישפוך שיחו, דהיינו שיוכל להיות תמיד לפני ה' ולעבוד אותו, הגם שיש לו דאגת פרנסה, אף

על פי כן הוא משעבד נפשו לה'. והנה אז יש להקדוש ברוך הוא תענוג גדול ואומר ראו אדם מלא עון כזה ימלא לבו לדבר גדול כזה לעבדני ושמח בעבודתו כל כך. וזה שאמרו מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם, כי מבעלי תשובה יש להקדוש ברוך הוא תענוג גדול שהוא איש בער ועד השתא הלך בדרכי כסיל והשתא יתלהב כך לעבודת ה'. ומשום הכי גדולה תשובה שזדונות נעשין לו כזכיות, כי מחמת גודל התענוג של הבורא ברוך הוא עושה לו מזדונות שלו זכיות. והנה כאשר הקדוש ברוך הוא משגיח על ישראל ועל האומות ורואה שאין האומות עובדין אותו הקדוש ברוך הוא מתפאר מאוד בישראל ואומר כל שבעים אומות הם כסילים ושוטים וישראל בחר לו יה:

וזה שנאמר וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כו' על כל הגוים אשר עשה, אם תאמר למה ברא אותם, לזה אמר שברא את הגוים לשם ולתפארת ולתהלה שיוכל להתפאר בישראל. והנה התפארות הוא לבוש שהשם יתברך ברוך הוא מתלבש בתפארת ונתכנה התפארת בשם לבוש כמו שנאמר (שמות כח, ב) ועשית בגדי קודש לשם ולתפארת. וזהו יכבוש עונותינו (מיכה ז, יט) רוצה לומר, מלשון כבשים ללבושיך, דהיינו תפארת, פירוש שמתפאר עם עונות לאמר איש עון כזה יעבוד אותי נמצא מתפאר הקדוש ברוך הוא עם העונות. וזהו יכבוש עונותינו, שהתפארת מכונה בשם לבוש שהקדוש ברוך הוא מתלבש בתפארת ההוא. וזהו מעביר ראשון ראשון, פירוש של חוטא הזה הקדוש ברוך הוא מעביר ראשון ראשון העונות. והטעם דכך הוא המדה, פירוש לבוש, דהיינו התפארות שמתפאר הקדוש ברוך הוא עם עונותינו, רוצה לומר וכן הוא המדת תפארת שהקדוש ברוך הוא מתפאר עם עונותינו ולכן מעביר ראשון ראשון אמן:

או יבואר, וה' האמירך כו'. ולהיותך עם קדוש כאשר דבר. הכלל, הדיבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא הוא רק חסד על העולמות ובאמת הדיבור בשעה שהוא דבוק להקדוש ברוך הוא אז הוא חסד גדול אבל כשמתפשט הדיבור מפי הקדוש ברוך הוא אז החסד מצמצם עצמו כפי שיוכלו העולמות לקבל כל אחד כפי בחינתו אבל באמת אדם אשר דבוק תמיד להקדוש ברוך הוא אז יכול לקבל החסד כאשר הוא דבוק להקדוש ברוך הוא. וזהו לעם קדוש כאשר דיבר, כאשר הדיבור דבוק להקדוש ברוך הוא:

ובתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב (דברים כז, ח). ועיין ברש"י ז"ל באר היטב בע' לשון. וצריך להבין מה צוה בכאן לכתוב את התורה בע' לשון. ויבואר על פי פירוש רש"י ז"ל בראשית (בראשית א, א) כו', כדי שלא יאמרו כו', הם אומרים להם כל הארץ כו', וברצונו ניטלה מהם ונתנה לנו. הפשט הפשוט כיון שישראל קבלו

התורה ולכך נתן לנו את הארץ, וזה שאמר הקדוש ברוך הוא להקים אבנים ולכתוב עליהם התורה בשבעים לשון בבואם לארץ כדי להראות לכל האומות לכך יקחו ישראל את הארץ, כי על שלא קבלו התורה כל האומות כי אם ישראל לבדם הם קבלו התורה לכך יקחו ישראל את ארץ ישראל:

וידבר משה והכהנים הלוים כו' היום הזה נהיית לעם גו' (דברים כז, ט). פירש רש"י בכל יום יהיה בעיניך כחדשים ועל ידי מה מחמת שאתה מאמין שבכל נשימה ונשימה אתה מקבל חיות חדש אם כן אתה בריה חדשה, אם כן תזכה על ידי אמונה זו לשמוע בכל יום את מעמד הר סיני, ואם כן כיון שתשמע מעמד הר סיני זהו שאמר ושמעת בקול ה' אלהיך, כי בלא זה אין אתה שומע בקול ה' רק דברי תורה. אבל כשאתה זוכה לשמוע בכל עת מעמד הר סיני תזכה לשמוע בקול גופא של ה' אלהיך:

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך (דברים כח, א). יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (חגיגה טו:) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב שובו בנים שובבים. ובאמת כל איש ישראל זוכה לפי מדרגתו לשמוע זה הקול וכמאמר רבותינו ז"ל אף על גב דאיהו לא חזי מזלייהו חזי. ומזה הקול בא התעוררת תשובה לכל איש ישראל בכל יום. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל חוץ מאחר, כלומר את אחר אינו מעורר זה הקול לשוב בתשובה, רק אם יתעורר מעצמו לשוב בתשובה יקבלו אותו. אבל זה הקול אינו מעורר אותו לשוב בתשובה, כי הוא היה למעלה ולא שב לכך צריך להתעורר מעצמו בתשובה אבל את כל ישראל חוץ כו', מעורר זה הקול לשוב בתשובה. וזהו והיה אם, והיה לשון שמחה. אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, היינו הקול מלמעלה המשמיע בכל יום, היינו הבת הקול כנ"ל המשמיע בכל יום לשוב בתשובה:

בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך (דברים כח, ז). הכלל, כי ישראל עם קדוש יש להם יראת ה' ואהבה לה' והתפארות הבורא ברוך הוא וכן יש להם כל הז' מדות להבורא ברוך הוא בכדי ליתן שפע טוב לישראל שיש להם כל המדות להבורא ברוך הוא וכמו כן לעומת זה יש יראה חיצונית וכן אהבה ושאר המדות. והחילוק הוא, בקדושה יכול להיות כל המדות ביחד באחדות הפשוט ורחמנא לשזבן בחיצונים אינו יכול להיות כל השבע מדות ביחד כיון שיש לו יראה אינו יכול להיות אהבה עמו וכן שאר המדות, אבל בקדושה יכול לעבוד עם כל המדות ביחד באחדות פשוט. וזהו הרמז בדרך אחד יצאו אליך, כי החיצונים אין להם אלא מדה אחד או אהבה או יראה או שאר מדה אחד משבעה מדות אבל אינם יכולים להיות כל השבעה מדות ביחד. אבל אתה שאתה הוא בקדושה ואתה יכול לעבוד בקדושה את הבורא ברוך הוא בכל השבע מדות

ביחד. וזהו הרמז בדרך שהאויב אינו יכול לבוא עליך, רק במדה אחת אבל אתה יש לך כל השבעה מדות לכך ינוסו לפניך. וזהו ובשבעה דרכים ינוסו לפניך:

יצו ה' אתך את הברכה באסמיך (דברים כח, ח). כי הכלל, כי יש שהבורא ברוך הוא משפיע טובות שדרכו לרחם על עמו ישראל ומשפיע טובות וברכות על עמו ישראל. וזהו השפע הוא שפע מגולה ונראה טוב ויש שהבורא ברוך הוא משפיע טובות על עם קדוש בהתעוררת התחתונים והשפע הטוב הנשפע מהבורא ברוך הוא בהתעוררות התחתונים השפע ההוא הוא בלבוש ובתחילה נראה לא טוב. רק אחר כך בא הטוב ונמצא הטוב הוא סתום. וזהו יצו ה' אתך את הברכה, הנשפע מכחך מחמת התעוררות שלך, וזה אתך את הברכה, הברכה הנשפע מאתך מחמת התעוררת שלך זהו הברכה הוא באסמיך דבר הסמוי מן העין, כלומר הטובה הוא סתום וגנוז כמו בעקידת יצחק:

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. הכלל יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל (ב"ב עה:) עתידים מלאכי השרת לומר לפני הצדיקים קדוש, ונמצא הצדיקים זוכים יותר משמים. וזהו יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, כלומר זה הטוב אשר אצל השמים הוא אוצר, כלומר סגור וסתום זה יפתח לך הקדוש ברוך הוא שאתה יהיה לך מדריגה גדולה יותר מן השמים:

או יבואר, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כח, יב). על פי דאמרינן בגמרא (ברכות לג:) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של יראת שמים. הכלל כי בתחלה בא לאדם היראה ואחר היראה בא התענוג והתענוג הוא גנוז בהיראה, כי אם היה בא התענוג בתחלה לא היה העבדות נחשב כלל, כי לא היה עבדות כלל מצד בחירה רק מחמת התענוג ולכן צריך להיות התענוג טמיר וגנוז, רק צריך האדם ליגע עצמו ביראת ה' כל הימים, ואחר כך משיג התענוג. וזהו הרמז בפסוק (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו, כי אוצר נקרא דבר הטמיר וגנוז, כי בתוך היראה גנוז תענוג. וזהו יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, כלומר יפתח ה' לך את הטוב הגנוז באוצר שהוא יראת ה' אחר שיעבוד את הבורא ביראה. וזהו שמסיים הפסוק לתת מטר ארצך בעתו, כי יש שהבורא ברוך הוא משפיע טובות והם מגולים ויש שהבורא ברוך הוא משפיע טובות והם סתומים ומלובשים במדה שאינה טובה כמו בעקידה של יצחק. אבל כשהקדוש ברוך הוא משפיע טובות מגולים על ישראל אז יושפע במדה הראויה לה. וזהו מטר ארצך בעתו, במדה הראויה ונמצא בתחלה צריך להיות העבדות ואחר כך בא התענוג. וזהו זכור ושמור זכור מרומז בעבדות, והתענוג מרומז בשמור:

והיית לראש ולא לזנב והיית למעלה ולא תהיה למטה (דברים כח, יג). לכאורה תיבות ולא לזנב, וכן תיבות ולא תהיה למטה, היא מיותר. והנראה, דהנה יש שלשה עולמות. עולם המחשבה, ועולם הדיבור, ועולם המעשה, וכולם הקדוש ברוך הוא מחיה אותם. והנה ראש עולם המעשה הוא שוה עם סוף עולם הדיבור, וראש עולם הדיבור הוא שוה עם סוף עולם המחשבה, וראש עולם המחשבה הוא למעלה הימנו. וזה הרמז והיית לראש כו'. והיית למעלה, כלומר שאתה תהיה דבוק בראש עולם המחשבה שאין למעלה הימנו. וזהו הרמז בפסוק הנ"ל ולא לזנב, כי כשאדם דבוק בראש עולם הדיבור אזי הוא דבוק בסוף עולם המחשבה וכן כשהוא דבוק בראש עולם המעשה אזי הוא בסוף עולם הדיבור, אבל כשאדם דבוק בראש עולם המחשבה אזי אין שם סוף כלל:

נצבים

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם (דברים כט, ט). ובו יבואר הגמרא (ר"ה לד:) אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם אמרו לפני זכרונות כדי שתעלה זכרוניכם לפני לטובה. כי הכלל, הוא הבורא ברוך הוא דרכו להיטיב ובפרט לישראל וזה רצונו כשמשפיע טובות וברכות לישראל עמו וחס ושלום כשישראל אינם ראוים להשפיע עליהם טובות אין זה רצון הבורא ברוך הוא אדרבא רצון הבורא ותענוגו כשמשפיע טובות על ישראל והם ראוים להשפיע עליהם כל הטובות והברכות וחס ושלום להיפך אין זה רצון הבורא. והכלל הוא, דבר אשר הרצון רוצה בזה הבחינה הזאת נקרא פנים ואשר אין הרצון רוצה בזה נקרא אחור. וזהו הרמז בגמרא אמרו לפני מלכיות שמה שתמליכו אותי יהיה בבחינת פנים. וזהו אמרו לפני זכרונות, והזכירה תהיה לפני בבחינות פנים ולא בבחינת אחור ועל ידי זה כדי שתעלה זכרוניכם לפני לטובה, כי בזה שאני משפיע טובות רצוני בזה להשפיע עליכם טובות כדי שתהיו בבחינת פנים. וזהו כדי שתעלה זכרוניכם לפני, בחינות פנים לטובה שרצוני בזה על הטוב להשפיע. וזהו הרמז בפסוק אתם נצבים היום כולכם לפני ה', אתם היום לפני ה' בבחינות פנים. וזהו אלהיכם, כי המדה המשפיע טובות לישראל המדה הזאת נקרא אלהיכם, כלומר בזה שאתם נצבים היום לפני ה' בבחינת פנים על ידי זה יושפע עליכם כל הטובות הנרמז במלת אלהיכם כנ"ל, כי מלת פנים הוא מלשון פונה ובה טובות השם יתברך שרוצה לפנות לעמו ישראל לטובה אבל בהרעה אין רוצה השם יתברך נקרא אחור שאין השם יתברך פונה לזה:

והותירך ה' אלהיך בכל מעשי ידיך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך (דברים ל, ט). לבאר הלשון

והותירך, נראה דאיתא (אבות ג, יט) הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון, דקשה כיון דתיבת נידון קאי על עולם ועולם מכונה בלשון נקיבה ונידון הוא לשון זכר והוי ליה למימר נדונה. אמנם נבאר הלשון, כי תפלתינו בראש השנה ובימים נוראים שהשם יתברך ישפיע עלינו רב טובות וברכות. והנה בזוהר הקדוש מקפיד מאוד על דבר זה כידוע מאמר הזוהר בריש שתא אינון צווחין כו'. אמנם נראה בבקשות בני אדם יש שני בחינות. יש בחינה שמבקש מהבורא ברוך הוא שיתן לו כי הבורא ברוך הוא שש וגיל בהשפעתו לאנשי סגולתו ולבניו החביבים כאשר האב אוהב את בנו כשמשפיע ונותן לבנו יש לו חדוה וגילה מזה כן הבורא יתברך, ולהיפוך חס ושלום כשאינו יכול להשפיע מחמת העדרת המקבלים כביכול השם יתברך לא ניחא ליה בזה כמאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיב.) יותר מה שהעגל רוצה לינוק פרה כו'. ובהיות הדבר כן אז בראש השנה ששופטים את ישראל לפניו המשפט הוא לאלהים כביכול כי השם יתברך מקבל תענוג מזה בהשפעתו לישראל וכאשר ישראל ראוים ויכולים לקבל יש לו להבורא יתברך חדוה. וזהו שכתב בזוהר ראיתי את ה' צבאות יושב על כסא כבוד וכל צבא השמים עומדים עליו עליו דייקא עיין שם, כי המשפט נוגע כביכול בעצמו, כי מגיע להשם יתברך תענוג בהשפעתו לנו ומשום הכי המשפט נוגע כביכול להשם יתברך עצמו:

ובזה יבואר מה שכתוב בספר רזיא"ל, כי השם יתברך נקרא מלך עלוב כביכול לשון בושה. ויבואר על דרך משל, אם חכם גדול בא לשאול עצה אם יעשה דבר זה או לא ויעצו אותו שלא יעשה והחכם לא חש לעצתם ועשה הדבר וכשעשה הדבר חס ושלום לא עלה כהוגן ונגמר הדבר חס ושלום כעצת היועצים אז חס ושלום החכם ההוא מתבייש. כן השם יתברך כשעלה ברצונו לברוא האדם אמר נעשה אדם שנמלך במלאכי מעלה אם לברוא האדם והמלאכים אמרו מה אנוש כו'. והשם יתברך ברחמיו לא חש לעצתם וברא את האדם. ועתה כשחס ושלום הם עושין נגד רצונו ומוטב היה להם שלא היו נבראים אז כביכול השם יתברך נקרא עלוב. וזהו גם כן מה שאמר הכתוב (תהלים פא, ה) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, עיין בר"ה ד"ח וי"ל הל"ל, כי משפט לאלהי יעקב הוא חק לישראל. ובזה יבואר הפסוק כך, כי חק לישראל הוא, כלומר לישראל עם קדוש בוודאי יהיה להם חוק והוא לשון מזוני פרנסה כמאמר חכמינו ז"ל (ביצה טז.) ממאי דהאי חק לישנא דמזוני הוא עיין שם. והאיך מוכח שבודאי לישראל יהיה פרנסה. על זה מתרץ הכתוב משפט לאלהי יעקב, כלומר מה שרוצים לשפוט את ישראל אם ליתן להם פרנסה המשפט אינו לישראל, רק המשפט הוא לאלהי יעקב כביכול המשפט לאלהים הוא וכמאמר הזוהר עליו דייקא וכו', וכיון שהדבר כן ממילא נסתמו פי כל

המקטריגים וכל המסטינים מעמו ישראל, כי לא להם המשפט רק הדבר נוגע להבורא ברוך הוא ואז חיל ורעדה יאחזון לפתוח פיהם, כי אז יעשן אף ה', ויתחיל לשפוט אותם שאף שהם מלאכים קדושים לא יזכו בעיניו כמאמר הכתוב (איוב טו, טו) הן בצבא השמים לא זכו בעיניו:

וזה כוונת הכתוב אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי, עמנו דייקא, כי השם יתברך כביכול נידון גם כן עמנו, והיינו גם כן כי לא יצדק לפניך כל חי, היינו המלאכים הנקראים כל חי, כי בני אדם הם מורכבים מחיים ומיתה והמלאכים נקראים כל חי. וזה מאמר התנא ובטוב העולם נידון, רוצה לומר כשהשם יתברך רוצה להשפיע טוב על העולם נידון כביכול השם יתברך בעצמו עמהם אם ליתן להם השפעה זאת ויקבל השם יתברך תענוג ונחת מזה. ותיבת נידון לשון יחיד ולשון זכר קאי על השם יתברך, כי אליו נוגע הדבר ולכך כאשר השם יתברך רוצה להשפיע לנו רב טוב וברכות אינו מביט בנו אם אנו ראוים אם לאו חס ושלום, כי רצונו וחפצו להשפיע לנו ואין טעם ברצון, לא כן באומות העולם כשמשפיע להם מביט במעשיהם אם ראוין:

וזהו והותירך ה' אלהיך לטובה, דהיינו כשישפיע לך טובה וברכה יותיר אותך ואת מעשיך, כי לא יביט בך כלל לראות במעשיך ובזכיותך, רק ישפיע לך מחמת רצונו הטוב וזה לשון והותירך. ועל זה מסיים קרא ומפרש מחמת איזה דבר יעשה לך השם יתברך כן, על זה קאמר כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך, דהיינו כדי שיקבל חדוה וגילה מחמת קבלתינו מאתו הטובה אמן:

או יבואר לשון והותירך, כלומר אפילו מה שיקבל טובות מאת השם יתברך טובות עולם הזה ולא ינוכה לנו מזה לעולם הבא, כי טובות העולם הזה מה שמשפיע עלינו יש לו כביכו"ל נחת וחדוה. וזו לשון והותירך, כלומר שלא ינוכה לך מזכיותיך יתר על שכרך וכל זכיותיך יותיר לך להעולם הבא, כי השם יתברך יש לו תענוג כשמשפיע עלינו טובה בעולם הזה וזו כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב אמן:

הפטרת נצבים

חסדי ה' אזכיר תהלות ה' וכו', ורב טוב לבית ישראל כו' אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו (ישעיה סג, ז). נראה, כי הנה בימים נוראים עיקר מבוקשתו של אדם מאת הבורא יתברך יהיה בעבור שהבורא יתברך מצד טובו וחסדו חפץ להשפיע לעמו ישראל ולא מצד זכותו שיש לו אלא יעשה עצמו כעני ורש כמאמר חכמינו ז"ל (ר"ה טז:) כל שנה שרשין בתחלתה כו'. כי עיקר לעמוד כעני בפתח ויחשוב שלרש אין כל זכות ולא מעשים טובים. והחילוק שיש בין זה שעומד לבקש מאת הבורא מחמת גודל חסדו ובין

זה שעומד לבקש מצד זכיותיו, כי זה שעומד מצד זכיותיו יש ערך וסוף לבקשתו, כי כפי זכיותיו אשר יש בידו כך ישפיע עליו הבורא יתברך, מה שאין כן כשמבקש מהבורא מצד חסדו אין להטובה ההוא ערך וסוף, כי אין ערך לחסדיו ואין ערך להשפעתו. וזו כוונת הפסוק ורב טוב לבית ישראל, אימתי הוא רב טוב, דהיינו שאין לה קצבה להשפעה אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו. וזהו גם כן כונת הפסוק אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו, דהיינו שתבקש הרבה מאוד בעבור שהבקשה יהיה עבור חסדי הבורא שאין לה ערך וקצבה:

וזהו פירוש מאמר חכמינו ז"ל (יומא כט.) למה נמשלו צדיקים כאילה, מה אילה כל זמן שמגדלת קרנותיה מתפצלות, כך צדיקים כל זמן שמרבים בתפלה תפילתם נשמעת, דהיינו שמרבים בתפלה, פירוש שמבקשים שישפיע להם הבורא יתברך הרבה עבור ענותנותן של הצדיקים שעיקר בקשתם עבור חסדי הבורא ולהכי מבקשין הרבה טובות, כי חסדי הבורא אין להם ערך ואין מבקשים בזכותם. ועל בחינה זו אמר גם כן הרב הקדוש מורינו הרב מנחם מענדיל מבאר נחלת יעקב יירש בלי מצרים. נחלה, דהיינו שאם תחפוץ לבקש מאת הבורא ברוך הוא עבור חסדיו ולא מצד זכיותיך, רק תעשה עצמך כאלו אין בך זכות כלל, דהיינו נחלת יעקב תרצה לירש, שהיינו שתבקש מהבורא ברוך הוא מצד רחמיו ולא מצד זכיותיך אז תירש נחלה בלי מצרים שלא יהיה שיעור וערך, כי חסדי הבורא אין לו שיעור. ובדרך משל נראה לבאר, למלך שנתן מתנה לשני עבדיו בשוה, אך מצד המקבלים היה שני בחינות אחד החשיב את המתנה בעצמו מחמת חשיבתה ואחד החשיב את המתנה שמחמת המתנה נראה ומוכח שהמלך אוהבו מחמת שנתן לו מתנה כזו. והנה החילוק שבין שני הבחינות, דהבחינה הא', יש לה קץ וסוף להמתנה לפי גודל ערכה. אך הבחינה הב', אין לה קץ כיון שאין רואה אל המתנה אך לאהבת המלך ואהבת המלך אין לה שיעור וערך לכל דבר שיצטרך. וזה כוונת הכתוב ורב טוב לבית ישראל, כי הם אינם ראוים, רק אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ורוב רחמיו וחסדיו אין לה שיעור וערך. וזהו ורב טוב וכו'. וזהו הפירוש מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים (שיה"ש ז, ז), כי זה שאינו מחשב רק המתנה אז אין לו רק תענוג אחד שנתן לו המתנה וזה שעיקר החשיבות שלו רק אהבת המלך שמכח המתנה נראה אהבת המלך עליו אז יש לו שני תענוגים. א', מה שנראה מהמתנה אהבת המלך עליו וזה הוא עיקר וגם מהמתנה יש לו גם כן תענוג. וזה מה יפית, כלומר זה יפה. ומה נעמת, זה נעים כשיש לו מאהבת השם יתברך עליו בתענוגים שני תענוגים:

לראש השנה

הנותן בים דרך (ישעיה מג, טז) זה ראש חודש אלול. ובמים עזים נתיבה זו חנוכה. הכלל הוא, כי בראש חודש אלול השם יתברך מגלה אלהותו ומלכותו לנשמת ישראל וכי הוא מנהיג את כל העולמות בחסדו הגדול וישראל עם קדושו ממליכים עול מלכותו עליהם. וזה הנותן בים דרך זה ראש חודש אלול, כי ים מרמז על בחינות הקדושה וזה ראש חודש אלול. ובמים עזים נתיבה, זו חנוכה, כי עזים מרמז על הקליפה וזו חנוכה. הרצון בזה, כי בחנוכה מתחיל הארת השם יתברך על ידי נסים ונפלאות ועל ידי הניסים ונפלאות הקליפה נכנעה לפני הקדושה וזהו בחנוכה. וזהו אדקטיר לו לבר קטיר ספינתך, בשעה שאתה קושר לבך לעבדו קטיר ספינתך תקשור על זו המדריגה שבראש חודש אלול מגלה השם יתברך לנשמת ישראל, כי הוא מנהיג העולם. וספינתך, מלשון חשוב מלשון מאן חשוב מאן ספון (מו"ק כח.):

או יבואר, הנותן בים דרך זה ראש חודש אלול. הכלל הוא, כי הבורא ברוך הוא אינו נתפס בשום אות ונקודה וקוץ ובראש חודש אלול מצמצם שפע הבורא ברוך הוא באותיות. ובראש השנה וביום הכפורים אנו ממשיכים השפע בכל העולמות. וזהו הנותן בים דרך זה ראש חודש אלול, כי אז מצמצם השפע באותיות כנ"ל:

יבואר הגמרא (ר"ה י:) חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי וכו', הכלל הוא, השם יתברך משפיע תמיד שפע ויש שהעולמות חוזרים להאי"ן. דהיינו שמדבקים כוחם בהאי"ן בכדי שהבורא ברוך הוא יצמצם עצמו על כל אחד ואחד כפי בחינתו על דרך משל שכל התלמיד עולה לשכל הרב בכדי שעל ידי זה יצמצם הרב את שכלו איך ללמוד עם התלמיד כפי שכלו. והנה זה שהקדוש ברוך הוא משפיע זה נקרא אור ישר וזהו הרמז בניסן כו'. כי ניסן הוא נקרא אביב, דהיינו אל"ף בי"ת כסדר וזה שהעולמות מדבקים עצמם כנ"ל זה נקרא אור חוזר וזה בתשרי תשר"ק באותיות להיפך, ולהיכן הם הולכים ומדבקים לחכמה וחכמה הוא יו"ד וזהו תשרי, תשר יו"ד האותיות תשר"ק חוזרים ליו"ד כו'. והנה זה שהשכל מדבק עצמו בשורש זה הוא בראש השנה בתשרי כנ"ל. וזה הוא אצל הרב בחינות הריון מה ששכל התלמיד הוא דבוק לשכל הרב בכדי שהרב ילמוד עם התלמיד כבחינתו וכן למעלה כשהעולמות מדבקים עצמם כנ"ל אז הוא למעלה בחינת הריון. וזהו שאנו אומרים בראש השנה היום הרת עולם, מלשון הריון:

זמרו לאלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו (תהלים מז, ז). לבאר, כי בראש השנה וביום הכפורים שאז הוא המתקת הדין צריך האדם לחתוך את הדינים ולעבוד את הבורא במדת הרחמים ולא במדת דין ששופט את עמו, רק לאחוז במדת הרחמים וכמו האב

שופט את בנו. והנה ידוע שאלהים, מרמז על דין. וזהו זמרו, כלומר תראו לחתוך זה המדה שלא ישב במדת דין שופט את עמו, רק כאב את הבן והוא יציל אותנו מכל דופי: כי חק לישראל הוא משפט וכו' (תהלים פא, ה). הכלל, שהקדוש ברוך הוא משפיע שפעו טוב על ישראל וישראל הם מצמצמים את השפע כל אחד לרצונו לחיים ולשלום כו'. וזהו כי חק לישראל הוא, חק הוא לשון צמצום:

באין מליץ יושר כו'. דעיקר הוא דאדם אף על פי שחטא רק כיון שיודע שחטא ומבקש מלפניו יתברך שימחול לו ומכיר בשפלותו זה הוא גופא למליץ יושר לפניו. וזהו באין, במדה שאדם מחזיק עצמו לאין, זה גופא מליץ יושר. הכלל, כל המלאכים וכל חיות הקודש כולם חרדים מיום הדין וכן האדם כל אבר ואבר חרד מיום המשפט אך אם האדם מיישב עצמו אין לו פחד, כי הבורא ברוך הוא אב ואב בודאי שופט בנו לרב טוב לכל הטובות. והנה בשעה שאדם עובד ה' אז אינו מתירא משום דבר ואינו צריך לעשות שום פעולה אך בשעה שיצא רגע אחת לפעמים מעבודת ה' צריך לפעול אז להרים הנצוצות שיעבדו הבורא ברוך הוא. והנה הגבהת הנצוצות נקרא יד שהגבהת הנצוצות הוא על ידי שמות כוז"ו במוכס"ז. כוז"ו, הנכתב במזוזה על ידי השמות האלו הוא עליות הנצוצות ושמות אלו מנין אותיותיהם הוא ארבעה עשר כמנין י"ד ולכן הגבהת נצוצות נקרא י"ד. וזהו וי"ד תהיה לך מחוץ למחנה (דברים כג, יד) פירוש בשעה שאתה יוצא מחוץ למחנה אז תהיה לך עליות הנצוצות הנקרא י"ד כנ"ל. ואם אתה עושה כן אז ויצאת שמה חוץ, אתה רשאי לצאת לפעמים רגע אחת מעבדות ה' כדי להעלות הנצוצות. והנה אם אדם שומר אזנו מלשמוע דברים רעים, אז זוכה שישמע הכרוז שמכריזים למעלה בכל יום שובו בנים שובבים, ואז בשמעו הכרוז יש לו תמיד בושה האיך יחטא לפני אדון כזה אשר כל העולמות חרדים ופוחדים מלפניו ומכריזים שובו בנים שובבים והאיך יחטא חס ושלום לפניו. זהו ויתד תהיה לך על אזניך (שם כג, יד) כמו שדרשו חכמינו ז"ל (כתובות ה.) אל תקרי אזנך אלא אזנך, פירוש שתהיה לך יתד על אזנך שתשמור אזנך מלשמור דבר רע אז אם אתה עושה כן מסיים הפסוק וחפרת בה, פירוש על ידי זה תזכה שתשמע הכרוזים ותתבייש תמיד מלפני הבורא. וזהו לשון בושה כמו חפרה הלבנה אם יצאת פעם מהעבדות וחטאת תשוב תיכף להבורא שיצאת מעבדות הבורא רגע אחד, כי תבוש בושה גדולה מחמת שמיעות קול הכרוז. וזהו על אזנך וחפרת, שהאוזן תגרום לך פעולה שעל ידי כן תהיה בוש לפני הבורא ברוך הוא:

והנה הבורא ברוך הוא נקרא רחום וחנון ארך אפים ורב חסד. והנה מדת רב חסד שגומל חסדו לבנו באהבתו, אך אף על פי כן ברב חסד לבד אין בה דבר המכריח להשפיע חסדיו

יכול להיות לפעמים יחסר לאדם איזה דבר, כי לבוש רב חסד הוא לבוש שהקדוש ברוך הוא משפיע. אך דבר ההכרח שיגרום זה הדבר שהבורא ישפיע טובות ליכא במדת רב חסד, רק מדות רחום הוא דבר המכריח להשפיע טובות, כי מדות רחום גורם באדם גופא בפנימיות שבו דבר שאין יכול לסבול לראות חס ושלום ברעת חבירו, רק רוצה להיטב לחבירו מחמת רחמיו על חבירו. ומדת רחום, הוא דבר המכריח לכך שאינו יכול לסבול לראות ברעת חבירו חס ושלום ונמצא מדת רחום הוא המחבר ומקשר הבורא ברוך הוא בבניו שישפיע להם טובות, כי מדת רחום הוא הלבוש פנימי בבורא ברוך הוא שפועל בו כביכול שאינו יכול לסבול לראות ברעות כלל, רק מחמת רחמיו שיש לו על בניו רוצה להשפיע להם טובות והשפע הולך מבורא ברוך הוא לברואיו שמחבר עצמו עם ברואיו עם מדריגות תחתונים להטיב להם מחמת רחמיו. והנה דבר שהולך מאדם לחבירו הוא דיבור כמו כשאדם מדבר לחבירו הולך ההבל שבדבור מזה לזה וכן ריח החוטם הולך מזה לזה אבל לא כל כך כמו דיבור. ולכן מדות רחום איתא בכתבי האר"י ז"ל שנקרא שערות דשפה שעל הפה דהוא בחינת דיבור שרחום מחבר והולך מבורא ברוך הוא לברואיו ולכן הוא על הפה שהוא דיבור וחנון הוא גם כן קצת בחינה זה, אך אינו כל כך כמו רחום וקצת הוא גם כן לבוש חוץ שברואיו מצאו חן בעיניו יתברך כמו בן יש לו חן אצל אביו, אף על פי כן הוא קצת התחברות כמו ריח החוטם ולכן נקרא אורחא דתחות חוטמא. וארך אפים, הוא התחברות גם כן שבין הבורא לברואיו דארך הוא שמאריך הזמן וגבול העולמות. ולכן ארך אפים הוא גם כן שערות הפה, אך דהוא שערות שתחת הפה שערות דדיקנא. ורב חסד, הוא שערות לבד לבוש לבד כנ"ל. ואדוני מורי ורבי הקדוש אמר כך מדות רחום, הוא גזירה שוה שמשוה הבורא לברואיו להתחבר עמהם. וחנון, הוא שבן יש לו חן גבי אביו והוא בנין אב מכתוב אחד עד כאן דבריו:

והנה יש שהמלך חושב האיך להתנהג עם עבדיו ויש לפעמים שהמלך חושב הנהגות עבדיו האיך עבדיו מנהיגים את עצמם. והנה הבורא ברוך הוא נקרא כלל, כי הוא כולל הכל והנהגות עולם הזה נקרא פרט. וכאשר הבורא ברוך הוא מסתכל בהנהגת עולם התחתון נקרא כלל ופרט דהכלל חושב את הפרט. ולכן מדת ארך אפים הוא שהבורא ברוך הוא חושב הנהגת העולמות ואינו משלם להם כפי מעשיהם נקרא זה המדה כלל ופרט דהכלל חושב הפרט. ולכך אמרינן בגמרא אין בכלל אלא מה שבפרט:

בנוסח זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים. להבין מהו הענין הזכירה והכתיבה אצל הבורא ברוך הוא. כי ידוע מאתו לא תצא הרעה. אך כשהשפע נתקבל בעולם אזי נתקבל לכל אחד לפי כוחו השגת יד המקבל כן תחול השפע עליו. אם בעת שהשפע באה לשרות

עליו הוא עוסק במצות אלהים ובתורתו ומחשבתו תתהלך בטוב ובצדק אזי תתלבש ותפעול השפע ההוא ויכול האיש ההוא להמשיך השפע ההוא לכל מה שירצה הן לחיים או לטובה ולשלום ובני חיי ומזונא לאיזה דבר שירצה, כי השפע לבד במהותה היא חיונית פשוט ממקור החיים נשתלח לברואי העולם לטוב להם והחיונית ההיא תתלבש ותתפשט לכמה גווינין לחיים ועושר וכבוד לחן ולתפארת. והנה כך הוא אם השפע ההוא תפגישהו ותדבקהו וימצא כי מחשבתו משוטטת במדריגת אלקים. והנה אם חס ושלום להיפוך הוא, אזי תתמשך השפע ההוא בחיצונים ובמדריגת השפלים חס ושלום. והנה על כן בעשרת ימי תשובה שאז תצא חיתוך השפע ונגזר אומר החיונית לכל אדם מהמקור החיים אזי צריך האדם ליזהר שלא יהיה חס ושלום מחשבתו בדברים הגשמיים, רק יהיה מחשבתו דבוק בהמקור החיים כדי שישרה עליו החיונית להמשיך אותה לדברים טובים ולא יתלבש חס ושלום השפע ההוא בחיצונים. והנה כל ימות השנה אזי תצא השפע הפשוטה ההוא אשר ירדה ביום ראש השנה בלא התאחזות ובלתי נשפע עוד בה לבוש האותיות אזי דבר יום ביומו תבוא ותלקט לילך ולהתלבש באותיות להביא חיונית באותיות לחיים לבינה ושכל וחכמה לכל מה שירצה לילך ותלך אז כל השנה ולהתלבש בתוך בחינת הדיבור שהמה האותיות ולכל מה שרוצה להמשיך השפע יכול להמשיך, רק שישמור האדם מאד שלא יהיה מחשבתו בדברים גשמיים כדי שלא יתלבש השפע ההוא חס ושלום בחיצונים. והנה נודע לנו שכל אחד מקבל לפי מדריגתו, אם הוא טוב. אזי הוא מקבל השפע לטוב. ואם הוא איש רע. אזי השפע מתהפך לרעה חס ושלום. הנמשל הוא כבר נזכר בחכמי המחקר, כי אם ישטח אדם בגד של פשתן לבינה נגד אור החמה אזי תקלוט הבגד מאור החמה צבע שלו של לבן. ואם ישטח בגד של פשתן שחור נגד החמה אזי תקבל בגד הוא צבע שחור. והנה לכאורה יפלא בעיני אדם למה הוא זה, רק באמת לפי כח המקבל זה יש בו לקבל צבע לבן וזה יש בו לקבל צבע שחור, כי מאיזה צבע שהבגד הוא כן מקבל מאור החמה. וכך הוא הנמשל, דבאמת מאתו לא תצא הרעה, רק שהשפע הוא מאת הקדוש ברוך הוא ונותן לאדם השפע. ואם האדם ההוא הוא טוב אזי השפע ההוא גם כן ממשיך לו לטוב. ואם הוא רע אזי הוא מקבל מהשפע ההוא לרע שהשפע נתהפך לו לרע. וזהו כמו הצבע של אדם כן הוא מקבל מהשפע:

וזה שאמר הכתוב (דברים יא, כו) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר אני נותן לפניכם בחינת היום, דהיינו בחינות אור החמה שזורחת ביום. וזה תבין שהשפע כוללת פעם אחת ברכה לאדם ופעם אחת קללה לאדם. את הברכה אשר תשמעון אל

מצות ה' אלהיכם. והקללה, כלומר קללה תהיה לכם, דהיינו שיתהפך השפע לכם לקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם. כמו שבחינת היום, דהיינו השמש לזה מלבין ולזה משחיר לפי צבע שלו כן הוא מקבל, כך לפי מה שהאדם הוא כן נתהפך השפע לו לקללה ולברכה. אבל חס ושלום מאתו לא תצא הרעה, רק שתלוי הכל לפי איכות המקבלים אך שהשפע עצמו החיונית בלתי ניכר בה עדיין האותיות, כי עדיין אינו בהתגלות הדבר זולת שהיא כמוסה בבחינת קול שהוא סוד עלמא דאתכסיא. והנה כשהשפע פשוטה בא לעולם הנה השפע ההוא כל מה שירצו המקבלים לקבל ממנה מה שעד עתה לא היו מהות הדבר ההוא הנעשה מהשפע נתגלה בו, כי הוא חיונית פשוט. אמנם בבואם בהעתקה נעתקת מבחינת קול לדיבור שהם אותיות שהוא סוד עלמא דאתגליא שהוא בחינה הכתובה אז הוא שיכול המקבל לקבל איזה דבר שירצה רוצה מחיה בה באהבה לכל מה שירצה רוצה מחיה בה ביראה לכל כמה שירצה תהיה השפע כוללת. והנה ביום ראש השנה הוא עת פתיחת האוצרות שפותח הבורא ברוך הוא שערי חיים לחתוך חיים לכל חי והוא השפע הניתנה אז ממרומים ביום ראש השנה. והנה בכל ימות השנה יום ביומו תתחלק השפע ההוא לפי איכות המקבלים להאיש הטוב לפני האלהים יתנו לו לכל דבר שיצטרך דבר בעתו שהוא צריך לאותו דבר אזי תנתן לו נפשו בשאלתו ובבקשתו. אך ביום ראש השנה השפע פשוטה באה מאת הבורא ברוך הוא ואז עדיין הוא כמוס בבחינת קול ולכן הוא הוא ענין בראש השנה שאנו תוקעים בשופר, והוא קול בלא דיבור ואנו מעוררין הקול העליון שהוא השפע שיורד שהוא גם כן קול בלא דיבור שיתפשט השפע העליונה ויורד לכל העולמות ובכל המלאכים וזהו הענין מהות תקיעות שופר:

והנה כשהשפע יורד למטה נתלבשת בבחינת הדיבור ואז נקרא כתיבה שבאה לתוך לבוש האותיות והנה מי יביאה לתוך הדיבור הוא הצדיק, שהולך בדרך הישר שמתפלל ומדבר דיבורים אז מביא החיונית הזאת לתוך מה שירצה. והנה כשיתפלל הצדיק ויבקש מאת ה' יזהר שלא יתפלל שיהיה בתפילתו כמו שהוא רוצה, רק כך יבקש מאת הבורא מה שאני מתפלל יהיה רק כפי חסדך וכפי רחמיך וכפי דעתך ורצונך כך תתן לנו. וזהו יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' (תהלים יט, טו) כלומר שהבקשה יהיה שיהיו לרצון אמרי פי, מה שאני מתפלל זה התפילה שיהיה לפניך ה', כלומר כמו שאתה רוצה ה' יהיו לרצון. וזהו כוונת חכמינו ז"ל (אבות ב, יח) אל תעש תפלתך קבע, רוצה לומר שיהא האדם נזהר שלא יעשה תפילתו, דהיינו כמו שהוא רוצה כן יקבע ויהיה רק רחמים ותחנונים שלך להשם יתברך לפני המקום, כלומר שיבקש הרחמים מאת השם

יתברך כפי גודל חסדו וטובו המקום ברוך הוא אבל לא יבקש בתפילתו מה שמבקש מאת השם יתברך כן יהיה, רק זה יהיה עיקר בקשתו בתפילתו כפי דעת ורחמיו השם יתברך כן יתן לו השם יתברך כפי חסדו וטובו:

ובזה נבאר ענין הפלוגתא (ר"ה טז.) חד אמר אדם נידון בכל יום, וחד אמר נידון בראש השנה. ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים, כי לפי מה שכתבנו לעיל, בראש השנה הוא יום פתיחת האוצרות שהשפע בא לעולם, רק בראש השנה השפע עדיין בבחינת קול ובכל השנה הוא נעתק מבחינת קול לדיבור ומשום הכי גם בכל יום נידון על השפע, וזהו כוונת מאן דאמר אדם נידון בכל יום. ומאן דאמר אדם נידון בראש השנה, שאז הוא פתיחת האוצרות שהשפע בא לעולם. וזה וזה סובר אדם נידון בכל יום גם כן שהשפע בכל יום הוא גם כן נמשכת ונעתקת מבחינות קול לדיבור:

והנה להבין מהות הענין מהו שהשפע תנתן בכל יום ולמה לא תנתן בפעם אחת. להבין, נקדים מאמר חכמינו ז"ל (יומא עו.) שאלו תלמידיו את ר' שמעון בר יוחאי מפני מה ירד המן בכל יום, למשל לאב שרוצה לבנו שיבוא אצלו תמיד הוא נותן לו מתנה בכל יום ואינו נותן לו מתנה כוללת, כי לא יבוא אליו לכן נותן לו מתנה בכל יום שיהיה נצרך אליו בכל עת ויבוא אצלו תמיד וגם ידע שהוא נצרך אליו ולית ליה מדליה כלום. וזהו ענין נמי שנותן השם יתברך שפע בכל יום, כדי שנדע שאנו צריכין אליו תמיד וזהו בשביל אהבת הבורא ברוך הוא שרוצה להשתעשע עם ישראל בניו ולקבל ממנו תענוג כאב מבנו לכן ישלח לו השפע החיונית מידי יום ויום כדי שנדע שאנו צריכין אליו בכל יום ובכל עת ובכל שעה. והנה כל זה כדי שיקבל מאתנו אבינו שבשמים תענוג וחמדה בנתינות שיר ושבח להבורא ברוך הוא על המשכת השפע שיורדת מבחינת קול לדיבור, דהיינו שהשפע החיונית פשוט באה לפי רצון הצדיקים אם לחיים או לפרנסה או לשכל כן נמשכת השפע. וזהו כוונת חכמינו ז"ל לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן, הוא כמו זר נחשב, כי יתחמץ לב האדם לומר הלא בעת הזאת אנו רואין שהמן איננו יורד. אך הפירוש הוא כך, המן היו צריכין ללקט בכל יום כדי להצטרך לה':

וזהו ענין מאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיח:) מה דכתיב (תהלים קטז, א) אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני, רוצה לומר בראש השנה אז השפע בא לעולם שעדיין היא כמוסה בבחינת קול ועדיין לא נעתקת בבחינת הדיבור, רק שבכל יום היא נמשכת לפי רצון הצדיקים לאיזה דבר שירצו. וקשה למה השם יתברך אינו משפיע השפע בראש השנה מיד בבחינת הדיבור. אך התירוץ, השם יתברך רוצה שיבקשו מאתו מידי

יום ביומו מה שצריכין אליו והוא בשביל אהבת ישראל שרוצה לשמוע קולינו תמיד לכן אינו משפיע השפע בראש השנה מיד בבחינת הדיבור רק בבחינת קול ובכל יום מתפשטת לאיזה דבר שירצה הצדיק כדי להתפלל אליו בכל יום. וזה כוונתם אימתי אני אהובה לפניך, כלומר בזמן שאתה רוצה לשמוע קול תחנוני אז אני יודע בודאי שיש לך אהבה עלי. וזה כונת הכתוב עצמו אהבתי, כלומר שבשביל שאני אהובה לפניך. כי ישמע ה' את קול תחנוני, אתה רוצה לשמוע קול תחנוני תמיד. כי הטה אזנו לי, שאתה רוצה להטות לתפלתי תמיד ומשום הכי אתה נותן לי השפע בכל יום כדי ובימי אקרא, שאצטרך לקרא אליך כל ימי, כי אתה רוצה לשמוע תמיד בשביל שאני אהובה לפניך ומשום הכי אתה נותן לי השפע בכל יום כדי שתשמע קולי בכל יום. והדבר מובן מאליו:

והנה להבין ענין מה שאנו אומרים ראש השנה במלכיות הפסוקים של כתובים קודם מפסוקים של נביאים, והוא היפך הסדר שקודם נביאים ואחר כך כתובים. להבין, ידוע כי סוד נביאים הוא סוד קול בלתי דבור והראיה הוא כמו ישעיה ושאר נביאים שנבואתם הם הכל נביאות מה שעתידות להיות והוא מפני שלא נגמר השפע במלואה שהיה רק שפע פשוטה בבחינת הקול והנביאים היו בסוד ה' שהיו יכולים מיד לצמצם השפע בבואם מאת השם יתברך מבחינת קול קודם גשתם על העולם להתלבש במלבוש גשמי שהוא למינהו ולכן היה עושה עם השפע כל מה שלבו חפץ הן לטוב הן לרע, ולכן כתיב בישעיה ובירמיה וביחזקאל הכל עתידות פורעניות הגוים, כי המה קבלו השפע ברוחניותו. והיו תולין אומה זו נגד משא זו. ואומה זו נגד משא זו. ולכן כתיב משא בכל משא מואב משא כל האומות, כי היה כח להם לעשות עם השפע ולהמשיך אותם לפי רצונם אבל כתובים הוא הכשרת הדיבור בגמרא שהוא בחינת הכתיבה והאותיות ולכן לא נאמר שם עתידות כלל. ואם יקשה לך הלא דניאל הוא גם כן בכלל כתובים ושם אמר עתידות של ימות המשיח. דע, כי גם שם לא נחשב העתידות לעתידות כדכתיב שם עתידות, כי הגאולה כבר הבטחתו שעלה במחשבת האין סוף כידוע שהוא אחד משבעה דברים שקדמו לבריאת עולם שאחד הוא שמו של משיח ולכן כל ימות השנה קדמה נביאים לכתובים שהוא סוד קול בלא דיבור שהשפע הישינה עדיין לא נגמרה הליכתה והמשכתה בדיבור. אבל ביום ראש השנה שנגמר ירידת כל השפע של אשתקד והוא דיבור מוכשר הוא לכן אז בבחינת כתובים קדמו לנביאים שמכבר השפע מושפע ועומד. ולכן יראה הצדיק לשמור עצמו ממחשבות זרות ובפרט בעשרת ימי תשובה שאז בראש השנה יורדת השפע הפשוטה בלתי לבוש אותיות. גם בעשרת ימי תשובה השפע הפשוטה ההוא יורדת וההתקבלות השפע ההוא לפי השגת המקבלים לכן יכין

עצמו בעשרת ימי תשובה בקדושה יתירה מאוד לשמור מחשבתו מאוד שגם בעשרת ימי תשובה נתגשם השפע גם כן ונכנס מקול לדיבור להתלבש באותיות, רק אף על פי כן נגד שאר ימות השנה המה עשרת ימי תשובה דוגמת אוצר הפתוח:

והנה כתיב (תהלים פה, ח) הראני ה' חסדך, כי ידוע כי בענין ההשפעה יש שני בחינות חלוקים באיכות השפע. א', לפי יד והכנת המקבל. הב', כשנתקבל השפע הטוב לפעמים אינו יורד השפע הטוב מגולה אך הטוב מסתתר בתוך הרע. וזה שאמר הכתוב הראנו ה' חסדך, הטוב, ולא תהיה מסתתר ומונח בקופסא בתוך הרע, כי אם כשיבא השפע יתגלה לו והפעולה בזה שאני חפץ שיתגלה לי השפע מיד כדי שלא יניקו החיצונים מאתנו השפע. וזהו גם השם יתברך רוצה, כי מאתו לא תצא הרעה, אך הטוב. וזה שאנו מבקשים זכרנו לחיים, שהוא בחינת קול שפע פשוטה שהוא לטוב כי הוא מלך חפץ בחיים, ובודאי הוא רוצה גם כן כי מאתו לא תצא הרעה, רק הטוב. וכתבינו, רוצה לומר בחינת הדיבור שהוא כתיבה תהיה גם כן מיד לחיים, שיתגלה הטוב במהרה בבואו בבחינת הדיבור שהוא כתיבה. ומפני מה אני נכנס ומבקש בדבר הזה ואיני מובטח בדבר הזה שבודאי מאתך לא תצא הרעה, לזה אמר למענך אלהים חיים, כלומר אני בודאי מובטח שמאתך לא תצא הרעה, רק שאני מתיירא שלא יהיה אלהים, היינו החיצונות שמכונים בשם אלהים גם כן חיים מזה השפע לכן אני מבקש שתתגלה השפע מיד לטוב שלא יהיה להם חלק בשפע ההוא וכעובדא דלתתא כן עובדא דלעילא:

או יבואר, זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כו'. להודיע על פי משל ומליצה, אם אחד רוצה ליתן מתנה לחבירו ואין לו שום קטרוג ומסטין על רצון הנתינה אזי בזכרון בעלמא סגי, דהיינו שמה שמוציא מפיו ליתן לו המתנה אזי ככתובין וכמסורין דמי, אבל לא כן הוא כשיש כת המונעים נתינת המתנה מיד הנותן ליד המקבל אז מן הצורך להכתב בספר חוק ולא יעבור ואז יסתלקו ויכלו הכת המונעים מזה, כי אם לא יהיה רק דיבור אזי יסטין הכת המונעים אבל מכיון שכבר נכתב לחוק לא יהיה להם כח להסטין, כי כבר נכתב לחוק. וזה כונת זכרינו, על דעת זה זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, כלומר לאותו המדה שאתה מלך חפץ בחיים, אזי אני איני צריך רק הזכירה לבד ובהזכירה לבד דיו. כי ידוע מה שהקדוש ברוך הוא אומר לטוב אפילו על תנאי אינו חוזר כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות ז.) ומכל שכן כי יגזור אומר להיטיב לבניו בודאי לא יסוג אחור להפר עצתו, כי עצת ה' לעולם תעמוד לטוב לבניו אבל למשמרת לדעת אלהים המתיצבים להסטין צריך שתכתבם בספר לחיים טובים לחוק ולא יעבור ואז יסתלק כת המונעים בעצמם כיון שכבר נחקק בספר לחיים. וזהו וכתבנו בספר החיים למענך אלהים, בעבור מדת

אלהים, דהיינו דין כידוע דאלהים מורה על דין, דהיינו בעבור שיש בעולם מדת דין, דהיינו כת המונעים לכן בשביל זה אני מבקש שתכתוב בספר, ואז ממילא יסוגו אחור:
באופן אחר נראה לומר ולהקדים מה זה ענין שלרוב נזכרה גלות השכינה, מהו גלות השכינה. הכלל הוא, כי הבורא ברוך הוא משפיע תמיד לכל העולמות והבורא ברוך הוא חפץ שיהיה לו מקבל להשפע שרוצה להשפיע תמיד, כי כביכול יש תענוג להשם יתברך מה שמקבלים מאתו השפע ואם אין אנו מקבלין חס ושלום השפע מאתו כביכול יש לו צער מזה ונותן השפעתו לחיצונים כמשל המובא בזוהר הקדוש החילוק אשר יש בין היותינו בארץ ישראל ובין היותינו עתה נדחים בחוץ לארץ ואם כן ראוי לכל בר נש מישראל לומר בלבו הנני מוכן להתפלל בעד חיים ופרנסה בשביל הבורא ברוך הוא שיהיה לו תענוג מזה שאני מקבל לידי השפע. וזהו כונת הזוהר בריש כל שתא ושתא אינון צווחין הב לן חיי הב לן מזונא כו' ככלבין דמצוחין דאינן מצוחין אלא לגרמייהו, ולכאורה יתחמץ לבב אנוש בראותו הדברים האלה למה אף על פי כן אנו מבקשין עבור בני חיי ומזונא. אבל לפי דברי אלה שכתבנו שיהא כונת האדם בבקשתינו שיתן לנו כדי שיהיה להקדוש ברוך הוא תענוג מזה, כי השם יתברך חפץ בזה. וזה כונת הזוהר הקדוש הנ"ל צווחין הב לן חיי, כלומר למענינו תן חיים וכן מזונא. וזהו ככלבים אינון מצווחין לגרמייהו ואינן רשאין אלא כונתינו יהיה שיהיה להקדוש ברוך הוא תענוג מזה. נמצא לפי דברינו אלה שגם המקבל הוא משפיע, דהיינו שמשפיע להקדוש ברוך הוא תענוג. וזהו שאמר זכרינו לחיים, כלומר תן לנו חיים כדי שנהיה אנחנו בבחינת הזכר, דהיינו משפיעים לך תענוג ולמה לך זה כי מלך חפץ בחיים אתה, ונמצא כשאנו מקבלין מאתך אנו משלימים חפצך לכן כתבינו בספר החיים למענך אלהים חיים, כלומר למענך שיהא לך תענוג מזה. וזה שמזהיר התנא (אבות ב, ד) עשה רצונך כרצונו כדי שיעשה רצונו כרצונך, פירוש עשה רצונך כרצונו כמו שרצון הקדוש ברוך הוא להשפיע כך יהא רצונך כדי שיעשה רצונו כרצונך, לא נתינות טעם הוא, אלא ראוי למעלה שיהא רצונו כרצונך שווין:
ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת. כי כשהקדוש ברוך הוא דן את עולמו בחסד אזי יש קיום. וזהו באמת, כי אמת הוא דבר הקיום אבל חס ושלום כשהקדוש ברוך הוא דן כו' אז הצדיקים שבדור יש להם כח לבטל. וזהו מי מושל בי צדיק (מו"ק טז:) ונמצא כביכול אינו מתקיים כו', אבל כשהקדוש ברוך הוא דן את עולמו בחסד אז יש לו קיום ואין מי שיבטל. וזהו ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת, כיון שכונן בחסד כסאך אז הוא באמת:

בשחרית דראש השנה קודם הקדושה ומידו ניתן שתי קדושות ויקדש באחת משלש קדושות. יבואר על פי המדרש (ויק"ר כד) דאיתא, משל למלך שיש לו שלשה כתרים ונתן לבנו שני כתרים ולא השאיר לעצמו אלא כתר אחד ושאלו למלך למה נתן לבנו שני כתרים ולו כתר אחד. והשיב שכבר שמי יצא בעולם ושם בני עדיין לא יצא בעולם ולכך נתן לבנו שני כתרים. ויבואר מה הם שתי קדושות שנותן לעמו ישראל. האחת, מה שיש לו רחמים על עמו ישראל.והבחינה השנית, מה שנותן כח לעמו ישראל לצמצם רחמנותו, כי באמת רחמנות הבורא ברוך הוא עד אין סוף ויבואר הפסוק והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. ועיין במדרש יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתי למעלה מקדושתכם, הרצון בזה, כי כל מה שאדם הוא דבוק בקדושת הבורא יתברך הוא יודע בעצמו שהוא מרוחק מקדושת הבורא יתברך ובמה הוא יודע שהוא מקורב לקדושת הבורא כשהוא משיג קדושת הבורא ברוך הוא ויודע שהוא מרוחק מקדושת הבורא ברוך הוא. וזהו יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתי למעלה מקדושתכם:

בגמרא (ר"ה יז.) ורב חסד כו' חד אמר נושא וחד אמר כובש ועיין ברש"י כובש הזכיות. ויש בכאן דקדוק הלא בכתוב נאמר יכבוש עונותינו. ויבואר, כי ענין השם יתברך ברוב חסדו דרכו להיטב כשבא לפני כסא הכבוד חס ושלום עונותיהן של ישראל הוא מלמד זכות על ישראל עם קדושו. ובשני בחינות. הבחינה האחת, שאומר הם אינם חייבים על עונותיהן כלל וכלל, כי בידי הכח והגבורה ובידי למנוע אותם מלעשות שום דבר נגד רצוני ואני כביכול בעצמי גורם לעונותיהן כהא דכתיב (מיכה ד, ו) ואשר הרעותי, ונמצא לפי זה מגדיל העונות והם עולים למעלה. וזה חד אמר נושא כו', הרמז שנושא העון למעלה לעצמו שנאמר נושא עון. ויש עוד בחינה שהקדוש ברוך הוא מלמד זכות על ישראל על עונותיהם, דהיינו שאומר מחמת שהם למטה ואינם רואין את כבודי על ידי זה הם חוטאים, כי אלו היו רואין למעלה את כבודי לא היו חוטאים כלל. וזהו יכבוש עונותינו למטה מחמת שהם למטה הם חוטאים והזכיות הם גוברים על ישראל. ובזה יבואר פירש"י וגם בזה יבואר הפסוק (שם ז, יח) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע, ויבואר על פי משל, כי אם אדם רואה לאדם אחד שאין לו עמו שום שייכות שעושה דבר שטות אזי אינו מוכיחו כלל וכשאדם רואה שבנו חס ושלום עושה דבר שטות אז מגדיל השטות בעיניו ומוכיחו על פניו שלא לעשות עוד ומדריכו בדרך הישר ומגדיל השטות שלא לעשות עוד ואף על פי כן ימחול לו על אותו עון ונמצא זה שמגדיל השטות בעיניו ומוכיחו זה מורה על אהבת אב על הבן, כי זה שמוכיחו מחמת שאוהב אותו ומגדיל

להשטות בכדי שלא יעשה עוד ומוחל לו. וזהו פירוש הפסוק מי אל כמוך נושא עון, כלומר שמגדיל העון בכדי שלא לעשות עוד, כי מלת נושא לשון מגדיל ואף על פי כן עובר על פשע מוחל לו העון שעשה:

תקיעה שברים תרועה תקיעה. תקיעה, הוא לשון אהבה מלשון נתקע ביבמתו, כי בתחלה באה האהבה מהקדוש ברוך הוא על ידי ישראל שישראל עובדים אותו באמת ובאהבה ובזה שישראל עובדים ה' באהבה משברים היצר הרע שרוצה להרע לישראל וישראל משברים אותו. וזהו שברים תרועה, לשבר היצר הרע שרוצה להרע אחר כך נוסיף האהבה מהקדוש ברוך הוא על ישראל וזהו תקיעה בסוף:

או יבואר, תקיעה שברים תרועה תקיעה, כי הרמב"ן הקדוש כתב על התורה שקללות שבתורת כהנים הוא רומז על חורבן בית ראשון וקללות שבמשנה תורה על חורבן בית שני. ובאמת מאתו יתברך לא תצא הרע חס ושלום, רק כונת חורבן בית ראשון לבנות ישראל בית שני וכן חורבן בית שני כדי לבנות בית לעתיד אם ירצה השם ביתר שאת והדר. וזהו תקיעה ראשונה על האהבה ראשונה שהוא בית ראשון שברים תרועה כל ב' חרבנות. וזהו שרמזו רבותינו ז"ל (ר"ה לג:) גנוחי גנח ילולי יולל תקיעה בסוף רומז על בית העתיד אם ירצה השם ביותר הוד והדר:

בגמרא אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. (ר"ה לד:) דהנה הוא יתברך הוא מושל במדת מלכותו אבל גם הצדיקים הם מלכים שהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה והצדיק מבטל, ואם כן הכנסת ישראל הם משפיעין במדת מלכות והם מתנהגים בבחינה של מלכות וכפי שהם רוצים הם מתנהגים ומושלין בבחינת מלכות. וזה שכתוב (דברים לג, ה) ויהי בישורון מלך, רוצה לומר בתוך ישורון הם הכנסת ישראל שם יש בחינה של מלך, והנה ידוע דבחינת דכר הוא משפיע, ובחינת נוקבא הוא מקבל. וזה שאמר אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, רוצה לומר שתגיעו לבחינה של מלכיות שתשפיעו למלכות שלי שעל ידי הצדיקים כפי חפצם ורצונם יתנהגו המדות מלכות. וכן זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם, רוצה לומר שתעלו בבחינת דכר שתשפיעו למעלה. והנה הצדיק יכול לבטל כשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה לרעה חס ושלום אז יכול הצדיק לבטלה אבל אם הקדוש ברוך הוא גוזר לטובה על כנסת ישראל בזה אין יכולת בשום אדם לבטל. וז"ש שהצדיק על ידי זכרונות עולה בבחינות דכר אימתי זה כשהוא לטובה. וזהו אמרו לפני, לפני הוא רצונו והוא לטובה כשהצדיק רוצה לבטל גזירת יתברך להמשיך טובה וחסד על ישראל:

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. (יומא פ"ח מ"ט) יובן על פי דאיתא בזוהר הקדוש מי קיימא לשאלה. ולהבין זה, כי ידוע מה שחכמי פלוסיפיא כתבו שבכל דבר יש כמות ומהות. רוצה לומר כמה הוא במספרו ומה הוא בערכו. ואיתא בגמרא (יומא פה:) לא כאברהם שאמר ואנכי עפר ואפרכו', אלא כמשה שאמר ונחנו מה, וידוע שעל הבורא יתברך לא יתכן לשאול מי הוא, כי אחדות הפשוט אין סוף ברוך הוא ומי ישיב על שאלה זו והנשמה הוא חלק אלוה ממעל והוא דוגמת קודשא בריך הוא כמו שמנו חכמינו ז"ל (ברכות י.) כמה דברים שהנשמה דומה להקדוש ברוך הוא. והנה כל נשמת ישראל יש להם אחדות גמור עליות שלהם הוא לאין ולא יתכן לשאול עליהם גם כן מי, כי הם באחדות הפשוט. וזהו שאמר משה ונחנו מה, דאנחנו מרומז על רבים אנחנו רבים ויש אחדות מה יכולין לשאול עליהם לשון מה. וידוע שיום הכפורים אינו מכפר רק עד שיכניס עצמו לגדר האי"ן שיאמר אני ומה שיש לי וכל הכוחות שלי הכל הוא להבורא יתברך ואז מדבק עצמו במדת אי"ן. ואפשר שזהו כוונת השתחויה של יום הכפורים של כהן גדול בקדשי קדשים שבשעה שהשתחוה היה מכוין שכל מה שיש בו הכל להבורא ברוך הוא ושם יחליפו כח. וזהו פירוש דברי ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים, פירוש במדריגה שהוא לפני מי אתם מטהרין, דהיינו שהוא למעלה ממדריגה מי שלא שייך לשאול שם מי דהיינו להבורא ברוך הוא ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, דהיינו כשאתם מדבקין בו אמן כן יהי רצון:

לבאר על מה כהן גדול בשאר ימות השנה שמש בבגדי זהב ובבגדי צבעונים, וביום הכפורים בפנים דוקא בבגדי לבן. הנה כתיב (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, הקדוש ברוך הוא ברא כל העולמות בדיבורו ובכל העולמות חיותו ובחיותו הם מתקיימות ואם חס ושלום יעבור העדר אפילו רגע אחת בלתי באפשרי כלל היה לכל העולמות להתקיים ונמצא כל העולמות קיימים בחיותו. והנה השפע אשר הבורא ברוך הוא משפיע לכל העולמות בעוד שהשפע אינו מתפשט בכל העולמות אז השפע הוא בלתי גוון וציור כלל וכשהשפע מתפשט בהעולמות אז השפע הוא בגוון וציור, דהיינו כשהשפע מתפשט בעולם השרפים אז השפע יש לה ציור ודמיון כדמיון עולם השרפים וכן לכל העולמות כשהשפע מתפשטת שם אז השפע יש לה ציור וגוון כדמיון העולם אשר מתפשט שם, דהיינו לדומם צומח חי אז השפע הוא בגוון דומם צומח חי ובחינה הזאת נקרא כלל ופרט, כי כשהשפע עדיין אינו מתפשט בעולמות אז השפע הוא כלל, כי הוא כלול מכל וכשהשפע מתפשטת בעולמות אז השפע נקרא פרט, כי כשהשפע כבר התפשט

בעולמות יש לו ציור וגוון כדמיון העולם אשר הוא פשטה שם, דהיינו למשל כשהשפע בעולם השרפים אז הוא בציור וגוון כדמיון עולם השרפים ואין ביכולתה יותר להשפיע רק לעולם השרפים וכן לכל העולמות. ועל בחינה הזאת רומז מה דאמרינן בגמרא כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. וזאת הבחינה הוא כשיש התעוררת מלעילא, אבל כשיש התעוררת מלתתא להשפיע אז הוא להיפך, כי באמת התעוררת מלתתא הוא רק על הפרט אבל השפע אשר הבורא יתברך משפיע על העולמות השפע ההוא נקרא כלל, כי היא כלולה מכל וכל ועל הבחינה הזאת אמרינן בגמרא פרט וכלל נעשה הכלל מוסיף על הפרט:

ועל דרך זה יתבאר, כי כהן גדול ביום הכפורים ממשיך השפע לכל העולמות והשפע הזאת בעוד שהוא בהמשכה שעדיין אינו מתפשט בעולמות כבר בארנו שהשפע הזאת הוא בלתי גוון כלל ועל זה רומז כהן גדול ביום הכפורים שהולך דוקא בבגדי לבן, הרמז על המשכת השפע אשר ממשיך ביום הכפורים שהוא בלתי גוון כלל ובשאר ימות השנה עבודתו היה רק לקיים השפע בעולמות וכאשר בארנו כשהשפע היא בעולמות אז השפע יש לה ציור וגוון ועל בחינה הזאת כהן גדול בשאר ימות השנה עבודתו היה בבגדי זהב ובבגדי צבעונים. והנה השפע עליונה קודם התפשטותה בעולם נקרא י"ב חיוורתא, כי השפע בא על העולמות מחמת עמו בית ישראל ואלו י"ב חיוורתא הם כנגד י"ב שבטי י"ה. וזאת הוא מרומז בתיבת אחד. החי"ת והדלי"ת, הם י"ב. והא', מורה על מקום אשר משם נמשך השפע ושם אלו הי"ב חיוורתא הם באחדות גמור. ועל זה רומז הא' של אחד, כי האל"ף הוא מקום המיחדים. וזה אמרינן בגמרא ובלבד שלא יאריך באל"ף, כי האל"ף הוא פלא ושם אין רשאין לדרוש. והנה נבאר השפע בזמן שכבר התפשט בהעולמות אז השפע הוא בבחינת דיבור, כי כאשר בארנו כשהשפע מתפשט בעולמות אז על השפעה הזאת רומז הקול, כי הקול עדיין לא בא בגבול והשפע קודם התפשטותו בעולמות הוא גם כן בלתי גבול, כי בראש השנה השפע עדיין בהמשכה ועדיין לא התפשט השפע בעולמות ועל זה רומז הקול תקיעתינו, כי התקיעה הוא קול בלא דיבור הרמז הוא להמשיך השפע אשר הוא בלתי גבול, כי כאשר בארנו שהקול הוא גם כן בלתי גבול:

וזה דאמרינן בגמרא (שקלים ו, ד) שלשה עשר שופרות היה במקדש, הרמז הוא י"ג קולות אשר הם י"ג חיוורתא והשלשה עשר הוא המיחדם כאשר בארנו. ועל זה הרמז מה דאמרינן בגמרא והיה כתוב עליהם תקלין חדתין עתיקין, כלומר חדתין, רומז על י"ב חיוורתא. ועתיקין, רומז על י"ג אשר שם היחוד, כי הוא מקום המיוחד אלו י"ב חיוורתא והוא המשפיע על שם עתיק יומין יתיב וכו' ותקלין, הוא רומז על משקל שכבר בא אל

המדה, כי תקלין הוא לשון משקל וכבר בא אל המדה וגבול, וכאשר השפע התפשט בעולמות אז השפע בא בגבול ובמדה. וזה דאמרינן במדרש פרשת תבא כשיכנוס אדם להתפלל אל יכנוס לפתח ראשון אלא יכנוס לפתח ולפנים מן הפתח, הרמז הוא לבל יכנוס לפתח ראשון שהוא י"ב חיוורתא אלא יכנוס לפתח ולפנים מן הפתח שהוא השלשה עשר אשר שם היחוד מן אלו הי"ב חיוורתא והוא למעלה מהם ודו"ק:

ענין הפרישה לכהן גדול קודם יום הכפורים שבעת ימים יתבאר על בחינה זו, כי יש שבע מדות חג"ת נהי"מ. המדה ראשונה היא גדולה ויש אדם חס ושלום פוגם במדה זו דהיינו שלקח גדולה לעצמו. ובאמת עיקר המדה הזאת אשר היא מורה על אהבה צריך לעבוד בה את הבורא ברוך הוא לאהוב אותו ועיקר הגדולה הוא לעבוד במדה הזאת את ה' ברוך הוא. וכהן גדול אשר צריך לעבוד העבודה ולכנוס לפני ולפנים בשביל כל ישראל לכפר עליהם צריך לתקן מקודם כל המדות, דהיינו באם חס ושלום פגם איזה אדם במדה גדולה כנ"ל אז כהן גדול ביום ראשון לפרישתו מתקן המדה הזאת ומעלה המדה הזאת לעבודת הקדוש ברוך הוא וכן מדת הגבורה אשר היא מורה על היראה באם חס ושלום פגם בה אדם הכהן הגדול ביום שני לפרישתו מתקן אותה, דהיינו להיות עיקר היראה מפני הברוך הוא וכן במדת התפארת דהעיקר המדה הזאת לעבוד את הבורא בכדי שיקוים בנו ישראל אשר בך אתפאר, ופסוק ישמח ה' במעשיו (תהלים קד, לא) ובאם חס ושלום פגם בה איזה אדם במדה זו, דהיינו שהתפאר עצמו במעלה שלו הכהן הגדול ביום השלישי לפרישתו מתקן אותה ומעלה המדה זאת להבורא ברוך הוא בכדי שיקויים בנו ישראל אשר בך אתפאר, וכן במדת הנצח, כי עיקר המדה זו לעבוד בה את הבורא, דהיינו להרגיז היצר טוב על היצר הרע ולנצח אותו ובאם חס ושלום פגם בה איזה אדם לעשות נצחון גשמי אז כהן גדול ביום רביעי לפרישתו מתקן אותה, וכן מדת ההוד באם חס ושלום פגם בה איזה אדם הכהן הגדול ביום חמישי לפרישתו מתקן אותה, וכן מדת היסוד שהוא מורה על התקשרות שעיקר המדה הזאת לעבוד בה את הבורא ברוך הוא להיות קשור ודבוק בעבדות שלו ובתורה ומצות ולא להתקשר עצמו לשום תאוה גשמיות ובאם חס ושלום פגם בה איזה אדם הכהן הגדול ביום ששי לפרישתו מתקן אותה. וכן מדת מלכות כהן גדול ביום שביעי לפרישתו מתקן אותה באם חס ושלום פגם בה איזה אדם. וזה שכתוב (דהי"א כט, יא) לך ה' הגדולה כו', ועל פי זה יבואר הגמרא (יומא ט.) ללשכת פרהדרין ומקשה בגמרא מאי פרהדרין כו' עיין שם, ובו יבואר הפסוק (ישעיה מ, לא) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, כי האדם צריך

להעלות על מחשבתו תמיד שבכל רגע ורגע הבורא ברוך הוא ברוב חסדיו וברוב רחמיו נותן לו חיות חדש וכל רגע ורגע הבורא ברוך הוא מחדשו:

וזהו דאמרינן בגמרא כל הנשמה כו' (תהלים קנ, ו) על כל נשימה ונשימה תהלל יה, דהיינו שבכל רגע הנשמה רוצה לצאת ממנו והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו בכל רגע ורגע משגיח על האדם ומרחם עליו ואינו מניח להנשמה לצאת ממנו. ונמצא לפי זה כשאדם מעלה על מחשבתו תמיד הבחינה הזאת הוא בכל רגע ורגע בריה חדשה ויש לו התלהבות לעבודת הבורא ברוך הוא, כי לדבר החדש והמחודש יש התלהבות וכיון שהוא נעשה בכל רגע ורגע מחודש יש לו התלהבות גדולה לעבודת הבורא ברוך הוא. ויש אדם שאינו מעלה על מחשבתו הבחינה אמיתיית הזאת ומעלה על מחשבתו שחס ושלום אין הקדוש ברוך הוא מחדשו בכל רגע ורגע ומעלה על מחשבתו כיון שברא אותו הקדוש ברוך הוא בתחילה שוב אינו מחדש אותו בכל רגע ורגע ולזה אין לו התלהבות לעבוד את הבורא ברוך הוא, כי דבר תמידי אין תענוג כלל ומחמת זה לפעמים נופל ממדריגתו ואחרי זה כשמתחיל לעבוד את הבורא יש לו התלהבות גדול:

וזהו פירוש הפסוק וקוי ה', שהקדוש ברוך הוא נותן להם בכל עת ובכל רגע כח חדש ובכל רגע ורגע הם מחליפים כח מהקדוש ברוך הוא. וזהו יחליפו כח, הפעולה הוא יעלו אבר, כי מלת אבר מורה על התלהבות וכן כתוב בכתבי האר"י ז"ל אלו שיש להם התלהבות כאלו שלפעמים הם נופלים ממדריגתם אז אחרי זה בא להם התלהבות. וזהו כנשרים, כי נשר הוא לשון נופל לשון אילן הנושר את פירותיו במשנה, וזהו כנשרים, הרצון אלו יש להם התלהבות תמיד ואין צריכין כלל ליפול ממדריגתם כיון שהוא על הבחינה זאת שהוא בכל רגע בריה חדשה. וזהו הפירוש בגמרא שבעת ימים כו' ללשכת פרהדרין ומפרש בגמרא למה נקרא שמה פרהדרין על שם שמחליפין כו'. ויש בכאן דקדוק, כי לפי זה הטעם אינו דבר טוב ולמה מכנה הלשכה זאת שיושב בו כהן גדול על זה השם. ונראה, כי לפי הנ"ל שכהן גדול צריך לתקן כל השבע מדות הנ"ל והאיך מתקן המדות הנ"ל כשמצייר במחשבתו שבכל עת ובכל רגע מקבלים כל העולמות ועולם התחתון חיות חדש מהבורא ברוך הוא ומחמת זה יש לו להבורא ברוך הוא אהבה גדולה ויראה גדולה לפני הבורא ברוך הוא וגודל התפארות שיתפאר עמו הבורא ברוך הוא בכל עת ושאר המדות הוא למעלה רק להבורא ברוך הוא:

וזהו פירוש הגמרא שבעת ימים, אלו שבעה מדות. שמפרישין כהן גדול מביתו, הרצון בזה הכהן הגדול מפריש עצמו מביתו זו גופו מן המדות הגשמיות מאהבה גשמיית ושאר מדות גשמיות להבורא ברוך הוא ובכל יום ויום משבעת הימים הוא מתקן מדה אחת

כנ"ל. ולכך ביום הכפורים בשעת הזיה היה מונה את אחת ואחת אחת ושתים כו', אחת בכל פעם לפי שביום הכפורים הוא מעלה כל המדות אלו השבע להבורא ברוך הוא אחת הוא הבורא ברוך הוא. ואחת, הוא מדה ראשונה שמעלה להבורא ברוך הוא וכן אחת, הוא הבורא ברוך הוא. ושתים שני המדות שמעלה אותם להבורא ברוך הוא. וכן אחת ושלש, כי אחת הוא מורה על אחדותו עד אחת ושבע הוא מדת מלכות בכל פעם הוא מזכיר אחת לעלות כל המדות לאחדות הבורא ברוך הוא לעבדו בכל המדות. וזהו הפירוש בגמרא ללשכת פרהדרין, כי מלת פרהדרין הוא מלשון חילוף כמו דאמרינן בגמרא מה פרהדרין הללו כו', הרמז בזה שהחליף המדות והעלה אותן מן הגשמיות לעבדות הבורא ברוך הוא:

אתה זוכר מעשה עולם פוקד כל יצורי קדם. ויבואר על דרך משל, אם התינוק מדבר איזה דבר חכמה האב מענג עצמו ומשתעשע עצמו בדיבורו של תינוק אפילו ששכל האב יותר גדול שאין להשיג אף על פי כן לאהבת האב לתינוק מחסר שכלו ומצמצם בשכל התינוק בכדי להתענג בו ולהשתעשע עמו ונמצא האב מחסר שכלו ואינו משגיח על שכלו אף על פי שהוא יותר גדול שאין להשיג מחסר שכלו ואינו חושב שכלו לאהבת התינוק. וזהו הרמז אתה זוכר מעשה עולם, הרמז שאתה זוכר מעשה עולם הטובות לעמו ישראל אף על פי שכנגד השם יתברך אינו חשוב כלום פוקד לשון חסרון מלשון ויפקד מקום דוד (שמואל א' כ, כה) פוקד ומחסר כל יצורי קדם, רמז על עולם האצילות כביכול עושה חסרון בו בכדי להתענג ולהשתעשע עם עמו ישראל:

עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. (תהלים מז, ו) יבואר על פי דאיתא בתיקונים בשעה שישראל תוקעים בשופר ה' הולך מכסא דין לכסא רחמים. וזהו הרמז עלה אלהים בתרועה ה' השם אלהים שמורה על דין יש לו עליה ה' בקול, רוצה לומר שנקרא ה' שמורה על רחמים בקול שופר בשעת תקיעת שופר:

* במסכת ראש השנה דף י"ז ע"א תנא דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך הוא המדה וכו', ענין זה יבואר על דרך מאמר במסכת שבת דף ע"ז ע"ב על שאלת מאי טעמא הני עיזי מסגי ברישא, א"ל כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא כמו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר וכו'. הנה ידוע בכתבי האריז"ל על פסוק ויהי ערב וכו', בענין בריאות העולמות שהיה על ידי בחינת הצמצום כי אם לא היה בחינת הצמצום לא היו העולמות יכולים להיות בבחינת גבול ומדה, כי כמו שהבורא ברוך הוא הוא אין סוף ובלי גבול כן היה העולמות גם כן בלי גבול ותכלית לכן הוכרח להיות בחינת הצמצום וכו', כדי שיוכל להיות התהוית העולמות בבחינת גבול ותכלית ובחינת הצמצום הזה נקרא בחינת ערב

כמו שכתוב ויהי ערב, הצמצום והסתלקות האור וכו', ואחר כך ויהי בקר, שהוא בחינת המשכות האור שעל ידי בחינת קו וחוט שהוא שרש לבריאות העולמות כמו שידוע כל זה היטיב למעיין בכתבי האריז"ל. והנה בהשתלשלות העולמות ריבוי רבבות מדריגות מדריגה אחר מדריגה כל מה שנשתלשל יותר למטה יותר בא בבחינת גבול וצמצום עד שבעולם העשיה יש לו בחינת נפרד מאלקות ויניקות החיצונים כמו ע' שרים וכו', ומזה נשתלשל גם בבריאות האדם בחינת נפש הבהמיות יצר הרע שהוא התנגדות לנפש אלקים יצר הטוב. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צא:) על פסוק (בראשית ד, ז) לפתח חטאת רובץ, שמיד ביצירת האדם נתאכסן היצר הרע עמו לכן נעשה כמו טבע אצלו להתאוה תאות גשמיות לדברים חיצונים שהוא נגד רצון ה' עד אחר י"ג שנה אז נתגלה אצלו היצר טוב ואז יוכל בחינת נפש אלקות להתגבר על יצר הרע. והטעם לזה, כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא, כי השרש ומקור לזה הוא בחינת הצמצום והאור והצמצום הוא קודם להמשכות האור כנ"ל בפירוש ויהי ערב כו':

וזה שאמר דוד המלך עליו השלום הן בעון חוללתי, פירוש התחלת בריאותי הוא בעון, פירוש עם היצר הרע שנתחבר עם האדם תיכף ביום הלידה. ואחר כך אמר לב טהור ברא לי כו', כי ברישא חשוכא בחינת הצמצום הסתלקות אור האלקים, ואחר כך בחינת האור וכו'. לכן נשתלשל גם בבריאות האדם להיות גם כן באופן הזה בתחלה נברא עמו היצר הרע ואחר כך היצר טוב. וזהו כונת חכמינו ז"ל מאי טעמא עיזי מסגי בריש אימרא, פירוש למה ביצירות האדם נברא היצר הרע מקודם ליצר טוב, כי עז נקרא יצר הרע כמו שפירש"י על פסוק ושלח השעיר וכו', ואימרא נקרא יצר הטוב שהוא צאן קדשים. א"ל כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא, פירוש כי השרש ומקור השתלשלות זאת הוא בחינת הצמצום הראשון שקודם בחינת האור וכו', וכנ"ל. וזהו כונת תנא דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון, רוצה לומר כי שרש ומקור לזה הוא בחינת הצמצום שהוא לצורך בריאות העולמות שיהיה בבחינות גבול ומדה והבן:

* או יבואר מאמר תנא דבי ר' ישמעאל הנ"ל מעביר ראשון וכו', כי ידוע מאמר חכמינו ז"ל (קידושין מ.) כיון שעבר אדם עבירה ושנה נעשה לו כהיתר, ואם כן לפי זה יכול האדם להתנצל על פי הדין על העונות שעבר פעם שנית ושלישית שעליהם לא יהיה חייב מחמת שהיה נדמה לו כהיתר, כי אם היה נדמה לו כאיסור לא היה עובר כלל, רק על פעם ראשון אין לו התנצלות, כי בפעם הראשון היה נדמה לו כאיסור ואף על פי כן עבר וחייב מצד הדין. אמנם הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו הוא מוחל עונות הראשונים. וזהו כונת תנא דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון, רוצה לומר העון הראשון צריך הקדוש

ברוך הוא למחול ונמצא על העונות שעברו פעם שנית שלישית הם פטורים ממילא כי כך היא המדה, רוצה לומר שהדין נותן שיהיו פטורים, כי נדמה כהיתר כנ"ל:

* אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב. (הושע יד, ג) הנה ידוע שדבר קשה מאוד לעשות המצוה בשלימות ולהעלותה למעלה מעלה כראוי ונכון אם לא שהקדוש ברוך הוא עוזרו אבל עבירה בקל יכול לעשותה ולהעלותה להיות פוגם בעולמות ובאורות עליונים חס ושלום. וזהו כל תשא עון, כלומר העון הכל יכולים לעשותו ולהעלותו להיות פוגם למעלה. וקח טוב, פירוש אבל טוב, היינו המצוה צריך אתה ליקח להעלותה למעלה:

* או יבואר על דרך מאמר חכמינו ז"ל (שבת פח:) על פסוק (שיה"ש א, יד) אשכול הכופר, איש שהכל בו הוא יכפר בעדי. כי הנה על דרך משל, בשעה שהאב הוא משתעשע עם בנו הקטן אזי הוא מקבל תענוג אפילו מדבר שהוא נגד רצונו כאשר יעשה זאת בפעם אחר, היינו כמו בהחזקת זקנו או בשער ראשו אשר מתרעם עליו על זה. אך בשעת השעשועים הוא מקבל תענוג גם מזה. וכמו כן יובן, כי הנה בראש השנה הוא עת רצון וכאשר הזדונות יתהפכו לזכיות אזי יש להבורא ברוך הוא תענוג גדול. וזהו כל תשא עון, פירוש אתה שכל יכול תשא עון, רוצה לומר בידך להעלות העונות יתהפכו לזכיות אז וקח טוב, כלומר אזי תקבל תענוג גדול מזה והבן:

* בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. (תהלים צח, ו) נבוא לבאר על דרך משל ומליצה, למלך בשר ודם שנסע ליער גדול להשתעשע ולקבל תענוג מצידות חיות ועופות עד שבא לעמק היער ולא מצא את דרך המלך הנכון והישר לשוב לביתו וראה ביער אנשי כפרים ושאלום על הדרך ולא הכירו את המלך ולא ידעו מה להשיב לו, כי מעולם לא ידעו את דרך המלך הגדול הנכון והישר. עד שמצא איש חכם ונבון ושאלו על הדרך אז החכם הבין שהמלך הוא נזדעזע לאחוריו ושמע תיכף לרצונו ויראהו את הדרך, כי מרוב חכמתו ידע את דרך המלך הנכון והישר ויולך את המלך לבית המלוכה וישב אותו על כסא ממלכתו וימצא האיש ההוא חן בעיני המלך מאד וינשאהו מכל שרי המלוכה וילבוש את האיש ההוא בגדים יקרים ואת בגדיו צוה להכניס לבית גנזיו. ויהי אחרי ימים רבים חטא אותו איש להמלך ויקצוף עליו המלך ויצו לשריו היושבים ראשונה במלכות לשפוט אותו האיש כדין העובר על מצות המלך. ויצר להאיש מאד, כי ידע כי משפטו יהיה חרוץ לרע לו על דבר אשר חטא נגד המלך. ויפול לפני המלך ויבקש על נפשו ויתחנן לו שקודם שיצא דבר המשפט ימלא שאלתו בדבר אחד להלביש אותו בגדיו הראשונים שלו בשעה שהוליך את המלך מהיער וישא לו המלך לדבר ההוא. ויהי כאשר הלביש אותו האיש את הבגדים הנ"ל, זכר המלך את גודל החסד אשר עשה

עמו אותו האיש אשר החזיר אותו לבית המלוכה ויושיבהו על כסא ממלכתו ויכמרו רחמיו וימצא חן וחסד לפניו והעביר את חטאתו מלפניו והשיבו על כנו. הנה ככל המשל הנ"ל כמו כן אנחנו עמו בית ישראל בשעת מתן תורה אשר החזיר הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון שיקבלו את התורה ולא רצו ואנחנו עמו בית ישראל קבלנו את התורה בשמחה ותענוג גדול עד אשר קדמנו נעשה לנשמע וקבלנו עלינו עול מלכות שמים והמלכנו אותו למלך עלינו וקבלנו מצותיו ותורתו הקדושה. ועתה פשענו ומרדנו נגדו. ובראש השנה יראים אנחנו מיום הדין אשר בא במשפט על כל נעלם ולכל איש ואיש נקצב משפטו כפי מעשיו לכן אנחנו תוקעין בשופר ומלבישין אנחנו אותנו באותו הלבוש שהיה במתן תורה שקבלנו את התורה והמלכנו אותו בשופר כמו שכתוב (שמות יט, ט) ויהי קול השופר הולך וחזק מאד כו', והוא כדי שיזכור לנו מזה הזכות וימחול לנו על כל עונותינו ופשעינו ויפטרנו מן הדין ויכתבנו לאלתר לחיים ארוכים וטובים אמן כן יהי רצון:

* בגמרא דראש השנה (טז.) אמרינן למה תוקעין כו', אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין אלא כדי לערבב את השטן. ולהבין במה מערבבין השטן בתקיעות דמיושב ודמעומד. ונראה על פי מה דאיתא במדרש על פסוק (תהלים פב, א) אלהים נצב בעדת אל, בדת של ישראל עומד ובדת של אומות העולם יושב ולכן כשמוע תקיעות דמעומד יודע שהמשפט הוא של ישראל הוא מקטרג וכשמוע תקיעות דמיושב סובר שהמשפט הוא של אומות העולם ומתחיל להמליץ טוב ונעשה מקטיגור סניגור ולכן מערבבין אותו בזה:

* עוד במסכת הנ"ל (לב:) שאלו מלאכי השרת להקדוש ברוך הוא מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה אמר להם ספרי החיים כו'. ולכאורה יקשה אדרבה יותר מהראוי היה לומר שירה בעת ההוא בכדי לעורר חסדו הטוב. אמנם באמת על דרך משל, אדם המשבח את חבירו לא שייך לשבח אותו כי אם לאיש זולתו אשר לא מכיר את האיש ההוא אבל אם גם זולתו מכיר אותו האיש בכל המעלות לא שייך לשבח ולפאר לפניו כי גם לפניו נגלה כל המעלות. וכמו כן הנה ידוע בכל השנה כשישראל אומרים שירה למטה אזי כל העולמות ומלאכים אומרים שירה למעלה כידוע מאמר רבותינו ז"ל אין מלאכי השרת אומרים קדושה למעלה עד שישראל אומרים קדושה למטה, והטעם מפני שנשמות ישראל הם למעלה במדריגה ממלאכים וביכולתם להעלות במעלות המדריגות להשיג גדולות הבורא ברוך הוא יותר מהם ולכן נשמות ישראל ממשיכים התגלות אלקית בכל עולמות ומלאכים על ידי שירות והתשבחות ואזי גם המלאכים

משיגים גדולת הבורא ברוך הוא על ידי התגלות זאת. אבל בראש השנה שכל העולמות מתעלים למעלה מעלה ונגלה כבוד מלכותו בכל העולמות אזי אין מהצורך השירות והתשבחות. וזהו פירוש ספרי חיים, היינו שכולם עולים לפני ונמשך התגלות אלקית וכבוד מלכותו לכל לא שייך בעת ההוא לומר שירה, כי הכל יודעים ומכירים והבן:

* עוד יש טעם לומר והוא על דרך משל, בני המלך האהובים למלך מאד והם תמיד אצל המלך ויודעים ומשיגים היטב גדולת המלך ותמיד הם משבחים ומפארים את אביהם המלך כי רואים תמיד גדולת המלך. ולימים נתרחקו ממנו בדרך רחוקה ונתעו בדרך וידלו מאד והלכו חשוכים וקדרנית כי בלו הלבושים היקרים מהם וכל טוב המלך שהיה להם נחסר להם והם מלוכלכים בטיט חוצות עד אשר כמעט שכחו כל הטוב וגדולת המלך. ויהיה כאשר צר להם מאד שבו לבית המלך וכאשר באו לשער המלך ויראו את גדולת המלך והדר גאונו ויבשו ויכלמו מאד על רוע מעלליהם אשר הרחיקו מהמלך ולא היה להם דעת להשיג גדולות המלך ולפאר ולשבח אותו כמאז ומקדם, כי נכלמים מאד לפניו, כי מעשיהם הרעים ולבושיהם המלוכלכים נגד פניהם עדי אשר בקשו והתחננו על נפשם למחול על עונם ולהסיר מעליהם מלבושיהם המלוכלכים כי אין לבוא בשער המלך בלבוש שק, ולהלבישם בגדים נאים שיהיו ראוים לעמוד לפני המלך ולהטעימם מתענוגי המלך בכדי להשיב רוחם ויכמרו רחמי המלך על בניו הנעימים ויעש כן אז היה ביכולתם לראות פני המלך להשיג גדולתו ולשבח ולפאר אותו. וכמו כן מובן הנמשל, שאנחנו עמו בית ישראל הנקראים בנים למקום אשר עזבנו את ה' הלכנו למקום רחוק בדרך עקלתון וחטאנו ופשענו ומלוכלכים אנחנו על ידי העונות. והנה בראש השנה אנחנו שבים ומתעלים לפני הבורא ברוך הוא ודוה לבנו מאוד על חטאתינו ופשעינו נגד פניו ובושים ונכלמים אנחנו על אשר מלוכלכים אנחנו בעונותינו ואימה ויראה ופחד נופל עלינו מפני רוממות גדולתו והדר גאונו ומפני גודל הפחד אין בנו דעת להשיג גדולתו ולשבח ולפאר אותו כי מלוכלכים אנחנו בטיט חוצות על ידי עונותינו ומבקשים ומתחננים אנחנו להבורא ברוך הוא שימחול לנו על כל עונותינו ופשעינו ולהסיר המלבושים המלוכלכים והבורא ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו הוא מוחל לנו כי הוא חנון ומרבה לסלוח ורוח חדש מחדש בקרבינו בלב טהור לעבודתו אז ביכולתינו לעבוד עבודתו להשיג גדולתו ולומר לפניו שירות ותשבחות והבן:

* כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה. (תהלים מז, ב) יבואר על דרך משל, עבדי המלך האהובים למלך כאשר באים לפני המלך לבקש חפצם אז מגודל גדולות והתנשאות המלך נופל עליהם פחד לדבר לפני המלך, כי יראים אולי לא יוכלו לדבר

כראוי ויהיה פתחון פה להמקטרג להסטין עליהם, רק מבקשים רצונם וחפצם ברמז בעלמא והמלך ממלא שאלתם. כמו כן בראש השנה אשר אנחנו עמו בית ישראל מתעלים לפני הבורא ברוך הוא אזי אימה ויראה גדולה נופל עלינו אשר אנחנו יראים לדבר לפניו, כי אולי נהיה נכשלים חס ושלום באיזה דבר ויהיה פתחון פה להמקטרג להסטין לכן צועקים אנחנו בקול בלא דיבור, היינו בקול שופר שהוא קול פשוט צעקה רבה מעומק הלב והבורא ברוך הוא בוחן לבות ויודע נסתרות ממלא משאלותינו לטובה. וזהו כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה, היינו בראש השנה שבאים ומתעלים כולם לפני הבורא ברוך הוא מריעים בקול לבד בלי דיבור, כי יראים שלא יהיה פתחון פה להמקטרג והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו ממלא בקשת עמו בית ישראל לטובה והבן:

* אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי. יבואר על דרך משל, בעבד המלך אשר חטא נגד המלך ויבקש את המלך להעביר את חטאתו ויצו המלך אותו לאמר אתה בעצמך תשפוט ותדין אותך ואיך שיהיה משפטיך על פי הדין כן יקום ויתמרמר העבד על נפשו ויצעק צעקה גדולה ומרה שלא יעשה לו כן, כי ידע בנפשו שבודאי יתחייב על פי הדין שידין את עצמו והוא אינו יכול לעשות לפנים משורת הדין ויבקש את המלך ויתחנן לו שהוא ידין אותו כי מלך חנון ורחום הוא וכל יכול ובידו למחול את חטאתו לעשות לפנים משורת הדין. כמו כן אנחנו מבקשים אל תבוא במשפט עמנו, רוצה לומר שגם אנחנו נהיה גם כן שופטים אותנו כי לא יצדק כו', פירוש כי ידענו שעל פי הדין אנחנו חייבים ואין בידינו לעשות לפנים משורת הדין. רק אתה בעצמך תשפוט ותדין אותנו, כי רחום וחנון אתה ומרבה לסלוח וכל יכול לעשות עמנו חסד לפנים משורת הדין ולמחול על חטאתינו ופשעינו ברחמיך המרובים. וזהו כונת דוד המלך ע"ה (תהלים יז, ב) מלפניך משפטינו יצא עניך תחזינה משרים, כלומר שיצא משפטינו לפניך שלא תביט ותסתכל על משפטינו, כי לפי משפטינו בודאי אנחנו חייבים, רק בעצמך תשפוט ותדין אותנו ואז בודאי נהיה זכאים במשפט, כי עיניך תחזינה משרים, כי רחום וחנון ובידך לעשות לפנים משורת הדין למחול על עונותינו להשפיע לנו חיים וברכה וטובות וישועות ונחמות אמן כן יהי רצון:

וילך

וילך משה וידבר את כל הדברים האלה (דברים לא, א). יבואר על פי שאמרו חכמינו ז"ל פעמים היורד לפני התיבה ופעמים העובר לפני התיבה, כי הצדיק בשעה שמתפלל לפני השם יתברך צריך לדבק עצמו בהתיבות מהתפלה והתיבות הקדושות הם הם המנהיגים אותו. ויש צדיקים גדולים אשר הם למעלה ממדריגה זו אשר הם מנהיגים את התיבה

וזהו מדריגות משה שהוא בעלה דמטרוניתא כנאמר בזוהר הקדוש. וזהו היורד לפני התיבה שהתיבה מנהיג אותו והוא למטה מן התיבה. ויש צדיק העובר לפני התיבה שהוא מנהיג התיבה והוא למעלה מן התיבה. וזהו העובר לפני התיבה. וכאן שהיה סוף ימיו של משה ונסתם ממנו מעיין החכמה כמבואר במדרש והיה בבחינה הראשונה שהתיבה היה מנהיג אותו. וזהו וילך משה וידבר, הלך אל הדיבור שהתיבה היה למעלה ממנו. ובזה תבין דבר נפלא למה בשירת האזינו נביאות משה רבינו סתומה מאוד שלא מצינו כזאת בכל התורה. כי הענין כך הוא, שנבואת משה רבינו היה באספקלריא המאירה וכל הנביאים באספקלריא שאינה מאירה ולכך נבואתו של משה רבינו שהיה באספקלריא המאירה היה לו כח גדול שיאמר הדברים כמו שקבל מהשם יתברך בלי שום התלבשות בדרך משל וחידה, מה שאין כן שאר הנביאים שלא היה להם כח של משה רבינו היו צריכים להלביש נבואתם דרך משל וחידה כמו נבואות זכריה ושאר נביאים שסתומים מאד וזו נקרא אספקלריא שאינה מאירה. והנה קודם הסתלקותו של משה רבינו ע"ה ניטלה מסורת החכמה ממנו וניתנה ליהושע, ולכך שירת האזינו היא סתומה בדרך התלבשות:

האזינו

ויכתוב משה את דברי השירה הזאת על ספר עד תומם. דאמרו רבותינו ז"ל (פסחים פז:) לא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. דישראל מעלים הנצוצות הקדושות שבתוך האומות ועל ידי זה נוטלים מאתם כל הנצוצות. ולהכי נקרא דברי משה שאמר בפרשת האזינו שירה שרומז על שמחה, הגם שנאמר בו שישראל יהיו בגלות, אף על פי כן הגלות גופא הוא שמחה שיעלו ישראל נצוצות הקדושה מאתם ואז בכלות מאתם הקדושה ממילא יכלו. וזהו ויכתוב משה את דברי השירה הזאת, שנקרא שירה שמורה על השמחה הגם שנאמר בו גלות. לזה אמר עד תומם, פירוש שהגלות גורם להאומות כליה, כי ישראל מעלה מתוכם נצוצות הקדושה:

מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ישוב ירחמינו יכבוש עונותינו. (מיכה ז, יח-יט) ואיתא בגמרא (ר"ה יז.) על זה חד אמר נושא וחד אמר כובש, פירוש נושא העונות בכף מאזנים והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו מטה כלפי חסד, דהיינו שנושא הצד עבירות למעלה ואז מכריע ממילא הזכיות. וחד אמר כובש, דהיינו שכובש הכף של העבירות ואז ממילא הצד של מצות מכרעת למטה והיינו מטה כלפי חסד. והנה לכאורה יש לדקדק בפסוק הנ"ל מי אל

כמוך נושא עון, דהיינו שנושא העבירות למעלה ואחר כך אמר יכבוש עונותינו דהיינו שנושא המצות למעלה:

ונראה לתרץ דאיתא בגמרא ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא וכו', אלא ראשון לחשבון עונות. שלכאורה אין לו ביאור כאשר האריכו למעניתם המפרשים הקדמונים. והנראה, כי באמת נכון הדבר שבימים האלו מראש השנה עד יום הכפורים כל איש ואיש בודאי עיניו פקוחות על כל דרכיו לשוב אל ה' איש לפי שכלו יהולל ולפי מדריגתו מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו לשפוט הארץ כי קרוב יום ה' ומי יכול להצטדק בדין ומי הגבר אשר לא ירא ואיזהו נפש אשר לא תעונה, כי יבא להיות נשפט לפני שופט כל הארץ על כל מעשיו הלא החרד על דבר ה' יעשה במרום הר שכלו לתקן את אשר עוות והתשובה נקרא תשובה מיראה. ואחר יום הכפורים כשעוסקין במצות סוכה ולולב וד' מינים וצדקה כיד ה' הטובה בנדבה וחובה לעבוד את עבודת ה' בשמחה וטוב לב, אזי התשובה הזאת תשובה מאהבה. וידוע מאמר חכמינו ז"ל שעל ידי תשובה מיראה הזדונות נהפכו לשגגות ועל ידי תשובה מאהבה הזדונות נהפכו לזכיות כאשר איתא שם. והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו הרוצה בתקנות השבים לפניו באמת ובאהבה כאמור ולא תחפוץ במות המת כי אם בשובו מחטאיו וחיה. על כן בחג הזה שאנו באים לחסות בצל שדי על ידי מצות ומעשים טובים מאהבת השם יתברך אז מונה העונות לידע כמה מצות יהיה חילוף העונות, מה שאין כן עד סוכות דהוא מיראה אזי לא ימנה כלל שעדיין הם שגגות. אמנם בסוכות שאז הוא מאהבת השם אז השם יתברך מונה וסופר העונות כדי שיתהפכו לזכיות ויהיו מליצים טובים על ישראל. וזהו פירוש ראשון, הוא שנקרא החג הזה ראשון כי לו משפט להקרא ראשון על שיש בו מעלות חשבון העונות ואזי הוא משפיע לנו טובה וברכה כאשר רצונו יתברך להשפיע תמיד, כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה כו':

ונמצא בזה מכוון פסוק הנ"ל, דהיינו שידוע כל איש מישראל רוצה לחסות תחת כנפי השכינה תמיד וכמו שיסד הפייט הכל חפיצים ליראה את שמך, ומי מעכב שאור שבעיסה והנה באם שירחם ה' את שארית עמו ישראל ויסיר מהם היצר הרע אזי יהיה רצונם תמיד לירא מלפני השם יתברך בגין דהוא רב ושליט ושרשא לכל עלמין. והנה מובא בגמרא על שלשה הקדוש ברוך הוא מתחרט ואחד מהג' על היצר הרע. והנה בזה הטענה באנו לפני השם יתברך לאמר לפניו מה אשמים אנחנו על בגדינו ואשמותינו הלא אתה גרמת לנו מה פשענו ומה חטאנו לפניך סור נא מעלינו היצר הרע ואז בודאי נעבוד אותך ביראה ופחד תמיד וכשמוע הרחמן הגדול טענות בניו אז ירום רחמנותו

יתברך נושא את העונות למעלה מאתנו והמצות נשאר אצלינו להיותם מליץ יושר בעדינו להשפיע לנו רב טוב הצפון. וזהו שאמר הכתוב מי אל כמוך נושא עון, דהיינו מי אל גדול כה' אלהי ישראל אשר מתנהג במדותיו תמיד במדה טובה וישרה, דהיינו שהעונות נושא מאתנו למעלה למעלה ואז הזכיות נשאר אצלינו למליץ טוב בעדינו לפניו יתברך. וזהו שאמר הכתוב ישוב ירחמינו, דהיינו שהתשובה אשר הם עושים מאהבה אז היא גורמת שיכבוש עונותינו למטה והחטאים ישליך במצולת ים:

וזאת הברכה

ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן כו' מימינו אש דת למו (דברים לג, ב). דהנה לכאורה יקשה על מה דאיתא במדרש דהקדוש ברוך הוא חזר עם התורה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבל והשיבו לך מעמנו. וקשה הא ברשות השם יתברך היה שהגוים יקבלו את התורה. אך דבאמת השם יתברך עשה זה כדי לחבב את ישראל שעל ידי שיחזור על כל האומות ולא ירצו לקבל וזרע ישראל יקבלו אותה ועל ידי זה יתוסף אהבתו עליהם ועל ידי החזרה בא אהבה לישראל ועל ידי קבלת התורה מזו האהבה נתוסף שנאה על אומות העולם. וכן אמרו חכמינו ז"ל (שבת פט:) דלכך נקרא סיני שירדה שנאה לאומות העולם אך זה השנאה לא היה אלא אחר קבלת התורה אבל קודם הקבלה לא היה עדיין שנאה לאומות העולם. וידוע דאהבה נקרא ימין וזהו פירוש הכתוב ה' מסיני בא, רוצה לומר שהחזיר על כל אומה ולשון ולא קיבלו את התורה ועל ידי זה זרחה האהבה על ישראל. וזה שנאמר וזרח משעיר למו, רוצה לומר משעיר בא הזריחה על ישראל הופיע והבהיק אורו על ידי הר פארן. וזה שנאמר מימינו, רוצה לומר מחמת זה ניתוסף האהבה על ישראל שקיבלו את התורה אש דת למו בא על אומות העולם. אש, רוצה לומר השנאה והגבורות:

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע כו' (דברים לג, כט). הענין הוא, דאסור להתגאות רק זה מותר שלא לירא משום דבר להתגאות שיש לו פטרון אביו שבשמים ואפשר על זה רמזו חכמינו ז"ל (סוטה ה.) שמיני שבשמיני מותר ועל ידי זה הורג הקליפות. וזה שאמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע כו'. ואשר חרב גאותך, רוצה לומר דזה הגאוה שאתה יודע שהשם יתברך מגן עזריך הוא לך חרב שעל ידי זה תהרוג אותם. ואתה על במותימו תדרוך, כלומר על ידי גאוה שלך הקליפות שמכונה בשם במה לשון גבהות תדרוך, דעל ידי גאותם תהרוג אותם דהם מתגאים בעצמם ולא בהשם יתברך:

סליק ספר דברים

ליקוטים

(שייך לפרשת בראשית) בראשית ברא אלהים. יש לומר, דהנה אין סוף ברוך הוא הוא קדמון לכל הקדומים וממנו נתהוה הכל כל הנמצאים מתהום ארעא עד רום רקיע עליון. לכאורה יש לחקור אם הנמצאים הם כמוסים וכלולים בו, אם כן הם גם כן קדומים. ובאמת זה אינו, דהלא כל העולמות הם מחודשים, ואם נימא דהם אינם בתוך האין סוף, אם כן מאין באו למציאות וממה נתהוו. אך שורש הדבר הוא, דמתחילה עלה ברצונו הפשוט והאציל מעצמו כח אחד אשר מכח הלזו יתבנה העולם ויתפשטו כל העולמות דהם אהבה והיראה והתפארות והאמונה והתקשרות והממלכה, ואחר כך כשנאצל כח הנ"ל שוב הוציא מכח הנ"ל לפועל שיבא הדבר לידי גילוי שיתגלו כל העולמות ונמצא כח הראשון שנאצל הוא דבוק וקשור באין סוף. ובספר הרמב"ן, קורא לכח הנ"ל היולי, אשר בכח הלזו נכלל כל הצורות ולכך נקרא זה הכח אצילות שהוא מלשון אצלו ה' דכח הנ"ל הוא קרוב אצלו יתברך. ואחר כך מה שנברא הכח להוציא מכח הראשון אל הפועל הוא בחינת בריאה ואחר כך בא לכלל העשיה דהוא תיקון גמור של הדבר דהוא בחינות מלכות. וזהו שאמר הכתוב בראשית ברא אלהים, רצה לומר ראשית הבריאה אשר נברא הוא שם אלהים דשם הוי"ה זה היה קודם שבא הכל:

אבל שם אלהים דהוא מורה על שהוא תקיף ובעל היכולת כולם נתהוה שהאציל הכח הראשון הנ"ל זהו בחינת אלהים. וזה שהאציל ראשונה ואז עדיין לא יצאו כל העולמות מכח אל הפועל אז בעת ההוא והארץ היתה תוהו ובוהו, ואחר כך כתיב ויאמר אלהים יהי אור, וכדומה דמכח הזה יצא אחר כך הכח אל הפועל:

ונראה לבאר למה נקרא הוי"ה, כי השם יתברך הוא המהוה את כל העולמות וממנו נמצא הכל, רק שהוויתו נסתר מעין כל ומה שבא לתוך העולמות הוא דרך צמצום ונמצא הוויתו נסתר מעין כל חי. וזהו הוי"ה, כלומר יו"ד הוה, כי על פי חכמת הדקדוק יו"ד מורה על נסתר כמו יפעול יפקוד. וזהו הוי"ה בכתיבתו, כלומר הוה נסתר, ונסתר מורה על יו"ד משם הוי"ה, והו"ה של הוי"ה הוא אותיות הוה, כלומר ההו"ה מן הנסתר:

(שייך לפרשת לך לך) וילך למסעיו. בחזירתו פרע הקפותיו. הכוונה, דהנה כשהצדיק עובר באיזה מקום אז עושה רשימה במקום שהכניס לתוכה הקדושה אך כשחוזר פעם שני אל אותו המקום אז מביא התגלות אל הרשימה שהכניס שם. וזה שאמר בחזירתו כשהלך אברהם פעם שנית אל אותן המקומות שהיה בתחילה אז פרע, רוצה לומר התגלה הקפותיו מה שהקיף בתחילה אותם והדביק אותם בקדושה בפעם ראשון ובפעם שנית הביא אותו אל התגלות, כי פרע לשון התגלות מלשון כי פרעה אהרן:

(שייך לפרשת וירא) וירא אליו ה' באלוני ממרא. ופירש רש"י על שנתן לו עצה על המילה, וקשה מה ענין ממרא ליתן עצה לאברהם אבינו על המילה. ונראה, שיש שני חוטאים אחד חס ושלום בפועל רחמנא ליצלן, ועוד יש בעלי תשובה הלא המה קדושי עליון אשר בכל יום אור זרוע לצדיק ונראה לו כאלו יום אתמול כי יעבור חטא חס ושלום, כי התגלות של היום ההוא בעבדות ה' הוא מתחזק יותר מיום של אתמול לכן בכל יום הוא עושה תשובה על יום אתמול. אבל אותו חטא הוא שוגג, כי ביום אתמול לא היה לו התגלות של היום וזה סוד זדונות נעשות כשגגות. ומזה יש להבין סוד מה שצוה ה' במועדים ובראשי חדשים להביא שעיר חטאת על טומאת מקדש וקדשיו מפני שהבהירות אז ביותר אור זרוע לצדיק, ומתחרט על יום אתמול ומביאין חטאת על טומאת מקדש וקדשיו, פירוש על שלא היה לו הקדושה ביותר ולא השיג ביום אתמול לעבוד ה' כהיום ומי כהחכם ויודע פשר דבר לעלות במסילות התשובה כאותן אשר הלכו חושך ולא אור ונתקרבו לעבדות ה' ונוגה להם כאור בוקר. ואברהם אבינו כאשר מל את עצמו בוודאי האירו לו גבהי שמים ועולמות עליונים בהסרת הערלה מנפש הקדושה ואז האיר ממזרח צדק והבהירות נתגלה לו שעד עתה לא השיג בהיות נפשו לא מלה לכן חזר בתשובה על ימים הראשונים. וממרא, היינו שהיה רחוק מה' ונתקרב הוא נתן לו עצה על המילה, פירוש על ההתגלות מה שתתגלה על ידי המילה מה שנעלם מאתו בימים הראשונים:

וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים. מאי כאשר צוה אותו אלהים בוודאי כן עשה. אך דרך כל הנביאים בשעת יחוד דבר ה' אליו היה אז בהירות יותר, מה שאין כן בשעת דבור דבר ה' נעלם מהם אותו הבהירות הראשון כמו שהיה להם בשעת ציווי, אבל אברהם אבינו עשה המצוה באותו ההתלהבות ובאותו הבהירות כמו שהיה בשעת הדיבור אליו ה' וזהו כאשר צוה אותו אלהים:

ויעש משתה ביום הגמל את יצחק. כי תענוג הצדיקים אשר המה שרידי ה' לעשות רצון קונם כדי שיוכל ה' להיטיב להם שזהו תענוג השם יתברך כשיוכל להשפיע רב טוב ושלום וחיים לישראל עמו על ידי הצדיק, כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק כו'. זה סוד הגמל, כמאמר רבותינו ז"ל ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק. וזה היה שמחת אברהם שיתמלא רצון הבורא ברוך הוא בזה שיגמול חסדו לזרע אברהם יצחק ויעקב:

(שייך לפרשת וישלח) מי לך כל המחנה הזה כו' ויאמר למצוא חן בעיני אדוני. עיין בבעל הטורים, כי יעקב לקח לעצמו עולם הבא ולעשו עולם הזה. והגם שאנו רואים כי יש בישראל גם כן עשירים, אמנם כל העשירים כולם הם מלאים יגון ואנחה כאשר אנו רואים בחוש העין ואין להם עולם הזה. אמנם אותם העשירים העובדים את בוראם מתוך

עושרם יש להם תענוג מתוך עושרם, כי עולם הזה שבא מן עולם הבא את זה לקח יעקב. וזהו למצוא חן בעיני אדוני, כי אדוני סתם הוא השכינה:

(שייך לפרשת וישב) ויהי בעת לדתה ויתן יד ויהי כמשיב ידו ואחר יצא אחיו ויקרא שמו זרח. נראה לפרש בעזרת השם על דרך זה כי ידוע כשהקדוש ברוך הוא נותן לאדם אתערותא דלעילא נותן מיד כשיולד ואחר כך כשאדם יתגדל אזי מסיר הקדוש ברוך הוא ממנו האתערותא דלעילא ונעשה כמו מחיצה בינו ובין התעוררת מלעילא ונשאר רק רשימה בעלמא והוא היד, כי באם שיהיה לאדם התערותא דלעילא מאז ועד עתה אזי לא היה לאדם בחירה והקדוש ברוך הוא רוצה שיהיה לאדם הבחירה ויבחר לו הטוב משום זה מסיר הקדוש ברוך הוא האתערותא בעצמה ונשאר רשימה, ואחר כך כשאדם מתדבק עצמו בעבודת הבורא ברוך הוא ועוזב הנאות עולם הזה ומדבק את עצמו באור החיים הנצחיים אז הוא פורץ את המחיצה ומדבק במצות ובמעשים של התורה הקדושה ומתפלל תמיד באימה וביראה ומתמיד בלימודו הטוב ונותן צדקה, דהיינו תורה ותפלה וצדקה והקדוש ברוך הוא נותן לו טובות וברכות וזריחה גדולה. וזהו פירוש הפסוק ויהי בעת לידתה, כלומר בעת שיולד האדם אז נותן הקדוש ברוך הוא האתערותא דלעילא, ואחר כך מסיר הקדוש ברוך הוא מחמת הטעם שכתבנו ונשאר כמו מחיצה רק רשימה דהוא נקרא יד. וזהו פירוש ויתן יד. ואחר כך כשאדם מתגבר את עצמו לעבוד הבורא ברוך הוא ושוכח הבלי עולם הוא פורץ את המחיצה. וזהו ויקרא שמו פרץ, כי הוא פורץ את המחיצה. וידוע שהקדוש ברוך הוא נקרא אח לישראל שנאמר (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, ונמצא נותן לו הקדוש ברוך הוא טובה וזריחה גדולה. וזהו ואחר יצא אחיו, דהיינו הקדוש ברוך הוא ויקרא שמו זרח כנ"ל:

(שייך לחנוכה) הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים כו' שעשית כו'. על ידי כהניך הקדושים הנרות הללו כו', ואין לנו רשות להשתמש בהם כו'. דהנה איתא בגמרא חזקיהו אמר אני אישן והשם יתברך ילחום מלחמה. דהכלל הוא, אם אדם עושה במלחמה איזה סיוע על פי הטבע הוא אם הוא בבחינת מה שאצלו מעשיו כאין נחשב אז עשיותיו אינו גורע הנס ואם חס ושלום בדעתו שמעשיו פועלים איזה דבר חס ושלום אינו טובה כמו הבחירה ראשונה. והנה חשמונאי ובניו הגם שהם עשאו איזה דבר על פי הטבע היו הם בבחינת מה דחשמונאי ובניו היו סוד תורה שבעל פה, כי מהם התחילו שמאי והלל שמעיה ואבטליון וכמו שמשה רבינו היה תורה שבכתב ובבחינת מה כן הם היו סוד תורה שבעל פה בבחינת מה. והפרש יש כשאדם עושה פעולתו ונחשב בעיניו פעולתו אזי רשאי להנות ואם אינו נחשב פעולתו רק בבחינת מה אזי כולו קודש

ואינו רשאי להנות. וזהו פירוש הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים כו', על ידי כהניך הקדושים והם היו בבחינת מה לפיכך אינו רשאי להשתמש בהם כי כולו קודש:

(שייך לפרשת מקץ) למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח. וכתוב במדרש (ב"ר צא) על זה מעולם לא דיבר יעקב לבטלה. וזה שכתוב למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור, הכלל הוא, כי כל מה שעשו האבות עשו רושם לבניהם. אברהם, עשה הרושם ד' הגליות לנצח אותם ונמצא כל מה שדברו האבות הוא רשימה לבניהם. והנה כל מה שישראל עושים ומדברים לטובה עושים רושם למעלה, אך אם ישראל מדברים לפעמים דיבור שאינו טוב עושה הקדוש ברוך הוא לטובות ישראל שהדיבור של ישראל שאינו לטובה שלא יעשה רושם למעלה. לזה יעקב אמר כאן למה הרעותם כו', הלא באמת אין לאדם לומר זה למה עשית כך הלא יש לאדם לומר על כל מה שעשה גם זו לטובה ובדיבור זה שאמר יעקב עשה רושם לבניו כמו שדבריו לא עשו רושם כמו כן לא יעשה רושם הדיבורים של ישראל זה שמדברים איזה דבר לא טוב. וזה מעולם לא דיבר יעקב לבטלה, כלומד שאפילו בזה הדיבור שאמר למה הרעותם כו', לא היה לבטלה ועשה בזה רושם לבניו כנ"ל. וזה שכתוב במדרש למה תאמר יעקב, כלומר למה אמר יעקב זה הדיבור נסתרה דרכי, זה שהוא דרכי ואינו דרך ה' יהיה נסתר מה' ושלא יעשו רושם למעלה:

(שייך לפרשת שמות) ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. עיין פירוש רש"י. ויש לפרש, דהנה הכלל כשאדם עושה איזה דבר גשמי יהיה כונתו לעבודת השם יתברך. דהיינו בשעת חרישה וקצירה יהיה כונתו שחורש וקוצר שמזה יהיה לו מאכל אשר יאכל ויוכל לעסוק בתורה ובעבדות השם ובחינה זה נקרא אהיה אשר אהיה, דהיינו שאחר החרישה והקצירה יאכל ואחר כך יעבוד השם בזה ובשעה שעוסק בעבודות השם נקרא הוה וכשאוכל הוא בבחינת אהיה פ"א, כי מזה האכילה יבוא לעבדות השם. לכן מתחילה אמר הקדוש ברוך הוא למשה אהיה אשר אהיה, כי כונתו היה כשיכנסו ישראל לארץ ואז יהיו עוסקים בחרישה וקצירה שזהו הוא בחינת אהיה אשר אהיה, ואחר כך אמר אהיה שלחני אליכם, כי תיכף כשיצאו ממצרים היו במדבר וירד להם המן ואז לא היו צריכים לחרישה וקצירה וזה הוא בחינת אהיה כנ"ל:

(שייך לפרשת בא) ובני ישראל עשו כדבר משה כו' וינצלו את מצרים. הנה בכל מקום כתיב ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה, הכלל, הדיבור והציווי שיצא מפי הקדוש ברוך הוא אל הנביא אזי הוא בבהירות גדול, רק האדם השומע מפי הנביא אזי אינו

בבהירות כאשר יצא מפי הגבורה. והנה משה רבינו קיבל הדיבור מפי הבורא וישראל שמעו ממנו ובעת ששמעו ממנו היה המצוה מאיר להם כאלו שמעו מפי הבורא לפי ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו כידוע ולכך בכל המצות כתיב ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה, בזה הבהירות שקיבל משה מפי הקדוש ברוך הוא. אבל כאן שנצלו את מצרים והיה זה עליית ניצוצות כמבואר בספרים. ובאמת בעליית ניצוצות צריך האדם לצמצם ולהשפיל עצמו במחשבת הניצוץ כדי להעלות אותו ולכך לא כתיב כאן רק בני ישראל עשו כדבר משה, כי אז לא היה להם בהירות:

(שייך לפרשת בהעלותך) בהעלותך את הנרות. והקשה הגמרא וכי לאורה הוא צריך, הלא כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו. והקשה התוספות מה מקשה מארבעים שנה, הלא תמיד אנו הולכים לאורו. והנראה, שהקדוש ברוך הוא מוליך אותנו על פי הטבע תמיד, רק בעת מ' שנה היה מוליך אותנו חוץ לטבע בעמוד אש כו', והכלל, שלשון אורה הוא לשון נקבה דבר המקבל מאור של השם יתברך והוא דרך הטבע. לכך מקשה הגמרא הלא כל ארבעים שנה לא הלכו אלא לאורו של השם יתברך בעצמו, היינו חוץ לטבע. וזהו וכי לאורה הוא צריך, היינו אורה דייקא דרך הטבע:

(שייך לפרשת פנחס) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל. נראה דהכלל הוא כך, דהנה לפעמים הקדוש ברוך הוא מגביה את הצדיק ואינו מודיע אותו הטעם ולפעמים מודיע אותו הטעם. נראה דלזה שאינו מודיע, כי אם היה מודיע אותו הטעם מחמת איזה דבר הוא מגביה אותו היה תמיד עושה דבר זה ויש עת שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בדבר זה. אבל זה שהקדוש ברוך הוא יודע שהוא אינו מכוין רק לעשות רצונו ואם יהיה עת שיצטרך לעשות להיפוך יעשה לזה הקדוש ברוך הוא מודיע אותו הטעם. והנה פנחס היה יודע שיפסיד הכהונה כשיהרוג את זמרי, כי כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, ואף על פי כן היה עושה בשביל רצון הקדוש ברוך הוא על כן הודיע אותו הטעם ואמר והיתה לו כו' תחת אשר קנא לאלהיו:

ויעש משה כאשר צוה ה' אותו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה כו'. והנראה, כי כאשר רוצה השם יתברך להרים לעשות אחד לראש מתחילה מרים אותו מאת כל כדי לעשות אותו לראש. וזהו גם כן (ב"ב עה.) פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, כי משה כל מה שעשה לעבודת השם היה יודע השורש והטעם הדבר כמו החמה המשפיע. ופני יהושע כפני לבנה, שלא היה כבחינת משה שלא היה יודע טעם כהלבנה המקבלת מהחמה. וזהו ויקח משה ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, היינו שהרים אותו מקודם שיהיה לפני כל, ואחר כך עשה אותו לראש:

וישלח יהושע שני אנשים מרגלים חרש לאמר (יהושע ב, א). כי כשהצדיק בא במקום אז מעורר אותו הרשימה אשר כבר היה במקום ההוא וכאן שהיה בארץ ישראל הרשימה מן המרגלים הראשונים רצה יהושע שלא לעורר הרשימה מהם. וזהו חרש, שיעשו עצמם חרשים שלא לשמוע הרשימה מן המרגלים ראשונים:

וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו ימינו כו'. (ישעיה נט, טז) יבואר על פי מאמר בזוהר הקדוש בפסוק היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז, ז) עיין שם ועל פי מאמר חכמינו ז"ל (ברכות יז.) מי מעכב כו', והקדוש ברוך הוא חפץ תמיד בטובת ישראל. וזהו וירא כי אין איש, כלומר הקדוש ברוך הוא שהוא נקרא אי"ן כמאמר הזוהר הקדוש מתלבש עצמו בבחינת איש, להיות לוחם מלחמות ישראל להושיע לבניו כנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, וישתומם כי אין מפגיע, כלומר אי"ן הוא הקדוש ברוך הוא מפגיע מבקש טובות ישראל, ועל ידי זה תושע לו ימינו:

ואכלתם אכול ושבוע כו'. (יואל ב, כו) הכלל, האדם מה שאוכל הוא כדי שיהיה לו כח לעבוד את ה' ועל ידי זה הוא מעלה הניצוץ אשר בתוך המאכל ההוא ואם חס ושלום אינו מעלה הניצוץ אשר בתוך המאכל אזי צריך הניצוץ ההוא אשר במאכל ההוא להיות מגולגל עד שיאכל אותו אדם בכוונה להעלות אותה ואז אין הניצוץ צריך להיות מגולגל עוד. וזהו הרמז ואכלתם אכול, בשעה שאתם אוכלים המאכל יהיה נאכל שלא יצרך להיות מגולגל עוד:

או יבואר ואכלתם אכול, כי זה הפסוק מורה על העתיד לבוא. ובמדרש מבואר לעתיד לבוא יאכלו ישראל מן כמו במדבר. והנה כל המאכלים יש להם כל אחד ואחד טעם עצמיות שלו, היינו לחם יש לו טעם עצמיות של לחם ובשר טעם בשר וכן שאר מאכלים כל אחד טעם עצמיות שלו בכח אבל המן לא היה לו טעם עצמיות שלו בכח, רק לפי כל אחד ממחשבת ישראל כך היה הטעם שלו ונמצא בשעת האכילה אז נעשה מאכל להיות לו טעם כפי מחשבת כל איש מישראל. וזהו הרמז ואכלתם אכול, בשעת אכילה כנ"ל, אז נעשה מאכל להיות לו טעם עצמיות בכח:

או יבואר, ואכלתם וכו', דעיקר אכילת אדם צריך להיות לו מחשבתו שיהיה לו כח לעבודת הבורא ברוך הוא בתורה ובתפלה, ואם כן זה האכילה הוא גופא עבודה כיון דלצורך עבודה הוא. אך באמת על כל פנים בשעת האכילה אינו עובד השם ואינו מועיל זה האכילה, רק אחר כך כשילמוד. אבל יש צדיקים אשר אכילתם בקדושה ובשעת אכילה יש להם מחשבות קדושות וגם אומרים תורה בשעת אכילתן, אם כן בשעת אכילתו עובד את הבורא ברוך הוא וזהו נקרא אכילה, מה שאין כן בחינה הקודמת

בשעת אכילה לא נקרא עדיין אכילה כיון שלא פעל בשעת מעשה רק אחר מעשה. וזהו ואכלתם אכול, רוצה לומר שתראו שבשעה שאתם אוכלים יהיה אכילה וזה אי אפשר כי אם לעסוק בתורה על השולחן:

או יבואר ואכלתם אכול וכו' והללתם את שם ה' אלהיכם, כמו שתרגם אונקלוס על פסוק (שמות כד, יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, והוו חדן בקורבניהון כו', ונמצא שמחויב להתענג בעבדות הבורא ברוך הוא כמו באכילה ושתיה. וזהו הרמז ואכלתם וכו', שתהא לכם תענוג בעבודת הבורא יתברך בשידות ותשבחות שמהללים את ה' כמו באכילה כדי שביעה שיש לנו תענוג כן יהיה התענוג בעת והללתם את שם ה' וכו':

או יבואר, ואכלתם אכול, הכלל, סעודת לויתן הוא מה שישראל אכלו כבר בסעודת שבת ויום טוב והכנסת אורחים ושאר סעודות מצוה זה המאכל יאכלו לעתיד. וזהו ואכלתם אכול, מה שכבר אכול:

או יבואר, ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם. נראה על פי הגמרא (ברכות לה:) הנהנה מעולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל את הקדוש ברוך הוא, נמצא כשאוכל בלא ברכה חלילה אכל מלאו דיליה והוא נהמא דכסופא אבל כשאוכל כדת בברכה הוה דיליה וזהו ואכלתם כו'. והללתם, היינו ברכה. ולא יבושו עמי, היינו שיאכלו בלא בושה, כי אין זה נהמא דכסופא:

או יבואר, ואכלתם אכול וכו', כי סעודות צדיקים לעתיד לבוא יהיה על שני בחינות, אחד, על פי פשוט סעודות ממש. ואחד, שישיגו ישראל סודות התורה והסעודות יהיה על רוחניות כמבואר בזוהר הקדוש. והנה שניהם אמת. האנשים אשר הם במדריגה קטנה שהתענוג שלהם מגשמיות להם יהיה הסעודה סעודה ממש. והצדיקים הגדולים אשר תענוג שלהם סודות התורה להם יהיה הסעודה כאשר ישיגו נפלאות מתורתו הקדושה. וזהו ואכלתם אכול ושבוע, לאנשים פשוטים. והללתם את שם ה', אלו האנשים אשר התענוג שלהם בהלל לה', להם יהיה התענוג אשר עשה עמכם להפליא שישיגו נפלאות מתורתו הקדושה:

או יאמר, ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא. ויבואר על דרך שמבואר בתנא דבי אליהו ובמדרש בשעה שיעשה הקדוש ברוך הוא סעודה גדולה של לויתן יביא הקדוש ברוך הוא את הרשעים לראות בטובתן של ישראל. ובאמת יש לדקדק למה זה יהיה דוקא בשעת סעודה. ונראה, כי הקדוש ברוך הוא ישלם שכר טוב לישראל בשני בחינות. שכר אחד, מתורה ומצות ותפלה ותפילין ושאר המצות שעשו ולמדו ישראל עם קדושו וסעודה גדולה הוא שכר טוב לישראל מה שאכלו משום

מצות הבורא עליהם, והיינו סעודות שבת ויום טוב והכנסת אורחים ונמצא על שאר המצות מה שהקדוש ברוך הוא יתן לישראל לא ירע בעיני רשעים כיון שהם לא עשו המצות. אבל על אכילה הלא הם אוכלים ושותים יותר מישראל זה ירע בעיניהם ויהיה להם עגמת נפש יותר ויותר לכך יביא הקדוש ברוך הוא את הרשעים לראות בשכר טוב של ישראל דוקא בשעת סעודה שהוא השכר על אכילתם לשם ה'. וזהו הרמז ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עמכם להפליא, כי הפליא הוא לשון הפרשה, כלומר אף על פי שאתם אוכלים כמו ישראל יעשה הקדוש ברוך הוא הפרשה לכם וישלם שכר טוב על אכילתכם ועל זה צריכים אתם להלל את ה':

או יבואר, ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא. כי תיקון חטא אדם הראשון ראוי היה על ידי הקדוש ברוך הוא לבד וטובות הבורא היה עליו להבדיל הטוב מן הדע. וזהו אשר עשה עמכם להפליא, מלשון הפרשה. וזהו פירוש המדרש (ב"ר יט) האשה אשר נתת עמדי כו' מן העץ ואוכל (בראשית ג, יב) אכלתי לא נאמר כו' ואוכל אוכל ואכלתי. זהו התיקון על האכילה שאכלתי ואוכל בשביל עבודת הבורא ברוך הוא זה התיקון. וזהו ואכלתם (אכול חסר):

שוש אשיש בה' כו' כי הלבישני כו' מעיל צדקה יעטני (ישעיה סא, י). על דרך אמרם ז"ל (ב"ב ט:) למה נמשלה התורה לשריון מה שריון כל קשקשת וקשקשת מצטרף לחשבון גדול. כך הצדקה של כל פרוטה ופרוטה מצטרף לחשבון גדול. על דרך משל, מי שנותן פרוטה לעני ומשלים לו שיעור חסרונו בזה הפרוטה אם כן על ידי הפרוטה זו מתעלה האדם הנותן ונחשב לו כאלו הוא נותן כל הסעודות והצטרכות להעני. וזהו (ישעיה מט, כא) מי ילד לי את אלה, כלומר מי ילד לי מצוה גדולה כזה במה שנתתי פרוטה לעני. וזהו הן על כפים חקותיך, במה שאתה נותן צדקה עם הכפים:

או יבואר, שוש אשיש בה'. הרצון בזה, שיש שמחה כשעובדים את הבורא ברוך הוא ויש עוד שמחה ששומח את עצמו במה ששמח בעבודת ה'. וזהו הרמז בפסוק שוש, יש לי שמחה במה שאני אשיש בה'. וזהו הרמז כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים (שבת קיח.) כי כששומח עצמו בעבודת ה' יש לו שמחה גם כן במה ששומח עצמו בעבודת ה' ויש עוד שמחה מזה השמחה במה ששומח עצמו בשמחת עבדות ה' ויש עוד שמחה מן השמחה. וזהו עד אין סוף, ולכן נותנין לו נחלה בלי מצרים:

למה עשה יהונתן עם דוד הסימן עם החיצים, הלא באמת לסוף ראה בעצמו יהונתן את דוד היה לו לומר תשובה בעל פה. ויבואר על פי דאמרינן בגמרא דפסחים דף ב (כתובות קד.) אהדריה קרע לאחוריה משום מוציא דבה כו'. ונמצא יהונתן היה ירא שמא

יצטרך לומר לדוד בשורה רעה ומוציא דבה כו', ולכך עשה הסימן כדי שלא יוציא דבר תקלה מפיו:

ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. (ישעיה כה, ט) הכלל הוא, כשהשם יתברך משפיע על אדם טובות יש אדם שיש לו תענוג מהטובה מחמת הדבר הנוגע לעצמו והבחינה הזאת נקרא אלהינו כביכול. ויש אדם שאין לו תענוג מהטובה כלל מחמת דבר הנוגע לעצמו, רק עיקר התענוג מחמת שהשכינה כביכול יש לה נחת כשמגיע טובות לעמו ישראל על דרך בצרתם לו צר. (שם סג, ט) והבחינה הזאת נקרא כביכול הוי"ה ברוך הוא, והבחינה הזאת הוא יותר גדול מהבחינה הראשונה שלא יהיה לו עיקר התענוג מהטובה מחמת הנוגע לעצמו, רק עיקר התענוג יהיה מחמת שהשכינה כביכול יש לה נחת רוח. וזה פירוש הפסוק הנה אלהינו זה קוינו לו, בתחלה יהיה התענוג מהטוב מחמת הבחינה הנקרא אלהינו כנ"ל וזהו ויושיענו. ואחר כך נבוא למדריגה גדולה מזו ואז יהיה עיקר התענוג השמחה מהטוב מחמת שמחת השכינה והבחינה הזאת נקרא כביכול הוי"ה. וזהו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, הרצון שעיקר השמחה מחמת הטוב יהיה אז על זו הבחינה מחמת שהשכינה כביכול יש לה נחת רוח מהטובה ההוא. וזהו בישועתו, כביכול הישועה שהוא הנחת רוח הוא לו כביכול:

ה' שמעתי שמעך יראתי. (חבקוק ג, ב) כלומר, אני שומע שאתה שומע תפלתי ובקשתי ולכן יראתי:

אנכי אנכי הוא מנחמכם. (ישעיה נא, יב) הכלל, כשהקדוש ברוך הוא משפיע על האדם והאדם יכול לקבל טובתו כי דרכו להשפיע תמיד חסד על ישראל כמאמר רבותינו ז"ל (פסחים קיב.) יותר מה שהעגל כו', זה הוא התענוג של הבורא ברוך הוא כשהברואים יכולים לקבל טובתו, כי אם חס ושלום הברואים אינם יכולים לקבל שפע טובתו אז הבורא כביכול אינו בשלימות כמאמר חכמינו ז"ל (חגיגה טו:) אם אדם בצער שכינה מה אומרת קלני וכו'. וכשהברואים יכולים לקבל השפע מהבורא אז כביכול יש בו שלימות ואין השתנות כלל. וזהו הרמז אנכי אנכי, מה שאנכי אנכי שאין בי שום השתנות זה הנחמה שלכם, כלומר שאז בודאי אתם יכולים לקבל השפע והטובה ואז בודאי אין בי שום השתנות. וזהו אנכי אנכי, זה שאנכי אנכי שאין בי שום השתנות זה מנחמכם, זהו בעצמו הנחמה שלכם:

וכל שעריך לאבני אקדח וכל גבוליך לאבני חפץ. (ישעיה נד, יב) דהכלל הוא, דאדם צריך להתפלל בהתלהבות גדול אך עכשיו בעונותינו הרבים יש לנו מוחין קטנים ואינן יכולים

להתחיל תיכף להתפלל בהתלהבות גדול, רק אחר כך באמצע הדיבורים בא אדם לידי חיות, מה שאין כן כשיבא משיח צדקינו במהרה בימינו אז יהיה כולם ידעו את ה' כמו שכתוב (ישעיה יא, ט) ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ואז נתחיל תיכף בהתלהבות ואש גדול. וזהו וכל שעריך כו', וכל גבוליך לאבני חפץ:

בהשפטו יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה. (תהלים קט, ז) יובן על פי הגמרא מסכת ראש השנה מלך וצבור מלך נכנס תחילה מקמי דליפוש חרון אף. ואיתא בגמרא אעשה לא מענישין אלא בעידן דריתחא. ותפלה הוא מצות עשה וכן הרמב"ם מונה התפלה במצות עשה. וזהו הרמז בפסוק בהשפטו, פירוש בהשפטו את העולם אז יצא רשע. פירוש המשפט של רשע יהיה לבסוף בעידן ריתחא. ותפלתו תהיה לחטאה, פירוש אף על גב דתפלה הוא מצות עשה, תהיה לחטאה לענוש עליו כיון שהוא עידן ריתחא:

שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל חסידים. (תהלים קמט, א) ובו יבואר הפסוק (ישעיה סו, כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה. ובו יבואר ותורה חדשה מאתי תצא. הכלל הוא, כי הבורא ברוך הוא ברא עלמא במדת אהבה ועל זה מרומז המצוה של פריקת משא ובמדת היראה שעל זה מרומז המצוה של מחיית עמלק. ומצות קן צפור מרומז על מדות התפארת שהוא מרומז על מדת רחמים. ונמצא צריך לעבוד את הבורא ברוך הוא עם התורה וחלילה לעבוד את הבורא ברוך הוא באיזה מדה שלא על פי תורה חס ושלום. והנה ידוע שמחלוקת בית שמאי ובית הלל הוא, כי בית שמאי היו מדת הדין, ובית הלל היו מדת הרחמים ומחמת זה תמיד הלכה כבית הלל, כי ראו חכמינו ז"ל שהעולם צריך למדת החסד לזאת קבעו הלכה כבית הלל כדי להתנהג העולם במדת החסד. ונמצא לפי זה בביאת הגואל במהרה בימינו יתגלה מדת בית שמאי, כי אז אין צריך העולם למדת החסד והדין יתהפך לרחמים ויהיה פסק הלכה כבית שמאי. וזהו תורה חדשה מאתי תצא, ולכאורה קשה האיך שייך לומר על התורה מלת חדשה, כי אין השתנות בתורה. ולפי דברינו יתכן, כי זה אין דבר חדש ממש, כי דברי בית שמאי כתובים בתורה שבעל פה עתה אך הפסק הלכה יהיה כבית שמאי, כי העיקר כמו שהאדם צריך להתנהג באיזה מדה כן הפסק הלכה גם כן בזה המדה ונמצא שהעיקר תלוי בבני ישראל כמו שאנו פסקינן הכא כן הקדוש ברוך הוא כביכול מתנהג בזה המדה עם בריותיו. וזהו פירוש שירו לה' שיר חדש, והאיך יכול להיות שיר חדש, אך מחמת שתהלתו בקהל חסידים, כשאנחנו מהללים אותו במדת החסד מעוררים מדת החסד וכן במדת הדין חס ושלום:

לבאר למה פני אריה ופני נשר שהם טמאים מחוקקים במרכבה עליונה. התירוץ הוא, כי אריה מרומז על הגבורה שכן אריה, בגמטריה גבורה, ונשר, מרמז על התפארת. ושור, מרומז על החסד. ובאמת מדת חסד הוא טוב למעלה ולמטה, כי מטה מורה שאדם עושה חסד לברואי ה' וזה טוב למטה ולמעלה. אבל מדת גבורה למטה הוא רע אבל למעלה הוא טוב לעלות אותו לעבדות הבורא ברוך הוא כדאמרינן בגמרא (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על היצר הרע. וכן מדת התפארת למטה הוא אינו טוב ולמעלה הוא טוב לעלות המדה הזאת שיקוים בו ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג) עד תפארת ישראל. נמצא למעלה הכל עבדות ה' הן במדת הגבורה והן במדת התפארת ולכך הם למעלה במרכבה עליונה ולכך פני אריה מימין, כי הצדיקים מהפכים מדת הדין לרחמים:

ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך. (תהלים סט, יד) הכלל, כמבואר בזוהר הקדוש האדם צריך לדבק בעת התפילה בצלותא דאבות. וזה מרמז ואני תפלתי, תפלה מורה על מדת אהבה, כי כשהאדם עובד במדת אהבה הוא דבוק במדת אברהם. ותפלה, הוא לשון התחברות מלשון נפתולי אלהים כו' (בראשית ל, ח) לך ה' עת רצון, הוא מדת יראה מדת יצחק אז צריך עת רצון, אבל כשאדם דבוק במדת אהבה אז תמיד הוא שעת רצון ובמדת היראה אז הוא צריך עת רצון, כי איך יבקש כשהוא עומד ביראה, כי מדת היראה הוא מרחוק כנאמר בפסוק (שמות כ, טו) וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, ואחר היראה השם יתברך משפיע לו שכל לבקש מבוקשתו. וזהו הרמז מרחוק ה' נראה לי ענני באמת ישעך זהו מדת יעקב על שם הפסוק (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב. וזה הרמז בפסוק (במדבר ו, כד) וידבר ה' כו' כה תברכו את בני ישראל יברכך ה' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

הוד והדר לפניו. (תהלים צו, ב) להבין מאי לפניו. ונראה, כי בתחילה הוא היראה אשר יש לאדם יראה מהבורא ברוך הוא והיראה אינו נקרא פנים כי הוא בוש להסתכל בפניו כי מחמת היראה הוא בוש להסתכל בפניו כמו ויירא מגשת אליו. (שמות לד, ל) ואחר היראה בא אהבה ואז הוא מסתכל בפניו. וזהו הרמז הוד והדר, כשבא לאהבת הבורא שהוא אחר היראה אז הוא לפניו, בפנים כביכול, כי היראה הוא באחור. וזהו הרמז וראית את אחורי (שם לג, כג):

ובאופן אחר נראה לבאר על דרך משל, כי אם מלך בשר ודם נותן מלבוש לאחד במתנה כשמחזיר הלבוש להמלך אינו דרך כבוד אבל בהקדוש ברוך הוא אינו כן כי הוא הנותן מתנה החיות לכל העולמות וכשהעולמות חוזרים לדבק חיותם בהבורא ברוך הוא אדרבה אחר זה מגיע להם חיותו ושפע חדש ממולא כל הטובות. וזהו הרמז הוד, זה

מדת הוד. והדר, מלשון חוזר לפניו לפני הבורא אם העולמות חוזרים לדבק חיותם אשר ניתן להם במתנה מהבורא ברוך הוא זהו ההוד שהם חוזרים מלאים כל טוב. וזהו לפניו, לפני הבורא ברוך הוא:

ובאופן אחר נראה לבאר, כי ידוע שהבורא ברוך הוא אין שום חיה ואופן ומלאך יכול להשיג מהותו רק לאהבת ישראל מצמצם עצמו וישראל עושים הצמצום בהבורא ברוך הוא ונמצא בזה שעושים הצמצום הם כביכול לפני ה' כמאמר בזוהר הקדוש לפני ה' תטהרו, לפני ה' דייקא. וזהו השמחה להבורא יתברך כשישראל עושים הצמצום כדי לקבל השפע מאתו כמאמר חכמינו ז"ל יותר מה שהעגל רוצה כו'. וזהו הרמז הוד והדר, אימת יש שמחה להבורא ברוך הוא כשהם במדריגה לפניו לעשות הצמצום לקבל מאתו יתברך:

כהניך ילבשו צדק וחסידך ירננו. (תהלים קלב, ט) עיין בזוהר הקדוש ולויך ירננו מבעיא ליה ע"ש דוד בדיחא כו'. וזהו שביקש בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך כו'. הכלל, כי יש שהקדוש ברוך הוא עושה דין ברשעים כדי להראות גבורתו ולירא מפניו והבחינה הזאת נקרא גבורה שבגבורה ויש שהקדוש ברוך הוא עושה דין ברשעים בכדי להראות חסדו לישראל עם קדושו. והבחינה הזאת נקרא חסד שבגבורה. ובאמת לוי הוא גבורה ולכן היה מרים קולו ברינון אבל כהן שהוא חסד כל מעשיו בחשאי. וזהו הרמז וחסידיך ירננו, הרננה שהוא דין יהיה מחסד שלו:

מי ימלל גבורת ה' ישמיע כל תהלתו אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. (תהלים קו, ב) ומפרש בגמרא (מגילה יח.) מי יכול למלל גבורת ה', מי שיכול להשמיע כל תהילתו. ויש לדקדק למה כפל הכתוב לומר כמו שאי אפשר למלל תהלתו כן אי אפשר למלל גבורתו. ונראה, דהנה יש אדם שמשפיע חסדים על עמו ישראל ויש אדם שמעורר את הגבורה על הרשעים. והנה החילוק מי שמעורר חסדים אין לו לירא כלל מעבירות שבידו כיון שמעורר חסד תמיד ומי שמעורר את הגבורה על הרשעים צריך לראות ולירא מעבירות שבידו שכיון שמעורר למעלה מדת גבורה כדי שלא יעורר חס ושלום גם כן עליו מדת גבורה ונמצא זה צריך להיות נקי מעבירות, וגם יש עוד תיקון לזה זה שמעורר מדת גבורה על הרשעים יתן צדקה באותו שעה ובזה שנותן הצדקה לעני ומרחם על העני מעורר על עצמו מדת רחמנות כמאמר חכמינו ז"ל (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות כו'. ובזה נכון סמיכות הפסוק אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, מחמת שהוא עושה הצדקה בכל עת יכול למלל גבורות ה', כי אינו מתירא ממה שמתעורר מדת הדין, כי במדת הצדקה הוא מעורר להיפוך מדת הרחמים ומבטל מדת הגבורה שמעורר. אבל זה

שמדבר תמיד דברים טובים על ישראל כדי שישפיע חסד לזה הוא אמר שיוכל להשפיע כל תהילתו, שתפלתו נקי מהחטא:

תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. (תהלים קב, א) יבואר, כי באמת יש שני בחינת מה שאדם מבקש מאת הבורא ברוך הוא ובפרט בימים הקדושים והנוראים בחינה אחד מה שהאדם מבקש בשביל טובתו מה שנוגע לעצמותו ועל זה מבואר בתקונים דצווחין להקדוש ברוך הוא בשביל טובתם. ואחד וזהו בחינת האמת מה שאדם מבקש, כי אנחנו נקראים בנים להקדוש ברוך הוא והוא נקרא אבינו ובאמת עיקר השמחה של אב מה שראה אצל בנו כל הטובות ונמצא זה מה שאנו מבקשים מאת הקדוש ברוך הוא כדי שישמח ה' במעשיו וכמאמר חכמינו ז"ל (חגיגה טו:) בזמן שהאדם בצער שכינה מה אומרת כו', וכשישראל הם בנחת אזי הקדוש ברוך הוא יש לו נחת מזה. ונמצא מה שאדם מבקש טובה וברכה עיקר מבוקשתו כדי שיהיה לו להקדוש ברוך הוא כביכול נחת. וזהו הרמז תפלה לעני כי יעטוף, יעטוף מלשון התלבשות שהוא מתלבש תפלתו. ולפני ה' ישפוך שיחו, שעיקר תפלתו לפני ה', כלומר בעד ה' כדי שיהיה לו להקדוש ברוך הוא נחת כשיהיה לו טוב. וזהו הרמז ברש"י והוא מאמר חכמינו ז"ל ויעבור ה' על פניו מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור כו', כל זמן שישראל יהיו בצער יעשו לפני כסדר הזה, כי באמת עיקר תפלת השליח צבור כדי להוציא את אחרים בתפילתו ולא בשביל עצמו. וזהו הרמז יעשו לפני כסדר הזה, עיקר בקשתם יהיה כתפלת השליח צבור שהוא על אחרים כן יבקשו העיקר רק כדי שיהיה לי נחת בפדות אותם מצער. וזהו הרמז יעשו לפני, כלומר בשבילי כסדר הזה:

אמרו חכמינו ז"ל על פסוק (משלי ח, ל) ואהיה שעשועים יום יום. התורה נברא אלפים שנה קודם בריאת העולם. הרמז, כי התורה מתחלת בבראשית שמרומז על חכמה כתרגום יונתן וירושלמי בראשית בחוכמתא, וגם מתחלת בב' שמרומז על בינה כמאמר חכמינו ז"ל אל"ף בי"ת אל"ף בינה. ועל שני מדות אלו רומז אות אל"ף כמבואר באיוב ואאלפך חכמה ואאלפך בינה, וזהו אלפים בשני אלפי"ן. וזהו הרמז בפסוק נוצר חסד לאלפים, היינו נוצר חסד למי שמדבק עצמו בתורה הקדושה. וזהו לאלפים, הוא התורה הרומז על שני אלפי"ם:

פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י"ה. זה השער לה' צדיקים יבואו בו. (תהלים קיח, יט) הכלל הוא, דהצדיק הוא תמיד קטן בעיני עצמו ותמיד הוא בעיני עצמו כאלו לא התחיל עדיין בעבודתו יתברך. וזהו עיקר עבודה שיהיה תמיד שפל בעיני עצמו כידוע. נמצא הצדיק תמיד מתפלל ומבקש מהשם יתברך שיפתח לו השם השער שבו יכנוס לעבוד

אותו וזהו עיקר העבודה. וזהו פירוש פתחו לי שערי צדק כו' זה השער לה' צדיקים יבואו בו, כלומר זהו עיקר העבודה:

ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור כו'. (משלי ד, יח) דהנה היצר הרע הוא אצל המון עם כמו בעל הבית רחמנא ליצלן אבל אצל הצדיק הוא כאורח, דהיינו שלפעמים מסית אותו לעבירה קטנה אבל הצדיק אינו שומע אליו. אך למה ברא הקדוש ברוך הוא שיסית לצדיק הוא על דרך שאמר הבעל שם טוב ז"ל ושבית שביו כו' (דברים כא, י) דהיינו שמזה לוקח הצדיק מוסר לעצמו, כי היצר הרע עושה זאת רק למען לקיים מצות בוראו שנברא לכך אם כן מהראוי שגם אנכי אקיים כל מצותיו יתברך בדחילו ורחימו ומזה יבוא להתלהבות גדול. וזהו פירוש ואורח צדיקים דהיינו היצר הרע שהוא אורח אצל צדיקים הוא כאור נוגה, דהיינו כדי שיביא את האדם להתלהבות ודו"ק:

ברבות צדיקים ישמח עם (משלי כט, ב) זה מרדכי, ובמשול רשע כו', זה המן כו'. ויבואר הפסוק (שמות יג, ב-ד) קדש לי כל בכור כו' ויאמר משה אל העם כו' בחודש האביב כו' כי בחוזק כו'. כי לכאורה הנס בבכורות ישראל לא היה ניכר מה שנשארים חיים, כי עיקר הנס מה שנהרגו בכורי מצרים. והנראה, דהנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין סז:) למה נקרא שמם כשפים שמכחישין כו', הכלל כי יש שני בחינות לשבר שונאי ישראל ולהרים קרן ישראל בחינה אחת לשבר הקליפה ועל ידי זה נתרומם קרן ישראל. ויש בחינה אחרת לרומם קרן ישראל וזהו הוא עיקר התחלה ועל ידי זה ממילא בא השפלה להשונאים. ובאמת אצל השם יתברך שדרכו להטיב העיקר הוא לרומם קרן ישראל וממילא בא השבר להשונאים בזה שמרומם קרן ישראל. וזה הוא ההתחלה אצל השם יתברך בטוב לרומם קרן ישראל ועל ידי זה ממילא בא השפלה להשונאים אבל הקליפה אינו יכול רק להרע:

וזה שאמר משה זכור כו' כי בחוזק יד כו' בחודש האביב, כי הכלל מבואר בעוללת אפרים, כי יש עיתים לטובה, דהיינו ימי ניסן כו' עיין שם. וזהו שאמר משה לישראל קדש לי כל בכור, ורמז להם שזה היה עיקר הנס בהטיב לבכורות ישראל וממילא בא השבר לבכורות מצרים. וזה כי בחוזק יד, דהיינו שמחזיקין השפע לא כמו הקליפה שמכחישין כו', אדרבה הקדושה מביא התחזקות להטוב וממילא בא כו'. והראיה לזה שהעיקר היה מן הטוב להשפיע טוב על בכורות ישראל וממילא הגיע השבר לבכורות מצרים. היום אתם יוצאים בחודש האביב, שהעת הוא לטובה. וזהו ברבות צדיקים, כלומר כאשר בא השפע מן הקדושה אז התעוררת הוא רק טוב כנ"ל וכאשר יש התעורדת למעלה מטוב אז כל העולם בשמחה, כי התעוררת ההוא מביא השמחה בעולם. וזהו ברבות צדיקים

ישמח עם ולא כן הקליפה שמכחישין נמצא מביא רק התעוררת הרע וזהו יאנח עם. וזהו כי יד על כס י"ה (שמות יז, טז) כי יד מורה נתינות השפע כמו יד נותנת, ועמלק הוא הקליפה למנוע השפע. וזהו כי יד על כס י"ה, המרכבה מן הכסא הוא יד להשפיע ולכך מלחמה לה' בעמלק, שהוא המרכבה למנוע השפע וזהו מלחמת עמלק:

הן גאלתי אתכם אחרית כראשית כו'. הן, הוא הצירוף מן אותיות יחידות ועשירית א' עם ט' יו"ד, ב' עם ח' גימטריא יו"ד, גימל עם זיי"ן גם כן יו"ד, נשאר אות ה' מן יחידית וכן מן אותיות עשירית לצרף למאה. יו"ד עם צ' גימטריא מאה, כ' עם פ' גם כן ק', וכן שאר אותיות. נשאר אות נו"ן שאין לו צירוף וב' אותיות הללו הם כנגד השכינה, כי אות ה' הוא ה"א אחרונה משם הויה ב"ה ונו"ן גם כן מרומז על השכינה כידוע, והיינו שעתה בגלות כביכול השכינה אין לה בן זוג. וזהו הן גאלתי, דהיינו ב' אותיות הללו שאין להם צירוף גאלתי אתכם ודו"ק:

עם זו יצרתי כו'. (ישעיה מג, כא) יבואר על פי דאיתא בתקונים מצה וחמץ אלין מסטרא דקדושה ואלין מסטרא דמסאבא דמפרישין בין ו' לז' ו' רומז על הקדוש ברוך הוא זיי"ן על כנסת ישראל זיין בת שבע כידוע ומבואר בזוהר הקדוש על פסוק לפני ה', לפני ה' דייקא כשישראל מבטלין הגזירה שנגזר חס ושלום מלמעלה לרעה וישראל בתפלתן מבטלין אז הם לפני ה'. ובאמת זה התענוג אצל הבורא ברוך הוא כמבואר ברבותינו ז"ל (פסחים קיט.) לא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם וכו', מדת הקדוש ברוך הוא מנצחין אותו והוא שמח ובשביל שמחה זו ברא העולם בשביל ישראל שינצחו אותו וכאשר הוא כסדר אז וא"ו לפני זיין וכאשר גובר רצון ישראל אז זיין לפני וא"ו. וזהו עם ז"ו זיי"ן לפני וא"ו. וזהו יצרתי בשביל זה בראתי את העולם כו'. וזהו עם ז"ו קנית:

אתה הוא ה' לבדך. (מלכים ב' יט, טו) הכלל, אתה הוא נוכח אך איך יכול האדם לומר אתה הוא ה' לבדך, אבל הכלל בכל דבר שאדם רואה כאשר יש לו עינים ישרות בדרכי ה' יכול להשיג כי יש עילות על כל העילות אשר אין להשיגו והוא נסתר ונעלם מכל הברואים זה יכול להשיג. וזה אתה הוא הוא נסתר שיכול להשיג, כי יש בורא עולם אשר אין להשיגו. והנה יש אי"ן ויש שכל אשר משיג ומסתכל באי"ן ויש שכל אשר משפיע שפע על העולמות, ועל מה הוא משפיע על שבע ספירות חג"ת כו', ופרה אדומה רומז על השכל אשר משפיע על העולמות מלשון פרה ורבה, שמשפיע על העולמות. והנה האי"ן מורה עליו שם ע"ב, כי שם אי אפשר להשיג. והוא נרמז בפסוק (תהלים יח, יב) ישית חושך סתרו, השם עבים ע"ב י"ם שאי אפשר להשיגו ומדה המשפיע שפע עליו מורה שם ס"ג. וזהו פרה מצותה בסג"ן, דהיינו ס"ג נו"ן, כי השכל המסתכל על האי"ן

עליו רומז ברעיא מהימנא פרשת פנחס אות כ' הפוכה קרנים למעלה כזה U, וכן על זה מורה נו"ן הפוכה אשר בפרשת ויהי בנסוע הארון. (במדבר י, לה) והנה כאשר אדם מדבר דיבורים יש צדיק אשר מדבר דיבורים למטה ויש צדיק אשר הדיבורים שלו ממשיכים אותו אל האי"ן. וזהו שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. וכן לכל הנביאים כאשר דברו נבואתם הדיבור ממשיך אותו אל האין ונקרא דעת לחבר אותו אל אי"ן. וזהו רומז בספר יצירה עשר ולא י"א שלא תאמר דעת הוא גם כן מהספירות, כי דעת הוא באי"ן ואין לחשבו בספירות ודו"ק:

הכלל, המשכיל מסתכל באי"ן ואחר כך אומר להשכל ועל זה מורה נקודת ציר"י ואף על גב שהמשכיל לומד להשכל נמצא הוא נקודת שב"א זה למעלה מזה. זה אינו מחמת שני טעמים. אחד, מטעם יותר מה שהעגל רוצה לינק פרה כו'. וטעם שני, כשהרב לומד לתלמיד מצמצם שכלו להיות שוה לשכל התלמיד לכך מורה על משכיל ושכל נקודת ציר"י, שני נקודת שוה. ונקודת שב"א, מורה על האומות נקודה זה למעלה מזה וזה תחת זה וזהו שב"א באש כנאמר (ישעיה א, טז) באש ה' נשפט את כל הגוים אבל על ישראל מורה נקודת ציר"י. ובאמת עד היכן מלמד המשכיל להשכל כפי שיוכלו נשמת ישראל לקבל כן המשכיל לומד להשכל והשכל נקרא בינה מבין דבר כו'. והנה נשמת ישראל היה מכריע בין שני הנקודות הנ"ל כנ"ל נמצא שיש עוד נקודה יושבת תחת שני הנקודת הנ"ל, דהיינו המכריע והם כנסת ישראל כפי שיוכלו לקבל כנ"ל. והיא נקודה סגו"ל, שלשה נקודות ועוד מורה על זה נקודת קוב"ץ, דהיינו שור"ק ג' נקודת באלכסון זה תחת זה נקודה תחתונה מה שישראל מקבלים השפע נקודה האמצעית הוא התענוג, כי השם יתברך יש לו תענוג בהשפעתו לישראל. ובאמת למה יש תענוג להשם יתברך בהשפעתו לישראל, כי השם יתברך הוא אבינו ואב יש לו תענוג כו' ועל זה מורה נקודה עליונה וזה ג' נקודת באלכסון, דהיינו אב ותענוג וישראל המקבלים השפע וזה שהוא באלכסון, כי צריך להסתכל באי"ן וכאשר מסתכל באי"ן מורה אלכסון ובאמת באי"ן הוא הכל בכח ולא בפועל נמצא אלו שלשה בחינות הנ"ל נקודת סגו"ל כנ"ל כאשר הם באי"ן הם באחדות והוא נקודת קמ"ץ וזהו אדם באל"ף נקודת קמץ ודו"ק:

גומל לאיש חסד כמפעלו יתן לרשע רע כרשעתו. הכלל, כשאדם עושה איזה מצוה, דהיינו שנותן צדקה לעני אז השם יתברך בשעה שדן זה האדם משלם לו שכר כפי הפעולה שעשה לעני אז בשעה ששוקלין זכיותיו של זה האדם בכף מאזנים מכריעין לצד זכות זה העני עם בני ביתו אשר זה האדם החיה אותם בצדקה שנתן לזה העני וכן שאר מצות שאדם עושה אז השם יתברך נותן זה הפעולה עם זה המצוה בכף המאזנים

להכריע לכף זכות. אבל כשאדם חס ושלום עובר עבירה אז השם יתברך ברוב רחמיו אינו משלם כי אם על עבירה עצמה ולא הפעולה חס ושלום שעשה. וזה הרמז גומל לאיש חסד כמפעלו יתן לרשע רע כרשעתו:

מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. (ישעיה כד, טז) כי יש אותיות מנצפ"ך ובאותיות אלו היה גאולה, דהיינו אות ך' אצל אברהם דהיינו לך לך, עיין זה בפרקי דר' אליעזר. וגאולה העתידה אם ירצה השם יהיה על ידי אות ץ' מן אותיות מנצפ"ך. וזהו מכנף הארץ, דהיינו מאלו הארבע אותיות מכנ"ף. זמירות שמענו, הגאולה שהיתה על ידי אותיות מכנף כבר שמענו. צבי, לשון תוחלת. לצדיק , להגאולה שיבא אם ירצה השם באות צדי"ק:

או יבואר, צבי לצדיק, רוצה ומקוה שיהיה צדיק אף על פי שלא השיג מדריגת הצדיק, אף על פי כן יש שירה:

אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם. (נחמיה ט, ז) כלומר בחר את אברהם שיכול לקיים את התורה. וזהו באברם יקיים את התורה המתחלת בב' וזהו ב' אברם:

אברכה את ה' בכל עת. (תהלים לד, ב) דיש עתים לטובה ויש עתים לרעה כמבואר בקהלת. ועד עתה סבר דוד המלך עליו השלום דאין לברך לה' רק בעתים שהם טוב, מה שאין כן בעתים דרעה האיך אפשר להלל איזה טובה מגיע מרעה שיהא ברע שבח השם יתברך. אמנם עתה בשנותו את טעמו לפני אבימלך ראה שמשגעון שהוא רעה לעין כל בא טובה שעל ידי כך ניצל מאכיש, אם כן ראה שבעת רעה יש גם כן בו טובה. ולכן אמר אז אברכה את ה' בכל עת, ואין שום עת גם העתים לרעה חס ושלום שלא אברכה לה' כיון שמהם גם כן בא טובה. וזה אמר תמיד תהלתו בפי, ואמר כיון שברעה יש גם כן טובה צפונה אם כן בה' תתהלל נפשי, פירוש הגם שדוד המלך ע"ה החזיק עצמו לשפל אמר עתה גם אני יכול להודות כיון שראיתי שבכל דבר שפל יש גם כן טובה. זהו בה' תתהלל נפשי, גם אני יכול להודות לה'. ישמעו ענוים וישמחו, על ידי זה שגם שמחזיקים עצמם לשפלים יראו שיש טובה בכל דבר שפל ואם כן הכל יודו לה' ועל ידי זה נמתקו הדינין באומרם שבכל צרתם לו צר, והדבר נוגע להשם יתברך. וזהו הביטו אליו ונהרו, שמביט הצרה אליו לומר שנוגע אליו ונהרו ועל ידי כן ונהרו נמתקו הדינים, כי מי עומד חס ושלום לצער השם יתברך ברוך הוא כביכול ועל ידי כך ופניהם אל יחפרו. וזה אמרו חכמינו ז"ל (ברכות נד.) בכל מדה ומדה שהוא מודד לך כו' הוי מודה לו, לו דייקא כנ"ל ועל ידי כך ימתקו הדינין:

גדולים מעשי ה'. (תהלים קיא, ב-ג) הצדיקים נקראים מעשי ה' שהם מעשה ידיו והם גם כן גדולים והראיה דרושים לכל חפציהם, שהם נדרשים מה' כל שהם חפצים והשם יתברך עושה רצונם, אם כן מוכח שהם גדולים. ועל ידי מה הם פועלים הוד והדר פעלו, שמחזירים עצמם לשרשם, דהיינו והדר פעלו, שהפעולה מעשה ידיו של השם יתברך הדר וחוזר לשרשו ופועלים על ידי זה וצדקתו עומדת לעד, על ידי הצדקה שעושים שמעוררים חסד למטה מתעורר חסד למעלה להשפיע על הארץ:

אוהבי ה' שנאו רע. (תהלים צז, י) מחמת שהם אוהבי השם יתברך מחמת זה הם שונאים את הרעה ולא מחמת מחשבה אחרת, רק מחמת אהבת ה', גלל כן שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם, שמציל אותם מיד רשעים מכל המקטריגים שאי אפשר לקטרג עליהם מחמת שנאתם, כי הוא מחמת אהבת השם יתברך:

לעושה נפלאות גדולות לבדו. (תהלים קלו, ד) דמרומז על חסדים דיד הגדולה נקרא חסד זה עושה לבדו דדרכו להיטיב:

איתא בתנא דבי אליהו, דהשם יתברך יש לו נחת כשמספרים בשבח ישראל. הטעם דאסור להסיח דעתו מתפילין וכל אדם צריך לעסוק בתפילין, דהיינו או לספר בשבח השם יתברך דהוא תפילין של ישראל שנאמר בהם שבח השם יתברך שמע ישראל והיה קדש והיה כי יביאך, או לספר בשבח ישראל דהוא תפילין של השם יתברך דאמרינן בגמרא ברכות (ו:) בתפילין דמארי עלמא נאמר שבח ישראל מי כעמך כו' עיין שם:

אשרי איש שלא ישכחך. איש, היינו אדם חשוב כפירש"י אישי כהן גדול לשון אדנות שלא ישכחך, מחמת דהוא צדיק בעובדות טובות. ובן אדם, דהיינו בינוני יתאמץ בך, הוא מתחזק עצמו על ידי התורה דהוא כ"ב אותיות מתאמץ ב"ך, כ"ב אתוון מתאמץ:

הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני כו' עד שיחננו. (תהלים קכג, ב) הרמז כל זה מה שאנו כעיני עבדים וכשפחה זה הכל עד שיחננו, אבל כשהקדוש ברוך הוא יתן לנו חן בעיניו ואז חשובים אנחנו כבנים והבן אביו ממלא שאלתו ובקשתו בכל אשר יבקש ממנו על צד היותר טוב:

חי חי יודוך. (ישעיה לח, יט) הכלל, שאדם צריך לדבק מחשבתו במדת הבורא ברוך הוא כמאמר חכמינו ז"ל (שבת קלג:) ובו תדבק, הדבק במדותיו מה הוא רחום כו'. וזהו פירוש הגמרא (ברכות ל:) חסידים הראשונים היו שוהים כו' כדי שיכונו לבם למקום, כי מלת כונה היא השואת רצון שישוה במדותיו למדת הבורא ברוך הוא ואלו המדות נקראים חיים. וזהו חי חי יודוך:

שאו שערים ראשיכם כו'. (תהלים כד, ז) הכלל, כי השם יתברך צמצם אורו שהוא אין סוף כביכול בכדי לברוא כל העולמות. וידוע שהבורא ברוך הוא אין בו שום השגה כלל ככתוב ברמב"ם מהלכות יסודי התורה, שידוע מציאותו ולא מהותו. והנה אדם העובד את הבורא ברוך הוא הוא על שני בחינות. בחינה אחד, מחמת שיודע מציאות שיש אלוה בעולם אשר ברא כל הנמצאים אור העליון אשר אין בו שום השגה ותפיסה כלל במחשבה וכל שכן בדיבור. והבחינה הב' הוא, מה שאדם עובד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו מצד בחינת המלכות אשר הבחינה הזאת נקרא עלמא דאתגלייא, כי הבחינה הא' מה שאדם עובד את הבורא ברוך הוא מחמת אלהותו שיודע מציאותו שיש אלהי בעולם אשר ברא כל הנמצאים הבחינה הזאת נקרא עלמא דאתכסיא. וזהו הכתוב בכתבי האריז"ל שלאה עולם הנסתר ורחל עולם הגלוי, כי אותיות לאה הוא הא"ל בהיפוך וכנ"ל שהוא עולם נסתר ורחל הוא מלכות, כי ממנה התחלת המלכות מיוסף הצדיק והוא עולם הנגלה, כי מצד אלהותו אין שום השגה כלל וכלל וכנ"ל וכביכול מצד בחינת המלכות שם יש השגה קצת. וזהו הרמז בפסוק שאו שערים ראשיכם וכו' פתחי עולם. וזהו הרמז על מדת מלכות שהוא פתח או הרמז על החכמה שנקראת פת"ח. וזהו ויבוא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' כו'. וזהו הרמז במשנה (זבחים נג.) עלה בכבש, הרמז על מלכות שהוא המעלה ראשונה. ופנה לסובב, שהוא האין סוף על דרך הרמז והוא ממלא כל עלמין כו':

לך דומיה תהלה. (תהלים סה, ב) הכלל הוא, כי האדם לפי גודל הבטחון שיש לו כן יש לו השגה בעבודות הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז לך דומיה, הרמז על הבטחון מלשון דום לה' והתחולל לו (שם לז, ז) תהלה כן יש לו השגה בעבודת הבורא להודות ולהללו. וזהו הרמז בפסוק זה ה' קוינו לו, כפי גודל הבטחון כן יש לו השגה בעבדות הבורא ברוך הוא:

יאר פניו אתנו סלה. (תהלים סז, ב) והוי ליה למימר יאר פניו לנו. אלא הפירוש האיך אנחנו יכולין לקבל הארתו מאתו הלא הוא אין סוף. לזה אמר אתנו, כלומר שמתלבש ומצמצם עצמו במחשבותינו:

מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו זה היום עשה ה'. (תהלים קיח, כג) הכלל, כשהשם יתברך עושה ניסים ונפלאות הן לכלל ישראל הן לאדם אחד אל יהיה עיקר השמחה מהנס עצמו ומהטובה הגשמיות, רק עיקר השמחה יהיה שבעבור הנס נראה אהבת השם יתברך על ישראל או על זה האדם. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה מאת ה' היתה זאת כו'. ועיקר השמחה הוא זה היום, כי היום מרומז על אהבה. וזהו הרמז זה היום עשה

ה' נגילה ונשמחה בו, השמחה הוא מאהבת השם יתברך שנראה אהבת השם יתברך על ישראל:

מח רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. (תהלים לא, כ) ונראה לבאר בעזרת ה', דהנה כשאדם מתפלל אז אינו משיג בתפלה את השפע וברכה הנשפע מלמעלה עליו ברחמי ה' המרובים הבאה לאדם בני חיי ומזוני ושארי טובות וברכות וכל זה אינו מבחין באמצעות תפלתו ודביקותו, כי אם זאת הוא מבחין האיך ובמה לעבוד מלך גדול ונורא אשר כל צבא מעלה יראין ממנו והוא הבורא כל העולמים. וזה לשון הזוהר הקדוש, עקרא ושרשא דכל עלמין, שזהו אמיתות העבודה לעבוד באימה ופחד את המלך הקדוש כמו שאנו אומרים בתפלה כולם אהובים כולם ברורים כולם גבורים כו' וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה כו'. ואם מלאכי מעלה כך מקדשין את עצמם בשעה שרוצים לעבוד את הבורא ברוך הוא וכל כך פחד ורעד בא עליהם מה אנחנו על אחת כמה וכמה אנחנו קרוצי חומר גלומי גשם עד היכן יעטה האדם פחד ומורא וילבש חרדה מפחד ה' האיך יקדש את עצמו ויטהר את עצמו להוציא דבר לפני אלהים המלך הנודא ונשגב וזהו הוא עיקר עבודתינו עד"ז ההשפעה והחסד אשר בא מאת הבורא ברוך הוא לנו זאת אין אנו מבחינים בעבודה לפי שכשנהיה מבחינים את זאת אז לא יהיה עבודתינו בשלימות ואנחנו כל מגמתינו שיהיה עבודתינו שלא על מנת לקבל פרס ובאם היה נגלה לנו אז היה על מנת לקבל פרס. ולפי זה ניכר גודל החסד שעושה הקדוש ברוך הוא לנו מזה שאינו מגלה לנו את ההשפעות והחסדים בכדי שיהיה עבודתינו בשלימות:

וזהו מה רב טובך והחסד שעשה הקדוש ברוך הוא עמנו בזה אשר צפנת ליראיך. רוצה לומר, שהחסדים הבאים לנו המה צפונים וטמונים ואינם נגלים לנו בעבודתינו כנ"ל. וזהו אשר פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, לפי שאתה רוצה לפעול לנו חסדים גדולים בזה שנעבוד אותך בשלימות, כי זאת הוא שלימות החסדים ולזאת היה עיקר הבריאה. ובאמת המשכיל בצדק ובמישור יבין, כי כל טובות הגשמיות וחסדים הבאים לזה העולם הכל הוא דבר קל וקטן נגד עיקר השלימות והוא עבודה התמימה לעבוד את אל עליון בדחילא ורחימא בין נא וראה עד היכן מגיע אהבת אל אשר הגדיל חסדו עמנו ומקבל אותנו לעבודתו. וזה שאמרו רבותינו ז"ל שלחן בצפון ומנורה בדרום, דהנה כל ההשפעות והחסדים והרחמים הבאים לזה העולם נקראים שלחן וזהו הוא בצפון, רוצה לומר טמונים וסתומים ואין בני אדם מבחינים בערך תפלתם. ומנורה בדרום, פירוש הבהירות העבודה האמיתית הוא בדרום, רוצה לומד מלשון דידה שבזה האדם יכול

להתענג וכמו שכתבתי. ולפי מה שבארנו למעלה נתבונן, כי כל מגמתינו בעולם הזה כ"א בעדך כלים בכדי לקבל עלינו עול מלכותו יתברך שמו בעבודתינו. וזה שכתוב בגמרא (ר"ה לד:) כדי שתמליכוני עליכם, וזאת באמת הוא תשוקתינו ונפשינו חכתה לה' לעבוד אותו באמת בלי שום מסך המבדיל ונהיה ראוים וזוכים שנהיה אנחנו מקום לשכינות עוזו. ולפי זה נקרא שכינה, מלשון שוכן, כי הוא השוכן בקרבינו עבור שאנחנו ממליכים את ה' עלינו באמת וזה היה תחלת הבריאה בכדי שיתגלה מלכותו בעולם ולהשפיע עלינו מטובו וחסדו כדי שיתראה חסדו לבאי עולם. וזה שאמר (תהלים פט, ג) עולם חסד יבנה. ובאמת שזאת הבחינה לא נשלם רק בזמן שבא אברהם אבינו ע"ה והתחיל לנהוג את עצמו במדת החסד לפי זה לא היה עיקר השלימות רק בזמן שנולדו כל שבטי ישורון שאז היה הכל בשלימות. ולזה אמר הפסוק (בראשית לה, יח) ואביו קרא לו בנימין, פירוש בן ימין, רוצה לומר מפאת החסדים שעל ידי זה נברא העולם ולזה היה בית המקדש בחלקו שמשם היה באה השפעה לכל באי עולם:

ועל פי זה נבאר ענין הגניבה לענין השבטים. וכן מצינו בגמרא (סנהדרין לט.) דשאל האי מינא אלהיכם גנב הוא. והענין בחינת הגניבה, היינו שאינו נדאה עיקר הדבר בשלימות כנ"ל, רק הוא נעלם ואינו נראה כמו שביארנו למעלה שבחינת החסדים וההשפעות אינו נתגלה וכמש"ל והארכנו בביאור דבר זה במקום אחר. ולפי זה בבנימין שהיה נגמר השפעות החסדים כמש"ל ואף על פי כן היה מכוסה וכמבואר ולזאת בבנימין היה הגביע, רוצה לומר החסדים היה בהסתר כנ"ל. ואמר הטעם את גביע הכסף, רוצה לומר שהיה כלי בשלימות להשתוקק ולכסוף אל הבורא ברוך הוא כמבואר למעלה:

או יבואר הפסוק מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, ויבואר בזה הפסוק (ישעיה מט, כא) ואמרת מי ילד לי את אלה, כי יש מצות אשר אדם בשעת עשייתן אינו חושב אותן למצות ולעתיד לבא כשיבוא הקדוש ברוך הוא לשלם שכרו הטוב לכל איש ישראל על המצות ובאמת להקדוש ברוך הוא הכל גלוי וידוע ומשלם לאדם על מצות שלא חשב אותם האדם כלל למצות. וזהו הרמז בפסוק ואמרת מי ילד לי את אלה, שכר על כמה דברים שלא חשבתי אותם כלל למצות. וזהו הרמז מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, כמה יש רב טוב אשר הוא צפון לצדיקים שאינם חושבים אותם למצות. וזהו אשר צפנת ליראיך, שאצל היראים הוא צפון השכר שהם אינם חושבים למצות שיגיע להם שכר על זה והקדוש ברוך הוא נותן להם על אלו המצות רב טוב:

יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי. (משלי יב, י) דאיתא בכתבי האריז"ל שהיה יודע איזה בהמה שיש לה גלגול ושחטה מיד ותיקן אותה בברכה בכונה ונמצא מתקן

אותה, מה שאין כן הרשע שאינו יודע אינו שוחטה מיד רק מאכילה ומשקה אותה שתהיה טוב ושמן ובאמת הרחמנות הזה הוא אכזריות לה כי היא צריכה תיקון. וזהו יודע צדיק נפש בהמתו, שצריכה תיקון ושוחטה מיד לתקן אותה. ורחמי רשעים, שמאכילה ומשקה אותה הוא אכזרי:

בלבי צפנתי אמרתיך למען לא אחטא לך. (תהלים קיט, יא) דאיתא בכתבים דאסור לגלות סוד למי שאינו ראוי, כי פוגם בחמשים שערי בינה ואם רוצה להגיד צריך להתלבש אותו שיהיה נראה שאינו סוד. וזהו בלבי צפנתי אמרתיך, שלא אמרתי אלא על ידי מלבוש. למען לא אחטא ל"ך, גימטריא חמשים שערי בינה שלא אפגום בהם כנ"ל:

בן חכם ישמח אב. (משלי י, א) ומה הוא החכמה ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה. (איוב כח, כח) הנה הבורא יתברך שמו הוא כל יכול וכשהעולמות מסתכלים בשרש ורואים שמעצמותם אין להם כלום, רק עיקר חיותם הוא מאת הבורא ברוך הוא אז אחזתם יראה ופחד וחיל ורעדה יאחזון מחמת גודל גדולת השם יתברך. והנה הבורא יתברך ברא בעולמו דברים הפכיים המתנגדים זה לזה, דהיינו אש ומים ורוח נגד עפר וכל זה כשמסתכלים על עצמותם אבל כשמסתכלים על שרשם אשר באמת על ידי הסתכלותם על שורשם הם ביראה ופחד גדול ובאמת הם מקבלים חיותם ממקום אחד ושם הם באחדות גמור, כי משם בא השפע ושם אינו נראה כלל חס ושלום שום פירוד והתנגדות כי שם הכל באחדות גמור וכשמסתכלים על שורשם ויודעים שמעצמותם אין להם כלל אז גם בכאן הם באחדות גמור. וזהו הרמז בפסוק הן, כי הן הוא לשון אחדות כפירוש רש"י שכן בלשון יוני קורין לאחת הן ונמצא רומז על אחדות. וזהו הרמז הן האחדות בא מיראת ה' כשהם ביראה מחמת הסתכלותם על שורשם אז הם באחדות גמור:

וזה הרמז במאי דאמרינן בגמרא (תענית יא:) במאי שמש משה בימי המלואים בבגדי לבן שאין בו אמרא, כי הנה לכל צדיק וצדיק יש בחינה מיוחדת שעובד בה את הבורא יתברך. אברהם, היה לו מדה הנוטה קצת למראה לבן. יצחק, במדה שמראה אדומה. יעקב, במדה שמראה ידוקה. ולמשה, מדה אחרת. ולאהרן, מדה אחרת. ולכל צדיק וצדיק מדה מיוחד לעבוד בהם הבורא ברוך הוא. אך כאשר הצדיקים מסתכלים על האי"ן ואז הם בטלים במציאות מחמת גודל האור של האי"ן ואז הם באחדות גמור ונמצא על בחינה הזאת כל אחד יכול לעבוד את הבורא יתברך שמו בכל המדריגות שבכל הצדיקים. והנה האי"ן שאין שם שום גוון וציור בו הוא נקרא לבן כאשר כתבו כל המחקרים המה בספריהם שגוון לבן אינו גוון וצבע ואינו נקרא כלל גוון וצבע. כי מלבן

נעשים כל הגוונים. וזהו הרמז בגמרא במאי שמש משה בימי המלואים, כי משה רבינו ע"ה לא היה בו כלל מדת כהן ומהיכן זכה בכאן למדת כהן גדול לשמש בימי המלואים. וזהו בחלוק לבן, שהרמז דיבק עצמו בהאי"ן אשר שם היה בטל במציאות וכאשר בארנו כשהצדיק מדבק עצמו בהאי"ן והוא בטל במציאות אז יעבוד את הבורא בבחינת כל הצדיקים כיון ששם אינו נראה כלל חס ושלום שום חלוקות המדות. וזהו הרמז בחלוק לבן, כאשר בארנו שהאי"ן מחמת גודל אורו נקרא לבן. שאין בו אמרא, מרמז כי יש צדיק אשר הוא מדבק עצמו בהאי"ן ואף על פי כן חוזר לעצמותו אחר כך אבל משה רבינו ע"ה היה תמיד בטל במציאות מחמת כי משה רבינו ע"ה הסתכל תמיד בגדלות הבורא יתברך ולא חזר לעצמותו כלל כידוע, כי משה רבינו ע"ה היה תמיד דבוק באי"ן ובבחינה הזאת היה בטל במציאות מחמת הסתכלות על השורש ונקרא טהרה לשון ריק לשון וטהר יומא. (ברכות ב:) כי כאשר מסתכל בהבורא ברוך הוא אז אין בו שום עצמות מחמת שהוא בטל במציאות. וזהו הרמז הרוצה להחכים, לקבל תוספות בהירות. ידרים, יסתכל באי"ן ויהיה בטל במציאות ומשם יקבל תוספות בהירות, כי דרום הוא דר רום הרמז על האי"ן. וזהו שאין בו אמרא, אמרא לשון דבר המצומצם ומשה היה תמיד דבוק באי"ן:

או יבואר, בן חכם ישמח אב. אף על פי ששכל של אביו הוא יותר בגדלות משכל הבן, אף על פי כן מחמת גודל חיבוב אשר מחבב הבן הוא מצמצם עצמו ומתלבש עצמו בשכל הקטנות של הבן ושומח עצמו בשכל הקטנות שלו. והנה כשהבן הוא בשכל קטנות דקטנות אז האב צריך לצמצם יותר וכשהבן הוא בשכל גדלות מעט אף על פי שאינו דומה כלל לשכל הגדול של האב אז אינו צריך לצמצם עצמו כל כך כדי שישמח בשכל הקטנות של הבן ועל בחינה הזאת הוא הרמז במאי דאמרינן בגמרא (סנהדרין קד.) ברא מזכה אבא, מלת זכה הוא לשון הזדככות כביכול כשהבן הוא בשכל גדול מעט. אז אין האב צריך לצמצם עצמו כל כך, כי כשחס ושלום כשהבן הוא בשכל הקטנות מאד אז כביכול האב צריך לצמצם עצמו מאד והבחינה הזאת נקרא אצל האב כביכול זכה כביכול הוא מזדכך את האב שלא יצמצם עצמו כל כך. ועל בחינה הזאת הוא הרמז במאי דאמרינן בגמרא (תענית יט.) כבן המתחטא כו', ועל בחינה אחרת נפרש כבן המתחטא כו', כי מתחטא הוא לשון טהרה, כי הנה השפע אשר נשפע מהבורא יתברך כל אחד מקבל כפי רצונו זה מקבל השפע לחכמה וזה לגדולה וזה לגבורה כל אחד כפי רצונו כך הוא מקבל השפע אשר נשפע מהבורא יתברך אף על פי שרצון הבורא כביכול הוא להיפוך, אף על פי כן כמו שהצדיקים רוצים לקבל השפע כך השפע נשפע להם אפילו

להיפך כביכול רצון הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז כבן המתחטא כו', הוא לשון טהרה וטהר יומא, כביכול הוא מטהר:

ה' נחני בצדקתך למען שוררי. (תהלים ה, ט) ונבאר מאמר חכמינו ז"ל המתפלל ויוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו. כי, הצדיק לפעמים נופל ממדריגתו והקדוש ברוך הוא עושה זאת כדי שאחר כך בודאי יעלה הצדיק ויעלה עמו נצוצות. והנה שמא תאמר כאשר הצדיק נופל ממדריגתו ואחר כך עולה למדריגה שלו שהיה לו מקדם אם לא היה נופל היה עולה למדריגה יותר, על זה יש הבטחה להצדיק מן הקדוש ברוך הוא כאשר יגיע למדריגתו הראשונה תיכף יגלה לו הקדוש ברוך הוא המדריגה העליונה כאשר אם לא היה נופל ממדריגתו. וזה שאמרו רבותינו ז"ל כל המתפלל שמדבק בהקדוש ברוך הוא, כי תפלה הוא התחברות מלשון נפתולי אלהים (בראשית ל, ח) ונמצא כאשר מדבק עצמו בהקדוש ברוך הוא רצונו שיהיה תמיד דבוק בהקדוש ברוך הוא ויעלה תמיד ממדריגה למעלה להשיג גדולת ה'. ואמרו ויוצא, דהיינו שיוצא מהמדריגה שלו ולמה לדרך לעשות דרך לרשעים להעלות אותם הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, כי חפץ הצדיק לעלות תמיד למעלה ותיכף כשעולה אחר כך למעלה אשר היה לו קודם שנפל הקדוש ברוך הוא עושה לו חפיציו ומעלה אותו למעלה ההוא להשיג גדולת ה' כאשר אם לא היה נופל והיה עולה ממעלה למעלה. וזהו צדקת ה' שעושה עם הצדיק, כי הצדיק מחויב להעלות נצוצות והקדוש ברוך הוא עושה עמו זה הצדקה. וזה שכתוב ה' נחני בצדקתך, כלומר נחני למען צדקתך להמעלה עליונה כאשר אם לא הייתי נופל ממדריגתי, כי זה שאני נופל לפעמים ממדריגתי למען שוררי, הם הנצוצות המסתכלים בי להעלותם, כי רצון הנצוצות שיבוא צדיק להעלות אותם ואי אפשר להעלות הנצוצות אם לא על ידי בחינה כאשר הקדוש ברוך הוא מזמין לצדיק שיפול ממעלתו ואחר כך עולה ומעלה הנצוצות עמו. וזהו ואנכי אעלך גם עלה (בראשית לב, ז) כי יעקב ירד למצרים להעלות הנצוצות. וזהו ואנכי אעלך גם עלה, למדריגה הזאת כאשר אם לא היה מעלה הנצוצות:

אתה סתר לי מצר תצרני. (תהלים לב, ז) דהנה אם האדם הוא מבקש מהשם יתברך איזה דבר צריך שלא לחשוב לעצמו כלל וכלל ואז בודאי השם יתברך שומע אליו וירחם עליו וימלא בקשתו לטובה. וזהו הפירוש אתה סתר לי, דהיינו שתסיר ממני לי שלא אחשוב לעצמי כלל, אז מצר תצרני:

ובשירי דוד עבדך. אמר, כי הניגונים של העבודה וכן בעבודת הלוים לשורר הוא הנקרא אקטווע ויש מדריגה בתר מדריגה, היינו כמו שיש אהבה להבורא ברוך הוא גבוה על

גבוה גם בחינת יראה גבוה על גבוה כך הוא הניגונים. וזהו פירוש ובשירי דוד עבדך, היינו כמו עבדך היינו העבודה:

ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' קרובים אל ה'. הכלל, יש אדם שמבקש מאת ה' מה שהרצון מן ה' על זה שמבקש ממנו ויש שמבקש מה' מה שאין רצון ה' על זה כמאמר רבותינו ז"ל גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא, ואין זה רצון ה'. והנה זה מה שאדם מבקש מה' ורצונו על זה נקרא קרוב ומה שאין רצונו על זה נקרא רחוק. וזהו הרמז ויהיו דברי אלה כו' קרובים אל ה' אלהינו יהיו לרצון לפני ה', ואז יהיו קרובים לפני ה':

כשישראל מתפללים על בני חיי ומזוני יש בכאן שאלה על דבר רוחני. בני, הוא מורה על האמונה על דרך ברא כרעא דאבוה (עירובין ע:) והאמונה הוא מורה על העקב, כי האמונה הוא סוף המדריגה. וחיי, הוא מורה על היראה הרמז הן יראת ה' הוא חכמה (איוב כח, כח) והחכמה תחיה בעליה. ומזוני, מורה על האהבה על הרמז מכלכל חיים בחסד:

אם הבנים שמחה. (תהלים קיג, ט) כי השמחה אשר להבורא ברוך הוא מנשמת צדיקים וממעשה הצדיקים הוא הגורמת בהבורא ברוך הוא לברוא העולמות כמאמר הכתוב (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו. ונמצא השמחה היא האם להעולמות, כי היא הגורמת להולדת העולמות. וזהו הרמז אם הבנים שמחה, מי היא האם כנ"ל לבנים לבריאת העולמות. ועל זה אמר שמחה, כלומר השמחה היא האדם הגורמת כנ"ל:

אתנחתא היא מלכות מאי"ן, כי האי"ן מורה להאדם שהוא האדם בעצמו אינו כלום, רק הבורא ברוך הוא הוא המלך עליו ומרכא טפחא הוא המלכות לאפס המוחלט, כי כששופע על האדם האפס המוחלט הוא תמיד במסירת נפש למסור נפשו על עבדות הבורא ברוך הוא:

שנותיו של דוד שבעים שנה משנותיו של יוסף ויעקב ואברהם, דהיינו ל"ז שנה מיוסף מה שחסר נגד שנותיו של יעקב, ומאברהם ה' שנים נגד שנותיו של יצחק, ומשנותיו של יעקב עד שנותיו של אברהם שמונה ועשרים שנים. ונמצא שנותיו מאברהם ויעקב שלשה ושלשים שנה נגד זה מלך שלשה ושלשים שנה על כל ישראל, כי בחברון שמלך שבע שנים לא מלך על כל ישראל ובאמת איזה שנים קיבל דוד מאבות שנותיו האחרונים. והנה אמרו חכמינו ז"ל (שבת קנב.) תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתיישבת עליהם, ונמצא קיבל שנותיהם האחרונים המחוכמים ביותר. וזהו הרמז בזוהר דוד מלכא לא קיבל מלכותא עד דאתחבר באבהן, כי השנים שקיבל מאברהם ויעקב הם ל"ג שנים וכנגד זה מלך על כל ישראל ל"ג שנים:

אותיות דוד. הכלל, המלכות של ה' נקרא דל"ת כביכול דלה ועניה כביכול שהמלוכה צריכה לאחרים. כמאמר חכמינו ז"ל אין מלך בלא עם, ונמצא צריכה לדבר וכן התענוג של השם יתברך שיהיה לו תענוג מעמו ישראל נקראת גם כן דל"ת כביכול, כי התענוג מישראל כשישראל עושים רצונו יתברך ברוך הוא ונמצא התענוג היא נקראת גם כן דל"ת וכשישראל עושים רצונו יתברך וממליכים עליהם את הבורא ברוך הוא וכן כשעובדים אותו והתענוג השם יתברך הוא ממילא אז השם יתברך משפיע עליהם טובות. וזהו הבחינה נקראת וא"ו, כי הוא"ו הוא קו המשכה שעל ידי זה נמשך מהשם יתברך על העולמות. והנה דוד היה מרכבה לזה למלאות המלוכה והתענוג של הבורא יתברך לכך נקרא באלו אותיות למלאות אלו השני דלתי"ן על ידי הוא"ו שהוא המשכה שנמשך שפע על העולמות וזהו אותיות דוד דל"ת וא"ו דל"ת. והנה על שני דלתי"ן רומז הקשר של תפילין שני דלתי"ן. והנה על ידי וא"ו נתמלא הדל"ת כנ"ל. והנה וא"ו דל"ת הוא ה"א, כי אות ה"א הוא דל"ת וא"ו. וזהו בהבראם, בה"א בראם (מנחות כט:) כי זה היה עיקר הבריאה כדי שישראל הרמוזים באות וא"ו ימשיכו שפע על כל העולמות על ידי שימליכו על עצמם את הבורא ברוך הוא ויעבדו אותו כדי שהבורא ברוך הוא יהיה לו תענוג מעמו הנרמז באות ה' בה' בראם. וזהו הרמז טב למיתב טן ד"ו (קידושין ז.) כלומר זה טוב כשהוא"ו והדלי"ת יש להם התחברות:

אותיות שבת, תלת ראשין רומז על המשפט חסד ורחמים שבהם נברא העולם. בת, הוא כנסת ישראל הנקראים בת לעשות בהם כרצונם להשפיע שפע חסד ורחמים על ישראל ומשפט על האומות:

סעודות שור הבר הוא מדת היראה שנאמר (משלי יד, ד) ורב תבואות בכח שור. לויתן, הוא אהבה לשון התחברות ונאמר (תהלים קד, כו) לויתן זה יצרת לשחק בו. ובר אווזא, הוא מדת התפארת וזהו רמזו רבותינו ז"ל (ברכות נז.) הרואה אווזא בחלום יצפה לחכמה:

אותיות סעפ"ק. הנה אות סמ"ך, הוא סגור מכל הצדדים ולא יש כן בכל הכ"ב אותיות אות סגור הרמז כאשר תסגור עיניך שלא להסתכל ברע חס ושלום ותסגור פיך שלא לדבר דבר רע אז תהיה צדיק:

בראש חודש אומרים ברכי נפשי ששם כתיב (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ. והענין, כי היצר הרע והסטרא אחרא הם חסרים אבל הקדושה הוא בחינת שלימות, כי אין שלימות אלא בקדושה והסטרא אחרא והיצר הרע נקראים חסרים ונקראים ארציות. והנה כתיב (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע. כי מחויבים ליקח ראיה גדולה לעבוד ה' מן היצר הרע בעצמו ולדון קל וחומר

ממנו, כי אנו רואים שהיצר הרע מסית ומפתה את האדם אחר תאות עולם הזה תאות בהמיות שהם כלים ונפסדים ואין בהם ממש וקל וחומר אלף אלפים איך ראוי לכסוף ולהשתוקק להתאות לעבודת השם יתברך לשמח אותו יתברך שהוא חי החיים בורא הכל. והנה כשאדם מביא לעצמו ראיה לעבודת השם מן היצר הרע ונמצא שעושה בחינת החסרונות בחינת שלמיות. וזהו יתמו חטאים, יתמו לשון תמימות ושלימיות, היינו לעשות תמימות ושלימות מן החסרונות מן החטאים וזהו יתמו, לשון תמימות. וזהו שמסיים מן הארץ, היינו שמן הארציות היצר הרע מביא עצמו ראיה לעבודת ה' ואזי נמצא שעושה מן החסירות שלימיות ותמימות כנ"ל. וזהו שאומרים אותו בראש חודש, כי ראש חודש מורה על תיקון פגם הלבנה, והיצר הרע הוא פגם הלבנה, והקדושה היא בחינת מלואת הלבנה, וכשמשלים הקדושה על ידי היצר הרע נמצא שממלא בזה פגם הלבנה ועל כן אומרים זה השיר בראש חודש כנ"ל. מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו. (תהלים קו, ב) דלכאורה האיך שייך שקרוץ מחומר כבני אדם שיעמוד לשבח לאדון הכל אשר שום מלאך ושום שרף אינו יכול לשבח אותו לפי רוב קדושתו. אמנם זה גופא הוא התירוץ, דאם היה שום בריה בעולם שהיה יכול לשבח אותו היה שייך שפיר שזה שאינו יכול לשבח אותו לא ישבח, רק זה שיכול, מה שאין כן שירות אדון כל אין שום בריה בעליונים ובתחתונים שיוכל לשבח אותו להכי יכולין הכל להודות אותו אפילו פחות הערך כיון שגם הגדול שבגדולים אינו יכול לשבח, אם כן אין חילוק בין גדולים לקטנים. וזהו מי ימלל גבורות ה', כלומר מי הוא אשר יהא יכול למלל גבורות ה' הלא אין שום בריה בעליונים ובתחתונים שיוכל למלל לשבח אותו וגלל כן ישמיע כל תהלתו, פירוש יכולין הכל אפילו פחותי ערך להגיד ולהשמיע כל תהלתו כיון שכולם אינן יכולים. וזהו פירוש ישמיע כל, פירוש אפילו שפל שבשפלים:

משוך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם. דהנה לכאורה תרתי דסתרי אהדדי. אך דידוע דהקדוש ברוך הוא זן את העולם בחסד וברחמים אף דחכמינו ז"ל אמרו דכל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן יוותרו מעיו, אבל שורש הדבר היא דמי שאין מאמין ויודע זה בבירור דהקדוש ברוך הוא בעל יכולת ובידו הכח והגבורה להעניש לעוברי רצונו על זה אמרו חכמינו ז"ל כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן, מה שאין כן מי שיודע זה דהוא בידו לעשות עוז וגבורה אך מחמת שאנו מבקשים ומפייסים אותו יתברך בכל מיני ריצוי ושבים לפניו בלב שלם ואז הוא מוחל לנו על זה לא אמרו חכמינו ז"ל דבודאי הקדוש ברוך הוא מוחל וסולח למי שעובר על רצונו ומתירא ומפחד לפניו יתברך מחמת שמאמין שבידו ובכוחו לעשות ולנקום כחפצו אך שהוא שב לפניו ומפייס אותו ומבקש

ממנו תחנונים על זה בוודאי הקדוש ברוך הוא מושך חסד ומוחל לו. וזה שכתוב משוך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם, רוצה לומר מי שיודע אותך ומכיר בהכרה שלימה שהבורא עולמים הוא אל קנא ונוקם שיוכל לנקום ולקנאות כל מה שחפץ לאלו הוא מושך חסד ורחמים המרובים:

אז יאמרו בגוים כו' הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים. (תהלים קכו, ב-ג) דהנה בביאת משיח צדקינו אז ישיגו הכנסת ישראל כל הטובות והברכות ויהיה להם ששון ושמחה, אך אף על פי שיהיו שמחים מחמת כל טוב ורוב חדוה עיקר השמחה אשר ישמחו יהיה על אשר על ידם יתגדל ויתקדש שמו של הבורא ברוך הוא ברבים שכל האומות יכירו כח ה' ואהבת הכנסת ישראל ועל ידי זה ישמחו בשמחת השם שנשלם התענוג העליון. וזה שכתוב אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. הגדיל ה', רוצה לומר מה שיתגדל השם ועל ידי מה נתגדל ונתקדש השם. וזה שאמר לעשות עמנו, רוצה לומר על ידי שעשה עמנו כל הברכות וכל הטובות על ידי זה נתגדל שמו ועל זה אנו שמחים, רוצה לומר עיקר השמחה הוא עבור שנשלם תענוג הבורא ושמח במעשיו:

זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. (תהלים צח, ג) הכונה שבזה ניתוסף אהבה לישראל, כי הלא גם האומות העולם ראו כל הניסים ולא שבו אל אלהינו רק ישראל לבד קיבלו עול מלכותו:

ויין ישמח לבב אנוש. (תהלים קד, טו) דהנה בשבוע הראשון של ספירת העומר אוכלין מצה ואחר כך חמץ, והטעם דהמצה רומז להשכל הרואה את המחדש, דהיינו את הבורא ברוך הוא המשפיע לנו ולכל העולמות שפע וברכה ואחר כך נקרא חמץ. והנה זה השכל הרואה את המחדש נקרא יו"ד, וכל יו"ד הוא כפול דיו"ד הוא בגמטריא ך', דהיינו שני יודי"ן, ואחר כך משפיע לנו"ן שערי בינה ומשפיע ששון ושמחה. וזה ויין, פירוש שמשפיע מיו"ד שהוא שני יודי"ן לנו"ן כנ"ל ישמח לבב אנוש:

יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. (תהלים לד, י) נראה לבאר דאיתא בגמרא דברכות (יז:) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. נמצא אנו למדין שהצדיק בודאי אינו מגיע לו שום הרוחה בעולם הזה ושום טובה כדי שיהא להם לעולם הבא טובה גדולה ונמצא כשהצדיק רואה שיש לו טובה בעולם הזה אז הוא ירא שלא ינכה לו מזכיותיו ומעורר עצמו ביראה גדולה ומרבה בצדקה. וזה שאמר הכתוב יראו את ה',

דהיינו שהצדיקים מוסיפים יראה הוא מחמת שהם רואים כי אין מחסור כו', דהיינו שמגיע להם תענוג בעולם הזה בלא שום חסרון כלל ומוסיפים יראה על זה:

בשבת הקידוש אשר קדשנו במצותיו וביום טוב אשר בחר בנו, כי שבת קביעא וקיימא אבל יום טוב הוא על פי ישראל כאשר יקדשו ישראל המועדות. וזהו אשר בחר בנו, כאשר אנחנו בוחרים יום המועד כן הוא. וזהו הרמז בפסוק (ויקרא כג, ב) אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם, אל תקרי אותם אלא אתם (ר"ה כד.) הרמז כאשר תקבעו אתם המועדות כן אני בוחר באלו המועדים:

הכלל, כי תחלת הבריאה הוא הצמצום והצמצום נקרא אל שדי ואחר כך הוא התפשטות החסד ונקרא אל הוי"ה ואחר כך בחינה שאדם עושה פעולה שיעבוד את ה' ונקרא אל אדנ"י והבחינה הב' נקרא מגן אברהם, כי אל הוי"ה נקרא בספר יצירה ג' אמות גימי"ל גימטריא מגן:

למה נקרא ספר הקדוש מר' שמעון בר יוחאי הפירוש על התורה זוהר, כי האבות נקראים הר, והוא"ו והז' מרומז על יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיא כידוע ליודעי חן. וזהו זוהר, שמייחד על ידי זה הפירוש על התורה האבות בקודשא בריך הוא ושכינתיה:

מטמאין היו כהן השורף את הפרה להוציא מלבן של צדוקים כו' לכך עשו בה מעלות כו'. דהנה יש עולם, שנה, נפש. נפש, הוא השכל. שנה, הוא התנועות, היינו יראה ואהבת השם. עולם, הוא המעשה עשיות המצות. והנה אנו מעלים הזמן לכך בכל מקום צריך להיות הערב שמש כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות ב.) בשעה שהכהנים כו' ובא השמש וטהר (ויקרא כב, ז) כי צריך להעלות הזמן ובאמת ישראל יש להם כח למעלה מן הזמן. וזה רומז הפרה שהוא למעלה מן הזמן לכך הפרה אינו צריך הערב שמש אבל הצדוקין אינם מאמינים זה שישראל יש להם כח זה למעלה מן הזמן לכך הם במעורבי שמש כו'. ובאמת ישראל יש להם הכח זה ולכך עושין הפרה שרמז על למעלה מן הזמן בכהן טבול יום ולא בהערב שמש:

ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. (ר"ה פ"ב מ"ז) דהיינו, כי יש שפע נגלה ויש שפע נסתר אשר הוא למעלה מן העולמות ומן הנסתר בא אל הנגלה וכאשר נפתח המקור העליון הנסתר אז ניתוסף השפע אל העולמות. והנה בעולמות הם שני בחינות, דהיינו השפע מאת הבורא ברוך הוא והדביקות להבורא יתברך ולמעלה הנסתר הוא רק אחדות הפשוט. וזהו פותח את ידך (תהלים קמה, טז) מן הנסתר נפתח ידך הנגלה. וזה ראש בית דין, היינו השפע הנסתר מקודש פעם אחד, כי שם אחדות הפשוט. וכל העם, היינו העולמות מקודש שני בחינות, היינו השפע והדביקות:

ולהבין ההפרש שיש בין פסח לעצרת, בפסח אנו מוזהרין על חמץ בבל יראה ובבל ימצא, ובעצרת ציונו הבורא ברוך הוא וברוך שמו יתברך להקריב חמץ דווקא, ולאיזה רמז מרומזים המצות הללו. ונראה לפרש בהתבונן הדברים אשר ידוע ומפורסם שהבורא יתברך שמו ברא כל כללות ופרטיות כל העולמות בשביל התורה ובשביל ישראל עם סגולתו. והנה קודם שנתן הבורא ברוך הוא לנו את התורה היה העולם מתנהג ברחמיו ובחסדיו יתברך שמו וכאשר נתן לנו הבורא ברוך הוא וברוך שמו את התורה הקדושה כל העולמות מתנהגים על ידי תפארת ישראל. וההפרש בין הב' ההנהגות הוא, שקודם מתן תורה אם היה איזה גזירה חס ושלום לא היה כח בהברואים להפוך מרעה לטובה, אבל במתן תורה נתחדש שכל העולמות וכל השרפים וחיות ואופני הקודש יתנהגו על ידי תפארת ישראל נתחדשו הדברים שאפילו אם חס ושלום נגזר איזה גזירה הנה יש כח בבית ישראל עם סגולתו להפוך הכל מרעה לטובה וזהו שעשועי הבורא ברוך הוא וברוך שמו כמאמר חכמינו ז"ל (ב"מ נט:) נצחוני בני. והנה בבחינת עבדות הבורא ברוך הוא וברוך שמו גם כן שני בחינות. האחד, כשהאדם מסתכל בעין השכל התרוממות הבורא ברוך הוא ומתבונן ומסתכל בשפלותו מיד יגיע אליו היראה והפחד ממנו יתברך שמו ונכנע האדם מאוד מאוד ושפל האדם בעיני עצמו אבל כשאדם מסתכל שכל העולמות וכל המלאכים תלוים בו והאדם מוסיף כח בפמליא של מעלה אזי האדם גדול עד למאוד שכולם מצפים ומיחלים למצות ולתורת האדם ועל ידי האדם ניתוסף שמחה וברכה בכל העולמות לכן צריך כל אדם ליזהר בכל תנועותיו שיהא הכל לעבודתו יתברך שמו. והנה מבואר בכתוב, כי במצרים היינו ערומים כמו שנאמר (יחזקאל טז, ז) ואת ערום ועריה, והיינו במדריגת השפלות. אבל במתן תורה נתגדלנו עד למאוד שכל העולמות תלוים בנו. והנה בחינות מצה רמז לשפלות שבאם נתרומם אזי הוא חמץ כנזכו', שהיינו בבחינות שפלות עצומה אבל במתן תורה כו', נתגלה שכל העולמות תלוים במעשינו הטובים. וזה התרוממות גדול צריך האדם להתרומם עצמו בכל תנועתו, כי אין לך גדול כמו זה שכל העולמות תלוים בו ולזה רומזים השתי לחם של עצרת והוא דוקא חמץ, כי טבע חמץ להעלות למעלה:

בגמרא (שבת עז:) מאי טעמא עיזא מסגי ברישא והדר אימרא, כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר כו', מאי טעמא הני מיכסיין והני מיגליין, הני דמכסיין מינייהו מיכסיין, והני דלא מיכסיין מינייהו מיגליין. לכאורה הגמרא הנ"ל אינו מובן הפירוש כלל. ונבוא לבאר. הכלל הוא, כל ניצוץ הקדוש צריך להתלהב להיות עבד הבורא, כי זה הוא תכלית הברואים כמו שאמרו חכמינו ז"ל (אבות פרק ו) כל מה

שברא הקדוש ברוך הוא כו', וצריך לדבק עצמו תמיד בעבודת הבורא, כי בהבורא ברוך הוא יש כל התענוגים וכל המתיקות שבעולם הזה, כי הוא ברא הכל נמצא שבו עיקר התענוגים. ובזה נבוא לבאר פסוק בתהלים (יט, יא) שאמר דוד המלך ע"ה הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים גם עבדך נזהר בהם, ולכאורה יש לתמוה האיך היה דוד משבח עצמו לפני הבורא ברוך הוא שהוא מן המקיימים התורה, והלא דוד המלך היה עניו גדול כנאמר (שם כב, ז) אנכי תולעת ולא איש. ונבוא לבאר על פי משל, שיש כמה דברים שהם מרים אך הם מועילים לבריאות הגוף לזה כמה בני אדם שונאים את הדברים האלה, רק מי שהוא חכם ומבין שאף על פי שהם מרים לעת עתה עם כל זה לבסוף יהיו טובים מחמת שהם מועילים לבריאות הגוף אוהב אותם הדברים. ויש דברים אשר מתחילה הם טובים ומתוקים וגם מועילים לבריאות ואלו הדברים כל אדם אפילו מי שאינו חכם ומבין אוהב אותם. וזה היה כונת דוד המלך ע"ה שהיה עניו גדול ולא היה מחזיק את עצמו שמבין את התורה ורמזותיה לזה אמר הנחמדים מזהב וגו', גם עבדך נזהר בהם, פירוש גם, רוצה לומר שהתורה היא מתוקה כל כך שגם איש כמוני אשר אינו יודע בחכמת התורה כלום, מכל מקום אני נזהר בהם מחמת שהם מתוקים מדבש (חסר):

ונבוא לבאר הגמרא הנ"ל מאי טעמא הני מכסיין והני מיגליין כו', כי ידוע שדוד המלך ע"ה אמד (תהלים מה, יד) כל כבודה בת מלך פנימה, התורה הוא פנימיות מאוד כמו שאמרו חכמינו ז"ל (מגילה ו:) יגעתי ומצאתי תאמין, אחר כל יגיעות שאדם מייגע עצמו מאוד אחר כל זה ישיג איזה פנימיות התורה, לא כן מעשה חיצוניות שבקל יוכל כל אחד להשיג אותם, כי יצר הרע הוא מסית תמיד לאדם לעשות עבירה כמו שאמר שלמה המלך ע"ה בכתוב פעם בחוץ ופעם ברחובות. וצריך להבין זה, למה מעשה חיצונית בקל יכולים להשיגם ומעשה פנימיות וקדושה אינו יכול בקל להשיג רק על ידי יגיעות גדולות. יובן על פי משל, שני סוחרים יש אחד שיש לו כל סחורה שבעולם ואחד יש לו סחורות קטנות כגון מחטין וצינורות נמצא סוחר זה שיש לו כל סחורות שבעולם בודאי יושב בביתו וכל מי שרוצה יבא אצלו לקנותו וישיג אצל זה הסוחר, אכן סוחר אחר שהוא קטן שאין לו כל סחורות רק מחטין וצינורות זה צריך לסבב אפילו מכפר לכפר לחזור אחר הקונה דבר זה, כי אין צורך כל כך לבני אדם, ועוד שיש הרבה סוחרים שיש להם סחורות כזה למכור לכן צריך לחזור אחר הקונה לפתות אותו כדי לקנות אצלו. והנמשל יובן ממילא, כי בהבורא ברוך הוא יש כל התענוגים, כי הוא יוצר הכל נמצא שיש בו עיקר התענוג שאין למעלה ממנו. וזהו תכלית כל הבדואים לעבוד הבורא

ולעשות כבוד להבורא ברוך הוא כמו שאמרו חכמינו ז"ל (יומא לח.) כל מה שברא לא ברא אלא לכבודו, לכן צריך יגיעות גדולות להשיג התורה בעבור שזה הוא תכלית כל האדם שיחפש את התורה ביגיעות גדולות כנ"ל אצל סוחר הגדול שיש אצלו כל מיני סחורות וצריך כל הרוצה לקנות לבא לביתו כנ"ל. אכן מעשה חיצונות דבר זה אינו תכלית הברואים, כי תכלית הברואים הוא לעשות רצון הבורא ולא לעבור על רצונו חס ושלום לכן צריך מעשה חיצונית להיות בחוץ לרדוף אחר כל אדם בעבור שזה אין תכלית להברואים ואין צורך כלל להברואים כמו סוחר קטן הנ"ל וצריך לחזור אחר הקונה כנ"ל:

וזה פירוש הגמרא מאי טעמא הני מיכסיין, רוצה לומר מעשה הקדושה מכוסה מאד וצריך יגיעות גדולות כדי להשיגם. והני מיגליין כנ"ל, מעשה חיצונית הוא מגולה מאד ובקל יוכל להשיג אותה כמו שאמר הכתוב פעם בחוץ. ומשני, הני דמיכסיין מינייהו מיכסיין, רצה לומר מעשה הקדושה עושה אדם לנפש מלבוש וכסות כדי ליהנות מזיו השכינה בגן עדן וזה תכלית כל הבדואים לכן הקדושה מאד מכוסה ואין צריך להיות מגולה כל כך כיון שזה צדיך לכל אדם, רק להיות עבד הבורא ברוך הוא בודאי מייגע ומטריח עצמו מאוד כדי להשיגה. והני דלא מיכסיין מינייהו מיגליין, לכן כל החיצוניות מגולה ומרדף אחר כל אדם כיון דלא מיכסיין מינייהו, כי אדרבא פוגם הנשמה ואין עושה מלבוש וכסות ואין יכול ליהנות מזיו השכינה. נמצא אין זה התכלית של הברואים, כי עיקר תכלית הוא רק להיות עבד הבורא ברוך הוא ולא לעבור חס ושלום על רצונו לכן הקליפה הוא מגולה כמו סוחר הקטן הנ"ל בשביל זה צריך לרדוף אחר הקונה לקנות אצלו בעבור שאין סחורה שלו צורך כל כך כנ"ל:

ובאופן אחר נבוא לבאר הגמרא הלז מאי טעמא עיזי מסגי ברישא והדר אימרא וכו', מאי טעמא הני מיכסיין והני מיגליין וכו'. ידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל בזה (פסחים נ.) והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד, ט) ומקשה וכי עד השתא לא הוי מלך, אלא הכי קאמר לא כמו שאני נכתב אני נקרא, כי אני נכתב בהוי"ה ונקרא באדנ"י, אבל לעתיד אי"ה נקרא הוי"ה ונכתב הוי"ה. ונבוא לבאר הענין, הכלל הוא, יש שני מיני עבדים שעובדים הבורא ברוך הוא. יש בחינה אחת, שאדם עובד את הבורא מחמת קיבול שכר שיודע שיש להבורא יכולת ליתן לכל הברואים צרכם ויש ביד הבורא לעשות בכל העולמות כרצונו להמית ולהחיות לכן הוא עובד הבורא ברוך הוא. ויש אדם שעובד הבורא ברוך הוא לא מחמת קיבול שכו', רק שיודע גדולת הבורא האיך שיש לו ממשלה על כל מלאכים ושרפים וחיות הקודש ואופני הקודש וכולם עומדים באימה וביראה ואומרים שירות

ותשבחות להבורא לעבוד בחדוה ושמחה גדולה. והחילוק בין שני העובדים הנ"ל, כי זה שעובד הבורא מחמת קיבול שכר הוא חסר לעולם, כי לא תשבע עינו, כי מי שיש לו מנה רוצה מאתים ותמיד הוא הולך וחסר. אבל לא כן מי שהוא עובד את הבורא ביראת הרוממות בגין דאיהו רב ושליט ומלאכים ושרפים ואופנים אומרים לפניו שירות ותשבחות, אזי נופל עליו יראה גדולה עד מאד שאומר בלבו כל שכן שקרוץ מחומר כמוני מחויב להיות עובד הבורא ברוך הוא וברוך שמו ומחמת זה בא לידי שמחה גדולה ויותר שהבורא מגלה אליו גדולתו ורוממותו אזי בא לידי שמחה גדולה יותר ועובד את הבורא יותר בשמחה ולאיש כזה אין מחסור כי אין מחסור ליראיו:

וזהו פירוש הפסוק (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך, כי מי שהולך אחר תאות עולם הזה הוא תמיד חסר אבל כשתהיה עם ה' אלהיך שתעבוד את הבורא ביראת הרוממות כנ"ל אזי תמים תהיה, ולא יהיה לך שום חסרון, כי בכל יום יוסיף שמחה בעבודת הבורא ברוך הוא וברוך שמו, כי מחמת היראה גדולה בא לידי שמחה. ולזה מבואר בכתבי האריז"ל צריך לומר קודם כל מצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימא ודוקא למימר בדחילו קודם ורחימא, כי לפי הנ"ל מחמת שמשיג גדולת הבורא ברוך הוא נופל עליו יראה גדולה בתחילה ועובד הבורא באימה וביראה ואחר כך בא אליו השמחה שזכה להיות עבד הבורא. ולכן כתיב בתורה בפרשת היראה ליראה את ה' אלהיך קודם ואהבת את ה' אלהיך, כי יראה קודם אהבה כנ"ל:

ובזה מתורץ קושיות המפרשים על מה שאמרו חכמינו ז"ל (פסחים כב:) רבי עקיבא כשבא לאת ה' אלהיך תירא פירש עצמו, והקשו המפרשים למה לא פירש עצמו מאת שכתוב בפרשת אהבה (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלהיך. ונבוא לבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות ל:) וגילו ברעדה (תהלים ב, יא) במקום גילה שם תהא רעדה, כי מחמת שמשיג גדולתו של הבורא והבורא מגלה אליו גדולתו ורוממותו נופל עליו יראה גדולה על ידי התגלות שגילה גדולתו. וזה פירוש הגמרא במקום גילה, רוצה לומר במקום שהבורא ברוך הוא מגלה אליו גדולתו ורוממותו. שם תהא רעדה שם תהא יראה גדולה כנ"ל. והנה שס"ה לא תעשה מורה על יראה, ורמ"ח מצות עשה מורים על האהבה. ולא תעשה יכול לקיים אפילו במקום טומאה כגון בבית המרחץ ובבית הכסא אינו רשאי לעבור על לא תעשה לא תנאף, או שאר לא תעשה. אבל מצות עשה לא יוכל לקיים בבית המרחץ כגון להניח תפילין או שאר מצות עשה. ודבר זה ידוע. אדנ"י, מורה על יראה. והוי"ה, מורה על אהבה. לכן נכתב הוי"ה ונקרא באדנ"י, כי כשאדם מדבר איזה דבור קדושה צריך להתלבש עצמו בהאותיות הללו שמדבר נמצא היה צריך להתלבש עצמו בהאותיות

הוי"ה אז היה נקרא כמו שנכתב. ובחוצה לארץ הוא מקום טומאה קשה מאוד להשיג, כי דבר זה צריך התפשטות הגשמיות, אבל אם ירצה השם לעתיד לבוא ומלאה הארץ דעה את ה' ויהיה לכל ישראל הזדככות גדול ויהיה נקרא הוי"ה כמו שנכתב:

ועל פי זה יובן הכתוב בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא וכו', לכאורה הוי ליה לומר אשר תזכיד את שמי, כי האדם צדיך להתלבש עצמו כשמדבר הדיבורים עד שיבא להתפשטות הגשמיות ובטל במציאות מעצמותו ואז יכול לדבק עצמו בהאותיות וכיון שיש לו התפשטות הגשמיות אזי השכינה מדברת מתוך גרונו. וזה פירוש בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, (שמות כ, כא) בכל מקום אשר אזכיר את שמי, רוצה לומר אני בעצמי אזכיר את שמי, דהיינו כשיהיה לך התפשטות גשמיות ויהיה בטל במציאות אז השכינה בעצמו מזכיר מתוך גרונו. נמצא אין אדם יכול לומר השם הוי"ה כמו שנכתב בשביל שצריך להתלבש עצמו בהאותיות ובחוץ לארץ הוא מקום טומאה קשה להשיג מדריגה זו אבל יראה יכול להיות אפילו בחוץ לארץ כנ"ל, לא תעשה מורה על יראה ונוהג אפילו בחוצה לארץ אפילו בבית המרחץ כנ"ל, לכן נכתב הוי"ה ונקרא באדנ"י, כי אדנ"י מורה על יראה כנ"ל והוי"ה מודה על אהבה כנ"ל.והנה ידוע מחמת יראה שיש לאדם לפני הבורא ברוך הוא יש לו חשכות במחשבה וכשעובד הבורא באהבה ובחדוה אזי נופל עליו בהירות גדול:

וזהו פירוש הכתוב (בראשית א, ב-ג) והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ויאמר אלקים יהי אור וחשך על פני תהום, רוצה לומר ידאה גדולה היה בעולם. ויאמר אלהים יהי אור, זהו אהבה. וזהו פירוש הגמרא מאי טעמא עיזא מסגי ברישא והדר אימרא, רוצה לומר מאי טעמא עיזא הוא גבורות, רוצה לומר יראה מסגי ברישא, כשאדם עובד הבורא בגין דאיהו רב ושליט על כל עולמות ומלאכים ושדפים עומדים ביראה ואומרים שירות ותשבחות ומכל שכן קרוץ מחומר אזי נופל עליו יראה גדולה. ואימרא, הוא לשון אהבה כמו שאמר הכתוב (דברים כו, יז) את ה' האמרת היום, וזהו פירוש הגמרא והדר אימרא, רוצה לומר ואחר כך בא לו אהבה כנ"ל. ועל זה מתרץ כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא, רוצה לומר ברישא היה יראה גדולה בעולם כשנברא עולם דכתיב ויהי ערב, הוא לשון חשכות וחשכות מורה על יראה כנ"ל. ויהי בוקר, רוצה לומר מורה על בהירות הוא אהבה. מאי טעמא הני מיכסיין והני מיגליין, רוצה לומר מאי טעמא שם של הוי"ה מכוסה, רוצה לומר שנכתב הוי"ה ונקרא אדנ"י ושם אדנ"י מגולה. על זה מתדץ הני דמיכסיין מינייהו מיכסיין, רוצה לומר בשביל שאין אדם יכול לדבר אותיות הוי"ה אלא אם כן עושה האותיות עצמו כמו כסות שצריך להתלבש עצמו ולהיות בטל

במציאות ודבר זה אינו יכול להיות בזמן הזה שחרב בית המקדש אלא לעתיד כנ"ל, והני דלא מיכסיין מינייהו מיגליין, רוצה לומר אבל שם אדנ"י מורה על יראה זה יכול להיות אפילו בחוצה לארץ:

וזהו פירוש הכתוב (בראשית טו, א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד, לכאורה אין פירוש להפסוק מה זה שכתוב אחר הדברים האלה. אך לפי הנ"ל אתי שפיר, כי יש צדיק אחד שעובד הבורא ברוך הוא מחמת קיבול שכר הנ"ל, ויש צדיק אחד שעובד הבורא ברוך הוא באשר שיודע גדולת הבורא ברוך הוא האיך המלאכים ושרפי קודש וחיות הקודש עומדים באימה וביראה ועובד הבורא בשמחה גדולה ובאהבה. והנה צדיק זה שעובד הבורא באהבה אזי הוא רך בטבע מאוד ואין יכול לעשות שום נקמה בהשונאים שיש לו והצדיק שעובד הבורא ביראה אזי הוא קשה בטבע מאוד יש לו חשק לעשות נקמה בהשונאים. ודבר זה ידוע לכל אברהם אבינו היה עובד הבורא באהבה נמצא האיך היה מנצח החמשה מלכים כי אין התגברות כל כך בטבע. אך האמת, תחילה היה עובד אברהם הבורא מחמת קיבול שכו', רק שעל ידי זה בא למדריגה יותר גדולה והיה עובד הבורא לא מחמת קיבול שכר רק בגין דאיהו רב ושליט על כל העולמות ומלאכים ושרפים וחיות הקודש עומדים באימה וביראה, ומכל שכן קרוץ מחומר צריך להיות עבד הבורא בגין דאיהו רב ושליט אזי נפל עליו יראה גדולה מחמת שראה גדולת הבורא ברוך הוא ויותר שראה גדולת הבורא ברוך הוא היה לו יראה ואהבה שזכה להיות עבד הבורא. נמצא לפי זה היה עובד אברהם אבינו הבורא ביראה גם כן ולפי זה היה לו כח ללחום עם החמשה מלכים, כי מחמת שהיה לו יראה היה בטבע בעל גבורות:

וזה פירוש הכתוב אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר, אחר שהשיג אברהם מדריגה להיות עבד הבורא מכח שהבורא מחזה ומראה לו גדולתו והיה ירא אברהם, כי היה סובר שעבדותו אינו נחשב כלל עבדות. על זה היה אמר לו הקדוש ברוך הוא אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד, אל תירא אברם, כי עבדות שלך שהיית עבד מקודם במדריגה קטנה, דהיינו מחמת קיבול שכר גם זה נחשב לי מאוד לעבדות גדול הרבה מאוד:

או יבואר הגמרא הנ"ל מאי טעמא עיזי מסגי ברישא והדר אימרא, כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא. ולהבין זה נראה, דהנה יסוד ושורש עבודת השם יתברך ליראה ולאהבה את שמו יתברך ובכל מקום היראה קודמת לאהבה שמקודם צריך לירא מהשם יתברך ומהדר גאונו. ואמר מורי הקדוש מוה' **דוב בער**, שהאדם צריך להשתדל

ולהתאמץ שיהיה יראת שמים על פניו ואז האהבה בא ממילא שמחמת שזיכך את עצמו להיות יראת ה' על פניו זוכה גם כן לאהבת השם יתברך. ואמר הוא ז"ל שזהו כמו שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין ב:) דרכו של איש לחזור אחר אשה, שאשה מכונה ליראה אשה יראת ה', ואיש מכונה לאהבה. ודרכו של איש לחזור אחר אשה, היינו מי שירא ה' באמת חוזר אחריו גם כן מדת אהבה ובא גם כן ממילא לאהבת השם יתברך עד כאן דבריו והיראה הוא השער והתחלה לעבודת השם יתברך ואחר כך האהבה. ומה שמצינו בברכת קריאת שמע ויחד לבבינו לאהבה וליראה את שמך, שנזכה מקודם האהבה ואחר כך היראה, היינו למי שכבר זכה לאהבת השם יתברך אחר שכבר היה יראת השם יתברך על פניו וזכה אחר כך לאהבת השם יתברך בא אחר כך למדת יראה יותר פנימיות שמאהבה בא ליראה יותר פנימיות. וזהו דאיתא בנוסח האריז"ל לשם יחוד כו' בדחילו ורחימא ורחימא בדחילו כו', שמתחילה צריך להיות דחילו ואחר כך רחימא, אחר כך מהרחימא נמשך דחילו יותר פנימיות כידוע ליודעי חן:

ובזה יבואר בעזרת השם מה דאיתא בגמרא (תמורה יד.) בכל מקום היום הולך אחר הלילה ובקדשים הלילה הולך אחר היום, דמדת הלילה מכונה ליראה ומדת היום מכונה לאהבה זהו בחולין, היינו באדם שעדיין לא נתקדש כל כך היום הולך אחר הלילה, היינו שמתחילה צריך להשתדל לירא מהשם יתברך שהוא מכונה ללילה וממילא בא למדת אהבה, כי היום הוא מדת האהבה הולך אחר הלילה הוא היראה. ובקדשים, באדם שכבר נתקדש לעבודתו יתברך וזכה כבר למדת יראה ואהבה אצלו נמשך אחר האהבה יראה יותר פנימיות ואצלו הלילה הולך אחר היום, דהיינו היראה פנימיות שהוא בבחינה אחר היום, דהיינו אחר יום שהוא בחינת אהבה שמאהבה בא ליראה יותר פנימיות:

ובזה נראה לבאר הגמרא (שבת עז:) מאי טעמא עיזי מסגי ברישא והדר אימרא, דעיזי, יש לכנות למדת יראה הנמשכת ממדת הגבורה. ואימרא, למדת אהבה כמו שנאמר (דברים כו, יז) את ה' האמרת היום וה' האמירך היום כו'. וזהו מאי טעמא עיזי מסגי ברישא והדר אימרא, היינו מאי טעמא צריך להיות מקודם היראה ואחר כך האהבה. אמר ליה כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר, שצריך להיות מקודם מדת לילה ואחר כך מדת יום, כמו כן צריך להיות מקודם מדת היראה ואחר כך מדת אהבה כו'. ותכלית העבדות הוא שיזדכך האדם נפשו בו יתברך עד שיגיע לדביקות זו שיערב לו עבודתו יתברך שמו מכל טובות עצמו וימסור עצמו ונפשו על עבודתו יתברך כמו שעשו אבותינו על ים סוף שהלכו בים עד חוטמם בציוי השם יתברך על ידי עבדו נאמן ביתו כמאמר חכמינו ז"ל שאמר להם משה רבינו אין

הים עומד בפניכם, ובהאמונה זו בטחו והלכו עד חוטמם. ועל זה אמרו (תהלים סט, ב) הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש. ובזה שהאמינו האמונה זו עד שחשבו למאמר יתברך יותר מחיותם זכו להעלות במעלה יותר ממלאכי השרת:

מאי טעמא גמלא זוטרא גנובתא דאכלי כסא, מאי טעמא תורא ארוכתא גנובתא דדיירא באגמא ובעי לקרקישא בקי. דהנה עיקר העבודה שלא על מנת לקבל פרס, והעובד לתשלום שכר עבודתו קלה ואף היצר הרע אינו מתגבר כנגדו. אכן שלימיות העבודה להעלות נשמות ישראל לעבודת האל יתברך זהו קשה, כי היצר הרע עומד כנגדו. לזה אמר מאי טעמא גמלא, העובד לתשלום שכר וגמול זוטר גנובתא, קטן היצר הרע שלו ואין עומד כנגדו. משום דאכלי כסא, פירוש קוצים, דהיינו שכר העולם הזה שאין זה תכלית העבודה. ומאי טעמא תורא אריכא גנובתא, על דרך (משלי יד, ד) ורב תבואת בכח שור היצר הרע מתגבר כנגדו וקשה להם העבודה לעבוד את ה'. ולזה אמר דדיירא באגמא, על דרך יער של נשמות, ובעי לקרקושי בקי, לגרש זבובי מות מכלל נפשות ונשמות ישראל לכן היצר הרע מתגבר כנגדם. עוד פירוש באגמא, כי כשאדם אינו משגיח על עצמו נקרא דייר באגמא כמאמר חכמינו ז"ל בעירובין (כב.) איכא קירמא באגמא:

לבאר מאמר חכמינו ז"ל (ב"מ פד.) דאמר ריש לקיש לרבי יוחנן מאי אהניא לי התם קרי לי רבי והכא קרא לי רבי, אמר ליה אהנית לך דאקריבך תחת כנפי שכינה. לכאורה יפלא על צדיקו של עולם, ר"ל שיאמר כזה מאי אהני לי. והנראה דריש לקיש מגודל נשמתו, גם אי לא הוה לגבי רבי יוחנן היה עובד את ה', אך דהיה עובד במדותיו שהיה בו מקודם כמדת הגזלנים דהוא כעס וחימה ושנאה ובעבודה לה' היה עובד ה' במדת אלו לכעוס על עוברי רצונו יתברך ולקרב הכל להשם יתברך במדת כעס ומחמת שהיה אצל רבי יוחנן הדריכו בהדרכה זו להדריך העולם ולקרב הכל להשם יתברך במדת טובות ושלום. וזה שאמר ריש לקיש לרבי יוחנן מאי אהנית לי התם קרי לי רבי והכא קרי לי רבי, פירוש אני הייתי עובד ה' גם אי לא הייתי אצלך, רק שהייתי עובד במדת כעס ופועל על ידי כעס ושנאה דהוא מדות גזלנים. ובזה אתי שפיר דקאמר מאי אהנית לי התם קרו לי רבי, פירוש גם שהייתי עובד השם יתברך במדות שהם אצל גזלנים גם כן קרי לי רבי, שהייתי מדריך העולם לעבודתו על ידי כעס וחימה. ולזה השיב לו רבי יוחנן אהנית לך דאקריבך תחת כנפי השכינה, רוצה לומר להדריך העולם באמרי נועם וטוב וזאת לא היה לך מקודם:

בגמרא דשבת (פז.) שלשה דברים עשה משה מדעתו פירש מן האשה וכו'. הקשה התוספות מה זה מדעתו הלא דן קל וחומר ועל פרישתו מן האשה יש קל וחומר. ונראה לתרץ, שעל פי האמת אינו קל וחומר, רק על דעתו של משה רבינו עליו השלום שהיה עניו מכל האדם שהחזיק בדעתו לעצמו שפל מכל אדם הוא קל וחומר, כי באמת מה ראיה פרישת משה מפרישת ישראל, כי ישראל אפשר לא עשו מצות זיוג כהוגן לחשוב הכל למען מצות הבורא עליו ולא בשביל הנאתו כלל וכלל היו צריכין לפרוש אבל משה רבינו עליו השלום בודאי זיווגו היה עולה יפה רק לעשות רצון הבורא ולא בשביל הנאת עצמו חס ושלום נמצא אצלו מצות זיוג כמו שאר מצות הבורא יתברך שמו כמו תפילין ושאר מצות הבורא יתברך ונמצא לא היה צריך לפרוש כיון שעשה הכל למען מצות הבורא ברוך הוא עליו ולא בשביל הנאות עצמו, רק באמת משה רבינו עליו השלום היה עניו מכל אדם והחזיק לעצמו בדעתו שפל מכל אדם דן קל וחומר בעצמו מכל ישראל אבל באמת אינו קל וחומר. וזהו עשה משה מדעתו, דייקא לדעתו שהחזיק עצמו שפל מכל אדם יש קל וחומר, אבל באמת אינו קל וחומר מכל ישראל למשה. ומתורץ קושיות התוספות:

גם גבי שיבור הלוחות הקשו התוספות קושיא הנ"ל. ונראה לתרץ, כי באמת אינו קל וחומר כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא ואעשה אותך לגוי גדול, (שמות לב, י) והיה ראוי לקבל את התורה, רק מחמת עונותנותו לא רצה בזה:

ראש בית דין אמר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. (ר"ה כד.) יבואר על פי מאמר חכמינו ז"ל אין קדוש כה', כי ישראל נקראו עם קדוש וקדושתם מה' אבל קדושת ה' הוא מעצמותו ואינו מקבל כלל אבל ישראל מקבלים קדושתם מן ה'. וזהו ראש בית דין, קאי על השכינה. אומר מקודש רק קדוש אחד, כי אינו מקבל. וכל העם, היינו ישראל. אומרים מקודש מקודש שני פעמים, היינו קדושת תחתונים מקדושת עליונים:

מפני מה כלי זכוכית מקבלין טומאה שעיקר ברייתן מן החול, דאיתא בכתבי האריז"ל דתלמיד חכם נקרא זכוכית שגופו נזדכך כמו זכוכית. ואיתא עוד בכתבים מפני מה יש נשמה קדושה כשבא לגוף אינו טובה כל כך מפני שבא משימוש חול ונברא מן הטפה ההוא. וזה מפני מה כלי זכוכית, היינו הצדיק מקבל טומאה לפעמים. ומשני, דעיקר ברייתו מן החול ולא מביאת שבת:

לבאר מאמר חכמינו ז"ל (ב"ב יז.) שלשה מתו בנשיקה משה ואהרן ומרים וכו'. מרים אתיא שם שם כתיב הכא שם וימת שם משה, (דברים לד, ה) וכתיב התם שם ותמת שם מרים, מה להלן בנשיקה, אף כאן בנשיקה. דברי חכמינו ז"ל נעלמו מאוד מאתנו לפי

דרך הפשוט, וכי האיך מרומז בתיבת שם מיתות נשיקה. ונראה דשפיר מרומז בתיבת שם מיתות נשיקה. ונבוא לבאר מאמר חכמינו ז"ל במאי דאמרו (סנהדרין קח.) אמר רבי עקיבא דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר יד, לה) במדבר הזה יתמו ושם ימותו, הנה דברים האלה ישתומם כל חכם לב על דור קדוש כזה אשר שמעו כל דברי אלהים חיים מדבר מתוך האש וקבלו התורה ואמרו בסיני נעשה ונשמע אשר בזכות שאמרו נעשה ונשמע אנו חיים וקיימים האיך שייך לקדושים כאלו שאין להם חלק לעולם הבא:

אכן נבוא לבאר כונת דבר זה אשר לא עלתה על לבם הטהור כך בפירוש הפשוט. ונבוא לבאר מהות ענין מיתות נשיקה ונזכר גם כן באלשיך הקדוש. אכן אנן נבוא בביאור יותר. והוא על דרך מאמר חכמינו ז"ל, רבי אבוה חזי שלשה עשר נהרי דאפרסמי, דהיינו שקודם מיתתו הראו לו שכרו לעתיד לבוא תחת עבודתו, כן לכל הצדיקים קודם מיתתו מכניסין אותו לשם ומראין לו גודל שכרו ואז מחמת גדול האהבה והחיבה להשכר ההוא אזי נשאר שם חי וקיים ואינו רוצה לבא עוד לזה העולם. ושפיר צדקו דברי חכמינו ז"ל בדבריהם (ברכות יח.) צדיקים במיתתן קרויין חיים, רוצה לומר צדיקים במיתתן, כשמגיע עת מיתתן קורין אותן לשם להראות להן גדול שכרן למה כדי שישארו שם חיים וקיימים כמו שהם בעולם הזה. ונמצא זו היא מיתת נשיקה ליודעי חן, ולפי זה לא יתכן לאמר עליהם שהם מתים בעולם הזה, אלא עיקר מיתתן הוא עולם הבא שם בהודיע להם גודל שכרן:

וזהו פירוש דברי חכמינו ז"ל שלשה מתו בנשיקה, דהיינו במיתה כמו שכתבנו לעיל. מרים אתיא שם שם, כתיב התם וימת שם משה, כלומר שזה מיתת נשיקה שמת שם משה, כלומר בעולם הבא שהודיעו לו מתן שכרו, אזי ויגוע שם ויאסף אל עמיו. וכתיב הכא גם כן ותמת שם מרים, כלומר שמיתתן היה שם בעולם הבא. ומה להלן בנשיקה שהרי כתיב שם, גם כאן בנשיקה שהרי כתיב ותמת שם מרים, שם דייקא. ונמצא מרומז בתיבת שם מיתות נשיקה. והנה נזכר בזוהר ובמדרש הנעלם מה הוא מתן שכרם של צדיקים בודאי אין זה מתן שכרן כמו שהעולם סוברים שלעולם הבא יושבין אותו על כסא רם ונשא, כי מזה הדברים אין להצדיק שעשועים ותענוגים בוא וראה שלא חפץ בתענוגים בעולם הזה אלא בחר לו לעבוד את הבורא ברוך הוא. אכן מוזכר בזוהר ובמדרש הנעלם בדרך משל, אדם שהיה לו יגיעות כמה ימים לבוא ולעמוד על תוכן הדבר ומהותו ובוריו ואחר כך כשדורש וחוקר הדבר ההוא בא על אמיתות אותו הדבר אז אין לך תענוג גדול מזה אשר השם יתברך נתן לו שכל ובינה לבא עתה על דבר שהיה

לו יגיעות כמה ימים וזמן רב, כן הצדיק ההוא כל ימי חייו בעולם מגמתו לידע תוכן עבדות הבורא ויום יום ידרוש הדבר ההוא ואינו יכול להשיג הדבר ההוא בעולם הזה על מהותו ובעולם הבא משיג הדבר על מהותו איך לעבוד הבורא כמאמר חכמינו ז"ל (שם יז.) העולם הבא אין בו לא אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ונהנין מזיו השכינה. ואז אין לך תענוג גדול מזה וזה עיקר שכרן לעתיד לבוא, כי זה עיקר חמדתו ותאות לבו של הצדיק אשר עתה משיג הדבר זה אשר לא היה יכול לעמוד על הדבר מיום הבראו ועד עתה. והנה למי יתכן השכר ההוא להצדיק אשר לא היה משיג בעולם הזה ולא היה שלימות, אכן הצדיק שהשיג בעודו בעולם הזה על מהות עבדות הבורא תו אין דבר חדש אצלו שכר זה כלל. והנה הדור המדבר קיבלו את התורה מהקדוש ברוך הוא והשיגו בעודם בעולם הזה מהות עבדות הבורא ברוך הוא וכמאמר חכמינו ז"ל (שמו"ר מא) חירות ממלאך המות חירות מיצר הרע, ולא היו רק רוחניות ולזה היה מאכלם מאכל רוחני, דהיינו המן שהיה מאכל רוחני מאכל מלאכים נמצא אצלם לא היה עולם הבא תענוג חדש שיהיה להם חמדה. והנה בפסוק במדבר הזה יתמו, תיבת יתמו לכאורה מיותר. אכן זו הוא כונת חכמינו ז"ל דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, כלומר שלא היה להם חלק כלל בעולם הבא שנאמר בדבר הזה יתמו כלומר בעודם במדבר הזה כבר היו שלימים ותמימים. ויתמו, הוא לשון תמים, ואם כן השיגו מהות העבדות הבורא בעודם בעולם הזה, ואם כן לא היה להם אחד כך שום תענוג חדש מזה: ונבאר מאמר שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קד.) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים. דידוע דכל האותיות הא"ב חס ושלום לומר שהם דמות גשמיים, רק שהם למעלה אורות עליונים ורוחניות, רק כשירדו למטה אז מתלבשין בציור של האותיות א"ב. והנה האותיות כל אות ואות הוא ציור שחור וסביביו מקיף הלבנינות בכל אות, כי כל אות היא פתוחה או למעלה או למטה או מן הצדדים והוא אש שחורה על גבי לבנה. והנה כל העולמות הם עובדים את הבורא כל אחד בבחינה אחרת דמלאך מיכאל עובד באהבה, גבריאל ביראה, רפאל בתפארת, ומביא רחמים. ויש לו לבוש וציור כמו העבדות שלו וכולם מקבלים חיות מאין סוף אשר שופע לתוכם כמו שאמר אליהו וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארו כולהון שמהן כגופא בלא נשמתא. והנה זה הלבוש של העולם אשר עובד את הבורא זה הוא הציור של האות דעל זה מרמז השחרות של האות דהוא ציור האות דמרמז על לבוש של האות הנעשה מעבדות והוא נקרא אש שחורה כמו שאיתא בזוהר דכתר עליון אע"ג דאיהו אור צח אוכם הוא לגבי עילות העילות. והלבנינות המקיף האות והנעלם בתוך האות זה הוא מורה על קבלת השפע אשר נשפע בתוך העולם מאתו

יתברך דזה הוא גוון הלבן. ולכך כל אות פתוח אשר הלבנינות שופע לתוכו זולת המ"ם סתומה והסמ"ך דהם סתומים מכל צד ואין מקום לקבל השפע של הלבנינות לתוכו זולת מה שנעלם וגנוז ולכך חיותם מעט מאד. ויש ס' ריבוא נשמות ישראל וס' ריבוא אותיות לתורה וכל נשמה אחוז באותה אות מן הא"ב ואותן הנשמות אשר הם נתאצלו באלו אותיות הפתוחות מאיזה צד אז אלו מקבלין חיות מן הלבנינות השופע לתוך האותיות והם קרובים אל הקדושה אבל אלו הנשמות אשר הם אחוזים במ"ם סתומה או בסמ"ך אז אינם מקבלים שפע לובן הקדוש, כי הם סתומים מכל צד ואין בהם חיות הקדושה לכך הם קשה עורף כמו פרעה שהיה סתום ולא ידע משפע חיות של האותיות. ואמר מי ה' לכך מי שיש לו אחיזה באותיות מ"ם וסמ"ך וכו', אינם טובים, אבל מכל מקום על ידי שרואים נסים ונפלאות אשר עושה השם יתברך יכולין להתעורר ולהיות להם קיום כמו פרעה אף שהיה סתום ולא ידע משפע אלהות ואמר מי ה' על כל זה כשראה הנסים והנפלאות והגבורות והיד החזקה אז הודה ואמר ה' הצדיק ועל ידי זה יש להם קיום והעמדה כשמתעוררים על כל פנים על ידי הנסים שרואין מהשם יתברך אז הם מתעוררים. וזהו כונת חכמינו ז"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחות שהם סתומים מכל צד אין חיות להנשמות אשר נאחזים בהם זולת בנס היו עומדין, רוצה לומר על ידי הנסים יש להם קיום והעמדה בעולם:

אמרה ליה ילתא לר' נחמן כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן. (חולין קט:) כי הקדוש ברוך הוא ברא כל העופות ובהמות וחיות טהורות כדי לעלות נצוצות אשר בהן כל איש ישראל אשר אוכל אותה ומאיזה צד יש עליות נצוצות לעופות ולבהמות וחיות טמאות מחמת שאיש ישראל אינו אוכל אותם מחמת מצות ה' עליו שלא לאכול זה הוא עליות נצוצות של הטמאים, רק שכל איש ישראל שמעולם לא אכל הבריות הטמאות הנה אינו יודע הטעם שלהם נמצא מהיכן הוכחה שאינו אוכל אותם מחמת מצות ה' עליהם שלא לאכול שמא אינו אוכל אותם מחמת שאינם טובים בטעם אכילתן נמצא עדיין אין עליות הנצוצות בבריות הטמאות. וזהו אמרה כל מה דאסר כו' שרי לן כו'. נמצא יודע כל איש ישראל הטעם של הטמאים שטוב טעם להם נמצא כאשר איש ישראל מונע לאכול אותם בטוב טעם שלהם מחמת מצות ה' זה הוא עליות נצוצות שלהם כנ"ל:

מאמר רבותינו ז"ל (ר"ה יב.) ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופת כר' יהושע, ואומות העולם מונין אף למבול כר' יהושע. הכלל, ידוע הוא מדברי האריז"ל שבניסן נברא העולם ובתשרי עלה במחשבה להבראות והשם יתברך האציל בעצמו המדות שיהיה לו תענוג ושעשועים ממעשה ישראל כדי שעל ידי זה יהיה בריאות עולם וזה

נקרא אצילות. ועיין ברמב"ן הקדוש על פסוק (במדבר יא, כה) ויאצל מן הרוח אשר עליו, ויאצל, הוא לשון אצלו כן לשון אצילות הוא לשון אצלו, כלומר שהאציל אצלו אלו המדות שיהיה לו שעשועים מישראל וזה היה בתשרי, ואחר כך היה בריאות עולם וזה היה בניסן. והנה השם יתברך האציל בעצמו שיהיה מעשה התחתונים עולים למעלה לעשות רשימה כאשר יעשו למטה כן יהיה הרשימה למעלה הן לטוב במעשים הטובים שעושים למטה להתעורר הטוב עליהם מלמעלה הן להיפך חס ושלום לרעה במעשים הרעים שעושים להתעורר מלמעלה ולשלם להם כגמולם כרוע מעלליהם. ובאמת זה המדה אשר מעשה התחתונים יעשו רושם למעלה במעשיהם זה היה גם כן בתשרי. והנה אימתי נראה זה בעולם התחתון לטוב נראה בשעת יציאת מצרים שמעשה התחתונים בטוב עשה רושם למעלה וכן נראה זה המדה במבול ממעשיהם הרעים התעוררו עליהם מלמעלה לשלם להם כרוע מעלליהם ומן המדה הרעה הוא קל וחומר לטוב שעושה הרושם למעלה, כי מדה טובה הוא מרובה כו', וכאשר מבואר לעיל, כי זה המדה אשר מעשה התחתונים יעשו רושם למעלה נאצל אצל הבורא יתברך בתשרי. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל ישראל מונין למבול, דהיינו עולם אצילות אשר האציל השם יתברך בעצמו שמעשה התחתונים יעשו כו', זה היה בתשרי. ולתקופת, היינו בריאות עולם עצמו מניסן והאפיקורסין ימח שמם אשר אינם מאמינים בזה שהאציל הבורא יתברך שמו זה המדה אצלו שמעשה התחתונים יעשו כו', כדי להפרע להם כמעשיהם מונין אף למבול כר' יהושע מניסן. ובאמת מהיכן בא זה אשר הקדוש ברוך הוא משתעשע עצמו במעשה התחתונים במעשה הטוב מישראל, הוא מחמת שהצדיק מסתכל באי"ן מזה הוא השעשועים:

והנה כאשר הצדיק מסתכל באי"ן וממשיך השפע מן האי"ן על העולמות, אז גם הצדיק הוא המושל ביראת אלהים וכמאמר רבותינו ז"ל (מו"ק טז:) צדיק מושל כו', מי מושל בי צדיק. וזהו מאמר רבותינו ז"ל שני מלכים בכתר אחד. ועל זה רומז אות צדיק שיש לו שני ראשין, דהיינו יו"ד ההפוכה ואות נו"ן והאות יו"ד אשר באות צדיק הוא האי"ן וכיון שמסתכל באי"ן הוא כופף קומתו. וזה נו"ן הפוכה אשר באות צדיק, אף על פי שהצדיק מושל ביראת ה', לבטל הגזירה מרע לטוב, אבל הכל הוא מן ה' לבדו, כי כן היה הרצון העליון שהצדיק יהיה לו זה הכח לבטל הגזירה. וזה המדה היה נאצל בתשרי כמבואר לעיל. וזהו הרמז בתשרי עלה במחשבה להבראות, כלומר זה היה בתשרי שיעלה המעשים מהצדיקים במחשבה עליונה כדי שעל ידי זה יברא העולם כמבואר לעיל ולמה זה להבראות שעל ידי זה יהיה בריאות העולם. וזהו שרמזו רבותינו ז"ל

(ברכות סא.) בתחלה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד, כלומר אף על פי שנראה בתחלה שגם הצדיק יש לו זה הממשלה למעלה כנ"ל זה עלה במחשבת הבורא שהצדיק יהיה לו זה הממשלה אבל הכל הוא מן ה' לבדו וזה לבסוף, היינו כנאמר סוף מעשה במחשבה תחילה, כלומר זה עלה במחשבת היוצר שהצדיק יהיה לו זה הממשלה וזה הכח אבל הכל הוא מן ה' לבדו אין בלתו:

ענין מה שכתוב בכתבי האר"י ז"ל על מחלוקת דר' אליעזר ור' יהושע חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם. וכתב האר"י ז"ל שאלו ואלו דברי אלהים חיים, היינו שבניסן היה במחשבה, פירוש שבניסן היה צריך הסתכלות על המחשבה על מה נברא העולם , היינו בשביל ישראל שנקראו ראשית ומחמת זאת הוא משפיע כביכול לכנסת ישראל תמיד כל הברכות וכל הטובות, כי בשבילם נברא העולם , והיינו שבניסן היה במחשבה:

מחמשה עשר בשבט עד ראש חודש ניסן כאשר היו מקדשים על פי הראיה מ"ה ימים, וכן מחמשה עשר באב עד ראש השנה מ"ה ימים. הכלל, כי ר' אליעזר ור' יהושע, חד סבר בניסן נברא עולם, וחד סבר בתשרי נברא עולם. והנה התוספות בראש השנה (כז. ד"ה כמאן) מפרש האדם נברא בכ"ה באלול. ונמצא מט"ו באב עד כ"ה אלול ארבעים יום נגד יצירת הוולד. וכן למאן דאמר בניסן נברא עולם, האדם נברא בכ"ה באדר. נמצא מט"ו בשבט עד כ"ה אדר ארבעים יום נגד יצירת הוולד. ובאמת אנן פסקינן כשני המ"ד. וזה שאנו עושין יומא דפגרא בט"ו באב וט"ו בשבט, ונמצא ט"ו בשבט הוא הכנה לפסח ופסח הוא הכנה למתן תורה, נמצא ט"ו בשבט הוא הכנה למתן תורה, והא ראיה גם כן שהתורה ניתנה בסיון, ומשה רבינו ע"ה אמר משנה תורה בשבט ככתוב בעשתי עשר חודש, הרי ראיה שחודש שבט הוא הכנה למתן תורה:

עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים. (תענית לא.) כי מחול הוא התנגדות שזה הוא נגד זה כן כשהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיק מבטל הגזירה רעה לטובה וזהו כביכול נגד הבורא. וזהו מחול לצדיקים, כעין מחול כנ"ל:

בגמרא משחרב בית המקדש תמו זכות אבות. הכלל, בזמן שהיה המקדש כאשר היו מזכירין למעלה זכות אבות היה איזה קטרוג, אבל אחר שנחרב הבית ושפך חמתו על העצים ואבנים כשהקדוש ברוך הוא זוכר זכות אבות אין בו שום קטרוג כלל ונזכר הזכות אבות בשלימות. וזהו הרמז מיום שחרב בית המקדש תמו זכות אבות, כשהקדוש ברוך הוא זוכר לעמו ישראל זכות אבות הוא בתמימות אין בו שום קטרוג כלל. וזהו הרמז תמו, לשון תמים הוא בשלימיות הזכות אבות שהקדוש ברוך הוא זוכר לעמו:

ובאופן אחר יתבאר הגמרא הנ"ל, כי כל זמן שהיה בית המקדש קיים היה נזכר זכות אבות התעוררת דלעילא בלי התעוררת דלתתא, אבל מעתה צריך להתעוררת התחתון: בשם הבעל שם טוב שלשה ערי מקלט. (במדבר לה, יא) הוא הרמז מחשבה, דיבור, מעשה. שצריך האדם לברוח מפני גואל הדם, הוא הס"מ שרוצה לבטל אותם מעבדות הבורא וצריך להתחזק עצמו במחשבות קדושות ודיבורים קדושים ומעשים טובים, כי אף על פי שאינם כל כך ברורים וזכים, מכל מקום טוב יותר משב ואל תעשה כנ"ל, כי מכל מקום רעותא דמריה עביד:

חזיה לרבנן דקא בדחי טובא אייתי זוגא חוורתא בת ד' מאה זוזי ותבר קמייהו. (ברכות לא.) כי באמת שמחת נשואין הוא התקרבות הגאולה. וזהו הרמז בגמרא (יבמות סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. וזהו שמחת נשואין על הנשמות אשר יבואו על זה העולם וזהו הזווג ובזה יהיה התקרבות הגאולה. ולכך אנו אומרין בשבע ברכות שוש תשיש על בנין בית המקדש, כי מזה השמחה יבנה המקדש ולכך סומכין שוש תשיש לברכת שמח תשמח, כי השמחה יקרב בנין בית המקדש ולכך החתן בוכה בשעת החופה, כי הנשמה כשבאה על זה העולם יש לה צער על אשר ניתנה מעולם החדוה וששון ושמחה על זה העולם ולכך האדם בשעה שיוצא מבטן אמו הוא בוכה, כי הנשמה בוכה על ביאתה על זה העולם לכך בוכה החתן בשעת חופתו מחמת שהנשמות העתידים לבא ממנו הם מעוררים אותו ועל ידי זה בוכה. וזהו הרמז חזיה לרבנן דקבדחי טובא, בשמחת נשואין על התקרבות הגאולה. וזהו אייתי זוגא חוורתא, כי הנשמה הוא חוורתא. וזהו בת ארבע מאה זוזי, כי האדם הוא כלול מד' יסודות:

או יבואר, בת ארבע מאה זוזי, על הנשמה על דרך שמבואר בזוהר ארבע מאה עלמין דכסיפין. ותבר קמייהו, הרמז על הצער שיש לנשמה שבאה על זה העולם זה רמז להם: בנשואין יש שלשה דברים חופה, וקדושין, וביאה. הכלל, השם יתברך ברוך הוא אינו מושג כלל לשום נברא בעולם זה ובעולמות עליונים, כי דבר אשר הוא מושג הוא נברא והשם יתברך ברוך הוא הוא קדמון לכל דבר וכל העולמות הם מחודשים ממנו. והנה הנשפע מה' יתברך אל כל העולמות יש בה שלשה בחינות כל זמן שהוא דבוק להשם יתברך ברוך הוא אינו מושגת כלל, ואחר כך הוא מושגת אל העולמות אבל עדיין לא נתפשטה בתוך העולמות, ואחר כך היא מתפשטת בתוך העולמות. והנה הבחינה אחד, שהשפע עדיין אינו מושגת אל העולמות נקראת קדושין, כי קדוש הוא לשון הפרשה שעדיין העולמות מפורשים ממנה ואינם משיגים אותה. והבחינה הב', שהוא מושגה אל העולמות אבל עדיין לא נתפשט אל העולמות זה נקרא חופה, שהוא חופף

על העולמות שהיא מושגת אבל עדיין לא נתפשטה אל תוך העולמות. והבחינה הג', שהשפע מתפשטת תוך העולמות זה נקרא ביאה, כל זמן שהיא אינו מושגה כנ"ל. ועוד נקראה קדושין, כי קדושה הוא לשון הזמנה, כי היא מוכנת ומזומנת לקבל השגה כנ"ל:

תיקו, הראשי תיבות תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. ובהשקפה ראשונה יש לדקדק, הא זה יהיה הכל אחר ביאת הגואל במהרה בימינו אמן, ולמה יתרץ אליהו הקושיות והאבעיות הא יעמוד משה רבינו שנתן לנו התורה והמצוה ולמה לא יתרץ הוא הקושיות והאבעיות. ונראה, דהנה כתוב בספר הדורות בהפלוגתא דרש"י ורבינו תם עם התפילין, דרש"י ז"ל היה משה רבינו בסייעתו, והר"ת לא השגיח על זה ואמר לו שכבר נתן לנו התורה ובידינו להורות כפי הוראות שכלינו בהתורה הקדושה. ונראה להבין זאת ונבאר זאת בקיצור, דהיינו גבי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל אמרינן (עירובין יג:) אלו ואלו דברי אלהים חיים, דהנה יש בחינה שאדם לומד הפשט בהתורה הקדושה כפי הבחינה שלו אם הוא מעולם החסד אז הכל טהור ומותר וכשר כפי הוראות שכלו בהתורה הקדושה, וכן להיפך כשהוא ממדת הגבורה אז הוא להיפך והנה בית הלל מדתם היה מדת החסד ולכך בית הלל לקולא, ובית שמאי שהיה ממדת הגבורה לכך בית שמאי לחומרא. אבל באמת כל אחד לפי מדרגתו דברי אלהים חיים. זהו אלו ואלו דברי אלהים חיים. והנה חכמינו ז"ל שהיו אחר הדור בית שמאי ובית הלל וראו שהעולם צריך להתנהג בחסד וקבעו הלכה כבית הלל בכל מקום לקולא כבית הלל. והנה מי יכול להבחין זאת באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג שיופסק הלכה כמותו מי שהוא בחיים והוא בזה העולם הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג, אבל מי שאינו חי אינו יודע כלל באיזה מדה צדיכה לזה העולם להתנהג בו והנה אליהו הוא חי וקיים ולא טעם טעם מיתה והוא תמיד בזה העולם ולכך הוא יפשוט הקושיות ואבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג. ובזה יובן מה שאמר ר"ת למשה רבינו ע"ה שכבר נתן לנו התורה ובידינו להורות:

להבין מה שאמרו חכמינו ז"ל (עירובין יח.) מתחלה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד. ונקדים לך, דאית מחשבה דלא איתפיסא כלל ואין בה השגה לשום נברא ובהרב טוב הצפון ונעלם מכל רעיון ואיקרי פלא העליון והוא מקור חיים וברכה וכל הטובות. ומה שיש דבר שלפי הנראה אינו טוב בעיני בני אדם הוא למראה עינינו אשר עיני בשר לנו. ובאמת זה הדבר הוא כדי לבא להעולם רק טוב הצפון והוא שאנו מבקשים מאתו יתברך שמו שיהפך מרעה לטובה. והנה אחר הודיענו יתברך שמו את כל זאת יצא לנו מזה היות ג' בחינות, והיינו פלא העליון אשר הטוב בו צפון ונעלם מכל

זה אינו נתפס במחשבה, רק הדבר אשר נראה בעינינו אשר למראה עינינו הוא בלתי טוב. וזה הדבר הנתפס בשכלינו הוא הנקרא מחשבה. אך האמת הוא, שגם הנראה בלתי טוב המכוון הוא לפעול רק טוב ונתגלה אחר כך לבאי עולם הטוב ההוא שבא מהדבר שהיה נראה בלתי טוב על ידי תפילתינו שיהפוך מרעה לטובה זהו בחינת גימל. וכמו כן במעשה עמו בית ישראל שבריאת העולם היה בעבורם כמו שאמרו חכמינו ז"ל (בראשית א, א) בראשית (ויק"ר לו) בשביל התורה ובשביל ישראל, בכדי שיתמיד האדם בעבודתו יתברך שמו ויתעלה בתורה ובמצות ובמעשים טובים ביראה הטהורה ובאהבת הבורא ברוך הוא בכדי להיות שעשועים לו יתברך שמו אך זה הוא גם כן צפון וגנוז. ויש דברים אחרים נגדיים מעבודתו יתברך שמו, אך כאשר יטיב האדם דרכו לעבודת הבורא ברוך הוא וברוך שמו באהבה וביראה בתורה ובמצות יקח האדם המדה הזו שהיה מנגדת לו מעבודתו יתברך , דהיינו אותה המדה עצמה אם באיזה אהבה או איזה יראה או שאר מדה שהיתה מנגדתו מעבודתו יתברך בזה המדה עצמה עובד להבורא ברוך הוא וברוך שמו בתורה ובמצות:

והנה יש גם כן ג' בחינות במעשה האדם. והנה זה נרמז במאמר רבותינו ז"ל כלל ופרט וכלל, כי המדה הראשונה אשר הוא פלא עליון אשר הוא בלתי השגה הוא מכונה בשם כלל ומה שנראה דבד מהדברים בלתי טובים מכונה בשם פרט. ובחוזר הדבר לתחילתו הטוב הוא מכונה גם כן בשם כלל. וזהו בין בבחינה אשר מאתו יתברך ובין בהמעשים אשר בנו עמו בני ישראל הוא גם כן ברמז כלל ופרט וכלל, כי העיקר לעבוד עבודתו יתברך שמו באהבה וביראה ובתורה ובמצות. וזה הוא הכלל והדברים הנגדיים הם במדת פרטי וכאשר עובדים במדות הללו הבורא ברוך הוא וברוך שמו הוא המכונה בשם כלל. והנה המחשבה נקרא אשר אנחנו משיגים הפלא העליון אינו מושג לשום נברא ובהשגתינו נראה מתחילה הדברים בלתי טובים , אך בהשים עיני השכל על כל דבד ודבר הוא הדבר שיהא ממנו רב טוב לעמו בית ישראל ולכל העולמות רק מתחילה נראה מדת הדין, וזהו בתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים ושיתף עמו מדת הרחמים, והיינו שהוא נראה בתחילה בהשגתינו אשר אנחנו משיגים בתחילה הוא הפרט בין בדבר שמאתו יתברך שמו ובין בדבר שיש התנגדיות במעשינו בעבודתו יתברך שמו, כי המדה הראשונה שהוא הכלל הראשון הוא סתום ונעלם אבל בסוף נתגלה הכלל הב', שהוא הטוב והישר בעבודתו ובתורתו יתברך שמו ואין חס ושלום שום שינוי בחוק הבורא יתברך שמו, כי כך הוא כונת הבריאה להיות מתחילה תפיסת המחשבה אשר למראה עיניו והוא הפרט ואחר כך שיוחזר הדברים

לטוב והוא הכלל השני. ובזה יובן בכל מקום שאמרו חכמינו ז"ל כך עלה במחשבה, והוא הפרט אשר נראה בעינינו בלתי טוב, אך בתכלית הדבר בא מזה בעצמו רב טוב. וזה פירוש דברי חכמינו ז"ל בתחילה עלה במחשבה, היינו מה שנתפס במחשבתינו שהוא הדברים בלתי נכונים ונראה לנו שני דברים דבר טוב והבלתי טוב, אבל באמת נהפוך הוא הבלתי טוב הנראה לתכלית הטוב והוא הכלל השני:

חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר בה לוית חן הם לראשך כו' (עירובין נד) עד החש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר בה (משלי ד, כב) לכל בשרו הוא מרפא. ונדקדק למה צריך התנא לחשוב בפרטי לכל האברים תחלה ואחר כך אמר על כל הני לכל בשרו כו'. בקיצור הוי ליה לכתוב החש בכל אבר ואבר יעסוק בתורה שנאמר לכל בשרו מרפא. ונראה דהכלל הוא כך, כמו שיש סמים גשמיים לרפאות כן יש סמים רוחניים בתורה הקדושה לרפאות אבל לזה צריך צדיק וחכם גדול לידע איזה מקום ואיזה ענין בתורה שבו מרפאות את האבר הזה וגם יש בסימנים גשמיים, דהיינו סם החיים שבסם זה נתרפא כל מיני החולאים, כן יש ענין בתורה כשעוסק בזה הענין אז נתרפא כל החולאים שיש בעולם. והצדיקים יודעין הענין שבתורה שבזה נתרפא חולת הראש ובזה נתרפא שאר אבר ויש צדיקים שיודעין ענין בתורה שבזה נתרפא כל מיני חולאים. וזה החש בראשו יעסוק בתודה, דהיינו בענין שבו נאמר לוית חן הם לראשך, עד החש בכל גופו צריך לעסוק בתורה שנאמר לכל בשרו מרפא:

רעוא דרעוון. הכלל הוא, על פי מה שאמר אדומ"ר מורינו הרב **דוב בער**, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כלומר שישראל עושין הרצון בהקדוש ברוך הוא לעשות רצון ישראל. וזהו רעוא דרעוון, כלומר שהרצון אצל הקדוש ברוך הוא נעשה מרצון ישראל. וזהו רעוא דרעוון, הרצון מרצון שיעשה הקדוש ברוך הוא רצון שלו כרצון ישראל. ובשם הרב הגאון הקדוש מורינו הרב **שמואל שמעלקא** אב"ד דק"ק ניקלושפורג, רעוא דרעוון, כי ידוע שעלה ברצון הבורא יתברך לברוא העולם והאציל כביכול בעצמו זה הרצון לברוא העולם בכדי לשעשע עצמו בישראל כידוע מאמר חכמינו ז"ל ובאמת שהיה עוד רצון עליון והאציל זה הרצון לברוא העולמות. וזהו רעוא דרעוון:

ואלין עשר ספירות אינון אזלין כסדרן חד אריך וחד קציר וחד בינוני. הכלל, יש אדם אשר מתבודד עצמו ועובד ה' על ידי אמונה שמאמין בה' באמונה שלימה שהבורא ברוך הוא ברא הכל וכולם עובדים אותו כמו כן גם הוא על ידי אמונה עובד ה' ביראה ואהבה ובחינה זאת נקרא רגלים. ויש צדיקים אשר להם התגלות השכינה כביכול עם כל המרכבה עליונה ורואה איך כל העולמות עליונים וחיות הקודש כולם עושים רצון

ה' באימה וכמו כן גם הוא עובד ה' ביראה ואהבה והבחינה הזאת נקרא ראש. והנה הבחינה האחד, נקרא חד קציר. והבחינה הב', נקרא חד אריך. ויש עוד בחינה אשר מגיע לאדם התעוררת העליון לעבוד את ה' וזהו מחמת זכות אברהם יצחק ויעקב והבחינה זה נקרא ידים ונקרא חד בינוני. והנה במצרים עדיין לא היה לנו האמונה וגם הבחינה הנקרא חד אריך, רק התעוררת העליון בזכות אבותינו אברהם יצחק יעקב לכך זה הקרבן של פסח זכר ליציאת מצרים נאמר בו (שמות יב, ט) ראשו על כרעיו ועל קרבו, מה שאין כן בכל הקרבנות זכר לבחינת ישראל שהיה להם במצרים, רק מחמת זכות אבותינו אברהם יצחק יעקב התעוררת העליון שהוא בחינת וחד בינוני המורה על הידים של מעלה. והנה כאשר השם יתברך יעשה ניסים לישראל לשנות הטבע הוא נשפע מן מקום הנקרא הוא שהוא לעילא מן הכל ויסתר מכל חי והנסתר נקרא הוא. והנה בים עשה השם יתברך לישראל לשנות הטבע. וזהו ויושע ה' ביום ההוא גו' (שמות יד, ל) כלומר עם האור הנסתר נקרא הוא:

מבואר בזוהר הקדוש נהמא בלא קרבא או נהמא בקרבא, כלומר יש שאוכל רק להחיות נפשו לחם צר כו', ויש שאוכל מאכלים טובים ואף על פי שאוכל מאכלים טובים אין כונתו למלאות תאותו, רק להעלות הניצוץ אשר בתוך המאכל. ונמצא לזה בחינת מלחמה באכילה ההוא, אבל זה שאוכל רק לחם צר כו', אין לו תאוה כלל ואין לו מלחמה באכילה ההוא. וזהו נהמא בלא קרבא כו':

זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע. הכלל, רמ"ח מצות עשה, הם החיות מרמ"ח איברים באדם. שס"ה לא תעשה, הם החיות משס"ה גידים באדם. וכאשר יש רמ"ח אברים באדם כן בעולם נמצא התורה והמצות הם החיות העולמות. והנה הקדוש ברוך הוא ברא האדם וכל העולמות יש מאי"ן ומן האי"ן השפע בא לכל העולמות וכאשר האדם משיג השפע הנשפע מן האי"ן אל העולמות אז משיג כל התורה. והנה כל התורה כלולה בעשרת הדברות. וזהו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע, כלומר להשיג השפע הנשפע מאי"ן. וזהו השגת התורה:

פירוש על מה שאנו אומרים בברכת יוצר אור אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו. נראה בסייעתא דשמיא, דיש להבין לכאורה, איך שייך לומר חמלה גדולה ויתירה, לשון שהוא מותרות החמלה שחמלת עלינו דמשמע שלא היה צריך לחמול ואין זה שייך אצלו יתברך הטוב והמטיב והמרחם לכל. ונראה, דהנה אמרינן בגמרא (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים שנאמר (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך, נמצא כשאנו מרחמין על הבריות אנו מעוררין כך למעלה

לרחם עלינו. והשם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו אפילו בעת שאין אנו מעוררין רחמנותו חס ושלום שאין אנו מרחמין על הבריות על כל זה ברוב טובו ורוב חסדיו לא כמעשינו יגמול עלינו ואפילו בעת שאין אנו יכולים בכח מעשינו לעורר רחמנותו יתברך עם כל זה הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך ומרחם עלינו. וזהו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו, שאפילו בעת שהחמדה יתירה שחס ושלום אין אנו זוכים בכח מעשינו להמשיך חסדיו וחמלתו בכח מעשינו עלינו, עם כל זה חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו הוא יתברך וברוב רחמיו מעורר חסדיו עלינו:

מה שמברכין על התורה תחילה אשר בחר בנו ולבסוף אשר נתן לנו תורת אמת כו'. כי הנה כבר בארנו כשבא לתוך מחשבת העובדים את ה' איזה פניה או מחשבה זרה אזי מתוך המחשבה יעבוד את הבורא למשל כשיבוא אהבה זרה לממון או אשה רחמנא ליצלן, או לשאר דברים אז מחשבה אם לבו חושק ואוהב דברים גשמיים והמה חסירים והוא בעלמא דשקרא, מכל שכן שיש יותר לאהוב ולחשוק בעלמא דקשוט ויעבוד את הבורא ברוך הוא אשר בעבודתו האהבה הנצחיות והוא בעלמא דקשוט כאשר יחשוב בעבודתו ובתורתו ובמצותיו משמח את הבורא ברוך הוא אזי יתלהב האדם ותבער כמו אש בקרבו לתורתו ולמצותיו ולעבודתו. והנה זה במה שבתוך המחשבה זרה אם נופל לו חס ושלום בתוך מחשבתו יתלהב אדם לעבודתו יתברך זה הוא המתנות אשר לקח משה רבינו ע"ה מן המלאכים, כי לכאורה אין אנו מבינים מה הן המתנות שכתוב (תהלים סח, יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. אמנם כי ידוע, כי המלאכים המקטריגים על נתינת התורה המה שרי האומות כנודע ובראשם שר של עמלק הוא ס"מ ומסרו לו אותם השרים ולמדו לו באלו המדות שהם עושים מעשים הרעים ולמדו ומסרו למשה רבינו ע"ה איך לעבוד את ה' אלהינו באלו המדות ולקמן נבאר יותר באריכות:

והנה כשאדם מתחיל ללמוד אזי בא לו מחשבות זרות ובלימוד נזדככו מחשבותיו ואז בא לידי אהבה ויראה בהזדככות גדול. והנה הלומד ונופל במחשבתו מחשבה זרה רחמנא ליצלן והוא משבר אותן המחשבות על ידי שמאהבה ויראה של הגשמיות מזדכך ומתלהב לעבודת הבורא שחושב אם יש אהבה ויראה לגשמיות יותר ראוי לאהוב ולירא מפני אדון כל העולמים אשר כתבנו שאם אוהב וירא מפני העולם ההפסד עולם השקר מכל שכן שיש לו לאהוב ולירא מהבורא ברוך הוא שזה עלמא דקשוט זאת התורה הוא אשר בא ממחשבות זרות והנצוצות אשר נתפזרו בין העמים ואשר מסרו שרי האומות למשה רבינו ע"ה ובלימוד נזדככו מחשבותיו ואז עבודתו בעלמא דקשוט ובעולם הנצחיי, כי התורה אשר הוא עם מ"ז הוא שמשבר עולם ההפסד ועולם השקר

ומזה בא ההתלהבות לתורה והוא אשר מסרו למשה רבינו ע"ה. וזהו אשר בחר בנו מכל העמים, כלומר התורה אשר אנחנו מתלהבים ובוערים מחשבות זרות והמחשבות זרות הוא מחשבות עמים, כלומר המחשבות שבא מן העמים ואחר שלמד ואז מחשבותיו זכה ונקי ואז אין במחשבתו, רק מחשבת התורה אשר הוא נצחיי ועלמא דקשוט. ולכן מברכין אחר שקרא בתורה אשר נתן לנו תורת אמת, כלומר מחשבות טהורות שהוא תורת אמת עלמא דקשוט. וחיי עולם נטע בתוכינו, כלומר מחשבה שהוא בעלמא דקשוט, כי בקריאת התורה נפסקו ממנו כל הפניות זרות:

מה שאומרים בשמונה עשרה של ראש חודש ובשירי דוד עבדך. הכלל, כי יום טוב של פסח ושבועות וסכות הם כנגד האבות אברהם יצחק יעקב, וראש חודש הוא בחינת דוד ולכך אנו אומרים בשמונה עשרה של ראש חודש ובשירי דוד עבדך. וזהו שכתוב בכתבי האר"י ז"ל וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין, על משיח בן יוסף. הכלל, כי לכל דבר צריך הכנה ולזה רמזו רבותינו ז"ל (שבת קיח:) אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות, כי לכל דבר הצריך הכנה אזי צריכין הכנה מאתו דבר עצמו. וזהו אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות, דהיינו השבת הראשון יהיה הכנה על שבת השני ולכך יבוא משיח בן יוסף תחילה, כי על ידו יהיה הכנה למשיח בן דוד, כי מאותו דבר עצמו צריך הכנה לאותו דבר שמכין עצמו לזה. וזה הרמז וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין שכתוב בהאר"י ז"ל, שמרומז על משיח בן יוסף שלא יהרג. תכין, מרומז שהוא יהיה הכנה למשיח בן דוד, דהיינו שההכנה לא יהיה בטל:

הנה דוד הוא דור י"ד מהאבות כאשר מבואר בפסוק ופרץ כו'. והוא י"ד מאברהם וגם דוד מספרו י"ד. וזהו הרמז כי יד על כס י"ה (שמות יז, טז) כי דוד הוא שאמר ואנחנו נברך י"ה מעתה כו' (תהלים קטו, יח) כי דוד הוא יעשה מלחמת עמלק:

הכלל הוא, כשישראל דביקים בתורתו הקדושה אז הם מלאים כל טוב והקדוש ברוך הוא מכרית כל שונאיהם. וזהו הרמז ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך שאמרה רות. ואנכי לא אהיה, כשאני איני דבוק באנכי שהם עשרת הדברות אשר דיבר ה' אשר הוא כלול בו כל התורה כולה, אז אני חסר מכל טוב. וזהו כאחת שפחותיך. וזהו הרמז ורות דבקה בה ברוך הוא הרמז בה"א, כי רות עם ה"א היא תורה שדבקה בתורה. וזהו הרמז בפסוק (שיה"ש ב, יב) עת הזמיר הגיע, כי זמיר מלשון כרת לשון הפסוק באיוב (לה, י) ולא יאמר איה אלהי עושי הנותן זמירות בלילה, כלומר הגיע עת שהקדוש ברוך הוא מכרית ומשבר כל שונאי ישראל וקול התור נשמע בארצינו, כי התור הוא אותיות תורה

ונשמע הוא לשון התחברות לשון הפסוק (שמואל א' טו, ד) וישמע שאול את העם, כשאני מחבר ומדבק עצמי בתורה הקדושה, אז יכרית ה' כל שונאי ישראל:

מלך עוזר ומושיע ומגן. ונראה, דהנה יש נקודה לעילא ונקודה לתתא ונקודה אמצעי. והכלל הוא, כשאדם אשר עלה במחשבתו שהוא יעשה פעולתו וה' יהיה בעזרו ונמצא עושה לעצמו עיקר וה' יהיה בעזרו. ויש אדם אשר בטחון שלו על הבורא ברוך הוא וכל עשיותיו על בטחון הבורא ברוך הוא. ועל זה רמזו בגמרא שמלאכתן עראי ותורתן קבע. ויש אדם אשר אינו עושה שום פעולה, רק כל הבטחון על הבורא ברוך הוא כמו חזקיה מלך ישראל שלא רצה לעשות שום פעולה ונמצא כל עשיותיו הוא לחנם שאינו עושה שום פעולה כלל, רק כל בטחונו על הבורא ברוך הוא. וזהו הרמז מלך עוזר, בתחילה עוזר כנ"ל, ולבסוף מושיע, על בחינה ב', ולבסוף מגן, כי על חנם מתרגם מגן, כלומר שכל עשיותיו הוא לחנם ואינו עושה שום פעולה כיון שכל בטחונו על הבורא ברוך הוא. ועל זה מרמז נקודה לתתא על בחינה א'. נקודה אמצעי, על בחינה ב'. ונקודה לעילא, על בחינה ג'. על זה מרמז הזוהר הקדוש והוא ממלא כל עלמין והוא לעילא מכל עלמין כנ"ל עיין שם והמבין יבין:

מה שלא עשו יום טוב על כיבוש ל"א מלכים שכבש יהושע. הטעם, מחמת שהם היו מזרע חם ולכך לא זכו שיעשו ישראל יום טוב על מפלתם ועל מצרים אף שהיו מזרע חם, ואף על פי כן אנו עושים יום טוב על מפלתן הטעם מחמת שעשו כבוד ליוסף הצדיק בשביל זה זכו שאנו עושים יום טוב על מפלתן. ופורים, שאנו עושים יום טוב על מפלת המן שהיה מזרע שם. וחנוכה, שעושין על מפלת יון שהיה מזרע יפת:

הכלל הוא, כי יש ג' בחינות. אחד, מה שאדם מסתכל על האי"ן שמשיג גדולת הבורא כביכול. בחינה ב', היראה שמגיע לאדם מהסתכלות זה. בחינה ג', הוא התענוג מה שיש לאדם אחר זה. והוא, כי הבורא יתברך משפיע עליו כל הטובות וברכות. ועל אלו ג' בחינות בא הרמז מה דאמרינן בגמרא שלשה עשר שופרות היו במקדש והיה כתוב עליהן כו', ושתה לנדבה. ושלשה עשר השתחויות היו במקדש. ושלשה עשר שלחנות היו במקדש. שופרות, מרמז על הסתכלות באי"ן, ושלשה עשר נגד שלשה עשר מדות. ועל זה בא הרמז בדברי חכמינו ז"ל ושתה לנדבה, כי באמת שם הוי"ה הוא כביכול שם העצם ושאר שמות כגון אל רחום כו' עד נוצר חסד, הם שמות מתואר. ונוצר חסד, משם מתחיל שמות הפועל נוצר חסד שהוא נוצר חסד לאחרים. וכן שאר השמות עד בסוף הם ששה שמות. ובאמת מה שהוא נוצר חסד לאחרים הוא מחמת חסד גדול. וזהו הרמז

בדברי חכמינו ז"ל ששה לנדבה. ושלשה עשר השתחויות מורה על היראה, כי יראה מורה על השתחויה. ושלשה עשר שולחנות מורה על התענוג:

מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. כי הענין הוא, צדיק מושל ביראת אלהים, הקדוש ברוך הוא גוזר וצדיק מבטל. נמצא שיש ביד הצדיק למלוך על הקדוש ברוך הוא, כי הוא מושל ביראתו, אך ממשלה שלו הוא עצמו מהבורא שהוא נותן לו כח לבטל גזרותיו. ולפי זה הצדיק נקרא מלך המלכים, שהוא מושל בהבורא יתברך לבטל גזרותיו. וזה הכח בא מהבורא עצמו יתברך. והוא נותן כח לצדיקים שנקראים מלכי רבנן. ומחמת זה נקרא הבורא ברוך הוא וברוך שמו מלך מלכי המלכים, כי הוא מלך על מלכי רבנן אשר יש להם ממשלה על המלך הבורא יתברך:

מה שהעולמות מסתכלים ומשיגים באי"ן ובזה האי"ן השם יתברך מגלה אלהותו יתברך. וזה הבחינה מה שהשם יתברך מגלה בו אלהותו נקרא עתיק יומין. עתיק, מלשון הפסוק (איוב יח, ד) ויעתק צור ממקומו, זה העין ימין של האדם רומז בו ומה שהעולמות אחר כך חוזרים לעצמותם והמשכיל מלמד ולומד לזה השכל עצמו שישיג את מה שמשיג כשמתסכל בהאי"ן. וזה הוא עין שמאל של האדם רומז. ולכך העינים הם בשוה בשטח אחד, הגם כי לפי הנ"ל היה צריך להיות זה תחת זה. ובאמת הם בשוה בשטח אחד, כי באמת כך האציל המאציל העליון כל מה שאחר כך יוכל ללמוד את השכל שישיג זה הוא משיג כשמסתכל באי"ן. ומה שלא יוכל ללמד את השכל שישיג אחר כך זה אינו יוכל להשיג בהאי"ן, היינו כשמסתכל באי"ן ולכך הם בשוה, כי מה שהעין שמאל משיג את זה מסתכל העין ימין. וזהו בחינת נקודת צירי, שני הנקודת בשוה בשטח אחד לרמוז על זה. זהו הרמז הבן בחכמה וחכם בבינה כפי מה שיוכל להשיג כך הוא מסתכל בהאי"ן. וזהו הבן בחכמה, רוצה לומר שהחכמה מסתכל באי"ן בבחינת בינה. וחכם בבינה, כדי שהחכמה יוכל אחר כך ללמד במדת בינה:

* ולא הביישן למד וכו'. (אבות פרק ב משנה ו) הנה איתא במסכת תענית דף ל' ע"ב כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וכל שאינו וכו'. ולכאורה יפלא המאמר הזה, אטו מי שעובד את ה' כל ימיו הכי לריק יהיה כל עמלו לעתיד ויהיה מושלל מכל טוב שיהיה לעתיד אשר זהו תכלית השלימות. אמנם יש להבין ענין האבילות שעל ג' דברים יש להתאבל, היינו על חורבן הבית, ועל ירושלים, ועל גלות ישראל. ויש ב' אופנים בבחינות האבילות. אופן אחד, על דרך הפשוט, כי כאשר היה בית המקדש קיים וציון וירושלים על מכונו וישראל היו שרוים על אדמתם, היינו בתכלית המעלה והגדולה והשפעת כל הטובה שהיה נשפע על כל העולם היה נמשך על ידי תפלתינו בעבודת

הקודש בבית המקדש ועל ידי מעשה הקרבנות וכו', ועתה חסרנו מכל אלה ונשארנו דלים ורקים ובוזים ומושפלים וכו'. ואופן הב' להמשכילים, שאנחנו מתאבלים על גלות השכינה, היינו כי בזמן שהיה בית המקדש קיים וירושלים על תילה וישראל שרוים על אדמתם היה התגלות אלקות והיה ביכולת לעבוד עבודת הקודש אז היה בכוחינו להמשיך גילוי אלקות ולהיות בתכלית הביטול לפני ה' והדר גאונו ולעבוד אותו בשמחה וטוב לב מרוב כל במצות ומעשים טובים, כי השגנו גדולת הבורא ברוך הוא ורממות עצמותו על ידי התגלות אלקות שהיה בבית המקדש כמ"ש צמצם שכינתו וכו'. אבל עתה בחרבן בית המקדש ירד בחינת מלכותו ונתלבש בלבוש שק שהוא בחינת גלות השכינה שהוא כנסת ישראל, וגם צריך להתאבל על מניעת והסתלקות היראה והביטול לפני ה' כנ"ל שהוא בחינת ירושלים יר"א של"ם:

והנה עיקר ענין האבילות והוא בכדי לעורר את עצמינו באבילות ומרירות לב להזדכך את גופינו וגשמיותינו, כי כאשר אנחנו מזכירים ומסתכלים על גודל התגלות אלקות שהיה בזמן שהיה בית המקדש קיים וגודל יקר תפארתינו אזי במסתרים תבכה נפשינו ודאבה לבינר על העדר גילוי אלקות וכו'. ובזה אנחנו מזדככים ולכן כאשר יגיע עת פקודתינו לטובה ויקבץ נדחינו בביאות משיחינו במהרה בימינו אזי נהיה אנחנו ראוים לקבל גודל מתיקות ידידות ועריבות התענוגים שיתגלה בעת ההוא. ואם לא היינו מתאבלים על כל הנ"ל, אזי שכחנו על כל הטוב ולא היה ביכולתינו לקבל אחר כך הארת אור התענוג הגדול כמ"ש עין בעין יראו וכו', כי מרוב חומריותינו וגשמיותינו לא היינו ראוים לכך.

והוא על דרך משל, כבן המלך אשר היה תמיד אצל המלך וראה גדולת המלך הדר גאונו והורגל תמיד בתענוגי ותפנוקי המלך ופעם אחד חטא להמלך וצוה להרחיקו ממנו והיה חסר מכל התענוגים שהיו לו מקדם עד שבהמשך הזמן הורגל במאכלים פשוטים וגסים וכמעט ששכח על כל הטוב שהיה לו. אמנם כי בן חכם היה וידוע בנפשו כי לימים יסלח המלך עונו וישיבהו על כנו, כי המלך הוא חנון ומרבה לסלוח אז אמד בלבו אם לא אזכור את הטוב וכל התענוגים ורוב גדולת המלך אזי יהיה הכל נשכח ממנו ומצד ההרגל יתגשם ויהיה טבע אצלו בזולת והעדר התענוגים איך יהיה יוכל אחר כך לקבל גודל התענוגים להשיג גדולת המלך. לכן נתחכם לשית עצה בנפשו לזכור תמיד ולהתבונן בגדולת המלך ולהתאבל ולצער על גודל רוב התענוגים שהיה לו ועתה נחסר מכל אלה ובזה הזדכך את עצמו וההרגל לא פעל אצלו, כלומר שיתגשם ושיהיה נעשה כמו טבע אצלו בזולת התענוגים , כי תמיד תוקד בלבו מתי יבא ויראה פני המלך ולהתענג בכל התענוגים וכו'. כמו כן מובן הענין, שעל ידי שאנחנו מתבוננים בגדולת ה' ומתאבלים

תמיד על גלות השכינה כנ"ל ועל יראה עילאה יראה בושת שהוא יר"א של"ם בחינת ירושלי"ם שהיה לנו, בזה אנחנו מזדככים את עצמינו מגשמיותינו וחומריותינו שיהיה בכחינו להיות ראוים לקבל גודל גילוי אלקות ורוב התענוג והבהירות שיהיה לעתיד כמו שנאמר (יחזקאל כא, ד) וראו כל בשר כו' עין כו' ויאמרו הנה אלקינו זה וגו'. וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (נדרים ח:) לעתיד יוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנדתקה צדיקים נתרפאו ורשעים נדונו וכו', פירוש כי הרשעים אשר לא הורגלו להתבונן בגדולת הבורא ברוך הוא כל ימי הגלות ולא הזדככו את נפשם לכן מרוב חומריותם וגשמיותם לא יוכלו לקבל רוב התענוג וגודל הבהירות שיהיה מהתגלות אלקות ולכן יהיה להם כליון ואבדון, אבל לא כן הצדיקים שהזדככו את נפשם אשר מתבוננים תמיד בגדולת הבורא ברוך הוא ומתאבלים תמיד על גלות השכינה ומצפים ומחכים ומשתוקקים על ביאת משיחנו במהדה בימינו שיתגלה כבוד ה' לכן בבוא עליהם אור ובהירות ה' אשר לזה משתוקקים יתרפאו ויתענגו מזה:

וזה כונת חכמינו ז"ל כל המתאבל וכו', היינו שתמיד הוא על זכרונו ומתבונן ומסתכל בגדולת הבורא ברוך הוא ומתאבל על גלות השכינה ועל בחינת יראה עילאה יראה בושת יר"א של"ם בחינת ירושלים והזדכך את נפשו כנ"ל. זוכה ורואה בשמחתה, כי יהיה כלי ראוי לקבל התגלות אלקות ורוב התענוג וגודל הבהירות. וכל מי שאינו מתאבל כו' אינו זוכה, כי מחמת שנשתכח ממנו גדולת הבורא ברוך הוא וגודל התענוג מזה ולא מזדכך נפשו לכן מרוב חומריותו וגשמיותו לא יהיה בכחו לקבל התגלות אלקות גודל התענוג והבהירות. לכן כל איש החרד לדבד ה' ואשר יראת ה' נוגע בלבו יראה להתאבל על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה ועל ירושלי"ם, יר"א של"ם יראה עילאה יראה בושת ויסיר מסוה הבושה מעליו שלא יתבושש מפני המלעיגים עליו, כי זה בושה חיצונים, כי את זה לעומת זה כו' כמו שיש בושה עילאה יראה בושת וכו', כן לעומת זה יש בושה חיצונה אך כל איש מישראל לא יהיה לו חס ושלום בושה זה כי זה יבטל אותו ממצות ה' חס ושלום. וזה כונת חכמינו ז"ל ולא הביישן למד, דהיינו כי מי שיש לו בושת חיצונית חס ושלום לא יכול לעשות מצות ה'. אמנם יהיה לו בושה מה' והדר גאונו שהוא בקדושה ויזכה שיעלה ויבא למדריגת יראה עילאה שהוא יראה בושת יר"א של"ם, לעלות לציון ולירושלים ברינה במהרה בימינו אמן. והבן:

* לא כל המרבה בסחורה מחכים וכו'. (אבות פרק ב משנה ו) הנה כתיב (ירמיה ד, א) אם תשוב ישראל וכו'. וידוע מאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין צט.) במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים וכו'. להבין זאת מהו ענין עבודת התשובה, אך הענין מובן שאין הכונה

רק בתשובה על חטא דוקא, אלא כונתם גם במי שאין בו שום חטא וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קנג.) שיהיה האדם כל ימיו בתשובה, והיינו שיהיה לבו תמיד חלל ונשבר בקדבו על שהוא רחוק מה', כי על ידי שמסתכל תמיד ומעמיק דעתו בגדולת הבורא ברוך הוא אזי יבין שפלות ערך עצמו ולא יהיה תופס מקום כלל, כי יבין בעצמו שלפי ערך גדולת הבורא ברוך הוא עדיין לא התחיל לעבוד אותו ויהיה נבזה ושפל בעיניו ויתעורר לעבוד את ה' ביראה עילאה בביטול במציאות אזי יעלה ויבוא ויגיע לעלות לפני ה'. וזהו במקום שבעלי תשובה עומדין, היינו כשהוא עובד את ה' בבחינת תשובה שהוא בחינת יראה עילאה ביטול במציאות כנ"ל, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד, הגם שהוא צדיק גמור ועובד את ה' בתורה ומצות ומעשים טובים, אך שאין לו בחינה זה שיהיה לבו נשבר וחלל בקרבו בתכלית להיות מכיר שפלות עצמותו על ידי העמקת דעתו בגדולת הבורא ברוך הוא ולצעוק לה' מעומק הלב לא יוכל לעלות ולבוא לבחינת יראה עילאה בחינת ביטול במציאות לעולם לפני ה' כנ"ל שהוא בחינת בעל תשובה:

אמנם הנה צריך להבין כוונת חכמינו ז"ל שכיוונו גם על בעל תשובה גמור שעבר כמה עבירות וחטא לה' ואשם לו, ולכאורה יש להפליא איך יוכל האיש הזה אשר עבר כמה עבירות ונתרחק ונשתכח ממנו דרכי ה' ושבילין עילאין וארחות המדרגות אשר על ידם עולין לפני ה' ולבו נתגשם ונתטמטם בתכלית הגשמה כמאמר חכמינו ז"ל על פסוק ונטמתם כו', שהעבירה מטמטמת לבו של אדם, ואיך יוכל האיש ההוא המלוכלך והמתועב לשוב לה', ועוד גם זאת לעלות במעלות המדרגות יותר מצדיקים גמורים העובדים את ה' תמיד. הנה הענין מובן על דרך משל, עבד המלך אשר היה תמיד בחצר המלך והיה יודע ובקי היטב בארמון המלך והיכלו וכל חדריו החמודים ואוצרותיו הגנוזות והיה יוצא ונכנס תמיד לפני המלך וכל עבדי המלך ושומרי ביתו הכבידו תמיד את השר הזה. ולימים חטא העבד ההוא נגד המלך ויברח למקום רחוק ועשה כל התועבות וכאשר עמד במרד איזה זמן וינחם העבד על כל אשר עשה ויתעצב אל לבו ויצר לו מאד. ויאמר העבד בלבו הן ידעתי מאז את המלך כי רחום וחנון הוא ומרבה לסלוח וכאשר אתנפל לפניו לבקש על נפשי להעביר את חטאתי בודאי יסלח לי. אמנם באיזה תחבולה אוכל לבוא לפניו אם אלך ואשוב לחצר המלך לבוא אל היכל המלך ולחדריו הנה כבר נשתכח ממנו הדרכים והשבילין וכל עבדיו ושומרי ביתו יעכבוני ולא ינחוני לבוא לפניו, כי אין לבוא בשער המלך בלבוש שק ולא יכירני אחרי שנשתנה פני וצורתי שנתגשמתי מאד והלבושים היקרים אבדו ממני ומלובש אנכי בלבושים קרועים ומלוכלים. הנה אין עצה נגדי ואין תקומה לנפשי, כי אם לבוא

לפני חצר המלך ולזעוק בצעקה וזעקה רבה מעומק הלב בקול מר לאמור אדוני אבי המלך רחום וחנון סלח לי את עוני ופשעי בטובך הגדול ובחסדך המרובים ישוב חרון אפך מעלי להעביר את חטאתי ואשמתי רחם נא עלי שאוכל לבוא לפניך. ויעש העבד כן וישמע המלך אל תפלת עבדו ויכמרו רחמיו עליו ויאר פניו אליו ויסלח לכל עונו ופשעו וימצא חן וחסד לפניו וינשאהו למעלה מעלה להיות רואה פניו תמיד מחמת שהכיר בו המלך גודל אהבת ותשוקת העבד הנפלאה מאוד אשר פנה לבו מכל התאות ותענוגים גשמיים אשר היה משוקע בהם והשליך את נפשו מנגדו לבוא לפניו במסירת נפש ובביטול במציאות והכל מגודל אהבת המלך אשר כאש תוקד בלבו:

והנה ככל המשל הנ"ל הענין מובן בבעל תשובה אשר סר מאחרי ה' במעשים הרעים והמתועבים וכאשר ניחם על הרעה אשר עשה ויתמרמר בנפשו על אשר נתרחק מה' ונבדל ונכרת מחיי החיים וכל השבילין וארחות ה' נשתכחו ממנו ונתגשם מאוד בחומריות התאות ועתה איך יבוא לפני ה' והדר גאונו במעשים המלוכלכים אזי במסתרים תבכה נפשו ובמר יצעק ולפני ה' ישפוך שיחו מעומקא דלבא כמו שכתוב ממעמקים קראתיך במסירת נפש ובביטול במציאות ולכן יוכל לעלות ולהגיע למדריגה גדולה יותר מצדיקים גמורים אשר עובדים את ה' בתורה ומצות כו', כי הצדיקים בעבודתם הם עולים במעלות המדריגת בדרגה ובשיעור כל אחד ואחד לפי עבודתו אבל הבעל תשובה עולה למעלה מעלה מהם, היינו לפני עצמות הבורא ברוך הוא אחרי אשר השליך את נפשו מנגדו וצועק לה' מעומק הלב במסירת נפש ובביטול במציאות לכן באתעדותא דלתתא אתעדותא דלעילא בבחינת להמשיך עליו אור וחיות מעצמות הבורא ברוך הוא שלמעלה מעלה מסדר השתלשלות אשר צדיקים גמורים אינם יכולים לעלות ולבוא למדריגה זו כי המשכתם אינם דק לפי עדך עבודתם. וזהו שובה ישראל עד ה' אלהיך, פירוש שבבחינת תשובה עונים לפני עצמות ה' וזהו גם כן אם תשוב ישראל אלי תשוב אלי דייקא לפני עצמות הבורא ברוך הוא:

והנה ידוע שענין העבודה הוא על דרך משל כמו משא ומתן אשר כל עיקר שאדם נושא ונותן הוא בכדי להרויח ולהשתכר כמו כן עבודת האדם בעולם הזה בתורה ומצות הוא בכדי להשתכו', דהיינו העלאת ניצוצין שנפלו בשבירה שנתלבשו בדצח"מ בדברים גשמיים ועל ידי עבודתו האדם בתורה ומצוות הוא מעלה אותם ונהפכו מחשוכא לנהורא ועולין למעלה מעלה באורות עליונים וכל אחד ואחד לפי עבודתו כן הוא משתכר ומרויח בזה וזהו עבודת הצדיקים אמנם עיקד תכלית עבודת האדם הוא בחינת בעל תשובה הנ"ל, דהיינו לעבוד בבחינת יראה עילאה יראת בושת במסירת

נפש וביטול במציאות וכנ"ל וזהו כוונת חז"ל לא כל המרבה בסחורה מחכים, דהיינו שלא יהא עבודתו רק בשביל להשתכד בלבד כו', רק יהיה עבודתו בבחינת בעל תשובה יראה עילאה מסירת נפש וביטול במציאות ושלא יהיה עבודתו מורגשת אצלו רק יהיה בתכלית הביטול והעדר הרגשת עצמותו. וזהו במקום שאין איש השתדל להיות איש, היינו שיהיה עבודתו במקום ובאופן שאין שם איש, היינו בהעדר הרגשת עצמותו שלא להיות יש ודבר בעצמותו דק יהיה בתכלית השפלות השתדל להיות היינו בבחינת זה השתדל שיהיה עבודתו דהיינו בבחינה בעל תשובה ידאה עילאה בבחינה ביטול במציאות והבן:

ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה' כו'. (שמואל ב' ו, יד) להבין מהו בכל עוז. הנה נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים כב:) בשמעון העמסוני שהגיע לאת ה' אלקיך תירא, פירש. וידוע קושית מהרש"א למה לא פידש מאת דואהבת כו'. (דברים ו, ה) אך להבין ענין מהות האהבה לה'. הנה לכאודה יפלא איך שייך שבשר ודם שפל ערך כמוהו יאהוב להבורא ברוך הוא אשר לית מחשבה תפיסא ביה כו', ואין שיעור וקץ לגדולתו והדר גאונו, הלא ענין אהבה לא שייך אלא להשוים ודומים בערכם. אך ענין אהבת הבורא הוא כך, כי ידוע כי ישראל עלו במחשבה וכמו שנאמר (שמות ד, כד) בני בכורי כו', וכל אחד ואחד יש לו חלק אלוה ממעל, לכן ביכולתם להשיג גדולת הבורא ברוך הוא כבן המחפש בגנזי אביו. והנה כאשר מסתכלים ומתבוננים בגדולת הבורא ברוך הוא איך שהוא עיקרא ושרשא דכל עלמין וסובב וממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה, וכל העולמות בטילים לפניו כי קמיה כו'. הנה מרוב השגת גדולת הבורא ברוך הוא נתעורר לבו נכספה וגם כלתה נפשו ובוער כאש תשוקתו באהבת אמת ולהתקרב לה' תמיד שלא יהיה נבדל ממנו ולא יתרחק ולא יפרד ממנו, דק יהיה תמיד דבוק אצלו שיראה גדולתו ורוממתו והדר גאונו. ונמצא אהבתו הוא שיהיה הוא תמיד אצל הבורא ברוך הוא, דהיינו שלא יפרד ממנו רגע אחד ושפיר שייך את אצל ואהבת, דהיינו שיצונו שיהיה תמיד דבוק להבורא ברוך הוא. אבל ענין היראה הוא ביטול עצמותו לפני עצמות הבורא ברוך הוא ואיך שייך את, אחר שהוא העדר הרגשת עצמותו וביטול במציאות לפני עצמות הבורא ברוך הוא. ומתורץ בזה קושיות המהרש"א:

והנה ידוע בעבודת הצדיקים שעולין במעלת המדריגות מדריגה אחר מדריגה הוא על ידי בחינת דצוא ושוב, שענין הרצוא, הוא בחינת כלות נפשם לה' ביראה עילאה בחינת ביטול במציאות. ובחינת השוב, הוא שחוזר אל עצמותו, היינו מה שנשבר לבו בקרבו ויודע שפלות ערכו ומזה נתמרמר לבו וכל מה שנשבר לבו בקרבו ביותר בבחינת שוב

כן תתרבה ותתגדל אחר כך בחינת הרצוא, להיות כלתה וגם נכספה נפשו להעלות לה' בבחינת ביטול במציאות ומתענג תענוג גדול מנועם זיו אור וחיות ה' השופע עליו, כי ידוע שתענוג תמידי כו'. וזהו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים טז, ו) חבלים נפלו לי בנעימים, פירוש חבלים, היינו מה שנשבר לבו ונופל במרירות הוא בנעימים, רוצה לומר שאחר כך מתענג בנעימות עריבות מתיקות ידידות יראת ה', כי כלתה וגם נכספה נפשו לעלות בתשוקה נפלאה לעלות לפני ה'. וזהו פירוש הפסוק (שמואל ב' ו, יד) ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה', כי דוד היה בבחינת ביטול לפני ה' ביראה עילאה בבחינת ביטול במציאות ולכן היה מכרכר בכל עוז, היינו שהיה לו כלות הנפש וביטול במציאות אשר יצא מהכלי שלו וכל זה היה מחמת שהוא לפני ה' והבן:

הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור כו'. (תהלים קיד, ג) להבין שינוי הלשון למה בים נאמר וינוס ובירדן יסוב לאחור. ועוד יש לבאר הטעם למה בים אמרו שירה ובירדן לא אמרו שירה. אמנם הנה הענין מובן, כי יש ב' בחינות בעבודת האדם. בחינה א', שעובד את ה' מרוב התבוננותו והסתכלותו בגדולת הבורא ברוך הוא איך שהוא סובב וממלא כל עלמין וכל העולמות ומלאכים ונשמות כולם כאין וכאפס נגדו ומעמיק דעתו בהשגת גדולתו, ועל ידי זה הוא ממארי דחושבנא להסתכל על שפלות ערכו איך שהוא רחוק מה' בתכלית הריחוק כו', ומזה נופל עליו בחינה יראה עילאה ופחד לעשות רצון קונו. ובחינת הב', הוא בחינת יראה עילאה, היינו שמסתכל על רוממות עצמות ה' שהוא אין סוף פשוט בתכלית הפשיטות ולית מחשבה תפיסא ביה והוא תמיד דבוק ומקושר בעצמות הבורא ברוך הוא אזי נופל עליו יראה ופחד ואימה גדולה בחינת ביטול במציאות בתכלית ועושה רצונו בתורה ומצות ומעשים טובים ונמצא עבודתו אינו מחמת שמסתכל על שפלות עצמותו, כי אינו מרגיש עצמותו כלל, כי הוא בתכלית הביטול דק עבודתו הוא בבחינת ביטול במציאות לפני עצמות הבורא ברוך הוא:

והוא על דרך משל, ב' עבדים ושרים של מלך שאחד רחוק מהמלך ואינו רואה פני המלך ואף על פי כן הוא עובד את המלך מפני שיודע את גדולת המלך והדר גאונו ומכיר שפלות עצמו איך שהוא פחות הערך ומזה נתעורר לעשות רצון המלך בכל אשר יגזור אומר עליו אף שהוא נגד רצונו וטבעו אף על פי כן הוא מבטל רצונו מפני רצון המלך כי יודע בעצמותו שמה הוא לפני מלך אדיר גדול ונורא. ועבד הב', הוא עובד את המלך, כי הוא תמיד לפניו ורואה עצמות המלך ולכן הוא בביטול במציאות ובהעדר הרגשת עצמותו. ולא שייך לומד על העבד הזה שהוא עובד את המלך מחמת שיודע שפלות עצמותו ופחיתות ערכו, כי הלא אינו מרגיש את עצמותו כלל ולכן אינו צריך להשפיל

את עצמו ולבטל את עצמותו אלא גם שהוא בשלימיות עצמותו עושה רצון המלך כי הלא כל עצמותו אינו מורגש אצלו כלל, רק בכל עצמותו ומהותו מורגש עצמות המלך וממילא עושה רצון המלך, כי הוא בתכלית הביטול לפניו. ובזה מובן ההפרש שבין הים ובין הירדן, כי קריעת ים סוף היה על ידי משה אשר בו נאמר פנים בפנים דיבר ה' כו' (דברים ה, ד) היינו שהיה תמיד לפני עצמות ה' בבחינת ביטול במציאות לכן היה בכחו להמשיך על בחינת הים גם כן בחינת גילוי אלקות כל כך בבחינת ראיה שיהיה הים גם כן בבחינת ביטול במציאות וממילא נבקע ונגזר לגזרים ובני ישראל הלכו ביבשה כו'. ולכן כתיב בו הים ראה וינוס, שנבקע ונגזר לגזרים כי היה בבחינת ביטול עצמותו לפני עצמות ה' אשר המשיך עליו משה עד שנתעלה לפני עצמות הבורא ברוך הוא:

אבל בירדן שלא היה בכוחו של יהושע להמשיך עליו בחינת התגלות אלקות כל כך בבחינות ראיה כנ"ל, רק בבחינת שמיעה מרחוק לבד, דהיינו שיודע ומסתכל בגדולת הבורא ברוך הוא שעל ידי זה מסתכל ומכיר בשפלות עצמותו ופחיתות ערכו ומחמת זה הוצרך לבטל רצונו מפני רצון הבורא ברוך הוא, כי היה מרגיש את עצמותו רק מחמת שהסתכל בגדולת הבורא ברוך הוא היה צריך לבטל את עצמותו. ולכן כתיב בירדן (יהושע ג, טז) תמו נכרתו המים, כי מחמת שהיה מרגיש את עצמותו היה צריך לבטל את עצמותו מפני הסתכלות גדולת הבורא ברוך הוא. ומזה הטעם נאמר בירדן תסוב לאחור (תהלים קיד, ג) דהיינו בבחינת ירידה ולא בחינת עליה, מה שאין כן הים שנתעלה לפני עצמות הבורא ברוך הוא לכן אמרו שירה בים כי גאה גאה, היינו שנתעלה למעלה מעלה בבחינת עליה גדולה ועצומה לפני עצמות הבורא ברוך הוא והבן:

איתא במדרש בשעה שעלה משה רבינו ע"ה למרום לקבל את התורה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא תורה חמודה וגנוזה הוא לך מתתקע"ד דורות ואתה חפץ ליתנה לבשר ודם וכו', אמר לו משה החזיר להם תשובה. ולכאורה יש לדקדק למה אמרו המלאכים עתה כשעלה משה למרום, הלא ידוע מאמר חכמינו ז"ל (יומא כח:) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין וגם כל האבות קיימו את התורה, ועל כרחך מכבר היה התורה בעולם התחתון. ועוד יש להבין מה זה השבח ששיבחו המלאכים את התורה שגנוזה הוא מתתקע"ד דורות הלא מעלת התורה הוא עד אין שיעור וסוף, כי אורייתא וקודשא בריך הוא כו' כולא חד ועוד יש להפליא מה זה שאמר הקב"ה משה החזיר להם תשובה. ומקודם צריך להבין מה דאמרינן בגמרא דהלכתא כמאן דאמר בשבעה בסיון ניתנה התורה, ואם כן למה אנו אומרים בששה בסיון זמן מתן תורתינו. אמנם הנה כתיב ויבא משה ויספר לעם את כל וגו' ויען כל העם וכו' כל

אשר דיבר ה' נעשה וכו' ויקח ספר הברית וכו' ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע. והנה יש לדקדק מהו לשון ויספר, למה לא נאמר וידבר. וגם תיבת את הוא מיותר. ועוד למה מתחלה אמרו נעשה לחוד ואחר כך אמרו שניהם נעשה ונשמע. ועוד קשה הגם שמצינו בגמרא (שבת פח.) עמא פזיזא דקדמיתו פומייכי לאודניכי, אף על פי כן האיך שייך עשיה קודם שמיעה:

וקודם לזה יש לבאר מה שאמר בעל אגדה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, ולכאורה יש להפליא מה היה די במעמד הר סיני לחוד אם לא נתן לנו את התורה. אמנם הנה יש להבין האיך היו האבות יודעים לקיים את התורה קודם שנתנה אך הנה ידוע דכמו שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידין גשמיים בגוף האדם, כך יש רמ"ח איברים ושס"ה גידין רוחנים בנשמה. וכמו שאין חיות לאיברים הגשמיים אלא במזון באכילה ושתיה, כן אין חיות לאברים הרוחנים אלא בקיום התורה, כי אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל כולא חד. נמצא שנשמות ישראל נמשכו ממקור אחד עם התורה, ולכן אין חיותם של הנשמות אלא בקיום התורה ומצות. ואם כן לכאורה יש להפליא למה היו ישראל צריכים לנתינות התורה וגם ללמוד אותה בכדי שנדע איך לקיים המצות, הלא ממילא יקיימו את התורה, כי זה עיקר החיות של הנשמה ומהראוי שיהיה טבע עצמותה מושכת אותה לתורה ומצות וכמו שאין צריכין ללמד את האיברים הגשמיים לאכילה ושתיה ושאר דברים המוכרחים להם, כי זה הוא עיקר חיות הגוף והטבע מושך אותו לזה, כן לא היה מהצורך ללמד להנשמה תורה ומצות כי זה הוא עיקר חיותה. אמנם הענין מובן. דבאמת אם לא היתה הנשמה מלובשת בגוף לא היתה צריכה לכך, אך מחמת שהנשמה מלובשת בגוף והגוף מחשיך ומסתיר על הנשמה לכן צריכים ללמוד התורה ולנתינות התורה. ומטעם זה האבות שהיה להם התפשטות הגשמיות ולא היה הגוף מסתיר עליהם כלל היו בכחם לקיים את התורה מאליהם וממילא גם בלי נתינה, כי הנשמה מצד עצמה מושכת להתורה ומצות כנ"ל:

ועל פי זה מובן מה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, כי הנה נאמר (משלי ד, ב) לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, וידוע ההפרש שבין לקיחה ומתנה, כי לקיחה הוא על ידי איזה דבר על ידי ממון או על ידי דבר אחר, ומתנה הוא בחנם. והענין הוא כך, כי בשעת מתן תורה שהיה להם התפשטות הגשמיות וביטול במציאות, אם כן ממילא היו יודעים את התורה מצד נשמתן, כי זהו עיקר חיותן וזה נקרא בחינת לקיחה, דהיינו שהשיגו התורה על ידי איזה דבר, דהיינו על ידי הגוף שמבטל את הגוף וכל כחו וגשמיותו ומחמת זה הוא משיג את התורה ממילא מצד נשמתו. וכמו ששמעתי מכבוד אדומ"ו

מו"ה **דוב בער** המגיד זצל"ה נשמתו עדן, על פסוק (ישעיה מ, לא) וקוי ד' יחליפו כח, היינו שמחליפים את כחם כאדם שמחליף דבר על דבר כן קווי ה' מחליפים את כחם בעבודתם בביטול במציאות להבורא ברוך הוא ועל ידי זה נמשך להם מהבורא ברוך הוא השגת אלקות בתורה ומצות וזהו בחינת לקיחה. ובחינת מתנה הוא בחנם, היינו בחינת נתינות התורה לדורות לקיים את התורה אפילו בעת שאין להם התפשטות הגשמיות שזה אי אפשר רק על ידי ידיעות התורה שקבלנו במעמד הר סיני. וזהו מה שאיתא (נדרים לח.) דמשה למד ושכח עד שנתנה לו במתנה, כי מה שהשיג על ידי בחינת לקיחה הנ"ל, היינו על ידי התפשטות הגשמיות בביטול עצמותו, היינו לעצמו כי היה תמיד בבחינת ביטול במציאות התפשטות הגשמיות. אבל מה שרצה להמשיך התורה לישראל לדורות אפילו בעת שלא יהיה להם התפשטות הגשמיות היה צריך לנתינות התורה במתנה:

והנה על פי זה מובן פירוש והמשך הפסוק ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' וכו', פירוש ויספר הוא לשון אור ובהירות, כלומר שהמשיך על העם אור ובהירות גדול על ידי דבר ה' שאמר להם. וזהו את, כלומר עם דבר ה' המשיך עליהם אור ובהירות גדול עד שפרחו נשמתן והיה להם התפשטות הגשמיות. ולכן אמרו נעשה לחוד אף על פי שלא שמעו את התורה, כי לא היו צריכין לשמוע את התורה באותו זמן שהיה להם התפשטות הגשמיות, כי ממילא השיגו את התורה כיון שלא היה גופ' מסתירין על נשמתן ומצד נשמתן היה בכחם להשיג ולקיים את התורה, כי זהו עיקר חיותם, כי משרש וממקור אחד הם נובעים כמו שאמרו אורייתא וישראל כולא חד. אבל אחר כך כשאמר ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם, היינו שיהיה התורה להם לדורות אפילו בעת שלא יהיה להם התפשטות גשמיות והיו צריכים גם לשמוע את התורה, היינו שיתנו להם בבחינת מתנה לכן אמרו נעשה ונשמע. פירוש נעשה השתא כיון שהיה להם התפשטות הגשמיות היה בכחם לקיים תיכף את כל התורה. ונשמע לדורות, כדי שיהיה להם לדורות אפילו בשעה שלא היה התפשטות הגשמיות יהיה הגוף מסתיר היו יודעים את התורה בכדי לקיים אותה. זהו מה שאנו אומרים בששה בסיון זמן מתן תורתינו אף על פי שלא ניתנה אלא בז', כיון שבששה בסיון השגנו את התורה על ידי התפשטות הגשמיות:

וזהו פירוש המדרש בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת כו', פירוש שמלאכי השרת טענו כיון שעלה משה למרום, פירוש שנתעלה למעלה מעלה עד רום המעלות והעלה גם כללות ישראל עמו על ידי התפשטות הגשמיות וביטול במציאות על ידי שהמשיך עליהם אור בהירות גדול כנ"ל, אם כן למה צריכים שיקבלו את התורה על ידי נתינה הלא ממילא ומעצמם יבינו וישיגו ויקיימו את התורה וכו', לזה היה עיקר

טענות המלאכים הלא התורה חמודה וגנוזה היא לך תתקע"ד דורות, פירוש מכבר מאז מקדם התורה הוא שרש ומקור אחד עם נשמות ישראל, ואם כן ממילא מצד שרש נשמתן יקיימו את התורה, כי זהו עיקר חיותן, כי אם היה התורה ענין חדש לגמרי, אם כן שפיר היו צריכין לנתינה, אבל כיון שהתורה הוא מכבר שורש ומקור אחד עם נשמות ישראל כי גנוזה היא וכו' ואורייתא וישראל כולא חד, ועתה יש להם התפשטות הגשמיות, אם כן למה צריכים לנתינות התורה. אמר לו הקדוש ברוך הוא משה החזיר להם, פירוש עתה שנתעלה כללות נשמות ישראל על ידי משה שהוא כלול מס' ריבוא נשמות ישראל יש להם התפשטות הגשמיות שפיר קאמרו שאינם צריכים לנתינות התורה, כי ממילא מעצמם בכחם שיקיימו. אבל כשיחזרו ישראל מעליה זאת, היינו לדורות בעת שלא יהיה התפשטות הגשמיות ויהיה הגופים מסתיר על נשמתן ולא יהיה בכחם להשיג לקיים את התורה ממילא ומעצמם רק על ידי קבלת וידיעות התורה בנתינה. וזהו פירוש משה החזיר, רוצה לומר כללות נשמות ישראל שהוא בחינת משה כשיחזרו מעליה זאת ויתלבשו בגופים ולא יהיה להם התפשטות הגשמיות זאת הוא להם תשובה שצריכין לקבלת התורה בנתינה והבן:

במסכת מגילה דף ט"ז ע"ב כל השירות נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח הנה לכאורה יש להפליא מ"ש תורה חדשה מאתי תצא, הלא הוא אחד מי"ג עיקרים שזאת התורה לא תהא מחולפת ולא תהא תורה אחרת. אמנם הענין הוא כך, כי הנה ידוע שאותיות התורה הם בחינת אורות פנימית אשר בא בהתגלות בסדר השתלשלות העולמות וגבול הלבן המקיף להאותיות הם בחינת אורות מקיפים אשר אינם באים בהתגלות רק בהעלם בבחינת אורות מקיפים. ומזה מובן שגם הגבולים הלבינים הם גם כן בחינת אותיות, אך הם אותיות נעלמים למעלה מאותיות נגלים. ומזה הטעם נגיעה אסור בספר תורה, כי על ידי הנגיעה הוא מבטל ומסתיר בחינת לבנונית שהוא אותיות הנעלמים, אך בקריעת ים סוף שהיה נס גדול למעלה מהטבע, כי נתגלה אור וחיות ה' שהוא מעלה מעלה הסדר השתלשלות, דהיינו בחינת סובב בחינת אורות מקיפים. ולכן שירה נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח, כי היה בחינת התכללות משניהם יחד, דהיינו שנמשך בחינת לבנונית שהוא אותיות הנעלמים בהתגלי' בבחינת אותיות הנגלים. וזהו שאמרו חכמינו ז"ל ראתה שפחה על הים וכו', מטעם שהיה כ"כ התגלות אלקות עד שגם שפחה היה בכחה להשיג כו'. וזהו פירוש הפסוק תורה חדשה מאתי תצא, כי לעתיד שיהיה התגלות אלקים ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וכו',

דהיינו שיהיה התגלות מבחינת סובב ויתגלה בחינת הלבנונית, היינו אותיות הנעלמים המקיפים באותיות התורה הנגלים. וזהו תורה חדשה מאתי דייקא והבן:

ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש. (ר"ה כד.) ולהבין הטעם למה הראש בית דין די לו בפעם אחד מקודש, וכל העם צריכים לומר ב' פעמים מקודש. אך הנה מבואר בתקונים, ענין שברים תרועה שהם תלישה קטנה תלישה גדולה. והענין הוא, כי הנה ידוע שיש בעבודת האדם ב' בחינות, היינו תחלה צריך לשבר כל התאות הגשמיות להיות מובדל ומופרש מתענוגים החומריים על ידי זה יכול לבא לבחינה הב', היינו לעלות לפני ה' ולהיות מקושר מחובר ודבוק מיד בה'. וזהו ענין תלישה קטנה ובחינת שברים, היינו מקודם לתלוש ולעקור לשבר את עצמו מכל התאות הגשמיים והחומריים, ואחר כך יכול לבוא לבחינת תלישה גדולה ובחינת תרועה, היינו לתלוש את עצמו מכל עיקר ענין עולם הזה ולעלות ולהגיע להיות תמיד מקושר ומחובר ודבוק בה' שהוא בחינת תרועה, שהוא מלשון ריעות והתחברות. וזהו כונת חכמינו ז"ל ראש בית דין אומר מקודש, היינו הצדיק שהוא מובדל ומופרש מכל התאות ותענוגים הגשמים די לו מקודש פעם אחד, כי אינו צריך להגיע רק לבחינה הב' להתחבר לה' שהוא בחינת תלישה גדולה ותרועה, אבל כל העם צריכים לב' פעמים מקודש מקודש, היינו מתחילה בחינת תלישה קטנה ושברים שהוא לשבר כל התאות, ואחר כך תלישה גדולה ותרועה שהוא בחינה התקשרות והתחברות:

ליקוטים לאבות

במשנה (פרק א משנה א) משה קיבל תורה מסיני. יש לדקדק דהוה ליה לומר בסיני. ונראה לבאר, דהנה כתיב (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם כו', וכן במצרים אמר (שמות ג, יא) מי אנכי כי אלך וכו' וכי אוציא, וכשאמר לו הקדוש ברוך הוא שיתן התורה על ידו והוא יהיה רבן של כל ישראל לא סירב כלל והיכן ענותנותו. אמנם אדרבא היא הנותנת, כי משה רבינו ע"ה הסתכל שהתורה תנתן על הר סיני והטעם כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה ה.) לפי שהוא נמוך מכל ההרים, וראה שאין התורה ניתנת, כי אם על ידי השפל והגרוע מהכל לכן מיד נתרצה שתנתן התורה על ידו מחמת רוב ענותנותו שחשב שאין בישראל גרוע ממנו ואין התורה ניתנת כי אם על ידי השפל והגרוע מהכל. וזהו משה קיבל תורה, וקשה כנזכר והיכן ענותנותו. לזה אמר מסיני, שלמד מסיני שניתן עליו התורה ולא על שאר ההרים מפני שהוא נמוך מכל ההרים לכן גם הוא נתרצה מיד להנתן התורה על ידו:

במשנה בפרק שני דאבות (פרק ב משנה ב) רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משבחת עון. הנה לכאורה המאמר הלז תמוה מאוד מדוע תלוי חכמינו ז"ל דברי תורה בדרך ארץ. אך נראה לבאר, ונבאר תחילה לתרץ קושיות התוספות על מאמר חכמינו ז"ל (שבת לא.) והיה אמונת עתך חוסן ישועות וכו' (ישעיה לג, ו) ששואלין אותו לעולם הבא שאלה ראשונה נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, ובמקום אחר אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין ז.) תחילת דינו של אדם על דברי תורה. ונראה לבאר, דשאלה אחת הוא דהא בהא תליא, כיון דעסק במשא ומתן באמונה שפיר עסיק בתורה. דהנה יש תקנה לאנשים אשר הם מפוזרים ועוסקים במשא ומתן, כי צרכי ישראל מרובים האיך יכולים לעסוק בתורה בשעה שהם עוסקים במשא ומתן כמו שאמר דוד המלך ע"ה בכל דרכך דעהו (משלי ג, ו) כי הנה בשעה שאדם הולך בשוק בשעה שפגע בו אשה ואינו רוצה להסתכל בה ולא בבגדי צבעונים של אשה הוא דזוכר מאמר אסור להסתכל באשה ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה ונמצא לומד אז הלכה הנ"ל ובשוק ששם הוא הפקר ויכול הוא לומר שקר ואינו אומר דזוכר בפסוק לא תכחשו, ונמצא לומד אז זה הפסוק וצריך אדם ליזהר בזה מאוד שלא להגיד ולהוציא שקר מפיו. כי חס ושלום אם אדם מגיד שקר אז יש עליו למעלה מסטינים, כי אדם הכזבן אם מגיד לפעמים שמע ישראל בכוונה גדולה והבורא ברוך הוא מתחיל להתפאר עצמו בזה האיש שמקבל עול מלכות שמים עליו אזי בא השטן ואומר לפניו מה הרעש הזה שאתה מתפאר הלא הוא כזבן, ואם כן לא כיון בלבו מה שהוציא בפיו שמע ישראל, כי דרכו תמיד להוציא מפיו מה שלא היה בלבו שאין פיו ולבו שווין ונמצא צריך אדם להרחיק עצמו מאוד שחס ושלום לא יוציא דבר שקר מפיו. וכן כשבא לחנותו ובא אדם ליקח אצלו ונותן לו מדה טובה ואיפה צדק והין צדק ואינו טומן משקלותיו במלח אז הוא זוכר בפסוק (ויקרא יט, לו) איפת צדק והין צדק יהיה לך, ונמצא אם עוסק במשא ומתן באמונה אזי הוא לומד גם כן, כי חס ושלום שום רמאות ושום דבר רע אשר הוא מנגד התורה אינו עושה, כי זוכר בכל מעשיו ובכל עת ורגע בתורה הקדושה שלא יעשה מדה רעה חס ושלום וכן בכל דבר ונמצא אם עוסק במשא ומתן באמונה אזי גם כן הוא לומד. ומתורץ קושיות התוספות דשואלין אותו נשאת ונתת באמונה, וממילא לומד כל התורה, ואם כן מתחילה השאלה הוא גם כן על דברי תורה:

והנה בזה צריך האדם ליזהר מאוד ליתן מדת צדק, כי כעובדא דלתתא כן עובדא דלעילא כאשר האדם מתנהג עצמו כן השם יתברך מתנהג עמו במדה שאדם מודד מודדין לו, ונמצא אם אדם נותן מדה טובה ואינו מדקדק כלל ליתן דוקא בצמצום, רק שהוא מוותר

אפילו יותר מהמדה הראוי לו כן כשהקדוש ברוך הוא מתחיל לשקול אותו מלמעלה אזי גם אם כף של עונות מרובים מכף של זכיות מכריע הזכיות על החובות, אבל אם הוא אינו נותן מדה טובה, אם כן כשהכף עונות מרובים בא יבוא השטן ויאמר שהוא אינו נותן מדה טובה, אם כן למה יכריע הזכיות על החובות ישלמו לו מדה כנגד מדה. והנה במצרים בשעה שהיו רודפים אחרי ישראל איתא במדרש על פסוק והמים להם חמה (שמות יד, כט) בלא וא"ו שבעת הזאת היו ישראל גם כן נדונים והיו שוקלין אותם עם המצרים ונמצא בודאי היה בישראל זאת המדה שנתנו מדה טובה ובשביל זה היו יוצאין זכאין בדין גם כשהיו ישראל בעת ההוא כמעט חס ושלום בנו"ן שעדי טומאה כדאיתא בזוהר, אף על פי כן היו יוצאין והכריע הקדוש ברוך הוא את הזכיות המרובים על העונות המרובים, כי היה להם אז זה המדה ליתן איפת צדק. וזה כונת המשנה הנ"ל יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, כלומר תלמוד תורה עם דרך ארץ יפה, דהיינו בשעה שעוסק בדרך ארץ, דהיינו במשא ומתן ועוסק באמונה ונמצא לומד אז כמו שכתבנו זה יפה וישר. מפני שיגיעת שניהם משכחת עון, כלומר יפה תורה עם דרך ארץ בשעה שעוסק בדרך ארץ כנ"ל שאז משכחת עון, שאינו עושה שום עון בדרך ארץ כנ"ל:

במשנה דאבות (פרק ה משנה כג) כל מי שיש בו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע וכו', מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר (תהלים נה, כד) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. ובתחלה נקדים לתרץ קושיות התוספות דמסכת ברכות שהקשו על משנה (ברכות פ"ה מ"ג) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, והקשו התוספות הלא בפייט כתוב צדקו אותו ואת בנו בל תשחטו ביום אחד מחשבותיך אלינו לרחמינו ונמצא שהוא רק מחמת רחמניות ולמה משתקים אותו:

ונראה, דהנה ידוע שהקדוש ברוך הוא בודאי רחמן גדול וגם מתנהג עם בריותיו בכל עת ורגע בפרט עם עמו בית ישראל במדת הרחמים ולכן ראוי לכל אדם לאחוז במדת הרחמניות כמו שאיתא בגמרא ואתם הדביקים בה' אלהיכם, דהיינו הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון ואמרו חכמינו ז"ל (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ומחמת גודל רחמנותו יתברך ומחמת אהבתו על עמו בית ישראל צוה לנו שנעשה מדת רחמנות כדי שיתרחם עלינו. והמצוה של קן צפור לא היה מחמת רחמנותו על קן צפור, אלא רצונו היה לזכינו במצוה הזאת

כדי שיתרחם עלינו. וזהו פירוש המשנה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, דהיינו שאומר שרחמנותו היה על קן צפור. משתקין אותו, אלא מחשבותיך אלינו לרחמינו שעיקר המצוה היה כדי לרחמינו כמ"ש הפייט ובזה מתורץ קושיות התוספות:

ובזה יבואר במדרש (ב"ר ג) על פסוק (בראשית א, ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה, ויקרא אלהים לאור יום, אלו מעשיהן של צדיקים. ולחושך קרא לילה, אלו מעשיהם של רשעים. ואיני יודע איזה מהם טוב, הוי אומר וירא אלהים את האור כי טוב, כמה דאת אמר אמרו לצדיק כי טוב וכו'. נראה לבאר לפי שיש שני מיני צדיקים שעובדים להבורא. האחד, הוא שעובד תמיד את השם יתברך במדות רחמנות כמ"ש. והב', הוא שעובד את השם יתברך במדת כעס, דהיינו שכועס על הרשעים. והצדיק אשר עובד את השם יתברך במדת כעס מוליכין אותו אחר מותו דרך גיהנם כדי שיעלה את הרשעים. וזהו פירוש המדרש ויקרא אלהים לאור יום זה מעשיהם של צדיקים, דהיינו שעובד את השם יתברך במדת הרחמנות, והיינו מדת צדיקים. ולחשך קרא לילה, זה מעשיהם של רשעים, דהיינו שעובד במדת הכעס שכועס על הרשעים. ואינו יודע איזה מהן טוב הוי אומר וירא אלהים את האור כי טוב, כמה דאת אמר אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, דהיינו כמו שאמרנו כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וגורם להשפיע שפע רב לכל העולם. ועל זה אמר כי פרי מעלליהם יאכלו:

או יבואר, אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. (ישעיה ג, י) דהיינו להקדוש ברוך הוא מגיע תענוג כביכול מזה שמשפיע לכל העולם טובות וברכות והגורם לזה הוא הצדיק ועל זה אמר אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ובזה יבואר המשנה דלעיל תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה וכו', דהיינו הבחינה הראשונה דלעיל כשהיו עובדים את השם יתברך במדת הרחמנות. תלמידיו של בלעם הרשע עין רעה וכו', דהיינו זה שעובדים את השם יתברך במדת הכעס כמ"ש. ולזה אמר מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו וכו', תלמידיו של אברהם אבינו אוכלים בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא, נוחלין, הוא מלשון נחלה שנופל לו מאביו, דהיינו שלא יצטרכו להוליכן דרך גיהנם אלא תיכף ומיד מוליכין אותו לגן העדן. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם, יורשין, הוא מלשון ירושה, דהיינו שנופל לו מחמת קרוב אחר ולא מחמת אביו. יורדין לבאר שחת, דהיינו שמוליכין אותו דרך באר שחת ולכן ראוי לכל אדם לאחוז במדת הרחמנות כדי לרחם עליו מן השמים:

אל תהי נח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך. (אבות פרק ב משנה טו) נראה, דהנה איתא בזוהר הקדוש כשהאדם הוא כועס אז הנשמה בורחת ממנו וזהו הענין מיתה, על כן

כשירצה האדם לכעוס אזי יחשוב תיכף שצריך לשוב בתשובה לפניו יתברך כי זה הענין מיתה:

חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי. רבי אליעזר, בור סוד שאינו מאבד טיפה. רבי יהושע, אשרי ילדתו. (אבות פרק ב משנה י) כי הנה בכל יום בת קול יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים, הגם שאין אנו שומעין אלו הכרוזים, אף על פי כן יש בזה תועלת שאדם מעורר עצמו כמו האב שמעורר הבן הגם שאין הבן הולך בדרך הטוב, מכל מקום רחמי האב על הבן ומעורר אותו לטוב וכן בישראל בא התעוררת לחזור בתשובה. וזה שאמרו חכמינו ז"ל (חגיגה טו.) חוץ מאחר, דהיינו שלא יתעורר בתשובה מן שמים אבל בודאי אלו היה חוזר בתשובה מעצמו היו מקבלין ממנו שלא ידח ממנו נדח, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה אבל כל ישראל מתעוררים בזה התעוררת לשוב וזה ההתעוררת נקרא טיפה זרעיית לאדם המקבלה והאדם המקבלה הוא בבחינת אשה שמקבל להתעורר בו. והגם שהקדוש ברוך הוא זורע זה הטיפה, משלם לנו כאילו אנו בעצמנו עשינו. וזהו בדרך צדקה שעושה עמנו. וזהו זורע צדקות, פירוש הגם שהוא זורע הטפה עושה עמנו צדקה ומשלם לנו כאילו אנו עושים:

וזהו ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג) כאלו היה מעשיו הגם שהוא בא מרצון הבורא ברוך הוא להתעורר, מכל מקום האדם עושה בו פעולה להתחזק בהתעוררת הזה לא כן הרשעים אשר לא יקומו במשפט. וזהו דאיתא בזוהר הקדוש אשה כי תזריע וילדה זכר (ויקרא יב, ב) מיומא דאתעברת לית לה בפומא אלא ילידו דילה אי להוי דכו', כי דכר הוא כח התחזקות בו ונקבה כינוי להתחלשות כמו שאמרו (ברכות לב.) תש כחו כנקבה. וזה שאמר לית לה בפומא כו' מיומא דאתעברת וקיבלה הטפה, אם כן לית לה בפומא רק דכר שזה התגברות הוא כח האדם שמחזיק עצמו לאיש בזה התעוררת ובזה יבוא שכרו האמיתי הראוי לו. והנה רבי אליעזר אמר משמים יוכיח. ורבי יהושע השיב אין משגיחין בבת קול. (ב"מ נט:) דפלוגתא הוא, שר' אליעזר עבד להבורא בהתעוררת שבא משמים. ור' יהושע השיב שכבר נתן לנו התורה, ואם כן מה שאדם נולד ראוי שיעבוד מעצמו בהתעוררת דלתתא מעצמו. וזהו שאמר רבי אליעזר בור סיד שאינו מאבד טפה, כלומר טפה הזרעיות של התעוררת. ור' יהושע אשרי יולדתו, פירוש מה שהוליד הוא בעצמו ולא על ידי התעוררת דלעילא:

אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. (אבות פרק ב משנה ט) יש לדקדק למה אמר לשון לעצמך, ולשון נוצרת דוקא. והנה נקדים משל לעבד שהמלך צוה שילמוד תכסיסי מלחמה האיך לאחוז הכלי זין והאיך שיעמוד נגד הנלחמים אתו

במלחמה כמטרה לחץ. והנה בעת שלומדין אותו אין נותנין בו אש שאין צורך לאש. והנה זה האיש שלמד פעם אחת בא למלחמה ונטל זה הכלי זיין ועמד כך ועשה בו כאשר עשה בו כבראשונה ולא נתן בו אש כבתחילה והנלחמים אותו כבשו אותו ושחקו מאתו, כן הנמשל הבורא ברוך הוא לית מחשבה תפיסא ביה כלל ונתן לנו תורה באש שחורה על גבי אש לבנה כדי שבזה נלחם נגד היצר הרע. ואנו אומרים אשר קדשנו במצותיו וצוה לנו וקדש לנו בפרישות כמ"ש רש"י (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו פרושים תהיו, שעל ידי המצות שאנו עושין בהתלהבות גדול בחשק עצום אנו נדבקים בפנימיות המצוה דהיא אש לבנה ונרחקים מהחומר ולפי גודל התלהבות כן הוא התרחקות מהחומר ובא יותר להשגת הבורא אבל העושה בלי התלהבות, רק מצות אנשים מלומדה הוא כמו העבד הנ"ל שאין נותן האש בכלי זיין בעת המלחמה:

וזהו כונת חכמינו ז"ל אל תחזיק טובה לעצמך, כלומר שלא תחזיק התורה ותהא מקום גם כן לעצמך, דהיינו הגוף. כי לכך נוצרת, פירוש לשון צורה שנוצרת בצורה להתגבר כח הצורה הרוחניות להתלהב בו על הגשמיות ולהדבק בצורה העליונה. ויש עוד לבאר, כי איתא בזוהר בכל מצות שאדם עושה הקדוש ברוך הוא מתפאר בו אומר אלה מעשי בני ומדבר הדיבורים טובים של זה האדם כמו האב שמדבר וחוזר דברי בנו הקטן החביב לו. וזה נקרא אלה. וזה על אל"ה אני בוכיה (איכה א, טז) וכן כל זמן שבית המקדש היה קיים היה מיכאל השר מקריב קרבנות למעלה, דהיינו הקרבנות שהקריבו ישראל למטה הוא הקריב למעלה, דהיינו הראה דוגמתן למעלה. וזהו כונת רש"י בחומש (ויקרא ט, ז) גבי אהרן שאמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת, פירוש בשביל כך שיאמר הקדוש ברוך הוא כך עשה בני ויתפאר בך ובמדה זו ראוי לעבוד שהבורא יתפאר בו. וזהו פירוש כי לך נוצרת, פירוש שתעבוד שיתפאר הבורא בך ויאמר כך עשה בני ולא תחזיק טובה לעצמך:

חומר בקודש מבתרומה. (חגיגה פ"ג מ"א) כי, הנה לפעמים הצדיק יש לו תאוה לדבר גשמי לממון וכיוצא בו ומהיכן בא זה לצדיק שהוא כולו רוחני שיתאוה לדבר גשמי, אך הואיל שכל צדיק הוא מעלה את כל האנשים שיעבדו את הבורא מזה בא לו מחשבותיו של זה האיש שמעלה אותו לעבוד הבורא וזה האיש חמד לממון ובא לו מחשבתו של זה לזה הצדיק משום הכי הצדיק מחמד פעמים לממון. וזהו כיון התנא במה שאמר חומר בקודש, רוצה לומר מהיכן זה בא שלפעמים יש חומריות בקודש, כלומר בצדיק שהוא כולו קודש. על זה משיב מבתרומה, כלומר מחמת התרוממות שהוא מרים, כלומר הגבהה שהוא מגביה את כולם בא למחשבתו מחשבת של האיש

שהוא מגביה אותו ומחמת זה מתאוה לדבר גשמי. וזה פירש"י בחומש מהיכן נתעשר משה מפסולתן של לוחות, כלומר דהקושיא היה מהיכן נתעשר משה שהיה בא למשה זה המחשבה שיתעשר הלא משה רבינו ע"ה היה כולו רוחני, על זה אמר מפסולתן של לוחות, כלומר שפסולתן של ישראל, דהיינו המחשבות זרות של ישראל שהם חמדו לממון בא למחשבתו על ידי שהגביה את כולם ולוחות עם ישראל הם אחד כידוע:

שנו חכמים בלשון המשנה (אבות פרק ו משנה א) ברוך שבחר בהם ובמשנתם. רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שנקרא ריע אהוב כו' משמח את המקום כו'. לכאורה תמוה תיבת בלשון המשנה וסמיכת ברוך שבחר כו' ר' מאיר אומר כו', וגם תיבת זוכה לדברים הרבה. ונראה לבאר, כי ידוע שיש לנו שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה. תורה שבכתב הניתנה לנו מסיני. ותורה שבעל פה נקרא תורתינו וכמו שפירש"י על ובתורתו יהגה כו' (תהלים א, ב) שאחר שהוגה בה נקראת תורתו. והטעם שנקרא תורה שבעל פה תורתינו הוא מפני שיש כח באומה הישראלית, היינו התנאים והאמוראים שלנו והחכמים שאחר כך לבאר ולפרש התורה שבכתב כרצונם ודעתם אף שבשמים אינו כן הכונה. וכמאמרם בגמרא (ב"מ נט:) במעשה דר' אליעזר ור' יהושע שעמד ר' יהושע על רגליו ואמר אין משגיחין בבת קול שאמר הלכה כר' אליעזר, וכמו כן הצדיקים שבזמן הזה יש להם הכח ההוא לבאר התורה כרצונם ואף שבשמים אינו כן הם מהפכים הרצון שלמעלה כביכול לרצונם וביאורם התורה וכן בשאר דברים יש להם כח להפך הרצון עליון מגזירה רעה חס ושלום לטובה, כי צדיק מושל ביראת אלהים, מי מושל בי צדיק הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיקים מבטלים ומהפכין רצון עליון כביכול לרצונם:

וכמו ששמעתי מאדונינו מורינו ורבינו מוה' דוב בער על מאמר הגמרא (ב"ב י.) בזמן שעושין רצונו של מקום נקראו בנים ובזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראו עבדים. ולכאורה הוא תמוה הדבר בזמן שאין עושין רצונו של מקום האיך הם יקראו עבדי ה'. וביאר הגמרא הנ"ל, על פי משל לאב שיש לו בן יחיד ומחמת גודל אהבתו הוא מבטל רצונו מפני רצון הבן, למשל אם יש לו איזה כלי נאה, היינו שולחן או מנורה נאה עומד בזוית זה והבן רוצה שיעמוד בזוית אחר אזי עושה רצון הבן וגם יש לו נחת רוח מזה שעשה רצון הבן ונמצא הבן הוא עושה רצון חדש באביו ומהפך רצונו הקודם. וזהו כונת חכמינו ז"ל בזמן שעושין רצונו של מקום, היינו שהם במדריגה גדולה שהם עושין רצון חדש בהבורא ברוך הוא אזי נקראו בנים למקום. ובזמן שאין עושין רצונו של מקום, היינו שאינם במדריגה גדולה כל כך שיעשו רצון חדש בהבורא ברוך הוא

ואף על פי כן הם צדיקים נקראו עבדים עבדי ה' ולא בנים. ונמצא מי שהוא במדריגה הא', הוא כמו משנה למלך שיכול לעשות ולהפך רצון העליון כרצונו הן בביאור התורה והן בכל הדברים ולכן כל התנאים ורבי שסידר המשניות נקרא לימודם בשם משנה, כי היו במדריגת בנים למקום ולימודם היה זך ונקי והיו לומדים לשמה וגם היו עושים בלימודם מעשיות והיו מתקנים העולמות השייכים ללימוד ההוא ובודאי הם היו עושין רצונו של מקום כמו משנה למלך ולכן נקרא לימודם משנה. וזהו שפירש רש"י על תיבת לשמה כדי לעשות כו', כונת רש"י ז"ל הוא שעיקר הלימוד הוא לשמה כדי לעשות, פירש לתקן העולמות השייכים ללימוד, היינו איזה מצוה שהוא לומד ועוסק בה יתקן העולם השייך למצוה ההוא וכמו שנוכל לתקן בעשיות המצות כן נוכל לתקן בלימוד המצוה ההוא לשמה. וזהו כונת חכמינו ז"ל (מנחות קי.) כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה כו', הוא על דרך הנ"ל. וזהו כונת חכמינו ז"ל שאמרו (שבת יא.) כגון ר' שמעון בר יוחאי וחבריו שתורתן היתה אומנתן, פירוש שהיו עושין אומנות בתורתן שלמדו ותקנו העולמות השייכים ללימוד ההוא ועל כן פטורין מכל המצות, כי היו פועלים בלימודם זאת הפעולה שפועלין בעשיות המצוה ממש כנ"ל:

היוצא לנו מכל הנ"ל שמי שלומד על מנת הנ"ל הוא נקרא משנה למלך. וזהו פירוש שאמרנו שנו חכמים בלשון, פירוש חכמים למדו אותנו חכמה זו שבלשון יש כח להיות משנה, היינו משנה למלך אם לומדים לשמה כנ"ל. וזהו ברוך שבחר בהם ובמשנתם כו' רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה כו', פירוש שמהפך כונת ורצון עליון בביאור התורה לרצונו שביאר הוא בתורה ונמצא זוכה לדברים הרבה, דהיינו לכל הפשטים וביאורים שביאר הוא בתורה כמשנה למלך:

וזהו שרמזו רבותינו ז"ל. (שבת קה.) בפסוק (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך. אנכי, נוטריקון אנא, נפשי, כתבית, יהבית. רבנן אמרי אמירה, נעימה, כתיבה, יהיבה. יבואר על דרך הפסוק (בראשית כג, ח) אם יש את נפשכם, ופירש"י רצונכם. ונמצא נפש הוא רצון. וזהו כוונו חכמינו ז"ל אנא נפשי, רוצה לומר הרצון שלי. כתבית יהבית, הוא תורה שבכתב. יהבית, פירוש יהבית לכם רצוני שתוכלו להפוך אותה לרצונכם. ושמא תאמר אין לי נחת רוח בזה שאדם מהפך רצוני, לזה אמר ר"א אמירה לשון התגלות מגלה אני לכם נעימה, כתיבה, יהיבה, פירוש נעימה גדולה יש לי מה שכתיבה יהיבה לכם ואתם מנצחין אותי על דרך שאמרו (פסחים קיט.) הקדוש ברוך הוא מנצחין אותו והוא שמח:

הגדה מסבי דבי אתוני

(בכורות) לבאר המאמר בסבי דבי אתוני מילחא כי סריא במאי מלחי ליה בסילתא דכודנתא, ומי איכא סולתא לכודנתא ומילחא מי סריא עד כאן לשון המאמר. נראה בסייעתא דשמיא לבאר על פי דביארנו פירוש הכתוב בתהלים קי"ט, מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם הוא לי. דלכאורה יש להבין למה נאמר הוא לי, לשון יחיד ולא אמר לשון רבים המה לי, דלפי פשוטו קאי על המצות דהמה רבים. וביארנו, דכשחס ושלום בא איזה מחשבה ותאוה רעה לאדם יתגבר יצר הטוב על יצר הרע ברוב דביקות והתלהבות להשם יתברך דיאמר בלבו קל וחומר אם היצר הרע מסית לדבר הפסד נבזה ושפל דכל התאות הם דברים נפסדים אין בהם ממש וקיום כמו תאות ממון וניאוף שהכל הבל וריק שאחר כך יתמרמר לב האדם בקרבו על מה עשה ככה להפסיד עולם הנצחי בשביל חיי שעה ותאוה זמניית לעשות בשביל ממון וכבוד ושאר תאות שטות דבר רע בעיני השם יתברך לגזול ולעבור שאר עבירות בשביל הסתת יצר הרע, הלא נוח וטוב ויפה לו לעבוד אדון כל שברא כל העולמות לשעשע באימתו ובעובדו אדון כל ברוך הוא מה יפה ומה נעים ומה מתוק לאדם כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות יז.) עולמך תראה בחייך, שבהיות האדם מקושר תמיד לעבודת השם יתברך כל תענוגי גן עדן רואה בכל עת ובכל רגע שמקושר בעבודת ה' כמאמר רבותינו ז"ל כנ"ל. והתענוג שמתענג מעבודת ה' שהוא כלול כל תענוגים שכל התענוגים כביכול השם יתברך הוא המקום דאיהו סובב כל עלמין וממלא כל עלמין כנזכר בתיקונים כמאמר חכמינו ז"ל (יומא לח.) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו. ואם כן בעובדו אדון כל מתענג בכל התענוגים והתענוגים ההם הם דבר נצחי שתענוגים הנמשך ממקור התענוג והחיים הוא חי וקיים לעולם. זהו שאמר הכתוב מאויבי תחכמני מצותיך, פירוש מיצר הרע שהוא אויבי שאין לך אויב כיצר הרע שמסית לעבירה. תחכמני מצותיך, מאתו אני מחכים עצמי למצותיך בקל וחומר הנ"ל, ומה אם הוא מסית אותי לעבירה שהוא דבר הפסד כנ"ל. מכל שכן שראוי לי לעבוד ה' שמעבודתו אני מתענג בתענוג עולם כנ"ל. זהו כי לעולם היא לי, פירוש שזה התענוג שיש לי בעבודת ה' היא לעולם. ולזה אמר לעולם, הוא לשון יחיד דקאי על התענוג זהו מלחא כי סריא, פירוש מלח הוא לשון התקשרות של הצדיק שמקושר באדון כל ברוך הוא שהתקשרות נקרא על שם מלח כמו שכתוב (במדבר יח, יט) ברית מלח עולם, שמלח מרומז על ברית והתקשרות. וכן מבואר במהרש"א בחידושי אגדות, כי סריא שלפעמים שסר חס ושלום הדביקות מהצדיק, במאי מלחי ליה, דהיינו שיחזור הצדיק להתקשרות ודביקות שלו כאשר היה

בתחילה שכבר כתבנו שהתקשרות נקרא על שם מלח. והשיב בסילתא דכודנתא, פירוש בלבוש שנקרא סילתא כפרש"י. וכודנתא, פירוש דברים חצונים כמו שכתב המהרש"א בחידושי אגדות כנ"ל, שמלבוש של חיצונים, דהיינו דברים שיצר הרע מסית להם ממנו לוקח לעבוד את ה' כנ"ל שאומר ומה לדברים חיצונים דברי שטות שהמה הבל וריק ויצר הרע מסית אותו בשביל תענוג רגע מכל שכן שראוי לעבוד אותו ברוך הוא שהוא מקור התענוג אמיתי תענוג נצחי. וזהו בסילתא דכודנתא, במלבוש של חיצונים במה שיצר הרע מתלבש עצמו להסיר ממנו אני לוקח עבודת ה'. ושאלו אותו ומי איכא סילתא לכודנתא, פירוש האיך שייך לקרוא מלבוש לדברים חצונים. הלא הם כלא היו. לזה השיב להם ומילחא מי סריא, פירוש וכי התקשרות הצדיק חס ושלום נפסק גם שנראה שנפסק איזה רגע אף על פי כן נפשו ורצונו וחפצו לעלות למעלה, רק שלפי רגע (נפסק) גלל כן כיון שהפסק שלו הוא רק לפי רגע דבר שאין בו ממש שרודף היצר הרע אחריו ורוצה לבטל אותו מעבודת ה' גלל כן יתעורר לחזור ולהתלהב לעבודת ה' מהסתת היצר הרע גופא במה שמסית אותו לדברי הבל ושאומר מכל שכן שראוי לי לעבוד ה' שהוא מקור תענוג נצחיי כנ"ל והבן:

אגב שהזכרנו למעלה שאדם לוקח עבודת ה' בקל וחומר מהסתת היצר הרע, נבאר בחינה אחת שהוא קרוב לבחינה זו שממנו יקח האדם לעצמו יראת ה', ולא יראת העונש לבד כמבואר בכל ספרי מוסר שיראת עונש הוא דבר קטן, אפס יש לירא מאדון כל ברוך הוא יראת הרוממות שהוא אדון כל שליט בכל העולמות. ושידע אדם בעצמו כמה ששון ושמחה גורם בכל העולמות כשהוא עובד ה' כמבואר דברים אלו בארוכה בזוהר הקדוש ובדברי דבותינו ז"ל בגמרא קדושין (מ:) לעולם יראה אדם עצמו כאלו כל העולם חציו זכאי כו' זכה מכריע את כל העולם כולו לכף זכות כו'. ומחמת זה בעלות דברים אלו על לב אדם כמה יתלהב לב אדם בקרבו שלא יפרד מדביקות ה' אפילו דגע אחת שבעבודה לה' גורם שמחה בכל העולמות ויותר ויותר כמה מעלות טובות עלינו שהשם יתברך שמח בעבודתינו כנאמר בקרא (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו. ובחינה זו שישיג האדם שהשם יתברך שמח בעבודתו יכול להשיג מזה שרואה שחס ושלום כשסר מעבודת ה' ועושה חס ושלום להיפך רצונו כביכול השם יתברך מתרעם כנאמר בקרא כי עונותיכם רבו למעלה ראש. (עזרא ט, ו) אם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר בעשות האדם רצונו שהשם יתברך שמח כמאמר רבותינו ז"ל (סוטה יא.) שמדה טובה מדובה ממדת פורעניות, ואם מתרעם על דבר עבידה קל וחומר במדת הטוב שהוא מרובה שהשם יתבדך שמח ועלז ומתענג בעבודת האדם לו. ובזה ביארנו הכתוב בפרשת

בשלח (שמות טז, ט) ויאמר משה אל אהרן אמור אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני ה' כי שמע את תלונותיכם, פירוש קרבו לפני ה' בזה תקריבו עצמיכם לפני ה' לעבודתו מזה גופא, כי שמע את תלונותיכם, שידעתם ששומע את תלונותיכם בזה יש לך מוסר לקדב האדם לעבודת ה' שהוא הראיה אם שומע תלונות ישראל מכל שכן ששומע התקרבות ודביקות ישראל לה' ושומע כל דבור שיוצא מישראל בדביקות בתורה ותפלה ומדות ישרות ומצות. וכיון שמאמין שהשם יתברך מתענג ושש ועלז בעבודת ה' ומכריע את כל העולם לכף זכות על ידי מעשים הטובים מתלהב לב האדם ומקרב עצמו לעבודת ה' והבן:

באופן אחר בארנו השאלה ששאלו מלחא כי סריא, שהתקשרות שנקרא על שם מלח כנ"ל, שהיה להקדוש ברוך הוא התקשרות עמנו בזמן הבית, כי סריא שסר בזמן הגלות במאי מלחי ליה, מהיכי מוכח שיחזור השם יתברך להתקשר בנו ולבנות לנו את בית המקדש. ומצאתי במהרש"א בחידושי אגדות שכתב גם כן כן. והשיב להם בסילתא דכודנתא, פירוש מלבוש החיצונים כנ"ל כמאמר רבותינו ז"ל (נדרים נ:) אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. ואם כן מהחיצונים גופא שרואים שטובת עולם הזה התלבש להם בממון או כבוד ושארי דברים ממנו מוכח טובת ישראל לעתיד שיחזוד הקדוש ברוך הוא בנין בית המקדש ולא זז מחבבו שחיבב עד עולם דאם לעוברי רצונו כך לעושי דצונו על אחת כמה וכמה. זהו בסילתא דכודנתא מלבושין כנ"ל מוכח טובת ישראל לעתיד. ואמרו לו ומי איכא סילתא לכודנתא, וכי טובת עולם הזה המדומה נקרא בשם לבושין דהלא כל טובתם דק לפי שעה ורגע. לזה השיב ומילחא מי סריא, והלא הדביקות שמרומז על שם מלח כנ"ל שהשם יתברך מקושר בישראל לא סר רק לפי המדומה לכם שסר לזה אני משיב לכם מטובת עולם הזה שיש להעכו"ם שהוא גם כן הכל ענין המדומה שממנו מוכח טובות ישראל לעתיד שאם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה והשם יתברך ברחמיו יקבץ נדחינו ויבנה בנין בית תפארתינו אמן כן יהי רצון:

במסכת מגילה ד' י"ב ע"א בשם א"א המנוח הגאון זצ"ל שאלו תלמידיו את ר' שמעון בר יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כלייה, אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם אם כן שבשושן יהרוגו ובכל העולם כולו אל יהרוגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים כו'. והנה אלו התיבות שאמר ר' שמעון בר יוחאי לתלמידיו אמרו אתם, וגם מה שהשיבו לו תלמידו

אמור אתה אין פירוש. ועוד קשה, כיון שהתלמידים ידעו מה שנתחייבו שונאיהם כו', מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אם כן מה שאלו לר' שמעון בר יוחאי. ונדאה דהסגנון כך, דהם שאלו אותו לשיטת ר' שמעון בר יוחאי דוקא דאיתא במסכת שבת דף פ"ח. ויתיצבו בתחתית ההר, (שמות יט, יז) מלמד שכפה עליהם ההד כגיגית אם תקבלו התורה כו', אמר רב אחאי בד יעקב מכאן מודעא רבא לאורייתא. אמר רבא הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר. והקשה בתוספות כי הלא רבא סבירא ליה במסכת מגילה דאסתר ברוח הקודש נאמרה קיימו וקבלו, קיימו למעלה מה שקבלו למטה. עיין שם שתירצו דגרסינן רבה. ועיין שם עוד תירוץ, ואמר א"א מו"ר דרשב"י על כרחך לא סבירא ליה זה הדרש קיימו למעלה מה שקבלו למטה, דאיתא במגילה (ז.) אמר שמואל אסתר אינו מטמא את הידים. והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה (והיינו הדרש דקיימו וקיבלו) ומשני הגמרא נאמרה לכתוב ולא נאמרה לקרות. ואיתא תו התם, מיתבי רבי מאיר אומר קהלת כו', רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל, אבל אסתר ושיר השירים ורות דברי הבל מטמא את הידים. ומשני, הוא דאמר כרבי יהושע ועיין שם. והנה רבי שמעון דסובר מטמא את הידים על כרחך אינו סובר כשמואל דקיימו למעלה מה שקבלו למטה, דמזה הקרא סבירא ליה לשמואל דאינו מוכח רק דנאמרה לקרות ולא לכתוב, ואם כן למה מטמא ידים, אלא על כרחך דסובר ר' שמעון כר' אליעזר המודעי דדריש כתוב זאת כו', קאי אמגילה, ומשם מוכח דנאמרה אפילו לכתוב, ולהכי סבירא ליה לדבי שמעון דמטמא את הידים, וכיון דסבירא ליה לר' שמעון כר' יהושע דבספר קאי אמגילה, אם כן קרא דקיימו וקבלו, למה לי, דהרי כתובה בתורת משה שיהיה מגילה, אם כן בודאי כל דברים הכתובים במגילה וכל מצות הכתובים במצות מגילה לעשות בפורים הכל בדוח הקודש, אם כן קיימו וקבלו למה לי, אלא על כדחך דקרא אתי לכדדבא הדור קיבלו בימי אחשורוש:

והנה המהרש"א והרשב"א שבעין יעקב הקשו כיון דיש מודעא רבה לאורייתא קודם ימי מרדכי ואסתר, א"כ למה גלו ישראל ונחדב בית המקדש. קודם ימי מרדכי ואסתר. וע"ש שתירץ הרשב"א שנתן להם ארץ ישראל בעבור שישמרו את תורתו. שארץ ישראל היא מתנה ועל תנאי נתן האל ארץ ישראל שנשמור את תורתו וכמ"ש דוד המלך ע"ה ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו תורתו, וכן בית המקדש על תנאי זה נתנה. וכיון שלא קיימו אבותינו התנאי המתנה של ארץ ישראל ובית המקדש בטלה ועיין ברשב"א. ועתה נבאר שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה, כלומר שהקושיא מפני מה נתחייבו כלייה לשיטת רשב"י קשה קושיא

זאת. ואמר להם רשב"י אמרו אתם למה קשה לפי שיטתי למה נתחייבו כלייה הלא גם לדבריכם קשה. ואמרו לו תלמידיו, בשלמא לשיטתינו לא קשה דא"ל שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אבל לדבריך קשה הלא היה מודעא רבה לאורייתא עד ימי מרדכי ואסתר. אם כן למה נענשו להתחייב כלייה. בשלמא מתנות ארץ ישראל ראוי לבטלה מישראל וכן בית המקדש כיון שעל תנאי נתנה לישראל ארץ ישראל ובית המקדש שיקיימו את התורה. אבל לכלייה אינם ראוים כיון שיש מודעא רבה עד ימי מרדכי ואסתר שקבלו מאהבה. ואם כן קשה דוקא לשיטת רשב"י שהוא סובר זה דקיימו וקבלו, הדדש קיימו מה שקבלו כבר וכמ"ש, אם כן ס"ל דיש מודעא רבה לאורייתא עד ימי מרדכי ואסתר. ויתורץ דקדוק מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כלייה, כלומר לאותו דור עד שלא קבלו התורה מאהבה. ואמר להם רבי שמעון בן יוחאי לתלמידיו גם לפי דבריכם ושיטתכם לא יתכן שאם כן בשושן יהרוג כו'. ואמרו לו תלמידיו אמור אתה. כלומד, תיתי מהי תיתי עדיין הקושיא קיימת בין לשיטתינו ובין לשיטתך וא"ל מפני שהשתחוו לצלם. והתוספות כתבו בשבת ד"ה מודעא רבה לאורייתא , שעל עבודה זרה לא היה מודעא מעולם שיהושע כרת עמם בדית על עבודה זרה ואמר מפני שהשתחוו לצלם והוא עבודה זרה ועל זה לא היה מודעא דבה כו', ואם כן לא קשה ואפילו לשיטתי ע"כ דבדי א"א מ"ו הגאון ז"ל ודפח"ח. ע"כ דברי הרב:

מכאן ואילך דברי בנו אנכי הצעיר ודברי התלמיד לוי יצחק:

לתר וכו'. קושית התוספות במסכת מגילה דף ז' דאיתא התם, אמר ר' יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמא את הידים, ופריך, למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה, והא אמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה, ומשני נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב. והקשו התוספות, כיון דאמר שנאמרה לקרות ולא לכתוב אם כן יקרא בעל פה. וקשה איך פליג שמואל על משנה שלימה דלקמן דף י"ח קראה על פה לא יצא ולשמואל מותר לקרות על פה. ויתורץ בעז"ה, דודאי כל אדם מחויב לספר לברך ולהודות להש"י על נס שעושה לו הש"י וכמו שמצינו במסכת ברכות פרק הרואה וכן הוא בש"ע אורח חיים סימן ריי"ח, כשמגיע למקום שנעשה לו או לאבותיו נס צריך לברך, ואם כן כשקורא המגילה ומפרסם ניסי הש"י בודאי עושה מצוה בקריאה זו שקורא במגילה לפרסם ניסי הש"י, אבל זו המגילה אינו עדיין בכלל תורה וכתובים שיהא חשוב כאלו עוסק בתורה ולקיים בזה והגית הן לטמא ידים הן לשאר דברים להציל מדליקה כגופי תורה עד שיאמר ברוח הקודש שיכנס בכלל הכתובים ולהיות כגופי תורה לכל הדברים. והשתא יתורץ קושית תוספות על הגמרא, שמשני אליבא דשמואל שסובר שנאמרה לקרות ולא

לכתוב, והקשו איך יכול לקרות על פה זה אינו שבוודאי בזה שנאמרה לקרות נאמרה גם כן שיהא בכתיבה ובכתב אשורית ובתפירות גידין הכל נאמרה ברוח הקודש רק שמואל סובר שלענין זה לבד נאמרה ברוח הקודש שיקראו אותה בצבור ומתוך הכתב ובתפירות גידין ושארי דיני מגילה הכל כדי לפרסם ניסי הש"י, הגם שבשאר ניסא אינו צריך רק לברך וכאן היתה המצוה ע"פ רוח הקודש לקרות בציבור מהכתב כתיקונו. תפירה בגידין ושירטוט. אבל לענין זה שיהא המגילה עצמה כגופי תורה ליכנס בכלל הכתובים שיהא מכ"ד כתבי קודש שהקורא בה כל השנה יהא כלומד תורה הן להיות המגילה מטמא הידים כקדושת תורה זה לא נאמרה ברוח הקודש, רק זה נאמרה ברוח הקודש דבשעת הקריאה יהיה כתובה לפניו כהלכתה בגידין ושרטוט ובשאר ימי השנה איננו בכלל כ"ד ספרי הקדוש לטמא את הידים וליתר הדברים. ויתורץ קושיא והוא אמת:

קדושות לפורים

הקדמה

ועתה נבאר קדושת פורים

והנה ימי הפורים הללו נחלקים על שלשה מצות חדשים מה שאין בשום יו"ט. הא', קריאת המגילה. הב', מתנות לאביונים. הג', משלוח מנות איש לרעהו. והנה המצוה הד', דהיינו ימי המשתה ושמחה, היא נוהגת בכל יום טוב. והנה היה בזה היום שלשה מעלות מה שלא מצינו בימים אחרים. א', הוא הנס שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ואף שהיה בימים אחרים כגון בפסח אלו הניסים של פסח בשינוי הטבעיים והנס דפורים בתוך הטבעיים. והב', קבלת התורה. והג', שראו גדולי ישראל שיכולין לקרוע גזר דין שנגזר למעלה על שהשתחוו לצלם. אפס שנחתם בטיט כמבואר במדרש, והודיע אליהו למשה רבינו ע"ה ולאבות העולם, רק על ידי תפלת מרדכי ואסתר ודברי צומות קרעו גזר דין שהיה לרעה ונהפך לטוב מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ועל ידי אלו ג' דברים קבעו ג' מצות. וכאשר ביארנו בקדושת חנוכה, שעל ידי המצות פועלין שאלו ההארות יאירו בכל זמן ההארות. וההארה הרביעי שאומות העולם הרשעים מה ששנאו ישראל למשל לבעל התל ובעל החריץ הם אשר שלח האל בתוך מחשבתו לעשות עם ישראל טובות. ועוד שכל רעות נתהפכו לטוב ממעשים הרעים אשר חשב המן הם היו בעצמם טובות כאשר נבאר בפנים ועל אלו ארבעה דברים אנחנו עושין ארבעה מצות. דהיינו, קריאת המגילה, ומתנות לאביונים, ומשלוח מנות, ושתיה ובסומי בפוריא. ואפרשנו בארבעה קדושות בפנים:

קדושה ראשונה

ונבאר בתחילה מצות קריאת המגילה, וגם נבאר למה נקראת מגילה בשם מגילה ומברכין על מקרא מגילה ומה היא לשון מגילה. ובתוכם יבואר כמה ענינים נוראים. ובתחילה נבאר מאמרים בשבת, ויתורץ קושית תוספות. וזה לשון הגמרא דשבת (פח.) ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט, יז) א"ר אבדימי בר' חמא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלין התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם עד כאן לשון הגמרא. וזה לשון התוספות, כפה עליהם הר כגיגית, אף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע, שמא היו חוזרים כשראו האש הגדולה שיצאו נשמותיהם. אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא אף על פי כן הדר קבלוה בימי אחשורש דכתיב קימו וקיבלו היהודים, קימו מה שקיבלו כבר. ז"ל התוספות, תימא לר"י דבמגילה גבי אסתר ברוח הקודש נאמרה אמר רב יהודא אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא להו דידי עדיפא מדידהו, קימו וקיבלו היהודים, קימו למעלה מה שקיבלו למטה. ואמר רבא כולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פירכא. והשתא דשמואל נמי אית ליה פירכא, דרבא גופיה מוקי האי קרא לדרשא אחריתי עד כאן לשונו:

ונראה כי צריכין להבין מה שקדמו ישראל עשיה לשמיעה האיך עושין קודם ששומעין. אפס נראה לי, כי צריכין להבין על מאמר הגדה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, וצריכין להבין מה טובה היה בקרבנו לפני הר סיני בלתי קבלת התורה. ונראה שאמרו חכמינו ז"ל קיים היה אברהם אבינו ע"ה כל התורה אפילו עירובי תבשילין עד שלא נתנה. והנה צריכין להבין מאין ידע אברהם אבינו ע"ה התורה עד שלא ניתנה. אפס הנה ידוע, כי הרמ"ח מצות עשה כנגד הרמ"ח אברים הרוחנים, והשס"ה מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידים הרוחניים. והמסתכל ברוחניות אברים שלו וברוחניות הגידין שלו הוא משיג הרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה. וכמו שאברי הגוף צריכין למזון הגשמיות שלו ולדברים הגשמיים הצריכין לכל אבר ואבר, כן האברים הרוחניים צריכין לכל אבר ואבר למצות שלו. וכשם שאברים הגשמים אין צריך ללמוד אותם הגשמיות שלהם, כן כל אבר ואבר הרוחנים אין צריך ללמד אותם, כי מעצמם משיגים להמצות שלהם. וגם כי האברים הרוחנים החיות שלהם הם בעצמם המצות עשה, והשס"ה גידין החיות שלהם בעצמם שס"ה לא תעשה, כי הרוחניות הוא דקות השכל ודקות המחשבה והזדככות המחשבות הוא רק המצות. נמצא מי שיש לו התפשטיות הגשמיות כמעמד הר סיני הוא מדובק באור השכל שלו במצות עשה

ובמצות לא תעשה, כי האור השכל אינו רק לקיים מצות עשה ולהזהר מלא תעשה. והפונה ממצות עשה ומלא תעשה הוא נקרא כסיל בפי אדון כל החכמים שלמה המלך ע"ה, כי אור השכל אינו רק בקיום מצות עשה ולא תעשה והשכל בעצמו אינו רק להזהר מלא תעשה ולקיים מצות עשה. ולכן קודם שנתנה התורה הקדושה היו יכולים להשיג כל התורה רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה, אפס מה שאנחנו אין משיגין התורה מעצמנו ומשכלנו הוא מחמת החומריות אשר הוא מסך המבדיל להשיג אור הרוחניות. אמנם מי שיש לו התפשטות הגשמיות והתגברות הרוחניות הוא יכול להשיג בעין שכלו מעצמו התורה, כי הרמ"ח אברים הרוחניים הם בעצמם מצות עשה ושס"ה גידים בעצמם מצות לא תעשה. ולכן אברהם אבינו ע"ה אשר נזדכך החומר שלו השיג מרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו שלו הרוחניות של כל התורה כולו עד שלא ניתנה:

וזה אשר יסד בעל הגדה אלו קרבנו לפני הר סיני כו', כי הנה נודע שבמעמד הר סיני פסקה זוהמתן, כלומר שבהכנת מתן תורה, דהיינו בהגבלות העם סביב ובפרישתן שלשה ימים מנשותיהן אשר היו דומין למלאכים ובקרבנות של נערי בני ישראל נזדכך החומר שלהם והשיגו התורה עד שלא ניתנה. ולכן אמרו (שבת קמו.) במעמד הר סיני פסקו זוהמתן. ולא אמרו במתן תורה פסקו זוהמתן. שבמעמד הר סיני בעצמו והכנתן למתן תורה נפסקה זוהמתן, וכיון שפסקו זוהמתן השיגו התורה שהתורה היא הרמ"ח אברים הרוחנים ושס"ה גידים הרוחנים ונדבק האור השכל באור מצות כי הוא הכל אחד. וזה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, כלומר כיון שקרבנו להר סיני אז פסקה זוהמתן והשיגו את התורה עד שלא ניתנה כמו שהשיג אברהם אבינו ע"ה ולכן אפילו לא נתן לנו את התורה דיינו. ועיין באלשיך הקדוש על שיר השירים, אשר הוא כתב כדברים האלה. והנה כאשר נפסקה זוהמתן והשיגו תורת אלהינו ברוחניות אז מיד חפצם ורצונם היה לקבל את התורה, כי אז מחשבת האדם מאירה שתורת ה' אלהינו הוא חיינו ואורך ימינו. אמנם כאשר מחשבת אדם נתעבה ונתגשם אזי אינו מתאוה כל כך לתורת ה' וקשה עליו לקיימם:

וזה אשר אמרו חכמינו ז"ל שכפה עליהם ההר כגיגית אם תקבלו התורה מוטב, הגם שהקדימו נעשה לנשמע, אמנם בעת ההוא היו ישראל זכים וברורים וצלולים והשרה עליהם השכינה והיה להם התפשטות הגשמיות, אבל כשמחשבותם לא יהיה זכים וצלולים אז לא יקבלו עליהם עול מלכות שמים. כי נודע, כי אי אפשר להיות מחשבת האדם תמיד זכה ונקיה כאשר כתב האר"י ז"ל, שאי אפשר לעמוד בתפילה יותר מג' שעות. ומתורץ קושית תוספות למה כפה עליהם ההר, הלא כבר הקדימו נעשה לנשמע,

שהקדימו נעשה לנשמע שיקיימו בעת שמחשבתם יהיה צלולה ובהשראת שכינה עליהם ויהיו רואין בעין שכלם האיך שכל אבר ואבר חיות שלה במצוה הקבועה בה והאבר הרוחני היא המצות והשם יתברך כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו התורה ויעשו מצות האל אפילו כשיחזרו ישראל למחשבה עבה וגסה ולא ישיגו את מתיקות התורה ורמ"ח אברים חיות שלהם ברמ"ח מצות עשה. ואז לא יתאוה לקיים התורה כפה עליהם ההר כגיגית, שאף על פי כן יקבלו את עול מלכותו עליהם ותורתו ומצותיו אפילו כשיהיה מחשבה גסה ולא ישיגו את מתיקת התורה הקדושה, כי טעמי התורה ומצותיו אינם יכולין להשיג, רק ברוחניות השכל וברוחניות העולמות ובעביות השכל ובגשמיות העולמות טעמים ופרושים מכוסים. כל זה ביארנו בדרושי שבועות ובמתן תורה:

ועוד נראה והוא קרוב למה שביארנו, כי הנה יש עתים שונות, עת רצון, אשר השם יתברך מנהיג עולמו בחסדו הגדול ומשנה הטבעיות ומשפיע טובו בהתגלות שלא כדרך הטבע לעמו בית ישראל אשר בהם מתפאר השם יתברך והוא התגלות כבוד מלכותו עלינו. ויש הסתרת פנים חס ושלום אשר העולם מתנהג בטבע. והנה בעת התגלות כבוד מלכותו על עמו בית ישראל אשר בהם מתפאר ומנהיג עולמו לרומם קרן עמו בית ישראל שלא כדרך הטבע ועושה עמנו ניסים ונפלאות וניכר מלכותו לעין כל, אזי בודאי לב כל בני אדם יתלהב לעבוד את ה' אלהינו הבורא ברוך הוא, כי רואין כבוד הדר מלכותו וראוי לעבוד את הבורא ברוך הוא, כי הוא רב ושליט. אמנם כאשר מלכותו מכוסה והעולם מתנהג על פי הטבע אזי אין הלבבות מתלהבין לעבודתו. והנה במדבר ראו הדור הניסים והנפלאות והבאר והמן וענני הכבוד אזי התלהבו לעבוד את מלך רב ושליט וענו ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וכפה עליהם ההר כגיגית שאפילו בעת שהעולם יתנהג על פי הטבע ויפסקו הג' מתנות הבאר, ומן, וענני הכבוד, ויאכלו מעבור הארץ אזי יאמינו שכל הטבעיות וכל המאורעות מקטן ועד גדול הכל ממנו יתברך שמו ומלכותו בכל משלה וצריכין לקיים את התורה אפילו כאשר מלכותו בהסתר פנים, ועל זה כאשר יתנהגו העולם על פי הטבע כפה עליהם ההר כגיגית ואמר אם תקבלו התורה מוטב. ולדורות שידע האל ברוך הוא שיתנהג העולם על פי הטבע אז כפה עליהם ההר כגיגית. ויתורץ קושית התוספות למה כפה עליהם ההר כגיגית, כיון שכבר הקדימו נעשה לנשמע. ולפי דברינו יתכן שהוא לדורות שיתנהגו העולם והמזון על פי הטבע. שידע האדם שאין שום דבר קטון או גדול זולתו יתברך שמו. ונמצא יתורץ קושיות התוספות על פי שני אופנים. אופן אחד הוא, שהוא לדורות אפילו כשיתעבה ויתגשם מוחין והמחשבות. ואופן השני, לדורות אפילו שיתנהגו העולם בטבעיות יקבלו התורה

ויעשו מצות הבורא יתברך שמו. והוא הכל אחד. שזה בעולם, וזה בנפש, כידוע בספר יצירה שהכל נברא בעולם שנה נפש. וכשעמו בית ישראל עובדין את הבורא הכל ברוך הוא בשכל גבוה אזי מלכותו נתגלה בעולם ועושה עמנו ניסים ונפלאות עד אין מספר:
ועתה נבאר על קושית התוספות השניה מה שהקשו דלמדו חכמינו ז"ל דהדר קיבלו בימי אחשורוש מקימו וקבלו, ובמגילה למדו מקימו וקבלו דאסתר ברוח הקודש נאמרה. והנראה דהא בהא תליא, דהנה צריכין להבין דרש"י פירש דהדר קיבלו בימי אחשורוש מאהבת הנס, למה היה זה הנס של מרדכי ואסתר חביב עליהם מכל הניסים שנעשו להם לישראל, והלא ביציאת מצרים ראו קריעת ים סוף ועשר מכות וכל הניסים והנפלאות. ונראה ויתבאר כמה מאמרים וזה יצא ראשונה, שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה (יא.) ר"י פתח לה האי פתחא ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (תהלים צח, ג) אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, בימי מרדכי ואסתר. וגם כאן קשה, למה בימי מרדכי ואסתר ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, והלא היה ניסים יותר מימי מרדכי ואסתר כגון קריעת ים סוף ויציאת מצרים ושמש וירח דום בימי יהושע שמקרא מלא נאמר על הקמת שמש וירח וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מח, יט) אמנם נראה, כי כבר ביארנו בדרושי חנוכה, כי יש שני מיני ניסים. אחד, ניסים נגלים. ואחד, ניסים נסתרים. נסים נגלים, הוא קריעת ים סוף ויציאת מצרים אשר נגלה לעין כל נסים ונפלאות שנשתנה הטבעים. ויש נסים נסתרים , כמו בימי מרדכי ואסתר שלא היה שנוי הטבעים, רק הנס היה בתוך הטבעים. ואמר אדמו"ר הגאון בצ"ק מ"ו דוב בעריש זצ"ל, שלכן נקראת אסתר, שהיה הנס בהסתר בתוך הטבעים עד כאן אמר מורי ורבי זלה"ה. והנה הנס אשר הוא בשינוי הטבעים כמו י' מכות דיציאת מצרים הטבעים נתחלפו ונשתנו, והנס דבימי מרדכי ואסתר הטבעים לא נתחלפו ונשתנו והיו הטבעים בתקפם ובקיומם:
והנה ידוע שהדברים הטבעים והגשמיים נקראים בשם ארץ. והדברים שהמה למעלה מטבעים נקראים בשם שמים. כמאמר חכמינו ז"ל קורא לשמים ממעל, זו נשמה. ולארץ מתחת, זו הגוף. כי הדברים הטבעים בשם ארץ מכונים. וזה פירוש ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. אפסי, הוא לשון התחזקות. וזה פירוש ראו כל אפסי ארץ, הוא התחזקות הטבעים והטבעים המה בתקפם ובקיומם ולא נשתנו מכמות שהיו. ואמרו חכמינו ז"ל אימתי היה זה, כי בכל זמן וזמן היה הנסים בשינוי טבע כמו ביציאת מצרים ולא היה אפסי ארץ. כי אפסי ארץ, מורה על לשון חוזק הטבעים. כי אפסי, לשון חוזק. וארץ, מורה על הטבעים. ואמרו חכמינו ז"ל זה היה בימי מרדכי ואסתר זה הנס דפורים שהיה בתוך הטבעים ולא היה בהם שום שינוי כנ"ל דעת חכמינו ז"ל. והנה על פי

פשוטה א"ש. כי לכן היה הנס גדול אשר מאהבתם קבלו את התורה הקדושה כיון שהנס היה בטבעים אשר בה מלכותו מכוסה לכן הוא נס גדול, כי דרך משל הוא למלך אשר בא ברוב חייליו ומנצח את המלחמה אין כל כך פלא כמו שהמלך בא לפעמים ביער יחידי בלא כלי מלחמתו וחיילותיו אינם עמו והוא מנצח בגבורתו לבדו וגם דומה למלך כשבאין לפלטרין שלו ורואין גדולתו והאיך משרתיו ועבדיו עושין רצונו ומפחדין ממנו ובושין מפניו ואין כל כך חידוש כמו שהמלך ביער יחידי ואיננו לבוש בלבושי מלכות וחייליו אינם עמו ומפחדים ומתביישין ממנו זה נפלא גדול, כן הדבר הזה כשהקדוש ברוך הוא משנה הטבעים ונראה מלכותו אשר הוא עושה משמי שמים וכל צבאם אינו כל כך פלא, כי מי שבראם יכול לשנותם, אבל אם עושה נסים בטבעים ומלכותו בהסתר ואף על פי כן עושה פלאים כמו בימי מרדכי ואסתר הוא פלא גדול. ולכן גדלה הנס כל כך בעיני ישראל עד שקבלו את התורה ונראה מפנימית הדבר שלכן קבלו את התורה מאהבה בימי מרדכי ואסתר. ומקודם נבא, כי לפ"ד יתכן שנקראת מגילה בשם מגילה, כי בדברים הטבעים מלכותו בהסתר ומכוסה הנהגת יתברך שמו. אמנם כאשר השם יתברך עושה נסים ונפלאות בתוך הטבעיים ומראה לעין כל בדברים הטבעים חבתו לעמו בית ישראל. והנה מה שהיה מכוסה הנהגותיו והיה זרוע רשעים מצפים לשפוך דם נקי על פי טבעים, כי הנהגת הבורא ברוך הוא מכוסה בתוך הטבעים עכשיו על פי הנס של מרדכי ואסתר נתגלה שגם בתוך הטבעים הוא משבר ומכלה ומכרית זרוע רשעים ונגלה אם חפץ ה' גם בטבעים הוא משבר ומכרית ומגדע זרוע רשעים כמו שהכרית על פי הטבעים את המן הרשע. ונמצא כאשר ניתלה המן וי' בניו ומפלתן בתוך הטבעים שזה המפלה היה בתוך הטבעים נתגלה שגם בתוך טבעים שהיה מלכותו והנהגותיו מכוסה ובהסתר עכשיו יתגלה מלכותו והנהגותיו אפילו בתוך הטבע. וזה שם מגילה, כלומר שנתגלה מעשיו מה שהיה עד כאן מכוסה שהנהגותיו ומלכותו היו עד כאן בתוך הטבעית מכוסה עכשיו מגולה. וזה שם מגילה שנתגלה מה שהיה מכוסה:

ועל פי זה יתורץ למה אמרו חכמינו ז"ל הדר קיבלו עליהם בימי אחשורוש ופירש"י מאהבת הנס, וקשה הלא יציאת מצרים היה הנס יותר גדולה. אפס כי מה שכתבנו למה כפה עליהם ההר כגיגית הלא כבד הקדימו נעשה לנשמע. וכתבנו שהקדימו נעשה לנשמע, היינו בעת ניסים ונפלאות דיציאת מצרים וקריעת ים סוף וגם הפרנסה שלהם היה בנס, דהיינו הבאר ומן וענני כבוד וכפה ההר כגיגית אפילו אחר שיתנהגו העולם בטבע יקבלו את עול מלכותו עליהם עול תורתו ומצותיו ומאמינים שכל הטבעים מקטן ועד גדול הכל בהשגחתו יתברך שמו כמ"ש לעיל. ולכן אמר הדר קבלוה בימי אחשורוש,

שראו זה בחוש מפלת המן הרשע שאפילו בתוך הטבע מלכותו בכל משלה והנהגותיו נתגלה וראו זה הדבר בנס בימי מרדכי ואסתר שהבורא ברוך הוא מלכותו בכל משלה לכן קיבלו עליהם מאהבה את התורה שראו שאפילו בתוך הטבעים הוא מושל בכל שעל זה כפה עליהם ההר כגיגית שיאמינו בה' שאפילו בתוך הטבע מלכותו בכל משלה. ואבאר לך יותר למה קבלו התורה. והנראה, כי מה שדרשו חכמינו ז"ל קימו וקבלו, קימו מה שקבלו כבר, היינו שעל ידי מצות קריאת המגילה שקראו בשנה ראשונה את המגילה זכו שקבלו תורה וקרא דייקא הכי קימו וקבלו היהודים כו', להיות עושים את שני הימים האלה. ואם קיימו וקבלו הוא על קבלת התורה, אם כן האיך שייך להיות עושין כו', אלא שעל ידי קריאת המגילה ועשיית המצות פורים קבלו התורה מאהבה:

ובזה יתורץ מה שהקשה המהרש"א דהוה ליה למכתב בתחלה קבלו ואחר כך וקיימו. ולפ"ד יתכן, דבתחילה קיימו וקראו המגילה ואחר קריאת המגילה בשנה ראשונה קבלו את התורה, כי סגולת קריאתה שיזדככו הטבעים וכיון שנזדככו הטבעים הוא הגשמיות קבלו את התורה מאהבה וכמ"ש, וכיון שראו שבזכות קריאת המגילה מקיימין את התורה לכן קבעו אנשי כנסת הגדולה לקרא המגילה בכל שנה ולא יעבור לכן קיימו ואחר כך קבלו, וכיון שראו כח קריאת המגילה שמקבלין התורה על ידי קריאתה קבלו להיות הקריאה חק ולא יעבור. וכן משמע ברש"י במגילה ובמסכתא מגילה שבתחלה בשנה הראשונה קראו כך המגילה ובשנה השנייה קבעוה לדורות. ומה שעל ידי קריאת המגילה זכו לקבל התורה ולא על ידי לימוד שאר התורה שקראו בתורה לפני ימי מרדכי ואסתר אבאר לך קצת באריכות:

ועתה נבאר למה נקרא פורים על שם הפור הוא הגורל וכי עיקר הנס היה הגורל. והנה להוי ידוע שלמעלה מן הטבע הוא הכל אחדות ואין רואין שם רק מלכותו יתברך שמו רק למטה בעולם הטבע שם שליטת החיצונים ויש שם בחירה לעשות רצונו יתברך שמו או חס ושלום לעבור רצונו. והנה אם אין רק דבר אחד אינו שייך גורל, רק אם יש שני דברים דומים זה לזה מי שבורר לו דבר אחד שייך גורל. שגורל אינו רק הבורר אחד משני דברים הדומים זה לזה. לכן בעולם הזה אשר מלכותו והנהגותו מכוסה שייך גורל אחד לה' וכו'. ונמצא עולם הטבע נקרא עולם הגורל, רק אנחנו עמו ישראל ה' מנת חלקינו וגורלינו, אבל למעלה ששם אחדותו נראה ואין רואין רק מלכותו יתברך שמו כמו שאמרו בחגיגה (יב:) על רוח סערה שהוריד דוד לארץ ולא בשמים משום לא יגורך רע כו' (תהלים ה, ה) לכן הנס דפורים שהיה בתוך הטבעים ששם שליטת החיצונים והבחירה נתנה שייך שם גורל כמ"ש, ולכן עולם הטבע הוא עולם הגורל נקרא פורים על שם הפור הוא הגורל

שהיה בתוך הטבעיים ששם גורל הוא הבחירה, לכן הנס דמרדכי ואסתר נקרא פורים והוא יעשה עמנו נסים ונפלאות נסים נסתרים ונסים נגלים ויקוים בנו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. למה קבלו התורה אז, כי הנה צריכין להבין למה חיוב לקרות מגילה יותר מכל התורה כולה. והתורה שנתנה למשה בסיני אינו כל כך חיוב כמו מגילת אסתר אשר נאמרה ברוח הקודש על ידי מרדכי ואסתר, וגם כי יציאת מצרים הוא חיוב לקרות מן התורה יכול לאומרו בכל לשון, ולא כן קריאת המגילה דכמה דברים מעכבין בה כגון למפרע וקראה על פה ותרגום ובכל לשון ובכל התורה שנתנה בקולות וברקים וכתיבות מצות הבורא ברוך הוא וכתיבות כמה שמות הקדושים ברוך הוא איננו כל כך חיוב כמו מקרא מגילה, וגם כי חייב אדם ללמוד תורה כמאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה. אמנם יכול לשנותו בכל לשון שירצה ובהרהור דברי תורה אדם יוצא לא כן חיוב קריאת המגילה שכמה דברים מעכבין בה. והנראה למה קבלו את התורה אז, כי הנה ידוע שכל העולמות שלמעלה שהוא עולם המלאכים ועולם השרפים וחיות ואופני הקודש צורתן הרוחניות כדמות התורה הרוחניות וכדמות מצות הרוחניות. ועיקר חיותן הוא מתורה ומצות כמו שאיתא במדרש אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כט, כז) ועיין במדרש, שראה הבורא ברוך הוא בתורה וברא העולמות. והנה גם בעולם התחתון הוא עולם הזה עולם הטבע עיקר החיות גם כן מהתורה ומצות ואהבה ויראה את הבורא ברוך הוא יתברך שמו. אפס, כי בעולם העליון הוא עולם השרפים וחיות ואופני הקודש החיות הוא השכליות של עבודת הבורא ברוך הוא הוא מגולה ובעולם הזה הוא עולם הטבע החיות שבו שהוא התורה והמצות. ועבדות הבורא ברוך הוא מכוסה, כי הוא מדור להחיצונים. וצפון אור בתוך החושך:

והנה על ידי עסקנו בתורה אנחנו מחברים עצמינו באורות הרוחנים, ולכן העוסק בתורה לשמה בדחילא ורחימא אזי מאיר על נפש העוסק בתורה אורות הרוחניות שבתורה אשר הוא עוסק בה ונתמלא הנפש באהבה ויראה את שמו הבורא ברוך הוא יתברך שמו ובשמחת האל יתברך שמו. לכן העוסק בתורה ובמצות נתמלא הנפש מאהבה ויראה את שמו יתברך ומלא שמחה, כי כן הרוחניות של תורה הוא צרופי שמות המלאכים והיכלות העליונים אשר המה מלאים אהבה ויראה את הבורא ברוך הוא יתברך שמו ושם שורש השמחה כמאמר הכתוב (דהי"א טז, כז) עוז וחדוה במקומו. וכן צרופי שמות של המגילה הוא החיות והשכליות של עולם התחתון שהוא עולם הטבע, כי היה הנס בתוך הטבע מוכח שנתקן עולם הטבע לכן בעת קריאת המגילה מתנוצץ ומאיר באיש הישראל הקורא המגילה החיות והשכליות ואהבה ויראה לשמו יתברך ברוך הוא מה

שיש בעולם הזה הוא עולם הטבע. לכן צריך לקרות המגילה. והוא יותר חיוב מדברי תורה כמו שאיתא במסכת מגילה (ג:) מכאן סמכו של בית רבי מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, וגם לא מצינו חיוב מן התורה לקרות מן הספר תורה אשר כתובה כתיקונה כמו שמחויבין לקרות המגילה אשר היא כתובה על הספר אשורית ובדיו, שעל ידי קריאת המגילה נזדככו כל הטבעיות, כי ההוגה בו תוך הספר הכתובה כתיקונה על הספר ובדיו מתנוצץ כל האורות והשמות שבתוכה והצרופי השמות שבתוכה והאורות והשמות והצירופים שבתוך המגילה המה החיות והשכליות של עולם הזה עולם הטבע כהחיות והשכליות של כל העולמות כדאיתא במדרש, שכמו שבאדם יש רמ"ח אברים, כן יש בארץ. לב הארץ, עין הארץ, ערות הארץ, עיין שם. והרמ"ח איברים הרוחנים של אדם הוא רמ"ח מצות עשה, ושס"ה גידים הרוחנים הוא שס"ה לא תעשה כן בעולם הרוחניות שבה הוא רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה, שמקיימים בני אדם. ולכן כיון שהצירופי שמות והאורות של מגילה הוא החיות והשכליות של עולם הטבע המה בודאי השס"ה לא תעשה ורמ"ח מצות עשה, כי המצות עשה ולא תעשה המה החיות של כל העולמות והצרופים והשמות והאור של מגילה המה הרמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה של הטבע, כי כן הנס דמגילה היה בתוך הטבע כמ"ש, לכן האורות והצידופים ושמות של מגילה הוא החיות של עולם הטבע. דהיינו הרמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה של עולם הזה היא של עולם הטבע כמו שהנס דפורים היה בתוך הטבע כמו שביארנו:

ולכן בעת שישראל קורין המגילה אזי מזדככין הגשמיות של הקורא והצרופי שמות שבה מאירין בהקודא את המגילה ומזככין את הגשמיות ומאירין שכל הגשמיות החיות שבה הוא קיום התורה והמצות, ומי שקראה בכוונה אחר קריאתה נתמלא הנפש שמחה ורצונה לקיים מצות התורה שלא לעבור על שס"ה לא תעשה, וגם כל הטבעים של עולם נתקנו ומלבד שנתקן הגשמיות של הקורא המגילה נתקן עוד הטבעים של כל העולם כלו כמאמר חכמינו ז"ל לא נברא כל העולמות אלא בשביל ישראל, זכה מכריע את כל העולם כלו לכף זכות. ולכן אחר קריאת המגילה שנזדככו עולם הטבע ומאיר בעולם האיך שעיקר קיומה הוא מדברי תורה, וכיון שישראל קורין את המגילה מאיר בהן הצרופי אותיות והשמות של המגילה שהוא החיות של עולם התחתון עולם הטבע האיך שתלוין בתורת האל ברוך הוא ובמצותיו. לכן אחר קריאת המגילה מקבלין ישראל עליהם עול תורה ומצות מאהבה, ולא כן בקריאת שאר התורה, כי התורה שנתנה מהר סיני הוא מורה על עולמות העליונים לכן בעת שחזרו להגשמיות מודעא רבה לאוריתא,

אבל במגילה כיון שנזדככו גם עולם הטבע, כי הנס היה בתוך הטבע לכן הדור קבלוה בימי אחשורוש, ואחר שקראו המגילה ונזדככו עולם הטבע כמ"ש לעיל:

ועתה יתורץ למה חיוב של קריאת המגילה יותר מדברי תורה, כי לא מצינו חיוב בדברי תורה, רק פרשת זכור, וגם אמרו במגילה מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה. ולפי עניות דעתי יתכן שכתבנו שקריאת המגילה גורמת שעל ידי קריאתה מקבלין עול תורה. וכמו שבימי אחשורוש מאיר על האדם בחינת נשמת מרדכי ואסתר לכן חיובה גדול עד מאד. ושפיר אמרו מבטלין תלמוד תורה לשמוע דברי מגילה. הגם שגם בדברי תורה בה יראה ומקבלין עול תורה. אמנם כבר כתבתי שהתורה בעולמות העליונים כשבא בגשמיות מודעא רבה לאורייתא. לכן כפה עליהם ההר כגיגית. אבל סגולת צרופי המגילה שמזדכך עולם הטבע וסגולתה להקורא שיקבל עול תורה אפילו כשאדם הוא בגשמיות שכשם שהנס של המגילה בתוך הטבע כך צרופי שמות שלה. והקוראה הוא הזדככות הטבעיות והגשמיות לכן הקורא אפילו הגשמיות שבה מקבל עליו עול תורה ולכן הוא חיוב יותר מדברי תורה וסמכו של בית רבי לבטלה עבור מקרא מגילה ולכן הקורא למפרע ובכל לשון לא יצא, וגם צריך לקרותה בספר ובדיו:

כי הנה דע כי יש הפרש גדול בין אורות המצות הכתובים בספר תורה ובין אורות המצות הכתובים במגילה. כי בספר תורה באתגליא כל הדבדים האיך לעבוד את הבורא ברוך הוא ולקיים מצותיו ובמגילה אף על פי שבאורות והצרופים והשמות של מגילה נרמזו הרמ"ח מצות עשה והשס"ה לא תעשה, אבל באתגלייא איננו מוזכר בתוכה שום מצוה. אפס באורות ובאותיות ובצרופים מרומז החיים של עולם הטבע כמו הנס שהיה בתוך הטבעים המה מצות התורה. וטעם הדבר שהתורה שהוא בעולמות העליונים ועל השמים כבודו ושם אלהותו באתגליא לכן גם מצות הבורא ברוך הוא ועבדות שלו שם באתגליא , אבל במגילה שהוא מרומז על עולם הזה עולם הטבע ובעולם הזה עולם הטבע אלהותו ומלכותו בהסתר לכן גם מצות הבורא ברוך הוא בתוכו בהסתר, רק על ידי צרופים ואורות קבעו מרדכי ואסתר האורות של התורה שבעולם הטבע. והקורא את המגילה בלשון שקבעו מרדכי ואסתר נפשו תאבה וחמדה לקיים מצות התורה הקדושה, כי נתקשרה נפשו בשכל של מרדכי ואסתר אשר קבעו במגילה. ומצינו בדברי חכמינו ז"ל חייב אדם לומר בלשון רבו, כמו שאיתא במסכת עדיות ומובא במסכת שבת דף ט"ו ע"א, כי האומר בלשון עצמו אינו מתנוצץ בו, רק שכל עצמו. והאומר בלשון רבו אזי האדם האומרו מתנוצץ בו שכל של רבו, לכן בכאן צריכין שיתנוצץ השכל של מרדכי ואסתר אשר כתבו וקבעו והם כתבו וקבעו בו שצרופי אותיות יש בהם האיך שהחיות

של עולם הטבע הוא התורה והמצות, וכיון שקורא את המגילה מתנוצץ בו זה השכל של מרדכי ואסתר שקבעו במגילה שהוא קיום התורה והמצות, לכן אחר קריאת המגילה מקבלין עול של התורה ומצות כמאמד חכמינו ז"ל הדור קבלוה בימי אחשורוש, לכן צריך לקרותה בלשון הקודש בלשון שקבעוה מרדכי ואסתר לכן צריך לקרות המגילה בלשון הקודש ולא למפרע רק בלשון שקבעוה מרדכי ואסתר כדי שיתנוצץ בישראל הקוראים אותו השכל של מרדכי ואסתר שקבעוה, דהיינו קיום התורה והמצות כמו שכתבנו שמשום הכי חייב אדם לומר בלשון רבו. לא כן בתורה הקדושה אשר מצותיה ועבודתיה מגולים כיון שהוא בעולמות העליונים כאשר ביארנו לעיל לכן הלומד בכל לשון קיים מצות והגית בו יומם ולילה. אמנם מצוה מן המובחר ללמוד בלשון של משה רבינו ע"ה או של התנאים כדי שישאיר בו שכל יותר גבוה, דהיינו השכל של משה רבינו ע"ה או של התנאים:

והנה יש עוד דבר גדול להתחבר את עצמו והוא יותר גבוה משכל של רבו והוא הלומד מתוך הספר. כי אותיות מחכימות, כי הרואה באיזה דבר הוא מתחבר את עצמו בדבר הרואה אותו והמביט באותיות הוא מחבר את עצמו באותיות התורה הקדושה ואותיות התורה ממקום גבוה קא נחתי. ודע אותיות הכתובים בתורה העשויה ונכתב כתיקונה על הספר ואשורית ובדיו ותפירה בגידין הוא בדוגמא של מעלה והוא חלק אלהי ממעל, כי אותיות התורה המה כלים למדות של מטה וכמו שכתב בעץ חיים, שאותיות המה כלי ספירות ואותיות המה נשמות ישראל אשר נשמות ישראל חלק אלהי ממעל. לכן הלומד מתוך הספר תורה הכתובה כתיקונה אזי מדבק את עצמו בחלק אלהים והוא בא בסוד אלהים, כי מאיר עלינו אותיות התורה המביט בה ונתחבר במדת העליונים ונתחבר נפשו בסוד שבה ובצירופי השמות שבהן לכן במגילה הסוד שבה והצרופים שיש בתוכה הוא האיך שעולם הטבע החיות שבה הוא יסוד התורה והמצות, כי הנס של מרדכי ואסתר היה בתוך הטבע כמ"ש. לכן צריך לקרות במגילה הכתובה כתיקונה על ספר ובדיו ותפידה בגידין מאיר צרופים ההמה ומקבלין אחר קריאתה עול התורה והמצות. ולכן במגילה כיון שקיום המצות הוא מכוסה, רק שבצרופים ואורותיהם קבעו בה מרדכי ואסתר קיום התורה כמ"ש והוא הפנימית של מגילה, לכן צריך לקרותה מתוך המגילה הכתובה כתיקונה על הספר ובדיו כדי לדבק את עצמו בפנימיותה וכמ"ש לכן הוא יותר חיוב לקרות מהתורה, כי הקורא בתורה מתחבר את עצמו באורות העליונים שבתורה ומצות ואחר שבא אל הגשמיות מודעא רבה לאורייתא ובמגילה הוא האודות

שבעולם הזה שבתוך הטבע ועל זה אין מודעא רבה וקבלוה מאהבה וכמ"ש ועוד נבאר לקמן אם ירצה השם:

ומעתה מתורץ קושית התוספות מה שהקשו על הא דאמר רבא מכאן מודעה רבה הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר. והקשו התוספות, הלא רבא סבירא ליה כשמואל דקימו וקבלו, דאסתר ברוח הקודש נאמר. ולפי מה שכתבתי יתבאר דחדא מכלל חבירתה אתמר, דהא דאמר שמואל דאסתר ברוח הקודש נאמרה, היינו דנאמרה לקרות. והנה כתבנו למה באמת מחויבין לקרות המגילה יותר מספד תורה. וביארנו, דעל ידי קריאת המגילה מאיר עלינו ההארה לקבל עול תורה ומצות לכן חיוב קדיאת המגילה גדולה עד מאוד שמקבלים על ידי קריאתה עול תורה ומצות, אם כן מוכח דעל ידי קריאת המגילה הסוד שבה הוא קבלת עול תודה ומצות ומוכח ממילא דהדור קבלוה בימי אחשורוש, ואם כן מוכח מקימו וקיבלו תרתי דמטעם דהדוד קבלוה בימי אחשורוש, גלל כן מחויבים לקרות המגילה והוא נכון:

ועתה נבאר בעזר אדון כל למה במגילה איננו מוזכר שום שם הויה ושום שם משמות הקדושים בפירוש רק בראשי תיבות ובסופי תיבות כמוזכר בדברי האר"י ז"ל, וכגון יבא המלך והמן היום, ראשי תיבות הויה. וכל זה איננו שוה לי, סופי תיבות הויה, וכן כולם. כי הנס היה בתוך הטבעים הנהגתו מכוסה ולכן אין שום שם במגילה, כי בטבע הנהגותיו מכוסה, רק על ידי הנס דמרדכי ואסתר רואין שיש עילת כל העילות המנהיג עולמו ומרים תפארת ישראל ומשפיל ומכרית קרני רשעים, אבל אין רואין מלכותו כמו למעלה כמאמר המשורר (תהלים קג, יט) ה' בשמים הכין כסאו. ולכן כיון שעל ידי הנס ניכר שיש עילת כל העילות המנהג עולמו בחסד וברחמים ובמשפט לכן בראשי תיבות וסופי תיבות יש כמה שמות כמוזכר בדברי האר"י ז"ל. אפס כיון שאין רואין מלכותו לכן אין בו באתגליא. וגם כיון שרואין על ידי נסים נסתרים והנס צריך להיות מכמה דברים ומכמה סיבות. וכל שם היוצא מראשי תיבות וסופי תיבות הוא מכמה תיבות, כלומר שרואין מלכותו מהסיבות שהיה בימי מרדכי ואסתר והסיבה שהיה בימי מרדכי הוא מאיזה ספור מעשה וספור מעשה בא מכמה תיבות לכן בא השם בראשי תיבות וסופי תיבות מכמה תיבות. אבל שם בפני עצמו הוא תיבה מיוחדת איננו מוזכו', כי בפני עצמו אין רואין אותו בטבע והוא דק ועמוק. וגם נראה, כי השם יתברך הוא ראשון והוא אחרון והוא בגו עלמין. וזהו שאמר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים, אני ראשון ואני אחרון, להורות שהוא ראשון ואחרון. ומבלעדי אין אלהים, להורות שהוא בגו עלמין. ושהוא ראשון ואחרון נתגלה על ידי נסים ונפלאות שעושה בעולמו כרצונו

וכרצון בית ישראל שמשנה אותה וכופה את עולמות לעשות רצונו אז ניכר שהוא ראשון ואחרון ומבלעדיו אין אלהים שהוא בגו עלמין זה הוא כשהעולם כמו שהוקבע בה לא על ידי נסים. ולכן אמר בגו עלמין שכב"י בהירותו ואורו מתלבש בעולמות וזהו סוד בגו עלמין:

והנה בעולמות שלמעלה רואין אותו שהוא ראשון ואחרון ומבלעדו אין אלהים ושגם כשהוא מתלבש בתוך העולמות ומתנהגין כמו שהוקבע בהן בתחלת בריאותן רואין מלכותו. וזה שאמר בגו עלמין. אבל בעולם הטבע כשהוא עושה נסים ונפלאות רואין שהוא ראשון ואחרון. אבל כשהוא מתלבש בעולם והוא בגו עלמין בתוך עולם הזה כב"י מלכותו נסתר וראשי תיבות וסופי תיבות של התיבות הוא סוד אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים, שהוא בגו עלמין הוא סוד התיבה עצמה. ולכן במגילה שהוא להורות שנתקן עולם הטבע כאשר כתבנו ושם מלכותו נסתרה לכן אין בו שמות שאינם נמחקים. אבל על ידי נסים ונפלאות ניכר שהוא ראשון ואחדון לכן יש בו שמות בראשי תיבות וסופי תיבות, כי ראשי תיבות וסופי תיבות שהוא אני ראשון ואני אחרון, שהוא סוד נסים ונפלאות ועל ידי נסים ונפלאות ניכר אלהותו לכן יש שמות בדאשי תיבות וסופי תיבות. אבל התיבה עצמה שהוא סוד ומבלעדי אין אלהים, שהוא בגו עלמין בעולם הטבע אין ניכר מלכותו ואלהותו, לכן אין במגילה שום תיבה מיוחדת לשמו יתברך שמגילה מרומז על עולם הטבע:

ומעתה יתלהב לב האדם בקראו המגילה ויכוין בקראו ובשמוע המגילה שמעתה מקבל עול תורתו ומצותיו כמאמר חכמינו ז"ל קיימו מה שקבלו כבר. וכפי אשר ביארנו לכן יכין את עצמו מה שחלף ועבר אין. ומעתה הוא מקבל עליו עול תורתו ומצותיו יתברך שמו לכן אמרו בזוהר הקדוש יום כפורים שהוא כמו פורים, כלומר שהארת יום כפוד הוא מטוהר וחושבנא מכאן ולהלאה כמו שאמרו במדרש (תנחומא אמור כב) ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג, מ) ראשון לחשבון עונות, כי העיקר האורות יום הכפורים לקנות לב חדש לעבוד אותו כמו שתיקנו למען נחדל מעושק ידינו ונשוב לעשות חקי רצונך כן בפורים מה שחלף ועבר אין. ומעתה מקבלין עלינו עול תורה ומצות יתברך שמו כמ"ש. וגם כי בפורים ביארנו שהטבעים נזדככו על ידי קריאת המגילה שמאיר בעולם הזה כמ"ש (שמות ל, כג) בשמים ראש מארי דכיא. וביארנו על ידי קריאת המגילה נזדככו העולם הזה. ולכן נעשה בתוך הטבעים וקיימו מה שקבלו כבר:

והנה ידוע שמושב חצונים הוא בעולם הזה ובעולם הזה הוא רובו חיצונים, רק שנזדככו על ידי מעשה בני אדם ונמצא בפורים שנזדככו העולם הזה הוא עולם הטבע על ידי

קריאת המגילה ומקבלים עול תורה ומצות נזדככו כל החיצונים, כן הוא ביום הכפורים שנזדככו כל החיצונים ומטילין גורל הוא פורים השעיר לעזאזל לכן מתלהב האדם בקריאת המגילה ובשמעו יכין את עצמו לקבל עליו מאותו יום עול תורה ומצות ויתחדש כנשר נעוריו וישמח בעול קבלת תורה ויכוין בקריאת המגילה שיזדככו כל העולמות ואפילו העולם הזה הוא עולם הטבע יזדככו על ידי קריאת המגילה וישמח מאוד שיזדככו כל העולמות ויקוים מקרא שכתוב (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו. ויכוין שבכל דיבור שיוצא מקריאת מגילה נברא הארה וכל דיבור שיוצא נברא מלאך אחד. מה מאד יתלהב האדם כשיעלה במחשבתו שמכל דבור ודבור שמח הבורא בו ונבדא מלאך מה מאוד יתלהב האדם, כי כן הוא בדברי קדושה. והשם יתברך שמח בקריאת מגילה של בני ישראל ונזדככו כל העולמות וכל הנשמות ובכל דבור ודבור עושין נחת רוח לבורא ויוצר ועושה הכל ומקוים משום הכי ישמח ה' במעשיו, בן חכם ישמח אב (משלי י, א) זה הקדוש ברוך הוא. והאל יתן בלבנו לעבדו בלב שלם ולשמור מצותיו וישמח ויעלוז האל בנו כמו שאמר הכתוב ישמח ה' במעשיו, ויקוים בנו (ישעיה סא, יא) שוש אשיש בה'. וישמח האל אותנו בשמחתו כמו שנאמר (אסתר ח, טז) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר א"ס:

קדושה שניה

ועתה נבאר בעזר אדון כל מצות מתנות לאביונים. עוד נבאר על פי זה כמה מאמרים ונבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל (מגילה י:) תחת הנעצוץ (ישעיה נה, יג) זה המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה. ובכל הנעצוצים יעלה ברוש, זה מרדכי דכתיב (שמות ל, כג) ואתה קח לך בשמים ראש, ומתרגמינן מארי דכיא. והיתה להם לאות עולם, זו מקרא מגילה. וזכרם לא יסוף מזרעם. הגם שדברי חכמינו ז"ל כפשוטו נאה למי שאמרן. אמנם אנכי הפעוט והצעיר הריני נותן מעט תבלין למתיקותן. דהנה אמרו גמדא דסנהדרין דף ק"א ע"ב אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרו ונתנו להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. ותו איתא התם, תניא רמ"א ראוי היה עזרא שתנתן התורה על ידו לישראל כו', ואף על פי שלא נתנה על ידו התורה נשתנה על ידו עיין שם. ונראה ליתן טעמו של דבר מה שנשתנה, כי נראה לפי דעתי מה שזכה עזרא שנשתנה, כי נראה שבנין בית המקדש השני זכו ישראל עבור שקיבלו ישראל את התורה מאהבת הנס, גלל כן בזכות קבלת התורה זכו לבנין בית שני הגם שנתנבאו הנביאים לבנין בית שני, אף על פי כן כבר ידוע לקיים נבואת הנביאים מועיל כשיש זכיות ותשובה למטה נתקיים הנבואה. וכן כתב הרמב"ן שהיו צועקים ישראל במצרים

וכתיב (שמות ב, כד) וישמע אלהים את צעקתם, אף על פי שכבר הבטיח לאברהם אבינו ידוע תדע כו', אף על פי כן העיקר הוא התשובה שלמטה. לכן עבור שקבלו את התורה מאהבת הנס, לכן זכו לבית שני, כי כן בנין בית שני היה שנה אחת אחר שקבלו עליהם לקרות המגילה ועיין במגילה דף י"ב ועוד שנה אחת היה ובא דריוש והשלימה ועיין שם ברש"י. ואחר כך מצאתי במדרש שיר השירים, שבזכות קריאת המגילה והנס דפורים זכו לבנין בית שני וששתי שכוונתי לדעתם. והנה עבור שהטבעים נתקנו ונזדככו לכן היה דריוש השני הסכים לבנין בית שני עבור שהטבעים נזדככו. והיה הבנין בית שני נס בתוך הטבעים שלא עכב מלך אומות העולם לבנותו, ואדרבה סייע לבנותו כדרך הנס דמרדכי ואסתר שצוה אחשורוש לטובת ישראל וצוה שמרדכי יתלה את המן. וכן בית שני הוא ה' אחרונה עולם המעשה עולם הטבע שנתקנה אז ובית ראשון ה' ראשונה עולם המחשבה ולכן זכה שנשתנה התורה על ידו:

אמנם נראה מדוע נשתנה הכתב. שידוע דבאורייתא ברא קודשא בריך הוא עלמא ובכ"ב אתוון נבדאו כל העולמות, והגם שיש לתמונת אותיות טעמים כמוזכר בספר התמונה ובכתבי האריז"ל גם בוצינא קדישא הבעל שם טוב גילה תמונת אותיות. וכן שמעתי מפי מורי בוצינא קדישא הה' דוב בעריש ז"ל, הא דיש טעמים על תמונת אותיות שהוא אורות עליונים כגון יו"ד הוא צמצום, ואות וא"ו הוא התפשטות, ואות שין ג' קוין, ואות א' קוץ לעילא וקוץ לתתא, אף על פי שעולמות של מעלה בעולם השכל ובעולם המלאכים אין שייך בו לא למעלה ולא למטה ולא גבול שיהא שייך בו התפשטות. אמנם אמר מורי, כשהעולמות והאורות העליונים מתלבשין את עצמם בתוך הגוף של אדם ומתלבשין בלבושי גשמיות אז נראית בתוך ציורי הגוף הארות השכל כדמיון האותיות, כגון הצמצום של שכל כדרך שמצמצם את עצמו בשכל התלמיד הוא כדמות יו"ד, והוא"ו הוא תמונת התפשטות וכן כולם כך קבלתי ממורי. ונמצא תמונת האותיות האיך שבתוך הגוף והגשמיות שם יש הארות השכל והעולמות העליונים הוא כציור אלו האותיות והוא עמוק. אמנם בעולמות העליונים ועולם המלאכים אין שם שום תמונה של גשם ותמונת האותיות של כתב של אומות העולם שעולם השכל מתלבש בשרי אומות שלהם ואיננו שכל היושר כמו שלנו. לכן כתב שלהם איננה תמה כשלנו ולקמן נבאר. נמצא תמונת האותיות הוא האיך שהאורות העליונים עושין פעולתן בתוך לבוש האדם לבוש הגשמי אבל למעלה אין בו שום תמונה:

והנה ידוע שיש תמונת האותיות הכתובה בספר. ויש לשון המדבר מה שכתוב בספר. ותמונת האותיות הכתובה בספר, הוא דמות עולם העשיה עולם הטבע שכן יש להם

גבול ותמונה. ולשון המדבר מה שכתוב בספר, הדבור בעצמו היא רוחניות ואין בו גבול והוא נגד עולם השכל וכן הוא ברמב"ן ובראב"ד על ספר יצירה, הפירוש ספר הוא דמות האורות סופר ספור הוא תמונת אותיות הכתובים ועיין ברמב"ן. וברמב"ן שספר הוא מלכות. ולפי דברי האר"י ז"ל מלכות מקננת בעשייה וספור הוא תפארת המקנן ביצירה הוא עולם המלאכים ונמצא תמונת האותיות הוא האיך האורות העליונים בתוך גוף האדם הוא עולם הטבע. ולכן בימי עזרא שהיה תיכף אחר הנס דמרדכי ואסתר כמ"ש שנתקן עולם הטבע ונזדככו לכן ניתן להם בכתב אשורית הוא כתב של ספר תודה שלנו שכיון שנתקן עולם הטבע בודאי היה מאיר בעולם הטבע הוא עולם העשייה אודות עליונים כראוי להן, וכיון שהם מאירים בעולם הטבע הוא עולם העשייה כמו שצריכין להאיר בדרך הישר הם מאירים כדמות האותיות שלנו אבל קודם הנס דמרדכי ואסתר דעדיין לא נתקנו עולם הטבע שכן היה מודעא רבה לאורייתא כאשר ביארנו לעיל בקדושה דאשונה לכן לא היה כתב אשורית. אבל בימי מרדכי ואסתר שנעשה נס בתוך הטבעים ואחר כך בשנה שנייה ששלחה אסתר לחכמים לקבוע אותם לדורות וקיימו וקיבלו היהודים לקבוע קריאת מגילה בכל שנה ושנה, וכבר ביארנו לעיל בקדושה ראשונה שעל ידי קריאת המגילה נזדככו הטבעים. לכן אחר כך בשנה שאחריה זכו שניתנה התורה על ידי עזרא בכתב אשורית, כי תמונת האותיות הוא האיך שעושין השכליות והשפע מאלהי האלהים פעולתן בתוך הגשמיות והטבעים. ועיין ברש"י דמגילה דשנה השלישית דנס התחילו לבנות הבית השני והפקידה דכורש. כי בפורים שלפניו קבעו המגילה בכל מקום, כי בשנה ראשונה רק בשושן הוקבע הקריאה כמו שאמרו חכמינו ז"ל במגילה (ז.) בתחלה קבעוה בשושן ואחר כך בכל העולם כולו. וכיון שנקבע המגילה על ידי קדיאה נתקנו ונזדככו הטבעיים לכן בשנה שאחריה זכו לבנות בית שני שהפקידה נס על פי טבעיים על ידי כורש השני ולא על ידי מלחמות וזכו לכתב אשורית שתמונת האותיות של כתב אשורית הוא אחר שנתקנו עולם הטבע. ושפיר אמרו בתחלה ניתנה התורה בכתב עברי ואחר כך נשתנה בימי עזרא בכתב אשורית:

ואפשר זה הפירוש שאמרו מאי כתב עברי, אמר רב חסדא כתב ליבונאה. וזה לשון רש"י, אותיות גדולות כעין שכותבין בקמיעות ומזוזות ואותיות המלאכים קוראים העולם כתב קמיעות, כלומר שבתחלה לא קבלו ולא נזדככו, רק העולם השכל שכן כתב קמיעה הוא השבעות למלאכים ולכן היו האותיות בכתב מלאכים וקמיעות שהוא עולם השכל שנתקן אז ואחר כך בימי עזרא בכתב אשורית. ולפי דעת רש"י הוא דמות אותיות שלנו שנתקנו עולם הטבע, כי כן הנס דמרדכי ואסתר בתוך עולם הטבע ולפי קט שכלי הוא

נכון מה שכתבנו. ואפשר שבתחילה על ידי עזרא היה הלשון ארמית ולא לשון הקודש עבור שחטאו בנשים נכריות. ואחד כך שעל ידי עזרא ונחמיה גירשו הנכריות, גלל כן זכו ללשון הקודש ועל ידי הנס דמרדכי ואסתר ועל ידי קריאת המגילה זכו לכתב אשורית לכן ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש. וכל המימרא דסנהדרין עולה על פי דברינו כהוגן שיש דעה אחת, שעל ידי חטא נתהפכה לרועץ וכיון שחזרו להן החזירו להן שידוע שכיון שאדם יונק מהקדושה העושה עבירה נענש חס ושלום ולא כן מי שתחלת יניקתו מטומאה לכן לשון הקודש נתהפכה לרועץ שכן אותיות לשון הקודש תמונתו האיך שהשפע הקודש נמשכה לתוך הטבעים לכן נתהפכה לרועץ ולכן כיון שחזרו להן שנאמר (זכריה ט, יב) שובו לבצרון. ועל פי פירוש כתב ליבונאה שכתבו תוספות, שהוא כתב לבן עיין שם. נראה שידוע שמראה לבן רמז על העולמות שלמעלה ומראה שחור רמז על עולם הגשמי. ולכן קודם קריאת המגילה שנתקן עולם השכל לכן הוא כתב לבן שהוא עולם השכל, ואחר כך כיון שעל ידי קריאת מגילה נתקן עולם הגשמי עולם הטבע לכן אותיות שלנו שחורים שכן מראה שחור רמז על עולם הזה עולם הטבע והוא נכון:

ועתה נבאר (מגילה י:) תחת הנעצוץ יעלה ברוש (ישעיה נה, יג) תחת המן יעלה מרדכי. כי הנה נודע כי למעלה בעולמות אין שם אחיזה לחיצונים רק בעולם הזה אשר הוא עולם הטבע שם מדור לחיצונים. וכן מעשה היצר הרע שתולה הכל בטבע וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל שבעולם הזה שם מדור לחצונים. והנה כל הנסים ונפלאות היה בשנוי טבעים. וכיון שהיה בשנוי טבעים נתגלו העולמות שלמעלה, והעולמות שלמעלה שם אין אחיזה לחיצונים. אבל בפורים שהיה הנס בתוך הטבעים, אם כן היה הנס במקום מושב החיצונים. וזהו תחת הנעצוץ, תחת המן שעשה עצמו עבודה זרה. יעלה ברוש זה מרדכי, כלומר מושב ושכינות המן, כלומר בעולם הזה עולם הבא וכו'. ששם מושב ושכינות המן שהמן מרומז לקליפת החיצונים לכן עשה את עצמו עבודה זרה וכן כתב האר"י שהמן שורש הנחש שורש הס"מ. שם עלה ברוש זה מרדכי שם נעשה נס דמרדכי, כלומר שזה חידוש שנעשה נס בתוך הטבעים ששם מושב החצונים ושליטתן אשר המן מרכבה להן לממשלת החיצונים. ואף על פי כן נעשה בתוך הטבעים נס ונתגלה השכינה בנסים כאשר ביארנו:

ותחת הסרפד יעלה הדס. (ישעיה נה, יג) תחת ושתי הרשעה ששפך רפידתו של זהב. אשר ושתי מרכבה לנוקבה טמאה היא לילית, כלומר במקום החצונים שהוא בתוך הטבע ששם מושב החצונים. יעלה הדס, זו אסתר הנס דמרדכי ואסתר. וכיון שנעשה הנס בתוך הטבעים שלא נשתנו הטבעים. לכן על ידי קריאת המגילה נתעוררו צרופי

אותיות הקדושים והשמות שהם והשפעתם מאלהי האלהים. וזהו על ידי מקרא מגילה כאשר ביארנו. ולכן התורה אז בימי מרדכי ואסתר ועל ידי זה זכינו שנשתנה התורה לאותיות כתב אשורית. כי האותיות מרמזים על השפעת אלהים שבתוך עולם הזה עולם הטבע. לכן זכינו לאותיות הקדושים כאשר ביארנו. וזהו והיה להם לאות עולם זהו מקרא מגילה, כלומר לאות עולם. תיבת אות הוא לשון אותיות, כלומר שעל ידי מגילה זכינו לאות עולם המה אותיות הקדושים הוא אותיות של כתב אשורית. וכמו כן האמונה והבטחון שאות הוא לשון אותיות וזה לאות עולם, כלומר אותיות של אשורית שהוא עד עולמים עד שכתב אשורית הוא המאושר שבכתב והיא המיוחדת לתורה וכמו שהתורה כן אותיותיה שהיא נצחיית. וזהו לאות עולם כתב אשורית שהיא נצחון. וזהו אות עולם. אות, לשון אותיות. אי נמי אות עולם, אותיות אשורית שאותיות הוא בעולם הטבע כי הברואים נחלקים בספר יצירה לעולם שנה נפש. והטבע הוא נגד עולם. ועולמות שלמעלה נגד שנה ונפש. וזהו לאות עולם, אותיות אשורית שנשתנו אחר שנתקן עולם הוא עולם הטבע אשר הוא מרומז כנגד עולם המוזכר בספר יצירה:

ועתה אבאר מימרא דר' יונתן (מגילה י:) ר' יונתן פתח להאי פיתחא וקמתי וגו' והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד (ישעיה יד, כב) שם זה הכתב ושאר זה הלשון. נין, זה המלכות. ונכד, זה ושתי. כי הנה כפי אשר ביארנו האותיות המה תמונה כפי אשד מקבל העולם הטבעים הוא העולם הזה ועולמות העליונים הוא עולם הקדושה עולם השכל. וכפי אשר מקבלים האומות ככה תמונת האותיות לכן נשמותינו שהוא עבודה תמה ככתוב בתורת משה (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך, לכן האותיות התורה ולשון התורה הוא כתיבה תמה. אבל האומות העולם אשר המה מקבלים מתחת ידי שדי מעלה ושכלם אינו בדרך היושר. והשפעתם מעולם העליון אינו מדרך הישר. וכפי השפעתם מעילת העילות לשר שלהם ומשר שלהם בא אל האומות כך תמונת אותיות שלהם של אומות העולם וכפי שכלם כן הלשון שלהם לכן כתב שלהם ולשון שלהם אינו תמה כי השפעתם ושכלם הוא תחת השר. אמנם שכלנו ועבודתינו הוא לאלהי האלהים והשפעתינו ממנו יתברך שמו לא מתחת השר לכן אותיותינו כתיבה תמה ולשונינו לשון הקודש. ולכך נאמר ורוממתנו מכל הלשונות ועוד נבאר בזה. ולכן איזה אומה שיש לה שר יש לה כתב ולשון כפי השפעתה ולפי שכל השר כי תמונת אותיות הוא כפי התקבלות השפע ואומה אשר נפל שר שלה כמאמר (ישעיה כד, כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה. אין לה כתב ולשון, כי הכתב ולשון ההוא האיך שמקבל השר השפע והאומה מקבלת משר וכיון שהשר יש לו מפלה ממילא אין לה כתב ולשון. וידוע שכל

אומה שאין לה מלכות כי אם מלכות אחר שולט עליה שוב אין לה שר. ולכן כשאמר לבבל והכרתי לבבל נין זו מלכות (וכיון שאין לה מלכות שוב אין לה שר) שם ושאר זו כתב ולשון. כיון שאין לה מלכות אין לה שר וכיון שאין לה שר אין להם כתב ולשון. ושפיר עולה דברי חכמינו ז"ל וקמתי עליהם והכרתי לבבל שם ושאר זו כתב ולשון. ולמה זה, כי הכרתי נין ונכד זו מלכות וגם ושתי וכיון שאין לה מלכות אין לה שר. וכיון שאין לה שר אין לה כתב ולשון. ועוד נבאר בזה:

ועתה נבאר למה שאמרו (מנחות סה.) פתחיה זה מרדכי, ולמה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח בדבדים ויודע בשבעים לשון ודורשן. כי הנה לפי מה שביארנו כתב אשורית שהיא כתיבה תמה הוא כתב שלנו עבוד שעבודתינו תמה ואנחנו מקבלים שפע מהשכינה, וגם הלשון שלנו הוא תמה עבור שאנחנו מקבלים השפע מהשכינה והדמות של אותיות והצדופים של התיבות הוא כנגד שהשפע שלנו הולך מעולמות העליונים לתתא לכן נקרא לשון הקודש שדמות האותיות וצרופי תיבות כדמות הקדושה שמתפשטת למטה כמ"ש בשם מורי. ועיין בספר המורה שנתן טעם למה נקרא לשון הקודש ודברינו הוא הנכון. וכתיבה שלהם ולשון שלהם כדמות האיך השרים שלהם מקבלין השפע מהשכינה וכמו שעבדות שלהם אינה תמה כך כתב שלהן ולשון שלהן אינו תמה. ודע שכל האומות שנבראו לא נבראו אלא בשביל ישראל לטובות ישראל שלפעמים על איזה סבה מאומות טובה לישראל. בעבור זה יניקה שלהם מקדושה ואילולי שלא היה איזה טובה לא היו נבראים כלל ומזה יניקה שיש להאומות ולהשרים מקדושת אותו היניקה הוא התחלה ופתיחה שלהם ומשם הם מתפשטים וכדמות היניקה שלהם מהקדושה והתפשטות שלהם ככה דמות האותיות שלהם והלשון שלהם. ודע שכל שר ושר של אומות צריך לעבוד את אלהינו הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכל אחד צריך להגיד שירה שלו כפי בחינתו, כי גם השר של עשו שנאבק עם יעקב היה צריך להגיד שירה וכל אחד מגיד שירה כפי בחינתו אם באהבה אם ביראה אם בנצחון וכפי בחינתו שעובד את אלהינו ומגיד שירה ככה יונק וככה משפיע לאומתו וככה דמות האותיות של האומות ולשון של האומות:

ודע אם אדם רוצה שאחד מן האומות יהפוך לבבו לטוב על ישראל, אם הוא יודע באיזה בחינה השירה ועבדות שלו לאלהי האלהים ובאיזה מדה הוא משבח אם הצדיק אומר זאת השירה שמגיד השר שלו ועובד בזאת הבחינה לאלהינו שעובד השר שלו, אזי צריך השר לאהוב את זה האיש שעובד את אלהי האלהים בבחינה שלו שהוא עובד ואומר השירה שלו המיוחד אליו לזה השר, וכיון שהשר אוהב את הצדיק שאומר את השירה

שהשר אומר אזי כופה אותו לעשות רצון הצדיק ואין צריך להשבעות של מלאכים ולכן גדול האומר פרק שירה. ולכן יש צדיקים שיודעים שבעים לשון וגבריאל למד ליוסף שבעים לשון שלמד אותו האיך כל שר ושר יניקתו מהקדושה ואחיזתו בקדושה והשיר שלו, וכיון שידע האיך יניקתו מהקדושה והאיך השפעתו וזה דמות האותיות של כל האומות. ודמות הלשונות של כל האומות כדמות יניקתו וזה למד גבדיאל את יוסף האיך היניקה של כל השרים ומזה ידע שבעים לשון. וכבר ביארנו שהיניקה של השר והשירה של השר משם מתחיל השורש של האומה והוא ראשיתן ופתיחתן של כל האומות עד שנשתלשל למטה. והנה בכל הנסים לא היה כמו הנס דמרדכי ואסתר, כי בכל הנסים השם יתברך לבדו עזר את ישראל ובנס של מרדכי ואסתר היה הנס שגוי רשע כמו אחשורוש היה צריך לעשות לטובת ישראל לתלות את המן ולנקום בצרי ישראל ושלח רסן לאחשורוש אשר היה שונא לישראל כמאמר רבותינו ז"ל (מגילה יד.) משל לבעל התל והחריץ לעשות טובות לישראל. והנה מאין זכה מרדכי לזה הנס שהשם יתברך יהיה כופה את אחשורוש לעשות טובות לישראל, שהנה אחשורוש היה מולך בכיפה והיה לו שפע מכל השבעים שרים ומרדכי ידע את כל היניקות של כל השבעים שרים וידע האיך יניקתם על ידי שירה שלהם והאיך הם עובדים להבורא ברוך הוא וברוך שמו ואמר מרדכי השירים שלהם שאומרים ומשבחים להקדוש ברוך הוא ועבד את האל כפי בחינתם. ובזה כפה את השרים לעשות כדצונו כיון שידע יניקתם. ומחמת זה כפו השבעים שרים את אחשורוש לעשות כרצון איש זה מרדכי, לעשות טובות לישראל ולגרום ששון ושמחה לישראל ולנקום באויביהם ולהגדיל את מרדכי ונמצא על ידי זה שידע יניקתם של הע' שרים מהקדושה והשפעתם ושירים שלהם ועבדות שלהם. והוא אמר שידים שלהם ועבדותם כפה את אחשורוש לעשות טובות לישראל. וכבר כתבתי שכפי יניקתם מהקדושה והשפעתם לאומות כן הוא דמות אותיות שלהם ודמות הלשון של כל אומה ואומה. וכיון שבארנו שמרדכי ידע האיך יניקתם בודאי ידע משבעים לשון:

ולכן אמרו חכמינו ז"ל פתחיה זה מרדכי, שהיה יודע בשבעים לשון. ומה שאמרו חכמינו ז"ל שהיה פותח בדברים, נראה פירושו שפתיחתן וראשיתן ויניקתן של השרים על ידי שירה שלהם של השרים כמבואר בכמה מקומות לכן גדול כח האומר פרק שירה. והנה מרדכי הצדיק אמר השירה של השרים ועל ידי כך פתח הוא השער של שרים וכפו השרים את האומות ואת אחשורוש לעשות כרצון מרדכי. וזהו פתחיה זה מרדכי שהיה פותח בדברים, כלומר שפתח השער של השרים בדבורים שלו מה שאמר

מרדכי הדבורים והשירים של השרים, כי כל השרים של המלאכים למעלה בדבור ועיין בסוד החשמ"ל לר"י גיקטליא והיה מרדכי פותח השערים שלהם בדברים שהיה מגיד הדבורים של שירים של ע' שרים. וזהו פתחיה זה מרדכי, שהיה פותח בדברים, ועל ידי זה ידע בשבעים לשון כנ"ל:

וגם יתבאר למה שאמרו חכמינו ז"ל (חולין קלט:) מרדכי מן התורה מנין שנאמר (שמות ל, כג) קח לך בשמים ראש, ומתרגמינן מרי דכיא. כי כבר ביארנו בדרושי חנוכה על פסוק הן גאלתי אתכם אחרית כראשית. ושם הקשינו אדרבה מי נתלה במי. והגאולה אחרונה תהיה ביתד שאת ויתד עז מגאולה ראשונה. ונראה כוונת הפסוק, דהנה דע שכל העולמות נבראו בשביל ישראל שנקראו ראשית כפירש"י שמהם התחיל מחשבתו כביכול שראה שיבראו ישראל שיעבדו אותו בדחילו ורחימו ושיעשו רצון קונם. ויהיה לו במעשיהם הטובים שעשועים גדולים. מזאת המחשבה עלה ברצונו כב"י לבדוא כמ"ש הפייטן הציב וירה אבן פינתו עבור להשתעשע באיומתו. ולכן צריך כל אדם לחשוב כשעובד את קונו ברוך הוא מקבלין כל העולמות וכל ההיכלות וכל המלאכים שפע וששון ושמחה דב ובזה יתלהב לעבוד את בוראו ומזאת המחשבה נבראו ונשתלשלו כל העולמות עד סוף העולם התחתון. וכשמאיר ראשית המחשבה שממנה נבראו כל העולמות. בכל העולמות אנו מנצחין כל האומות והמה מסורים בידינו כאשר כתבנו במקום אחר. שהארץ בעצמו לוחם את מלחמתינו שהרי לא נבראו כולם אלא בשביל ישראל אף על פי שהארץ היא מדריגה תחתונה שהוא דומם ועליה צומח חי (מדבר) ועליהם ב"א כידוע אף על פי כן לוחמת את מלחמותינו:

ואמנם אם אינו מאיר חס ושלום בסוף המדריגות ראשית המחשבה מה שהעולמות נבראו בשביל ישראל אזי חס ושלום הישראל בגלות, אבל אם סוף המדריגות מאירים כמו ראשית המחשבה מה ראשית המחשבה לא נבראו אלא בשביל ישראל וזאת המחשבה מאיר עד מדריגה אחדונה ומדריגה תחתונה אזי ישראל במדריגה עליונה ומנצחין כל המלחמות ונגאלין מידם וזה הן גאלתי אתכם אחרית כבראשית. ולכן בימי מרדכי ואסתר נעשה נס בתוך הטבעים אשר הוא סוף המדריגות שידוע כמו שבני ישראל עובדים את הבורא כך המה ממשיכים שפע עולמות ובזו המחשבה שהם עובדים כך המה ממשיכין השפע אם באהבה ממשיכין חסד ואם ביראה ואם בתפארת ישראל ממשיכים רחמים. וכפי מחשבות ישראל ככה נמשכה השפע בכל העולמות:

והנה העבדות והמחשבות של מרדכי במה שהיה עובד מרדכי הצדיק את הבורא ברוך הוא, היה עבדות שלו שהיה מחשב שכל מה שהיה בעולם כשהיה מסתכל בהן היה

מסתכל בראשית שלהן, כלומר מאין היה התחלתן של העולם והתחלת הראשית של כל העולם בשביל ישראל אשר בך אתפאר, שיתפאר האל כאשר ממליכין אותו ועובדין אותו. וכל האומות נבראו לשמש את ישראל וכל הדברים שבעולם נבראו בשביל ישראל כדי שיהיו ישראל ממליכין הבורא ברוך הוא. ונמצא בזה המחשבה היה מזכך העולם הזה שכולם יהיו משועבדים לישראל אשר המה ממליכין הבורא עליהן ולכן זכה שבימיו נעשה נס אפילו בתוך הטבעים שנזדככו הטבעים. וזה מרדכי מן התורה מנין, שנאמר קח לך בשמים ראש, כלומר שהראש הוא הראשית יאיר בכל העולמות עד עולם התחתון שהרי נעשה נס בתוך הטבעים. ונראה שהטבעים נזדככו שהרי עושין טבעים רצון בית ישראל, אפס בעולם העליון הוא עולם השכל ועולם המלאכים שם מאיר השכל של הראשית. והאיך שלא נברא הכל רק לשמשו יתברך שמו בפועל ממש ובעולם הזה בעולם התחתון, הגם שמאיר זה השכל של הראשית שנבראו בשביל ישראל שקבלו את התורה אינו מאיר רק הארה שמאיר בה זה השכל של הראשית ולא בפועל ממש והנה דבר שמאיר בפועל ממש הוא כמו חוש המשוש וחוש הטעם שהוא בפועל ממש. ודבר שאינו בפועל ממש, רק שמאיר בה דרך הארה הרי זה דומה לחוש הריח הבא מבשמים שמריח מה שיש בה ולא ממשות. והנה בעולם הזה השכליות מכוסין, רק רואין הגשמיות והטבעים, רק הצדיק כשהוא מסתכל בגשמיות הוא רואה השכל שיש בה והתחלה שלהן והראשית שלהן הכל לעבודתו יתברך שמו ואינו רק דרך הארה ולא בפועל ממש. ואם כן הרי זה דומה לחוש הריח הבא מבשמים וזהו בשמים ראש, מתרגמינן מרי דכיא. כלומר שמחשבת ונשמת מרדכי שהיה מסתכל בעולם הזה היה מסתכל בראשית שבה. הוא מאין התחלתם והתחלתם היה מעבודתו יתברך שמו וכל האומות וכל העולם הזה לא נבראו רק בשביל ישראל שהם עובדים את הבורא ברוך הוא ומקבלין תורתו ומצותיו. וזהו בשמים ראש, כלומר שהראש הוא הראשית הוא מאיר לכל העולמות עד עולם התחתון הוא העולם הזה והארה של שכל עולם הזה הוה כמו ריח בשמים כאשר ביארנו. ולכן כיון שנזדככו הטבעים בימי מרדכי ואסתר זכו שאפילו בתוך הטבעים היה נסים ונפלאות ולא ניכר בו שינוי טבע. ודע, כי ראשית כל העולמות הוא התחלת בריאתן והאיך נמשך הכל מאין והמסתכל בראשית הוא מסתכל באין ואין נקרא טהרה, כלומר שהוא פנוי כלשון חכמינו ז"ל מאי וטהר טהר יומא. וזהו מרי דכיא, כי דכיא הוא לשון טוהר, כלומר שהיה מסתכל בראשית התחלת העולמות האיך נמשכו מאי"ן. כי המסתכל בראשית הבריאה הרי הוא הסתכל באין האיך שהעולם נברא מאין מהויתו. ועיין בהראב"ד על ספר יצירה בהקדמה. וזהו מרי דכיא לשון טוהר.

ועיין פירש"י בברכות ד"ב ע"ב על וטהר טהר יומא וזה לשון רש"י לשון עבר ומתפנה העולם מן השמש. וזהו דכיא לשון אין. והמבין יבין:

והנה כפי שהצדיק עובד את הבורא במחשבתו כך הוא משפיע בכל העולמות, לכן כיון שמרדכי הצדיק היה מחשבתו דבוק שכל הדברים אשר נבראו ואפילו עולם הזה עולם הטבעי נבדאו לכבודו יתברך שמו היה פועל שהאיר הראשית המחשבה שנבראו בשביל שמקבלים תורתו באחרית עד סוף המדריגות הוא עולם הטבע. ולכן גם העולם הטבע לוחם את מלחמתינו. והעולם הטבע בעצמו הפיל והכניע את צדינו ונעשה בטבעים נסים ונפלאות לטובה אות ונתלו המן וי' בניו בנסים שבתוך הטבעים שהאיר הראשית באחרית כמ"ש שכפי כוונת עבדות הצדיק שבדור כך מאירים העולמות. ולכן אז הטבעים נזדככו עד מאד. והיו מאירים כבראשית שנבראו בשביל ישראל שיהיו עושים בתוך הטבע נסים לישראל. והגם שבזמן אחר בטבעים משכן החיצונים בימי מרדכי ואסתר נזדככו:

ועתה נבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה דף ט"ז דברי שלום ואמת (אסתר ט, ל) מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה. ועיין בתוספות מנחות. והנה התוספות כתבו כאמתה של תורה, קאי אמזוזה דספר תורה ותפילין אין צריכין שרטוט רק מזוזה צריכה שרטוט. והנה הגם דלפי פשוטו נקראת מזוזה אמתה של תורה שכתוב בה שמע והיה אם שמוע שהוא קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצות כמו שאמר ר' יהושע בן קרחה במסכת ברכות (יג.) ובתפילין נכתב בה גם קדש וגם והיה כי יביאך. הגם ששם נכלל עול תורה שמיציאת מצרים נתפרסם ונודע אלהותו אשר אנחנו מיחדים אותו ועובדים אותו בתורה ובמצות, אמנם עיקר קבלת עול מלכות שמים ועול קבלת מצות כתובים בפירוש בפרשת שמע והיה אם שמוע לכן קורין אותו בכל הימים. וכיון שכתובים בפירוש עול מלכות שמים ועול מצות באלו הפרשיות אשר היא כללות התורה לכן נקראת מזוזה שבה פרשיות (אלו) אמתה של תורה לחוד אבל תפילין יש בה עוד פרשיות. אמנם נראה לבאר עוד למה נקראת מזוזה אמתה של תורה. ולמה הוקש מגילה למזוזה:

ונראה וכו'. כי אין בכל מצות התורה שיהיה אותיות שמירה ומועילין לדברים הנשמיים כמו מזוזה שהיא שמירה לבית שלא ישלוט בבית חיצונים ותנצל משאיה יוכת שעד ותנצל הבית ממזיקין ושדים כמו שאמר אונקלוס הגר לגונדי דרומאי. וזה לשון הרמב"ם בפ"ה מהלכות ספר תורה ומזוזה הלכה ד' מנהג פשוט שכותבין כו' וז"ל הכסף משנה כתב הרמ"ק דבמסכת עכו"ם משמע דהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי, כי הקדוש ברוך הוא עושה מזוזה לשמור ישראל מבחוץ כו', ובפרק הקומץ (מנחות דף ל"ג ע"ב)

מזוזה צריך להניח בטפח ..י וכו'. הסמוך לר"ה אמר דב הונא מאי טעמא כי היכי דלינטריה כו', וגם אין כוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוון לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמשך שתשמר הבית עד כאן לשונו. נמצא ממילא נמשך שתשמור הבית ונמצא האותיות התורה עושין שמירה לבית. והנה נמשך השמירה מעולם העליון עד חבית שהוא מחובר לקרקע ונמשך שמירתה עד הקרקע שהוא דומם ונמשך מאותיות שפע. והאותיות התורה הוא לעילא מן הכל, כי התורה היא לעילא מכל עד דומם שהוא הבית המחובר לקרקע ודומם הוא המדריגה התחתונה שבכל המדריגות. ולכן נקראת מזוזה אמתה של תורה, כי ידוע שחותמו של הקדוש ברוך הוא אמת עבור שהאותיות אמת המה ראש תוך סוף. אל"ף, בראש. מ"ם, באמצע. תי"ו, בסוף. לכן חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת כנודע להורות על אני ראשון ואני אחרון כנודע. ונמצא אמת שמאיר האל הבורא יתברך שמו מראש המדדיגה עד סוף המדריגות לכן נקראת מזוזה אמתה של תורה שמאיר במצות מזוזה שמירה המחובר לקרקע אשר הוא דומם סוף המדריגות ומאיר האל מראש עד סוף כמו אמת:

ונמצא מצות מזוזה שמאיר האל עד סוף המדרגות לכן נקראת אמתה של תורה. וכן במגלה נתגלה הארת האל עד סוף המדריגות שהוא עולם הטבע שהוא סוף כל העולמות כמ"ש שעל ידי קריאת המגילה קבלו התורה שראו שקיום הטבע הוא בתורה ובמצותיו שנעשה נס בתוך הטבעים כמ"ש. ולכן כיון שנתגלה האל שהוא לעילא מכל נתגלה עד למטה בעולם וראו שהוא בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, ונתגלה מלמעלה עד למטה שהרי נתגלה אלהותו עד עולם הטבע שהרי נס דפורים היה הנס בתוך הטבעים כמ"ש ונמצא נתגלה אלהותו עד סוף המדרגות והוא כמו מזוזה שביארנו שנתגלה אלהותו עד דומם כמ"ש לכן הוקשה מגילה למזוזה לשרטוט. וגם הוא נקרא דברי שלום ואמת כמ"ש על אותיות אמת. ועולה דברי חכמינו ז"ל יפה שהוקשו מגילה למזוזה ונקראת אמת המגילה מטעם זה:

ונראה הא דמזוזה ומגילה צריכה שרטוט, כי סוד השרטוט כידוע שכתב האר"י ז"ל כמה פעמים ומבשרי אחזה אלוה. והנה דע סוד שרטוטין שבמצח הוא כמו הרצון של אדם. והרצון נגלה בשרטוטין. לכן חכמים הראשונים והאר"י ז"ל ידעו בשרטוטי מצח הזכיות של אדם ועונותיו, כי בשרטוטין נגלה הרצון והוא כמר אותיות ש"כ שהמה בדמות אורות הרוחניות כן השרטוטין הוא כדמות הרצון וכן שרטוטי ספר תורה מזוזה ומגילה הוא התגלות רצון הבורא ברוך הוא ולכן אין חיוב לשרטט רק במזוזה ובמגילה, כי רצון העליון היה לברוא העולמות. ואף על פי שנבראו כמה עולמות עליונים שרפים

ואופני הקודש בכולם לא נגמר רצון העליון עד שנברא הארץ ואדם עליה שיעבוד את אלהינו בתורה ובמצות וישבח אותו אז נגמר רצון העליון יתברך שמו כביכול, כי העיקר רצון העליון היה כדי שיהיה אדם שישבח את קונו ואם כן אחר שנברא הארץ ואדם עליה, אז נגלה רצון הקדוש ברוך הוא למה שנבראו כל העולמות, כי כולם לא נבראו אלא בשביל ישראל. וכ"ה בכל הספרים ובפרט בפיוטים ובסדר אתה הבדלת אנוש מראש בנעילה שלא נבראו כל העולמות רק בשביל אדם שיעבוד את קונו. ובעולמות העליונים לא נתגלה רצונו רק בעולם התחתון:

וכבר ביארנו שמגילה הוא סוד האיך שנתקן עולם הטבע עולם התחתון, ובעולם התחתון נתגלה רצונו יתברך שמו שנבראו העולמות, ולכן המגילה צריכה שירטוט, כי כבר ביארנו, כי שרטוטין הוא התגלות הרצון ובעולם התחתון נתגלה רצונו למה שנברא העולם. וכן מזוזה ביארנו שהוא שמירה לבית תיקון לעולם התחתון, כי תפילין הוא אדרבה להיפך מתתא לעילא שיתקשר האדם בקדושה העליונה וכן כל המצות ומזוזה הוא שמירה מהקדוש ברוך הוא לעולם התחתון והוא מעילא לתתא. וכבר בארנו שעולם התחתון הוא התגלות רצון העליון לכן גם מזוזה צריכה שרטוט שגם היא מרמזת על עולם התחתון כמו שביארנו ועולם התחתון הוא התגלות רצון העליון ושרטוט התגלות הרצון הוא והוא נכון:

כי נודע, כי התורה אש שחורה על גבי אש לבנה, כי האותיות המה אש שחורים, והגויל הוא אש לבנה, ואש לבנה הוא נגד העולם האין אשר הוא הרצון העליון, כי סוד הוא נקרא גוון לבן שגוון לבן אינו בכלל גוון כידוע ולכן שרטוטי האותיות הוא על גבי גויל. והעושה שרטוטין הוא הכנה שיכתוב אותיות ע"ג וכן האין הוא הכנה לכל דבר וכן כתב הדאב"ד בספר יצירה בהקדמה והוא בסוד הכין ופעל זהרי חמה כ"כ הראב"ד. ובהכנה וברצון של דבר ניכר סוף המעשה. וכן אמר מורי כח הפועל בנפעל, לכן כיון שניכר הרצון הכין את עצמו לעשות היכר ברצון סוף המעשה והוא סוד השרטוטין שניכר בגויל שרוצה לכתוב אותיות והגויל הוא אש לבנה והוא האין כאשר כתבנו והרצון בא מאפס המוחלט ואפס הוא סוד רדל"א, כי באפס המוחלט עדיין לא נודע מה יעשה בו ולכן נקרא לא אתיידע, רק כשבא לדצון אז נודע מה שיבדא או שיעשה ואפס המוחלט הוא הגויל. והוא סוד לבושיה כתלג חיוור אבל ברצון כבר נודע שיברא לכן יש בו רשימות בשרטוטי התורה אפילו כיון שעדיין הוא בכח ולא בפועל לכן אין בו גוונוני אותיות שחורה רק רשימות לבנות כמו השרטוטין של תורה. והוא עמוק מאד והמשכיל יבין:

ועתה נבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה (ז.) שלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות, שלחו לה כתיב (משלי כב, כ) הלא כתבתי לך שלשים ולא דבעים, עד שמצאו מקרא שכתוב כתוב זאת זכרון בספד (שמות יז, יד) כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה. זכרון, מה שכתוב בשמואל. בספר, מה שכתוב במגילה. והנה לכאורה יש להקשות הלא כתבתי לך שלשים קאי על כל התורה והאיך נזכר בכאן מחיית עמלק. ולפי דבדינו שידוע שיש אדבע עולמות כנגד ד' אותיות הויה אשר האציל אצלו כב"י מדות ואחר כך בדא עולם הכסא ויצר ועשה והוא הנקרא בדברי האר"י אצילות, בריאה, יצירה, עשייה, ועשייה הוא עולם הרביעי אשר הוא כנגד ה' של שם הויה ובעולם העשייה עולם הטבע רובה מחיצונים והתגלות אלהותו שם מכוסה ועל קריאת מגילה כתב שנתגלה תורת האל גם בעולם הטבע אשר בעולם הזה עולם הטבע נתגלה אלהותו על ידי קריאת מגילה וכתבנו שבעבור זה נקראת מגילה וקיבלו התורה בימי מרדכי ואסתר. וזהו הלא כתבתי לך שלשים ולא רבעים, כלומר כתבתי לך שלשים שיתגלה אלהותו בשלש עולמות אב"י ולא רבעים, כלומר שבעולם העשייה אשר הוא עולם הרביעי והוא עולם השפע היה אלהותו מכוסה ואין שם התגלות עד שמצאו מקרא שכתוב כתוב זאת זכרון בספר כו', בספר זו מגילה. כי נודע מדברי האר"י ומדאב"ד בספר יצירה ומרמב"ן בפירושו שספר הוא מלכות. ומלכות מקנן בעשיה ולכן בספר זו מקרא מגילה, כלומר שיתוקן עולם העשיה הוא עולם הטבע אשר הוא מרומז בתיבה בספר כי ספר מלכות כמ"ש:

ועתה נבאר למה שאמרו חכמינו ז"ל כל המועדים בטילים חוץ מימי פורים. כי הנה נודע מדברי הרמב"ן וכן משארי ספרים הקדמונים, כי בימות המשיח יתקנו כל הטבעים ופרה ודוב תרענה וכל הטבעים יעשו דוקא רצון עם בני ישראל ולא יצטרכו כלל לניסים בשינוי טבעים, כי הטבעים יתקנו לימות המשיח והטבעים יהיו מוכרחים לעשות רצונו יתברך שמו ורצון עמו בית ישראל. וזה לשון הרמב"ן בפרשת בחקותי על הפסוק והשבתי חיה רעה (ויקרא כו, ו) וז"ל ועדר"ש והוא הנכון, כי בהיות א"י בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטא אדם הראשון כו' ועיין שם בסופו ויעמדו על טבע הראשון אשר הושם בהם, עיין שם שהאריך. ועיין מה שכתב הרמב"ן ונתתי משכני בתוככם (ויקרא כו, יא) והנה כל המועדים המה זכר ליציאת מצרים כמו שכתב הרמב"ן והובא בטור על מה שאומרים בקידוש זכר ליציאת מצרים, כי פסח הוא יציאת מצרים. וכן סוכות, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל כו'. וכן בשבועות, מתן תורה. אמר השם יתברך בדבור ראשון (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כל הימים

טובים זכר ליציאת מצרים שראו בשנוי הטבעים חידוש העולם אותות ומופתים המורה על חידוש העולם כמו שכתב הרמב"ן:

והנה לעתיד לבא לימות המשיח אשר כל הטבעים יהיו מוכרחים שיעשו כרצון עמו בית ישראל ואפילו על פי הטבעים לא יוכל לעשות נגד רצון לשום אחד מבית ישראל ולכן המועדים בטלים, כי המה מורים על יציאת מצרים אשר היה אז ניסים ונפלאות בשינוי טבעים. והנה לימות המשיח לא יצטרכו לשנוי טבעים לכן כל המועדים בטלים, כי טעם המועדים, כי על ידי קדושת יום טוב נתגלה גם עכשיו זאת הארה שהיה אז ואלו החסדים שהיה אז יתגלה גם עתה אם יצטרכו ישראל לעשות עמנו נסים ונפלאות בשינוי טבעיות יעשה עמנו גם עתה כמו שכתבתי באריכות בקדושת חנוכה בקדושה ראשונה, ולימות המשיח לא יצטרכו לשינוי טבעים, כי הטבעים יהיו מתוקנים. אכן הארה דפורים שהוא מורה שהטבעים נתקנו שהיה נס בתוך הטבעים הוא דוגמא לימות המשיח שאז הטבעים יתוקנו ולכן לעתיד לבא ימי הפורים לא נבטלים:

ועתה נבאר טעם מתנות לאביונים. וגם אבאר טעם שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה דף ו' קריאת המגילה ומתנות לאביונים שייכו אהדדי. וגם אמרו דף ד' ע"ב מפני שעיניהם של עניים תלויות במקרא מגילה משמע דתליא אהדדי, ואבאר ענין של מתנות לאביונים, כי כבר ביארנו בקדושות חנוכה, כי יש עולמות משיגים מראות השכינה והמה העולמות העליונים. ובם האהבה והיראה להבורא נגלים. אמנם בעולם הזה הוא עולם הטבע ומלכותו נסתרה והנהגתו מכוסה וכל העולמות משתוקקים וחפצם לעבוד את ה' אלהינו הוא אלהים חיים המחייה את כל העולמות מעולם הכסא עד עולם התחתון. והנה האותיות והרוחניות שבעולם הטבע הם תאבים שיאיר האל על הטבע הנהגתו ומלכותו שכולם יעבדו אותו כדרך שהעני תאב לעשיר שימלא די חסרונו כן העולם הטבע אשר בה הנהגתו ומלכותו מכוסה המה עניים ותאבים שיתגלה הארות הבורא אלהי האלהים ומלכותו והנהגתו, כי אין עני כמו עני בדעת:

והנה בפודים על ידי מקרא מגילה נתגלה הארות ואפילו בטבעיות ונתגלה שמלכותו בכל משלה אפילו בתוך הטבעים כאשר ביארנו לכן זהו מתנות לאביונים, כלומר שניתן לאביונים המה טבעים אשר המה עניים ותאבים שיתגלה הנהגות האל ומלכותו וממשלתו בתוכם עכשיו בפורים נותן להטבעים מתנה שנתגלה מלכות וממלכת האל והנהגות האל בתוך הטבעים על ידי הנס דפורים שהיה הנס בתוך הטבעיים. אמנם כבר ביארנו, כי הזדככות הרוחניות של הטבעים שנזדככו עד אפילו בטבע אנו רואין שאין שום חיות, רק על ידי תודה ומצות זאת הארה נעשה הפעולה על ידי קריאת מגילה

כאשד ביאדנו בקדושה ראשונה לכן מתנות לאביונים וקריאת מגילה תליא אהדדי. וזה שאמרו מפני שעיניהם של עניים נשואים למקרא מגילה, פירוש עיניהם של עניים המה הטבעים שבם הנהגתו מכוסה ולכן נקראת עניים שאין עני אלא בדעת. נשואים , פירוש שהחיות שבתוך הטבעים נגבהין ויש להם עליות שרואין הטבעים שהחיות של הטבעים הוא על ידי תורה ומצות. למקרא מגילה, כלומד שעל ידי מקרא מגילה נזדככו הטבעים כאשר ביארנו וזהו לשון נשואים, כלומר שהטבעים יש להם עליות על ידי מקרא מגילה כאשר ביארנו:

הגה"ה והנה ביארנו בקדושה של חנוכה שבטבעים שם עובדים להבורא בדוך הוא דדך אמונה שאנו מאמינים שהוא הבורא והיוצר והעושה ומנהיג את הכל בחסדו ואין בטבעים התגלות מהבורא, רק האמונה בהבורא ברוך הוא והאמונה נקראים נו"ה רגלי הקדושה כאשר בארנו בקדושת חנוכה באריכות בעזרת השם יתברך. ולכן נו"ה נקראים אביונים, שאין בם הארה שהנהגות הבורא בהם מכוסה וחפצים שיתגלה בם הארת הבורא ברוך הוא. וכיון שבטבעים דרך להיות הנהגות הבורא מכוסה ודרך מתנה ניתן להם מהבורא ברוך הוא שמאיר בהם העולמות העליונים ונעשה נסים בתוך הטבעים שמאיר הנהגות הבורא ברוך הוא וזהו מתנות, לשון מתנה. ואפשר שמאיר בה מהדריגה כנודע מע"ח שהתחתון שבעולם העליון מאיר לעולם התחתון והמדריגה התחתונה שבקדושה העליונה הוא אות תי"ו, כי הארת של הקדושה היא כ"ב אתוון ואחרון שבאותיות של א"ב הוא תיו לכן יש תיו יתירה בתיבת מתנות לאביונים, כי היה לומר מנות והתי"ו יתירה רמז למה שכתבנו. לכן יש להרבות בזה היום במתנות לאביונים. ומה שב' מתנות לב' אביונים, ומשלוח מנות איש לדעהו שני מנות לאיש אחד, נבאר לקמן אם ירצה השם בעזרת השם יתברך. לכן יש להרבות בזה היום במתנות לאביונים בחדוה ובשמחה רבה, הגם שבכל זמן ובכל עת ובכל יום יש להרבות בנתינת צדקה בשמחה רבה, היום ביום פורים יש לשמוח עד מאד כשמקיימין מתנות לאביונים, כי כמו שנותן האיש הישראלי צדקה לעני ומתלבש את עצמו במדת החסד ומתחסד עם העני, כן גורם שהשם יתברך מתלבש את עצמו במדת החסד ומשפיע בחסדו לכל השרפים ולכל אופני הקודש לכל העולמות ולכל הנשמות ולכל ההיכלות שפע רב וששון ושמחה לכל העולמות ולעולם התחתון כמו שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וכמו שישראל מנהיגין את עצמם בעולם הזה כן מעוררין המדות למעלה אם עושין חסד עם חבריהם ורחמנות עם חברים. ככה מעוררים חסדים ורחמים למעלה למעלה על כל העולמות:

וזהו שאמרו בגמרא ישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה, וכמו שאמר בוצינא קדישא מוהר"ר ישראל בעל שם טוב ממעזבוז. וכן הוא במדרש ה' צילך, מה הצל כמו שאדם עושה כך הצל עושה. כן כב"י כמו שאדם מנהיג את עצמו כן כב"י מנהיג את כל העולמות ואת האדם העושה באלו המדות אם בחסד וברחמים ובששון ושמחה לתורה ולמצות. כן השם יתבדך מנהיג את כל העולמות ואת האדם העושה ששון ושמחה חסד ורחמים ואשרי העובד את הבורא ברוך הוא וגורם בצדקה שנותן ובחסד שמתחסד עם העני ובשמחה שמשמח את העני ואשתו ובניו כן הוא גורם ששון ושמחה חסד ורחמים לכל העולמות רבוא רבבות עולמות עד אין קץ ולכל שרפי הקודש ולכל חיות ואופני הקודש ומלאכי הקודש וההיכל והנשמות והעולם התחתון ומלאים כל העולמות ומלאכים והנשמות וההיכלות ועולם הזה בששון ושמחה וצהלה וחסדים ורחמים ואשדי לו ולנשמתו, ולא די כשנשמתו עולה למעלה כל המלאכים וכל העולמות וכל הנשמות מחבקין ומנשקין אותו עבור שנשמתו גרם השמחה והששון וצהלה לכל העולמות ולכל המלאכים שנשמתו גורם הששון והשמחה והצהלה והשפע לרבוא רבבות אלפים עולמות ולרבוא רבבות אלפים מלאכים ושרפים וחיות ואופני הקודש וכל העולמות וכל המלאכים מכריזין לפניו הבו יקר לדיוקנא לפלניא דעביד רעותא דמארי' בנתינת מתנות לאביונים. נוסף לזה וחבה יתירה הוא לנשמת עם בני ישראל המקיימים מתנות לאביונים וכל המצות לא די שגורם שפע בכל העולמות, אלא שמשמח את הבורא ברוך הוא עלת כל העלות ועושה נחת לבורא ויוצר ועושה הכל כמו שאיתא בזבחים (מו:) לשם ששה דברים הזבח נזבח וחדא מנייהו לשם ניחוח, ופרש"י שיש נחת רוח להבורא שאמר ונעשה רצונו. ואשרי למי שעושה נחת רוח להבורא הכל והאל ברוך הוא משתעשע בו כמו אב שמשתעשע בבנו. והנה הנחת רוח ליוצר הכל בשני אופנים. אחד, שמשתעשע שנעשה רצונו כמ"ש רש"י (ועוד נבאר במקום אחר) ' והשני, יש להקונה הכל נחת דוח שעל ידי וכו'. מצות ישראל ובפרט על ידי מתנות וכו'. לאביונים הבורא הכל משפיע ששון וכו'. ושמחה ושפע בכל העולמות והשם יתברך וכו'. שמח כשמשפיע שפע רב בכל העולמות וכו'. ובכל הנשמות, כי תמיד המשפיע יש לו וכו'. יותר תענוג כשמשפיע מהמקבל כמו שאמרו וכו'. חכמינו ז"ל יותר ממה שהענל רוצה לינק וכו'. פרה רוצה להניק. לכן הואיל על ידי וכו'. שמקיימין מצות הבורא ובפדט על ידי וכו'. מצות צדקה ומתנות לאביונים גורמים וכו'. שהאל ישפיע שפע רב בכל העולמות כפי וכו'. מה שביארנו:

וכו'. לכן אשרי האיש אשר עושה נחת רוח ' ליוצרו שיהיה שמח מאד על כל ' המצות ובפדט על מצות הצדקה ומתנות וכו'. לאביונים ויעשה בשמחה ובחדוה רבה ואל וכו'. ישים אל לבו חס ושלום איזה צער או איזה וכו'. צרת עין כי יחסר לו מעותיו בעת שנותן וכו'. לעניים, כי כיון שגורם חסד בכל העולמות וכו'. אזי מחסדי הבורא ברוך הוא יוסיף לו האל וכו'. ככה אלף פעמים ויברך אותנו כאשר דבר לנו, כיון שגודמים חסד במצוה הזאת, ובפרט אשר ביארנו שגורמין על ידי מתנות לאביונים שפע רב בעולם הטבע בעולם הזה אשר המה נקראים אביונים כמ"ש, לכן כיון שיתוסף שפע רב בעולם הזה בודאי יתוסף להנותן עשירות וכבוד לעבודתו ליראתו ותורתו ויהיה שמח מאוד במצוה הזאת ולא יצוה לבני ביתו שיתנם לעניים, רק הוא ימסור בעין יפה ובטוב לבב להשליח אשר הוא משלח מתנות לאביונים. ומה טוב שישלח מתנות לאביונים על ידי בניו ובנותיו הקטנים כדי לחנכן במצות. וזכור אני כשהייתי קטן היה אבי ע"ה משלח על ידי לאיזה עניים ולא שלח על ידי משרת כדי לחנך אותי במצוה והכל בשמחה ובטוב לבב ובצינעא שלא יבוש העני. והאל יתן לנו שעל ידי מעשה הצדקה ובפדט על ידי מתנות לאביונים בזה היום ישפיע רב חסד וששון ושמחה לכל העולמות עד עולם הזה עולם הטבע כמו שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, וצדקה תהיה לנו ולכל ישראל חיים ושלום אמן סלה:

קדושה שלישית

עתה נבאר הסוד של משלוח מנות איש לרעהו, ובתחלה נבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל במדרש רבה במגילה על פסוק (אסתר ג, ח) ישנו עם אחד אלהיהם ישן הוא. הגם שכל דברי המן הוא להבל וריק. אמנם זה כולו שטות והאיך כתבו במגילה. והנראה ובו יבואר כמה מאמרי חכמינו ז"ל וזה יצא ראשונה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת סוטה פרק ראשון דף ה' ע"א, בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה, ואמרו חכמינו ז"ל שמינית שבשמינית צריך להיות גאוה. ועיין בעין יעקב דכ"ז עיין שם. והנראה כי עיקר בריאת העולם עבור לשעשע באיומתו כי כשאדם מתפלל ולומד ועובד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו בתורה ובמצות. אזי יש להקדוש ברוך הוא שמחה גדולה מזו כמו שאמרו חכמינו ז"ל במסכת זבחים (מו.) לשם ששה דברים הזבח נזבח ואמרו לשם ריח לשם ניחוח ופרש"י שנחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו. ובזה עיקר עבודתינו לתת נחת רוח להבורא ברוך הוא ליוצרינו ולבוראינו בעבודתינו תמה ובכל הדבורים אנחנו ממשיכין שפע רב בכל הברואים והיצורים והנעשים וכשיעלה זה במחשבת לבב איש, אזי יתלהב לבבו בקרבו וככה יגיד במחשבתו איש אשר נוצר מטיפה סרוחה ואחריתו רמה ותולעה

יעלה ככה למעלה על ידי מעשיו הנעימים ויעשה פרי במעשיו שיוכל לשמח בו הבורא ברוך הוא אשר הוא קדוש ומשרתיו קדושים ויבא שפע רב בכל העולמות ובכל המלאכים ובכל הנשמות והאל הקדוש ישמח בו:

וזה הוא פירוש הפסוק (ישעיה סא, י) שוש אשיש בה', כלומר שאדם שמח במה שמביא להקדוש ברוך הוא שמחה במעשיו. וזה הפירוש שוש, כלומר שאנכי שש ושמח במה שאני אשיש בה', שאני גורם שאשיש שאני מביא שמחה בהבורא ברוך הוא כביכול אני מביא שמחה. ואדמו"ר בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בעריש זלה"ה, אמר גם כן בזה הסגנון על זה הפסוק שוש אשיש בה', שאני שש מה שאני משמח במצות הבורא ברוך הוא. אמנם דברינו שאני שש מה שאני גורם שמחה בהבורא ברוך הוא. וזה חיוב על כל אדם שיהיה לו שמחה במה שהאל הקדוש משמח בו ומשעשע בעבודתו. והנה אם אדם יהיה עניו ויאמר מה אני ומה חיי שאגרום שמחה להבורא ברוך הוא, אזי יבין בלבבו ויאמר בלבבו באמת הוא אחת מחסדי ה' ומנפלאותיו הבורא ברוך הוא שאדם קרוץ מחומר יגרום שמחה ותענוג וחדוה באלהי האלהים ואדוני האדונים אשר הוא גבוה על כל גבוהים ורם על כל רמים כמ"ש המשורר (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו. ובמעשיו הוא עולם העשיה עולם התחתון הוא עושה נחת רוח להבורא ברוך הוא. מחמת שיש להאל ברוך הוא נחת רוח מבני אדם. אשר המה מזרע ישראל עבדו מגודל השעשועים הוא מביא שפע לכל הנבראים והיצורים והנעשים. וכן כתב הפייטן הציב וירה אבן פינתו עבור לשעשע באיומתו:

וזה הוא עיקר עבודת האדם עבור לעשות נחת רוח להבורא ברוך הוא. אמנם אם מתייאש את עצמו ואומר שאין להקדוש ברוך הוא נחת רוח במעשיו. הגם שיהיה סובר שהוא עניו ושפל ברך. אם מתייאש את עצמו ואומר שאין להקדוש ברוך הוא נחת רוח בתחתונים אין זה נקרא עניו ושפל ברך, אדרבה הוא נוטה קצת למינות ואין זה עניו ושפל בדך העולה על לב בני האדם כי אין נחת רוח להקדוש ברוך הוא מהעושין רצונו. רק זה הדרך שאדם מתענג בעת אשר לומד ומקיים מצותיו ועיקר הנחת רוח של בני ישראל בעת עסקם בלבבם שהאלהי האלהים ואדוני האדונים יש לו נחת רוח כביכול ושמח במעשינו הטובים. וכן אמר אדומו"ר בוצינא קדישא מהו' דוב בעריש זלה"ה, שהקדוש ברוך הוא שמח במעשינו ובמצותינו ובתורתינו כמאמר הכתוב (משלי טו, כ) בן חכם ישמח אב, ואנחנו נקראים בנים למקום. ואמר אדומו"ר שזה פירוש המוזכר כמה פעמים ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, כי פרנסה הוא לשון תענוג. ונמצא שכל אדם צריך להיות עניו ושפל ברך בכל דבר אפס בזה שיש לאדם תענוג במה שהקדוש

ברוך הוא שמח במצותיו ובתורתו לדבר הזה אין להאדם להיות שפל ברך לאמר מה אני שאשמח להבורא ברוך הוא. כי כן רצון המאציל העליון שיהיה שמח בזה שישראל עושין מצות כמאמר הכתוב (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר, וכביכול שמתפאר בישראל ושמח בהם וזה מרוב חסדו ורחמיו של הבורא ברוך הוא וכמו שכתב הפייט אשר אימתך כו', ורצית שבח מגלומי גוש כו', מחסרי דעת והוא תהלתיך. נמצא צריך תענוג מתענוג שמחה משמחה, דהיינו שיהיה לו שמחה במה שיש להבורא ברוך הוא שמחה ממעשיו כביכול ובזה אין להאדם להיות עניו ושפל ברך לאמר מה אני שאשמח להבורא ברוך הוא, רק הוא יבטח בה' ברוב חסדו וברוב רחמנותו שהוא שמח במעשיו התחתונים. וכשאדם יהיה לו תענוג מתענוג ושמחה משמחת הבורא ברוך הוא יתלהב לבבו בקרבו וישמח ויעלוז ויעבוד את האל הטוב בשמחה ובטוב לבב. והנה ידוע שעולם העונג נקרא מדה שמינית כמו שכתוב בספר יצירה אין מעלה מעונג. כי כן בינה אם הבנים נקרא עולם העונג ובינה נקרא למנצח על השמינית מדה השמינית ונקראת אם הבנים שמחה. ונמצא צריך להיות שבני ישראל צריך להיות להם שמחה משמחה ותענוג מתענוג, דהיינו שיהיה לו שמחה במה שהקדוש ברוך הוא שמח במעשיהם הטובים של ישראל, וכבר כתבתי שמדה השמינית נקראת אם הבנים שמחה, מדת העונג בסוד ונהר יוצא מעדן. (בראשית ב, י) ונמצא כשיש לו שמחה משמחה ותענוג מתענוג נקרא שמיני שבשמינית ובזו אין להיות עניו ושפל ברך ולומר האיך אני שמח ולומר שאני משמח את הבורא ברוך הוא במעשי ובמצותי ואשר לו שרפים וחיות ואופני הקודש ישמח אותו קרוץ מחומר, כי בזה אין להיות עניו ושפל ברך, אדרבה יתענג וישמח במה שהשם יתברך שמח במעשיהם הטובים של ישראל:

וזה שאמרו חכמינו ז"ל על מדת הגאוה בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא דלית ביה. ואמרו חכמינו ז"ל כמה שמיני שבשמינית, כלומר שצריך שלא להיות עניו ושפל ברך במדה שמיני שבשמינית בתענוג שבתענוג. שעולם העונג נקרא מדה שמינית. וידוע שכל המדות המה באדם התחתון בסוד נעשה אדם בצלמינו. (בראשית א, כו) ומבשרי אחזה אלהי (איוב יט, כו) בגין חסד שנקרא אהבה וגבורה שנקרא התגברות מעשינו הטובים ותפארת ומדת הנצחון כמבואר בתומר דבורה, שיהיה לבני ישראל תענוג ושמחה מתענוג ושמחה שיש לבורא ברוך הוא ממעשינו הטובים ואל יהיה בזה עניו ושפל ברך ולומר שאין אדם ראוי לכך, רק בשביל בני ישראל נבראו כל העולמות כולן. וזה שמיני שבשמינית, כלומר תענוג ושמחה של הבורא ברוך הוא וברוך שמו כמו שמבואר, כי עולם הבינה אם הבנים שמחה, אשר היא מדה שמינית מתתא

לעילא נקראת עולם העונג כמבואר. חבה יתידה נודעת לנו עמו בית ישראל לא די מגודל התפארות אשר האל ברוך הוא מתפאר במעשינו כמאמר הכתוב ישראל אשר בך אתפאר, ושמח ויש לו נחת רוח כביכול ממעשינו הטובים כמו שנאמר בן חכם ישמח אב. ועל ידי זה יתלהב אדם בעסקו בתורה ובמצות והוא במצותיו מביא שפע רב לכל העולמות וההיכלות והנשמות והמלאכים, עוד חיבה יתירה נודעת לנו אשר אנחנו כנסת ישראל בתפלתינו יכולין לבטל גזירות כמו שאמרו חכמינו ז"ל (מו"ק טז:) צדיק מושל ביראת ה'. מי מושל בי צדיק, הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה וצדיק מבטלה. וזה שעשועיו של הקדוש ברוך הוא ומתפאר בעמו בית ישראל. כאמור ישראל אשר בך אתפאר, שבצדקותינו ובמעשינו הטובים מהפכין גזרותיו יתברך מאבל ליום טוב וממות לחיים ומבטלין כל גזירותיו:

ועל פי זה יכולין להבין דברי הגמרא במסכת סנהדרין (צב:) ביקש נבוכדנצר לזמר שירות ותשבחות שיגנה שירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה בא מלאך וסטרו על פיו. ולכאורה אין לו הבנה וכי היאך עלה על דעת הרשע זה נבוכדנצר יהיה יכול להגיד שירות ותשבחות שיגנה זמירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה, וכי בשביל כך יהיה השירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה מגונה, וכי אם אחד מגיד שירות יותר מחבירו יהיה השירות של חבירו מגונה. אפס נראה לי, כי בזמן שהבורא ברוך הוא אוהב כנסת עמו בית ישראל. וכנסת ישראל המה ברום המעלות אז יש בישראל כח לבטל גזירות רעות. הגם אם הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה יש בידם לבטל הגזירה כמאמר צדיק מושל ביראת אלהים. כמו שאמר שמעון בן שטח לחוני המעגל כבן המתחטא על אביו ועושה רצונו והוא מחמת גודל שעשועים שהאב משתעשע בבנו מבטל רצונו מפני רצון בנו. כן אנחנו נקראים בנים למקום מחמת גודל שעשועים שמשתעשע האל וכו'. יתברך עמנו מבטל גזרותיו מפני רצון ישראל. וזה הוא בזמן שאנחנו חביבים עליו יתברך, לא כן חס ושלום בזמן הסתרת פנים. והנה נבוכדנצר הרשע אמר (דניאל ד, לב) וכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא. והנה בזמן שישראל המה אהובים לפני הקדוש ברוך הוא כביכול לא כן הוא שכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא, שהרי הצדיקים יכולין לבטל גזירותיו ובעבור שמתפאר האל ברוך הוא עם עמו ישראל מחמת גודל תפארתו ושעשועיו בישראל המה יכולין לבטל גזירותיו, אם כן כביכול הקדוש ברוך הוא לאו כמצבייא עושה בחיל שמיא ודיירי ארעא, שהרי הצדיקים יכולין לבטל גזירותיו כביכול, רק נבוכדנצר הרשע לא רצה כן שהצדיקים יכולין לבטל גזירותיו יתברך כביכול מרע לטוב ומיגון לשמחה, כי הוא היה רוצה להחדיב הבית המקדש והיה מתיירא

אולי צדיקים שבדור יבטלו גזירותיו ויבנה הבית המקדש לכן רצה נבוכדנצר הרשע להמשיך בשירות ותשבחות שהקדוש ברוך הוא לא ינהג את עולמו על ידי רצון עמו בית ישראל מחמת גודל השעשועים והתפארות שהשם יתברך מתפאר בעמו בית ישראל, רק כאשר יגזור האל יתברך כן יקום אפילו לרעה כן יקום ולא יוכלו עמו בית ישראל לבטל גזירותיו:

ולכן אמר כמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא. שרצה נבוכדנצר הרשע שלא יהיה מי שיבטל גזירותיו. ולא כן כונת דוד המלך ע"ה שרצה דוקא שהאל יתברך יתפאד בנו ומגודל התפארות ושעשועים בעמו בית ישראל יהיו יכולין לבטל גזירותיו וכל תהלותיו של דוד המלך המלך ע"ה מלא בזה שהאל יתברך עושה רצונינו כגון רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע, (תהלים קמה, יט) וכגון רוצה ה' בעמו (שם קמט, ד) וכגון קולי אל ה' אקרא כו' (הגם שאמר הכתוב (שם קטו, ג) כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, היינו בשמים ובארץ אבל לא בדיירי על ארעא. כי הדרים בארץ יכולין לבטל גזירותיו) וכמה פסוקים נאמרו בתהלים להורות שעמו בית ישראל יכולין לבטל גזירות האל ברוך הוא:

והנה ידוע שדוד המלך ע"ה על ידי שירות ותשבחות פעל שהאל יתברך נמשך באלו השירים שאמר כגון ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמה, ט) עשה בשירות ודבורו פעולה שהאל יתברך נמשך במדת הרחמניות. וכשאמר המשורר (שם) טוב ה' לכל, פעל שהאל יתבדך נמשך במדת הטוב שצדיק עושה בדבורו רושם. לכן אל יפתח פיו לשטן. ולכן נבוכדנצר הרשע ביקש לעשות בדבורו רושם ופעולה למעלה במה שאמר וכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא, שלא יהיה חס ושלום כח לבני ישראל לבטל גזירותיו כדי שלא יבנה הבית המקדש. ולא כן רצה דוד המלך ע"ה בשירות ותשבחות שלו, רק אדרבה שבשעשועים ובתפארת ישראל יבטל כנסת ישראל הגזירות רעות. וזה ביקש נבוכדנצר הרשע להגיד שירות ותשבחות שיגנה שירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה. כלומר, שרצה להפך דבורו של דוד המלך ע"ה. שדוד המלך רצה בדבורו שהאל ישמע שועת כנסת ישראל ויבטלו גזרותיו יתברך, והוא אמר להיפך וכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא. ובא המלאך וסטרו על פיו, רק שהכל יתנהג על פי כנסת ישראל ותפלת הצדיקים. כי הנה מ"ש הוא סוד שכינה בתחתונים או בעליונים. כי אם יש צדיקים בדור שבתפלתן מבטלין גזידות האל יתברך אזי יש שכינה בתחתונים , כי התחתונים יכולין לבטל גזירותיו יתברך שמו. וזה אשר אמר דוד המלך ראש המשוררים (תהלים קטו, ב וכו'.) למה יאמרו הגוים איה אלהיהם ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה, כלומר שבשמים כל אשר חפץ עשה. וכו'. לא כן כביכול בארץ כל אשר חפץ עשה. כי בארץ

צדיקים יכולין לבטל גזירותיו יתבדך שמו, וזה אחת משעשועי הבורא ברוך הוא שברא בריאות נשמות צדיקים שמבטלין גזירותיו כדרך האב המשתעשע עם בנו. כשמנצח בן את האב וכמו שאיתא בשלהי פרק הזהב מאי עביד קודשא בריך הוא קא חייך ואמר נצחוני בני. וכשחס ושלום כשאין ישראל עושין רצונו של מקום. נמצא אין בתחתונים לבטל גזירותיו וזה שכינה בעליונים:

ועל פי זה יש לומר באופן אחר על הפסוק שבתהלים איה נא אלהיהם ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה, שכך ביקש דוד המלך ע"ה זכותו יגן עלינו. לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך כו' למה יאמרו הגוים איה נא כו'. והם לא ידעו, כי בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואז אלהים בשמים, כי שכינתו בעליונים ואז כל אשר חפץ עשה. כי בזמן שהשכינה בעליונים ואין בנו חס ושלום כח לבטל גזירותיו אז כל אשר חפץ ה' עשה. אבל מצפים אנחנו שנעשה תשובה ויהיה בנו כח לבטל גזירותיו רעים להפך מנגע לענג. מיגון לשמחה ואז יהיה שכינה בתחתונים ולקמן נבאר עוד. והנה אחר כך מצאתי גם בספר חסידים שכתב גם כן כדברים הללו שלא אמר שום אדם זה השבח וכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא, רק נבוכדנצר הרשע בעת החורבן. וזה לשון ספר החסידים סימן תתשנ"ו, למה ידע נבוכדנצר וכמצבייא עביד בחיל שמיא, לפי שהחליף שרי מעלה בחורבן הבית שלא יוכלו להשביען עד כאן לשון הספר חסידים. ושמחתי שכוונתי בדבר הזה לדעת הגדול שזה השבח וכמצבייא עביד, רק בעת החורבן הגם מה שכתבנו הוא באופן אחר:

ובזה אבאר למה אירע לזה הרשע כך דטרדין ליה מבני נשא, וגם אמר דניאל (דניאל ד, כט) ועם חיות ברא להוי מדורך ועשבא כתורין לך יטעמון. ולפי מה שכתבתי יתבאר, שהאל שילם לו מדה כנגד מדה, כי האל יתברך שמו הוא המלך הטוב המטיב לכל בריותיו אשר ברא וממלא משאלותם ורצונם. אמנם יש שני מיני בחינות שהוא מטיב להם וממלא רצונם של התחתונים. א', הוא בחינת פנימיות שאם יש צדיק בדור ממלא רצונם ויכולין לבטל גזירתו יתברך שמו. ובחינה השניה, הוא בחינת חיצוניות. כי הנה דע שאנחנו מאמינים שהאל יתברך שמו ברא את עולמו יש מאין. והוא המציא אותו וחידש אותו. כן האל יתברך שמו לנצח מחדש כל העולמות בכל יום ובכל עת ובכל שעה, כי הנה בכל יום אנו רואין שהשם יתברך מחדש את עולמו שמפקידין נשמותינו אליו כמאמר בידך אפקיד רוחי. ובכל יום הוא מחדש כמו שאנו משבחין אותו המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וגדולה מזו צריכין להאמין שהאל מחדש את עולמו בכל רגע כמו שדרשו חכמינו ז"ל (דב"ר ב) כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו) על כל נשימה ונשימה

תהלל יה, כלומר שבכל נשימה ונשימה הולכת הנשמה אליו יתברך שמו ורצונה לצאת מהגוף, רק שהשם יתברך מחזיר אותה והוא בסוד (יחזקאל א, יד) והחיות רצוא ושוב, שהחיות של כל העולמות העליונים והעולם התחתון הולכת וכוספת אליו יתברך שמו בכל עת ובכל רגע והשם יתברך מחדש אותה בכל עת ובכל רגע. וביארנו במקום אחר שזה היה מדת הלל שהיה מדבק את עצמו תמיד באין וסברו בית הלל בורא מאורי האש, כלומר שבכל רגע בורא את כל העולמות וביארנו כמה דברים. וגם זהו שאמרו במדרש אין ועתה אלא תשובה. וזהו שאמרו במסכת ראש השנה (טז:) ר"נ אומר אדם נדון בכל רגע שנאמר (איוב ז, יח) לרגעים תבחננו, רק ר"י סובר אדם נדון בכל יום עיין שם בראש השנה שבכל יום אנו רואין בחוש שהקדוש ברוך הוא מחדש אותנו ובכל רגע אנו רואין בחוש, רק אף על פי כן האמת הוא כך שהקדוש ברוך הוא מחדש בכל רגע עולמו ובה נדון העולמות בסוד והחיות רצוא ושוב:

והנה עתה נבאר חקירה אחת, הנה מאחר שבכל נשימה ונשימה הקדוש ברוך הוא מחדש עולמו ובכל יום אנו רואין בחוש העין. כמו שקבעו בפייט כי הנה כחומר ביד היוצר כן אנחנו בידך, וכל העולם כן בידו והוא מחדש אותם בכל רגע למה לא אירע שיתהפך מאדם לבהמה או מבהמה לאדם או מבהמה לחיה וכן כיוצא בזו. אפס הענין הוא כך, כמו שבתחלת מעשה בראשית בדמותן ולדעתן ובצביונם נבראו כמו שאיתא בראש השנה דף י"א ע"א ועיין שם ברש"י ד"ה לדעתן וז"ל, שאלם אם הם חפצים להבראות ואמרו הן עד כאן לשון רש"י, כן תמיד בודאי כל בריאה ובריאה רצונו להשאר כך כמו שנבראו מקודם ולא להשתנות מבריאתו. לכן הגם שהקדוש ברוך הוא מחדש עולמו בכל עת כיון שרצון הבריאה שנברא שישאר כך הוא נשאר, כי הוא מחדש חסדו וכל רגע לברואיו ממלא רצונם שיהיו כמו שנבראו ועל זה משבחים אותו והמרחם כי לא תמו חסדיך, ואומדים עוד המנהג עולמו בחסדו, הגם שהחיות של כל העולמות אפילו עולם התחתון הוא תמיד בסוד רצוא ושוב, מנהג עולמו בחסד וממלא רצונם שיהיו כמו שנבראו ולא ישתנה מבריה לבריה אחרת. וזהו סוד שאנו עושין כלי בק"ש שעה"מ כידוע מדברי האר"י ז"ל:

ונמצא שיש ב' בחינות שהקדוש ברוך הוא ממלא רצון תחתונים. א', בסוד פנימיות שבאם הם צדיקים ממלא רצונם ויכולין לבטל גזירותיו והוא בסוד פנימיות. והבחינה שניה, הוא בסוד חצוניות שהקדוש ברוך הוא נותן לעולם שפע די חיותם שרצוננו לקבל שפע. וגם מה שנברא ע"י לא נשתנה מבריה לבריה שכיון שחפצם שיהיו כמו שנבראו לדעתן כך הם תמיד נשארו כמו שנבראו. הגם שהקדוש ברוך הוא מחדש עולמו

תמיד, כיון שרצונם של הנבראים שיהיו כמו שנבראו. והנה בחינה שניה בסוד חצונית שהקדוש ברוך הוא ממלא רצון תחתונים. והנה נבוכדנצר הרשע כיון שהחריב הבית המקדש רצה שהתחתונים לא יהיו יכולין לבטל גזירותיו יתברך שמו, ורצה שהאל לא ימלא רצון התחתונים בבחינה הראשונה שביארנו בבחינת פנימיות, לכן שילם מדה כנגד מדה שאפילו בבחינת חצוניות לא ימלא האל חפצו ורצונו ונשתנה מאדם וטרדו אותו מבני נשא, כיון שהקדוש ברוך הוא מחדש עולמו בכל רגע נהג האל עם נבוכדנצר בדין בני חילוף וטרדו אותו מבני נשא. הגם שבודאי רצה שיהיה אדם כמו שנברא, אמנם כיון שכפר בבחינת פנימיות שביארנו בבחינה ראשונה שהאל לא ימלא משאלות וחפץ תחתונים שיבטלו גזירותיו יתברך שמו שנגזר על ידי נביאים שיחרב הבית המקדש שילם לו מדה כנגד מדה שאף בבחינה חיצונית לא מלא האל רצונו שרצה שיהיה כמו שנברא לכן כיון שהקדוש ברוך הוא מחדש עולמו בכל רגע נשתנה מאדם לחיות בדא:

ועתה על פי הדברים האלה נבאר מה שאמר המן הרשע אלהיהם ישן הוא. הנה בכל שמות שאינם נמחקים כגון הוי"ה אין בו טפל, רק בשם אלהים יש בו אותיות שטפלים לה, כגון אלהיך או אלהיכם או אלהינו. ונבאר אותם וזה לשון הרמב"ן על פסוק (דברים ו, ד) שמע ישראל, ועתה צריך להתבונן בזה, כי שנה הכתוב בכאן לומר אלהינו ולא אמר אלהיך, כמו שאמר בכמה מקומות שמע ישראל אתם קרבים היום כי ה' אלהיכם כו', וכן בכל הפרשיות שדיבר עם ישראל יזכור ה' אלהיכם או ה' אלהיך, וגם בכאן אמר ואהבת את ה' אלהיך, אבל הזכיר ביחוד ה' אלהינו, כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם ותפארת עד כאן לשון הרמב"ן. ובודאי דברי הרמב"ן עמקו מחשבותיו ואין לנו חלושי דעת כמונו בינה להשיגם אפס רשות נתונה בדברי תורה לכל אדם לדורשן כפי שכלו:

ונראה הפירוש של שמע ישראל, כי דע כי שם הוי"ה הוא שם העצם של הבורא ברוך הוא וכל השמות המה כנוים וכנוי אלהים על שופט צדק ושהוא תקיף ובעל יכולת ושהוא אל אשר כולם מחויבים לעבדו וצבאות שהוא ברא את כל צבאות וכן כל הכנוים ולכן גם הדיין נקרא אלהים על שם שהוא שופט. והנה הבורא יתברך שמו נקרא אלהים, על שם שהוא שופט ואם מעשה תחתונים זכאים נקרא אלהינו הפירוש שהנהגותיו כביכול שלנו שאנחנו מהפכין ממדת הדין למדת הרחמים והשם יתברך שומע תפלתינו והצדיקים בכח מעשיהם לעמוד בפרץ ומחמת גודל התפארות והשעשועים שמשתעשע השם יתברך בנשמות ישראל ובנשמות הצדיקים הוא ממלא רצונם ומנהג עולמו כפי רצון הצדיק ושופט עולמו כפי רצון הצדיק. ולזה נקרא אלהיכם, כלומר אלהים הוא

שופט ששופט את עולמו כפי רצון ישראל ובתשובותינו ובתפלתינו אנחנו יכולין לבטל גזרותיו ולכן בכנוי אלהים שכנויו הוא שהאל שופט צדק. לפעמים נאמר אלהיכם או אלהיך או אלהינו שכב"י משפטיו הוא תלוי במעשה התחתונים שאנחנו יכולין להפך גזירותיו. וזהו כונת רש"י וזה לשון רש"י ה' אלהינו שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות ה' אחד עד כאן לשון רש"י. ולכאורה צריכין להבין, כי היה להכתוב לומר שמע ישראל ה' יהיה אחד, כמו שאמר הכתוב (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד וכו', ותיבת אלהינו מיותר. וגם צריכין להבין, דהנה כפי פשוטו שה' שהוא אלהינו ולא אלהי האומות העיקר חסר מן הספר. ולפי מה שכתבתי ניחא, דתיבת אחד קאי על אלהינו, כי הנה נודע שכל העולמות לא נבראו אלא בשביל ישראל בעבור שאנחנו קבלנו עול תורתו ומצותיו. נמצא ראוי ונכון שכל העולמות יתנהג על פי תפארת ישראל כמו שהם מבקשים ומתפללים ומעתירים לאל ככה יתנהג שהם קדמו במחשבה בבריאת העולם וכל המיצר לישראל ראוי לכלות ולשבר ולהכרית וככה יהיה לעתיד לבא והיו מלכים אומניך והלכו אליך שחוח בני מעניך (ישעיה ס, יד) ולא כן עתה בגלות שמקבלין אומות העולם שפע שלא על ידינו אפילו המצירים את ישראל מקבלים שפע לכן מקבלים עול מלכות שמים בכל יום ואומרים שמע ישראל ה' שהוא עתה אלהינו, כלומר שהנהגותיו ומשפטיו הוא תלוי בכנסת ישראל תפארתו וזה אלהינו, שהשם יתברך מנהיג העולמות כמו שישראל רוצין וזהו אלהינו, שהוא כב"י שומע לקולינו וכמו שאנחנו אומרים כך הוא כב"י מקיים. וזהו אלהינו, שהוא יתברך שלנו כמו שצדיק גוזר כך הוא מקיים את קרני ישראל לרומם ואת קרני רשעים לגדע. אמנם כעת בגלות האומות העולם מקבלין שפע שלא על ידינו ולעתיד לבא ה' אלהינו, כלומר שבחושם יראו ויודו ויתגלה שכל השפע נמשך על ידי כנסת ישראל תפארתו וכל מה שהם מבקשים השם יתברך מקיימם ויהיו כל האומות מודים שה' הוא אלהינו, כלומר שהנהגותיו נמשך על ידי רצון ישראל וזה עתיד להיות ה' אחד שכל האומות יודו שה' הוא אלהינו, ונמצא ה' אחד, קאי על אלהינו שיתייחד אלהינו שכנויו ופירושו שהנהגותיו יתברך שמו כמו שתפארת ישראל רוצים לעתיד יתייחד זה בעולם שישדאל יש להם כח בתפלתם וקאי אחד אאלהינו, ויתורץ מה שהקשינו. ונכון עוד לומר הפירוש של תיבת אחד, שהויה שהוא שם העצם של יתבדך הוא מתאחד ומחובר באלהינו שתיבת אלהינו הוא הפירוש שהשפע נמשך על ידינו והשפע ממנו יתברך הוא שלנו כמו שאנחנו רוצים. וזה הפירוש של אחד, שהויה הוא מתאחד ומחובד תמיד באלהינו הוא עמו. וזה יכול להיות שזהו כוונת רש"י שזה יהיה לעתיד לבא שאז יתרומם קרן ישראל ויהיה השפע שלנו כמו

שאנחנו רוצים באתגליא הגם שבגלות גם כן הכל בשביל ישראל, כי כל מה דעביד דחמנא לטב עביד, אמנם לעתיד לא יתגלה זה ובמקום אחר יתבאר יותר:

ובזה יתבאר מה שבימי אליהו נפלו על פניהם ואמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, כי בכל מקום שנאמר אלהים ונטפל לו אותיות כגון אלהינו אלהיכם, הוא כשמתנהג האל על ידי מעשה תחתונים כשתחתונים זכאים וזעקתם עלתה לשמים. ומה שנאמר לשון יחיד כגון את ה' אלהיך תירא. (דברים ו, יג) וידעת כי ה' אלהיך (שם ז, ט) שעיקר מה שמביא לאדם לידי יראת שמים הוא כשיהיה תמיד מחשבתו שכל העולם תלוי במעשיו כדברי חכמינו ז"ל באמרם (סנהדרין לז.) חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם, ולעולם יראה אדם כאילו חציו זכאי כו', זכה הכריע את כל העולם לכף זכות. ונמצא כשעולה זה במחשבתו שכל העולם תלוי בו במעשיו ובשבילו נברא העולם אזי יתמרמר על חטאיו ויתלהב למצות ה' ולתורתו כדי שיבא שפע לכל העולמות ולכל המלאכים ולכל הנשמות ולעולם התחתון ולא יאבד אפילו רגע אחת לצורך עולם הזה, כי יאמר מה לי להתעסק בענייני עולם הזה אשר בה ריוח מועט מוטב אתקן מעשי ואעסוק בתורה ובמצות ואז אביא שפע לכל והדי זה דומה למי שיכול להרויח ביום אלף אלפי אלפים ומאבד את זמנו והולך בזה היום כדי להרויח פרוטה וזה שטות גדול שמפסיד אלפי אלפים בשביל פרוטה. כך האדם בתורה ובמצות האל משפיע בכל העולמות וגורם שפע בכל העולמות, אם כן נקרא כסיל כשמאבד את זמנו בשביל תענוגי עולם הזה ונמצא כי זה הוא מביא את האדם לידי יראת שמים כאשר יאמר במחשבתו שעליו תלוים כל העולמות וכל המלאכים וכל הנשמות כמאמר בשבילי נברא העולם. וזה ה' אלהיך לשון יחיד. כלומר שיהיה במחשבתו של אדם שעליו לבדו תלוין ועומדין כל העולמות. וזהו את ה' אלהיך תירא לשון יחיד, כלומר כשיעלה על מחשבת האדם שעליו לבדו תלוים ועומדין כל העולמות אז תירא, יפול עליך יראה ואהבה גדולה. לכן נאמר בפרשת קריאת שמע לשון יחיד ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה), כלומר שיעלה במחשבתך עלי תלוין ועומדין כל העולמות. ומה שנאמר אלהים בלא טפל, רק אלהים לבדו בלא טפל, כשהשם יתברך מנהיג את עולמו ואין במעשה תחתונים כח לבטל גזירותיו (ולכן אלהים, הוא גבורה. ואלהינו, הוא בינה. שהוא עולם התענוג שיש להקדוש ברוך הוא נחת רוח מעולמו שהמה זכאין וצדיקים וכח במעשיהם לגדור גדר ולעמוד בפרץ):

והנה בדורו של אחאב לא היו זכאין והשם יתברך עשה נסים ונפלאות על ידי אליהו ז"ל כאשר נפלה האש על העצים ויתר נסים ונפלאות על ידי אליהו ז"ל וידוע מדברי הרמב"ן שעל ידי שם ההוי"ה עושה האל נסים ונפלאות. ועיין ברמב"ן על הפסוק וארא

אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי הוי"ה לא נודעתי להם. וזהו הפירוש ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים. (מלכים א' יח, לט) כלומר הויה הוא עושה נסים ונפלאות אפילו כשהוא אלהים כשאין צדיקים בדור והקדוש ברוך הוא מנהיג את עולמו ואין מי שיבטל גזירותיו הוא עושה נסים ונפלאות כדי להחזירם בתשובה. וכן הוא בתנא דבי אליהו, שעל ידי זה הנס דורו של אחאב חזרו בתשובה. וזהו ה' הוא אלהים. והגם שהיה אליהו אמנם הדור לא האמינו. כי רצתה איזבל המרשעת להורגו אבל בדור יציאת מצרים היו צדיקים בדור והיו מאמינים כל הדור חוץ מדתן ואבירם כמאמר ויאמן העם, וגם צעקו אל ה' כמאמר ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים כו', לכן נאמר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים בלשון אלהיכם , כלומר שמעשה התחתונים גרמו הנסים והנפלאות והיציאה לכן נאמר אלהיכם, לא כן בדורו של אחאב שלא היו זכאין רק הנס היה כדי שיתקדש שמו וידעו שהבעל הוא אלילים מעשה תהו ואלהים הוא אל עליון ולכן כיון שהנס לא היה בזכות התחתונים נאמר אלקים ולא נאמר אלהיכם ולקמן נבאר עוד בזה:

ועתה נבאר בעזר אדון על כל מה שאמר זה הרשע המן אלהיהם ישן הוא. שהנה כתוב בתהלים מ"ד (כד) עורה למה תישן אדני נאמר בלשון אדני. וכוונה כך, כשאחד יש בו מדות ישרות כגון שאוהב צדיקים ונוקם ברשעים והוא תמיד מלא שמחה וכשאינו משמש באלו המדות נקראים המדות ישנים. לכן נאמר גבי שופר עורו מתרדמותיכם כדאיתא בטור גבי שופר, כלומר שתעוררו במדות ישרות. וכן אמרו יושב בטל כישן דמי, כמו הישן אין לו מחשבה כן היושב בטל וכן מי שאינו משמש במדותיו הישרים. וזהו עורה למה תישן אדני ונכתב באדני, כי שם אדני מורה שהוא אדון הכל, כלומר שזה המדה שהוא אדון הכל אינו משמש כלום שהרי נחשבנו כצאן טבחה. וזהו אלהיהם ישן הוא, שמדה של אלהינו או אלהיכם נקרא בזמן מחמת גודל התענוג שהקדוש ברוך הוא מתענג בצדיקים ומשתעשע ומתפאר בתפארת ישראל אזי מנהיג כל העולמות כרצון כל בית ישראל וכרצון יראיו. וזאת המדה נקרא אלהינו. ואמר על זאת המדה שישן הוא, כלומר שכב"י אינו משמש בזאת המדה שיתפאר בישראל שיבטל גזירותיו מחמת רוב שעשוע ישראל ושמחתו בתפארת ישראל הנקראת אלהינו. ואמר שישן בזאת המדה שאינה משמש בה, רק כב"י אלהים ואינו נקרא אלהינו. וזהו אלהיהם ישן הוא:

ועתה נבאר טעם משלוח מנות איש לרעהו, כי הנה מרדכי הצדיק ואסתר קרעו גזד דין שהיה לרעה כמבואר במדרש (אסת"ר ז) שהיה גזירה מן השמים בעבור שנהנו מסעודתו של אותו רשע להשמיד כו', רק שמרדכי ואסתר בטלו בתפלתם ותקנו מדה של אלהינו,

דהיינו שיתעורר האל כמו שיסד הפייטן עורה נא כו', שיהיה להבורא יתברך שמו תענוג בכנסת ישראל ויהיה במחשבת היוצר כביכול להתפאר בישראל ובתפלתם ועל ידי זה נקרע גזר דין ובצדקתם תיקן אפילו בגלות שבית המקדש חרב יתפאר בהם בישראל ויהיה לו נחת רוח מתפלת ישראל, והן הן הדברים מה שנאמר במדרש בספר הבהיר, משל לבת מלך לא זז מחבבה עד שקראה אחותי לא זז עד שקראה אמי הוא מרומז על זה וכבוד אלקים הסתר דבר. ומה שאמרו בגמרא שישראל נקראים אחים ורעים למקום כמו שנאמר למען אחי ורעי אדברה כו' (תהלים קכב, ח), הלא על בחינה הזאת נקראים כשישראל יש להם כח בתפלותיהם לבטל גזירותיו יתברך שמו וכמו שאיתא במדרש ובזוהר הקדוש על הפסוק כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. אבל בישראל יש, מה הקדוש ברוך הוא מחיה מתים גם אליהו היה מחיה מתים, והקדוש ברוך הוא הוריד הגשם ואליהו עצד גשם וצדיקים פוקדים עקרות, כך דרשו במדרש ובזוהר לכן נקראו ישראל רעים, שמחמת גודל החביבות עשאן לישראל רעים שיהיה כח בדבורם ובתפלתם כמוהו יתברך שמו וכמ"ש בשם המדרש והזוהר. והנה הצדיקים בעצמם הם בשר ודם ואין להם הכח, רק שהוא מתנה מאת המקום יתברך שמו שיהיה להם זה הכח שכל מה שגוזדים הצדיקים יקויים:

והנה נודע במדרש על פסוק (ויקרא כב, כט) ואיש כי ימכור בית מושב עיד חומה, דרשו במדרש ואיש, זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה. גם על פסוק (שמות א, א) איש וביתו באו, דרשו בזוהר ובבחיי, איש, זה הקדוש ברוך הוא ועיין שם. והנה כבר כתבנו שמרדכי ואסתר תיקנו שאפילו בעת הגלות יהיה כביכול אלהינו יתנהג על ידינו וכמ"ש, ופעלו שהצדיקים יבטלו בתפלתם כל גזירות קשות ורעות שהרי מן השמים נגזר להשמיד כדאיתא במדרש, רק אליהו הלך אצל מרדכי והודיע למרדכי ואסתר ובטלו הגזירה שנחתם בשמים ובטל דברי המן שחשב כיון שחרב בית המקדש אלהיהם ישן הוא וכמ"ש. וזאת הבחינה שיהיה תפלה עושה רושם ביארנו שבעבור כן נקראו ישראל רעים כמש"ל והקדוש ברוך הוא נקרא איש, וזאת שיהיה כח שיבטלו הצדיקים הגזירות רעות הוא מתנה נתונה מאת הבורא יתבדך שמו. וזהו משלוח מנות איש לרעהו. איש, זה הקדוש ברוך הוא כמו שדרשו במדרש ה' איש מלחמה. לרעהו, לצדיקים יסודי עולם נשתלחה מתנה מאת הקדוש ברוך הוא שיהיו כמוהו כב"י שיהיה גזירתם קיימת והוא בחינת רעהו. וזהו הארת פורים שכן מרדכי ואסתר בטלו בזמן הזה גזירה מן השמים שנחתם בטיט להשמיד והפכו בתפלתם ותיקנו מדת אלהינו

להפיד מחשבת המן הרשע שאמר אלהיהם ישן הוא, ונתגלה שהאל הוא אלהינו ומקבל תפלתינו:

גם נראה עוד על משלוח מנות יותר בבירור, כי אף על פי שאמרו חכמינו ז"ל (מו"ק טז:) צדיק מושל ביראת אלהים, מי מושל בי צדיק הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה והצדיק מבטלה, להוי ידוע שהכל הוא מאת הבורא ברוך הוא, כי כשבא לתוך מחשבת הצדיק שיתפלל ואין לך מחשבה ומחשבה שהיא בא לאדם זולתו יתברך שמו, כי כל מחשבות קדושות הבא לאדם מאתו יתברך שמו, כי השם יתברך הוא מעורר את כל לבבות בני אדם לטוב. לכן צריך לאדם להיות בוש לחשוב מחשבה זרה, כי כיון שכל המחשבות בא מאתו יתברך שמו הוא בושה וחרפה וכלימה לחשוב במחשבות זרות. אפס ביארנו במקום אחר אם נגזר גזירה טובה מן השמים הוא נגלה לכל העולמות ולכל היכלות הגזירה טובה לישראל ויורד דרך השתלשלות העולמות הטובות והברכות לישראל שדרים בעולם התחתון אמנם אם נגזר חס ושלום גזירה רעה אזי המחשבה ששולח השם יתברך לצדיק שיתפלל שיקרע הגזרת דין הוא בחשאי ובהסתר מן העולמות. וביארנו באריכות במקום אחר:

ואמר אדומו"ר בוצינא קדישא מ' דוב בער זצללה"ה, משל לזה כמו אב שמלמד עם בנו ורוצה שבנו יגיד בעצמו הקושיא או התירוץ וגם שיהיה נקרא על שם בנו הקושיא או התירוץ כדי שישמח הבן במה שיודע קושיא או תירוץ אפילו הוא דבר עמוק שאין בכח הבן להשיגו מסביר לו פנימות של העמקות כדי שיהיה בכח הבן להשיגו ויגיד מעצמו הקושיא או התירוץ אף על פי שבאמת לא ידע הבן כלום. רק הכל מחמת הסברת פנים של אביו להלכה, אף על פי כן יש להבן נחת כיון שהוא אומר הקושיא או התירוץ וגם נקרא על שם בנו. כן הדבר הזה, אף על פי שזה מה שהצדיק מבטל הגזירות יתברך שמו המחשבת הצדיק שיתפלל הוא בא מאתו יתברך שמו. אף על פי כן כיון שבא מכח דבורים של הצדיק ובכח התאמצות תפלותיו נקראת הביטול הגזרה על שמו של הצדיק אף על פי שמחשבה והדבורים נשתלחה מאתו יתברך שמו עד כאן דברי מ"ו ודפח"ח ושפתים ישק. נמצא כשנגזר גזירה והצדיק מבטלה, נשתלחה מאתו יתברך שמו לתוך המחשבת הצדיק שיבקש רחמים על זה. והוא מחמת גודל שעשוע של ישראל. ורוצה להתפאר בם הוא שולח במחשבתם בחשאי ובהסתר להתפלל על ישראל שיבטל הגזירה כדי שיקרא על שם הצדיק. וגם להוי ידוע, כי כשהקדוש ברוך הוא גוזר על ישראל טוב מחמת צדקת ישראל אזי הוא בדין שמגיע להם שכר טוב. אבל אם חס ושלום מחמת עונותינו נגזר גזירה רעה. ונשתלחה מאתו יתברך שמו לתוך מחשבת הצדיק שיתפלל

על ישראל ויבטל הגזירה ויהפכם לישראל לטובה. אזי זה המחשבה שנשתלחה מאתו יתברך שמו להצדיק שיעתיר בעדם לאל נקראת מתנה. כי הלא אינם ראוים לבטל הגזירה. אמנם מרוב רחמי האל וברוב חסדיו נותן לנו מתנה מה שנשתלחה להצדיק שיבקש רחמים על ישראל. והנה הארות פורים ביארנו שתקנו מרדכי ואסתר אפילו בעת החורבן יכולין הצדיקים לבטל הגזירות שנגזרה מן השמים ונחתם בטיט להשמיד כמ"ש. וזהו משלוח מנות איש לרעהו, כלומר איש זה הקדוש ברוך הוא כמ"ש בשם המדרש שולח הקדוש ברוך הוא מנות. הוא מתנה. לדעהו, זהו צדיק יסוד עולם כמ"ש, שלזה המדריגה נקראו ישראל אחי ורעי, שולח מתנה בתוך מחשבתו שיתפלל על הדור שיתבטלו גזירות קשות כמ"ש, שזה הוא מתנה מה ששולח האל להצדיק במחשבתו שיתפלל על דורו ומבטל גזירות רעות ומהפכם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו. וזאת המתנה שנשתלחה מאתו יתברך שמו כאשר כתבנו. איש, זה הקדוש ברוך הוא כמו שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה כמ"ש בשם המדרש. לרעהו, למחשבת יסוד עולם (מה שכתוב במדרש איש זה הקדוש ברוך הוא, הוא על מדה של תפארת כנודע) הוא מחמת גודל השעשועים ושרוצה להתפאר בנו ולהשתעשע במעשינו:

ואפשר לומר מ"ש אלהיהם ישן הוא, קאי על מדת התפארת, כי הלא מ"ש שהצדיק בתפלתו מבטל גזירות רעות כאשר בארנו. שהכל הוא רצון הבורא שמחמת גודל השעשוע והתענוג שיש לאל בתפלת הצדיק ובמעשיו כמו שאמרו חכמינו ז"ל (יבמות כד.) הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים, שכב"י השם יתברך מתפאר בעמו כמאמר ישראל אשר בך אתפאר, מחמת התפארת שמתפאר בעמו כב"י יש לו נחת רוח ושמחה ותענוג מהתפארות. ומחמת התענוג שולח בתוך מחשבות הצדיק מוחין זכין וצלולין שיוכל להתפלל ולבטל גזירות ואומר שאלהיהם ישן הוא, שהקדוש ברוך הוא אין מתפאר בעמו ואין לו נחת רוח כביכול מעמו ואין שולח להם מוחין זכין וצלולין להתפלל ולעבוד אותו ולבטל את גזירותיו להתפאר בהם. ועל זה נאמר בשופר עורה מתרדמתיכם, שעל ידי שופר הקדוש ברוך הוא מתפאר בנו ויש לו נחת רוח מעולמו ושולח לנו מוחין זכין וצלולין, ויקוים בנו יגל יעקב ישמח ישראל אמן סלה:

ועתה נבאר מה דאיתא במגילה ד"ז תני רבי יוסף למה מתנות לאביונים ב' מתנות לב' אביונים ומשלוח מנות ב' מתנות לאיש אחד, כי הנה להוי ידוע, כי לדבר שכתבנו כוונו חכמינו ז"ל באמרם גדולים מעשי ידי צדיקים ממעשי ידי הקדוש ברוך הוא, דאלו מעשה הקדוש ברוך הוא ביד אחד וימיני טפחה שמים אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח, יג) ואלו מעשי הצדיקים בשתי ידים שנאמר מקדש אדני כוננו ידיך (שמות טו, יז) כי

מעשה צדיקים נאמר על זאת הבחינה שהצדיקים יש לכם כח בתפילתם לבטל גזירות רעות שלמעלה ולהפכם לטובה ומעשי ידי הקדוש ברוך הוא אם נגזר למעלה לטוב. והנה בארנו בקדושת חנוכה בקדושה חמישית ובארנו, כי לכך מעשה ידי צדיקים בשתי ידים, דהנה כשהתעורר לאהוב את העולמות על ידי מעשה הצדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעיקים והמצירים את ישראל אזי מאהבה עצמה בא השנאה להצרים אותם וכשהשפע בא מהתעוררת העליון זולת מעשה התחתונים אזי אינו בא רק אהבה ומזאת האהבה לא יצמח שום שנאה, כי האהבה אינו כל כך עזה. וידוע שאהבה לישראל הוא יד ימין והשנאה לאומות העולם הוא יד שמאל. וזה גדולים מעשי הצדיקים כו', פירוש השפע הבא על ידי הצדיקים. ממעשי ידי הקדוש ברוך הוא, השפע אהבה הבא מהתעוררת העליון לבדו זולת מעשי ידי הצדיקים, כי השפע על ידי מעשה הצדיקים בשתי ידים, כלומר אהבה יד ימין לישראל ונגוף למצרים ושנאה לאומות העולם יד שמאל. ואלו מעשי ידי הקדוש ברוך הוא, כלומר השפע הבא מהתעוררת העליון לבד הוא ביד א', כלומר אהבה ושפע רב לעולמות לבד. נמצא ממעשי ידי צדיקים שהוא על בחינה שהצדיקים מהפכים מגזירה רעה לטוב לששון לשמחה ממדה אחת בא שתי מדות, דהיינו ממדת אהבה לישראל בא שנאה להמעיקים והמצירים אותם נמצא במדה אחת קשורה מדה שניה דהיינו באהבה לישראל קשורה מדה שניה שנאה להמעיקים והמצירים אותם אבל באתגליא ניכר שני מדות אהבה לישראל ושנאה להמעיקים והמצירים אותם אף על פי שקשורה כאחת אף על פי כן למטה באתגליא ניכר שתי מדות ולכן כיון שמשלוח מנות איש לרעהו, ביארנו שהוא על זה הבחינה מה שהצדיקים שבאותו הדור הפכו גזירה מן השמים שנתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה ונחתם בטיט, רק שמרדכי ואסתר וישראל בצומות וזעקתם הפכו לטוב ולכן התעוררו שני מדות כאחד אהבה לישראל ומזה התעוררת מדה השנייה שנאה לאומות העולם כאשר ביארנו שמעשה צדיקים הוא בשתי ידים. ולכן שתי מנות לאיש אחד, כלומר שמדבר אחד נתעורר שתי מדות שממדת אהבה לישראל נתעורר עוד מדה שניה שנאה לאומות העולם לכן כנגדו שתי מנות לאיש אחד (לכן במעשי צדיקים יסודי עולם קשורים שתי מדות אהבה לישראל ושנאה להמעיקים והוא סוד חסד וגבורה) אבל מתנות לאביונים, הוא על הנס גופא לא על בחינת התהפכות שהפכו ישראל בתפילתם מיגון לשמחה, רק על הנס גופא שהיה בתוך הטבעים כמו שביארנו ובתוך הנס הזה ניכר שתי מדות לב' אנשים, דהיינו שמחה ליהודים ונקמה באויביהם:

ולכן כאשר ביארנו יתורץ מה שיש לדקדק בפסוק משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, דהלא מתנות לאביונים יותר מצוה ממשלוח מנות איש לרעהו, ואם כן הוי ליה להקדים מתנות לאביונים למשלוח מנות. ולפי מה שכתבתי יתבאר. ומשלוח מנות, הוא נגד תפלת הצדיק שגרמו להנס. ומתנות לאביונים, הוא נגד הנס בעצמו שהיה בתוך הטבעים כמו שביארנו. ולכן הקדים הכתוב משלוח מנות למתנות לאביונים שתפלת צדיקים קדמה להנס. ועל פי פשוטו נראה דלהכי הקדים משלוח מנות למתנות לאביונים, כי אם אין לו ב' מנות יקדים משלוח מנות דמשלוח מנות פסקינן דאם מחלפי סעודתיהו שפיר דמי כדאיתא במגילה דף ז' ע"ב אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו בהדדי. וכשיקח המנה מחבירו ישלחם לאביונים, אבל כשישלח תחלה לאביונים אז לא יוכל לקיים משלוח מנות והוא נכון:

ומעתה יתלהב אדם במצות משלוח מנות בראותו שאיש הישראלי יש לו כח לבטל גזירות הבורא יתברך. ואם יחשוב האדם שמעשה ידיו עושין כל כך פעולה למעלה אזי יתלהב לעבודתו ולעשות הכל נחת רוח ליוצרינו ולא לשם פנייה אחרת והאל יעשה עמנו נסים ונפלאות לטובה אותות ויקיים בנו ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה (דברים כג, ו) והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם (ירמיה לא, יב) אמן סלה:

והנה נראה מה שזכו בהתחלת בית שני שעדיין היו הנביאים אחרונים קיימים להרוג את יצרא דעבודת אלילים כמו שאיתא בפרק בא לו (יומא סט:) זה היה בזכות קריאת המגילה בנס דפורים והיה מדה כנגד מדה וכמ"ש גבי נבוכדנצר מה דטרדי ליה מבני נשא, שהיה מדה כנגד מדה היה כאן להיפך מדה כנגד מדה לטובה, כי מרובה מדת טובה ממדת פודעניות. ואבאר לך, כי מה שהרגו ליצר הרע דעבודת אלילים, כי איתא בסנהדרין דף ק"ב ע"ב דאמר מנשה לרב אשי אי הוית התם הוית נקיטנא בשפולי גלימא ורהטית אבתראי, וזה לשון רש"י היית מגביה כו' והיית רץ לשם מפני יצרא דעבודת אלילים שהיה שולט עד כאן לשונו, משמע מדברי רש"י שהיה בימי מנשה תענוג מעבודות ממעשי סכלות ושטות של יצר הרע והרגו אנשי כנסת הגדולה את זה התענוג שהיה לכסילים בעבודת אלילים:

והענין הוא כך, שרש"י כתב בשיר השירים על זה הפסוק הסבי עיניך כו' (ו, ה) אי אפשר להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי עד כאן לשונו. והנה צריך להבין האיך יצא זה שמעלו בהשם יתברך מחבה יתירה. אפס, כי נודע פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט, ט) כי כל חיות שבא לעולם בכל רגע ורגע הוא ממנו יתברך כמו שאמר אליהו ואנת הוא נביעו דכולא,

ונאמר בקרא (איכה ג, כג) חדשים לבקרים, וכשעוסק בתורה אזי השכל שעוסקין בתורה הוא ממנו יתברך שמו והשכל נאצל ונברא ממנו יתברך מאין ליש. ואחר שנברא השכל שעוסק בתורה מאין ליש עובר זה השכל בעולם התענוג (הוא עולם הבינה) כי כל הנשמות עוברים דרך שם ולכן נתמלא השכל מלא תענוג מלא שמחה כשעוסקים בתורת השם. והנה כל מחשבות האדם נבראת ממנו יתברך שמו, כי המחשבה הוא החיות של אדם והבחירה נתנה ממנו יתברך שמו או להשתמש בחיות ובמחשבה או להיפך הכל ממנו יתברך שמו לטוב או לרע כי זה לעומת זה ברא אלהים. והנה בזמן שבית המקדש היה קיים עם ארון וכפורת וכרובים היה לחיות ולמחשבת ישראל כל כך כח אפילו כשהיה מחשב במחשבה רעה היה עוברת דרך עולם התענוג וממשיכין להתענוג והיה תענוג אפילו במחשבתן הרעה לכן ממשיכין תענוג לעבודה זרה. ולכן אמר מנשה שהיה רץ לשם מפני יצרא דעבודת אלילים שהיה שולט והכח הזה היה להם לישראל מחמת ארון וכפורת וכרובים והרגו את היצר הרע דעבודת אלילים שלא יהיה לישראל כח להמשיך תענוג ושמחה, רק כשעוסקים בתורת ה' כי ה' יתן חכמה מפיו ועוז וחדוה במקומו, אבל כשעוסקים בדברי שטות וסכלות ולעבודת אלילים אזי אין ממשיכין תענוג למעשה ההוא וניכר בזה שיש מנהיג העולם אחד יחיד ומיוחד שמדברי סכלות ושטות אין שום חיות רק החיות ושמחה בעבודת אלהינו:

והנה היה זה בזכות מרדכי ואסתר שהמן אמר אלהיהם ישן הוא, כיון שחרב בית המקדש אין להם לישראל לבטל גזירות רעות ולהפכם לטוב, ועשה הקדוש ברוך הוא נס שיש לנו ולתפארת ישראל כח בתפלתינו ובמעשינו לבטל גזירות קשים ורעים ויש לנו כח גדול. אבל לדבר הזה אפילו אחר כך שנבנה הבית השני, אף על פי כן לזה אין להם לישראל להביא תענוג למעשה סכלות ושטות, כי כבר ביארנו כי על ידי זכות דנס דמרדכי ואסתר נבנה הבית השני וכמש"ל וכן מבואר במדרש דשיר השירים ולכן באותו זמן הרגו יצר הרע דעבודת אלילים, דהיינו שלא יהא תענוג כמ"ש. ודע שזה הסוד שממנו יתברך שמו מתחיל ראשית כל החיות של כל העולמות והוא מקור כל החיים הוא סוד נשמת מרדכי וכמ"ש לעיל על הא דמרדכי מן התורה מנין שנאמר קח לך בשמים ראש, ומתרגמינן מרי דכיא כו'. ועיין בקדושה ראשונה שכתבתי, הא דמקרי מרדכי בשמים ראש, שהיה מחשבתו דבוק שהשם יתברך הוא ראשית כל וממנו התחלה של כל (ואסתר היא עולם התענוג) ומבלעדו אין שום חיות שלכן הוכרחו הטבעים לעשות כרצון בית ישראל והיה הנס דפורים בתוך הטבעים. ולכן היה מרדכי חי בזמן בית שני כמו שכתב התוספות יום טוב על הא דאמרו במסכת שקלים בפרק אלו הממונין (יח.) פתחיה זה מרדכי, שהוא

היה מאיר שהוא יתברך שמו ראשית הכל וממנו בא כל החיות וזולתו אין חיות ושמחה ואי אפשר להמשיך שמחה ותענוג במעשה עבירות והוא שטות וסכלות של עבודת אלילים וכל זמן שהיה חי היה מאיר זה מרדכי במעשיו ובצדקותיו שזולתו יתברך שמו לא היה שום שמחה, כי מרדכי הצדיק היה מדבק הכל באין כאשר ביארנו ונשמת מרדכי שזולתו יתברך שמו לא יהיה בו שום חיות וכל שכן שמחה ומבואר במ"ח במסכת אדר פ"ד מ"ד ז"ל, ולפיכך נעשה נס שאפילו בבא רחל פב"פ כו', ולכאורה כל הכוונות שכתב האר"י צריך להיות להם מלבוש בעולם הזה או במצות או בנס ולזה הנס שכתב האר"י אין לו מלבוש בעולם הזה. ולפי דעתי יתכן שזה היה הנס בהריגת יצר הרע דעבודת אלילים שכתבנו והוא התלבשות מה שניכר בעולם הזה:

קדושה רביעית

ועתה נבאר למה נקראים ימי פורים ימי משתה ושמחה ואסור בתענית כמו עצרת, כמו שאמרו בפסחים דף ס"ח ע"ב, מר בריה דרבינא הוה יתיב בתענית כלא שתא בר מעצרת ופורים כו'. נראה הטעם של דבר, דכמו עצרת שפרש"י דבעינן נמי לכם, שישמח בו במאכל ובמשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו עד כאן לשון רש"י, כן בפורים צריך שישמח בו באכילה ושתיה להראות שיום זה נוח לישראל שקבלוה בימי אחשורוש מאהבת הנס וכמו שביארנו מה שאמרו (מגילה ז:) חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ביארנו בכמה אופנים ונבאר בחלקים הבאים אם ה' יזכנו לדפוס אותם:

אמנם כעת נבאר באופן אחד היותר פשוט, כי הנה דע כי מה שקבעו לאלו נסים לחנוכה ולפורים ולפסח יום טוב ולא לנסים אחרים, הגם דרוב יתר נסים דסנחריב וגדעון היתה כולם בפסח, אפס בודאי היה עוד נסים. ונראה כי הנסים והתשועות נחלק לשלשה בחינות. אחד, שהשם יתברך הושיעה לנו בנסים ונפלאות בשינוי טבעיים וזה היה בפסח. והשני, שהשם יתברך עשה נס שהרשעים יעשו כרצון בית ישראל הגם שרצונם לאבד את ישראל והשם יתברך בעל כרחם שלח בתוך מחשבותם לעשות עמנו טובות וברכות. וזה הוא חידוש נפלא שרשע יעשה טובות עם ישראל וזה היה הנס דפורים שהשם יתברך שלח בתוך מחשבת אחשורוש שהיה יותר רשע מהמן כמאמר (שם יד.) דבעל התל ובעל החריץ, יעשה טובות לישראל וישפיל את שונאיהם והשני]והג'[יעשה דרך מלחמה למסור רבים ביד מעטים ואלו הקדושים היו כבושים תחת יד הרבים. וזה היה הנס דחנוכה ועל אלו נסים ותשועות סובבים כל התשועות או נסים בשינוי טבעים שיעזור לנו כמו בפסח או נסים דרך מלחמה כמו בחנוכה או שהרשעים יצטרכו לעשות

טובות עם ישראל וזה היה הנס דפורים. ואת זה צריכין בגלות המר עד מאד להטות את לב האומות עלינו לעשות עמנו טובות. וכבר ביארנו שכשמספרים נס, אז זה הנס מאיר לנו תמיד כאשר נכתב בקדושת חנוכה על פירוש בימים ההם בזמן הזה, ולכן כיון שאנחנו צריכין כמו הנס דפורים בגלות הזה וכן בזמן בית שני שהיו ישראל תחת ממשלת האומות שיעשו עמנו האומות טובות לכן מספרים הנס בפרסומי ניסא ועוד גדלה הנס דפורים שכל הדברים שעשה המן וכונתו היה לרעת ישראל והוא היה הכל לטובת ישראל אשר עשה העץ לתלות ואשר יעץ להרוג את ושתי וזהו היה הכל לטובת ישראל ולמפלתו כמו שאיתא בתנא דבי אליהו, לטובתי נשברה רגלי פרתי, מזה יחשוב שבאם יבוא לאדם איזה רעה יחשוב לו שהכל הוא לטובה שצריך האדם לחשוב שכל המאורעות בא מן הבורא ברוך הוא, ואם כן בודאי הוא טובה, כי הוא המלך הטוב ובודאי לא יבא שום רעה ממנו. וזה הוא הארת פורים שמכל הרעות של המן בא טובות ובמקום אחר נבאר זה באורך. והנה זה גרם שידעו שהכל מהבורא והוא המלך הטוב, ועוד טעם שנהפך פור המן לפורינו שכל הטבעים נזדככו. נמצא אחר שאדם יעמיק במחשבתו שכל רעות יהפכו לטובות כמו המן שמרעתו בימי מרדכי ואסתר נתהפך לטוב מזכך בזה המחשבה שלא יבוא עליו שום רעה. וכל הדברים אשר ברגע נראין לדבר רע כשישמח בה ויאמר גם זו לטובה יתהפך לטוב ולא יפחד משום דבר כמו שנאמר (תהלים קיב, ז) משמועה דעה לא ייראו, וזה הוא בזכות המחשבה והאמירה שהכל לטובה כמו שהיה בימי מרדכי ואסתר שהכל היה לטובה:

וזהו חייב אינש לבסומא בפוריא עד כו', מחויב להתענג בהארת פורים שיאמר שאיננו בעולם כלל שום דעה. שבין הדברים רעים, שהוא בכלל ארור המן. ובין הדברים הטובים, שהוא בכלל ברוך מרדכי. הוא הכל טוב ואין שום רע כלל בעולם. וזהו עד דלא ידע, כלומר שכל הדברים אף על פי שנראין רע אין הכוונה רק טוב ואין שום רע, כי הכל מהבורא ברוך הוא המלך הטוב. וזה דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שכולם המה טובות לישראל ולא יש שום דבר רע כמו בימי מרדכי ואסתר שמכל המחשבות רעות נתהפך הכל לטוב. ובחלקים אחרים נבאר כל זה באריכות והאל הטוב יתן לנו הטוב והמטיב אמן סלה:

ועתה נבאר מה שחייב אינש לבסומי בפוריא, שלכאורה אינו מובן שהוא מדה מגונה עד מאד. דהנה כונת הגמרא הוא כך, כפי אשר כתבנו דכל פעולת המן היה הכל לטובת ישראל ומה שעשה העץ למרדכי לסוף נתלה עליה הוא ועשרת בניו, וכן מה שאמר לאחשורוש להרוג את ושתי ולאיש אשר המלך חפץ ביקרו לעשות יקר וגדולה, היה

הכל לטובת ישראל וכל הרעות שחשב ועשה לישראל היה לטובתם של ישראל. אפס, כי דעת וכונת המן לרעה לישראל, אמנם השם יתברך עשה והיפך לטובה שלא מדעת המן, כי דעתו היה לרעה הפעולות שעשה והשם יתברך ידע כי לא כמחשבת בני אדם מחשבותיו, רק הכל לטובה. וכן ידע האדם שבאם אדם רוצה לעשות לו רע מזה העשייה בעצמה יתהפך לטוב שלא כפי דעת הרשע שחושב לרעה, רק הכל לטובה ובין האדם הרוצה לעשות לחבירו טובה ובין האדם הרוצה לעשות לו רעה הכל לטובה. אפס, כי החושב לעשות רעה השם יתברך מהפכה לטוב שלא מדעת החושב:

והנה האדם המבסם את עצמו הוא בלי דעת וכל דבריו הוא בלי דעת. וזה חייב אינש לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כלומר בביסום שהוא בלתי דעת כמו איש מבוסם אין חילוק בין ארור המן, שהוא המכרין את עצמו לרעה ורוצה לעשות לחבירו. ובין ברוך מרדכי, הרוצה לעשות טובה הכל הוא טוב וכמו שכתבתי, רק הרוצה לעשות רעה הטובה הבא ממנו כמו איש מבוסם , דהיינו בלתי דעתו בא ממנו טובה שהוא בלי דעת כן הטובה הנצמח מעושה רע הוא בלתי דעתו. וכן כל הדברים הבאים מלמעלה אפילו שנראין כמו רע הוא לטובה, רק בעת שנראה שהוא הרע אין אנו יודעים הטוב שיבא ממנו והטוב שבא מזה הרע הוא בלתי דעתינו, כי לפי ראות עיני בשר ודם הוא רע וזה הוא כמו איש מבוסם אשר אינו בדעתו. והנה כבר ביארנו בקדושת חנוכה, הפירוש על בימים ההם בזמן הזה שבהדלקת נר חנוכה, ובקריאת מגילה. ובשמחת אלו הימים פועלין שכל אלו הנסים והחסדים יתגלה גם היום, לכן בעת האכילה ושתיה מה שאמרו חייב אינש, יכוין שימשך אל החסדים תמיד גם היום שהאל יעשה אותות בגלות המר שאנחנו בין האומות העולם שאומות העולם יעשו עמנו טובות כמו שהיה אז על ידי אחשורוש טובות לישראל וכל מי שירצה לעשות עמנו רעה יצמח מזה טובה גדולה. והעיקר השמחה היה, מה שמקבלין התורה על ידי מקרא מגילה וכמ"ש, והוא דומה כמו עצרת שאסור להתענות וכמ"ש:

ומעתה יש לבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל במגילה (ז:) אמר רבא סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובתו שנאמר ימי משתה ושמחה, דבגמרא אמרו בשבת דף פ"ז ולקבלו התורה בלילה. ומשני הגמרא לא מראש בסתר דברתי. נמצא עיקר קבלת התורה צריך להיות ביום דוקא. וכבר ביארנו שמחת פורים הוא שנוח לנו מה שאנחנו מקבלין עלינו התורה ואהבת הנס ועיקר קבלת התורה ביום דוקא ולכן סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובתו. ומעתה כשאוכל ושותה בפורים לא ירבה בהוללת, רק יקבל עול תורה ועול מצות כמו בימי מרדכי ואסתר ובזה יהיה עיקר שמחתו ויקיים שוש

אשיש בה' (ישעיה סא, ו) ובכל כזית וכזית שאוכל יכוין ששמח בעול תורה ומצות וישמח ויעלוז בקבלת התורה וגם ישמח ויעלוז ויכוין באכילה ושתיה שכל האומות העולם יעשו עמנו טובות וכל הרעות יתהפכו לטוב ויקוים בנו ולא שמע אלקים אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך את הקללה לברכה, אמן סלה נ"ו:

ועתה נבאר מה ששתיית יין מצוה בפורים בדברי נעימים מתוקים ויותר חייב לבסומי בפוריא, מה שאין כן בשאר ימים טובים. אפס נראה, כי מה שבן רשע כמו אחשורוש יזכה בנו לבנות בית המקדש אף על פי שהיה דריוש טהור מאמו, אף על פי כן טמא מאביו היה. ונראה לי בעבור שעל פי גזירות אחשורוש נתלה המן ועשרת בניו ונקם מאויבינו ויתר הדברים אף על פי שהאל הכריח אותו לזה הגזירה. זכה בנו לבנות בית השני. והנה היה באחשורוש בודאי ניצוצות הקדושה כנודע מדברי האר"י ז"ל, כי בכל דבר יש נצוצות קדושה וצריך להעלות מקליפות בסוד חיל בלע ויקיאנו (איוב כ, טו) ובזה שצוה אחשורוש לתלות את המן ועשרת בניו ונעשה תשועה גדולה על ידו, ועל ידי זה היה עליות לניצוצות קדושה שבתוך אחשורוש וזכה בנו לבנות בית המקדש, וכן על ידי מעשה המן, הגם שכונתו היה לרעה, רק שעל ידי מעשיו היה התשועה, כי הוא הכין בעצמו העץ לתלות אותו ואת בניו. וכן מה שאמר להרוג את ושתי, הגם שכונתו שישא את בתו, על ידי זה היה התשועה גדולה בישראל. נמצא היה לניצוצות הקדושה שבתוך המן עליות ועל ידי זה בני בניו למדו תורה ברבים ואלו בני ברק, ונמצא שהיה עליות לנצוצות קדושה שבתוך המן ואחשורוש. והכלל גדול, מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד, כי יותר תענוג מעליות הנצוצות שבתוך הקליפות מצדיקים עצמן. למשל לבן שהוא פעם אחד בשנה אצל אביו ובא ממקום רחוק התענוג גדול יותר מכשהוא אצל אביו בתמידות, לכן בעל תשובה שבא ממקום רחוק התענוג גדול יותר מצדיק שהוא אצל אביו. ולכן בפורים שהוא התשועה במה ששלח האל בתוך מחשבות אחשורוש לעשות כרצון ישראל והיה לניצוצות שבתוך אחשורוש עליות גדול שבנה בנו הבית המקדש ומעשי המן נהפך לישועה ולכן בני בניו למדו תורה ברבים, וכיון שהיה לניצוצות שבתוך הקליפה עליות היה שמחה גדולה כאשר כתבנו שהוא כמו בעל תשובה לכן יש להרבות בשמחה וידוע שיין הוא סוד שמחה לכן יש להרבות ביום זה בשתיית יין, כי יין מרמז על שבעים סנהדרי גדולה שהמה בעולם העונג לכן יש להרבות ביום זה בשתיית יין. ועוד יש לאלוה מילין בענייני חנוכה ופורים ויבואר אם ירצה השם אם יזכנו האל בחלקים הבאים להדפיסם ושם יתבאר אם ירצה השם הרבה עניינים על מגילת אסתר ועל מימרות חכמינו ז"ל וההגדות דחנוכה ופורים:

כללות ימים טובים

ונבאר כמה מאמרים וזה יצא ראשונה משנה (ר"ה כד:) ראינוה שחרית במזרח ערבית במערב, אמר רבי יוחנן בן נורי עדי שקר הם וכשבאו ליבנה קבלן רבן גמליאל. ואמרינן בגמרא מאי טעמא דרבן גמליאל כך מקובלני מבית אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. אמר ר' יוחנן מאי טעמא דרבן גמליאל דכתיב (תהלים קד, יט) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. שמש הוא דידע מבואו, הא ירח לא ידע מבואו. והנה כל המפרשים ובראשם הוא מאור עינינו הרמב"ם ז"ל, תמהו על זה הלא אמרו חז"ל לעיל כ"ד שעות מיכסי סיהרא. ועיין בתוספות יו"ט, מה שמביא בשם הרמב"ם. ולענ"ד נראה, דצריכין להבין מה שאמרו בגמרא (ר"ה כ:) כך מקובלני מבית אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, ומביא ראיה מפסוק עשה ירח למועדים וכו', ולפי דעת הרמב"ם הנ"ל שהוא אחד מן החכמים של חכמי התוכנים, למה לי קרא הלא הדבר שהוא בחכמת התכונה אין צריך קרא לזה. ונראה מדוע שפעמים היה הבית דין הגדול צריכין לעבר לחודש או לחסרו כפי שהיו רוצין הבית דין כמו שאמרו חז"ל לעיל (ר"ה כ.) בית דין מאיימין על עדות החודש שיאמרו ראינוהו אף על פי שלא ראו אותו ובלבד שלא יהיה מחזי כשיקרא, שזה הדבר תלוי בבית דין כשהיה רצון לחסרו או לעברו. ולכן אמרו רבי חייא הוה קא חזי לסיהרא דקאי בצפרא בכ"ט אמר לאורתא בעינא לקדושי ואת קאי הכא זיל איכסייא אמר ר' לר' חייא זיל לעיין טב וקדשיה לירחא וכו', ויש נוסח ואזלא ואיכסייא, ועיין רש"י זיל לעיין טב וקדשיה, דואג היה שלא ירננו עליו בני עירו כשיקדשנו למחר לפי שראו הישנה כל יום כ"ט כו'. והנה עבור שר' חייא היה רוצה לקדש את החודש היה מצוה את הלבנה לכסות וכן עשתה הלבנה ואיכסייא שבני ישראל יש להם כח על מאור הלבנה ועל מאור החמה לעשות כרצונם, ולקמן נבאר באריכות. לכן אם צריכין בית דין לחסר החודש או לעברו אזי נראית הלבנה שלא בזמנה או נתכסה הלבנה שלא בזמנה. ועתה נראה שהמעשה של רבן גמליאל שהעידו לפניו עדות שראו אותה שחרית במזרח וערבית במערב, היינו שדבן גמליאל היה רוצה לחסר את החודש וצוה רבן גמליאל על הלבנה שתראה שלא בזמנה ועשתה הלבנה רצון בית דין ונראית שלא בזמנה. וכן אצל ר' חייא שצוה על הלבנה לכסות את עצמה וכסתה את עצמה ונראית בלילה ע"כ הלבנה עשתה רצון רבי ור' חייא והראה לבנה את עצמה שלא בזמנה. כמו שכסתה את עצמה שלא בזמנה לרבי ולר' חייא, כן הראה את עצמה שלא בזמנה לרבן גמליאל שהמאורות צריכין לציית את ישראל לכסות את עצמה או להראות כפי צורך הבית דין:

נמצא לפי זה מה דאיתא לעיל דף כ' כ"ד שעות מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדא, היינו אם הבית דין יודעים שאין צורך לעברו או לחסרו והם לא גזרו על הלבנה לכסות את עצמה או להראות את עצמה רק שהמאורות ינהגו כמנהגן כפי אשר הוטבע בהן בששת ימי בראשית אז כ"ד שעות מיכסייא סיהרא למאי נ"מ לאכחושי סהדא היינו אם הב"ד יודעים שאין צורך לעברו או לחסרו והם לא גזרו על הלבנה לכסות א"ע או להראות את עצמו רק שהמאורות ינהגו כמנהגן כפי אשר הוטבע בהן בששת ימי בראשית אז כ"ד שעות מיכסייא סיהרא והעדים מעידים בהיפך אז הם עדי מוכחשת כיון שאין צורך הבית דין לחסרו או לעברו אז עולם כמנהגו נוהג. וכן איתא לעיל אמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה, ועלה אמרו חז"ל כ"ד שעות מיכסי סיהרא, דכיון דאמר יכילנא לתקוני לכולה גולה, היינו על פי החשבון שיהיה עולם כמנהגו נוהג. ולכן אמרו שפיר לאכחושי סהדא, כיון שאין צורך בית דין בדבר בודאי כ"ד שעות מיכסי סיהרא. נמצא יתורץ קושית המפרשים, וגם הרמב"ם הקשה כן, וגם תוספת ד"ה ראינוהו במזרח וזה לשונו, ותימא מי פליג המסוד' מאבותיו דרבן גמליאל אהא דאמר לעיל כ"ד שעות מיכסי סיהדא כו'. ולפי מ"ש ניחא, דלפי מ"ש הא דאיתא לעיל כ"ד שעות מיכסי סיהרא, היינו מנהג העולם באם אין צורך לבית דין לחסרו או לעברו בודאי העדים מוכחשין כשמכחישין הכלל כ"ד שעות מיכסי סיהרא, אבל אם הבית דין שבירושלים צריכין לחסר או לעבד ומצוין על הלבנה לכסות או להראות אזי הלבנה עושה רצון בית דין הגדול ומכסית את עצמה שלא בזמנה כמו שעשתה רצון רבי וד' חייא. והנה קידוש החודש בראש בית דין תליא מילתא, ורבן גמליאל היה נשיא ועיקר קידוש החודש תלוי בו וידע שצריכין לחסר החודש וידע שצוה על הלבנה שתראה שלא בזמנה לכן קבלן רבן גמליאל. אבל ר' יוחנן בן נורי לא ידע שצוה רבן גמליאל על הלבנה שתראה שלא בזמנה ולכן אמר עדי שקר הם דכ"ד שעות מיכסי סיהרא. ועיין בר"ע מברטנורה שדחק את עצמו בפלוגתא דרבן גמליאל ורבי יוחנן בן נורי. ולפ"ד יתכן היטב, ולכן היה צריך ר"ג להביא ראיה מקרא דפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה דמביא ראיה דהלבנה עושה רצון הבית דין:

ועל פי זה נראה פירוש הפסוק (תהלים קד, יט) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, דלכאורה היה לומר עשה ירח למאורות ולמועדים, וגם החבור אין מבינים. ולפ"ד יתכן כך הוא הפירוש עשה ירח למועדים, לכן שמש ידע מבואו ולא הירח, דכיון דעשה למועדים הירח ולפעמים צריכין בית דין הגדול לצודך המועדים לחסרו או לעברו, גלל

כן הירח לא ידע מבואו. נמצא כך הוא פירוש הפסוק עשה ירח למועדים, וצריכין לחסר את החודש או לעברו לצורך המועדים לכן שמש הוא דידע מבואו ולא הירח:

ועל פי זה יתורץ גמרא בשבת (עה.) אמר רשב"י אמר ר' יונתן מנין שמצוה לחשוב תקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, הוי אומר זה המחשב תקופות ומזלות. ולכאורה אין לו פירוש, כי למה הוא תקופות ומזלות חכמה לעיני העמים. והנה כפי פשוטו בעבור שחשבון תקופות ומזלות הוא בחכמת התכונה ועבור שחכמת התכונה גם המה האומות העולם יכולים זה לכן לחכמה נחשב נגד האומות העולם. אבל לכאורה קשה על זה. והנה היודע המדות על בוריים עיקר מדת החכמה שאדם יחשב בה לחכם שמשיג בהשגה מה שחבירו אין יכול להשיג, אבל אם משיג מה שחבירו גם כן יכול להשיגו אינו נקרא נגד חבירו חכם. והנה אם תקופות ומזלות האומות העולם יכולין זה עבור שחכמת התכונה גלוי לאומות העולם גם כן אזל אין אנחנו חשובים לחכמים עבור זה שהרי גם המה משיגים אותו. ולפי דברינו יתכן שעל ידי חשבון תקופות ומזלות נודע חכמתינו ובינתינו לעיני העמים בזמן שבהמ"ק קיים שהרי על ידי חשבון תקופות ומזלות היה מולד הלבנה באיזה יום ראוי לראות על פי חשבון. והנה על ידי בית דין הגדול שמקדשין החודש נשתנה סדרה ונראית הלבנה ביום אחד אשר ראוי לראות על פי חשבון, אם כן בזה רואין כוחן של ישראל אשד משנין סדרי בראשית, ולכן מי שיודע לחשוב תקופות ומזלות יודע כחו של ישראל. ולכן מצוה לחשוב תקופות ומזלות לידע כוחן של ישראל. וכח הבית דין הגדול אשר בזכותן של ישראל משתנה סדרי בראשית ומשנין כח המאורות. ולכן שפיר חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, שהעמים רואין כוחן של ישראל שיש לישראל ממשלה על המאורות:

וזה פירוש הפסוק (דברים ד, ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כו', כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו. ולכאורה כפי הדדש הגמרא קאי על חשבון תקופות ומזלות, האיך רואין בזה שהשם יתברך ברוך הוא קרוב אלינו בכל עת קראינו אליו ומה נתינת טעם כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כו'. ולפ"ד יתכן, שעל ידי חישוב תקופות ומזלות רואין שהאל אשר לו הכח והממשלה הוא עושה רצון עמו בית ישראל ומצוה על הלבנה שתראה שלא בזמנה ותכסה את עצמה שלא בזמנה נמצא רואין שה' אלהינו קרוב אלינו בכל קראינו אליו, וישראל פועלים ברצונם כל מה שרוצין שהרי ברצונם השם יתברך משנה מאור המזלות ומאור הלבנה ומקום הניחו לי מן השמים להתגדר בזה:

ועתה נבאר הטעם למה אמדו חז"ל במסכת ראש השנה שרצו הבייתוסין לקלקל חודש העדות בפ"א משנה ט' ואם צודה להם. ובפ"ב משנה א' וב'. ועיין בתוספות יו"ט באלו מקומות. ולכאורה מה היה כונת הבייתוסין בזה שיקלקלו עדות החודש. ולפי דברינו יתכן, שהצדוקים מכחישין שיש לחכמים כח לעשות בפמליא של מעלה שהרי הם אומרים שישראל אין להם כח לעשות פירוש על התורה ומכחישין את הפסוק (דברים יז, יא) על פי התורה אשר יורוך והפסוק (ישעיה ב, ג) כי מציון תצא תורה כו', ומכחישין את זה, כל שכן שמכחישין שהבית דין אין להם כח על המאורות ולכן שנראת הלבנה או שנכסה הלבנה שלא על פי חשבון הם מתקנאים בזה ומכחישין את זה שבזה נראה קלונם שהרי יש כח לבית דין הגדול בפמליא של מעלה לעשות במאור הלבנה כרצונם הרי כח בית דין יפה ומציון תצא תורה, כל שכן שיש להם כח לעשות פירוש על התורה שהרי רואין בעבור החודש שתורתן של הבית דין אמת, וע"כ כיון שנתגלה קלונם בקידוש החודש, על כן רצו הבייתוסין לסתור דברי הבית דין וקלקלו הבייתוסין כמה פעמים כדאיתא בר"ה. והנה הרמב"ם בפירוש משניות כתב הטעם שרצונם לקלקל כדי לקיים סברתן עצרת אחר שבת. ולכאורה קשה למה על ששה חדשים השלוחין יוצאין היה לצאת רק על ניסן לבד ולפי דברינו יתכן:

ועתה נבאר המעשה שני של רבן גמליאל שוב באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עבורו לא ראינוהו וקבלן רבן גמליאל, אמר ר' דוסא בן הרכינס עידי שקר הם האיך מעידין על אשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה, ועיין שם כל המעשה שאמר ר"ע אתם אפילו שוגגים ואפילו מזידים, וקשה על ר"ג למה קבלן. והנה הרב ר"ע מברטנורא פירש, אולי נתכסה בעבים. והנה אם היה באפשרי שנתכסה בעבים מאי טעמייהו דרבי דוסא בן הרכינס ור' יהושע, אלא על כרחך שלא היה ספק אם נתכסה בעבים, והדרא קושיא לדוכתא, מאי טעמיה דרבן גמליאל. ולפמ"ש ניחא, דרבן גמליאל היה נשיא ובדידיה תליא מילתא וידע שצריכין החודש לחסרו וצוה על הלבנה שתראה לעדות בזמנו כמ"ש, ואפילו על פי חשבון לא היתה ראויה לראות ורבן גמליאל צוה עליה שתראה בזמנו ועשה הלבנה רצון רבן גמליאל ונדאת לעדים, ושוב כיון שראו העדות הלבנה וראויה לקדש את החודש עשתה הלבנה מנהגה אשר הוטבע בה, דהיינו שלא נראת עד זמן שראויה לראות על פי החשבון ולכן לא ראה בליל העבורה, כי המעשה היה שעל פי החשבון לא תראה בליל עבורה, רק מה שנראית בזמנה שעשתה רצון רבן גמליאל. ומה שאמר ר' יהושע רואה אני את דבריך, שר' יהושע לא ידע מזה שהבית דין יש להם כח על החודש שהרי היה מיצר, אם כן לא ידע אתם אפילו שוגגין אתם אפי' מזידים. וזה

בזה תליא, אם עדות החודש וקביעות מועדים מסורת לנו אפילו בשוגג אפילו במזיד יש לנו כח על הלבנה שהיא תעשה כרצון בית דין שקביעות מועדים בבית דין תליא מלתא ור' דוסא בן הורכינס שידע מזה אפשר דלא פליג רבי דוסא בן הורכינס ארבן גמליאל, רק שאמר דרך חידוש ונפלא האיך מעידין על אשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה, כלומר שדבן גמליאל עשה דבר נפלא שבכחו נראית הלבנה שלא בזמנה, רק ר' יהושע הוא דפליג שאמר רואה אני את דבריך, משמע דפליג, לכן שלח רבן גמליאל לר' יהושע ולא לר' דוסא בן הרכינס. ואפילו אם תאמר דפליג ר' דוסא בן הרכינס אף על פי שהוא ידע מדרש אתם אפילו שוגגין, אפשר שלא ידע שר"ג גזר על הלבנה שתראה את עצמה דלאו בדידיה תליא מילתא, רק ברבן גמליאל שהוא נשיא תליא מילתא. כל זה כתבנו מלמוד גפ"ת והוא נכון, והשם יתברך יעזור לי שיצא לאור החבור גפ"ת אשר בחידוד גפ"ת עושין נחת רוח ליוצרינו ומצפה אנכי לחסד הבורא ברוך הוא שיזכה אותי שיצא לאור חבורי גפ"ת:

דברי בני מוהר"ר ישראל נר"ו הרב מפיקוב

בפסוק (בראשית כז, כח) ויתן לך האלהים מטל השמים. הנה מדקדק המגיד משרים אמאי כתיב שם אלהים, ולא שם הויה ברוך הוא. והנה יש שני בחינות שאדם מבקש מהבורא ברוך הוא להשפיע טובות על עמו ישראל. א', מה שאדם מבקש בשביל מה שנוגע לעצמות העולם. והבחינה הב', מה שאדם מבקש מהבורא ברוך הוא על הנ"ל הוא מחמת שאנחנו מאמינים באמונה שלימה שהוא אבינו ואנו עמו ישראל הם בנים לו. וזה עיקר התענוג מה שמציל את בניו מכל עקא ומשפיע להם טובות. ונמצא עיקר מבוקשתו, רק בשביל הקדוש ברוך הוא כביכול. וההפרש שבין שני הבחינות אלו, כשמבקש מחמת הנוגע לעצמות העולם אז מדבק השפע בזה העולם וזה העולם הוא ההפסד ואזי יש ח"ו הפסק בהטובה. אבל כשמבקש מחמת בחינה הב' הנ"ל, ובאמת מדבק העיקר הטובה בהקב"ה ובאמת הקב"ה חי וקיים לעד אז הטובה והישועה הבא על ידי זה אין לה שום הפסק. ובאמת זה שעובד ה' במדת היראה זה עומד תמיד לפני ה' ביראה וכמעט שהוא בטל במציאות ואינו משגיח כלל על עסקי עולם הזה זה אינו יכול לבקש מחמת הנוגע אל עצמות העולם, רק מה שמבקש מאת ה' על טובות העולם הזה הוא רק מחמת מה שנוגע להשם יתברך כמאמר הפסוק (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו, אלו ישראל שהם מעשה ידיו של הקב"ה. אבל זה שעובד את השם יתברך במדת החסד זה יכול לבקש אפילו מחמת הנוגע לזה העולם:

ובזה יבואר הפסוק (משלי יח, י) מגדול עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב, הרמז מגדול עוז שם ה', שם ה' הוא מה שנוגע לשם ה'. וזהו שאין לו הפסק כנ"ל בו ירוץ צדיק ונשגב בו, כלומר מה שמגיע אליו לעצמו מהטובה ירוץ, לשון שבירה הצדיק משבר זה התענוג מה שמגיע לעצמו ונשגב, רק שמעלה להקדוש ברוך הוא על שם הפסוק (ישעיה ב, יא) ונשגב ה' לבדו. וזה הרמז בפסוק ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו (שם מה, יז) כלומר ישראל נושע כשהישועה בא לישראל בה', כלומר מחמת מה שנוגע לה' אזי התשועה הוא תשועת עולמים שאין לה הפסק כנ"ל. וזהו לא תבושו, כי כשאדם מבקש מחמת מה שנוגע לעצמו אז יש לו בושה לבקש, כי המקבל הוא תמיד בוש. אבל כשאדם מבקש מחמת ה' אז אין לו בושה כלל וזהו לא תבושו. וזהו הרמז מה שכתב ברמב"ן הקדוש, שיצחק רמז בהבארות אשר חפרם שלשה בתי מקדש. וזהו שאמר (בראשית כו, כב) ויקרא שמה רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, שזו נגד בנין העתיד להיות אם ירצה השם עיין שם. ובאמת למה רמז יצחק נגד השלשה בתי מקדש, וגם מה הלשון עתה כי עתה כו'. ובזה יבואר, כי באמת יצחק היה עובד ה' ביראה וזה היה מדתו ובאמת הטובה הבא על ידי מדת הידאה היא שאין לה הפסק. ובאמת בנין העתיד הוא נגד יצחק ועיין בזוהר הקדוש פרשת נח דף סמ"ך ע"ב על פסוק (משלי ה, טו) ונוזלים מתוך בארך, בארך דא יצחק. וזהו כי עתה, כי מלת עתה מורה על יראה על שם הפסוק כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, ולכן אם ידצה השם בנין העתיד יעמוד לעד:

וזהו הרמז בגמרא דשבת (פט:) כי אתה אבינו כו', אברהם יאמר כו', יעקב יאמר כו', יצחק ילמד סנגוריא ויהיה מליץ יושר בעדינו. אף על פי שלכאורה בדרך המדות מהאבות צריך להיות להיפך שאבדהם ויעקב ילמדו סנגוריא וימליצו טוב בעדינו. ולפי הנ"ל יבואר, כי באמת יצחק היה עובד תמיד במדת היראה ועיקר בקשתו על הטובה הוא מחמת ה' לבדו ואז אפילו כשחס וחלילה שישראל אינם ראוים לכך, אף על פי כן היה יכול לבקש על הטובה כיון שעיקר בקשתו אינו מחמת עצמו, רק מחמת ה' ואז יכול לבקש אף על פי שישראל אינם ראויים לכך. אבל אברהם ויעקב אינם יכולים לבקש כי אם כשישראל ראוים לכך. ועוד יש בין שני בחינות הנ"ל, כי כשאדם מבקש בשביל עצמו אז אינו יכול לבקש בכל עת, רק בעת רצון ועת רחמים. אבל כשאדם יבקש מחמת השם יתברך ברוך הוא כביכול אז תמיד הוא עת רצון:

ובזה יבואר הדקדוק בפסוק (תהלים סט, יד) ואני תפלתי לך ה' עת רצון, בעת רצון הוה ליה לכתוב, מאי עת רצון. ובזה יבואר ואני כו' לך ה' כו', כלומר כשעיקר בקשתי ותפלתי לך ה' בשבילך כו' כנ"ל, אז הוא תמיד עת רצון. זהו שבירך יצחק את יעקב בשם אלהים, כי

באמת ברכתו שבירך יצחק את יעקב בירך גם כן את כל הדורות הבאים מיעקב עד סוף כל הדורות כל אחד ואחד מישראל יש לו קיום מחמת ברכתו של יצחק ובאמת שהברכה והטובה לא יפסוק מישראל עד סוף כל הדורות ולכך בירך בשם אלהים שמורה על מדת היראה ובאמת הברכה וטובה הנשפע ממדת היראה אין לה הפסק כנ"ל:

ונראה שזו הרמז בפסוק בפרשת ויצא (בראשית כח, כ-כב) וידד יעקב נדר אם יהיה אלהים עמדי כו' והיה ה' לי לאלהים כו' יהיה בית אלהים. ויש להבין למה נדר יעקב בשם אלהים, ולא בשם הויה שמורה על רחמים. ועוד יש להבין שאמר והיה ה' לי לאלהים, כי והיה לשון שמחה, ושם הויה מורה על רחמים, ושם אלהים מורה על יראה, ומה זה שהרחמים יהיה לכל. והנראה, כי יעקב רצה להשפיע השפע עליו ממדת היראה כדי שלא יהא הפסק להטובה כנ"ל לכך נדר בשם אלהים שמורה על יראה. וזהו שאמר והיה לשון שמחה כו', דהיינו כשהשפע והטובה והרחמים יהיו כלולים ממדת הידאה אז לא יהיה הפסק להטובה כנ"ל. וזהו והיה ה' לי לאלהים:

עיין בארוך שחיבר הרב הש"ך על הטי"ד ובהג"ה אשר חיבר נכד המחבר הנ"ל סימן צ"ט בהג"ה ז"ל, ועוד מקשים העולם על הא דאיתא בתוספות במסכת עבודה זרה דף ס"ו י"א דהיכא דאסור במשהו נותן טעם לפגם נמי אסור, אם כן מאי מספקא ליה לרבא אי רב סבר נותן טעם לפגם אסור או דקסבר מותר ועכברא בשכרא אשבוחי משבח, דהא מוכח ע"כ דרב סבר נותן טעם לפגם מותר, דאין לומר נותן טעם לפגם אסור קשה מנ"ל הא דנט"ל אסור, ואי מגעולי מדין שציותה התורה להגעיל דלמא משום כך צוה התורה להגעיל דדילמא יבשל בו הישראל מין במינו עם מה שבישל בו הנכרי ורב סבר מין במינו במשהו והיכא דמשהו אסור נט"ל נמי אסור עכ"ל:

והנראה לתרץ, דהנה כתיב בתורה אצל געולי מדין (במדבר לא, כב) אך את הזהב ואת הכסף כו', כלומר דהתורה ציותה להגעיל כלי כסף וכלי זהב ובודאי לא צוותה להגעיל הכלי זהב וכסף, כי אם מחמת שמא ישתה בו נזיר שאר משקים והם בלועים מיין, כי בודאי בכלי כסף וזהב לא בשלו בהם שאר אסורים. ועיין בתוספות פסחים דף מ"ד ע"ב ד"ה אלא יליף מגעולי עכו"ם הקשה הר' יוסף, היכי יליף ר"ע טעם כעיקר בנזיר מג"ע, הא נזיר קל מכל איסורים שאין איסורו איסור עולם כו'. ותירץ דבמדין נמי היו כליהם בלועות מיין ואסורות לנזיר עכ"ל. ועיין בפני יהושע דר"ל כלי כסף וכלי זהב דודאי שם לא שימשו רק יין. נמצא מוכח דהגעלה דצוותה התורה להגעיל כלי זהב וכסף אפילו במקום דידעינן בודאי דודאי לא ישתמש בו הישראל ממין ששימש בו הגוי דהא דצוה התורה להגעיל הכלי של יין של הגוי בודאי הישראל הנזיר רוצה להשתמש בו מין אחר

לא יין ונמצא אינו רוצה לשמש בו המין ששימש בו הגוי ואפילו הכי צוותה להגעיל, ואם כן מוכח אף על גב דידעינן דבודאי לא ישתמש בו הישראל ממין ששימש בו הגוי אפילו הכי צוותה התורה להגעיל. ואין לומר שמא הא דצוה התורה להגעיל כלי זהב וכסף משום יין נסך הא לא אסר אלא משום סתם יינם ואין אסור מן התורה:

עוד יש לתרץ קושית התוספות הנ"ל וז"ל, הקשה הר' יוסף היכי יליף ר"ע, הא נזיר קל מכל האסורין ע"ש. ונראה לתרץ וקודם יבואר מה שקשה על הגמרא ויתורץ חדא באידך. דהא קשה על מאי דמקשה בגמרא ור"ע טעם כעיקר מנ"ל, הא ר"ע דרש פרק כל התערובו' ועיין בתוספות ד"ה מאן שמעה דף מ"ד ע"ב, ותרוצם לא שייך כאן דהא אליבא דאמת סבר ר' עקיבא טעם כעיקר דאורייתא. ודש"י כתב לעיל בדף הקודם ד"ה אין היתר מצטרף לאיסור כו', וכל לא גרסינן ואית דגרסי ליה ומפרשים דאפילו רבנן דלא דדשי כל וכל דרשי ולא היא כו', כלומר דמאן דלא דריש כל וכל גם כן לא דריש, ואם כן ליכא למשמע מוכל. וכן כתב רש"י לסוף אלא ממשמעותו דמשרת, אבל מאן דדדיש כל כ"ש דדריש וכל ואם כן שפיר מצינו למילף מוכל ולא הכרח למילף ממשרת, ואם כן ר"ע דדריש כל כנ"ל מאי מקשי הגמרא ור' עקיבא טכ"ע מנ"ל, הא שפיר יכול ללמוד תרווייהו מוכל ומשרת מוכל יכול ללמוד המ"ל, וממשרת יכול למילף טכ"ע ולמה באמת להתרצן לתרץ יליף מגעכו"ם. אלא דלפי זה דמוכל מוכל דהמ"ל, אם כן אפילו אם אנו נאמר דממשרת מוכח טכ"ע, מכל מקום שאר איסורים אין אנו יכולים ללמוד ממנו טכ"ע, דאפשר לומר דמה לנזיד דבו היתר מצטרף לאיסור וכיון שיש לו האי חומרא יש לו האי חומרא, מה שאין כן בשאר איסורים ובאמת אנו רוצים להוכיח דאפילו בשאר איסורים יהיה טכ"ע. ואין לומר דנילוף הא גופא המ"ל לכל איסורים מנזיר, זה אינו דהא לר"ע הוי שני כתובין הבאין כאחד כדאמר לקמן ואין מלמדין, וע"כ דאם המ"ל אינו בכל איסורים גם כן לענין טעם כעיקר אין אנו יכולין ללמוד דמה לנזיר דבו המ"ל. ע"כ הוכרח הגמרא להביא מגעולי עכו"ם דאפילו בשאר איסורים טעם כעיקר, דמנזיר אין אנו יכולין ללמוד שאר איסורים ומגעולי עכו"ם יליף שפיר לשאר איסורים:

ועל פי זה מתורץ קושית התוספות במאי דמקשו הא נזיר קל כו', ולפי זה אליבא דר' עקיבא אין אנו למדין כלל נזיר מגעולי עכו"ם, אלא בעצמו מפורש טכ"ע, אלא שאין אנו יכולין ללמוד שאר איסורים הימנו. אלא דלכאורה היה קשה למה לי משרת בנזיר לטכ"ע, ילמוד מגיעולי עכו"ם. אלא דמגעולי עכו"ם אין אנו יכולין ללמוד כקושית התוספת, על זה בא משרת, דאפילו בנזיר טכ"ע. ובזה מתורץ נמי הרש"י בחולין דף צ"ח ע"ב דהוי להו נזיר וגעולי עכו"ם שני כתובין הבאין כאחד. ועיין בדשב"א דחולין ובפר"ח

על א"ח סימן תמ"ב, דמקשי' על רש"י דהוא לא כמאן. ולפמ"ש שפיר הוא שני כתובין הבאין כאחד, ובפרט לתירוץ התוספת דכליהם היו בלועים מיין ולא מצריך צריכי. ואין להקשות דאם ר' עקיבא יליף מוכל, המ"ל בנזיר וממשרת ליתן טכ"ע בנזיר, היכי מצי יליף טכ"ע מג"ע לכל האיסורים, הא הוו לענין שאר איסורים שני כתובין כו' נזיר וג"ע ואין מלמדין. יש לומר, דזה לא הוי שני כתובין כו', דכל חד מצריך צריכי, דאי כתיב געולי עכו"ם לבד אין אנו יכולין למדין נזיר הימנו דהא נזיר קל כקושית התוספות, ואי כתב בנזיר לבד אין אנו יכולין ללמוד שאר איסורין ממנו דהא יש לו חומרא המ"ל, מה שאין כן בכל איסורים. והא דקאמר הגמרא לעיל ומכאן את דן לכל התורה לענין טכ"ע זהו אמרינן אליבא דרבנן דלא דרשי כל וכל נמי לא דרשי ולא משמע להו משרת לענין המ"ל רק לענין טעם כעיקר ומגעולי עכו"ם נמי אין למדין משום דחידוש הוא וק"ל:

ועיין ברמב"ם הלכות קרבן פסח הלכה ו' מי שאבד פסחו כו' והרי שניהן עומדין יקריב איזה מהן שירצה. ועיין בכסף משנה ובלחם משנה וז"ל, והר"י קורקס הקשה בכאן קושיא חזקה דבשעיר המשתלח פסק רבינו ז"ל כרב דמצוה בראשון. והנראה להרמב"ם ז"ל, דהא הפשט פשוט בדברי הרב דסבר מצוה בראשון משום דראשון המצוה גמורה מרצון הבעלים והשני לא נפרש, רק מחמת שנאבד הראשון. ונמצא היכי דנמצא הראשון ושניהן עומדין להקריב הסברא הוא דראשון הנפרש מרצון הבעלים גמור לא ידחה מקדושתו, רק דהשני הנפרש מחמת דנאבד הראשון ידחה מקדושתו. ולפי זה מתורץ, דבשלמא בפסח אם יקריב אחד מהן השני לא ידחה מקדושה דהא קרב שלמים. ובזה הרמב"ם ז"ל לשיטתו אזיל, דפוסק בפסח בין שנמצא קודם שחיטה ובין שנמצא אחר שחיטה לעולם קרב שלמים ואינו סובר כלל בפסח שירעה. נמצא לפי זה פסק הרמב"ם ז"ל דפסח איזה מהן שירצה יקריב, דאפילו אם יקריב השני הראשון שנפרש מרצון הבעלים לא יודחה מקדושתו דהא קרב שלמים. אבל בשעירים לעולם אם יקריב אחד השני נדחה מהקדושה לכך פסק הרמב"ם דיקריב הראשון דהוא הנפרש מרצון, והשני דנפרש מחמת שנאבד הראשון יודחה מקדושתו, כי אם יקריב השני הראשון שנפרש מרצון הבעלים יודחה מקדושה זה אינו שייך לכך פסק הרמב"ם ז"ל בפסח איזה מהן שירצה יקריב ובשעירים מצוה בראשון וק"ל. ע"כ דברי בני מה' ישראל נרו הרב מפיקוב:

בעזרת אדון כל דברי בנו הרב מהו' מאיר זלה"ה:

אמר הצעיר זעירא דמן חבריא היות שדברי פי קדשו של כבוד אדוני אבי מורי הגאון החסיד מ"ו לוי יצחק שי' יצאו לאור שנקבעו בדפוס שנקרא שמו קדושת לוי וגלוי

וידוע לכל ישראל אחינו אשר דברי אאמ"ו שי' הם ברום המעלות אשר רוח ה' דיבר בו ואלפים מישראל אשר שמעו דבדי דוח קדשו נתלהבו לבם ונפשם לעבדות ה' ומעודו עד היום הזה אהלו אוהל של תורה ללמוד עם תלמידים חדושי הלכות ולחדש חידושי אורייתא. גלל כן אמרתי אהיה סניף לדברי קדשו. וזכרוני יעלה בזכרון קדוש להעלות שנים ושלשה גרגרים בחידושי אגדות ושנים ושלשה גרגרים בחידושי הלכות ויהיה נא אמרי לרצון לפני אדון כל:

חידושי אגדות

בגמרא סנהדרין דף ו' ע"א ר' מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה כל המברך את יהודה אינו אלא מנאץ כו'. עיין במהרש"א בחידושי אגדות שעמד בזה האיך שייך שחז"ל יאמרו דבר גנאי בזה על יהודה. וע"ש מה שתירץ דרז"ל לשבח יהודה כיוונו. ונראה בס"ד לפרש גם כן דלשבח יהודה ארז"ל, והוא דדבר הנראה בעין השכל דלא שייך לשבח איש צדיק שאינו עובר על עבירה חמורה כגזל ועבודה זרה ושפיכות דמים וגילוי עריות דאין זה שבח כל כך לצדיק שאינו עובר על עבירה חמורה, אפס שבחו הוא שמשבחין אותו שעוסק לקיים מצות ובעבודת ה' ובתורתו יהגה יומם ולילה כל זה בצדיק גמור. אמנם באדם קל שבחו הוא שאינו עובר על עבירה חמורה כגזל ורציחה. זהו כוונת רז"ל כל המברך את יהודה מנאץ לה', כיון שמברך אותו כפירוש רש"י ז"ל שמשבחו שלא הרג את יוסף מחזיק יהודה לאדם קל שאף על פי כן לא עבר עבירה זו של רציחה שאלו היה מחזיקו לצדיק לא שייך לשבחו כלל בזה שלא עבר על רציחה עבירה חמורה, לזה אמר מנאץ לה'. ומה שאמרו מנאץ לה', עיין במהרש"א ז"ל שכתב מפני ששמו של הש"י בשם יהודה ומי שאינו מחזיק יהודה לצדיק כאלו מנאץ לה' מפני ששמו בקרבו ודו"ק:

מסכת ברכות דף ד' ע"א בגמרא ודוד מי קרא לנפשו חסיד כו', ולא עוד אלא שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ד' שעות היום ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר כו'. וכתב הפני יהושע טעם לשבח בדברי חז"ל, דמשום הכי קרא לנפשו חסיד, על פי דאמרו חז"ל בסנהדרין דף פ"ב זקנים שבאותו הדור שאלו כהוגן, וזקנים ע"ה שאלו שלא כהוגן. דזקנים שבאותו הדור דשאלו כהוגן, אמרו ושפטנו מלכינו להיות להם מורה הוראה להורות לעם ה' דרכי ה' דזהו כהוגן שישראל יהיה להם מורה הוראה וזקנים ע"ה דשאלו שלא כהוגן, שבקשו ללחום מלחמתם זה אינו כהוגן, דהשם יתברך נלחם לישראל. ולזה דוד המלך משום הכי הורה הוראות לישראל להצדיק לישראל שבזה הראה שכונת

ישראל היה למנות מלך להורות להם דרכי ה' איסור והיתר טומאה וטהרה ע"כ דבריו. ונ"ל בס"ד על פי דבריו ליתן יותר טעם לשבח, דבזה שהיה מורה הוראה לישראל הראה חסידות גדול דמהאי טעמא קרא לנפשו חסיד, דרש"י ז"ל כתב בראש השנה דף ב' ע"ב, שמלכות הוא בירושה שבנו קודם, והמ"א פוסק בא"ח סימן נ"ג, דברב מורה הוראה אינו בירושה כיון שצריכין שיורה להם הוראה, אם כן מי שמופלג בחכמה יותר קודם לבנו ע"ש. ולפי זה אין לך חסידות יותר מזה, כיון דדוד המלך עשה דברי זקנים דמלך העיקר שיורה הוראות, אם כן בנו אינו קודם למלוכה דהעיקר היא הוראה, אם כן מי שמופלג בחכמה הוא הקודם, מה שאין כן לדברי זקנים ע"ה דמלך הוא עיקר ללחום מלחמות בנו קודם למלוכה. ואפשר שהכי דייק לישנא דקרא בפרשת שופטים (דברים יז, יד) ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים, פירוש כמו האומות ללחום מסיים הכתוב אז למען יאריך ימים כו' הוא ובניו, שבנו קודם כדכתיב ובניו. אמנם דוד המלך שהראה שהעיקר להורות להם הוראות, אם כן אין בנו קודם כנ"ל. והשם יתברך ברוך הוא שילם לו גמולו הטוב שמעשיו הטובים שהורה הוראות לישראל היו מוכיחין שאין בנו קודם הבטיח לו השם יתברך (תהלים פט, ה) עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודוד כסאך סלה: ועפ וכו'.ז בס"ד נראה לפרש הפסוק בשמואל ב' קפיטל ז' פסוק י"ט ותקטן עוד זאת בעיניך ה' אלהי ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק וזאת תורת האדם ה' אלהים, ע"ש ברש"י בפירוש זאת תורת האדם. ועל פי הנ"ל ניחא. דאמר דוד המלך ותקטן עוד זאת בעיניך ה' אלהים ותדבר אל בית עבדך למרחוק כפירוש דש"י ז"ל, לא בלבד שנתת לי המלוכה, אלא ותדבר למרחוק שגם בני יהיה מלך ע"ש. ושלא יקשה מאי שבח נתן על זה הלא מדין הגיע לבניו המלוכה דהמלוכה הוא ירושה כנ"ל, לזה אמר וזאת תורת האדם, פירוש וזאת זהו שלפני, דהיינו שאני מלך היא תורת האדם. שאני מורה לאדם התורה כמאמר חז"ל ואני ידי מלוכלכים בדם כו', שאני מחזיק לעצמי למורה הוראה כפי דעת הזקנים ששאלו כהוגן ומורה הוראה אינו בירושה לבנים דאם יש מופלג בחכמה יותר האחר קודם, ואם כן אתה אף על פי כן הבטחתני שבני יהיה מלך אני משבח אותך על זה ודו"ק:

בפרשת בא בפסוק (שמות יא, ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. עיין במפרשים שנתנו טעם למה הבטיח להם דוקא שלא יחרץ כלב. ונראה בס"ד טעם, דכתיב בפרשת בראשית (בראשית ט, ב) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ, וכתבו כל הספרי מוסר בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כל הברואים מקבלין מזונותיהם מישראל כמאחז"ל (ויק"ר לו) בראשית בשביל ישראל כו', שבשביל ישראל נבראו הכל והם

המשפיעים לכל העולמות אם כן הכל מתיראים (מהם) כמ"ש התוספות יום טוב בשם הירושלמי דמקבל בוש ממשפיע ע"ש. ולפי זה כל מי שצריך לקבל יותר הוא מתירא יותר מישראל. ורז"ל אמרו במסכת שבת (קנה:) בפסוק יודע צדיק נפש בהמתו, יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שהה אכילתו בתוך מעיו ג' ימים ע"ש. אם כן הכלב הוא הפחות שבמקבלין מכל הנבראים שמזונותיו מועטין מהכל. וזהו שהבטיח השם יתברך לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אין לך הבטחה גדולה מזו שאפילו הכלב שהוא פחות שבמקבלין לא יחרץ לשונו, מכל שכן שאר הנבראים שהם המקבלים יותר והכל על ידי ישראל כנ"ל מכל שכן שיתיראו מישראל ומעתה אין לישראל לירא משום דבר ודו"ק:

חידושי הלכות

באורח חיים בט"ז סימן תר"ח סק"א הטור כתב דתוספת יום הכפורים מקרא נפקא שצריך להוסיף ולא כתב מאיזה קרא. וכתב הלבוש שכונתו הוא מקרא דבחריש ובקציר תשבות ומקשה הט"ז על הלבוש דמאן דיליף מקרא זה סבירא ליה בכל שבת ויום טוב בעי תוספות כדאיתא בגמרא פרק יום הכפורים ואם כן מאי טעמא לא כתב הטור גבי שבת ויום טוב דבעי תוספות רק ביום כיפור מביא הטור דין זה של תוספות ע"כ ע"ש. ונראה בס"ד לתרץ קושית הט"ז על הלבוש. דהאמת כדעת הלבוש דכונת הטור מקרא דבחריש ובקציר תשבות ובכל שבת ויום טוב בעי תוספות ומה שלא הזכיר בשבת וי"ט תוספות דכיון שכתב ביום הכפורים דבעי תוספות לא הוצרך להזכיר בשבת ויום טוב דאתיא במכל שכן דבכל שבת ויום טוב בהתוספות שמוסיף מחול אל הקודש ליכא ביטול מצוה בתוספות זה מה שאין כן ביום כיפור דאיכא ביטול מצוה בתוספות זה דהא רז"ל אמרו בראש השנה וכן פסקינן בש"ע סימן תר"ד ס"א דמצוה לאכול ולהרבות בסעודה בערב יום כיפור ע"ש ורש"י ז"ל בר"ה דף ט' ע"ב כתב גם כן וז"ל דכל דמפיש באכילה ושתיה בערב יום כיפור טפי עדיף דאיכא מצוה בכל מה שמרבה באכילה ע"ש אם כן במה שמוסיף דאסור באכילה ושתיה כמ"ש הטור איכא ביטול מצוה של אכילת ערב יום כיפור דמצוה בו לאכול ועתה מוסיף בעי"כ קודם חשיכה לאסור עצמו באכילה ושתי' והוה אמינא בעי"כ דלא לוסיף מחול אל הקודש הוצרך הטור לכתוב דאף על פי כן מוסיף אע"ג דאיכא ביטול מצוה לפי זה ממילא מתורץ קושיות הט"ז דגבי שבת ויו"ט לא הוצרך הטור לכתוב דיוסיף מחול אל הקודש דאתיא בקל וחומר מעי"כ דשם איכא ביטול מצוה בהוספה דצריך להוסיף. ובאמת הטור למד מקרא דבחריש וקציר תשבות

כדעת הלבוש ובכל שבת ויום טוב בעי הוספה (ועיין מ"ש המ"א בסי' תר"ד סק"א בשם של"ה דאפילו ת"ח אין להתענות בערב יו"כ כלל משום כל היום מצוה לאכול ע"ש) ודו"ק:

ומידי דברי בזה אמרתי להעלות מה שחנני הש"י תירוץ לקושיות התוספות בשבועות דף כ"ה ע"א תוספות ד"ה אינו והאמר ר' יוחנן. וז"ל למאי דס"ד השתא דלעולם קאמד תימא דתקשה ליה בריש פירקא גבי שבועה שלא אוכל עכ"ל ומתרצין תוספות דגבי אכילה ליכא למיטעי דלעולם קאמר ולא הוצדך לפרש דלאלתר קאמד ע"כ וכונת תוספות אינו מובן למה גבי אכילה משמע לאלתר ונראה בס"ד לתרץ קושיות התו' דהטז"ז פוסק בא"ח סימן תרע"ח סק"ב ומובא גם כן בעטרת זקנים סק"א דבשבת חייב לאכול פת דאורייתא וכן באכילות יו"ט ועי"כ אמרו רז"ל דחייב לאכול אם כן אמרינן דעת הנשבע שנשבע שלא לאכול דודאי כוון רק לאלתר כמ"ש התוספות דאחזוקי אינש ברשיע' אמרו רז"ל דלא מחזקינן ואם כונתו הי' לעולם אם כן אין לך עבירה מזו דנשבע לבטל מצוה דהא שבת ויו"ט ועי"כ מצוה לאכול והאיך נשבע שלא לאכול לעולם לבטל מצות אכילת שבת וי"ט ועיה"כ גלל זה באכילה לא הוצרך התנא לפרש דלאו לעולם כמ"ש תוספות דיש ימים שמצוה באכילה כנ"ל מה שאין כן בשינה דאין בשינה מצוה בשום זמן שיהיה מצוה לישן כמ"ש הפוסקים דמהאי טעמא לא מברכין אשינה בסוכה דאין חיוב לישן דוקא רק אם רוצה לישן ישן בסוכה ע"ש שפיר ס"ד שלא אישן כונתו לעולם להכי מקשה והאמר ר' יוחנן שבועה שלא אישן כו' (ועיין בהר"ן דף רצ"ו ע"א דדעתו דנשבע שלא יאכל ז' ימים רצופים אינו אוכל מיד ואין מלקין אותו מיד ולפי טעמו בדעת הרמב"ם דגבי אכילה גם כן מלקין אותו מיד ואוכל מיד דנשבע לבטל את המצוה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם ולפי סברתו זהו קושית המקשן איני והאמר ר' יוחנן כו' דהאיך משמע ממתניתין שלא אישן הוה לעולם הא אמר ר' יוחנן מלקין אותו דגבי שינה גם כן אי לעולם הוה נשבע לבטל מצוה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם כיון דאי אפשר לחיות בלא שינה לכן מלקינן אותו משום שבועת שוא כפירוש רש"י וישן מיד דהוה נשבע לבטל מצוה דלא חל השבועה) ומתורץ בס"ד קושית התוספות ואפשר דלזה כיוונו התוספות במה שתירצו דגבי אכילה לא הוצרך התנא לפרושי דלאו לעולם ודו"ק:

מסכת שבועות דף כ' ע"ב תוספות ד"ה דכי לא נדר כתבו בשם ר"י לקיים הגירסא כיון דמדרבנן הוא אסור כי נדר חייל עליו איסור בל יחל ותירצו קושית רש"י ז"ל דהא א"נ מדאורייתא הוא חייל נדרא דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות ע"ש והר"ן דף רצ"ה ע"א מסכים גם כן דעתו עם דעת הרז"ה כדעת תוספות לקיים הגירסא כיון דמדרבנן הוא וסברת הר"ן לתרץ קושית רש"י ז"ל דהקשה דע"כ לא גרסינן כיון דמדרבנן הוא דא"נ יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם דאורייתא אסור באכילה חייל נדרא דנדר חל על

דבר מצוה כדבר הרשות תירץ הר"ן ז"ל דכי אמרינן נדר חל על דבד מצוה בנדר לבטל מצות עשה אבל בנדר לקיים מצות לא תעשה כגון הכא שנדר שלא לאכול בצום גדליה בן אחיקם אי היה מדאורייתא לא הוה חייל נדרא וטעמא דמלתא כתב דכי נדר לבטל מצוה מחמת הנדר בא איסור חדש שמתחלה היתה אותה מצוה מוטלת עליו ועכשיו אסודה עליו גלל כן חל דנדרים יש להם כח לחול על דבר מצוה אבל בנדר לקיים מצות לא תעשה אין איסור חדש בא מחמת נדרו שיחול על דבר תורה דהרי גם מתחלה היה מחויב לקיים מצות לא תעשה זה סברת הר"ן ז"ל:

והנה לכאורה יש להבין לגירסת תוספות ובעל המאור והר"ן ז"ל דגרסינן כיון דמדרבנן הוא כנ"ל אם כן מוכח מברייתא זו אף על פי דבדאורייתא לא מהני נדר לקיים מצות לא תעשה כמ"ש הר"ן כנ"ל אפילו הכי כיון דמדרבנן הוא האיסור מהני לפי זה מאי מקשה הגמרא ביומא דף ע"ג ע"ב לריש לקיש האיך מועיל לריש לקיש שבועה בחצי שיעור כיון דריש לקיש מודה דאסיר מדרבנן אין שבועה חל עליו דהוי כמו דאורייתא ע"ש ה"ל לגמרא לתרץ דריש לקיש אשכח ברייתא דכאן דמדרבנן מועיל וכמו דכאן מועיל בנדר בדרבנן אף על פי דאינו מועיל בדאורייתא כמו כן בשבועה דהא ברייתא כאן מתרצינן דקמ"ל ברייתא יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם דמועיל הנדר כיון דאסור רק מדדבנן דכן בכמה מקומות בש"ס דמקשה הגמרא לאמוראי ומתרצינן ברייתא אשכח דמסייע ליה וכמו כן ביומא הוה מצי לתרוצי ר"ל ברייתא דכאן אשכח דמסייע ליה דבדרבנן חל. ונ"ל בס"ד לתרץ דמכאן אין ראיה כלל דכונת הגמרא בכאן דאמרו כיון דמדרבנן הוא זה דהא לכאורה יקשה לדעת הר"ן למה לגמרא לומר כיון דמדדבנן הוא הא גם אי היה יום שנהרג גדליה מדאורייתא חייל נדרא כקושית רש"י דהא עיקר סברת הר"ן דמשום הכי לא חייל בדאוייתא לקיים מצות לא תעשה דאין דבר חדש בא ע"י הנדר וכאן בא דבר חדש על ידי הנדד דהב"י פוסק בא"ח סימן תקס"ה ס"א דבכל תענית אינו אסור רק באכילה אבל בטעימה מותר והוא מגמרא דברכות פרק ב' דף י"ד עיין שם ופסק שם הט"ז סק"א אבל הנודר ממאכל אסוד אפילו בטעימה ע"ש לפ"ז בא דבר חדש על ידי הנדר דקודם נדר מחמת איסור תענית לבד טעימה מותר כנ"ל והשתא על ידי הנדר אסור גם כן בטעימה כדפסק הט"ז כנ"ל אמנם אחר העיון ניחא בס"ד דפסק שם הב"י דביום כפור אסוד אפילו בטעימה והוא מהרא"ש בפ"ק דתענית דף ל"ג ע"א משם רבינו יהודה הברצלוני ע"ש והטעם מבואר בפוסקים משום דיום כיפור דאורייתא אסור אפילו טעימה (ובתשעה באב הטעם דכדאי בית ה' אלהינו לאבד יום א' בשנה) ע"ש אם כן לפי זה זהו כונת חז"ל כיון דמדרבנן הוא דאי היה דאורייתא לא חל הנדר דאין כאן דבר חדש

דבלא נדר גם כן בתענית דאורייתא אסוד בטעימה כנ"ל והשתא בס"ד מתורץ דמשום הכי לא מביא ביומא הגמרא ראיה מכאן דבדרבנן חל דבאמת מצינו לומר דגם בדרבנן אינו חל כדעת המקשן דשם וכאן כונת חז"ל מטעמא אחרינא כיון דמדדבנן הוא חל הנדר דיש כאן דבר חדש דקודם היה מותר בטעימה דתענית דרבנן פוסק הב"י דמותר בטעימה ועל ידי הנדר אסור בטעימה כנ"ל והיכא דעל ידי הנדר בא דבד חדש כתב הר"ן ז"ל גופא דחל הנדר ומשום הכי הוצרכו לומר בכאן כיון דמדרבנן הוא דאי הוה התענית דאורייתא היה אסור בטעימה קודם הנדר גם כן כנ"ל אם כן לא בא מחמת הנדר דבר חדש דאז אינו חל כל זה בכאן אבל בגמרא יומא שפיר מקשה לריש לקיש האיך מוקי למתני' דשלא אוכל נבילות בחצי שיעור הא אסור מדרבנן ולא חל דא"ל דעל ידי השבועה בא דבר חדש דאסוד אפילו בטעימה דבלאו הכי בנבילות וטריפות לריש לקיש אסור בטעימה גם קודם השבועה כיון דס"ל דרבנן אסרו חצי שיעור נבילות השוו חכמים שיהא מדבריהם חצי שיעור כמו שיעור שלם מדאורייתא וכמו דשיעור שלם והוא מדאורייתא אסור בטעימה כנ"ל כן חצי שיעור אסור בטעימה דהא שוינהו רבנן לחצי שיעור מדבריהם לשיעור שלם מדאורייתא (ושיעור שלם דאורייתא אסור בטעימה כנ"ל דכל דאסור באכילה מדאורייתא אסור בטעימה ומתורץ בס"ד ודו"ק):

מסכת ב"ק פ"ט הרי"ף כ' דל"ו ע"ב התוק וכו'. בעבדו של חבירו ועשה בו מלאכה דוקא כשלא ביטלו ממלאכתו ע"ש ומקשי עליה השלטי גבורים למאי דפסק הרי"ף ד' הנ"ל דעבדי כמטלטלי דמי אם כן העבד הוא גזול וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה א"כ אפילו ביטלו ממלאכתו נמי פטוד דהא הרי"ף גופא פוסק כן בדף זה ע"א וז"ל ההוא גברא דגזל תורא מחבריה אזל כרב בהו כרבא כו' בסוף אהדרינהו למרייהו כו' גזילה הוא והדרה בעינא ע"כ ופשטא דבכל ענין מיירי אפילו שביטלן להשוורים ממלאכתן ואעפ"כ פסק דהשוורים הדרא בעינא ואינו משלם השבח ואם כן דברי הרי"ף סותרים זה את זה ומובא קושיא זו ג"כ בח"מ סימן שס"ג בסמ"ע סעיף ד' ס"ק י"א ובש"ך ס"ק י"ט ומחמת זה רוצה הש"ך ז"ל לומר דלמאי דפסק הרי"ף עבדא וכו'.כמטלטלי הדר מההיא דכתב והוא שלא ביטלו ממלאכתו ע"ש:

ונראה בס"ד לתרץ דעת הרי"ף דאינו סותר דבריו הנה הסמ"ע כתב שם ס"ק י"ג דמשום הכי בגזל תורא דחבריה וכרב בהו כרב' וכן בתוקף ספינתו של חבירו דאינו משלם רק השוורים גם דעשה בהם מלאכה וביטלן ממלאכת' הוא משום תקנת השבים ע"ש דסבירא ליה לסמ"ע כדעת הפוסקים ומובא בש"ג ר"פ הגוזל קמא דף ל"ה ע"ב דטעם דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה ולא שבח שנשבח אצלו הוא משום תקנת השבים ע"ש

והנימוקי יוסף כתב דף הנ"ל דתקנת השבים לא שייך רק היכא שמחזיר הגזילה מעצמו אבל באינו מחזיר מעצמו ליכא משום תקנת השבים ע"ש וכן הדעת נותנת כיון שאינו מעצמו מאי תקנת השבים שייך בו לפ"ז בס"ד מתירוצים דברי הרי"ף דכאן כתב הרי"ף וז"ל התוקף בעבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור דלא הזכיר הרי"ף שהחזיר העבד מעצמו הפשט הפשוט דעבד הוא דבר דנייד אחר שגמר העבד המלאכה אצל הגזלן הלך מעצמו אל בית רבו אבל מעצמו לא החזיר להכי שפיר פסק דוקא שלא ביטלו ממלאכתו דבביטלו ממלאכתו צריך לשלם השבח דהא דמשלם כשעת הגזילה משום תקנת השבים כנ"ל דהא בלא החזיר מעצמו ליכא תקנת השבים כנ"ל רק כשלא ביטלו פטור כדאמרינן בגמרא דניחא ליה למרי' גופא שלא ילך העבד בטל מה שאין כן בהאי גברא דגזל תורא כתב הרי"ף ז"ל לסוף אהדרינהו למרייהו ע"ש דהיינו שהחזיר מעצמו שפיר פוסק דאינו צריך להחזיר רק השוורים אפילו ביטלן ממלאכתן ואינו משלם השבח דבהחזיר מעצמו איכא תקנת השבים ואז כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה ומתודץ קושיא השניה על הרי"ף דדברי הרי"ף ז"ל אינם סותרים מההיא דהתוקף אמה שכתב בגזל תורא ומתורץ ממילא קושיתו גם כן דהא עבדא כמטלטלין אם כן הוא דבר הנגזל וכל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה דהא הטעם דכל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה משום תקנת השבים כנ"ל לדעת הסמ"ע ובההיא דהתוקף דלא החזיר מעצמו ליכא תקנת השבים כנ"ל לדעת הנ"י ודו"ק:

מסכת סנהדרין דף ד' ע"ב תוספות ד"ה דנין חטאת וארבע קרנות וז"ל תימה הא אפילו פנים מפנים לא גמרינן דבעי קרא בזבחים בפ' ב"ש לפר כהן משיח ולפר העלם דבר של ציבור ולשעירי עכו"ם אע"ג דכולה חטאת נינהו ע"ש וכ"ש דלא אתי חיצונית מפנימיות עכ"ל וכאן כתבו ושמא יש לחלק ע"ש ובזבחים דף ל"ח ע"א הקשו קושיא זה והניחו בצריך עיון. והנלפע"ד בעזר אדון כל לפי פירש"י שם בזבחים מתורץ קושית התוספות דז"ל הגמדא דזבחים שהביא התו' דף ל"ט ע"א ת"ש ועשה כאשד עשה מה ללמוד בהזאתו כו' שאם חיסר אחת מכל המתנות לא עשה ולא כלום אין לי אלא מתן שבע מתן ארבע מנין תלמוד לומר כן יעשה לפר זה פר יוה"כ כאשר עשה לפר זה פד כהן משיח החטאת אלו שעירי עכו"ם ע"כ ופידש"י ד"ה מתן ארבע להכי צריך קרא למתן אדבע דפנימיות דליכא למילף ממתן שבע דמעכב בכל חטאת פנימי דאין צריך בכל אחד מחטאת פנימיות קרא משום דמצינו בחטאת חיצונית דאינו מעכב מתן ארבע אם כן בכל חטאת פנימי איכא למימר דילמא הוא דמי לחטאת חיצוניות דמתן ארבע אינו מעכב בו להכי צריך קרא בכל חטאת פנימיות דמתן אדבע מעכב בו ע"כ ע"ש

אם כן לפי זה בס"ד מתורץ קושית תוספות דהא דבעי קרא בכל חטאת פנימית בכל א' דלא ילפינן פנים מפנים לענין מתן ארבע היינו לפי המסקנא דכאן דמסקינן דבחטאת חיצוניות אינו מעכב מתן ארבע אם כן דילמא בכל חטאת מחטאות פנימיות אינו מעכב מתן ארבע כמו בחיצוניות כפרש"י להכי בעי קרא בכל אחד דאין לילף ממתן שבע דהא מצינו במתן ארבע בחטאת חיצוניות דאינו מעכב ולהכי בעי קרא לפר יום הכפורים דבו מתן ארבע מעכב לא כחטאת חיצוניות וכן לפר כהן משיח דג"כ לא דמי במתן ארבע לחטאת חיצוניות וכן לשעירי עכו"ם דכולם חטאת פנימיות דמתן ד' מעכב בכל אחד אע"ג דמצינו בחיצוניות דמתן ארבע אינו מעכב אף על פי כן בפנימיות בכל אחד איכא קרא דמתן ארבע מעכב בו משא"כ השתא לפי הס"ד דכאן דקאמר דנין חטאת וד' קרנות כו' דבעי למימד אדרבה איפכא דגם בחטאת חיצוניות מתן ארבע מעכב בכל אחד דאם חיסר לא עשה ולא כלום אם כן באמת לפי הס"ד השתא לא בעי קרא כלל לחטאת פנימי דמתן ארבע מעכב בהן ובלא זה לפי הס"ד מעכב דהוקש למתן שבע כפידש"י שם כמו דמתן שבע מעכב כן מתן ארבע מעכב בכל אחד מפנימיות דאין לומר כפירש"י מחמת דמצינו בחיצוניות דמתן ארבע אינו מעכב דהא לפום ס"ד דהשתא גם בחיצוניות בעי למימד דמתן ארבע מעכב בהן וכיון לפום ס"ד דלא בעי למימר דבחיצונות מתן ארבע אינו מעכב דק אדרבה איפכא בעי למימר א"כ ממילא לא צריך לחטאת פנימיות לכל א' לפי הס"ד דכל חטאת שוין כמו דמתן שבע מעכב גם מתן ארבע מעכב שפיר ס"ד לומר גם חטאת חיצוניות לילף מפנימי דכל חטאת שוה במה שציותה התורה וכמו דמתן ארבע בפנימיות מעכב כמו כן בחיצוניות מתן ד' דשוה לפנימיות לענין מתן ד' גם כן לעכב בו ומתורץ קושיות תוספות בס"ד ודו"ק:

בגמרא דכתובות דף ט"ו ע"א אמר ר"י אמר שמואל המחליף פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה כו' ומקשה בעל המאור הא בעלי חיים פרי הוא ופרי לא עבדי חליפין ע"ש לכאורה יפלא פליאה גדולה למה מקשה הבעל המאור בכאן הקושיא אמימרא דאמוראי ולא מקשי הך קושיא על מתני' דב"מ דף ק' דקתני מתני' המחליף פרה בחמור וילדה הא פרי לא עבדי חליפין (ובאמת באסיפות זקנים בב"מ מקשי שם במתני' הנ"ל קו' הנ"ל אפס להבין אמרי קדוש בעל המאור ז"ל שמיאן להקשות אמתני' ומקשה על מימרא דאמוראי) ואחר העיון נראה בס"ד דדברי בעל המאור מתוקים בטעמן שמהאי טעמא לא מקשי אמתני' דב"מ דשם לא קשה קושיתו רק כאן שפיר מקשה דפסקינן בש"ע ח"מ סימן ר"ך דמוכר חמור סתם מוכר כל כלי הרכיבה דהיינו מרדעת ואוכף ופירש שם הסמ"ע דסתם חמור לרכיבה עומד ומסתמא לא לקח רק אדעתא שיתן לו גם כן כל כלי הרכיבה והוא הדין

בחליפין כשמחליף עבור חמור סתם צריך ליתן לו כל כלי הרכיבה דחד טעמא הוא דסתם חמור לרכיבה עומד אבל מוכר פרה סתם לא מכר רק פרה לבד ולא הכלים שעליה משום דפרה עומד גם כן לאכילה והוא הדין לחליפין כשמחליף עבור פרה סתם אינו נותן רק הפרה לבד דחד טעמא דסתם פרה עומד לאכילה גם כן ע"ש ואנן פסקינן עוד ומבואר בכמה מקומות בש"ע גבי פרי דלא עבדי חליפין ה"מ במשך הפרי לבד אבל כשמחליף עבור פרי וכלי ומשך הפרי והכלי גם דפדי לא עבדי חליפין אף על פי כן נקנה הלה עבור הכלי שמשך ע"ש:

ועל פי זה מתורץ דמתני' דהמחליף פרה בחמור דבעל הפרה משך החמור כפירוש רש"י שם וסתם חמור הוא עם הכלים כנ"ל אם כן משך פרי עם כלי דהיינו הכלים השייכים לחמור כדפסקי' כנ"ל אם כן לא קשה שם הא פרי לא עבדי חליפין דהפרי נקנים עבור הכלים כנ"ל ופרי גופא מקניא בחליפין כדאמרו רז"ל בב"מ דף מ"ה להדיא אמר ר"ש פירי כו' אקנויי מיקנא בחליפין ע"ש וכן פסקינן בש"ע מה שאין כן כאן דמיידי להיפך דמשך בעל החמור את הפרה כדאמר ר"י ע"ש שפיר מקשי הבעל המאור הא פרי לא עבדי חליפין והאיך מיקני החמור במשיכת הפרה שהפרה היא פרי דלא עבדי חליפין דא"ל דניקני עבור כלי הפרה דהא בפרה פסקינן המוכר ומחליף סתם פרה אין לו אלא פרה לבד ולא כלי הפרה א"כ ל"ל עבור הכלים דהא אין לו כלים בפרה ומתורץ דעת בעל המאור ז"ל ודו"ק:

מסכת כתובות דף נ"ט ע"ב הבעל התרומות שער מ"ג מביא דעת רב האי גאון ומובא בטור בשמו גם כן סימן קי"ז דהא דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שעבוד מיירי בין בקדושת הגוף בין בקדושת ממון ואין חילוק כלל בין קדושת דמים לקדושת הגוף דאפילו בקדושת הגוף לא חל ההקדש רק באם יש נכסים אחרים ללוה שיגבה המלוה חובו אבל כשאין למלוה לגבות ממקום אחר לא מהני אפילו קדושות הגוף להפקיע מידי שעבוד ומקשה הגדולי תרומה שם על דעה זו מהך דכתובות דף נ"ט בקונם שאני עושה לפיך דאמר ר' יוחנן בן נורי יפר שמה יגרשנו ותהא אסורה לחזור ומקשה הגמרא אדשמואל ומסיק הגמרא קונמות קאמרת שאני קונמות דקדושת הגוף נינהו כדרבה הקדש כו' מפקיע מידי שעבוד ומקשה הגמרא וניקדשו מהשתא כו'. ולפי שיטת רב האי גאון מאי מקשה המגרא ונקדשו מהשתא דהא השתא לא חל הקדושה גם בקדושת הגוף דהא מעשה ידיה שאסדה לבעלה בקונם אין לבעל לגבות ממקום אחר דהא אין לה נכסים ע"כ קושית הגי"ת:

ונראה בס"ד לתרץ דשפיר מקשה בכאן וניקדשו מהשתא כפירש"י שם דהקושיא קאי לר' יוחנן בן נורי מאי איריא דקאמר שמא יגרשנו דמשמע דאינו חל רק כשיגרש יחול מיד השתא ע"ש בפירש"י דיש בכאן לבעל לגבות ממקום אחר דאיתא בבבא קמא דף פ"ט גבי האשה שחבלה באחרים ובבעלה כו' דפריך הגמרא ותיזבין כתובתה לאחרים בטובת הנאה ומתרצה כל לגבי בעלה ודאי מחלה ואטריחי בי דינא בכדי לא מטריחינן ומקשה שם האיך אפשר שתמחול לבעלה הא אסור לאדם לדור עם אשתו שעה אחת בלא כתובה ומתרצין התוספות שיעשה כך שיגרשנה ותמחול כתובתה לבעלה ואח"כ יחזירנה ע"ש ולפי זה בעזר אדון כל מתורץ דכאן שפיר מקשה לר' יוחנן בן נורי כיון דאתה אומר שמא יגרשנה ותהא אסורה לחזור לו אם כן ס"ל דכשמגרשה אסור לו בכאן לחזור ולישא אותה אם כן מה אתה אומר שהקונם אינו חל רק בגירושין וניקדשו מהשתא כנ"ל בשם רש"י דהקושיא לר' יוחנן בן נורי דהא כאן חל דיש לבעל לגבות ממקום אחר שתזבין כתובתה לאחרים ויגבה הבעל מעשה ידיה כקושית הגמרא שם דכאן ל"ל תירוץ דשם דלגבי בעלה ודאי מחלה משום קושיות תוספות דלא מצי למחול דאסור לאדם לדור עם אשתו בלא כתובה וכאן ל"ל תירוץ תוספות דיעשה ערמה דיגרשנה כדי שתוכל למחול ואחר כך יחזור וישא אותה דהא כאן אם יגרשנה אסור לו לחזור ולישא אותה מחמת הקונם כדאמר ר' יוחנן בן נורי וכיון שאינו יכול לחזור ולישא אותה ודאי לא יגרשנה כמו שכתבו התוספות אבל באמת היכא שאין למלוה לגבות חובו מלוה ממקום אחר דעת רב האי גאון שריר וקיים דאינו מפקיע אפילו קדושת הגוף ושפיר מקשה הגמרא ונקדשו מהשתא כפי ערך ששוה דמי כתובה בטובת הנאה יחול מיד שלערך הדמים הללו יאסור עליו מיד מעשה ידיה וכפי ערך הזה יחול הקונם מהשתא דערך הזה יש לו לגבות מהכתובה כנ"ל ולמה אמר ר' יוחנן דאין הקונם חל כלל מהשתא אפילו על ערך פרוטה רק התחלת הקונם אחר גידושין והא דמי מעשה ידיה עד שיעור דמי כתובה ששוה למכור בטובת הנאה ראוי לחול מהשתא שיאסור עליו מעשה ידיה ערך ששוה כתובה במכירה של טובת הנאה כנ"ל ומתורץ בעזר אדון כל דעת רב האי גאון ודו"ק:

הואיל דחיבור הקדוש הזה של כבוד אאמ"ו ש' בנוים ומיוסדים על אדני פז על ענין חנוכה ופורים אמרתי להעלות בכתב שני גרגרים בחידושי הלכות בחנוכה ופורים:

לחנוכה כתב בש"ע הלכות חנוכה סימן תרע"ג ס"ב בב"י וז"ל הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק להדליקה כו' ע"ש ומקשה הט"ז סק"ח מאי לפיכך הלא גם אי הנחה עושה מצוה כבתה אין זקוק לה ע"ש שכמעט שהניח בצריך עיון. ונראה בס"ד לתרץ דדברי הבית יוסף מתוקים מדבש דהט"ז מביא בשם הגהות

סק"י והמ"א ז"ל ס"ק י"ל בשם ש"ג דבנותן פחות מכשיעור שמן מקודם כבתה זקוק לה והוא אליבא דמאן דאמר הנחה עושה מצוה אבל להב"י דפוסק הדלקה עושה מצוה גם בנותן פחות משיעור מקודם כבתה אין זקוק לה כדפסק הב"י בהדיא סימן תרע"ה ס"ב וז"ל כיון דהדלקה עושה מצוה צדיך שיתן שמן כשיעור קודם הדלקה ואי נתן פחות מכשיעור קודם הדלקה ואחר כך נותן שמן שידליק כשיעוד לא יצא ידי חובתו והוא דעת הרא"ש משום דהדלקה העיקר ע"ש. היוצא מזה דאי הנחה עושה מצוה אי נתן שמן פחות מכשיעור כבתה זקוק ליתן אחר כך שמן כשיעור ויצא ידי חובתו כדברי הש"ג והגהות הנ"ל ואי הדלקה עושה מצוה גם כשלא נתן שמן כשיעור מקודם כבתה אינו זקוק שיתן כשיעור שמן אח"כ ולהדליק לא מהני כיון דהדלקה עושה מצוה והדלקה הי' מקודם (פחות מכשיעור) כדעת הב"י כנ"ל:

ומעתה דברי הבית יוסף עולים כהוגן דפסק לשיטתו מחמת דהדלקה עושה מצוה לא מהני מה שנותן שמן אחר הדלקה כיון דהדליק מקודם פחות מכשיעור שפיד כתב הב"י דהדלקה עושה מצוה לפיכך כבתה אין זקוק לה דאי הנחה עושה מצוה לאו מילתא דפסיקא הוא בכבתה דאינו זקוק דלפעמים זקוק בנותן שמן קודם הדלקה פחות מכשיעור דאז בכבתה יתן להשלים השיעור וזקוק להדליק ויצא בזה גם דהדליק מקודם פחות משיעור מ"מ הא הנחה עושה מצוה כדעת הש"ג והגהות כנ"ל מה שאין כן אחר שהדלקה עושה מצוה שפיר כבתה אין זקוק במילתא דפסיקא דלעולם לא משכחת דבכבתה יהיה זקוק ממה נפשך וכו'. אי נתן קודם הדלקה כשיעור הא כבתה אין זקוק לכ"ע. ואי נתן מקודם פחות מכשיעור גם כן כבתה אינו זקוק לה ליתן אח"כ כשיעור וכו'.כמו שפסק הב"י כיון דהדלקה עושה מצוה לא מהני מה שנותן אח"כ שמן אחר הדלקה ראשונה דעיקר הדלקה ראשונה עושה מצוה כדפסק הב"י בהדיא דאחר הדלקה ראשונה לא מהני נתינת שמן דגם בכבתה אח"כ דהדלקה ראשונה עשה מצוה ומתורץ קושית הט"ז על הב"י ודו"ק:

לפורים מגילה דף ד' ע"ב בהר"ן דף הנ"ל ורפ"ח מביא דיעות מחולקים איכא דסברי הא דאמרינן במתניתא כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו דוקא בארץ ישראל אבל לא בחוץ לארץ ודעת התוספות והרמב"ן דאפילו בחוץ לארץ כל שמוקף חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו ע"ש ונראה בס"ד להביא ראיה לדעת תוספות והרמב"ן דאפילו בח"ל מוקפין חומה קורין בט"ו דבמשנה ב' קתני חל י"ד להיות בע"ש מוקפין חומה קורין בו ביום בערב שבת דמסיק רבה הטעם שמא יעבירנו ד' אמות בר"ה ע"ש וכתב הרי"ף ז"ל ד' רנ"ח ע"ב דמשום הכי גזרינן שמא יעבירנו משום דספיקא הוא

ואנן לא ידעינן בקביעא דירחא כדאמדינן במסכתא סוכה ומשום הכי בספיקא גזרו שמא יעבירנו וכתב שם הר"ן דהגם במגילה הוה מצי למימר משום דבמגילה דרבנן אפס חז"ל וגם הרי"ף כתבו חד טעמא דבשופר ולולב הוא משום דלא ידעינן בקביעא דירחא ומש"ה גזרו שמא יעבירנו כן במגילה משום ספיקא דלא ידעינן כו' וגזירה שמא יעבירנו ע"ש. והלא יקשה לך הא במתניתן קתני דבמגילה אינו דוחה שבת דמהאי טעמא מוקפין חומה קורין בע"ש כשחל ט"ו בשבת ובימי המשנה הא היו מקדשין החודש על פי הראיה וליכא ספיקי דלא ידעינן בקביעא דירחא כבר הקשו חז"ל במסכת סוכה ג"כ קושיא זו רפ"ד אמתניתן דשם אינהו דידעי בקביעא דירחא לידחי דפי' רש"י דבני ארץ ישראל מקדשין ע"פ הראיה בזמן מתני' ומשני הגמרא כיון דאנן לא דחינן פרש"י בני בבל דאינן בקיאי' אינהו נמי לא דחו פי' רש"י וגם בני ארץ ישראל דבקיאים לא דחו מחמת בני בבל ותירוץ זה הוא אמתני' דכאן ג"כ לפי שיטת הרי"ף מחמת בני בבל לא דחי המגילה גם בארץ ישראל מעתה מוכח כדעת הרמב"ן ותוספות דמוקפין בי"ד היכא שחל ט"ו בשבת מטעם א' דלולב ושופר שמא יעבירנו דלא ידעינן בקביעא דירחא וגם דבני ארץ ישראל בקיאין אין קודין בשבת כיון דמצוה דמוקפין שוה לבני בבל כמו בני ארץ ישראל שייך לומר שפיר בכאן כמו בלולב כיון דאנן לא דחינן דמצוה זו נוהגת בחוץ לארץ גם כן אינהו וכו'. נמי לא דחו משא"כ אי אמרינן דמוקפין לא שייך אלא בא"י אבל לא בח"ל א"כ ל"ל כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחי דהא אין שייך כלל מוקפין לבני בבל רק לבני א"י וכיון דמצוה דמוקפין דקורין בט"ו שייך לבני א"י לבד אין לתלות בבני בבל ובני א"י הא בקיאין בקביעא דירחא ומכאן ראיה לדעת תוספות ורמב"ן דמצוה דמוקפין דקורין בט"ו הוא גם לבני בבל לא לבני ארץ ישראל לבד ודו"ק:

ואתחנן מול בורא עולם ב"ה יהיו נא אמרי לרצון לפניו ב"ה ולא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו עד עולם ולעבדו באמת ובתמים לילות וימים. והש"י יקבץ נדחינו מכל העמים ונזכה לראות בעמוד הכהן לשרת באורים ותומים דברי הצעיר ושפל אפר כירה ליראי ה' ולחושבי שמו העובדים את ה' באמת ולומדים תורתו הקדושה לשמה אמן כן יהי רצון:

הקטן מאיר באאמו"ר הגאון החסיד מוה' לוי יצחק נר"ו שי' לאי"ט בהגאון מוה' מאיר ז"ל אב"ד דק"ק היסקאב בהגאון מוה' משה זלה"ה מזאמישטץ יע"א:

קדושות לחנוכה

קדושה ראשונה

ואבאר על קריאת שם חנוכה והנה כפי פשוטו היה לקרוא גם פורים חנו י"ד. ואתן טעם לשבח לדברי חז"ל שקראו אותו חנוכה. גם צריכין ליתן טעם למה קבעו לקרות מגילת אסתר לפרסם הנס שבימי מרדכי ואסתר, ולא קבעו לקרות מגילה לקרות הנס של מתתיהו בן יוחנן כהן גדול ושל יהודית אשר עשה להם השם יתברך במלכות יון הרשעה, כי הלא ידוע כי מנינן מתשרי השנה ובתחלה חנוכה ואחר כך פורים ואחר כך פסח ואח"כ שבועות. והנה הלא ידוע שכל הנסים וכל ההארות שנתגלה בימים קדמונים מתגלה בכל שנה ושנה. כגון בחנוכה, הנס של חנוכה והחסדים שהיה למתתיהו בן יוחנן כהן גדול כאשר אנו מדליקין הנרות של חנוכה. ובפורים, מתגלה הנסים והחסדים שנתגלה בימי מרדכי ואסתר וכן נתגלה בכל שנה ושנה. וכן ההארה דבשבועות, נתגלה בכל שנה ושנה קדושת מתן תורה. וכן בראש השנה, נתגלה ההארות בריאת העולם כמבואר בכתבי האר"י ולכן התקינו הברכה שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ועיין בט"ז בסימן תרפ"ב ס"ג סק"ה שהוקשה לו על הנוסח בזמן הזה ועיין שם שמביא בשם לבוש הנוסח ובזמן הזה:

אבל לי הפעוט והצעיר נראה לי כפשוטו, דהנה צריכין להבין למה עשאו יום טוב וקבעו בהלל ובהודאה על הנס דשמונת ימי חנוכה ודפורים, ולא עשאו יום טוב ביום מלחמות סיסרא וביום מלחמות סנחרב אשר היה נס גדול שרצה האל יתברך לעשות חזקיהו משיח וכו', וביתר נסים שבכל יום. אלא הנס שראו אבותינו ונביאים הקדמונים ואנשי כנסת הגדולה שעשה גם כן פעולה במעשינו הטובים שאלו החסדים נתגלה בכל שנה ושנה ובכל דור דור ומאירים אלו הנסים לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים שיתגלה תמיד עשאום יום טוב כגון חנוכה, ופורים, ושלש רגלים, אבל במלחמות סיסרא וסנחרב וכדומה להם ראו הקדמונים שלא היה כח בידם שיתגלה זה ההארה לזה הנס והחסדים ההמה בכל דור ודור ובכל שנה ושנה לכן לא עשאום י"ט. וזה היה כונת אנשי כנסת הגדולה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כלומר שאלו החסדים והניסים וההארות שהיו אז בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול נתגלה עד עכשיו בזמן הזה. וגם בנוסח דעל הנסים נאמר גם כן ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, ולכאורה תיבת ופורקן כהיום הזה אין לו הבנה. ולפי עניות דעתי יתכן לומר, כלומר שכהיום הזה הפורקן והתשועה שהיה אז בימים ההם בימי מתתיהו כו'. וזהו לשנה אחרת עשאום י"ט וקבעום בהלל ובהודאה, כלומר שקבעו שאלו ההאדות והנסים

והחסדים יהיו תמיד ובזה אנו ממשיכין ההארה תמיד בכל זמן וזה קבעום כלומר שקבעו אותם בכל דור ודור ועוד נבאר אי"ה:

והנה דע שעל ידי הניסים ניכר לעין כל שהעולם הוא מחודש ושיש עילת כל העילות אשר חדש את עולמו ושכל העולמות מחודשים חוץ ממנו יתברך שמו כמבואר בטור על קידוש זכר ליציאת מצרים וברמב"ן בחומש בהרבה מקומות ובפרט בסוף פרשת בא וביתר מקומות, מבואר שעל ידי הנסים ניכר לעין כל שהעולם מחודש. וידוע שכל מה שניכר בעולם של מטה גם בעולמות העליונים עושין כך רשימה וגם בעולמות העליונים השמחה של התחדשות וחנוכה הוא לשון החדשות כמו מזמור שיר חנוכת הבית. (תהלים ל, א) וכיון שע"י נתגלה לעין כל שהעולם מחודש ובחינות התחדשות העולמות העליונים לכן נקרא חנוכה, לשון התחדשות. וגם נקרא חנוכה, כידוע שכל הטובות של כל השנה נכתבו ונחתמו בראש השנה ויום הכיפורים ובשמיני עצרת ומתגלה בכל יום ויום כאשר אבאר בסודות ראש השנה בס"ד, ובחנוכה מה שנחתם בראש השנה ויום הכיפורים החסדים של חנוכה שהמה קבועים תמיד כמו בזמן מתתיהו וכו', ובפורים, נתגלה החסדים מה שנחתם בר"ה ויה"כ ושמיני עצרת החסדים של פורים וכן של פסח, ושל שבועות, וההארה ראשונה של כל השנה אחר ר"ה וי"כ ושמיני עצרת הוא חנוכה, שעדיין לא היה שום י"ט מש"ע, לכן נקרא חנוכה לשון התחלה, וראשון של דבר נקרא חנוכה, כאשר כתבנו למעלה לשון חנוכת הבית, והוא ההארה ראשונה שבשנה לכן נקרא חנוכה והבן:

קדושה שניה

ועתה נבאר למה לא נקבע לקרות מגילת חשמונאי ובניו כמו מגילת אסתר. כי דע, על ידי מעשינו הטובים מתעורר התעוררת העליונים ועל ידי הדיבור של עמו בני ישראל מתעוררין אותן האותיות שנתעוררו אז בזמן הנס, כי כל מה שאדם מוציא מפיו הוא ממשיך לעולמות התחתונים אותן האותיות וזה הנאמר בכתבי הקדוש האר"י וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכתב האר"י ז"ל הרי זה משובח , בחסדים כיון שיוצא מפיהם של עמו בני ישראל ספור הגדה והאותיות של חסדי המקום לבית ישראל אזי אלו האותיות מעוררין חסדים לכל העולמות שתמיד יעשה עמנו האל ניסים ונפלאות לטובה, וכן בקריאת המגילה מעוררין האותיות החסדים ונקשר באלו הדבורים כמו שביארנו במקום אחר דדבור לשון מנהיג. והנה יש אותיות שבהם נבראו בששת ימי המעשה העולמות והם קבועים תמיד בהם ואלו האותיות נקראו תורה, כי באורייתא ברא הקב"ה עולמו. והנה העולמות נבראו בשביל עמו בני ישראל, לכן אם אנחנו עושים

רצונו של מקום ברוך הוא אזי כל העולמות מלאין כל טוב שפע וששון ושמחה וכל העולמות אפילו עולם התחתון שהוא עולם הטבע עושין שליחות של עמו בני ישראל, כי המצות והמעשים טובים והדבורים מדברי תורה של עמו בני ישראל המה החיות של כל העולמות לכן כל העולמות אפילו עולם התחתון שהוא עולם הטבע מוכרחין לעשות שליחותן של עמו בני ישראל לכן נעשה נסים נסתרים שהטבעים בעצמם מוכרחים לעשות שליחות עמו בני ישראל כאשר כתבנו במקום אחר שהאל בעצמו לוחם מלחמותינו כמאמר (דברים יא, כד) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם לכם יהיה כו'. ואין צריכין לישראל לעשות שום פעולה גשמיות, כיון שבאורייתא ברא הקדוש ברוך הוא עלמא אזי המקיים תורה היא קיומה של עולם לכן אינם יכולים לעשות שום רעה אפילו בטבע למקיימי התורה ואין צריכין התחתונים לעשות שום פעולה גשמיות. וזה היה הנס של מרדכי ואסתר שלא עשו שום פעולה גשמיות, כי גם מה שזימנה אסתר להמן לא עשתה פעולה להצלה, רק כמאמר חכמינו ז"ל מה ראתה אסתר כו'. כי הנס היה מוקדם בלילה ההוא נדדה שנת המלך. וכן נברא העולמות שכל העולמות והטבעיים יעשו שליחות רצון עמו בני ישראל וכך עלתה במחשבה לפניו שהטבעיים יעשו שליחות עמו בני ישראל ולא יעשו התחתונים שום פעולה גשמיות לכן זה הנס קורין והמגילה הוא תורה, פירוש מכ"ד ספרי הקודש, כי תורה היא חיות העולמות והנהגות העולמות שהטבע יעשה שליחות לעמו בני ישראל ולא יעשו התחתונים שום פעולה גשמיות לכן לא נעשה מגילה ותורה מנס חשמונאי, כי היה איזה סיוע ופעולה ממעשה התחתונים כי היה דרך מלחמה. והתורה היא כמו שהיה העולם בתחילת הבריאה קודם חטא אדם הראשון ותחלת הבריאה שכל הטבעיים יעשו שליחות עמו בני ישראל ולא יצטרכו לפעולת התחתונים כלל. וגם לכן קורין מגילת אסתר, כי אנו מעוררין החסדים בקריאת המגילה שיהיה גם עכשיו אלו החסדים שיעשה עמנו כמו בימי מרדכי ואסתר כמ"ש, ולכן אין חיוב לקרות מגילת אנטיוכס, כי רצוננו וחפצינו בחסדים יותר שלא יעשו התחתונים שום סיוע פעולות הגשמיות, רק תפלה ותחנונים כמו בימי מרדכי ואסתר. וזה עשאום יום טוב וקבעום בהלל ובהודאה, כי לכאורה עשאום יום טוב אין לו הבנה. ואפשר דקאי על נרות חנוכה, כי בשעה שדולקין נר חנוכה אסורין הנשים בעשיית מלאכה:

ולפי מה שכתבתי כך הוא הפירוש, דלפי מה שנתבאר דעל ידי דבורינו ועשיותינו אנו ממשיכין החסדים והאורות למטה על כנסת ישראל. והנה כך הוא הסדר, שביום טוב מעצמו על ידי קדושת היום טוב נפתחו שערי האורות והחסדים למעלה, רק שכל אחד

על ידי עשיותינו המצות הנאמרים ביום טוב הוא ממשיך החסדים והאורות למטה. כגון בפסח, נפתח שערי החסד. ובשבועות ת"ת. ותליא בכוונתינו, אם מכוין הרבה בה וישמח במצות הנאמרים ביום טוב זה מאוד הוא ממשיך שפע רב לכל העולמות ולכל היכלות ולכל הנשמות ולכל המלאכים ויש לו לשמוח הרבה כיון שבא נשמתו למעלה מכבדין את הנשמה הזאת אשר במעשיה ובכוונתיה הביאה שפע רב מהבורא ברוך הוא לכל העולמות ולכל הנשמות ולכל ההיכלות ולכל המלאכים. ומכבדין אותה ואומרין לפניה אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו, הנשמה המכוונת זאת ושמחה במצות השם יתברך הרבה מביאה שפע ששון ושמחה לכל העולמות ולכל היכלות ולכל הנשמות ולכל המלאכים. ואם חס ושלום ר"ל בהיפך, השפע נתמעט מעט מעט, רק שהאורות והחסדים למעלה נפתחין על ידי האורות יום טוב מעצמו ומיום מתן תורה בעצמו ואנחנו ממשיכים אותו השפע של פסח, דהיינו חסד או השפע ממתן תורה ת"ת למטה על ידי עשיותינו המצות. והרי זה דומה למלך שפתח שערי אוצרות ביום אחד בשנה ובאותו היום כל הרוצה ליקח מאוצרות המלך את שנפשו חפץ יקח ואוי לכסיל אשר בזה היום ששערי אוצרות המלך נפתחים ולא פנה אליהם, רק ישן כל היום לכן בשבת ויום טוב ראוי כל האדם רק לשמוח בעבודתו ולא בהבלי עולם, רק בעבודת השם יתברך ברוך הוא ישמח כל היום:

וזה עשאום יום טוב וקבעו בהלל ובהודאה, כלומר שבצדקת מתתיהו בן יוחנן כהן גדול ובניו גרמו שלמעלה נפתחו שערי החסדים ושערי נסים ונפלאות ואהבה לעמו בני ישראל בח' ימי חנוכה מה שלא היה עד ימי מתתיהו כהן גדול. וזהו עשאום יום טוב, שנפתחו למעלה ההארות והאהבה והנסים והחסדים לישראל בח' ימי חנוכה וקבעום בהלל ובהודאה, כלומר שעל ידי ההלל והודאה ימשיכו אותן ההארות והחסדים והנסים למטה ואפשר שהאורות נפתחין בשבת ויום טוב הוא על ידי נרות של שבת ויום טוב, כי הנר של שבת הוא המצוה ראשונה בכניסת שבת קודם התפלה של ערבית וקידוש אחרי כן ועל ידי הנרות נפתחין האורות למעלה ועבור כי פתיחת האורות למעלה הוא מעצמו לכן די בנשים. וכבר ידוע שכל הפתיחת שערים הוא בזאת כמו שנאמר (תהלים קיח, יט) פתחו לי שערי צדק, ובזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג)לכן מצותה בנשים, כי זאת יקרא אשה. ואפשר גם על נר חנוכה נפתחו האורות למעלה ואור גורם לפתיחת אור ועבור שישראל בעצמם עשו בזה פעולה שיפתחו אורות למעלה בימי חשמונאי ובניו נתקנה זאת המצוה והיא דרבנן ואנחנו הוא הגורם שיפתח האורות, כי היא תורה שבעל פה ואנחנו כנסת ישראל וכיון שאנחנו נשמת ישראל תיקנוה צריך כל אחד ואחד

להדליק נר חנוכה, לא כן נר שבת ויום טוב שהיה מפי הקדוש ברוך הוא תורה שבכתב ומעצמו נפתחין שהיא תורה שבכתב לכן די בנשים ואין צריך כל אחד ואחד להדליק נרות של שבת, כי די באור אחד שבבית שיפתחו האורות למעלה. אבל בנר חנוכה שאנחנו כנסת ישראל תקנוה לכן המהדרין נר לכל אחד ואחד, כדי שכל אחד ואחד בשורש נשמתו יפתחו האורות למעלה כן מהדה ישפיע האל הטוב אודות וחסדים לכל עמו בני ישראל אמן סלה. וכבר כתבנו לעיל שמה שאמרו חכמינו ז"ל עשאום יום טוב, קאי על הנדות חנוכה. ובשעת הדלקת נרות אסור במלאכה שפתיחת האורות הוא בזאת ואשה נקרא זאת, כמו שכתבתי לעיל והבן:

קדושה שלישית

מה שהקשו הפוסקים למה שמונת ימי חנוכה. הלא הנס דמנורה לא היה רק שבעה ימים. נראה, כי יום ראשון קבעו הלל על הנס בעצמו שהצילנו מידי היונים ומסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים כו', ושבעה ימים אחרים ההלל על הנס דמצוה דיום ראשון הוא לזכרון הצלת נפשות והתגברות דבית מלכות בית חשמונאי ולא מצאו אלא פך של שמן להדליק יום אחד ונעשה בו נס וקבעו בהלל והודאה, כלומר עבור שני דבדים עבוד הנס דהצלה ועבור הנס דמנורה כנ"ל. דהלל יום ראשון עבור הצלה, והלל דשבעה ימים אחרים עבור הנס דמנורה. ומה שמדליקין ביום ראשון כיון שמצות יום ראשון מחמת הצלת נפשות דלא מחמת נס דמנורה, אם כן למה קבעו ביום ראשון להדליק נר. נראה הטעם, כיון שהנס היה בנרות דמנורה ראו שזכות המנורה גרם הצלה ומצות המנורה הגין עליהם לכן עשאום לזכר והדליקו ביום הראשון נר אחד שהראיה שעל ידי זכות המנורה נעשה הנס דהצלת נפשות. וגם שהנס על ידי מלכות בית חשמונאי הכהנים ונשיאי הלוי אהרן וקרבנו של חנוכת המזבח נרות כמבואר במדרש פרשת בהעלותך, גלל כן הדליקו ביום הא', לא על הנס דמנורה כי אם על הצלת נפשות שהיה על ידי בני אהרן. ונראה הטעם שהיו נרות דבית המקדש יותר רצוים לפני השם יתברך שבהם נעשה הנס ובזכות המנורה נעשה ההצלה שבנרות יש תמיד קדושה אפילו בחוץ כגון נר של שבת ונר של בית הכנסת, מה שאין כן בשאר קרבנות לכן כיון שבנרות אנו עובדין אותו תמיד אפילו בזמן שבית המקדש חרב היא רצויה לפני הקדוש ברוך הוא מכל עבודות שכשבטלו מלכות יון הרשעה עבודת בית אלהינו בזו הזמן עשו ישראל בודאי מצוה בנרות, כגון בנר שבת ובנר התפלה ועלו אלו הנרות של שבת ושל בית הכנסת למעלה לפני הבורא ברוך הוא ובהתעורר זה המצוה נעשה לישראל תשועה. והרי זה דומה על דרך משל, כל זמן שהבן אינו רואה את אביו אין לו כל כך געגועים

עליו וכיון שהוא בא לחצר ורואה את אביו דרך החלונות ואין מניחין אותו לחדר לכנוס לפנים אצל אביו יש לו געגועים על האב ויש להאב געגועים על הבן כיון שרואין זה את זה ואין מניחין אותו לחדר לכנוס לפנים אצל אביו. כך כיון שנכנסו היוונים להיכל היו כל הקרבנות ועבודות בטלין אך נרות המנורה כיון שהיה נרות של שבת ושל בית הכנסת שהם עבודת חוץ ועלה לפני הקדוש ברוך הוא ולפני כסא כבודו ולא הניחו הרשעים להדליק הנרות שהיא עבודת הקודש פנימה, גלל כן נכמרו רחמים למעלה על זאת העבודה של הנרות לכן נעשה הנס בנרות ולא בשאר עבודות ואף על פי שגזרו על שבת ומסתמא גזרו על נר שבת אף על פי כן בודאי עשו בצנעא, כי שמרו שבת בצנעא לכן כיון שבהתעוררת נרות נעשה תשועה לישראל לכן נעשה בה נס:

ואפשר זה כונת המדרש פרשת בהעלותך מובא ברמב"ן פרשת בהעלותך, לך אמור לאהרן לגדולה הזאת אתה מוכן הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגין אבל הנרות לעולם עד כאן לשון המדרש. והקשה הרמב"ן הלא הנרות בטילין מזמן שחרב בית המקדש בעוונותינו הרבים. ולפי דעתי יתכן שיש מצוה בנרות של שבת ונר של בית הכנסת שיש קדושה בהדלקתן דאסור להדליק מהן כמו שמבואר. והנה הרמב"ן כתב שרומז לנר חנוכה. והנה בימי משה רבינו ע"ה עדיין לא היה רק כפי דעתו של הרמב"ן דעתו הקדוש שכל התורה מרומז לדורות וכן פירש בששת ימי בראשית וכן פירש במעשה אבות עיין שם דעתו הקדושה. ולפי דברינו יתכן שזה שאמר המדרש נרות לעולם, קאי על נרות בית הכנסת ונר שבת שהיה בימי משה רבינו ע"ה שהם לעולם. ולפי מה שכתבתי אלו המצות דנר שבת ובית הכנסת גורמין להנס דמנורה. ודעת הרמב"ן הקדושה ודעתי הקלושה נוטין לדבר אחד, שלכך היה רצויה מצות המנורה מכל העבודות שנוהגת אפילו בזמן שבית המקדש חרב לכך בזכות המנורה נעשה ההצלה ובה נעשה הנס:

קדושה רביעית

ועתה אבאר הגמרא (שבת כא:) והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים, יום ראשון מדליק ח' מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. ואמרו חכמינו ז"ל טעמא דבית שמאי, כנגד פרי החג. וטעמא דבית הלל, משום דמעלין בקודש ולא מורידין. נראה דפליגי, דידוע אם חסר לאדם איזה דברים שצריך כגון שהוא רעב וצמא או חסר לבושים, אזי יש לו השתוקקות שיתמלא רצונו וחסרונו ויש לו מזה צער שחסר לו הדבר מה שנפשו משתוקק עליו וגם יש לו צער ורעבון וצמאון בעצמו, ואם בא לחם ומים ממקום רחוק אף על פי שלא אכל ושתה עדיין כבר

יש לו שמחה שיודע שיש דבר שימלא חסרונו. אמנם עדיין הוא רעב וצמא ואחר שאכל ושתה יש לו שמחה מה שהוא שבע והשם יתברך הרוה את צמאונו. וכל זה באדם החסר ואינו יודע האיך למלאות חסרונו, כגון ההולך במדבר ונפשו יבשה ואין לחם ומים ובגד ללבוש יש לו ב' מיני צער. אחד, שנפשו משתוקק שימלא חסרונו לרעבון וצמאון וללבוש ואחר שהשם יתברך הזמין שבא אדם מרחוק והביא מה שחסר לחם ומים ומלבושים, אזי כיון שרואה שישנו לפניו הדברים שימלא חסרונו וכיון שישנו פת בסלו תיכף יש לו שמחה כיון שרואה שבידו למלאות רעבונו וצמאונו, ואף על פי שלא אכל ושתה ולבש תיכף ומיד מחויב ליתן שבח והודיה לאל בורא שמים וארץ אשר המציא לו טרף לנפשו ויש לו פת בסלו אמנם עדיין מרעבון וצמאון בעצמו יש לו קצת צער. אמנם אחר שאכל ושתה ולבש אזי יש לו גם התענוג שהוא שבע ורוה וטוב לב וצריך לברך להבורא ברוך הוא על השביעה כמאמר הכתוב (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וגו'. אמנם מי שהוא בישוב בביתו הכל מוכן לפניו אזי קודם שאכל ושתה אין לבו תאב רק לאכילה ושתיה ואחר שאכל ושתה הוא שבע ומברך את ה' ועל אלו הולכי דרכים וחסרים מכל יש להם שני השתוקקות כאשר ביארנו לעיל ושני מיני שמחות על אחד שהמציא האיך למלאות חסרונו ואחד המילוי החסרון בעצמו:

ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בהולכי מדברות יודו לה' חסדו וגו' כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב (תהלים קז, ט) ולכאורה הוא כפל לשון. ולפי מה שכתבתי יתבאר, שההולכי מדבריות נפשם בהם תתעטף על שני דברים. על שאינם יודעים איך למלאות רצונם וחסרונם הרעבון והצמאון. והשני, על רעבון וצמאון בעצמו. ואחר שהדריכם האל יתברך שמו בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב הרעבים והצמאים אף על פי שלא אכלו ושתו עדיין יודו לה' חסדו גו', על כי השביע נפש שוקקה כיון שבא לעיר מושב ופת בסלו לפניו השתוקקת האכילה הלך לו. כי הדבר לפניו למלאות חסרונו אף על פי שלא מלא עדיין השתוקקות הלכו ממנו, כי האדם משתוקק כשאין הדבר לפניו למלאות חסרונו כמאמר חכמינו ז"ל (יומא יח:) אינו דומה מי שיש לו פת בסלו כו', ועדין חסר הרעבון והצמאון ובעצמו ואחר שאכל ושתה וצריך לברך להבורא ברוך הוא על השביעה בעצמו וזה הוא ונפש רעבה מלא טוב. והנה כשאדם אין לו למלאות חסרונו כתועה במדבר על זה השתוקק שאין לו פת בסלו ואינו יודע האיך למלאות חסרונו, ואחר שהשם יתברך הזמין לפניו והוליכו לדבר שימלא חסרונו אזי ברגע ראשונה שבא לפניו דבר למלאות חסרונו השמחה גדולה עד מאוד. ובשעה השניה כיון שכבר ראה ודש בהשמחה נתמעט השמחה. ובשעה השלישית נתמעט השמחה יותר וכן בכל פעם השמחה נתמעט לכן

יש לברך על בשורה טובה תיכף.כששמעה, שאז יברך את ה' בשמחה ובטוב לבב. ועל הרעבון וצמאון בעצמו ברגע הראשונה שאכל מעט ועדיין רעב השמחה קטנה. וכיון שאכל מעט יותר השמחה יותר גדולה ואחר שאכל כדי שביעה אזי שמחתו שלימה וצריך לברך לקונו כמאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. אבל השמחה על השתוקקת שהשתוקק שלא היה לפניו ברגע הראשונה כשבא לפניו השמחה יותר ואחר כך נתמעט השמחה. ונראה דזה הטעם דפרי החג מתמעטין והולכין, דעיקר שמחת החג דנקרא זמן שמחתינו דביום הכיפורים נמחל לנו עונותינו. ובחג הסכות, אז נהפכו לזכיות כאשר ביארנו במקומו בס"ד, לכן ביום הראשון של חג שנהפך המשחית הוא היצר הרע לזכיות אז מרגישין השמחה במחילת עונות. וביום השני כבר אנחנו דשין ומרגולין בזאת השמחה נתמעטה וביום השלישי יותר נתמעטה כו':

והנה כאשר מצאו בחותמו של כהן גדול פך של שמן זית ולא היה להדליק רק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמנה ימים, ונמצא בתחילה כשמצאו ולא היה בו אלא להדליק יום אחד והם צריכין ח' ימים כמ"ש מהרש"א בעין יעקב ועיין שם, והם לא ידעו שיעשה השם יתברך בהם נס. והיה להם שני מיני צער כמ"ש גבי הולכי מדבריות. אחד, השתוקקת שהיה נפשם משתוקקת לקיים מצות הבורא ברוך הוא להדליק נרות דמנורה ולא ידעו האיך למלאות רצונם בזה המצוה להעלות נרות דמנורה כי לא ידעו בנס. ודבר שנפשו של אדם מתאוה שצריך לו ואינו יודע האיך ימלא רצונו וצרכו ותאותו אזי יש לו צער מזה. ועוד היה להם צער, על גוף קיום מצות העלאת דמנורה. והנה כשראו שהשם יתברך ברוך הוא עשה להם נס בלילה ראשונה שנשאר מהפך של שמן מעט כמו שכתב הט"ז כדי שלא תשאר ריק שתשרה עליו ברכה וראו שהשם יתברך ברוך הוא חפץ בעמו בית ישראל. ועשה להם נס ואז סמכו על הנס והיה שמחה להם שראו שנפתח להם שערי ברכה וראו שיש דבר שימלא תאוותם שיכלו לקיים מצות הבורא ברוך הוא וברוך שמו בהעלאות נרות והיה להם מזה שמחה שראו שנפתחו שערי ברכה שיש הדבר שימלא בקשתם כמו תועי מדבריות שבאו לעיר מושב. אמנם עדיין לא ראו בעין גשמי שמן על כל ח' ימים והיו כמסופקים בדבר והיו חסרים בגוף כמו הרעב אף על פי שלחם לפניו עדיין הוא רעב. אמנם אחר שהשם יתברך עשה להם נס והדליקו בו ח' ימים ואחר שהדליקו בו ח' ימים אז היה להם שמחה מקיום המצות בעצמו הרי זה דומה לרעב וצמא כו', לאחר שאכל ושתה נמצא לזה הבחינה של שמחה שראו שאפשר בידם לקיים מצות הבורא ברוך הוא וברוך שמו דהיינו מצות מנורה. ואחר שראו ביום הראשון שנפתחו להם שערי ברכה היה ביום ראשון יותר שמחה שראו פעם הראשון

שנפתחו להם שערי ברכה וביום השני היתה שמחה מעט פחות וכן בכל יום היתה השמחה נתמעט והוא כפי הבחינה כי השביע נפש שוקקה אשר כתבנו למעלה. והרי זה דומה לפרי החג אשר כתבנו שביום הראשון יותר מבשאר ימים שמרגישין נשמת ישראל התענוג של מחילת עונות:

וזה טעמא דבית שמאי דסבירא להו יום ראשון מדליקין שמונה נרות חנוכה מכאן ואילך פוחת והולך, דביום הא' היה יותר שמחה וזה טעמא כנגד פרי החג. וטעמא דבית הלל כפי הבחינה שהיה להם לישראל שבאותו הדור תענוג ושמחה מקיום מצות המנורה בעצמו כפי הבחינה ונפש רעבה מלא טוב, היה בכל יום ויום יותר תענוג ושמחה מקיום עוד מצוה. וביום השלישי היתה יותר תענוג ושמחה מקיום עוד מצוה שבכל מצוה ניתוסף קדושה באדם שבכל יום ויום מקיום מצות העלאת הנרות נתוסף קדושה יותר ובכל יום נעשה קדושה יותר וקדושה מעוררת שמחה וכיון שבכל יום נתוסף קדושה ושמחה סבירא להו בית הלל יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. וזה מעלין בקודש כו'. וזה דאיתא בגמרא טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל משום מעלין בקודש כו':

והנראה הא דלבית שמאי עיקר השמחה במה שראו שאפשר בידם לקיים מצות הבורא ברוך הוא כאשר נפתח להם שערי ברכה. ולבית הלל העיקר שמחה הקיום מצות. הוא הטעם, כי הדבר הזה דומה למדינה שרחוקים ממלכם והיא צריכה לחסדי המלך לדברים רבים והמלך רחוק מהם ובפתאום בא המלך לזאת המדינה ובקשו בני המדינה את צרכם ומלא המלך את בקשתם, כי הוא מלך של חסד ורחמים. והנה כת אחת מתיאשים שיבא המלך ממקום רחוק והיתה עיקר שמחה מביאת המלך למדינה הזאת. וכת השני היו יודעים שמלכם צריך לשוטט בכל מדינה שלו, כי מלכותו בכל משלה וצריך לראות בכל מדינה מה שהיא צריכה והיו מצפין תמיד לביאת המלך, הגם שהוא רחוק, רק עיקר השמחה שלהם מה שהמלך מלא את בקשתם. כן הדבר הזה יש אנשים אשר הנס פתיחת שערי ברכה רחוק מהם. והאנשים הבוטחים בה' מאמינים שקרוב ה' לכל קוראיו ותפארתו בישראל ובודאי יפתח להם שערי ברכה שיקיימו מצותיו ויעשה להם נסים ונפלאות כי מלכותו בכל משלה, כאשר כתבנו במקום אחר ואין בעל הנס מכיר בניסו. ועיקר השמחה בקיום גוף המצוה של מנורה. וזה היה מדה של הלל הזקן כדאיתא בגמרא דברכות (ס.) מעשה בהלל הזקן שעבר ושמע קול צווחה ואמר מובטחני שאין זה בביתי, ומסיים הגמרא ועליו הכתוב אומר (תהלים קיב, ז) משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה'. ועל זה אמרו חכמינו ז"ל כל כי האי קרא ונמצא מדתו של הלל שהיה

מובטח בחסדי ה' שיעשה תמיד טובות וברכות וקרוב ה' לכל קוראיו, והיה מובטח בו כדאיתא התם כל כי האי קרא מרישא לסיפא מדריש ומסיפא לרישא מדריש, מ"ט משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה', בעבור שהלל היה איש חסד והיה מעורר חסדים עליונים היה מובטח בחסדים עליונים. נמצא כפי מדתו של הלל היה מובטח תמיד בה' שהקדוש ברוך הוא לא יעזוב אותנו ויפתח לנו שערי רחמים וברכה כדי לקיים מצותיו והיה עיקר השמחה בגוף המצות שקיים מצות העלאת הנרות ובכל יום נתוסף השמחה לכן סבירא להו מוסיף והולך. וגם נראה שמדתו של הלל נכון לבו בטוח בה', בעבור שהיה ענוותן ומי שהוא ענוותן הוא מדבק את עצמו באי"ן וכל העולם מדבק באין ומסתכל תמיד האיך שכל העולם נברא יש מאין ואז בטחונו שלימה, כי מדת בטחון תלוי בזאת המחשבה והארכנו בו במקום אחר. לכן על הלל נאמר נכון לבו בטוח בה', כלומר שנכון לבו תמיד שכל העולם נברא יש מאין ולכן בטוח בה' והארכנו במקום אחר. ואפשר עוד, בעבור שהלל תמיד דבוק באי"ן, לכן מה שפותח שערי ברכה אין חידוש, כי כל הדבוק באי"ן פותחין לו שערי ברכה כמאמר חכמינו ז"ל (תענית ח:) אין הברכה אלא בדבר הסמוי מן העין. והסמוי מן העין, הוא שדבק למדת אין שהוא למעלה מן העין גם בזה הארכנו במקום אחר. לכן כיון מה שנפתח לו שערי ברכה אין חידוש ועיקר התענוג היה מה שקיימו (המצות) ובכל יום ויום נתוסף התענוג לכן סבירא להו לבית הלל מוסיף והולך. והאל הרחמן יפתח לנו שערי ברכה ורחמים תמיד אמן סלה:

ולפי זה יתבאר המהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק ח' כו'. למה בכאן קבעו דוקא מהדרין מן המהדרין. ולפמש"ל נכון, כי יש שעושה מצוה בלא תענוג והצדיקים עושין מצוה בתענוג והתענוג של כל דבר נקרא דקה מן הדקה לכן היתה הקטורת של יום הכפורים דקה מן הדקה שיום הכפורים כנגד עולם התענוג שהוא עולם הבינה לכן היתה דקה מן הדקה. וביארנו במקומו שהרוחניות של כל דבר הוא דקה והתענוג של הרוחניות הוא דקה מן הדקה ולכן כיון דפלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל אי מוסיף והולך או פוחת והולך. דפליגי איזה תענוג יותר אי תענוג של גוף המצוה, או תענוג כיון שנתגלה להם שיוכלו לקיים המצוה כמו שביארנו. ונמצא מוסיף והולך או פוחת והולך הוא כנגד התענוג. ולכן הוא מהדרין מן המהדרין כמו דקה מן הדקה שהוא כנגד עולם התענוג והאל הרחמן ישפיע לנו עונג ושמחה וששון וברכה וחיים אמן:

קדושה חמישית

ועתה אבאר הנוסח של על הנסים מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך. הנה לכאורה גבורים ביד

חלשים היה נס ורבים ביד מעטים היה גם כן נס מהאל יתברך, אבל רשעים ביד צדיקים וטמאים ביד טהורים מאי נס איכא ומאי רבותא. ונראה, דהנה אהבת הבורא ברוך הוא לבני ישראל עם קרובו חיבה יתירה נודעת לנו שכשאחד אוהב את בנו מחמת גודל חביבותו ואהבתו העזה הוא שונא ומכלה ומשבר ומכרית את כל המעיקים את בנו מחמת אהבה שאוהב לבנו. וזה שאמר אדמו"ר בוצינא קדישא מהו' דוב בער שנקרא גבורה שבחסד. כך מחמת גודל אהבה שאוהב המקום לבני ישראל והם נקראו בנים הוא משבר ומכרית ומגדע ונפרע את המעיקים והמצירים אותנו. והנה לפעמים השם יתברך נוקם ברשעים עבור שהמה רשעים וחטאו לפני הקדוש ברוך הוא והוא גבורה שבגבורה, ולפעמים השם יתברך נוקם באומות העולם מחמת שאוהב אותנו עמו בני ישראל לכן הוא שונא לאומות העולם שהם מצירים ומעיקים אותנו. ואלו הגבורות והנקמה שעושה השם יתברך לאומות העולם מחמת גודל אהבה שאוהב אותנו נוקם בצרינו. לכן אמרו . בנוסח דעל הנרות אנו מדליקין כו' שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים והנרות הללו קודש הן, ולכאורה התיבות על ידי כהניך, המה למותר, כי השבח הוא להבורא ברוך הוא בין אם בא על ידי כהנים או על ידי אדם אחר. אך לפי דברינו יתכן, שידוע שמדת כהן הוא בחסד. ואינם ראוים לעורר נקמות וגבורות. אפס הנקמה שהיה בימי חשמונאי כהן גדול מתוך האהבה שאוהב את עמו בני ישראל הוא נוקם נקמות בצרינו והוא גבורה שבחסד כמו שכתבתי לעיל בשם אדומ"ר בוצינא קדישא ז"ל, וכיון שנצמח הנקמה בימי חשמונאי כהן גדול מתוך אהבה שאוהב אותנו לכן על ידי כהנים היה ששרשם מחסד. לכן אמרו בנוסח דהנרות הללו על ידי כהניך הקדושים, להגיד על גודל האהבה והחיבה שאוהב האל הרחמן אותנו. וזה הנוסח ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, לכאורה אין לזה הבנה מה השבח ורשעים ביד צדיקים כו'. ולפי דברינו יתכן, שנותנין שבח להבורא ברוך הוא שהנקמה ברשעים ביד צדיקים , כלומר כיון שיש צדיקים בעולם והשם יתברך אוהב את הצדיקים ומתוך האהבה שאוהב את הצדיקים נוקם נקמה במלכות רשעה אנטיוכס שהם מצירים אותנו. ולכן אמרו רשעים ביד צדיקים , כלומר שהרשעים נמסרו ביד הצדיקים, כלומר בהמדה שמעוררין הצדיקים שהצדיקים מעוררין אהבת הבורא ברוך הוא לעולם וביד זאת המדה באהבת המקום נדונו הרשעים שמתוך אהבה שאוהב הצדיק שונא את הרשעים ודן את דיננו ונקם את נקמותינו וראיה ברורה שהיה הנקמה באנטיוכס הרשע מתוך האהבה לישראל שהרי הנקמה היה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וכהנים מעוררין את האהבה:

וזה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם, שהיה לומר ואתה ברחמיך הרבים דבת דנת נקמת, למה אמרו את ריבם את דינם את נקמתם. אלא להורות, שהדין והנקמה שעשה הבורא ברוך הוא במלכות הרשעה היה מתוך אהבה וחיבה שהאל אוהב אותנו ומזאת האהבה יצאה השנאה להמעיק והמציר אותנו ולא הדין והנקמה מצד שמאל שהוא מדת הפחד, רק מתוך אהבה שאוהב אותנו היה לו דיב עם אומות העולם. לכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה את ריבם את דינם את נקמתם, כלומר בעבור שאוהב אותנו היה לו ריב עם אומות העולם ודן ונוקם אותם. ולכן ימי חנוכה המה ימי חסד שנתעורר חסד בעולם דלכאורה נתעורר אז משפט בעולם. ולפמ"ש לעיל יתבאר, שכל המשפט במלכות הרשעה מחמת שנתעורר אז אהבה גדולה לעמו בני ישראל ולכן המה ימי חסד והיה על ידי כהנים. וזה שתקנו אנשי כנסת הגדולה והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך ועל הנסים כו', כלומר שגם הנסים והגבורות שהגבורה הוא מצד השמאל, אבל אותן שהיה בימי חנוכה היה מצד החסדים שנתעורר אהבה לישראל לכן היה בימי מתתיהו כהן גדול שהכהנים במדת החסד אחודים. ואפשר שלכן היה הנס במנורה שזה קרבן אהרן כהן גדול כמבואר ברש"י פרשת בהעלותך, שהוא במדת החסד. וגם לכן היה הנס במנורה, דמנורה בדרום, שידוע שדרום הוא במדת החסד, וצפון במדת הגבורה. והנקמה ברשעים היה במדת החסד שאוהב אותנו ושונא להמצידים אותנו, לכן היה במנורה שמנורה בדרום, ודרום הוא מדת החסד. ולכן בימי חנוכה ימי חסד שמתעוררין אז חסדים בעולם והאל הרחמן ישפיע עלינו תמיד חסד ויאיר עינינו בתורתו אמן:

וזה הפירוש והיכא מנח להו, חד אמר מימין הפתח, חד אמר משמאל, והלכתא משמאל, כדי שיהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. והנה התיבות כדי שיהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. לכאורה אין לו הבנה, דהרי אפילו בפתח שאין ראוי למזוזה נר חנוכה משמאל. ולפי דברינו יתכן, דמר סבר נר חנוכה מימין, דנס של חנוכה היה מצד שאוהב את ישראל ונוקם באומות העולם כאשר ביארנו למעלה ומדת החסד מימין כנודע. ומר סבר משמאל, דאף על פי כן הרי מאהבה שאוהב את ישראל נוקם באומות העולם נמצא מדת גבורה באומות העולם והוא גבורה שבחסד וגבורה הוא בשמאל. והלכתא משמאל, כדי שיהיה מזוזה מימין, פירוש שעיקר הנס לעשות נקמה בגוים, ונקמה הוא מדת שמאל אף על פי ששרשו הוא במדת אהבה שאוהב את ישראל, מכל מקום עיקר הנס ניכר בנקמה במלכות הרשעה ונקמה הוא ממדת הגבורה, רק בעבור שרשם בא ממדת האהבה שאוהב את ישראל ואהבה וחסד הוא מימין, לכן אמר כדי שיהיה מזוזה מימין,

כלומר מזוזה הוא מדת שמירה ששומר אותנו והוא מדת האהבה וחסד שהוא מימין מזה בא נר חנוכה שהוא הנס ונקמה בגוים ונקמה הוא בשמאל:

ואבאר יותר מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, ובס"ד יתורץ קושית התוספות בפסחים דף ק"ד ע"ב ד"ה כל הברכות פותח בברוך כו', וברכות המגילה נראה דחתמינן בא"י האל הנפרע לעמו ישראל האל המושיע עיין שם. דקושיות התוספות למה חותמת בברוך, הלא הוא ברכה קצרה והודאה ואינה חותמת. נראה דהחתימה הוא שבח אחר מה שלא הוזכר בברכה דהברכה הרב את ריבנו והנוקם את נקמותינו שנוקם בצרינו, והחתימה הוא שבח אחר מה שלא הוזכר בברכה, דהברכה הרב את ריבינו לכן חותמת בברוך האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע. ומפרש מה שנקם בצרינו לא היה שרצה לנקום ורצונו שיעשה נקמה, רק כי חפץ חסד הוא, רק מה שנקם בצרינו הוא בעבוד שחפץ חסד הוא ורצה להושיע את עמו בני ישראל כיון שרצה להושיע את עמו בני ישראל ממילא בהכרחו לנקום בצרינו, כי מי שרוצה להושיע את אדם מיד גוזלו צריך הוא להרוג את הגזלן ואינו חפץ כלל בנקמה, רק חפצו ורצונו להושיע ומחמת זה נפרע לעמו ישראל מכל צריהם. ונמצא החתימה הוא שבח אחר, כי הברכה הוא כפשוטה שנוקם את נקמותינו. והחתימה הוא, שבח אחר מה שנפרע לעמו ישראל מכל צריהם לא מצד הנקמה, רק מצד שהוא רוצה להושיע את ישראל מצד החסד. וזה מזוזה מימין, שהבורא ברוך הוא רוצה לשמור את ישראל שמזוזה היא על שמירה כמפורש בכמה מקומות וכן היה הנס בנ"ח שהוא נקמה בגוים ונקמה בשמאל. אבל עיקר הנקמה מחמת שהוא שמירה לישראל ושמירה הוא במזוזה שהוא מימין ויפה עולה דברי חכמינו ז"ל והאל הרחמן ישמור אותנו מכל צרה וצוקה ונגע ומחלה ומכל רעות המתרגשות בעולם:

ועל זה כוון דוד המלך ע"ה כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו (תהלים קלב, ט) וזה לשון הזוהר הקדוש ולויך ירננו מיבעי ליה, כך אמר דוד, כד אנת בהיכלך אתעביד רעותך השתא דאמינא לך ברעותי קיימא כו'. אמר דוד המלך ע"ה בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך, סדורא דקא סדרנא לא ישיב לאחוריה כו' עיין שם. והנה לכאורה מאי נפקא מינה או שהלוים ירננו או שהחסידים ירננו ומה רצה דוד בזה עד שאמר בעבור דוד עבדיך גר. ואפס, דהלוים מרננים דרנה הוא בשמאל כן כתוב בכתבי האר"י ז"ל דהוא בסוד שמאל בסוד הצמצום ומה שמעלין בקול ומורידין יודעים בו שיודע כמה הם מצמצמים לכך הלוים שהמה מדת הגבורה המה מרננים כן כתב האר"י ז"ל. ועיין בפרדס רמונים בערך רנה וזה לשונו, הרנה הוא מצד הצדק דנקרא (כן) בהיותו יונק מצד השמאל וכן הוא בתיקונים עד כאן לשונו. וכן מבואר תיקון י"ג תשיעא' ברנה ודא

הוא דננו צדיקים ב' כו' וצדיק נטיל משמאלא. ונראה, כי זה סוד באבוד רשעים רנה, שרנה יונק ממדת המשפט. והנה דוד המלך ע"ה רצה שממדת החסד שאוהב את ישראל יצא מדת הגבורה והנצחון ופחד לאומות העולם לכן אמר וחסידיך ירננו, שיהיה כל כך אהבה עזה לישראל שממנה יצא הנצחון והגבורה לאומות העולם ויהיה גבורה שבחסד ולא יהיה מדת השמאל, רק יהיה הכל בחסד, כי כן דרך צדיקים להרבות חסד בעולם ולכן דצה שחסידך ירננו. ואמר ברעותא קיימא שמאהבתו יצא הגבורה לאומות העולם על כן ביקש בעבור דוד עבדך כו', שהוא יהיה גורם האהבה כו'. וזה שאמר הכתוב (דברים לג, ב) ה' מסיני בא גו' מימינו אש דת למו גו', כלומר ימינו שאוהב את ישראל יהיה אש דת למו, אש, הוא לשון משפט. יהיה למו, לאומות העולם וינקום נקמתינו מהם ועלינו ישפיע חסדים טובים אמן סלה:

וזה מה שאמרו חכמינו ז"ל (כתובות ה.) גדולים מעשי ידי צדיקים ממעשה ידי הקדוש ברוך הוא, דאלו מעשה ידי הקדוש ברוך הוא ביד אחד שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח, יג) ואלו מעשי ידי הצדיקים בשתי ידים דכתיב (שמות טו, יז) מקדש ה' כוננו ידיך. נראה, כי מעשה ידי הצדיקים נקרא מה שהשם יתברך משפיע עלינו טובות וברכות לישראל על ידי מעשה התחתונים שעולה ריח ניחוח מהצדיקים ומעשי ידיהם הנעימים לפניו יתברך שמו ויתעלה ועל ידי מעשי הצדיקים מתעורר אהבה למעלה ומשפיע בתחתונים ומעשה ידי הקדוש ברוך הוא נקראו מה שהשם יתברך אוהב את העולמות זולת התעוררת התחתון, רק שיש עת רצון למעלה לפני הבורא ברוך הוא. והנה כשהתעורר לאהוב את העולמות על ידי מעשי הצדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעיקים והצרים לישראל אזי מאהבת עצמו בא השנאה להצרים אותם וכשהשפע בא מהתעוררות העליון זולת מעשה התחתונים אזי אינו בא רק האהבה ומזאת האהבה לא יצא שום שנאה, כי האהבה אינו כל כך עזה. וידוע שאהבה לישראל הוא יד ימין והשנאה לאומות העולם הוא יד שמאל. וזה גדולים מעשה הצדיקים כו', פירוש השפע הבא על ידי הצדיקים ממעשה ידי הקדוש ברוך הוא השפע אהבה הבא מהתעוררת העליון לבדו זולת מעשי ידי הצדיקים, כי השפע על ידי מעשה הצדיקים בשתי ידים, כלומד אהבת יד ימין לישראל ונגוף למצרים ושנאה לאומות העולם יד שמאל. ואלו מעשה ידי הקדוש ברוך הוא, כלומר השפע הבא מהתעוררות העליון לבד הוא ביד אחד, כלומר אהבה ושפע רב לעולמות לבד והאל הרחמן ישפיע לנו חסדים גדולים אמן סלה:

יש ליתן טעם לשבח למה קבעו חכמינו ז"ל להדליק נר חנוכה בח' ימי חנוכה הואיל ונעשה בו נס בנרות דמנורה, ולמה לא עשאו כן בשאר נסים ונפלאות דפסח ודפורים,

ולא צוה השם יתברך לעשות איזה מצוה ביום השביעי של פסח במים הואיל ונעשה נס במים בקריעת ים סוף, וכן בעץ בפורים, הואיל ונעשה בו נס בתליית המן על העץ. ומה שצוה על מצה ומרור, ולא נעשה שום נס במצה ומרור, רק מרור הוא מטעם שמררו את חייהם. ומצה, לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ. אבל לדברים שנעשה בו נסים כגון דצ"ך עד"ש באח"ב, לא צוה לנו השם יתברך לעשות דוגמתם שום מצוה הגם שאין לנו שכל במצותיו כי מאוד עמקו מחשבותיו. אפס רשות ניתן לנו לתת טעם לשבח על כל דבר ודבר. ונראה ליתן טעם לשבח בשמונה ימי חנוכה שגומרין את ההלל שהראה האל חסד לעמו בני ישראל האיך שחפץ בעבודתינו ויש לו שמחה מעבודתינו ואהבתינו לפני המקום ברוך הוא שעשה הנס בנרות מה שלא היה בפסח ובפורים דקודשא בריך הוא לא עביד ניסא בכדי:

והנה בפסח היה הנס בדצ"ך עד"ש באח"ב, וקריעת ים סוף שלא היה באפשר להציל ולהוציא את ישראל ממצרים זולת אלו הנסים. וכן בפורים, מה שהפך דעת אחשורוש לא היה באפשר להציל את ישראל זולת זה. אבל בחנוכה, הלא כלל מונח כל מצות עשה אם יש ביד אדם לעשותו מחויב הוא לעשות ואם אי אפשר לעשות פטור הוא מלעשות, כי אונס רחמנא פטריה ואם חשב לעשות ונאנס הוא כאלו עשאו כמאמר חכמינו ז"ל חשב לעשות מצוה ונאנס כו'. ואם כן מה שעשה הבורא ברוך הוא נס במנורה בנרות שלא היה להדליק אלא יום א' והדליקו ח' ימים הוא חבה יתירה מהמקום ברוך הוא לישראל, כי לא היו צריכין לזה כיון שלא היה באפשר, רק להדליק יום אחד ולא יותר פטורים כמ"ש דאונס רחמנא פטריה, ולא היה צריך הקדוש ברוך הוא לעשות נס מפורסם בשביל קיום המצות, כי פטורים ממצות היכא דאי אפשר למעבד, רק השם יתברך עשה נס כדי שיקיימו עמו בני ישראל מצוה שעלתה חיבתן ואהבתן של קיום מצות בני ישראל והמצות המה חיות לכל העולמות כולם. לכן עשה נס בשביל קיום המצות אף על פי שאין צריכין דאונס רחמנא פטריה, ונס כזה לא היה בשום יום טוב כמ"ש, דגם פורים ופסח היה בשביל הצלת נפשות שצריכין לנס שאי אפשר להציל זולת הנס. ונמצא בחנוכה הראה הקדוש ברוך הוא חיבה יתירה לישראל במצותינו האיך שהוא אוהב קיום מצות בני ישראל מה שלא היה בשום זמן. ונראה ליתן טעם לשבח למה באמת כן שבחנוכה הראה הבורא ברוך הוא חיבה יתירה לישראל במצותיו האיך שקיום מצותינו חיות לכל העולמות וכל הנשמות וכל המלאכים מה שלא היה בשום זמן כיון שלא עמדה מלכות הרשעה, רק על קיום התורה והמצות כמו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה כשעמדה עליהם להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וישראל שבאותו

הדור מסרו נפשם על קדושת שמו יתברך ועל קיום מצותיו שכמה נהרגו על קדושת שמו הגדול ברוך הוא שבאותו הדור היה חנה ושבעת בניה ויתר מעשים המבוארים בספר יוסיפון, והם לא רצו רק להשבית התורה הקדושה כמאמר חכמינו ז"ל (ירושלמי חגיגה ב, ב) כתבו לכם על קרן שור שאין לכם חלק באלהי ישראל, ועמו בני ישראל מסרו נפשם על תורתו ומצותיו. לכן הראה להם חיבה יתירה שנעשה להם נס כדי לקיים מצותיו אף על פי שפטורין כמ"ש דאונס רחמנא פטריה, רק בעבור שמסרו נפשם על קיום מצותיו אל נקמות ה', הראה גם לאומות העולם שקיום מצותיו המה החיות של כל העולמות שאלולי לא היה חיות לכל העולמות לא נעשה נס בשביל קיום המצות כמו שמבואר שמלך אחד מאומות העולם למד זכות על ישראל במעשה יהודית. ולכן הנס זה דחנוכה נעשה בשביל קיום המצות שלא היה בשום זמן. לכן מדליקין נר חנוכה ועושין מצוה בדבר זה שנעשה בו נס בנר חנוכה, מה שאין בשום זמן שאין חיוב מצות בדבר שנעשה בו נס שאין עושין מצוה במים בשביעי של פסח זכר לקריעת ים סוף ואין עושין בפורים מצוה עם עץ זכר לתליית המן, רק בכאן עושין מצות בנר חנוכה בדבר שנעשה בו הנס שנשתנה למעליותא:

ובימי חנוכה אמרתי שבחנוכה מוציאין שני ספרי תורה בחול כגון בראש חודש ושבת, ובכל השנה אין מוציאין בחול שני ספרי תורה אפילו בחול המועד סוכות דאז הוא יום טוב שגומרין הלל הואיל וחלוקין בקרבנותיהן ואומרים בהפטורה שבת חול המועד סוכות מקדש ישראל והזמנים, הואיל ומלכות הרשעה רצו לעקור את התורה הקדושה וישראל באותו הדור מסרו נפשם על התורה והמצוה. והראה הקדוש ברוך הוא אהבה וחיבה לישראל. לכן מוציאין אפילו בחול שני ספרי תורה כמו בראש חודש ושבת, ולפעמים בשבת חנוכה ג' ספרי תורה להראות שהחיבה של חנוכה היה בתורה לכן בחנוכה המצוה באור ובראיה. מה שאין כן בשום מצוה כגון הרואה נר חנוכה מברך, כיון שהחיבה שהראה הקדוש ברוך הוא והנס שעשה בו כדי לקיים מצות המנורה ונעשה נס בקיום התורה כמ"ש והתורה נקראת אור כמו שנאמר (משלי ו, כב) ותורה אור ומאירת עינים, לכן מצותינו באור ובראיה. כה יעשה האל הרחמן עמנו אותות לטובה ואהבה וחיבה לקיים מצותיו ויאיר עינינו בתורתו וידבק לבנו במצותיו ויתן בלב מלכיות ושריו ויועציו לטובה ואל יגזור עלינו גזירות נגד תורתינו הקדושה ויקוים בנו מקרא שכתוב (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם אמן סלה:

ועוד נראה על קריאת שם חנוכה, על דרך שבארנו על פסוק הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלהים. והנה לכאורה מה זה אחרית כראשית, מי נתלה במי קטן נתלה בגדול, ואדרבה הגאולה אחרונה יהיה במהרה בימינו ביתר שאת וביתר עז מגאולה ראשונה. ונראה כוונת הפסוק. דהנה דע שכל העולמות נבראו בשביל ישראל שנקראו ראשית כפרש"י בראשית (בראשית א, א) בשביל ישראל שנקראו ראשית, שממנה התחיל מחשבת כביכול שראה שיבראו ישראל שיעבדו בדחילו ורחימו ושיעשו רצון קונם ויהיה לו במעשיהם הטובים שעשועים גדולים מזאת המחשבה עלה ברצונו כביכול לברוא כמ"ש הפייטן הציב וירה אבן פינתו עבור להשתעשע באיומתו. ולכן צריך כל האדם לחשוב כשעובד את קונו ברוך הוא מקבלין כל העולמות וכל ההיכלות וכל המלאכים שפע וששון ושמחה רב ובזה יתלהב לעבוד את בוראנו. ומזאת המחשבה נבראו ונשתלשלו כל העולמות עד סוף העולם התחתון וכשמאיר ראשית המחשבה שממנה נבראו כל העולמות אנו מנצחין כל האומות והמה מסודים בידינו כאשר כתבנו במקום אחר, שהארץ בעצמה לוחם מלחמותינו שהרי לא נבראו כולם אלא בשביל ישראל אף על פי שהארץ היא מדריגה תחתונה שהיא דומם. ועליה צומח, חי, מדבר. ועליהם בריאה, יצירה, אצילות, כידוע. אף על פי כן לוחמת את מלחמתינו. ואמנם אם אינו מאיר חס ושלום בסוף המ וכו'.ריגות ראשית המחשבה מה שהעולמות נבראו בשביל ישראל, אזי חס ושלום הישראל בגלות. אבל אם סוף המדריגות מאירים כמו ראשית המחשבה מה ראשית המחשבה לא נבראו וכו'.אלא בשביל ישראל וזאת המחשבה מאיר עד מדריגה אחרונה ומדריגה התחתונה אזי ישראל במדריגה עליונה ומנצחין כל המלחמות ונגאלין מיד:

וזה הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, כלומר שיהיה אחרית כל העולמות מאירין כבראשית העולמות מה בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית אף באחרית יתגלה שבשביל ישראל נבראו הכל ואז יהיה גאולה שלימה. וזה חנוכה, לשון התחדשות וראשית כמו שכתבתי לשון חנוכת הבית, כלומר שאז מאיר הראשית והתחדשות של העולמות שבשביל ישראל נבראו שנקראו ראשית לכך נעשה לנו ניסים ונפלאות שנמסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים. לכן נקרא חנוכה, שעל ידי התחדשות וראשית נקרא חנוכה. וזה הוא מה שתקנו חכמינו ז"ל להדליק נר חנוכה, כלומר שצונו שיאיר הבהידות של בחינת הראשית והתחדשות עד סוף העולמות ואז אנחנו עמו בני ישראל במדריגה העליונה ונעשה לנו ניסים ונפלאות אמן והמשכיל יבין:

ועתה אבאר על מאמר חכמינו ז"ל (שבת כא:) מצות נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, וגם על קריאת שם חנוכה. דע, כי הנסים אשר עשה לנו הבורא ברוך הוא מתחלקים על שלשה אופנים. כי הנה יש נסים נסתרים ויש נסים נגלים. הנסים הנגלים, כמו שנעשו לאבותינו במצרים כמו דצ"ך עד"ש באח"ב וקריעת ים סוף שהם שנוי טבעיים והכל ראו באלו הנסים. ויש נסים נסתרים, כמו בימי מרדכי ואסתר שהיה כמדומה שהוא טבעיית שבתחלה גדל את המן ואחר כך אהב את אשתו והרג אוהבו בשביל אשתו, וגם הנס הנזכר בעל הנסים שמסר רבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים כו'. והנה נס נסתר, שהמה בדרך מלחמה וגם מעשה יהודית היה קצת בטבעים. אמנם באמת מעשה נסים ולא טבעיית אבל נס נסתר היה ולא נס נגלה. וכן מבואר באור חדש שחיבר בעל גור אריה, שנס חנוכה היה קצת טבעיית. גם אדומ"ו בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בער ז"ל אמר, שנס נגלה כמו במצרים נקרא יום שמאיר לכל. והנה הנסים נסתרים נחלקו לשני בחינות. בחינה אחת, כמו פורים שהשם יתברך עילת כל העילות הוא סבב הסיבה בעצמו ובכבודו בלי שום פעולה מהתחתונים עד שהפר עצת המן הרשע והשיב לו גמולו בראשו והציל אותנו מכף כל העריצים והתחתונים לא עשו כלום שום פעולה. ומה שזמנתה אסתר להמן הוא מטעם שאמרו חכמינו ז"ל (מגילה טו:) כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו כו', או כדי שיהרג הוא והיא כו', ומטעמים אחרים. אבל בחנוכה, עשו תחתונים איזה פעולה, כי חשמונאי ובניו נלחמו מלחמות ה' ועשו פעולה, רק שהשם יתברך עשה שלא כדרך הטבע ומסר גבורים ביד חלשים כו', אבל היה באיזה סיוע תחתונים. נמצא הם שלשה מדריגות. נס דיציאת מצרים, היה שינוי טבעיית והוא נקרא יום והוא נס גדול. וקטן ממצרים הוא פורים, שהיה בטבעיית קצת נס נסתר והוא נקרא לילה כאשר כתבתי בשם אדומ"ו ז"ל אבל לא היו בסיוע התחתונים. וקטן מפורים נרות חנוכה, שהיה נס נסתר וגם סיוע מתחתונים. לכן אחר ראש השנה ויום הכפורים ושמיני עצרת כאשר ביארתי בדרוש דלעיל, בתחילה חנוכה, ואחר כך פורים, ואחר כך פסח, כי מעלין בקודש ולא מורידין, כי אנו ממשיכין ההארה של הנסים והחסדים של חנוכה שהמה אינם כל כך גדולים שהוא נס נסתר בסיוע התחתונים במלחמות חשמונאי ובניו, ואחר כך מעלין בקודש ומקבלין ההארה מחסדים ומנסים דפורים שהוא נס נסתר אבל לא היה בו סיוע תחתונים שהמה יותר גדולים מחנוכה. ואחר כך מעלין בקודש, ומקבלין ההארה יותר גדולה בנסים וחסדים דפסח, שהיה בו נס נגלה שהוא דומה ליום שמאיר לכל. ועיין ברמב"ן סוף פרשת בא ובתחלת פרשת וארא ובסוף פרשת לך לך שהביא גם כן שיש נסים נסתרים ונסים נגלים:

והנה אם אדם חס ושלום אינו מאמין בנסים נסתרים, אזי הוא במחשבתו שכך הוא ההרגל שביום מאיר החמה ובלילה מאיר הלבנה ובלילה הוא ישן וביום הוא נעור והמרבה בסחורה הוא מעשיר וההולך למרחקים הוא מרויח וכשהוא חולה ליקח רפואה והוא סבור שכך ההרגל. אמנם כשרואה נסים נסתרים אשר מסר האל הבורא ברוך הוא גבורים ביד חלשים, וכמו מפלת המן, וכל שכן נסים נגלים. הוא רואה שאין העולם מתנהג בהרגל, רק שהשם יתברך הוא המתיר אסורים והוא הזוקף כפופים והוא הגולל אור מפני חושך והוא היוצר אור והחושך. והשם יתברך הוא הרופא חולים. ועיין שם ברמב"ן בפרשת בחקותי, שחשב לחטא על מלך יהודה וגם בחליו לא דרש אלהים והכל בידו יתברך שמו, רק קודם שרואה הנסים הוא סובר שהכל הוא בהרגל, כי ההרגל הוא הטבע והרגל והטבע הכל אחד והוא מעשה בעל דבר שתולה בהרגל:

אמנם אחר התגלות הניסים הנגלים והנסתרים כמו חנוכה, שמסר גבורים ביד חלשים. ומפלת רשעים כמו בימי מרדכי ואסתר. רואה שאין העולם מתנהג על פי ההרגל. וכבר כתבתי בשם אדומ"ו ז"ל, שהניסים נסתרים המה רומזים ללילה. והנה הרא"ה כתב בספר החינוך, שבזה שאנו עושים מעשים טובים כמו בפסח אכילת מצה אזי מעשה מעורר המחשבה שהמחשבה מזדככת ומאמין בנסים ונפלאות ומאמין בהבורא ברוך הוא על ידי מעשים אכילת מצה ופסח שהמחשבה נתעוררת לטבעיות המעשים והוא הדין בכל מעשים טובים מתעוררת המחשבה לטובה כן כתב הרא"ה. והנה האר"י ז"ל כתב, שהשוק מרומז על חצונים. וזה מצותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, כלומר מצותה משתשקע החמה, נסים נסתרים אשר המה מרומזים בשקיעת החמה שאינו מאיר כל כך. ועד שתכלה רגל מן השוק, כלומר שצריך אתה לחשוב במחשבתך בהדלקת נר חנוכה שתכלה רגל מן השוק, שתכלה ממחשבותיך שהעולם מתנהג על פי הרגל הטבע. וזה המחשבה היא מעשה חצונים ומחשבת יצר הרע אשר המה רמוזים בתיבות שוק. ובהדלקת נר חנוכה, תכלה זה המחשבה לילך ממך זה המחשבה שהעולם מתנהג על פי ההרגל. ורגל, לשון רגילת מן השוק אשר זה המחשבה בא מן החיצונים אשר הוא מרומז בשוק, כי להוי ידוע לך כיון שאדם עושה מצוה לרמז על איזה דבר אזי הולך ממנו המחשבה דעה כמבואר בספר החינוך להרא"ה שהמצוה והמעשה מעורר המחשבה. ולכך בנר חנוכה הוא מודה על הנסים אפילו על נסים הנסתרים שהוא מרומז בשקיעת החמה לכן הולך ממנו ומכלה זה המחשבה רעה שהעולם מתנהג חס ושלום על פי ההרגל. וזה לשון הרמב"ן סוף פרשת בא, מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם

מודה בנסים נסתרים שהם יסוד התורה שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שמאמין בכל דברינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגי העולם עד כאן לשונו:

והנה שהבורא ברוך הוא יתברך שמו הוא מלך העולם ומי שהוא מלך אזי מחדש בעולמו כרצונו ואין בהם שום טבע והרגל לומר שכך מתנהג עולם תמיד, רק שאפילו בטבע הבורא יתברך שמו שהוא מלך העולם הוא מחדשו וברצונו מחדש הטבע וברצונו מבטל הטבע ואינו אומר שזה שהיה אתמול הוא יהיה, רק שבכל יום ויום הקדוש ברוך הוא מחדש כל ברואיו כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, שהוא המלך הטוב תמיד בכל עת ובכל שעה. וזה עד שתכלה רגל מן השוק, שלא לאמר שהוא חס ושלום ההרגל, רק אנו מודים שהוא מלך עולם ועד ולעדי עד ימלוך והוא המחדש ובזה מאמין שהנסים נסתרים אינם טבעים, רק שהוא מחדש את העולם תמיד בכל עת ובכל שעה, רק לפעמים מחדש את הטבע כמו כשקבע בהעולם בששת ימי בראשית ולפעמים מחדש דבר חדש כגון נס נגלה, רק המודה בנס נסתר אזי הוא מודה שהוא מחדש תמיד ואפילו הטבע הקבוע בעולם. וזה חנוכה, לשון חנוכת הבית, לשון חדש שאנו מודים בנסים הנסתרים ושהוא מחדש תמיד אפילו הטבע הקבוע בעולם ואין העולם מתנהג על צד ההרגל חס ושלום. וזה להדליק נר חנוכה, כלומר שיאיר זה הבחינה שהוא מחדש תמיד העולם בכל עת ובכל שעה וזה הבחינה יאיר תמיד בתוך מחשבותינו ויטהר לבנו לעבודתו אחר שהיינו מסורים בידו יתברך שמו. והבחינה שכתבתי לעיל הוא שהוא ברא וחדש את העולם. ומה שכתבתי עכשיו שאפילו אחר שברא את העולם הוא מחדש תמיד הטבע הקבוע בו. וזה אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם, אתה הוא המלך המחדש את הטבע תמיד וזה ה' מלך ה' מלך והבן:

והנה ידוע שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לכבודו ברא. וזה לשון הרמב"ן סוף פרשת בא, וכונת כל המצוה שנאמין באלהינו ונודה עליו שהוא בוראנו. והוא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה ראשונה ואין לעליון בתחתונים חפץ מלבד זה שידע ויודה לאלהיו שבראו, וכונת רוממות הקול בתפילתו וכונת בתי כנסיות וכונת תפלת הרבים זה שיהיה לבני אדם מקום שיתקבצו ויודו לאל שבראם והוציאם ויאמרו לפניך בריותיך אנחנו עד כאן לשון הרמב"ן עיין שם שהאריך. והנה בשביל דברים האלו ברא הקדוש ברוך הוא עולמו שיהיה לו שעשועים במה שאנחנו מודים אליו בפינו ובלבבנו שהוא בראנו והוא אבינו מלכנו ואזי כל העולמות וכל המלאכים מלאים ששון ושמחה ושפע רב. לכן כאשר יחשוב האדם זה שהאיך שמעבודתו מלאים כל העולמות שפע

רב וששון ושמחה יתלהב לעבודתו יתברך שמו. והנה אנחנו מודים אליו שהוא ברא הכל יש מאין ושכל העולמות חוץ ממנו יתברך שמו המה מחודשים והוא בראם יש מאין. וגם אנחנו מודים אליו שהוא תקיף ובעל יכולת כולם ועושה נפלאות גדולות מה שהם בשינוי טבעיים כגון יציאת מצרים וקריעת ים סוף גם אנחנו מודים שהוא מלך העולם אפילו הטבעיות הוא מנהיג אותם ואפילו מה שהוא בתוך הטבע אין זה ההרגל, רק שהוא מחדשם בכל עת ובכל רגע לכן נעשה נסים נסתרים שהוא בתוך הטבע, כי הוא מלכנו והוא מלך העולם והוא מחדש את הטבעים ונותן בהם שפע בכל עת ובכל שעה, כי מלך נקרא האל אם אינו משנה ועושה נס נגלה רק נס נסתר אז נקרא מלך שהוא מנהיג אותם ומחדשם בכל עת ובכל שעה ובזה עושים נסים נסתרים ואם הוא עושה נסים נגלים אז הוא תקיף ובעל יכולת ומשנה אותם, כי מלך נקרא המנהיג את עבדיו כרצונו ואין משנה אותם ותקיף ובעל יכולת נקרא כשהוא משנה את עבדיו וכשאנחנו מודים שהוא ברא יש מאין והשם שברא יש מאין הוא אהי"ה, כי כשהעולמות באין נקרא אהי"ה. דזמין הוא לאיתגליא והשם יתברך ברוך הוא שמו הוי"ה. ונמצא כשמודים שהוא ברא יש מאין אזי אנחנו מודים שהשם יתברך ששמו העצם הוי"ה הוא אהי"ה וכשאנחנו מודים שהוא תקיף ובעל היכולת ותקיף ובעל היכולת הוא שם אלהים כמוזכר בשלחן ערוך, אזי אנחנו מודים שהשם יתברך ברוך הוא ששמו העצם הוי"ה הוא אלהים. וכשאנחנו מודים שהוא בקרב הארץ שאפילו בעולם הטבע הוא מלכנו הוא מנהיגנו ועושה נסים נסתרים בטבעים ומלך העולם נקרא אדנ"י כמבואר בשלחן ערוך, אזי אנחנו מודים להשם יתברך ששמו העצם שהוא שם הוי"ה הוא אדנ"י:

וידוע בכתבי האריז"ל שאלו השמות הוי"ה ואהי"ה, הוי"ה ואלהים, הוי"ה ואדני, הוא כמנין נר. וזה להדליק נר חנוכה, אף על פי שהוא עושה נסתרות ומנהיג אותנר ואת עולמו ואינו ניכו', רק ששם העצם הוי"ה הוא אדנ"י, אף על פי כן מאיר במחשבתו ומודים גם כן ששם הוי"ה הוא אלהים שהוא תקיף ובעל היכולת. ושם העצם הויה הוא אהיה, שהוא ברא יש מאין של זמן שנעשה נס וההארה לי"ט, אזי זאת הבחינה מאיר בכל העולמות ובחנוכה אנחנו מודים שכל הבחינות, אף על פי שאינו ניכר רק הוי''ה ואדנ"י מאירים בה הוי"ה אלהים הוי"ה ואהי"ה גם כן, וזה להדליק נר והמשכיל יבין. לכן יתלהב כשמדליק נר חנוכה שהוא הממשיך אלהות על כל העולמות ואלהי אלהים שמח בו ועושה נחת רוח ליוצרו ומביא שפע לכל ההיכלות והעולמות ואומרין אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. וכל העולמות מכריזין זכאה פלניא דעבד דעותא דמאריה והנס שבתוך הטבעיות אזי האלהים אינו ניכו', רק באמונה ניכר אלהותו

ואמונה נקרא נה"י. וזה הכונה הנזכר בכתבי הקודש האר"י ז"ל להמשיך כל ההארות בנה"י, כי בחנוכה הנסים בטבעיים והבן:

ואבאר לך ביותר פנימיות מצותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק. כי הנה ידוע, כי כל מה שיש בגשמיות יש דוגמתו ברוחניות. והנה מה שכל העולמות נבראו יש מאין והשפעתן הבא לעולם מאין שכל העולמות וכל הנשמות דבוקים תמיד באין כמו שנאמר (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה הללויה, על כל נשימה ונשימה תהלל יה, והוא מחדש אותם בכל רגע ובכל שעה הוצאתם יש מאין ודביקתו באין נקרא ראש שמאין נפתחין כל העולמות. לכן נקרא ראש והתנהגות הבורא ברוך הוא בהעולמות על פי הטבע והוא העולם הזה שבה מכוסה הנהגות של הבורא ברוך הוא והנהגות הבורא ברוך הוא בה בהסתר נקרא רגלים שרגלים הוא סוף האדם וגם הנהגת הטבע הוא סוף המדריגות והשתוקקתם וכפיפתם לשרשם הוא הידים בסוד וידי אדם מתחת כנפיהם (יחזקאל א, ח) ומכח השתוקקתם מגביהם המאציל העליון לשרשם האין ומכח זה נעשה נסים בשינוי הטבעיים, כי התחברותם בהוצאת יש מאין הוא בשורש שהוקבעו בהם, רק שמשם בא הברכה והוא עמוק ולכן נקרא אל אלהים ה' (יהושע כב, כב) ולכן בא הברכה בחנוכה בשמן שהביט הראשית באחרית כמו שכתבנו, כי שמן בא"ת ב"ש בי"ט לשון הבטה ושמן הוא בחכמה. וחכמה נקרא אין כמו שנאמר (במדבר טו, כד) ואם מעיני העדה פרש"י (מחכמי העדה) וכיון שבטבע הנהגות בהירות הבורא ברוך הוא הוא בהסתד ומכוסה נקרא משתשקע החמה. ולכן כיון שהבורא ברוך הוא בטבע בהסתר פנים נאחזים החיצונים בזה העולם כידוע אשר המה נקראים שוק וכאשר השם יתברך הראה לנו נסים ונפלאות אפילו בטבעיית אז החיצונים הנקראים שוק הנאחזים בטבע אשר היא סוף המדריגות הנקראים רגל, אשר בה היה הנהגות הבורא ברוך הוא מכוסה לכן נקראת משתשקע החמה וכיון שעושה בטבעיות נסים אזי אנו רואין שמלכותו בכל משלה אפילו בטבעיות ובחצונים לכן כלים ונשברים ובורחין החצונים מכל העולמות אפילו מן הטבעיים. וזה משתשקע החמה, כלומר בטבעיות שהנהגת בהירות הבורא ברוך הוא מכוסה. ועד שתכלה רגל, הוא הנהגת הטבע סוף המדריגות. מן השוק, מן החיצונים על ידי הנסים שנעשה בטבעיות ומלכותו בכל משלה לכן נקרא חנוכה, כי ביארנו במקום אחר באריכות כל הנביאים נתנבאו בכה מוסיף עליהם משה רבינו ע"ה בזה. שכל הנביאים לא השיגו רק גדולת ומלכות הבורא ברוך הוא מה שבתוך העולמות ונקראת אספקלריא שאינה מאירה וגדולת ומלכות הבורא ברוך הוא שבתוך העולמות נקראת כה ומשה רבינו ע"ה השיג גדולת הבורא ברוך הוא מה שהוא למעלה

מן העולמות שאין משיגין אפילו בשעה שממליכין את הבורא ברוך הוא. ואפילו מה שאין העולמות משיגין השיג משה רבינו ע"ה, כי משה שקול כנגד כל ישראל והוא כולל כל ישראל, כי בעבור שמשה אוהב ישראל היה ונשמות ישראל המה תפארתו של הקדוש ברוך הוא כמו שאמר הכתוב (ישעיה מט, ג) ישראל אשר בך אתפאר. לכן השיג משה רבינו ע"ה גדולת הבורא למעלה מן העולמות ולכן עשה משה לעיני כל ישראל ועמים אותות ומופתים בשינוי טבעיות, כי העולם הזה עולם הטבע הוא מרכבה לכל העולמות ובדמות העולם הזה בגשמיות כן הוטבעו כולם ברוחניות. לכן כיון שהשגתו למעלה מן העולמות לכן היה בכח לעשות אותות ומופתים ונסים בשינוי טבעיות וזה נבואתו בזה הדבר ואספקלריא המאירה כמו שביארנו במקום אחר בעזרת השם יתברך. ונבואות והשגות שאר הנביאים הנהגת ומלכות הבורא שבתוך העולמות מה שמשיגין העולמות בשעה שממליכין הבורא ומשבחין אותו כמ"ש בפרקי היכולת הכסא כבוד אומר משאך חביב עלי לכך נקרא כה, אבל לא כן משה רבינו ע"ה שהשיג הבורא ברוך הוא למעלה מן העולמות. לכן ניבא בזה הדבר, באספקלריא המאירה, ולכן עשה אותות ומופתים בשינוי טבעיות לעין כל שהיתה נבואתו למעלה מן העולמות כמו שהעיד עליו הכתוב (דברים לד, י) ולא קם כמשה לכל האותות והמופתים וגו', ושאר נסים שהיה לעין כל כמו פורים חנוכה היה בטבעיות ששאר הנביאים ובעלי רוח הקודש לא השיגו, רק שבתוך העולמות שהנבואה והשגה נקראת כ"ה לכן גם הנס היה בתוך הטבעיות. ועל זה מרומז תיבת חנוכה, כלומר חנותינו בהשגה של כה שהוא בתוך העולמות שהנסים הבאים ממדרגה הזאת הוא בתוך הטבעיים כמו הנס דחנוכה:

והנה ביארנו שתיבות נר שיש השגה שמשיגין הבורא ברוך הוא על ידי שרואה שעשה לנו נסים בטבעיים והוא נקרא אדנ"י וכו', ויש השגה שמשיגין הבורא ברוך הוא שעושה נסים למעלה מן הטבעיות והוא נקרא אלהים, ויש השגה שמשיגין הבורא ברוך הוא האיך שברא הכל יש מאין בעין שכלו כמו במתן תורה והוא שנקרא אהי"ה. ושלש הויות אדני, ואלהים, ואהיה, כמנין נר. ולכן נקרא נר, שכל המשיג דבר הוא הסתכלות הרוחניות ורואה אותו בלי שום הסתפקות המחשבה וחבר את עצמו בזאת המחשבה ומביט בה בזאת המחשבה בעין שכל נקרא אור, כמ"ש רש"י ואם מעיני העדה, הם חכמי העדה. והוא אור החכמה לכן ההשגה נקרא אור והוא נר של מצוה להביט במחשבה ולחקור בה והשגה המעולה שבשלש השגות הוא המסתכל בעין שכל שברא יש מאין ומחבר את עצמו בזאת המחשבה שכיון שרואה בעין השכל שברא הכל יש מאין ומחובר במחשבה זאת ודאי משיג שיכול לעשות נסים נגלים ונסים נסתרים שמי שברא הכל

יכול לעשות בהם כרצונו וזה הוא נר של שבת. ששבת מורה על שברא יש מאין, כי כן הוא הטעם של שבת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' כי בו שבת. וזה הוא ענין יש מאין. וזה מודה על יחוד הוי"ה ואהי"ה כאשר ביארנו בו נכלל שני יחודים אלו שני השגות נסים נסתרים ונסים נגלים שהוא הוי"ה אלהים והוי"ה אדני כאשר ביארנו: ונמצא נר של שבת, שמורה על ההשגה יש מאין הוא השגה מעולה שבכולם. וההשגה של חנוכה, שהוא בנסים נסתרים שהוא בהוי"ה ואדנ"י הוא השגה אחרונה. לכן אמרו חכמינו ז"ל (שבת כג:) נר חנוכה ונר של שבת נר של שבת קודם, שנר של שבת הוא ההשגה מעולה מנר חנוכה והתחברות בזאת המחשבה שברא יש מאין שנר נקרא מי שמביט במחשבה ומסתכל בה ומחובר בה הוא המעולה. לכן בחנוכה בערב שבת מדליקין נר חנוכה, ואחר כך נר של שבת, כדי להסתכל ולהביט בעין השכל בהשגה אחרונה שהוא נר חנוכה שהוא בנסים נסתרים , ואחר כך יבא אל ההשגה המעולה ויביט בה בעין השכל שבראם האל יש מאין שזאת ההבטה וההשגה בעין השכל הוא נר של שבת ולכן מדליקין נר של חנוכה ואחר כך נר של שב וכו'.. כי נר של שבת מורה על המביט בעין השכל שברא הכל יש מאין כמו במתן תורה פא"פ ולא על ידי שרואה נסים נסתרים ונגלים. וזה הוא המובחר שבכולם, כי זאת ההשגה של מתן תורה נתגלה בכל שבת ושבת כמו שאיתא (שבת פו:) בשבת ניתנה תורה. לכן צריכין בכל שבת לחדש חדושי דאורייתא ולא נר של שבת ואחר כך נר של חנוכה, כי אחר שהשיג השגה גדולה איך ירד להשיג השגה קטנה. לכן ידליק בתחלה נר חנוכה שהוא השגה קטנה, ואחר כך נר של שבת שהוא ההשגה גדולה ומעלין בקודש ולא מורידין, וכפי שביארנו שרגלים הוא מרומז על מה שהנהגות הבורא ברוך הוא הוא מכוסה ובהסתר. לכן רגלים הוא מרומז על אמונת הבורא ברוך הוא ואמונת תורתו ומצותיו, כי בזמן שבהירות הבורא הוא מכוסה צריך להחזיק באמונה שאף על פי שהוא מכוסה צריכין להאמין בו ולכן כיון שבחנוכה הנסים בסוף המדריגה שהוא מכוסה והוא כנגד רגלים. לכן צריכין בחנוכה ליתן צדקה הרבה ומסבבין העניים ולהחזיק לומדי תורה מתקנין רגלי קדושה כנודע. וזה הטעם שמסבבין העניים ולומדי תורה בחנוכה וצריך להזהר אז בצדקה ולהחזיק לומדי תורה, כי המחזיק לומדי תורה מתקנין רגלי הקדושה כנודע ובזכות הצדקה יבא גואל צדק במהרה בימינו כמאמר הפסוק ושביה בצדקה ויברך את עמו בשלום כמאמר והיה מעשה צדקה שלום אמן סלה:

כללות הנסים

סימן א' ותתן אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם. אלו התיבות כי ידעת כי הזידו עליהם אין להם פירוש, ולקמן נבאר. אפס, כי הרמב"ן וכן הרמב"ם בספר המדע כתבו מדוע נענשו הרשעים כגון פרעה ונבוכדנצר על שהחריב בית המקדש, הלא השם יתברך צוה על ידי עבדיו הנביאים שיחריב נבוכדנצר את בית המקדש וגם פרעה הלא השם יתברך אמר לאברהם אבינו ע"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום (בראשית טו, יג) ועיין ברמב"ן פרשת לך לך על פסוק כי גר יהיה זרעך, עיין שם שהאריך בזה:

ונראה דרך משל, למי שיש לו בן יחיד ורוצה שילך בדרך הישר לעבוד את הבורא ברוך הוא בתורה ובדרך ארץ ומצוה את רבו שאם לא ירצה ללמוד רשות בידו להכות אותו בשבט מוסר ולהוכיחו ולהדריכו בדרך הישר בתורה ובדרך ארץ ויוכיחו בשבט מוסר שישמע לקול מוסר הורים ומורים וישמע למוסר אביו ואמו על כל אלו הדברים רשות נתונה להוכיח בשבט מוסר לבנו יחידו. והנה האב כשרואה שהרב מכה את בנו ומלמדו בדרך להועיל בודאי לבו כואב ובשרו עליו יכאב בראותו ילדיו ובניו המה בצער ומיסרין אותם במכות אפס בהעלותו על לבו שעל ידי הכאתו ויסורין ילך בנו בדרך טובים וישמע לקול אביו ואמו ולקול הורים ומורים, אזי יערב לו ויבשם לו ומתוק לחכו ההכאות והיסורין שמיסרין את בנו כיון שמלמדו בדרך להועילו. אכן אם רבו הולך בדרך לא טוב וגונב ורוצח ומכה אותו ומייסר אותו ומזהיר אותו שיהיה זולל וסובא וילך בדרך מעוקל ויגנוב משל אביו ומשל אחרים ויתן הגניבה לרבו ומלמדו שילך בדרך רבו שיהיה גונב ורוצח כמו רבו ואם הולך בדרך הישר אז מכה ומייסר אותו רבו, כי רבו אוהב זנות ורציחה גניבה ועבודה זרה אזי כשרואה אביו שרבו מכה אותו למען לעבוד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ומזהיר אותו רבו שיעבור על אלו עבירות אזי כשאביו רואה זאת נפשו עליו יכאב על שני דברים אחד שבנו יצא לתרבות רעה ואחד כואב לב אביו בראותו ילדיו ובניו בצער וביסורין מהכאות רבו. דבשלמא אם רבו היה מכה אותו למען שילך בדרך טוב לא היה מצער על ההכאות ויסורין של בנו, כי היה לו ערב ומתוק שעל ידי ההכאות ילך בנו בדרך טובים וישמע לקול אביו ואמו ואם רבו מדריכו בדרך לא טוב להיות גנב ונואף ורוצח ולא ישמע לאביו לאמו אזי על ההכאות האב נפשו עליו תאבל ובשרו עליו יכאב ונוקם ברבו המכה את בנו למען יסיר מדרך הטוב לדרך הרע. והנקמה בשביל שני דברים. אחד, על יסורין מההכאות לבנו. ועוד בשביל שלמד את בנו להיות איש בליעל וילך בדרך לא טוב. והנה כן הדבר הזה מפני חטאינו גלינו מארצנו

ועבור שלא שמענו בקול הנביאים לכן נמסרנו ביד שונאינו והיה מחשבת הבורא ברוך הוא שעבור היסורין אזי נשוב אליו בלבב שלם כמ"ש על ידי משה עבדו בצר לך ומצאוך את כל הדברים ושבת עד ה' אלהיך (דברים ד, ל):

והנה הגם שהשם יתברך אוהב אותנו ובצרתם לו צר ועמו אנכי בצרה, אמנם מחמת שעל ידי כך נשוב אליו בתשובה בלבב שלם ונעשה ונקיים תורת משה עבדו ועבדיו הנביאים והגם שבצרתם לו צר השם יתברך מקרקר קיר בכל העולמות ובכל הרקיעים ובועט בכל הרקיעים ומוריד שני דמעות לים הגדול. אמנם הוא כב"י מנחם את עצמו שעל ידי זה ישובו ישראל ויהיה לנו לב טהור ורוח נכון יחדש בקרבנו ועל זה מנחם את עצמו כביכול שישובו אליו בתשובה. ועל זה הזהיר על ידי עבדיו הנביאים ונתן כח ורשות לנבוכדנצר הרשע להחריב בית אלהינו, היינו באופן שיקיימו תורת משה ועבדיו הנביאים כאשר עשה דריוש השני ששלח את עזרא ללמד העם תורה ומצות ואפילו אם לא יצוה על כל פנים יניח את ישראל לקיים תורה ומצות ובודאי מכובד הגלות ומחורבן בית אלהינו ישראל עם קדוש היו שבים להשם יתברך. אמנם לא עשה כן נבוכדנצר הרשע, רק שגזר על ישראל שיעבדו עבודה זרה וישתחוו לצלם ושלא יעשו תשובה כמבואר במדרש איכה על פסוק (איכה ה, ו) יגענו ולא הונח לנו, נבוכדנצר שחוק עצמותיו צוה לנבוזראדן אלההון דאינון מקבל בעלי תשובה הוא וידו פשוטה לקבל שבים כיון דאת כביש להון לא תשבקינן דיצלון דלא יעבדון תיובתא ואלההון ירחם עליהון וההוא גברא נחית בשחור אפילה אלא לא תהא מפלי עלון כיון דכביש יתהון כד הוה קאים חד מנהון הוה נסיב ליה ומפסג ליה אברים אברים טריף ליה קומיהון ואינון מהלכין בעל כרחיהן שלא בטובתהון עד כאן לשון המדרש, וגם גזר על בני המלך להגאל בפת בגם:

והנה אחר שנבוכדנצר הרשע גזר ומנע את ישראל מלעשות מצות הבורא ברוך הוא אזי השם יתברך מקרקר קיר על צרות ישראל אחר שנבוכדנצר הרשע וכן כל הרשעים מייסרין אותם ובצרתם לו צר. וזהו המחשבה שעל ידי יסורין יעשו תשובה לא נגמרה, כי אדרבה רשעים הללו מבטלין את ישראל ממצות הבורא ברוך הוא שישובו וכביכול קורא ה' למספד על צרת ישראל ויסורין שלנו כיון שלא נגמרה מחשבת הבורא ברוך הוא שישובו ישראל ושנית כביכול מוריד ב' דמעות לים הגדול על שאין עושין ישראל מצות וכופין את ישראל לעשות עבירות נגד רצונו יתברך שמו והשם יתברך נוקם בהם באומות העולם הצרים לישראל עבור ב' דברים. אחד, עבור יסורין שמיסרין ומצירין לישראל כיון שאין מניחין את ישראל לעשות תשובה. ונבוכדנצר וכל הרשעים כפו ישראל לעשות

עבירות ונוקם בהם ופורע עבור שמצירין את ישראל ונחרב בית המקדש. וטעם שני, נוקם בהם עבור שישראל עבור כפייתם עושין עבירות נגד רצונו יתברך שמו ועבור אלו שני דברים נוקם מצרי ישראל:

וזה הוא האל הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, כלומר האל הנפרע לנו מצרינו שעושין לגופים של ישראל יסורין וצרות וידוע אויבי נפש נקראים אותן שאין מניחין נפשות ישראל לעשות מצות הבורא ברוך הוא וברוך שמו. וזה הוא משלם גמול לכל אויבי נפשינו, הוא מטעם שני שמצירים לנפש שכופין את הנפש לעשות עבירות ואין מניחין לעשות מצות הבורא יתברך שמו כמ"ש. ויתורץ קושית הרמב"ם בספר המדע והרמב"ן, למה נענשו מצירי ישראל כגון פרעה ונבוכדנצר הרשעים ויתר רשעים כיון שהשם יתברך צוה אותם. ומצאתי כן במדרש שיר השירים (שיה"ש ח, יב) על פסוק כרמי שלי לפני האלף לך כו' עיין שם וביתר מקומות בשיר השידים. ועוד טעם אחר שנענשו מצירי ישראל והוא קרוב לטעם הראשון, כי אם היה כונת הרשעים במה שמצירין ובמה שהחריב נבוכדנצר הרשע את בית המקדש אם היה כונתו רק לקיים מצות הבורא ברוך הוא אפשר לא היו נענשין, רק כונתם היה שזדון לבם השיאם ורגליהם לרע ירוצו וכל כונתם היה רק להרע ואלולי שהשם יתברך גוזר זה גם כן היו עושין רע ומייסרין כי דרכם כסל למו ורגליהם לרע ירוצו ולכן נענשו כיון שכל כונתם לא היה לעשות רצון יתברך שמו. רק כונתם היה לעשות רע וליסר ולהרע את ישראל לכן השם יתברך נוקם בהם. אמנם ב' טעמים הנ"ל הוא דבר אחד. שבאם היה כונתם לעשות רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו בודאי היו מניחים ישראל לעשות תשובה ולא היו כופין לישראל לעבור על מצותיו, כי כן רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו שעל ידי יסורין יעשו תשובה. ועוד שבאם היה כונתם לעשות רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו בודאי היו עושין בבושה ואימה וביראה ולא בחירופין וגדופין כדרך שעשה נבוכדנצר הרשע בחורבן בית המקדש:

למשל המלך שצוה לעבדו שיקח עטרה מעל ראשו. והנה לולי צוואת המלך הלוקח עטרה מהמלך מעל ראשו חייב מיתה אפס כיון שצוה המלך כן ליקח עטרה מעל ראשו רשות לו ליקח. אמנם כיון שהוא עושה בזיון המלך היה לו לעשות באימה ויראה והיה לו לצער את עצמו על בזיון המלך ולא בשמחה ובטוב לבב והעושה כן הדברים ששמח בתקלת המלך ורצונו וחפצו בתקלת המלך ונראים דברים שרצונו לעשות הכל נגד המלך והמלך נוקם בו. כן הדבר הזה, שישעיה הנביא ע"ה וירמיה הנביא ע"ה התנבאו שיחרב בית המקדש בעונותינו וליטול עטרת ראשינו היה למחריבו להחריב אותו באימה ויראה

ושיצערו המחריבים את עצמם בחורבן בית המקדש שמחריבין בית האל כדרך הנוטל עטרה מעל ראש המלך בצווי המלך והם לא עשו כן כי אם חרפו וגדפו ושמחו בחורבן בית ה' אלהינו וראוי לעשות נקמה בהם ולקעקע ביצתן עבור ששמחו בתקלת המלך ובחילול השם ובקלון מלכות שמים ויותר שחרפו וגדפו בהן נראין הדברים שלא היה כונתם לעשות רצון הבורא יתברך שמו, רק נגד רצונו ברוך הוא. ובמגילת איכה נתבאר על פסוק (איכה ב, ז) הסגיר ה' ביד אויב חומות ארמנותיה קול נתנו בבית ה' כיום מועד כו'. וביותר וראוי לנקום בהם כשמצירין את ישראל, כי כשהמלך מצוה לעבדיו ליסר את בנו שהולך לתרבות רעה. והנה אם העבד אוהב את המלך אזי עולה במחשבתו, כי המלך יש לו צער כשמייסרין את בנו וגם לעבד ראוי לצער בצער המלך והיה לו לעבד לצער את עצמו כשמייסד את בן המלך. אכן אם העבד שמח כשמייסר את בן המלך נראה שהוא שונא להמלך ומשמח את עצמו בתקלת המלך ראוי להמלך לנקום בהם כיון שהוא שונא המלך, כן הדברים, כשהשם יתברך מסר את ישראל עמו ביד הרשעים לייסרם היה לצער את עצמו בצרות השכינה כביכול כי עמו אנכי בצרה ובכל צרתם לו צר. ולא כן הרשעים נבוכדנצר ופרעה וכל הרשעים שמחים בצרת ישראל נראין הדברים שאין חפצם במלכות שמים ורוצים בצרת תפארת ישראל ואין כונתם לקיים מצות הבורא בדוך הוא על ידי עבדיו הנביאים וראוי לנקום בהם על שמייסרין את עמו בני ישראל אשר בך אתפאר, ודמות יעקב חקוק מתחת כסא כבודו. וגם לפרעה הרשע היה תחלת כונת הבורא ברוך הוא בגלות מצרים להסיר זוהמת חטא אדם הראשון כמו שמבואר בכתבי האר"י ז"ל ואלשי"ך הקדוש. ואם כן היה לפרעה שלא למנוע את ישראל מלקיים מצות הבורא ברוך הוא כמ"ש בטעם הראשון ולבבו לא כן ידמה כי אם למנוע מישראל מצות הבורא ברוך הוא ומנעם מפריה ורביה ומנעם מטבילת נדה ויתר מצות כמבואר במדרשים. אם כן לא היה כונת פרעה הרשע לקיים גזירות הבורא ברוך הוא בברית בין הבתרים ידוע תדע גו', כי אם זדון לבו השיאו לעבוד בעם בני ישראל לכן ראוי שאל יתברך שמו ינקום בפרעה בעשר מכות דצ"ך עד"ש באח"ב וברי"ן מכות על הים. וגם כפי טעם השני שהיה שמח בעבודת פרך עם בני ישראל ראוי לעשות נקמה בפרעה:

וזה פירוש הפסוק ותתן אותות ומופתים בפרעה כי ידעת כי הזידו עליהם, ויש כאן כמה דברים שלכאורה אין להם הבנה. א', למה נתינת טעם כי ידעת הלא כבר אמר ותרא את עני אבותינו במצרים. ב', מה זה כי ידעת. כי לשון ידיעה שייך על דבר הסמוי מן העין רק במחשבה והיה לומר כי הזידו עליהם, כי הלא היה עבודת פרך בגלוי ואין שייך לשון ידיעה. ג', הלשון כי הזידו עליהם אין לו פירוש, והיה לומר כי ידעת כי עינו

אותם כמו שנאמר (דברים כו, ז) וירא את עניינו גו', וגם הלשון עליהם איננו מובן. אכן לפי דברינו יתכן התכת פירוש הפסוק ותרא את עני אבותינו במצרים ותתן אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו גו', ולכאורה קשה קושית הרמב"ם בספר המדע והרמב"ן למה נקם בפרעה ובכל עבדיו הלא קיימו גזירת הבורא ברוך הוא ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה ועיין ברמב"ן. ואמר הכתוב כי ידעת כי הזידו עליהם, כלומר שידע האל שלא היה כונת פרעה לקיים גזירתו יתברך שמו רק הזידו עליהם לעשות בזדון לבם. שהוא שונא לישראל וזדון לבו לעבוד עבודת פרך בתפארת ישראל. וגלל כן מנעם לישראל ממצות האל יתברך שמו וראוי לנקום במכות ובחלאים כמ"ש אחר שמצער ישראל כיון שמנעם ממצות הבורא ברוך הוא יתברך שמו כיון שעיקר כונת הגלות להסיר זוהמת הנחש מחטא אדם הראשון בקיום מצות הבורא ברוך הוא והוא מנעם. והשני, כיון שישראל אין עושין מצות מתרשלים כח של פמליא של מעלה שקודם שעשו עבודת הפרך נמסרו להם רזי תורה מאבות הקדושים ומשבטי יה כמו שמוזכר בספרים וגם כפי טעם הב' שכתבתי שהיה שמחים בצרות ישראל, אם כן מכל זה נראה שכונתם לעבור רצון הבורא ברוך הוא בעבודת הפרך ולא לקיים גזירות יתברך שמו. וזה כי ידעת, כי ידע האל כי הזידו עליהם, כי כונתם למען זדון לבם להרע לישראל ולא לקיים גזירות הבורא ברוך הוא ולכן כיון דבזדון לבם עשו להרע לבני ישראל ולעשות נגד רצון הבורא ברוך הוא ראוי לנקום ולעשות בהם מכות דצ"ך עד"ש באח"ב ור"ן מכות על הים:

וזה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שיתי אותותי אלה בקרבו (שמות י, א) ולכאורה צריכין להבין, הלא זולת כבדות לב ראוין למכות דצ"ך עד"ש באח"ב כמוזכר בתנא דבי אליהו ובפייט בכל המכות היה מדה כנגד מדה שהיצר לישראל. ולפי מה שכתבתי יתכן, שמתוך כבדות לב אין שום פתחון פה להמצרים להתנצל ולומר שקיימו גזירות הבורא ברוך הוא. דכיון שהשם יתברך שלח על ידי משה עבדו לפרעה שלח עמי ויעבדוני, ולא רצה פרעה לשלוח נראה בעליל שלא רצה פרעה גזירות הבורא ברוך הוא יתברך שמו ומצותיו, אם כן מה ששעבד בעמו בני ישראל, כי אם בזדון לבו לענות את עם בני ישראל ולכן ראוי למכות הללו. וזה שיעוד הכתוב כי אני הכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו, שלא יהיה פתחון פה למצרים לומר, כי עבור גזירות הבורא ברוך הוא ענו את ישראל שהרי מיד פרעה בהתחלה אמר מי ה' ולא רצה לשלוח ולקיים מצותיו. ועל פי זה יבואר מה ששאל איש אחד מתושבי קהלתינו בגמרא בכתובות (קיא.) שלש שבועות השביע לאומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ושאל אותי, כי תיבות בהן אין לו פירוש והוה ליה למימר שלא ישתעבדו בישראל

כו'. ולפי מה שכתבתי יתבאר, כלומר שלא ישתעבדו בהן בישראל תיבות בהן פירוש לצורך עצמן, כלומר שלא ישתעבדו בישראל רק לקיים מצות הבורא ברוך הוא שצוה שיהיה ישראל בגלות ואז לא יהיה בודאי יותר מדאי כאשר כתבנו לעיל, כי המכה בן מלך ואוהב למלך ויש לו צער מההכאה אינו מכה אותו יותר מדאי. וזה בהן לצורכיהן, כי בהן פירוש לצורכן, ופירוש בהן כמו להן שפידשו לצרכן גם בהם פירושו לצרכן לא לקיים גזירות הבורא ברוך הוא. וכן הוא בתיקוני הזוהר בראשית ירא בושת ס"מ וכל כת דילהון עיין שם בתיקון שהשם יתברך השביע אותן שינהגו כבוד בישראל:

ואפשר זה היה דעת הרמב"ן שכתב הא שהעניש את האומות העולם וזה לשון הרמב"ן פרשת לך לך על פסוק (בראשית טו, יג) כי גר יהיה זרעך וזה לשונו, אף על פי שגזרתי על זרעך להיות גרים ועבדים, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבודו ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי כו' אשר אני חפצתי מעט והמה עזרו לרעה וכן הוסיפו במצרים להרע לישראל, כי השליכו בניהם ליאור וימררו את חייהם עד כאן לשונו עיין שם שהאריך. והנה לכאורה קשה על דברי הרמב"ן, כי הגם שהוסיפו להרע לא היה נענש רק על התוספות ולא על הרעה בעצמו. אפס לפי מה שכתבתי יתבאר, כי עבור התוספות הרעה נראה בעליל שהרעה בעצמו לא עשה לקיים גזירות הבורא ברוך הוא וברוך שמו, רק זדון לבם השיאם ששונאים את ה' וישראל המה וראוי לענוש על הרעה בעצמו. וזה ראה ראיתי את עני עמי במצרים ואת זעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו (שמות ג, ז) ולכאורה אין להפסוק פירוש. א', מה ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו, והיה לו לומר ואת צעקתם שמעתי מפני עניים או מכאובם, כי הרחמניות על עניי עמו בית ישראל. ב', מה כי ידעתי, הוה ליה למימר כי ראיתי את מכאוביו, כי ידיעה שייך בדבר הנסתר ובדבר הנגלה שייך ראיה. אכן לפי דברינו יתכן שקשה למה שמע צעקתם ואמר לו והכית את מצרים, למה יכה אותם כיון שגזר עליהם שעבוד וגם צעקה על דבר שלא כדין וזה היה גזירה ולא שייך צעקה. לכן אמר מפני נוגשיו שהם כוונו להרע את ישראל לא לקיים גזירת הבורא ברוך הוא לכן עשה נפלאות בקרב מצרים ויכה בעברתו כל בכוריהם וישפוט אותם בדצ"ך עד"ש באח"ב. וסיים כי ידעתי את מכאוביו, כלומר השם יתברך יודע את מכאובי בני ישראל לא לקיים גזירותיו עשו מצרים כי זדון לבם השיאם לשנוא את ה' ועמו בני ישראל לכן שלח בו אפו כו' ופדה בששון ובשמחה מעבדות לחירות. ועכשיו בגלות המר הזה יוציאנו מהרה מעבדות לחירות ויקוים בנו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ויאיר עינינו במתיקות תורתינו הקדושה אמן סלה:

בפסוק לכה ואשלחך אל פרעה וגו'. (שמות ג, י) ונבאר מאמר הגדת ליל פסח והכתי כל בכור בארץ מצרים, אני ולא מלאך אני ה' אני הוא ולא אחר. דלכאורה קשה למה מכות בכורות היתה על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל תשעה מכות הקודמין היתה על ידי שליח. אמנם באמת נבאר דבאמת מאתו לא תצא הרעה כידוע. רק הכל טובות וכאשר יפקחו עינינו לראות גודל התועלת המגיע לרשעים עצמם מחמת ההכאה שהכה השם יתברך אותם יראה בחוש התועלת הגדולה, רק הרשעי האומות עצמם באמת אין להם לב להבין ערלי לב ומטומטמין הם להבין התועלת המגיע להם בהכאה, ואלמלא היה להם לב להבין היה להם להתלהב ולהשתוקק ולכסוף באהבה עזה וחמדה לקבל ההכאה באהבה וברוב חיבה תשוקה וחמדה לחסות בנועם ה' על ידי ההכאה זו דידוע על ידי הכאות מצרים נתגדל ונתקדש שמו הגדול והקדוש בעולם אשר לא נודע עדיין ונתגלה אמיתות מציאותו והוא הבורא ברוך הוא המשגיח אמיתי ואז החל העם לדרוש בשמו הגדול וקרבו את ישראל לאביהם שבשמים בעזיזא רחימא מחמת שראו כי הוא רב ושליט ובידו לגדל ולחזק לכל. וכן בכל הכאות רשעים נתגדל ונתקדש שמו הגדול כמה יש לכסוף ולהשתוקק לזכות זה שעל ידי יתגדל שמו הגדול ושאני גודם לזה מה נחמד ונעים ומה מתוק לחיכי וערב עלי כל הכאות ויסורים שעל ידי יתגדל ויתקדש שמו הגדול בעולם. אמנם האומות הם ערלי לב ועיניהם סתומות ולבם אטום להבין גודל טובות שיוכל להגיע להם על ידי הכאות האלה. לא כן אם דבד כזה היה אירע לנו אזי ברוב שכלינו אשר ניתן לנו מאת אדון כל ואנחנו מבינים באמת תכלית הדבר ופעולת כל דבר היינו מקבלין ברוב תשוקות וחמדה כל המכות ויסורין כדי שעל ידי ההכאותינו האלו יתגדל שמו של בוראנו בורא הכל ואנחנו עומדים ומצפים מתי יבא לידינו. כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות סא:) שאמרו תלמידיו של רבי עקיבא עד כאן. אמר להם בכל יום ויום הייתי מצפה מתי יבא לידי כו', כי זה עיקר מגמת לבבנו ותאות נפשינו וחמדת כליותינו למסור את נפשותינו ורוחינו ונשמותינו בשביל אהבת בוראינו בורא הכל ומה ידידות וחביבות וערבים כל היסורים וכל המכות עלינו הן לבא באש הן לבא במים בשביל שעל ידי המכות יתגדל ויתקדש שמו הגדול כאשר אנו רואים וכל מכה ומכה ועינוי אשר עושים להם הוא מזור להם ולתרופה ויפרחו מהמכות הללו ומתענגים בהם ויגילו וישמחו לעשות רצון קונם ומצפים מתי יבא אליהם עוד יסורים וזה חמדתם. אמנם האומות אשר בשר חמורים בשרם ולבם אטום ואין מבינים הטובות שמגיע להם מהמכות הללו אמנם באמת ההכאות הללו כל מכה הוא טובה כפולה ומוכפלת שעל ידי הכאות מצדים נתגדל שמו הגדול והקדוש ולהכי מכת בכורות היה

על ידי הבורא ברוך הוא בעצמו, כי היא היתה העיקר הגורם יציאת מצרים לבני ישראל ומחמת יציאת מצרים נתגדל שמו הגדול נמצא המכה הזאת היתה עיקר שגדמה קדושת שמו הגדול והקדוש יתברך שמו בעולם להודיע שאל אחד לכולנו והוא רב ושליט. ולהכי זאת המכה היתה טובה גדולה להאומות שעל ידי שהכו בזה המכה נתגדל קדושת שמו הגדול ולהכי היתה על ידי השם יתברך בעצמו, כי זה המכה לא היתה רעה רק טובה וגם להאומות היתה טובה שהמצרים הם נעשים כלים שעל ידם נודע מציאות הבורא ברוך הוא וכיון שהמצרים הם הגודמין והכלים שיתקדש ויתגדל שמו הגדול הוא טובה להם. ולכן מכות בכורות היתה על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו, כיון שהיתה טובה למצרים ומאתו לא תצא הרעות רק טובות, מה שאין כן מכות הקודמין היה על ידי שליח כי הם לא היו גורמים קדושת שמו הגדול כל כך והיתה מכה אשר לא הגיע מאתה טובה למצרים ומאתו יתברך לא תצא הרעה להכי היה על ידי שליח:

וזה מאמרינו בהגדה והכתי כל בכור בארץ מצרים, אני ולא מלאך. וכדי שלא תקשה על מה היה מכת בכורות על ידי השם יתברך בעצמו אשר מאתו לא תצא הרעה. מסיים, דבאמת מכה זו היתה טובה גדולה למצרים שעל ידי המכה נתגלה, כי אני ה' אני הוא ולא אחר, ונמצא על ידי מכה זו נתגדל שמו בעולם והמצרים כלים לקדושת שמו יתברך היש טובה גדולה מזו ולכן היתה על ידי הבורא ברוך הוא בעצמו אדון הכל:

ועל פי זה נראה לבאר אמרו במסכת פסחים (קיח:) כשחלה ר' ישמעאל בר"י שלחו לו אמור ב' או ג' דברים שאמרת לנו בשם אביך. שלח להם הללו את ה' כל גוים מה עבידתייהו, אלא הללו את ה' כל גוים (תהלים קיז, א) אנסים ונפלאות דעביד בהדייהו. וכל שכן אנן דגבר עלינו חסדו. ולכאורה דברי רבותינו נעלמים מה"ת לומר שכונתם היה שאומות יודו אנסים ונפלאות שעשה להם. הלא מקרא כתוב (דברים ד, לד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, ובזה עיקר הבטחתינו שהבורא ברוך הוא מראה לנו גודל אהבתו ותשוקתו לעמו בני ישראל דבכל דור ודור עושה לנו נסים. ונראה, דעיקר תכלית כל הנבראים לעבדו ולהללו לשמו ולכבודו בראן ואפילו בהמות וחיות וצמח אדמה נבראין שיאכלם אדם שיהיה לו כח לעבוד השם יתברך. והנה כל אחד מבני ישראל נהרג על קידוש השם ושמח מאוד שיזכה שיתקדש שם שמים על ידו. והנה כשהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות לישראל ונוקם בצריהם באומות העולם היו ראוים לאומות העולם להללו ולשבחו שהם כלים שנתגלה אלהותו בעולם ושיתקדש שם שמים על ידם אם היו מקבלין עליהם באהבה וראוי להם לשמוח. אמנם טח עיניהם מראות ואטום לבם להבין הטובה וזה דרכם כסל למו ולא יחפוץ הכסיל בתבונה. אמנם

לעתיד לבא אשר יפקח ה' עיני עורים ויפקח ה' לבבם הערל ויחפצו כולם לעבוד ה' כמו שהבטיח לנו הנביא (ישעיה ב, ה) בית יעקב לכו וגו' ונלכה בארחותיו, אז יהללו את ה' שמו הגדול על הנסים שעשה לישראל בהדייהו, כלומר עם אומות העולם, רק שהם היו כלים שיתקדש שמו הגדול:

וזה הללו את ה' כל גוים דעביד ניסא לישראל בהדייהו, כלומר עם אומות העולם רק שהם היו כלים שנתגלה מדת הגבורה ונוקם בצרינו כל שכן אנסים ונפלאות שנתגלה בעולם אלהותו עלינו כמו ביציאת מצרים שהיה חסד וטוב לישראל וסיסרא וסנחרב על התגלות אלהותו והיה חסד לישראל. ולהכי דייקי בלשונם מלת בהדייהו, כלומר עמהם עושה הנסים לישראל פירוש על ידם ולהכי לא אמר דעביד להו, כי להו היה המשמעות שעושה להם נסים ונפלאות ובאמת חלילה לומר כן. והנה אם האומות העולם היו כלים לקדושת שמו הגדול יתברך למדת הגבורה אשר נוקם בהם ראוי לשבחו שהם כלים לקדושת שמו יתברך. וכל שכן אנן שאנחנו כלים לקדושת שמו יתברך במדה שהראה לנו חסדו וטובו כל שכן דראוי לשבחו שאנחנו נעשים כלים שבחסדו נתגלה אמיתת ומציאות הבורא ברוך הוא. וזה מאמר כל שכן אנן דכי גבר עלינו חסדו על ידי נסים ונפלאות נתגלה ואמת ה' לעולם. ומפרש הכתוב כי על ידי החסד שאוהב אותנו ונפרע לעולם לאומות העולם נגרום ואמת ה' לעולם, כלומר שנתגלה על ידם אמיתות אלהות שהוא רב ושליט ולית אתר פנוי מיניה ובעבור זה הללויה:

ויותר יש לפרש על ואמת ה', שידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק אבל אגיד לך את הרשום דבר אמת, שהחסד הוא האמת שלו שחפץ בו והנקמה הגם שהקדוש ברוך הוא עושה איננו חפץ בו. והדבר שחפץ בו נקרא אמת והדבר שאין חפץ בו אין נקרא אמת שאין חפץ בו. ולכן אנן שאנחנו כלים לקדושת שמו לחסדו לכן אמר ואמת ה' לעולם, כלומר לאמיתת שמו, דהיינו לחסדו ובעבור זה הללויה. ועתה הגיע עת דודים במה שאמרו חכמינו ז"ל (ר"ה יב.) במבול כר' אליעזר ולתקופות כד' יהושע חכמי אומות העולם אף למבול כר' יהושע, כי לכאורה אין לו הבנה כיון שאומות העולם מונין שלא כדעת חכמי ישראל למה קוראין אותן חכמים מי שהוא נגד דת תורתינו הקדושה שלמה המלך קראו כסיל ואויל. אמנם לפי דברינו יבואר על נכון, דהשם יתברך נוקם באומות העולם ועושה בהם נפלאות זה חסדם שהמה נעשים כלים שיתקדש שמו יתברך על ידם שבחייהם לא נתקדש בשום פנים שם שמים על ידם ואצל ישראל כשנותן להם גדולה הם מקטינים את עצמן ותולין הגדולה בבעליו ומהללים את הבורא שמו יתברך כשהוא משפיע לנו טובה הוא החסד ואצל אומות העולם הוא החסד כשהשם יתברך נוקם בהם

ונעשים כלים שיתקדש שמו ברבים מה שלא נעשו על ידם בחייהם. ונודע שבתשרי נתגלה מדת המשפט. ובניסן נתגלה מדת החסד והטובות לישראל וזה במבול שאז היה מדת המשפט כר' אליעזר בתשרי, שאז היה מדת המשפט. ולתקופות כר' יהושע בחסד כמאמר המנהג עולמו בחסד. וזה כר' יהושע בניסן, כי בניסן נתגלה החסד חכמי אומות העולם שרוצים שיתקדש שם שמים על ידם אף במבול שהיה משפטו הוא חסד שמדת המשפט שלהם הוא החסד שלהם שיתקדש שם שמים על ידם. וזה כדבי יהושע שבניסן מתגלה החסד. וזה למבול כר' אליעזר. ומדויק תיבות למבול. דלכאורה למבול אינו מוזכר לא בדברי ר' אליעזר ולא בדברי ר' יהושע, רק לבריאות העולם וללידות האבות ולגאולה העתידה במהרה בימינו אמן והיה לו לומר לשנים כר' אליעזר כמו שמפורש במשנה באחד בתשרי ראש השנה לשנים. ולפי דבדינו מדויק היטב. והשם יתברך ישפיע לנו חסד ודחמים ושמחה וטובה וברכה וחיים ושלום במהרה בימינו אמן סלה:

וזה כונת הפסוק לכה ואשלחך אל פרעה. דידוע מה שכתוב בלקוטי תורה בשם האר"י ז"ל, לכה ואשלחך אל פרעה, כי השליחות ששלח השם יתברך את משה רבינו היה בו טובה ורעה טובה לישראל ורעה למצרים ומאת ה' לא תצא הרעה, להכי נגד הרעה שמגיע משליחות אמר לכה, כלומר לך מדעתך. ונגד הטובה שמגיע מהשליחות אמר השם יתברך על זה ואשלחך אני משלח אותך עד כאן עיין שם. ועל פי זה יבואר תשובת משה רבינו ע"ה ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה, כלומר וכי אני אהיה גורם לרעה למה לי זה להיות גורם לרעה כאדם שמדבר ואתה אינך רוצה לעשות רעה ואותי אתה שולח לעשות רעה מי אנכי להיות גורם לרעה. גם לי אינו נאה ויאה לעשות רעה. והשיב לו השם יתברך ואמר באמת לא יהיה כן כאשר אתה מחשב, רק באמת כי אהיה עמך, אני בעצמי אהיה עמך על כל השליחות, כי אין בהכאות הללו שום רעה, אדרבה טובה גדולה היא למצרים ההכאות שאכה אותם. ומפרש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, על השליחות ולא תלך בעצמך. כי בהוציאך את בני ישראל ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ונמצא שגורם על ידי מכות הללו קדושת שמו הגדול שיקבלו ישראל את עול מלכות שמים והם יגרמו לזה וזה טובתם, רק שכעת הוא מכות ורעות למצרים, אבל אחר כך אלו המכות יהיו טובות אפילו למצרים שהם הם יהיו הכלים שעל ידם יתגדל ויתקדש שמו הגדול ברבים, רק שכעת הוא רעה ואחר כך יהיה טובה. וכבר רמזתי הרבה פעמים שכל דבר שהוא אחר זמן נקרא אהי"ה ודבר שהוא עכשיו נקרא הוי"ה ברוך הוא. וזה כי אהי"ה עמך, שאחר כך יהיה טובה אפילו למצרים שהם כלים שיתגדל

ויתקדש שמו הגדול והקדוש ברבים שתנתן תורה על ידי הנס וזה לך לאות וגו' תעבדון את האלהים, כלומר שיהיה קידוש השם:

וזה כוונת הכתוב (תהלים צד, י) היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת, כלומר כשמייסר האומות ומכה אותם לא תקשה לך הלא מאתו יתברך לא תצא הרעות, כי באמת המכות הללו הם טובות גדולות להאומות, כי המכות הללו גורמים שמלמד לאדם דעת ויודעין שיש בורא אחד והוא רב ושליט לכל. וזה טובה גדולה שהם גורמים ידיעת אמיתות מציאותו. והשם יתברך ברוך הוא ברחמיו ישפיע עלינו חסד ורחמים וחיים ושלום ושמחה ויאיר עינינו במתיקות תורתינו הקדושה אמן סלה:

ועל פי זה נראה לפרש הפסוק (שמות יד, לא) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ולכאורה מה אשר עשה ה' במצרים, הלא עיקר היד הגדולה בקריעת ים סוף, והיה לו לומר אשר עשה ה' בים סוף. ועוד את היד החזקה מבעיא ליה כמו שנתבאר. ולפי דברינו יתבאר על נכון, כי זה הדבר היה חסד גדול למצרים שהם הכלים שעל ידם נתקדש שמו יתברך הגדול והיו העם יראים את ה' מפחד ה' ומהדר גאונו וידוע כי יד החזקה הוא משפט. ויד הגדולה הוא חסד. וזה וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, כלומר החסד אשר עשה ה' במצרים שהחסד הוא היד הגדולה. ומפרש איזה חסד היה למצרים, ואמר הכתוב שהחסד הוא שהם היו כלים שויראו העם את ה', שהיו כלים שיהיו העם יראים את ה' ויאמינו בה', כלומר שהיו כלים להאמין בה'. והנה מי שהוא במדריגה גדולה אין צריך להאמונה ושיראו עדות של נסים ונפלאות כאשר ביארנו כמה פעמים, כי מי שיש לו שכל גדול רואה בחוש השכל מציאות הבורא ברוך הוא יתברך שמו, מי שיש לו מוחין קטנים צריך לנסים ונפלאות כדי להאמין בבורא ברוך הוא יתברך שמו ולירא מפניו:

ועל פי זה מתורץ הדקדוק וירא ישראל את היד הגדולה כו' ויראו העם את ה' גו', למה בתחלה אמר ישראל, ואחר כך העם. אפס לפי מה שכתבתי יתבאר, כי ידוע כי ישראל הם האנשים הצדיקים אשר להם שכל גדול והעם הם האנשים פשוטים אשר להם שכל קטן. וזה וירא ישראל, המה אנשים אשר להם שכל גבוה אשר אין צריכין להאמונה ושיראו נסים ונפלאות נמצא לגבייהו לא היה חסד למצרים בקריעת ים סוף, רק שהם ראו את החסד שהיה למצרים מה שהם כלים לנסים ונפלאות, כי העם אשר המה קטני שכל המה צריכין להאמונה ושיראו נסים ונפלאות אותם העם גם כן יראו ופחדו את ה' ויאמינו בה'. נמצא היו המצרים כלים שהעם שהמה בקטנות השכל יראו את ה' ויאמינו בה', וזה חסדם המרומז ביד הגדולה. ועל פי זה יובן הלשון וירא ישראל את היד הגדולה

אשר עשה ה' במצרים. ויראו, לכאורה אין לו הבנה, כי הלשון וירא מורה שהמה ראו ואחרים לא ראו ובאמת כל מי שהיה אצל קריעת ים סוף ראו היד הגדולה אשר עשה ה' והיה שייך למימר ויהי כי עשה ה' יד הגדולה וייראו העם את ה'. אבל לפי דברינו יתכן, כי רק ישראל הבינו החסד אשר עשה ה' במצרים מה שיראו העם את ה' כאשר כתבנו. ואפשר וירא הוא לשון הבנה:

ונראה שמה שזכו המצרים לקדושת שמו הגדול יתברך שמו כל כך עבור שבמצרים נתגדל יוסף ועלה לגדולה, הגם שהיה זה לכבוד עצמם לא לכבוד הצדיק, אף על פי כן כיון שבסיבתם נתגדל יוסף הצדיק זכו שעל ידי מפלתם וטביעתם בים סוף נתקדש שמו הגדול. וזה מה שנאמר בפרשת ויגש (בראשית מה, יג) והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים, וכי דרך הצדיק להתפאר את עצמו בכבוד. רק כך אמר יוסף, כיון שיש לו ליוסף הצדיק כבוד במצרים היה מובטח שזה יהיה כלי שיתקדש שם שמים ואם יענו את בני ישראל יתקדש שמו הגדול במפלתן ובטביעתן בים סוף (כן יתגדל ויתקדש שמך בנו ה' אלהינו לעיני כל חי אמן סלה) ואם כן לא יפחד וידאג יעקב בירידתו למצרים , כי יתקדש שמו הגדול באם יענו את בני ישראל יתקדש שמו הגדול במפלתן ובטביעתם כן יתגדל ויתקדש שמך בנו ה' אלהינו לעיני כל חי אמן סלה:

וי וכו'.ו דויזתא צריך לממתחיה כמורדיא דלברות למימרא דבחדא זקיפו אזדקיפו. ולכאורה מה חילוק אם בחדא זקיפו או בעשרה. ונראה דבזה יבואר כמה מאמרים ממה דאמרו בחלק דף צ"ה מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים. מבני בניו של סנחרב למדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. ואף מבני בניו של אותו הרשע נבוכדנצר ביקש הקדוש ברוך הוא להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת רבונו של עולם מי שהחריב את ביתך ושרף היכלך תכניס תחת כנפי השכינה, היינו דכתיב רפאנו את בבל ולא נרפתה. והנה צריכין להבין וכי סנחרב והמן היו רשעים קטנים למה זכו לזה שמבני בניהם למדו תורה ברבים ונבוכדנצר הרשע אמרו מלאכי השרת שלא להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה. והנראה, דהלא כבר ביארנו על מאמר חכמינו ז"ל (פסחים קיח:) הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים (תהלים קיז, א) גוים ואומים מאי עבידתייהו, ודרשו חכמינו ז"ל אנסים ונפלאות דעביד בהדייהו. והקשינו באיזה מקום מצינו שהשם יתברך ברוך הוא עשה נסים ונפלאות לאומות העולם. וכתבנו שם שזה היה חסד שלהם מה שהשם יתברך עשה בהם נקמות ופרע להם אשר הצירו והעיקו לישראל והיו הם כלים שיתקדש שמו הגדול ועיין שם שביארנו דבר זה באריכות. והנה המן שרצה להשמיד ולאבד את כל

היהודים והשם יתברך נקם בו ותלו אותו ואת בניו על העץ והיה הוא כלי שיתקדש שמו יתברך הגדול. ולכן כיון שהיה כלי שיתקדש שמו ברבים ולכן זכה שיצא ממנו בני ברק שלמדו תורה ברבים. וכן סנחרב שהשם יתברך נקם בו נקמה ולא יצא מחשבתו הרעה לפועל. והיה כלי שיתקדש שמו הגדול יתברך ובאלו האותות שספרו קדושת שמו יתברך יצא ממנו ר' מאיר. אבל נבוכדנצר הרשע שהחדיב את בית המקדש ולא יצא ממנו קדושת יתברך שמו ולכן לא זכה שיצא ממנו איזה צדיק ונמצא המן עם בניו שנתלו ונתקדש שמו הגדול היה עליות מכח האותות שספרו העולם נסים מקדושת שמו יתברך נתעלו ונתקלסו באחדות הבורא ברוך הוא ולמדו תורה ברבים ונתעלו באחדות הבורא ברוך הוא. וזה וי"ו דויזתא צריך למימתחיה למימרא דבחדא זקיפו איזדקיפו, כלומר שנתרוממו ונתעלו באחדות הבורא ברוך הוא שנזדקפו ונתעלו בחדא, כלומר באחדות, דהיינו אחדות הבורא ברוך הוא שמזרעם למדו תורה ברבים:

וזה פירוש הפסוק בפרשת פנחס (במדבר כו, ט-יא) ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם אשר הצו על משה בעדת קרח ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת קרח במות העדה באכול האש ויהי לנס ובני קרח לא מתו. ולכאורה קשה למה כתב אצל בני ראובן ובני קרח לא מתו וכן הרגיש בזה האבן עזרא. ועוד מדוע בני קרח לא מתו ובני דתן ואבירם מתו. וגם בזה הרגיש האבן עזרא. וכתב האבן עזרא, שרעת דתן ואבירם יותר מרעת קרח, ולא ידעתי למה. ונראה דלכאורה צריך להבין, על הא דכתב הקרא ויהי לנס, למה לי למיכתב וכי לא ידעינן דהיה לנס. ובמשנה תורה כתב, כי עיניכם הרואות את אשר עשה לדתן ולאבירם ולא כתב כלל ויהי לנס. אפס נראה דכך הוא הפירוש הפסוק, דמפני מה זכה קרח שבני בניו זכו לדוכן מחמת שאיתרחש נס על ידם נתקדש שמו הגדול ולכן זכה שבניו יעלו לגדולה וככה תיבות המקרא ויהי לנס ונתקדש שמו הגדול ולכן זכה שבני קרח לא מתו ועלו לגדולה. ומה שמתו בני דתן ואבירם נראה דהנה האבן עזרא כתב שרעת דתן ואבירם גדולה מרעת קרח. ונראה שהם הסיתו את קרח. והנה לכאורה קשה למה הקרא והגמרא קראם עדת קרח, כיון שדתן ואבירם היו העיקר. אפס נראה לי, דאדרבה שזה היה לטובת קרח כדי שיהיה לו העלייה ובניו יעלו לגדולה כיון שנקרא המחלוקת על שמו והנס והבליעה נקראת על שמו נמצא האותות שהוציאו ישראל בקידוש שמו יתברך היה על שם קרח ולכן זכה שבניו יעלו לגדולה ויש לו עלייה כמבואר בכתבי האר"י ז"ל, נמצא היה זה לטובת קרח הגם שעיקר המחלוקת היה בהסתת דתן ואבירם ובעצתם הנס והבליעה נקרא על שם קרח והיה האותות של קדושת שמו יתברך נקרא על שם קרח. וזה פירוש הפסוק הוא דתן ואבירם אשר הצו,

שהם הסיתו בעדת קרח ונקרא על שמו של קרח שהרי הכתוב מעיד בעדת קרח ותפתח הארץ, ויהי לנס. ונקרא הנס על שם קרח לכן ובני קרח לא מתו. אבל בני דתן ואבירם שלא הורגל שמם בפי כל ישראל בבליעה שקרח נכנס בעובי הקורה והם הסיתו אותו לדבר זה. וכן הוא באור החיים, שהם הסיתו אותו לדבר זה והם גרמו וגם נראה שמטעם זה זמנתה אסתר להמן:

והנה חכמינו ז"ל אמרו (סוכה נב.) אם רעב שונאך וכו' (משלי כה, כא-כב) כי גחלים אתה וכו' והוא ישלימנו עמך, נראה הדרוש הרבה, כי המן לא היה כדאי שיתקדש שמו הגדול כל כך, כי זמנתה אסתר להמן ועל ידי אכילה זו שאכל אצלה נכנס בו קצת קדושה כיון שאכל מאכל קדושה וכן ביארנו במקום אחר באריכות לכן כתיב ויצא המן כו' וטוב לב, שזה מורה על קדושה וביארנו זה באריכות. לכן כתיב (אסתר ה, ט) ויתאפק המן, כי האיך בא להמן אריכות אפים וכיון שנכנסה על ידי אכילה הנ"ל בו קדושה לכן נתקדש שם שמים על ידו במפלתו ובתלייתו ומבני בניו למדו תורה ברבים כמו שנתבאר כן יתגדל ויתקדש שמו הגדול והקדוש יתברך שמו:

ועל פי זה יתבאר מאמר. מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. ולכאורה מה חידוש בזה המעשה, וגם למה תנא שהיו מסובין בבני ברק מאי נפקא מינה שהיו בבני ברק או במקום אחר. וגם הלשון עד שבאו תלמידיהם כו', משמע שהדבר תלוי בחכמה שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית, והיה לומר עד שהגיע קריאת שמע של שחרית. והנראה, כי כבר ביארנו בכמה מקומות שיש שני מיני נסים, דהיינו נסים נסתרים כמו בימי מרדכי ואסתר וחנוכה, ונסים נגלים כמו ביציאת מצרים. ועל הנסים נסתרים צריכין להאמין בכל עת ושעה שאין לך שום דבר ודבר שאין בו השגחתו יתברך שמו. והגם שהוא בטבעיות לא סר השגחתו יתברך שמו ואסור לתלות שום דבר בטבעי כמ"ש הרמב"ן בסוף פרשת בא וזה לשונו, אדם מודה בנסים נסתרים שהם יסוד התורה כולה שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצות ינחילנו שכרו ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו הכל בגזירת עליון ברוך הוא וברוך שמו כאשר הזכרתי כבר לעיל ויתפרסמו הנסים הנסתרים וכן כתוב בפרשת בחקתי כו'. ובזה שאנו קוראין המגילה בפורים, אזי נקבע במחשבותינו שכל דבר ודבר מאתו יתברך שמו ואינו שום דבר מצד הטבע. והנה כשאדם מדבק בזה המחשבה תמיד שהכל מאתו יתברך ואינו תלוי כלל בטבע אז כשבא ליל פסח ומתוך

ספורי יציאת מצרים נתלהב האדם בקרבו ומחשבתו זכה וברורה וצלולה להאמין ולספר בנסים נגלים כיציאת מצרים ומחמת התלהבות אינו מניח לו לישן כל אותו הלילה של ליל ראשון של פסח ומחשבתו אינו נעשה עיף ויגע כל אותו הלילה ומוחותיו אינם נופלים. אבל מי שאינו משים במחשבתו שכל הדברים אפילו הטבעים המה השגחה מהבורא ברוך הוא יתברך שמו אזי כשבא ליל פסח אפילו בנסים נגלים אינו מתלהב כל כך ומוחות שלו עייפים ויגיעים. וזה מה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה (ו:) מיסמך גאולה לתפלה עדיף, כי נודע בקריאת מגילה נעשה רשימה במחשבתן של ישראל שיאמינו שכל הדברים אינן טבעים, רק הכל השגחה מאת הבורא ברוך הוא יתברך שמו ומזה בא התלהבות שיתלהב את עצמו בליל פסח בהגדת ליל פסח:

והנה נודע הנס של מרדכי ואסתר בעבור שבא קידוש השם על ידם נתגלגל הדבר שמבני בניו של המן הדשע למדו תורה ומנו בני ברק, כיון שנעשה קידוש השם כאשר ביארנו נמצא נשמת בני ברק בא מקידוש השם שספרו העולם הנס של תליית המן אשר היה בתוך הטבעים ובזה מאמינים שכל הדבדים אינם בטבעיים, וכיון שאדם מאמין כך אזי בליל פסח איננו מניח לו לישן כל הלילה ומתלהב כל הלילה ומחשבתו זכה וברורה. וזה מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' טרפון שהיו מסובין בבני ברק, כלומר לשון מסובין שהיה מחשבתן קבועים בנשמת בני ברק, כי נשמת בני ברק באו מקידוש השם שנעשה בנסים הטבעים שמזה נתפרסם שכל הטבעים הוא הכל בהשגחת הבורא יתברך שמו וזה נתפרסם ע"י תליית המן ומשם באו נשמת בני ברק ודבר שהוא קבוע בתוך מחשבתו נקרא מסובין. ומתוך שהיה בם זה בתוך מחשבותם שאין שום רב ושליט, רק הבורא יתברך שמו ואפילו בתוך הטבעים מלכותו בכל משלה לכן נתלהבו כל הלילה והיה מחשבתן צלולין וברורין כל הלילה לספר בנסים נגלים:

וזה והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה, כלומר שנתלהבו במחשבות קדושות כל הלילה. ואמרו עד שבאו תלמידיהם ואמדו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, כי הנה ביארנו בחידושי חנוכה בקדושה שיש שלש יחודים. א', של אדנ"י שידע שמלכותו בכל משלה אפילו בתוך הטבעיים ומזה יבא שידע שהאל יכול לשנות את הטבעיים והוא נס של יציאת מצרים בעבור שהוא תקיף ובעל יכולת כולם והוא שם אלהים. ומזה יבא להשגה שיביא את העולם מיש לאין שיסתכל האיך שנברא מאין ליש ויסתכל בשכליות מה שהוא עד שלא נברא העולם עד שיבא לאחדות הבורא ברוך הוא בהשכליות המצוחצחין אשד המה באחדות הבורא ברוך הוא הוא אחר שמאמין בכל הנסים בנסים נסתרים ובנסים נגלים ומעמיק בהן בתוך מחשבתו אז הוא משיג בשכלו

אורות מצוחצחין אשר המה למעלה מהעולמות אשר הוא באחדות הבורא ברוך הוא וכל זה ביארנו בחידושי חנוכה בקדושה. וזה סוד של קריאת שמע קבלת עול מלכות שמים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, כלומר מה' אלהינו מהשגה שנראה גבורותיו ונוראותיו וגדולתו בתוך העולמות על ידי נסים ונפלאות. וזה אלהינו, מה שאנחנו משיגין הוא בתוך העולמות על ידי זה אנחנו באין בה' אחד באורות של אחדותו מה שהוא בצחצחות שלמעלה מהעולמות שהוא באחדות הבורא ברוך הוא:

וזה עד שבאו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, כלומר שכבר אנחנו באים בהשגה של אחדות הבורא ברוך הוא מה שהוא למעלה מהעולמות אשר הוא סוד קריאת שמע קבלת עול מלכות שמים על ידי סיפור של יציאת מצרים. והמבין יראה שבכאן נרמז כל השלש יחודים הוי"ה, ואדנ"י, הוא בנסים נסתרים והוא באמרם מסובין בבני ברק. וממנו נסים נגלים אשר הוא הוי"ה אלהים והוא יציאת מצדים וממנו לאחדות הבורא ברוך הוא אשד הוא למעלה מהעולמות והוא הוי"ה אהי"ה. וזה הוא קריאת שמע שהוא סוד אחד אשר הוא יחוד הוי"ה אהי"ה כנודע. והשם יתברך ברחמיו יאיר עינינו בתורתו במתיקות תורתנו הקדושה להבין ולהשכיל רזין דמטמרין אמן סלה:

פירושי אגדות

פירוש על מאמר רבותינו ז"ל בבכורות ד' ח' ע"ב מה שהשיב ריב"ח לסבי דבי אתונא וזה לשון הגמרא:

אמרו ליה האי גברא דאזיל ובעי איתתא לה יהבי ליה מאי חזי ליה דאזיל היכא דמדלי מיניה שקל סיכתא דצה לתתאי לא עאל לעילאי עאל אמר האי נמי מתרמי בת מזליה. לפרש המימרא הלז וכו'.בעזר אדון כל הוא, דהכלל הוא דנשמת עמו בית ישראל משתוקקין לעבודתו יתברך שמו. וזה עיקר התענוג שלהם שעובדים אותו יתברך שמו ומצפים לתענוג הגדול של עולם הבא ואינם חפצים במותרי תענוגים עולם הזה, כי זה לא נחשב להם כלל לתענוג. וזה הפירוש של המאמר (ברכות יז.) לעתיד לבא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן, היינו דפירוש עטרה, היינו התענוג והתענוג שלנו הוא בעבודת הבורא יתברך שמו. ופירוש בראשיהן, היינו הבורא ברוך הוא והיינו דעיקר התענוג שלנו במה שאנו ממליכין הבורא ברוך הוא עלינו והוא התכת תיבת בראשיהן שמה שממליך הבורא על עצמו נקרא ראשיהן מה שמשים האדם על עצמו הבורא לראש וזהו גרם מצות שלנו שאנחנו מחברים את עצמנו להבורא ולכן נקרא מצוה לשון התחברות לשון בצוותא חדא:

ועל דרך זה הוא פירוש של המאמר (שבת סג.) כל העושה מצוה אחת כמאמרה, היינו דפירוש מצוה היא התחברות כנ"ל. וזה פירוש כמאמרה, היינו כפירוש תיבת מצוה ועל דרך זה הוא הפירוש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. (קידושין לט:) דקשה למה לא אמר אין נותנין, כי העיקר שלנו שאנחנו עובדים את הבורא ברוך הוא במצותיו הוא לקבל התענוג ממנו יתברך שמו ומעבודתו ואין תענוג נחשב אצלם לתענוג ומשום הכי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. כי עיקר קבלת התענוג הוא ממנו יתברך ומעבודתו. ועל זה מורה תיבת ליכא, כי אין בעולם הזה התענוג הזה כלל, רק בעולם הבא מקבל התענוג הגדול ההוא. ונקדים לך שאומות העולם מונין את ישראל ומכחישין אותם בשכר הטוב שאנו מקוים מאתו יתברך שמו בעולם הבא באמרם לנו האיך אתם מקוים לתענוג עולם הבא הלא נמנע מכם פרי שכר תענוגי עולם הזה שהוא דבר קטן. וכל שכן תענוגי עולם הבא שהם אין סוף ואין קץ. אבל האמת הוא שאין אנו חפצים במותר תענוגי עולם הזה שלא נחשב לנו לכלום מותר תענוג עולם הזה, רק התענוג שלנו הוא בעבודת הבורא יתברך שמו ומקוים לתענוג עולם הבא כמש"ל בתיבת ליכא שאין תענוגי עולם הזה נחשב לנו לתענוג כלל, רק בהכרחי העולם הזה וכן הוא רצונו יתברך שמו שיהיה רב טוב הצפון ליראיו בלי שום גבול כלל:

ועל דרך זה הפירוש של המאמר לעתיד ששאלו האי גברא דאזיל בעי אתתא ולא יהבי ליה מאי חזי דאזיל להיכא דמידלי מיניה, פירוש תענוגי עולם הזה נמשל לאיתתא. והקשו על תענוגי עולם הבא האיך אתם מקוים הא נמנע מכם תענוגי עולם הזה מאי חזי דאזיל להיכא דמידלי מניה, והיינו תענוג עולם הבא הא דבר קטן לא אתיהב לכו, וכל שכן דבד גדול כזה האיך אתם מקוים שיתנו לכם תענוגי עולם הבא. ועל זה השיב להם במשל דשקל סיכתא כו' אמר האי אתרמי בת מזליה, פירוש דכל כונתינו בעבודתינו יתברך שמו לקבל ממנו יתברך שמו התענוגי עולם הבא דעולם הבא הוא בת מזליה דישראל ותענוגי עולם הזה לאו בת מזלייהו הוא, כי אין תענוגי עולם הזה המותרות תענוג לנו כלל ואין אנו חפצים בו ומה שלא בת מזלינו הוא מותרות תענוג עולם הזה שכל מגמתינו הוא בעבודתו לתענוג עולם הבא:

לפרש בעזר אדון כל המימרא שניה. גברא דאוזיף וטריף מאי חזי דהדר אוזיף, א"ל גברא אזיל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה קטל ומנח להו עילוהי עד דמיתרמי אינשי דמדלי ליה. לפרש המימרא הלז בעזר ארון כל על דרך זה, מה זה שיש עת שבא לצדיק מחשבת עמל ואון, וכי מי נתן חומרים בקודש וראוי היה שיהא מחשבת הצדיק דבוקה תמיד בעבודתו יתברך שמו ולא תמוש מאתו אפילו רגע אחת. ולהבין זה

הם ב' ענייניים. הא', הוא על דרך זה שקשה מאין הוא שיבא לרשע שיהרהר בתשובה הלא הוא דבוק נפשו בעבירות ועבירה גוררת עבירה, מהיכן הוא ההרהור תשובתו. אך שהצדיק תאב תמיד להחזיר כולם בעבודתו יתברך שמו ושיהא הרע שעשה הרשע לטוב ולוחם את הרע שפעל הרשע במעשיו ומזה בא ההרהור תשובה להרשע גם לפי שהצדיק יתקן מעשי הרשע בא אל הצדיק מחשבת און והצדיק המחשבת און שבא אליו מחזיר לעבודתו יתברך שמו. ואין כונתו חס ושלום שהצדיק יכניס את עצמו לזה לחשוב מחשבת און חלילה וחלילה, רק שמחשבת און בא מעצמו אליו כדי וכו'. שיתקן אותם במה שישברנה בצדקות במחשבותיו ובמעשיו הקדושים שהמה לעבודת הבורא באמת ובתמים. ועוד יש דרך אחר בזה והוא, אף שאין הצדיק חושב ללחום הרע שעשה הרשע, אף על פי כן באו מחשבת העמל ואון מאליו להצדיק לתקן אותה ומה שצריך שתבא אליו מחשבה אשר איננה טהורה כדי לתקן מעשה הרשע הלא טוב היה להצדיק לתקן מעשה הרשע בלאו הכי ולא יפול ממדריגתו אפילו רגע אחד. רק הענין הוא על דרך משל, כשהאדם נשקע ברפש וטיט ואינו יכול לצאת ממנה אי אפשר לארם אחר להוציאו, רק שיעמוד אצל האדם הנשקע ברפש אף שעל ידי כך יתלכלך מעט בהקריבו אל הנשקע מכל מקום הוא מוכרח לזה רזולת זה לא היה יכול להוציאו. והנמשל מובן מעצמו ואין כונתינו שחס ושלום הצריך יכניס מחשבת און חלילה בקרבו, רק שבא להצדיק מעצמה והצדיק משברה בתוקף צדקתו ומעלה גם הרשעת הרשע ומחזירה למוטב:

ועל דרך זה הוא פירוש המאמר יש צדיקים שמגיעין אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, היינו שהורה לנו הענין הנ"ל שיש צדיקים שבא להם מחשבת און שהוא כמעשה רשע (ומשני) ויש רשעים שמגיעים להם הרהור תשובה שהוא כמעשה צדיקים. וקשה מאין יבא להרשע מעשה צדיק, דהיינו הרהור תשובה, אלא על כרחך שהצדיק פעל כל זה כנ"ל, משום הכי הגיע להצדיק שבא אליו הרהור און כנ"ל על פי המשל. ולא שחס ושלום שהצדיק יכניס במחשבתו מחשבת האון חלילה וחלילה. העולה מדברינו, שהצדיק פועל שיבא להרשע הרהורי תשובה, אבל מפעולת הרשע היה נשאר באולתו כי עבירה כו'. ועל דרך זה הוא פירוש המאמר גברא דאוזיף וטריף, שהקדוש ברוך הוא אוזיף ליה חיים בכל רגע כדי לקיים מצות הבודא ברוך הוא, ולא כן עשה הרשע כי ילך אחר שרירות לבו הרע. מה חזי קודשא בריך היא דהדר אוזיף , והיינו דיהיב ליה חיים. והיינו כמו שפירש הברטנורא במסכתא אבות והחנות פתוחה והחנוני מקיף, היינו הקדוש ברוך הוא יהיב ליה חיים בכל רגע. והנה הקדוש ברוך הוא נותן חיים לרשע אולי יחזור בתשובה כמאמר וחפץ בהצדקו, על זה

השיבו האפיקורסים מה חזי דהדר אוזיף שנותן לו חיים. ואי משום שהקדוש ברוך הוא מצפה אולי יחזוד בתשובה מאין יבא לו הרהור תשובה דעבירה כו'. ועל זה השיב ואמר להו אזיל גברא לאגמא כו' עד דמתדמי ליה אינשי דמדליה, והיינו הצדיק ידלנו למיהב ליה הרהור תשובה ויחזור בתשובה וישיב כל מה שעשה בהיותו רשע לטוב. (אמנם נראה שכל זה לאומות העולם אבל אנו בני ישראל יכולין להתעורר מעצמן בתשובה על ידי הכרוז שמכריז הבת קול שובו בנים שובבים, מועיל לעם בית ישראל שישובו בתשובה שלימה אפילו רשע גמור. ונודע דעם בני ישראל לבדם נקראו בנים למקום והנה הכדוז שובו בנים שובבים בנים דייקא. אבל לאומות העולם שישובו על שבע מצות שעברו הוא על ידי סיוע אחרים וכנ"ל וביארנו באריכות וגם יכול להיות שרבי יהושע בן חנניא רצה להתעורר את סבי דבי אתונא שישובו מדרכם הרעה והגיד להם אלו הדיבורים שצדיק יכול להתעורר את הרשע בתשובה כדי שבדיבוריו יתעורר את הרשעים האלה כנודע מחכמת הבעל שם טוב זצ"ל):

לפרש בעזר אדון כל המימרא שלישית אמר ליה אימא לן מילי דכדיבי, ואמר להו הוה ההוא כדנייתא דילדה והוה תליא ליה פסקא וכתב ביה דמסיק בבי אבא מאה אלפא זוזי. אמרו ליה וכדנייתא מי ילדה א"ל הי ניהו מילי דכדיבי מילחא כי סריא במאי מלחי ליה. א"ל בסילתא דכודנייתא. ומי איכא סילתא לכודנייתא ומלחא מי סריא. לבאר בעזר אדון כל וזהו על דרך זה, כי ידוע תדע שכל מה שהאדם עובד את הבורא ברוך הוא ביותר הוא מבין יותר שצריך לעברו ברוך הוא ביותר בקדושה ובטהרה, כי הוא מכיר גדולת הבורא ברוך הוא וכפי הראוי לעבדו ברוך הוא עדיין לא עשה כלום בעבודתו. אבל האדם שסובר שהוא עובד ה' כמצות הבורא בשלימות האיש כזה עדיין לא בא להתחלת עבודתו, כי אם היה עבודתו באמת ובתמים היה מבין שאין במעשיו כלום נגד מה שאנו צריכין לעבדו ברוך הוא. ועל דרך זה הוא פירוש הפסוק (תהלים ב, יא) וגילו ברעדה, ודרשו חכמינו ז"ל (ברכות ל:) במקום גילה שם תהא רעדה, היינו להורות שהצדיק שיש לו שמחה בזה שקרבנו המקום לעבודתו יתברך שמו ומשמח בו שרואה גדולת הבורא ברוך הוא שעובד למלך גדול שם תהא רעדה בפני גדולתו, היינו שדואגים תמיד במה שממעטים בעבודתו יתברך שמו, כי צריך לעבדו יותר ויותר בקדושה ובטהרה. ועוד שהצדיק מחשב במחשבתו תמיד שלא עשה מעצמו כלום כמאמר מי הקדמני ואשלם. כי הוא יתברך שמו נתן לו ממון ליתן צדקה. נתן לו בית לעשות מזוזה. בגד לעשות ציצית. רק דבר זה הוא מעשה הצדיק שאין לו יתברך שמו קדימה במעשה זה. והוא מה שהצדיק חושב ומצפה תמיד שיבואו לידו מצות הבורא ברוך הוא לקיימם כמו שמצינו אצל משה רבינו ע"ה שהיה תאב לכנס לארץ ודרשו חכמינו ז"ל (סוטה יד.) שהיה מתאוה

לקיים מצות התלויות בארץ, והיינו שהיה חושק תמיד שיבואו מצות הבורא ברוך הוא לידו לקיימם:

ועל דרך זה הוא הפירוש של הפסוק (דברים ו, כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל מצות ה' לפני ה' אלהינו, דלכאודה מה שמסיים לפני ה' הוא ללא צורך, כי כל המעשים לפניו יתברך שמו הם. ולפי דברינו אתי שפיד, דידוע הוא שיש לפרש לשון שמר בלשון המתין כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא) שפירושו המתין. וכן המשך הפסוק כדברינו להורות מעשה הצדיק שעושה בעצמו כנ"ל. וזה שאמר הכתוב וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל מצות ה', היינו שיהיה לנו צדקה בזה אשר נשמור ונצפה מתי יבואו לידינו מצות הבורא ברוך הוא לקיימם. וביאד הפסוק במה שתפס מעשה זו ולא שאר מצות, כי דבר זה הוא מעלתינו שלא הקדים לנו השם מעשה בזה. וזהו שאמר הכתוב לפני ה' אלהינו, שפירושו לשון קדימות כו', מה שאין כן בשאר מצות שהקדים לנו מעשה ה' יתברך שמו כמאמר מי הקדמני ואשלם , ממנו נקח לעבודתו יתברך שמו והעובד ה' שעולה במחשבתו שעבד עבודת ה' ככל חקותיו ומשפטיו ולא תחסר כל בה מצפה לגמולו שכר עבודתו אשר עבד כי השלים עבודתו. אבל העובד ה' באמת ובתמים לא יבא בלבו כלל מחשבת קבלת פרס, כי משיג הוא שנגד רוממותו יתברך שמו עדיין לא התחיל בעבודה הראוי לעבדו ובדעתו שכל מה שהקדוש ברוך הוא נותן לו שכר הוא מתנת חנם שדרכו להטיב ואין הקדוש ברוך הוא מחויב בדבר ליתן לו שכר רק מצד חסדו הגדול הוא שנותן מתנת חנם:

ועל דרך זה הוא פירוש השאלה ששאלו אימא לן מילי דכדיבי, היינו האיך הוא העבודה דכדיבי שסובר שעושה ואינו כן. ואמר להו הוה לן כודנייתא דילדה. ותפסו חכמינו ז"ל במשל כודנייתא, שהוא הפרד ממזר והוא המשל לדברים חצונים. ומחמת שהעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים משום הכי המשילו המצוה בלידה, והיינו שאף שהאמת הוא שעדיין לא התחיל בעבודת הבורא ברוך הוא. עם כל זה הוא סבור דקיים המצות ככל משפטן ומצפה לקבל פרס גדול. וזה שסיים והוה תלי ליה פתקא וכתב בה דמסיק בבי אבא אלפא מאה זוזי. והיינו דמסיק שמחויב הקדוש ברוך הוא ליתן שכרו. והאמת הוא שאינו מחויב רק מתנת חנם ומאין יבא שכרו דהאמת הוא לעובד ה' שישיג דלא מסיק בקודשא בריך הוא כלום, כי צריך לעבדו יותר ויותד בקדושה על הטוב ההוא אשר עמנו ולא לקבלת שכר הבא, כי עדיין לא יצא מידי העבודה המחויב בעבור הטוב ההוא ובחסדו הגדול הוא שהטיב יתברך עמנו שנותן לנו שכר. אמרו ליה וכודנייתא מי ילדה לא נמצא כודנייתא מי שמושרש בקליפה שילדה, כלומר שיעשה מצות כהוגן,

היינו ששאלו וגם מי שלא התחיל עבודת הבורא היתכן שיצפה לשכר ויחשוב בדעתו דמסיק ביה בקודשא בריך הוא שכרו וידמה לו שעשה מצוה וחושב במחשבתו שיקבל פדס ולא עבד עבודת הבורא ברוך הוא. והן הם מילי דכדיבי דהצדיק העובד באמת משיג הוא שלא הגיע עדיין להתחיל עבודת ה' והשכר שנותן השם יתברך הוא רק בחסדו הגדול אשד דרכו להטיב:

לפרש בעזר אדון כל המימרא הרביעית אמרו ליה בני לן ביתא באוירא דעלמא אמר שם ותלא בין רקיע לארעא אמר להו אסיקי לי לבני וטינא. מציעתא דעלמא היכא זקפיה לאצבעתיה אמר להו הכא אמרו ליה ומי יימר אייתי אשלי ומישחי. ונבאר בעזר אדון כל, הלא זה הדבר אשר דברנו במאמרים הקודמים כשאדם מדבר דברי אלהים חיים בתורה או עוסק בעבודת הקודש זו תפלה שיהא כוונתו שידבק את עצמו בהבורא יתברך שמו, אך ראוי להתבונן האיך יוכל האדם הגשמי להדבק בהבורא יתברך שמו שהוא אין סוף וראוי שידבק אליו רוחניות ולא גשמי ואחר התבוננות יבא על נכון. כי הבורא ברוך הוא נתן באדם כח הדיבור שידבר דברי אלקים חיים ובדיבור הוא צרופי אותיות והאותיות המה רוחניות וכשאדם מדבר בתורה או בתפלה בכל כוחו הנה משים כל כוחותיו בהאותיות היוצאים מדיבורו והמה רוחניות ויכול האדם להיות דבוק בהבורא ברוך הוא כי אליו הוא נושא נפשו במה שמשים כל כוחותיו בדיבורי תורה או תפלה נמצא מקושר הוא בהבורא ברוך הוא יתברך שמו. וכמו ששמעתי ממורי הגאון החסיד המפורסם מוהר"ר דוב בער מ"מ דק"ק מעזריטש, פירוש הפסוק (בראשית ז, א) בא אתה וכל ביתך אל התיבה, והיינו שישים האדם כל כוחותיו בתורה ובתפלה בכל תיבה שאומר ישים כל כוחותיו באופן שיבוטל מכל פעולתיו הגשמיים ועל פי התיבה שהוא רוחניות האותיות מדובק ומקושר האדם להבורא יתברך שמו. ואם יזכה האדם על פי התמדת עבודת האלקית יהיה האדם מנהיג הדיבורים כפי אוות נפשו הטהור. ובחינה זו נקרא בזוהר הקדוש בעלה דמטרנותא והבן. אבל בהתחלת עבודתו התיבה מנהיג לאדם להדבק בבורא יתברך שמו על ידי רוחניות האותיות, כי האותיות נמשך ברוחניות והמה מנהיגים את האדם ברוחניות. וזה לשון דיבור, כלומר הנהגה שמנהיג האדם ברוחניות. ודיבור הוא לשון מנהיג כמו דבר אחד לדור כו' (סנהדרין ח.) וגם הגדה לשון מנהיג כמ"ש בכתבי האר"י ז"ל וגם לשון אומר הוא לשון לבוש כמו בצע אמרתו (איכה ב, יז) כלומר שמלובש על ידי דיבורו ברוחניות. ולכן אשרי האיש איש חי רב פעלים אשר מקושר ברוחניות דיבורים אשר הוגה בתורת ה' יומם ולילה בלימוד ובכח גדול כי אי אפשר לקשר את עצמו בו יתברך שמו, כי אם בדיבור תורה ותפלה:

וזהו שמצינו בגמרא הובא בלשון עובר לפני התיבה וגם כן מצינו בלשון ירד לפני התיבה. ולכאורה אינו מובן, למה שינו חכמים את לשונם. ועל פי הצעת דברינו אלה רמזו לנו חכמי התלמוד חכמה נפלאה בצחות לשונם, כי עובר לפני התיבה, פירוש באדם שהתמיד בעבודתו עבודת הקודש בכל כוחותיו. כמו שכתב באודח חיים שכל כוונתו יהיה לשם שמים. אזי הוא עובר לפני התיבה, רוצה לומד שהאדם מנהיג את התיבה כפי אשר יש את נפשו וכנ"ל. אבל בהתחלת עבודתו נקרא האדם יורד לפני התיבה והכוונה שאדם נדבק להשם יתברך על ידי התיבות והדבורים שהם רוחניות האותיות. וז"ש תיבות ירד שהתיבה מושל עליו, כי ירד מלשון ממשלה וירד מיעקב והבן. וזהו סוד שמצינו בגמרא דברכות בתלמיד אחד שירד לפני התיבה והאריך בתפלה ואמרו כמה ארכן כו', והשיב כלום ארכן הוא יותר ממשה רבינו ע"ה שהתפלל מ' יום. ותלמיד אחד קיצר יותר מדאי, ואמרו כמה קצרן הוא כו', והשיב כלום קצרן הוא יותר ממשה שאמר (במדבריב, יג) אל נא רפא נא לה. ושם תפס הגמרא לשון ירד לפני התיבה, והיינו באופן שרוחניות התיבות הדבקים להשם יתברך ואם כן היו התיבות מנהיגים אותם ולא היה בידם לקצר או להאריך, רק כמו שהנהיגם הרוחניות של התיבות. ועל זה השיב להם שפיר כלום ארכן או קצרן יותר ממשה רבינו, כי משה במ' יום האמצעים שהתפלל (על ישראל ותפילתו) על מרים היה בצער לכך היו התיבות מנהיגין אותם להדבק בהבורא יתברך שמו משום הכי לא הוה בידו להאריך או לקצר רק כמו שמנהיגין אותו הרוחניות של האותיות. כי המ' יום האמצעים היה צריך להתעוררת העליון כמו שאמר לו הקדוש ברוך הוא לך רד, עד שלבסוף נעשה המ' יום גם כן ברצון שמשה רבינו ע"ה הפכם בתפלתו לעשותם ימי רצון:

וזהו סוד השאלה בני לן ביתא באוירא כו', והיינו ששאלו איך הוא באפשרי לאדם גשמי לשום דירתו ודביקתו בהבורא יתברך שמו שהוא אין סוף, כי זה אין באפשרי אם לא שהוא ברוחניות. וידור ברוחניות תמיד אז השם יתברך מצמצם אלקותו בו. וזהו בני לן ביתא כו', כלומר שידור אדם הגשמי ברוחניות ואוירא רומז אל רוחניות. והשיב להו בזה דאמר שם תלא בין שמיא לארעא, היינו שאמר שם ועל פי רוחניות האותיות נדבק ברוחניות כו'. ואמר להו אסיקו לי לבני וטינא מהתם, והיינו שעוד נוסף בשלומי אמוני בית ישראל מלבד שמדבקים את עצמם על ידי הדבורים להבורא יתברך שמו ביכולתם גם כן להמשיך שפע קדוש להביא להחומר ולעולם העשייה מהרוחניות. ותיבת לבני וטינא, רומז על החומר ואנחנו ביכולתינו להמשיך השפע לעולם העשייה הוא רק על ידי האותיות, כי האותיות בעצמותם המה גם כן גשמיים ועל ידי צרופי האותיות נבראו

כל העולמות לכן באפשר שיומשך על אדם שפע לעולם העשייה ובפרט על ידי מעשה המצות שהם גם כן מעשיות. לכן אם אדם מתחזק את עצמו באותיות התורה ובמצות מעשיות אזי יוכל האדם להביא השפע לעולם העשייה ובעולם הזה כל הטובות ובדכות, ולא כן הוא באומות העולם שאין להם אותיות הקדושים וגם אין להם מצות הבורא לכן אינם יכולין להמשיך השפע לעולם הזה החומרי. ואף אם יש להם איזה עשירות וכבוד הוא הכל לרעתם כאמור ומשלם לשונאיו גר, כי הגם שיש לאומות העולם איזה כוונה בעבודת הבורא אין להם אותיות ומצות מעשיות כדי שיוכלו להביא השפע להחומר ולעולם הזה כמאמר הכוזרי כוונתך רצויה ומעשיך אינם דצוים, כי כל העולמות בדבר ה' שמים נעשו וכל העולמות אצילות בריאה יצירה עשיה נעשו על ידי צרופי האותיות וגם המצות בדמות העולמות ולכן אם עושה המצות שנתנן למשה מסיני. והמעשיות המה גשמיות והמה החיים שיש מאלהים בעולם העשייה הוא ממשיך שפע לכל העולמות עד עולם התחתון עולם העשייה כי באודייתא ברא קודשא בריך הוא עלמא. אבל המצות שבדו אומות העולם מלבם אינם החיים והאותיות שברא הקדוש ברוך הוא בהם אינם יכולים להמשיך לעולם התחתון שום שפע ולכן אמר אסיקו לי לבני וטיני מהתם, כלומר לבני וטיני, כי שפע חומריות נקרא לבני וטיני, כלומר שאתם אין לכם כח להמשיך שפע חומריות על ידי מעשיכם אבל אנו עם בני ישראל יש בנו כח להמשיך על ידי מצותיו שפע רב על ידי עולם העשייה כי מצות ה' כו', והאל ישפיע לנו שפע רב עד בלי די אמן סלה:

לפרש בעזר אדון כל המימרא החמישית אמרו ליה אית לן בירא בדברא עיילי למתא. אמר להו אפשילו לי חבלי מפארי ואיעיילי. ונבאר בעזרת השם אדון כל על שני דרכים. האחד, אמרתי בילדותי והוא, כי לא נעלם בעין כל משכיל שעכבת הגאולה שתהיה במהרה תלוי רק בתשובה כאמור שובו אלי ואשובה אליכם, וזאת מהידוע תקנת השבים אדם התועה מדרך השכל והולך בדרך עקלקלות צריך לתקן אשר עיוות. וידוע כי הבית השני חרב בעון שנאת חנם, לכן צריכין כל אחד ואחד ליתן עינו ולבו כל הימים להיות אוהב כל אחד מישראל אהבה שלימה בנפשו ומאודו באופן שיהיו כל ישראל באחדות גמור בוודאי תבנה בית המקדש במהרה. וזה הכלל אמיתי שאין באפשרי שיהיו כל ישראל באחדות גמור, רק שישובו כל ישראל להבורא יתברך שמו ויהיה כל אחד ואחד הולך ונוסע לקרבם לה' לעשות רצונו. נמצא יהיו כולם דבקים בו יתברך שמו והוא יתברך שמו אוהב כל אחד מישראל אהבה שלימה ממילא תהיה השראת השכינה בתוכינו במהרה ותהיה לנו כל הטובות והברכות, כי השם יתברך שמו מקור כל הטובות

והברכות והאומות העולם יהיו מתפרנסין מהתמצית ועכשיו בעונותינו הרבים האומות העולם יש להם שפע ואנחנו מפרנסין מהתמצית. וזהו סוד השאלה אית לן בירא בדברא עיילי למתא, שהמה שואלים מה זה שהם מתפרנסין מעיקר השפע ואנחנו מהתמצית. והשיב שזה הגורם בעונותינו הרבים שאנחנו עדיין לא שמנו אל לבנו להסיר הנגע הזה שנאת חנם מבינינו והוא הגורם מניעת השפע. וזה פירוש אייתי פארי שדא להו, כי פארי משל אל דברים הגרועים, א"ל אפשילו ליה חבלי מפארי, היינו שיעשו התחברות מדברים גרועים ואיעיילי. א"ל ומי איכא דמפשל חבלי מפארי, היינו להיות שאין באפשרי שתהיה התחברות מדברים גדועים. א"ל ומי איכא דמייתי בידא מדברא למתא, פירוש כי אין באפשר לתקן העון שנאת חנם ותהיה אהבה והתחברות בין כל ישראל, רק כמו שכתבנו שישובו תחלה וישימו נוכח פני ה' דרכם בתשובה שלימה ויהיו כולם דבוקים בו יתברך שמו, אזי ממילא תהיה אהבה שלימה ביניהם, כי מדברים גרועים אין באפשרי שיהיה התחברות רק בתשובה שלימה:

ויש לבאר על פי דרך אחר יותר נכון, כי האומות העולם חושבים בדעתם שהמה חשובים אצל הבורא בהיות שלא נחסר להם כל טוב העולם הזה ואנחנו חסרים מכל טוב. ונקדים מה שקשה לכאורה מה שאמרו בגמרא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והא חזינן מקרא מלא דבר הכתוב אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו, ג) הרי מבואר בפירוש שכר מצוה. ויותר קשה דלא מצינו כלום בתורה שכר עולם הבא כלל, והיה להתורה להשמיענו השכר האמיתי ולא נתינת גשם שהוא רק בהיות בחיים ולא לעולם יחיה אדם. לתרץ זה, צריך שתדע האמת ששכר אמיתי אין אדם יכול להשיג גודל התענוג ובהאי עלמא ליכא שכר מצות כלל. כי לא נחשב להם לכלום כל תענוגי עולם הזה כלל, כי מה שנהנה מעולם הזה הוא ההכרח ולא יאחזו במותדי תענוגי עולם הזה והשכר האמיתי הוא במצות הדביקות בו יתברך שמו שהוא למעלה מכל התענוגים, כי הוא יתברך שמו מקור כל הברכות והתענוגים בעבור זה אין להמציא השכר בפועל תענוגי פרטי, כי האמת שהשכר הוא תענוגי כל התענוגים, והיינו בדביקות בו יתברך שמו שהוא מקור כל התענוגים. וזה מפורש בתורה ואתם הדבקים בה' גו' ובזה נכלל כל השכר ומה שאמד הכתוב אם בחקותי גו' ועשיתם אותם, דקשה מה משמיענו בהאי ועשיתם אותם. ולפ"ד, פירושו הוא שהקדוש ברוך הוא הבטיח לנו אם נלך בחקותיו, יהיה לנו לסעד לעשות מצותיו. הגם שצריך לאדם דברים בעולם הזה ההכרחי שהם מבטלין מעבודתו יתברך שמו. עם כל זה הבטיח לנו השם יתברך שיעזור לנו לקיים מצותיו. וביאר הכתוב שיצוה לנו את ברכתו כדי שירים לנו את ברכתו שיהיה לנו מוכן

ההכרחי מעולם הזה ולא נצטרך לחפש אחריהם. וזהו שמסיים ועשיתם אותם, היינו שהקדוש ברוך הוא הבטיח לנו שנעשה אותם. הגם שצורך האדם גם בגשמיות על זה מסיק ונתתי גשמיכם גו', היינו שיהיה לנו מזון בלי יגיע וכו'.ה ומכח זה נהיה דבקים בעבודתו תמיד ולא נאמר הכתוב לשכו', רק להורות לנו הדביקות בו יתברך שמו. והיפך הוא בעזוב אותו חס ושלום יסתייע מילתא שלא לעבדו:

וזה פירוש הפסוק בתוכחה אם בחקותי תמאסו גר אף אני אעשה זאת לכם, להורות במלת זאת, שזה הדבר בעצמו שלא לעבוד יעשה חס ושלום זאת לסייע אותו שלא לעבוד והיינו שחס ושלום לא יצוה ברכותיו. ויהיו מניעת טרחות הצטרכות האדם מעבוד אותו יתברך שמו. אבל אם נעבדנו יצוה ברכותיו ככתוב ונתתי גשמיכם גו', כדי לעבדו תמיד כנ"ל. ועל פי זה יבאד הבחינה לידע כל אדם בעבודתו אם מה שנותן להם הוא יתברך הוא טובה להיות מוכן לעבדו תמיד כנ"ל או חס ושלום לרעתו ככתוב ומשלם לשנאיו גו'. והוא זה, אם רואה אחר שבא אליו הטובה הוא מתעורר במחשבתו לעשות רצון קונו הן בתורה והן בשאר מצות בודאי הוא לטובתו שהשם יתברך נתן לו כדי שיעבוד אותו. ואם מבעט בו בעשרו ככתוב וישמן ישורון ויבעט, הוא חס ושלום לדעתו כל דבר נמשך אל שורשו, כי משורש טוב לא ימנע מהלוך בתמים ונמצא בזה מתקשר לעבודתו והיפך הוא בהיפוך ר"ל:

ועל דרך זה הוא פירוש הגמרא ששאלו אית לן בירא בדברא עיילא למתא, היינו שהשפע היום אצל האומות. ועיילינהו למתא, כלומר שיהיה לישראל שאומות העולם נמשלו למדבר מקום חצונים וישראל נמשלו לישוב מקום הקדושה. והשיב להם ריב"ח שהשפע שלהם אינם רוצים ישראל, כי הוא מצד משלם לשונאיו אל פניו להאבידו, כי אפשילו לי חבלי מפארי, היינו ששאל אותם אי נתקשרו בהבורא יתברך שמו מהטוב ההוא שיש להם והמשיל טובתם לפארי, כי גרוע העושר אשר לא בא סיוע עבודתו מזה. והיינו תיבת חבל, כלומר התקשרות אם אחר טובתם אתם מקושרים בו יתברך שמו אזי הוא ממנו יתברך והאומות אינם מקושרים בו יתברך שמו אחרי טובתם והשפעתם. וזה אפשילו לי חבלי, כלומר קשר בו יתברך שמו מדברים גרועים, כי עשרם ותענוגם הוא כדברים הגרועים לרעותם ואינם נקשרים בו יתברך שמו. אמנם אנחנו נקשרים בו יתברך שמו אחר טובתינו והשפעתינו שמשפיע לנו:

לבאר השאלה השישית בעזר אדון כל אמרו ליה אית לן ריחייא דתבירי חייטיא. אמר להו כרוכי לי גרדי מיניה ואחיטיה. וזהו הפירוש בעזר אדון כל. הקדמת הענין מבואר לכל משכיל, שאנחנו עם ה' אלה מאמינים אמונה שלימה שתכלית אדם השלם לידבק

נפשו בהבורא יתברך שמו. וכשהוא דבוק בכל מעשיו ועניניו בהבורא יתברך שמו אינו נחסר מכל הצטרכותו כלום, כי הוא יתברך שמו מקור כל הברכות ומקור החיים גם ה' יתן הטוב והברכה להדבק בו. ועל דרך זה פירוש הגמרא (גיטין ז.) הרואה שנכסיו מתמוטטין יעשה מהן צדקה. ולכאורה אינו מובן לעיני השכל דמה נשתנה מצוה זה מכל שאר מצות שבתורה. והענין יובן, שהתורה מלמדת לאדם דרך הנכונה לעבודתו יתברך שמו כשהאדם שם בטחונו באיזה דבר מטובת עולם הזה הוא מראה כאילו אותו דבר יש לו חס ושלום כח להפעיל זולת הבורא ברוך הוא ממילא נפסק מזה הדבר דביקות ושפע של הבורא ברוך הוא. וזה ששמעתי ממורי הגאון בוצינא קדישא המפורסם מוה' דוב בער זלה"ה מ"מ דק"ק מעזריטש, פירוש וימלוך וימת. כיון ששם אדם הבטחון באיזה דבר הוא ממליך אותו הדבר על עצמו ונפסק הבטחון ממנו יתברך שמו לכן נגרע פרנסתו ממנו וזהו וימת. אך אל ה' לבדו ישים בטחונו ויבחון במעשיו שכל דבר אין בו כח זולת הבורא יתברך שמו אזי מדבק ומקשר כל ענינו בהבורא יתברך שמו והוא יתברך שמו מקור כל הברכות ומקור חיים אזי שורה בכל מעשיו ועניניו כל הברכות והשפע, כי הוא מדבק כל הדברים באין סוף. והנה בראות האדם שנכסיו מתמוטטין העצה הנכונה שיעשה מהן צדקה. ביאור הדבר, כשמפזר מעותיו בנדיבת לב נמצא מראה בפועל שאינו שם בטחונו במעותיו ואדרבה שם בטחונו בהשם יתברך וכשהוא מתדבק בו יתברך שמו אזי מתדבק ומתקשר בו יתברך שמו כל עשייתיו ורכושו והוא באין סוף ומכח זה שורה הברכה ובכל אשר יפנה יצליח ויתרבה נכסיו עד מאוד ומשום הכי צדקו בדבריהם שאמרו יעשה מהן צדקה:

וזה שאמר הפסוק (משלי יא, כד) יש מפזר ועושה צדקות בנדיבת לבו הטהור עיקר בטחונו בהבורא יתברך שמו ונוסף עוד והוא מקור כל הברכות לכן יתברך האדם וניתוסף לו עוד ברכה ושפע. וצריך שתדע דריחייא היא משל על הפרנסה כמו ריחייא דטחנן מנא לצדיקיא דתבירו, היינו שלפעמים מתמוטט ונעדר ממנו פרנסתו. במה חייטיה, פירוש שתחזור הפרנסה אליו ויהיה שלם בממונו. וזה דבר התשובה דשקל פיסקא מיניה שדא להו כו', היינו דשקלינן ממה דאיתותר ועבדינן מיניה צדקות בנדבת לבו הטהור וישים עיקר בטחונו בהבודא יתבדך שמו ומדבק את עצמו במקור החיים אזי ניתוסף פרנסתו, כי הוא נדבק במקור שהוא מקור כל הטובות והברכות ומקשר ומדבק כל עשיותיו ועניני בהבורא יתברך שמו. ותיבת גרדי מלשון חבל, פירוש שבזה נקשד ונדבק כל עשייתיו בהבורא יתברך שמו לכן ברכות הטובה יחולו על ראשו ויחי עוד לנצח וצוה ה' את הברכה חיים עד העולם:

לפרש בעזר אדון כל המימרא משרי דסכינא אמרו ליה משרי דסכיני במאי קטלי ליה. אמר להו בקרנא דחמרא. ומי איכא קרנא לחמרא ומי איכא מישרי דסכיני. אמת נכון הדבר שתכלית בריאת אדם בעולם הזה לעבוד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו. וידוע, כי יש שני מיני עבדות להבורא יתברך שמו. יש שהוא עובד להבורא בגין דאיהו רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין, וראוי ונכון לעשות רצון הבורא בהעלות זאת על לבו שזכה להיות עבד להבורא יתברך שמו ושעושה לו נחת רוח בעבודתו אזי ראוי למסור נפשו ומאודו לעבודתו. ויש שעובד להשם מיראת עונש ומאהבת קבלת השכר. והאמת הוא, בהתחלת עבודתו אין באפשר לאדם לעבוד בבחינה זו בגין דאיהו רב ושליט, כי מכח הגשמיות והחומריות שבו אינו משיג גדול רוממות הבורא יתברך שמו. אבל בשכבר התחיל לעבוד השם מחמת יראתו יתברך שמו והוסר הגשמיות ממנו מכח העבדות אז יבא האדם לעבור אותו בבחינה זו ויחזיק במעוזו לעבוד הבורא יתברך שמו באהבה בלי מצפה לתשלום גמול כפועל אשר שכרו יקוה. ועל ידי זה יובן המדרש כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, יכול בלקיחה, תלמוד לומר נתתי. יכול בנתינה, תלמוד לומר לקח. כי שני מיני עבדות הנ"ל מכונים בשם לקיחה ונתינה. והוא, כי העובד ה' מיראת העונש ומאהבת שכר כמו לקיחה יחשב שנתן אדם איזה דבר וכו'. לחבירו ולוקח ממנו דבר אחר, כן באיש הזה העובד את ה' להשיג ממנו מבוקשו, דהיינו הצלה מן עונש וקבלת שכר הוי לקיחה אבל העובד ה' בגין דאיהו רב ושליט כמתנה יחשב העבדות ההוא כיון שאינו מצפה לתשלום גמול. והאמת שהוצרך האדם לב' מיני עבדות אלו כאשר ביארנו לעיל. וזה פירוש המדרש כי לקח טוב כו', שצריך אדם לעבדות המכונה בשם לקיחה ממילא יבא לעבדות השלימות האמיתי המכונה בשם נתינה:

וזה פירוש הפסוק (דברים ו, כד) ויצונו ה' לעשות וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו' כאשר ציונו. ומרומז בפסוק זה ב' מיני עבדות אלו כפי הכלל הנ"ל שצריך אדם מפאת גשמיותיו וחומריותו לעבוד בתחלת עבודתו מיראת העונש ומאהבת השכר וממילא כשיהיו עובדים להבורא יתברך שמו אזי נכיר גדולתו ורוממתו ונהיה עובדים בגין דאיהו רב ושליט. וידוע בעת קבלת התורה נזדכך חומריותם וגשמיותם של ישראל והיו מכירים גדולת הבורא יתברך שמו והיו עובדים בגין דאיהו רב ושליט. וזהו פירוש הפסוק ויצוונו ה' לעשות וגו' לטוב לנו כל הימים ולחיותינו וגו', זהו בחינת אהבת קבלת שכר טובת העולם הזה בתחילת עבודתו וזה סיבה לבא לעבודת ה' בתמים בגין דאיהו רב ושליט ועבודה זו האמיתית נחשב למתנה כיון שאינו מצפה לתשלום גמול ונמשל לצדקה. וזהו פירוש סיפא דקרא וצדקה

תהיה לנו כי נשמור לעשות כאשר ציונו. יורה כמו במתן תודה שצוה לנו בגין דאיהו רב ושליט. והנה כבר ביארנו למה צדיכין אנחנו לב' עבדות אלו, כי בתחלה אדם מגושם בגשמיות וחומריות ואינו מניח לו להשיג גדולת הבורא , אך אחר כך כשעושה מצות נשבר חומרתו וגשמותו ויכול להשיג בגין דאיהו רב ושליט ועובד מאהבה בלי יקוה לתשלום גמול. אך בתחלה צריך לעבוד על מנת לקבל פרס כדי שלהחומר יהיה גם כן חלק. וזהו פירוש השאלה האי מישרי דסכינא במאי קטלי ליה, כי היצר הרע נמשל למישרי דסכיני, כי הוא אורב לאדם ורוצה להמיתו במאי קטלי ליה שנוכל לעבוד הבורא יתברך שמו. וזהו דבר התשובה בקרנא דחמרא, פירוש בדבר שהוא קרן ותכלית אצל החומר, היינו יראת העונש ולקבל שכר שהוא קרן אצל החומר ותכלית לחומר זה התחלה לעבודתו כמו שביארנו ותן לחכם ויחכם עוד:

ונבאר בעזר אדון כל המימרא דתרתי ביעי:

אייתי ליה תרתי ביעי אמרי ליה הי דזוגתא אוכמתא והי דזוגתא חיוורתי, אייתי להו איהו תרי גביני אמר להו הי דעיזא אוכמתא והי דעיזא חיוורתי. ונבאר זה בעזר אדון כל היות שברור לכל משכיל שהבורא ברוך הוא ברא כל העולם בשביל ישראל ואין להבורא ברוך הוא אהבה כי אם לישראל ותכלית הבריאה היה להשפיע כל טוב וברכה לעמו בית ישראל. אך כי שתי בחינות יש בהשפעת של הבורא ברוך הוא שהוא משפיע לאחד טובה וברכה ועשירות להיות סבה שבעבור זה יכול לעבוד עבודת הבורא יתברך שמו. ויש עושר שמור לבעליו לרעתו חס ושלום כאמור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, והלא זה הדבר אשר דברנו במאמרים הקודמים אפס קצהו תראה במאמר אית לן בירא בדברא כו', כי אם אחר ההשפעה מדובק ומקושר בעבודת הבורא יתברך שמו ואם לאו חס ושלום עיין שם זהו החקירה הוא במחשבה. אך במעשה צריך גם כן לחקור שיהא ניכר מתוך פעולותיו הנגלות שאהבתו הוא רק לעמו בית ישראל, כי כמה טובות יש לאומות העולם גם כן אך מהסתרת פנים שלו ניכר אהבתו, כי מהסתרת פנים מהאומות העולם נכרתו ונגדעו כמו במצרים וסנחרב והמן שירדו עד שאול תחתית עד שנכרתו אבל בהסתרת פנים מעמו בני ישראל עם כל זה מציץ מן החרכים להגן בעדינו כמבואר בדברי חכמינו ז"ל הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו, שבכל דור ודור עומדים עלינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

ועל דרך זה יש לפרש בס"ד מאמר רבותינו ז"ל בפרק קמא דחגיגה דף ו' וזה לשון הגמרא, ר' יהושע בן חנניא הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינאה עמא דהדרינהו מריה לאפיה מיניה, אחוי ליה איהו ועוד ידו נטויה אלינו להגן. א"ל קיסר לר' יהושע

בן חנינא מאי אחוי לך עמא דהדרינהו מריה לאפיה מיניה. ומאי אחוית ליה כו' והכי א"ל להוא מינאה מאי אחוית ליה. א"ל עמא דהדרינהו מריה לאפיה והוא מאי אחוי לך אמד לא ידענא. אמר גברא דלא ידע מאי אחוי ליה מחוי במחוג יחוי קמא מלכא אפקיה להוא מינאה וקטלוה. דלכאורה דהמין החזיר פניו במחוג ורמז עמא דהדרינהו מריה לאפיה מיניה. ור' יהושע הראה במחוג את ידיו כמו שידו של הקדוש ברוך הוא נטויה עלינו. ולכאורה אינו מובן, למה לא ידע המין במחוג הזה שהדאה יד ה' נטויה ולמה זה הבין האיך שהסתיר את פניו וידו נטויה לא הבין. ונראה שר' יהושע גם כן הסתיר את פניו. ובמחוג ידיו הראה האיך שידו נטויה עלינו להורות שמהסתר פניו שלו נודע פועל כפיו שאנחנו עם סגולתו שגם בהסתרת פניו הוא ברחמים גדולים לשמור אותנו ולהצילנו מכל הרעות וזה לא הבין המין ההוא. ותדע דלשון ביעי, היא אהבה שהוא מלשון ביעותא והוא הרצון של הבורא ברוך הוא להטיב והשאלה היא איזה טובה מחמת אהבת האמת ואיזהו מחמת שמשלם לשונאיו אל פניו להאבידו וכונתו להראות לו מופת וחקירה במעשה איזה אהבת האמת. והשיב לו דאייתי תרתי גביני, ולשון גביני מרומז על כסוי מלשון או גבן, או מלשון גב דגב הוא מורה על הסתרת פנים. ומהסתרת פנים תוכל להבין איזה אהבה טובה היא אמיתי ואהבת עולם, כי אף על פי שהסתיר פניו, עם כל זאת ידו נטויה עלינו ושומר אותנו בכל דוד ודור. מה שאין כן רשעים אומות העולם כשקצף עליהם אבדם מעל פניו ולא כן עמנו בית ישראל אשר לא עזב חסדו ואמיתו. ואשר עד הנה לא עזבנו ועוד ידו נטויה לפסוח ולהגן עלינו. וליתן חן וחסד לפני כל שובינו מעתה ועד עולם אמן נצח סלה ועד:

לבאר בעזר אדון כל המימרא דדצייצי אמרו ליה דצייצי דמיית מהיכא נפיק רוחיה. אמר להו מהיכא דעייל נפיק. ונבאר בעזר אדון כל מקודם הפסוק אדם כי ימות באוהל. ודרשו חכמינו ז"ל (ברכות סג:) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה. כי הן הן הדברים הנאמרים ונשנים למעלה שידבק אדם בכל כחותיו בתורה או בעבודת הקודש זו תפלה באופן שהדיבור מנהיג אותו בשכליות כמש"ל והוא נתבטל במציאות ממילא מכל פעולתיו הגשמיים. וזהו נקרא ממית עצמו, היינו העצמיות שבו הוא ממית שפירושו ביטול עצמותו ואז נדבק בהבורא ברוך הוא יתברך שמו, כי מחשבה של אדם נקרא עצמותו. ומחמת מחשבותיו אין יכול לדבק בהבורא ברוך הוא והמתפלל בכל כוחו אזי הולך מחשבותיו בתוך האותיות ונתבטל מחשבותיו והרגשותיו ויהיה מדובק בהבורא ברוך הוא. וזהו נקרא ממית עצמו, כלומר שנתבטלה מחשבותיו ואין לו שום מחשבה וזו נקרא מיתה לצורך חיים שמתו ונתבטלו מחשבותיו לצורך חיים שנדבק

מחשבתו והרגשותו באותיות שמדבר בכחו, כי אחר דיבודו באותיות הקדושים בכל כחו אזי האותיות מנהיגין את האדם ברוחניות. נמצא מדובק בהבורא. ואחר הטוב ההוא שאנחנו דבקים בו יתברך שמו שהוא אין סוף מזה בא לנו כל הטובות והשפעות. ועל דרך זה פירוש השאלה, כי מבואר בתיקוני זוהר הקדוש דהעוסקים בסודות התורה נמשלו לאפרוחים. וזה פירוש דצייצי דמיית, היינו אדם שממית עצמותו בעבודתו יתברך שמו בהי נפיק רוחא, פירוש להיכן מתדבק רוחם הטהור. והשיב להם בהי דעייל נפיק, היינו בהאותיות עצמן שמתדבק ברוחניות האותיות. או פירוש שמדבק בהקדוש ברוך הוא שהוא הנותן חיים בתורה או בתפלה משים כל כוחותיו בהדבורים אזי מדבק רוחניות שלו בהבורא יתברך שמו והבן. מי יתן והיה לבבם זה של עם בית אמוני שלומי בני ישראל שיתנו עיניהם ולבם כל הימים בתורה ובעבודה זו תפלה להדבק עצמו בהבורא יתברך שמו ויהא טוב להם בזה וברכות הטוב יחולו על ראשם אסנ"ו:

ועתה נבאר בעזר אדון כל המימרא אהוי לן מנא דלא שויא להבליה:

אמרו ליה אחוי לן מנא דלא שוויי לחבליה, אייתי בודיא פשטוה לא הוה עייל בתרעא. א"ל אייתי מרא סתרוה, היינו מנא דלא שויי' לחבליה. ונבאר בעזר אדון כל והוא, כי ידוע שמדה המגונה בכל המדות היא הגאות והגסות רוח שבאדם שמחבב במעלותיו וחושב שכוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה. ואלו היה מאמין באמונה שלימה שכל הטובות והמעלות הם מושפעים מהבורא יתברך שמו בודאי לא היה עולה על לבו שום התנשאות ורוממות. וגינו חכמינו ז"ל המדה הזאת עד שאמרו (סוטה ה.) אין אני והוא יכולין לדור כו'. ומבואר הדבר מעצמו מאחר ששם גאותו במעלותיו כאלו הטוב ההוא עשה בעצמו ומסתלק השגחת הבורא מעליו. ולפי זה יבואר דברי השאלה הנ"ל ששאלו איזהו דבר ומדה מגונה מאד כדי לידע להתרחק ממנו יותר. וזו שאמרו אחוי לן מנא דלא שוי' לחבליה, רומז על דבר שאינו שוה היזק דהיינו שהוא גרוע ביותר. אייתי בודיא פשטוהו, פירוש כינוי הגאוה בבודיא שהוא מלשון בודי שמחשב בדעתו שבו די ואין צריך להשפעת הבורא יתברך שמו ובודאי הוא גם כן דבר גרוע מאוד. וזה הפירוש ולא הוה עייל בתרעא, להורות שבאם מדבק את עצמו במדת הגאוה אזי לא יוכל ליכנס בפתחי התשובה לשוב לקונו כמאמר שהקדמנו אין אני כו'. והדברים יובנו מאליהם כיון שמחשב שבו די ואין צריך לשפע הבורא וכדפרש"י כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה, והיינו דלא עייל בתרעא, כלומר בזה השער לה' והוא כינוי להשכינה, דהיינו מלכות הבורא יתברך שמו. כיון שאמר בו די, כלומר שאין צריך למלכות הבורא ברוך הוא. וזאת מהידוע שאין תיקונם לבעלי גאוה עד שיסתרו כולם

ויעשה בנין חדש כמאמר וימלוך וימת.וזה איתי מרא סתרא והבן. אבל בענוים כתיב וענוים ירשו ארץ, אמן סלה נ"ו:

ונבאר מאמר שבת על מנת שתלמדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד. בא לו אצל הלל, אמר ליה מה דשנאוי לך לחברך לא תעביד ואידך פירושיה זיל גמור. נראה, כי ידוע כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, וכל התורה נכלל בה דכל התורה טעמיה לרמז באחדות הבורא. וכל טעמיה מרומזים כדי שבהם יהיה ניכר שאנחנו משועבדים ועובדים להבורא ברוך הוא. ומלבד שעל פי הסוד מרומזים כל המצות על אחדות הבורא ברוך הוא עיין בספר החינוך להרא"ה, שכתב טעמי המצות הכל על אחדות הבורא ברוך הוא ושאנחנו אליו משועבדים ועובדים ולכן שמענו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה, כי אנכי ולא יהיה לך המה טעמי כל התורה. וזהו מה שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק (שמות כ, א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, שאמר כל עשרת הדברות בכלל אחר כך אמר להם בפרט, כלומר שהודיע להם בפנימיות האחדות הבורא ברוך הוא וממילא השיגו המצות כאשר ביארנו במקומן בסוד של שבועות ואחר כך פרטן כל אחד ואחד בפני עצמו. אך הלא ידוע, כי כל המצות של תורה נתחלקו על שני דברים. אחד, על המצות שבין ישראל לאבינו שבשמים כגון ציצית ותפילין וקרבנות וכל המצות ויש מצות שבין אדם לחבירו והם כלולים בכלל ואהבת לרעך כמוך כמו דאיתא ואהבת לרעך אמר ר' עקיבא זה כלל גדול בתורה. אמנם שצריכין ליתן טעם שגם בין אדם לחבירו הוא נכלל בכלל אחדות הבורא ברוך הוא שהרי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, וכל התורה נכלל בהן. ואבאר לך שגם הם נכללים באחדות הבורא ברוך הוא שהלא כל עדת ישראל מאמינים שאל אחד בראנו וכל ישראל כאחד נקרא כנסת ישראל וזאת נקראת שכינה, ונמצא כשאנחנו באנו ממחצב אחד כשיש לאחד צער מרגיש גם חבירו כמו אדם אחד כשכואב לו אבר אחד מרגיש כל הגוף צער. וכיון שאל אחד בראנו ונשמת ישראל באין ממחצב אחד כשיש לאחד צער גם חבירו מרגיש וכשיש לאחד מישראל שמחה גם חבירו מרגיש בשמחה:

וזהו מה דשנאוי לך לחברך לא תעביד, כלומר כיון שיש לך צער מזה הדבר לא תעשה לחבירך, כי ראוי לצער עצמך בצרת חברך ולשמוח בשמחת חברך כיון שאל אחד בראנו וממחצב אחד אנחנו זה הוא הכולל כל המצות שבין אדם לחבירו. ונמצא גם מצות שבין אדם לחבירו היא בכלל אחדות הבורא ברוך הוא, שכיון שאנחנו מאמינים שאל אחד בראנו וממחצב אחד אנחנו ראוי להתעסק בטובת חבירו ולמנוע מלצער את חבירו. וזה שאמר על מנת שתלמדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד, כלומר שכל המצות יהיה

טעמן ופרושן אחדות הבורא ברוך הוא ואפילו המצות שבין אדם לחבירו יהיה טעמן אחדות הבורא ברוך הוא. ואמר הגר אני רוצה להתגייר שאבין שאפילו המצות שבין אדם לחבירו יהיה נכלל בכלל אחדות הבורא ברוך הוא. ואז אתגייר ואעבוד את אחד יחיד ומיוחד שכשאבין זה אז אדע שהמשפטים שלהם בל ידעום ואין להם טעם ואפילו במשפטי הארץ צריך האדם לידע שאל אחד בראנו. ואמר לו הלל מה דשנאוי לך לחברך לא תעביד, כלומר שכל המצות שבין אדם לחבירו הוא האמת מה דשנוי לך לחבדך לא תעביד. והטעם של זה הדבר הוא מחמת שאל אחד בראנו וממחצב אחד כולנו. נמצא כל אחד מישראל מרגיש בצרת חבידו ומשמח בשמחת חבידו ונמצא גם מצות שבין אדם לחבירו הטעם מחמת אחדות הבורא ברוך הוא נמצא כל המשפטים וכו'. שלהם בל ידעום וגם בחוקי המדינות ובמשפט הארץ צריך אדם לעבוד לאל אחד ולהבין שהוא אחד יחיד ומיוחד. ולכן צריכין העמים להתהפך אל עם ה' ויקוים בנו אז יהפוך עמים אל עם ה' והלכו עמים רבים ואמרו אל בית יעקב לכו ונלכה באור ה' ונלכה באורחותיו אמן סלה:

זה הפירוש, ואהבת לרעך כמוך אני ה', כלומר מה שאני מצוה שתאהב לרעך כמוך מחמת שאני ה' ואל אחד בראנו לכן מחויב לשמוח בשמחת חבירו כן להיפך חס ושלום. וזה פירוש הפסוק באחרי את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם, כי משפטי פירש"י אלו הדברים האמורים בתורה במשפט שאלו לא נאמרו היה כדאי לאמרם עד כאן לשון רש"י, כלומר במשפטים שבין אדם לחבירו כונת המצוה מחמת שאני ה' ואל אחד בדאנו:

ותרב משאת בנימין ממשאת כולם חמש ידות. (בראשית מג, לד) הנה ידוע שישראל עם קדושו מכונים בשם ימין כידוע שכל השפעת שפע טוב אשר נשפע לעמו ישראל הוא על ידי בחינת ימין והשפעת שאר האומות הוא על ידי בחינת שמאל. והנה בנס דחנוכה שגברה יד ישראל על האומות הוא על ידי שגברה יד ימין על יד שמאל. וזהו ותרב משאת בנימי"ן, שהוא מרומז על נס דחנוכה, כלומר ב"ן ימי"ן שאנו נקראים בנים למקום בבחינת ימי"ן. ממשאת כלם, היינו משאר האומות. חמש ידות, פירוש בחמש נסים שגברה בחינת יד ימי"ן, היינו מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, באלו חמש גברה יד ימין:

ברוך אתה ה' כו' להדליק נר חנוכה. הנה ידוע, שעיקר עבודת האדם בתפלה ובתורה ובמצות להתלהב נפשו ולבו לה' באהבה ותשוקה נפלאה על ידי התבוננות בגדלות ה' בהעמקת הדעת אז תתלהב נפשו לה' בעריבות מתיקות ידידות כו'. וכמו שידוע בענין

שמחה של מצוה שהעיקר לעשות כל מצוה ומצוה באהבה ותשוקה גדולה ובהתלהבות עצומה. וזהו פירוש הברכה ברוך אתה ה' וכו' להדליק וכו', שאנו מברכים ומשבחים לה' אשר בחר בנו לעם סגולתו לעשות מצותיו בהדלקה ובהתלהבות עצומה כשלהבת העולה מאליה. אמנם לפעמים כאשר נתטמטם לבו ושכלו של אדם אשר אי אפשר לו לעשות המצוה בהתלהבות ותשוקה בשביל זה לא ימנע חס ושלום מלעשות המצוה אלא יעשה המצוה בהנחה גם בלי התלהבות. וזה פירוש ספרי אשר מובא ברש"י בפרשת ואתחנן על פסוק ושמתם את דברי וזה לשונו, אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיה לכם חדשים כשתחזרו וכו', פירוש שתעשו את המצות אף בשעת הנחה כשלא יהיה לכם מוחין דגדלות לעשות בהתלהבות ובהדלקה כו', אף על פי כן תעשו את המצות. וזהו הניח"ו תפילין, פירוש אף בשעת הנחה תקיימו המצות תפילין ומזוזות כו' כדי שלא יהיה לכם חדשים וכו', פירוש כי תהיו מורגלים במדות ולכן לא יהיה לכם חדשים אחר כך:

ובזה מובן הפלוגתא שבין שני מאן דאמרי (שבת כב:) חד אמר הדלקה עושה מצוה וחד אמר הנחה עושה מצוה. ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים מר אמר חדא כו' ולא פליגא. כי מאן דאמר הדלקה עושה מצוה, פירוש שלכתחלה צריך האדם לעשות המצוה בהדלקה ובהתלהבות בתשוקה נפלאה. ומר אמר הנחה עושה מצוה, פירוש לפעמים כאשר נופל ממדרגתו ואין לו מוחין דגדלות לא ימנע מלעשות המצוה חס ושלום אלא יעשה בהנחה פירוש גם בלי התלהבות. וזה כונת חכמינו ז"ל מאן דאמר הדלקה עושה מצוה סבר כבתה זקוק לה, פירוש כי לכתחלה כאשר האדם שאין לו התלהבות צריך לייגע מוחו ושכלו להתבונן בגדולות הבורא ברוך הוא ועל ידי זה תתלהב נפשו לה' ויעשה המצוה בהדלקה ובהתלהבות. ומאן דאמר הנחה עושה מצוה סבר כבתה אינו זקוק, פירוש כאשר נופל ממדרגתו ואי אפשר לו בשום אופן לעשות בהתלהבות ובהדלקה אינו זקוק לה, פירוש בשביל זה לא ימנע את עצמו מלעשות המצוה חס ושלום אלא יעשה בהנחה גם בלי התלהבות:

הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו. (תהלים צח, ב) לכאורה יפלא למה לישראל שהם עם קרובו לא גילה צדקתו בהתגלות, רק בבחינת ידיעה לבד ולעיני הגוים גילה צדקתו בהתגלות וכמ"ש יש לדקדק במה שנאמר זכר חסדו וכו' ראו כל וכו' לבית ישראל, בזכירה בעלמא. ולאפסי ארץ, בראיה גמורה. אמנם נראה שכונת פסוקים אלו נרמזים על נס דפורים אשר היה כמה ניסים נסתרים אשר לא היה נראים ונגלים כמו שמשי מוחק וגבריאל כותב וכן מה שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז:) שהיה נדמה שלשה מלאכים

לשלשה בני המן והלכו לגינת ביתן המלך וכו'. וכן מה שדרשו רבותינו ז"ל המן נופל וכו' שבא מלאך ודחפו וכדומה. והנה כל אלה הנסים היו נסתרים מעיני ישראל, רק לעיני הגוים היו נגלים שהיה צריכים לעשות על ידם הנסים. אמנם אף על פי שהיה נסתרים מעיני ישראל אף על פי כן נתוודע להם בבחינת ידיעה כמו שאמרו חכמינו ז"ל (מגילה ג.) אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי. וזהו פירוש הפסוקים הודיע ה' ישועתו וכו' זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, היינו שהניסים נסתרים אשר ה' עושה עם עמו בית ישראל על ידי אומות העולם הם לעמו בית ישראל רק בבחינת ידיעה וזכירה לבד. אבל לעיני הגוים גילה צדקתו וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, היינו שלהם צריך להיות התגלות בבחינת ראיה גמור בכדי שידעו שהוא לצורך ישראל וכמ"ש יעשה ה' נסים ונפלאות עמנו ויושיענו מכל צרה וצוקה אמן סלה:

תם ונשלם